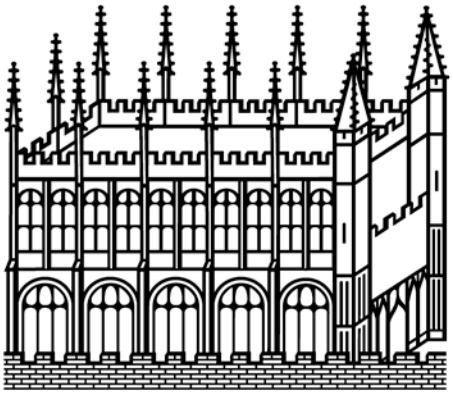

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

Omit

~~[illegible]~~ 7/6

296 d.

S

SIMIS

TISSIME EDITI

EISIO.

STEREOTYPA

TOTUM OPUS COMPLEXA.

LIPSIAE

US ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII.

1841.

600028663V

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIAE NATURALIS

LIBRI XXXVII

CUM

INDICIBUS RERUM LOCUPLETISSIMIS

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EMENDATISSIME EDITI

CURANTE

CAR. HERM. WEISIO.

EDITIO STEREOTYPA

UNO VOLUMINE TOTUM OPUS COMPLEXA.

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII.

1841.

Presented to the Bodleian Library, February 1951

PRAEFATIO.

Insignis eorum, qui vel non, vel primis tantum labris attigere veterum artes literasque, error est, ut existiment, nonnisi ob formae praestantiam viros doctos illorum operibus lectitandis vacare, rerum parum vel ab illis vel ab nobis rationem haberi, quum contra illud ipsum praecipue prudentum animos ad illos alliciat detineatque, quod nimirum et forma in iis longe praestantissima reperitur, et res ab iisdem tanta scientia tantaque copia et circumspicientia peritiaque traduntur, ut hodie quoque illi in utraque parte verissimo nobis exemplo esse debeant. Inter eos autem, qui rebus maxime docendis cumulandisque operam adhibuere, praeter Aristotelem inter omnes eminet Plinius, qui ad hoc vere natus fuisse videtur, ut, dum quasi perpetuo contra praeceptum illud Horatianum niteretur, quae per omnem orbem terrarum admiranda reperirentur, ea contemplaretur et conquireret, librisque suis perscripta ac celebrata daret; imo ut in eo opere persequendo vitam suam pessumdaret; nam extinctus est, dum Vesevi montis incendium admiratur. Ex cuius egregii hominis studiis hoc utilitatis nobis provenit, ut, quidquid veterum orbis vel in rebus naturae vel arte factis admirandum aut memorabile complectebatur, uno eodemque opere congesta legantur, quod opus omnigenae scientiae artisque antiquae uberrimus thesaurus est iudicandus. In quo quidem, uti res ipsae, ita series et ordo, quo illae percensentur oculisque lectorum proponuntur, mirum quantum ad lectionis delectationem confert. Nam primum agitur de mundo universo, de sideribus, de motu stellarum, de meteoris. Dein de terrae forma et natura, de mari, de admirandis circa physica. Post illa sequitur totius orbis antiqui geographia. Tum vero de homine exponitur, respectu habito et externae eius et internae naturae, morum, legum, artium, inventorum. Dehinc sequuntur animalia, terrestria, aquatilia, volucres, insecta; et adiicitur in fine libri XI anatomia animalium comparativa, ibi quoque perpetuo admirabilium memorandarumque rerum adnotatione adiuncta. Hinc arbores tractat earumque memorabilia, ac primum peregrinas, et quae ex iis

arte parantur, ut unguenta, chartae, alia. Fructiferas recenset, et de vino, oleo, pomis exponit. Sylvestres adiicit, et earum structuram culturamque persequitur. Eaque pertinent usque finem XVII libri. Inde agricultura sequitur, frugumque genera tractantur; hortorum porro cultus, et quae olera nascentiaque in illis proveniant; florum decor, cum coronamentis et medicinis, quae ex illis parantur. Hisque adiunguntur universae medicinae ex arboribus vel cultis vel sylvestribus, usus herbarum medicinalis, et medicinae ex animalibus tam terrestribus quam aquatilibus ad pervaria morborum genera persananda; qui locus de medicinis a libro inde XXIII usque ad XXXIII pertinet. — Denique ad tertium naturae regnum transit, et primum metalla tractat, et colores, qui ex illis confiunt; simulque de pingendi arte pictoribusque et picturis eorum exponit. Dein terrae varietates et medicinas et usus persequitur. Tum lapides tractat, simulque artifices statuarios et architectos cum artis operibus praecipuis recenset. Quibus absolutis gemmarum demum genera percenset et artifices enarrat, qui ex illis sua artis opera effecerint; in quibus illustrandis perscribendisque inclutum opus et ipsum admirabile finitur.

Apparet, tantam in praecellenti hoc opere rerum et argumentorum esse oportere varietatem, ut, quum perpetuo studiosis harum rerum non tam uno tenore perlegendum, quam creberrime hac vel illac inspiciendum, evolvendum, perquirendum sit, commodus eius usus sine indice commodo fieri nequeat. Ad eam autem rem quoniam sane perutile videri debebat, integrum opus non multis voluminibus dispersum, sed uno eodemque comprehensum ad manus habere, Carolus Tauchnitius, ut huic lectorum necessitati subveniret, quemadmodum antehac Ciceronem Liviumque, ita nunc Plinium eadem forma eodemque decore exornatum edendi consilium cepit. In eoque exscribendo, emendando, corrigendo, tanta cura tantumque studium impensum est, ut haec praeclari huius scriptoris editio merito cuilibet lectori vel inter praecipuas commendari possit. Recensionem secuti sumus Harduinianam, quam tamen haud paucis locis nostra cura emendatam dedimus. Indices adiecimus utilissimos et copiosissimos, quorum ope, quidquid veteris orbis memorabile aut admirandum aut arte factum aut utiliter inventum thesauro suo Plinius congestum dedit, facili negotio certoque filo investigare possis. Cuius egregii operis ut quam plurimi et cognitionem et fructum ex hac nostra editione percipiant, sincere optamus.

Lipsiae m. Ian. a. h. s. XLI.

C. H. Weise.

NOTITIA LITERARIA
DE C. PLINIO SECUNDO
EX IO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA
A IO. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA
TOM. II. CAP. XIII.

PLINII AETAS.

C. Plinius Secundus, Veronensis, an Novocomensis fuerit, a multis disputatum est, initio facto per Ioannem Presbyterum, Ecclesiae Veronensis Mansionarium, qui eum Veronensem fecit: quos longa serie enumerat *Rezzonicus* Disquis. Plinianar. I. I.; ipse pro Novocomo, recte, ut nobis videtur, decernit. Natus sub Tiberio, a. C. 23. ut eidem videtur, (nam nec in hoc consentiunt:) sub Claudio stipendia fecit in Germania; sub Nerone et Vespasiano varia munera publica administravit, procurator primum in Hispania, deinde Praefectus classis Misenensis. Nec minus omnibus liberalibus disciplinis insigniter excultus, Epicureus, dogmate, non moribus, diligentia incredibili et eruditione admiranda, post elaborata plurima immortalitate dignissima volumina, quum Miseni agens ad Vesuvium montem, fumum et ignes evomere incipientem, cognoscendae rei cupiditate propius accessisset, ex fumo nubis, e monte ortae, spiritu obstructo, clausoque stomacho, obiit sub Tito Imp. anno aetatis sexto et quinquagesimo a. d. VIII. Kal. Sept. Vitam et res Plinii post Plinium Iuniorem plures scripsere. Omnes vicit longe et obruit nuper *Ant. Iosephus Comes a Turre Rezzonici*, in opere eruditissimo Disquisitionum Plinianarum, i. e. de Utriusque Plinii patria, rebus gestis, scriptis, Codicibus, editionibus atque interpretibus, cuius T. I. Parmae a. 1763. T. II. 1767. in f. prodiit, promisso etiam T. III. Utramque Plinii Iun. epistolam de eo constituit et illustrat T. I. p. 110. sqq.

HISTORIAE NATURALIS LIBRI.

Ex scriptis Plinii solum ad nos pervenit opus, quod Plinius Iun. l. c. *Historias naturae* vocat, ipse auctor *Historiam naturalem*, in praefatione: male libri quidam editi et scr. *Historiam mundi* (Rezzonicus T. I. p. 194.) item *Historiam mundi naturalem*, opus, ut recte ait idem Plinius iunior, *diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa natura.* Constat *libris XXXVII.* eoque ex voluminibus ultra bis mille scriptorum Graecorum Latinorumque universam naturae varietatem complecti conatus est. Series operis et rerum explicatarum haec est: Post praefationem, cuius locum tenet Liber primus ad T. Vespasianum fil. Imp. *Libro II.* agit de Universo, caelo et terra; unde eum librum Melanchthon et alii separatim edidere, ut lectionibus scholasticis inserviret: inde de terra proprie et Geographicis rebus L. III. IV. V. VI. Hinc ad incolas terrae venit, et primum Libro VII. de homine et rebus humanis copiose eleganterque disserit: qui liber in primis dignus est lectu: tum de ceteris animalibus eorumque variis generibus, ut de terrestribus, id est, quae in terra incedunt. L. VIII. de aquatilibus, L. IX. de volatilibus, L. X. de insectis — XI. Ab XII. libro incipit exponere, quae terra eduntur, arbores, plantas, gramina, segetes, rem rusticam omnem, et cetera, eorumque usus in vita humana per artes ab hominibus inventas. Ad extremum in ipsam terram descendit L. XXXI. agitque de metallis, initio ab auro facto, eorumque varietate, usibus etc. ceterisque rebus, quae e terra eruuntur; et desinit tandem L. ultimo XXXVII. in artibus pulchris, quibus materia subministratur e terrae visceribus, ut statuaria, pictura similibusque. *Librum primum*, suppositum Plinio, et ab interpolatoribus adtextum contendit bene meritus alioqui de Plinio *Ioannes Harduinus* Chronolog. V. T. p. 152. quem late refellit Ill. Rezzonicus, sed ut tamen de Indice auctorum concedat ac defendat p. 200. Plinius ipse testatur opus hoc exegisse se a. U. C. 830. Tito Vespasiano sextum consule, a. 230. post captam Carthaginem, et Corinthum, obitumque Catonis, a. 90. post obitum Virgilii. De quo v. plura apud Rezzonicum T. I. p. 172. sqq. Quum vero plurima e Graecis petierit scriptoribus, in illorum sensu assequendo non semper feliciter versatus videtur viris doctis. *Neque vero novum est*, inquit Iosephus Scaliger sive Yvo Villiomarus in locos controversos Titii pag. 14. *Plinium in reddendo Aristotele aut Theophrasto offendere, quum sexcentis locis hoc commiserit. Quod utique non Plinii inscitiae attribuendum, sed eorum negligentiae, qui excerpta ex auctoribus mala fide descripta ad eum deferebant, ut in ordinem ab eo digererentur. Ita enim opus suum eruditissimum magna ex parte composuit vir ille nunquam satis laudatus. Quare errores in Plinio notamus, qui non sunt Plinii, sed amanuensium.* Innumera eiusmodi observata Salmasio ad Solin. cuius Salmasii videndum etiam iudicium de Plinio homonymis hyles Iatricae praemissum; ut omittam Budaei, Allatii, et aliorum loca adducta a Crenio in limine partis VII. animadvers. quibus illum Naturae, ut vocabat Lansius, Orat. pro Gallia pag. 126. Protonotarium hallucinatum annotarunt. Addam haec Vignolii Marvillii personati scriptoris T. 2. Misc. p. 42. *L'Histoire naturelle de Pline est un édifice d'une parfaitement belle structure, mais dont les dedans ne sont pas toujours assez bien meublés pour de si beaux dehors. Le dessein en est magnifique, les préfaces qui en font les entrées sont très justes, la morale qui en est le solide, est admirable, et il y a des ornemens qu'on ne sauroit payer. Telle est la description du rossignol dans son dixieme livre. C'est dommage que ce grand homme se soit trop appuyé sur des écrivains peu sûrs, et que ne choisissant pas assez ses lectures, il n'ait pas été lui même toujours fidele à traduire les témoignages, qu'il en a tirés.* Profecit etiam e Latinis, tum iis, qui adhuc exstant, ut rei rusticae scriptoribus, in quibus interdum iniquiorem esse Columellae notavit Gesnerus ad Colum. II, 9, 8. V, 6, 20. — Epitomen operis confecit Sec. XII. extremo *Robertus Girkeladiensis*, quam Adrian. Relandus commemorat in Palaestina p. 439. Eius exemplum fuit nuper in Bibliotheca Uffenbachiana. Aliam esse Oxonii in Bibl. Balliolensi, cuius auctor fuerit *Rainoldus* quidam, tradit Vossius de Hist. latinis: sed in Catalogis MSS. Angliae nulla est eius mentio. — *Excerpta* autem e Plinio et Solino in membranis

scripta, sub nomine *Diguillii* Grammatici, vidisse se testatur Salmasius ad Solin.

Absolvit Plinius opus suum paulo ante obitum, circa annum U. C. 830. ut non uno innuit loco: et quintum Consulatum Titi memorat lib. 2. cap. 25. quem ille gessit anno U. C. 828. C. 76. Incendium Vesuvii, quod speculatus Plinius occubuit, describitur a Dione libro LXVI. p. 755. seq. ad a. U. C. 831, Titi primum. Plinius in praef. *Viginti millia rerum dignarum cura, quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros, ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiae, exquisitis auctoribus D.* (Ita legendum, non C.) *includimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* Volumen secundum citat Plinius 6, 29, septimum 33, 3. Nonnunquam etiam libri non numerum, sed argumentum, ut 9, 35. *ut diximus in circuitu Mundi,* respiciens ad volumen secundum et seq. Et 33, 1. *sicut dicemus in gemmarum volumine:* respicit enim ad librum 37.

Praeter naturalium, quam titulo ipso promittit atque ubertim pandit, rerum notitiam, discordiam concordiamque, usus et effectus: praeter historiam inventorum humani ingenii, laboris luxusque, et variarum artium, passim gravissimas adspergit sententias, et iudicium de vanitate rerum humanarum, mortaliumque stultitia, speciatim de perditis Romanorum per opes moribus, nec minus de mira sapientia ac provida arte, fidemque omnem superante vi naturae, per quam Numen intelligi voluit. Itaque licet Epicuri immersus erroribus, tamen ab Atheismi ἐγκλήματι absolvitur, iudice Ulrico Zwinglio lib. de Providentia T. I. Opp. 316. A Georgio Agricola praefat. ad libros X. de natura fossilium arguitur, *quod interdum haud observarit, a diversis scriptoribus unam rem duobus vel pluribus vocabulis appellari, interdum contra res duas vel plures uno vocabulo.* Talium hallucinationum plenum esse ait Salmasius pag. 258. qui passim etiam illas notavit exercitationibus in Solinum. vide pag. 298. 302. 303. Iosephus Scaliger in Scaligerianis primis pag. 85. *accuratus Plinii lector deprehendet, ipsum Plinium omnia, quae ex variis auctoribus excerpebat, ordine literarum sive Alphabetico in sua digessisse adversaria, neglecto ordine naturali, qui potior erat.* Confer et Reinesium III, 5. Var. Lect. Alia in diligentissimo illo viro notata vide, si placet, in Dan. Guil. Molleri diss. de Plinio Secundo pag. 20. seq. Non in omnibus obstringere se fidem suam, potiusque ad auctores relegare plus simplici vice prae se fert Lib. VII. Cap. 1. *qui dubiis,* inquit, *reddentur omnibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi, tanto maiore eorum diligentia vel cura maiore.* Adde VIII, 22. *Sint ista, ut rerum Naturae libuit,* inquit II, 52. *aliis certa, aliis dubia, aliis damnanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omittemus:* et II, 98. *ut nihil, quod equidem noverim, praeteream.* Hinc aequius de Plinio nostro iudicat Io. Raius Epistola ad Io. Listerum, (Bibl. Angloise Tom. IV. p. 10.) ne alios iam memorem, quorum testimonia congessit Iac. Pontanus lib. V. φιλομαθίας c. 1. pag. 142. et lib. 6. c. 10. p. 195. Sane reprehendi non raro Plinium immerito, ac praeter rem mendacii argui, ubi quae tradit verissima esse comperiuntur, pulchre notatum est a Casparo a Reyes, qui erudite illustrat locum lib. VIII. c. 50. *atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori.* Sed de reprehensoribus et cavillatoribus Plinii videndus III. *Rezzonicus* T. I. Lib. VII. qui de iis copiose ibi dixit et accurate.

SCRIPTA DEPERDITA.

Deperdita Plinii scripta haec enumerantur a Plinio iuniore Epp. III, 5. *de iaculatione equestri* liber unus: *de Vita (L.) Pomponii Secundi libri II.* (*Pomponius* hic *Veronensis* an *Novocomensis* fuerit, pariter, ut de Plinio ipso disputatur. Novocomensem fuisse defendit idem Comes Rezzonicus Tom. I. p. 150.) *Bellorum Germaniae* libri XX. *Studiosus* libri III. Voll. VI. *Dubii Sermonis* L. VIII. *Historiarum* XXXVII. *a fine Aufidii Bassi. Electorum* CLX. non in libris scriptis numerandi. Fuere enim tantum Loci excerpti e scriptis lectis ad usus varios vel cogitandi vel scribendi. De his omnibus diligenter scripsit saepe laudatus *Rezzonicus* T. I. L. V. Ipse Plinius, auctor, hos libros interdum tangit, ut II. N. VIII, 42. librum *de iaculatione equestri,* XVI, 4. *de Vita Pomponii* in Praefat. libros *dubii sermonis:* item ibidem *libros Historiarum,* et II, 53. 83. Alios praeter hos alii, ut *de bellis Germanicis* Tacit. A. I, 68. Symmach. IV, 18. Libros *dubii Sermonis,* Grammatici, Diomedes, Charisius et alii.

SCRIPTA VARIA AD PLINIUM PERTINENTIA.

Exempla Operis huius *scripta* adhuc exstant permulta; quorum magnum numerum diligenter enarrat et recenset III. *Rezzonicus* Comes T. II. p. 218. Pleraque sunt recentioris aetatis: et circa tempora restitutarum literarum, quaedam etiam Sec. XV. scripta. Nam propter copiam doctrinae celebratam multi cupiebant exemplum libri habere, unde et post tam frequentes editiones factae. Inprimis antiqua et clara sunt exempla: *Ricardianum* Florentiae, quod nono saltem seculo scriptum putatur; *Toletanum,* quo Pintianus et Schottus usi sunt; et *Escorialense* e seculo eodem nono, nondum collatum cum edd.; *Parisiense* tempore Caroli Calvi scriptum, et pauca alia. Exemplar *Gottorpiense* quoque celebratum est a nonnullis: idque conferri cum edito exemplo optat III. *Rezzonicus.* Sed de usu Codd. ad constituendum textum Plinii post recensitas editiones aliquid monebimus. Valde inter se variare scriptos libros, omninoque valde vitiosos esse, non est mirum, in tanta magnitudine operis, et multitudine rerum vulgo non notarum, quum etiam in iis libris, quorum populare argumentum est, tanta vitiorum copia irrepserit. Nec illa vitiositas est nova. Nam *Symmachus* iam de eo malo questus est, Epist. I, 24. Similia alii tradunt. *Guibertus* ait, *Robertum* quendam, Abbatem Montis S. Mich. incidisse in exemplum Plinianae hist. valde vitiosum; id eum correxisse feliciter. Qualem illam hominis, illo tempore, correctionem fuisse putemus? Apud Decembrium autem Polit. liter. p. 44. Lonellus ait, se multa Plinii exempla e remotis etiam nationibus conquisivisse, ut adiutoribus Guarino et Victorino correctissimum haberet. Et omnino, non modo ante, sed et post inventam typographiam in editis exemplis, ut Stephanus ait, in Epist. de typogr. sua, p. 42. Plinium coniecturis omnium tanquam scopum misere expositum fuisse.

VERSIONES.

Versiones Plinianae historiae exstant pluribus linguis. Prima est sine dubio *Italica Christoph. Landini,* primum edita, quod quidem certo constet, Venet. 1476. f. per Iensonum; saepe illa repetita. De hac versione intelligendum, quod dicit Sabellicus de linguae latinae restauratione p. 334. med. *Landinum Plinium et Livium, duo linguae latinae lumina, non sine piaculi suspicione omnibus vulgasse.* Nam idem et Livium Italicum fecit. Si verum est, quod traditum reperi a nonnullis, e libro scripto factam esse hanc versionem, usus etiam criticos habet. Sed tum iam edita exempla plura exstabant: potuit tamen, ubi haerebat, libros scriptos consulere, quod an et quomodo factum sit, iudicabunt ii, qui cum editis contulerint accurate. In editione repetita nona Venet. 1484. correctorem habuit *Io. a Francesio,* in decima ibid. 1513. 4. *Ant. Brucciolum:* qui deinde a se versum Italice Plinium edidit Venet. 1548. 4. Novam

post dedit *Ludov. Dominicus* Venet. 1561. 8. etiam additis notulis; quae illas obscuravit, etsi Brucciolum fere sequitur sensu, et verbis elegantior est, ut iudicat illustris Rezzonicus.

Gallica versio totius operis Pliniani exstat, facta ab *Antonio Pineto* (du Pinet) cuius prima certa editio est Lugd. a. 1566. apud Claud. Sennetonum: (nam altera 1562. incerta est) saepe repetita in Gallia et extra Galliam. — Novam versionem moliri coepere viri quidam docti medio hoc seculo nostro, sed res exitum non habuit. Nuper autem nova versio lucem vidit cum textu latino, ita facto, ut nihil in eo poneretur, quod non in aliquo libro scripto exstaret; quod est ad commendationem operis apud vulgus speciosum: versioni subiectae sunt notae, ad res maxime explicandas et illustrandas pertinentes; (quanquam et grammaticae et criticae insunt:) in quibus utique multa vulgaria etiam verbosius, quam necesse erat, traduntur. In eo opere plures laborarunt; unus scripsit, praesertim versionem, ut una orationis forma operi redderetur: quae est, quoad nobis iudicare licet, elegans. Prodiit 1771 - 1782. Paris. 4. XII tom. Opus debetur maxime Cl. *Poinsinet de Sivri*. — De *Durandi* versionibus particularum Plinianarum infra dicetur.

Hispanica versio una modo typis vulgata est, *Hieronymo Gornesio ab Huerta* auctore (nam *Francisci Hernandii* versio librorum 26. scripta tantum exstat) eiusque pars prima Libros XI. complexa primum prodiit Mantuae Carpet. a. 1624. altera 1629. f.

Anglice versus est Plinii textus a *Philemone* Batavo, qui in Anglia medicinam fecit, editusque Lond. 1634. — *Belgice* Arnhemii primum a. 1619. 4. deinde Amstelod. a. 1664. 8. sub titulo: *Plinius* van Menschen, Vogeln, onde Vischen. — *Germanice* versus olim ex parte est, a L. I. usque ad L. V. Argentor. 1509. fol. et a L. VII. usque ad XI. per notum illum *Henricum Eppendorpium:* quae versio prodiit Argentorati 1543. Sed alia versio facta est postea per *Ioannem Heydenum*, quae primum prodiit Francof. 1565. fol. deinde 1571. 1584. et 1600. repetita. Res non est tanti. Nam nemo eam hodie legere curet, nec adeo multum de ea sperare licet. Nuper autem Rostochii Vol. I. 1764. Vol. II. 1765. 4. prodiit novi exempli versio Germanica, cuius auctor fuit *Io. Dan. Denso* Pomeranus: qui post diuturnum rerum naturalium studium, et cognito ingenio Pliniano, non male adeoque praeparatus ad hunc laborem accessit; non modo sensus Plinianos bene exprimere conatus est, sed et rebus nondum nomen Germanicum habentibus, nomina apta imponere: quae res ei saepe non male cessit. Ceterum aliud volumen promisit, in quo et emendaretur textus Plinianus et historia naturalis ad nostra usque tempora continuaretur, h. e. nova post Plinium in quoque genere inventa traderentur. In quo virum doctum non solita nostrae aetati festinatione uti, res ipsa docet, quum nonus ab illius promissi tempore annus labatur, necdum illud volumen prodierit. Novae versionis auctor exstitit *G. Grosse*, quae versio duodecim voll. prodiit Francof. 8. 1781-88.

Arabica versio, auctore *Honiam*, fil. *Isaaci*, memoratur in Herbeloti Bibliotheca Oriental. p. 199. et in Act. Erud. 1720. p. 415.

INTERPRETES PARTIUM QUARUNDAM.

Iuvat etiam per saturam paucis referre, qui partes quasdam Pliniani operis illustrarunt. M. Antonius *Sabellicus* Centuriis duabus annotationum, varia Plinii loca illustravit, quae recusae sunt Venet. 1508. et exstant in T. I. Facis Gruter. De his saepe ille in Epp. *Rob. de Valle* Rothomagensis dedit Explanationes difficilium Plinii locorum a. 1500. 4. (exigui momenti, iudice Harduino). Nic. *Leonicenus* de Plinii, et aliorum Medicorum erroribus: cuius liber primum prodiit a. 1491. Additus est liber de herbis, fruticibus, animalibus, metallis, serpentibus etc. in editione Basil. 1529, 4. in quo refellit, quem vocat Patronum Plinii (s. Sabellici) i. e. Collinutium. Eiusdem Leoniceni de falsa quarundam herbarum inscriptione in Plinio, Argent. 1536. Huic rescripsit Pandulph. *Collinutius* in defensione adversus Leonicenum Pliniomastigem. v. et Epist. Totti et Menochii p. 211. seqq. adde ill. Rezzonici Plin. L. VII. p. 217. ubi p. 219. etiam Verderius refellitur.

In Plinii Praefationem commentarius *Marini Becichemi* Scodrensis prodiit Paris. 1519. Corn. *Vitellii* Epist. ad Parthenium Benacensem, qua eandem praefationem illustrat, Perotti Cornucopiae subiungitur, in quo saepe Plinius explicatur: Philippi *Melanchthonis* paraphrasis prodiit cum Orationibus duabus Demosthenis in Aristogitonem Latine versis Hagenoae 1527. 8. Video etiam laudari Antonium *Fabrum* (vide Catalogum Bibliothecae Seilerianae pag. 124.) in Plinii praefationem Rom. 1510. 4. *Leodegarii a Quercu* commentarius prodiit primum Paris. 1556. 4. apud Vascosan. tum Heidelb. 1600. 8. In illam praeterea scripsere Martinus *de Figueredo*, Olyssipone 1529. f. Adrianus *Turnebus*, (in libros Nat. hist. praefatio ex emendatione Adr. *Turnebi* cum eiusdem notis. Paris. ap. Vascosanum, 4.) qui notas suas Guil. *Pellicerio*, Montispessuli Episcopo, debere se fatetur, et quas Harduinus sibi haud visas memorat: *L. Antonius Flaminius*, atque *Antonius Ferrariensis*. Pellicerii notis in Plinium MSS. usum se fuisse Harduinus testatur. Similiter ineditae alicubi delitescunt in Plinium notae Antonii Nebrissensis, Ioannis Andreae Stranaei, Petri Ciacconii, Christophori Longolii, et fortasse Franc. Calvi. Vide animadversiones philologicas Thomae Crenii T. 7. p. 12. et 207. seq. D. de Aylva (forte de Sylva, inquit Harduinus) Medici Frisii commentarios in Plin. laudat Muntingius.

In Librum I et II Francisci *de Villabolos* exstat glossa naturalis, Compluti 1524. fol. *In Librum II* Georgius *Valla*, Venet. 1502. 4. Iacobus *Zieglerus*, de quo v. Schelhornii Amoen. hist. Tom. II. p. 265. *Coilinutius et Vadianus*, Basil. 1531. 4. Iacobus *Milichius*, Prof. Mathem. Vitemb. Hagenoae 1531. 4. Halae Suevorum 1538. 4. Francof. 1543. 1553. 1563. 4. Paris. 1563. 4. Lips. 1573. 4. Is vero res ipsas potius tractat, quam auctoris sensum investigat; tum se adiutum profitetur Ziegleri commentariis in eundem librum, neque tamen totum subtiliter conscriptis. Rudolph. *Goclenius*, Marpurg. 1612. 12. *Gelenius* emendatus Paris. 1543.

In Librum VII Guglingerus, Cracov. 1526. 4. In locum Plinii VII, 50. ubi *mortis per sapientiam* mentio, (verba Plinii sunt: *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori.*) scripsere Alciatus II, 60. parerg. Mercurial. VI, 20. Var. lect. Bisciola XVII, 12. hor. subseciv. Cerda ad Georg. Virgilii IV, 260. Eduardus Fernandez, Ioannes de Luna Vega, Franciscus Ximenez Guillen, et Io. Pineda, Beverovicius quaest. Epistol. pag. 23. 27. 66. 69. 78. et Wedelius Centur. I. diss. Medico Philolog. X, 10.

In Librum IX Francisci *Massarii* Veneti castigationes et adnotationes Basil. 1537. 4. cum praefat. B. Rhenani, Paris. 1542. 4. *In Libri XXX cap. I* et *II* commentarius argutissimi scriptoris, i. e. *Io. Trithemii*, complectens Magiae naturalis rationem, prodiit Herbipoli 1548. 4. quo difficultates Plinianae, praesertim de Magia, explicantur et tolluntur. Nic. *Maroneae* Commentarius in Plinium et Dioscoridem de amomo editus est Basil. 1608. 4. Melch. *Guillandini* in aliquot capita Plinii lib. XIII. (de papyro) Venet. 1572. 4. Lausannae 1576. 4. contra quem Iosephus Scaliger in scriptis postumis scripsit Paris. 1610. 4. Plinius *de Piscibus* cum scholiis Io. *Caesarii* prodiit Venet. 1518. 4. Argentorat. 1534. 4. Christiani Gabrie-

lis *Fischeri*, Regiomontani nota ad Plinii IX, 33. (num. 52. Harduin.) de Concharum differentiis, in Actis Eruditor. a. 1733. p. 487. Antonii *Vallisnerii* dialogos inter Plinium et Malpighium legas in Museo Minervae Venetae (Galleria di Minerva) Tom. I, pag. 297. et Tom. III, pag. 297. 353. quibus ingeniose refellitur generatio, quam ex putredine sine semine fieri multi sibi persuaserant. Vide et Diarium Venetum, Giornale de'letterati d'Italia, Tom. 13. p. 180.

De duabus partibus Pliniani operis etiam bene meruit David *Durandus*, Sacerdos Londinensis et Societatis eruditae Lond. Sodalis, primum de L. XXXV. ad calcem libri, *Histoire de la peinture ancienne*, qui prodiit Lond. 1725. f. cum figg. deinde de L. XXXIII. de auro et argento ad calcem libri: *Histoire naturelle de l'or et l'argent*. Lond. 1729. f. Primum utrumque librum fecit francicum, textum latinum libri utriusque ex MSS. Voss. et ed. pr. 1469. emendare subinde tentavit, suasque notas addidit, ad L. XXXIII etiam Gronovianas, ut et aliorum, ut Pintiani, correctiones et notas, et Harduini. Inprimis digna est, quae legatur praefatio ad Historiam Picturae, ad notitiam scilicet edd. quarundam veterum. Ceterum in notis ipsius exempla latinitatis non bene intellectae plura reperimus. Etiam *praefationem Plinii* ab eo editam et ex iisdem libris correctam Lond. 1728. 8. reperimus: ipsi non vidimus.

Post hunc nuper plura loca Pliniani operis e libris scriptis editisque feliciter correxit et explicavit illustravitque Ill. *Rezzonicus* in praeclaro Disquisitionum Plinianarum opere, ut T. I, p. 242. seq. *Librum primum* ad Vespasianum. T. II, c. IX, p. 3. *Libri II*, et ceterorum omnium particulas plures, hoc nomine praeclare de Plinio meritus, etiam exemplo illius operis diligenter tractandi proposito, quod imitentur, qui Plinii novam et perfectam editionem curare instituant.

Neque ex hoc numero excludemus Io. Matth. *Gesnerum*, qui *Chrestomathiam Plinianam* cum notis edidit Ienae a. 1723. 8. repetitam et emendatam Lips. et Zellae a. 1753. in quo libro est ad Plinium et intelligendum egregia praeparatio, et ad totum lectione cognoscendum invitatio. Et venit ei aliquando, Goettingae quum esset, in mentem totum opus edere, quum ei etiam Codex oblatus fuisset ab aliquo in vicinia Goettingensi (Eyringii Biographia Gesneri T. III, p. 352,) et copia esset exempli Pliniani operis a Petr. Francio cum Cod. scr. collati; haberetque collegas rerum naturalium et medicarum peritissimos, quos in locis ad Physicorum et Medicorum disciplinam pertinentibus in consilium vocare posset, melius deinde eas dicturus, quam ipsi possent. Sed id institutum exitum non habuit.

Finem vix reperiremus, si omnes memorare vellemus, qui per varias occasiones Plinio profuere. Sed principes sunt *Budaeus*, Iul. Caesar *Scaliger*, *Salmasius* in Polyhistore, et notis ad Hist. Aug. scriptores, in quibus et locum de papyro ita explicavit, ut nihil, quod melius dici posset, reliquerit. — Nec praetermittendus *Scheuchzerus*, cuius *Dialogus inter Plinium et Salmasium* in Clerici Bibl.Sel.T.XVII, p. 192. et in eius Hist. nat. Helvet. plura sunt, quae ad Plinium pertinent, ut P. VI, pag. 130. 159. *de androdamente* ad XXXVII, 10. Et eius libri multa vel explicantur vel illustrantur ab iis, qui *de gemmis* scripsere: multa in Commentariis Acad. Paris. literarum bonarum, Partibus quidem recentioribus, etiam ad artes pertinentia, etsi non raro infeliciter, propter latinitatem non satis intellectam, inprimis ab Com. *Caylus*, aut vitiosam scripturam.

Fuerunt, etiam, qui in Plinio laborarunt edendo, sed absolvere destinata non potuere. De miro studio Christophori *Longolii* Mechlinensis, qui a. C. 1522. natus, Patavii obiit, quum vix annos 34. vixisset, quos labores susceperit, quae itinera et pericula obierit, ut Plinianam Historiam digne illustrare posset, vide quaeso Melchioris Adami vitas Philosophorum in Longolio. Idem Adamus narrat, Longolium paene puerum plura in Plinio emendasse et notasse, quae ipso inscio et invito in Gallia fuerint edita. Memorat etiam Orationem, de laudibus C. Plinii, ac commentaria in XI Plinii libros. Et Gesnero Longolii Commentaria in Plinium celebrantur, quem Pictavii publice cum summa omnium admiratione docte et eleganter fuerit interpretatus. Tamen Longolium et Steph. *Aquaeum*, qui Paris. 1530. f. edidit Comm. in Plin. minorum gentium interpretes vocari video ab Andr. *Schotto*, qui in Epistola ad Ortelium, Melae subiecta, *Pintiani*, inquit, *in Plinium utinam te hortante Plantinus noster, typographus omnium quot sunt, erunt, maxime industrius, in vulgus edat cum* lac. Susii et Brugensium *notis: esset cur Reipublicae literariae, patriae, et Plinio ipsi iam paene in integrum restituto gratularemur. Nos Toletanum Codicem MS. quo usus est Pintianus, inspeximus, non pauca relicta collegimus, Solinum quoque et Capellam cum MSS. compositos recensuimus: sed maturescere sinam.* Ex eodem Schotto praeterea discimus, quod Plinium illustravit etiam seculi sui alter Varro, Petrus *Ciacconius* Toletanus, cuius vigilias Plinianas adhuc, inquit, nobis heredes invident et thesauro incumbendo premunt. Petri *Pierii Smensae*, Schotani, notas et emendationes in Historiam naturalem Plinii memorat Suffridus Petri de scriptoribus Frisiae decad. XVI, 2. nunquam editas, ut existimo, quemadmodum et Roberti *Constantini* Antonius Teissierius in elogiis Thuaneis Gallice versis illustratisque Tom. 4. pag. 508. Dan. Guil. *Mollerus* in diss. circulari de Plinio Secundo, Altdorf. 1688.4. notat Nicolaum *Rigaltium* quoque et Octavium *Ferrarium* Plinii Historiae naturali recensendae animum applicuisse, licet consilia eorum mors praevertit. Ipse Ferrarius pag. 309. Epist. *De Plinio vix ulla spes superest, quum immensum pelagus et summa dies inflans vela colligere et retro cursum vertere impellat. Itaque labor omnis non sine fructu per tot annos magno scriptori impensus frustra susceptus fuerit. Sic Dii voluere.* Eodem loco testatur, se veterem editionem Venetam contulisse cum manu exarato codice, qui Pici Mirandulani fuerit. Notas Ferrarii non ultra librum duodecimum processisse a. 1675. testatus est Christophorus Arnoldus. Vide Burchard. Gotthelf Struv. T. I, fascic. 7. actor. literariorum ex MSS. eruditorum p. 78.

EDITIONES PLINII.

1469 Editio princeps, Veneta fol. per Ioannem Spirensem Germanum. (Qua ed. non usus est Harduinus.)

1470 Romana I., naturalis historia. Ad calcem haec leguntur: Sub Romano pontifice Max. Paul. II. Veneto, impress. Romae in domo Petri et Francisci de Maximis iuxta campum Florae, praesidentibus magistris Conrado Sweynheim et Arnoldo Pannarz, anno Dominici natalis, 1470. fol. cum epistola Io. Andreae, Aleriensis episcopi, ad Paulum II.

1472 Veneta II., (Harduino I.) historiae naturalis libri XXXVII. cum Andr. Aleriensis ep. ad Paulum Secundum Venetum. Venetiis per Nicol. Ienson Gallicum. fol.

1473 Romana II, repet. Rom. 1470 fol. quam editionem Brotheus curavit, qui textum Plinii 275 locis ex codice quodam a Perotto emendato, correxit, sectionesque capitum et titulos primus fecit.

1476 Veneta III. per Nicol. Ienson. fol. quae repetitio videtur ed. 1472.

1476 Parmensis I. fol., ducta e Iensoniana, sed locis nonnullis emendata a Beroaldo.

1479 Tarvisina fol. sequitur Parmensem.

1480 Parmensis II., typis Andr. Portiliae fol. item sequitur primam.

1481 Parmensis III. fol. typis Andr. Portiliae.

1481 Veneta IV. fol. apud Thomam de Blavis, e Parmensibus posterioribus ducta.

1483 Veneta V. (Harduino II.) impr. opera et impensis Io. (Rainaldi) de Novimago Alamani, anno nativitatis domini 1483 d. VI. mensis Iunii, fol. Adiectae sunt quaedam correctiones; ceterum editio mendosa.

1486 Veneta VI. Fol.

1487 Veneta VII. impr. per magistrum Marinum Saracenum.

1496 Brixiensis I fol. typis Angeli et Iac. Britannicorum. Hae omnes editiones Parmensem sequuntur.

1492 et 1493 Castigationes Plinianae Hermolai Barbari, Romae fol. quas deinde plerique receperunt.

1496 Veneta fol. cum castigatt. Herm. Barbari per Barthol. de Zanis.

1497 Veneta, apud Bernardum Benalium, ex correctione Hermolai Barb., fol.

1498 Veneta fol. apud eund. rep. ed. prioris.

1498 Veneta fol. cum praefat. Palmarii. Repetitio est Venetae a. 1472., correcta ad mptum librum Barberinianum, additis etiam variantibus in margine.

1498 Brixiensis II. fol. e castigationibus Hermolai Barbari, cum notulis quibusdam marginalibus manu Guil. Pellicerii Episc. Monspeliensis passim exaratis, in decem fere priores libros. Sequitur haec editio Benalianam, unde apparet, falsum esse numerum in calce eius adiectum 1496, forte ex priori Brixiensi ductum.

1499 Naturae historiarum libri XXXVII, e castigationibus Hermolai Barbari quam emendatissimi editi. In calce: Impressi Venetiis per Io. Alvisium de Varisio Mediolanensem, 1499. d. 18. Maji. fol. (Curavit h. ed. Io. Bapt. Palmarius. Harduinus non inspexit.)

1507 Veneta. F. C. Plinii Secundi Veronensis historiae naturalis libri XXXVII ab Alexandro Benedicto physico emendatiores redditi. Impress. per Ioannem Rubeum et Bernardinum fratresque Vercellenses ab incarnatione anno Domini 1507 die XVI Ianuarii. — Multa in hac ed. bene sunt emendata ex codice antiquo, et variantes additae, indexque adiectus et Hermolai Barbari castigationes.

1510 per Alex. Benedictum, Veron. 2 voll. 8.

1510 ab Alex. Benedicto emendatiores redditi, 2 voll. 8. sine loci et typographi nomine. rep. ed. 1507.

1511 C. Plinii Secundi nat. historia cum quibusdam Hermolai Barbari, Viri undecunque periti lecturarum annotationibus etc. quae omnia emunctis a Nic. de Pratis characteribus Francisci Regnault ac Io. Frellon impendio in Lutetiae Parrhisiorum Academia feliciter impressa, anno a nostrae salutis redemtione MDXI. fol.

1513 Paris. fol.

1513 Venet. cum Alex. Benedicti emendatt. Venetiis per Melchiorem Sessam, cum figuris. Editio nitida et rara.

1514 Paris. ap. Nic. de Pratis, per Franc. Regnault. fol.

1515 Aldina. Hist. nat. Venet. partes tres. 8.

1516 C. Plinii Secundi hist. nat. libri XXXVII. olim ab Alex. Benedicto castigati, nunc autem ex collatione multorum exemplarium diligentius recogniti. Venetiis, a Phil. Pincio Mantuano impr. a. MDXVI die ultimo Decembr. etc.

1518 fol. Hagenoae ex Hermolai Barbari emendatione et Io. Bapt. Palmarii, cum Indice Io. Camertis. Repetitio est Venetae a. 1498.

1519 Venet. fol.

1524 Paris. fol. — (Et haec et 1511, 1513 et 1514 sequuntur ed. Hermolai.)

1524 Colon. 8. per Io. Caesarium.

1524 Colon. fol. per Io. Caesarium. Ed. multis locis emendata. (Caesarii scholia in Plinium et Oppianum prodierunt Argent. 1534. 4.)

1525 Basil. fol. ap. Io. Frobenium, ab Erasmo curata. Sequitur Coloniensem, sed emendata ex codice antiquo.

1525 Veneta cum castigationn. Hermolai B. fol.

1526 Paris. fol. Curavit h. ed. Angelus quidam, maxime secutus Hermolaum, sed adhibitis etiam codicibus et adiecto indice ex Camerte.

1530 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Ducta ex Erasmiana 1525.

1532 Paris. f. curante Petr. Bellocirio, (vero nomine Danesio.) Editio perbona.

1534 Hermolai Barbari in Plin. castigationes. Basil.

1535 Venet. 4 voll. 8. ed. Andr. Asulano, sub Aldi insigni. Praefatus est Andr. Rabirius Brixianus.

1535 Castigationes Sigism. Gelenii, qui genuinum Plinii textum codicum ope ab Hermolai Barbari

emendationibus vindicavit, unde eum plerique sunt secuti.
1535 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Usus is est Aldina. Sed et Gelenii castigationes accessere.
1536 Venet. ap. Ald. 4 voll. 8. cum dupl. indice. rep. 1535.
1536 Beati Rhenani castigationes in aliquot Plinii locos (Lib. I — XIV.) Basil. fol.
1538 Venet. 3 voll. 8. rep. ed. 1535.
1539 Basil. fol. c. castigg. Sigism. Gelenii et Beati Rhenani. Usus est editor Aldina.
1540 Venet. 2 voll. 8. rep. ed. 1535.
1543 Basil. per Sigism. Gelenium.
.... Paris. apud Audoenum, sine loco et anno.
1543 Paris. fol. apud Reynault.
1543 Paris. fol. apud Barthelinum et Rolandum.
1545 Basil. fol. accurante Frobenio. (E Geleniana ducta.)
1548 Lugduni ap. Beringos fratres fol. (E Gelenii edit., cum eiusd. notis; additis quibusdam lectionibus variantt.)
1548 Frelloniana. (Sed Frellonius cum Beringis exemplaria videtur esse partitus; unde eadem cum priori.)
1549 Basil. Frobeniana.
1554 Basil. fol. cum adnott. Gelenii.
1559 Naturalis historiae libri triginta septem, a Paullo Manutio multis in locis emendati. Castigg. S. Gelenii. Index plenissimus. Venet. ap. P. Manutium, fol. (Est repet. ed. Lugd. 1548.)
1560 et 1561 Lugd. 12. ex castigatione Andr. Morguaesii, apud haeredes Iac. Iuntae (i. e. Phil. Tingum, qui diserte commemoratur in praefatione) unde Iuntina editio appellatur, non recte. Adiectae sunt varr. lectt. ex codicibus.
1561 Lugd. fol. apud Anton. Vincentium cum praefat. Io. Nic. Victorii.
1561 Lugd. opera Iuntarum, 16.
1563 Lugd. fol. apud Frellonium vel Vincentium (erant enim socii librarii) cum notulis in margine, et in fine notis Gelenii.
1565 Colon. 8.
1571 Venet. fol. apud Hieron. Scotum. Textus est Paulli Manutii.
1582 Genev. e Geleniana ducta.
1582 Frankofurti fol. (ad Basileenses facta.)
1582 Lugd. Bat. fol. apud Petrum Sanctandreanum.

1587 Lugd. fol. per Iacobum Dalecampium, Medicum. Is et ex codd. mptis praesertim Chiffletii et Cuiacii excerpta dedit, et ad intelligendum egregie profuit, unde plerique sequentium eum secuti sunt.
1593 Genev. 8. apud Iac. Stoerium, e Geleniana et Dalecampiana ducta.
1593 Lugd. Bat. fol. apud Hieron. Commelinum, similis fere ed. 1582. — Eodem hoc anno apud eundem etiam recusae sunt castigationes Rhenani, fol.
1597 Lugd. fol.
1599 Francof. fol. rep. ed. 1582. Sed et Dalecampio usus est editor. Accessere notae anonymi, forte Iani Gruteri.
1601 Genevae 12. apud Iac. Stoerium. rep. ed. 1593.
1606 Lugd. fol. rep. ed. 1587.
1608 Francof. 8. rep. ed. 1599.
1608 Francof. 8. apud Claudium Marnium et haeredes Io. Aubrii. rep. ed. Dalecamp. 1587.
1613 M. Guilandini comm. in Plinii de papyro capita III. ex rec. H. Salmuth. Ambergae. 8.
1615 Genev. fol. sumt. I. Crispini.
1616 Genev. fol. ap. Stoerium.
1629 Salmasii Exercitt. Plinianae in Solinum, Paris. ap. Drouart, fol. 2 voll. (rep. Ultraiecti 1687. fol.)
1631 Genevae, sumtibus I. Crispini, fol.
1635 Lugd. Bat. 3 voll. 12. ex officina Elzeviriana per Io. de Laet.
1669 Naturalis historiae Tomus I — III. Cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, et variorum. Accedunt praeterea variae lectiones ex Mss. compluribus ad oram paginarum accurate indicatae. Item Io. Frid. Gronovii notarum liber singularis. Lugd. Bat. Roterod. ap. Hackios, 8.

1685 Harduini I. Paris. 5 voll. 4.
1723 Harduini II. Historiae naturalis libri XXXVII. quos interpretatione et notis illustravit Ioannes Harduinus. Iussu regis Christianissimi Ludovici magni, in usum Delphini. Editio altera emendatior et auctior. To. I — III. Parisiis, typ. Ant. Urb. Coustelier, fol. (XV codicum usus lectionibus, octo ipse contulit. Notae textui subiectae difficiliora explicant; criticae ad calcem cuiusque libri sunt reiectae. In textu tamen quaedam residua sunt vitia per errores typographorum in editt. vulgaribus orta. Adiecti indices tres, geographicus, personarum, et verborum sententiarumque.)
1723 Chrestomathia Pliniana I. Matth. Gesneri exhibet loca selecta hist. natur. Ienae. 8.
1741 Paris. (Basil.) fol. repet. ed. Paris. 1723, sed valde vitiose.
1760 Hist. nat. Paris. ap. Brocas et Barbou.
1766 Berolini, Tomis V. 8. (ex Harduini edit. textu exscripto, cum indicibus, in quibus additae etiam sunt explicationes rerum et sententiarum, curante I. P. Millero.)
1769 Paris. ap. Io. Barbou. 12.
1771 Hist. natur. de Pline, traduite avec le texte latin, des notes et observations sur les connaissances des anciens, comparés avec les decouvertes des modernes, auct. Poinsenet de Sivry. A Paris 1771 — 1782. Tom. I — XII. 4.
1776 Selecta capita quaedam ex C. Plinii Sec. hist. nat. ad usum scholarum edidit Iac. Aikin. Londini. 8.
1778 C. Plinius Sec. de Aquatilibus c. commentariis Laur. Theod. Gronovii. Lugd. Bat. 8.
1778 — Cum interpretatione et notis integris Io. Harduini, itemque cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, I. F. Gronovii, et variorum. Recensuit, varietatemque lectionis adiecit Io. Georg. Frid. Franzius. Lips. imp. Guil. Gottl. Sommeri. 8. Voll. I — X. 1778 — 1791.
1783 Caii Plinii Secundi Historiae naturalis libri XXXVII. ex recensione Ioannis Harduini. Praemittitur notit. liter. Accedit index, studiis societatis Bipontinae. Vol. I — V. 8. (indice non adiecto.)
1790 ex historia naturali excerpta, quae ad artes spectant, ed. Heyne. 8. Gotting.
1824 Excerpta ex Plin. hist. nat. l. XXXIV. quae ad artes spectant, ed. E. F. Wüstemann. 8. Gothae.
1830 minor nostra prodiit editio, quinque tomis. 16. cum indice. Lipsiae ap. Tauchnitz.
1831, 1832 primi prodierunt tomi ed. quam recognovit variet. que lect. adiecit Jul. Sillig. 12 mai. Lips. apd. Teubner.
1836 inchoata est edit. Iassonii de Grandsagne apud Panckouke, in Bibliothecae novae scriptorum latinorum Vol. XII. Paris. 8.

C. PLINII CAECILII IUNIORIS
EPISTOLAE DUAE
IN QUIBUS
DE VITA PLINII AVUNCULI SUI
DISSERIT.

LIBRI III. EPISTOLA V.

C. PLINIUS CAECILIUS MACRO SUO S.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quaerasque, qui sint omnes. Fungar indicis partibus; atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri unus. *Hunc, quum praefectus alae militaret, pari ingenio curaque composuit.* De vita Pomponii Secundi duo, *a quo singulariter amatus, hoc memoriae amici quasi debitum munus exsolvit.* Bellorum Germaniae viginti, *quibus omnia, quae cum Germanis gessimus, bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi periit: commendabat memoriam sui, orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adsereret.* Studiosi tres, *in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit.* Dubii sermonis octo *scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum servitus fecisset.* A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturae historiarum triginta septem: *opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris, illum aliquamdiu causas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, ab hora septima, vel quum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi; nonnunquam etiam inter studia instantis et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum saepe (quem interdiu levem et facilem, veterum more, sumebat) aestate, si quid otii, iacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat,* nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. *Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat; dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in coenae tempus. Super hanc liber legebatur; adnotabatur, et quidem cursim. Memini quendam ex amicis, quum lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coegisse: huic avunculum meum dixisse,* Intellexeras nempe? *quum ille adnuisset,* Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. *Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat aestate a coena luce; hieme intra primam noctis: et, tanquam aliqua lege cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet: qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem:* Poteras, *inquit,* has horas non perdere. *Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit,* Electorumque commentarios *centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummûm: et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis, quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim, quod non aut illae occupationes impedire, aut haec instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant: qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno et inertiae deditus erubescat! Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, haec quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.*

LIBRI VI. EPISTOLA XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus occiderit; quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit: multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. Nonum Kalend. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens, studebatque: poscit so-

leas, adscendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte: Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur; credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinae classiarii, imminente periculo exterriti, (nam villa ea subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Vertit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adscendit ipse non Retinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior et densior: iam pumices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, FORTES, inquit, FORTUNA IUVAT: Pomponianum pete. Stabiis erat, diremtus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset: quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet; lotus accubat, coenat, atque hilaris, aut, quod est aeque magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilarant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur. Quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammae, flammarumque praenuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illaesum, opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam: nec tu aliud, quam de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII VITA

INCERTO AUCTORE.

C. Plinius Secundus Veronensis, natus sub Tiberio, patre Celere, matre Marcella, omnibus liberalibus disciplinis operam dedit: unus omnium mirifice studiosissimus. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Opera edidit, in quibus multa scrupulosa absolvit: et nihilominus causas aliquando actitavit. Augur fuit: officia publica administravit: etiam Procurator in Hispania. Floruit maxime sub Impp. Vespasianis, Tito non mediocriter carus, cui Libros Naturalis historiae dicavit: opus diffusum, eruditum, varium, stilo duriusculum. Fuit opinioni Epicureae nonnunquam adstipulator: ubique tamen vitiorum acerrimus insectator. Periit sub Tito, anno aetatis sexto et quinquagesimo, Kal. Novembr., quum Miseni classem imperio regeret, spiritu obstructo, clausoque stomacho, (invalidus enim illi et angustus erat,) ex caligine nubis ortae e Vesuvio monte, et ad quam noscendam propius accesserat.

CAII PLINII VITA

EX SUETONII, UT VULGO CREDITUR,

LIBRO

DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

Plinius Secundus, Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administravit: et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item Naturalis Historiae triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniae. Nam quum Misenensi classi praeesset, et flagrante Vesevo, ad explorandas propius causas, Liburnicas praetendisset; neque, adversantibus ventis, remeare posset: ri pulveris ac favillae oppressus est; vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus: quem deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverat.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER I.

C. PLINIUS SECUNDUS
VESPASIANO SUO S.

Libros Naturalis Historiae, novitium Camoenis Quiritium tuorum opus, natum apud me proxima foetura, licentiore epistola narrare constitui tibi, iucundissime Imperator: (sit enim haec tui praefatio verissima, dum maximo consenescit in patre.) Namque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, ut obiicere moliar Catullum conterraneum meum. (Agnoscis et hoc castrense verbum.) Ille enim, ut scis, permutatis prioribus Setabis, duriusculum se fecit, quoniam volebat existimari a Veraniolis suis et Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut in quaedam acta exeant, sciantque omnes, quam ex aequo tecum vivat imperium. Triumphalis et Censorius tu, sexiesque Consul, ac Tribunitiae potestatis particeps: et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter et equestri ordini praestas, Praefectus praetorio eius: omniaque haec Reipublicae: et nobis quidem qualis in castrensi contubernio! Nec quidquam in te mutavit fortunae amplitudo, nisi ut prodesse tantundem posses, ut velles. Itaque cum ceteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, et in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quoniam alia via occurris ingens, et longius etiam submoves ingenii fascibus. Fulgurat in nullo unquam verius dicta vis eloquentiae, Tribunitiae potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas! quanto fratris amas! quantus in poetica es! O magna foecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti. Sed haec quis possit intrepidus aestimare, subiturus ingenii tui iudicium, praesertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, et nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere: Quid ista legis, Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis: quid te iudicem facis? Quum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quam ut descensurum huc putarem. Praeterea est quaedam publica etiam eruditorum reiectio. Utitur illa et M. Tullius, extra omnem ingenii aleam positus, et (quod miremur) per advocatum defenditur. *Nec doctissimis: Manium Persium haec legere nolo, Junium Congum volo.* Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendum sibi putavit: si Cicero mutuandum, praesertim quum de Republica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus? Sed haec ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione: quoniam plurimum refert, sortiatur aliquis iudicem, an eligat: multumque apparatus interest apud invitatum hospitem, et oblatum. Quum apud Catonem, illum ambitus hostem, et repulsis tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur. Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem, M. Porci, a quo rem improbam petere nemo audet! Quum Tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, vel inimico iudici se probari posse. Adeo summum quisque causae suae iudicem facit quemcunque, quum eligit, unde provocatio appellatur. Te quidem, in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, summa eruditione praeditum, religiose adiri etiam a salutantibus scio. Et ideo subit cura, ut, quae tibi dicantur, te digna sint. Verum et diis lacte rustici multaeque gentes supplicant, et mola tantum salsa litant, quia non habent thura: nec ulli fuit vitio deos colere quoquo modo posset. Meae quidem temeritati accessit hoc quoque, quod levioris operae hos tibi dedicavi libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquam mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonesve, aut casus mirabiles, vel eventus varios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda, sterili materia. Rerum natura, hoc est, vita narratur, et haec sordidissima sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis. Praeterea iter est non trita auctoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentaverit; nemo apud Graecos, qui unus omnia ea tractaverit. Magna pars studiorum amoenitates quaerimus. Quae vero tractata ab aliis dicuntur immensae subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quae Graeci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας vocant; et tamen ignota, aut incerta ingeniis facta. Alia vero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, et naturae suae omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse, abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, utilitatem iuvandi praetulerunt gratiae placendi: idque iam et in aliis operibus ipse feci: et profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriae quaesitum; et potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profecto enim populi gentium victoris et Romani nominis gloriae, non suae, composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseverasse: et hoc populo Romano praestitisse, non sibi. Viginti millia rerum, dignarum cura, (quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt, propter secretum materiae, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut

ignoraverant priores, aut postea invenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quae et nos praeterierint. Homines enim sumus, et occupati officiis: subcisivisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrum putet his cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo praemio contenti, quod, dum ista (ut ait M.Varro) musinamur, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu praestas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis haec est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea, quaeres? iam pridem peracta sarcitur: et alioquin statutum erat heredi mandare,ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faveo: ego vero et posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his voluminibus auctorum nomina praetexui. Est enim benignum (ut arbitror) et plenum ingenui pudoris, fateri, per quos profeceris: non ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim, conferentem auctores me deprehendisse, a iuratissimis et proximis veteres transscriptos ad verbum, neque nominatos: non illa Virgiliana virtute, ut certarent: non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur : in Consolatione filiae, Crantorem, inquit, sequor: item Panaetium de Officiis: quae volumina eius ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profecto animi, et infelicis ingenii est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, quum praesertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Graecos mira felicitas: κηρίον inscripsere, quod volebant intelligi favum: alii κέρας ἀμαλθείας, quod Copiae cornu: ut vel lactis gallinacei sperare possis in volumine haustum. Iam Musae, πανδέκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πλινθ, σχέδιον, inscriptiones, propter quas vadimonium deseri possit. At quum intraveris, dii deaeque, quam nihil in medio invenies! Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumque: facetissimi, Lucubrationem, ut qui Bibaculus erat et vocabatur: paulo minus serio, Varro in Satyris suis Sesculyssem et Flextabula. Apud Graecos desiit nugari Diodorus, et βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Caesar cymbalum mundi vocabat, quum publicae famae tympanum potius videri posset, immortalitate donari a se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me non poenitet nullum festiviorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Graecos insectari, ex illis nos velim intelligi pingendi fingendique conditoribus, quos in libellis his invenies, absoluta opera, et illa quoque quae mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse : ut, *Apelles faciebat*, aut *Polycletus:* tanquam inchoata semper arte et imperfecta: ut contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus. Quare plenum verecundiae illud est, quod omnia opera tanquam novissima inscripsere, et tanquam singulis fato ademti. Tria non amplius, ut opinor, absolute traduntur inscripta, *Ille fecit*, quae suis locis reddam: quo apparuit, summam artis securitatem auctori placuisse, et ob id magna invidia fuere omnia ea. Ego plane meis adiici posse multa confiteor: nec his solis, sed et omnibus quae edidi: ut ob id caveam istos Homeromastigas: (ita enim verius dixerim:) quoniam audio et Stoicos, et Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper exspectavi) parturire adversus libellos, quos de Grammatica edidi, et subinde abortus facere iam decem annis, quum celerius etiam elephanti pariant. Ceu vero nesciam, adversus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam feminam, et proverbium inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipsa Censorii Catonis verba ponam: ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, immo vero et sub Hannibale didicisset militare, et ne Africanum quidem ferre potuisset, qui Imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos, qui obtrectatione alienae scientiae famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? *Scio ego, quae scripta sunt, si palam proferantur, multos fore qui vitilitigent: sed ii potissimum, qui verae laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino praeterfluere.* Nec Plancus illepide, quum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: *Cum mortuis non nisi larvas luctari.* Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis et litigatoribus composuit, (quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quaerunt?) exsequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris, huic epistolae subiunxi: summaque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc et aliis praestabis ne perlegant: sed, ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quaerat, et sciat, quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inscripsit.

C. PLINII SECUNDI
HISTORIARUM MUNDI
ELENCHOS.

Libro II. *continetur de Mundo et Elementis.*

I. An finitus mundus, et an unus.
II. De forma eius.
III. De motu. Cur mundus dicatur.
IV. De elementis, et planetis.
V. De Deo.
VI. De siderum natura. *De planetarum motu.*
VII. De Lunae et Solis defectibus.
VIII. De magnitudine siderum.
IX. Quae quis invenerit in observatione caelesti.
X. Quando occurrant Solis et Lunae defectus.
XI. De Lunae motu.
XII. Errantium motus, et luminum canonica.
XIII. Quare eadem altiora, alias propiora videantur.
XIV. Cur motus dissimiles eadem habeant.
XV. Catholica siderum.
XVI. Quae ratio colores eorum mutet.
XVII. Solis motus, et dierum inaequalitatis ratio.
XVIII. Quare fulmina Iovi assignentur.
XIX. Intervalla siderum.
XX. De sideribus, Musica.
XXI. De mundo, Geometrica.
XXII. De repentinis sideribus, seu Cometis.
XXIII. Natura, et situs, et genera eorum.
XXIV. Hipparchea, de sideribus.
XXV. De caelestibus prodigiis, per exempla historica. Faces, lampades, bolides.
XXVI. Trabes caelestes, chasma caeli.
XXVII. De caeli coloribus, et flamma caelesti.
XXVIII. De coronis caelestibus.
XXIX. De circulis repentinis.
XXX. Solis defectus longiores.
XXXI. Plures Soles.
XXXII. Plures Lunae.
XXXIII. Dierum lux noctibus.
XXXIV. Clypei ardentes.
XXXV. Ostentum caeli semel notatum.
XXXVI. De discursu stellarum.
XXXVII. De stellis, quae in terris marique exsistunt.
XXXVIII. De aëre.
XXXIX. De statis tempestatibus.
XL. De Caniculae ortu.
XLI. Vis temporum anni stata.
XLII. De incertis tempestatibus et imbribus, et quare lapidibus pluat.
XLIII. De tonitribus et fulgetris.
XLIV. Ventorum origo.
XLV. Ventorum observationes diversae.
XLVI. Ventorum genera.
XLVII. *Ventorum tempora.*
XLVIII. Naturae ventorum.
XLIX. Ecnephias et Typhon.
L. Turbines, presteres, vortices, et alia prodigiosa genera tempestatum.
LI. De fulminibus: quibus in terris non cadant, et quare.
LII. Genera fulgurum, et miracula.
LIII. Etrusca observatio in his, et Romana.
LIV. De fulminibus evocandis.
LV. Catholica fulgurum.
LVI. Quae nunquam feriantur.
LVII. Lacte pluisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.
LVIII. Armorum crepitum, et tubae sonitum de caelo auditum.
LIX. De lapidibus caelo cadentibus. Anaxagorea de his.
LX. Arcus caelestis.
LXI. Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulae, roris, nubium.
LXII. Proprietates caeli in locis.
LXIII. Natura terrae.
LXIV. De forma eius.
LXV. An sint Antipodes.
LXVI. Quomodo aqua terrae innexa.
LXVII. An circumdatus terrae Oceanus.
LXVIII. Quae portio terrae habitetur.
LXIX. Mediam esse mundi terram.
LXX. De obliquitate Zonarum.
LXXI. De inaequalitate climatum.
LXXII. Ubi eclipses non appareant, et quare.
LXXIII. Quae ratio diurnae lucis in terris.
LXXIV. Canonica de eadem re.
LXXV. Ubi, et quando nullae umbrae.
LXXVI. Ubi bis anno: ubi in contrarium umbrae ferantur.
LXXVII. Ubi longissimi dies, ubi brevissimi.
LXXVIII. De primo horologio.
LXXIX. Quomodo observentur dies.
LXXX. Differentia gentium ad rationem mundi.
LXXXI. De terrae motibus.
LXXXII. De terrae hiatibus.
LXXXIII. Signa motus futuri.
LXXXIV. Auxilia contra motus futuros.
LXXXV. Portenta terrarum semel tradita.
LXXXVI. Miracula terrae motus.
LXXXVII. Quibus locis maria recesserint.
LXXXVIII. Insularum enascentium ratio.
LXXXIX. Quae et quibus temporibus enatae sint.
XC. Quas terras interruperint maria.
XCI. Quae insulae continenti adiunctae sint.
XCII. Quae terrae in totum mari permutatae.
XCIII. Quae terrae ipsae se sorbuerunt.
XCIV. Urbes haustae mari.
XCV. De spiraculis terrarum.
XCVI. De terris semper trementibus: et de fluctuantibus insulis.
XCVII. Quibus locis non impluat.
XCVIII. Acervata terrarum miracula.
XCIX. Qua ratione aestus maris accedant et recedant.
C. Ubi aestus extra rationem idem faciant.
CI. Miracula maris.
CII. Quae potentia Lunae ad terrena et maria.
CIII. Quae Solis.

CIV. Quare salsum mare.
CV. Ubi altissimum mare.
CVI. Mirabilia fontium et fluminum.
CVII. Ignium et aquarum iuncta miracula.
CVIII. De maltha.
CIX. De naphtha.
CX. Quae loca semper ardeant.
CXI. Ignium per se miracula.
CXII. Terrae universae mensura.
CXIII. Harmonica mundi ratio.

Summa. Res, et historiae, et observationes, CCCCXVII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Caesare Imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Corn. Nepote, Statio Seboso, Caelio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Caecina qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Iulio Aquila qui item, Sergio Paulo.

Externis: Platone, Hipparcho, Timaeo, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Coerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicaearcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Europae *in universum fines ac situs praemittuntur.*
II. *Tum Hispaniae totius.*
III. Baeticae.
IV. Hispaniae citerioris.
V. Narbonensis provinciae.
VI. Italiae.
VII. *Nona Italiae regio.*
VIII. *Septima Italiae regio.*
IX. *Prima Italiae regio.* Tiberis, Roma.
X. *Tertia Italiae regio.*
XI. Insularum LXIV. In his Balearium.
XII. Corsicae.
XIII. Sardiniae.
XIV. Siciliae.
XV. *Magna Graecia.* A Locris.
XVI. *Secunda Italiae regio.*
XVII. *Quarta Italiae regio.*
XVIII. *Quinta Italiae regio.*
XIX. *Sexta Italiae regio.*
XX. *Octava Italiae regio:* De Pado.
XXI. *Undecima Italiae regio:* Italia trans Padum.
XXII. *Decima Italiae regio.*
XXIII. Istriae situs et populi.
XXIV. Alpium, et gentium Alpinarum.
XXV. Liburniae, et Illyrici.
XXVI. Dalmatiae.
XXVII. Noricorum.
XXVIII. Pannoniae.
XXIX. Moesiae.
XXX. Insularum Ionii et Adriatici maris.

Summa: Oppida et gentes:
Flumina clara: *Deest numerus*
Montes clari: *in omnibus MSS.*
Insulae:
Quae intercidere oppida aut gentes.
Res, et historiae, et observationes CCCXXVI.

Ex Auctoribus: Turannio Gracile, Corn. Nepote, T. Livio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Caelio, Arruntio, Seboso, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, Gelliano, Valeriano.

Externis: Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Calliphane, Timagene.

Libro IV. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Epiri.
II. *Acarnaniae.*
III. *Aetoliae.*
IV. *Locridis, et Phocidis.*
V. *Peloponnesi.*
VI. Achaiae.
VII. *Messeniae.*
VIII. *Laconiae.*
IX. *Argolidis.*
X. *Arcadiae.*
XI. Atticae.
XII. *Boeotiae.*
XIII. *Doridis.*
XIV. *Phthiotidis.*
XV. Thessaliae.
XVI. Magnesiae.
XVII. Macedoniae.
XVIII. Thraciae. *Aegaei maris.*
XIX. Insularum ante eas terras: inter quas,
XX. Cretae.
XXI. Euboeae.
XXII. Cycladum.
XXIII. Sporadum.
XXIV. Hellesponti, Macotidis.
XXV. Daciae, Sarmatiae.
XXVI. Scythiae.
XXVII. Insularum Ponti: *Insularum Oceani Septemtrionalis.*
XXVIII. Germaniae.
XXIX. Insulae in Gallico Oceano XCVI. quas inter,
XXX. Britanniae.
XXXI. Belgicae Galliae.
XXXII. Lugdunensis Galliae.
XXXIII. *Aquitanicae Galliae.*
XXXIV. Citerioris Hispaniae, ab Oceano Gallico.
XXXV. Lusitaniae.
XXXVI. Insularum in mari Atlantico.
XXXVII. Universae Europae mensura.

Summa: Oppida, et gentes,
Flumina clara, *Numerus deest*
Montium clari, *in omnibus MSS.*
Insulae,
Quae intercidere oppida aut gentes.
Res, historiae et observationes.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Catone Censorio, M. Agrippa, Divo Augusto, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis: Polybio, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho, Timaeo Siculo, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menaechmo, Aglosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Mauritaniarum.

II. Numidiae.
III. Africae.
IV. Syrtium.
V. Cyrenaicae.
VI. *Libyae Mareotidis.*
VII. Insularum circa Africam
VIII. Aversorum Africae.
IX. Aegypti et Thebaidis
X. Nili.
XI. *Urbium in Aegypto.*
XII. Arabiae, quae est ad mare Aegyptium.
XIII. Syriae.
XIV. Idumaeae, Palaestinae, Samariae.
XV. Iudaeae.
XVI. *Decapoleos.*
XVII. Phoenices.
XVIII. Syriae Antiochiae.
XIX. *Reliquae Syriae.*
XX. Euphratis.
XXI. *Syriae ad Euphratem.*
XXII. Ciciliae, et adiunctae gentes.
XXIII. Isauricae, et Homonadum.
XXIV. Pisidiae.
XXV. Lycaoniae.
XXVI. Pamphyliae.
XXVII. Tauri montis.
XXVIII. Lyciae.
XXIX. Cariae.
XXX. *Lydiae.*
XXXI. *Ioniae.*
XXXII. Aeolidis.
XXXIII. Troadis, et adiunctae gentes.
XXXIV. Insularum ante Asiam CCXII. in his,
XXXV. Cypri,
XXXVI. Rhodi,
XXXVII. Sami,
XXXVIII. Chii,
XXXIX. Lesbi.
XL. Hellespontus, et Mysia.
XLI. Phrygia.
XLII. Galatia, et adiunctae gentes.
XLIII. Bithynia.
XLIV. *Insulae in Propontide.*

Summa: Oppida, et gentes, *Numerus deest in omnibus MSS. Numerus insularum* 118. *manifesto in mendo cubat. Forte* 318.
Flumina clara,
Montium clari,
Insulae, CXVIII.
Quae intercidere oppida aut gentes.
Res, historiae, et observationes.

Ex Auctoribus: Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Cl. Caesare, Arruntio, Livio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panaetio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timaeo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui περίπλουν aut περιήγησιν, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Ponti et Mariandynorum:
II. Paphlagonum:
III. Cappadocum.
IV. Themiscyrena regio, et in ea gentes.
V. Regio Colchica, et gentes Achaeorum, et ceterae eodem tractu gentes.
VI. Bosphorus Cimmerius.
VII. Maeotis, et gentes circa Maeotim.
VIII. *Cappadociae situs.*
IX. Armenia maior, et minor.
X. Cyrus fluvius, et Araxes.
XI. Albania, Iberia, et iunctae gentes.
XII. Portae Caucasiae.
XIII. Insulae in Ponto.
XIV. Gentes a Scythico Oceano.
XV. Caspium et Hyrcanum mare.
XVI. Adiabene.
XVII. Media, et Portae Caspiae.
XVIII. Gentes circa Hyrcanum mare.
XIX. Scytharum gentes, et situs ab Oceano Eoo.
XX. Seres.
XXI. Indi.
XXII. Ganges.
XXIII. Indus.
XXIV. Taprobane.
XXV. *Gedrosi et adiunctae satrapiae.*
XXVI. Navigationes in Indiam.
XXVII. Carmania.
XXVIII. Sinus Persicus, et Arabicus.
XXIX. Parthorum regna.
XXX. Mesopotamia.
XXXI. Tigris.
XXXII. Arabia.
XXXIII. Sinus maris Rubri.
XXXIV. Troglodytice.
XXXV. Aethiopia.
XXXVI. Insulae Aethiopici maris.
XXXVII. De Insulis Fortunatis.
XXXVIII. Terrae per mensuras comparatae.
XXXIX. Digestio terrarum in parallelos, et umbras pares.

Summa: Oppida, MCXCV.
Gentes, DLXXVI.
Flumina clara, CXV.
Montes clari, XXXVIII.
Insulae, CVIII.
Quae intercidere oppida aut gentes, XCV.
Res, historiae, et observationes, MMCCXIV.

Ex Auctoribus: M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Seboso, Fabricio Tusco, T. Livio, Seneca, Nigidio.

Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panaetio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho, Timaeo Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. *continetur hominum generatio et institutio, atque inventio artium.*

I. *De Homine.*
II. Gentium mirabiles figurae.
III. Prodigiosi partus.
IV. De homine generando: Pariendi tempora perillustria: Exempla a mensibus VII. ad XIII.
V. Signa sexus in gravidis pertinentia ante partum.
VI. Monstruosi partus.
VII. Excisi utero.
VIII. Qui sint vopisci.
IX. De conceptu hominum et generatione.
X. Similitudinum exempla.

XI. Ad quos hominum generatio. Numerosissimae sobolis exempla.
XII. Ad quos annos generatio.
XIII. Mensium in feminis miracula.
XIV. Quae ratio generandi.
XV. Historica circa dentes. Historica circa infantes.
XVI. Magnitudinum exempla.
XVII. Praeproperi infantes.
XVIII. Insignia corporum.
XIX. Vires eximiae.
XX. Velocitas praecipua.
XXI. Visus eximii.
XXII. Auditus miraculum.
XXIII. Patientia corporis.
XXIV. Memoria.
XXV. Vigor animi.
XXVI. Clementia, et animi magnitudo.
XXVII. Rerum gestarum claritas summa.
XXVIII. Tres summae virtutes in eodem, et innocentia summa.
XXIX. Fortitudo summa.
XXX. Ingenia praecipua.
XXXI. Qui sapientissimi.
XXXII. Praecepta vitae utilissima.
XXXIII. De divinatione.
XXXIV. Vir optimus iudicatus.
XXXV. Matronae pudicissimae.
XXXVI. Summae pietatis exempla.
XXXVII. Artibus excellentes: Astrologia, Grammatica, Medicina.
XXXVIII. Geometria, et Architectura.
XXXIX. Pictura, marmoraria, eboraria, caelatura.
XL. Pretia hominum insignia.
XLI. De felicitate summa.
XLII. Raritas continuationis in familiis.
XLIII. Varietatis exempla mirabilia.
XLIV. Honorum exempla mirabilia.
XLV. Decem res in uno felicissimae.
XLVI. Divi Augusti adversa.
XLVII. Quos Dii felicissimos iudicaverint.
XLVIII. Quem viventem ut Deum coli iusserint.
XLIX. De spatiis vitae longissimis.
L. De varietate nascendi.
LI. In morbis exempla varia.
LII. De morte.
LIII. Qui elati revixerint.
LIV. Subitae mortis exempla.
LV. De sepultura.
LVI. De manibus: De anima.
LVII. Quae quis in vita invenerit.
LVIII. In quibus rebus primi gentium consensus. De antiquis literis.
LIX. Quando primum tonsores.
LX. Quando primum horologia.

Summa: Res, historiae, et observationes DCCXLVII.

Ex Auctoribus: Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Muciano, Massurio Sabino, Agrippina Claudii, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Livio, Cordo, Melisso, Seboso, Corn. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Fabiano, Catone Censorio, Actis, Fabio Vestale.

Externis: Herodoto, Aristea, Baetone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori εὑρήματα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui τραγῳδούμενα, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. *continentur terrestrium animalium naturae.*

I. De elephantis. De sensu eorum.
II. Quando primum iuncti.
III. De docilitate eorum.
IV. Mirabilia in factis eorum.
V. De natura ferarum ad pericula sua intelligenda.
VI. Quando primum in Italia visi elephanti.
VII. Pugnae eorum.
VIII. Quibus modis capiantur.
IX. Quibus domentur.
X. De partu eorum, et reliqua natura.
XI. Ubi nascantur. Discordia eorum et draconum.
XII. De solertia animalium.
XIII. De draconibus.
XIV. Mirae magnitudinis serpentes.
XV. De Scythicis animalibus: De bisontibus.
XVI. De septemtrionalibus: Alce: achli: bonaso.
XVII. De leonibus: Quomodo gignantur.
XVIII. Quae genera eorum.
XIX. Quae propriae naturae.
XX. Quis primus leontomachiam Romae: Quis plurimos in ea leones donavit.
XXI. Mirabilia in leonum factis.
XXII. A dracone agnitus aut servatus.
XXIII. De Pantheris.
XXIV. Senatusconsultum et leges de Africanis. Quis primus Romae Africanas: quis plurimas.
XXV. De tigribus. Quando primum Romae visa tigris. De natura earum.
XXVI. De camelis. Genera eorum.
XXVII. De camelopardali. Quando primum Romae visa.
XXVIII. De chao: De cephis.
XXIX. De rhinocerote.
XXX. De lynce, et sphingibus. De crocottis. De cercopithecis.
XXXI. Indiae terrestria animalia.
XXXII. Item Aethiopiae. Bestia visu interficiens
XXXIII. De Basiliscis serpentibus.
XXXIV. De lupis. Unde fabula versipellis.
XXXV. Serpentium genera.
XXXVI. De ichneumone.
XXXVII. De crocodilo.
XXXVIII. De scinco.
XXXIX. De hippopotamo.
XL. Quis primus ostenderit eum Romae et crocodilum.
XLI. Medicinae ab animalibus repertae.
XLII. Prognostica periculorum ex animalibus.
XLIII. Gentes ab animalibus sublatae.
XLIV. De hyaenis.
XLV. De corocottis. De mantichoris.
XLVI. De onagris.
XLVII. De castoreo. De aquaticis, et iisdem terrestribus. De lutris.
XLVIII. De ranis rubetis.
XLIX. De vitulo marino. De fibris. De stellionibus.
L. De cervis.
LI. De chamaeleonte.
LII. De reliquis colorem mutantibus: tarando, lycaone, thoe.
LIII. De hystrice.
LIV. De ursis: de foetu eorum.
LV. De muribus Ponticis, et Alpinis.
LVI. De herinaceis.
LVII. De leontophono. de lynce.

LVIII. Meles: sciuri.
LIX. De viperis, et cochleis.
LX. De lacertis.
LXI. Canum naturae. Exempla eorum circa dominos: qui proeliorum causa canes habuerint.
LXII. De generatione eorum.
LXIII. Contra rabiem remedia.
LXIV. Equorum natura.
LXV. De ingeniis eorum. Mirabilia quadrigarum.
LXVI. Generatio equorum.
LXVII. Vento concipientes.
LXVIII. De asinis: Generatio in his.
LXIX. Mularum natura, et reliquorum iumentorum: Generatio in his.
LXX. De bubus, et generatio eorum.
LXXI. Apis in Aegypto.
LXXII. Pecorum natura, et generatio eorum.
LXXIII. Genera lanae et colorum.
LXXIV. Genera vestium.
LXXV. *De pecorum forma, et de musmone.*
LXXVI. Caprarum natura, et generatio.
LXXVII. Suum item.
LXXVIII. De feris suibus. Quis primus vivaria bestiarum instituit.
LXXIX. De semiferis.
LXXX. De simiis.
LXXXI. De luporum generibus.
LXXXII. De nec placidis, nec feris animalibus.
LXXXIII. Quae quibus in locis animalia non sint.
LXXXIV. Ubi et quae advenis tantum noceant: Ubi et quae indigenis tantum.

Summa: Res, et historiae, et observationes DCCLXXXVII.

Ex Auctoribus: Muciano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actis, Columella, Virgilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio Sura.

Externis: Iuba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agrippa qui Ὀλυμπιονίκας, Hierone rege, Attalo Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Phylarcho, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Hegesia Maroneo, Menandris, Prienaeo et Heracleote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho, qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro IX. *continetur aquatilium natura.*

I. Quare maxima in mari animalia.
II. Indici maris belluae.
III. Quae in quoque Oceano maximae.
IV. De Tritonum et Nereidum figuris. De elephantorum marinorum figuris.
V. De balaenis: De orcis.
VI. An spirent pisces: an dormiant.
VII. De delphinis.
VIII. Quos amaverint.
IX. Quibus in locis societate cum hominibus piscentur.
X. Alia circa eos mira.
XI. De tursionibus.
XII. De testudinibus. Quae genera aquatilium testudinum, et quomodo capiantur.
XIII. Quis primus testudinem secare instituerit.
XIV. Digestio aquatilium per species.
XV. Quae pilo vestiantur, aut careant: et quomodo pariant. De vitulis marinis, sive phocis.
XVI. Quot genera piscium.
XVII. Qui maximi pisces.
XVIII. Thynni, cordylae, pelamides. Membratim ex his salsura: Melandrya, apolecti, cybia.
XIX. Amiae: Scombri.
XX. Qui non sint pisces in Ponto: Qui intrent, et qui alias redeant.
XXI. Quare pisces extra aquam exsiliant.
XXII. Esse auguria ex piscibus.
XXIII. In quo genere piscium mares non sint.
XXIV. Qui calculum in capite habeant: qui lateant hieme: et qui hieme non capientur, nisi statis diebus.
XXV. Qui aestate lateant: qui siderentur pisces.
XXVI. De mugile.
XXVII. De acipensere.
XXVIII. De lupo: de asello.
XXIX. De scaro: de mustela.
XXX. Mullorum genera: et de sargo comite.
XXXI. Mirabilia piscium pretia.
XXXII. Non ubique eadem genera placere.
XXXIII. De branchiis: de squamis.
XXXIV. Vocales, et sine branchiis pisces.
XXXV. Qui in terram exeant. Tempora capturae.
XXXVI. Digestio piscium in figuras corporis. Rhomborum et passerum differentia. De longis piscibus.
XXXVII. De piscium pinnis, et natandi ratione.
XXXVIII. Anguillae.
XXXIX. Muraenae.
XL. Planorum piscium genera.
XLI. Echeneis, et veneficia eius.
XLII. Qui pisces colorem mutent.
XLIII. Qui volitent extra aquam: De hirundine: De pisce qui noctibus lucet: De cornuto: De dracone marino.
XLIV. De piscibus sanguine carentibus: Qui piscium molles appellentur.
XLV. De sepia, de loligine, de pectunculis.
XLVI. De polypis.
XLVII. De navigatore polypo.
XLVIII. *Polyporum genera: solertia.*
XLIX. De navigatore nauplio.
L. Crusta intecti: De locustis.
LI. Cancrorum genera: De pinnothere, echinis, cochleis, pectinibus.
LII. Concharum genera.
LIII. Quanta luxuriae materia sit in mari.
LIV. De margaritis, quomodo nascantur, et ubi.
LV. Quomodo inveniantur.
LVI. Quae genera unionum.
LVII. Quae observanda in his. Quae natura eorum.
LVIII. Exempla circa eos.
LIX. Quando primum in usum venerint Romae.
LX. Muricum naturae, et purpurarum.
LXI. Quae nationes purpurae. (Harduinus coniicit *rationes.*)
LXII. Quomodo ex his lanae tingantur.
LXIII. Quando purpurae usus Romae: quando lati clavi, et praetextae.
LXIV. De conchyliatis vestibus.
LXV. De amethysto tingendo: de hysgino, de cocco.
LXVI. De pinna et pinnotere.
LXVII. De sensu aquatilium: Torpedo, pastinaca, scolopendrae, glanis: De ariete pisce.
LXVIII. De his quae tertiam naturam habent animalium et fruticum. De urticis.
LXIX. De spongiis: quae genera earum, et ubi nascantur: animal esse eas.

LXX. De caniculis.
LXXI. De his quae silicea testa clauduntur. Quae sine sensu ullo in mari. De reliquis sordium animalibus.
LXXII. De venenatis marinis.
LXXIII. De morbis piscium.
LXXIV. De generatione eorum.
LXXV. Qui intra se ova pariant, et animal.
LXXVI. Quorum in partu rumpatur venter, dein coëat.
LXXVII. Qui vulvas habeant: qui se ipsi ineant.
LXXVIII. Quae longissima vita piscium.
LXXIX. Quis primus vivaria ostrearum invenerit.
LXXX. Quis primus reliquorum piscium vivaria instituerit.
LXXXI. Quis muraenarum vivaria instituerit.
LXXXII. Quis primus cochlearum vivaria instituerit.
LXXXIII Pisces terreni.
LXXXIV. De muribus in Nilo.
LXXXV. Quomodo capiantur anthiae pisces.
LXXXVI. De stellis marinis.
LXXXVII. De dactylorum miraculis.
LXXXVIII. De inimicitiis inter se aquatilium, et amicitiis.
Summa: Res, et historiae, et observationes, DCL.

EX AUCTORIBUS: Turranio Gracile, Trogo, Maecenate, Alfio Flavio, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio.

EXTERNIS: Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro X. *continentur volucrum naturae.*

I. De struthiocamelo.
II. De phoenice.
III. Aquilarum genera.
IV. Natura earum.
V. Quando legionum signa esse coeperint.
VI. De aquila, quae in rogum virginis se misit.
VII. De vulture.
VIII. Sanqualis avis, et immussulus.
IX. Accipitres: buteo.
X. In quibus loci societate accipitres et homines aucupentur.
XI. Quae avis sola a suo genere interimatur: quae avis singula ova pariat.
XII. Milvi.
XIII. Digestio avium per genera.
XIV. Cornices: inauspicatae aves.
XV. De corvis.
XVI. De bubone.
XVII. Aves, quarum vita aut notitia intercidit.
XVIII. Quae a cauda nascantur.
XIX. De noctuis.
XX. De pico Martio.
XXI. De his, qui uncos ungues habent.
XXII. De pavonibus.
XXIII. Quis primum pavonem cibi causa occiderit. Quis farcire instituerit.
XXIV. De gallinaceis.
XXV. Quomodo castrentur. De gallinaceo locuto.
XXVI. De ansere.
XXVII. Quis primum iecur anserinum instituit.
XXVIII. De Commageno.
XXIX. Chenalopeces, chenerotes, tetraones, otides.
XXX. Grues.
XXXI. De ciconiis.
XXXII. De oloribus.
XXXIII. De avibus peregrinis, quae veniunt: Coturnices, glottides, cychramus, otus.
XXXIV. Hirundines.
XXXV. De avibus nostris, quae discedant, et quo abeant: turdi, merulae, sturni. De avibus, quae plumas amittunt in occultatione: turtur, palumbes. Sturnorum et hirundinum volatus.
XXXVI. Quae avium perennes, quae semestres, quae trimestres: galguli, upupae.
XXXVII. Mennonides.
XXXVIII. Meleagrides.
XXXIX. Seleucides.
XL. Ibis.
XLI. Quae quibus locis aves non sint.
XLII. De oscinum generibus, et quae mutant colorem et vocem.
XLIII. De lusciniis.
XLIV. De melancoryphis, erithacis, phoenicuris.
XLV. Oenanthe: chlorio: merulae: ibis.
XLVI. Tempus avium geniturae.
XLVII. Halcyones: dies earum navigabiles.
XLVIII. De reliquo aquaticarum genere.
XLIX. De solertia avium in nidis. Hirundinum opera mira. Ripariae.
L. Acanthyllis, etc.
LI. Merops. De perdicibus.
LII. De columbis.
LIII. Opera earum mirabilia, et pretia.
LIV. Differentiae volatus, et incessus.
LV. Apodes, sive cypselli.
LVI. De pastu avium: Caprimulgi: platea.
LVII. De ingeniis avium. Carduelis, taurus, anthus.
LVIII. De avibus quae loquuntur: Psittaci.
LIX. Picae glandares.
LX. Propter corvum loquentem seditio Populi Romani.
LXI. Diomedeae.
LXII. Quae animalia nihil discant.
LXIII. De potu avium: De porphyrione.
LXIV. Haematopodes.
LXV. De pastu avium.
LXVI. Onocrotali.
LXVII. De peregrinis avibus: Phalerides, phasianae, Numidicae.
LXVIII. Phoenicopteri, attagenae, phalacrocoraces, pyrrhocoraces, lagopodes.
LXIX. De novis avibus: Bibiones.
LXX. De fabulosis avibus.
LXXI. Quis gallinas farcire instituerit: quique hoc primi Censores vetuerunt.
LXXII. Quis primus aviaria instituerit. De Aesopi patina.
LXXIII. Generatio avium: Quae praeter aves ova gignant.
LXXIV. Ovorum genera, et naturae
LXXV. Vitia, et remedia incubantium.
LXXVI. Augustae ex ovis augurium.
LXXVII. Quales gallinae optimae.
LXXVIII. Morbi earum, et remedia.
LXXIX. *Quando aves, et quot ova pariant.*
LXXX. Quae ova hypenemia: quae cynosura: quomodo optime serventur ova.
LXXXI. Quae volucrum sola animal pariat, et lacte nutriat.
LXXXII. Quae terrestrium ova pariant. Serpentium genera.
LXXXIII. Terrestrium omnium generatio.
LXXXIV. Quae sint animalium in uteris porrecta.
LXXXV. Quorum animalium origo adhuc incerta sit.
LXXXVI. De salamandris.
LXXXVII. Quae nascantur ex non genitis. Quae nata nihil gignant. In quibus neuter sexus sit.
LXXXVIII. De sensibus animalium. Quibus visus

praecipuus: quibus odoratus: quibus auditus: de talpis. An ostreis auditus.
LXXXIX. Qui ex piscibus clarissime audiant.
XC. Qui ex piscibus maxime odorentur.
XCI. Diversitas animalium in pastu.
XCII. Quae venenis vivant.
XCIII. Quae terra. Quae fame aut siti non intereant.
XCIV. De diversitate potus.
XCV. Quae inter se dissideant. Amicitiam animalium esse: et affectus animalium.
XCVI. Exempla affectus serpentium.
XCVII. De somno animalium.
XCVIII. Quae somnient.
Summa: Res, et historiae, et observationes DCCXCIV.

Ex Auctoribus: Manilio, Corn. Valeriano, Actis, Umbricio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, D. Eculeone, Hygino, Sasernis, Nigidio, Mamilio Sura.

Externis: Homero, Phemonoe, Philemone, Boeo qui ὀρνιθογονίαν, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone rege, Philometore rege, Archyta Tarentino, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Atheniense, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicaeense, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Iuba, Androtione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

Libro XI. *continentur insectorum animalium genera.*

I. Subtilitas in his rebus naturae.
II. An spirent, an habeant sanguinem.
III. De corpore eorum.
IV. De apibus.
V. Qui ordo in opere earum.
VI. Quid sit in eo commosis, pissoceros, propolis.
VII. Quid erithace, sive scandarace, sive cerinthos.
VIII. Ex quibus floribus opera fiant.
IX. Aplum studio capti.
X. Ratio operis.
XI. De fucis.
XII. Quae natura mellis.
XIII. Quae optima mella.
XIV. Quae genera mellis in singulis locis.
XV. Quomodo probentur. De erice, sive tetradice, sive sisyro.
XVI. Quomodo apes generent.
XVII. Quae regiminis ratio.
XVIII. Aliquando et laetum omen esse examinum.
XIX. Genera apium.
XX. De morbis apium.
XXI. Quae inimica apibus.
XXII. De continendis apibus.
XXIII. De reparandis.
XXIV. De vespis et crabronibus. Quae animalia ex alieno suum faciant.
XXV. De bombyce Assyria.
XXVI. De bombyliis necydalis. Quis primum invenerit bombycinam vestem.
XXVII. De bombyce Coa. Quomodo conficiatur Coa vestis.
XXVIII. De araneis. Qui ex his texant: quae materiae natura ad texendum.
XXIX. Generatio aranearum.
XXX De scorpionibus.
XXXI. De stellionibus.
XXXII. De cicadis: sine ore esse, sine exitu cibi.
XXXIII. De pinnis insectorum.
XXXIV. De scarabaeis. Lampyrides. Reliqua scarabaeorum genera.
XXXV. De locustis.
XXXVI. De formicis.
XXXVII. Chrysallides.
XXXVIII. De his animalibus, quae ex ligno, aut in ligno nascuntur.
XXXIX. Sordium hominis animalia. Quod animal minimum. Etiam in cera animalia.
XL. Animal cui cibi exitus non est.
XLI. Tineae, cantharides, culices. Nivis animal.
XLII. Ignium animal: pyralis, sive pyraustes.
XLIII. Hemerobion.
XLIV. Animalium omnium per singula membra, naturae et historiae. Quae apices habent, quae cristas.
XLV. Cornuum genera. Quibus mobilia.
XLVI. De capitibus, et quibus nulla.
XLVII. De capillo.
XLVIII. De ossibus capitis.
XLIX. De cerebro.
L. De auribus. Quae sine auribus, et foraminibus audiant.
LI. De facie, de fronte, et superciliis.
LII. De oculis. Quae sine oculis animalia: quae singulos oculos tantum habeant.
LIII. De diversitate oculorum.
LIV. Quae ratio visus. Noctu videntes.
LV. De natura pupillae. Quae non conniveant.
LVI. De palpebris, et quibus non sint: quibus ab altera tantum parte.
LVII. Quibus genae non sint.
LVIII. De malis.
LIX. De naribus.
LX. De buccis, labris, mentis, maxillis.
LXI. De dentibus. Quae genera eorum: quibus non utraque parte sint: quibus cavi.
LXII. De serpentium dentibus: de veneno eorum. Cui volucri dentes.
LXIII. Mirabilia dentium.
LXIV. Aetas animantium ab his.
LXV. De lingua, et quae sine ea: de ranarum sono. De palato.
LXVI. De tonsillis. Uva, epiglossis, arteriae, gula.
LXVII. Cervix, collum, spina.
LXVIII. Guttur, fauces, stomachus.
LXIX. De corde, sanguine, animo.
LXX. Quibus maxima corda: quibus minima: quibus bina.
LXXI. Quando in extis aspici coepta.
LXXII. De pulmone: et quibus maximus, quibus minimus: quibus nihil aliud quam pulmo intus: quae causa velocitatis animalium.
LXXIII. De jocinere, et quibus animalibus, et in quibus locis bina jocinera.
LXXIV. De felle: ubi, et in quibus geminum. Quibus animalium non sit: et quibus alibi quam in jocinere.
LXXV. Quae vis ejus.
LXXVI. Quibus crescat cum luna et decrescat jecur. Haruspicum circa ea observationes, et prodigia mira.
LXXVII. Praecordia. Risus natura.
LXXVIII. De ventre, et quibus nullus. Quae sola vomant.
LXXIX. Lactes, hillae, alvus, colon. Quare quaedam insatiabilia animalia.
LXXX. De omento, et de splene, et quibus animalium non sit.

LXXXI. De renibus, et ubi quaterni animalibus: quibus nulli.
LXXXII. Pectus: costae.
LXXXIII. Vesica: et quibus animalibus non sit.
LXXXIV. De vulvis: de suum vulva: de sumine.
LXXXV. Quae sevum habeant, quae non pinguescant.
LXXXVI. De medullis, et quibus non sint.
LXXXVII. De ossibus et spinis. Quibus nec ossa, nec spina. Cartilagines.
LXXXVIII. De nervis. Quae sine nervis.
LXXXIX. Arteriae, venae. Quae nec venas, nec arterias habent. De sanguine et sudore.
XC. Quorum celerrime sanguis spissetur; quorum non coeat: quibus crassissimus, quibus tenuissimus, quibus nullus.
XCI. Quibus certis temporibus anni nullus.
XCII. An in sanguine principatus.
XCIII. De tergore.
XCIV. De pilis et vestitu tergoris.
XCV. De mammis, et quae volucrum mammas habeant. Notabilia animalium in uberibus.
XCVI. De lacte, de colostris, de caseis: ex quibus non fiat: de coagulo. Genera alimenti ex lacte.
XCVII. Genera caseorum.
XCVIII. Differentiae membrorum hominum a reliquis animalibus.
XCIX. De digitis: de brachiis.
C. De simiarum similitudine.
CI. De unguibus.
CII. De genibus et poplitibus.
CIII. In quibus membris corporis humani sacra religio.
CIV. Varices.
CV. De gressu, et pedibus, et cruribus.
CVI. De ungulis.
CVII. Volucrum pedes.
CVIII. Pedes animalium, a binis ad centenos. De pumilionibus.
CIX. De genitalibus: de hermaphroditis.
CX. De testibus. Trium generum semiviri.
CXI. De caudis.
CXII. De vocibus animalium.
CXIII. De agnascentibus membris.
CXIV. Vitalitatis, et morum notae, ex membris hominum.
CXV. De anima et victu.
CXVI. Quae veneno pasta ipsa non pereunt, et gustata necant.
CXVII. Quibus de causis homo non concoquat. De remediis cruditatum.
CXVIII. Quemadmodum corpulentia contingat: quomodo minuatur.
CXIX. Quae gustu famem sitimque sedent.

Summa: Res, et historiae, et observationes MMCCLXX.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Hygino, Scropha, Saserna, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila, qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio qui item, Catone Censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio.

Externis: Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui *μελιτουργικὰ*, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Asclepiade, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris, Prienense et Heracleote, Euphronio Athenaeo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. *continentur arborum naturae.*

I. et II. Honor earum.
III. De peregrinis arboribus. Platanus quando primum in Italia, et unde.
IV. Natura earum.
V. Miracula ex his.
VI. Chamaeplatani. Quis primum viridaria tondere instituerit.
VII. Malum Assyrium quomodo seratur.
VIII. Indiae arbores.
IX. Quando primum Romae visa ebenus. Quae genera ejus.
X. Spina Indica.
XI. Ficus Indica.
XII. Arbor pala; pomum ariana.
XIII. Indicarum arborum formae sine nominibus. Liniferae Indiae arbores.
XIV. Piperis arbores. Genera piperis: Brecma. Zingiberi, sive Zimpiberi.
XV. Caryophyllon Lycium, sive pyxacanthum Chironium.
XVI. Macir.
XVII. Saccharon.
XVIII. Arbores Arianae gentis. Item Gedrosiae: item Hyrcaniae.
XIX. Item Bactriae. Bdellium; sive brochon, sive malacha, sive maldacon. Scordaeti. In omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia.
XX. Persidis arbores.
XXI. Persici maris Insularum arbores. Gossypinum arbores.
XXII. Chynas arbor. Ex quibus arboribus lina in Oriente fiant.
XXIII. Quo in loco arborum nulla folia decidant.
XXIV. Quibus modis constent arborum fructus.
XXV. De costo.
XXVI. De nardo. Differentiae ejus XII.
XXVII. Asaron.
XXVIII. Amomum: Amomis.
XXIX. Cardamomum.
XXX. De thurifera regione.
XXXI. Quae arbores thus ferant.
XXXII. Quae natura thuris, et quae genera.
XXXIII. De myrrha.
XXXIV. De arboribus, quae ferunt eam.
XXXV. Natura et genera myrrhae.
XXXVI. De mastiche.
XXXVII. De ladano et stobolo.
XXXVIII. Enhaemon.
XXXIX. Bratus arbor.
XL. Stobrum arbor.
XLI. De felicitate Arabiae.
XLII. De cinnamo. De xylocinnamo.
XLIII. Casia.
XLIV. Cancamum. Taron.
XLV. Serichatum. Gabalium.
XLVI. Myrobalanus.
XLVII. Phoenicobalanus.
XLVIII. De calamo odorato: de junco odorato.
XLIX. Hammoniacum.
L. Sphagnos.
LI. Cypros.
LII. Aspalathos, sive erysisceptrum.
LIII. Maron.
LIV. De balsamo, opobalsamo, xylobalsamo.
LV. Styrax.
LVI. Galbanum.
LVII. De panace.
LVIII. Spondylion.
LIX. De malobathro.
LX. De omphacio.

LXI. Bryon, oenanthe, massaris.
LXII. Elate, vel spathe.
LXIII. Cinnamum, comacum.

Summa. Res, et historiae, et observationes, DCCCCXXIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio, Procilio, Trogo, Hygino, Claudio Caesare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Athenaeo, Lyco, Antaeo, Ephippo, Chaerea, Democle, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Libro XIII. *continentur historiae de peregrinis arboribus, et unguentis.*

I. De unguentis, quando coeperint.
II. Genera eorum, et compositiones XII.
III. Diapasmata, magmata: et probatio unguenti.
IV. Quanta in unguentis luxuria.
V. Quando primum Romanis in usu.
VI. De palmis.
VII. De natura earum.
VIII. Quomodo serantur.
IX. Genera earum, et insignia.
X. Syriae arbores: Pistacia, cottana, Damascena, myxa.
XI. Cedrus. Quae arbores trium annorum fructum pariter habeant.
XII. Terebinthus.
XIII. Rhus.
XIV. Aegypti arbores: Ficus Alexandrina.
XV. Ficus Cypria.
XVI. Siliqua ceraunia.
XVII. Persica arbor: et quibus arboribus subnascantur fructus.
XVIII. Cuci.
XIX. Spina Aegyptia.
XX. Gummium genera IX. Sarcocolla.
XXI. De papyro, de chartae usu, quando coeperit.
XXII. Quomodo fiat.
XXIII. Genera ejus IX.
XXIV. Probatio chartarum.
XXV. Vitia chartarum.
XXVI. De glutino chartarum.
XXVII. De libris Numae.
XXVIII. Aethiopiae arbores.
XXIX. Atlantica arbor. De citri arbore, et de citreis mensis.
XXX. Quae probentur, aut vituperentur in his.
XXXI. Malum citreum.
XXXII. Lotos.
XXXIII. Cyrenaicae arbores: Paliurus
XXXIV. Punici mali genera IX. Balaustium.
XXXV. Asiae et Graeciae arbores: Epipactis, erice, granum Cnidium, sive thymelaea, sive chamelaea, sive pyrosachne, sive cnestrum, sive cneorum.
XXXVI. Tragion: Tragacantha.
XXXVII. Tragos sive scorpio: myrice sive brya, ostrys.
XXXVIII. Evonymus.
XXXIX. Eon arbor.
XL. Andrachle.
XLI. Coccygia: apharce.
XLII. Ferula.
XLIII. Thapsia.
XLIV. Capparis, sive cynosbaton, sive ophiostaphylon.
XLV. Saripha.
XLVI. Spina regia.
XLVII. Cytisus.
XLVIII. Arbores et frutices in mari nostro: Phycos, sive prason, sive zoster.
XLIX. Bryon marinum.
L. In mari rubro.
LI. Item in Indico.
LII. Item Troglodytico: Isidis placamos: Charitoblepharon.

Summa. Res, et historiae, et observationes, CCCCLXVIII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Procilio, Claudio Caesare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dione, Adimanto, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIV. *continentur fructiferae arbores.*

I. et II. Vitium natura: quibus modis ferant.
III. De uvarum natura, et cura vitium.
IV. Earum genera XCI.
V. Insignia culturae vinearum.
VI. *Quae vina antiquissima.*
VII. De natura vini.
VIII. Vina generosa L.
IX. Vina transmarina XXXVIII.
X. Vini falsi genera VII.
XI. Dulcium genera XVIII. De passo et hepsemate.
XII. Secundarii vini genera III.
XIII. Quam nuper coeperint vina generosa in Italia.
XIV. De vini observatione a Romulo rege posita.
XV. Quibus vinis usi antiqui.
XVI. Notabilia circa apothecas. De vino Opimiano.
XVII. Quando primum vini quatuor genera posita.
XVIII. Ex labrusca usus: et quis frigidissimus natura succus.
XIX. Vini fictitii genera LXVI.
XX. Hydromeli, sive melicraton.
XXI. Oxymeli.
XXII. Vini prodigiosi genera XII.
XXIII. Quibus vinis ad sacra uti non sit fas.
XXIV. Quibus generibus musta condiant.
XXV. De pice, resinis.
XXVI. De aceto; de faece.
XXVII. De vasis vinariis: de cellis.
XXVIII. De ebrietate.
XXIX. Ex aqua, et frugibus vini vim fieri.

Summa: Res, et historiae, et observationes, DX.

Ex Auctoribus: Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scropha, Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Iulio Attico, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aelio, At-

teio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

EXTERNIS: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo Philometore rege, Hierone rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. *continentur naturae frugiferarum arborum.*

I. De olea, quamdiu apud Graecos tantum fuerit. Quando primum in Italia, Hispania, Africa esse coeperit.
II. Quae naturae olivae, et olei incipientis.
III. De oleo: Nationes, et bonitates olei.
IV. Olivarum genera XV.
V. De natura olei.
VI. Cultura olearum: de servandis olivis. Quomodo faciendum sit oleum.
VII. Olei fictitii genera XLVIII.
VIII. De amurca.
IX. Genera pomorum, et naturae. Nucum pinearum genera IV.
X. Cotoneorum genera IV. Struthiorum genera IV.
XI. Persicorum genera IV.
XII. Prunorum genera XII.
XIII. De persea.
XIV. Malorum genera XXX. Quo quaeque tempore externa poma venerint in Italiam, et unde.
XV. Quae novissime.
XVI. Pyrorum genera XLI.
XVII. De insitorum varietate, et fulgurum expiatione.
XVIII. De pomis servandis, et uvis.
XIX. Ficorum genera XXIX.
XX. De ficis historica.
XXI. De caprificatione.
XXII. Mespilorum genera III.
XXIII. Sorborum genera IV.
XXIV. Nucum genera XI.
XXV. Castanearum genera XVIII.
XXVI. Siliquae.
XXVII. De carnosis pomis. De moris.
XXVIII. De unedone.
XXIX. Acinorum naturae.
XXX. Cerasorum genera IX.
XXXI. Corna: lentisci.
XXXII. Succorum differentiae XIII.
XXXIII. *De colore succi, et odore.*
XXXIV. *Pomorum naturae diversae.*
XXXV. Myrtus.
XXXVI. Historica de myrto.
XXXVII. Genera ejus XI.
XXXVIII. *Usus Romae in ovatione.*
XXXIX. Laurus: genera ejus XIII.
XL. *Historica de lauro.*

Summa. Res, et historiae, et observationes DXX.

EX AUCTORIBUS: Fenestella, Fabiano, Virgilio, Corn. Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scropha, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Massurio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aelio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

EXTERNIS: Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Attalo Philometore rege, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. *continentur silvestrium arborum naturae.*

I. Gentes sine arbore.
II. Miracula in septemtrionali regione arborum.
III. De glandiferis: De civica corona.
IV. De coronarum origine.
V. Qui frondea corona donati.
VI. Glandium genera XIII.
VII. De fago.
VIII. De reliquis glandibus: de carbone.
IX. De galla.
X. Quam multa praeter glandem ferant eaedem arbores.
XI. Cachrys.
XII. Coccum.
XIII. Agaricum.
XIV. Quarum arborum cortices in usu.
XV. De scandulis.
XVI. De pino.
XVII. De pinastro.
XVIII. Picea: abiete.
XIX. Larice: taeda.
XX. De taxo.
XXI. Quibus modis fiat pix liquida. Quomodo cedrium fiat.
XXII. Quibus modis spissa pix fiat.
XXIII. Quibus resina zopissa.
XXIV. Quarum arborum materiae in pretio. Fraxini genera IV.
XXV. Tiliae genera X.
XXVI. Aceris genera X.
XXVII. Bruscum: molluscum: Staphylodendron.
XXVIII. Buxi genera III.
XXIX. Ulmorum genera IV.
XXX. Arborum natura per situs: Quae montanae: quae campestres.
XXXI. Quae siccaneae: quae aquaticae: quae communes.
XXXII. Divisio generum.
XXXIII. Quibus folia non decidant. De rhododendro. Quibus non omnia folia cadant. Quibus in locis nulli arborum.
XXXIV. De natura foliorum cadentium.
XXXV. Quibus foliorum varii colores; quorum foliorum figurae mutentur. Populorum genera III.
XXXVI. Quae folia versentur omnibus annis.
XXXVII. Foliorum e palmis cura, et usus.
XXXVIII. Foliorum mirabilia.
XXXIX. Ordo naturae in satis.
XL. Quae arbores nunquam floreant. De juniperis.
XLI. De conceptu arborum. De germinatione de partu.
XLII. Quo ordine floreant.
XLIII. Quo quaeque tempora ferant. De cornu.
XLIV. Anniferae. In triennium ferentes.

XLV. Quae fructum non ferant: quae infelices existimentur.
XLVI. Quae facillime perdant fructum, aut florem.
XLVII. Quae ubi non ferant.
XLVIII. Quomodo ferant.
XLIX. Quibus fructus, antequam folia, nascantur.
L. Biferae: triferae.
LI. Quae celerrime senescant, quae tardissime.
LII. In quibus plura rerum genera gignantur. Crataegum.
LIII. Differentiae arborum per corpora et ramos.
LIV. De ramis.
LV. De cortice:
LVI. De radicibus.
LVII. Arbores, quae sponte resurrrexerint.
LVIII. Quibus modis sponte nascuntur arbores. Naturae differentiae, non omnia ubique generantis.
LIX. Ubi quae non nascantur.
LX. De cupressis.
LXI. Nasci saepe ex terra, quae antea nata non sint.
LXII. De edera, genera ejus XX.
LXIII. Smilax.
LXIV. De aquaticis: de calamis: Arundinum genera XXVIII.
LXV. De sagittariis, et scriptoriis calamis.
LXVI. De fistulatoriis. De Orchomenia arundine, et aucupatoria, et piscatoria.
LXVII. De vinitoria arundine.
LXVIII. De salice: genera ejus VII.
LXIX. Quae, praeter salicem, alligando utilia.
LXX. De scirpis, candelis, cannis, tegulis.
LXXI. De sambucis: de rubis.
LXXII. De arborum succis.
LXXIII. *De arborum venis et pulpis.*
LXXIV. De arboribus caedendis.
LXXV. *Catonis ea de re placita.*
LXXVI. De magnitudine arborum. De natura materiarum.
LXXVII. Igniaria e ligno.
LXXVIII. Quae cariem non sentiant: quae rimam. (*Prius in editis*, ruinam, *male.*)
LXXIX. Historica, de perpetuitate materiarum.
LXXX. Teredinum genera.
LXXXI. De materiis, architectonica.
LXXXII. De materiis, fabrilia.
LXXXIII. De glutinanda materia.
LXXXIV. De laminis sectilibus.
LXXXV. Arborum durantium vetustas. Ab Africano priore sata. In urbe Roma D annorum arbor.
LXXXVI. Ab Urbe condita arbores.
LXXXVII. Vetustiores Urbe in suburbanis.
LXXXVIII. Ab Agamemnone satae: Arbores a primo anno belli Trojani: Ab Ilii appellatione: Arbores apud Trojam antiquiores bello Trojano.
LXXXIX. Item Argis ab Hercule satae. Ab Apolline satae. Arbor antiquior quam Athenae.
XC. Quae genera arborum minime durent.
XCI. Arbores ex eventu nobiles.
XCII. Quae sedem nascendi suam non habeant: Quae in arboribus vivant, et in terra nasci possint. Genera earum IX. Cadytas: polypodion, phaunos: hippophaeston.
XCIII. Visci tria genera. De visci et similium natura.
XCIV. De visco faciendo.
XCV. *De visco, historica.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCXXXV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Bocco, Vitruvio, Graecino.

Externis: Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timaeo mathematico.

Libro XVII. *continentur salivarum arborum naturae.*

I. Arborum pretia mirabilia.
II. Coeli natura ad arbores: quam partem coeli spectare vineae debeant.
III. Qualis terra optima.
IV. De terris, quas Graeciae et Galliae jactant: genera VIII.
V. De cineris usu.
VI. De fimo.
VII. Quae sata uberiorem terram faciant: quae urant.
VIII. Quibus modis fimo utendum.
IX. Quibus modis arbores serant.
X. Semine nascentia.
XI. Quae nunquam degenerent.
XII. Plantis nascentia.
XIII. Avulsione nascentia: a surculo.
XIV. De seminariis.
XV. De ulmis serendis.
XVI. De scrobibus.
XVII. De intervallis arborum.
XVIII. De umbra.
XIX. De stillicidiis.
XX. Quae tarde crescant: quae celeriter.
XXI. Propagine nascentia.
XXII. De insitione, quomodo inventa sit.
XXIII. Inoculatio.
XXIV. Genera insitionum.
XXV. De vite inserenda.
XXVI. Emplastratio.
XXVII. Ramo nascentia.
XXVIII. Quae taleis: et quomodo serantur.
XXIX. Olearum cultura.
XXX. Operum surcularium per tempora anni digestio.
XXXI. De ablaqueandis, et accumulandis.
XXXII. De salicto.
XXXIII. Arundineta.
XXXIV. De ceteris ad perticas et palos caeduis.
XXXV. Vinearum ratio et arbustorum.
XXXVI. Ne uvae ab animalibus infestentur.
XXXVII. Morbi arborum.
XXXVIII. Prodigia ex arboribus.
XXXIX. Medicinae arborum.
XL. Quomodo rigandum.
XLI. Mirabilia de riguis.
XLII. Castratio arborum. (*Rectius*, scarificatio.)
XLIII. *Alia arborum remedia.*
XLIV. Caprificatio, *et de ficis.*
XLV. Quae putationis vitia.
XLVI. De stercoratione.
XLVII. Arboribus medicamenta.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCCLXXX.

Ex Auctoribus: Cornelio Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sasernis patre et filio, Scropha, Calpurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Graecino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Mamilio, Dosseno Mundo, C. Epidio, L. Pisone.

Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho, Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio,

Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro XVIII. *continentur naturae frugum.*

I. Antiquorum studium in agricultura.
II. Quae prima Romae corona spicea.
III. De jugero.
IV. Quoties et quibus temporibus fuerit summa vilitas annonae.
V. Qui illustres de agricultura praeceperint.
VI. Quae observanda in agro parando.
VII. De villarum positione.
VIII. Praecepta antiquorum de agro colendo.
IX. Genera frugum.
X. Naturae, per genera: Frumenti.
XI. De farre:
XII. De tritico:
XIII. Hordeo: oryza·
XIV. Polenta:
XV. Ptisana:
XVI. Trago:
XVII. Amylo:
XVIII. *Hordei natura.*
XIX. De arinca, et reliquis in Oriente generibus.
XX. De siligine; de similagine.
XXI. *De fertilitate tritici in Africa.*
XXII. De sesama; de erysimo, sive irione: de hormino.
XXIII. De pisturis.
XXIV. De milio.
XXV. De panico.
XXVI. De fermentis.
XXVII. Panis faciendi ratio, et origo.
XXVIII. Quando pistorum initium Romae.
XXIX. *De alica.*
XXX. De leguminibus: Faba:
XXXI. Lente: Piso.
XXXII. Ciceris genera.
XXXIII. Faseoli.
XXXIV. De rapis.
XXXV. De napis.
XXXVI. De lupino.
XXXVII. Vicia.
XXXVIII. Ervum.
XXXIX. Silicia.
XL. Secale, sive asia.
XLI. Farrago: cracca.
XLII. De ocymo: ervilia.
LXIII. Medica.
XLIV. Morbi frugum: de avena.
XLV. Remedia.
XLVI. Quod in quoque terrae genere debeat seri.
XLVII. Diversitas gentium in sationibus.
XLVIII. Vomerum genera.
XLIX. Ratio arandi.
L. De occando, runcando, sarriendo: per genera frugum. De cratitione.
LI. De summa fertilitate soli.
LII. Ratio saepius anno serendi.
LIII. Stercoratio.
LIV. Seminum probatio.
LV. Quantum ex quoque genere frumenti in jugero serendum.
LVI. De temporibus serendi.
LVII. Digestio siderum in dies et noctes terrestres.
LVIII. *Exortus, occasusque siderum.*
LIX. *Cardines temporum.*
LX. *Quae sementis hibernae tempora.*
LXI. *Quae leguminum et papaveris serendi.*
LXII. Rerum in agro agendarum, et quid quoque mense fieri in agro oporteat.
LXIII. *Quid bruma.*
LXIV. *Quid a bruma in Favonium.*
LXV. *Quid a Favonio in aequinoctium vernum.*
LXVI. *Quid ab aequinoctio.*
LXVII. *Quid a Vergiliarum exortu. De feno.*
LXVIII. *Solstitium.*
LXIX. Causae sterilitatum.
LXX. Remedia.
LXXI. *Quid a solstitio fieri oporteat.*
LXXII. De messibus.
LXXIII. De frumento servando.
LXXIV. De vindemia, et autumni operibus.
LXXV. Lunaris ratio.
LXXVI. Ventorum ratio.
LXXVII. Limitatio agrorum.
LXXVIII. Prognostica: A sole:
LXXIX. A luna:
LXXX. Stellis.
LXXXI. Tonitribus:
LXXXII. Nubibus:
LXXXIII. Nebulis.
LXXXIV. Ignibus terrestribus.
LXXXV. Aquis.
LXXXVI Ab ipsis tempestatibus.
LXXXVII. Ab animalibus: Ab aquatilibus: A volucribus.
LXXXVIII. A quadrupedibus.
LXXXIX. et
XC. Ab herbis: A cibis:

Summa. Res, et historiae, et observationes, MMLX.

Ex Auctoribus: Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turrannio Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone Censorio, Scropha, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ovidio, Graecino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Graece de astris scripsit, Caesare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Basso, Atteio Capitone, Mamilio Sura, Accio qui Praxidica.

Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecataeo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XIX. *continentur lini natura, et cultus hortensiorum.*

I. Lini natura, et miracula.
II. Quomodo seratur, et genera ejus excellentia XXVII.
III. Quomodo perficiatur.
IV. *De lino asbestino.*
V. *Quando linum tingi coeptum.*
VI. Quando primum in theatris vela.
VII. De sparti natura.

VIII. Quomodo perficiatur.
IX. Quando primus usus ejus.
X. De eriophoro bulbo.
XI. Quae sine radice nascantur et vivant: quae nascantur, et seri non possint.
XII. Misy, iton, geranion.
XIII. De tuberibus.
XIV. Pezicae.
XV. De laserpitio, et lasere: Maspetum.
XVI. Magydaris.
XVII. De rubia.
XVIII. De radicula.
XIX. Hortorum gratia.
XX. Digestio terrae.
XXI. Nascentium, praeter fruges, et frutices.
XXII. Natura, et genera, et historiae nascentium in hortis rerum XX. In omnibus dicitur, quomodo quaeque serantur.
XXIII. *Quae cartilaginei generis: cucumeres: Pepones.*
XXIV. *Cucurbita.*
XXV. *De rapis: napis:*
XXVI. *De raphanis:*
XXVII. *Pastinaca:*
XXVIII. *Sisere:*
XXIX. *Inula:*
XXX. *Bulbis, scilla, aro.*
XXXI. De omnium earum radicibus, floribus, foliis. Quibus hortensiorum folia cadant.
XXXII. *Caeparum genera.*
XXXIII. *De porro.*
XXXIV. *De allio.*
XXXV. Quoto quaeque die nascantur.
XXXVI. Seminum natura.
XXXVII. Quorum singula genera, quorum plura sint.
XXXVIII. Natura, et genera, et historiae in horto satarum rerum XXIII. *De lactuca: genera ejus.*
XXXIX. *De intubis.*
XL. *De beta, genera IV.*
XLI. *De Brassica, genera ejus.*
XLII. *De asparagis: de corruda.*
XLIII. *De carduis.*
XLIV. *De reliquis in horto satis. Ocimum. Eruca. Nasturtium.*
XLV. *De ruta.*
XLVI. *De apio.*
XLVII. *Menta.*
XLVIII. *Olusatrum.*
XLIX. *Careum.*
L. *Ligusticum.*
LI. *Lepidium.*
LII. *Gith.*
LIII. *Papaver.*
LIV. *Reliqua sativa aequinoctio autumni.*
LV. *Serpyllum, et sisymbrium.*
LVI. Ferulacea genera quatuor. Cannabis.
LVII. Morbi hortensiorum.
LVIII. Remedia. Quibus modis formicae necentur. Contra erucas remedia: contra culices.
LIX. Quibus salsae aquae prosint.
LX. Ratio rigandi hortos.
LXI. De succis et saporibus hortensiorum.
LXII. De piperitide, et libanotide, et smyrnio.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MDCXLIV.

Ex Auctoribus: M. Accio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Rufo, Caesennio qui κηπουρικὰ scripsit, Castritio item, Firmo item, Petricho.

Externis: Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui *Βιόχρηστα* scripsit, Anaxilao.

Libro XX. *continentur medicinae ex his quae seruntur in hortis.*

I. et II. De cucumere silvestri, XXVI.
III. Elaterio, XXVII.
IV. Anguino cucumere, sive erratico, V.
V. Cucumere sativo, IX.
VI. Pepone, XI.
VII. Cucurbita, XVII.
VIII. Colocynthide, X.
IX. Rapis, IX.
X. Rapo silvestri, I.
XI. Napis, sive bunio, sive buniade, V.
XII. Raphanis et armoracia.
XIII. Raphano sativo.
XIV. Pastinaca, V. Hibisco, sive moloche agria, sive pistolochia, XI.
XV. Staphylino, sive pastinaca erratica, XXII.
XVI. Gingidio.
XVII. Sisere, XI.
XVIII. Sile, XII.
XIX. Inula, XI.
XX. Caepis, XXXVII.
XXI. Porro sectivo, XXXII.
XXII. Porro capitato, XXXIX.
XXIII. Allio, LXI.
XXIV. Lactuca, XLII. Caprina, IV.
XXV. Caesapo, I. Isati, I. Lactuca silvatica, VII.
XXVI. Hieracia, XVII.
XXVII. Beta, XXIV.
XXVIII. Limonio, sive nevroide, III.
XXIX. Intubo, III.
XXX. Cichorio, sive chresto, sive pancratio, quae ambubaia, XII.
XXXI. Hedypnoide, IV.
XXXII. Seris genera, III. Medicinae, VIII.
XXXIII. Brassica, LXXXVIII. *Catonis placita.*
XXXIV. *Graecorum placita.*
XXXV. Cyma.
XXXVI. Brassica silvestris, XXVII.
XXXVII. Lapsana, I.
XXXVIII. Marina brassica, I.
XXXIX. Scilla, XXIII.
XL. Bulbis, XXX.
XLI. De bulbine: de bulbo vomitorio.
XLII. De asparagis.
XLIII. De corruda, sive Libyco, sive hormino, XXIV.
XLIV. De apio, XVII.
XLV. De apiastro, sive melissophyllo.
XLVI. De olusatro, sive hipposelino, XI. Oreoselino, XI. Heleoselino, I.
XLVII. Petroselino, I. Buselino, I.
XLVIII. De ocimo, XXXV.
XLIX. Eruca, XII.
L. Nasturtio, XLII.
LI. Ruta, LXXXIV.
LII. Mentastro, XX.
LIII. Menta, XLI.
LIV. Pulegio, XXV.
LV. Pulegio silvestri, XVII.
LVI. Nepeta, IX.
LVII. Cumino, XLVIII.
LVIII. De ammi, X.
LIX. De cappari, XVII.
LX. Ligustico, sive panace, IV.
LXI. Cunila bubula, V.
LXII. Cunila gallinacea, sive origano, V.
LXIII. Cunilagine, VIII.
LXIV. Cunila molli, III. Cunila libanotide, III.
LXV. Cunila sativa, III. Cunila montana, VII.
LXVI. Piperitide, sive siliquastro, V.

LXVII. De origano oniti, sive prasio, V.
LXVIII. Tragorigano, IX.
LXIX. Origano heraclio, genera III. Medicinae, XXXIII.
LXX. Lepidio, III.
LXXI. Gith, sive melanthio, XXIII.
LXXII. Aneso, sive aniceto, LXI.
LXXIII. *Ubi optimum, et reliquae medicinae ex eo.*
LXXIV. Anetho, IX.
LXXV. Sacopenio, sive sagapeno, XIII.
LXXVI. Papavere albo, III. Papavere nigro, VIII. De sapore. De opio, I. Contra potiones quas ἀνωδύνους et ληξιτυρέιους, et πεπτικὰς, et κοιλιακὰς vocant. De meconio, I.
LXXVII. Papavere rhoea, II.
LXXVIII. Papavere silvestri ceratiti, sive glaucio, sive paralio, VI.
LXXIX. Papavere silvestri heraclio, sive aphro, IV. Diacodion.
LXXX. Papaver tithymalum, sive paralium, III.
LXXXI. De porcilaca, quae et peplis, XXV.
LXXXII. De coriandro, XXI.
LXXXIII. De atriplice, XIV.
LXXXIV. Malva malope, XIII. Malva malache, I. Malva althaea, sive plistolocia, LVIII.
LXXXV. Lapatho silvestri, sive oxalide, sive lapatho cantherino, sive rumice, I. De hydrolapatho, II. Hippolapatho, VI. Oxylapatho, IV.
LXXXVI. De lapatho sativo, XXI. Bulapatho, I.
LXXXVII. Sinapi, genera, III. Medicinae, XLIV.
LXXXVIII. De adarca, XLVIII.
LXXXIX. De marrubio, sive prasio, sive linostropho, sive philopaede, sive philochare, XXVIII.
XC. Serpyllo, XVIII.
XCI. Sisymbrio, sive thymbraeo, XXIII.
XCII. Lini semine, XXX.
XCIII. Blito, VI.
XCIV. De Meo: de Athamantico, VII.
XCV. Foeniculo, XXII.
XCVI. Hippomarathro, sive myrsineo, V.
XCVII. De cannabi, VIII.
XCVIII. De ferula, VIII.
XCIX. De carduo, sive scolymo, VI
C. Theriacae compositio.

Summa. Res, et historiae, et observationes MDCLX.

Ex Auctoribus: Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenaeo, C. Valgio, Hygino, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis: Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui *Βιόχρησια* scripsit, Pythagora.

Medicis: Hippocrate, Nicandro, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXI. *continentur naturae florum et coronamentorum.*

I. et II. De strophiolis: serta.
III. Qui invenerint miscere flores, et quando primum corollae appellatae, et quare.
IV. Quis primus coronas foliis argenteis et aureis dederit. Quare corollaria dicta. De lemniscis. Quis primum caelaverit eos.
V. Quantus honor coronarum apud antiquos fuerit.
VI. Severitas antiquorum in coronis.
VII. Quem floribus coronaverit populus Romanus.
VIII. Pactiles coronae. De sutilibus coronis: de nardinis: de sericis.
IX. *De floribus qui scripserint.* Cleopatrae reginae factum in coronis.
X. De rosa: Genera eius XII.
XI. Lilii genera, IV.
XII. Narcissi genera, III.
XIII. Quantum semen tingatur, ut infecta nascantur.
XIV. Quemadmodum quaeque nascantur, serantur, colantur, sub singulis generibus. Violae colores, III. Luteae genera, V.
XV. De caltha: Regius flos.
XVI. De bacchare. De combreto. De asaro.
XVII. De croco: ubi optime floret. Qui flores Trojanis temporibus.
XVIII. De natura odorum.
XIX. Iris.
XX. De saliunca.
XXI. Polium, sive teuthrion.
XXII. Vestium aemulatio cum floribus.
XXIII. De amaranto.
XXIV. Cyanos: holochrysos.
XXV. De petilio: bellio.
XXVI. De chrysocome, sive chrysiti.
XXVII. Qui frutices flore coronent.
XXVIII. Qui folio.
XXIX. Melothron, spiraea, origanon: cneoron sive casia, genera duo: Melissophyllum sive Melittaena. Melilotos quae sertula Campana.
XXX. De trifolio, genera III.
XXXI. Thymi genera III. Flore nascentia, non semine.
XXXII. Conyza.
XXXIII. Iovis flos: hemerocalles. De helenio. Phlox. Quae ramis et folio odorata.
XXXIV. De abrotono. Adonium, genera II. Ipsa se propagantia. Leucanthemum.
XXXV. Amaraci genera duo.
XXXVI. Nyctegretum, sive chenomychos, sive nyctalops.
XXXVII. Melilotos.
XXXVIII. Quo ordine temporum flores nascantur. *Verni flores: Viola*: Anemone coronaria: oenanthe herba: Melianthum: heliochrysos: gladiolus: hyacinthus.
XXXIX. *Aestivi flores:* Lychnis: tiphyon: amaracus Phrygius. Pothi genera duo: Orsinae genera duo. Vincapervinca, sive chamaedaphne. Quae semper vireat herba.
XL. Quam longa cuique florum vita.
XLI. Quae propter apes serenda inter flores. Cerinthe.
XLII. De morbis earum, et remediis.
XLIII. De pabulo apum.
XLIV. De venenato melle, et remediis eius.
XLV. De melle insano.
XLVI. De melle, quod muscae non attingunt.
XLVII. De alvis, et cura eorum.
XLVIII. Si famem apes sentiant.
XLIX. De cera facienda. Quae optima eius genera. De cera Punica.
L. Sponte nascentium herbarum in quibusque gentibus usus; naturae, miracula. Fraga, tamnum, ruscum. Batis: genera duo. Pastinaca pratensis: lupus salictarius.
LI. Colocasia.
LII. De cichorio. Anthalium, oetum, arachidna, aracos, candryala, hipochoeris, caucalis, anthriscum, scandix, partheni-um, stry-

chnum, corchorus: Aphace, acynopos, epipetron. Quae nunquam floreant, quae semper.
LIII. Cneci genera IV.
LIV. Aculeati generis herbae: Eryngion, glycyrrhiza, tribulus, ononis, pheos sive stoebe, hippophaes.
LV. Urticae genera IV. Lamium, scorpio.
LVI. Carduus, Acorna, sive phonos, Leucacanthos. Chalceos, cnecos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamaeleon, tetralix, acanthice mastiche.
LVII. Ectacus, sive cactus, Pternix, pappus, ascalia.
LVIII. Tribulus: ononis.
LIX. Herbarum genera per caules. Coronopus: anchusa, anthemis, phyllanthes, crepis, lotos.
LX. Differentiae herbarum per folia. Quae particulatim floreant. Quibus folia non decidant: Heliotropium, adiantum.
LXI. Spicatarum genera: stanyopos, alopecuros, stelephuros, sive ortyx, sive plantago. Thryallis.
LXII. Perdicium. Ornithogale.
LXIII. Post annum nascentes. A summo florentes: item ab imo.
LXIV. Lappa herba, quae intra se parit. Opuntia, e folio radicem faciens.
LXV. Iasione, condrylla, picris, quae toto anno floret.
LXVI. Quibus flos, antequam caules exeant: quibus caulis, antequam flos exeat: quae floreant.
LXVII. Cypiros, medicinae, VIII. Thesion.
LXVIII. Asphodelus, sive hastula regia. Anthericus.
LXIX. Iunci genera, VI. Medicinae, IV.
LXX. Cyperus: medicinae, XIV. Cyperis, cypira.
LXXI. Holoschoenos.
LXXII. Medicinae ex iunco odorato, sive teuchite, X.
LXXIII. Medicinae ex supradictis floribus: Ex rosa XXII.
LXXIV. Lilio, XVI.
LXXV. Narcisso, XXVIII.
LXXVI. Violis, XXVIII.
LXXVII. Bacchare, XVII. Combreto, I.
LXXVIII. Asaro VIII.
LXXIX. Nardo Gallico, VIII.
LXXX. Herba, quam phu vocant, IV.
LXXXI. Croco, XX.
LXXXII. Syrium crocomagma: Medic. II.
LXXXIII. Medicinae ex iride, XLI. Saliunca, III.
LXXXIV. Polio, XIX.
LXXXV. Holochryso, III. Chrysocome, VI.
LXXXVI. Melissophyllo, XIII.
LXXXVII. Meliloto, XIII.
LXXXVIII. Trifolio, IV.
LXXXIX. Thymo, XXIX.
XC. Hemerocalles, medicinae, IV.
XCI. Helenium, medicinae, V.
XCII. Abrotonum, medicinae, XXII.
XCIII. Leucanthemum, I. Amaracum, IX.
XCIV. Anemone, sive phrenion, medic. X.
XCV. Oenanthe, medic. VI.
XCVI. Heliochrysum, medic. XI.
XCVII. Hyacinthus, medic. VIII.
XCVIII. Lychnis, medic. VII.
XCIX. Vincapervinca, medic. IV.
C. Ruscum, medicinae, III.
CI. Batis, medicinae, II.
CII. Colocasia, medicinae, II.
CIII. Anthyllium, sive anthyllum, medicinae VI.
CIV. Parthenium, sive leucanthes, sive amnacum, medic. VIII.
CV. Trychnon, sive strychnon, sive halicacabum, sive calliada, sive dorycnion, sive manicon, sive peritton, sive neuras, sive morion, sive moly, medic. VIII.
CVI. Corchorus, medic. VI.
CVII. Cnecos, medic. III.
CVIII. Persoluta, medic. I.
CIX. Graecorum nominum in ponderibus et mensuris interpretatio.
Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCXXX.
EX AUCTORIBUS: Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, Caepione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pomponio Lenaeo, Corn. Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.
EXTERNIS: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *Βιόχρηστα* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao.
MEDICIS: Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII *continetur auctoritas herbarum et frugum.*

I. et II. Gentes herbis formae gratia uti.
III. Herbis infici vestes. Item de sagminibus, de verbenis, de clarigatione.
IV. De corona graminea: de raritate eius.
V. Qui soli corona donati.
VI. Qui solus centurio.
VII. Medicinae ex reliquis coronamentis.
VIII. De erynge, sive eryngio.
IX. De centumcapite, XXX.
X. De acano, I.
XI. Glycyrrhiza, sive adipso, XV.
XII. Tribuli genera, II. Medicinae XII.
XIII. Stoebe.
XIV. Hippophyes, genera II. medic. II.
XV. Urtica, medic. LXI.
XVI. Lamium, VII.
XVII. Scorpionis genera II. medic. I.
XVIII. Leucacantha, sive phyllos, sive ischias, sive polygonatos, IV.
XIX. Helxine, XII.
XX. Perdicium, sive parthenium, quae urceolaris, sive acercum (*forte* astericum, *vel* altercum), XI.
XXI. Chamaeleon, sive ixias, sive ulophyton, sive cynozolon: genera eius II. medic. XII.
XXII. Coronopus.
XXIII. Anchusa, XIV.
XXIV. Pseudoanchusa, sive echis, sive doris, III.
XXV. Onochilon, sive archebion, sive onocheli, sive rhexia, sive enchrysa, XXX.
XXVI. De anthemide, sive leucanthemide, sive chamaemelo, sive melanthio, genera III. Medicinae XI.
XXVII. Lotos herba, IV.
XXVIII. Lotometra, II.
XXIX. Heliotropion, genera II. Helioscopion XIII. Tricoccon, sive scorpiurum XIV.

XXX. De callitricho, sive adianto, sive trichomane, sive polytricho, sive saxifraga: genera II. medicinae XXVIII.
XXXI. De picride, I. Thesium, I.
XXXII. Asphodelum, LI.
XXXIII. Alimon, XIV.
XXXIV. Acanthos, sive paederos, sive melamphyllos, V.
XXXV. Bupleuron, V.
XXXVI. Buprestis, I.
XXXVII. Elaphoboscon, IX.
XXXVIII. Scandix, IX. Anthriscus.
XXXIX. Iasione, IV.
XL. Caucalis, XII.
XLI. Sium, XI.
XLII. Silybum.
XLIII. Scolymon, sive limonion, V.
XLIV. Sonchos, genera II. medic. XV.
XLV. Condrillon, sive condrille, III.
XLVI. De boletis: Proprietates eorum in nascendo.
XLVII. De fungis: Notae venenatorum. Medicinae ex his, IX.
XLVIII. Silphium, VII.
XLIX. Laser, XXXIX.
L. De melle. Propolis, V. Mellis, XVI.
LI. Quo genere ciborum mores quoque mutentur.
LII. De aqua mulsa, XVIII.
LIII. Mulsum, VI.
LIV. Melitites, III.
LV. Cera, VIII.
LVI. Contra compositiones medicorum.
LVII. Medicinae ex frugibus: Siligine, I. Tritico, I. Palea, II. Farre, I. Olyra arinca.
LVIII. Farina per genera. Medicinae XXVIII.
LIX. Polenta, VIII.
LX. Polline, V. Pulte, I. Farina chartaria, I.
LXI. Alica, VI.
LXII. Milio, VI.
LXIII. Panico, IV.
LXIV. Sesama, VII. Sesamoïde, III. Anticyrico, III.
LXV. Hordeo, IX. Hordeo murino, III.
LXVI. Ptisana, IV.
LXVII. Amylo, VIII. Avena, I.
LXVIII. Pane, XXI.
LXIX. Faba, LV.
LXX. Lente, XVII.
LXXI. Elelisphaco, sive sphaco, quae salvia, XIII.
LXXII. De cicere, et cicercula, XXIII.
LXXIII. Ervo, XX.
LXXIV. Lupino, XXXV.
LXXV. Irione, sive erysimo, quod Galli velam, XV.
LXXVI. Hormino, VI.
LXXVII. Lolio, V.
LXXVIII. Miliaria herba, I.
LXXIX. Bromo, I.
LXXX. Orobanche, sive cynomorio, I.
LXXXI. De leguminum bestiolis.
LXXXII. De zytho et cerevisia.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCVI.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus priore libro, et praeter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcaeo.

Libro XXIII. *continentur medicinae ex arboribus cultis.*

I. et II. De vitibus, XX.
III. De foliis vitium, et pampino, VII.
IV. De omphacio vitium, XIV.
V. De oenanthe, XXI.
VI. De uvis maturis, recentibus.
VII. De uvis conditis, medic. XI.
VIII De sarmentis uvarum, I.
IX. De nucleis acinorum, VI.
X. De vinaceis, VIII.
XI. Uva theriace, IV.
XII. Uva passa, sive astaphis, XIV.
XIII. Astaphis agria, sive staphis, sive labrusca, sive pituitaria, XII.
XIV. Labrusca, XII.
XV. De salicastro, XII.
XVI. De vite alba, sive ampeloleuce, sive staphyle, sive melothron, sive archezostis, sive cedron, sive madon, XXXV.
XVII. De vite nigra, sive bryonia, sive chironia, sive gynaecanthe, sive apronia, XXXV.
XVIII. De musto, XV.
XIX. De vino.
XX. De Surrentino, III. Albano, II. Falerno, VI.
XXI. Setino, I. Statano, I. Signino I.
XXII. De reliquis vinis, LXIV.
XXIII. Observationes circa vina, LXI.
XXIV. Quibus aegris danda, et quando danda.
XXV. Quomodo danda. Observationes circa ea.
XXVI. De vinis fictitiis.
XXVII. De aceto, XXVII.
XXVIII. Aceto scillino, XVI.
XXIX. Oxymelite, VII.
XXX. De sapa, VII.
XXXI. De faece vini, XII.
XXXII. De faece aceti, XVII.
XXXIII. De faece sapae, IV.
XXXIV. De foliis oleae, XXIII.
XXXV. De flore, IV. De olea ipsa, VI.
XXXVI. De olivis albis, IV. nigris, III.
XXXVII. Amurca, XXI.
XXXVIII. De foliis oleastri, XVI.
XXXIX. De omphacio, III.
XL. De oenanthino, et de omni oleo, XXVIII.
XLI. De cicino oleo, XVI.
XLII. Amygdalino, XVI.
XLIII. Laurino, IX.
XLIV. Myrteo, XX.
XLV. Chamaemyrsinae, sive oxymyrsinae: Cupressino, citreo caryino, Gnidio, lentiscino, balanino.
XLVI. De cypro, et cyprino, XVI. Gleucino, I.
XLVII. De balsamino, XIII.
XLVIII. Malobathro, VIII.
XLIX. Hyoscyamino, II. Thermino, I. Narcissino, I. Raphanino, V. Sesamino, III. Lirino, I. Selgitico, I. Iguvino I.
L. De elaeomeli, II. De pissino, II.
LI. De palmis, IX.
LII. De palma myrobalano, III.
LIII. Palmae elatae, VIII.
LIV. Medicinae ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, succo, ligno, radice, cinere. Malorum observationes, VI. Cotoneorum, XXII. Struthiorum, I.
LV. Dulcium malorum, VI. Austerorum, IV.
LVI. Citreorum, V.
LVII. Punicorum, XXVI.
LVIII. Stomatice, IV.
LIX. Cytino, VIII.
LX. Balaustio, XII.
LXI. Punico silvestri.
LXII. Pirorum observationes, CII.
LXIII. Ficorum, CXI.
LXIV. Caprificorum, XLII.
LXV. Erineo herba, III.
LXVI. Prunis, IV.
LXVII. De Persicis, II.
LXVIII. De pruno silvestri, II.
LXIX. De limo, sive lichene arborum, II.

LXX. De moris, XXXVIII.
LXXI. Stomatice, sive arteriace, sive panchrestos, IV.
LXXII. De cerasis, V.
LXXIII. Mespilis, II. Sorbis, II.
LXXIV. De nucibus pineis, XIII.
LXXV. Amygdalis, XXIX.
LXXVI. Nucibus Graecis, I.
LXXVII. Iuglandibus, XXIV.
LXXVIII. Avellanis, III. Pistaciis.
LXXIX. De siliquis, V. De corno, I. De unedone.
LXXX. De lauris, XLIX.
LXXXI. De myrto, XL.
LXXXII. Myrtidano, XII.
LXXXIII. Myrto silvestri, sive oxymyrsine, sive chamaemyrsine, sive rusco, VI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCDXVIII.

Ex Auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano.

Externis, et Medicis: iisdem, quibus libro XXI.

Libro XXIV. *continentur medicinae ex arboribus silvestribus.*

I. *Discordiae in arboribus et herbis, atque concordia.*
II. Medicinae ex loto Italica, VI.
III. Glandibus, XIII.
IV. Cocco ilicis, III.
V. Galla, XXIII.
VI. Visco, XI.
VII. Pilulis: Cerro, VIII.
VIII. Subere, II.
IX. Fago, IV.
X. Cupresso, XXIII.
XI. Cedro, XIII.
XII. Cedride, X.
XIII. Galbano, XXIII.
XIV. Hammoniaco, XXIV.
XV. Styrace, X.
XVI. Spondylio, XVII.
XVII. Sphagno, sive sphaco, sive bryo, V.
XVIII. Terebintho, VI.
XIX. De picea, et larice, VIII.
XX. Chamaepity, X.
XXI. De pityusa, VI.
XXII. Resinis, XXII.
XXIII. Pice, XXXIV.
XXIV. Pisselaeo, sive palimpissa, XVI.
XXV. Pissasphalto, II.
XXVI. Zopissa, I.
XXVII. Taeda, I.
XXVIII. Lentisco, XXII.
XXIX. Platano, XXV.
XXX. Fraxino, V.
XXXI. Acere, I.
XXXII. Populo, VIII.
XXXIII. Ulmo, XVI.
XXXIV. Tilia, V. Oleastro, I.
XXXV. Sambuco, XV.
XXXVI. Iunipero, XXI.
XXXVII. Salice, XIV. Amerina, I.
XXXVIII. Vitice, XXXIII.
XXXIX. Erice, I.
XL. Genista, V.
XLI. Myrice, sive tamarice, LXV.
XLII. Brya, XXIX.
XLIII. Virga sanguinea, I.
XLIV. Silere, III.
XLV. Ligustro, VIII.
XLVI. Alno, I.
XLVII. Ederis, XXXVIII.
XLVIII. Cistho, V.
XLIX. Cisso erythrano, II. Chamaecisso, II. Smilace, III. Clematide, XVIII.
L. Arundine, XIX.
LI. Charta, II.
LII. Ebeno, V.
LIII. Rhododendro, I.
LIV. Rhu, genera II. Medicinae VIII. Stomatice, I.
LV. Rhue erythro, IX.
LVI. Erythrodano, XI.
LVII. Alysso, II.
LVIII. Struthio, sive radicula, XIII. Apocyno, II.
LIX. Rore marino, XVIII.
LX. Cachry.
LXI. Sabina herba, VII.
LXII. Selagine, II.
LXIII. Samolo, II.
LXIV. Gummi, XI.
LXV. Spina Aegyptia, sive Arabica, IV.
LXVI. Spina alba, II Acanthio, I.
LXVII. Acacia, VIII.
LXVIII. Aspalatho, I.
LXIX. Erysisceptro, sive adipsatheo, sive diatiron, VIII.
LXX. Appendice spina, II. Pyrachantha, I.
LXXI. Paliuro, X.
LXXII. *Agrifolio.* Aquifolia, I. Taxo, I.
LXXIII. Rubis, II.
LXXIV. Cynosbato, III.
LXXV. Rubo Idaeo.
LXXVI. Rhamni genera II. Medic. V.
LXXVII. De Lycio, XVIII.
LXXVIII. Sarcocolla, II.
LXXIX. Oporice, II.
LXXX. Trixagine, sive chamaedrye, sive chamaerope, sive Teucria, XVI.
LXXXI. Chamaedaphne, VI.
LXXXII. Chamaelea, VI.
LXXXIII. Chamaesyce, VIII.
LXXXIV. Chamaecisso herba, I.
LXXXV. Chamaeleuce, sive farfaro, sive farfugio, I.
LXXXVI. Chamaepeuce, X. Chamaecyparisso, Ampelopraso, VI. Stachye, I.
LXXXVII. Clinopodio, III.
LXXXVIII. Centunculo, I.
LXXXIX. Clematide, sive echite, sive scammonia.
XC. Clematide Aegyptia, sive daphnoide, sive pelygonoide.
XCI. De dracontio lis.
XCII. De aro, XIII.
XCIII. De dracunculo, II.
XCIV. De ari, III.
XCV. Millefolio, sive myriophyllo, VII.
XCVI. Pseudobunio, IV.
XCVII. Myrrhide, sive myrrha, sive myriza, VII.
XCVIII. Onobrychi, III.
XCIX. De magicis herbis. Coracesia, et callicia.
C. Minyade, sive corysidia, I.
CI. Aproxi, VI.
CII. *A Democrito fabulose scripta.* De aglaophotide, sive marmaritide: Achaemenide, sive hippophobade: theombrotio, sive semnio, adamantide, arianide, therionarca, Aethiopide, sive Meroïde: ophiusa, thalassegle, sive potamucyde, theangelide: gelotophyllide, hestiatoride, cassignete, helianthide, hermesiade: aeschynomene, crocide, oenotheride, anacampserote.
CIII. Eriphia.
CIV. Herba lanaria, I. Lactoris, I. Militaris, I.

CV. Stratiotis.
CVI. Herba in capite statuae, I.
CVII. Herba in fluminibus, I
CVIII. Herba lingua, I.
CIX. Herba de cribro, I.
CX. Herba de fimetis.
CXI. Herba a canum urina.
CXII. Rhodora: *Colbert.* 2. Rodarum.
CXIII. Impia, II.
CXIV. Veneris pectine, I.
CXV. Exedum, sive nodia, II.
CXVI. Philanthropo, I.
CXVII. Tordylon, sive syreon, III.
CXVIII. De gramine, XVII.
CXIX. Dactylo, V.
CXX. Feno Graeco, quae silicia, XXXI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCLXXVI.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXV. *continentur naturae herbarum sponte nascentium, et auctoritas.*

I. De origine usus earum.
II. Qui latine usus earum scripserint.
III. Quando ad Romanos ea notitia pervenerit.
IV. De Graecis auctoribus, qui herbas pinxerunt.
V. Qui primi Graecorum de his scripserint.
VI. Herbae mirabiliter inventae: et quare minus exerceantur ea remedia. Exempla de cynorrhodo, medicinae, II. De dracunculo caule, I. De Britannica, V.
VII. Nobilium herbarum inventores.
VIII. De moly, III.
IX. Dodecatheo, I.
X. Paeonia, quae pentorobo, sive glycyside, I.
XI. Panace, sive Asclepio, II.
XII. Panace Heraclio, III.
XIII. Panace Chironio, IV.
XIV. Panace Centaureo, sive Pharnaceo, III.
XV. Heracleo, sive siderio, IV.
XVI. Ampelo Chironia, I.
XVII. Hyoscyamo, sive Apollinari, sive alterco, genera II. medic. III.
XVIII. Linozosti, sive parthenio, sive Hermupoa, quae Mercurialis: genera II. medic. XXII.
XIX. Achillea sideriti, sive millefolio, sive panace, heracleo, sive scopa regia, VI.
XX. Teucria, sive hemionio, sive splenio, II.
XXI. Melampodio, sive elleboro, quod veratrum, genera III. Quomodo colligatur, quomodo probetur.
XXII. Medicinae ex nigro XXIV. Quomodo sumendum.
XXIII. Item in albo: medicinae ex eo, XXIII.
XXIV. Observationes circa utrumque genus, LXXXVIII.
XXV. Quibus non dandum
XXVI. De Mithridatia, II.
XXVII. Scordoti, sive scordio, IV.
XXVIII. Polemonia, sive Philetaeria, sive chiliodynama, VI.
XXIX. Eupatoria, I.
XXX. Centaurio, sive chironio, XX.
XXXI. Centaureo lepto, sive libadio, quod fel terrae, XXII.
XXXII. Centaureo triorche, II.
XXXIII. Clymeno, II.
XXXIV. Gentiana, XIII.
XXXV. Lysimachia, VIII.
XXXVI. Artemisia, sive parthenide, sive botry, sive ambrosia, V.
XXXVII. Nymphaea, sive heraclio, sive rhopalo, sive mado, genera duo, medicinae, XIV.
XXXVIII. Euphorbia, genera II. medic. IV.
XXXIX. Plantaginis genera II. medic. XXVI.
XL. Buglossos, III.
XLI. Cynoglossos, III.
XLII. Buphthalmos, sive cachlam.
XLIII Herbae quas invenerunt gentes: Scythice, III.
XLIV. De hippace, III.
XLV. Ischaemone, II.
XLVI. Vettonica XLVIII.
XLVII. Cantabrica, II.
XLVIII. Consiligine, I.
XLIX. Iberide, I
L. Herbae ab animalibus repertae: Chelidonia, VI.
LI. Canaria, I.
LII. *Elaphoboscos: seseli.*
LIII. Dictamnus, VIII. Pseudodictamnus. Quibus locis potentissimae herbae: Propter herbas in Arcadia lac potari.
LIV. Aristolochia, sive clematitis, sive Cretica, sive plistolochia, sive lochia polyrrhizos, quae malum terrae, XXII.
LV. Usus herbarum contra serpentium ictus.
LVI. De argemonia, IV.
LVII. Agaricum, XXXIII.
LVIII. Echios genera II.
LIX. Hierabotane, sive peristereon, quae verbenaca, genera II. medic. X.
LX. Blattaria, I.
LXI. Lemonium, I.
LXII. Pentapetes, sive pentaphyllon, sive chamaezelon, quae quinquefolium, medicinae: XXXIII.
LXIII. Sparganion, I.
LXIV. Dauci genera IV. medicinae XVIII.
LXV. Therionarca, II.
LXVI. Persolata, sive arcion, VIII.
LXVII. De cyclamino, quae tuber terrae, XII.
LXVIII. Cyclamino cissanthemo, IV.
LXIX. Cyclamino chamaecisso, III.
LXX. Peucedano, XXVIII.
LXXI. Ebulo, VI.
LXXII. Polemonia, I.
LXXIII. Verbasco, XV.
LXXIV. Phlomide, I.
LXXV. Thelyphono, I.
LXXVI. Phrynio, sive neurade, sive poterio, I.
LXXVII. Alisma, sive damasonium, sive lyron, XVII.
LXXVIII. Peristereos, VI.
LXXIX. *Remedia adversus venena.*
LXXX. De Antirrhino, sive anarrhino, sive lychnide agria, III.
LXXXI. Euplea, I.
LXXXII. Pericarpo, genera II. medic. II.
LXXXIII. Remedia ad vitia capitis, I. Nymphaea Heraclia, II.
LXXXIV. Lingulaca, I.
LXXXV. Cacalia, sive leontice, III.
LXXXVI. Callitrix, XX.
LXXXVII. Hyssopum, X.
LXXXVIII. Lonchitis, IV.
LXXXIX. Xiphion, sive phasganion, IV.
XC. Psyllion, sive cynoïdes, sive chrysallion, sive sicelion, sive cynomyia, I.
XCI. Remedia oculorum.
XCII. Anagallis, sive corchoron, et quae ferus oculus, genera II. medic. III.
XCIII. Aegilops, II.
XCIV. Mandragoras, sive circaeon, sive morion, sive hippophlomon: genera II. medicinae XXIV.
XCV. Cicuta, XIII.
XCVI. Crethmos agrios, I.

XCVII. Molybdaena, I.
XCVIII. Capnos prima, quae pedes gallinacei, I.
XCIX. Capnos fruticosa, III.
C. Acoron, sive agrion, XIV.
CI. Cotyledon, genera II. medic. LXI.
CII. Aeizoum maius, sive buphthalmon, sive zoophthalmon, sive stergethron, sive amerimnon, quae sedum magnum, aut oculus, aut digitellus: medic. XXXI. Aeizoum minus, XXXII.
CIII. Andrachle agria, quae illecebra, XXXII.
CIV. *Remedia ad narium vitia.*
CV. *Remedia ad dentium dolores.*
CVI. Erigeron, sive pappos, sive acanthis, quae senecio, VIII.
CVII. Ephemeron, II.
CVIII. Labrum Venereum, I.
CIX. Batrachion, quae ranunculus, sive strumos, genera IV. medic. XIV.
CX. Stomatice, ad foetorem.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCCXCII.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus supra, et praeter eos Xantho.

Libro XXVI. *continentur reliquae ex herbis per genera morborum Medicinae.*

I. De novis morbis.
II. Quid sint lichenes.
III. Quando primum in Italia coeperint.
IV. Item carbunculus.
V. Item elephantiasis.
VI. Item colum.
VII. De nova medicina. De Asclepiade medico.
VIII. Qua ratione medicinam veterem mutaverit.
IX. Contra Magos.
X. Lichenis remedia: Lichen herba, medic. V.
XI. *Anginae.*
XII. *Strumis.*
XIII. Bellis, II.
XIV. Condurdum, I.
XV. *Tussi.*
XVI. Bechion, sive chamaeleuce, IV
XVII. Salvia.
XVIII. *Lateris et pectoris, ac stomachi doloribus.*
XIX. Molon, sive syron: amomon, III.
XX. Ephedra, sive anabasis, III.
XXI. Geum, III.
XXII. *Hepati, renibus, vomitioni, I.* Tripolium, III.
XXIII. Cromphaena.
XXIV. Malundrum, II.
XXV. Chalcetum, II. Molemonium, I.
XXVI. Halus, sive cotonea, V.
XXVII. Chamaerops, I. Stoechas, I.
XXVIII *Alvi remedia.*
XXIX. Astragalus, III.
XXX. Ladanum, VIII.
XXXI. Chondris, sive Pseudodictamnum, I. Hypocisthis.
XXXII. Laver, sive sion, II.
XXXIII. Potamogeton, VIII. Statice, III.
XXXIV. Ceratia, II. Leontopodion, sive leuceoron, sive doribethron, sive thorybethron. Lagopus, III.
XXXV. Epithymon, sive hippopheos, VIII.
XXXVI. Pycnocomon, IV.
XXXVII. Polypodion, III.
XXXVIII. Scammonia, VIII.
XXXIX. *Tithymalos characias.*
XL. Tithymalos myrtites, sive caryites, XXI.
XLI. *Tithymalos paralius.*
XLII. *Tithymalos helioscopios.*
XLIII. Tithymalos cyparissias, XIX.
XLIV. Tithymalos platyphyllos, sive corymbites, sive amygdalites, III.
XLV. Tithymalos dendroides, sive cobios, sive leptophyllos, XVIII.
XLVI. Apios ischas, sive raphanos agria, II.
XLVII. *Torminibus medendis.*
XLVIII. *Lieni sanando.*
XLIX. *Calculis et vesicae.*
L. Crethmon, XI. Cachrys.
LI. Anthyllion, II. Anthyllis, II.
LII. Cepaea, I.
LIII. Hypericon, sive chamaepitys, sive corison, IX.
LIV. Caros, sive hypericon, X.
LV. Callithrix, I. Perpressa, I. Chrysanthemum, I. Anthemis, I.
LVI. Silaus.
LVII. Herba Fulviana.
LVIII. *Testium ac sedis vitiis.*
LIX. Inguinalis, sive Argemo.
LX. *Ad panos.* Chrysippeos, I.
LXI. *Ad venerem.*
LXII. Orchis, sive serapia, V.
LXIII. Satyrion, sive Erythraïcon, IV.
LXIV. *Ad podagram, et morbos pedum.*
LXV. Lappago, sive mollugo I. Asperugo, I.
LXVI. Phycos, quod fucus marinus, genera III. Lappa boaria.
LXVII. Ad mala, quae totis corporibus grassantur.
LXVIII. Geranion, sive myrrhis, sive myrtis: genera III. medic. VI.
LXIX. Onothera, sive onuris, III.
LXX. *Ad comitiales.*
LXXI. *Ad febres.*
LXXII. *Ad phrenesim, lethargum, carbunculos.*
LXXIII. *Ad hydropicos.* Acte, sive ebulum. Chamaeacte.
LXXIV. *Ad ignem sacrum medendum.*
LXXV. *Ad luxata sananda.*
LXXVI. *Ad morbum regium.*
LXXVII. *Ad furunculos.*
LXXVIII. *Ad fistulas sanandas.*
LXXIX. *Ad collectiones, et duritias.*
LXXX. *Ad ambusta.*
LXXXI. *Ad nervos et articulos.*
LXXXII. *Ad sanguinis profluvium.*
LXXXIII. Hippuris, sive ephedron, sive anabasis, quae equisetum: genera II. medic. XVIII.
LXXXIV. Stephanomelis.
LXXXV. *Ad rupta et convulsa.*
LXXXVI. *Ad phthiriasin.*
LXXXVII. *Ad hulcera et vulnera.*
LXXXVIII. Polycnemon, I.
LXXXIX. *Ad verrucas tollendas, et cicatrices sanandas.*
XC. *Ad mulierum morbos.*
XCI. Arsenogonon, et thelygonon.
XCII. Mastos.
XCIII. *Ad capillos.* Lysimachia. Ophrys (*in Mss.* Orbris).

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXVIII.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXVII. *continentur reliqua genera herbarum, et medicinae.*

I. *Antiquorum circa haec cura.*
II. Aconitum, sive thelyphonon, sive cammoron, sive pardalianches, sive scorpion. Medicinae, IV.
III. Aethiopis, IV.

IV. Ageraton, IV.
V. Aloe, XXIX.
VI. Alcea, XXIX.
VII. Alypon, I.
VIII. Alsine, ad eadem quae helxine, V.
IX. Androsaces, VI.
X. Androsaemon, sive ascyron, VI.
XI. Ambrosia, sive botrys, sive artemisia, III.
XII. Anonis, sive ononis, V.
XIII. Anagyros, sive acopon, III.
XIV. Anonymos, II.
XV. Aparine, sive omphacocarpos, sive philanthropos, III.
XVI. Arction, sive Arcturum,
XVII. Asplenon, sive hemionios, II.
XVIII. Asclepias, II.
XIX. Aster, sive bubonion, III.
XX. Ascyron, sive ascyroides, III.
XXI. Alfacate, III. *In cod. reg. I. et Colbert. II.* Aplica. *forte*, Aphaca.
XXII. Alcibium, I.
XXIII. Alectorolophus, quae crista, II.
XXIV. Alon, quod symphyton petraeum, XIV.
XXV. Alga rufa, I.
XXVI. Actaea, I.
XXVII. Ampelos agria, IV.
XXVIII. Absinthium, genera IV. medic. XLVIII.
XXIX. Absinthium marinum, sive Seriphium.
XXX. Ballotes, sive porrum nigrum, III.
XXXI. Botrys, sive ambrosia, sive artemisia, I.
XXXII. Brabyla, I.
XXXIII. Bryon marinum, V.
XXXIV. Bupleuron, I.
XXXV. Catanance, I. Cemos, I.
XXXVI. Calsa, III.
XXXVII. Calsa altera, sive anchusa, sive rhinochisia, II.
XXXVIII. Circaea, III.
XXXIX. Cirsion, I.
XL. Crataeogonon, genera III. medic. VIII.
XLI. Crocodilion, II.
XLII. Cynosorchis, sive orchis, IV.
XLIII. Chrysolachanum, genera II. medic. III. Coagulum terrae, II.
XLIV. Culicus, sive strumus, sive strychnos, VI.
XLV. Conferva, II.
XLVI. Coccum Gnidium, II.
XLVII. Dipsacos, III.
XLVIII. Dryopteris, III.
XLIX. Dryophonon, I.
L. Elatine, II.
LI. Empetros, quae calcifraga, IX.
LII. Epipactis, elleborine, II.
LIII. Epimedion, III.
LIV. Enneaphyllon, III.
LV. Filicis genera duo, quam Graeci pterin, alii blachnon, item theiypterin, nymphaeam pterin vocant.
LVI. Femur bubulum.
LVII. Galeopsis, sive galeopdolon, sive gallio, VI.
LVIII. Glaux, I.
LIX. Glaucion, III. Collyrion, II.
LX. Glycyside, sive paeonia, sive pentorobon, XX.
LXI. Gnaphalium, sive chamaezelon, VI.
LXII. Gallidraga, I.
LXIII. Holcus, I.
LXIV. Hyosiris, I.
LXV. Holosteon, III.
LXVI. Hippophaeston, VIII.
LXVII. Hypoglossa, I.
LXVIII. Hypecoon.
LXIX. Idaea, IV.
LXX. Isopyron, II.
LXXI. Lathyris, II.
LXXII. Leontopetalon, II.
LXXIII. Lycapsos, II.
LXXIV. Lithospermon, sive aegonychon, sive diospyron, sive heracleos, II.
LXXV. Lapidis muscus.
LXXVI. Limeum, I.
LXXVII. Leuce, sive mesoleuce, et leucas, III.
LXXVIII. Leucographis, V.
LXXIX. Medion, III.
LXXX. Myosotha, sive Myosotis, III.
LXXXI. Myagros, I.
LXXXII. Nyma, I.
LXXXIII. Natrix, I.
LXXXIV. Odontitis, I.
LXXXV. Othonna, I.
LXXXVI. Onosma, I.
LXXXVII. Onopordon, V.
LXXXVIII. Osyris, IV.
LXXXIX. Oxys, II.
XC. Polyanthemum, sive batrachios, III.
XCI. Polygonum, sive thalassias, sive carcinethron, sive clema, sive myrtopetalos, quae sanguinaria, sive oreos: genera IV. medic. XL.
XCII. Pancratium, XII.
XCIII. Peplis, sive syce, sive meconion aphrodes, III.
XCIV. Periclymenon, V.
XCV. Pelecinum, I.
XCVI. Polygala, I.
XCVII. Poterion, sive phrynion, sive neuras, IV.
XCVIII. Phalangites, sive phalangion, sive leucacanthon, IV.
XCIX. Phyteuma, I.
C. Phyllon, I.
CI. Phellandrion, II.
CII. Phalaris, II.
CIII. Polyrrhizon, V.
CIV. Proserpinaca, V.
CV. Rhacoma, XXXVI.
CVI. Reseda, II.
CVII. Stoechas, III.
CVIII. Solanum, quam Graeci strychnon, II.
CIX. Smyrnium, XXXII. Sinon, II.
CX. Telephium, IV.
CXI. Trichomanes, V.
CXII. Thalitruum.
CXIII. Thlaspi, IV.
CXIV. Trachinia, I.
CXV. Tragonis, I.
CXVI. Tragos, sive scorpio, IV.
CXVII. Tragopogon, I.
CXVIII. De aetatibus herbarum.
CXIX. Quomodo cuiusque vires efficaciores.
CXX. Gentium vitia diversa.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCLII.

EX AUCTORIBUS: Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

EXTERNIS: Theophrasto, Apollodoro Citiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Nicandro.

MEDICIS: Mnesitheo, et ceteris iisdem, quibus in priore libro.

Libro XXVIII. *continentur medicinae ex animalibus.*

I. et II. Ex homine remedia.
III. An sit in medendo verborum vis aliqua.
IV. Ostenta et sanciri, et depelli.
V. *Varii mores.*

VI. Ex viro medicinae et observationes, CCXXVI.
VII. *Ex saliva.*
VIII. *Ex sordibus aurium.*
IX. *Ex capillo, dente, etc.*
X. *Ex sanguine, Venere etc.*
XI. *Ex mortuis.*
XII. *Magorum commenta varia.*
XIII. *Ex sordibus hominis.*
XIV. *Ab animo hominis pendentes medicinae.*
XV. *Ex sternutamento.*
XVI. *Ex Venere.*
XVII. *Promiscua remedia.*
XVIII. *De urina.*
XIX. *Auguria valetudinis ex urina.*
XX. Ex muliere, medicinae XLI.
XXI. *Ex lacte mulieris.*
XXII. *Ex saliva mulieris.*
XXIII. *Ex mensibus.*
XXIV. Ex peregrinis animalibus: Elephanto, VIII.
XXV. Leone, X.
XXVI. Camelo, X.
XXVII. Hyaena, LXXIX.
XXVIII. Crocodilo, XIX. Crocodilea, XI.
XXIX. *Chamaeleone.*
XXX. Scinco, IV.
XXXI. Hippopotamo, VII.
XXXII. Lynce, V.
XXXIII. Medicinae communes ex animalibus feris, aut eiusdem generis placidis. Lactis usus, et observationes, LIV.
XXXIV. De caseis, XII.
XXXV. Butyro, XXV.
XXXVI. Oxygala, I.
XXXVII. Adipis usus, et observationes, LII.
XXXVIII. De sevo.
XXXIX. De medulla.
XL. Felle.
XLI. Sanguine.
XLII. Privatae ex animalibus medicinae digestae in morbos. *Contra serpentes.*
De cervis, III.
Hinnuleo.
Ophione.
Apro, XII.
Capris, et hoedis, CXVI.
Asino, LXXVI.
XLIII. *Contra canis rabidi morsus.* Ex vitulo, LVIII.
XLIV. *Contra veneficia.*
XLV. *Contra venena.*
XLVI. *Ad caput, et alopecias.*
XLVII. *Ad oculorum vitia.*
XLVIII. *Ad aurium dolores, et vitia.*
XLIX. *Ad dentium dolores.*
L. *Ad faciei vitia.*
LI. *Ad tonsillas, et strumas.*
LII. *Ad cervicum dolores.*
LIII. *Ad tussim, et sanguinis exscreationes.*
LIV. *Ad stomachi dolores.*
LV. *Ad iocineris dolores, et suspiria.*
LVI. *Ad lumborum dolores.*
LVII. *Ad lienem sanandum.*
LVIII. *Ad alvum.*
LIX. *Ad tenesmum, tineas, colum.*
LX. *Ad vesicam, et calculos.*
LXI. *Ad genitalium et sedis vitia.*
LXII. *Ad podagram et pedum dolores.*
LXIII. *Ad comitialem morbum.*
LXIV. *Ad morbum regium.*
LXV. *Ad ossa fracta.*
LXVI. *Ad febres.*
LXVII. *Ad melancholicos, lethargicos, phthisicos.*
LXVIII. *Ad hydropicos.*
LXIX. *Ad ignem sacrum, et eruptiones pituitae.*
LXX. *Ad luxata, ad duritias, et feruncules.*
LXXI. *Ad ambusta.* De glutino taurino probando, et medicinae ex eo, VII.
LXXII. *Ad nervorum dolores, et contusa.*
LXXIII. *Ad sanguinem sistendum.*
LXXIV. *Ad hulcera et carcinomata.*
LXXV. *Ad scabiem.*
LXXVI. *Ad extrahenda quae sunt infixa corpori, et ad cicatrices sanandas.*
LXXVII. *Ad muliebria mala.*
LXXVIII. *Ad infantium morbos.*
LXXIX. *Ad somnum et sudorem.*
LXXX. *Ad Venerem, et ebrietatem.*
LXXXI. *Mira de animalibus.* Sunt medicinae ex apro VII. Sue, IX. Cervo, III. Lupo, XXVII. Urso, XXIV. Onagro, XII. Asino LXXVI. Polea, III. Equifero, XI. Equulei coagulo, I. Equo, XLII. Hippace, I. Bubus feris, II. Bove, LXXXI. Tauro, LIII. Vitulo, LIX. Lepore, LXIV. Vulpe, XX. Mele, II. Fele, V. Capra, CXVI. Hirco, XXXI. Hoedo, XXI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MDCLXXXII.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Valerio Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Bytho Dyrracheno, Opilio medico, Cranio medico.

EXTERNIS: Democrito, Apollonio qui μύρωσιν, Mileto, Artemone, Sextilio, Antaeo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Λιφυεῖς, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Mictone Smyrnaeo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icetida medico, Hesiodo, Dalione, Caecilio, Bione qui περὶ δυνάμεων, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXIX. *continentur medicinae ex reliquis animalibus, quae aut placida non sunt aut fera.*

I. De origine medicinae.
II. De Hippocrate: quando primum clinice, quando primum iatraliptice.
III. De Chrysippo, et Erasistrato.
IV. De Empirice.
V. De Herophilo, et reliquis illustribus medicis: Quoties ratio medicinae mutata sit.
VI. Quis primus Romae medicus, et quando.
VII. Quid de medicis antiquis Romani iudicaverint.
VIII. Vitia medicinae.
IX. Remedia ex lanis, XXXV.
X. De oesypo, XXXII.
XI. Ovis, XXI.
XII. De serpentium ovis.
XIII. De Comageno conficiendo. Medicinae ex eo, IV.
XIV. *Remedia ex cane.*
XV. *Remedia per morbos corporis digesta. Adversus serpentium ictus. Ex Mure.*
XVI. *Ex mustela.*
XVII. *Ex cimicibus.*
XVIII. *De aspidibus.*
XIX. *Ex basilisco.*
XX. *Ex dracone.*
XXI. *Ex vipera.*
XXII. *Ex reliquis serpentibus.*
XXIII. *De salamandra.*
XXIV. *Ex volucribus, adversus serpentes. Ex vulture.*

XXV. *Ex gallinaceis.*
XXVI. *Ex reliquis avibus.*
XXVII. *Ex phalangiis. Eorum genera, et araneorum.*
XXVIII. *Ex stellione.*
XXIX. *Ex diversis insectis.*
XXX. *Ex cantharidibus.*
XXXI. *Contra venena aliqua.*
XXXII. *Contra canis rabidi morsus.*
XXXIII. *Contra reliqua venena.*
XXXIV. *Ad alopecias.*
XXXV. *Ad lentes et porrigines.*
XXXVI. *Ad dolores, et vulnera capitis.*
XXXVII. *Ad palpebras.*
XXXVIII. *Ad oculorum vitia.*
XXXIX. *Ad aurium dolores, et vitia.*
XL. *Ad parotidas.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Caecilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro.

Externis: Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis: Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXX. *continentur medicinae ex animalibus reliquae.*

I. De origine Magices.
II. Quando, et a quo coeperit: a quibus celebrata sit.
III. An exercuerit eam Italia: quando primum Senatus vetuerit hominem immolari.
IV. De Galliarum Druidis.
V. De generibus Magices.
VI. Magorum perfugia.
VII. De talpis opinio Magorum, medicinae, V.
VIII. *Ad dentium dolores.*
IX. *Ad oris saporem et hulcera.*
X. *Ad faciei maculas.*
XI. *Ad vitia faucium.*
XII. *Ad anginas et strumas.*
XIII. *Ad humerorum dolores.*
XIV. *Ad praecordiorum dolores.*
XV. *Ad stomachi dolores.*
XVI. *Ad iocineris dolores, et reiectiones sanguinis.*
XVII. *Ad lienem.*
XVIII. *Ad lateris et lumborum dolores.*
XIX. *Ad dysentericos.*
XX. *Ad ileon, et reliqua ventris vitia.*
XXI. *Ad calculos, et vesicam.*
XXII. *Ad sedis et verendorum vitia.*
XXIII. *Ad podagras, et morbos pedum.*
XXIV. *Ad mala, quae totis corporibus metuenda sunt.*
XXV. *Ad perfrictiones.*
XXVI. *Ad paralysin.*
XXVII. *Ad morbum comitialem.*
XXVIII. *Ad morbum regium.*
XXIX. *Ad phrenesin.*
XXX. *Ad febres.*
XXXI. *Ad hydropisin.*
XXXII. *Ad ignem sacrum.*
XXXIII. *Ad carbunculos.*
XXXIV. *Ad furunculos.*
XXXV. *Ad ambusta.*
XXXVI. *Ad nervorum dolores.*
XXXVII. *Ad unguium et digitorum vitia.*
XXXVIII. *Ad sanguinem sistendum.*
XXXIX. *Ad hulcera et vulnera.*
XL. *Ad ossa fracta.*
XLI. *Ad cicatrices et vitiligines.*
XLII. *Ad ea quae extrahenda sunt corpori.*
XLIII. *Ad muliebria mala.*
XLIV. *Ad partum iuvandum.*
XLV. *Ad mammas servandas.*
XLVI. *Ad pilos tollendos.*
XLVII. *Ad morbos infantium.*
XLVIII. *Ad somnos.*
XLIX. *Ad Venerem.*
L. *Ad phthiriasin, et alia nonnulla promiscua*
LI. *Ad ebrietatem.*
LII. *Notabilia animalium.*
LIII. *Reliqua mirabilia.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Licinio Macro.

Externis: Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis: Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archidemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXXI. *continentur medicinae ex aquatilibus.*

I. Aquarum mirabilia.
II. Aquarum differentiae.
III. Aquarum medicinae.
IV. Quales foecunditatem faciant, quales insaniae medeantur.
V. Quales calculosis.
VI. Quales vulneribus.
VII. Quales partum custodiant.
VIII. Quales vitiliginem tollant.
IX. Quae colorem lanis faciant.
X. Quae hominibus.
XI. Quae memoriam: quae oblivionem.
XII. Quae sensus subtilitatem: quae tarditatem, quae canoram vocem.
XIII. Quae vini taedium faciant: quae inebrient.
XIV. Quae olei vicem praestent.
XV. Quae salsae, et amarae.
XVI. Quae saxa egerant: quae risum et ploratum faciant: quae amorem sanare dicantur.
XVII. Per triduum calentes haustu.
XVIII. Aquarum miracula. In quibus omnia mergantur: in quibus nihil.
XIX. Aquae necantes: pisces venenati.
XX. Quae lapideae fiant, aut lapidem faciant.
XXI. De salubritate aquarum.
XXII. De vitiis aquarum.
XXIII. Probatio aquarum.
XXIV. De aqua Marcia.
XXV. De aqua Virgine.
XXVI. Aquas inveniendi ratio.
XXVII. Signa aquarum.
XXVIII. Differentiae aquarum per genera terrae.
XXIX. Ratio aquarum per tempora anni.
XXX. Aquarum subito nascentium, aut desinentium observatio historica.
XXXI. Ratio aquae ducendae.
XXXII. Quomodo medicatis utendum.
XXXIII. Item marinis. Quid prosit navigatio.
XXXIV. Quomodo marina aqua in mediterraneo fieri possit.
XXXV. Quomodo thalassomeli.
XXXVI. Quomodo hydromeli.
XXXVII. Remedium contra peregrinas aquas.
XXXVIII. Ex musco, medicinae VI. Medicinae ex arenis.

XXXIX. De salis generibus, et confecturis, et medicinis, observationes CCIV.
XL. De muria.
XLI. De salis auctoritate, historica, CXX.
XLII. Flos salis, XX. Salsugo, II.
XLIII. De gaso, XV.
XLIV. De alece, VIII.
XLV. De natura salis: de spuma salis.
XLVI. De nitri generibus: et confecturis, et medicinis, observationes CCXXI.
XLVII. De spongiis, medicinae et observationes, XCII.
Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXXIV.
Ex Auctoribus: M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Muciano, Caelio, Celso, Trogo, Ovidio, Polybio, Sornatio.
Externis: Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclyto, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro comoedo, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII. *continentur medicinae ex aquatilibus.*

I. De echeneïde.
II. De torpedine, VII.
III. De lepore marino, V.
IV. Mirabilia Rubri maris.
V. De ingeniis piscium.
VI. Proprietates piscium mirabiles.
VII. Ubi edant e manu.
VIII. Ubi vocem agnoscant, et ubi responsa dentur ex piscibus.
IX. Ubi amari sint pisces, ubi salsi, ubi dulces.
X. Quando marini pisces in usu primum esse coeperunt. Numae regis constitutio de piscibus.
XI. De curalio, medicinae et observationes, XLIX.
XII. Esse et locorum sympathiam, et antipathiam, et de discordia inter se marinorum. De galeo, mullo, et pastinaca.
XIII. De his, quibus in terra et in aqua victus est. De castoreis, medicinae et observationes, LVI.
XIV. De testudine, medic. VII. Observationes, LXVI.
XV. *Remedia ex aquatilibus in morbos digesta.*
XVI. *Contra venena et veneficia.* Ex aurata. Ex stella marina.
XVII. *Contra serpentium ictus, et canum morsus, et vene ata.* Ex dracone marino. Ex salsamentis. Ex sardis. Ex cybio.
XVIII. Rana marina. Fluviatilis. Rana rubeta. Observationes circa eas, XXXV.
XIX. Enhydris, VI. Cancri fluviatiles, VII. Cochleae fluviatiles, VII. Porcelli, sive porci.
XX. Vitulus marinus, Muraena. Echini.
XXI. Ostreorum genera, et observationes, ac medicinae, IX.
XXII. Alga marina, II.
XXIII. *Ad alopecias, et capillos, et capitis hulcera.* Hippocampus. Mus marinus. Scorpio marinus. Sanguisugae. Murices. Conchylia, etc.
XXIV. *Ad oculos, et palpebras.* 1. Piscium adeps. 2. Callionymus. 3. Coracini fel. 4. Sepiae. Ichthyocolla, etc.
XXV. *Ad aurium vitia.* 1. Batia. 2. Bacchus, sive myxon. 3. Marini pediculi, etc.
XXVI. *Ad dentium dolores.* 1. Canicula, etc.
XXVII. *Ad lichenas, et faciei maculas.* 1. Delphinus. 2. Colytia, sive Corytia. 3. Halcyoneum. 4. Thynnus, etc.
XXVIII. *Ad strumas, parotidas, anginas, et faucium vitia.* 1. Maenae. 2. Scolopendra. 3. Saurus. 4. Conchae. 5. Silurus, etc.
XXIX. Ad tussim, et pectoris vitia.
XXX. *Ad iocinoris, et lateris dolores.* 1. Strombus, sive concha longa. 2. Tethea, etc.
XXXI. *Ad alvi vitia.* 1. Olus marinum. 2. Myaces. 3. Mituli. 4. Pelorides. 5. Serìphium. 6. Maenae. 7. Erythinus, etc.
XXXII. *Ad lienem, calculos, ac vesicae vitia.* 1. Solea piscis. 2. Rhombus. 3. Blendea. 4. Urtica marina. 5. Pulmo marinus. 6. Onyches, etc.
XXXIII. *Ad enterocelas, et sedis vitia.* 1. Ex colubro aquatico. 2. Ex hydro. 3. Mugile. 4. Pelamide, etc.
XXXIV. *Ad panos, et verendorum vitia.* 1. Sciaena. 2. Percae. 3. Squatinae. 4. Smarides, etc.
XXXV. *Ad urinae incontinentiam.* 1. Ophidion, etc.
XXXVI. *Ad podagras, et pedum dolores.* 1. Ex fibro. 2. Bryon, etc.
XXXVII. *Ad comitiales.*
XXXVIII. *Ad febres.* 1. Ex asello pisce. 2. Ex pagro. 3. Ex balaena, etc.
XXXIX. *Ad lethargicos, cachecticos, hydropicos.*
XL. *Ad ambusta, et ignes sacros.*
XLI. *Ad nervorum vitia.*
XLII. *Ad sistendum sanguinem, et ad extrahendum.* 1. Ex Polypo. 2. Ex sanguisugis, etc.
XLIII. *Ad extrahenda corpori inhaerentia.*
XLIV. *Ad hulcera, carcinomata, et carbunculos.*
XLV. *Ad verrucas, et unguium scabritiem.* 1. Ex glano, etc.
XLVI. *Ad mulierum morbos.* 1. Ex glaucisco, etc.
XLVII. *Ad pilos tollendos, psilothra.*
XLVIII. *Ad infantium morbos.*
XLIX. *Ad ebrietatem arcendam.* 1. Rubellio. 2. Anguilla. 3. Uva marina.
L. *Ad Venerem inhibendam vel concitandam.* 1. Hippopotamia. 2. Dens crocodili, etc.
LI. *Ad animalium morbos.*
LII. *De reliquis aquatilibus.* Adarca, sive calamochnus. Calamus. *Sepiae atramentum*, etc.
LIII. Animalium omnium in mari viventium nomina, CLXXVI.
LIV. *Apud Ovidium posita nomina.*
LV. Pisces a nullo auctore nominati.
Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXC.
Ex Auctoribus: Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Maecenate, L. Atteio.
Externis: Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

Libro XXXIII. *continentur metallorum naturae.*

I. *De metallis.*
II. De auro.
III. Quae prima commendatio eius.
IV. De anulorum aureorum origine.
V. De modo auri apud antiquos.
VI. De iure anulorum aureorum.
VII. De decuriis iudicum.
VIII. De equestri ordine.
IX. Quoties nomen equestris ordinis immutatum.
X. De donis militaribus, aureis, argenteis.
XI. Quando primum corona aurea data.
XII. De reliquo usu auri feminarum.
XIII. De nummo aureo. Quando primum signatum est aurum et argentum. Antequam ea signarentur, quis mos in aere: et quae prima maxima pecunia primo censu. Quoties et

quibus temporibus auctoritas aereis nummis signatis.
XIV. Aestimatio de cupiditate auri.
XV. Qui plurimum auri et argenti possederint.
XVI. Quando primum argenti apparatus in arena. Quando in scena.
XVII. Quibus temporibus plurimum in aerario Populi Romani auri et argenti fuerit.
XVIII. Quando primum lacunaria inaurata.
XIX. Quibus de causis praecipua auctoritas auro.
XX. Ratio inaurandi.
XXI. De inveniendo auro.
XXII. De auripigmento.
XXIII. De electro.
XXIV. Primae aureae statuae.
XXV. Medicinae ex auro, VIII.
XXVI. De chrysocolla.
XXVII. Ratio eius in picturis.
XXVIII. Ex chrysocolla, medicinae, VI.
XXIX. De aurificum chrysocolla, sive saterna.
XXX. Mirabilia naturae, glutinandis inter se, et perficiendis metallicis rebus.
XXXI. De argento.
XXXII. De argento vivo.
XXXIII. De stimi, sive stibi, sive alabastro, sive lithasi, sive larbaso, sive platyophthalmo.
XXXIV. Ex eo medicinae VII.
XXXV. De scoria argenti. Medicinae ex ea.
XXXVI. De minio. Quam religiosum apud antiquos fuerit.
XXXVII. De inventione eius et origine.
XXXVIII. De cinnabari.
XXXIX. Ratio cinnabaris, et minii in picturis.
XL. Genera minii.
XLI. De hydrargyro.
XLII. De argento inaurando.
XLIII. De coticulis aurariis.
XLIV. Argenti genera, et experimenta.
XLV. De speculis.
XLVI. De Aegyptio argento.
XLVII. De immodica pecunia. Quorum maximae opes fuerint.
XLVIII. Quando primum populus Rom. stipem sparserit.
XLIX. De luxuria in vasis argenteis.
L. Frugalitatis antiquae in argento exempla.
LI. Quando primum in lectis argentum additum.
LII. Quando lances immodicae factae. Quando primum tympana facta.
LIII. Immodica argenti pecunia.
LIV. De statuis argenti.
LV. Nobilitates operum, et artificum in argento.
LVI. De sile, et qui primi sile pinxerint, et qua ratione.
LVII. De caeruleo.
LVIII. Medicinae ex caeruleo.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXV.

Ex Auctoribus: L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Messala, Iunio Gracchano, Attico Pomponio, Muciano, Calvo Licinio, Corn. Nepote, Bocchо, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Iulio Basso qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item, Marso poeta.

Externis: Democrito, Theophrasto, Iuba, Timaeo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo medico, Xenocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice, Menaechmo qui item, Xenocrate qui item, Duride qui item, Menandro qui de toreutis, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Metrodoro Scepsio.

Libro XXXIV. *continentur aeris metalla.*

I. Aeris metalla.
II. Genera aeris.
III. Quae Corinthia.
IV. Quae Deliaca.
V. Quae Aeginetica.
VI. De candelabris.
VII. De templorum ornamentis ex aere.
VIII. De tricliniis aereis.
IX. Quod primum Dei simulacrum Romae ex aere factum. De origine statuarum, et honore.
X. Statuarum genera et figurae.
XI. Quibus primum publice positae: quibus primum in columna: quando rostra.
XII. Quibus externis Romae publice positae.
XIII. Quae primaRomae statua equestris posita publice, et quibus Romae mulieribus in publico positae.
XIV. Quando omnes privatim et publice statuae ex publico sublatae.
XV. Quae prima ab externis publice posita.
XVI. Fuisse antiquitus in Italia statuarios.
XVII. De pretiis signorum immodicis.
XVIII. De colossis in Urbe celeberrimis.
XIX. Nobilitates ex aere operum, et artificum, CCCLXVI.
XX. Differentiae aeris, et mixturae. De pyropo. De Campano aere.
XXI. De servando aere.
XXII. De cadmia.
XXIII. Medicinae ex ea, XV.
XXIV. De scoria aeris.
XXV. De stomomate aeris: Medicinae ex his, XLVII.
XXVI. Aerugo: Medicinae ex ea, XVII.
XXVII. Hieracium.
XXVIII. Scolex aeris: Medicinae ex eo, XVII.
XXIX. De chalciti: Medicinae ex ea, VII.
XXX. Sory. Medicinae ex eo, XIII.
XXXI. Misy. Medicinae ex eo, XIV.
XXXII. Chalcanthum, sive atramentum sutorium. Medicinae ex eo, XVI.
XXXIII. Pompholyx.
XXXIV. Spodium: Medicinae ex his, VI.
XXXV. Antispodii genera, XV.
XXXVI. Spegma.
XXXVII. De diphryge.
XXXVIII. De triente Servilio.
XXXIX. De ferri metallis.
XL. Simulacra ex ferro. Caelaturae ex ferro.
XLI. Differentiae ferri, et temperatura.
XLII. De ferro quod vivum appellant.
XLIII. Rubiginis remedia.
XLIV. Medicinae ex ferro, IX.
XLV. Medicinae ex rubigine, V.
XLVI. Medicinae ex squama ferri, XVII. Hygremplastrum.
XLVII. De plumbi metallis: De plumbo albo: De nigri origine duplici.
XLVIII. De stanno: de argentario.
XLIX. De plumbo nigro.
L. Ex plumbo medicinae, XV.
LI. Ex scoria plumbi Medicinae, XVI.
LII. Spodium ex plumbo.
LIII. De molybdaena. Medicinae ex ea, XV.
LIV. De psimmythio, sive cerussa, medicinae, VI.
LV. Sandaracha. Medicinae ex ea, XI. Arsenicum. Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXV.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXXV. *continetur de pictura et coloribus.*

I. Honos picturae.
II. Honos imaginum.
III. Quando primum clypei imaginum instituti: et quando primum in publico positi.
IV. Quando in domibus.
V. De picturae initiis: De monochromatis picturis: De primis pictoribus.
VI. Antiquitas picturarum in Italia.
VII. De pictoribus Romanis.
VIII. Quando primum externis picturis dignitas Romae.
IX. Quando primum dignitas picturae, et quibus publice Romae.
X. Qui victorias suas pictas proposuerunt.
XI. Ratio pingendi.
XII. De coloribus nativis, et de coloribus factitiis, et de pigmentis, praeter metallica.
XIII. De sinopide: medicinae ex ea, XI.
XIV. De rubrica: de terra Lemnia. Medicinae ex ea, XI.
XV. De Aegyptia terra.
XVI. De ochra.
XVII. Leucophorum.
XVIII. Paraetonium.
XIX. Melinum. Medicinae ex eo, VI.
XX. Cerussa usta.
XXI. Eretria terra. Medicinae ex ea, VI.
XXII. Sandaracha.
XXIII. Sandyx.
XXIV. Syricum.
XXV. Atramentum.
XXVI. Purpurissum.
XXVII. Indicum: medicinae ex eo, IV.
XXVIII. Armenium: medicinae ex eo, I.
XXIX. Viride Appianum.
XXX. Anulare.
XXXI. Qui colores udo non inducantur.
XXXII. Quibus coloribus antiqui pinxerint.
XXXIII. Quando primum gladiatorum pugnae, et picturae propositae sint.
XXXIV. De aetate picturae: Nobilitates operum, et artificum in pictura, CCCV.
XXXV. Picturae primum certamen.
XXXVI. Qui penicillo pinxerint, et quae quis primus invenerit in pictura, et quid difficillimum in ea.
XXXVII. De generibus picturae.
XXXVIII. De avium cantu compescendo.
XXXIX. Qui encausto et penicillo pinxerint.
XL. Quis primus lacunaria pinxerit: quando primum camerae pictae. Pretia mirabilia picturarum.
XLI. De encausto.
XLII. *De vestium pictura.*
XLIII. Plastices primi inventores.
XLIV. Quis primum ex facie et de signis imaginem expresserit.
XLV. Nobilitates artificum in plastice.
XLVI. De figlinis operibus.
XLVII. Terrae varietates: De pulvere Puteolano: Quae in lapidem vertitur.
XLVIII. De parietibus formaceis.
XLIX. De lateritiis, et de laterum ratione.
L. De sulphure, et generibus eius: medic. XIV.
LI. De bitumine, et generibus eius: medicinae, XXVII.
LII. De alumine, et generibus eius: medicinae ex his, XXXIX.
LIII. De terra Samia: medicinae ex ea, III.
LIV. Eretriae terrae genera.
LV. De terra ad medicinas lavanda.
LVI. De Chia terra: medicinae ex ea, III. De Selinusia: medicinae ex ea, III. De pnigitide: medicinae ex ea, IX. De ampelitide: medicinae ex ea, IV.
LVII. Cretae ad vestium usus. Cimolia: medicinae ex ea, VIII. Sarda: Umbrica: saxum.
LVIII. Argentaria. Qua liberti praepotentes notati.
LIX. Terra Galata, Clupea, Balearica, Ebusitana. Medicinae ex his, IV.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCLVI.

Ex Auctoribus: Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Decio Eculeone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis: Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parrhasio, Heliodoro qui *ἀναθήματα* scripsit Athenis, Metrodoro, qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grammatico qui de metallica disciplina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene. Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXVI. *continentur lapidum naturae.*

I. Luxuria in marmoribus.
II. Quis primum in publicis operibus marmor ostenderit.
III. Quis primus peregrino marmore columnas Romae habuerit.
IV. Qui primum laudati in marmore scalpendo, et quibus temporibus. Nobilitates operum, et artificum in marmoribus, CCXXV.
V. Quando primum marmorum in aedificiis usus.
VI. Qui primi marmora secuerint, et quando.
VII. Qui primus Romae crustaverit parietes.
VIII. Quibus aetatibus quaeque marmora in usu Romae venerint.
IX. Ratio secandi marmora. De arenis, quibus secantur.
X. De Naxio: De Armenio.
XI. De Alexandrinis marmoribus.
XII. De Onyche, de alabastrite. Medicinae ex his, VI.
XIII. De Lygdino: Corallico: Alabandico: Thebaico: Syenite.
XIV. De obeliscis.
XV. De eo qui pro gnomone in campo Martio.
XVI. Opera mirabilia in iis terris. Pyramides.
XVII. Sphinx Aegyptia.
XVIII. Pharos.
XIX. Labyrinthi.
XX. Pensiles horti: pensile oppidum.
XXI. De templo Ephesiae Dianae.
XXII. Aliorum templorum admirabilia.
XXIII. De lapide fugitivo. Echo septies resonans Cyzici. Sine clavo aedificia: et Romae.
XXIV. Romae operum miracula, XVIII.
XXV. De magnete lapide, medic. VI.
XXVI. Scyrius lapis.
XXVII. De sarcophago, medic. X.
XXVIII. De chernite, de poro.
XXIX. De lapidibus osseis: de palmatis: de Taenariis: de nigris marmoribus.
XXX. De molaribus lapidibus. Pyrites: medicinae ex eo, VII.
XXXI. Ostracites: medic. ex eo, II.
XXXII. Gaeodes: medic. ex eo, III.
XXXIII. Melitites: medic. ex eo, VI.
XXXIV. Gagates: medic. ex eo, VI.
XXXV. Spongites: medic. ex eo, VI.
XXXVI. Phrygius.
XXXVII. Haematites. Medicinae ex eo V, Schistos. Medicinae ex eo, VII.

XXXVIII. *Aethiopicus.* Androdamas, medic. ex eo, II. Arabicus: Miltites, sive elatites, Anthracites.
XXXIX. Aëtites. Taphiusius. Callimus.
XL. Samius. Medicinae ex eo, VIII.
XLI. Arabus. Medicinae ex eo, II.
XLII. De pumice: medic. ex eo, IX.
XLIII. De mortariis medicinalibus, et aliis. Etesius lapis. Thebaïcus, chalazius.
XLIV. Siphnius. Lapides molles.
XLV. Lapis specularis.
XLVI. Phengites.
XLVII. De cotibus.
XLVIII. De tophis.
XLIX. De silicum naturis.
L. De reliquis ad structuras lapidibus.
LI. Genera structurae.
LII. De cisternis.
LIII. De calce.
LIV. Arenae genera. Arenae et calcis mixturae.
LV. Vitia structurae. De tectoriis.
LVI. De columnis. Genera columnarum.
LVII. Medicinae ex calce, V.
LVIII. De maltha.
LIX. De gypso.
LX. De pavimentis: de asaroto oeco.
LXI. Quando primum pavimentum Romae.
LXII. De subdialibus pavimentis.
LXIII. Graecanica pavimenta.
LXIV. Quando primum lithostrotum: quando primum camerae vitreae.
LXV. Origo vitri.
LXVI. Genera eius, et ratio faciendi.
LXVII. De Obsidianis.
LXVIII. Miracula ignium.
LXIX. Ex igni, et cinere medic. III.
LXX. Prodigia foci.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DXXIII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Caelio, Galba, C. Ictio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Catone Censorio, Vitruvio.

Externis: Theophrasto, Pasitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida, Antisthene, Demetrio, Demotele, Lycea.

Libro XXXVII. *gemmae continentur.*

I. Origo gemmarum.
II. De Polycratis tyranni gemma.
III. De Pyrrhi gemmis.
IV. Qui scalptores optimi. Nobilitates scalpturae.
V. Quae prima Romae dactyliotheca.
VI. Gemmae in Pompeii M. Triumpho translatae.
VII. Quando primum inventa murrhina. Luxuria circa ea.
VIII. Natura murrhinorum.
IX. Natura crystalli, medicinae ex ea.
X. Luxuria in crystallo.
XI. De succino: Qui inventi sunt auctores de eo.
XII. Genera succinorum, VI. Medicinae ex his.
XIII. Lyngurium, medic. II.
XIV. De gemmis per genera colorum principalium.
XV. Genera adamantis, VI. Medic. II.
XVI. De smaragdis.
XVII. Genera eorum.
XVIII. Vitia eorum.
XIX. Tanos. Chalcosmaragdos.
XX. De beryllis: genera eorum VIII. Vitia eorum.
XXI. De opalis: genera eorum VII.
XXII. Vitia et experimenta eorum.
XXIII. De sardonyche.
XXIV. De onyche: genera eius.
XXV. De carbunculis: genera eorum XII.
XXVI. Vitia eorum, et experimenta.
XXVII. Anthracitis.
XXVIII. Sandrastos, sive sandaresus.
XXIX. Lychnites. Genera eius IV.
XXX. Carchedonius.
XXXI. Sarda: genera eius V.
XXXII. De topazio: genera eius II.
XXXIII. De callaina.
XXXIV. De prasio: genera eius III.
XXXV. Nilion.
XXXVI. Molochites.
XXXVII. De iaspide: genera eius XIV. Vitia eorum.
XXXVIII. De cyano: genera eius.
XXXIX. Sapphiros.
XL. Amethystus. Genera eius V.
XLI. Hyacinthus.
XLII. Chrysolithus: genera eius VII.
XLIII. De chryselectro.
XLIV. Leucochrysos: genera eius IV.
XLV. Melichrysi: Xanthi.
XLVI. Paederos, sive sagenon, sive Tenites.
XLVII. Asteria.
XLVIII. Astrios.
XLIX. Astroites.
L. Astrobolon.
LI. Ceraunia: genera eius IV. Betuli.
LII. Iris: genera eius II.
LIII. Lepor.
LIV. De gemmis literarum ordine. 1. Achates. 2. Acopos: medicinae ex ea. 3. Alabastrites: medicinae ex ea. 4. Alectoriae. 5. Androdamas. Argyrodamas. 6. Antipathes. 7. Arabica. 8. Aromatites. 9. Asbestos. 10. Aspisatis. 11. Atizone. 12. Augitis. 13. Aphidane, sive chrysocolla. 14. Aphrodisiaca. 15. Apsyctos. 16. Aegypulla. (*In reg. cod.* 2. Agistilla.)
LV. 1. Balanitae. 2. Batrachites. 3. Baptes. 4. Beli oculus. 5. Belus. 6. Baroptenus, sive Baripe. 7. Botryites. 8. Bostrychites. 9. Bucardia. 10. Bronte. 11. Boloe.
LVI. 1. Cadmitis. (*In Reg.* 2. Calamitis) 2. Callais. 3. Capnitis. 4. Cappadocia. 5. Callaica. 6. Catochitis. 7. Catopyritis. 8. Cepitis, sive Cepolatitis. 9. Ceramitis. 10. Cinaediae. 11. Ceritis. 12. Circos. 13. Corsoides. 14. Coralloachates. 15. Corallis. 16. Crateritis. 17. Crocallis. 18. Cytis. 19. Chalcophonos. 20. Chelidoniae. 21. Chelonia. 22. Chelonitis. 23. Chloritis. 24. Choaspitis. 25. Chrysolampis. 26. Chrysopis. 27. Cepionides. (*In R.* 2. Ceponides.)
LVII. 1. Daphnia. 2. Diadochos. 3. Diphyes. 4. Dionysias. 5. Dracontites.
LVIII. 1. Encardia, sive ariste. 2. Enorchis. 3. Exebenus. 4. Eristalis. (*In R.* 2. Erystallis.) 5. Erotillos, sive amphicome, sive hieromnemon. 6. Eumeces. 7. Eumithres. 8. Eupetalos. 9. Euneus. 10. Eurotias. 11. Eusebes. 12. Epimelas.
LIX. 1. Galaxias. 2. Galactites, sive leucogaeus, sive leucographias, sive synophitis. 3. Gallaica. 4. Gassidiana. 5. Glossopetra. 6. Gorgonia. 7. Goniaea.
LX. 1. Heliotropion. 2. Hephaestitis. 3. Hermuredina. (*In R.* 2. Hermeodes: *forte*, Horminodes.) 4. Hexecontalithos. 5. Hieracitis. 6. Hammitis. 7. Hammonis cornu. 8. Hormision. 9. Hyaeniae.

LXI. 1. Idaei dactyli. 2. Icterias. 3. Iovis gemma. 4. Indica. 5. Ion.
LXII. 1. Lepidotis. 2. Lesbias. 3. Leucophthalmos. 4. Leucopoecilos. 5. Libanochrus. 6. Limoniatis. 7. Lipare. 8. Lysimachos. 9. Leucochrysos.
LXIII. 1. Memnonia. 2. Medea. 3. Meconitis. 4. Mithrax. 5. Morochites. 6. Morion, sive pramnium, sive Alexandrinum. 7. Myrrhites. 8. Myrmecias. 9. Myrsinitis. 10. Mesoleucos. 11. Mesomelas.
LXIV. 1. Nasamonitis. 2. Nebritis. 3. Nympharena.
LXV. 1. Olca. 2. Ombria, sive notia. 3. Oritis, sive sideritis. 4. Ostracias, sive ostracitis. 5. Ophicardelos. 6. Obsidiana.
LXVI. 1. Panchrus. 2. Pangonius. 3. Paneros, sive paederastos. 4. Ponticarum genera IV. 5. Phloginos, sive chrysitis. 6. Phoenicitis. 7. Phycitis. 8. Perileucos. 9. Paeantides, sive gaeanides.
LXVII. 1. Solis gemma. 2. Sagda. 3. Samothracia. 4. Sauritis. 5. Sarcitis. 6. Selenitis. 7. Sideritis. 8. Sideropoecilos. 9. Spongitis. 10. Synodontitis. 11. Syrtitis. 12. Syringitis.
LXVIII. 1. *Trichrus.* 2. *Telirrhizos.* 3. Telicardios, sive muchul. 4. Thracia, genera III. 5. *Tephritis.* 6. Tecolithos.
LXIX. 1. Veneris crines. 2. *Veientana.*
LXX. 1. *Zanthene.* 2. *Zmilampis.* 3. Zoramea: (*In R.* 2. Zoronisceos.)
LXXI. De gemmis, quae a membris corporis habent nomina. Hepatitis. *Steatitis.* Adadunephros. Adaduophthalmos. Adadudactylos. Triophthalmos.
LXXII. De gemmis, quae ab animalibus habent nomina. Carcina, echitis, scorpitis, scaritis, triglitis, aegophthalmos, geranitis, aetitis, myrmecitis, cantharias, lycophthalmos, taos.
LXXIII. *Quae a ceteris rebus.* Ammochrysos, cenchritis, dryitis, cissitis, narcissitis, cyamea, pyren, chalazias, pyritis, polyzonos, astrapias, polytrichos, leontios, pardalios, melichrus, melichloros, polias, spartopolia, rhoditis, melitis, chalcitis, sycitis, borsycitis, gemitis, ananchitis, synochitis, dendritis, etc.
LXXIV. De gemmis repente novis, ac sine nominibus: cochlides.
LXXV. De figuris gemmarum.
LXXVI. Ratio probandarum.
LXXVII. Comparatio naturae per terras. Laus Italiae et Hispaniae.
Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCC.
Ex Auctoribus: M. Varrone, Actis triumphorum, Maecenate, Iaccho, Cornelio Boccho.
Externis: Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demostrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo Siculo, Nicia, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro Polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zachalia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER II.

I. Mundum, et hoc, quod nomine alio caelum appellare libuit, cuius circumflexu tegúntur cuncta, numen esse credi par est, aeternum, immensum, neque genitum, neque interiturum unquam. Huius extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanae coniectura mentis. Sacer est, aeternus, immensus, totus in toto, immo vero ipse totum; finitus, et infinito similis; omnium rerum certus, et similis incerto; extra, intra, cuncta complexus in se: idemque rerum naturae opus, et rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus, occasione hinc sumta aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, si una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, et cetera, ut iam in uno et immensa et innumerabilia sidera: quasi non eadem quaestione semper in termino cogitationis occursura, desiderio finis alicuius: aut, si haec infinitas naturae omnium artifici possit assignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto praesertim opere. Furor est, profecto furor, egredi ex eo, et tanquam interna eius cuncta plane iam sint nota, ita scrutari extera: quasi vero mensuram ullius rei possit agere, qui sui nesciat; aut mens hominis videre, quae mundus ipse non capiat.

II. Formam eius in speciem orbis absoluti globatam esse, nomen in primis, et consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed et argumenta rerum, docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seque includit et continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens: nec quia ad motum, quo subinde verti debeat, ut mox apparebit, talis aptissima est: sed oculorum quoque probatione: quod convexus, mediusque, quacunque cernatur: cum id accidere in alia non possit figura.

III. Hanc ergo formam eius aeterno et irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus et occasus haud dubium reliquere. An sit immensus, et ideo sensum aurium excedens tantae molis rotatae vertigine assidua sonitus, non equidem facile dixerim: non hercle magis, quam circumactorum simul tinnitus siderum, suosque volventium orbes, an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus, Nobis, qui intus agimus, iuxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum impressas, nec, ut in volucrum notamus ovis, laevitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumerae, in mari praecipue, ac plerumque confusis, monstrificae gignantur effigies. Praeterea visus probatione, alibi plaustri, alibi ursi, tauri alibi, alibi literae figura, candidiore medio per verticem circulo. Equidem et consensu gentium moveor. Nam quem

κόσμον Graeci, nomine ornamenti appellaverunt, eum nos a perfecta absolutaque elegantia, mundum. Caelum quidem haud dubie caelati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuvat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: et per illas Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

IV. Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Graeci nostrique eodem vocabulo aëra appellant. Vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque consertum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent: contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quaeque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemque universi cardine stare pendentem, librantem per quae pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti. Inter hanc caelumque eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quae ab incessu vocamus errantia, cum errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo, terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, caelique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem; hunc principale naturae regimen, ac numen credere decet, opera eius aestimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat, illustrat: hic vices temporum, annumque semper renascentem ex usu naturae temperat: hic caeli tristitiam discutit atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen ceteris quoque sideribus foenerat, praeclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in uno eo video.

V. Quapropter effigiem Dei formamque quaerere, imbecillitatis humanae reor. Quisquis est Deus, si modo est alius, et quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Poenam et Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis et laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suae memor, ut portionibus coleret quisque, quo maxime indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, et numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dicatum est, Orbonae ad aedem Larium, et ara Malae Fortunae Exquiliis. Quamobrem maior caelitum populus etiam quam hominum intelligi potest, quum singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniosque adoptando sibi: gentes vero quaedam animalia, et aliqua etiam obscoena, pro diis habeant, ac multa dictu magis pudenda, per foetidos cibos, et alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantoque aevo ex his neminem nasci; et alios esse grandaevos semperque canos, alios iuvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos, et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi: mox iurgia et odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc caelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant. Quippe et omnium aliorum nomina Deorum, et quae supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iovem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, et esse caelestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturae fateatur? Irridendum vero agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusve? Vix prope est iudicare, utrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris; ac digitis deos gestant: monstra quoque, quae colunt, damnant; et excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi iuvantibus sacris, deligunt. Alii in Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iovem: et hos iuvant scelera, illos sacra sua poenis agunt.

Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur: volubilis, a plerisque vero et caeca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia feruntur accepta: et in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxiae sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.

Pars alia et hanc pellit, astroque suo eventus assignat, nascendi legibus: semelque in omnes futuros unquam Deo decretum: in reliquum vero otium datum. Sedere coepit sententia haec, pariterque et eruditum vulgus, et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum praescita, aruspicum praedicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternutamenta, et offensiones pedum. Divus Augustus laevum prodidit sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflictus est. Quae singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quidquam homine, aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturae benignitas sufficit: uno quidem vel praeferendo cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verum in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitae est: poenasque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse; nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate iuxta belluas esset. Imperfectae vero in homine naturae praecipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitae poenis: nec mortales aeternitate donare, aut revocare defunctos: nec facere, ut qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in praeterita ius, praeterquam oblivionis: atque (ut facetis quoque argumentis societas haec cum Deo copuletur) ut bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quae declaratur haud dubie naturae potentia, idque esse quod Deum vocamus. In haec divertisse non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quaestionem de Deo.

VI. Hinc redeamus ad reliqua naturae. Sidera, quae affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cu-

iusque lucentia, annumerata mortalibus: quia nec cum suo quaeque homine orta moriuntur, nec aliquem exstingui, decidua significant. Non tanta caelo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris ignea vi abundantiam reddunt, quum decidere creduntur: ut apud nos quoque id, luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Ceterum aeterna est caelestibus natura, intexentibus mundum, intextuque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens: quae propter effectus, claritatemque, et magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque caeli ratio in terrae mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet. Signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesima octava. Signa deinde in eo Cleostratus, et prima Arietis ac Sagittarii. Sphaeram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter caelum terrasque tractentur.

Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideoque minimum videri, et maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad brevissima sedis suae principia regredi, certum est. Omnium autem errantium siderum meatus, interque ea Solis et Lunae, contrarium mundo agere cursum, id est, laevum, illo semper in dexteram praecipiti. Et quamvis assidua conversione immensae celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passus: ita fieri, ne convolutus aer eandem in partem aeterna mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere discretus et digestus. Saturni autem sidus gelidae ac rigentis esse naturae, multoque ex eo inferiorem Iovis circulum, et ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignei, ardentis a Solis vicinitate, binis fere annis converti. Ideoque huius ardore nimio, et rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroque temperari Iovem, salutaremque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed ut observatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, superque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus aemulum Solis ac Lunae. Praeveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans: contra ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunae reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter trigesima secunda, qui fuit urbis Romae annus centesimus tredecimus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantae, ut unius huius stellae radiis umbrae reddantur. Itaque et in magno nominum ambitu est. Alii enim Iunonis, alii Isidis, alii Matris Deûm appellavere. Huius natura cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terrae modo conceptus implet, verum animantium quoque omnium stimulat: Signiferi autem ambitum peragit trecentis et duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timaeo placet.

Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis: inferiore circulo fertur, novem diebus ociore ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut hic idem et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supra dictis. Namque ea et quarta parte caeli a Sole abesse, et tertia; et adversa Soli saepe cernuntur: maioresque alios habent cuncta plenae conversionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, terrisque familiarissimum, et in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunae. Multiformi haec ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper, aut senescens: et modo curvata in cornua facie, modo aequa portione divisa, modo sinuata in orbem: maculosa, eademque subito praenitens: immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, et parte diei Solis lucem adiuvans: deficiens, et in defectu tamen conspicua: quae mensis exitu latet, quum laborare non creditur. Iam vero humilis, et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota caelo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros delecta: quae singula in ea deprehendit hominum primus Endymion: et ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce: miraque humani ingenii peste, sanguinem et caedes condere annalibus iuvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.

Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque, et tertia diei parte, peragit spatia eadem, quae Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, quum tardissime, e tricesima luce rursus ad easdem vices exit; haud scio an omnium, quae in caelo pernosci potuerunt, magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia consequitur: Solis fulgore reliqua siderum regi; siquidem in toto mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquae volitare conspicimus: ideo molliore, et imperfecta vi solvere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radii absumant: ideo et inaequali lumine aspici: quia ex adverso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat: in coitu quidem non cerni; quoniam haustum omnem lucis aversa illo regerat, unde acceperit: sidera vero haud dubie humore terreno pasci; quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta vi: maculas enim non aliud esse quam terrae raptas cum humore sordes: defectus autem suos, et Solis, rem in tota contemplatione naturae maxime miram et ostento similem, eorum magnitudinum umbraeque indices exsistere.

VII. Quippe manifestum est, Solem interventu Lunae occultari, Lunamque terrae obiectu: ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terrae, terraque Lunae. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quam terrae umbram. Figuram autem umbrae similem metae, ac turbini inverso; quando mucrone tantum ingruat, neque Lunae excedat altitudinem: quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, et talis figura semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt volucrum praealti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque aetheris. Supra Lunam pura omnia ac diuturnae lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina e tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunaeque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

VIII. Haec ratio mortales animos subducit in caelum, ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturae partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris, intercedente Luna, si terra maior esset quam Luna. Tertia ex utroque vastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari: immensum esse, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus iaciat intervallis, tanquam toto spatio medius: et quia per aequinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat a vertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septemtrionem umbrae cadant, ortu vero ad occasum; quae fieri nullo modo possent, nisi multo, quam terra, maior esset: nec quod montem Idam exoriens latitudine exsuperet, dextra laevaque large amplectens, praesertim tanto discretus intervallo.

Defectus Lunae magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terrae parvitatem ipse deficiens. Namque quum sint tres umbrarum figurae: constetque, si par lumini sit materia, quae iactat umbram, columnae effigie iaci, nec habere finem; si vero maior materia, quam lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, et simili modo infinita longitudo; si minor materia,quam lux,metae exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem; talemque cerni umbram deficiente Luna: palam fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: id quidem et tacitis ipsius naturae indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud dubie, et sic quoque exurens quadam in parte: tanta magnitudo est.

IX. Et rationem quidem defectus utriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum Marcello fuit: sed tum Tribunus militum, sollicitudine exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad praedicendam eclipsim, mox et composito volumine. Apud Graecos autem investigavit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis XLVIII anno quarto, praedicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, Urbis conditae anno CLX. Post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos praecinuit Hipparchus, menses gentium, diesque et horas, ac situs locorum, et visus populorum complexus, aevo teste, haud alio modo, quam consiliorum naturae particeps. Viri ingentes supraque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehensa, et misera hominum mente absoluta, in defectibus scelera, aut mortem aliquam siderum pavente: quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio Solis: et in Luna veneficia arguente mortalitate, et ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pavore ignarus causae Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este, caeli interpretes, rerumque naturae capaces, argumenti repertores, quo Deos hominesque vicistis. Quis enim haec cernens, et statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suae necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictimque reddita: nam neque instituti operis talis argumentatio est; neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quam constare in aliquibus.

X. Defectus ducentis viginti tribus mensibus redire in suos orbes certum est: Solisque defectum non nisi novissima primave fieri Luna, quod vocant coitum; Lunae autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus statis diebus horisque sub terra. Nec tamen cum superne fiunt, ubique cerni,aliquando propter nubila,saepius globo terrae obstante convexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, et Lunae defectum aliquando quinto mense a priore fieri, Solis vero septimo: eundem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quaeque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terrae Lunam hebetari,nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus: et quanam ratione, cum Solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroque super terram conspicuo sidere. Nam ut duodecim diebus utrumque sidus quaereretur, et nostro aevo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre IV, filio iterum Consulibus.

XI. Lunam semper, aversis a Sole cornibus, si crescat, ortus spectare; si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adiicientem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quam Lunae, magnitudo colligitur: quando illae et a septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas caelo Solis fulgore interdiu non cerni, cum aeque ac noctu luceant: idque manifestum fiat defectibus Solis, et praealtis puteis.

XII. Errantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur vero matutino, discedentes partibus nunquam amplius undenis. Postea radiorum eius contactu teguntur, et in triquetro a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quae et primae vocantur: mox in adverso a partibus centum octoginta, exortus vespertinos. Iterumque in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas secundas vocant; donec assecutus in partibus duodenis occultet illas: qui vespertini occasus appellantur. Martis stella ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde et nomen accepit is motus, primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris: cum ceterae utraque statione quaternos menses non impleant.

Inferiores autem duae occultantur in coitu vespertino, simili modo: relictoque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque a longissimis distantiae suae metis Solem insequuntur; adeptaeque occasu matutino conduntur ac praetereunt. Mox eodem intervallo vespere exoriuntur usque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit, a longissimis distantiae suae finibus: Mercurii, stationes breviore momento, quam ut deprehendi possint.

XIII. Haec est luminum occultationumque ratio, perplexior motu, multisque involuta miraculis. Siquidem magnitudines suas et colores mutant, et eaedem ad Septemtrionem accedunt, abeuntque ad Austrum, terrisque propiores aut caelo repente cernuntur: in quibus aliter multa, quam priores, traditurі, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quaerendi vias demonstraverint: modo ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis haec omnia accidunt.

Prima circulorum, quos Graeci ἀφῖδας in stellis vocant: etenim Graecis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo: quoniam terra a verticibus duobus, quos appellaverunt polos, centrum caeli est, nec non Signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem haec constant

ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suae exsurgunt: ideoque diversos habent orbes, motusque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breviores esse. Igitur a terrae centro absides altissimae sunt, Saturno in Scorpione, Iovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et e contrario, ad terrae centrum humillimae atque proximae. Sic fit, ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardentve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus alias maior, alias minor, centri propinquitate sentitur.

Altera sublimitatum causa; quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Librae parte vicesima, Iupiter Cancri quinta decima, Mars Capricorni vicesima octava, Sol Arietis decima nona, Venus Piscium vicesima septima, Mercurius Virginis decima quinta, Luna Tauri tertia.

Tertia altitudinum ratio, caeli mensura, non circuli, intelligitur; subire eas, aut descendere per profundum aëris, oculis existimantibus.

Huic connexa latitudinum Signiferi, obliquitatisque, causa est. Per hunc stellae, quas diximus, feruntur: nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiacet: relíqua a polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus: quae causa intelligitur efficere, ut quaedam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has aequaliter, sed duas medio eius, et supra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso Draconum meatu inaequalis: Martis stella quatuor medias, Iovis mediam et super eam duas: Saturni duabus, ut Sol. Haec erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in caelum. Et pariter scandi eam quoque existimavere plerique falso: qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, et omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terrae et latitudine et altitudine: exortusque matutinos in initio cuiusque fieri: stationes in mediis latitudinum articulis, quae vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quamdiu in vicino sint terrae: cum abscedant in altitudinem, minui. Quae ratio Lunae maxime sublimitatibus approbatur. Aeque non est dubium, in exortibus matutinis etiamnum augeri, atque a stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quae cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi; quoniam in eo primum habitu incipiant parcius adiici motus: in stationibus vero primis altitudinem subire, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus, stellaeque retroire. Cuius rei ratio privatim reddenda est. Percussae in qua diximus parte, et triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radii violentia, et retroire cogit vapor repercussus. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso, cum in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo feruntur motu; tanto minore, cum hoc in altissimis absidum evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu: non tamen ante stationes secundas augente, quum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad terras deprimente, quae sustulerit in caelum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radii, an superveniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Haec est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, et a nullo ante nos reddita.

XIV. Primum igitur dicatur, cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius viginti tribus a Sole abscedant, saepe citra eas ad Solem reciprocent. Conversas habent utraeque absidas, ut infra Solem sitae: tantumque circulis earum sub terra est, quantum superne praedictarum: et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utrique simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex, et ad partes viginti tres perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonica fallit. Namque apparet, absidas quoque earum moveri, quod nunquam transeant Solem. Itaque cum in partem ipsam eius incidere margines alterutro latere, tum et stellae ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur; cum citra fuere margines totidem partibus: et ipsae ocius redire creduntur, cum sit illa semper utrique extremitas summa. Hinc et ratio motuum conversa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu vespertino, hae tardissime: illae a terra altissime absunt, cum tardissime moventur; hae, cum ocissime. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in his extremitas circuli. Illae ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hae vero augere: illae retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam; Veneris, a vespertina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem vero ac Solem insequi a statione matutina, ocissima in occasu matutino, et altissima: digredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino: retro quidem ire, simulque altitudine digredi a statione vespertina. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, digredi vero latitudine a vespertino: consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatriduo prope immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque haec, et Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecies pluribus subit. Rursus Saturni et Iovis duplicato digrediuntur: Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturae varietas. Sed ratio evidens: nam quae in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt aegre.

XV. Multa promi amplius circa haec possunt secreta naturae, legesque, quibus ipsa serviat. Exempli gratia: in Martis sidere, cuius est maxime inobservabilis cursus, nunquam id stationem facere Iovis sidere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto; qui numerus sexangulas mundi efficit formas: nec exortus, nisi in duobus signis tantum, Cancri et Leonis, simul edere. Mercurii vero sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine, in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro et Geminis non fieri: in Cancro vero non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole et in nullo alio signo facere quam Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantum. Novissimam vero primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo quam Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in caelo Saturni sidus, et Martis cum plurimum diebus centum septuaginta: Iovis triginta sex, aut cum minimum, denis detractis diebus: Veneris sexaginta novem, aut cum mini-

mum, quinquaginta duobus: Mercurii tredecim, aut cum plurimum, octodecim.

XVI. Colores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venere subeundo, tingitque appropinquantes utralibet alieni meatus circulus: frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem: Sol atque commissurae absidum, extremaeque orbitae atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Iovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunae blandus: Soli, cum oritur, ardens; postea radians: his causis connexo visu et earum quae caelo continentur. Namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunae, placida nocte leniter illustrante eas: modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente: aut cum Solis, suprave dictarum radii, visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos, praeterquam ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetro seminani ambitu orbe, impletur autem in adverso: rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione, qua supra Solem tria sidera.

XVII. Sol autem ipse quatuor differentias habet, bis aequata nocte diei, vere et autumno; et in centrum incidens terrae, octavis in partibus Arietis ac Librae: bis permutatis spatiis: in auctum diei, bruma, octava in parte Capricorni: noctis vero, solstitio totidem in partibus Cancri. Inaequalitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quae recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quae vero obliqua, ociore transeunt spatio.

XVIII. Latet plerosque, magna caeli affectatione compertum a principibus doctrinae viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: sed maxime ex iis medio loco siti: fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiori circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideoque dictum Iovem fulmina iaculari. Ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere caelestis ignis exspuitur, praescita secum afferens; ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maxime turbato fit aëre; quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu gravidi sideris partu.

XIX. Intervalla quoque siderum a terra multi indagare tentaverunt: et Solem abesse a Luna undeviginti partes, quantum Lunam ipsam a terra, prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad Lunam, centum viginti sex millia stadiorum esse collegit. Ab ea usque ad Solem, duplum. Inde ad duodecim signa, triplicatum. In qua sententia et Gallus Sulpicius noster fuit.

XX. Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit a terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spatii eius dimidium: et ab eo ad Venerem fere tantundem. A qua ad Solem sesquiplum: a Sole ad Martem, tonum, id est, quantum ad Lunam a terra. Ab eo usque Iovem dimidium, et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sesquiplum ad Signiferum. Ita septem tonos effici, quam diapasôn harmoniam vocant, hoc est, universitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio, et in reliquis similia, iucunda magis, quam necessaria subtilitate.

XXI. Stadium centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse, in qua nubila, ac venti, nubesque proveniant. Inde purum liquidumque, et imperturbatae lucis aerem. Sed a turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, ut tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta haec et inextricabilia; sed tam prodenda, quam sunt prodita: in queis tamen una ratio Geometricae collectionis nunquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura, (id enim velle paene dementis otii est,) sed ut tantum aestimatio coniectandi constet animo. Nam cum trecentis sexaginta et fere sex partibus orbis Solis, ex circuitu eius, patere appareat circulum, per quem meat; semperque dimetiens tertiam partem ambitus, et tertiae paulo minus septimam colligat: apparet, demta eius dimidia (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem huius immensi spatii, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio: Lunae vero duodecimam; quoniam tanto breviore, quam Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terrae. Mirum quo procedat improbitas cordis humani, parvulo aliquo invitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiae ratio largitur: ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad caelum agunt; quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas, tanquam plane a perpendiculo mensura caeli constet.

Aegyptia ratio, quam Petosiris et Necepsos ostendere, singulas partes in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, utriusque mensurae dimidium. Quae computatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius intervallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

XXII. Restant pauca de mundo: namque et in ipso caelo stellae repente nascuntur. Plura earum genera. Cometas Graeci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte, in speciem barbae longae, promittitur iuba. Acontiae iaculi modo vibrantur, ocissimo significatu. Haec fuit de qua quinto consulatu suo Titus Imperator Caesar praeclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigatas, Xiphias vocavere, quae sunt omnium pallidissimae, et quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis: quos Disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros e margine emittit. Pitheus doliorum cernitur figura, in concavo fumidae lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut vix contueri liceat, specieque humana Dei effigiem in se ostendens. Fiunt et hirti villorum specie, et nube aliqua circumdati. Semel adhuc iubae effigies mutata in hastam est, Olympiade centesima nona, urbis anno trecentesimo nonagesimo octavo. Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est: longissimum, octoginta.

XXIII. Moventur autem alii errantium modo, alii immobiles haerent. Omnes ferme sub ipso Septemtrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quae lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni: nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graves aestusque significari. Fiunt et hibernis mensibus, et in austrino polo, sed ibi citra ullum iu-

bar. Diraque comperta Aethiopum et Aegypti populis, cui nomen aevi eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spirae modo intorta, visu quoque torvo, nec stella verius, quam quidam igneus nodus. Spargunturque aliquando et errantibus stellis, ceterisque crines. Sed cometes nunquam in occasura parte caeli est: terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu Octavio Consule, iterumque Pompeii et Caesaris bello. In nostro vero aevo circa venefícium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum prope ac saevum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellae vires accipiat, quasque similitudines reddat, et quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicae arti portendere: obscoenis autem moribus, in verendis partibus signorum: ingeniis et eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant: venena fundere, in capite septemtrionalis austrinaeve serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus Divo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici, non multo post obitum patris Caesaris, in collegio ab eo instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione caeli, quae sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est.* Haec ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seque in eo nasci interpretatus est: et, si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui et haec sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relicta a Sole cerni. Alii vero, qui nasci humore fortuito, et ignea vi, ideoque solvi.

XXIV. Idem Hipparchus, nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse caeli, novam stellam et aliam in aevo suo genitam deprehendit: eiusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc saepius fieret, moverenturque et eae, quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere; organis excogitatis, per quae singularum loca atque magnitudines signaret: ut facile discerni posset ex eo, non modo, an obirent, nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, moverenturve: item an crescerent, minuerenturque, caelo in hereditate cunctis relicto; si quisquam, qui cretionem eam caperet, inventus esset.

XXV. Emicant et faces, non nisi cum decidunt visae: qualis Germanico Caesare gladiatorum spectaculum edente praeter ora populi meridiano transcucurrit. Duo genera earum: lampades vocant plane faces, alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis vero perpetua ardens, longiorem trahit limitem.

XXVI. Emicant et trabes simili modo, quas δόκους vocant: qualis cum Lacedaemonii classe victi, imperium Graeciae amisere. Fit et caeli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

XXVII. Fit et sanguinea specie (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium, ad terras cadens inde: sicut Olympiadis centesimae septimae anno tertio, quum rex Philippus Graeciam quateret. Atque haec ego statis temporibus naturae, ut cetera, arbitror exsistere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat; quippe ingentium malorum fuere praenuntia: sed ea accidisse, non quia haec facta sunt, arbitror; verum haec ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus supra dictos, defectusque et multa alia, nosci.

XXVIII. Cernuntur et stellae cum sole totis diebus, plerumque et circa solis orbem, ceu spiceae coronae: et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum. Exsistunt eaedem coronae circa Lunam, et circa nobilia astra, caelo quoque inhaerentia.

XXIX. Circa Solem arcus apparuit, L. Opimio, Q. Fabio consulibus: orbis, L. Portio, M'. Acilio. Circulus rubri coloris, L. Iulio, P. Rutilio coss.

XXX. Fiunt prodigiosi, et longiores Solis defectus: qualis occiso Dictatore Caesare, et Antoniano bello, totius paene anni pallore continuo.

XXXI. Et rursus plures Soles simul cernuntur: nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo: nunquam iuxta, nec contra terram: nec noctu: sed aut orriente, aut occidente. Semel et meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui saepius videre: sicut Sp. Postumio, Q. Mucio: et Q. Marcio, M. Portio: et M. Antonio, P. Dolabella: et M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra aetas vidit Divo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, quam tres, visi, ad hoc aevi nunquam produntur.

XXXII. Lunae quoque trinae, ut Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuere: quos plerique appellaverunt Soles nocturnos.

XXXIII. Lumen de caelo noctu visum est, C. Caecilio, Cn. Papirio Consulibus, et saepe alias, ut dici species noctu luceret.

XXXIV. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, Solis occursu, L. Valerio, C. Mario Consulibus.

XXXV. Scintillam e stella cadere, et augeri terrae appropinquantem, ac postquam Lunae magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo die; dein cum in caelum se reciperet, lampadem factam, semel unquam proditur, Cn. Octavio, C. Scribonio Consulibus. Vidit hoc Silanus Proconsul cum comitatu suo.

XXXVI. Fieri videntur et discursus stellarum nunquam temere, ut non ex ea parte truces venti cooriantur.

XXXVII. Exsistunt stellae et in mari terrisque. Vidi nocturnis militum vigiliis, inhaerere pilis pro vallo fulgorem effigie ea. Et antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes: graves, cum solitariae venere, mergentesque navigia: et si in carinae ima deciderint, exurentes: geminae autem salutares, et prosperi cursus praenuntiae: quarum adventu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci et Castori id numen assignant: eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno praesagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, et in naturae maiestate abdita.

XXXVIII. Hactenus de mundo ipso, sideribusque. Nunc reliqua caeli memorabilia. Namque et hoc caelum appellavere maiores, quod alio nomine aëra: omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam haec sedes, multoque inferior, (ut animadverto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, et alia fulmina. Hinc grandines, pruinae, imbres, procellae, turbines. Hinc plurima mortalium mala, et rerum naturae pugna secum. Terrena in caelum tendentia deprimit siderum vis; eademque quae sponte non subeunt, ad se trahit. Decidunt im-

bres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, et terram in medium undique impellunt. Iidem infracti resiliunt: et, quae potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contra nititur, tellusque, ut inani, caelo spiritum infundit. Sic ultro citroque commeante natura, ut tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnae licet, sed assidue rapta convolvitur, et circa terram immenso rerum causas globo ostendit, subinde per nubes caelum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque praecipua eorum natura ibi, et ferme reliquas complexa causas: quoniam et tonitruum et fulminum iactus, horum violentiae plerique assignant. Quin et ideo lapidibus pluere interim, quod vento sint rapti, et multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

XXXIX. Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas, quasdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompertae, manifestum est. Quis enim aestates, et hiemes, quaeque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ut Solis ergo natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, et ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris foecunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero haec tanta debent existimari, quanta cernuntur; cum esse eorum nullum minus Luna tam immensae altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quaeque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum haec vis est, sed multorum etiam adhaerentium caelo, quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum exstimulata sunt: qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Graeci ob id pluvio nomine Hyadas appellant. Quin et sua sponte quaedam, statisque temporibus, ut Hoedorum exortus. Arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

XL. Nam Caniculae exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare, cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium.

XLI. Quin partibus quoque signorum quorundam sua vis inest, ut autumnali aequinoctio brumaque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis et corporum et ruris experimentis. Afflantur alii sidere, alii commoventur, statis temporibus, alvo, nervis, capite, mente. Olea, et populus alba, et salices, solstitio folia circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii, rumpuntur intentae spiritu membranae. Miretur hoc, qui non observet quotidiano experimento, herbam unam, quae vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin et soricum fibras respondere numero Lunae, exquisivere diligentiores: minimumque animal formicam sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti praecipue iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere ac minui. Patrocinatur vastitas caeli, immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa. Hae sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere caelum periti. In his quidem mille sexcentas annotavere stellas, insignes videlicet effectu, visuve. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellavere Vergilias; in fronte Suculas; Booten, qui sequitur Septemtriones.

XLII. Extra has causas non negaverim exsistere imbres ventosque: quoniam humidam a terra, alias vero propter vapores fumidam exhalari caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpusque haud dubio coniectatur argumento, cum Solem obumbrent, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

XLIII. Igitur non eam inficias, posse in has et ignes superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus: quorum ictu concuti aëra verum est, quando et tela vibrata stridunt. Cum vero in nubem pervenerint, vaporem dissonum gigni, ut candente ferro in aquam demerso, et fumidum vorticem volvi. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas: ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse et repulsu siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse et attritu, dum in praeceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse et conflictu nubium elidi ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed haec omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina et vana, ut quae nulla veniant ratione naturae. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos iactus. Illa vero fatidica ex alto, statisque de causis, et ex suis venire sideribus.

XLIV. Simili modo ventos, vel potius flatus, posse et ex arido siccoque anhelitu terrae gigni non negaverim: posse et aquis aëra exspirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse et Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quam fluctus aëris: pluribusque etiam modis. Namque et e fluminibus, ac sinubus, et e mari videmus, et quidem tranquillo; et alios quos vocant Altanos, e terra consurgere. Qui quidem cum e mari redeunt, Tropaei vocantur: si pergunt, Apogei.

Montium vero flexus crebrique vertices, et conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concavi vallium sinus, scindentes inaequalitate ideo resultantem aera, (quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit sine fine) ventos generant.

Iam quidam et specus, qualis in Dalmatiae ora, vasto in praeceps hiatu, in quem deiecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quaedam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest.

XLV. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos statos atque perspirantes: quos non tractus aliquis, verum terrae sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt: sive assiduo mundi incitatu, et contrario siderum occursu nascuntur: sive hic est ille generabilis rerum naturae spiritus, huc illuc tanquam in utero aliquo vagus; sive disparili errantium siderum ictu, radiorumque multiformi iactu flagellatus aer; sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis caelo affixis cadunt: palam est, illos quoque legem naturae habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam. Viginti amplius auctores Graeci

veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi, et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curae fuisse tam ardua inventu; inter bella praesertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus: ut hodie quaedam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eo accessere, verius noscat, quam indigenarum scientia: nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant maiora praemia in multos dispersa fortunae magnitudine: et ista plures sine praemio alio, quam posteros iuvandi, eruerunt. Mores hominum senuere, non fructus: et immensa multitudo aperto, quodcunque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu navigat; sed lucri, non scientiae gratia. Nec reputat caeca mens, et tantum avaritiae intenta, id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

XLVI. Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, ut mox iudicatum est, ratione. Secuta aetas octo addidit, nimis subtili et concisa: proximis inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor caeli partibus: ab Oriente aequinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: illum Apelioten, hunc Eurum Graeci appellant. A Meridie Auster, et ab Occasu brumali Africus; Noton et Liba nominant. Ab Occasu aequinoctiali Favonius, ab Occasu solstitiali Corus: Zephyrum et Argesten vocant. A Septemtrionibus Septemtrio: interque eum et exortum solstitialem Aquilo: Aparctias et Boreas dicti. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrascian, media regione inter Septemtrionem et Occasum solstitialem: itemque Caecian, media inter Aquilonem et exortum aequinoctialem, ab Ortu solstitiali: Phoenicem, media regione inter ortum brumalem et meridiem. Item inter Liba et Noton, compositum ex utroque medium, inter Meridiem et hibernum Occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean et Caecian: et inter Eurum et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. Alicubi elatior idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit: et Caecian aliqui vocant Hellespontiam, et eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus caeli ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem provinciae urbem, attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturae, ventis etiam et tempore et fine dicto.

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria: cuius in principio, Favonii hibernum molliunt caelum, Sole Aquarii XXV obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit ferme et hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus; rursumque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. VIII Kalendas Martii Chelidoniam vocant, ab hirundinis visu: nonnulli vero Ornithian, uno et LX die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus: quod tempus austrinum est, huic vento Septemtrione contrario. Ardentissimo autem aestatis tempore exoritur Caniculae sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies XV ante Augustas Kalendas est. Huius exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante aequinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id aequinoctium diebus vere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat: quod tempus in III Idus Novembris incidere consuevit: hoc est Aquilonis hiberni, multumque aestivo illi dissimilis, cuius ex adverso est Africus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum foeturae, unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hiemat. Nec tamen saevitia tempestatum cludit mare. Piratae primum coegere mortis periculo in mortem ruere, et hiberna experiri maria: nunc idem hoc avaritia cogit.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a Septemtrione diximus spirare, et vicinus his Corus. Hi et reliquos compescunt, et nubes abigunt. Humidi, Africus, et praecipue Auster Italiae. Narrant et in Ponto Caecian in se trahere nubes. Sicci, Corus et Vulturnus, praeterquam desinentes. Nivales, Aquilo et Septemtrio. Grandines Septemtrio importat, et Corus: aestuosus Auster: tepidi Vulturnus, et Favonius. Iidem Subsolano sicciores: et in totum omnes a Septemtrione et Occidente sicciores, quam a Meridie et Oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo: noxius Auster, et magis siccus; fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt fere, et a tertia diei hora oriuntur. In Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone; reliquis in partibus a Meridie. Spirant autem et a bruma, cum vocantur Ornithiae; sed leniores, et paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ. Auster Africae serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, a laevo latere in dextrum, ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quam Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii praecipue terrae motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab Ortu flantes diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Septemtriones impari fere desinunt numero: quae observatio et in aliis multis rerum naturae partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol et auget, et comprimit flatus. Auget exoriens occidensque, comprimit meridianus aestivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur; qui aut nimio frigore, aut aestu solvuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Exspectantur autem maxime, unde nubes discussae adaperuere caelum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quatriennio exacto Eudoxus putat: non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius, semper intercalari anno, Caniculae ortu. De generalibus ventis haec.

XLIX. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusque deiecti, interim obducta nubium cute, multiformes exsistunt. Vagi quippe et ruentes torrentium modo

(ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua et fulgura edunt. Maiore vero illati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt, quae vocatur a Graecis Ecnephias. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: praecipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in caelum refert, sorbetque in excelsum.

L. Quod si maiore depressae nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quaeque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter et proterens. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive iacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque: disiecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluae similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, cum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

LI. Hieme et aestate rara fulmina, contrariis de causis: quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur; omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quae ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat: et e diverso nimius ardor Aegyptum: siquidem calidi siccique halitus terrae, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore aestatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia: quia mobilior aer mitiore hieme, et aestate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiae quoque partibus iis, quae a Septemtrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniae tractus, iuxta hieme et aestate fulgurat, quod non in alio situ.

LII. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quae sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quae humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et aes, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

LIII. Tuscorum literae novem Deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum: Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servavere: diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano: rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae infera appellat, brumali tempore facta; saeva maxime et exsecrabilia; cum sint omnia, quae terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore caelo decidentia obliquos habent ictus: haec autem quae vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulsu nulla vestigia edunt, cum sit illa ratio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant: sicut cremantia, a Martis. Qualiter, cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, praeterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non ultra tricesimum annum, praeterquam in deductione oppidorum.

LIV. Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriae est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum et a Porsenna suo rege. Et ante eum a Numa saepius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso gravis auctor: quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus: interque Statores, et Tonantes, et Feretrios, Elicium quoque accepimus Iovem. Varia in hoc vitae sententia, et pro cuiusque animo. Imperari naturae, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die praecinat: et an peremtura sint fatum, aut apertura potius alia fata, quae lateant innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturae libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omittemus.

LV. Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, cum simul fiant, certum est. Nec mirum; quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante natura: sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociorem fulmine; ideo quati prius omne et afflari, quam percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Laeva prospera existimantur; quoniam laeva parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quam reditus: sive ab ictu resiliit ignis, sive opere confecto, aut igne consumto spiritus remeat. In sedecim partes caelum in eo adspectu divisere Tusci. Prima est a septemtrionibus ad aequinoctialem exortum: secunda ad meridiem: tertia ad aequinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est ab occasu ad septemtriones. Has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maxime dira, quae septemtrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimum refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cum a prima caeli parte venerint, et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullae Dictatori ostentum datum accepimus. Cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quaedam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, praeterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius observationis vanitas, tacta Iunonis aede, Romae deprehensa est, Scauro Consule, qui mox princeps fuit.

Noctu magis, quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal hominem non semper exstinguit, cetera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem, cum tot belluae viribus praestent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi convertatur in percussas, non exspirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus conniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

LVI. Ex iis, quae terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat; sicut nec e volucribus aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur. In Italia inter Terracinam et aedem Feroniae, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

LVII. Praeter haec inferiore caelo relatum in monumenta est, lacte et sanguine pluisse M'. Acilio, C. Porcio Coss. et saepe alias: sicut carne, P. Volumnio, Servio Sulpitio Coss. exque ea non putruisse, quod non diripuissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemtus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quae pluit, spongiarum fere similis fuit: aruspices praemonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello Coss. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

LVIII. Armorum crepitus, et tubae sonitus auditos e caelo Cimbricis bellis accepimus: crebroque et prius, et postea. Tertio vero consulatu Marii ab Amerinis et Tudertibus spectata arma caelestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quae ab occasu erant. Ipsum ardere caelum, minime mirum est, et saepius visum, maiore igne nubibus correptis.

LIX. Celebrant Graeci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno, praedixisse caelestium literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e Sole. Idque factum interdiu in Thraciae parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis praedictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi divinitatem Anaxagorae fuisse: solvique rerum naturae intellectum, et confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodieque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras praedixisse narratur. Colitur et Cassandriae, quae Potidaea vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

LX. Arcus vocamus, extra miraculum frequentes, et extra ostentum. Nam ne pluvios quidem aut serenos dies cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cavae nubi, repulsa acie in Solem refringi; colorumque varietatem mixtura nubium, aeris, igniumque fieri. Certe nisi Sole adverso non fiunt; nec unquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu; quamvis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi tricesima Luna posse. Fiunt autem hieme maxime ab aequinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab aequinoctio verno, non exsistunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est, brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi: et minores oriente aut occidente, sed in latitudinem diffusi; meridie exiles, verum ambitus maioris. Aestate vero per meridiem non cernuntur: post autumni aequinoctium, quacunque hora: nec unquam plures simul, quam duo.

LXI. Cetera eiusdem naturae non multis dubia esse video. Grandinem conglaciato imbre gigni, et nivem eodem humore mollius coacto; pruinam autem ex rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines: ipsasque grandines interdiu saepius, quam noctu; et multo celerius resolvi, quam nives. Nebulas nec aestate, nec maximo frigore exsistere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaque glacie non eundem inveniri modum. Varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet, aut vincatur.

LXII. Praeterea quasdam proprietates quibusdam locis esse. Roscidas aestate Africae noctes. In Italia Locris, et in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi et Syracusis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Haec sint dicta de aëre.

LXIII. Sequitur terra, cui uni rerum naturae partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternae venerationis. Sic hominum illa, ut caelum Dei: quae nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper: novissime complexa gremio iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens; nullo magis sacra merito, quam quo nos quoque sacros facit; etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, et memoriam extendens contra brevitatem aevi. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati grave: tanquam nesciamus hanc esse solam, quae nunquam irascatur homini. Aquae subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, praecipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At haec benigna, mitis, indulgens, ususque mortalium semper ancilla, quae coacta generat! quae sponte fundit! quos odores saporesque! quos succos! quos tactus! quos colores! quam bona fide creditum foenus reddit! quae nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, et genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit; illa medicas fundit herbas, et semper homini parturit. Quin et venena nostri misertam instituisse credi potest; ne in taedio vitae fames, mors terrae meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe: ne lacerum corpus abrupta dispergerent: ne laquei torqueret poena praepostera, incluso spiritu, cui quaereretur exitus: ne in profundo quaesita morte, sepultura pabulo fieret: ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, et cum toto sanguine exstingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terraeque servaretur, qui sibi ipsi periisset. Verum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit; nos illud vitae fecimus venenum. Non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficii causa tulisset: adversus unam quippe naturae partem ingrati sumus. Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini? In maria iacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus, ut deliciis, quam ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen, quae summa patiatur, atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, et aeris ac plumbi metalla fodientes: gemmas etiam et quosdam parvulos quaerimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli essent inferi, iam profecto illos avaritiae atque luxuriae cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua! Ferae enim, credo, custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus. Non inter serpentes fodimus, et venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc, quod omnes hi opulentiae exitus ad

scelera, caedesque et bella tendunt: quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit, et scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi et hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus.

LXIV. Est autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbem certe dicimus terrae, globumque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturae cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in caelo. Namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est, terrae, undique incumbit. Haec, ut solida atque conferta, assurgit, intumescenti similis, extraque protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit a centro, immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

LXV. Ingens hic pugna literarum, contraque vulgi: circumfundi terrae undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse caeli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quaerente, cur non decidant contra siti; tanquam non ratio praesto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocili probabilis turbae, inaequali globo, ut si sit figura pineae nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum: ceu spiritus vis, mundo praesertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, et quo cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terrae, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris, camporumque. Cui sententiae adest Dicaearchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, MCCL passuum, ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universae rotunditatis colligens. Mihi incerta haec videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breviore quinquaginta millibus passuum assurgere. Sed vulgo maxima haec pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namque et dependentes ubique guttae parvis globantur orbibus: et pulveri illatae, frondiumque lanugini impositae, absoluta rotunditate cernuntur: et in poculis repletis media maxime tument: quae propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem, ratione facilius, quam visu, deprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit: contra evenire ponderibus additis ad vicenos saepe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa, propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua: ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohaereret, atque non decideret, nullo ultra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, ut sint plana maria, et qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnaque gloria inventores Graeci subtilitate geometrica docent. Namque cum e sublimi in inferiora aquae ferantur, et sit haec natura earum confessa: nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas, quo longissime devexitas passa sit: procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius centro esse terrae: omnesque lineas, quae emittuntur ex eo ad proximas aquas, breviores fieri, quam quae ad extremum mare a primis aquis. Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrum: ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

LXVI. Quod ita formasse artifex Natura credi debet, ut cum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur; hac sinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus: atque etiam in summis iugis erumpente: quo spiritu acta et terrae pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quaeque et altissima exsiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed iam experimentis cognitum.

LXVII. A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniae et Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidens. Septemtrionalis vero Oceanus, maiore ex parte navigatus est, auspiciis Divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium: et inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, et humore nimio rigentia. Propter quod minime verisimile est illic maria deficere, ubi humoris vis superet. Iuxta vero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspium mare, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui et Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa Oceani litora explorata, parvoque brevius, quam totus, hinc aut illinc Septemtrio eremigatus. Ut tamen coniecturae locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Maeoticae, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos adverto credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniae navigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, et Orientis, victoriae Magni Alexandri lustravere, usque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Caesare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiae, navigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. Praeterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quendam sua aetate, cum Lathurum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usque pervectum: multoque ante eum Caelius Antipater, vidisse se, qui navigasset ex Hispania in Aethiopiam commercii gratia. Idem Nepos de septemtrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, L. Afranii in Consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu. Quae contemplatio apta detegendae mortalium vanitati, poscere videtur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

LXVIII. Iam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circumdatus medio, et omnes ceteras fundens recipiensque aquas, et quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantae magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare?

Improba et infinita debet esse tam vastae molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit caelum. Nam cum sint eius quinque partes, quas vocant Zonas, infesto rigore et aeterno gelu premitur omne, quidquid est subiectum duabus extremis, utrinque circa vertices: hunc qui septemtrio vocatur, eumque qui adversus illi, austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, et alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantum albicans lux. Media vero terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis et cremata, cominus vapore torretur. Circa duae tantum, inter exustam et rigentes, temperantur: eaeque ipsae inter se non perviae, propter incendium sideris. Ita terrae tres partes abstulit caelum: Oceani rapina in incerto est.

Sed et relicta nobis una portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo vicino accessu interna maria allatrat, ut centum quindecim millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius vero CCCLXXV millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dispescit, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum: addantur et lacus, et stagna. Iam elata in caelum, et ardua aspectu quoque iuga: iam silvae, vallesque praeruptae, et solitudines, et mille causis deserta detrahantur. Hae tot portiones terrae, immo vero, ut plures tradidere, mundi punctus, (neque enim est aliud in universo:) haec est materia gloriae nostrae, haec sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque caedibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores transeam, haec in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem nostro solo adfodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad mensuram avaritiae suae propagaverit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat!

LXIX. Mediam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis; sed clarissime aequinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, aequales dies noctesque haberi non posse deprehendunt et dioptrae, quae vel maxime id confirmant: cum aequinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasusque cernatur, et solstitialis exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quae accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

LXX. Tres autem circuli supra dictis zonis implexi, inaequalitates temporum distinguunt: solstitialis a parte Signiferi excelsissima nobis, ad septemtrionalem plagam versus: contraque ad alium polum brumalis: item medio ambitu Signiferi orbis incedens aequinoctialis.

LXXI. Reliquorum, quae miramur, causa in ipsius terrae figura est: quam globo similem, et cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septemtrionalis plagae sidera nunquam occidant; contra meridianae nunquam oriantur: rursusque haec illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septemtriones non cernit Troglodytice, et confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, et quem vocant Berenices crinem; item quem sub Divo Augusto cognominavere Caesaris thronon, insignes ibi stellas. Adeoque manifesto assurgens fastigium curvatur, ut Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuentibus videatur: eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septemtrio. Idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae. In Arabia Novembri mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Navigantium haec maxime cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari: subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quae in anfractu pilae latuere, sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut undique cernerentur haec sidera: verum haec eadem quibusque proximis sublimiora creduntur: eademque demersa longinquis: utque nunc sublimis in deiectu positis videtur hic vertex, sic illam terrae devexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quae hic excelsa fuerant: quod nisi in figura pilae, accidere non posset.

LXXII. Ideoque defectus Solis ac Lunae vespertinos orientis incolae non sentiunt: nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos vero saepius. Nobili apud Arabiam Magni Alexandri victoria, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsanio et Fonteio Coss. qui fuere ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias, Campania hora diei inter septimam et octavam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum, circuitu globi alia et aliis detegente et occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inaequales: nam aeque aliis, quam in medio sitis, paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quae nunc in omni parte simili modo congruunt.

LXXIII. Ideo nec nox diesque quaevis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaque, Turrium Hannibalis; in Asia vero propter piraticos terrores, simili specularum praesidio excitato: in queis praenuntiativos ignes sexta hora diei accensos, saepe compertum est, tertia noctis a tergo ultimis visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille et ducenta stadia novem diei confecit horis: indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est saepius. Causa, quod eunti cum Sole iter erat: eundem remeans obvium contrario praetervertebat occursu. Qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnae navigationis, ut Solem ipsum comitantes.

LXXIV. Vasaque horoscopa non ubique eadem sunt usui, in trecentis stadiis, aut, ut longissime, in quingentis, mutantibus semet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Aegypto meridiano tempore, aequinoctii die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbrae. In oppido Ancone superest quinta. Decima in parte Italiae, quae Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

LXXV. Simili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, tum Solem illi loco supra verticem esse: quod et in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice urbe Troglodytarum, et inde stadiis quatuor millibus DCCCXX in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidemque postea fieri; et per eos XC dies in meridiem umbras iaci. Rursus in Meroe (Insula haec caputque gentis Aethiopum, quinque millibus stadiorum a Syene in amne Nilo habitatur:) bis anno absumi umbras, Sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiae gente Ore-

tum, mons est Maleus nomine, iuxta quem umbrae aestate in austrum, hieme in septemtrionem iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septemtrio. In eadem India Patalis celeberrimo portu, Sol dexter oritur, umbrae in meridiem cadunt. Septemtrionem, ibi Alexandro morante, annotatum prima tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiae umbrae non sint, septemtrionem non conspici, et ea loca appellari Ascia: nec horas dinumerari ibi.

LXXVI. At in tota Troglodytice, umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

LXXVII. Sic fit, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies XII horas aequinoctiales, et octo partes unius horae colligat: Alexandriae vero XIV horas: in Italia quindecim: in Britannia XVII; ubi aestate lucidae noctes, haud dubie repromittunt id, quod cogit ratio credi; solstitii diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus; noctesque e diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in septemtrionem a Britannia distante: quidam vero et in Mona, quae distat a Camalduno Britanniae oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

LXXVIII. Umbrarum hanc rationem, et quam vocant gnomonicen, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusque horologium, quod appellant sciothericon, Lacedaemone ostendit.

LXXIX. Ipsum diem alii aliter observavere. Babylonii inter duos Solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Umbri a meridie in meridiem: vulgus omne a luce ad tenebras: sacerdotes Romani, et qui diem diffiniere civilem: item Aegyptii, et Hipparchus, a media nocte in mediam. Minora autem intervalla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quam aequinoctia, apparet: quia positio Signiferi circa media sui obliquior est; iuxta solstitium vero rectior.

LXXX. Contexenda sunt his caelestibus nexa causis. Namque Aethiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni, barba et capillo vibrato, non est dubium. Et adversa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus: truces vero ex caeli rigore has, illas mobilitate hebetes: ipsoque crurum argumento, illis in supera succum revocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire, et maxime alitum, et in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem utrobique: illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio vero terrae salubris utrimque mixtura, fertilis ad omnia tractus, magna et in colore temperies, ritus molles, sensus liquidus, ingenia foecunda, totiusque naturae capacia. Iisdem imperia, quae nunquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illae quidem his paruerint, avulsae, ac pro immanitate naturae urgentis illas, solitariae.

LXXXI. Babyloniorum placita motus terrae, hiatusque, et cetera omnia, vi siderum existimant fieri; sed illorum trium, quibus fulmina assignant: fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, et maxime circa quadrata mundi. Praeclara quaedam esse et immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio Physico: quem ferunt Lacedaemoniis praedixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motum terrae, cum et urbs tota eorum corruit, et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur et Pherecydi Pythagorae doctori alia coniectatio, sed et illa divina: haustu aquae e puteo praesensisse, ac praedixisse ibi terrae motum. Quae si vera sunt, quantum a Deo tandem videri possunt tales distare, dum vivant? Et haec quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquantur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim unquam intremiscunt terrae, nisi sopito mari, caeloque adeo tranquillo, ut volatus avium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec unquam, nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava eius occulto flatu. Neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quam cum fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, et ad libertatem exire nitente.

LXXXII. Varie itaque quatitur, et mira eduntur opera: alibi prostratis moenibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi averso fluminum cursu. Praecedit vero comitaturque terribilis sonus, alias murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori: pro qualitate materiae excipientis: formaque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem meat: exilius grassante in angusto; eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente in humidis, fluctuante in stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque et sine motu saepe editur sonus. Nec simplici modo quatitur, sed tremit vibratque. Hiatus vero alias remanet, ostendens quae sorbuit, alias occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maxime quatiuntur. Nec montuosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes Apenninumque saepius tremuisse. Et autumno ac vere terrae crebrius moventur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliae et Aegyptus minime quatiuntur: quoniam hic aestatis causa obstat, illic hiemis. Item noctu saepius, quam interdiu. Maximi autem motus exsistunt matutini vespertinique: sed propinqua luce crebri: interdiu autem circa meridiem. Fiunt et Solis Lunaeque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Praecipue vero, cum sequitur imbrem aestus, imbresve aestum.

LXXXIII. Navigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subito aut quatiente icti. Intremunt vero et in navibus posita, aeque quam in aedificiis, crepituque praenuntiant. Quin et volucres non impavidae sedentes. Est et in caelo signum, praeceditque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectae spatium. Est et in puteis turbidior aqua, nec sine odoris taedio.

LXXXIV. Sicut in iisdem est remedium, quale et crebri specus praebent: conceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quae minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quae pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur; parte eius, quae solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt aedificiorum fornices, anguli quoque parietum, alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est et in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cum vibrat crispante aedificiorum crepitu: et cum intumescit assurgens, alternoque motu residet: innoxium et cum concurrentia tecta contrario ictu arietant; quoniam alter motus alteri renititur. Undantis inclinatio, et fluctus more quaedam volutatio infesta est: aut cum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cum ventus emersit: sin vero duravere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerumque et tardius, utpote cum quidam annuo et biennio spatio duraverint.

LXXXV. Factum est semel, quod equidem in Etruscae disciplinae voluminibus inveni, ingens ter-

rarum portentum, L. Marcio, Sex. Iulio Coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes, recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdiu, spectante e via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarumque, et viatorum multitudine. Eo concursu villae omnes elisae: animalia permulta, quae intra fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius terrae ipsi Italiae fuerit, quam civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente via publica, in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, praediis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

LXXXVI. Fiunt simul cum terrae motu et inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, ac terrae sidentis sinu recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus, Tiberii Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Poeni sensere, nec Romani. Nec vero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est: sed par aut maius ostento. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicuius id praenuntiatum esset.

LXXXVII. Eadem nascentium causa terrarum est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum invectu, sicut Echinades insulae ab Acheloo amne congestae, maiorque pars Aegypti a Nilo; in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus: sed et recessu maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse et in Ambraciae portu decem millium passuum intervallo; et Atheniensium quinque millium ad Piraeum memoratur: et Ephesi, ubi quondam aedem Dianae alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Aethiopum montes: itemque a planis Arabiae. Mare et circa Ilium, et tota Teuthrania, quaque campos intulerit Maeander.

LXXXVIII. Nascuntur et alio modo terrae, ac repente in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura; quaeque hauserit hiatus, alio loco reddente.

LXXXIX. Clarae iam pridem insulae, Delos et Rhodos, memoriae produntur enatae. Postea minores, ultra Melon Anaphe: inter Lemnum et Hellespontum Nea: inter Lebedum et Teon Halone: inter Cycladas, Olympiadis CXXXV anno quarto, Thera et Therasia. Inter easdem post annos CXXX Hiera, eademque Automate. Et ab duobus stadiis post annos CX in nostro aevo, M. Iunio Silano, L. Balbo Coss. a. d. VIII Idus Iulias, Thia. Ante nos et iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit e mari MMD passuum una cum calidis fontibus: altera Olympiadis CLXIII anno tertio, in Tusco sinu; flagrans haec violento cum flatu. Proditurque memoriae, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his cibus fuisset. Sic et Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri aequatum planitie. In eadem et oppidum haustum profundo: alioque motu terrae stagnum emersisse: et alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

XC. Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboeae Atalantem et Macrin, Besbycum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promontorio.

XCI. Rursus abstulit insulas mari, iunxitque terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniae, CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas et Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus et Oricum insulae esse desierunt.

XCII. In totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quae videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

XCIII. Atque ut sinus et stagna praeteream, ipsa se comest terra: devoravit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite: Sipylum in Magnesia: et prius in eodem loco clarissimam urbem, quae Tantalis vocabatur. Galanis et Gamales urbium in Phoenice agros cum ipsis: Phegium Aethiopiae iugum excelsissimum: tanquam non infida grassarentur et litora.

XCIV. Pyrrham et Antissam circa Maeotim Pontus abstulit: Elicen et Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem, ac quidquid ab Italia deest. Similiter in Boeotia et Eleusina.

XCV. Motus enim terrae sileantur, et quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant: simul ut terrae miracula potius dicamus, quam scelera naturae. Et hercule non caelestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam foecunda, tot seculis suboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella, fraudes: tantum vero luxuria, et tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculae, interque eos candor alicuius, praeter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi; alibi volucribus tantum, ut Soracte vicino Urbi tractu: alibi praeter hominem ceteris animantibus: nonnunquam et homini, ut in Sinuessano agro, et Puteolano: spiracula vocant, alii Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti, ad Mephitis aedem, locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum Magnae sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura praecinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causae afferre mortalium quispiam, quam diffusae per omne naturae subinde aliter atque aliter numen erumpens?

XCVI. Quaedam vero terrae ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera ferme ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

Quaedam insulae semper fluctuant, sicut in agro Caecubo, et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, et ad Cutilias aquas opaca silva, quae nunquam die ac noctu eodem loco visitur. In Lydia quae vocantur Calaminae, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt et in Nymphaeo parvae, Saltuares dictae: quoniam in symphoniae cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiae, duo nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus; quadratam nunquam.

XCVII. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea, op-

pido Troadis, circa simulacrum Minervae. In eodem et relicta sacrificia non putrescunt.

XCVIII. Iuxta Harpasa oppidum Asiae cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in civitate Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo sunt montes iuxta flumen Indum: alteri natura est, ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris et Crotone pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terrae motu laboratum, annotatum est. In Lycia vero semper a terrae motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias in Veiente, et apud Tusculanum, et in silva Ciminia loca sunt, in quibus in terram depacta non detrahuntur. In Crustumino natum foenum ibi noxium, extra salubre est.

XCIX. Et de aquarum natura complura dicta sunt: sed aestus maris accedere et reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, verum causa in Sole, Lunaque. Bis inter duos exortus Lunae affluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis. Et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox a meridiano caeli fastigio vergente in occasum residentes: rursusque ab occasu subter caeli ima, et meridiano contraria, accedente, inundantes: hinc donec iterum exoriatur, se resorbentes. Nec unquam eodem tempore, quo pridie, reflui; ut ancillante sidere, trahenteque secum avido haustu maria, et assidue aliunde, quam pridie, exoriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed aequinoctialibus: ideoque inaequales vulgarium horarum spatio, utcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensurae cadunt, et aequinoctio tantum pares ubique. Ingens argumentum, plenumque lucis ac vocis etiam diurnae, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere: similemque terris, imo vero universae naturae exinde faciem, in iisdem ortus occasusque operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu, aliove effectu, quam cum praeter oculos nostros feratur.

Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici nova ad dividuam aestus, pleniores ab ea exundant, plenaque maxime fervent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis: iterumque alio latere dividua augeantur. In coitu Solis pares plenae. Eadem Aquilonia, et a terris longius recedente mitiores, quam cum in austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus et paria incrementa centesimo Lunae revocantur ambitu, augente ea cuncta: Solis annuis causis, duobus aequinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius, quam verno: inanes vero bruma, et magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis: sed paucis post diebus: sicuti neque in plena aut novissima, sed postea: nec statim ut Lunam mundus ostendat occultetve, aut media plaga declinet; verum duabus fere horis aequinoctialibus serius: tardiore semper ad terras omnium, quae geruntur in caelo, effectu cadente, quam visu, sicuti fulguris, et tonitrus, et fulminum.

Omnes autem aestus in Oceano maiora integunt spatia inundantque, quam in reliquo mari: sive quia totum in universitate animosius est, quam in parte; sive quia magnitudo aperta sideris vim laxe grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter moventur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere aestus Pytheas Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italia provectorum Uticam, aestu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motus: quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen aestuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi exsistunt aestus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

C. Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani euripi saepius, et in Euboea septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octava, nonaque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, alias simul cum Oceano augetur minuiturque, alias vero utrumque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Baetis oppidum est, cuius putei crescente aestu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

CI. Omnia plenilunio maria pargantur, quaedam et stato tempore. Circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur in litus purgamenta: unde fabula, Solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, praeteream) Aristoteles, nullum animal nisi aestu recedente exspirare. Observatum id multum in Gallico Oceano, et dumtaxat in homine compertum.

CII. Quo vera coniectatio exsistit, haud frustra spiritus sidus Lunam existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia; et maxime spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed et sanguinem hominum etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

CIII. Itaque Solis ardore siccatur liquor: et hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque.

CIV. Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur: ideo summa aequorum aqua dulciorem profundam: hanc esse veriorem causam asperi saporis, quam quod mare terrae sudor sit aeternus: aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore: aut quia terrae natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliae tyranno, cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

E contrario ferunt Lunae femineum ac molle sidus, atque nocturnum solvere humorem, et trahere, non auferre. Id manifestum esse, quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat: somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturae vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunae alimentum esse, sicut in marinis Solis.

CV. Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant *Βαθέα* Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

CVI. Mirabilius id faciunt aquae dulces, iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores haud dubie. Ideo et marinae, quarum natura gra-

vior, magis invecta sustinent. Quaedam vero et dulces inter se supermeant alias. Ut in Fucino lacu invectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemanno Rhodanus; hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores, quam intulere, aquas evehentes. Proditum hoc et in Oronte amne Syriae, multisque aliis.

Quidam vero odio maris subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursusque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quae in Aesculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus post XX M. pass. exit: et in Aquileiensi Timavus.

Nihil in Asphaltite Iudaeae lacu, qui bitumen gignit, mergi potest, nec in Armeniae maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, et in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: et in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro, ultra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. In exitu paludis Reatinae saxum crescit. Et in Rubro mari oleae, virentesque frutices enascuntur.

Sed et fontium plurimorum natura mira est fervore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsoque in mari inter Italiam et Aenariam, ut in Baiano sinu, et in Liri fluvio, multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis; ut ad Chelidonias insulas, et Aradum, et in Gaditano Oceano. Patavinorum aquis calidis herbae virentes innascuntur: Pisanorum ranae: ad Vetulonios in Etruria non procul a mari pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior aestate. In eo, ut in Arcadiae Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iovis fons cum sit gelidus, et immersas faces exstinguat, si exstinctae admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit; qua de causa *Ἀναπαυόμενον* vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansae vestes accenduntur. Iovis Hammonis stagnum interdiu frigidum, noctibus fervet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore et amaritudine infestatur.

Padi fons mediis diebus aestivis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper a tertia noctis hora in sextam ab aestivo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum aestu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apenninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur.

In Falisco omnis aqua pota candidos boves facit: in Boeotia amnis Melas oves nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius: rufasque iuxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos, in quibus pastae nigro lacte equae gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonae mutationem significans. Brundisii in portu fons incorruptas praestat aquas navigantibus. Lyncestis aqua, quae vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, et in agro Caleno. In Andro insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mucianus ter Consul credit: *Διὸς Θεοδοσία* vocatur. Iuxta Nonacrin in Arcadia Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniae agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam ceteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonea insula ante Lesbon fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vita. Amnes retro fluere et nostra vidit aetas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus.

Iam omnes fontes aestate quam hieme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturae opera, aes et plumbum in massa mergi, dilatata fluitare: eiusdemque ponderis alia sidere, alia invehi. Onera in aqua facilius moveri. Scyrium lapidem, quamvis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quam plena extrahi. Pluvias salinis aquas utiliores esse, quam reliquas: nec fieri salem, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hieme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Nives in alto mari non cadere. Cum omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes: atque etiam in Aetnae radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena et centena millia passuum arenas flammarum globo eructet.

CVII. Iamque et ignium, quod est naturae quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.

CVIII. In Commagenes urbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cum quid attigit solidi, adhaeret: praeterea tactu sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo: flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

CIX. Similis est natura naphthae: ita appellatur circa Babyloniam, et in Astacenis Parthiae, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecunque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

CX. Verum in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoque aevo ignium materia sufficit, nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura saevit, exustionem terris denuntians. Flagrat in Phaselide mons Chimaera, et quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, exstingui vero terra, aut foeno, Cnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephaestii montes, teda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoque rivorum, et arenae in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis, et Sittacene, confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, e XV caminis, maximo eorum et interdiu. Campus Babyloniae flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro; tametsi internus sit ille, iucundus, frondemque densi supra se nemoris non adurens. Et iuxta gelidum fontem sem-

per ardens Nymphaei crater dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritque bitumen temperandum fonte illo ingustabili: alias omni bitumine dilutius. Sed quis haec miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piavit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

CXI. Praeterea cum sit huius unius elementi ratio foecunda, seque ipsa pariat, et minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terrae? Quae est illa natura, quae voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque Sol. Addantur humani ignes, et lapidum quoque insiti naturae, attrita inter se ligna, iam nubium et origines fulminum. Excedit profecto omnia miracula, ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cum specula quoque concava adversa Solis radiis facilius etiam accendant, quam ullus alius ignis. Quid quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent? In Nymphaeo exit e petra flamma, quae pluviis accenditur. Exit et ad aquas Scantias. Haec quidem invalida, cum transit, nec longe in alia materia durans. Viret aeterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud auctores, subiectis Ariciae arvis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino et Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere. In Laciniae Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undique procellis.

Quin et repentinos exsistere ignes, et in aquis, et in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Servio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemtis Scipionibus concionanti, et milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox et distinctius; nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturae, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

CXII. Pars nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) Oceano velut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena, sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro auctori placet. Ut vero Isidoro, nonagies octies centena, et decem et octo M. Artemidorus adiicit amplius, a Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quo longissime fons procurrit Hispaniae, CCCCXCI. Id mensurae duplici currit via. A Gange amne ostioque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenenque ad Myriandrum urbem Syriae, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima navigatione Cyprum Insulam, Patarain Lyciae, Rhodum, Astypalaeam in Carpathio mari insulas, Laconicae Taenarum, Lilybaeum Siciliae, Calarim Sardiniae, vicies et semel centena, tria M. pass. Deinde Gades duodecies centena, et quinquaginta M. pass. Quae mensura universa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, LXVIII M. pass.

Alia via, quae certior, itinere terreno maxime patet, a Gange ad Euphratem amnem quinquagies et semel centena M. pass. et LXIX. Inde Cappadociae Mazaca, CCCXIX. M. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum, CCCCXV M. ab Epheso per Aegeum pelagus Delum, CC. Isthmum, CCXII quingenti. Inde terra, et Lechaico mari et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, XC M. Leucadem LXXXVII millia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti: Brundisium LXXXVII millia quingenti: Romam CCCLX millia. Alpes usque ad Scingomagum vicum DXIX. Per Galliam ad Pyrenaeos montes Illiberim DCCCCXXVII. Ad Oceanum et Hispaniae oram CCCXXXI. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quae mensura Artemidori ratione efficit octuagies novies centena, XXXXV.

Latitudo autem terrae a meridiano situ ad septemtrionem, dimidio fere minor colligitur, quadragies quater centena LXXXX millia. Quo palam fit, quantum et hinc vapor abstulerit, et illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam; sed inhabitabilia utrinque incomperta esse. Haec mensura currit a litore Aethiopici Oceani, qua modo habitatur, ad Meroen, decies centena millia. Inde Alexandriam, duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum, DLXIII. Gnidum, LXXXVII millia quingenti. Con, XXV millia. Samum, C millia. Chium, LXXXXIV millia. Mitylenen, LXV millia. Tenedon, XCIV millia. Sigeum promontorium, XII millia quingenti. Os Ponti, CCCXII millia, quingenti. Carambim promontorium, CCCL. Os Maeotidis, CCCXII millia, quingenti. Ostium Tanais, CCLXXV mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX mill. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere: Artemidorus ulteriora incomperta existimavit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septemtriones versas. Isidorus adiecit duodecies centena millia quinquaginta, usque ad Thulen: quae coniectura divinationis est. Ego non minore, quam proxime dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagae multo esse maiorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo.

De longitudine ac latitudine haec sunt, quae digna memoratu putem. Universum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, et in hac utique praeter ceteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadiûm prodidit. Quae mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbum ausum: verum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus et in coarguendo eo, et in reliqua omni diligentia mirus, adiicit stadiorum paulo minus XXV millia.

Alia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Graecae maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquae, ad quas pertinebat hereditas. Eae cum secutis diebus iusta peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Pervenisse eum a sepulcro ad infimam terram, esseque eo stadiorum quadraginta duo millia. Nec defuere Geometrae, qui interpretarentur, significare epistolam, a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, et idem pilae medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta duo millia stadiorum pronuntiarent.

CXIII. Harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensurae stadiorum XII millia; terramque nonagesimam sextam totius mundi partem facit.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER III.

Hactenus de situ, et miraculis terrae, aquarumque, et siderum, ac ratione universitatis, atque mensura. Nunc de partibus: quanquam infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum: haud ullo in genere venia iustiore, si modo minime mirum est, hominem genitum non omnia humana novisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar; sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisque diligentissime situs diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes: nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante res ullas gestas, nuncupentur; et sit quaedam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturae.

Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis et Gaditano freto, qua irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, laeva Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais, et Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniae ad promontorium Africae Album, auctore Turranio Gracili iuxta genito. T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minus, VII M. pass. ubi vero plurimum, X M. Tam modico ore tam immensa aequorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe taeniae candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellavere. Proximis autem faucibus utrinque impositi montes coercent claustra: Abila Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae. Quam ob causam indigenae columnas eius Dei vocant: creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria, et rerum naturae mutasse faciem.

I. Primum ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longeque terrarum pulcherrima, quam plerique merito non tertiam portionem fecere, verum aequam; in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretum, universo orbe diviso. Oceanus hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido meatu terras, quaecunque venientem expavere, demergens: resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit: Europam vel maxime recessibus crebris excavans; sed in quatuor praecipuos sinus. Quorum primus a Calpe Hispaniae extimo (ut dictum est) monte, Locros et Brutium usque promontorium immenso ambitu flectitur.

II. In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Baetica. Mox a fine Urgitano citerior, eademque Tarraconensis ad Pyrenaea iuga. Ulterior in duas, per longitudinem, provincias dividitur. Siquidem Baeticae latere septemtrionali praetenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniae: et modo se in stagna fundens, modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, et saepius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem hinc affixa Pyrenaeo, totoque eius latere decurrens, et simul ad Gallicum Oceanum Iberico a mari transversa se pandens, Solorio monte, et Oretanis iugis, Carpetanisque, et Asturum, a Baetica atque Lusitania distinguitur.

III. Baetica, a flumine eam mediam secante cognominata, cunctas provinciarum diviti cultu, et quodam fertili ac peculiari nitore praecedit. Iuridici conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero CLXXV. In iis coloniae IX, municipia XVIII. Latio antiquitus donata XXIX, libertate VI, foedere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore Oceani, oppidum Onoba, Aestuaria cognominatum: Interfluentes, Luxia, et Urium: Arenae montes: Baetis fluvius: Litus Corense inflexo sinu; cuius ex adverso Gades, inter insulas dicendae. Promontorium Iunonis, portus Baesippo. Oppida: Belon, Mellaria: fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos a Graecis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio. Item Salduba: oppidum Suel: Malaca cum fluvio, foederatorum. Dein Maenoba cum fluvio. Sexti Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Baeticae finis. Oram eam universam originis Poenorum existimavit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos et Persas, et Phoenicas, Celtasque, et Poenos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantem nomen dedisse Lusitaniae, et Pana praefectum eius universae. At quae de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror.

Baetis in Tarraconensis provinciae, non ut aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, iuxta quem Tader fluvius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: versusque in occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Baeticae primum ab Ossigitania infusus, amoeno blandus alveo crebris dextra laevaque accolitur oppidis.

Celeberrima inter hunc et Oceani oram in mediterraneo Segeda, quae Augurina cognominatur: Iulia, quae Fidentia: Urgao, quae Alba: Ebura, quae Cerealis: Iliberi, quod Liberini: Ilipula, quae Laus: Astigi, quod Iulienses: Vesci, quod Faventia: Singili, Attegua, Arialdunum, Agla minor, Baebro, Castra vinaria, Episibrium: Hippo nova, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tuati vetus; omnia Bastitaniae vergentis ad mare, conventus vero Cordubensis. Circa flumen ipsum, Ossigi, quod cognominatur Laconicum: Illitŭrgi, quod Forum Iulium: Ipasturgi, quod Triumphale: Sitia: et XIV M. pas-

suum remotum in mediterraneo, Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora foederatorum, Sacili Martialium, Onoba. Et dextra, Corduba, colonia Patriciae cognomine: inde primum navigabili Baeti. Oppida: Carbulo, Decuma: fluvius Singulis, eodem Baetis latere incedens. Oppida Hispalensis conventus: Celti, Arua, Canama, Evia, Ilipa cognomine Ilia: Italica. Et a laeva, Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex adverso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia: Vergentum, quod Iulii Genius: Orippo, Caura, Siarum. Fluvius Menoba, et ipse a dextro latere infusus. At inter aestuaria Baetis, oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, et Colobona. Coloniae: Asta, quae Regia dicitur: et in mediterraneo Asido, quae Caesariana.

Singulis fluvius in Baetin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam Firmam, ab ea navigabilis. Huius conventus sunt reliquae coloniae immunes: Tucci, quae cognominatur Augusta Gemella: Itucci, quae Virtus Iulia: Attubi, quae Claritas Iulia: Urso, quae Genua Urbanorum: inter quae fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera: Astigi vetus, Ostippo. Stipendiaria: Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Meruera, Sucrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem et ipsum navigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi.

Quae autem regio a Baeti ad fluvium Anam tendit extra praedicta, Baeturia appellatur, in duas divisa partes, totidemque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventus: Turdulos, qui Lusitaniam et Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quae cognominibus in Baetica distinguuntur: Seriae adiicitur Fama Iulia: Nertobrigae, Concordia Iulia: Segidae, Restituta Iulia: Contributae Iulia, Ucultuniacum, quae et Turiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus Fortunales, et Callensibus Emanici. Praeter haec in Celtica, Acinippo, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Saepone, Serippo. Altera Baeturia, quam diximus Turdulorum, et conventus Cordubensis, habet oppida non ignobilia: Arsam, Mellariam, Mirobricam: regionis Osintiadis, Sisaponem.

Gaditani conventus: civium Romanorum Regina: Latinorum, Regia Carissa, cognomine Aurelia: Urgia cognominata Castrum Iulium: item Caesaris Salutariensis. Stipendiaria: Besaro, Belippo, Barbesula, Laclppo, Baesippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisae.

Porro longitudinem universam eius prodidit M. Agrippa CCCCLXV M. passuum: latitudinem CCLVII M. sed cum termini Carthaginem usque procederent; quae causa magnos errores computatione mensurae saepius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuere maria tam longo aevo, alibi processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Praeterea aliunde aliis exordium mensurae est, et aliâ meatus: ita fit, ut nulli duo concinant. Baeticae longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gades, CCL M. et a Murgi maritima ora XXV M. pass. amplior. Latitudo a Carteiana ora CCXXXVI M. pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia, praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, et cum eo Divum Augustum? Is namque complexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

IV. Citerioris Hispaniae, sicut complurium provinciarum, aliquantum vetus forma mutata est: utpote cum Pompeius Magnus trophaeis suis, quae statuebat in Pyrenaeo, DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in ditionem a se redacta testatus sit. Nunc universa provincia dividitur in conventus septem: Carthaginiensem, Tarraconensem, Caesaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulae, quarum mentione seposita, praeter civitates contributas aliis CCXCIV, provincia ipsa continet oppida CLXXIX. In iis colonias XII, oppida civium Romanorum XIII, Latinorum veterum XVIII, foederatorum unum, stipendiaria CXXXV.

Primi in ora Bastuli: post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, et ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccaei, Vectones, et Celtiberi Arevaci. Oppida orae proxima: Urci, adscriptumque Baeticae Barea: regio Mavitania, mox Deitania, dein Contestania: Carthago nova, colonia: cuius a promontorio quod Saturni vocatur, Caesaream Mauritaniae urbem CLXXXVII M. pass. traiectus. Reliqua in ora: flumen Tader, colonia immunis Illici, unde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium: Sucro fluvius, et quondam oppidum, Contestaniae finis. Regio Edetania amoeno praetendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia, III M. pass. a mari remota: flumen Turium, et tantundem a mari Saguntum, civium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Uduba: regio Ilergaonum. Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrica, per CCCCL M. pass. fluens: navium per CCLX M. a Varia oppido capax: quem propter universam Hispaniam Graeci appellavere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi: colonia Tarraco, Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur: flumen Rubricatum, a quo Laletani et Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenaci, Ausetani, Lacetani: perque Pyrenaeum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia. Oppida civium Romanorum: Baetulo, Iluro: flumen Larnum: Blandae: flumen Alba: Emporiae: geminum hoc, veterum incolarum, et Graecorum, qui Phocaeensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenaca Venus in latere promontorii altero, XL M.

Nunc per singulos conventus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone disceptant populi XLIII, quorum celeberrimi, civium Romanorum Dertusani, Bisgargitani: Latinorum, Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, et qui Augustani: Edetani, Gerundenses, Gessorienses: Teari, qui Iulienses. Stipendiariorum: Aquicaldenses, Onenses, Baeculonenses.

Caesaraugusta colonia immunis, amne Ibero affusa, ubi oppidum ante vocabatur Salduba, regionis Edetaniae, recipit populos CLII. Ex his civium Romanorum Belitanos, Celsenses, ex colonia: Calaguritanos, qui Nassici cognominantur: Ilerdenses, Surdaonum gentis; iuxta quos Sicoris fluvius: Oscenses, regionis Vescitaniae: Turiasonenses, Latinorum veterum: Cascantenses, Ergavicenses, Graccuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses. Foederatos, Tarragenses. Stipendiarios: Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calaguritanos qui Fibularenses cognominantur, Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Damanitanos, Larnenses, Lursenses, Lumberitanos, Lacetanos, Lubienses, Pompelonenses, Segienses.

Carthaginem conveniunt populi LXV, exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, et Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiae datum: ex colonia Salariense oppidani Latii veteris Castulonenses, qui Caesari Ve-

nales appellantur: Setabitani, qui Augustani: Valerienses. Stipendiariorum autem celeberrimi: Alabanenses, Bastitani, Consaburenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui et Oritani, Mentesani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur: caputque Celtiberiae Segobrigenses: Carpetaniae, Toletani Tago flumini impositi: dein Viatienses, et Virgilienses.

In conventum Cluniensem Varduli ducunt populos XIV, ex quibus Albanenses tantum nominare libeat: Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonenses, Segisameiulienses. In eundem conventum Carietes et Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. Eodem Pelendones Celtiberorum, quatuor populis; quorum Numantini fuere clari: sicut in Vaccaeorum XVIII civitatibus, Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis VII populis, Iuliobrica sola memoratur. In Autrigonum decem civitatibus, Tritium, et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. Horum sex oppida: Saguntia, et Uxama, quae nomina crebro aliis in locis usurpantur: praeterea Segovia, et nova Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiae finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex praedictis, et Cantabri.

Iunguntur his Asturum XXII populi, divisi in Augustanos, et Transmontanos, Asturica urbe magnifica. In his sunt Cigurri, Paesici, Lancienses, Zoelae. Numerus omnis multitudinis ad CCXL M. liberorum capitum.

Lucensis conventus populorum est XVI, praeter Celticos, et Lebunos, ignobilium ac barbarae appellationis: sed liberorum capitum ferme CLXVI M.

Simili modo Bracarum XXIV civitates CLXXV M. capitum: ex quibus praeter ipsos Bracaros, Bibali, Coelerini, Gallaeci, Hequaesi, Limici, Querquerni, citra fastidium nominentur.

Longitudo citerioris Hispaniae est, ad finem Castulonis a Pyrenaeo, sexcenta septem M. pass. et ora paulo amplius. Latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis, CCCVII. E radicibus Pyrenaei, ubi cuneatur angustiis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispaniam, tantundem et amplius latitudini adiicit. Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri, tota ferme Hispania scatet: Citerior et specularibus lapidibus: Baetica et minio. Sunt et marmorum lapicidinae. Universae Hispaniae Vespasianus Imperator Augustus iactatus procellis Reipublicae Latii ius tribuit. Pyrenaei montes Hispanias Galliasque disterminant, promontoriis in duo diversa maria proiectis.

V. Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum, quae interno mari alluitur, Braccata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumque vel saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua vero Gallia latere septemtrionali, montibus Gebenna et Iura: agrorum cultu, virorum, morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sardonum, intusque Consuaranorum. Flumina: Tecum, Vernodubrum. Oppida: Illiberis, magnae quondam urbis tenue vestigium: Ruscino, Latinorum. Flumen Atax e Pyrenaeo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, Dacumanorum colonia, XII M. pass. a mari distans, Flumina: Arauris, Liria. Oppida de cetero rara, praeiacentibus stagnis: Agatha quondam Massiliensium, et regio Volcarum Tectosagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit: unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minus seipso torrentes Isaram, et Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium, idemque amplissimum, Massalioticum. Sunt auctores, et Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse.

Ultra, fossae ex Rhodano C. Marii opere, et nomine insignes; Stagnum, Mastramela: oppidum, Maritima Avaticorum: superque campi lapidei, Herculis proeliorum memoria: Regio Anatiliorum; et intus Desuviatium, Cavarumque. Rursus a mari Tricorium: et intus Tricollorum, Vocontiorum, et Segovellaunorum: mox Allobrogum. At in ora Massilia Graecorum, Phocaeensium, foederata. Promontorium Zao: Citharista portus. Regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraque Verrucini. In ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iulii Octavanorum colonia, quae Pacensis appellatur, et Classica: amnis in ea Argenteus. Regio, Oxubiorum, Ligaunorumque: super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Cema profusus.

In mediterraneo coloniae: Arelate Sextanorum, Beterrae Septimanorum, Arausio Secundanorum. In agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina: Aquae Sextiae Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Iulia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormanni, Comacina, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte Meminorum: Cenicenses, Cambolectri, qui Atlantici cognominantur: Forum Voconii, Glanum Livii, Lutevani, qui et Foroneronienses: Nemausum Arecomicorum, Piscenae, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagum, Aquitaniae contermini: Tasconi, Tarusconienses, Umbranici: Vocontiorum civitatis foederatae duo capita, Vasio, et Lucus Augusti. Oppida vero ignobilia XIX, sicut XXIV Nemausiensibus attributa. Adiecit formulae Galba Imperator ex Inalpinis Avanticos, atque Bodionticos: quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciae Narbonensis CCLXX M. pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

VI. Italia dehinc, primique eius Ligures: mox Etruria, Umbria, Latium, ubi Tiberina ostia, et Roma terrarum caput, XVI M. pass. intervallo a mari. Volscorum postea litus, et Campaniae: Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiumque, quo longissime in meridiem, ab Alpium fine, lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Etrusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breviter atque in transcursu ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem et parens: numine Deûm electa, quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, et tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret: colloquia, et humanitatem homini daret: breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, (quos quis attigerit?) tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in ea, et digna tam festa cervice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniae ora per se, felixque illa ac beata amoenitas? ut palam sit, uno in loco gaudentis opus esse naturae. Iam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis caeli temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum et vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique: et tanquam ad invadendos mortales, ipsa avide in maria procurrens

Neque ingenia, ritusque, ac viros, et lingua manuque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicavere Graeci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Graeciam magnam? Nimirum id, quod in mentione caeli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum, quaeso, meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari.

Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior, quam latitudine: in laeva se flectens cacumine, et Amazonicae figura desinens parmae, ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Praetoriae Augustae, per Urbem Capuamque cursu meante, Rhegium oppidum in humero eius situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, decies centena et viginti millia passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia est: CCCCX millium inter duo maria, inferum et superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediae, atque ferme circa urbem Romam, ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia, CXXXVI, et paulo minus a Castro novo Adriatici maris Alsium ad Tuscum aequor, haud ullo inde loco CCC in latitudinem excedens. Universae autem ambitus a Varo ad Arsiam tricies centena, et quinquaginta novem millia passuum efficit.

Abest a circumdatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis centena M. pass. Ab Epiro et Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus CC, ut auctor est M. Varro. Ab Sardinia CXX M. Ab Sicilia M. CCCCC. A Corsica minus LXXX. Ab Issa quinquaginta. Incedit per maria caeli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius, urbesque enumerabimus. Qua in re praefari necessarium est, auctorem nos Divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI. sed ordine eo, qui litorum tractu fiet: urbium quidem vicinitates oratione utique praepropera servari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesque persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro tricies dato.

VII. Igitur ab amne Varo Nicaea oppidum a Massiliensibus conditum: fluvius Padus: Alpes, populique Inalpini multis nominibus, sed maxime Capillati: oppidum Vediantiorum civitatis Cemelion: portus Herculis Monoeci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxybii: citra, Veneni, et Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veliates, et quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Retuba, oppidum Albium Intemelium: flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum: portus Vadum Sabatium: flumen Porcifera, oppidum Genua: fluvius Feritor, portus Delphini: Tigulia intus: Segesta Tiguliorum: flumen Macra, Liguriae finis. A tergo autem supra dictorum omnium Apenninus mons Italiae amplissimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiae ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent: Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Pollentia Carrea, quod Potentia cognominatur: Forofulvi, quod Valentinum: Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, Aquis Statyellorum. Haec regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriae inter amnes Varum et Macram, CCXI M. passuum.

VIII. Adnectitur septimae, in qua Etruria est, ab amne Macra, ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi: hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacrificio ritu, lingua Graecorum Thusci sunt cognominati. Primum Etruriae oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca a mari recedens, propiorque Pisae inter amnes Auserem et Arnum, ortae a Pelope Pisisque, sive a Teutanis, Graeca gente. Vada Volaterrana: fluvius Cecinna, Populonium Etruscorum quondam hoc tantum in litore. Hinc amnes Prille, mox Umbro navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriae, portusque Telamon: Cossa Volcientium a populo Romano deducta: Graviscae, Castrum novum, Pyrgi. Caeretanus amnis, et ipsum Caere intus M. passuum quatuor, Agylla a Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenae. Tiberis amnis a Macra CCLXXXIV M. pass. Intus coloniae: Falisca Argis orta (ut auctor est Cato,) quae cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniae, Rusellana, Senensis, Sutrina. De cetero Aretini veteres, Aretini Fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini novi, Clusini veteres, Fluentini praefluenti Arno appositi, Fesulae, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem pagi, Praefectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui ante Aurinini vocabantur, Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentini cognomine Etrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri, Crustuminus, Caletranus.

IX. Tiberis antea Tybris appellatus, et prius Albula, e media fere longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit: tenuis primo, nec nisi piscinis corrivatus emissusque, navigabilis, sicuti Tinia et Glanis influentes in eum, novenorum ita conceptu dierum, si non adiuvent imbres. Sed Tiberis propter aspera et confragosa, ne sic quidem, praeterquam trabibus verius quam ratibus, longe meatibus fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaque, et Ocriculo, Etruriam ab Umbris ac Sabinis: mox citra tredecim millia passuum Urbis, Veientem agrum a Crustumino, dein Fidenatem Latinumque a Vaticano dirimens: sed infra Aretinum Glanim duobus et quadraginta fluviis auctus, praecipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo; nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Urbem perductis: et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus, quam ceteri in omnibus terris amnes, accolitur, aspiciturque villis. Nullique fluviorum minus licet, inclusis utrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquam creber ac subitis incrementis, et nusquam magis aquis quam in ipsa Urbe stagnantibus. Quinimmo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quam saevus.

Latium antiquum a Tiberi Circeios servatum est, mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis saepe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia a Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea a Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula. Fluvius Nymphaeus, Clostra Romana. Circeii quondam insula immenso quidem mari circumdata, (ut creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiae possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit: (nam Theopompus, ante quem ne-

mo mentionem habuit, Urbem dumtaxat a Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantum ad Alexandrum missam:) hic iam plusquam et fama, Circeiorum insulae mensuram posuit stadia octoginta, in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu; qui fuit Urbis nostrae CCCCXI. anno. Quidquid est ergo terrarum, praeter decem millia passuum prope ambitus, adnexum insulae, post eum annum accessit Italiae.

Aliud miraculum: A Circeiis palus Pomptina est, quem locum XXXIII urbium fuisse Mucianus ter Consul prodidit. Dein flumen Ufens, supra quod Terracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: et ubi fuere Amyclae, a serpentibus deletae. Dein locus speluncae, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiae, Hormiae prius olim dictum, ut existimavere, antiqua Laestrygonum sedes. Ultra fuit oppidum Pyrae: colonia Minturnae, Lyri amne divisa, Glani appellato. Oppidum Sinuessa, extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam.

Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, et temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut veteres dixere) summum Liberi Patris cum Cerere certamen. Hinc Setini et Caecubi protenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternuntur, et in delicias alicae populatur messis. Haec intora fontibus calidis rigantur: praeterque cetera si toto mari conchylio et pisce nobili annotantur. Nunquam generosior oleae liquor. Et hoc quoque certamen humanae voluptatis tenuere Osci, Graeci, Umbri, Thusci, Campani.

In ora Savo fluvius: Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumae Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus et Avernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicaearchia dicti: postque Phlegraei campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata: Herculanium: Pompeii, haud procul aspectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne: ager Nucerinus: et novem millia passuum a mari, ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervae, Sirenum quondam sede. Navigatio a Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima Italiae servatur, ex descriptione Augusti.

Intus coloniae: Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida: Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerrani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Affilani, Arpinates, Auximates, Avellani, Alfaterni: et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bovillae, Calatiae, Casinum, Calenum, Capitulum Hernicum, Cereatini qui Mariani cognominantur: Corani a Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano: Foropopulienses, ex Falerno: Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni novi, Ficolenses, Foroappii, Forentani, Gabini, Interamnates Succasini, qui et Lirinates vocantur: Ilionenses, Lavinii, Norbani, Nomentani, Praenestini, urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubrenses, Ulvernates: superque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis caerimoniarum nefas habetur: optimaque et salutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae, ob hoc maxime silentium institutae. Namque Diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Kalend. Ianuarii, ore obligato obsignatoque simulacrum habet.

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Moenia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVII pass. XIII M. CC. Complexa montes septem, ipsa dividitur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Eiusdem spatium, mensura currente a milliario, in capite Romani fori statuto, ad singulas portas, quae sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim semel numerentur, praetereanturque ex veteribus septem, quae esse desierunt, efficit passuum per directum XXX M. DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris Praetoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris aequavit, qua maxime patebat aditu plano. Cetero munita erat praecelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod exspatiantia tecta multas addidere urbes.

In prima regione praeterea fuere: in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Caenina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romae: Antemnae, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo: et cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velienses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex antiquo Latio LIII populi interiere sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiae oppidum fuere usque ad Cn. Pompeium et L. Catonem Consules, pridie Kalend. Maii, quo die L. Sulla legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit. Intercidit ibi et Taurania. Sunt et morientis Casilini reliquiae. Praeterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cuius praeda Capitolium is inchoaverit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.

X. A Silaro regio tertia, et ager Lucanus Brutiusque incipit: nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Graeciae maxime populi: novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Paestum, Graecis Posidonia appellatum: sinus Paestanus: oppidum Helia, quae nunc Velia. Promontorium Palinurum: a quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melpes: oppidum Buxentum, Graece Pyxus: Laüs amnis: fuit et oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus: oppidum Blanda, flumen Batum: portus Parthenius Phocensium: sinus Vibonensis, locus Clampetiae: oppidum Temsa, a Graecis Temese dictum: et Crotoniensium Terina, sinusque ingens Terinaeus. Oppidum Consentia, intus. In peninsula fluvius Acheron, a quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus: Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, Portus Orestis, et Medma. Oppidum Scyllaeum, Cratais fluvius, mater (ut dixere) Scyllae. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo adversa promontoria: ex Italia Caenys, ex Sicilia Pelorum, duodecim stadiorum intervallo. Unde Rhe-

gium duodecim M. D. pass. Inde Apennini silva Sila, promontorium Leucopetra XII M. pass. Ab ea Locri cognominati a promontorio Zephyrio, absunt a Silaro CCCIII M. passuum.

Et includitur Europae sinus primus, in eoque maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: qua intrat, Porthmos a Graecis, a nobis Gaditanum fretum: cum intravit, Hispanum, quatenus Hispanias illuit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem provinciam: hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam Tuscum: quod ex Graecis alii Notium, alii Tyrrhenum, e nostris plurimi Inferum vocant. Ultra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani et Sardiniam quidquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam usque Siculum: ab ea Creticum.

XI. Insulae per haec maria primae omnium Pityusae a Graecis dictae, a frutice pineo: nunc Ebusus vocatur utraque, civitate foederata, angusto freto interfluente: patent XLVI M. pass. Absunt a Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. Tantundem a Pityusis in altum, Baleares duae, et Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Graeci Gymnasias dixere. Maior centum mill. passuum longitudine, circuitu vero CCCLXXV M. Oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam: Latina, Cinium, et Cunici: et foederatum, Bocchorum fuit. Ab ea XXX M. pass. distat minor: longitudine, XL M. circuitu CL M. pass. Civitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore XII M. pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis: et e regione Palmae urbis, Maenariae, ac Tiquadra, et parva Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariae parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Graeci Ophiusam dixere. Cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliae XX ferme parvae mari vadoso.

Galliae autem ora, in Rhodani ostio, Metina: mox quae Blascon vocatur: tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, et Mesen, quae et Pomponiana vocatur: tertia Hypaea. Ab his Sturium, Phoenice, Phila: Lero, et Lerina adversum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

XII. In Ligustico mari est Corsica, quam Graeci Cyrnon appellavere, sed Tusco propior: a septemtrione in meridiem proiecta, longa passuum CL millia: lata maiore ex parte quinquaginta: circuitu CCCXXV M. Abest a vadis Volaterranis LXII M. pass. Civitates habet XXXIII, et colonias: Marianam, a C. Mario deductam: Aleriam, a Dictatore Sulla. Citra est Oglasa: intra vero sexaginta millia passuum a Corsica, Planaria a specie dicta, aequalis freto, ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo, et Capraria, quam Graeci Aegilon dixere: item Aegilium: et Dianium, quam Artemisiam: ambae contra Cosanum litus: et Barpana, Maenaria, Columbaria, Venaria. Ilva cum ferri metallis, circuitu centum millia, a Populonio decem, a Graecis Aethalia dicta. Ab ea Planasia XXXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, et adversum Formias Pontiae. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta: non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa a statione navium Aeneae, Homero Inarime dicta, Graecis Pithecusa, non a simiarum multitudine, (ut aliqui existimavere) sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris: mox a Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberii principis arce nobiles Capreae, circuitu quadraginta millium passuum.

XIII. Mox Leucothea: extraque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus octo millibus passuum a Corsicae extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis parvis, quae Cuniculariae appellantur: itemque Phintonis, et Fossae: a quibus fretum ipsum Taphros nominatur. Sardinia ab oriente patens, CLXXXVIII millia passuum: ab occidente, CLXXV millia: a meridie, LXXVII millia: a septemtrione, CXXV: circuitu DLXV millia: abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, a Gadibus quatuordecies centena. Habet et a Gorditano promontorio duas insulas, quae vocantur Herculis: a Sulcensi, Enosin: a Caralitano, Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Berelidas ponunt, et Collodem, et quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum, Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum XVIII, Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani civium Romanorum, et Norenses. Colonia autem una, quae vocatur ad turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timaeus Sandaliotim appellavit ab effigie soleae, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii. Contra Paestanum sinum Leucasia est, a Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, et Iscia, utraeque uno nomine Oenotrides, argumentum possessae ab Oenotriis Italiae. Contra Vibonem parvae, quae vocantur Ithacesiae, ab Ulyssis specula.

XIV. Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra, a triangula specie: circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DCXVIII M. pass. quondam Brutio agro cohaerens, mox interfuso mari avulsa XV M. in longitudinem freto, in latitudinem autem MD pass. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Graeci nomen dedere oppido, in margine Italiae sito. In eo freto est scopulus Scylla: item Charybdis, mare vorticosum: ambo clara saevitia. Ipsius Triquetrae, ut diximus, promontorium Pelorus vocatur, adversus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Graeciam, CCCCXL M. ab eo distante Peloponneso: Lilybaeum in Africam CLXXX M. intervallo a Mercurii promontorio: et a Caralitano Sardiniae CXC M. Inter se autem haec promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere a Peloro Pachynum CXCI M. pass. Inde Lilybaeum CC M. inde Pelorum, CLXX. Coloniae ibi quinque: urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana civium Romanorum, qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum: colonia Tauromenium, quae antea Naxos, flumen Asines: mons Aetna nocturnis mirus incendiis. Crater eius patet ambitu stad. XX. Favilla Tauromenium et Catinam usque pervenit fervens: fragor vero ad Maronem et Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Ulyssis, colonia Catina. Flumina: Symaethum, Terias. Intus Laestrygonii campi. Oppida: Leontini, Megaris: amnis Pantagies. Colonia Syracusae, cum fonte Arethusa. Quanquam et Temenitis, et Archidemia, et Magaea, et Cyane, et Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: a qua fronte Siciliae flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermae colonia: amnes Achates, Mazara, Hypsa. Selinus oppidum. Lilybaeum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida: Panhormum, Solus, Himera cum fluvio, Cephaloedis, Aluntium, Agathyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylae, et unde coepimus, Pelorus.

Intus, Latinae conditionis, Centuripini, Netini, Segestani. Stipendiarii, Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestaei, Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatini, Halesini, Hennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses,

Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noaei, Petrini, Paropini, Phtinthienses, Semellitani, Scherini, Selinuntii, Symaethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclaei Messeniorum in Siculo freto.

Insulae sunt in Africam versae: Gaulos, Melita a Camerina LXXXIV M. pass. a Lilybaeo CXIII, Cosyra, Hieronesos, Caene, Galata, Lopadusa, Aethusa, quam alii Aegusam scripserunt: Bucinna: et a Solunte LXXX M. Osteodes: contraque Paropinos Ustica. Citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis, XXV millibus ferme pass. ab Italia, VII Aeoliae appellatae. Eaedem Liparaeorum, Hephaestiades a Graecis, a nostris Vulcaniae: Aeoliae, quod Aeolus Hiacis temporibus ibi regnavit. Lipara cum civium Rom. oppido, dicta a Liparo rege, qui successit Aeolo: antea Melogonis, vel Meligunis, vocitata: abest XXV M. pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minori. Inter hanc et Siciliam altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera; quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas evomente flammas. Tertia Strongyle, a Lipara M. pass. ad exortum Solis vergens, in qua regnavit Aeolus; quae a Lipara liquidiore flamma tantum differt: e cuius fumo, quinam flaturi sunt venti, in triduum praedicere incolae traduntur: unde ventos Aeolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quam Lipara. Quinta Ericusa. Sexta Phoenicusa, pabulo proximarum relicta. Novissima eademque minima, Evonymos. Hactenus de primo Europae sinu.

XV. A Locris Italiae frons incipit, Magna Graecia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris; quoniam Ausones tenuere primi: patet octoginta sex M. pass. ut auctor est Varro. Plerique LXXV M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiae promontorium aliqui existimant. Dein sinus Scyllaceus: et Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cum conderent, dictum: quem locum occurrens Terinaeus sinus peninsulam efficit: et in ea portus, qui vocatur Castra Hannibalis, nusquam angustiore Italia: XX M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliae voluit. Amnes ibi navigabiles: Carcines, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia: mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula X M. pass. a terra Dioscoron: altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: praeterea Tiris, Eranusa, Meloessa. Ipsum a Caulone abesse LXX M. pass. prodidit Agrippa. A Lacinio promontorio secundus Europae sinus incipit, magno ambitu flexus, et Acroceraunio, Epiri finitus promontorio, a quo abest LXXV M. pass. Oppidum Croto, amnis Neaethus. Oppidum Thurii, inter duos amnes Crathin et Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin et Acirin Heraclia, aliquando Siris vocitata. Flumina: Acalandrum, Casuentum: oppidum Metapontum, quo tertia Italiae regio finitur. Mediterranei Brutiorum, Aprustani tantum: Lucanorum autem, Atenates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Praeterea interiise Thebas Lucanas Cato auctor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

XVI. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos, CCL M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum, in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia quae ibi fuerat. Abest CXXXVI M. pass. a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Graeci Messapiam a duce appellavere: et ante Peucetia, a Peucetio Oenotri fratre, in Salentino agro. Inter promontoria C M. pass. intersunt. Latitudo peninsulae a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M. pass. patet, multoque brevius a portu Sasina. Oppida per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulae, Messapia, Aletium. In ora vero, Senum, Callipolis, quae nunc est Anxa, LXXV M. pass. a Tarento. Inde XXXII M. promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, et Hydruntum decem ac novem M. passuum, ad discrimen Ionii et Adriatici maris, qua in Graeciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidum: latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc intervallum pedestri continuare transitu pontibus iactis primum Pyrrhus Epiri rex cogitavit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeii piratico bello praeesset. Utrumque aliae impedivere curae. Ab Hydrunte, Soletum desertum, dein Fratuertium: portus Tarentinus, statio Miltopae: Lupia Balesium, Coelium, Brundisium L M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiae portu nobile, ac velut certiore transitu, sic utique longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrhachio CCXXV M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. IX adolescentes, totidemque virgines ab Illyriis, tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rudiae, Egnatia, Barium. Amnes: Iapyx a Daedali filio rege, a quo et Iapygia: Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens.

Hinc Apulia Dauniorum cognomine, a duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Hannibalis meretricio amore inclytum: Sipontum, Uria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, a Salentino sive Iapygio CCXXXIV M. pass. ambitu Gargani: portus Garnae, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum: itemque Larinatum Cliternia: Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani, duce e Graiis: Lucani, subacti a Calchante, quae loca nunc tenent Atinates. Dauniorum praeter supra dicta coloniae, Luceria, Venusia. Oppida: Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi delevit gentes Monadorum, Dardorumque, et urbes duas, quae in proverbii ludicrum vertere, Apinam et Tricam.

Cetero intus in secunda regione, Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum: Auseculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini: Ligures, qui cognominantur Corneliani, et qui Bebiani: Vescellani, Aeculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, et nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Merinates, ex Gargano: Mateolani, Netini, Rubustini, Silvini: Strabellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Ulurtini, Calabrorum mediterranei: Aegetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Paltonenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum: Aletini, Basterbini, Neretini, Uxentini, Veretini.

XVII. Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiae. In ora, Frentanorum, a Tiferno: flumen Trinium portuosum. Oppida: Histonium, Buca, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, et infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superequani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruvii: Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum, Cliternini, Carseolani: Vestinorum, Angulani, Pin-

nenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates Cismontani: Samnitium, quos Sabellos, et Graeci Saunitas dixere, colonia, Bovianum vetus, et alterum cognomine Undecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Saepinates, Treventinates: Sabinorum, Amiternini, Curenses, Forum Decii, Forum novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominantur Mutuscaei, et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Caedici, Alfaterni. Gellianus auctor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum a Marsya duce Lydorum: item Viticinorum in Piceno deletum a Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu Sevini appellati:) Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, e monte Fiscello labens, iuxta Vacunae nemora et Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amoenitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuet insula, Italiae umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Apennini iugis Sabinos utrinque vallantibus.

XVIII. Quinta regio Piceni est, quondam uberrimae multitudinis. Trecenta LX millia Picentium in fidem populi Romani venere. Orti sunt a Sabinis voto vere sacro. Tenuere ab Aterno Amne, ubi nunc ager Adrianus, et Adria colonia, a mari VII M. pass. Flumen Vomanum: ager Praetutianus, Palmensisque. Item castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumen Albula: Tervium, quo finitur Praetutiana regio, et Picentium incipit. Cupra oppidum, Castellum Firmanorum: et super id colonia Asculum, Piceni nobilissima, intus. Novana in ora: Cluana, Potentia, Numana, a Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero, in ipso flectentis se orae cubito: a Gargano CLXXXIII M. pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia, Pollentini.

XIX. Iungitur his sexta regio, Umbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatae Galliae cognomine. Siculi et Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmensem, Praetutianum, Adrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Trecenta eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen, Aesis: Senogallia. Metaurus fluvius: coloniae, Fanum Fortunae, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cetero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Foroiulienses, cognomine Concubienses: Forobrentani, Forosempronienses, Iguvini, Interamnates cognomine Nartes: Mevanates, Mevanionenses, Matilicates: Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est: Nucerini, cognomine Favonienses, et Camelani: Ocriculani, Ostrani, Pitulani, cognomine Pisuertes, et alii Mergentini: Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suasani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, et alii Metaurenses: Vesionicates, Urbanates cognomine Metaurenses, et alii Hortenses: Vettonenses, Vindinates, Viventani. In hoc situ interiere Feliginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnam: et Sarranates, cum oppidis, Acerris, quae Vatriae cognominabantur, Turocelo, quod Netriolum. Item Solinates, Curiates, Fallienates, Apiennates. Interiere et Arienates cum Crinovolo, et Usidicani, et Plangenses, Pisinates, Caelestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIV prodidit.

XX. Octava regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Aprusa. Fluvius hinc Rubico, quondam finis Italiae. Ab eo Sapis, et Vitis, et Anemo: Ravenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona CV M. pass. Nec procul a mari, Umbrorum Butrium. Intus coloniae: Bononia, Felsina vocitata, cum princeps Etruriae esset: Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida: Caesena, Claterna, Forum Clodii, Livii, Popilii, Truentinorum, Cornelii: Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltesque Galliani qui cognominantur Aquinates: Tanetani, Veliates cognomine Vecteri: Regiates: Urbanates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus CXII fuisse auctor est Cato: item Senones, qui ceperant Romam.

Padus gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen Alpium elati, finibus Ligurum Vagiennorum, visendo fonte profluens, condensque sese cuniculo, et in Forovibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Graecis dictus Eridanus, ac poena Phaethontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis nivibus: agris quamvis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque ubi liquit agros, ubertate largior: trecentis M. pass. a fonte addens meatu duodenonaginta; nec amnes tantum Apenninos Alpinosque navigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero XXX flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum Tanarum: Trebiam Placentinum: Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum: Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. Nec alius amnium tam brevi spatio maioris incrementi est. Urgetur quippe aquarum mole, et in profundum agitur, gravis terrae, quanquam deductus in flumina et fossas inter Ravennam Altinumque per CXX M. pass. tamen qua largius vomit, septem maria dictus facere.

Angusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur; quo Claudius Caesar e Britannia triumphans, praegrandi illa domo verius quam nave intravit Adriam. Hoc ante Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab urbe Spina, quae fuit iuxta praevalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro.

Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis: dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque, primi a Sagi fecere Thusci: egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quae septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriae, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.

Inde ostia plena: Carbonaria, ac fossiones Philistinae, quod alii Tartarum vocant: omnia ex Philistinae fossae abundatione nascentia: accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, et Togisono ex Patavinorum agris. Pars eorum et proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac Fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per haec effunditur: plerisque, ut in Aegypto Nilus, quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque

oram maris facere proditus, stad. duum M. circuitu. Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocentur Padi, hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxta Industria, vetusto nomine Bodincomagum, ubi praecipua altitudo incipit.

XXI. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo important. Oppida: Vibi forum, Segusio. Coloniae ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, antiqua Ligurum stirpe, inde navigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Praetoria, iuxta geminas Alpium fores, Graias atque Poeninas. His Poenos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis [libris] a Populo Romano conditum iussis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellae Libicorum ex Sallyis ortae, Novaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum: ex quibus Levi et Marici condidere Ticinum, non procul a Pado: sicut Boii trans Alpes provecti, Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum, atque Bergomum, et Licini forum, et aliquot circa populos auctor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Graecia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatius situm. Interiere et Caturiges Insubrum exsules, et Spina supra dicta. Item Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus, et Boiis, et Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

XXII. Sequitur decima regio Italiae, Adriatico mari apposita: cuius Venetia: fluvius Silis ex montibus Tarvisanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, et portus eodem nomine: colonia, Concordia: flumina et portus, Romatinum, Tilaventum maius, minusque, Anassum, in quod Varramus defluit: Alsa, Natiso cum Turro, praefluentes Aquileiam coloniam, XV M. pass. a mari sitam. Carnorum haec regio, iunctaque Iapydum: amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, XXIII M. pass. ab Aquileia. Ultra quam VI M. pass. Formio amnis, ab Ravenna CLXXXIX M. pass. antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Istriae: quam cognominatam a flumine Istro, in Adriam effluente e Danubio amne, eodemque Istro, adversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. Humeris travectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam Alpesque exorienti.

XXIII. Istria, ut peninsula, excurrit. Latitudinem eius XL M. pass. circuitum vero CXXV M. prodidere quidam. Item adhaerentis Liburniae et Flanatici sinus. Alii Liburniae CLXXX M. pass. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapydiam promovere, a tergo Istriae, CXXX M. pass. Dein Liburniam CL M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit: Ab Aquileia ad Titium flumen stad. M. Oppida Istriae civium Rom. Aegida, Parentium: colonia, Pola, quae nunc Pietas Iulia, quondam a Colchis condita. Abest a Tergeste C M. pass. Mox oppidum Nesactium: et nunc finis Italiae fluvius Arsia. Polam ab Ancona traiectus CXXX M. pass. est.

In mediterraneo regionis decimae, coloniae: Cremona, Brixia, Cenomanorum agro: Venetorum autem, Ateste: et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia: Mantua Thuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos, auctor est Cato: Cenomanos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, et Tridentini, et Berunenses, Rhaetica oppida: Rhaetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alatrenses, Asseriates, Flamonienses Vanienses, et alii cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varbari. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsatium: ex Venetis Atina, et Caelina: Carnis, Segeste, et Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum etiam invito Senatu, a Claudio Marcello, L. Piso auctor est. In hac regione et XI lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni: si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.

Alpes in longitudinem decies centena millia pass. patere a supero mari ad inferum, Caelius tradit: Timagenes XXII M. pass. deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos C M. T. Livius tria M. stadiorum: uterque diversis in locis. Nam et centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent: nec LXX M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturae providentia. Latitudo Italiae, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Arsiam, DCCXLV millia passuum colligit.

XXIV. Incolae Alpium multi populi, sed illustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menocaleni: iuxtaque Carnos quondam Taurusci appellati, nunc Norici. His contermini Rhaeti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Rhaetos Thuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhaeto. Verso deinde Italiam pectore Alpium, Latini iuris Euganeae gentes, quarum oppida XXXIV enumerat Cato. Ex iis Triumpilini, venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluresque similes finitimis attributi municipiis. Lepontios, et Salassos, Tauriscae gentis idem Cato arbitratur. Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Graeci nominis credunt, praeustis in transitu Alpium nive membris: eiusdem exercitus et Graios fuisse, Graiarum Alpium incolas, praestantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhaetorum Vennonetes, Sarunetesque, ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum, qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt praeterea Latio donati incolae, ut Octodurenses, et finitimi Centrones, Cottianae civitates: Caturiges, et ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, et qui Montani vocantur: Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris.

Non alienum videtur, hoc loco subiicere inscriptionem e trophaeo Alpium, quae talis est: IMPERATORI CAESARI DIVI F. AUG. PONTIFICI MAXIMO, IMP. XIIII. TRIBUNITIAE POTESTATIS, S. P. Q. R. QUOD EIUS DUCTU AUSPICIISQUE GENTES ALPINAE OMNES, QUAE A MARI SUPERO AD INFERUM PERTINEBANT, SUB IMPERIUM POP. ROM. SUNT REDACTAE. GENTES ALPINAE DEVICTAE: TRIUMPILINI, CAMUNI, VENOSTES, VENNONETES, ISARCI, BREUNI, GENAUNES, FOCUNATES: VINDELICORUM GENTES QUATUOR, CONSUANETES, RUCINATES, LICATES, CATENATES, AMBISUNTES, RUGUSCI, SUANETES, CALUCONES, BRIXENTES, LEPONTII, VIBERI, NANTUATES, SEDUNI, VERAGRI, SALASSI, ACITAVONES, MEDULLI, UCENI, CATURIGES, BRIGIANI, SO-

GIONTII, BRODIONTII, NEMALONI, EDENATES, ESUBIANI, VEAMINI, GALLITAE, TRIULATTI, ECTINI, VERGUNNI, EGUITURI, NEMENTURI, ORATELLI, NERUSI, VELAUNI, SUETRI. Non sunt adiectae Cottianae civitates XII, quae non fuerunt hostiles: item attributae municipiis lege Pompeia. Haec est Italia diis sacra, hae gentes eius, haec oppida populorum. Super haec Italia, quae L. Aemilio Paulo, C. Attilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine transpadanis, equitum LXXX M. peditum DCC M. armavit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiae parci iubentium.

XXV. Arsiae gens Liburnorum iungitur, usque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleae, Buni, et quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapydes, et Liburnorum civitates XIV; e quibus Lacinienses, Stlupinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur: Lopsi, Varvarini, immunesque Assesiates; et ex insulis Fertinates, Curictae. Ceterum per oram oppida a Nesactio, Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini: Flumen Tedanium, quo finitur Iapydia. Insulae eius sinus cum oppidis, praeter supra significatas, Absyrtium, Arba, Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quae a Pola CLX M. pass. abest: inde triginta M. Colentum insula: XVIII ostium Titii fluminis.

XXVI. Liburniae finis, et initium Dalmatiae Scardona, in amne eo, XII M. pass. a mari. Dein Tariotarum antiqua Regio, et castellum Tariona: promontorium Diomedis; vel, ut alii, peninsula Hyllis, circuitu C M. pass. Tragurium civium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Divus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera CXII M. pass. Petunt in eam iura descripti in decurias CCCLXXXII, Dalmatae XXII, Decuni CCXXXIX, Ditiones LXIX, Mazaei LII, Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata populi Romani proeliis castella. Petunt et ex insulis, Issaei, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiae, Rataneum: Narona colonia tertii conventus, a Salona LXXII M. pass. apposita cognominis sui fluvio, a mari XX M. pass. M. Varro LXXXIX civitates eo ventitasse auctor est. Nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIV, Daorizi XVII, Daesitiates CIII, Docleatae XXXIII, Deretini XIV, Deremistae XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIV, Melcomani XXIV, Naresii CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIV; populatoresque quondam Italiae Vardaei, non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuaei, Partheni, Hemasini, Arthitae, Armistae. A Narone amne C M. pass. abest Epidaurum colonia. Ab Epidauro sunt oppida civium Rom. Rhizinium, Ascrivium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum civium Romanorum Scodra, a mari XVII M. pass. Praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria, nec non et civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labeatae, Enderoduni, Sassaei, Grabaei, proprieque dicti Illyrii, et Taulantii, et Pyraei. Retinet nomen in ora Nymphaeum promontorium: Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidauro C M. passuum. A Lisso Macedoniae provincia: gentes Partheni, et a tergo eorum Dassaretae. Montes Candaviae a Dyrrachio LXXVIII M. pass. In ora vero Denda civium Romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, a quibusdam Aeas nominatum: Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, IV M. passuum a mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphaeum accolunt barbari, Amantes et Buliones. At in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europae determinavimus sinum. Oricum, a Salentino Italiae promontorio distat LXXXV M. passuum.

XXVII. A tergo Carnorum et Iapydum, qua se fert magnus Ister, Rhaetis iunguntur Norici. Oppida eorum, Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Vianiomina, Claudia, Flavium Solvense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Divi Claudii Sabaria, et oppido Scarabantia Iulia habitantur.

XXVIII. Inde glandifera Pannoniae, qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum a septemtrione ad meridiem versa, molli in dextra ac laeva devexitate consident. Quae pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, et Illyricum supra dictum. Ad septemtriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniae, Aemona, Siscia. Amnes clari et navigabiles in Danubium defluunt, Dravus e Noricis violentior, Savus ex Alpibus Carnicis placidior: CXX M. pass. intervallo. Dravus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Andizetes: Savus per Colapianos, Breucosque. Populorum haec capita. Praeterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memorandi, Colapis in Savum influens iuxta Sisciam, gemino alveo insulam ibi efficit, quae Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Savum Sirmio oppido influit: ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. Inde XLV M. pass. Taurunum, ubi Danubio miscetur Savus. Supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles.

XXIX. Pannoniae iungitur provincia, quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces, Pontoque contermini Scythae. Flumina clara, e Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus.

Illyrici latitudo, qua maxima est, CCCXXV M. passuum colligit. Longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DCCC M. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, CLXXII. M. Agrippa prodidit universum hunc sinum Italiae et Illyrici ambitu quatuordecies centena millia passuum. In eo duo maria, (quo distinximus fine:) Ionium, in prima parte; interius Adriaticum, quod Superum vocant.

XXX. Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas, memoratu dignae, nullae: in Ionio paucae: Calabro litore ante Brundusium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea; conspicua monumento Diomedis: et altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata.

Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari, aestuariisque tenui alveo intercursantibus. Clarae: ante ostia Timavi, calidorum fontium cum aestu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullaria, et Absyrtides Graiis dictae, a fratre Medeae ibi interfecto Absyrto. Iuxta eas Electridas vocavere, in quibus proveniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Graecae certissimum documentum: adeo ut quas earum designent, haud unquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quaeque appellatae. Contra Liburnos Grateae aliquot: nec pauciores Liburnicae, Celadussae. Contra Tragurium Bavo: et capris laudata Brattia,

Issa civium Romanorum, et cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melaena cognominata, cum Gnidiorum oppido, distat XXV M. passuum; inter quam et Illyricum Melita, unde catulos Melitaeos appellari Callimachus auctor est: XV M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico III M. passuum, Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IV.

I. Tertius Europae sinus Acroceraunis incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur praeter minores sinus XIX, XXV centena millia passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Boeotia: iterumque alio mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas, sicut et literarum claritas, ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur.

Epiros in universum appellata, Acroceraunis incipit montibus. In ea primi Chaones, a quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, et pestifera avibus exhalatio: Cestrini, Perrhaebi, quorum mons Pindus, Cassiopaei, Dryopes, Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonaei Iovis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus ipsa ad Magnesiam Macedoniamque tendens a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet: Dardanis laevo Triballi praetenduntur latere, et Moesicae gentes: fronte iunguntur Medi ac Denselatae: quibus Thraces, ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox et Haemi vallatur excelsitas.

In Epiri ora castellum in Acroceraunis Chimera, sub eo Aquae regiae fons. Oppida: Maeandria, Cestria: flumen Thesprotiae Thyamis: colonia Buthrotum: maximeque nobilitatus Ambracius sinus, D. pass. faucibus spatiosum aequor accipiens, longitudinis XXXIX M. pass. latitudinis XV M. In eum defertur amnis Acheron, e lacu Thesprotiae Acherusia profluens XXXVI M. pass. inde, et mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas, et Arachthus. Civitas Anactoria: locus Pandosia.

II. Acarnaniae, quae antea Curetis vocabatur, oppida: Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus: promontorium Leucates. Dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa a continenti, ac reddita ventorum flatu congeriem arenae accumulantium: qui locus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Alyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous e Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, et Artemitam insulam assiduo terrae invectu continenti annectens.

III. Aetolorum populi Athamanes, Tymphaei, Ephyri, Aenienses, Perrhaebi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliae oppidum Calydon est septem millibus quingentis pass. a mari, iuxta Evenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius a tergo Chalcis mons, et Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolosque dirimentis a Peloponneso. Promontorium, quod contra procedit, appellatur Rhion. Sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliae, Naupactum, Pylene: et in mediterraneo Pleuron, Halicyrna. Montes clari: in Dodone, Tomarus: in Ambracia, Crania: in Acarnania, Aracynthus: in Aetolia, Acanthon, Panaetolium, Macynium.

IV. Proximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolae, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phaestii, sinus Crissaeus. Intus oppida: Argyna, Eupalia, Phaestum, Calamissus. Ultra Cirrhaei Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalaeon, a quo VII M. pass. introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus praefluens Delphos, ortus in Lilaea quondam urbe. Praeterea oppidum Crissa, et cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Tithrone, Tritea, Ambrysus, Drymaea regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Boeotiae alluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quae Corsicae cognominatae sunt, iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Boeotiae oppidum Pagae, unde Peloponnesi prosilit cervix.

V. Peloponnesus, Apia ante appellata et Pelasgia, peninsula haud ulli terrae nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegaeum et Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu DLXIII M. pass. colligit, auctore Isidoro. Eadem per sinus paene tantundem adiicit. Angustiae, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco erumpentia e diverso, quae dicta sunt, maria, a septemtrione et exortu, eius omnem ibi latitudinem vorant; donec contrario incursu aequorum tantorum, in quinque M. pass. intervallo, exesis utrimque lateribus, angusta cervice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: Lecheae hinc, Cenchreae illinc, angustiarum termini, longo et ancipiti navium ambitu, quas magnitudo plaustris transvehi prohibet: quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex, Dictator Caesar, Caius princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque litore stadiis, e summa sua arce, quae vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVII M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras a Leucade. Patrae colonia, in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex adverso Aetoliae et fluminis Eveni, minus M. pass. (ut dictum est) intervallo in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum LXXXV M. pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

VI. Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit: antea Aegialos vocabatur, propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primae ibi, quas diximus, Lecheae Corinthiorum portus. Mox Oluros Pellenaeorum castellum. Oppida: Helice, Bura: in quae refugere, haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleonae, Hysiae. Panhormus portus, demonstratumque iam Rhium: a quo promontorio quinque M. pass. absunt Patrae, quas supra memoravimus: locus Pherae. In Achaia, IX montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme: loca, Buprasium, Hyrmine: promontorium Araxum, Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: unde Cyllenen quinque M. pass. castellum Phlius. Quae regio ab Homero Araethyrea dicta, postea Asopis.

Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabantur: ipsa Elis in mediterraneo, et a Pylo XII M. passuum intus delubrum Olympii Iovis, ludorum claritate fastos Graeciae complexum. Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus navigatur VI pass. mill. prope oppida, Aulona, et Leprion. Promontorium Platanodes: omnia haec ad occasum versa.

VII. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissa LXXII millium passuum circuitu. Oppida, Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas: sinus Asinaeus, ab oppido Asine, Coronaeus a Corone. Finiuntur Taenaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeviginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene. Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus LXXX M. pass. traiectus vero XXX M.

VIII. Dehinc a Taenaro ager Laconicus, liberae gentis: et sinus circuitu CVI M. traiectu XXXIX mill. Oppida: Taenarum, Amyclae, Pherae, Leuctra: et intus Sparta, Theramne: atque ubi fuere Cardamyle, Pithane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus: amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. Omnes autem Maleae promontorio includuntur.

IX. Qui sequitur sinus ad Scyllaeum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. pass. idem ambitu centum sexaginta duorum millium. Oppida: Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes: Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra locum Lernen, a mari duobus M. pass. novemque additis millibus, Mycenae: et ubi fuisse Tiryntha tradunt: et locus Mantinea. Montes: Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliique undecim numero. Fontes: Niobe, Amymone, Psamathe. A Scyllaeo ad Isthmum CLXXVII M. pass. Oppida: Hermione, Troezen, Coryphasium: appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos. Portus Schoenitas, sinus Saronicus, olim querno nemore redimitus, unde nomen; ita Graecia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapii delubro celebre: Spiraeum promontorium, portus Anthedon, et Bucephalus: et quas supra dixeramus, Cenchreae, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni, quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem a septemtrione Ionium irrumpit: ab occidente, Siculo pulsatur: a meridie, Cretico urgetur: ab oriente brumali, Aegaeo: ab oriente solstitiali, Myrtoo, quod a Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

X. Mediterranea eius Arcadia maxime tenet, undique a mari remota: initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida eius: Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Romae: Megalopolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melaenae, Heraea, Pyle, Pallene, Agrae, Epium, Cynaetha, Lepreon Arcadiae, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleonae: inter quae duo oppida, regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido: item Cyllene: Lycaeus, in quo Lycaei Iovis delubrum: Maenalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: praeterque, ignobiles octo. Amnes: Ladon, e paludibus Phenei: Erymanthus e monte eiusdem nominis, in Alpheum defluentes.

Reliquae civitates in Achaia dicendae, Aliphiraei, Abeatae, Pyrgenses, Paroreatae, Paragenitae, Tortuni, Typanei, Thriasii, Trittenses. Universae Achaiae libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudine a promontorio Maleae, ad oppidum Aegium Corinthiaci sinus CXC M. pass. patet. At in transversum ab Elide Epidaurum, CXXV M. ab Olympia Argos per Arcadiam LXVIII M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Universa autem, velut pensante aequorum incursus natura, in montes VI atque LXX extollitur.

XI. Ab Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Graecia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quae appellatur Megaris, a colonia Megara, e regione Pagarum. Duo haec oppida excurrente Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in humeris Helladis. Pagaei, et amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus. In ora autem, portus Schoenus. Oppida: Sidus, Cremmyon, Scironia saxa VI M. longitudine. Geranea, Megara, Eleusin. Fuere et Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta quinque M. pass. Piraeeus et Phalera portus, quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera haec civitas, nec indiga ullius praeconii amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirhoe Enneacrunos. Montes: Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: locus Ilissos. A Piraeeo XLV M. pass. Sunium promontorium, Thoricos promontorium. Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida. Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, et Oropus, in confinio Boeotiae.

XII. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiae liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quae cognominantur Boeotiae Thebae, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur et his Thebis saltus Cithaeron, amnis Ismenus. Praeterea fontes in Boeotia, Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes, extra praedictos, Mycalessus, Hadylius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram et Thebas: Eleutherae, Haliartus, Plataeae, Pherae, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythrae, Glissas, Copae: iuxta Cephissum amnem Larymna, et Anchoa: Medeon, Phlygone, Acraephia, Coronea, Chaeronea. In ora autem infra Thebas, Ocalee, Heleon, Scolos, Schoenos, Peteon, Hyrie, Mycalessus, Hilesion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus: et in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulae Euboeae, Aulis capaci nobilis portu. Boeotos Hyantas antiquitus dixere.

Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida: Opus, unde et sinus Opuntius, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnus. Introrsus in Locris, Elatea, et in ripa Cephissi (ut diximus) Lilaea: Delphosque versus, Cnemis, et Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida: Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara.

XIII. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon,

Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons est Oeta.

XIV. Sequitur mutatis saepe nominibus Aemonia: eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, et Dryopis, semper a regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Graecus, a quo Graecia: ibi Hellen, a quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellavit, Myrmidonas, et Hellenas, et Achaeos.

Ex his Phthiotae nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiae: quo argumento IV M. passuum inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

XV. In Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: et oppidum Almon, ab aliis Salmon, Atrax, Pelinna: fons Hyperia. Oppida: Pherae, quarum a tergo Pieris ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebae Thessaliae, nemus Pteleon: sinus Pagasicus. Oppidum Pagasae, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum civitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphaeus, quondam topiario naturae opere spectabilis: Buzygaeus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta: quorum nobilissimi, Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex adverso Pindus et Othrys, Lapitharum sedes: hi ad occasum vergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, caveatis ante eos septuaginta quinque urbibus. Flumina Thessaliae, Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Boebeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interque Ossam et Olympum nemorosa convalle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatii navigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mill. passuum longitudine, et ferme sesquiiugeri latitudine, ultra visum hominis attollentibus se dextera laevaque leniter convexis iugis. Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amoenus circa ripas gramine, canorus avium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit; sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) brevi spatio portatum abdicat: poenales aquas dirisque genitas argenteis suis misceri recusans.

XVI. Thessaliae annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida: Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium, Sepias. Oppida: Casthanaea, Sphalathra: Promontorium Acantium. Oppida: Meliboea, Rhizus, Erymnae: Ostium Penei. Oppida, Homolion, Orthe, Thespiae, Phalanna, Thaumacie, Gyrton, Cranon, Acharne, Dotion, Melitaea, Phylace. Porro Epiri, Achaiae, Atticae, Thessaliae in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mill. pass. traditur: latitudo ducentorum octoginta septem millium.

XVII. Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Haec ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiae atque Thessaliae, infestatur a Dardanis. Partem eius septemtrionalem Paeonia ac Pelagonia protegunt a Triballis. Oppida: Aege, in quo mos sepeliri reges: Beroea: et in regione, quae Pieria appellatur a nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas. Oppida: Pydna, Aloros. Amnis Aliacmon. Intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei, Cyrrhestae, Tyrissaei. Pella colonia. Oppidum Stobi civium Rom. Mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rhoedias fluit. Eordeae, Scydra, Mieza, Gordyniae. Mox in ora Ichnae, fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Paeoniae gentes: Paroraei, Eordenses, Almopii, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein praeiacente gremio terrarum, Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Doberi, Aestraenses, Allantenses, Andaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestae, Othryonei, et liberi Amantini atque Orestae: coloniae Bullidensis et Diensis: Xylopolitae, Scotussaei liberi, Heraclea Sintica, Tymphaei, Toronaei.

In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, et intus Phileros, Lete: medioque flexu litoris Thessalonica, liberae conditionis. Ad hanc a Dyrrachio CXIV millia passuum Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicaea, Pydna, Derrha, Scione. Promontorium Canastraeum. Oppida: Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Halcyone, Leoomne. Oppida: Nyssos, Phinelon, Mendae: et in Pallenensi Isthmo quondam Potidaea, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Olophyxos: sinus Mecybernaeus. Oppida: Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum MD. Mons ipse a planitie excurrit in mare LXXV mill. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon: nunc sunt Uranopolis, Palaeotrium, Thyssus, Cleonae, Apollonia, cuius incolae Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alterae Isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, et regio Mygdoniae subiacens: in qua recedentes a mari, Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, et sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltae. Dein Macedoniae terminus amnis Strymon, ortus in Haemo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum.

Haec est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: haec Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: haec in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: haec etiam Indiae victrix, per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata: haec eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius Imperator noster septuaginta duas urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis praestitere duo homines.

XVIII. Thracia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias quinquaginta divisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletae et Medi, ad Bisaltas usque supra dictos: laevo, Digeri, Bessorumque multa nomina ad Nestum amnem Pangaei montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilesos: inde Brysas, Sapaeos, Odomantes. Odrysarum gens fundit Hebrum, accolentibus Cabyletis, Pyrogeris, Drugeris, Caenicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletae, Priantae, Doloncae, Thyni, Coeletae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Haemi excelsitas sex mill. passuum subitur. Aversa eius et in Istrum devexa Moesi, Getae, Aorsi, Gaudae, Clariaeque: et sub iis Arraei Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque: et circa Ponti litora Moriseni, Sithoniique Orphei vatis genitores obtinent.

Ita finit Ister a septemtrione: ab ortu Pontus ac Propontis: a meridie Aegaeum mare: cuius in ora a Strymone, Apollonia, Oesyma, Neapolis, Datos. Intus Philippi colonia: absunt a Dyrrachio CCCXXV M. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangaeus. Heraclea, Olynthos. Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. Oppidum fuit Tirida, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicaea, Ismaron: locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium, et Zo-

ne: tum locus Doriscus decem mill. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incurvatur ora ad Macron Tichos centum viginti duorum mill. pass. Circa quem locum fluvius Melas, a quo sinus appellatur. Oppida: Cypsella, Bisanthe, Macron Tichos dictum, qua a Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrentem excludit Cherronesum.

Iamque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quae antea Acervetis vocabatur. Heracleam habuit, et Bizonen terrae hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin. Crunos antea dictam. Alluit Ziras amnis. Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida: Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen Panysus. Oppidum Tetranaulochus. Mons Haemus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristaeum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthium: nunc est Apollonia. Flumina: Panissa, Pira, Tearus, Orosines. Oppida: Thynias, Halmydessos, Develton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. DLV mill. alii fecere. Agrippa adiecit LX. Inde ad murum supra dictum centum quinquaginta: ab eo Cherronesus CXXVI mill.

Sed a Bosphoro, sinus Costhenes. Portum Senum: et alter, qui Mulierum cognominatur. Promontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberae conditionis, antea Lygos dictum. Abest a Dyrrachio septingentis undecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare et Propontidem. Amnes: Bathynias, Pydaras, sive Atyras. Oppida: Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continenti annexa. Intus Bizya, arx regum Thraciae, a Terei nefasto crimine invisa hirundinibus. Regio Caenica, colonia Flaviopolis, ubi antea Zela oppidum vocabatur. Et a Bizya quinquaginta millia passuum Apros colonia, quae a Philippis abest centum octoginta octo mill. pass. At in ora amnis Erginus: oppidum fuit Ganos: deseritur et Lysimachia iam in Cherroneso.

Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine, et pari latitudine. Illustrant duae urbes utrinque litora, quae haud dissimili modo tenuere: Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu: haec ex facie loci nomine accepto: utraeque comprehensae postea Lysimachia quinque mill. pass. a Longis muris. Cherronesos a Propontide habuit Tiristasin, Crithoten: Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet a colonia Apro XXII mill. passuum, Resiston ex adverso coloniae Parianae. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet: in Europa Callipolin et Seston, et in Asia Lampsacum et Abydon. Dein promontorium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo: cuius in fronte obliqua Cynossema; ita appellatur Hecubae tumulus, statio Achaeorum. Turris et delubrum Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quae vocatur Aeolium, oppidum Elaeus. Dein petenti Melanem sinum, portus Coelos, et Panhormus, et supra dicta Cardia. Tertius Europae sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra praedictos Thraciae Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllos. Flumina in Hebrum cadentia, Bargus, Suemus. Macedoniae, Thraciae, Hellesponti longitudo est supra dicta. Quidam septingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo ducentorum octoginta quatuor millium est.

Aegaeo mari nomen dedit scopulus inter Tenum et Chium verius quam insula, Aex nomine a specie caprae, quae ita Graecis appellatur, repente e medio mari exsiliens. Cernunt eum a dextra parte Andrum navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegaei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parva, quae cernitur Macedoniam a Geraesto petentibus, haud procul Euboeae Carysto. Romani omnia haec maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quacunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Graeciense, qua Graeciam alluit. Nam Graeci et Ionium dividunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, et Myconum. Cetera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europae sinu ad hunc modum se habent.

XIX. Insulae autem ex adverso Thesprotiae: a Buthroto duodecim millia passuum, eadem ab Acroceraunii quinquaginta mill. cum urbe eiusdem nominis, Corcyra, liberae civitatis, et oppido Cassiope, temploque Cassii Iovis, passuum nonaginta septem mill. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria et Phaeacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos: ad Leucadiam Paxoe duae, quinque M. discretae a Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie. Et a Phalacro Corcyrae promontorio scopulus, in quem mutatam Ulyssis navem a simili specie fabula est. Ante Leucimnam, Sybota. Inter Leucadiam autem et Achaiam permultae, quarum Teleboides, eaedemque Taphiae, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiae, Prinoessa: et ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus.

Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utraque libera: Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea. A Paxo Cephalenia quondam Melaena dicta, undecim millibus pass. abest, circuitu patet XLIV. Same diruta a Romanis, adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc et Achaiam, cum oppido magnifica et fertilitate praecipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniae a meridiana parte XXV M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit XXXVI M. Ab ea Ithaca XV M. distat, in qua mons Neritus. Tota vero circuitu patet XXV M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium XII M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum XXXV M. pass. in Eurum ventum Strophades duae, ab aliis Plotae dictae. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiae: et totidem ante Messenen Oenussae.

In Asinaeo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, ante Porphyris appellata. Haec sita est a Maleae promontorio V M. pass. ancipiti propter angustias ibi navium ambitu. In Argolico, Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, Aeropia, Colonis, Aristera: contra Troezenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos VI millibus passuum a continente. Ab hac Aegina liberae conditionis XVII mill. pass. cuius XX M. pass. praeternavigatio est. Eadem autem a Piraeeo Atheniensium portu XX M. pass. abest, ante Oenone vocitata. Spiraeo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiae duae, Caeciae duae, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila autem XV M. pass. a Cythera, eademque a Cretae Phalasarna oppido XXV mill. passuum.

XX. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septemtrionem versa, inter ortum occasumque porrigitur, centum urbium clara fama. Dosiades eam a Crete nympha: Hesperidis filia, Anaximander: a re-

ge Curetum, Philistides Mallotes: Crates primum Aeriam dictam: deinde postea Curetin, et Macaron nonnulli a temperie caeli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta M. passuum excedens, et circa mediam sui partem maxime patens, longitudinem implet CCLXX M. passuum, circuitum DLXXXIX, flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum, qua longissima est ad orientem Sammonium promontorium adversum Rhodo: ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Etea, Cisamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhithymna, Panhormum, Cytaeum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: et in mediterraneo, Gortyna, Phaestum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pharae, Holopyxos, Lasos, Eleuthernae, Therapnae, Marathusa, Cylissos: et aliorum circiter LX oppidorum memoria exstat. Montes: Cadistus, Idaeus, Dictynnaeus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promontorio Phycunte, CXXV mill. passuum. Item Cadisto. A Malea Peloponnesi LXXV. A Carpatho insula, promontorio Sammonio LX mill. in Favonium ventum. Haec inter eam et Rhodum interiacet.

Reliquae circa eam: ante Peloponnesum duae Corycae, totidem Mylae: et latere septemtrionali, dextra Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, et duae Budroae. Contra Matium, Dia. Contra Itanum promontorium Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradus: circumvectisque Criumetopon, tres Musagores appellatae. Ante Sammonium promontorium, Phoce, Platiae, Sirnides, Naulochos, Armendon, Zephyre.

At in Hellade, etiamnum in Aegaeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliae ex adverso Atticae sine oppidis, et ideo ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis: ante eam Psytalia: a Sunio vero Helene quinque mill. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Graeci et Hydrussam. Avulsa Euboeae, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor fere partibus, quae ad Boeotiam vergebant, eodem mari devoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthaeam: intercidere Coressus, Poecessa. Ex hac profectam delicatiorem feminis vestem, auctor est Varro.

XXI. Euboea et ipsa avulsa Boeotiae, tam modico interfluente Euripo, ut ponte iungatur: a meridie promontoriis duobus, Geraesto ad Atticam vergente, ad Hellespontum Caphareo insignis: a septemtrione, Cenaeo: nusquam latitudinem ultra XL M. passuum extendit, nusquam intra duo M. contrahit: sed in longitudinem universae Boeotiae, ab Attica Thessaliam usque, praetenta in CL mill. pass. circuitu vero trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Capharei CCXXV mill. passuum, urbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia: nunc Chalcide, cuius ex adverso in continenti Aulis est: Geraesto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quae Ellopiae vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio. Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt: ut Aristides, Macra: ut Callidemus, Chalcis, aere ibi primum reperto: ut Menaechmus, Abantias: ut poetae vulgo, Asopis.

XXII. Extra eam in Myrtoo multae, sed maxime illustres Glauconnesos, et Aegilia. Et a promontorio Geraesto, circa Delum in orbem sitae (unde et nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest a Geraesto X mill. pass., a Ceo XXXIX mill. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit: Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu XCVI mill. pass. Ab eadem Andro passus mille, et a Delo quindecim mill. Tenos, cum oppido in XV mill. pass. porrecta, quam, propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Ceterae: Myconos cum monte Dimasto: a Delo quindecim mill. pass. Scyros, Siphnus, ante Meropia, et Acis appellata, circuitu viginti octo mill. passuum. Seriphus duodecim, Prepesinthus, Cythnos. Ipsaque longe clarissima, et Cycladum media, ac templo Apollinis et mercatu celebrata, Delos: quae diu fluctuata, ut proditur, sola motum terrae non sensit. Ad M. Varronis aetatem, Mucianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynaethum, Pyrpilen igne ibi primum reperto. Cingitur quinque mill. passuum: assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam vocat: item Artemin Hellanicus. Syros, quam circuitu patere viginti mill. pass. prodidere veteres, Mucianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cum oppido, ab Delo XXXVIII mill. marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, a Delo XVIII cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuaginta quinque mill. pass., dimidioque maior est quam Paros.

XXIII. Et hactenus quidem Cycladas servant: ceteras, quae sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, Pholegandros: et a Naxo decem et septem mill. passuum Icaros, quae nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: ante vocata Doliche et Macris et Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali Deli quinquaginta mill. pass. Eadem a Samo triginta quinque mill. Inter Euboeam et Andrum decem mill. pass. freto. Ab ea Geraestum centum duodecim mill. quingenti pass. Nec deinde servari potest ordo. Acervatim ergo ponentur reliquae. Scyros: Ios a Naxo viginti quatuor mill. pass. Homeri sepulcro veneranda, longitudinis viginti quinque mill., ante Phoenice appellata. Odia, Letandros, Gyaros cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Andro sexaginta duobus mill. pass. Ab ea Syrnos octoginta mill. passuum. Cynaethus: Telos unguento nobilis, a Callimacho Agathussa appellata. Donusa, Patmos circuitu triginta mill. passuum: Corasiae, Lebinthus, Leros, Cinara, Sicinus, quae antea Oenoe: Hieracia quae Onus: Casus, quae Astrabe: Cimolus quae Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum et Acyton. Haec insularum rotundissima est. Post Machia: Hypere, quondam Patage; ut alii, Platage, nunc Amorgos: Polyaegos, Phyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. Ex ea avulsa postea Therasia: atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: et in nostro aevo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios a Thera viginti quinque mill. pass.

Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalaea liberae civitatis, circuitu LXXXVIII mill. passuum: abest a Cadisto Cretae CXXV mill. Ab ea Platea sexaginta mill. Unde Camina triginta octo mill. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia Chalcia: Calydna, in qua oppidum Coos: Calymna, a qua Carpathum, quae nomen Carpathio mari dedit, XXV. mill. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M. pass. A Carpatho Cason VII M. A Caso Samonium Cretae promontorium XXX

M. In Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petaliae quatuor insulae, et in exitu Atalante. Cyclades et Sporades ab oriente litoribus Icariis Asiae, ab occidente Myrtois Atticae, a septemtrione Aegaeo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusae, per DCC M. in longitudinem, et per CC in latitudinem iacent.

Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynethum, et Scyrum supra dictam, sed Cycladum et Sporadum extimam: Gerontiam, Scandilam: Thermaeus, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quae Minervae sacra est. Athos ante se quatuor: Peparethum cum oppido, quondam Evoenum dictam, novem M. passuum: Sciathum, quindecim M.: Imbrum cum oppido LXXXVIII M. passuum. Eadem abest a Mastusia Cherronesi XXV M. pass. Ipsa circuitu LXXII M. passuum, perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos viginti duo M., quae ab Atho LXXXVII M. passuum. Circuitu patet CXII M. D. pass. Oppida habet Hephaestiam et Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinque M. passuum, olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera continentis, XXII M. passuum. Athos sexaginta duo M. Tantundem insula Samothrace, quae libera, ante Hebrum, ab Imbro triginta duo M., a Lemno viginti duo M. D., a Thraciae ora triginta octo M., circuitu triginta duo M., attollitur monte Saoce decem M. passuum altitudinis, vel importuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum et Samothracen utrinque fere quindecim M. Halonesos: ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus, haud procul a Coelo, Cherronesi portu, et quaedam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modo inveniri potuerunt nomina: Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Pateronnesos, Pateria, Calate, Neriphus, Polendos.

XXIV. Quartus e magnis Europae sinus, ab Hellesponto incipiens, Maeotidis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breviter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare praeiacens Asiae, et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiae. Primas angustias Hellespontum vocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in navibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI M. pass. spatio ad Priapum urbem Asiae, qua Magnus Alexander transcendit. Inde exspatiatur aequor, rursusque in arctum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiae Thracius Bosphorus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte transvexit. Tota ab Hellesponto longitudo CCXXXIX M. pass. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrinque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacus. Cimmerius Bosphorus id os vocatur, MMD. pass. latitudine.

At inter duos Bosphoros Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. pass. intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M., ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius trecenta millia quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies novies centena XIX M. facit: Agrippa vicies et quater centena, et LX mill.; Mucianus, vicies et quater centena et XXV M. Simili modo de Europae latere mensuram alii quatuordecies centena LXXVIII M. D. determinavere: alii undecies centena septuaginta duo mill. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M. D. pass. Calatin tantundem. Ad ostium Istri CXXV. Ad Borysthenem CCL. Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M. pass. Ad Panticapaeum, quod aliqui Bosphorum vocant, extremum in Europae ora, CCXXII M. D., quae summa efficit tredecies centena, et triginta septem M. D. Agrippa a Byzantio ad flumen Istrum, DLX. Inde Panticapaeum DCXXX. Lacus ipse Maeotis, Tanain amnem ex Riphaeis montibus defluentem accipiens, novissimum inter Europam Asiamque finem, quater et decies centena, et sex passuum M. circuitu patere traditur. Ab aliis undecies centena, XXV M. Ab ostio eius ad Tanais ostium directo cursu CCCLXXXV M. pass. esse constat. Accolae sinus eius in mentione Thraciae dicti sunt Istropolim usque. Inde ostia Istri.

Ortus hic in Germaniae iugis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et, unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa Peuce insula, a qua proximus alveus appellatus, XIX M. pass. magna palude sorbetur. Eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur LXIII M. pass. ambitu: Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calonstoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostomon, et in insula Conopon diabasis: postea Boreostoma et Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.

XXV. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes: variae tamen litori opposita tenuere: alias Getae, Daci Romanis dicti: alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi: alias Scythae degeneres et a servis orti, aut Troglodytae: mox Alani et Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos et plana Iazyges Sarmatae: montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. A Maro, sive is Duria est, a Sucvis regnoque Vanniano dirimens eos, adversa Basternae tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centena M. pass. in longitudinem, quatuor millibus et quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiae, prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

XXVI. Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium: montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae. Abest a Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacae, cognomines flumini, ultra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus Sagarius, portus Ordesus. Et a Tyra centum viginti millibus passuum flumen Borysthenes, lacusque et gens eodem nomine, et oppidum a mari recedens quindecim millibus passuum: Olbiopolis et Miletopolis, antiquis nominibus. Rursus in litore portus Achaeorum. Insula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab centum viginti quinque millibus passuum peninsula, ad formam gladii in transversum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos: cuius longitudinem octoginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythae et Siraci tenent. Inde silvestris regio Hylaeum mare, quo alluitur, cognominavit: Enaecadloae vocantur incolae Ultra Panticapes amnis, qui Nomadas et Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen con-

fluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt: diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiae parte prodidere.

Mare subit vasto recessu, donec quinque millium passuum intervallo absit a Maeotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida: Naubarum, Carcine: a tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto, Maeotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diverso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat. Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bugen, naturali in Coretum. Regio, Scythia Sendica nominatur.

Sed a Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa et ipsa, quaqua nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei XXIV. Sex oppida: Orgocyni, Characeni, Lagyrani, Tractari, Archilachitae, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Claduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora a Carcinite oppida: Taphrae, in ipsis angustiis peninsulae: mox Heraclea Cherronesos, libertate a Romanis donatum. Megarice vocabatur antea, praecipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Graeciae moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum civitas, Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, adversum Carambi Asiae promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX M. pass. intervallo, quae maxime ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, et lacus. Oppidum Theodosia a Criumetopo CXXV M. pass., a Cherroneso CXLV M. pass. Ultra fuere oppida: Cytae, Zephyrium, Acrae, Nymphaeum, Dia. Restat longe validissimum in ipso Bosphori introitu Panticapaeum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M. pass., a Cimmerio vero oppido trans fretum sito M M D. (ut diximus) pass. Haec ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia, glaciato freto. Bosphori Cimmerii latitudo XII M. D. pass. Oppida habet, Hermisium, Myrmecium: intus insulam Alopecen. Per Maeotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphrae vocatur, ad os Bosphori CCLX M. pass. longitudo colligitur.

A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetae, apud quos Hypanis oritur; Neuri, apud quos Borysthenes; Geloni, Thussagetae, Budini, Basilidae, et caeruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Maeotin Sauromatae et Essedones. At per oram ad Tanaim usque Maeotae, a quibus lacus nomen accepit: ultimique a tergo eorum Arimaspi. Mox Riphaei montes, et assiduo nivis casu, pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata a rerum natura, et densa mersa caligine: neque in alio, quam rigoris opere gelidisque Aquilonis conceptaculis.

Pone eos montes ultraque Aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis aversi: non, ut imperiti dixere, ab aequinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumâque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucique, et deorum cultus viritim gregatimque; discordia ignota et aegritudo omnis. Mors non nisi satietate vitae, epulatis delibutoque senio luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturae beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiae litorum posuere, non in Europa, quia sunt ibi simili consuetudine et situ, Attacorum nomine. Alii medios fecere eos inter utrumque Solem, Antipodum occasum exorientemque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interveniente. Qui non alibi, quam in semestri luce constituere eos, serere matutinis, meridie metere, occidente Sole foetus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, cum tot auctores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem praecipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec, violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae, omnisque a Borysthene amne tractus longitudo DCCCCLXXX M., latitudo DCCXVII M., a M. Agrippa tradita est. Ego in certam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

XXVII. Verum instituto ordine reliqua huius sinus dicantur; et maria quidem eius nuncupavimus. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duae, M D. pass. ab Europa, XIV M. ab ostio, Cyaneae, ab aliis Symplegades appellatae, traditaeque fabulis inter se concurrisse: quoniam parvo discretae intervallo, ex adverso intrantibus geminae cernebantur, paulumque deflexa acie, coeuntium speciem praebebant. Citra Istrum Apolloniatarum una, LXXX M. a Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. Inter ostia Istri quae essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL M. ponit, a Tyra CXX M., a Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. pass. Reliquae in Carcinite sinu, Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento: quoniam aestus semper e Ponto profluens, nunquam reciprocetur.

Exeundum deinde est, ut extera Europae dicantur, transgressisque Riphaeos montes, litus Oceani septemtrionalis in laeva, donec perveniatur Gades, legendum. Insulae complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quae appella tur Raunonia, unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiiciatur, Timaeus prodidit. Reliqua litora incertâ signata famâ. Septemtrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat, a Paropamiso amne, qua Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas: ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, a litore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensae magnitudinis, Baltiam, tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur et Oonae, in quibus ovis avium et avenis incolae vivant. Aliae, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae, in quibus nuda alioquin corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant.

Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingaevonum, quae est prima inde Germaniae. Sevo mons ibi immensus, nec Riphaeis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia est, ineompertae magnitudinis, portionem tantum eius, quod sit notum, Hillevionum gente D incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam haec habitari ad Vistulam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Sinum Cylipenum vocari: et in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longe

peninsulam efficit, quae Cartris appellatur. Tres et viginti inde insulae Romanorum armis cognitae. Earum nobilissimae, Burchana, Fabaria nostris dicta, a frugis similitudine sponte provenientis. Item Glessaria, a succino militiae appellata: a Barbaris Austrania, praeterque Actania.

XXVIII. Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium, Germanicae accolunt gentes haud explicabili mensura: tam immodica prodentium discordia est. Graeci et quidam nostri, vicies quinquies centena millia passuum oram Germaniae tradiderunt. Agrippa cum Rhaetia et Norico longitudinem DCLXXXXVI millia passuum, latitudinem CXLVIII M. Rhaetiae prope unius maiore latitudine, sane circa excessum eius subactae. Nam Germania multis postea annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum orae deerit Graecorum opinione, et longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quinque: Vindili; quorum pars Burgundiones: Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Proximi autem Rheno Istaevones; quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones; quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternae, supra dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus vero, nullo inferius nobilitate, Hercynium iugum praetenditur.

XXIX. In Rheno ipso, prope centum M. pass. in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, et Cannenufatum: et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsaciorum, quae sternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus, ab septemtrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter haec ore, modicum nomini suo custodiens alveum.

XXX. Ex adverso huius situs Britannia insula, clara Graecis nostrisque monumentis, inter septemtrionem et occidentem iacet: Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniae vocarentur omnes: de quibus mox paulo dicemus. Haec abest a Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo traiectu quinquaginta M., circuitu vero patere tricies octies centena viginti quinque M. Pytheas et Isidorus tradunt: triginta prope iam annis notitiam eius Romanis armis non ultra vicinitatem silvae Caledoniae propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M. pass. esse: latitudinem CCC M. credit. Eandem Hiberniae latitudinem; sed longitudinem CC M. passuum minorem. Super eam haec sita abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX M. pass. Reliquarum nulla CXXV M. circuitu amplior proditur. Sunt autem XL Orcades, modicis inter se discretae spatiis. Septem Acmodae, et XXX Haebudes: et inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra vero Siambis, et Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsae Glessariae, quas Electridas Graeci recentiores appellavere, quod ibi electrum nasceretur. Ultima omnium, quae memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancri signum Sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timaeus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unius diei navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

XXXI. Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta. A Scalde ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garunnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenaei montis excursum Aquitanica, Aremorica ante dicta. Universam oram decies octies centena millia passuum Agrippa: Galliarum inter Rhenum et Pyrenaeum atque Oceanum ac montes Gebennam et Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CCCCXX M. passuum, latitudinem CCCXVIII computavit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellovaci. Introrsus Castologi, Atrebates, Nervii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Ulmanetes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helvetii. Coloniae: Equestris, et Rauriaca. Rhenum autem accolentes Germaniae gentium in eadem provincia, Nemetes Tribochi, Vangiones: hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi, et quos in insulis diximus Rheni.

XXXII. Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios: flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV M. pass., cervice in latitudinem CXXV M. Ultra eam Namnetes. Intus autem Hedui foederati, Carnuti foederati, Boii, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburovices, et qui Cenomanni, Meldi liberi, Parisii, Trecasses, Andegavi, Viducasses, Bodiocasses, Unelli, Curiosvelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

XXXIII. Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi: Bituriges liberi cognomine Ubisci: Aquitani, unde nomen provinciae, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Convenae, Begerri, Tarbelli Quatuorsignani, Cocossates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenaeus. Infraque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Tarusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi provinciae contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram: ad Rhenum septemtrionalis Oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus, inter eum et Pyrenaeum Gallicus. Insulae complures Venetorum, quae et Veneticae appellantur, et in Aquitanico sinu Uliarus.

XXXIV. A Pyrenaei promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modo, verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenaei iuga ab exortu aequinoctiali fusa in occasum brumalem, breviores latere septemtrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdemque Tarraconensis situs: a Pyrenaeo per oceanum, Vasconum saltus: Olarso: Vardulorum oppida: Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobriga colonia. Civitatum IX regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Victoriae Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. Portus eorum Vereasueca. Regio Asturum, Noega oppidum: in peninsula, Paesici. Et deinde conventus Lucensis, a flumine Navilubione, Cibarci, Egovarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebae, promontorium Celticum. Amnes: Florius, Nelo Celtici cognomine Neriae, superque Tamarici, quorum in peninsula tres arae Sestianae Augusto dica-

tae: Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Praesamarci, Cileni. Ex insulis nominandae, Corticata, et Aunios. A Cilenis, conventus Bracarum, Heleni, Gravii, castellum Tyde, Graecorum sobolis omnia. Insulae Cicae. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis, IV M. pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallaecia. Flumen, Limia: Durius amnis ex maximis Hispaniae, ortus in Pelendonibus, et iuxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccaeosque, disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gallaecis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Omnisque dicta regio a Pyrenaeo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

XXXV. A Durio Lusitania incipit: Turduli veteres, Paesuri: flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum, et flumen Aeminium. Oppida: Conimbrica, Collippo, Eburobritium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olisiponense, ab oppido terras, maria, caelum disterminans. Illo finitur Hispaniae latus, et a circuitu eius incipit frons: septemtrio hinc, oceanusque Gallicus, occasus illinc et oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX M. prodidere, alii XC M. pass. Ad Pyrenaeum inde non pauci duodecies centena et quinquaginta millia, et ibi gentem Artabrum, quae nunquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis.

Erratum et in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus, CC M. pass. (ut auctor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, et Limaeam vocant, Oblivionis antiquis dictus, multumque fabulosus. Ab Durio Tagus CC M. passuum, interveniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX M. pass. promontorium. Sacrum e media prope Hispaniae fronte prosilit quatuordecies centena millia pass. Inde ad Pyrenaeum, medium colligi Varro tradit. Ad Anam vero, quo Lusitaniam a Baetica discrevimus, CXXVI M. passuum, a Gadibus CII M. pass. additis. Gentes: Celtici, Turduli, et circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani. Oppida memorabilia a Tago in ora, Olisipo equarum e Favonio vento conceptu nobile: Salacia cognominata urbs imperatoria: Merobrica: Promontorium Sacrum: et alterum Cuneus. Oppida: Ossonoba, Balsa, Myrtilis.

Universa provincia dividitur in conventus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum XLVI, in quibus coloniae sunt quinque, municipium civium Rom. unum: Latii antiqui tria: stipendiaria, XXXVI. Coloniae: Augusta Emerita, Anae fluvio apposita: Metallinensis: Pacensis, Norbensis, Caesariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Caecilia. Quinta est Scalabis, quae Praesidium Iulium vocatur. Municipium civium Rom. Olisipo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii: Ebora, quod item Liberalitas Iulia: et Myrtilis ac Salacia, quae diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, praeter iam dictos in Baeticae cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Arabricenses, Balsenses, Caesarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, Elbocorii, Interannienses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur: Medubrigenses, qui Plumbarii: Ocelenses, qui et Lancienses: Turduli qui Barduli, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallaecia patere longitudine DXL M. pass., latitudine DXXXVI M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniae, a duobus Pyrenaei promontoriis per maria, totius orae circuitu pass. vigesies novies centena, et viginti duo millia colligere existimantur, ab aliis vigesies sexies centena millia.

XXXVI. Ex adverso Celtiberiae complures sunt insulae, Cassiterides dictae Graecis, a fertilitate plumbi: et e regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. In ipso vero capite Baeticae, ab ostio freti pass. XXV mill. Gadir, longa (ut Polybius scribit) XII mill., lata III mill. passuum. Abest a continente proxima parte minus pedes DCC., reliqua plus septem mill. passuum. Ipsius spatium XV M. passuum est. Habet oppidum civium Romanorum, quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus fere centum, altera insula est longa III M. pass. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro et Philistide Erythia: a Timaeo et Sileno Aphrodisias: ab indigenis Iunonis. Maiorem Timaeus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Poeni Gadir, ita Punica lingua septem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrii Aborigines eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse a quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

XXXVII. Peracto ambitu Europae, reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus a Tanai usque Gades bis et octuagies centena, et quatuordecim M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europae ab Italia ad Oceanum scripsit undecies centena et quinquaginta M. esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiae (ut diximus) undecies centena et viginti M. ad Alpes. Unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, tredecies centena M. XVIII. Sed certior mensura ac longior ad occasum Solis aestivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniae ab iisdem dirigitur Alpibus, quindecies centena et XLIII M. passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER V.

AFRICAM Graeci Libyam appellavere, qua mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longe ab occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumque nomina vel maxime sunt ineffabilia, praeterquam ipsorum linguis, et alias castella ferme inhabitant.

I. Principio terrarum Mauritaniae appellantur, us-

que ad C. Caesarem Germanici filium regna, saevitia eius in duas divisae provincias. Promontorium oceani extimum Ampelusia nominatur a Graecis. Oppida fuere Lissa et Cotta ultra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antaeo conditum; postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia. Abest a Belone, oppido Baeticae, proximo traiectu XXX M. pass. Ab eo XXV M. pass. in ora oceani colonia Augusti Iulia Constantia Zilis, regum ditioni exemta, et iura in Baeticam petere iussa: et ab ea XXXII M. pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos, vel fabulosissime antiquis narrata. Ibi regia Antaei, certamenque cum Hercule: et Hesperidum horti. Affunditur aestuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiae instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam e vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen aestus maris inundat. Exstat in ea et ara Herculis, nec praeter oleastros aliud, ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Graeciae mendacia de iis et amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quaedam de iisdem tradidisse. Praevalidam hanc urbem maioremque Carthagine magna: praeterea ex adverso eius sitam, et prope immenso tractu ab Tingi: quaeque alia Cornelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia Campestris appellata: et tertia Banasa, LXXV M., Valentia cognominata. Ab ea XXXV M. pass. Volubile oppidum, tantundem a mari utroque distans. At in ora a Lixo quinquaginta M. amnis Subur, praeter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. Ab eo totidem M. pass. oppidum Sala, eiusdem nominis fluvio impositum, iam solitudinibus vicinum, elephantorumque gregibus infestum; multo tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africae vel fabulosissimum, Atlantem. E mediis hunc arenis in caelum attolli prodiderunt, asperum, squalentem, qua vergat ad litora oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum nemorosumque, et scatebris fontium riguum, qua spectat Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, ut nunquam satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni: silere omnia, haud alio, quam solitudinum, horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentium, praeterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia impleri, tibiarum ac fistulae cantu, tympanorumque et cymbalorum sonitu strepere. Haec celebrati auctores prodidere, praeter Herculi et Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumque.

Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi: quem secuti plerique e Graecis nostrisque, et alia quidem fabulosa, et urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec vestigium exstat.

Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit, a monte eo ad occasum versus saltus plenos feris, quas generat Africa, ad flumen Anatin CCCCLXXXV M. pass. Ab eo Lixum CCV M. passuum, a Gaditano freto CXII M. passuum abesse. Inde sinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina Subur et Salam. Portum Rutubis a Lixo CCXIII M. pass. Inde promontorium Solis: portum Risardir: Gaetulos Autololes: flumen Cosenum: gentes Scelatitos et Masatos. Flumen Masatat: flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Palsum, ultra quod Aethiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. Iis iungi mediterraneos Gaetulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis et hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos usque ad eum, quem Theon ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatio Atlantem locavit, a ceteris omnibus in extremis Mauritaniae proditum.

Romana arma primum Claudio principe in Mauritania bellavere, Ptolemaeum regem a C. Caesare interemtum ulciscente liberto Aedemone, refugientibusque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis atque e Senatu ducibus, qui tum res gessere, sed Equitibus quoque Rom., qui ex eo praefuere ibi, Atlantem penetrasse, in gloria fuit. Quinque sunt (ut diximus) Rom. coloniae in ea provincia, perviumque fama videri potest. Sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur: quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantiae pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quam ubi falsae rei gravis auctor exsistit. Et quidem minus minor, incomperta quaedam esse equestris ordinis viris, iam vero et Senatum inde intrantibus, quam luxuriae; cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvae exquirantur, omnes scopuli Gaetuli muricibus ac purpuris.

Indigenae tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mill. passuum: flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant Fut; ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua, convenit) ducenta mill. passuum interveniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.

Suetonius Paulinus, quem Consulem vidimus, primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quae ceteri: imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frontes cupressis similes, praeterque gravitatem odoris tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales e bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam aestate operiri nivibus. Decumis se eo pervenisse castris, et ultra ad fluvium, qui Ger vocaretur, per solitudines nigri pulveris eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia fervere, quanquam hiberno tempore, expertum. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarumque et serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, et dividua ferarum viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior etiam, quam regno, similia prodidit de Atlante: praeterque gigni ibi herbam, euphorbiam nomine, ab inventore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contraque serpentes et venena omnia, privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

Tingitaniae provinciae longitudo CLXX. M. pass. est. Gentes in ea: quondam praecipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massaesylorum fuerat, sed simili modo exstincta est. Gaetulae nunc tenent gentes, Baniurae, multoque validissimi Autololes: et horum pars quondam Vesuni; qui avulsi his propriam fecere gentem, versi ad Aethiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa, fert elephantos. In Abila quoque monte, et quos Septem fratres a simili altitudine appellant: ii freto imminent iuncti Abilae. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda navigabile, quondam et oppidum.

Flumen Laud, et ipsum navigiorum capax. Rusadir oppidum et portus, Malvana fluvius navigabilis.

Siga oppidum ex adverso Malachae in Hispania sitae, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniae. Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima: itemque Bocchi, quae nunc Caesariensis. Ab ea portus Magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massaesylorumque finis. Quiza Xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum a mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem, deducta cohorte praetoria, Gunugi. Promontorium Apollinis: oppidumque ibi celeberrimum Caesarea, antea vocitatum Iol, Iubae regia, a Divo Claudio coloniae iure donata: eiusdem iussu deductis veteranis, Oppidum novum: et Latio dato, Tipasa. Itemque a Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiae. Rusucurium civitate honoratum a Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Item Igilgili. Oppidum Tucca impositum mari, et flumini Ampsagae. Intus colonia Augusta, quae item Succabar: item Tubusuptus. Civitates: Timici, Tigavae. Flumina: Sardabal, Aves, Nabar: gens Macurebi: flumen Usar: gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest a Caesarea CCXXXII millibus passuum. Utriusque Mauritaniae longitudo decies triginta novem mill., latitudo quadringentorum sexaginta septem mill. passuum.

II. Ab Ampsaga Numidia est, Massinissae clara nomine, Metagonitis terra a Graecis appellata: Numidae vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Oppida: Cullu, Rusicade, et ab ea quadraginta octo M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: et alia intus Sicca: liberumque oppidum Bulla Regia. At in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Armua. Oppidum Tabraca civium Romanorum. Tusca fluvius, Numidiae finis: nec praeter marmoris Numidici ferarumque proventum aliud insigne.

III. A Tusca, Zeugitana regio, et quae proprie vocetur Africa, est. Tria promontoria: Candidum: mox Apollinis, adversum Sardiniae: Mercurii, adversum Siciliae, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem, proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhytum a Graecis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis, immune oppidum, longius a litore. Dein promontorium Apollinis, et in altero sinu Utica, civium Romanorum, Catonis morte nobilis: flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia: colonia Carthago, magnae in vestigiis Carthaginis: colonia Maxulla. Oppida: Carpi, Misua, et liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africae ipsius alia distinctio. Libyphoenices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio CCL M. pass. per circuitum, fertilitatis eximiae, cum centesima fruge agricolis foenus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenae, Macomades, Tacape. Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo DLXXX M. passuum: latitudo, qua cognitum est, CC M. Ea pars, quam Africam appellavimus, dividitur in duas provincias, veterem et novam, discretas fossa inter Africanum sequentem et reges, Thenas usque perducta, quod oppidum a Carthagine abest CCXVI M. pass.

IV. Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quae minor est, a Carthagine CCC M. pass. Polybius tradit: ipsam centum M. passuum aditu, CCC M. ambitu. Et terra autem, siderum observatione, ad eam per deserta arenis, perque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine: et introrsus elephantorum solitudines, mox deserta vasta, ultraque Garamantes, ab Augylis dierum XII itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circumdatus. Augylae ipsi medio fere spatio locantur ab Aethiopia, quae ad occidentem vergit, et a regione quae duas Syrtes interiacet, pari utrinque intervallo: sed litore inter duas Syrtes, CCL M. passuum. Ibi civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio. Oppida: Neapolis, Gaphara, Abrotonum, Leptis altera, quae cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagôn, quos quidam Alachroas dixere, ad Philaenorum aras: ex arena sunt eae. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, et citra minorem Syrtim esse dicta: a multis vero inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Ultra Cyrenaica provincia.

Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos XXVI habet, qui Romano parent imperio. In his colonias VI, praeter iam supra dictas, Uthinam, Tuburbin. Oppida civium Romanorum XV; ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Ucitana duo, maius et minus: Vagense. Oppidum Latinum unum Usalitanum. Oppidum stipendiarium unum, Castris Corneliis. Oppida libera triginta: ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Materense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Ulusubritanum, Vagense aliud, Visense, Zamense. Ex reliquo numero non civitates tantum, sed pleraeque etiam nationes iure dici possunt: ut Natabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisives, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, et tota Gaetulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

V. Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod a Cyrenis abest CCCC M. passuum: fonte Solis: urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice, in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supradictarum, vagantibus Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest a Lepti CCCLXXV M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, XLIII M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, XXII M. passuum. Mox XL M. passuum promontorium Phycus per Creticum mare excurrit, distans CCCL M. passuum a Taenaro Laconicae promontorio, a Creta vero ipsa CXXV M. Post id Cyrene, a mari undecim M. passuum. A Phycunte Apolloniam XXIV M. passuum, ad Cherronesum LXXXVIII M. passuum. Unde Catabathmum CCXVI M. passuum. Accolunt Marmaridae, a Paraetonii ferme regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Araraucelles, et iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Graeci appellavere, ab argumento loci, medios inter arenas sitos. Cyrenaicus ager XV M. passuum latitudine a litore, arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, et CCL M. passuum longitudine, lasere modo.

Post Nasamones Asbistae et Macae vivunt. Ultra eos Hammanientes duodecim dierum itinere a Syrtibus maioribus ad occidentem, et ipsi quaquaversus arenis circumdati: puteos tamen haud difficiles binûm ferme cubitorum inveniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniae aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hiberni occasus plaga dierum IV iter, cum

quibus commercium gemmae tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia invectae. Intervenit ad solitudines Africae, supra minorem Syrtin dictas, versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbesque Alelen et Cillabam subegimus. Item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus a natura adusto similis, aut Solis repercussu accenso. Ultra eum deserta: Matelgae oppidum Garamantum: itemque Debris, affuso fonte, a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus: clarissimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Rom. superata, et a Cornelio Balbo triumphata: uni huic omnium externo curru et Quiritium iure donato: quippe Gadibus genito civitas Romana cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, supra dicta oppida ab eo capta, auctores nostros prodidisse: ipsum in triumpho, praeter Cidamum et Garamam, omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra duxisse, quae iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum: mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Thapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama: Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus praecessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) arenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus Romani gessere auspiciis Vespasiani Imperatoris, compendium viae quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur Praeter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum, et vallis repente convexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore decies centena LX M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, DCCC.

VI. Quae sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridae, Adyrmachidae: dein Mareotae. Mensura a Catabathmo ad Paraetonium LXXXVI M. passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Paraetonium LXII M. passuum. Inde Alexandriam CC millia passuum: latitudo CLXIX est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M. prodidit. Agrippa totius Africae a mari Atlantico cum inferiore Aegypto tricies centena et XL M. passuum longitudinem. Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam, undecies centena M. passuum: ab ea Canopicum Nili proximum ostium quindecies centena et viginti octo M. pass. fecerunt. Isidorus a Tingi Canopum tricies et quinquies centena et quadraginta novem M. passuum: Artemidorus XL minus quam Isidorus.

VII. Insulas non ita multas complectuntur haec maria. Clarissima est Meninx, longitudine XXV M. passuum, latitudine XXII, ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africae latere, et altero Thoar: ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus CC sita. Ab ea centum M. pass. contra laevum, Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa XXV M. pass., lata dimidium eius, ubi plurimum: at in extremo non plus quinque M. pass. Huic perparva, Carthaginem versus, Cercinitis ponte iungitur. Ab his quinquaginta M. fere passuum Lopadusa, longa VI M. passuum. Mox Gaulos et Galata, cuius terra scorpionem, dirum animal Africae, necat. Dicuntur et in Clupea emori: cuius ex adverso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duae Aegimori arae, scopuli verius, quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam. Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedisse.

VIII. Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus, superque Gaetulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritae, a quo dictum est flumine: Gymnetes Pharusii, iam oceanum attingentes, et quos in Mauritaniae fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastae solitudines orientem versus, usque Garamantes, Augylasque et Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africae duas Aethiopias superponunt, et ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura, quae Nilo: calamum et papyrum et easdem gignit animantes, iisdemque temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas et Oecalicas. Horum oppidum Mavin quidam solitudinibus imposuerunt, Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, et Blemmyas, et Gamphasantas, et Satyros, et Himantopodas, Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est, et Solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque: neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Troglodytae specus excavant. Hae illis domus, victus serpentium carnes, stridorque, non vox: adeo sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exsortes, passim cum feminis degunt. Augylae inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, proeliorumque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore et oculis pectori affixis. Satyris, praeter figuram, nihil moris humani, Aegipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes lorica pedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. Pharusii quondam Persae, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quae memorentur, occurrunt.

IX. Adhaeret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes vicies sexies centena et triginta novem M. passuum tradidit. Ab ore autem Ponti ad os Maeotis Eratosthenes sedecies centena et quadraginta quinque M. pass. Universam vero cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus et Isidorus ter et sexagies centena et septuaginta quinque M. pass. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africae incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo praetendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra laevaque divisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M. passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere: ita se findente Nilo, ut triquetram terrae figuram efficiat. Ideo multi Graecae literae vocabulo, Delta appellavere Aegyptum. Mensura ab unitate alvei, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium CXLVI M., ad Pelusiacum CCLVI M. est. Summa pars contermina Aethiopiae, Thebais vocatur. Dividitur in praefecturas oppidorum, quas nomos vocant: Ombiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phaturiten, Coptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antaeopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quae iuxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbaethiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrhabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Meteliten, Gynaecopoliten, Menelaiten, Alexandriae regione. Item Lybiae Mareotis: Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M., in qua et oppidum Herculis appellatum. Arsinoitae duo

sunt: hi et Memphites, usque ad summum Delta perveniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo Oasitae. Quidam ex his aliqua nominà permutant, et substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu CCL M. passuum: aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M. et altitudinis quinquaginta passuum, manu factus: a rege, qui fecerat, Moeridis appellatus. Inde LXXII M. passuum abest Memphis, quondam arx Aegypti regum: unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est; ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta, XV M. passuum.

X. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quaesitu cognitus, sine bellis, quae ceteras omnes terras invenere. Originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caesareae in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Praeterea observatum est, prout in Mauritania nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa et squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore in Caesariensis Mauritaniae gente Massaesylûm erumpit, et hominum coetus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis: iterum arenis receptus conditur rursus XX dierum desertis ad proximos Aethiopas: atque ubi iterum senserit hominem, prosilit, fonte (ut verisimile est) illo, quem Nigrin vocavere. Inde Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen et belluis frequens, silvarumque opifex, medios Aethiopas secat, cognominatus Astapus; quod illarum gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastae magnitudinis, ut, quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breviore transvolet: circa clarissimam earum Meroen Astabores laevo alveo dictus, hoc est, ramus aquae venientis e tenebris: dextro vero Astusapes, quod latentis significationem adiicit: nec ante Nilus, quam se totum aquis concordibus rursus iunxit. Sic quoque etiamnum Siris, ut ante, nominatus per aliquot millia, et in totum Homero Aegyptus, aliisque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis: postremo inclusus montibus, nec aliunde torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi vocantur, novissimo catarracte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Postea lenis et confractis aquis domitaque violentia, aliquid et spatio fessus, multis quamvis faucibus in Aegyptium mare se evomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum, foecundus innatat terrae.

Causas huius incrementi varias prodidere: sed maxime probabiles, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum, ultra in ora acto mari: aut imbres Aethiopiae aestivos, iisdem Etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timaeus Mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, mergique in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus, ubi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, et suspensum abundare, ac ne devoretur, abscondi. Id evenire a Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante, cum in eo tractu absumantur umbrae. Plerisque e diverso opinatis largiorem fluere, ad septemtrionem Sole discedente, quod in Cancro et Leone evenit; ideoque tunc minus siccari. Rursus in Capricornum et austrinum polum reverso sorberi: et ob id parcius fluere. Sed Timaeo si quis extrahi posse credat, umbrarum defectus iis diebus et locis sine fine adest.

Incipit crescere Luna nova, quaecunque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transeunte; abundantissime autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas in Libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. Cum crescit, reges aut praefectos navigare eo, nefas iudicatum est. Auctus per puteos mensurae notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquae non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recedendo. Hae serendi tempora absumunt solo madente: illae non dant sitiente. Utrumque reputat provincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc aevi fuit cubitorum decem et octo Claudio principe: minimum quinque, Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversante. Cum stetere aquae, apertis molibus admittuntur. Ut quaeque liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras.

Ditionis Aegypti esse incipit a fine Aethiopiae Syene: ita vocatur peninsula mille passuum ambitu, in qua Castra sunt, latere Arabiae: et ex adverso insulae IV Philae, DC M. passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCL oppida fuisse. Iuba CCCC M. passuum. Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL M. passuum. Elephantis insula intra novissimum catarracten IV M. passuum, et supra Syenen XVI M. habitatur, navigationis Aegyptiae finis, ab Alexandria DLXXX M. pass. In tantum erravere suprascripti. Ibi Aethiopicae conveniunt naves. Namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad catarractas ventum est.

XI. Aegyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX M. urbium sibi Amase regnante habitata praefert: nunc quoque multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis: mox Leucotheae: Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama: Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, et iterum Iovis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia et Osiris templo inclytum, VII M. CCCCC passuum in Libyam remotum a flumine. Dein Ptolemais, et Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum, et supra dictum Herculis. Deinde Arsinoe, et iam dicta Memphis: inter quam et Arsinoiten nomon, in Libyco, turres, quae pyramides vocantur: Labyrinthus in Moeridis lacu nullo addito ligno exaedificatus: et oppidum Crialon. Unum praeterea intus et Arabiae conterminum claritatis magnae, Solis oppidum.

Sed iure laudetur in litore Aegyptii maris Alexandria, a Magno Alexandro condita, in Africae parte, ab ostio Canopico XII M. passuum iuxta Mareotim lacum, qui locus antea Rhacotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M. passuum laxitate insessa, ad effigiem Macedonicae chlamydis orbe gyrato laciniosam, dextra laevaque anguloso procursu: iam tum tamen quinta situs parte regiae dicata.

Mareotis lacus a meridiana urbis parte, euripo e Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu, CL ambitu, ut tradit Claudius Caesar. Alii schoenos in longitudinem patere XL faciunt, schoenumque stadia triginta: ita fieri longitudinis CL M. pass., tantundem et latitudinis.

Sunt in honore et intra decursus Nili multa oppida, praecipue quae nomina dedere ostiis, non omnibus, (XII enim reperiuntur, superque quatuor, quae ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriae Canopico, deinde Bolbitino,

Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. Praeterea Butos, Pharbaethos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis: unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, praeferentes.

XII. Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, et odoriferam illam, ac divitem et beatae cognomine inclytam. Haec Catabanum et Esbonitarum et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, praeterquam ubi Syriae confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, a meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabatacis. Heroopoliticus vocatur, alterque Aelaniticus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, CL M. passuum intervallo inter duo oppida, Aelana, et in nostro mari Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per deserta CXXV M. passuum tradit: tam parvo distat ibi tanta rerum naturae diversitas.

XIII. Iuxta Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus. Namque Palaestina vocabatur, qua contingit Arabas, et Iudaea, et Coele, dein Phoenice: et qua recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem et Tigrin: quaque transit Taurum, Sophene: citra vero etiam Comagene. Et ultra Armeniam Adiabene, Assyria ante dicta: et ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam et Arabiam, CCCCLXX M. passuum est. Latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV M. passuum. Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria Phoenicen volunt: et esse oram maritimam Syriae, cuius pars sit Idumaea et Iudaea, deinde Phoenice, deinde Syria. Id quod praeiacet mare totum, Phoenicium appellatur. Ipsa gens Phoenicum in magna gloria literarum inventionis, et siderum, navaliumque ac bellicarum artium.

XIV. A Pelusio Chabriae castra, Casius mons, delubrum Iovis Casii, tumulus Magni Pompeii. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV M. passuum. Mox Idumaea incipit, et Palaestina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam CL M. passuum circuitu tradidere: Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida: Rhinocolura, et intus Rhaphaea: Gaza, et intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: lamniae duae, altera intus. Ioppe Phoenicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem praeiacente saxo, in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia: Stratonis turris, eadem Caesarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flavia, a Vespasiano Imperatore deducta: Finis Palaestines centum octoginta novem mill. passuum, a confinio Arabiae: deinde Phoenice. Intus autem Samariae oppida: Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur: Sebaste, in monte, et altiore Gamala.

XV. Supra Idumaeam et Samariam Iudaea longe lateque funditur. Pars eius Syriae iuncta, Galilaea vocatur: Arabiae vero et Aegypto proxima Peraea, asperis dispersa montibus, et a ceteris Iudaeis Iordane amne discreta. Reliqua Iudaea dividitur in toparchias decem, quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam: Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Bethleptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longe clarissima urbium orientis, non Iudaeae modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis amnis oritur e fonte Paneade, qui cognomen dedit Caesareae, de qua dicemus: amnis amoenus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se praebens, velut invitus Asphaltiten lacum dirum naturâ petit, a quo postremo ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant, XVI M. passuum longitudinis, VI M. latitudinis, amoenis circumseptum oppidis: ab oriente, Iuliade, et Hippo: a meridie, Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant: ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites nihil praeter bitumen gignit: unde et nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima XXV implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machaerûs, secunda quondam arx Iudaeae, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicae salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine praeferens. Ab occidente litora Esseni fugiunt, usque qua nocent: gens sola, et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex aequo convenarum turba renascitur, large frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunae fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. Tam foecunda illis aliorum vitae poenitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, et ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudaea est.

XVI. Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio, a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem: Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin, (antea Nysam a Libero Patre, sepulta nutrice ibi) Scythis deductis. Gadara, Hieromiace praefluente, et iam dictum Hippon: Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiae, regionum instar singulae, et in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Caesarea cum supradicto fonte: Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

XVII. Hinc redeundum est ad oram, atque Phoenicen. Fuit oppidum Crocodilôn, est flumen: memoria urbium, Dorum, Sycaminum. Promontorium Carmelum, et in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba: rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens. Ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudii Caesaris Ptolemais, quae quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, praealto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula, terrarum orbis avida, Carthagine: etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus XIX M. passuum est, intra Palaetyro inclusa. Oppidum ipsum XXII stadia obtinet. Inde Sarepta, et Ornithon oppida: et Sidon artifex vitri, Thebarumque Boeotiarum parens. A tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stadiis Simyram usque porrigitur, qua Coele Syria cognominatur. Huic par, interveniente valle, mons adversus Antilibanus obtenditur quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est, praedictaeque eum ea tetrarchiae, et Palaestinae tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluvius Magoras: Berytus colonia, quae Felix Iulia appellatur. Leontos oppidum: flumen Lycos: Palaebyblos: flumen Adonis. Oppida: Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrii et Sidonii et Aradii obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida:

Simyra, Marathos, contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula, ducentos passus a continente distans. Regio, in qua supradicti desinunt montes, et, interiacentibus campis, Bargylus mons incipit.

XVIII. Hinc rursus Syria, desinente Phoenice. Oppida: Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera: Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium. Deinde promontorium Syriae Antiochiae. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne dividitur: in promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

Super eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem adspicit, brevi circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen XIX M. pass. est: altitudo per directum, IV. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum et Antilibanum iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos: et a tergo Portae, quae Syriae appellantur, intervallo Rhosiorum montium et Tauri. In ora oppidum Myriandros: mons Amanus, in quo oppidum Bomitae. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

XIX. Nunc interiora dicantur. Coele habet Apamiam, Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quae alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Graecis autem Derceto dicta, colitur: Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriae. Et inde Cyrrhestice Cyrrhum: Gazatas, Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quae Granucomatae vocantur, Emesenos, Hylatas, Ituraeorum gentem, et qui ex iis Baetarreni vocantur: Mariammitanos: tetrarchiam, quae Mammisea appellatur: Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias praeter iam dictam duas, quae ad Euphraten, et quae ad Belum vocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quae cum Euphrate dicentur), Arethusios, Beroeenses, Epiphaneenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissaeos, praeter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

XX. Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in praefectura Armeniae maioris Caranitide, ut prodidere ex iis, qui proxime viderant, Domitius Corbulo, in monte Aba: Licinius Mucianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram, XII M. passuum, initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenen primum, mox Anaiticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV M. passuum. Inde navigatur Pastonam quinquaginta M. passuum; Melitenen Cappadociae XXIV M. passuum; Elegiam Armeniae decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons: nec resistit, quanquam XII M. pass. latitudine praevalens. Omiram vocant irrumpentem: mox ubi pertregit, Euphraten, tum quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde laeva, Oreôn dictam regionem, trischoena mensura, dextraque Commagenen disterminat; pontis tamen, etiam ubi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolin Cappadociae, cursum ad occasum Solis agit. Primum hunc illi in pugna Taurus aufert: victusque et abscissus sibimet, alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturae dimicatio illa aequatur, hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. A catarractis iterum navigatur; XL M. passuum inde Commagenes caput Samosata.

XXI. Arabia supra dicta, habet oppida: Edessam, quae quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen a fonte nominatam: Carrhas clade Crassi nobiles. Iungitur praefectura Mesopotamiae, originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Retavi vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriae, Marsyas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imme civitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania et Antiochia, quae ad Euphraten vocantur. Item Zeugma, LXXII millibus passuum a Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex adverso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohaerent Mesopotamiae, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitae. Ita fertur usque Uram locum, in quo conversus ad Orientem relinquit Syriae Palmirenas solitudines, quae usque ad Petram urbem, et regionem Arabiae Felicis appellatae, pertinent.

Palmira urbs nobilis situ, divitiis soli, et aquis amoenis, vasta undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exemta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summia, Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrinque cura. Abest a Seleucia Parthorum, quae vocatur ad Tigrin, CCCXXXVIII mill. passuum: a proximo vero Syriae litore, CCIII millibus: et a Damasco viginti septem propius.

Infra Palmirae solitudines Stelendena regio est, dictaeque iam Hierapolis ac Beroea et Chalcis. Ultra Palmiram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Emesa: item Elatium, dimidio propior Petrae, quam Damascus. A Sura autem proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem navigatio, totidemque fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate octoginta tribus millibus passuum circa vicum Massicen: et parte laeva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam praefluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alveo Babylonem, quondam Chaldaeae caput, petit, mediamque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem et ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat, Sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit in Virgine, et Leone transgresso. In totum vero remeat in vicesima nona parte Virginis.

XXII. Sed redeamus ad oram Syriae, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portae Amani montis. Flumina: Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aegae liberum, amnis Pyramus, portae Ciliciae: oppida, Mallos, Magarsos, et intus Tarsos. Campi Aleii: oppida Cassipolis, Mopsos liberum, Pyramo impositum: Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes: Saros, Cydnus Tarsum liberam urbem procul a mari secans: Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis: Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Ale, Selinûs, Arsinoe, Iotape, Doron. Iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum, et portus, et specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon. Oppida: Holmoe, Myle. Promontorium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciae Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesarea: Augusta, Castabala, Epiphania, quae antea Oeniandos: Eleusa, Iconium: Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine, a mari relata, ubi vocabatur Holmia. Praeterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus.

XXIII. Ciliciae Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus, Isaura, Clibanus, Lalasis: decurrit autem ad mare Anemurii regione supra dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella XLIV inter asperas convalles latent.

XXIV. Insident verticem Pisidae, quondam Solymi appellati: quorum colonia Caesarea, eadem Antiochia. Oppida: Oroanda, Sagalessos.

XXV. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiae contermina est, civitatum XIV, urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa in Tauro: Hyde in confinio Galatiae atque Cappadociae. A latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyae, quorum Arycanda oppidum.

XXVI. Pamphylia, ante Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius: Side, et in monte Aspendum, Pletenissum, Perga. Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus. Amnes: Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Catarractes, iuxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque eius orae Phaselis.

XXVII. Iunctum ei mare Lycium est, gensque Lycia: unde vastum sinum Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, et innumerarum gentium arbiter, dextro latere septemtrionalis, ubi primum ab Indico mari exsurgit, laevo meridianus, et ad occasum tendens: mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo a septemtrione: flexusque immensum iter quaerit, velut de industria rerum natura subinde aequora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum, illinc Caspium et Hyrcanium, contraque Maeoticum lacum. Torquetur itaque collisus inter haec claustra, et tamen victor, flexuosus evadit usque ad cognata Riphacorum montium iuga, numerosis nominibus et novis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, Paryadres, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus: atque ubi se quoque exsuperat, Caucasus: ubi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumque Taurus: etiam ubi dehiscit, seque populis aperit, portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans, quae alibi Armeniae, alibi Caspiae, alibi Ciliciae vocantur. Quin etiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc implet: a dextra Hyrcanius, Caspius: a laeva Paryadres, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In universum vero Graece Ceraunius.

XXVIII. In Lycia igitur, a promontorio eius oppidum Simena, mons Chimaera noctibus flagrans, Hephaestium civitas, et ipsa saepe flagrantibus iugis: Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gagae, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare, Limyra cum amne, in quem Arycandus influit: et mons Massycites: Andriaca civitas, Myra. Oppida: Apyre, et Antiphellos, quae quondam Habessus: atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus a mari XV M. passuum, flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quae prius Sataros: et in monte, Sidyma. Promontorium Cragus. Ultra, par sinus priori. Ibi Pinara, et quae Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam LXX oppida habuit, nunc XXXVI habet. Ex his celeberrima, praeter supra dicta, Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma praefluente Adesa: Cyaneae, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare, sive Carpathium, et quae proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. Unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Aegaeo mari, a meridie Aegyptio, a septemtrione Paphlagonia. Huius longitudinem CCCCLXX M. passuum, latitudinem CCCXX M. fecit. Alteram determinavit ab oriente, Armenia minore: ab occidente, Phrygia, Lycaonia, Pamphylia: a septemtrione, provincia Pontica: a meridie, mari Pamphylio: longam DLXXV M. pass., latam CCCXXV M.

XXIX. In proxima ora Caria est, mox Ionia: ultra eam Aeolis. Caria mediae Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida: Daedala, Crya fugitivorum. Flumen Axon, oppidum Calynda. Amnis Indus in Cibyratarum iugis ortus, recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. Locus Loryma. Oppida: Tisanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schoenus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit.

Sed prius terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiae est. Conveniunt eo XXV civitates, celeberrima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo et Capro: appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conventu, quos nominare non pigeat, Hydrelitae, Themisones, Hierapolitae. Alter conventus a Synnada accipit nomen. Conveniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylaei, Midaei, Iulienses, et reliqui ignobiles populi XV. Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celaenas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiae, circumfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Maeandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur convallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conventu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles IX.

Doridis in sinu, Leucopolis, Hamaxitos, Elaeus, Euthene. Dein Cariae oppida, Pitaium, Eutane, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmissum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum et Iasium. Inde Myndos, et ubi fuit Palaemyndus, Nariandus, Neapolis, Caryanda, Termera libera, Bargyla, et a quo sinus Iasius, oppidum Iasus.

Caria interiorum nominum fama praenitet: quippe ibi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos et Cranaos oppida: nunc eam circumfluunt Maeander, et Orsinus. Fuit in eo tractu et Maeandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum, et Orthosia: Berecynthius tractus, Nysa: Trallis, eadem Evanthia, et Seleucia, et Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmaeos habitasse tradunt. Praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quae conventum eum cognominavit: Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Troezene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Orthronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydisenses, Apolloniatae, Trapezopolitae, Aphrodisienses liberi. Praeter haec sunt Coscinus, Harpasa apposita fluvio Harpaso, quo et Trallicon cum fuit, alluebatur.

XXX. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Maeandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiae ab exortu Solis vicina, ad septemtrionem Mysiae, meridiana parte Cariam amplectens, Maeonia ante appellata. Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, vitibus consitus, et ex eo profluente Pactolo, eodemque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: a Maeoniis civitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygaeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conveniuntque in eam extra praedictos, Macedones Caduceni, Philadelpheni, et ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Maeonii, Tripolitani: iidem et Antoniopolitae Maeandro

alluuntur : Apollonoshieritae, Mesotimolitae, et alii ignobiles.

XXXI. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium et oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymaei Apollinis, a litore stadiis viginti. Et inde centum octoginta, Miletus Ioniae caput, Lelegeis ante, et Pityusa, et Anactoria nominata, super octoginta urbium per cuncta maria genetrix; nec fraudanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Maeander ortus e lacu in monte Aulocrene, plurimisque affusus oppidis, et repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus, ut saepe credatur reverti: Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargyleticos campos: postremo Cariam placidus, omnesque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum a Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius cognominis: Carica, Myûs, quod primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti: Naulochum, Priene. In ora quae Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, et ideo Panionia appellata. Iuxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phygela fuit, et Marathesium oppidum. Supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso XV M. passuum: Trallibus eo amplius MMM. Antea Thessaloce et Androlitia nominata: et litori apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando, et Euhippa cognominata.

In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus: Alopes, cum pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, et Morges vocata est, et Smyrna cognomine Trachea, et Samornion, et Ptelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cilbianis iugis orto, multosque amnes deferente, et stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, qua terras propagat, mediisque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in urbe Callipia, et templum Dianae complexi e diversis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, et intus ipsa Colophon, Haleso affluente. Inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos: fuit et Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas CCL M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat VII M. D passuum longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluvius, Corynaeum Mimantis promontorium, Clazomenae, Parthenie, et Hippi, Chytrophoria appellatae cum insulae essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs et Hermesia, et Sipylum, quod ante Tantalis vocabatur, caput Maeoniae, ubi nunc est stagnum Sale: obiit et Archaeopolis substituta Sipylo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.

Regredientibus inde abest XII M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiae nobilissimi in hoc tractu fere explicant se, Mastusia a tergo Smyrnae, et Termetis, Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus campos facit, et nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiae civitatem, multosque colligit fluvios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, a Caria eam disterminat: Hyllum, et Cryon, et ipsos Phrygiae, Mysiae, Lydiae amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finisque Ioniae Phocaea.

Smyrnaeum conventum magna pars Aeoliae, quae mox dicetur, frequentat: praeterque, Macedones Hyrcani cognominati, et Magnetes a Sipylo. Ephesum vero alterum lumen Asiae, remotiores conveniunt Caesarienses, Metropolitae, Cilbiani inferiores et superiores, Mysomacedones, Mastaurenses, Briullitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

XXXII. Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, et quae Hellesponto adiacet Troas. Ibi a Phocaea, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quae Sebastopolim se vocat: intus Aegae, Attalia, Posidea, Neontichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, et civitas ab eo cognominata. Fuit et Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elaea, et ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidere Canae, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocylium, Thebe, Astyre, Chrysa, Palaescepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum: amnes, Grylios, Ollius. Regio Aphrodisias, quae antea Politice Orgas. Regio Scepsis. Flumen Evenum, cuius in ripis intercidere Lyrnessos, et Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora, quae sinum cognominavit et conventum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina: Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris: et Assos, eadem Apollonia. Fuit et Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida et Troada. Fuit et Polymedia civitas, et Chrysa, et Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit. Deportant Adramytteum negotia, Apolloniatae a Rhyndaco amne, Erezii, Miletopolitae, Poemaneni, Macedones Aschilacae, Polichnaei, Pionitae, Cilices Mandacadeni: in Mysia Abrettini, et Hellespontii appellati, et alii ignobiles.

XXXIII. Troadis primus locus Hamaxitos: dein Cebrenia: ipsaque Troas, Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Romana. Oppidum Nec. Scamander amnis navigabilis, et in promontorio quondam Sigeum oppidum. Dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus: stagnumque prius faciens Palaescamander. Ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit. Est tamen et nunc Scamandria civitas parva, ac M D passus remotum a portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhoetea litora, Rhoeteo, et Dardanio, et Arisbe, oppidis habitata. Fuit et Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum a Mitylenaeis, et mox Atheniensibus, ubi classis eius steterat in Sigeo. Fuit et Aeantium, a Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto, XXX stad. intervallo a Sigeo, et ipso statione classis suae. Supra Aeolida, et partem Troadis, in mediterraneo est, quae vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appellaretur. In ea Pioniae, Andera, Cale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia, longeque clarissimum Asiae Pergamum, quod intermeat Selinus, praefluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elaea, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio. Ad eam conveniunt Thyatireni, Mygdones, Mosyni, Bregmenteni, Hieracometae, Perpereni, Tiareni, Hierolophienses, Hermocapelitae, Attalenses, Pantaenses, Apollonidienses, aliaeque inhonorae civitates. A Rhoeteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. Inde XVIII M. promontorium Trapeza, unde primum concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse

gentes tradit Eratosthenes, Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus Arimos : et Capretas, ubi sit Apamia condita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam vocatam.

XXXIV. Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris dictatoris, Pharos : quondam diei navigatione distans ab Aegypto ; nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. Namque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alveis mari, Stegano, Posideo, Tauro.

In Phoenicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluae Andromedam ferunt : et iam dicta Arados : inter quam et continentem, quinquaginta cubita alto mari, (ut auctor est Mucianus) e fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usque a vado trahitur.

XXXV. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumque Ciliciae ac Syriae obiectam, quondam IX regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes CCCCXXVIII M. D. prodidit. Isidorus CCCLXXV M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum et Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus CLXII D. Timosthenes CC. Vocatam ante Acamantida, Philonides : Cerastin Xenagoras, et Aspeliam, et Amathusiam, et Macariam : Astynomus Crypton, et Coliniam. Oppida in ea XV. Nea Paphos, Palaepaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathûs, Lapethos, Soloe : Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe : Carpasium, Golgi. Fuere et ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciae quinquaginta M. passuum. Mare, quod praetenditur, vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula est : et quatuor, ante promontorium ex adverso Syriae, Clides : rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminiae.

In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriae tres steriles, et Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferae navigantibus Chelidoniae totidem. Ab iis cum oppido Leucolla, Pactyae : Lasia, Nymphais, Macris, Megista, cuius civitas interiit. Multae deinde ignobiles. Sed contra Chimaeram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora VIII M. passuum, Daedaleôn duae, Cryeon tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi, Glaucumque versus amnem Lagusa, Macris, Didymae, Helbo, Scope, Aspis : et in qua oppidum interiit, Telandria : proximaque Cauno Rhodussa.

XXXVI. Sed pulcherrima et libera Rhodos, circuitu CXXV mill. passuum : aut si potius Isidoro credimus, CIII. Habitata urbibus, Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti DLXXVIII M. ut Isidorus tradit : ut Eratosthenes, CCCCLXIX M., ut Mucianus, D, a Cypro CLXVI. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Aethraea, Trinacria, Corymbia, Poeeessa, Atabyria ab rege : deinde Macaria, et Oloessa. Rhodiorum insulae, Carpathus, quae mari nomen dedit : Casos, Achne olim : Nisyros distans ab Gnido XII mill. D, Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur XXXVII mill. D. Portus benigne praebet octo. Praeter has circa Rhodum, Cyclopis, Steganos, Cordylusa, Diabetae IV, Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne : et a Gnido, Cisserussa, Therionarce : Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero : et in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariae ora, quae vocantur Argiae, numero viginti, et Hyetussa, Lepsia, Leros.

Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. passuum distans, circuitu centum : ut plures existimant, Merope vocata : Cea, ut Staphylus : Meropis, ut Dionysius : dein Nymphaea. Mons ibi Prion : et Nisyron abruptam illi putant, quae Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priapponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano : paulumque a continente distans, quae vocata est Cinaedopolis, probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

XXXVII. Ioniae ora Tragias, et Corseas habet, et Icaron, de qua dictum est : Laden, quae prius Late vocabatur : atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas : Mycalae, Trogilias tres : Psilon, Argennon, Sandalion : Samon liberam, circuitu octoginta septem mill. passuum : aut, ut Isidorus, centum : Partheniam primum appellatam, Aristoteles tradit : postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam : alii Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea, Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes : Gigartho, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulae, Rhypara, Nymphaea, Achillea.

XXXVIII. Par claritate ab ea distat XCIII M. passuum cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat : Metrodorus et Cleobulus Chiam, a Chione nympha : aliqui a nive : et Macrin, et Pityusam. Montem habet Pellenaeum, marmor Chium. Circuitu CXXV M. passuum colligit, ut veteres tradidere, Isidorus IX millia adiicit. Posita est inter Samum, et Lesbum, ex adverso maxime Erythrarum.

Finitimae sunt, Thallusa, quam alii Daphnusam scribunt : Oenussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Iam hae circa Ephesum, et quae Pisistrati vocantur : Anthinae, Myonnesos, Diarrheusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cum oppido : Cerciae, Halone, Commone, Illetia, Lepria, et Rhesperia, Procusae, Bolbulae, Phanae, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirrheusa, multaeque ignobiles. Clara vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI M. D passuum, tantundem ab Erythris.

Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elaeussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada, Ascaniae, Plateae III. Dein Lamiae, Plitaniae duae, Plate, Scopelos, Getone, Arthedon, Coelae, Lagussae, Didymae.

XXXIX. Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV M. passuum : Himerte et Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa. Antissam Methymna traxit in seipsam : novem urbibus Asiae in XXXVII M. passuum vicina. Et Agamede obiit, et Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, et libera Mytilene, annis M D potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII M. passuum : ut veteres, CXCV M. Montes habet Lepethymnum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest VII M. D passuum. Insulae appositae, Sandaleôn, Leucae quinque. Ex iis Cydonea, cum fonte calido. Argennussae ab Aege IV M. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori adiacet Tenedus, Leucophrys dicta, et Phoenice, et Lyrnessos. Abest a Lesbo LVI M. passuum, a Sigeo XII M. D.

XL. Impetum deinde sumit Hellespontus, et mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europae. Promontorium id appellavimus Trapezam : ab eo decem mill. passuum, Abydum oppidum, ubi angustiae septem stadiorum. Deinde Percote oppidum : et Lampsacum, antea Pityusa dictum.

Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellavit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus: Zelia, Propontis: ita appellatur, ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Ultra insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, antea vocitatum Arctonnesos, et Dolionis, et Dindymis, cuius a vertice mons Dindymus. Mox oppida: Placia, Ariacos, Scylace, quorum a tergo mons Olympus, Mysius dictus: civitas Olympena. Amnes: Hiorsius, et Rhyndacus, ante Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande, et Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari. Urbs fuit immensa Attusa nomine; nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiu-come, quae Iuliopolis vocatur; et in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes: et intus Helgas oppidum, quae Germanicopolis, alio nomine Booscoete: sicut Apamea, quae nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, et Mysiae initium. Postea sinus, in quo flumen Ascanium: oppidum Bryllion: amnes, Hylas, et Cios, cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiae, a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiae vocabatur. Quapropter non alibi aptius de ea dicatur.

XLI. Phrygia Troadi superiecta, populisque a promontorio Lecto ad flumen Etheleum praedictis, septemtrionali sui parte Galatiae contermina: meridiana Lycaoniae, Pisidiae, Mygdoniaeque: ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima, praeter iam dicta, Ancyra, Andria, Celaenae, Colossae, Carina, Cotyaion, Ceranae, Conium, Midaion. Sunt auctores, transisse ex Europa Mysos, et Brygas, et Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

XLII. Simul dicendum videtur et de Galatia, quae superposita, agros maiori ex parte Phrygiae tenet, caputque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum, Tolistobogi et Voturi et Ambitui vocantur: qui Maeoniae et Paphlagoniae regionem, Trocmi. Praetenditur Cappadocia, a septemtrione et Solis ortu, cuius uberrimam partem occupavere Tectosages ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hae. Populi vero ac tetrarchiae omnes, numero CXCV. Oppida: Tectosagum, Ancyra: Trocmorum, Tavium: Tolistobogorum, Pesinûs. Praeter hos celebres, Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshieronitae, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Thebaseni. Attingit Galatia et Pamphyliae Cabaliam: et Milyas, qui circa Barin sunt, et Cyllanticum, et Oroandicum Pisidiae tractum. Item Lycaoniae partem Obigenen. Flumina sunt in ea, praeter iam dicta, Sangarium, et Gallus, a quo nomen traxere Matris Deûm sacerdotes.

XLIII. Nunc reliqua in ora, a Cio intus in Bithynia Prusa, ab Hannibale sub Olympo condita: inde Nicaeam XXV millia passuum interveniente Ascanio lacu. Deinde Nicaea in ultimo Ascanio sinu, quae prius Olbia: et Prusa item altera sub Hypio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Aesyros, Gendos, qui et Chrysorrhoas. Promontorium, in quo Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit et Astacum, unde et ex eo Astacenus idem sinus. Fuit et Libyssa oppidum, ubi nunc Hannibalis tantum tumulus. Est in intimo sinu Nicomedia Bithyniae praeclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, a Nicomedia XXXVII M. D. Rursusque coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, a Nicomedia LXII D, Procerastis antea dicta, dein Colpusa, postea Coecorum oppidum, quod locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. Flumina: Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lilaeus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam et Galatiam disterminat. Ultra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, a quâ nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci: deinde Naulochum promontorium: Estiae templum Neptuni. Bosphorus D passuum intervallo Asiam Europae iterum auferens, abest a Chalcedone XII M. D passuum. Inde fauces primae VIII M. DCCL passuum, ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiae est, populorumque CCLXXXII, qui ad eum locum a sinu Lyciae numerantur. Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosphorum Thracium CCXXXIV M. passuum diximus. A Chalcedone Sigeum Isidorus CCCXXII M. D passuum tradit.

XLIV. Insulae in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, unde Cyzicenum marmor: eadem Neuris et Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiusa, Acanthus, Phoebe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido, Delphacia, Polydora, Artacaeon cum oppido. Est et contra Nicomediam Demonnesos. Item ultra Heracleam adversa Bithyniae Thynias, quam barbari Bithyniam vocant. Est et Antiochia: et contra fauces Rhyndaci Besbicos decem et octo mill. circuitu. Est et Elaea, et duae Rhodussae, Erebinthodes, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VI.

I. Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidia naturae sine ullo fine indulgentis aviditati maris, et ipse inter Europam Asiamque funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras, et partem earum aucta inanitate abstulisse: non irrupisse fractis montibus, Calpeque Africae avulsa tanto maiora absorbuisse, quam reliquerit, spatia: non per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris devoratis: a Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec exspatianti lacus Maeotii rapinam suam iungant. Invitis hoc accidisse terris, indicio sunt tot angustiae, atque tam parva naturae repugnantis intervalla, ad Hellespontum octingentorum septuaginta quinque passuum: ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu: unde nomen ambobus, et iam quaedam in disso-

ciatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumque latratus invicem audiuntur: vocis etiam humanae commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. Mensuram Ponti a Bosphoro ad Maeotium lacum quidam fecere quatuordecies centenûm, ac triginta et octo mill. passuum. Eratosthenes centum minorem. Agrippa a Chalcedone ad Phasin decies centena mill. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos intervalla generatim ponemus comperta in nostro aevo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo a faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhesum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas: Sagaris fluvius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum. Idem Sangarius a plerisque dictus: a quo incipiunt Mariandyni sinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini appositum. Abest a Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina: Paedopides, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea triginta octo mill. passuum. Fluvius Billis.

II. Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemeniam aliqui dixerunt, inclusam a tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, a Tio LXIII M. passuum. Oppida: Cimolis, Stephane: amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu, abest a Ponti ostio CCCXXV M. passuum: vel, ut aliis placuit, CCCL M. Tantundem a Cimmerio, aut ut aliqui maluere, CCCXII M. D. Fuit et oppidum, eodem nomine, et aliud inde Armene: nunc est colonia Sinope, a Cytoro CLXIV M. Flumen Evarchum: Gens Cappadocum, oppidum Gaziura, et Gazelum: amnis Halys, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida: Gangre, Carusa, Amisum liberum, a Sinope CXXX M. passuum. Eiusdemque nominis sinus tanti recessus, ut Asiam paene insulam faciat, CC M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantum gentes Graecas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, ceteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum est.

III. Cappadocia intus habet coloniam Claudii Caesaris Archelaidem, quam praefluit Halys. Oppida: Comana, quod Sarus: Neocaesaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris in regione Gazacena. In Colopena vero Sebastiam et Sebastopolin. Haec parva, sed paria supra dictis. Reliqua sui parte Melitam, a Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: et sub monte Argaeo Mazacam, quae nunc Caesarea nominatur. Cappadociae pars praetenta Armeniae maiori, Melitene vocatur: Commagenae, Cataonia: Phrygiae, Garsauritis, Sargarausene, Cammanene: Galatiae, Morimene: ubi disterminat eos Cappadox amnis, a quo nomen traxere, antea Leucosyri dicti. A Neocaesarea supradicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est et Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum et flumen Chadisia, Lycastum, a quo Themiscyrena regio.

IV. Iris flumen deferens Lycum. Civitas Ziela intus, nobilis clade Triarii, et victoria C. Caesaris: in ora amnis Thermodon, ortus ad castellum, quod vocant Phanaroeam, praeterque radices Amazonii montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, ut alia quinque: Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana: nunc Manteium. Gentes Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes: Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens, Macrocephali, oppidum Cerasûs, portus Chordule. Gentes: Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens, Macrones: Sidene, flumenque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium ab Amiso CXX M. passuum. Inde flumina: Iasonium, Melanthium: et ab Amiso LXXX M. passuum, Pharnacea oppidum, Tripolis castellum et fluvius. Item Philocalea, et sine fluvio Liviopolis: et a Pharnacea centum M. passuum, Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Ultra quod gens Armenochalybes, a maiore Armenia XXX M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra vero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum, cum castello cognomine in faucibus, a Trapezunte CXL M. passuum. Eius loci a tergo montium Iberia est: in ora vero Heniochi, Ampreutae, Lazi. Flumina: Acampsis, Isis, Mogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, promontorium eodem nomine, clarissimusque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: navigatur quamlibet magnis navigiis XXXVIII M. D passuum. Inde minoribus longo spatio, pontibus CXX pervius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyndarida, Circaeum, Cygnum, et in faucibus Phasin. Maxime autem inclaruit Aea, XV M. passuum a mari, ubi Hippos et Cyaneos vasti amnes e diverso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, et ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usquequo magnarum navium capacem esse diximus. Et alios accipit fluvios, magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius, insulae sine nomine, ab Absaro LXX M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salae, antiquis Phthirophagi dicti, et Suani. Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes: Singames, Tarsuras, Astelephas, Chrysorrhoas. Gens Absilae, castellum Sebastopolis, a Phaside centum M. passuum. Gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen et oppidum Penius. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

V. Subiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphaeos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum et Maeotin devexa, altero in Caspium et Hyrcanium mare. Reliqua litora ferae nationes tenent, Melanchlaeni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluvium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam CCC nationes, dissimilibus linguis, descendere prodiderit. Et postea a nostris CXXX interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat a Sebastopoli LXX M. passuum. Achaei, Mardi, Cercetae: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs, oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatae. Ad hos profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thallos iis esse confines, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent: siccari eas aestu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero et flumine, ab Heracleo CXXXVI M. Inde promontorium Crunoe, a quo supercilium arduum tenent Toretae. Civitas Sindica, ab Hiero LXVII M. D passuum. Flumen Setheries. Inde ad Bosphori Cimmerii introitum LXXXVIII M. D passuum.

VI. Sed ipsius peninsulae, inter Pontum et Maeotim lacum excurrentis, non amplior LXVII M. D passuum longitudo est: latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curvatur in Maeotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia et Phanagoria, et paene desertum Apaturos, ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur. Inde Maeotis lacus, in Europa dictus.

VII. A Cimmerio accolunt Maeotici, Vali, Serbi,

Arrechi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, colunt Sarmatae, Medorum (ut ferunt) soboles, et ipsi in multa genera divisi. Primo Sauromatae Gynaecocratumeni, unde Amazonum connubia. Dein Evazae, Cottae, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatrae, Zigae, Dandari, Tussagetae, Turcae, usque ad solitudines saltuosis convallibus asperas: ultra quas Arimphaei, qui ad Riphaeos pertinent montes. Tanain ipsum Scythae Silin vocant, Maeotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii et Maeones, postea Panticapenses.

Sunt qui circa Maeotin ad Ceraunios montes has tradant gentes. A litore Napitas; supraque Essedones Colchis iunctos, montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantocaptas, Agamathas, Picos, Rhymozolos, Ascomarcos: et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos, Anclacas, Tydios, Carastaseos, Authiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ibi gentes Caucadas, Opharitas: Amnes, Menotharum, Imityem ex montibus Cissiis, inter Acdeos, Carnas, Uscardeos, Accisos, Gabros, Gogaros. Circaque fontem Imityis, Imityos, et Aparthenos. Alii influxisse eo Scythas Auchetas, Atarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas et Inapaeos viritim deletos. Aliqui flumen Ocharium labi per Cantecos et Sapeos: Tanain vero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catazetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satarcheos, Spaleos.

VIII. Peracta est interior ora, omnesque accolae: nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac veteres, prodituram me non eo infitias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis a Domitio Corbulone, regibusque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam, maioremque, et Commagenen laevo suo latere transit: dextra vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoque impetu scandens ad ortum Solis et Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiae tractum, et usque ad Cyrrhesticam eius regionem, parte sua, quae vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiae duodecies centena quinquaginta M. passuum efficit: latitudo, DCXL M.

IX. Armenia autem maior incipiens a Paryadris montibus, Euphrate amne (ut dictum est) aufertur Cappadociae: et qua discedit Euphrates, Mesopotamiae, haud minus claro amne Tigri. Utrumque fundit ipsa, et initium Mesopotamiae facit, inter duos amnes iturae. Quod iter est ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem usque in Adiabenen perfert. Ab ea transversis iugis inclusa, latitudinem in laeva pandit ad Cyrum amnem transversa in Araxem: longitudinem vero ad minorem usque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, et Paryadris montibus, qui fundunt Absarum, discreta ab illa.

X. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos vocavere: Araxes eodem monte, quo Euphrates, VI M. passuum intervallo: auctusque amne Musi, et ipse (ut plures existimavere) a Cyro defertur in Caspium mare.

Oppida celebrantur in minore, Caesarea, Aza, Nicopolis: in maiore, Armosata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelso autem Tigranocerta: at in campis iuxta Araxem Artaxata. Universae magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris, ter et decies centena M. passuum: latitudinem dimidium eius, a Tigranocerta ad Iberiam. Dividitur (quod certum est) in praefecturas, quas στρατηγίας vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Claudunt eam ab oriente montes, sed non statim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spatii, Sopheni tenent: ab his iuga: ultra Adiabeni tenent. Per convalles autem proximi Armeniae sunt Menobardi, et Moscheni. Adiabenen Tigris, et montes invii cingunt. Ab laeva eius regio Medorum est, et prospectus Caspii maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumque Caucasiis montibus cingitur. Incolae per confinium Armeniae nunc dicentur.

XI. Planitiem omnem a Cyro usque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum e Caucasiis montibus defluente. Praevalent oppida, Albaniae, Cabalaca: Iberiae, Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, et Triare usque ad Paryadros montes. Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant et Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: et infra eos Sacassani, et deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac devexa obtinentur. Rursus ab Albaniae confinio, tota montium fronte gentes Silvorum ferae, et infra Lubienorum: mox Diduri et Sodii.

XII. Ab his sunt portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente: ubi fores obditae ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello, quod vocatur Cumania, communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxime Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes Gordyaeos, Valli, Suarni indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Heniochorum plura genera, mox Achaeorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis.

Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M. passuum, non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos CCL M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Caesar a Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare CL M. prodidit: eaque perfodere cogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore a Ptolemaeo Cerauno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum CC M. passuum esse constat fere.

XIII. Insulae in Ponto Planctae, sive Cyaneae, sive Symplegades. Deinde Apollonia, Thynias dicta, ut distingueretur ab ea, quae est in Europa. Distat a continente passibus M., cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Graeci Ariam dixerunt, sacramque Marti, et in ea volucres cum advenis pugnasse, pennarum ictu.

XIV. Nunc omnibus, quae sunt interiora Asiae, dictis, Riphaeos montes transcendat animus, dextraque litori oceani incedat. Tribus hic e partibus caeli alluens Asiam: Scythicus a septemtrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, varieque per sinus et accolas in complura nomina dividitur. Verum Asiae quoque magna portio apposita septemtrioni, iniuria sideris rigentis, vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis aestivi, Scythae sunt. Extra eos ultraque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promontorium Celticae Lytarmis, fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Riphaeorum montium deficiunt iuga. Ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccae, capillus iuxta feminis virisque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inviolatosque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, sed illos quoque, qui ad eos profugerint. Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cissianthi, Georgi, et Amazonum gens. Haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare.

XV. Nam et irrumpit Scythico oceano in aversa

Asiae, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caspio et Hyrcanio. Non minus hoc esse quam Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit et mensuram: ab exortu et meridie, per Cadusiae et Albaniae oram quinquies mille CCCC stad. Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos, ad ostium Oxi fluminis, quater mille DCCC stad. Ab eo ad ostium Iaxartis MM. CCCC. Quae summa efficit quindecies centena septuaginta quinque mill. passuum. Artemidorus hinc detrahit viginti quinque M. passuum. Agrippa Caspium mare, gentesque quae circa sunt, et cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, a meridie Tauri, a septemtrione oceano Scythico, patere qua cognitum est, CCCCXC M. passuum, in longitudinem: CCXC M. in latitudinem prodidit. Non desunt vero, qui eius maris universum circuitum a freto vicies et quinquies centenis M. passuum tradunt.

Irrumpit autem arctis faucibus, et in longitudinem spatiosis. At ubi coepit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Maeotium lacum ab ore descendens, sicilis (ut auctor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: utrinque enim accolunt Scythae, et per angustias inter se commeant: hinc Nomades, et Sauromatae multis nominibus, illinc Abzoae non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Udini Scytharum populus. Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iasone orti: ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Haec gens superfusa montibus Caucasiis, ad Cyrum amnem, Armeniae confinium atque Iberiae, descendit ut dictum est. Supra maritima eius Udinorumque gentem, Sarmatae, Utidorsi, Aroteres praetenduntur: quorum a tergo indicatae iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casius et Albanus: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem a Casio praealtis rupibus inaccessam, patere CCCCXXV millibus passuum auctor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspii.

Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam, qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiae, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur; cum peteret illas, quae per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter appositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliae, Caspiis gentibus iunctae: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.

XVI. Namque Persarum regna, quae nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria, Persicum et Hyrcanium Caucasiis iugis attolluntur. Utrinque per devexa laterum Armeniae maiori, a frontis parte, quae vergit in Commagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium: cuius pars est Arbelitis, ubi Darium Alexander debellavit, proxima Syriae. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt, a similitudine. Oppida: Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis DCCL M. passuum. Fuit et Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua vero fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniae Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazae, ab Artaxatis CCCCL M. passuum: totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

XVII. Ecbatana caput Mediae Seleucus rex condidit: a Seleucia magna DCCL M. passuum: a portis vero Caspiis vicies centenis M. Reliqua Medorum oppida, Phazaca, Aganzaga, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quae supra, interruptis angusto transitu iugis, ita ut vix singula meent plaustra, longitudine VIII M. passuum, toto opere manu facto. Dextra laevaque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per XXVIII M. passuum. Angustias impedit corrivatus salis e cautibus liquor, atque eâdem emissus. Praeterea serpentium multitudo, nisi hieme, transitum non sinit.

Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, praefluente Tigri: his Pratitae, Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis a latere altero occurrunt deserta Parthiae et Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiae amoenissimus sinus, qui vocatur Choara. Duae urbes ibi Parthorum, oppositae quondam Medis: Calliope, et alia in rupe Issatis quondam. Ipsius vero Parthiae caput Hecatompylos abest a portis CXXXIII M. passuum. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usque, quae nomen portis et mari dedit. Laeva, montuosa Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur CXXV M. passuum. Ab eodem amne si subeatur ad portas DCC M. passuum. Hunc enim cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiae principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque.

XVIII. A Caspiis ad orientem versus regio est, Apavortene dicta, et in ea fertilitatis inclytae locus Dareium. Mox gentes Tapyri, Anariacae, Stauri, Hyrcani, a quorum litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit, a flumine Sideri. Citra id amnes Maxeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytae, sola in eo tractu vitifera, undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter arenosas solitudines per CXX M. passuum, et ipsa contra Parthiae tractum sita: in qua Alexander Alexandriam condiderat. Qua diruta a barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syriam. Nam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale, is maluerat illam Antiochiam appellari. Urbis amplitudo circuitu LXX stad. In hanc Orodes Romanos, Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Comani, Marucaei, Mandrueni, Iatii. Flumina: Mandrum, Gridinum: ultraque Chorasmii, Candari, Attasini, Paricani, Sarangae, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelae, quos Graeci Cadusios appellavere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subversum ac restitutum, Antiochus Achaida appellavit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatae, Oxydracae, Heniochi, Bateni, Saraparae, Bactri, quorum oppidum Zariaspe (quod postea Bactrum) a flumine appellatum est. Gens haec obtinet aversa montis Paropamisi, ex adversus fontes Indi: includitur flumine Ocho. Ultra Sogdiani, oppidum Panda, et in ultimis eorum finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Arae ibi sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro, et Semiramide, atque Alexandro; finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant: Alexander militesque eius, Tanain putavere esse. Transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antiochi regum dux, quem maxime sequimur in iis; arasque Apollini Didymaeo statuit.

XIX. Ultra sunt Scytharum populi. Persae illos Sacas in universum appellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos, Scythae ipsi Persas, Chorsaros: et Caucasum montem, Graucasum, hoc est, nive candidum. Multitudo populorum innumera: et quae cum Parthis ex aequo degat. Celeberrimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones, Ariacae, Rhymmici,

Paesicae, Amardi, Histi, Edones, Camae, Camacae, Euchatae, Cotieri, Antariani, Pialae, Arimaspi, antea Cacidari, Asaei, Oetei. Ibi Napaei interüsse dicuntur, et Apellaei. Nobilia apud eos flumina, Mandragaeum et Caspasium. Nec in alia parte maior auctorum inconstantia: credo propter innumeras vagasque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse et Alexander Magnus prodidit: et M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium victo sale. Adiicit idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: et ex eo per Caspium in Cyrum subvectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse devehi merces. Insulae toto eo mari multae, vulgata una maxime Tazata.

XX. A Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus inflectitur, ad orientem conversa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, a Scythico promontorio, ob nives: proxima inculta, saevitiâ gentium. Anthropophagi Scythae insident, humanis corporibus vescentes. Ideo iuxta vastae solitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythae. Iterumque deserta cum belluis, usque ad iugum incubans mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius orae quae spectat aestivum orientem, inhabitatur illa regio.

Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: unde geminus feminis nostris labor redordiendi fila, rursumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed et ipsi feris persimiles coetum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exspectant. Primum eorum noscitur flumen Psitaras, proximum Cambari: tertium Lanos a quo promontorium Chryse: sinus Cyrnaba: flumen Atianos, sinus, et gens hominum Attaeorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecataeus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Phruri, et Tochari: et iam Indorum Casiri, introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiae vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis et Ciconas dixere, et Brysanos.

XXI. Sed unde plane constent gentes, Emodi montes assurgunt, Indorumque gens incipit, non Eoo tantum mari adiacens, verum et meridiano, quod Indicum appellavimus: quaeque pars orienti adversa recto praetenditur spatio, ad flexum et initium Indici maris decies et octies centena XXXV M. passuum colligit. Deinde qua flectitur in meridiem vicies et sexies centena LXXV M. pass. ut Eratosthenes tradit, usque ad Indum amnem, qui est ab occidente finis Indiae. Complures autem totam ipsius longitudinem XL dierum noctiumque velifico navium cursu determinavere: et a septemtrione ad meridiem vicies et octies centena quinquaginta M. passuum. Agrippa longitudinis tricies et ter centenûm, latitudinis ter et vicies prodidit. Posidonius ab aestivo Solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliae statuens, quam ab occidente aestivo ad occidentem hibernum metabatur totam a Favonio. Itaque adversam eius venti afflatu iuvari Indiam, salubremque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius caeli facies, alii siderum ortus: binae aestates in anno, binae messes, media inter illas hieme Etesiarum flatu: nostra vero bruma lenes ibi aurae, mare navigabile. Gentes ibi et urbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modo Alexandri Magni armis, regumque qui ei successere, circumvectis etiam in Hyrcanium mare et Caspium Seleuco et Antiocho, praefectoque classis eorum Patrocle: verum et aliis auctoribus Graecis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, et Dionysius a Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere Non tamen est diligentiae locus, adeo diversa et incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiae, quem armis subegerant, scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentes IX. Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim prope gentium soli nunquam migravere finibus suis. Colliguntur a Libero-Patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIV, annis sex mill. CCCCLI adiiciunt et menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta navigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus: et tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione sexaginta amnes eius prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasus, a quibus tota decurrit in planitiem immensam, et Aegypto similem.

Verum ut terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus et Baeton itinerum eius mensores, scripsere, a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus millia esse: inde Alexandriam Ariôn, quam urbem is rex condidit, DLXVI mill. Inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX mill. Inde ad Arachosiorum oppidum DXV mill. Inde Ortospanum CCL mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta M. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Copheta, et oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII mill. Inde ad flumen Indum et oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspen fluvium clarum, CXX mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, XXIX. CCCXC. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exsuperato tamen amne, arisque in adversa ripa dicatis. Epistolae quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, CLXVIII mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque millia passuum. Inde ad Gangem CXII mill Ad Rhodapham CXIX mill. Alii CCCXXV mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. D. alii CCLXV M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, et Gangis, DCXXV M. plerique adiiciunt XIII mill. ad oppidumque Palibothra CCCCXXV. Ad ostium Gangis DCXXXVIII mill. passuum.

Gentes, quas memorare non pigeat, a montibus Emodis, quorum promontorium Imaüs vocatur, incolarum lingua nivosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, et per iuga Chisiotosagi, multarumque gentium cognomen Brachmanae, quorum Maccocalingae. Flumina: Prinas, et Cainas (quod in Gangem influit) ambo navigabilia. Gentes: Calingae proximi mari, et supra Mandei, Malli, quorum mons Mallus, finisque eius tractus est Ganges.

XXII. Hunc alii incertis fontibus, ut Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum XIX amnes. Ex iis navigabiles, praeter iam dictos, Condochatem, Erannoboam, Cosoagum, Sonum. Alii cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere, deiectumque per scopulosa et abrupta, ubi primum molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, ubi minimum, VIII millia passuum latitudine: ubi modicum, stadiorum centum: altitudine nusquam minore passuum XX. novissima gente Gangaridum Calingarum: regia Parthalis vocatur. Regi LX mill. peditum, equites mille, elephanti DCC in procinctu bellorum excubant.

Namque vita mitioribus populis Indorum multipar-

tita degitur. Alii tellurem exercent, militiam alii capessunt, merces alii suas evehunt: res publicas optimi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratae illic, et prope in religionem versae sapientiae deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo finit. Unum super haec est semiferum, ac plenum laboris immensi, et quo supra dicta continentur, venandi elephantes domandique. Iis arant, iis vehuntur, haec maxime novere pecuaria: iis militant, dimicantque pro finibus. Delectum in bella, vires, et aetas, atque magnitudo faciunt.

Insula in Gange est magnae amplitudinis gentem continens unam, Modogalingam nomine. Ultra siti sunt Modubae, Molindae, Uberae cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissae, Sasuri, Passalae, Colubae, Orxulae, Abali, Taluctae. Rex horum peditum L M. equitum IV M. elephantos CCCC in armis habet. Validior deinde gens Andarae, plurimis vicis, XXX oppidis, quae muris turribusque muniuntur, regi praebet peditum C M. equitum MM, elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardae, Setae vero argenti.

Sed omnium in India prope, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemque antecedunt Prasii, amplissima urbe ditissimaque Palibothra: unde quidam ipsam gentem Palibothros vocant, immo vero tractum universum a Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum XXX M. elephantorum IX M. per omnes dies stipendiantur: unde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes et Suari, quorum mons Maleus, in quo umbrae ad septemtrionem cadunt hieme, aestate in austrum, per senos menses. Septemtriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi XV diebus, Baeton auctor est: hoc idem pluribus locis Indiae fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibothros decurrit inter oppida Methora et Clisobora. A Gange versa ad meridiem plaga, tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore praeferunt sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmaei traduntur. Artemidorus inter duos amnes semel et vicies centena M. pass. interesse tradit.

XXIII. Indus, incolis Sindus appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus, adversus Solis ortum effusus, et ipse undeviginti recipit amnes. Sed clarissimos, Hydaspem, quatuor alios afferentem: Cantabram, tres. Per se vero navigabiles Acesinem, et Hypasin: quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior XV passus: amplissimam insulam efficiens, quae Prasiane nominatur: et aliam minorem, quae Patale. Ipse per duodecies centena quadraginta M. pass. (parcissimis auctoribus) navigatus, et quodam Solis comitatu in occasum versus, oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, ut invenio, generatim, quanquam inter se nullae congruunt. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingôn, et oppidum Dandagula DCXXV mill. passuum. Ad Tropina duodecies centena XXV M. pass. Ad Perimulae promontorium, ubi est celeberrimum Indiae emporium, DCCL. Ad oppidum in insula, quam supra diximus, Patalam, DCXX M. pass.

Gentes montanae inter eum et Iomanem, Cesi, Cetriboni silvestres: deinde Megallae, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chrysei, Parasangae, Asangae, tigri fera scatentes. Armant peditum XXX mill. elephantos CCC, equites DCCC. Hos includit Indus, montium corona circumdatos et solitudinibus per DCXXV M. Infra solitudines, Dari, Surae, iterumque solitudines per CLXXXVII M. pass. plerumque arenis ambientibus haud alio modo, quam insulas mari. Infra deserta haec Maltecorae, Singae, Marohae, Rarungae, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu oceani orae praetenti, incolae, liberi et regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareae deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolae, alio latere late auri et argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturae, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplae vires peditum: Varetatae, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditumque. Odomboerae, Salabastrae. Horatae urbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis avidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in unum confluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. DC, peditum CL M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex elephantos LX, parvasque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandae, sola Indorum regnata feminis. Unam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem, praecipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant CCC oppidis, peditum CL M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangae, Posingae, Buzae, Gogiarei, Umbrae, Nereae, Brancosi, Nobundae, Cocondae, Nesei, Pedatrirae, Solobriasae, Olostrae Patalen insulam attingentes: a cuius extremo litore ad Caspias portas decies ac novies centena, et XXV M. produntur.

Hinc deinde accolunt Indum adversum evidenti demonstratione Amatae, Bolingae, Gallitalutae, Dimuri, Megari, Ordabae, Mesae. Ab his Uri, Sileni: mox deserta in CCL M. passuum. Quibus exsuperatis Organagae, Abaortae, Sibarae, Suertae: et ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgae, Baraomatae, Umbrittaeque, quorum XII nationes, singulisque binae urbes. Aseni trium urbium incolae. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadae, Sondrae: transgressisque Indum, et cum eo decurrentibus Samarabriae, Sambruceni, Bisambritae, Osii, Antixeni, Taxillae, cum urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui universo nomen Amandae. Populi quatuor, Peucolaitae, Arsagalitae, Geretae, Asoi.

Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quae omnia Ariorum esse, aliis placet. Nec non et Nysam urbem plerique Indiae adscribunt, montemque Merum, Libero Patri sacrum: unde origo fabulae, Iovis femine editum. Item Astacanos gentem, vitis, et lauri, et buxi, pomorumque omnium in Graecia nascentium fertilem. Quae memoranda, et prope fabulosa, de fertilitate terrae ac genere frugum arborumque, aut ferarum aut volucrum et aliorum animalium traduntur, suis quaeque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor vero satrapiae mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo.

Sed ante sunt aliae, Patale, quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetra figura, CCXX M. passuum latitudine. Extra ostium Indi, Chryse et Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumque iis solum esse, haud facile crediderim. Ab iis XX M. pass. Crocala. Ab ea XII M. pass. Bibaga, ostreis et conchyliis referta. Deinde Toralliba IX M. pass. a supra dicta, multaeque ignobiles.

XXIV. Taprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Ut liqueret insulam esse, Alexandri Magni aetas resque praestitere. Onesicritus, classis eius praefectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque, quam in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine dividi, in-

colasque Palaeogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quam Indos. Eratosthenes et mensuram prodidit, longitudinis VII M. stad. latitudinis quinque M. nec urbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumque Solis Indiae praetenta, et quondam credita XX dierum navigatione a Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur, ad nostrarum navium cursus, VII dierum intervallo taxato. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus ita profundum, ut nullae ancorae sidant: ob id navibus utrinque prorae, ne per angustias alvei circumagi sit necesse. Magnitudo ad terna millia amphorum. Siderum in navigando nulla observatio. Septemtrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes saepius, meatumque earum terram petentium comitantur. Nec plus quaternis mensibus anno navigant. Cavent a solstitio maxime centum dies, tum illo mari hiberno.

Hactenus a priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex insula advectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus praeter Carmaniam, XV die Hippuros portum eius invectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea narravit Romanos et Caesarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiva pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maxime solicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D esse oppida, portum contra meridiem, appositum oppido Palaesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regia CC M. plebis. Stagnum intus Megisba, CCCLXXV M. passuum ambitu, insulas pabuli tantum fertiles complexum. Ex eo duos amnes erumpere: Palaesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis, influentem in portum tribus alveis, quinque stadiorum arctissimo, XV amplissimo: alterum ad septemtriones Indiamque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiae promontorium, quod vocetur Coliacum, quatridui navigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore perviridi, praeterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septemtriones Vergiliasque apud nos, veluti novo caelo, mirabantur. Ne Lunam quidem apud ipsos, nisi ab octava ad XVI supra terram adspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens et clarum. Sed maxime mirum iis erat, umbras suas in nostrum caelum cadere, non in suum: Solemque a laeva oriri, et in dexteram occidere potius, quam e diverso. Iidem narravere, latus insulae, quod praetenderetur Indiae, X M. stad. esse ab oriente hiberno. Ultra montes Emodos, Seras quoque ab ipsis adspici, notos etiam commercio: patrem Rachiae commeasse eo: advenis sibi Seras occursare. Ipsos vero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci, nullo commercio linguae. Cetera eadem, quae nostri negotiatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriae, quam si perducta mens illuc usque cogitet, quid, et quo petatur, et quare.

Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem a natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentumque et ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmae margaritaeque in honore multo praestantiores: et totius luxuriae nostrae cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiae maiorem usum. Servum nemini: non in diem aut interdiu somnum: aedificia modico ab humo exstantia, annonam nunquam augeri, non fora litesve esse: coli Herculem: eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem: et si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum: LXX iudices dari: si liberent ii reum, amplius triginta, iis nullam esse dignationem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi Patris, ceteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, aversantibus cunctis, et commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi: gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Agros diligenter coli: vitis usum non esse, pomis abundare. Esse et in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Haec comperta de Taprobane.

XXV. Quatuor satrapiae, quas in hunc locum distulimus, ita se habent. A proximis Indo gentibus, montana. Capissene habuit Capissam urbem, quam diruit Cyrus. Arachosia cum oppido et flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, a Semiramide conditum. Amnis Erymanthus praefluens Parabesten Arachosiorum. Proximos iis a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, et a septemtrione Paropamisadas: Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. Haec regio est ex adverso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, a conditore dictum. Syndraci, Dangalae, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum, Cadrusi: oppidum ab Alexandro conditum.

Infra haec omnia, ora ab Indo: Ariana regio ambusta fervoribus, desertisque circumdata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluvios, Tonderon et Arosapen. Oppidum Artacoana. Arius amnis, qui praefluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. XXX, multoque pulchrius, sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, stad. L. Dorisci gens. Amnes: Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zariasparum: Drangae, Evergetae, Zarangae, Gedrusi. Oppida: Peucolais, Lymphorta: Methoricorum desertum. Amnis Manais: Augutturi gens. Flumen Borru: gens Urbi. Flumen navigabile Pomanus Pandarum fixibus. Item Cabirus Suarorum, ostio portuosus. Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum navigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus.

Arianae partem esse Daritin aliqui volunt, mensuramque produnt utriusque longitudine decies et novies centena L, latitudine dimidio minore, quam Indiae. Alii Gedrusos, et Pasires posuere per CLXXXIII mill. passuum. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per CC mill. passuum. Inde posuere Arbiorum gentem per CC mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Ultra, deserta: deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia.

XXVI. Sed priusquam haec generatim persequamur, indicare convenit, quae prodit Onesicritus, classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime a Iuba: dein eam navigationem, quae his annis comperta servatur hodie. Onesicriti et Nearchi navigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia: primumque Xylenopolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, iuxta quod flumen, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Haec tamen digna memoratu produntur. Arbis oppidum a Nearcho conditum in navigatione ea. Flumen Nabrum navium capax: contra insula distans LXX stad. Alexandria condita a Leonnato iussu Alexandri in finibus gentis, Argenus portu salubri. Flumen Tuberum navigabile, circa quod Pasirae. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut XX die-

rum spatio praenavigaverint. Insula, quae Solis appellatur, et eadem rubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens : flumen Carmaniae Hytanis, portuosum et auro fertile. Ab eo primum septemtriones apparuisse adnotavere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquam. Achaemenidas usque illo tenuisse. Aeris et ferri metalla, et arsenici, et minii exerceri. Inde promontorium Carmaniae est, ex quo in adversa ora ad gentem Arabiae Macas traiectus distat L M. passuum. Insulae tres, quarum Oracla tantum habitatur aquosa, a continenti XXV M. passuum. Insulae IV iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula, Acrotadus : item Gauratae, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die navigatur. Flumen navigabile Heratemis : insula sine nomine. Flumen Granis modicarum navium capax, per Susianen fluit : dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Zarotis ostio difficili, nisi peritis : insulae duae parvae : inde vadosa navigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulaeus et Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis, tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. Postea a Syagro Arabiae promontorio Patalen Favonio, quem Hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur decies et ter centenûm XXXII M. passuum aestimatione.

Secuta aetas propiorem cursum tutioremque indicavit, si ab eodem promontorio Zigerum, portum Indiae, peteret. Diuque ita navigatum est, donec compendia invenit mercator, lucroque India admota est. Quippe omnibus annis navigatur, sagittariorum cohortibus impositis : etenim piratae maxime infestant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primum certa notitia patescente. Digna res, nullo anno minus H - S quingenties imperii nostri exhauriente India, et merces remittente, quae apud nos centuplicato veneant. Duo millia passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde navigant Nilo Coptum CCCIII mill. passuum, qui cursus Etesiis flantibus peragitur XII diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreum, XXXII mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero Hydreumate, a Copto XCV mill. Deinde in monte. Mox ad Hydreum Apollinis, a Copto CLXXXIV mill. pass. Rursus in monte. Mox ad novum Hydreum a Copto CCXXXIII mill. pass. Est et aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatur, ubi praesidium excubat diverticulo dudm millium. Distat a novo Hydreumate IV mill. passuum. Inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVIII M. passuum. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter aestus, et stativis dies absumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo conficitur die.

Navigare incipiunt aestate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus : veniuntque circiter XXX die Ocelim Arabiae, aut Canen thuriferae regionis. Est et tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi thuris odorumque Arabicorum mercatores. Intus oppidum : regia eius appellatur Saphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento Hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiae Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Nitrias : neque est abundans mercibus. Praeterea longe a terra abest navium statio, lintribusque afferuntur onera, et regeruntur. Regnabat ibi, cum proderem haec, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidôn, qui vocatur Barace. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Baracen convehunt, vocatur Cottonara : quae omnia gentium, portuumve, aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renavigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri : aut utique Mechiris Aegyptii intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras : ita evenit, ut eodem anno remeent. Navigant autem ex India vento Vulturno : et cum intravere Rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc revertemur ad propositum.

XXVII. Carmaniae oram patere duodecies centena L M. passuum Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M. passuum. Inde vineas coli et arva ad flumen Andanin, XXV M. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniae, Zethis, et Alexandria.

XXVIII. Irrumpit deinde et in hac parte geminum mare in terras, quod Rubrum dixere nostri, Graeci Erythraeum a rege Erythra, aut, ut alii, Solis repercussu talem reddi colorem existimantes : alii ab arena terraque, alii tali aquae ipsius natura. Sed in duos dividitur sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur, vicies et quinquies centena M. passuum circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex adverso est Arabia, cuius duodecies centena mill. passuum est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum V mill. passuum latitudinis, alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu undecies centena XXV M. propemodum constat esse, et situm eius humani capitis effigie. Onesicritus et Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem Euphratis paludibus, scripserunt vicies et quinquies centena M. passuum esse.

In Carmaniae angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, praeter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti. Ab horum tractu Indiam versus Caicandrus deserta insula in oceano, L M. passuum traditur : iuxtaque eam freto interfluente Stoidis, quaestuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios, CCCCII millia passuum toto litore. Ibi portus Macedonum, et arae Alexandri in promontorio. Amnes : Saganos : dein Daras, et Salsos. Ab eo promontorium Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide. Contra Persidem insulae, Philos, Casandra, Aracia cum monte praealto Neptuno sacra. Ipsa Persis adversus occasum sita obtinet litora DL M. passuum : etiam in luxum dives, in Parthorum iam pridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis.

XXIX. Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia : ita enim dividunt provincias, circa duo (ut diximus) maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a septemtrione. Ex iis undecim, quae superiora dicuntur, incipiunt a confinio Armeniae, Caspiisque litoribus : pertinent ad Scythas, cum quibus ex aequo degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium saepius dictorum, qui omnes eas gentes praetexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam et Arianos, ab occasu Pratitas Medos, a septemtrione Hyrcanos, undique desertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur : citra, deserta : ab occasu urbes eorum, quas diximus, Issatis et Calliope : ab oriente aestivo, Europum : ab hiberno, Mania : in medio Hecatompylos, Arsacae regia : Nisaea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

Necessarium est in hoc loco signare et Medorum situm, terrarumque faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius deinde reliqua noscantur. Namque Media ab occasu transversa oblique Parthiae occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios, et Parthos: a meridie Sittacenen, et Susianen, et Persida: ab occasu Adiabenen: a septemtrione Armeniam. Persae Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima, Syrtibolos. Qua vero ipsa subit ad Medos, Climax Megale appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persaepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Praeterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: et horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos et Arianos excurrunt Paraetaceni. His gentibus et Euphrate, inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabumque populis, in priore dictis volumine.

XXX. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, praeter Babylona, et Ninum. Macedones eam in urbes congregavere, propter ubertatem soli. Oppida, praeter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Orei vocantur, et Mardani, Antiochiam, quae a praefecto Mesopotamiae Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes introrsus Eldamarii. Supra quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani, et Masei Arabes. Gordyaeis vero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrin cadit, Azones, Silici montani, et Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela: item Sue, in rupibus. Supra Silici Classitae, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absidris ad hibernum exortum, Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida: Diospage, Polytelia, Stratonice, Anthemûs. In vicinia Euphratis Nicephorion, quod, ut diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum, quondam stadiorum LXX amplitudine, et satraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, et ductu Pompeii Magni terminus Romani Imperii Oruros, a Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris praefecti opere diductum, ubi eum diximus findi, ne praecipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis vero universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Qua derivatur, oppidum fuit Agrani e maximis, quod diruere Persae.

Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiae Assyriaeque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quam nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi Iovis Beli templum. Inventor hic fuit sideralis scientiae. Cetero ad solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciae, ob id conditae a Nicatore intra nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti, atque Tigris: quae tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumque moris. Ferunt ei plebis urbanae DC M. esse: situm vero moenium, aquilae pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Invicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput est regnorum. Et postquam nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida: Hipparenum, Chaldaeorum doctrina clarum et hoc, sicut Babylonii, iuxta fluvium Narragam, qui dedit civitati nomen. Muros Hipparenorum Persae diruere. Orcheni quoque, tertia Chaldaeorum doctrina, in eodem situ locantur, ad meridiem versi. Ab his Notitae et Orthophantae, et Graeciochantae.

Euphrate navigari Babylonem e Persico mari CCCCXII M. passuum tradunt Nearchus et Onesicritus. Qui vero postea scripsere, a Seleucia CCCCXL mill. Iuba a Babylone Characem CLXXV mill. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua, LXXXVII mill. Universo autem cursu undecies centenis M. pass. Inconstantiam mensurae diversitas auctorum facit, cum Persae quoque schoenos et parasangas alii alia mensura determinent. Ubi desinit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Ultra quos Scenitae. Ambitu vero Euphratis Nomades Arabiae, usque ad deserta Syriae, unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmirenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiae Euphratem navigantibus undecies centena XXV mill. passuum. A mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX M. a Zeugmate DXXVII mill. Zeugma a Seleucia Syriae ad nostrum litus CLXXV mill. pass. Haec est ibi latitudo terrarum inter duo maria: Parthici vero regni DCI,CCCVXLI mill. passuum.

XXXI. Est etiamnum oppidum Mesopotamiae in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam. Sed et de Tigri ipso dixisse conveniat. Oritur in regione Armeniae maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elegosine est. Ipsius qua tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit in lacum Arethusam, omnia illata pondera sustinentem, et nitrum nebulis exhalantem. Unum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alveo, sicut nec e Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem et cursu et colore dissimilis: transvectusque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterque lapsus a latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Thospites appellatur: rursusque in cuniculos mergitur, et post XXV mill. passuum circa Nymphaeum redditur. Tam vicinum Arsaniae fluere eum in regione Arrhene Claudius Caesar auctor est, ut, cum intumuere, confluant, nec tamen misceantur: leviorque Arsanias innatat IV M. ferme spatio: mox divisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia, acceptis fluminibus claris Parthenia, ac Nicephorione, Arabas Oreos Adiabenosque disterminans, et quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyaeorum circa Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV M. passuum divisus in alveos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad septemtrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Ubi remeavere aquae, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atque (ut diximus) inter Seleuciam et Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosque LXX M. pass. amplitudine implet: mox vasto alveo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico X mill. passuum ore. Inter duorum amnium ostia XXV M. passuum fuere, aut (ut alii tradunt) VII M. utroque navigabili. Sed longo tempore Euphratem praeclusere Orcheni, et accolae agros rigantes: nec nisi Pasitigri defertur in mare.

Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo, verum et olea, pomisque, aliisque arbustis

nobilis. Ad eam pervenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos, Adiabenosque veniens, supra Paraetacenen et Persidem. Chalonitis abest a Perside CCCLXXX M. pass. Tantum a Caspio mari et Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt.

Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis, et Palaestine dicta. Oppidum eius Sittace Graecorum ab ortu est, et Sabata: ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin et Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suae imposuit, Tigris circumfunditur. Haec dividitur Archoo.

Infra est Susiane, in qua vetus regia Persarum Susa, a Dario Hystaspis filio condita: abest a Seleucia Babylonia CCCCL mill. pass. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In septemtrionali Tigris alveo oppidum est Babytace. Abest a Susis CXXXV M. passuum. Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt, id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad orientem versus iunguntur Oxii latrones, et Mizaeorum XL populi liberae feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, et Saitae, Hyi, qui praetenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa a Persico mari absunt CCL mill. passuum. Qua subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: unde Susa navigatione LXV M. D. passuum absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Cossaei: supra Cossaeos ad septemtrionem Mesabatene sub monte Cambalido, qui est Caucasi ramus: inde mollissimo transitu in Bactros.

Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulaeus, ortus in Medis, modicoque spatio cuniculo conditus, hac rursus exortus, et per Mesobatenen lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianae templum augustissimum illis gentibus, et ipse in magna caerimonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, et ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, praeter Asylum Persarum venientem, Adunam ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, a Charace XV mill. passuum. Quidam hoc in extrema Susiane ponunt solitudinibus proximum.

Infra Eulaeum Elymais est, in ora iuncta Persidi, a flumine Oroati ad Characem, CCXL mill. passuum. Oppida eius, Seleucia, et Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quae praeiacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam coeno, plurimum limi deferentibus Brixia et Ortacea amnibus: madente et ipsa Elymaide in tantum, ut nullus sit, nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur et serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maxime invia, Characene vocatur ab oppido, Arabiae claudente regna, de quo dicemus, exposita prius M. Agrippae sententia. Namque is Mediam et Parthiam, et Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a septemtrione Tauro, Caucaso, a meridie Rubro mari terminatas, patere in longitudinem ter et decies centena XX mill. pass. in latitudinem DCCCXL prodidit. Praeterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, a septemtrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum mill. pass. latitudine CCCLX.

Charax, oppidum Persici sinus intimum, a quo Arabia Eudaemon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, laeva Eulaeum, III mill. passuum laxitate. Conditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quae tum interiit) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat: pagumque Pellaeum, a patria sua, quem proprie Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnavere. Postea Antiochus restituit quintus regum, et suo nomine appellavit. Iterumque infestatum Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit: nomenque suum dedit, emunito situ iuxta, in longitudinem III mill. pass., in latitudinem paulo minus. Prius fuit a litore stadiis X, et maritimum etiam ipsa inde portum habuit: Iuba vero prodente, L M. pass. Nunc abesse a litore CXX M. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venere, affirmant. Nec ulla in parte plus aut celerius profecere terrae fluminibus invectae. Magis id mirum est, aestu longe ultra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum auctorem, constat, quem ad commentanda omnia in Orientem praemisit Divus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Non me praeterit, nec sum oblitus, sui quemque situs diligentissimum auctorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamque regem, ad eundem Caium Caesarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

XXXII. Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciae Comagenesque descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illo a Tigrane magno, sponte vero ad mare nostrum litusque Aegyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriae ad Libanum montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranci, deinde Patami. Ipsa vero peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturae artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiae mari circumfusa, in eandem etiam caeli partem nulla differentia spectat. Haec quoque in illo situ felix. Populos eius a nostro mari usque ad Palmirenas solitudines diximus: reliqua nunc peragemus. Nomadas inde infestatoresque Chaldaeorum, Scenitae (ut dixímus) claudunt et ipsi vagi, sed a tabernaculis cognominati, quae ciliciis metantur, ubi libuit. Deinde Nabataei oppidum includunt Petram nomine in convalle, paulo minus duûm mill. passuum amplitudinis, circumdatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest a Gaza oppido litoris nostri DC M. a sinu Persico CXXXV M. Huc convenit utrumque bivium, eorum qui et Syria Palmiram petiere, et eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra incoluere Omani ad Characem usque, oppidis quondam claris a Semiramide conditis, Abesamide et Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quod a Petra conveniunt: Characemque inde XII M. passuum secundo aestu navigant. E Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon, infra confluentem Euphratis et Tigris, laeva fluminis Chaldaei obtinent, dextra Nomades Scenitae. Quidam et alia duo oppida longis intervallis Tigri praenavigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse a Petra decem dierum navigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorumque regi parere: et Apamiam sitam, ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos operibus obiectis inundatione arceri.

Nunc a Charace dicemus oram, Epiphani primum exquisitam. Locus ubi Euphratis ostium fuit: flumen Salsum: promontorium Chaldone: voragini similius, quam mari, per L M. pass. orae: flumen Achana: deserta C M. pass. usque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes et Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra V M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore L M. passuum, regio Attene. Ex adverso Tylos insula, totidem millibus a litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtaque altera minor, a promontorio eius XII M. D. pass. Ultra, magnas adspici insulas tradunt, ad quas

non sit perventum. Huius ambitum CXII M. D. passuum, a Perside longius abesse, adiri uno alveo angusto. Insula Asgilia: Gentes: Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataraei, Nomades. Flumen Cynos. Ultra navigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, praetermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, et Omanae, quod priores celebrem portum Carmaniae fecere. Item Omnae et Athanae, quae nunc oppida maxime celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitae. Mox Ichthyophagi: insula deserta: gens, Bathymi. Eblitaei montes, insula Omoenus. Portus Machorbe: insulae Etaxalos, Onchobrice: gens, Chadaei. Insulae sine nominibus multae: celebres vero, Isura, Rhinnea, et proxima, in qua scriptae sunt stelae lapideae literis incognitis. Goboëa portus, Bragae insulae desertae. Gens Thaludaei. Dabanegotis regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulae multae. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulae Solanidae, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammaeum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Devade: fons Goralus. Insulae Calaeu et Amnamethu. Gens Darrae. Insulae: Chelonitis: Ichthyophagôn multae, Eodanda deserta, Basag, multae Sabaeorum. Flumina: Thamar, Amnon: insulae Dolicae. Fontes: Daulotes, Dora. Insulae: Pteros, Labatanis, Coboris, Sambracate, et oppidum eodem nomine in continenti. A meridie insulae multae, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitae Sabaei. Insulae multae. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam navigatur. Regio, Amithoscuta: Damnia. Mizi maiores et minores, Drimati. Naumachaeorum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenae praepositum, ibi vicisse eodem die classe, aestuque reverso iterum equitatu contra Persas dimicantem, et gemina trophaea eodem in loco Iovi ac Neptuno statuisse.

Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat a continente CXXV mill. passuum, circuitu CXII passuum. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans a Syagro extimo promontorio CCLXXX mill. pass.

Reliqui in continente a Noto etiamnum Ausaritae: inde in montes VIII dierum transitus. Gentes: Larendani, Catabani, Gebanitae pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, et Tamna templorum LXV. Haec est amplitudinis significatio. Promontorium, a quo ad continentem Troglodytarum L M. pass. Toani, Ascitae, Chatramotitae, Tomabei, Antidalei, Lexianae, Agraei, Cerbani, Sabaei Arabum, propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore: Marane, Marma, Corolia, Sabatha: intus oppida, Nascus, Cardava, Carnus, et quo merces odorum deferunt, Tomala. Pars eorum Atramitae, quorum caput Sabota, LX templa muris includens. Regia tamen omnium Mariaba. Sinum obtinet XCIV M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minaei: mare accolunt et Elamitae, oppida eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatae. Oppidum Sibi, quod Graeci Apaten vocant. Arsi, Codani, Vadei, oppido magno: Banasasaei, Lechieni: Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitae, qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, et in sinu Laeana, vel, ut alii, Aelana. Nam et ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alii Aelenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Laeaniticum. Circuitus Arabiae a Charace Laeana colligere proditur quadragies septies centena LXX M. Iuba paulo minus quadragies centenis M. putat. Latissima est a septemtrione inter oppida Heroum et Characem.

Nunc et reliqua mediterranea eius dicantur. Nabataeis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt Taveni, Suelleni, Arraceni, Areni: oppidum, in quo omnis negotiatio convenit. Hemuatae, Analitae: oppida, Domatha, Egra: Thamudeni, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Carriata: Achoali, oppidum Phoda: ac Minaei, a rege Cretae Minoe (ut existimant) originem trahentes: quorum Charmaei: oppidum XIV mill. pass. Mariaba Baramalacum, et ipsum non spernendum: item Carnon. Rhadamaei, et horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritae, Massala oppido. Hamirei, Gedranitae, Amprae, Ilisanitae, Bachilitae, Sammei, Amathei cum oppidis Nessa et Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei et Ravi, Gyrei et Mathataei, Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido XX mill. passuum, in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum: Calingii, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida: Pallon, Urannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes: Agrei, Ammonii. Oppidum Athene, Cauranani, quod significat ditissimos armento: Coranitae, Caesani, Choani. Fuerunt et Graeca oppida, Arethusa, Larissa, Chalcis; deleta variis bellis.

Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus, ex equestri ordine. Nam C. Caesar Augusti filius prospexit tantum Arabiam. Gallus oppida diruit, non nominata ab auctoribus qui ante scripserunt, Negram, Amnestrum, Nescam, Magusam, Tammacum, Labeciam, et supra dictam Mariabam, circuitu VI mill. passuum. Item Caripeta, quo longissime processit. Cetera explorata retulit: Nomades lacte et ferina carne vesci: reliquos vinum, ut Indos, palmis exprimere, oleum sesamae. Numerosissimos esse Homeritas: Minaeis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore divitias. Cerbanos et Agraeos armis praestare, maxime Chatramotitas. Carreis latissimos et fertilissimos agros. Sabaeos ditissimos silvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis: mellis ceraeque proventu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, praeterquam in superiore labro. Aliis et haec intonsa: mirumque dictu ex innumeris populis pars aequa in commerciis, aut latrociniis degit: in universum gentes ditissimae, ut apud quas maximae opes Romanorum Parthorumque subsistant, vendentibus quae e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus.

XXXIII. Nunc reliquam oram Arabiae contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias VII mill. D. passus. Eratosthenes ab ostio decies et ter centena mill. in quamque partem. Artemidorus Arabiae latere decies septies centena quinquaginta mill. Troglodytico vero, undecies centena XXXVII M. pass. Ptolemaida usque. Agrippa decies septies centena XXII mill. passuum, sine differentiis laterum. Plerique latitudinem CCCCLXXV prodiderunt, faucesque hiberno orienti obversas, alii VI mill. alii VII mill. alii XII mill. passuum patere.

Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit et Cambysu inter Nelos et Marchadas, deductis eo aegris exercitus. Gens Tyra, Daneon portus: ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit, sexagies et bis centena mill. passuum intervallo (quod inter flumen et Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitavit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemaeus sequens: qui et duxit fos-

sam latitudine pedum centum, altitudine XL, in longitudinem XXXVII mill. D. passuum usque ad Fontes amaros. Ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quam terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quae sola potus praebet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Aegyptio, quod est triplex: unum a Pelusio per arenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duobus mill. passuum ultra Casium montem, quod a sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium a Gerrho (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, et inops aquarum. Eae viae omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, a Ptolemaeo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, et amnem qui Arsinoen praefluit, Ptolemaeum appellavit. Mox oppidum parvum est Aennum, pro quo alii Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis, Arabes feri. Insulae: Sapirene, Scytala: mox deserta ad Myoshormon, ubi fons Tadnos. Mons Aeas. Insula Iambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes Autei, et Gebadei.

XXXIV. Troglodytice, quam prisci Michoen, alii Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulae Stenae deirae aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quae gemmae nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quae Mareu vocantur, aquosae: quae Eratonos, sitientes. Regum ii praefecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti, neque alia regio fertilior earum.

Iuba, qui videtur diligentissime prosecutus haec, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quae Panchrysos cognominata est: et tertiam, quae Epidires, insignem loco. Est enim sita in cervice longe procurrente, ubi fauces Rubri maris VII mill. D. passuum ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens et ipsa.

Ultra silvae, ubi Ptolemais a Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Haec est regio secundo volumine a nobis significata: in qua quadraginta quinque diebus ante solstitium, totidemque postea, hora sexta consumuntur umbrae, et in meridiem reliquis horis cadunt, ceteris diebus in septemtrionem: cum in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitii sexta hora umbrae in totum absumantur, nihilque adnotetur aliud novi. DCII mill. passuum intervallo a Ptolemaide, res ingentis exempli, locusque subtilitatis immensae, mundo ibi deprehenso, cum indubitata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terrae prodere inde coeperit. Hinc Azanium mare: promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula Colocasitis, et in alto multae, in quibus testudo plurima. Oppidum Suche, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc servi a dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest a Ptolemaide quinque dierum navigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, chelyon testudinum, sphingia, mancipia. Supra, Aethiopes Aroteres: insulae, quae Aliaeu vocantur, item Bacchias et Antibacchias, et Stratonis. Hinc in ora Aethiopiae sinus incognitus, quod admiremur, cum ulteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus navigantibus. Ultra Isidis portus, decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulae ante portum duae, Pseudopylae vocantur: interiores totidem, Pylae: in altera stelae lapideae literis ignotis. Ultra sinus Abalites. Insula Diodori, et aliae desertae: per continentem quoque deserta: oppidum Gaza, promontorium et portus Mossylicus, quo cinnamomum devehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit.

Aliqui unum Aethiopiae oppidum ultra ponunt in litore Baragaza. A Mossylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, praeter Mauritanias suas Gadeis usque navigandum Coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu praeter Exustam, ad Malchu insulam quindecies centena mill. passuum esse. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV M. Inde ad Insulam Adanu, centum quinquaginta mill. passuum. Sic fieri ad apertum mare decies octies centena LXXV mill. passuum. Reliqui omnes propter Solis ardorem navigari posse non putaverunt. Quin et commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas a venatu dictos, mirae velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes, ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin et accolas Nili a Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit usque Meroen. Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt et qui ulteriorem ripam Aethiopiae auferant, annectantque Africae, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinque ponemus.

XXXV. A Syene, et prius Arabiae latere, gens Catadupi. Deinde Syenitae. Oppida: Tacompson, quam quidam appellaverunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anadoma, Cumara, Peta et Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Moechindira, Noa, Gophoa, Gystate, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroae: sic prodidit Bion.

Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum et Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocavere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden. Mamuda, Corambin, iuxta eam bituminis fortem: Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viventes: Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primin, Nupsin, Daseqin, Patin, Gambreves, Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen.

Ex Africae latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, sive pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spintum, Sydopta, Gensora, Pindicitora, Agugo, Orsima, Suasa, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Graeci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam et Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet, deletum.

Haec sunt prodita usque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exstat. Certe solitudines nuper renuntiavere principi Neroni missi ab eo milites praetoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitanti. Intravere autem et eo arma Romana Divi Augusti temporibus, duce P. Petronio, et ipso equestris ordinis praefecto Aegypti. Is oppida eorum expugnavit, quae sola invenerat, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attevan, Stadisin, ubi Nilus praecipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit et Napata. Longissime autem a Syene progressus est DCCCCLXX mill. passuum.

Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando serviendoque, clara et potens etiam usque ad Troiana bella Memnone regnante: et Syriae imperitasse eam, nostroque litori, aetate regis Cephei, patet Andromedae fabulis.

Simili modo et de mensura eius varia prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subvectus. Mox Aristocreon, et Bion, et Basilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cum de Aethiopia scriberet. Nam et Timosthenes classium Philadelphi praefectus, sine mensura, dierum LX a Syene Meroen iter prodidit: Eratosthenes DCXXV mill. Artemidorus DC mill. Sebosus ab Aegypti extremis sedecies centena LXXV mill. passuum: unde proxime dicti duodecies centena L M. Verum omnis haec finita nuper disputatio est, quoniam a Syene DCCCLXXIII mill. Neronis exploratores renuntiavere his modis: A Syene Hieran sycaminon LIV mill. passuum. Inde Tama LXXII millia passuum. Regionem Euonymiton Aethiopum primam, CXX, Acinam LIV mill. Pitaran XXV, Tergedum, CVI mill. Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primum visas aves psittacos, et ab altera (quae vocatur Artigula) animal sphingion, a Tergedo cynocephalos. Inde Napata LXXX mill. Oppidum id parvum inter praedicta solum. Ab eo ad insulam Meroen CCCLX M. Herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid apparuisse, et rhinocerotum elephantorumque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulae abesse LXX. mill. passuum: iuxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quae portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare feminam Candacem, quod nomen multis iam annis ad reginas transiit. Delubrum Hammonis et ibi religiosum, et toto tractu sacella. Ceterum cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnae claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL mill. dare solitam, artificum CCCC M. alere. Reges Aethiopum XLV et hodie traduntur. Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Aethiope Aethiopia.

Animalium hominumque effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minime mirum, artifici ad formanda corpora effigiesque caelandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitei. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto et naribus carens, uno tantum foramine spirat, potumque calamis avenae trahit, et grana eiusdem avenae sponte provenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemaeum Lathurum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.

In ora autem, ubi desiimus, continui montes, ardentibus similes rubent. Troglodytis et Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur: a Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad usum compluribus locis servatur, fertilissima regione, quae interest, auri. Ulteriora Atabuli, Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominavere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quae elephantis vescitur. Ex adverso in Africae parte Macrobii. Rursus a Megabaris Memnones et Davelli, dierumque viginti intervallo Critensi. Ultra eos Dochi, deinde Gymnetes semper nudi. Mox Anderae, Mathitae, Mesagebes, Hipporeae, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africae parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viventes, Olabi, Syrbotae, qui octonûm cubitorum esse dicuntur.

Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammetichum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, et ipso nomine advenas ait significari. Caput eorum in insula, Sembobitin: et tertium in Arabia, Sai. Inter montes autem et Nilum Symbari sunt, Paluogges: in ipsis vero montibus Asachae multis nationibus. Abesse a mari dicuntur dierum quinque itinere. Vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginae paret. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africae parte Ptoembari, Ptoemphanae, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Auruspi oppido longe a Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Casamarri.

Bion alia oppida in insulis tradit, a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti. Proximae insulae oppidum Semberritarum sub regina: et aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida: Navos, Modundam, Andatim, Secundum, Colligat, Secande, Navectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram.

Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternûm et quaternûm oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua contemplatione utantur. Ab ea vero parte Nili, quae supra Syrtes maiores, oceanumque meridianum protenditur, Dalion vocatos esse dicit, pluvia tantum aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Usibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa. Ad occidentem versus Nigroe, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum et leonum carnibus maxime viventes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitae quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperii, Perorsi, quos in Mauritaniae confinio diximus. Pars quaedam Aethiopum locustis tantum vivit, fumo et sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum vitae non excedunt.

Aethiopum terram universam cum mari Rubro patere in longitudinem semel et vicies centena LXX mill. passuum: in latitudinem cum superiore Aegypto duodecies centena XCVIII M. Agrippa existimavit. Quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum, XII dierum navigationem. Ab ea XII ad Davellos. Ab iis ad oceanum Aethiopicum sex dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen DCXXV M. passuum esse inter auctores fere convenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita est Aethiopia ab oriente hiberno ad occidentem hibernum. Meridiano cardine silvae ebeno maxime virent: a media eius parte imminens mari mons excelsus, aeternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Graecis: a quo navigatio quatridui ad promontorium, quod Hesperion ceras vocatur, confine Africae iuxta Aethiopas Hesperios. Quidam et in eo tractu modicos colles amoena opacitate vestitos Aegipanum Satyrorumque produnt.

XXXVI. Insulas toto eo mari et Ephorus complures esse tradidit, et Eudoxus, et Timosthenes: Clitarchus vero Alexandro regi renuntiatam adeo divitem, ut equos incolae talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus silva repertus esset, distillantibus arboribus odore mirae suavitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Aethiopiae, cuius neque magnitudo, neque intervallum a continente constat, Aethiopas tantum populos habere proditur. Ephorus auctor est, a Rubro mari

navigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur parvae insulae) provehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem a terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex adverso maxime Carthaginis a continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum navigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios et promontorium, quod vocavimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque promontorium Gorgades insulae narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetravit in eas Hanno Poenorum Imperator, prodiditque hirta feminarum corpora, viros pernicitate evasisse: duarumque Gorgonum cutes argumenti et miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usque ad Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duae Hesperidum insulae narrantur. Adeoque omnia circa haec incerta sunt, ut Statius Sebosus a Gorgonum insulis praenavigatione Atlantis dierum XL ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperu ceras unius. Nec Mauritaniae insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex adverso Autololum, a Iuba repertas, in quibus Gaetulicam purpuram tingere instituerat.

XXXVII. Sunt, qui ultra eas Fortunatas putant esse, quasdamque alias: quarum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse a Gadibus DCCL mill. passuum tradit. Ab ea tantundem ad occasum versus Pluvialiam, Caprariamque: in Pluvialia non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis CCL mill. passuum Fortunatas contra laeva Mauritaniae in IX horam Solis: vocari Convallem a convexitate, et Planariam a specie: Convallis circuitum CCC mill. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum XIV pedes adolescere.

Iuba de Fortunatis ita inquisivit: sub meridie quoque positas esse prope occasum, a Purpurariis DCXXV mill. passuum, sic ut CCL supra occasum navigetur: deinde per LXXV mill. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis aedificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulae: ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea aediculam esse tantum lapide exstructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Nivariam, quae hoc nomen accepit a perpetua nive, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari a multitudine canum ingentis magnitudinis; ex quibus perducti sunt Iubae duo: apparentque ibi vestigia aedificiorum. Cum autem omnes copia pomorum et avium omnis generis abundent, hanc et palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam et mellis. Papyrum quoque et siluros in amnibus gigni: infestari eas belluis, quae expellantur assidue, putrescentibus.

XXXVIII. At abunde orbe terrarum extra intra indicato, colligenda in arctum mensura aequorum videtur. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Maeotis, tricies et quater centena XXXVII mill. D passuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam duodecies centena LX mill. D passuum, Cretam CCCLXXV M. passuum, Rhodum CLXXXIII M. D passuum: Chelidonias tantundem: Cyprum CCCXXII M. passuum. Inde Syriae Seleuciam Pieriam CXV mill. D passuum. Quae computatio efficit vicies quater centena XL M. passuum. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam tricies et quater centena XL passuum mill. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam cursus duodecies centena L mill. passuum tradidit. Universus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Maeotin lacum, centies centena LVI mill. passuum. Artemidorus adiicit DCCLIII mill. Idem cum Maeotide centies septuagies et ter centena XC M. passuum esse tradit. Haec est mensura inermium, et pacata audacia fortunam provocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet auctorum diversitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc praescriptum Europae magnitudo octogies bis centena XCIV mill. passuum. Africae (ut media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo tricies septies centena XCIV mill. Latitudo, qua colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit. Sed quoniam a Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, qua noscebantur, complectens; universam mensuram, quae venit in computationem, quadragies sexies centena VIII mill. passuum efficit. Asiae longitudo in confesso est ter et sexagies centena LXXV mill. passuum. Latitudo sane computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, ut per Meroen et Syenen mensura currat, decies octies centena LXXV mill. passuum. Apparet ergo, Europam paulo minus dimidia Asiae parte maiorem esse, quam Asiam. Eandem altero tanto et sexta parte Africae ampliorem, quam Africam. Quod si misceantur omnes summae, liquido patebit, Europam totius terrae tertiam esse partem et octavam paulo amplius: Asiam vero quartam et quartamdecimam, Africam autem quintam et insuper sexagesimam.

XXXIX. His addemus etiamnum unam Graecae inventionis sententiam vel exquisitissimae subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisque regionibus noscatur, et cum qua cuique earum societas sit, sive cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se pares umbrae et aequa mundi convexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraeque universae in membra caeli digerentur. Plura sunt autem haec segmenta mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelos.

Principium habet Indiae pars versa ad austrum. Patet usque Arabiam et Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persae, Carmani, Elymaei, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Coele, Pelusium, Aegypti inferiora, quae Χώρα vocatur Alexandriae, Africae maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnae Herculis. In hoc caeli circumflexu aequinoctii die media, umbilicus, quem Gnomonem vocant, VII pedes longus, umbram non amplius IV pedes longam reddit. Noctis vero dieique longissima spatia horas XIV aequinoctiales habent, brevissima e contrario X.

Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit per medios Parthos, Persaepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudaeam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumaeam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Caesaream, Phoenicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciae maritima, Cypri austrina, Cretam, Lilybaeum in Sicilia, septemtrionalia Africae et Numidiae. Umbilicus aequinoctio XXXV pedum, umbram viginti quatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum aequinoctialium est, accedente iis quinta parte unius horae.

Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediae proximas, Catao-

niam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliae Siden, Lycaoniam, Lyciae Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messeniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniae austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciae, umbram septuaginta septem unciarum faciunt. Longissimus dies est aequinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiae, cum trigesima parte unius horae.

Quarto subiacent circulo, quae sunt ab altero latere Imai, Cappadociae austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiae, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cycladum septemtrionales, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae, Isthmos, Epirus, septemtrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine nova, et inde ad occasum. Gnomoni XXI pedum respondent umbrae XVII pedum: longissimus dies habet aequinoctiales horas quatuordecim, et duas tertias unius horae.

Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Aedessa, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boeotûm, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, umbrae sex. Magnitudo diei summa horarum aequinoctialium quindecim.

Sexta comprehensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septemtrionalia Armeniae, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicaeam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam, Maedicam, Paeoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliae extima, Campaniam, Etruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, et inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes novem, umbrae octo. Longissima diei spatia, horarum aequinoctialium quindecim, addita nona parte unius horae: aut, ut Nigidio placuit, quinta.

Septima divisio ab altera Caspii maris ora incipit: vaditque supra Calatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino: transque Alpes Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenaeum, Celtiberiam. Umbilico triginta quinque pedum, umbrae triginta sex, ut tamen in parte Venetiae exaequetur umbra gnomoni: amplissima dies horarum aequinoctialium quindecim, et quintarum partium horae trium.

Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus assignavere segmentis. A Tanai per Maeotin lacum et Sarmatas usque Borysthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniae, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos et Britanniam, horarum decem et septem. Postremum Scythicum a Riphaeis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesque per vices. Iidem et ante principia, quae fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, et Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemque singulis dimidia horarum spatia usque ad ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VII.

I. Mundus, et in eo terrae, gentes, maria insignia, urbes, ad hunc modum se habent. Animantium in eodem natura, nullius prope partis contemplatione minor est, si quidem omnia exsequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, magna saeva mercede contra tanta sua munera: non sit ut satis aestimare, parens melior homini, an tristior noverca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris varie tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus et calore tutata est. Hominem tantum nudum, et in nuda humo, natali die abiicit ad vagitus statim et ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrimas, et has protinus vitae principio. At hercules risus, praecox ille et celerrimus, ante quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quae ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, et omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusque devinctis, flens, animal ceteris imperaturum: et a suppliciis vitam auspicatur, unam tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos!

Prima roboris spes, primumque temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis os? quamdiu palpitans vertex, summae inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinae contra mala excogitatae, et haec quoque subinde novitatibus victae. Cetera sentire naturam suam, alia pernicitatem usurpare, alia praepetes volatus, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci: breviterque non aliud natu-

rae sponte, quam flere. Itaque multi exstitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocissime aboleri.

Uni animantium luctus est datus, uni luxuria, et quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immensa vivendi cupido, uni superstitio, uni sepulturae cura, atque etiam post se de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in suo genere probe degunt: congregari videmus, et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat: serpentium morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluae ac pisces, nisi in diversa genera, saeviunt. At hercules homini plurima ex homine sunt mala.

Et de universitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moresque nunc tractamus innumeros, ac totidem paene, quot sunt hominum coetus: quaedam tamen haud omittenda duco, maximeque longius a mari degentium; in quibus prodigiosa aliqua et incredibilia multis visum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit? Quam multa fieri non posse, priusquam sint facta, iudicantur? Naturae vero rerum vis atque maiestas in omnibus momentis fide caret: si quis modo partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrium, pantherarumque maculas, et tot animalium picturas commemorem, parvum dictu, sed immensum aestimatione, tot gentium sermones, tot linguae, tanta loquendi varietas, ut externus alieno paene non sit hominis vice. Iam in facie vultuque nostro, cum sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies exsistere: quod ars nulla in paucis numero praestet affectando. Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modo ne sit fastidio Graecos sequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetustiore.

II. Esse Scytharum genera, et quidem plura, quae corporibus humanis vescerentur, indicavimus. Id ipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia et Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas et Laestrygonas, et nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more solitum: quod paulum a mandendo abest. Sed et iuxta eos, qui sunt ad septemtrionem versi, haud procul ab ipso Aquilonis exortu, specuque eius dicto, quem locum Gescliton appellant, produntur Arimaspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes: quibus assidue bellum esse circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate et feris custodientibus, et Arimaspis rapientibus, multi, sed maxime illustres Herodotus, et Aristeas Proconnesius scribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle magna Imai montis, regio est, quae vocatur Abarimon, in qua silvestres vivunt homines, aversis post crura plantis, eximiae velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non spirare caelo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Baeton itinerum eius mensor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad septemtrionem esse diximus decem dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Isigonus Nicaeensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, a pueritia statim canos, qui noctu plusquam interdiu cernant. Idem itinere dierum decem supra Borysthenem Sauromatas tertio die cibum capere semper.

Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictus contactu levare solitos, et manu imposita venena extrahere corpori. Varro etiamnum esse paucos ibi, quorum salivae contra ictus serpentium medeantur. Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, et cuius odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus obiiciendi saevissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec gens ipsa quidem prope internecione sublata est a Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex iis, qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile et in Italia Marsorum genus durat, quos a Circae filio ortos servant, et ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque ictas saliva, ut ferventis aquae contactum fugere. Quod si in fauces penetraverit, etiam mori: idque maxime humani ieiuni oris.

Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas, Androgynos esse utriusque naturae, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit dextram mammam iis virilem, laevam muliebrem esse.

In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus et Nymphodorus: quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis et Illyriis adiicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis: quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse, quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis et feminas in Scythia, quae vocantur Bithyae, prodit Apollonides. Phylarchus et in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturae: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam: in altero equi effigiem. Eosdem praeterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. Haud dissimile iis genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat.

Feminas quidem omnes ubique visu nocere, quae duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor est. Adeo naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore, et in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae sunt paucae, quae vocantur Hirpi: hae sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo Senatusconsulto militiae omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorundam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo.

Praecipue India Aethiopumque tractus miraculis scatent. Maxima in India giguuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantae proceritatis traduntur, ut sagittis superiaci nequeant. Haec facit ubertas soli, temperies caeli, aquarum abundantia, (si libeat credere) ut sub una ficu turmae condantur equitum. Arundines vero tantae proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita constat longitudine exce-

dere: non exspuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philosophos eorum, quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Nulo, homines esse aversis plantis, octonos digitos in singulis habentes, auctor est Megasthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu et aucupio vesci. Horum supra centum viginti millia fuisse prodente se Ctesias scribit: et in quadam gente Indiae, feminas semel in vita parere, genitosque confestim canescere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, singulis cruribus, mirae pernicitatis ad saltum: eosdemque Sciapodas vocari, quod in maiori aestu humi iacentes resupini, umbra se pedum protegant: non longe eos a Troglodytis abesse. Rursusque ab his occidentem versus, quosdam sine cervice, oculos in humeris habentes.

Sunt et Satyri Subsolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) pernicissimum animal: cum quadrupedes, tum recte currentes, humana effigie, propter velocitatem, nisi senes aut aegri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, silvestrem, sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiae, viris plantas esse cubitales: feminis adeo parvas, ut Struthopodes appellentur.

Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiae ab oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantum radicum florumque varios odores et silvestrium malorum, quae secum portant longiore itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extrema in parte montium Trispithami Pygmaeique narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri caelo, semperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est, insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere, et ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto, pennisque, et ovorum putaminibus construi. Aristoteles in cavernis vivere Pygmaeos tradit: cetera de his, ut reliqui.

Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere. Item Aethiopas Macrobios et Seras existimat, et qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia.

Onesicritus, quibus in locis Indiae umbrae non sint, corpora hominum cubitorum quinûm, et binorum palmorum exsistere, et vivere annos centum triginta, nec senescere, sed ut medio aevo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his, quae appelletur Pandore, in convallibus sitam, annos ducenos vivere, in iuventa candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contra alios, quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum feminae semel pariant: idque et Agatharchides tradit. Praeterea locustis eos ali, et esse pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, et Megasthenes, trecentosque eorum vicos annumerat. Feminas septimo aetatis anno parere, senectam quadragesimo anno accidere.

Artemidorus, in Taprobana insula longissimam vitam sine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mixtosque et semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiae gente quinquennes concipere feminas, octavum vitae annum non excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiae, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluvius disterminat. Hi nullum alium cibum novere, quam piscium, quos unguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciant, ut refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam velociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Aethiopum, secundum flumen Astragum ad septemtrionem vergentium, gens Menisminorum appellata, abest ab oceano dierum itinere viginti: animalium, quae cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta pascit maribus interemtis, praeterquam sobolis causa. In Africae solitudinibus hominum species obviae subinde fiunt, momentoque evanescunt. Haec atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidem, quae facit in dies, ac prope horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

III. Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curiatiorumque exemplo: supra, inter ostenta ducitur: praeterquam in Aegypto, ubi foetifer potu Nilus amnis. Proxime, supremis Divi Augusti, Fausta quaedam e plebe, Ostiae duos mares, totidem feminas enixa, famem, quae consecuta est, portendit haud dubie. Reperitur et in Peloponneso binos quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Aegypto septenos uno utero simul gigni, auctor est Trogus. Gignuntur et utriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutychis, a XX liberis rogo illata, Trallibus enixa XXX partus. Alcippe elephantum, quanquam id inter ostenta est. Namque et serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Caesar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle vidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Hannibale deleta est.

Ex feminis mutari in mares, non est fabulosum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusae fuisset: nupsisse etiam, mox barbam et virilitatem provenisse, uxoremque duxisse. Eiusdem sortis et Smyrnae puerum a se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium civem Thysdritanum.

Editis geminis raram esse, aut puerperae, aut puerperio, praeterquam alteri, vitam. Si vero utriusque sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. Feminas gigni celerius, quam mares, sicuti celerius senescere: saepius in utero moveri mares, et in dextera fere geri parte, in laeva feminas, constat.

IV. Ceteris animantibus statum et pariendi et partus gerendi tempus est: homo toto anno, et incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octavo, et usque ad initia decimi undecimique. Ante septi-

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

mum mensem haud unquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posterove plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur. Tralatitium in Aegypto est, et octavo gigni. Iam quidem et in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Variant haec pluribus modis. Vestilia C. Herdicii, ac postea Pomponii atque Orfiti clarissimorum civium coniux, ex his quatuor partus enixa, septimo semper mense, genuit Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Caesoniam Caii principis coniugem, octavo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Gravidis autem, quarto et octavo mense, letalesque in iis abortus. Masurius auctor est, L. Papirium Praetorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII mensibus diceret tulisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

V. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebraeque, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, et facilior partus: motus in utero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum et inguinis levis tumor: primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in utroque sexu, capillum germinante partu, et in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes praecipue infestat. Adeoque incessus, atque omne, quidquid dici potest, in gravida refert: ut salsioribus cibis usae, carentem unguiculis partum edant: et, si respiravere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse a coitu, abortivum.

Miseret atque etiam pudet aestimantem quam sit frivola animalium superbissimi origo, cum plerumque abortus causa fiat odor a lucernarum exstinctu. His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunae munera amplexaris, et te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu tamen cuius semper tinctoria est mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvae passae: ut Fabius Senator praetor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demum profecto vitam aequa lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanae memor fuerit.

VI. In pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut aegre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque adversa pedum valetudine, misera iuventa, exercito aevo inter arma mortesque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maxime, quae Caium et Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: praeterea brevitate aevi, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique praegravi servitio, luisse augurium praeposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulo ante principem, et toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

VII. Auspicatius enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Caesarum a caeso matris utero dictus: qua de causa et Caesones appellati. Simili modo natus et Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. Vopiscos appellabant e geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interemto abortu. Namque maxima, etsi rara, circa hoc miracula exsistunt.

IX. Praeter mulierem, pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum superfoetat. Exstat in monumentis etiam medicorum, et quibus talia consectari curae fuit, uno abortu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, utrumque perfertur: ut in Hercule et Iphicle fratre eius apparuit: et in ea, quae gemino partu, alterum marito similem, alterumque adultero genuit: item in Proconnesia ancilla, quae eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius: et in alia, quae unum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quae septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est.

X. Iam illa vulgata, varie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: signa quaedam, naevosque, et cicatrices etiam regenerari quarto partu. Dacorum originis nota in brachio redditur. In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios avo: et ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque post genitum, maiori similem fuisse, ut geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicaei nobilis pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a ceteris colore differente, ipse avum regeneravit Aethiopem.

Similitudinum quidem in mente reputatio est, et in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustaeque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam, utriuslibet animum subito transvolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoque plures in homine, quam in ceteris omnibus animalibus differentiae: quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, et ingenii varietas multiformes notas imprimat; cum ceteris animantibus immobiles sint animi, et similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriae e plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice coniux regia, necato iam Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e plebe, et Publicius etiam servitute liberatus, indiscreta prope specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiae frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit Strabonis a specie oculorum nomen habentis, vitium imitata: et Scipioni in servo victimarii Serapione negotiatoris vili mancipio. Eiusdem familiae Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: sicut Spinther secundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli et Metelli coss. In quo perquam importune fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul Consulum in scena imagines cerni. E diverso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itemque Messalae Censorio Menogenes, perinde histriones. Surae quidem Proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguae, et sermonis tumultum, non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis obiecta similitudo est. Toranius mango Antonio iam triumviro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat sestertiis:) respondit versutus ingenii mango, ob id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis: diversarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeoque tempestivam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus, modo et contumelia furens, non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

XI. Est quaedam privatim dissociatio corporum:

et inter se steriles, ubi cum aliis iunxere, gignunt: sicut Augustus et Livia. Item alii aliaeque feminas tantum generant, aut mares: plerumque et alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, et Agrippina Germanici novies. Aliis sterilis est iuventa, aliis semel in vita datur gignere. Quaedam non perferunt partus: quales, si quando medicina et cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suae nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione, veneno eius interemtus est. Q. Metellus Macedonicus, cum sex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit: nurus vero generosque, et omnes, qui se patris appellatione salutarent, viginti septem. In actis temporum Divi Augusti invenitur, XII consulatu eius, Lucioque Sulla collega, a. d. III Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis novem, (in quo numero filiae duae fuerunt,) nepotibus XXVII, pronepotibus XXIX, neptibus octo, praelata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

XII. Mulier post quinquagesimum annum non gignit, maiorque pars quadragesimo profluvium genitale sistit. Nam in viris Masinissam regem, post LXXXVI annum generasse filium, quem Methymathnum appellaverit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, e filia Salonii clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in Urbis praefectura exstincto, notum est Cornelia, Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui fuit Consul, genitum post LXII annum. Et usque ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. Solum autem animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens. Movetur, sistitque menses: et ut partus, alias letalis, alias una senescens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam et viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitoni praetorio viro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluvio magis monstrificum. Acescunt superventu musta, sterilescunt tactae fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, et fructus arborum, quibus insedere, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri praestringitur, eborisque nitor: alvei apium emoriuntur: aes etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus: et in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin et bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudaeae, qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, non quit sibi avelli, ad omnem contactum adhaerens, praeterquam filo, quod tala virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abiicique gestatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exsistit, et trimestri spatio largius: quibusdam vero saepius mense: sicut aliquibus nunquam; sed tales non gignunt, quando haec est generando homini materia, semine e maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, ut auctor est Nigidius. Idem, lac feminae non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Foecunditatis in feminis praerogativam accepimus, inunctis medicamine oculis, salivam infici.

XV. Ceterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusque in supera fere parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, aliosque suffici. Quosdam et cum dentibus nasci, sicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: et Cn. Papirium Carbonem, praeclaros viros. In feminis ea res inauspicati fuit exempli, regum temporibus. Cum ita nata esset Valeria, exitio civitati, in quam delata esset, futuram, responso aruspicum vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiae regis Bithyniorum filius, superna parte oris.

Dentes autem tantum invicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitae. Candorem trahunt quodam medicamine. Usu atteruntur, multoque primum in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantum et alimentis necessarii: quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguae: serieque structurae, atque magnitudine mutilantes mollientesve aut hebetantes verba: et cum defuere, explanationem omnem adimentes. Quin et augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitae putant spatia. Feminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini superne, a canibus cognominati, fortunae blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contra in laeva. Hominem priusquam genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cum membratim historia decurret.

Risisse eodem die, quo genitus esset, unum hominem accepimus Zoroastrem: eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manum, futurae praesagio scientiae.

XVI. In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram futurae certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum observatur: rarosque patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cuius vices nunc vergat aevum. In Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, VII cubitorum fuisse, monumentis creditur. Iam vero ante annos prope mille, vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium, quam prisca, conqueri. Naevii Pollionis amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concursu paene interemtus esset, prodigii vice habitum. Procerissimum hominem aetas nostra Divo Claudio principe, Gabbaram nomine, ex Arabia advectum, IX pedum, et totidem unciarum vidit. Fuere sub Divo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asservabantur hortorum. Posioni et Secundillae erant nomina.

Eodem praeside minimus homo duos pedes et palmum, Conopas nomine, in deliciis Iuliae, neptis eius, fuit: et mulier Andromeda, liberta Iuliae Augustae Manium Maximum et M. Tullium, equites Romanos, binûm cubitorum fuisse, auctor est M. Varro: et ipsi vidimus in loculis asservatos. Sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu implentes vitae cursum, haud ignotum est.

XVII. Invenimus in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adolevisse, incessu tardum, sensu hebetem, et iam puberem factum voce robusta, absumtum contractione membrorum subita, triennio circumacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia, praeter pubertatem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicae Galliae rationes procurantis. Ἐπιφαπέλους Graeci vocant eos: in Latio non habent nomen.

Quod sit homini spatium a vestigio ad verticem,

id esse passis manibus inter longissimos digitos observatum est: sicuti vires dextera parte maiores, quibusdam aequas utraque, aliquibus laeva manu praecipuas: nec id unquam in feminis.'

XVIII. Mares praestare pondere, et defuncta viventibus corpora omnium animalium, et dormientia vigilantibus. Virorum cadavera supina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

Concretis quosdam ossibus, ac sine medullis vivere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam et voluntate scimus sitim victam: equitemque Romanum Iulium Viatorem e Vocontiorum gente foederata, in pupillaribus annis, aquae subter cutem fusae morbo, prohibitum humore a medicis, naturam fecisse consuetudine, atque in senecta caruisse potu.

Nec non et alii multa sibi imperavere. Ferunt Crassum, avum Crassi in Parthis interemti, nunquam risisse, ob id Agelastum vocatum: sicut nec flesse multos. Socratem, clarum sapientia, eodem semper visum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, torvitatemque naturae duram et inflexibilem; affectusque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Graeci vocant, multos eius generis experti: quodque mirum sit, auctores maxime sapientiae, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed haec parva naturae insignia in multis varia cognoscuntur: ut in Antonia Drusi, nunquam exspuisse; in Pomponio Consulari poeta, nunquam ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. Corpore vesco, sed eximiis viribus Tritannum in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filiumque eius militem Magni Pompeii, et rectos et transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosa virium elatione. Atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextra uno digito superatum, et postremo correptum in castra translatum. At Vinnius Valens meruit in praetorio Divi Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus iumentis: et alia mirifica facere, quae insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suum tollebat Fusius: Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosae ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisque quingentorum pondo calciatum per scenam ingredi. C. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat.

XX. Cucurrisse MCXL stadia, ab Athenis Lacedaemonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anystis cursor Lacedaemonius, et Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die MCC stadia cucurrerunt. Nunc quidem in Circo quosdam CLX M. passuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fonteio et Vipsanio coss. annos VIII genitum puerum a meridie ad vesperam LXXV M. passuum cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perveniet, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem aegrotum in Germania: in eo fuerunt CC M. passuum.

XXI. Oculorum acies vel maxime fidem excedentia invenit exempla. In nuce inclusam Iliada, Homeri carmen in membrana scriptum, tradidit Cicero. Idem, fuisse qui perviderent CXXXV M. passuum. Huic et nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum Solitum autem Punico bello, a Lilybaeo Siciliae promontorio, exeunte classe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas et alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, a quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, et navem, quam apicula pinnis absconderet.

XXII. Auditus unum exemplum habet mirabile, proelium, quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiae. Nam Cimbricae victoriae, Castoresque Romani, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, nuntiavere, visus et numinum fuere praesagia.

XXIII. Patientia corporis, ut est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in feminis Leaenae meretricis, quae torta non indicavit Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas: in viris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur, praerosam dentibus linguam, unamque spem indicii, in tyranni os exspuit.

XXIV. Memoria, necessarium maxime vitae bonum, cui praecipua, haud facile dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas, Pyrrhi regis legatus, Senatui et equestri ordini Romae, postero die quam advenerat. Mithridates, duarum et viginti gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. Charmadas quidam in Graecia, quae quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repraesentavit. Ars postremo eius rei facta, et inventa est a Simonide Melico, consummata a Metrodoro Scepsio, ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est aeque fragile in homine, morborum et casus iniurias atque etiam metus sentiens, alias particulatim, alias universa. Ictus lapide oblitus est literas tantum. Ex praealto tecto lapsus, matris et affinium propinquorumque cepit oblivionem: alius aegrotus, servorum etiam: sui vero nominis Messala Corvinus orator. Itaque saepe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore et valido. Somno quoque serpente amputatur, ut inanis mens quaerat, ubi sit loci.

XXV. Animi vigore praestantissimum arbitror genitum Caesarem dictatorem. Nec virtutem constantiamque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quae caelo continentur: sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus. Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicavit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat. Nam praeter civiles victorias, undecies centena et XCII M. hominum occisa proeliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam, etiam coactam, humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum civilium stragem non prodendo.

XXVI. Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI naves piratis ademisse: Caesari proprium et peculiare sit, praeter supra dicta, clementiae insigne, qua usque ad poenitentiam omnes superavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriae faventis est. Illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeii Magni scriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

XXVII. Verum ad decus Imperii Rom., non solum ad viri unius pertinet victoriam, Pompeii Magni titulos omnes triumphosque hoc in loco nuncupari:

aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi Patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primum Sullanus in Reip. causa exoriens, auspicatus est, Africa vero tota subacta et in ditionem redacta, Magnique nomine in spolium inde capto, eques Rom., id quod antea nemo, curru triumphali revectus est; et statim ad Solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenaeo trophaeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in ditionem redacta, victoriae suae adscripsit, et maiore animo Sertorium tacuit: belloque civili, quod omnia externa conciebat, exstincto, iterum triumphales currus eques Romam induxit, toties Imperator, antequam miles. Postea ad tota maria, et deinde Solis ortus missus, hos retulit patriae titulos: (more sacris certaminibus vincentium; neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant:) hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervae, quod ex manubiis dicabat: CN. POMPEIUS MAGNUS IMP., BELLO XXX ANNORUM CONFECTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES, SEMEL LXXXIII M., DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCCXLVI, OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MAEOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVAE. Hoc est breviarium eius ab Oriente. Triumphi vero, quem duxit a. d. tertium Kalendas Octobres, M. Pisone, M. Messala Consulibus, praefatio haec fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRAEDONIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, IUDAEIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HAEC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa summarum in illa gloria fuit, (ut ipse in concione dixit, cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriae reddidisse. Si quis e contrario simili modo velit percensere Caesaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conveniet.

XXVIII. Ceteris virtutum generibus varie et multi fuere praestantes. Cato primus, Porciae gentis, tres summas in homine res praestitisse existimatus, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator: quae mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano videntur, demto praeterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque sit proprium Catonis, quater et quadragies causam dixisse, nec quenquam saepius postulatum, et semper absolutum.

XXIX. Fortitudo in quo maxime exstiterit, immensae quaestionis est, utique si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius, T. Caecilium Dentrem fratremque eius praecipue miratus, propter eos sextum decimum adiecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui Tribunus plebis fuit Sp. Tarpeio, A. Aterio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet: centies vicies proeliatus, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. Item spolia cepit XXXIV, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris XXV, torquibus tribus et LXXX, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIV, aureis VIII, muralibus III, obsidionali una, fisco aeris, X captivis et XX simul bubus, Imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus: praeterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto male acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitae. Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, VI civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat: P. Servilium magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus humerum ac femur: super omnia, Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset. Verum sunt in his quidem virtutis opera magna, sed maiora fortunae.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominum iure praetulerit; licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dextram manum perdidit: stipendiis duobus ter et vicies vulneratus est; ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantum servo, plurimis postea stipendiis debilis miles. Bis ab Hannibale captus, (neque enim cum quolibet hoste res fuit:) bis vinculorum eius profugus, XX mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnavit, duobus equis insidente eo suffossis. Dextram sibi ferream fecit, eaque religata proeliatus, Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quae omnia ex oratione eius apparent, habita cum in praetura sacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert, in quae cuiusque virtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusve aut Trasymenus civicas dedere? Quae Cannis corona merita? unde fugisse virtutis summum opus fuit. Ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. Ingeniorum gloriae quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, et tantam rerum operumque varietatem? Nisi forte Homero vate Graeco nullum felicius exstitisse convenit, sive operis fortuna sive materia aestimetur. Itaque Alexander Magnus, (etenim insignibus iudiciis optime citraque invidiam tam superba censura peragetur,) inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretiosum, varios eius usus amicis demonstrantibus, (quando taedebat unguenti bellatorem et militia sordidum) immo hercule, inquit, librorum Homeri custodiae detur: ut pretiosissimum humani animi opus quam maxime diviti opere servaretur. Item Pindari vatis familiae penatibusque iussit parci, cum Thebas caperet. Aristotelis Philosophi patriam condidit: tantaeque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit.

Archilochi poetae interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem, tragici cothurni principem, defunctum sepeliri Liber Pater iussit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum rege in quiete saepius admonito, ut pateretur humari delicias suas. Requisivit rex, quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis, quem deus significasset, intellexit; pacemque funeri dedit.

XXXI. Platoni, sapientiae antistiti, Dionysius tyrannus, alias saevitiae superbiaeque natus, vittatam navem misit obviam: ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cum accusationem, qua fuerat usus, Rhodiis legisset, legit et defensionem Demosthenis, qua in illud pulsus fuerat exsilium: mirantibusque, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audivissent; in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem imperatorem Athenienses in exsilium egere, rerum conditorem revocavere; eloquentiam mirati, cuius virtutem damnaverant. Magnum et Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti et Macedoniae contigit, classe et per legatos petito: maius ex ipso, regiae fortunae praelata literarum conscientia.

Perhibuere et Romani proceres etiam exteris te-

stimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonii sapientiae professione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: et fasces literarum ianuae submisit is, cui se Oriens Occidensque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientiae procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos censuit dimittendos; quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio! Ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Graecos: at pronepos eius Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit. Eandemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed et nostrorum gloriam percenseamus.

Prior Africanus Q. Ennii statuam sepulcro suo imponi iussit; clarumque illud nomen, immo vero spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetae titulo legi.

Divus Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua probavisset.

M. Varronis, in bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romae est, unius viventis posita imago est: haud minore, ut equidem reor, gloria, principe oratore et cive, ex illa ingeniorum, quae tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pompeius piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunque genere eximios tulerit, quam ceterae terrae.

Sed et quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem insigni praedicem? quo potius, quam universi populi illius gentis amplissimo testimonio, et e tota vita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente Roscio theatralis auctori legis ignoverunt, notatasque se discrimine sedis aequo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salve primus omnium parens patriae appellate, primus in toga triumphum linguaeque lauream merite, et facundiae Latiarumque literarum parens: atque (ut dictator Caesar, hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem: quanto plus est, ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quam imperii, reliquis animi bonis.

Praestitere ceteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Graecos Socrates, oraculo Apollinis Pythii praelatus cunctis.

XXXII. Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedaemonio, tria praecepta eius Delphis consecrando, aureis literis, quae sunt haec: Nosse se quemque, et nihil nimium cupere: comitemque aeris alieni atque litis, esse miseriam. Quin et funus eius, cum victore filio Olympiae exspirasset gaudio, tota Graecia prosecuta est.

XXXIII. Divinitas, et quaedam caelitum societas nobilissima, ex feminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Graecos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. Vir optimus semel a condito aevo iudicatus est Scipio Nasica, a iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non hercules magis, quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

XXXV. Pudicissima femina semel, matronarum sententia, iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum praeceptis, quae simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inducta Romam Deûm matre.

XXXVI. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exstiterc: sed Romae unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum, a ianitore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata filiae pietati est, ambaeque perpetuis alimentis: et locus ille eidem consecratus deae, C. Quinctio, M'. Acilio coss. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum victurum alterius sexus interemto: immo vero, inquit, meum necate: Cornelia enim iuvenis est, et parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, et reipublicae consulere. Idque mox consecutum est. M. Lepidus Apuleiae uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiata fratris repulsa in consulatus petitione, illico exspiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit, ut heres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

XXXVII. Variarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob divinas praedictiones Athenienses publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Graeciae honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam praedixit, discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Graecia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemaeus rex Megalensibus sacris donavit C talentis, servato Antiocho rege. Magna et Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, et citra deformitatem oris curata orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, condita nova secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum aegris mederetur, relato e funere homine et servato: sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse: et victor, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est.

XXXVIII. Grande et Archimedi geometricae ac machinalis scientiae testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cum Syracusae caperentur, ne violaretur unus: nisi fefellisset imperium militaris imprudentia. Laudatus est et Ctesiphon Gnossius, aede Ephesiae Dianae admirabili fabricata: Philon, Athenis armamentario mille navium: Ctesibius pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quam Apelles, pingeret: quam Pyrgoteles, sculperet: quam Lysippus, ex aere duceret: quae artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. Aristidis, Thebani pictoris, unam tabulam centum talentis rex Attalus licitus est. Octoginta emit duas Caesar Dictator, Medeam et Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaque Venere, praecipue vesano amore cuiusdam iuvenis insigni: et Nicomedis aestimatione regis, grandi Gnidiorum aere alieno permutare eam conati. Phidiae Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet; Mentori Capitolinus, et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

XL. Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem, quod equidem compererim, fuit Grammaticae artis Daphni, Gnatio Pisaurense vendente, et M. Scauro principe civitatis sestertiis septingen-

tis licente. Excessere hoc in nostro aevo nec modice histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cum iam apud maiores Roscius histrio sestertia quingenta annua meritasse prodatur: nisi quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tiridatem gesti, dispensatorem, quem Nero centies et trigesies M. sestertiûm manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quam libidinis, non formae, Paezontem e spadonibus Seiani, sestertiûm quingenties mercante Lutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLI. Gentium in toto orbe praestantissima una omnium virtute haud dubie Romana exstitit. Felicitas cui praecipua fuerit homini, non est humani iudicii: cum prosperitatem ipsam alius alio modo, et suopte ingenio quisque terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint, certe, ne lassescat fortuna, metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc, et non a vate dictum quamplurimi iudicent! Vana mortalitas, et ad circumscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciae gentis: quae calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quam multos accepta afflixere imperia! quam multos bona perdidere, et ultimis mersere suppliciis! ista nimirum bona, si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, et tamen supremus de omnibus: ideoque nullis credendum est. Quid quod bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec laetitia ulla minimo moerore pensanda? Heu vana et imprudens diligentia! numerus dierum comparatur, ubi quaeritur pondus.

XLII. Una feminarum in omni aevo Lampido Lacedaemonia reperitur, quae regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quae filia, soror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in qua tres continua serie oratores exstiterunt. Una Fabiorum, in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. Cetera exempla fortunae variantis innumera sunt. Etenim quae fecit magna gaudia, nisi ex malis? aut quae mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis? Servavit proscriptum a Sulla M. Fidustium Senatorem, annis XXXIII, sed iterum proscriptus. Superstes Sullae vixit, sed usque ad Antonium: constatque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quam quia proscriptus fuisset.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum: quanquam Masurius auctor est bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem castrensis suffaranium fuisse: plurimi, iuventam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit et Balbus Cornelius maior consul, sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in consilium missus: primus externorum, atque etiam in oceano genitorum usus illo honore, quem maiores Latio quoque negaverunt. Est et L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium consul: eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano: qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romae triumphavit ex iis, quorum consul fuerat.

Unus hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen asseruit L. Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere tot millia civium ac trucidare potuisset. O prava interpretatio, et futuro tempore infelix! Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Sullam nemo non oderit? Age, non exitus vitae eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, crodente se ipso corpore, et supplicia sibi gignente? Quod ut dissimulaverit, et supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo invidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.

XLV. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit, decem maximas res optimasque, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere, et clarissimum in civitate esse: haec contigisse ei, nec ulli alii post Romam conditam. Longum est refellere et supervacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, memorabili causa, sed eventu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito aevo, ut, quoties in senatum iret, curru veheretur ad Curiam. Magnum et sublime, sed pro oculis datum.

Huius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanae exempla numeratur. Nam praeter honores amplissimos, cognomenque e Macedonia, a quatuor filiis illatus rogo, uno praetorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quae singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suae ab C. Attinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor ejecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro et Capitolio, ad Tarpeium raptus, ut praecipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte, quae patrem eum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tarde et tanquam in exsequias, cum resistendi sacroquesanctum repellendi ius non esset, virtutis suae opera et censurae periturus, aegre tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipso mortis revocatus, alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam consecratis a damnato suo, tanquam parum esset: faucium certe intortarum, expressique per aures sanguinis poena exacta est. Equidem et Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exsequias, nunquam civis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis, et Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verum ut illa sola iniuria aestimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? Quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currusque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam Urbem censore tracto, (etenim sola haec morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quo triumphans ipse de eorum exuviis, ne captivos quidem sic traxerat? Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exsequiis quoque triumphans. Nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla vitae rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriae, an indignationis do-

lori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam C. Atinii audaciam semper fuisse inultam.

XLVI. In Divo quoque Augusto, quem universa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter aestimentur cuncta, magna sortis humanae reperiantur volumina. Repulsa in magisterio equitum apud avunculum, et contra petitionem eius praelatus Lepidus: proscriptionis invidia, collegium in triumviratu pessimorum civium, nec aequa saltem portione, sed praegravi Antonio: Philippensi proelio morbus, fuga, et triduo in palude aegroti, et (ut fatentur Agrippa et Maecenas) aqua subter cutem fusa turgidi, latebra: naufragia Sicula, et alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in navali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotae: cura Perusinae contentionis: solicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruina e turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli vota: pudenda Agrippae ablegatio: toties petita insidiis vita, incusatae liberorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes: adulterium filiae, et consilia parricidae palam facta: contumeliosus privigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendii, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, iuventutis penuria, pestilentia Urbis, fames sitisque Italiae: destinatio exspirandi, et quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. Iuxta haec Variana clades, et maiestatis eius foeda sugillatio, abdicatio Postumi Agrippae post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditionem: hinc uxoris et Tiberii cogitationes, suprema eius cura. In summa, deus ille, caelumque, nescio adeptus magis, an meritus, herede hostis sui filio excessit.

XLVII. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissa. Duo sunt haec: Phedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset. Iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiae angulo parvum, sed annuis victibus large sufficiens, praedium colebat, nunquam ex eo egressus: atque (ut e vitae genere manifestum est) minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

XLVIII. Consecratus est vivus sentiensque oraculi eiusdem iussu et Iovis deorum summi adstipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiae victor, et semel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius, et Olympiae alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video, ad eumque iussisse sacrificari: quod et vivo factitatum et mortuo: nihilque adeo mirum aliud, quam hoc placuisse diis.

XLIX. De spatio atque longinquitate vitae hominum non locorum modo situs, verum exempla ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose, ut reor, multa de hominum aevo referens, cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosius in phoenice ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum X annis amplius, Aegimio CC. Theopompus Epimenidi Gnossio CLVII. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis CC explere. Cui adstipulatur Damastes, memorans Pictoreum ex iis praecipuum corpore viribusque, etiam CCC vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D vixisse. Xenophon in Periplo, Tyriorum insulae regem DC, atque, ut parce mentitus, filium eius DCCC: quae omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alii aestate unum determinabant, et alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunae senio, ut Aegyptii: itaque apud eos aliqui et singula millia annorum vixisse produntur

Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse prope certum est: putant quadragesimo coepisse. Masinissam sexaginta annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculum centum et octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, et nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consulatu sententiam rogaverant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos censor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re et illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cum Flaccus et Albinus censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno Urbis quingentesimo septuagesimo nono. M. Valerius Corvinus C annos implevit: cuius inter primum et sextum consulatum XLVI anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Aequavit eius vitae spatium Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutilii XCVII annos excessit: Statilia, Claudio Principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofilii CXV: haec quidem etiam enixa quindecies. Lucceia mima centum annis in scena pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, C. Poppaeo, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute Divi Augusti votivis, annum centesimum quartum agens: quae producta fuerat tirocinio a M. Pomponio Aedili plebis, C. Mario, Cn. Carbone Consulibus, ante annos nonaginta unum: et a Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Sammulam quoque centum annis vixisse, auctor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, et Divi Augusti, et quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuere, quanquam et postea diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, CL annis vivere, Mutianus auctor est. Totidem annos censum Claudii Caesaris Censura T. Fullonium Bononiensem: idque collatis censibus quos ante detulerat, vitaeque argumentis (etenim id curae principi erat) verum apparuit.

L. Poscere videtur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes CXII annos impleri negavit posse: Berosus excedi CXVII. Durat et ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos tradiderunt, et tetartemorion appellant, a trium signorum portione, qua posse in Italiae tractu CXXIV annos vitae contingere apparet. Negavere illi, quenquam XC partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solisque. Schola rursus Aesculapii secuta, quae stata vitae spatia a stellis accipi dicit; sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus, Lunae dierum, ut VII atque XV (quae nocte ac die observantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIV annum excedentibus.

Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat quam incerta res sit. Accedunt experimenta et exempla recentissimi census, quem intra quadriennium Imperatores Caesares Vespasiani, pater filiusque censores egerunt. Nec sunt omnia vasaria excutienda: mediae tantum partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmae tres edidere, Brixelli unus CXXV, Parmae duo CXXX, Placentiae unus CXXXI, Faventiae una mulier CXXXV, Bononiae L. Terentius Marci filius, Arimini vero M. Aponius C et L, Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Veleiacium, in quo CX annos sex detulere, quatuor centenos vicenos: unus CXL, M. Mucius M. filius, Galeria Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in re-

gione Italiae octava centenûm annorum censi sunt homines LIV, centenûm denûm homines XIV, centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem et Polydamanta tradit, tam diversae sortis viros. C. Mario, Cn. Carbone III coss. a. d. quintum Kalend. Iunias, M. Caecilius Rufus et C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie evenit: pariter domini ac servi gignuntur, reges et inopes.

LI. Publius Cornelius Rufus, qui Consul cum M'. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. E diverso Pheraeus Iason deploratus a medicis vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram proelio commisso adversus Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. VI Idus Augustas, CXXX M. perduellium caesis, febri quartana liberatus est in acie.

Incertum ac fragile nimium est hoc munus naturae, quidquid datur nobis: malignum vero et breve etiam in his, quibus largissime contigit, universum utique aevi tempus intuentibus. Quid, quod aestimatione nocturnae quietis, *dimidio quisque spatio vitae suae vivit? pars aequa morti similis exigitur, aut poenae, nisi contigit quies.* Nec reputantur infantiae anni, qui sensu carent: non senectae, in poenam vivacis; tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, toties invocata morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura vero nihil hominibus brevitate vitae praestitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, praemoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: et tamen vitae hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo et id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum et quinque annis vixisse sine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis, aut rigor: neque horis modo, sed et diebus noctibusque trinis quadrinisve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hibernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitae spatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis praecipue. Senes minime sentire pestilentiam. Namque et universis gentibus ingruunt morbi, et generatim modo servitiis, modo procerum ordini, aliosque per gradus. Qua in re observatum, a meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire: nec unquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menses.

LII. Iam signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiae vero aegritudine, fimbriarum curam et stragulae vestis plicaturas: a somno moventium neglectum, praefandi humoris e corpore effluvium: in oculorum quidem et narium adspectu indubitata maxime, atque etiam supino assidue cubitu: venarum inaequabili aut formicante percussu: quaeque alia Hippocrati principi medicinae observata sunt. Et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt: quippe cum censorius Cato ad filium de validis quoque observationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, Senilem iuventam praematurae mortis esse signum. Morborum vero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore eius erumpente exspiraverit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Maecenati. Eidem triennio supremo, nullo horae momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, et eo consumtus est satis longa senecta.

LIII. Aviola Consularis in rogo revixit: et quoniam subveniri non potuerat praevalente flamma, vivus crematus est. Similis causa in L. Lamia Praetorio viro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem praetura functum a rogo relatum, Messala Rufus et plerique tradunt. Haec est conditio mortalium: ad has et eiusmodi occasiones fortunae gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare solitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quae nisi a praesente nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidae vocabantur) remeanti animae velut vaginam ademerint. Aristeae etiam visam evolantem ex ore in Proconneso, corvi effigie, magna quae sequitur fabulositate. Quam equidem et in Gnossio Epimenide simili modo accipio: puerum aestu et itinere fessum in specu septem et quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero experrectum die; hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum et quinquagesimum atque centesimum vitae duraret annum. Feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus, conversione vulvae: quae si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile apud Graecos volumen Heraclidis, septem diebus feminae exanimis ad vitam revocatae.

Varro quoque auctor est, XXviro se agros dividente Capuae, quendam qui efferretur, foro domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romae quoque Corfidium materterae suae maritum funere locato revixisse, et locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula, quae tota indicasse conveniat. E duobus fratribus equestris ordinis, Corfidio maiori accidisse, ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri institisse: interim eum, qui videbatur exstinctus, plaudendo concivisse ministeria, et narrasse a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum praeterea, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, et rogasse ut iis funebribus, quae comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiavere exanimatum illum: et aurum, ubi dixerat, repertum est. Plena praeterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Caesaris classiarius fortissimus captus a Sext. Pompeio, iussu eius incisa cervice, et vix cohaerente, iacuit in litore toto die. Deinde cum advesperavisset, cum gemitu precibusque congregata multitudine petiit, uti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quae nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis diis placere Pompeii causas et partes pias: proinde eventum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore veritatis, quod peractis mandatis, protinus exspiraturus esset: idque ita evenit. Post sepulturam quoque visorum exempla sunt: nisi quod naturae opera, non prodigia consectamur.

LIV. In primis autem miraculo sunt, atque frequenti, mortes repentinae, (hoc est, summa vitae felicitas), quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum servabimus. Gaudio obiere, praeter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et Dionysius Siciliae tyrannus, uterque accepto tragicae victoriae nuntio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi viso contra falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiae Dialecticae professor, lusoria quaestione non protinus ad interrogationes Stilponis dissoluta.

Nullis evidentibus causis obiere, dum calciantur matutino, duo Caesares, praetor, et praetura perfunctus dictatoris Caesaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romae. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie Kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit: item C. Vulcatius Gurges senator: omnes adeo sani atque tempestivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufustius egressus cum in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione oraverat, in limine curiae protinus exspiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, praetura et ipse functus, cum a puero quaesisset horas. Aulus Pompeius in Capitolio, cum deos salutasset. M. Iuventius Thalna Consul, cum sacrificaret. C. Servilius Pansa, cum staret in foro ad tabernam hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, cum vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Nec non et proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus consularis, cum in coena placentam appeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cum a balneo reversus mulsum bibisset, ovumque sorberet. P. Quinctius Scapula, cum apud Aquilium Gallum coenaret. Decimus Saufeius scriba, cum domi suae pranderet. Cornelius Gallus praetorius et Q. Haterius eques Rom. in venere obiere. Et quos nostra adnotavit aetas, duo equestris ordinis in eodem pantomimo mythico, tum forma praecellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur. Comoediarum histrio is, cum populo admodum placuisset natali die suo, conviviumque haberet, edita coena calidam potionem in pultario poposcit: simulque personam eius diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret.

Haec felicia exempla: at contra miseriarum innumera. L. Domitius clarissimae gentis apud Massiliam victus, Corfinii captus ab eodem Caesare, veneno poto propter taedium vitae, postquam biberat, omni opere ut viveret, adnisus est. Invenitur in actis, Felice Russato auriga elato, in rogum eius unum e faventibus iecisse sese: frivolum dictu: ne hoc gloriae artificis daretur, adversis studiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante non multo M. Lepidus nobilissimae stirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammae vi e rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxta sarmentis aliis nudus crematus est.

LV. Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum Et tamen multae familiae priscos servavere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus. Idque eum voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus vero intelligatur quoquo modo conditus: humatus vero humo contectus.

LVI. Post sepulturam variae Manium ambages. Omnibus a suprema die eadem, quae ante primum: nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animae, quam ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat, et in mortis quoque tempora ipsa sibi vitam mentitur: alias immortalitatem animae, alias transfigurationem, alias sensum inferis dando, et Manes colendo, deumque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu vero ullo modo spirandi ratio homini a ceteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animae per se? quae materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus? auditusque? aut qui tangit? qui usus eius? aut quod sine his bonum? Quae deinde sedes, quantave multitudo tot seculis animarum, velut umbrarum? Puerilium ista delinimentorum, avidaeque nunquam desinere mortalitatis commenta sunt. Similis et de asservandis corporibus hominum, ac reviviscendi promissa a Democrito vanitas, qui non revixit ipse. Quae (malum) ista dementia est, iterari vitam morte? quaeve genitis quies unquam, si in sublimi sensus animae manet, inter inferos umbrae? Perdit profecto ista dulcedo credulitasque praecipuum naturae bonum, mortem; ac duplicat obitus, si dolere etiam postfuturi aestimatione evenit. Etenim si dulce vivere est, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiusque, sibi quemque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento?

LVII. Consentaneum videtur, priusquam digrediamur a natura hominum, indicare quae cuiusque inventa sint. Emere ac vendere instituit Liber Pater. Idem diadema, regium insigne, et triumphum invenit. Ceres frumenta, cum antea glande vescerentur. Eadem molere et conficere in Attica: et alia in Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Aegyptios a Mercurio, ut Gellius; alii apud Syros repertas volunt. Utique in Graeciam intulisse e Phoenice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura ΘΞΦΧ: totidem post Simonidem Melicum, ΖΗΨΩ; quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles X et VIII priscas fuisse: ΑΒΓΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΤΦ: et duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quam a Palamede, mavult. Anticlides in Aegypto invenisse quendam nomine Menona tradit, XV annis ante Phoroneum antiquissimum Graeciae regem: idque monumentis approbare conatur. E diverso Epigenes, apud Babylonios DCCXX annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor in primis: qui minimum, Berosus et Critodemus, CCCCXC annorum. Ex quo apparet, aeternum literarum usum. In Latium eas attulerunt Pelasgi.

Laterarias ac domos constituerunt primi Euryalus et Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domibus. Gellio Dokius Caeli filius, lutei aedificii inventor placet, exemplo sumto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a se appellavit Cecropiam, quae nunc est arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt: quidam et Sicyonem. Aegyptii vero multo ante apud ipsos Diospolin. Tegulas invenit Cinyra Agrippae filius, et metalla aeris, utrumque in insula Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto advectus in Graeciam, quae vocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophrastus, in Phoenice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophrastus. Aegyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum et retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Tychius Boeotius. Medicinam Aegyptii apud ipsos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis et Apollinis filium: Herbariam et medicamentariam a Chirone, Saturni et Philyrae filio.

Aes conflare et temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idaei. Argentum invenit Erichthonius Atheniensis: ut alii, Aeacus. Auri metalla et conflaturam Cadmus Phoenix ad Pangaeum montem: ut alii,

Thoas et Eaclis in Panchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinae quoque inventionem ex melle assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportavit Midacritus. Fabricam ferream invenere Cyclopes. Figlinas Corocbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes: ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Daedalus, et in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem et libellam et tornum et clavem Theodorus Samius. Mensuras et pondera, Phidon Argivus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem e silice Pyrodes, Cilicis filius: eundem asservare in ferula, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Poeni. Culturas vitium et arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus, Sileni filius. Oleum et trapetas Aristaeus Atheniensis. Idem mella. Bovem et aratrum Buzyges Atheniensis: ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Aegyptii, popularem Attici post Theseum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedaemonii. Iudicium capitis in Areopago primum actum est. Proelium Afri contra Aegyptios primi fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Proetus et Acrisius inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedaemonii. Ocreas et cristas Cares. Arcum et sagittam Scythen Iovis filium, alii sagittas Persen Persei filium invenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum: pilum Penthesileam Amazonem: securim Pisaeum: venabula et in tormentis scorpionem Cretas: catapultam Syros: Phoenicas ballistam et fundam. Aeneam tubam Pisaeum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epeum ad Troiam. Equo vehi Bellerophontem. Frenos et strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas prima iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes invenit Troiano bello. Specularum significationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Foedera Theseus.

Auguria ex avibus Car, a quo Caria appellata. Adiecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia avium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum et somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyae filius: ut alii, Aegyptii: ut alii, Assyrii. Sphaeram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius.

Musicam Amphion. Fistulam et monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marsyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharoedica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Troezenius Ardalus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Creta.

Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quaestio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis aetate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: funebres Acastus Iolco: post eum Theseus in Isthmo. Hercules Olympiae athleticam: Pythus pilam lusoriam: Gyges Lydius picturam in Aegypto: in Graecia vero Euchir Daedali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis.

Nave primus in Graeciam ex Aegypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter insulas a rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos et Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent adversus Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumsutae fiunt: in Nilo ex papyro, et scirpo, et arundine. Longa nave Iasonem primum navigasse, Philostephanus auctor est: Hegesias Paralum: Ctesias Semiramim: Archemachus Aegaeonem. Biremem Damastes Erythraeos fecisse: triremem Thucydides Aminoclem Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses: quinqueremem Mnesigiton, Salaminios: sex ordinum Xenagoras Syracusios: ab ea ad decemremem Mnesigiton, Alexandrum Magnum ferunt instituisse: ad XII ordines, Philostephanus Ptolemaeum Soterem: ad quindecim, Demetrium Antigoni: ad XXX Ptolemaeum Philadelphum: ad XL Ptolemaeum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est. Onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phoenices, celetem Rhodii, cercurum Cyprii. Siderum observationem in navigando Phoenices, remum Copae, latitudinem eius Plataeae: vela Icarus, malum et antennam Daedalus: Hippagum Samii, aut Pericles Atheniensis; tectas longas Thasii: antea ex prora tantum et puppi pugnabatur. Rostra addidit Pisaeus Tyrrhenus: ancoram Eupalamus: eandem bidentem Anacharsis: harpagonas et manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Tiphys. Classe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur. Veteres Graecas fuisse easdem paene, quae nunc sunt Latinae, indicio erit Delphica tabula antiqui aeris, quae est hodie in Palatio, dono Principum Minervae dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, *Ναυσικράτης Τισαμένου Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν.*

LIX. Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, adducente P. Ticinio Mena, ut auctor est Varro: antea intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus sequens: Divus Augustus cultris semper usus est.

LX. Tertius consensus fuit in horarum observatione, iam hic rationi accedens. Quando et a quo in Graecia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romae contigit. Duodecim tabulis ortus tantum et occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso Consulum id pronuntiante, cum a Curia inter Rostra et Graecostasin prospexisset Solem. A columna Maenia ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse ante undecim annos, quam cum Pyrrho bellatum est, ad aedem Quirini, L. Papirius Cursor, cum eam dedicaret, a patre suo votam, a Fabio Vestale proditur. Sed neque facti horologii rationem vel artificem significat: nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Messala Consule, Catina capta in Sicilia: deportatum inde post XXX annos, quam de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas eius lineae: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxta posuit: idque munus inter censoria opera gratissime

acceptum est. Etiam tum tamen nubilo incertae fuere horae usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Laenatis, primus aqua divisit horas aeque noctium ac dierum. Idque horologium sub tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit. Nunc revertamur ad reliqua animalia, primumque terrestria.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

I. Ad reliqua transeamus animalia, et primum terrestria. Maximum est elephas, proximumque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrii, et imperiorum obedientia, officiorumque, quae didicere, memoria: amoris et gloriae voluptas: immo vero (quae etiam in homine rara) probitas, prudentia, aequitas: religio quoque siderum, Solisque ac Lunae veneratio. Auctores sunt, in Mauritaniae saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna nova, greges eorum descendere: ibique se purificantes solemniter aqua circumspergi: atque ita salutato sidere in silvas reverti, vitulorum fatigatos prae se ferentes. Alienae quoque religionis intellectu, creduntur maria transituri non ante naves conscendere, quam invitati rectoris iureiurando de reditu. Visique sunt fessi aegritudine, (quando et illas moles infestant morbi), herbas supini in caelum iacientes, veluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. Romae iuncti primum subiere currum Pompeii Magni Africano triumpho: quod prius India victa, triumphante Libero Patre, memoratur. Procilius negat potuisse Pompeii triumpho iunctos egredi porta. Germanici Caesaris munere gladiatorio quosdam etiam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciviente pyrrhiche colludere: postea et per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

III. Certum est, unum tardioris ingenii in accipiendis quae tradebantur, saepius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maxime, et adversis quidem funibus subire, sed regredi magis utique pronis. Mutianus ter Consul auctor est, aliquem ex his et literarum ductus Graecarum didicisse, solitumque praescribere eius linguae verbis: Ipse ego haec scripsi, et spolia Celtica dicavi. Itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis aestimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

IV. Praedam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae luba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo vel senecta, defodiunt. Hoc solum ebur est: cetero, et in his quoque, qua corpus intexit, vilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari coepere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, praeterquam ex India, reperitur: cetera in nostro orbe cessere luxuriae. Dentium candore intelligitur iuventa. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit proeliis hebes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti proelium putetur: postea fessi, impactos arbori frangunt, praedaque se redimunt.

V. Mirum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed et per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio forte in solitudine, et simpliciter oberrante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animadverso priusquam homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili usque ad extremum: et tunc agmen circumagi, et reverti, acieinque dirigi: adeo omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic et tigris, etiam feris ceteris truculenta, atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, hominis viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales silvas minime frequentari certum est. Sane mirentur ipsam vestigii raritatem: sed unde sciunt timendum esse? Immo vero cur vel ipsius conspectum paveant, tanto viribus, magnitudine, velocitate praestantiores? Nimirum haec est natura rerum, haec potentia eius, saevissimas ferarum maximasque nunquam vidisse quod debeant timere, et statim intelligere cum sit timendum.

Elephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit aetate proximus. Amnem transituri minimos praemittunt, ne maiorum ingressu atterente alveum, crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus, celebres etiam cognominibus, fuisse: etenim novere ea. Certe Cato, cum imperatorum nomina annalibus detraxerit, eum qui fortissime proeliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, eius fore principatum qui transisset: ausumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, et reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiae praetulit. Mirus namque pudor est, victusque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit.

Pudore nunquam nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, femina decennis. Initur autem biennio, quinis, ut ferunt, cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto, perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria novere: nullave propter feminas inter se proelia, ceteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris vis: namque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas vendentem; ac ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuventae in exercitu Ptolemaei, desiderium eius, quo-

ties non videret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium a conspectu, blanditiaeque inconditae, stipesque, quas populus dedisset, servatae, et in sinum effusae. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem namque tradit, agnitum in senecta, multos post annos, qui rector in iuventa fuisset. Idem divinationem quandam iustitiae. Cum Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos saevire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienae ministerio fungerentur.

VI. Elephantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos, anno Urbis quadringentesimo septuagesimo secundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Poenis captos. Centum quadraginta duo fuere transvecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerat. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectosque iaculis tradit penuria consilii: quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos dumtaxat in Circum, atque ut contemtus eorum increscerent, ab operariis hastas praepilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum sit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. Clara est unius e Romanis dimicatio adversus elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter sese coegisset. Namque unum qui supererat, obiecit elephanto: et ille, dimitti pactus, si interemisset, solus in arena congressus, magno Poenorum dolore, confecit. Hannibal, cum famam eius dimicationis contemtum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillime amputari, Pyrrhi proeliorum experimentis patuit. Romae pugnasse Fenestella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulchri aedilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio Coss. anno Urbis sexcentesimo quinquagesimo quinto. Item post annos XX Lucullorum aedilitate curuli adversus tauros. Pompeii quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut ut quidam tradunt, XVII, Gaetulis ex adverso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, abrepta scuta iaciens in sublime, quae decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluae iacerentur. Magnum et in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum autem sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Universi eruptionem tentavere, non sine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Qua de causa Caesar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugae spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes supplicavere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris ac munificentiae honori suo exquisitae, flens universus consurgeret, dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Pugnavere et Caesari dictatori tertio consulatu eius, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditum et pari equitum ex adverso dimicante: postea singuli, principibus Claudio et Neroni in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minus validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens; nec nisi lacessiti noceant, ideoque gregatim semper ambulent, minime ex omnibus solivagi. Equitatu circumventi, infirmos aut fessos vulneratosve in medium agmen recipiunt; ac velut imperio ac ratione, per vices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

VIII. Capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore, qui deprehensum solitarium abactumve a grege verberet ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres construunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia, greges equitatu cogebant in convallem manu factam, et longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur, alioquin mollissimos. Troglodytae contermini Aethiopiae, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis novissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Laeva apprehenditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra caedit praeacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta praeceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos praecipui viribus iuvenes continent: alii connixi pari conatu contendunt, ac praetereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis feminae multo pavidiores.

IX. Domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: et alias circa coitus maxime efferantur, et stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria separant, quae haud alio modo, quam armentorum habent. Domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Idem minimo suis stridore terrentur, vulneratique et territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam et maior Indicis magnitudo est.

X. Decem annis gestare in utero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quam singulos: vivere ducenis annis, et quosdam trecenis. Iuventa eorum a sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maxime, et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc malum: inflationemque et profluvium alvi, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quae corpori eorum inhaereant, decidere invenio: a sudore autem facilius adhaerescere. Et terram edisse his tabificum est, nisi saepius mandant. Devorant autem et lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium absumunt fructum. Mandunt ore: spirant et bibunt, odoranturque haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: et si pabulum in praesepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo coepisse appellari adverto. Haec ubi in ipso animae canali se fixit, intolerando afficit dolore.

Durissimum dorso tergus, ventri molle, setarum nullum tegumentum: ne in cauda quidem praesidium abigendo taedio muscarum, (namque id et tanta vastitas sentit:) sed cancellata cutis, et invitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehensas enecant. Hoc iis pro cauda, iuba, villo est.

Dentibus ingens pretium, et deorum simulacris lautissima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem et aliam, expetiti in callo manus saporis;

haud alia de causa, credo, quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis praecipua. Sed tamen in extremis Africae, qua confinis Aethiopiae est, postium vicem in domiciliis praebere: sepesque in iis et pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Gulussa regulo.

XI. Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania: ferunt Aethiopes et Troglodytae, ut dictum est: sed maximos India, bellantesque cum iis perpetua discordia dracones, tantae magnitudinis et ipsos, ut circumplexu facili ambiant, nexuque nodi praestringant. Commoritur ea dimicatio; victusque corruens, complexum elidit pondere.

XII. Mira animalium pro se cuique solertia est, ut his una: Ascendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quaerit. Cavent hoc dracones, ob idque gressus primum alligant cauda. Resolvunt illi nodos manu. At hi in ipsas nares caput condunt, pariterque spiritum praecludunt, et mollissimas lancinant partes: iidem obvii deprehensi, in adversos erigunt se, oculosque maxime petunt. Ita fit ut plerumque caeci, ac fame et moeroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantae discordiae causam attulerit, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem? Est et alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id aestu torrente praecipue a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus mersos insidiari bibentibus: arctatisque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantum locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatosque concidere: et dracones inebriatos opprimi commoriique.

XIII. Generat eos et Aethiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde cristatos luba crediderit. Asachaei vocantur Aethiopes, apud quos maxime nascuntur. Narratur, in maritimis eorum quaternos quinosque, inter se cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

XIV. Megasthenes scribit, in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant cervos taurosque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut supervolantes quamvis alte perniciterque alites haustu raptas absorbeant. Nota est in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo Imperatore ballistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens CXX pedum longitudinis. Pellis eius maxillaeque usque ad bellum Numantinum duravere Romae in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatae boae, in tantam amplitudinem exeuntes, ut, Divo Claudio principe, occisae in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quae modo convecta undique Italiam contigere saepius, formas nihil attinet scrupulose referre.

XV. Paucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique vi et velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat Africa, vituli potius cervique quadam similitudine.

XVI. Septemtrio fert et equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa: praeterea alcem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat, iumento similem. Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam, achlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eaque incisa ad insidias, capi, alias velocitatis memoratae. Labrum ei superius praegrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Paeonia feram, quae bonasus vocetur, equina iuba, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut non sint utilia pugnae: quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum, interdum et trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones, et similia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi: aversisque falculis currere, nec nisi appetendo protendere. Leoni praecipua generositas, tunc cum colla armosque vestiunt iubae. Id enim aetate contingit leone conceptis. Quos vero pardi generavere, semper insigni hoc carent: simili modo feminae. Magna iis libido coitus, et ob hoc maribus ira. Africa haec maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: varie feminis cuiusque generis mares aut vi aut voluptate miscente. Unde etiam vulgare Graeciae dictum: Semper aliquid novi Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in poenam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diversa tradit, vir, quem in iis magna secuturus ex parte, praefandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiae Graeciaeque tractu parere iussa, omnium, quos venatus, aucupia, piscatusque alebant, quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinae, aviaria in cura erant; ne quid usquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta ferme volumina illa praeclara de animalibus condidit: quae a me collecta in arctum, cum iis quae ignoraverat, quaeso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturae operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, cura nostra breviter peregrinantes. Is ergo tradit leaenam primo foetu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus: ab uno sterilescere. Informes minimasque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestres moveri. In Europa autem inter Acheloum tantum Nestumque amnes leones esse: sed longe viribus praestantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera: compactile et breve, crispioribus iubis. Hos pavidiores esse, quam longos simplicique villo: eos contemtores vulnerum. Urinam mares crure sublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minus halitum: raros in potu: vesci alternis diebus: a saturitate interim triduo cibis carere. Quae possint, in mandendo solida devorare: nec capiente aviditatem alvo, coniectis in fauces unguibus extrahere: ut, si fugiendum in satietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africae urbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrerentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum exferis clementia in supplices: prostratis parcit: et ubi saevit, in viros potius, quam in feminas fremit: in infantes non nisi magna fame. Credit Libya, intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gaetuliae reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperitantis, indignam eius gloria praedam. Varia circa hoc opinio, ex ingenio cuiusque, vel casu, mulceri al-

loquiis feras: quippe obvium, serpentes extrahi cantu, cogique in poenam, verum falsumne sit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, sicut et equorum aures. Namque et has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia. Eius in principio terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, sive ungue impresso, sive dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxii sunt. Generositas in periculis maxime deprehenditur: non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: cooriturque non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentiae iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum et venantium urgente vi, contemtim restitansque cedit in campis, et ubi spectari potest: idem ubi virgulta silvasque penetravit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus observatione mira percussorem novit, et in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque sternit, nec vulnerat. Cum pro catulis foeta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat. Cetero dolis carent et suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam saevum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, et gallinaceorum cristae, cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. Aegritudinem fastidii tantum sentit: in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lascivia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est.

XX. Leonum simul plurium pugnam Romae princeps dedit Q. Scaevola P. filius in curuli aedilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator fuit, in praetura. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC, in iis iubatorum CCCXV. Caesar dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveisque maxime. Principatu Claudii casus rationem docuit, pudendam paene talis ferae nomine, pastoris Gaetuli sago contra ingruentis impetum objecto: quod spectaculum in arenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi iniectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum sit, a Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem.

Iugo subdidit eos, primusque Romae ad currum iunxit M. Antonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis: non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, et ostendere mansuefactum, Hanno e clarissimis Poenorum traditur: damnatusque illo argumento; quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur: et male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas.

Sunt vero et fortuita eorum quoque clementiae exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obvio simpliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese, et vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede eius tumorem vulnusque, et extracto surculo liberavit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus nave, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero Patre invocato: quoniam tum praecipuus votorum locus est, cum spei nullus est. Neque profugienti, cum potuisset, fera institerat: et procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quaerebat. Os morsu avidiore inhaeserat dentibus, cruciabatque inedia, tum poena in ipsis eius telis, suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quam metu, cessatum est. Degressus tandem evellit praebenti, et quam maxime opus esset, accommodanti. Traduntque, quamdiu navis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero Patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci κεχηνότος Διονύσου appellavere. Miremur postea vestigia hominum intelligi a feris, cum etiam auxilia ab une animalium sperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit.

Aeque memorandum et de panthera tradit Demetrius Physicus: iacentem in media via hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiae: illum pavore coepisse regredi, feram vero circumvolutari non dubie blandientem, seseque conflictantem moerore, qui etiam in panthera intelligi posset. Foeta erat, catulis procul in foveam delapsis. Primum ergo, miserationis fuit non expavescere: proximum, ei curam intendere: secutusque, qua trahebat vestem unguium levi iniectu, ut causam doloris intellexit, simulque salutis suae mercedem, exemit catulos: eaque cum iis prosequente, usque extra solitudines deductus, laeta atque gestiente: ut facile appareret gratiam referre, et nihil in vicem imputare: quod etiam in homine rarum est.

XXII. Haec fidem et Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia servatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer, dilectum admodum: parensque serpentis naturam et magnitudinem metuens, in solitudines tulerat; in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenit. Nam quae de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris a lupa, magnitudini fatorum accepta ferri aequius, quam ferarum naturae arbitror.

XXIII. Panthera et tigris macularum varietate prope solae bestiarum spectantur: ceteris unus ac suus cuiusque generis color est. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mire sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine invitatas corripiunt. Sunt qui tradant in armo iis similem lunae esse maculam, crescentem in orbes, et cavantem pari modo cornua. Nunc varias, et pardos qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importare. Primus autem Scaurus aedilitate sua varias centum quinquaginta universas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Divus Augustus quadringentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IV Nonas Maias, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romae ostendit in cavea mansuefactum: Divus vero Claudius simul quatuor. Tigrin Hyrcani et Indi ferunt, animal velocitatis tremendae, et maxime cognitae, dum capitur totus eius foetus, qui semper numerosus est. Ab insidiante rapitur, equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit foeta, (maribus enim cura non est sobolis:) fertur praeceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abiicit unum e catulis. Tollit illa morsu, et pondere etiam

ocior acta remeat, iterumque consequitur, ac subinde: donec in navem regresso irrita feritas saevit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactriae et Arabiae: differunt, quod illae bina habent tubera in dorso, hae singula: sub pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem iumentorum ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in proeliis. Velocitas inter equos, sed suae cuique mensurae, sicuti vires. Nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium adversus equos gerunt naturale. Sitim et quatriduo tolerant: implenturque, cum bibendi occasio est, et in praeteritum, et in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quaedam et centenis. Utcunque rabiem et ipsae sentiunt. Castrandi genus, etiam feminas, quae bello praeparentur, inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabun Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quam feritate, conspicua: quare etiam ovis ferae nomen invenit.

XXVIII. Pompeii Magni primum ludi ostenderunt chama, quem Galli rutium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Aethiopia, quas vocant *κήπους*, quarum pedes posteriores, pedibus humanis et cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal postea Roma non vidit.

XXIX. Iisdem ludis et rhinoceros, unius in nare cornus, qualis saepe visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato praeparat se pugnae, in dimicatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

XXX. Lyncas vulgo frequentes et sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multaque alia monstri similia: pennatos equos, cornibus armatos, quos pegasos vocant: crocottas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusque devorata conficientes ventre: cercopithecos nigris capitibus, pilo asinino, et dissimiles ceteris voce: Indicos boves unicornes, tricornesque: leucrocotam pernicissimam feram, asini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usque rescisso, dentium loco osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem et quae vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulva: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quae alterna in pugna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcunque ratio monstravit. Sed atrocissimos habet tauros silvestres maiores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis caeruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia: tergori duritia silicis, omne respuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quam foveis capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mantichoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie et auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem: vocis, ut si misceatur fistulae et tubae concentus: velocitatis magnae, humani corporis vel praecipue appetentem.

XXXI. In India et boves solidis ungulis, unicornes: et feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi Patris. Orsaei Indi simias candentes toto corpore venantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut plerique existimavere, Nili caput: argumenta, quae diximus, persuadent: iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceterisque membris iners, caput tantum praegrave aegre ferens: id deiectum semper in terram: alias internecio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confestim exspirantibus.

XXXIII. Eadem et basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenûm non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, ut reliquae, corpus impellit, sed celsus et erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modo, verum et afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo occisum hasta, et per eam subeunte vi, non equitem modo, sed equum quoque absumtum. Atque huic tali monstro (saepe enim enectum concupivere reges videre) mustelarum virus exitio est: adeo naturae nihil placuit esse sine pari. Iniiciunt eas cavernis facile cognitis soli tabe: necant illae simul odore, moriunturque, et naturae pugna conficitur.

XXXIV. Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad praesens. Inertes hos parvosque Africa et Aegyptus gignunt: asperos trucesque frigidior plaga. Homines in lupos verti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quae fabulosa tot seculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Graeciae non spretus, tradit Arcadas scribere, ex gente Anthi cuiusdam, sorte familiae lectum, ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestituque in quercu suspenso transnatare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, et cum ceteris eiusdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reverti ad idem stagnum: et cum transnataverit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito novem annorum senio. Id quoque Fabius, eandem recipere vestem. Mirum est quo procedat Graeca credulitas! Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat Demaenetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Iovi Lycaeo humana etiam tum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, et in lupum se convertisse: eundem decimo anno restitutum athleticae, certasse in pugilatu, victoremque Olympia reversum. Quin et caudae huius animalis creditur vulgo inesse amatorium virus exiguo in villo: eumque, cum capiatur, abiici: nec idem pollere, nisi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius duodecim. Eundem in fame vesci terra. Inter auguria, ad dexteram commeantium praeciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium praestantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem e Gallia in Pompeii Magni arena spectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi subrepere aiunt, digressumque quaerere aliud.

XXXV. Quod ad serpentes attinet, vulgatum est, colorem eius plerasque terrae habere, in qua occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula saepe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, sollicitent ad se aves. Geminum caput amphisbaenae, hoc est, et a cauda, tanquam parum esset uno ore fundi venenum. Aliis squamas esse, aliis picturas: omnibus exitiale virus.

Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum pavendas serpentes, sed et missili volare tormento. Colla aspidum intumescere, nullo ictus remedio, praeterquam si confestim partes contactae amputentur. Unus huic tam pestifero animali sensus vel potius affectus est: coniuga ferme vagantur, nec nisi cum pari vita est: itaque alterutra interemta, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interemtorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut praeceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosque non in fronte ex adverso cernere, sed in temporibus; itaque excitatur pede saepius quam visu. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum est animal hac gloria maxime, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo saepius, siccatque sole. Mox ubi pluribus eodem modo se coriis loricavit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

XXXVII. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguae usu caret. Unum superiore mobili maxilla imprimit morsum, alias terribilem, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anseres: eaque extra eum locum semper incubat, praedivinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute invicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrumque ratione. Hunc saturum cibo piscium, et semper esculento ore, in litore somno datum, parva avis, quae trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius assultim repurgans, mox dentes, et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, ut telum aliquod, immissus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verum in crocodilo maior erat pestis, quam ut uno esset eius hoste natura contenta. Itaque et delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc usum cultellata inest spina, abigentes eos praeda, ac velut in suo tantum amne regnantes, alioqui impares viribus ipsi, astu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non sua modo commoda, verum et hostium adversa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesque dissidentium imbelles. In ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo: ideo se, ut territi, mergunt delphini, subeuntesque alvum illa secant spina. Quin et gens hominum est huic belluae adversa in ipso Nilo Tentyritae, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parva, sed praesentia animi in hoc tantum usu mira. Terribilis haec contra fugientes bellua est, fugax contra insequentes: sed adversum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os clava, dextra ac laeva tenentes extrema eius utrinque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam sola territos, cogunt evomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque uni ei insulae crocodili non adnatant: olfactuque eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuorque menses hiemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, crescere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorso equi, et iuba, et hinnitu, rostro resimo, cauda et dentibus aprorum aduncis, sed minus noxiis: tergoris ad scuta galeasque impenetrabilis, praeterquam si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, et ex agro ferentibus vestigiis, ne quae revertenti insidiae comparentur.

XL. Primus eum, et quinque crocodilos Romae aedilitatis suae ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister exstitit. Assidua namque satietate obesus exit in litus, recentes arundinum caesuras speculatum: atque ubi acutissimum videt stirpem, imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluvio sanguinis morbidum alias corpus exonerat, et plagam limo rursus obducit.

XLI. Simile quiddam et volucris in eadem Aegypto monstravit, quae vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, qua reddi ciborum onera maxime salubre est. Nec haec sola a multis animalibus reperta sunt, usui futura et homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere, percussi eo telo, pastuque eius herbae electo. Iidem percussi a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est et ad serpentum ictus praecipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, vulnerati refovent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis illa medentes.

Testudo cunilae, quam bubulam vocant, pastu, vires contra serpentes refovet: mustela rutae, in murium venatu cum iis dimicatione conserta: ciconia origano, edera apri in morbis sibi medentur, et cancros vescendo, maxime mari eiectos. Anguis hiberno situ membrana corporis obducta, feniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusque vernat. Exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranae, quod fuerat intus. Idem hiberna latebra visu obscurato, marathro herbae sese affricans, oculos inungit ac refovet: si vero squamae obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco vernam nauseam silvestris lactucae succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis sibi medetur: et alias tam avida eorum, ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius, quam ut queat saltu attingere, iaculando se appetendoque deficiat, et postremo exspiret: alioqui vivacitatis adeo lentae, ut eiectis interaneis diu pugnet. Elephas, chamaeleone concolori frondi devorato, occurrit oleastro huic veneno suo. Ursi cum mandragorae mala gustavere, formicas lambunt. Cervus herba cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes, gracculi, merulae, perdices, lauri folio annuum fastidium purgant: columbae, turtures, et gallinacei, herba quae vocatur helxine: anates, anseres, ceteraeque aquaticae herba siderite: grues et similes, iunco palustri. Corvus occiso chamaeleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus exstinguit.

XLII. Millia praeterea, utpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum, caeli quoque observationem, et ventorum et imbrium et tempestatum praesagia, aliis alia dederit, quod persequi immensum est, aeque scilicet quam reliquam cum singulis hominum societatem. Siquidem et pericula praemonent, non fibris modo extisque, circa quod magna mortalium portio haeret, sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus musculi praemigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere apud

Romanos: et sacerdotum collegium vel maxime solemne est. In Thracia locis rigentibus et vulpes, animal alioqui solertia dirum: amnes gelatos, lacusque, nonnisi ad eius itum reditumque transeunt. Observatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

XLIII. Nec minus clara exitii documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor est, a cuniculis suffossum in Hispania oppidum; a talpis in Thessalia: ab ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas a muribus fugatos, in Italia Amyclas a serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, a scorpionibus et solipugis gente sublata: et a scolopendris abactos Rhoetienses, auctor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. Hyaenis utramque esse naturam, et alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat. Collum et iuba continuitate spinae porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa praeterea mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenque alicuius addiscere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali sepulcra erui, inquisitione corporum. Feminam raro capi. Oculis mille esse varietates, colorumque mutationes. Praeterea umbrae eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustraverit, in vestigio haerere.

XLV. Huius generis coitu leaena Aethiopica parit crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari et mantichoram in Aethiopia, auctor est Iuba.

XLVI. Hyaenae plurimae gignuntur in Africa, quae et asinorum silvestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis aemulos, et ideo gravidas custodiunt, morsuque natos mares castrant. Contra gravidae latebras petunt, et parere furto cupiunt, gaudentque copia libidinis.

XLVII. Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant medici: alias animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina, ut ferro, caedit: hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resolvit. Cauda piscium iis, cetera species lutrae. Utrumque aquaticum: utrique mollior pluma pilus.

XLVIII. Ranae quoque rubetae, quarum et in terra et in humore vita, plurimis refertae medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere a pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.

XLIX. Similis et vitulo marino victus in mari ac terra: simile fibro et ingenium. Evomit fel suum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus auctor est, anguis modo et stelliones senectutem exuere, eamque protinus devorare, praeripientes comitiali morbo remedia. Eosdem mortiferi in Graecia morsus, innoxios esse in Sicilia.

L. Cervis queque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cavent, humanis vestigiis tritas, quam secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum et geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis saeviunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. Feminae autem ante partum purgantur herba quadam, quae seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quae aros et seselis appellantur, pastae, redeunt ad foetum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, et fugam meditari docent: ad praerupta ducunt, saltumque demonstrant. Iam mares, soluti desiderio libidinis, avide petunt pabula. Ubi se praepingues sensere, latebras quaerunt, fatentes incommodum pondus. Et alias semper in fuga acquiescunt, stantesque respiciunt: cum prope ventum est, rursus fugae praesidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, ut vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali et cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus; cum remisere, surdi. Cetero animal simplex, et omnium rerum miraculo stupens: in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem iuxta venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, et capita imponentes praecedentium clunibus, vicibusque ad terga redeuntes. Hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quam maxime invia petunt. Latent amissis velut inermes. Sed et hi bono suo invident. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo praeditum: idque mirabilius fatendum est, cum et in vivariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque aetatis in illis gerunt, singulos annis adiicientibus ramos usque ad sexennes. Ab eo tempore similia revivescunt: nec potest aetas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primo aridae cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine. Quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innata. Fiunt aliquando et candido colore, qualem fuisse tradunt Q. Sertorii cervam, quam esse fatidicam Hispaniae gentibus persuaserat. Et iis est cum serpente pugna. Vestigant cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus, odor adusto cervino cornu. Contra morsus vero praecipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occisi. Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin et medetur huic timori. Quasdam modo principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, et longo aevo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit. Eadem est specie, barba tantum et armorum villo distans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi, quam iuxta Phasin amnem, nascens.

LI. Cervos Africa propemodum sola non gignit. At chamaeleonem et ipsa, quanquam frequentiorem Indiae. Figura et magnitudo erat lacertae, nisi crura essent recta et excelsiora. Latera ventri iunguntur, ut piscibus, et spina simili modo eminet. Rostrum, ut in parvo, haud absimile suillo: cauda praelonga in tenuitatem desinens, et implicans se vi-

perinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cavo, tenui discrimine praegrandes, et corpori concolores: nunquam eos operit: nec pupillae motu, sed totius oculi versatione circumspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quam aëris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum subinde et oculis et cauda et toto corpore, redditque semper quemcunque proxime attingit, praeter rubrum candidumque. Defuncto pallor est. Caro in capite et maxillis et ad commissuram caudae admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde et circa oculos tantum: viscera sine splene. Hibernis mensibus latet, ut lacertae.

LII. Mutat colores et Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quae pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon, cui iubata traditur cervix. Nam thoes (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hiemem hirti, aestate nudi. Tarando magnitudo, quae bovi: caput maius cervino, nec absimile: cornua ramosa, ungulae bifidae, villus magnitudine ursorum. Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raro capitur. Mirum esset, habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius et villo.

LIII. Hystrices generat India et Africa, spina contectas, ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, et cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, et paulo longius iaculatur. Hibernis autem se mensibus condit: quae natura multis, et ante omnia ursis.

LIV. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Dein secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimum quinos. Hi sunt candida informisque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quidquam rarius, quam parientem videre ursam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminae quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie aedificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus residunt, ac priorum pedum suctu vivunt. Foetus rigentes apprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quam ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asserventur, increscere. Cibi nulla tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares praepingues: cuius rei causa non promta est: quippe nec somno quidem saginatis, praeter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis devorant, circaque surculos dentium praedomantes ora. Oculi eorum hebetantur: qua maxime causa favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet sanguine gravedinem illam. Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente vi, praecipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac saepe in arena colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniae credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur et bipedes. Arborem aversi derepunt. Tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. a. d. XIV Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum, aedilem curulem, ursos Numidicos centum, et totidem venatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

LV. Conduntur hieme et Pontici mures, hi dumtaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur et Alpini, quibus magnitudo melium est: sed hi pabulo ante in specus convecto: cum quidam narrent, alternos marem ac feminam, supra se complexo fasce herbae, supinos, cauda mordicus apprehensa, invicem detrahi ad specum: ideoque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares et in Aegypto: similiterque resident in clunes, et binis pedibus gradiuntur, prioribusque ut manibus utuntur.

LVI. Praeparant hiemi et herinacei cibos: ac volutati supra iacentia poma affixa spinis, unum amplius tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Austrum, condentes se in cubile, praesagiunt. Ubi vero sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilae, ne quid comprehendi possit praeter aculeos. In desperatione vero urinam ex se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina venari, ars est. Et tum praecipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga: ob id non nisi in novissima spe maleficio eo perfunditur: quippe et ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque supremum opperientes, ut ferme ante captivitas occupet. Calidae postea aquae aspersu resolvitur pila: apprehensusque pede altero e posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere et tergori parcere. Ipsum animal, non ut remur plerique, vitae hominum supervacuum est: si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus et ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus Senatusconsultis, nulloque non Principe adito querimoniis provincialibus.

LVII. Urinae et e duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec aliubi nascens, quam ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac ceteris quadrupedum imperitans, illico exspiret. Ergo corpus eius adustum adspergunt aliis carnibus polentae modo, insidiantes ferae, necantque etiam cinere: tam contraria est pestis. Haud immerito igitur odit leo, visumque frangit, et citra morsum exanimat. Ille contra urinam spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino a plerisque ita generari prodito. Novere hoc sciuntque lynces, et invidentes urinam terra operiunt, eoque celerius solidatur illa.

LVIII. Alia solertia in metu melibus: sufflatae cutis distentu ictus hominum et morsus canum arcent. Provident tempestatem et sciuri: obturatisque, qua spiraturus est ventus, cavernis, ex alia parte aperiunt fores: de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hiemes aliis provisum pabulum; aliis pro cibo somnus.

LIX. Serpentium vipera sola terra dicitur condi: ceterae arborum aut saxorum cavis. Et alias vel annua fame durant, algore modo demto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo et cochleae. Illae quidem iterum et aestatibus, adhaerentes maxime saxis: aut etiam iniuria resupinatae avulsaeque, non tamen exeuntes. In Balearibus vero insulis cavaticae appellatae, non prorepunt e cavis terrae: neque herba vivunt, sed uvae modo inter se cohaerent. Est et aliud genus minus vulgare, adhaerente operculo eiusdem testae se operiens: obrutae terra semper hae, et circa maritimas tantum Alpes quondam effossae, coepere iam erui et in Veliterno. Omnium tamen laudatissimae in Astypalaea insula.

LX. Lacertae, inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiae cubitales: in Indiae vero Nysa monte, XXIV in longitudinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut caerulei.

LXI. Ex his quoque animalibus, quae nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimumque ante omnia homini canis atque equus. Pugnasse adversus latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres et feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini, laniatuque et latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exsilio reduxere, procliati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: hae primae dimicabant in acie nunquam detrectantes: haec erant fidelissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere, Cimbris caesis, domus eorum plaustris impositas. Canis, Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaque consumtus est. Is vero, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammae: similiterque Hieronis regis. Memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur et Nicomedis Bithyniae regis, uxore eius Consingi lacerata, propter lasciviorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cascellium ius civile docuit, asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit. Item Caelium Senatorem aegrum Placentiae ab armatis oppressum: nec prius ille vulneratus est, quam cane interemto. Sed super omnia in nostro aevo actis populi Romani testatum, Appio Iunio et P. Silio coss. cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici filii in Titium Sabinum et servitia eius, unius ex his canem nec a carcere abigi potuisse, nec a corpore recessisse, abiecti in gradibus Gemitoriis, moestos edentem ululatus, magna populi Romani corona: ex qua cum quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatavit idem, cadaver in Tiberim abiecti sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: et ignotum quoque, si repente veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli praeter hominem memoria maior. Impetus eorum et saevitia mitigatur ab homine considente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu solertia et sagacitas praecipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa quam silens et occulta, quam significans demonstratio est, cauda primum, deinde rostro? Ergo etiam senecta fessos caecosque ac debiles sinu ferunt, ventos et odorem captantes, prodentesque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: et ob id in silvis coitus tempore alligant feminas. Primo et secundo foetu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus et ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter se exercent etiam magisteria. Certum est, iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem praebeant. Indiam petenti Alexandro Magno rex Albaniae dono dederat inusitatae magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, et deinde damas emitti, contemtu immobili iacente eo. Qua segnitie tanti corporis offensus imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone elephantove. Duos sibi fuisse: hoc interemto, praeterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo laetatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit: moxque increvit assultans, contraque belluam exsurgens hinc et illinc, artifici dimicatione, qua maxime opus esset, infestans atque evitans, donec assidua rotatam vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa.

LXII. Canum generi bis anno partus. Iusta ad pariendum annua aetas. Gerunt uterum sexagenis diebus. Gignunt caecos: et quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt, non tamen unquam ultra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo: idemque in singulos adiici, totidemque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quae femina sit ex primipara genita, Faunos cerni. Optimus in foetu, qui novissime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile foeta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquae metu. Quapropter obviam itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo immixto canum cibis: aut si praevenerit morbus, veratro.

A morsu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix silvestris rosae, quae cynorrhodos appellatur. Columella auctor est, si quadragesimo die, quam sit natus, castretur morsu cauda, summusque eius articulus auferatur, sequenti nervo exemto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: et serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius.

LXIV. Eidem Alexandro et equi magna raritas contigit: Bucephalon cum vocarunt, sive ab adspectu torvo, sive ab insigni taurini capitis, armo impressi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emtum, etiam tum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quam Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim recipiens. Idem in proeliis memoratae cuiusdam perhibetur operae, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa praeterea eiusdem modi, propter quae rex defuncto ei duxit exsequias: urbemque tumulo circumdedit nomine eius. Nec Caesaris dictatoris quenquam alium recepisse dorso equus traditur: idemque humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis aedem. Fecit et Divus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Caesaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide usque ad coitum, Iuba auctor est. Scythici quidem equitatus equorum gloria strepunt. Occiso regulo ex provocatione dimicante, hostem, cum victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, et cognito cum matre coitu, petiisse praerupta, atque exanimatum. Equae eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque et cognationum intellectus in iis est: atque in grege prioris anni sorore libentius etiam, quam matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniae cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. Iidem

praesagiunt pugnam, et amissos lugent dominos, lacrimasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus eius inedia vitam finivit. Phylarchus refert, Centaretum e Galatis, in proelio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ovantem. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, praecipitem in abrupta isse, exanimatumque una. Philistus, a Dionysio relictum in coeno haerentem, ut sese evellisset, secutum vestigia domini, examine apum iubae inhaerente: eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque invitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis et gloriae fatentur. Claudii Caesaris secularium ludorum Circensibus, excusso in carceribus auriga Albato Corace, occupavere prima: tum obtinuere, opponentes, effundentes, omniaque contra aemulos, quae debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cum puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeiis Circensibus excusso auriga, ita ut si staret, in Capitolium cucurrisse equos, aedemque ter lustrasse: maximum vero, eodem pervenisse ab Veiis cum palma et corona, effuso Ratumena, qui ibi vicerat: unde postea nomen portae est.

Sarmatae longinqua itinera acturi, inedia pridie praeparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia et quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Vivunt annis quidam quinquagenis: feminae minore spatio: eaedem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio vate absoluta est. Sed et nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: et fere inter omnes constare video. Diversa autem Circo ratio quaeritur. Itaque cum bimi in alio subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno aequinoctio, bimo utrinque, vulgaris: sed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos triginta tres, utpote cum a Circo post vicesimum annum mittantur ad sobolem. Opunte et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per intervalla admissurae dantur: nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. Equarum libido exstinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annos proditur. In hoc genere gravida stans parit, praeterque ceteras foetum diligit. Et sane equis amoris innasci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricae magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu devorat foeta, aut partum ad ubera non admittit. Si quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquae foetae educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quam sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythae per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant.

LXVII. Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum et Tagum amnem equas Favonio flante obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri, et gigni pernicissimum ita: sed triennium vitae non excedere. In eadem Hispania Gallaica gens est, et Asturica: equini generis, (hi sunt quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones) gignunt, quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo fere, qui homini morbi, praeterque, vesicae conversio, sicut omnibus in genere veterino.

LXVIII. Asinum CCCC millibus nummûm emtum Q. Axio senatori, auctor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo. Opera sine dubio generi mirifica, arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec aequinoctio verno, ut cetera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares in remissione operis deteriores. Partus a tricesimo mense ocissimus, sed a trimatu legitimus: totidem, quot equae, et eisdem mensibus, et simili modo. Sed incontinens uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit, et tenebras quaerit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quae est ei ad trigesimum annum. Partus caritas summa, sed aquarum taedium maius. Per ignes ad foetus tendunt: eaedem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, quae sunt in pecuariis, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluviis. Mirumque dictu, sitiunt: et si immutentur aquae, ut bibant cogendae exorandaeve sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate: varia namque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro; qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiae clauditatem illico affert. Quaestus ex iis opima praedia exsuperant. Notum est, in Celtiberia singulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maxime partus, aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Maecenas instituit, multum eo tempore praelatos onagris: post eum interiit auctoritas saporis. Asino moriente viso, celerrime id genus deficit.

LXIX. Ex asino et equa mula gignitur mense tertio decimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arcerique utrumque genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis, quod ineat, lacte hausto. Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve, equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo et asina, sed effrenis, et tarditatis indomitae. Lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Feminas a partu optime septimo die impleri, observatum est: mares fatigatos melius implere. Quae non prius, quam dentes, quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, sterilis intelligitur; et quae non primo initu generare coeperit. Equo et asina genitos mares, hinnos antiqui vocabant: contraque mulos, quos asini et equae generarent. Observatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, et neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quae sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse saepe: verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulae calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Graecorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocaverint ginnum, id est, parvum mulum. Generantur ex equa et onagris mansuefactis mulae veloces in cursu, duritia eximia pedum, verum strigoso corpore, indomito animo. Sed generator, onagro et asina genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygia et Lycaonia praecipui. Pullis eorum, ceu praestantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX annis vixisse, Atheniensium

monumentis apparet. Eo gavisi namque, cum templum in arce facerent, quod derelictus senecta, scandentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere, ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

LXX. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus vocando. Praegrandes itaque fuere, et hodieque reliquiae stirpium durant. At nunc anniculae foecunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimae: tauri generationem, quadrimi. Implent singuli denas eodem anno. Tradunt autem, si post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in laevam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quae si forte pererravit, vigesimum post diem marem femina repetit. Pariunt mense decimo: quidquid ante genitum, inutile est. Sunt auctores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Ianuarias, diebus triginta: aliquibus et autumno: gentibus quidem, quae lacte vivunt, ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non saepius, quam bis die, ineunt. Boves animalium soli, et retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longissima: maribus, tricenis. Robur in quimatu. Lavatione calidae aquae traduntur pinguescere, et si quis incisa cute spiritum arundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato adspectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non cervice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiae foedi visu, tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cetero nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quam bubus cornua, tenuioraque. Domitura boum in trimatu: postea sera, ante praematura. Optime cum domito iuvencus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturae habemus hoc animal, tantae apud priores curae, ut sit inter exempla damnatus a populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bovem, actusque in exsilium, tanquam colono suo interemto.

Tauris in adspectu generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat ira gliscente alternos replicans, spargensque in alvum arenam, et solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus ex imperio dimicantes, et ideo monstratos, rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque resurgere, modo iacentes ex humo tolli; bigarumque etiam curru citato, velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inventum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romae Caesar dictator. Hinc victimae opimae, et lautissima deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatae, ut ceteris, mensurae: crescit uni, donec ad vestigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum suffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bovem locutum: quo nuntiato, Senatum sub dio haberi solitum.

LXXI. Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur; Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunae crescere incipientis; nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitae excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quaesituri luctu alium, quem substituant: et donec invenerint, moerent, derasis etiam capitibus: nec tamen unquam diu quaeritur. Inventus deducitur Memphim a sacerdotibus Delubra ei gemina, quae vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse laetum est, in altero dira portendit. Responsa privis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manum aversatus est, haud multo postea exstincti. Cetero secretus, cum se proripuit in coetus, incedit summotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori eius canentium: intelligere videtur, et adorari velle. Hi greges repente lymphati futura praecinunt. Femina bos semel ei anno ostenditur, suis et ipsa insignibus, quanquam aliis: semperque eodem die et inveniri eam, et exstingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem a figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergunt iis diebus, quos habent natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo post horam diei sextam, redire belluae feritatem.

LXXII. Magna et pecori gratia, vel in placamentis deorum, vel in usu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad novenos annos: quibusdam et ad decimum. Primiparis minores foetus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, id est, a tertio Idus Maias, ad Aquilae occasum, in X Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: postea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hibernos agnos praeferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ovium consectari: et ipse senecta melior, mutilus quoque utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste praeligato feminas generat, laevo mares. Tonitrua solitariis ovibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, ut coetu iuventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri feminas: atque in eo genere arietum maxime spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius et lanicium est in foetu: variumque, si plures fuere: et mutatio aquarum potusque variat. Ovium summa genera duo, tectum et colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis vescatur. Operimenta ei ex Arabicis praecipua.

LXXIII. Lana autem laudatissima Apula, et quae in Italia Graeci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiae oves obtinent. Apulae breves villo, nec nisi paenulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia vero eodem genere Laodiceae. Alba Circumpadanis nulla praefertur, nec libra centenos nummos ad hoc aevi excessit ulla. Oves non ubique tondentur: durat quibusdam in locis vellendi mos: colorum plura genera: quippe cum desint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hispania. nigri velleris praecipuas habet Pollentia iuxta Alpes: iam Asia rutili, quas Erythraeas vocant: item Baetica: Canusium fulvi: Tarentum et suae pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Istriae Liburniaeque pilo propior, quam lanae, pexis aliena vestibus et quam Salacia scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas provinciae Narbonensis: similis et in Aegypto, ex qua vestis detrita usu pingitur, rursusque aevo durat. Est et hirtae pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certe priscos iis usos, Homerus auctor est. Aliter haec Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanae et per se coactam vestem faciunt: et si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo vero etiam ignibus novissimo sui purgamento; quippe ahenis polientium extractae,

in tormenti usum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certe Gallicis hodie nominibus discernitur: nec facile dixerim, qua id aetate coeperit. Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa patris mei memoria coepere: amphimalla, nostra: sicut villosa etiam ventralia. Nam tunica lati clavi, in modum gausapae texi nunc primum incipit. Lanarum nigrae nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura.

LXXIV. Lanam in colo et fuso Tanaquilis, quae eadem Caia Caecilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in aede Fortunae, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, et fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur, novaeque nuptae. Undulata vestis prima e laudatissimis fuit: inde sororiculata defluxit. Togas rasas Phryxianasque, Divi Augusti novissimis temporibus coepisse, scribit Fenestella. Crebrae papaveratae antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio poeta in Torquato notatae. Praetextae apud Etruscos originem invenere. Trabeis usos accipio reges: pictas vestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniae appellatae sunt. Aurum intexere in eadem Asia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diversos picturae intexere Babylon maxime celebravit, et nomen imposuit. Plurimis vero liciis texere, quae polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus venisse iam tunc, posuit in Catonis criminibus, quae Neroni principi quadragies sestertio nuper stetere. Servii Tullii praetextae, quibus signum Fortunae ab eo dicatae coopertum erat, duravere ad Seiani exitum. Mirumque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis DLX. Vidimus iam et viventium vellera, purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.

LXXV. In ipsa ove satis generositatis ostenditur brevitate crurum, ventris vestitu: quibus nudus esset, apicas vocabant, damnabantque. Syriae cubitales ovium caudae, plurimumque in ea parte lanicii. Castrari agnos, nisi quinquemestres, praematurum existimatur. Est et in Hispania, sed maxime Corsica, non maxime absimile pecori, genus musmonum, caprino villo, quam pecoris velleri, propius. Quorum e genere et ovibus natos prisci Umbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem aversum a Sole pasci cogendum. Quam stultissima animalium lanata. Qua timuere ingredi, unum cornu raptum sequuntur Vita longissima anni X, in Aethiopia XIII. Capris eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. Caprae pariunt et quaternos, sed raro admodum. Ferunt quinque mensibus, ut oves. Caprae pinguitudine sterilescunt. Ante trimas minus utiliter generant, et in senecta ultra quadriennium. Incipiunt septimo mense, adhuc lactentes. Mutilum in utroque sexu utilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri mense, ut Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculae, semper bimae, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte praetenui, duabus obviis e diverso: cum circumactum angustiae non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatae supergressam. Mares quam maxime simos, longis auribus infractisque, armis quam villosissimis probant. Feminarum generositatis insigne, laciniae corporibus a cervice binae dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec unquam febri carere, Archelaus auctor est: ideo fortassis anima his, quam ovibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt et noctu non minus cernere, quam interdiu: ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur, Capras, in occasum declivi Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed aversas iacere: reliquis autem horis adversas, et inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat, ceterae stupentes spectant. Id etiam evenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa Minervae non immolantur.

LXXVII. Suilli pecoris admissura a Favonio ad aequinoctium vernum: aetas, octavo mense: quibusdam in locis etiam quarto, usque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor mensium: numerus foecunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne prima subatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminae senectute fessae, cubantes coeunt. Comesse foetus his, non est prodigium. Suis foetus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octavo, bovis tricesimo. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amisso putant cito exstingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibusdam et vicenos. Verum efferantur, et alias obnoxium genus morbis, anginae maxime et strumae. Index suis invalidae, cruor in radice setae dorso evulsae, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis praepingues sentiunt, et primo foetu minus sunt numerosae. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum quam in laevum, detorta. Pinguescunt LX diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maxime brutum: animamque ei pro sale datam non illepide existimabatur. Compertum, agnitam vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin et duces in urbe forum nundinarium domosque petere discunt: et feri sapiunt palude confundere urinam, in fuga levare. Castrantur feminae quoque, sicuti cameli, post bidui inediam suspensae pernis prioribus, vulva recisa: celerius ita pinguescunt.

Adhibetur et ars iecori feminarum, sicut anserum, inventum M. Apicii, fico arida saginatis ac satie, necatis repente mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeae: quinquaginta prope saporès, cum ceteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginae, interdictaque coenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita verrina: ut tamen Publii mimorum poetae coena, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito.

LXXVIII. Placuere autem et feri sues. Iam Catonis censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diviso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Servilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agra-

riam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianae rei est. Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem coena, sed in principio, bini ternique pariter manduntur apri. Vivaria horum ceterorumque silvestrium primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, et Q. Hortensius.

Sues ferae semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutoque se tergorantes. Feminae in partu asperiores, et fere similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, nonnisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus aereo similis agrestibus, ceteris niger. At in Arabia suillum genus non vivit.

LXXIX. In nullo genere aeque facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium, Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus autem tantum, sed in omnibus quoque animalibus, cuiuscunque generis ullum est placidum, eiusdem invenitur et ferum; utpote cum hominum etiam silvestrium tot genera praedicta sint. Caprae tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreae, sunt rupicaprae, sunt ibices pernicitatis mirandae, quanquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis: in haec se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quaerentes; atque recussu pernicius, quo libuerit, exsultant. Sunt et oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, et ad caput verso. Sunt et damae, et pygargi, et strepsicerotes, multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, haec transmarini situs mittunt.

LXXX. Simiarum quoque genera hominis figurae proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia: visco inungi, laqueisque calceari imitatione venantium tradunt: Mutianus et latrunculis lusisse, fictas cera icones usu distinguente. Luna cava tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, novam exsultatione adorare: nam defectum siderum et ceterae pavent quadrupedes. Simiarum generi praecipua erga foetum affectio. Gestant catulos, quae mansuefactae intra domos peperere; omnibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut satyris. Callitriches toto paene adspectu differunt: barba est in facie, cauda late fusa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quam Aethiopiae, quo gignitur, caelo.

LXXXI. Et leporum plura sunt genera. In Alpibus candidi, quibus hibernis mensibus pro cibatu nivem credunt esse: certe liquescente ea rutilescunt annis omnibus: et est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos appellat, foecunditatis innumerae, famemque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Foetus ventre exsectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est, Balearicos adversus proventum eorum auxilium militare a Divo Augusto petiisse. Magna propter venatum eum viverris gratia est. Iniiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde et nomen animali: atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus auctor est, quot sint corporis cavernae ad excrementa lepori, totidem annos esse aetatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utramque vim singulis inesse, ac sine mare aeque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua et esculenta animalia foecunda generavit. Lepus omnium praedae nascens, solus praeter dasypodem superfoetat, aliud educans, aliud in utero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non et vestes leporino pilo facere tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. Hi mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint: complura namque sunt nec placida, nec fera, sed mediae inter utrumque naturae, ut in volucribus hirundines, apes: in mari delphini. Quo in genere multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lanuvii clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum: Carboni imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione: alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis ob hoc alvos eorum excidi, semperque furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem CC denariis, Casilinum obsidente Hannibale: eumque qui vendiderat fame interiisse, emtorem vixisse, annales tradunt. Cum candidi provenere, laetum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices et ipsos hieme condi, auctor est Nigidius: sicut glires, quos censoriae leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo coenis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum et ipsum animal, cui vivaria in doliis, idem qui apris, instituit. Qua in re notatum, non congregari, nisi populares eiusdem silvae: et si misceantur alienigenae, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. Senium finitur hiberna quiete. Conditi enim et hi cubant: rursus aestate iuvenescunt: simili et nitelis quiete.

LXXXIII. Mirum, rerum naturam non solum alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quaedam aliquibus locis negasse. In Maesia silva Italiae, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Cilicia dividit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cervi: et circa Arginussam Elaphum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Poroselene insula viam mustelae non transeunt: in Boeotiae Lebadia illatae solum ipsum fugiunt, quae iuxta in Orchomeno tota arva subruunt, talpae, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula: adeo ne religio quidem a portentis summovet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuso, in litoribus, cuniculi: scatent iuxta in Hispania Balearibusque. Cyrenis mutae fuere ranae; illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutae sunt etiam nunc in Seripho insula. Eaedem alio translatae canunt: quod accidere et in lacu Thessaliae Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniae monte non sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non vulpes, ursive, atque omnino nullum maleficum animal, praeter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula cervos, praeterquam in Cydoniatarum regione, non esse: item apros, et attagenas, herinaceos. In Africa autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec ursos.

LXXXIV. Iam quaedam animalia indigenis innoxia, advenas interimunt: sicut serpentes parvi in Tirynthe: quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes

Syros non attingunt: aut etiamsi calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiuscunque gentis infesti, avide et cum cruciatu exanimantes: quamobrem et Syri non necant eos. Contra in Latmo Cariae monte Aristoteles tradit a scorpionibus hospites non laedi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, et praeterea terrestrium, dicemus genera.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER IX.

I. Animalium, quae terrestria appellavimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres convenit. Quamobrem prius aequorum, amnium, stagnorumque dicentur. Sunt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa evidens, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late supino, mollique ac fertili nutrimento, accipiente causas genitales e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis, et in semet aliter atque aliter nunc flatu nunc fluctu convolutis seminibus atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio, quidquid nascatur in parte naturae ulla, et in mari esse; praeterque multa, quae nusquam alibi. Rerum quidem, non solum animalium simulacra esse, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, serras: cucumim vero et colore et odore similem: quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. Plurima autem et maxima in Indico mari animalia, e quibus balaenae quaternûm iugerum, pristes ducenûm cubitorum: quippe ubi locustae quaterna cubita impleant: anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluae circa solstitia maxime visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium iugis procellae ab imo vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: et alias tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit: aliter sparsis non erat evadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, duodecim dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando nullius aurae recipit afflatum. Huius loci quiete praecipua ad immobilem magnitudinem belluae adolescunt. Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium praefecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt et pecori similes belluae ibi in terram, pastaeque radices fruticum remeant: et quaedam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quae depascuntur sata.

III. Maximum animal in Indico mari pristis et balaena est: in Gallico oceano physeter, ingentis columnae modo se attollens, altiorque navium velis diluviem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent et rotae appellatae a similitudine, quaternis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

IV. Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id missa, visum auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma: et Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque haec in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae audivere longe. Et Divo Augusto legatus Galliae complures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. Auctores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere navigia nocturnis temporibus, statimque degravari, quas insederit, partes: et si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciae litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit oceanus, mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquas elephantos et arietes, candore tantum cornibus assimilatis. Nereidas vero multas Turranius prodidit: expulsam belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnas ultimae caudae cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem CXX, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. Belluae, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romae, apportata ex oppido Iudaeae Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in aedilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinae crassitudine sesquipedali.

V. Balaenae et in nostra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt: condi autem statis temporibus in quodam sinu placido et capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia, quam carnis immensae dentibus truculentae. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, aut foetas, vel etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque, ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illae ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves, pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere, et se toto defendere oceano. Contra, orcae occurrere laborant, seseque opponere, et caveatas angustiis trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea proelia, ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca et in portu Ostiensi visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exaedificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia: satiansque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat; accumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo posset: et dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, emineret dorso multum super aquas carinae vice inversae. Praetendi iussit Caesar plagas multiplices inter ora portus: profectusque ipse cum Praetorianis cohortibus populo Romano spectaculum praebuit, lanceas congerente milite e navigiis assul-

tantibus: quorum unum mergi vidimus, reflatu belluae oppletum unda.

VI. Ora balaenae habent in frontibus: ideoque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant. Spirant autem confessione omnium et paucissima alia in mari, quae internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum haec opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, et multis persuasisse doctrinae indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam et pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: et in terras quoque, tanto spissiorem naturae partem, penetrare, argumento animalium, quae semper defossa vivunt, ceu talpae? Accedunt apud me certe efficacia, ut credam etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte: primum saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio, et alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in adversa opinione, de somno piscium confessio: quis enim sine respiratione somno locus? praeterea bullantium aquarum sufflatio, Lunaeque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia est, quod esse auditum et odoratum piscibus, non erit dubium: ex aëris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aëra, intelligi possit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiae non sunt balaenis, nec delphinis. Haec duo genera fistulis spirant, quae ad pulmonem pertinent, balaenis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.

VII. Velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus: ocior volucre, acrior telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret, medio paene in ventre, nullus piscium celeritatem eius evaderet. Sed affert moram providentia naturae; quia nisi resupini atque conversi non corripiunt: quae causa praecipue velocitatem eorum ostendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantaque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. Vagantur fere coniugia: pariunt catulos decimo mense, aestivo tempore, interim et binos: nutriunt uberibus, sicut balaena: atque etiam gestant foetus infantia infirmos. Quin et adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt et tricenis: quod cognitum praecisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eò magis mirum est, si spirare in aqua non queunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: nec statim tellure tacta moriuntur, multoque ocius fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens suillae. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantum amicum animal, verum et musicae arti; mulcetur symphoniae cantu, et praecipue hydrauli sono. Hominem non expavescit, ut alienum: obviam navigiis venit, alludit exsultans, certat etiam, et quamvis plena praeterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, saepius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Maecenatis, et Fabiani, et Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusque e manu praebebat ascensuro dorsum, pinnae aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis; donec morbo exstincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis et moerenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio exspiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vescens, praebensque se tractandum, et alludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano Proconsule Africae, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menses: mox reversus in eodem miraculo fuit. Iniuriae potestatum in hospitales, ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt.

Ante haec similia de puero in Iasso urbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avide sequitur, in arenam invectus exspiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio praefecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe Iasso Hegesidemus scribit et alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria, atque in sicco exspirasse. Hoc idem et Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi et Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quae faciunt, ut credatur Arionem quoque citharoedicae artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quaestus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cum se iecisset in mare, exceptum ab uno Taenarium in litus pervectum.

IX. Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata aestus reciprocatione. Qua de causa praetendi non queunt retia, aeque molem ponderis nullo modo toleratura, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis huius avida,) totusque populus e litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum: celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente. Sed tum quoque improviso in auxilium advolant. Properare apparet acies, quae protinus disponitur in loco, ubi coniectus est pugnae: opponunt sese ab alto: trepidosque in vada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisque sublevant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, et occidisse ad praesens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere proelium fervet, includique retibus se fortissime urgentes gaudent: ac ne id ipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia, natantesve homines, ita sensim elabuntur, ut exitum non aperiant. Saltu, quod est alias blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum proeliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operae, quam in unius diei praemium, conscii sibi, opperiuntur in posterum: nec piscibus tantum, sed intrita panis e vino satiantur.

X. Quae de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati praesto sint, partesque e manibus accipiant, et suum quaeque cymba e delphinis socium habeat, quamvis noctu, et ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto a rege Cariae, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, moestitia quadam, quae posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin et parvos semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspectique sunt iam defunctum portantes, ne lacerare tur a belluis.

XI. Delphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant et tristitia quidem adspectus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficentiae assimulati.

XII. Testudines tantae magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri praecipue maris his navigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectae in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quae voluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invitaeque fluitent, opportunae venantium praedae. Ferunt et pastum egressas noctu, avideque saturatas lassari: atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu. Tum adnatare, leviterque, singulis ternos: a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum iniici supinae, atque ita e terra a pluribus trahi. In Phoenicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egressae, herbis. Pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa extra aquas, et cooperta terra, ac pavita pectore et complanata, incubant noctibus. Educunt foetus annuo spatio. Quidam oculis spectandoque ova foveri ab iis putant: feminas coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Troglodytae cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuvant: chelyon id vocatur, eximiae testudinis, sed rarae: namque scopuli praeacuti Chelonophagos terrent. Troglodytae autem, ad quos adnatant, ut sacras adorant. Sunt et terrestres, quae ob id in operibus chersinae vocantur, in Africae desertis, qua parte maxime sitientibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. Testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire, Carvilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.

XIV. Aquatilium tegumenta plura sunt. Alia corio et pilo integuntur, ut vituli et hippopotami: alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritia, ut ostreae et conchae: crustis, ut locustae: crustis et spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum et ebora poliuntur: molli, ut muraenae: alia nulla, ut polypi.

XV. Quae pilo vestiuntur, animal pariunt, ut pristis, balaena, vitulus. Hic parit in terra: pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohaeret: parit nonnunquam geminis plures: educat mammis foetum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsis in sono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter et visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal graviore somno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum aequorum retinere tradunt, semperque aestu maris recedente inhorrescere: praeterea dextrae pinnae vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piscium sunt species septuaginta quatuor, praeter crustis intecta, quae sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturae tractantur insignium.

XVII. Praecipua magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudae latitudinem quinque cubita et palmum. Sunt et in quibusdam amnibus haud minores: silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicunque est, omne animal appetens, equos natantes saepe demergens. Praecipue in Moeno Germaniae amne protelis boum, et in Danubio marris extrahitur, porculo marino simillimus: et in Borysthene memoratur praecipua magnitudo, nullis ossibus spinisve intersitis, carne praedulci. In Gange Indiae platanistas vocant, rostro delphini et cauda, magnitudine autem XV cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, sex cubitorum, caeruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas esse vires, ut elephantos ad potum venientes, mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi foetificant. Cordyla appellantur partus, qui foetas redeuntes in mare autumno comitantur. Limosae vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari: et cum annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim caesi, cervice et abdomine commendantur, atque clidio, recenti dumtaxat, et tum quoque gravi ructu: cetera parte plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya vocantur, caesis quercus assulis simillima. Vilissima ex his, quae caudae proxima, quia pingui carent: probatissima, quae faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitatissima. Pelamides in apolectos particulatimque consectae, in genera cybiorum dispartiuntur.

XIX. Piscium genus omne praecipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hae et pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quaeque ducibus: et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulphureus color, extra qui ceteris. Hispaniae cetarias hi replent, thynnis non commeantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, praeter vitulos et parvos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt laeva. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebete. Est in euripo Thracii Bosphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae. Huius adspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum Aurei cornus, praecipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria, mille passuum medii interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur. Bruma non vagantur: ubicunque deprehensi, usque ad aequinoctium, ibi hibernant. Li-

dem saepe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum millia a gubernaculis spectantur, ne tridente quidem in eos saepius iacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide aestivant: Pontum non intrant. Item soleae, cum rhombi intrent: nec sepia est, cum loligo reperiatur. Saxatilium, turdus et merula desunt: sicut conchylia, cum ostreae abundent. Omnia autem hibernant in Aegaeo. Intrantium Pontum soli non remeant trichiae. Graecis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque et illic descendentes, nec unquam subeuntes e mari visuntur. Thynnorum captura est a Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt et in tantum, ut dehiscant. Vita longissima his biennio.

XXI. Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se et thynno et ei, qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves saepenumero exsiliant. Quod et alias faciunt aliorum vim timentes, mugiles maxime, tam praecipuae velocitatis, ut transversa navigia interim superiactent.

XXII. Sunt et in hac parte naturae auguria, sunt et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis e mari ad pedes eius exsiliit: quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio (tanta erat navalis rei gloria) sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.

XXIII. Piscium feminae maiores, quam mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis et chanis. Omnes enim ovis gravidae capiuntur. Vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maxime piscium fallitur visus. Noctibus, quies: et illustribus aeque, quam die, cernunt. Aiunt et si teratur gurges, interesse capturae: itaque plures secundo tractu capi, quam primo. Gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent, alunturque. Quippe et arundines, quamvis in palude prognatae, non tamen sine imbre adolescunt: et alias ubicunque pisces in eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur.

XXIV. Praegelidam hiemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromes, sciaenae, pagri. Cum asperae hiemes fuere, multi caeci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maxime hippurus et coracinus hieme non capti, praeterquam statis diebus paucis, et iisdem semper: muraena et orphus, conger, percae, et saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, psettam, soleamque tradunt.

XXV. Quidam rursus, aestus impatientia, mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratae. Fluviatilium silurus Caniculae exortu sideratur, et alias semper fulgure sopitur. Hoc et in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris: quod maxime in Bosphoro apparet. Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

XXVI. Mugilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, ut in Phoenice et Narbonensi provincia coitus tempore e vivariis marem linea Inoginqua per os ad branchias religata emissum in mare, eademque linea retractum, feminae sequantur ad litus, rursusque feminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam in nando meant, nullo in honore est: quod quidem miror, cum sit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

XXVIII. Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo, et asellis, Cornelius Nepos, et Laberius, poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera: callariae minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo praelati prioribus. At in lupis in amne capti praeferuntur.

XXIX. Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius praefectus classis, inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur Italiae in litore, non antea ibi capti. Admovitque sibi gula sapores piscibus satis, et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur.

Proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rhaetiae Brigantinus aemulas marinis generat.

XXX. Ex reliqua nobilitate, et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus. Cetero eorum genera plura. Nam et alga vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, et coenum fodiente eo excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certe toties foetura apparet. Mullum exspirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari, proceres gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius, ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos praecellens putavit, atque e iecore eorum alecem excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.

XXXI. Asinius Celer e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus nummûm: quae reputatio aufert transversum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris, quam equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, et coquorum pisces. Nullusque prope iam mortalis aestimatur pluris, quam qui peritissime censum domini mergit. Mullum LXXX librarum in mari Rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, suburbanis litoribus inventum?

XXXII. Est et haec natura, ut alii alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscoenus alibi, et qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

XXXIII. Piscium alii branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiae in radicibus Alpium, Larius et Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu exsistunt, squamis conspicui crebris atque

praeacutis, clavorum caligarium effigie: nec amplius, quam circa eum mensem, visuntur.

XXXIV. Miratur et Arcadia suum exocoetum, appellatum ab eo, quod in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, et sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram, et qui marini mures vocantur, et polypi, et muraenae. Quin et in Indiae fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit: nam in stagna et amnes transeundi plerisque evidens ratio est, ut tutos foetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minus saeviant. Has intelligi ab iis causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet, quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae, ac passeres, qui a rhombis situ tantum corporum differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri laevus. Alii longi, ut muraena, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binae, aliquibus nullae. In Fucino tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binae omnino, longis et lubricis, ut anguillis et congris. Nullae, ut muraenis, quibus nec branchiae. Haec omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnas, ut pastinacae: ipsa enim latitudine natant. Et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.

XXXVIII. Anguillae octonis vivunt annis. Durant et sine aqua senis diebus Aquilone spirante: Austro, paucioribus. At hiemem eaedem in exigua aquâ non tolerant, nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum praecipue turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solae non fluitant. Lacus est Italiae Benacus in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hiemato lacu, fluctibus glomeratae volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur.

XXXIX. Muraena quocunque mense parit, cum ceteri pisces stato pariant. Ova eius citissime crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muraena varia et infirma sit, myrus unicolor et robustus, dentesque extra os habeat. In Gallia septemtrionali muraenis omnibus dextra in maxilla septenae maculae, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exstinguuntur. Invenit in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis Divi Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectari non poterat. Ferunt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contra anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius praetextatos: et ob id multam his dici non institutam.

XL. Planorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raïae, pastinacae, squatinae, torpedo: et quos bovis, lamiae, aquilae, ranae nominibus Graeci appellant. Quo in numero sunt squali quoque, quamvis non plani. Haec Graece in universum σελάχη appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus. Et cum ceteri pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quae cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

XLI. Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhaerente naves tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, et iudiciorum ac litium mora: quae crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Mutianus muricem esse, latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte, sed simplice concha, utroque latere sese colligente: quibus inhaerentibus, plenam ventis stetisse navem, portantem a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri; conchasque quae id praestiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, et crassitudine quinque digitorum naves morari: praeterea hanc esse vim eius asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. Mutant colorem candidum maenae, et fiunt aestate nigriores. Mutat et phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, sane perquam similis volucri hirundini: item milvus. Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exserta, tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari sesquipedanea fere cornua, quae ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat.

XLIV. Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quae mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, et cetera eius generis. His caput inter pedes et ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiae et loligini pedes duo: ex his longissimi et asperi, quibus ad ora admovent cibos, et in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cetera, cirri, quibus venantur.

XLV. Loligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod et pectunculi faciunt sagittae modo. Sepiarum generis mares varii et nigriores, constantiaeque maioris. Percussae tridente feminae auxiliantur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero, quae est bisulca et acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione viventibus. Cetero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhaerescunt: tenent supini, ut avelli non queant. Vada non apprehendunt: et grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum: laevitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque praeiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, et maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere, falsa opinio est. Id enim a congris evenit ei: sed renasci, sicut colotis et lacertis, caudas, haud falsum.

XLVII. Inter praecipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in sum-

ma aequorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa mirae tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, ceteris subremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine; et, si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.

XLVIII. Polyporum generis est ozaena, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime muraenis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe semper, feminae celerius, et fere a partu. Non sunt praetereunda et L. Lucullo Proconsule Baeticae comperta de polypis, quae Trebius Niger e comitibus eius prodidit: Avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, praecidentes brachia eorum, ultroque escam ex praedante capere. Carent conchae visu, omnique sensu alio, quam cibi et periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illae se contrahunt, sed frustra, discuneatae. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Praeterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, et sorbet acetabulis, acnumeroso suctu, dum trahit, cum in naufragos urinantesve impetum cepit. Sed si invertatur, elanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati. Cetera, quae idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiae in cetariis assuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamento populari, (mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur:) convertit in se custodum indignationem assiduitate furti. Immodicae his sepes erant obiectae: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri. Quis ibi polypum exspectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque et afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos, aegreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo torosas: longas pedum tricenûm: acetabulis, sive caliculis urnalibus, pelvium modo: dentes magnitudini respondentes. Reliquiae asservatae miraculo, pependere pondo DCC. Sepias quoque et loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem auctor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiae binûm. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem et aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium, animal sepiae simile, ludendi societate sola. Duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si vero flatus invitet, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique buccarum sinus aurae. Huius voluptatem esse, ut ferat: illius, ut regat: simulque eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est.

L. Locustae crusta fragili muniuntur, in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, et ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Cetera in undis natant: locustae reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quae sunt propria rotunditate praepilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Unum hoc animalium, nisi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet callum. Vivunt petrosis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora sectantur: aestate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hieme laeduntur, autumno et vere pinguescunt, et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitilicat.

LI. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiae, paguri, heracleotici, leones, et alia ignobiliora. Carabi cauda a ceteris cancris distant. In Phoenice ἰατεῖς vocantur, tantae velocitatis, ut consequi non sit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminae primus pes duplex, mari simplex. Praeterea bina brachia denticulatis forficibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Universi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriae. Huic solertia est, inanium ostrearum testis se condere: et cum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte, et ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco.

Ex eodem genere sunt echini, quibus spinae pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volvi: itaque detritis saepe aculeis inveniuntur. Ex his echinometrae appellantur, quorum longissimae spinae, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi nascuntur, spina parva. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt saevitiam maris praesagire eos, correptisque opperiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes, nolunt volutatione spinas atterere. Quod ubi videre nautici, statim pluribus ancoris navigia infrenant.

In eodem genere cochleae, aquatiles, terrestresque, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque: oculis carent: itaque corniculis praetentant iter.

Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus ac magnis aestibus: unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris iam testae murices, et concharum genera: in quibus magna ludentis naturae varietas: tot colorum differentiae, tot figurae, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis, in dorsum elatis, laevibus, rugatis, denticulatis, striatis: vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispa: cuniculatim, pectinatim divisa: imbricatim undata, cancellatim reticulata: in obliquum, in rectum expansa: densata, porrecta, sinuata: brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriae, praebentesque concavam sui partem, et aurae opponentes, per summa aequorum velificant. Saliunt pectines, et extra volitant, seque et ipsi carinant.

LIII. Sed quid haec tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quam e concharum genere proveniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt: sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, ni-

si manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vellere? Non recte recipit haec nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeo per totum corpus, animâ hominis quaesita maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritae tenent. Indicus maxime has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, et admodum paucas. Fertilissima est Taprobane et Stoidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiae. Praecipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchae est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulaverit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si vero turbidus, et foetum sordescere: eundem pallere, caelo minante conceptum: ex eo quippe constare, caelique eis maiorem societatem esse, quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive satientur, grandescere et partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas, quae vocant physemata efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque et purgantur a peritis. Miror ipso tantum eas caelo gaudere, Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae, quam ut penetrent radii. Flavescunt tamen et illae senecta, rugisque torpescunt: nec nisi in iuventa constat ille, qui quaeritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhaerescunt: nec his avelli queunt, nisi lima. Quibus una tantum est facies, et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Cohaerentes vidimus in conchis, hac dote unguenta circumferentibus. Cetero in aqua mollis unio, exemtus protinus durescit.

LV. Concha ipsa cum manum videt, comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si praeveniat, acie sua abscindit, nulla iustiore poena: et aliis munita suppliciis: quippe inter scopulos maior pars invenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate praecipuas, esse veluti duces, mirae ad cavendum solertiae: has urinantium cura peti: illis captis, facile ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, laevore, pondere, haud promtis rebus; in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanae scilicet imposuere deliciae. Nam id apud Graecos non est, ne apud Barbaros quidem inventores eius aliud, quam margaritae. Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat, alias magnitudine praecellentes. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et proceribus sua gratia est: elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, et binos ac ternos auribus, feminarum gloria est. Subeunt luxuriae eius nomina, et taedia, exquisita perdito nepotatu: siquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum. Affectantque iam et pauperes, lictorem feminae in publico unionem esse dictitantes. Quin et pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania quae vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchae genere nasci. Namque et Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo; ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchae non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes et feri, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, sed et hi parvi: et in Mauritaniae maritimis. Alexander Polyhistor et Sudines senescere eos putant, coloremque exspirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc aevi semunciae pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia parvos atque decolores nasci certum est: quoniam Divus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

LVIII. Lolliam Paulinam, quae fuit Caii principis matrona, ne serio quidem, aut solemni caerimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium coena, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira, auribus, collo, monilibus, digitisque: quae summa quadringenties H—S. colligebat: ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, provinciarum scilicet spoliis partae. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia a Caio Caesare Augusti filio venenum biberet, ut neptis eius quadringenties H—S. operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula; et ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec haec summa luxuriae exempla sunt. Duo fuere maximi uniones per omne aevum: utrumque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Haec, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans, quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset, respondit, una se coena centies H—S. absumturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam alias coenam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium id esse, et consumturam eam coenam taxationem confirmans, solamque se centies H—S. coenaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex praecepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque in tabem margaritas resolvit. Gerebat auribus cum maxime singulare illud, et vere unicum naturae opus. Itaque exspectante An-

tonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis eius parem, capta illa tantae quaestionis victrice regina dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum coena.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque etiam luxuriae gloria. Prior id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius, paene histrioni comparatus, et quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo magis regium fiat: sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandria in ditionem redacta: primum autem coepisse circa Sullana tempora minutas et viles, Fenestella tradit, manifesto errore, cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen aeternae prope possessionis est: sequitur heredem, in mancipatum venit, ut praedium aliquod: conchylia et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene etiam margaritis pretia fecit. Purpurae vivunt annis plurimum septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiusdam cerae salivant. Simili modo et murices. Sed purpurae florem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum testa vivas frangunt, ita demum rorem eum exspuentes.

Tyri praecipuus hic Asiae: in Meninge, Africae, et Gaetulo litore oceani: in Laconica, Europae. Huic fasces securesque Romanae viam faciunt: idemque pro maiestate pueritiae est. Distinguit ab equite Curiam: diis advocatur placandis: omnemque vestem illuminat: in triumphali, miscetur auro. Quapropter excusata et purpurae sit insania. Sed unde conchyliis pretia: queis virus grave in fuco, color austerus in glauco, et irascenti similis mari?

Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, et sicubi flumen immergitur: alioqui captae, diebus quinquagenis vivunt saliva sua. Conchae omnes celerrime crescunt, praecipue purpurae: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat, nosque indiligentiae damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: ut tanquam in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, praemia vitae suae calleant. Concharum ad purpuras et conchylia (eadem enim est materia, sed distat temperamento) duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius qua buccini sonus editur: unde et causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, et cuniculi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. Praeterea clavatum est ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fere: qui non sunt buccino: sed utrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonnisi petris adhaeret, circaque scopulos legitur. Purpurae, nomine alio pelagiae vocantur. Earum genera plura, pabulo et solo discreta. Lutense putri limo, et algense enutritum alga, vilissimum utrumque: melius taeniense, in taeniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius: calculense appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis: et longe optimum purpuris Dialutense, id est, vario soli genere pastum. Capiuntur autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacesque conchae, ceu mitulos videmus: has semineces, sed redditas mari avido hiatu reviviscentes appetunt purpurae, porrectisque linguis infestant: at illae aculeo exstimulatae claudunt sese, comprimuntque mordentia: ita pendentes aviditate sua purpurae tolluntur.

LXII. Capi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus, utilissimum: quoniam cum cerificavere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinae ignorant, cum summa vertatur in eo. Eximitur postea vena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios ferme in libras centenas: macerari triduo iustum: quippe tanto maior vis, quanto recentior. Fervere in plumbo, singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras aequari, ac modico vapore torreri, et ideo longinquae fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas adhaesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: et donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam nitoremque, qui quaeritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adstringitur. Summa medicaminum in L libris vellerum, buccini ducenae: pelagii, CX. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primum satiatur, immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, in colore sanguinis concreti, nigricans adspectu, idemque suspectu refulgens. Unde et Homero purpureus dicitur sanguis.

LXIII. Purpurae usum Romae semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga praetexta, et latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum Etruscis devictis satis constat. Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, Me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat: nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther aedilis curulis primus in praetexta usus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinther aedilis fuit Urbis conditae anno DCXCI, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes paene commodiores purpurae tinguntur.

LXIV. In conchyliata veste cetera eadem, sine buccino: praeterque, ius temperatur aqua, et pro indiviso, humani potus excremento: dimidia et medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera esuriunt. Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere, et buccini centenos, sciant qui ista mercantur immenso.

LXV. Sed alia e fine initia: iuvatque ludere impendio, et lusus geminare miscendo, iterumque et ipsa adulterare adulteria naturae: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant: addere his aera, ut Corinthia. Non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum: rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: et cum confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Poe-

nitentia hoc primum debet invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, et gemina demonstrata via luxuriae, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum. Coccum Galatiae rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae, in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se virorum iuxta feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. Concharum generis et pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus praebens. Assultant illi protinus, et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa compressu, quidquid inclusit, exanimat, partemque socio tribuit.

LXVII. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla praefertur. Nec minor solertia ranae, quae in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exserit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam prope accedant, ut assiliat. Simili modo squatina, et rhombus, abditi pinnas exsertas movent specie vermiculorum: itemque quae vocantur raiae. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiae huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur. Scolopendrae terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinae, simili in periculo glutiunt amplius usque ad infirma lineae, quae facile praerodant. Cautius qui glanis vocatur: aversos mordet hamos, nec devorat, sed esca spoliat. Grassatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi voluptas invitet, exspectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusque adnatans mergit.

LXVIII. Equidem et his inesse sensum arbitror, quae neque animalium, neque fruticum, sed tertiam quandam ex utroque naturam habent: urticis dico, et spongiis. Urticae noctu vagantur, noctuque mutant. Carnosae frondis his natura: et carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eademque quae terrestris urticae. Contrahit ergo se quam maxime rigens, ac praenatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque devorat. Alias marcenti similis, et iactari se passa fluctu algae vice, contactos pisces, attrituque petrae scalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu pectines et echinos perquirit: dum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi.

LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: spissum ac praedurum et asperum, tragos id vocatur: spissum et mollius, manon: tenue densumque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia ubi avulsorem sensere, contractae multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Vivere esca, manifesto conchae minutae in his repertae ostendunt. Circa Toronem vesci illis avulsas etiam aiunt, et ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhaeret color, Africis praecipue, quae generantur in Syrtibus. Maximae fiunt manae, sed mollissimae, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperae, et densae circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideo optimae in gurgitibus. Viventibus idem qui madentibus, nigricans color. Adhaerent nec parte, nec totae: intersunt enim fistulae quaedam inanes, quaternae fere aut quinae, per quas pasci existimantur. Sunt et aliae, sed superne concretae. Et subesse membrana quaedam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quae aplysiae vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnae sunt fistulae, et reliqua densitas spissa.

LXX. Canicularum maxime multitudo circa eas urinantes gravi periculo infestat. Ipsi ferunt, et nubem quandam crassescere super capita, animalium planorum piscium similem, prementem eos, arcentemque a reciprocando: et ob id stilos praeacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossae ita, non recedant: caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim et nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, et calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem aeque ac terret. Et sors aequa in gurgite: ut ad summa aquae ventum est, ibi periculum anceps, ademta ratione contra eundi, dum conetur emergere: et salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus alias tractus. Ut prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi repente rapiant, absumi spectant. Ac saepe iam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilae modum ipse adiuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed monstro solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto proeliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur. Certissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, ubi maleficae bestiae: qua de causa urinantes sacros appellant eos.

LXXI. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura, quae frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam aestiva animalia, pernici molesta saltu, et quae capillus maxime celat, exsistant, et circumglobata escae saepe extrahantur: quae causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. Nec venena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in Indis, et magnitudine, et pilo, duriore tantum: nec vivus ibi capitur. Aeque pestiferum animal araneus, spinae in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam exsecrabilius, quam radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat vi ferri, et veneni malo.

LXXIII. Morbos universa genera piscium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verum aegrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere praepingues alii capiantur.

LXXIV. Quonam modo generent, desiderium et admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini, et reliqua cete, simili modo, et paulo diutius. Femina piscis coitus tempore marem sequi-

tur, ventrem eius rostro pulsans: sub partum mares feminas similiter, ova vescentes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando mares vitale adsperserint virus. Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria et stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant. Piscium ova in mari crescunt, quaedam summa celeritate, ut muraenarum, quaedam paulo tardius.

Plani piscium, quibus cauda non obest aculeique, ut testudines, in coitu superveniunt: polypi crine uno feminae naribus annexo: sepiae et loligines linguis, componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: item locustae, et squillae: cancri, ore. Ranae superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum et cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quae fuere: naturae perinde occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli et pectines sponte naturae in arenosis proveniunt. Quae durioris testae sunt, ut murices, purpurae, salivario lentore: sicut acescente humore culices: apuae, spuma maris incalescente, cum admissus est imber. Quae vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa navigia diutius stantia, defixosque palos, et lignum maxime. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis foetificum lactis modo effluere. Anguillae atterunt se scopulis: ea strigmenta vivescunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diversa genera non coeunt, praeter squatinam et raiam: ex quibus nascitur priori parte raiae similis, et nomen ex utroque compositum apud Graecos trahit.

Quaedam tempore anni gignuntur et in humore, ut in terra. Vere pectines, limaces, hirundines: eadem tempore evanescunt. Piscium lupus et trichias bis anno parit, et saxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, vere et autumno. Ex planis squatina bis: sola autumno, occasu Vergiliarum. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpae autumno: sargi, torpedo, squali, circa aequinoctium: molles vere: sepia omnibus mensibus. Ova eius, glutino atramenti ad speciem uvae cohaerentia, masculus prosequitur afflatu, alias sterilescunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta foecunditate, ut multitudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis, quo praegnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locustae, et reliqua tenuioris crustae, ponunt ova super ova, atque ita incubant. Polypus femina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta ova edunt, ut sepiae. Purpurae, murices, eiusdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: et cochleae hiberno tempore nascuntur.

LXXV. Torpedo octogenos foetus habens invenitur: eaque intra se parit ova praemollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quae cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola piscium et animal pariant et ova concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit ova, saepe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Ceterae feminae in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus, sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit vulnus: quod et in coecis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit ova, et rursus obruit terra: tricesimo die refossa aperit, foetumque in aquam ducit.

LXXVII. Erythini et chanae vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Graecis, ipse se inire. Aquatilium omnium foetus inter initia visu carent.

LXXVIII. Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniae, haud procul Neapoli; in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere tunc viventibus. Quae mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano, aetate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulae causa, sed avaritiae, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennae, muraena in Sicilia, elops Rhodi: et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica serviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longae advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

LXXX. Eadem aetate prior Licinius Muraena reliquorum piscium vivaria invenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quam villam exaedificaverat, euripum et maria admisit: qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies HS piscinae a defuncto illo veniere pisces.

LXXXI. Muraenarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui coenis triumphalibus Caesaris dictatoris sex millia numero muraenarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliave merce. Huius villam intra quam modicam quadragies piscinae vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua muraenam adeo dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, muraenae, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae, quae in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricae, quibus magnitudo praecipua: Africanae, quibus foecunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Quin et sagina earum commentus est, sapa et farre, aliisque generibus, ut cochleae quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

LXXXIII. Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudae motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, et in iis obversos stare: capita eorum esse ranae marinae similia, reliquas partes gobiorum, branchias ut ceteris piscibus. Circa Heracleam et Cromnam et Lycum et multifariam in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato litore.

Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris: propter quod et anguillas diutius vivere exemtas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullae restagnent aquae: miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur pisces. Quidquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.

LXXXIV. Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miracula: quippe detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque, iam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. Nec de anthia pisce sileri convenit, quae plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiae, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, et concolori veste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque proiicit. Quidquid ex eo mittitur, suspecta fraus praedae est: cavensque quod timuit, cum id saepe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor spei, conciliatorque capturae. Neque enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatior, postremo greges adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, et e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto, cepisseque malefica voluntate: agnitum in macello a socio, cuius iniuria erat: et damni formulam editam, condemnatumque addidit Mutianus aestimata lite. Iidem anthiae, cum unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut praecidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

LXXXVI. Praeter haec claros sapientia auctores video mirari stellam in mari. Ea figura est: parva admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo memorabilius dixerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

LXXXVII. Concharum e genere sunt dactyli, ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro; et quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. Sunt et inimicitiarum atque concordiae miracula. Mugil et lupus mutuo odio flagrant: conger et muraena, caudas inter se praerodentes. Polypum in tantum locusta pavet, ut si iuxta vidit, omnino moriatur. Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor est, praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudae sic amputentur. At e contrario amicitiae exempla sunt, (praeter illos, de quorum diximus societate,) balaena et musculus: quando praegravi superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada praenatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturae dicentur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER X.

I. Sequitur natura avium, quarum grandissimi et paene bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuvent: cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulae iis cervinis similes, quibus dimicant, bisulcae, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu devorata mira natura: sed non minus soliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt, latere se existimantium. Praemia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibusdam habita vasis, conosque bellicos et galeas adornantes pennae.

II. Aethiopes atque Indi, discolores maxime et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus, caeruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis fauces, caputque plumeo apice honestante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem exstitisse qui viderit vescentem: sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis DIX, senescentem casiae thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, et superemori. Ex ossibus deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque iusta funera priori reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, et in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conversionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuisse eius conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio consulibus, ducentesimum quintum decimum. Cornelius Valerianus phoenicem

devolavisse in Aegyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est et in Urbem, Claudii Principis censura, anno Urbis DCCC, et in comitio propositus, quod actis testatum est: sed quem falsum esse nemo dubitaret.

III. Ex his, quas novimus, aquilae maximus honos, maxima et vis. Sex earum genera: Melanaëtos a Graecis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans: sola aquilarum foetus suos alit: ceterae, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat et in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus et percnon vocat, aliqui et plancum, et anatariam, secunda magnitudine et vi: huicque vita circa lacus. Phemonoë, Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutae alias, carentique lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit et Boeus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere e sublimi iaciendo: quae sors interemit poetam Aeschylum, praedictam fatis (ut ferunt) eius diei ruinam secura caeli fide caventem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis et degener, ut quam verberet corvus. Eadem ieiunae semper aviditatis, et querulae murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceterae, cum occidere, considunt. Haec facit, ut quintum genus γνήσιον vocetur, velut verum, solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliaeetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce, praeceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alae, et cum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a litore ostendente: rursus ave in diverso, et ubi minime se credat exspectari, emergente. Haec causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pennarum hostem obcaecantes. Saepe et aquilae ipsae non tolerantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliaeetus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, et si conniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contra stetit, educat. Haliaeeti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: et ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilae, quam barbatam vocant: Tusci vero ossifragam.

IV. Tribus primis, et quinto aquilarum generi inaedificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gangitem: ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Est autem lapis iste praegnans, intus cum quatias, alio velut in utero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris et arboribus: pariunt et ova terna: excludunt pullos binos: visi sunt et tres aliquando. Alterum expellunt taedio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura, prospiciens ne omnium ferarum foetus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus iis, albescunt inedia pennae, ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragae excipiunt, et educant cum suis. Verum adultos quoque persequitur parens, et longe fugat, aemulos scilicet rapinae. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo praedantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt: expertaeque pondus, tunc demum abeunt. Oppetunt non senio, nec aegritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, et volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavae sedent. Aquilarum pennae mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

V. Romanis eam legionibus C. Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit. Erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique, singulos ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari coepta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis unquam hibernasse castra, ubi aquilarum non sit iugum.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis proelia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec praecipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiamsi in aëre. Ova hic consectatur aquilae aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.

VI. Est percelebris apud Seston urbem aquilae gloria: educatam a virgine retulisse gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremo, in rogum accensum eius iniecisse sese, et simul conflagrasse. Quam ob causam incolae, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iovis et virginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

VII. Vulturum praevalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falso: nidificant enim in excelsissimis rupibus. Foetus quidem saepe cernuntur, fere bini. Umbricius Aruspicum in nostro aevo peritissimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abiicere. Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt.

VIII. Sanqualem avem, atque immussulum, Augures Romani in magna quaestione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem ossifragae. Massurius sanqualem ossifragum esse dicit, immussulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. Quidam post Mutium Augurem visos non esse Romae confirmavere: ego (quod veri similius) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. Accipitrum genera sedecim invenimus. Ex iis aegithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei. Triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoë dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. Epileum Graeci vocant, qui solus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Distinctio generum ex aviditate. Alii non nisi ex terra rapiunt avem: alii non nisi circa arbores volitantem: alii sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque et columbae novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africae Cerne in oceano accipitres totius Masaesyliae humi foetificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

X. In Thraciae parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex silvis et arundinetis excitant aves: illi supervolantes deprimunt. Rursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: et cum tempus sit capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quid-

dam lupi apud Maeotin paludem faciunt. Nam nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohaerentesque saepe prehenduntur.

XI. Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico tempore aestatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu columbi potius. Quin et absumitur ab accipitre, si quando una apparuere: sola omnium avis a suo genere interemta. Mutat autem et vocem: procedit vere, occultatur Caniculae ortu: semperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, maiori ex parte singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus: nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato foeta nido. Ille avidus ex natura, praeripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit: illa gaudet eius specie, miraturque sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione eius damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla tunc avium suavitate carnis comparatur illi.

XII. Milvi ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiae ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura, quod opus esset in profundo. Milvi et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem et a solstitiis affici podagra.

XIII. Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres et aquaticae fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantum vescuntur ex parte magna.

XIV. Cornices et alio pabulo: ut quae duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulasve iaciunt iterum ac saepius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatae garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis. Praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima foetus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut et corvi: qui ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoque foetus suos fugant longius. Itaque parvis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliae singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac, ac supradicta alite quaedam. Corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quae saepe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cum Mediae hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. Pessima eorum significatio, cum glutiunt vocem velut strangulati.

XVI. Uncos ungues et nocturnae aves habent, ut noctuae, bubo, ululae. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, et maxime abominatus publicis praecipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimum scio non fuisse feralem. Volat nunquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex. Papelio Histro, L. Pedanio Coss. propter quod Nonis Martiis Urbs lustrata est eo anno.

XVII. Inauspicata est et incendiaria avis, propter quam saepenumero lustratam Urbem in annalibus invenimus, sicut L. Cassio, C. Mario Coss. quo anno et bubone viso lustrata est. Quae sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem eam vocant: sed haec ipsa quae esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni. Cliviam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur avis, quae aquilarum ova frangat. Sunt praeterea complura genera depicta in Etrusca disciplina, sed ulli non visa: quae nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quae gula humana populatur.

XVIII. Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trogonem, cornicem, a cauda de ovo exire: quoniam pondere capitum perversa ova, posteriorem partem corporum fovendam matri applicent.

XIX. Noctuarum contra aves solers dimicatio. Maiore circumdatae multitudine, resupinae pedibus repugnant, collectaeque in arctum, rostro et unguibus totae teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturae, bellumque partitur. Noctuas sexagenis diebus hiemis cubare, et novem voces habere tradit Nigidius.

XX. Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine insignes, et in auspicatu magni. Quo in genere arborum cavatores scandentes in subreptum felium modo: illi vero et supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. Pullos in cavis educant avium soli. Adactos cavernis eorum a pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exsilire, cum crepitu arboris, cum insederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum praescitum transire non queo. In capite praetoris urbani Aelii Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, praetori. Et ille avem protinus concerpsit: nec multo post implevit prodigium.

XXI. Vescuntur et glande in hoc genere, pomisque multae, sed quae carne tantum non vivunt, excepto milvo: quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, et sibi quaeque praedantur. Sunt autem omnes fere altivolae, praeter nocturnas: et magis, maiores. Omnibus alae grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curvatura unguium prohibente.

XXII. Nunc de secundo genere dicamus, quod in

duas dividitur species, oscines, et alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque praecedent et ordine: omnesque reliquas in his pavonum genus, cum forma, tum intellectu eius et gloria.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverso maxime Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbrae quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit cauda: omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac moerens quaerit latebram. Vivit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator Hortensius, aditiali coena sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quaestu reditus sestertium sexagena millia habuit.

XXIV. Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere: diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, et regnum in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis saepe commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, aegreque servitium patitur. Et plebs tamen aeque superba, graditur ardua cervice, cristis celsa: caelumque sola volucrum adspicit crebro, in sublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantum et proelia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, aut Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis, et Chalcidicis, ut plane dignae aliti tantum honoris praebeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Romanos impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque haud alitęr quam opimae victoriae Diis grati. Habent ostenta et praeposteri eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Boeotiis nobilem illam adversus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis: lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur, ceu gladiatorum. Invenitur in annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. Et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam cibaria anserum censores in primis locant. Quin et fama amoris, Aegii dilecta forma pueri Olenii, et Glauces Ptolemaeo regi cithara canentis, quam eodem tempore et aries adamasse proditur. Potest et sapientiae videri intellectus his esse. Ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quaestione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir consularis, an M. Seius eadem aetate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis usque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita ceteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: mollior, quae corpori proxima: et e Germania laudatissima. Candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. Pretium plumae eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis, a vigili statione ad haec aucupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciae processere, ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit Syriae pars, quae Commagene vocatur: adipem eorum in vase aereo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad usum praeclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anserini generis sunt chenalopeces: et quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. Nec ulla ales, excepto struthiocamelo, maius corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, et septemtrionalis regio. In aviariis saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu revocato. Proximae eis sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Graecia ὠτίδας, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris taedium extemplo sequitur.

XXX. Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum alte: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, et qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. Ceterae dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac praedicit. Eaedem mansuefactae lasciviunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulae peragunt. Certum est, Pontum transvolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, et Carambin: mox saburra stabiliri. Cum medium transierint, abiici lapillos e pedibus: cum attigerint continentem, et e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum haec nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

XXXI. Ciconiae quonam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has aestatis advenas. Abiturae congregantur in loco certo: comitataeque sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva et serva, ceu lege praedicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cum discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quam-

vis ultra citrave pervolent, nunquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, ubi congregatae inter se commurmurant, eamque quae novissima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse; eademque legibus poena, quae in homicidam.

XXXII. Simili anseres quoque et olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quam si recta fronte impellerent: a tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti praebetur aurae. Colla imponunt praecedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiae nidos eosdem repetunt: genitricum senectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falso, ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se.

XXXIII. Verum haec commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcunque enim supradictas magnitudo et vires corporum invitare videri possint. Coturnices ante etiam semper adveniunt, quam grues: parva avis, et cum ad nos venit, terrestris potius, quam sublimis. Advolant et hae simili modo, non sine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis saepe incidunt, et hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet et graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. Primam earum terrae appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum solicitant: abeuntque una persuasae glottis, et otus, et cychramus.

Glottis praelongam exserit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam, poenitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatam piget, et sequi: nec unquam plus uno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: unde et nomen illi: quidam Latine asionem vocant: imitatrix alias avis ac parasita, et quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuae, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod si ventus agmen adverso flatu coeperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture arena repleto, stabilitae volant. Coturnicibus veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnavere mensae: simulque comitialem propter morbum despui suetum, quem solae animalium sentiunt, praeter hominem.

XXXIV. Abeunt et hirundines hibernis mensibus, sola carne vescens avis ex iis, quae aduncos ungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutae montium recessus: inventaeque iam sunt ibi nudae atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa saepius capta sit: nec Bizyae in Thracia, propter scelera Terei. Caecina Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas in Urbem secum auferens, victoriae nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriae colore. Tradit et Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt et merulae, turdique, et sturni similli modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur: visi saepe ibi, quo hibernum pabulum petunt: itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt et palumbes; quonam, et in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, et quodam pilae orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox celeritas: quibus ex causis neque rapinae ceterarum alitum obnoxia est. Ea demum sola avium nonnisi in volatu pascitur.

XXXVI. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbae: semestres, ut hirundines: trimestres, ut turdi et turtures: et quae, cum foetum eduxere, abeunt; ut galguli, upupae.

XXXVII. Auctores sunt, omnibus annis advolare Ilium ex Aethiopia aves, et confligere ad Mennonis tumulum, quas ob id Mennonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Mennonis, exploratum sibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc est gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum virus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Iove precibus impetrant Casii montis incolae, fruges eorum locustis vastantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum: nunquam conspectis, nisi cum praesidio earum indigetur.

XL. Invocant et Aegyptii ibes suas contra serpentium adventum: et Elei Myiagron deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente: quae protinus intereunt, quam litatum est ei deo.

XLI. Sed in secessu avium et noctuae paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua invecta sit, emoritur. Nam haec quoque mira naturae differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruticumve, sic et animalium: non nasci, translatitium: invecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti adversum? quaeve ista naturae invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, amoenum arbusto agro, ad quem ciconiae non permeant: sicuti nec octavum circa lapidem ab eo. Immensa alioqui finitimo Insubrium tractu examina gracculorum, monedularumque, cui soli avi furacitas auri argentique praecipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, et adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem versus cerni coepere picarum genera, quae longa insignes cauda variae appellantur. Proprium his calvescere omnibus annis, cum serantur rapa. Perdices non transvolant Boeotiae fines in Attica: nec ulla avis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei aedem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro Boario nec muscae, nec canes intrant. Multa praeterea similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cum Theophrastus tradat invectitias esse in Asia columbas, et pavones, et corvos, et in Cyrenaica vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repente fiunt aliae: quod in grandiore alitum genere grues tantum: hae enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit, canit aestate, hieme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. Turdis color aestate circa cervicem varius, hieme concolor.

XLIII. Lusciniis diebus ac noctibus continuis

quindecim garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in novissimum digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicae scientia modulatus editur sonus: et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto: promittitur revocato, infuscatur ex inopinato: interdum et secum ipse murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quae exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: ut non sit dubium hanc suavitatem praemonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit saepe vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliae iuniores, versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna, et reddit: vicibusque reticent. Intelligitur emendatae correctio, et in docente quaedam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt: et quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse, quae Agrippinae Claudii principis coniugi dono daretur. Visum iam saepe, iussas canere coepisse, et cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transversas arundines aqua, foramen inspirantes, linguaeque parva aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eae tantae tamque artifices argutiae a quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox aestu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur et color. Postremo hieme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quae ceteris avibus. Pariunt vere primo cum plurimum sena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam simul coloremque mutant. Hoc nomen autumno: non habent postea: melancoryphi vocantur. Sic et erithacus hieme, idem phoenicurus aestate. Mutat et upupa, ut tradit Aeschylus poeta, obscoena alias pastu avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit. Merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi, candidae nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. Oscines, praeter exceptas, non temere foetus faciunt ante aequinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

XLVII. Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus maria, quique navigant, novere. Ipsa avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur et cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Foetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilae figura, paulum eminenti, ore perquam angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. Nec unde confingantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis: piscibus enim vivunt. Subeunt et in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviae in petris nidificant: mergi et in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

XLIX. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiae admonet: neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pennis pulverem spargunt. Ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In foetu summa aequitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque circumagi docent, et foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrestium, quae raro in domibus, diversos figura, sed eadem materia, confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia et occultandis habiles pullis, et substernendis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quae ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hae nidos, migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit aditus. Acanthyllis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum alicui suspenditur surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos avis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae, mercis gratia. In Scythis avis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picae cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transferunt alio. Hoc in his avibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ovis, miro traditur modo. Namque surculo super bina ova imposito ac ferruminato alvi glutino, subdita cervice medio, aequa utrinque libra deportant alio.

LI. Nec vero iis minor solertia, quae cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibitae sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde vallentur. Ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior conversatio sit suspecta, transferunt alio. Illae quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio feminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem et coturnices Trogus, et gallinaceos aliquando: perdices vero a domitis feros, et novos, aut victos, iniri promiscue. Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis in-

dicem exeunte in proelium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum feminae capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantes fiunt: hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. Concipiunt et supervolantium afflatu, saepe voce tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam foetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, et ultro praebeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium saepe caecae metu sedeant. Si ad nidum is coepit accedere, procurrit ad pedes eius foeta, praegravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit, fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. Eadem pavore libera ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terrae pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

LII. Ab his columbarum maxime spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, et neutri nota adulteria. Coniugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi coelebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, saevique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, et circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique sobolis aequalis: saepe et ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos. Parturienti solatia et ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, praeparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis eius et turturum, cum bibant, colla non resupinare, largeque bibere iumentorum modo.

Vivere palumbes ad XXX annum, aliquos ad XL, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium, eodem et argumento senectae, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, praeterque in clausula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbae et turtures octonis annis vivunt. Contra passeri minimum vitae, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quae ab aestate incipit. Feminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam et gloriae intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quaeritur plaudere in caelo, varieque sulcare. Qua in ostentatione, ut vinctae, praebentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui soluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, et gaudentem in ipsa gloria rapit. Ob id cum iis habenda est avis, quae tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum, ut visum vocemque eius fugiant. Hac de causa praecipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas: (quod auro insectis alarum articulis quaesiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:) multivaga alioqui ave. Est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin et internuntiae in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, et vigil obsidio, atque etiam retia amne praetenta profuere Antonio, per caelum eunte nuntio? Et harum amore insaniunt multi: super tecta exaedificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum denariis quadringentis singula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin et patriam nobilitavere, in Campania grandissimae provenire existimatae.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit. Omnibus animalibus reliquis certus et uniusmodi, et in suo cuique genere incessus est: aves solae vario meatu feruntur et in terra, et in aere. Ambulant aliquae, ut cornices: saliunt aliae, ut passeres, merulae: currunt, ut perdices, rusticulae: ante se pedes iaciunt, ut ciconiae, grues: expandunt alas, pendentesque raro intervallo quatiunt, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pennas: aliae et tota latera pandunt: quaedam vero maiore ex parte compressis volant; percussoque semel, aliquae et gemino ictu aere feruntur, vel ut inclusum eum prementes, eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solae, quaeque sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapsae solae evadunt. Vultur, et fere graviores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissae, non evolant: cauda reguntur. Aliae circumspectant, aliae flectunt colla. Nonnullae vescuntur ea, quae rapuere pedibus. Sine voce non volant multae: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectae, pronae, obliquae, in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videntur.

LV. Plurimum volant, quae apodes, quia careant usu pedum: ab aliis cypselli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hae sunt, quae toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo cursu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt et insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent.

LVI. Et ingenia aeque varia, ad pastum maxime. Caprimulgi appellantur grandioris merulae adspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: qua iniuria uber emoritur, caprisque caecitas, quas ita mulsere, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quae se in mari mergunt, et capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

LVII. Villaribus gallinis et religio inest. Inhorrescunt edito ovo, excutiuntque sese et circumactae purificant, ac festuca aliqua sese, et ova lustrant. Minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus et ore pro manibus. Est quae boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioqui parva. Est quae equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. Imperatores salutat, et quae accipit verba, pronuntiat: in vino praecipue lasciva. Capiti eius duritia eadem, quae rostro. Hoc, cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum devolat, rostro se excipit, illi innititur, levioremque se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi picarum est. Adamant verba quae loquantur. Nec discunt tantum,

sed diligunt: meditantesque intrasemet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi; ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quaerentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris illis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quae ex genere earum sunt, quae glande vescantur: et inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitae annis. Latior iis est lingua: omnibusque in suo cuique genere, quae sermonem imitantur humanum: quanquam id paene in omnibus contingit. Agrippina Claudii Caesaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem sermones hominum, cum haec proderem. Habebant et Caesares iuvenes sturnum, item luscinias, Graeco atque Latino sermone dociles: praeterea meditantes in diem, et assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, et ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quae condita velit, ac cibis blandiente.

LX. Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex foetu supra Castorum aedem genito pullus, in oppositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinae domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis evolans in Rostra, forum versus, Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus. Hunc sive aemulatione vicinitatis, manceps proximae sutrinae, sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis eius posita calceis macula, exanimavit: tanta plebei consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemtus sit, funusque innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, praecedente tibicine, et coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viae Appiae ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeo satis iusta causa populo Romano visa est exsequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive Romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis vero Aemiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio, C. Cestio Coss. a. d. V Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Roma, haec prodente me, equitis Rom. cornix e Baetica, primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, et alia crebro addiscens. Nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiae corvorum opera venantis, eo quod devehebat in silvas eos insidentes corniculis humerisque: illi vestigabant agebantque, eo perducta consuetudine, ut exeuntem sic comitarentur et feri. Tradendum putavere memoriae quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluvia aqua durabat, sed quae attingi non posset: ita descendere paventem expressisse talicongerie, quantum poturo sufficeret.

LXI. Nec Diomedeas praeteribo aves: Iuba cataractas vocat: eis esse dentes, oculosque igneo colore, cetero candidis, tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare rostro, inde crate consternere, et operire terra, quae ante fuerit egesta: in his foetificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Alvum exoneraturas subvolare semper, et contrario flatu. Uno hae in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. Advenas barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: aedemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulae, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

LXII. Non omittendum est, cum de ingeniis disserimus, e volucribus hirundines esse indociles, e terrestribus mures: cum elephanti iussa faciant, leones iugum subeant; in mari vituli, totque piscium genera mitescant.

LXIII. Bibunt aves suctu: ex his, quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Commagene. Rostra iis, et praelonga crura rubent.

LXIV. Haec quidem et haematopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Praecipue ei pabulum muscae. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. Inter aquaticas, mergi soliti sunt devorare, quae ceterae reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos septemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniae saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumae ignium modo colluceant noctibus, in ceteris nihil praeter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit. Phalerides in Seleucia Parthorum, et in Asia aquaticarum laudatissimae: rursus Phasianae in Colchis geminas ex pluma aures submittunt, subriguntque. Numidicae in parte Africae Numidia, omnesque iam in Italia.

LXVIII. Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maxime Ionius celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. Iam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, aves Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro, niger: et praecipuo sapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine. Non extra terram eam vesci facile, quando nec viva mansuescit, et corpus occisae statim marcescit. Est et alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibim Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

LXIX. Venere in Italiam Bebriacensibus bellis civilibus trans Padum et novae aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baleares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyrionem mittunt. Ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones: sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegasos equino capite volucres, et gryphas aurita aduncitate rostri fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem et tragopana, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in Iudia esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent. Qui credit ista, et Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet: vel quae Democritus tradit, nominando aves, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, in-

tellecturus sit alitum colloquia: quaeque de una ave galerita privatim commemorat, etiam sine his immensa vitae ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, avium genus: neque harum satyricos motus, cum insidentur, plerisque memoratos, facile conceperim mente: neque ipsae iam aves noscuntur. Quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

LXXI. Gallinas saginare Deliaci coepere: unde pestis exorta, opimas aves et suopte corpore unctas devorandi. Hoc primum antiquis coenarum interdictis exceptum invenio iam lege C. Fannii Cos. XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur, praeter unam gallinam, quae non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum est, in fraude earum, gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatae repositoria occupent. Dedere et Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria primus instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Laenius Strabo Brundisii equestris ordinis. Ex eo coepimus carcere animalia coercere, quibus natura caelum assignaverat. Maxime tamen insignis est in hac memoria, Clodii Aesopi tragici histrionis patina, H-S. centum taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, H-S. sex singulas coemtas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis mandaret: ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos, et voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est, summas rerum naturae opes, quam hominum linguas, coenasse.

LXXIII. Generatio avium simplex videtur esse, cum et ipsa sua habeat miracula: quoniam et quadrupedes ova gignunt, chamaeleontes, lacertae, et quae diximus inter serpentes. Pennatorum autem infoecunda sunt, quae aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi Natura, ut foecundiores essent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinae, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: femina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quam albi, idque ipsum magis luridum, quam ceteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt a rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quae oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et pariunt, praeterquam duobus mensibus hiemis brumalibus. Ex iis iuvencae plura, quam veteres, sed minora, in eodem foetu prima ac novissima. Est autem tanta foecunditas, ut aliquae et sexagena pariant, aliquae quotidie, aliquae bis die, aliquae in tantum, ut effoetae moriantur. Adrianis laus maxima. Columbae decies anno pariunt, quaedam et undecies: in Aegypto vero etiam brumali mense. Hirundines, et merulae, et palumbi, et turtures bis anno pariunt: ceterae aves fere semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, paene contextim, in secessu generant. A coitu decem diebus ova maturescunt in utero. Vexatae autem gallinae et columbae penna evulsa, aliave simili iniuria, diutius. Omnibus ovis medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea salit, palpitatque. Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia. Quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt, et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subiici vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima foetura ante vernum aequinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoque minus, quanto serius provenere.

LXXV. Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infoecunda. Subiici impari numero debent. Quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum apprehenso una manu, purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subiici volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo aestate undevicesimo educunt foetum: hieme, XXV. Si incubitu tonuit, ova pereunt: et accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quaedam autem et citra incubitum sponte naturae gignunt, ut in Aegypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra foetum ederent ova.

LXXVI. Quin et ab homine perficiuntur. Livia Augusta, prima sua iuventa Tiberio Caesare ex Nerone gravida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur. Nuper inde fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet foetus. Traditur quaedam ars gallinarii cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes invicem, et reliqua foetae more facientes, abstinentesque se a cantu. Super omnia est anatum ovis subditis atque exclusis admiratio, primo non plane agnoscentis foetum: mox incertos incubitus sollicite convocantis: postremo lamenta circa piscinae stagna, mergentibus se pullis natura duce.

LXXVII. Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum gemina: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando et super quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, luteo rostro pedibusque, purae non videntur: ad opertanea sacra, nigrae. Est et pumilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus certa foecunditas rara, et incubatio ovis noxia.

LXXVIII. Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis et vindemiae tempus.

Medicina in fame, et cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herba sabina fiat: penna per transversas inserta nares, et per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua maduerit noctua, aut cum semine vitis albae coctus: et quaedam alia.

LXXIX. Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior sit foetus, aliis numerosior. Palumbes et turtures plurimum terna: nec plus quam bis vere pariunt: atque ita, si prior foetus corruptus est: et quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, urinum vocant. Palumbes incubat femina post meridiana in matutinum, cetero mas. Columbae marem semper et feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna educunt paria: nam decimo octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos saepe ova inveniuntur, et alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres foetificant. Et ipsae autem inter se (si mas non sit) feminae aeque saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quae hypenemia Graeci vocant.

Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius: intermittens binos dies ternosve parit; et ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: et nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate foecunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere: aut si bruma coivere, post solstitium, quadraginta prope. Bis anno, si priorem foetum gallinae excludant: alias plurima ova sedecim: paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici utilissimum novem, aut undecim. Incubant feminae tantum tricenis diebus: si vero tepidiores sint, viginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera: nec minus aviditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu saepe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu subdita radix earum.

Ardeolarum tria genera: leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus aegre pariunt gravidae. Aquila tricenis diebus incubat, et fere maiores alites: minores vicenis, ut milvus et accipiter. Singulos fere parit, nunquam plus ternos: is qui aegolios vocatur, quaternos: corvus aliquando et quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica novenos: melancoryphus supra vicenos parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto foecunditas maior parvis. Hirundini caeci primo pulli, et fere omnibus quibus numerosior foetus.

LXXX. Irrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua feminae inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbae tantum, sed et gallinae, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, et minora, ac minus iucundi saporis, et magis humida. Quidam et vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Haec autem vere tantum fiunt, incubatione derelicta, quae alii cynosura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, aestate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui et membranaceae pinnae uni. Eadem sola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una traditur, et in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeo circumvolutae sibi ipsae, ut una existimari biceps possit. Viperae mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceterae tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Ceterae serpentes contexta ova in terra incubant, et foetum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas et femina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. Bipedum solus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus poenitentia, augurium scilicet vitae a poenitenda origine. Ceteris animalibus stati per tempora anni concubitus: homini (ut dictum est) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris satietas in coitu, homini prope nulla. Messalina Claudii Caesaris coniux, regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam mercenariae stipis, eamque nocte ac die superavit, quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia scelere naturae: feminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam ferae sumus! Viros avidiores Veneris hieme, feminas aestate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt: neque intervenire datur sine pernicie. Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur et canes, phocae, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohaerent. Supra dictorum plerisque feminae priores superveniunt, reliquis mares. Ursi autem, ut dictum est, humanitus strati, herinacei stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, femina subiacente: vulpes in latera proiectae, maremque femina amplexa. Taurorum cervorumque feminae vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in conceptu. Cervi vicissim ad alias transeunt, et ad priores redeunt. Lacertae, ut ea quae sine pedibus sunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quo maiora corpore, hoc minus foecunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis duodenos, avis minima. Ocissime pariunt, quae plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur, quibus longiora sunt vitae spatia. Neque crescentium tempestiva ad generandum aetas. Quae solidas habent ungulas, singulos: quae bisulcas, et geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in foetu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, haec inchoatos: in quo sunt genere leaenae, ursae, et vulpes informia etiam magis, quam supradicta, parit: rarumque est videre parientem. Postea lambendo calefaciunt foetus omnia ea, et figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoes. Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, et plurimum tribus. Ceterae canes et semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quae ante iustum tempus concepere, diutius caecos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attol-

lere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris: feminae hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi: cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant. Ineuntur a partu sexto mense. Octonos Laconicae pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Vivunt Laconici annis denis, feminae duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando et vicenos: nec tota sua aetate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium et ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis senis.

Dasypodes omni mense pariunt, et superfoetant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante foetu. Pariunt vero caecos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier septimo die concipere facillime creditur. Equarum iubas tondere praecipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solae animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque gravidae. Vicisse Olympia praegnantem Echecratidis Thessali invenimus. Equos et canes et sues matutinum appetere, feminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas LX diebus equire, antequam gregales: sues tantum coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem: feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturae asperso. Aviditas coitus putatur et cibis fieri: sicut viro erucâ, pecori cepâ. Quae ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros vero tarde, et cervos, nec nisi ab infantia educatos, mirum est. Quadrupedum praegnantes Venerem arcent, praeter equam et suem. Sed superfoetant dasypus et lepus tantum.

LXXXIV. Quaecunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum foetu: alias in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, et ad alvum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex semetipsa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemque habere per se vitam illam, quae satis arboribusque contingat. Ex omnibus, quae perfectos foetus, sues tantum et numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum.

LXXXV. Super cuncta est murium foetus: haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX tradiderunt: apud Persas vero, praegnantes et in ventre parentis repertas. Et salis gustatu fieri praegnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque exstat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt: et iam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum siccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini quoque. Cum diversi generis coivere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgo) Aristoteles negat: neque incubant eaedem, oblitae quo sint in loco enixae, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se catuli erumpunt.

LXXXVI. Anguem ex medulla hominis spinae gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere: sicut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proveniens, et serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu restinguat, non alio modo, quam glacies. Eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. Quaedam vero gignuntur ex non genitis, et sine ulla simili origine, ut supra dicta: et quaecunque tempus anni generat. Ex iis quaedam nihil gignunt, ut salamandrae. Neque est iis genus masculinum femininumve: sicut neque in anguillis, omnibusque quae nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est et ostreis genus, et ceteris adhaerentibus vado vel saxo. Quae autem per se generantur, si in mares ac feminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum et dissimile, et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. Id magis declaravit natura eorum, quae insecta dicuntur, arduae explanationis omnia, et privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium praedictorum, et reliqua subtexetur dissertatio.

LXXXVIII. Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus: reliquis superatur a multis Aquilae clarius cernunt: vultures sagacius odorantur: liquidius audiunt talpae obrutae terra, tam denso atque surdo naturae elemento. Praeterea voce omnium in sublime tendente sermonem exaudiunt: et si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, et profugere. Auditus cui hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint et muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. Ideo et silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. Pisces quidem auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam est: ut patet, cum plausu congregari feros ad cibum assuetudine in quibusdam vivariis spectetur: et in piscinis Caesaris genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos. Itaque produntur etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis esse manifeste patet: quippe non omnes eadem esca capiuntur: et prius, quam appetant, odorantur. Quosdam et speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam ustam, et polypum: quae ideo coniiciuntur in nassas. Sentinae quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piscium sanguinem. Non potest petris avelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpurae quoque foetidis capiuntur Nam de reliquo animalium genere quis dubitat? Cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicae necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non advolant. Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam et ostreis; et terrestrium, vermibus quoque.

XCI. Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse: cur enim alios alia sapores appetant? in quo vel praecipua naturae architectae vis. Alia dentibus praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate car-

punt, alia latitudine ruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

XCII. Venenis capreae et coturnices (ut diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussiunt: aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe apprehensa spirae, ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte, ceu ferro, reliquam quae amplexu tenetur sorbeant. Simili modo avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam revomunt.

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes, cum occasio est, vinum praecipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eaedem minimo et paene nullo cibo, cum asservantur inclusae: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, quae aviditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edère, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum et satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: et quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas. Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus; sed et fruge: solidipedes, et e bisulcis sues omni cibatu et radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carnivora sunt omnia. Ursi et fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, et terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quanquam et fruge et herba: sed ut bibère, sic edunt. Ruminant praeter iam dicta, silvestrium cervi, cum a nobis aluntur: omnia autem iacentia potius quam stantia, et hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus serrati dentes, lambunt: et mures hi vulgares, quamvis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africa maior pars ferarum aestate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. Orygem perpetuo sitientia Africae generant, et natura loci potu carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gaetuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum ramis, in praetereuntia desiliunt, atque e volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

XCV. Ergo et alios quosdam sensus esse, quam supra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quaedam his bella amicitiaeque, unde et affectus, praeter illa quae de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores et aquilae: corvus et chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus et milvus, illo praeripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilae et trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium: noctuae, et ceterae minores aves. Rursus cum terrestribus mustela et cornix: turtur et pyralis, ichneumones vespae et phalangia aranei. Aquaticae, anates et gaviae. Harpe et triorches accipiter. Sorices et ardeolae, invicem foetibus insidiantes. Aegithus avis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans hulcera eius rostro excavat. Vulpes et nisi: angues, mustelae, et sues. Aesalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cuius pulli infestantur a vulpibus. Invicem haec catulos eius ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adversus communem hostem. Et acanthis in spinis vivit: ideirco asinos et ipsa odit, flores spinae devorantes. Aegithum vero anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minima aeque ac maxima. Formicosam arborem sorices cavent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectae sub umbra arboris suae, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCVI. Rursus amici pavones et columbae: turtures et psittaci: merulae et turtures: cornix et ardeolae; contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe et milvus contra triorchem. Quid, non et affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quae Arcadia narrat de domino a dracone servato, et agnito voce draconi. De aspide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor est, cum ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemtum: illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, et necem intulisse catulo: nec postea in tectum id reversam.

XCVII. Somni quaestio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quae conniveant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verum ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quam caudas moventia, et ad tumultum aliquem expavescentia. De thynnis confidentius affirmatur: iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, ut manu saepe tollantur. Nam delphini, balaenaeque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans: nam et pavore expergiscitur, et suctum imitatur. Quidam vero nunquam: quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua praescita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino et a cibis proxima, atque in redormitatione vana esse visa, prope convenit. Est autem somnus nihil aliud, quam animi in medium sese recessus. Praeter hominem somniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam est. Ob hoc creditur et in omnibus, quae animal pariant. De iis, quae ova gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verum ad insecta transeamus: haec namque restant immensae subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XI.

I. Multa haec et multigenera, terrestrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicae: aliqua et pennis et pedibus carentia: iure omnia insecta appellata ab incisuris, quae nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, praecincta separant membra, tenui modo fistula cohaerentia. Aliquibus vero non tota incisura, eam ambiente ruga: sed in alvo, aut superne tantum, imbricatis flexili vertebris, nusquam alibi spectatiore naturae rerum artificio. In magnis siquidem corporibus, aut certe maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quae ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio! ubi tot sensus collocavit in culice! et sunt alia dictu minora. Sed ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas annexuit? praelongavit pedum crura? disposuit ieiunam caveam, uti alvum? avidam sanguinis, et potissimum humani, sitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori, quo spiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cum cerni non possit exilitas, ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumque e ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, et truces in sublime iactus: tigrium rapinas, leonum iubas, cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit. Quapropter quaeso, ne nostra legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cum in contemplatione naturae nihil possit videri supervacuum.

II. Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam in viscera interiora nexus spirabilis non inesset. Itaque vivere ut fruges, arboresque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an vivat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Unde numerosa quaestionum series exoritur. Iidem enim et vocem esse his negant, in tanto murmure apium, cicadarum sono, et aliis quae suis aestimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiritum densitate et altitudine humoris. Volare quidem aliqua, et animatu carere in ipso spiritu viventia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: et quamvis non sint membra, quae velut carina sensus invehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia praeterea naturae dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verum simile quiddam. Ut sepiae in mari sanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic et insectis quisquis est vitalis humor, hic erit et sanguis. Donec aestimatio sua cuique sit, nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas iudicare dubias.

III. Insecta, ut intelligi possit, non videntur nervos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quaedam marina, nec quae iure dicatur cutis: sed mediae cuiusdam inter omnia haec naturae corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus siccius vere, quam durius. Et hoc solum his est, nec praeterea aliud. Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque divulsis praecipua vivacitas, et partium singularum palpitatio. Quia quaecunque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur, nisi cum pectore avulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. Habent autem oculos, praeterque e sensibus tactum atque gustatum: aliqua et odoratum, pauca et auditum.

IV. Sed inter omnia ea principatus apibus, et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos confingunt et ceras, mille ad usus vitae: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim; et quod maxime mirum sit, mores habent. Praeterea, cum sint neque mansueti generis, neque feri: tamen tanta est natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciae industriaeque tantae comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certe praestantioribus, quo nihil novere, nisi commune. Non sit de anima quaestio: constet et de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest? Aestimemus postea ingenium.

V. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas nivesque, et Aquilonum flatus perferendos vires? Sane et insecta omnia; sed minus diu: quae parietibus nostris occultata, mature tepefiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occasu, sed latent ultra exortum: adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de alvis existimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera et labores: nullusque, cum per caelum licuit, otio perit dies. Primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quae glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resina. His primum alveum ipsum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, et aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum aviditates: id se facturas consciae, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruunt.

VI. Prima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque: magni ad medicamina usus. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi propolis, crassioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriae aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnum gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui sandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui saepe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, et arborum succo, gummium modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior et rubens, plurimus in Graecis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo praeter eum.

VIII. Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt, excepta rumice et echinopode. Herbarum haec genera. Falso excipitur et spartum: quippe cum in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falso et oleas excipi arbitror, quippe olivae proventu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus insiduut. Operantur intra sexaginta passus: et subinde consumtis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensae in expeditione excubant supinae, ut alas a rore protegant.

IX. Ne quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

X. Ratio operis: Interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc universae provolant, si dies mitis futurus est. Praedivinant enim ventos imbresque, et se continent tectis. Itaque temperie caeli (et hoc inter praescita habent), cum agmen ad opera processit, aliae flores aggerunt pedibus, aliae aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, et supradicta convehunt: seniores intus operantur. Quae flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totaeque onustae remeant sarcina pandatae. Excipiunt eas ternae, quaternaeque, et exonerant. Sunt enim intus quoque officia divisa. Aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inaequalitas operis et cibi fiat et temporis. Struunt orsae a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, ut aliis intrent, aliis exeant. Favi superiore parte affixi, et paulum etiam lateribus simul haerent, et pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alveus: aliquando et duorum generum: cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis sic a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi fere tres versus inanes struuntur, ne promtum sit quod invitet furantem. Novissimi maxime implentur melle: ideoque aversa alvo favi eximuntur. Gerulae secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi ponducculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta vero terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. Mira observatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, et puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullaeque inter opera spurcitiae iacent. Quin et excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus et operis otio egerunt. Cum advesperascit, in alveo strepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: et hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt. Domos primum plebei exaedificant, deinde regibus. Si speratur largior proventus, adiiciuntur contubernia et fucis. Hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

XI. Sunt autem fuci sine aculeo, velut imperfectae apes, novissimaeque, a fessis et iam emeritis inchoatae, serotinus foetus, et quasi servitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in foetu quoque adiuvant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fiet examinum proventus. Cum mella coeperunt maturescere, abigunt eos: multaeque singulos aggressae trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademtis alis in alveum reiectus, ipse ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulae omnes cellae, singulorum eae pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent. Venit hoc ex aere, et maxime siderum exortu, praecipueque ipso Sirio exsplendescente fit: nec omnino prius Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concretum sentiunt. Sive ille est caeli sudor, sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus, utinamque esset et purus ac liquidus, et suae naturae, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque dum venit, sordescens, et obvio terrae halitu infectus; praeterea e fronde ac pabulis potus, et in uterculos congestus apum: (ore enim eum vomunt:) ad haec succo florum corruptus, et alveis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem affert.

XIII. Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticae regionis hoc, et Siculae, Hymetto, et Hybla, ab locis: mox Calydna insula. Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, et primis diebus fervet, ut musta, seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quae fervoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum, et minime fronde infectum, e quercus, tiliae, arundinum foliis.

XIV. Summa quidem bonitatis natione constat (ut supra diximus), pluribus modis. Aliubi enim favi cera spectabiles gignuntur, ut in Peligais, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso iam in Germania octopedum longitudinis favo, in cava parte nigro.

In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Praeterea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturque aut diffugiunt: contra copia ignaviam affert: ac iam melle, non erithace pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut observa-

re homines velint, tricesimus ab educto examine: fereque Maio mense includitur haec vindemia.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempestivitate praecipua, ipso Sirio exsplendescente post solstitium diebus tricenis fere. Immensa circa hoc subtilitas naturae mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu sideris cuiuscunque, sed nobilium maxime, aut caelestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur: oculis, hulceribus, internisque visceribus, dona caelestia. Quod si servetur hoc Sirio exoriente, casuque congruat in eundem diem, ut saepe, Veneris, aut Iovis, Mercuriive exortus, non alia suavitas, visque mortalium malis a morte vocandis, quam divini nectaris, fiat.

XV. Mel plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluxit, ut mustum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In aestimatu est e thymo, coloris aurei, saporis gratissimi. Quod fit palam doliolis, p_ngue: marino e rore, spissum. Quod concrescit autem, minime laudatur. Thymosum non coit, et tactu praetenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum est. Abrumpi statim et resilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum, et ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Aestiva mellatione decimam partem Cassio Dionysio apibus relinqui placet, si plenae fuerint alvi: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiae Attici signum dedere initium caprificri: alii diem Vulcano sacrum.

Tertium genus mellis, minime probatum, silvestre, quod ericaeum vocant. Convehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in silvis, ob id arenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam aestivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumni ab eo supersint dies quatuordecim: et ab aequinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Euboea sisaram, quam putant apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. Haec ergo mellatio, fine vindemiae et Vergiliarum occasu, Idibus Novembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum, quae habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alveo se continent, servatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. Aequitas siquidem etiam in eis obstringitur: feruntque societate fraudata alvos mori. In primis ergo praecipitur, ut loti purique eximant mella. Et furem mulierumque menses odere. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsae avide vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrime sentiunt mella, vel minimo contactu roris acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon vocant.

XVI. Foetus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos et subtilis quaestio fuit. Apium enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, praecipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo foetum sine eo non edi: apesque reliquas, tanquam marem feminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. Quae enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quae ceteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsae fingunt?

Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, iacens transversus, adhaerensque ita ut pars cerae videatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cetera turba cum formam capere coepit, nymphae vocantur: ut fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priusquam pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quae singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat. Spectatum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano, alveis cornu laternae translucido factis. Foetus intra XLV diem peragitur. Fit in favis quibusdam, qui vocatur clavus, amarae duritia cerae, cum foetum inde non eduxere, morbo, aut ignavia, aut infoecunditate naturali. Hic est abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regemque iuvenem aequalis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles cum adulta esse coepit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger variusque. Omnibus forma semper egregia, et duplo quam ceteris maior, pennae breviores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, et quot Liberi Patres, et reliqua vetustatis situ obruta? Ecce in re parva, villisque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter auctores: rex nullumne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum eius illi tantum negaverit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, una est totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresque, assidui custodes auctoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quaeque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet. Fessum humeris sublevant: validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Ubicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

XVIII. Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templisve, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi Imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migratque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Invitae autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur: tunc et fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari, propriumque iis genus esse aliquos existimare,

sicut furibus, grandissimis inter illas, sed nigris, lataque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quaestione est.

Humido vere melior foetus: sicco, mel copiosius. Quod si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. At illae contra dirigunt aciem: et si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque saepe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in convehendis floribus exorta, et suos quibusque evocantibus: quae dimicatio iniectu pulveris, aut fumo tota discutitur. Reconciliatur vero lacte vel aqua mulsa.

XIX. Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae adspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore praestantes. Urbanarum duo genera: optimae breves, variaeque, et in rotunditatem compactiles: deteriores longae, et quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimae ex iis pilosae. In Ponto sunt quaedam albae, quae bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluvium duo genera: aliarum, quae in arboribus mellificant: aliarum, quae sub terra, triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.

Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quidpiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque et nocere et prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos.

Odere foedos odores, proculque fugiunt, sed et fictos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. Impugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae, atque crabrones: etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, et quaedam aliae aves. Insidiantur aquantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum, cum sobolem faciunt. Nec hae tantum, quae stagna et rivos obsident, verum et rubetae veniunt ultro, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc provolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranae traduntur. Inimicae et oves, difficile se a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur.

XX. Quin et morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, et cum ante fores in teporem Solis promotis aliae cibos ministrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias. Rege ea peste consumto moeret plebs ignavo dolore: non cibos convehens, non procedens, tristi tantum murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque diducta multitudine: alias spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. Sunt et operis morbi: cum favos non explent, cleron vocant. Item blapsigoniam, si foetum non peragunt.

XXI. Inimica est et echo resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu: inimica et nebula. Aranei quoque vel maxime hostiles: cum praevaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. Nam et ipse ceras depascitur, et relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam arancosa, quacunque incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur et in ipso ligno teredines, quae ceras praecipue appetunt. Infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite uncto in Sole ponantur. Aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella, avide vorantes. Cetero praeparcae, et quae alioqui prodigas atque edaces, non secus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent et sua mella ipsis, illitaeque ab adversa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, (et quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

XXII. Gaudent plausu atque tinnitu aeris, eoque convocantur. Quo manifestum est, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto foetu, functae munere omni exercitationem tum solemnem habent: spatiataeque in aperto, et in altum datae, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cedant, septenis annis universa. Alvos nunquam ultra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hieme serventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviviscere.

XXIII. In totum vero amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutante natura ex aliis quaedam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in foetu eadem prope natura, quae apibus.

XXIV. Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, et in his ceras: crabrones in cavernis, aut sub terra. Et horum omnium sexangulae cellae. Cera autem corticea et araneosa. Foetus ipse inaequalis, ut barbaris: alius evolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, non vere, omnia ea. Plenilunio maxime crescunt. Vespae, quae ichneumones vocantur, (sunt autem minores, quam aliae,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, et in nidos suos ferunt, deinde illinunt, et ex iis incubando suum genus procreant. Praeterea omnes carne vescuntur, contra quam apes, quae nullum corpus attingunt. Sed vespae muscas grandiores venantur: et amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum silvestres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera insecta, conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine febri est. Auctores sunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quae biennio durant: ii et clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, et pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur, omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges, aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. Quartum inter haec genus est bombycum, in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut spiculis perforari vix possint. In iis et ceras largius, quam apes, faciunt: deinde maiorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primum eruca fit: deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus: ex hoc in sex mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis, ut denudet feminas vestis.

XXVII. Bombycas et in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terrae halitu animante. Fieri autem primo papiliones parvos, nudosque: mox frigorum impatien-

tia villis inhorrescere, et adversum hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere. Hanc ab his cogi unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quae vero coepta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter aestivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. Araneorum his non absurde iungatur natura, digna vel praecipue admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Maiores interna et cavernis exigua vestibula praepandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiae uterus ipsius sufficit: sive ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet: sive est quaedam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, et tam aequali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere a medio incipit, circinato orbe subtegmina annectens: maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, scutulato rete grassantes? quam non ad hoc videtur pertinere crebratae pexitas telae, et quadam politurae arte, ipsa se tenax ratio tramae? quam laxus ad flatus, ac non respuenda, quae veniant, sinus? Derelicta lasso praetendi summa parte arbitrere licia: at illa difficile cernuntur, atque ut in plagis lineae offensae, praecipitant in sinum. Specus ipsa qua concameratur architectura? et contra frigora quanto villosior? quam remotus a medio, aliudque agentis similis? inclusus vero sic, ut sit, necne, intus aliquis, cerni non possit? Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? qua pulverum mole degravante? Latitudo telae saepe inter duas arbores, cum exercet artem et discit texere: longitudo fili a culmine, ac rursus a terra per illud ipsum velox reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit. Cum vero captura incidit, quam vigilans et paratus ad cursum? licet extrema haereat plaga, semper in medium currit: quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens. Namque et lacertarum catulos venantur: os primum tela involventes, et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo, cum contigit. Sunt ex eo et auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Iidem sereno non texunt, nubilo texunt. Ideoque multa aranea imbrium signa sunt. Feminam putant esse quae texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita coniugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. Pariunt autem ova ea in telas, sed sparsa, quia saliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantum in ipso specu incubant magnum numerum: qui ut emersit, matrem consumit, saepe et patrem: adiuvat enim incubare. Pariunt autem et tricenos, ceterae pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

XXX. Similiter his et scorpiones terrestres, vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, et feminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis, priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit et obliquo ictu, et inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera descriptis per colores maxime: supervacuo, quoniam non est scire, quos minime exitiales praedixerit. Geminos quibusdam aculeos esse: maresque saevissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate et longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere Solis ardoribus: itemque cum sitiunt, inexplebiles potu. Constat et septena caudae internodia saeviora esse: pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africae volucre etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia sublevantes. Apollodorus item, plane quibusdam inesse pennas tradit. Saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quaestus sui causa peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed vivere intra Siculi caeli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui; multisque aliis in locis, ut circa Pharum in Aegypto. In Scythia interimunt etiam sues, alioquin vivaciores contra venena talia: nigras quidem celerius, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. Magnam adversitatem oleo mersis et stellionibus putant esse: innocuis dumtaxat iis, qui et ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum nullis nocere, quibus non sit sanguis. Quidam et ab ipsis foetum devorari arbitrantur. Unum modo relinqui solertissimum, et qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus et a cauda et a morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores superne conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. Chamaeleonum stelliones quodammodo naturam habent, rore tantum viventes, praeterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quae primae proveniunt, et novissimae pereunt: sunt autem mutae. Sequens est volatu rara. Quae canunt, vocantur achetae: et quae minores ex his sunt, tettigoniae: sed illae magis canorae. Mares canunt in utroque genere: feminae silent: gentes vescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares praeferunt, a coitu feminas, ovis earum correptis, quae sunt candida. Coitus supinis. Asperitas praeacuta in dorso, qua excavant foeturae locum in terra. Fit primo vermiculus, dein ex eo, quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper: primum nigrae atque durae. Unum hoc ex iis quae vivunt, et sine ore est. Pro eo quiddam aculeatarum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetae, ut diximus. De cetero in ventre nihil est. Excitatae cum subvolant, humorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quae sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus. Cicadae non nascuntur in raritate arborum: idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quaedam et iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum et copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quae apibus, sed pro corpore amplior.

XXXIII. Insectorum autem quaedam binas gerunt

pinnas, ut muscae: quaedam quaternas, ut apes. Membranis et cicadae volant. Quaternas habent, quae aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. Nullis eorum pennae reviviscunt avulsae. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne est.

XXXIV. Quibusdam pennarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi, cornua praelonga, bisulcis dentata forcipibus in cacumine, cum libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant, parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos foetus sui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure ac mugitu. Alii focos et prata crebris foraminibus excavant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum et clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuae. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maxime humido vapore prognatae. Fodiunt ex eodem genere rutuli atque praegrandes scarabaei tellurem aridam, favosque parvae ac fistulosae modo spongiae, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennae insectis omnibus sine scissura: nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorum solus et brachia habet, et in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet· item culici, et quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore et pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. Quaedam insecta carent pennis, ut scolopendra.

XXXV. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum moventur. Quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis. Hae pariunt, in terram demisso spinae caule, ova condensa, autumni tempore. Ea durant hieme sub terra. Subsequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: siccoque vere maior proventus. Alii duplicem earum foetum, geminum exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, et alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces enascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. Est et alius earum obitus. Gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Idem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum irae pestis ea intelligitur. Namque et grandiores cernuntur, et tanto volant pennarum stridore, ut aliae alites credantur: Solemque obumbrant, sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: et tanquam parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diraque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia vero morsu erodentes, et fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiae metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, deinde foetum, postremo adultas: desertoris poena in eum, qui cessaverit. Et in Lemno insula certa mensura praefinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes, earum exitio. Necare et in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratae. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo aequinoctia maxime, sicut cicadae circa solstitium. Coitus locustarum, qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo, tardoque digressu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam et formicae similem ovis vere: et hae communicantes laborem: sed apes utiles faciunt cibos, hae condunt. Ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur, nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora aversae postremis pedibus moliuntur, humeris obnixae. Et iis Reipublicae ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra. Maiora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plena Luna. Eaedem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quae sedulitas? Et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quae tunc earum concursatio? quam diligens cum obviis quaedam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliunt inter se viventium solae, praeter hominem. Non sunt in Sicilia pennatae.

Indicae formicae cornua, Erythris in aede Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terrae, in regione septemtrionalium Indorum, qui Dardae vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno, Indi furantur aestivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quae tamen odore sollicitatae provolant, crebroque lacerant, quamvis praevelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.

XXXVII. Multa autem insecta et aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo vere, et spissatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, et triduo eruca: quae adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. Sic quaedam ex imbre generantur in terra: quaedam et in ligno. Nec enim cossi tantum in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur: et alibi, ubicunque humor est nimius: sicut intra hominem taeniae tricenûm pedum, aliquando et plurium longitudine.

XXXIX. Iam in carne exanimi, et viventium quoque hominum capillo: qua foeditate et Sulla dictator, et Alcman ex clarissimis Graeciae poetis, obiere. Hoc quidem et aves infestat: phasianas vero interimit, nisi pulverantes sese. Pilos habentium asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves. Gignuntur autem et vestis genere, praecipue lanicio interemtarum a lupis ovium. Aquas quoque quasdam, quibus lavamur, fertiliores eius generis, invenio apud auctores. Quippe cum etiam cerae id gignant, quod

animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus a radio Solis, posteriorum lascivia crurum petauristae. Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. Est animal eiusdem temporis, infixo semper sanguini capite vivens, atque ita intumescens, unum animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitque nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus et in capreis hoc solum. Aeque mira sanguinis et hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque et hae toto capite conduntur. Est et volucre canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans, quae defendi morsu non queunt.

XLI. Idem pulvis in lanis et veste tineas creat, praecipue si araneus una includatur. Sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc et in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentium, quo cochleae modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatae exspirant. Si accrevere, faciunt chrysallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum et piri, et peuces, et cynacanthae, et rosae. Venenum hoc alae medicantur: quibus demtis, letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura gignit. Quippe cum et in nive candidi inveniantur, et vetustiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili, (nam et ipsa nix vetustate rubescit:) hirti pilis, grandiores, torpentesque.

XLII. Gignit aliqua et contrarium naturae elementum. Siquidem in Cypri aerariis fornacibus, et medio igni, maioris muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibusdam pyrausta. Quamdiu est in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes supradicti modo, nec ultra unum diem vivit: unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri: culici et vermiculo ter septeni: corpus parientibus, quater septeni. Mutationes, et in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur: tabani quidem etiam caecitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

XLIV. Nunc per singulas corporis partes, praeter iam dicta, membratim tractetur historia.

Caput habent cuncta, quae sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phoenici plumarum serie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbusculis: stymphalidi, cirro: phasianae, corniculis. Praeterea parvae avi, quae ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudae. Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura: per medium caput a rostro residentem, et fulicarum generi dedit: cirros pico quoque Martio, et grui Balearicae. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem et aquatilium, et marinorum, et serpentum, variis data sunt modis: sed quae iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actaeonem enim, et Cipum etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturae lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit haec in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex iis: unde platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu caestus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, et feminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorsum aduncа, damis in adversum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, et in leve fastigium exacuta, ut liras diceres, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua cervice pascuntur. Aliis singula, et haec medio capite, aut naribus, ut diximus. Iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum: aliis aduncа, aliis reduncа: aliis ad iactum, pluribus modis: supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad praetentandum iter; corporea haec, sicut cerastis: aliquando et singula. Cochleis semper bina: et ut praetendantur, ac resiliant. Urorum cornibus barbari septemtrionales potant: urnisque bina capitis unius cornua implent. Alii praefixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur. Omnibus autem cava, et in mucrone demum concreta sunt. Cervis autem tota solida, et omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua ungendo arvina, medentur agricolae. Adeoque sequax natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore mutilis: ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli superne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguuntur cervarum natura, quae neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi nulla, nec spongiis, nec aliis fere, quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliae Comatae: ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quaedam animalium naturaliter calvent, sicut struthiocameli, et corvi aquatici, quibus apud Graecos nomen est inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantum animalium homini, praeterquam innatum. Canities homini tantum et equis: sed homini semper a priori parte capitis: tum deinde ab aversa.

XLVIII. Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari: sed exemta modice non sunt letalia, in vicem eorum succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia, quae sanguinem: etiam in mari, quae mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum et humidissimum, omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cetero viri, quam feminae, maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, et reliquis sine

pingui. Aliud esse, quam medullam, eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro insunt ossicula parva. Uni homini in infantia palpitat, nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximum caelo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia et sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quae cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae inanitate, et circa articulum, qua caput iungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantum immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte feminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem et viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Cervis tantum scissae, ac velut divisae: sorici pilosae. Sed auriculae omnibus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, et quae cartilaginea appellavimus, et viperis. Haec cavernas tantum habent aurium loco, praeter cartilaginea, et delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam et cantu mulcentur, et capiuntur attoniti sono. Quanam audiant, mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum et oto plumae, velut aures: ceteris cavernae ad auditum. Simili modo squamigeris, atque serpentibus. In equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt: fessis marcidae, micantes pavidis, subrectae furentibus, resolutae aegris.

LI. Facies homini tantum, ceteris os, aut rostra. Frons et aliis, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. In animo sensus eius. Supercilia homini, et pariter et alterne mobilia, et in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Haec maxime indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.

LII. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, et qui lucis usu vitam distinguant a morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cum ad austrum volant, septemtrionemve: solvi enim pericula et metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina praetentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantum diverso colore: ceteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci. Sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere: sicut in colore caprinos.

LIV. Praeterea alii contuentur longinqua; alii nisi prope admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu praeter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus. Caesii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Caesari, nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, supraque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Caesari ab angulis candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes. Neroni, nisi cum conniveret, ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, et ob id invicti. Tantae hoc difficultatis est homini. Plerisque vero naturale, ut nictari non cessent, quos pavidiores accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maxime, id est, moderationis, clementiae, misericordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordiae lacrima. Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus et rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam foecundus et paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quaedam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcaecat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κοιμῶντας Graeci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificant lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia, et mobiles.

LV. Media eorum cornua fenestravit pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem, et velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis, ut habili mixtura et accipiatur circumiecto candore lux, et temperato repercussu non obstrepat. Adeoque iis absoluta vis speculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleraeque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantum quaedam, ad crementa Lunae morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore caecitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus, nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla praecedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt: ego et ad stomachum crediderim. Certe nulli sine redundatione eius eruitur oculus. Morientibus operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, et caelo non ostendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum et Paetorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellae: Luscini iniuriae cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: et caprae, lupoque splendent, lucemque iaculantur. Vituli marini, et hyaenae, in mille colores transeunt subinde. Quin et in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non connivere diximus, quae non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamaeleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum adspiciunt. Crusta fragili inclusis, rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento praeduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, et

hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, et testacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, et pisces, et insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebrae in genis homini utrinque. Mulieribus vero etiam infectae quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, et prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli sunt, nisi quibus et in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, volucribus in inferiore: et quibus molle tergus, ut serpentibus: et quadrupedum quae ova pariunt, ut lacertae. Struthiocamelus alitum sola, ut homo, utrinque palpebras habet.

LVII. Nec genae quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quae animal generant. Graviores alitum inferiore gena connivent. Eaedem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbae et similia, utraque connivent. At quadrupedes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine ulla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genae superioris, antiqui cilium vocavere: unde et supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris haec sedes. Ibi maxime ostenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccae. Et altior homini tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicavere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

LX. Labra, a quibus Bochi Labeones dicti. Et os probum duriusve, animal generantibus: pro iis cornea et acuta volucribus rostra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula, ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli praeter hominem, nec malae. Maxillas crocodilus tantum superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, praeterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exserti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exserti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati et acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quae ruminant. Caprae superiores non sunt, praeter primores geminos. Nulli exserti, quibus serrati. Raro feminae, et tamen sine usu. Itaque cum apri percutiant, feminae sues mordent. Nulli, cui cornua, exserti: sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, praeter scarum: huic uni aquatilium plani. Cetero multis eorum in lingua et toto ore: ut turba vulnerum molliant, quae attritu subigere non queunt. Multis et in palato, atque etiam in cauda. Praeterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aspidi, et serpentibus: sed duo in supera parte, dextera laevaque longissimi, tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quam fel serpentium, et inde venis sub spina ad os pervenire, diligentissimi auctores scribunt. Quidam unum esse eum: et quia sit aduncus, resupinari, cum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rursusque recrescere, facilem decussu: et sine eo esse, quos tractari cernamus. Scorpionis caudae inesse eum, et plerisque ternos. Viperae dentes gingivis conduntur. Haec eodem praegnans veneno, impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, praeter vespertilionem. Camelus una ex iis, quae non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleae dentes habent: indicio est etiam a minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata et cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiae dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor: praeterque eos, qui prominent, masculis reflexi, feminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balaenam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, et linguam etiam, ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longissimi.

LXIII. Ceteris cum ipsis nascuntur: homini, postquam natus est, septimo mense. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, et ruminantibus. Sed leoni et cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt a caninis, nullum animal mutat. Homini novissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur: multis et octogesimo, feminis quoque: sed quibus in iuventa non fuere nati. Decidere in senecta, et mox renasci certum est. Zanclen Samothracenum, cui renati essent post centum et quatuor annos, Mucianus visum a se prodidit. Cetero maribus plures, quam feminis, in homine, pecude, capris, sue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutavit primores, ideoque praetrivit. Est exemplum dentis, homini et in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Ceteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo mense primores utrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omnes habet et renatos, et immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius peperere, quam decidant postremi, sterilitas certa. Boves bimi mutant. Suibus decidunt nunquam. Absumta hac observatione, senectus in equis, et ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, et circa ea lacunis, cum fere sedecim annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant, et columbarum foetus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quae serratos habent, saevissima dentibus.

LXV. Linguae non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris; et si extrahas, praelonga: lacertis bifida et pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed supra dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulo minus tota adhaerens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguae vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibusque generis eius, etiam felibus, imbricatae asperitatis, ac limae similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quae causa etiam mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit saliva, invitat ad rabiem.

De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones. Stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicae aquae receptae in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore propulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis et dentes et lingua. Apibus etiam praelonga, eminens et cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Ceterum lata elephanto praecipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita saepe constricta venis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeo inexplanatae fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opis vere dicere. Ceteris septimo ferme anno sermonem exprimit. Multis vero talis eius ars contingit, ut avium et animalium vocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est ceteris in prima lingua, homini et in palato.

LXVI. Tonsillae in homine, in sue glandulae. Quod inter eas, uvae nomine, ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium. Opera eius gemina, duabus interpositae fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante, si potus cibusve in alienum deerravit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio intempestiva alvi obstrepat. Ex cartilagine et carne arteria, gula nervo et carne constat.

LXVII. Cervix nulli, nisi quibus utraque haec. Ceteris collum, quibus tantum gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis, ad circumspectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantum, et lupo, et hyaenae, ex singulis rectisque ossibus rigens. Cetero spinae annectitur, spina lumbis, ossea: sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descendente. Eandem esse ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam praetenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. Quibus longa crura, iis longa et colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: simili modo uncos ungues.

LXVIII. Guttur homini tantum, et suibus intumescit, aquarum quae potantur plerumque vitio. Summum gulae fauces vocantur, extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinae, et latitudine ac longitudine lacunae modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, et ora ventribus iunguntur. Testudini marinae lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria et stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore est: homini tantum infra laevam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum emori, cor novissime. Huic praecipuus calor. Palpitat certe, et quasi alterum movetur intra animal, praemolli firmoque opertum membranae involucro, munitum costarum et pectoris muro, ut pariat praecipuam vitae causam et originem. Prima domicilia intra se animo et sanguini praebet, sinuoso specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duae grandes venae in priora et terga discurrunt, sparsaque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitae trahit: laesumque mortem illico affert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum est: pavida, quibus praegrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis, et omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum accedere: ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptii existimant, quibus mos est cadavera asservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortiores esse industria, sicut Aristomenem Messenium, qui CCC occidit Lacedaemonios. Ipse convulneratus et captus, semel per cavernam lautumiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedaemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor repertum est.

LXXI. In corde summo pinguitudo est quaedam, laetis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Postumio Albino rege sacrorum post centesimam vicesimam sextam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere coeperunt. Caesari dictatori quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Unde quaestio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine ullo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit. Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur et veneno interemtis. Certe exstat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari. Contra genere morbi defensus est Piso.

LXXII. Sub eo pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. Testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitas maior. Chamaeleoni portione maximus, et nihil aliud intus.

LXXIII. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit et C. Mario, cum immolaret Uticae: item Caio principi Kalend. Ianuariis, cum iniret consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemtus est veneno. Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina iecinora leporibus circa Briletum et Tharnen, et in Cherroneso ad Propontidem. Mirumque, translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Euboeae Chalcide nullum pecori. In Naxo praegrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. Equi, muli, asini, cervi, capreae, apri, cameli, delphini, non habent. Murium aliqui habent

Hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, et vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent: et cervo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quam purgamentum pessimumque sanguinis, et ideo amarum est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui iungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro insaniae causa homini, morsque toto reddito. Hinc et in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte virus, cum se fundit in animum. Quin et toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto. Sed renibus et parte tantum altera intestino iungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, muraenis. Paucis avium in iecore. Serpentibus portione maxime copiosum, et piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, milvo. Praeterea in iecore est et cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno et humoris potentiae dicavere: geminumque fuit Divo Augusto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium iecusculis fibrae ad numerum Lunae in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen eius sit: praeterea bruma increscere. Cuniculorum in Baetica saepe geminae reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Iecur maxime vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere.

LXXVII. Exta serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur: et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, praecisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quae praecordia appellant: quia cordi praetenditur, quod Graeci appellaverunt φρένας. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit providens natura: in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. In eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit: non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in proeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecta praecordia attulerunt.

LXXVIII. Subest venter stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinus enim ab ore incipit, et quibusdam eodem reflectitur, ut sepiae, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiori parte angustior: itaque et sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas cum in inferiora transmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine et ove, per quas labitur cibus: in ceteris hillae: a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Ideirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque geminos sinus habent quaedam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. Ceterae fere carent eo, sed gula patentiore utuntur: ut gracculi, corvi, cornices. Quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelonga colla et angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper et durus. Terrestrium aliis denticulatae asperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media haec umbilico adnexa in omnibus, in homine suillae infima parte similis: a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus, qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, levant eam. Insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis, et inter aves mergis. Ventres elephanto quatuor, cetera suibus similia; pulmo quadruplo maior bubulo. Avibus venter carnosus callosusque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuvencarum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in testudine, et crocodilo, et lacertis, et ranis. Aegocephalo avi non esse constat, neque iis quae careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exemto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent, adimi simul risum homini; intemperantiamque eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto et Tharne quaterni renes cervis: contra pennatis, squamosisque nulli. Cetero summis adhaerent lumbis. Dexter omnibus elatior, et minus pinguis sicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, praeterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quae animal generant: ova parientium testudo sola, quae et alia omnia viscera: sed ut homo, bubulis similes, velut e multis renibus compositos.

LXXXII. Pectus, hoc est, ossa, praecordiis et vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis, et inter eas aquaticis maxime. Costae homini tantum octonae, suibus denae, cornigeris tredecim, serpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum est a priore parte vesica, quae nulli ova gignentium, praeter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam et alvum arteriae, ad pubem tendentes, quae ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, et setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quae vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: praeterque vesicae iunctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. Haec viperae et intra se parientibus, duplex: ova generantium adnexa praecordiis: et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties versa spiritum inclusit. Boves gravidas negant praeterquam dextero vulvae sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Vulva eiecto partu melior, quam edito. Eiectitia vocatur illa, haec porcaria: primiparae suis optima: contra effoe-

tis. A partu, praeterquam eodem die suis occisae, livida ac macra. Nec novellarum suum, praeter primiparas probatur: potiusque veterum, dum ne effoetarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo ciecerint die. Proxima eiectitiae est, occisae uno die post partum. Huius et sumen optimum, si modo foetus non hauserit: eiectitiae deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priusquam calleret, incientes occidere non assueti.

LXXXV. Cornigera una parte dentata, et quae in pedibus talos habent, sevo pinguescunt. Bisulca, scissisve in digitos pedibus, et non cornigera, adipe. Concretus hic, et cum refrixit, fragilis: semperque in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemque, succo liquidum. Quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, et in maribus, et in feminis. Senescunt celerius praepinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, quia nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt arrosas. Quin et L. Apronii Consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuventa rubens, et senecta albescens. Non nisi cavis haec ossibus: nec cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente evenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps: sevosa, cornigeris: nervosa, et in spina tantum dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla: leoni in feminum et brachiorum ossibus paucis exigua admodum: sed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur, velut e silice.

LXXXVII. Et iis dura, quae non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa, non spinae: animal enim pariunt: serpentibus spinae. Aquatilium mollibus, nulla: sed corpus circulis carnis vinctum, ut sepiae, atque loligini. Et insectis negatur aeque esse ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculae, ac nares, quae modo eminent, flexili mollitia, naturae providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec praecisa ossa recrescunt, praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quendam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

LXXXVIII. Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes: hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. Neque ii solidantur incisi: mirumque, vulneratis summos dolor; praesectis, nullus. Sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces: arteriis enim constant. Sed neque his molles piscium generis. Ubi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant. Inter hos latent arteriae, id est, spiritus semitae. His innatant venae, id est, sanguinis rivi. Arteriarum pulsus, in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos, legesque metricas, per aetates, stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinae vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus, observatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitae temperat.

LXXXIX. Arteriae carent sensu: nam et sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: praecisisque torpescit tantum pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis. Venae in praetenues postremo fibras subter totam cutem dispersae, adeo in angustam subtilitatem tenuantur, ut penetrare sanguis non possit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. Sanguis quibus multus et pinguis, iracunda: maribus, quam feminis, nigrior: et iuventae magis, quam senio: et inferiore parte pinguior. Magna et in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tactum tamen non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrime coit atque durescit, ideo pestifer potu maxime. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, et bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. His, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluvium eius uni fit in naribus homini, aliis nare alterutra, quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco viro praetorio: sed omnibus annis Volusio Saturnino Urbis praefecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum: siquidem hostiae abundantiorem fundunt, si prius bibere.

XCI. Quae animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturae: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari: non modo tantum in ore suffusa materia, verum ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim irae, alius verecundiae. Nam et in metu refugere, et nusquam esse certum est: multisque non transfluere transfossis: quod homini tantum evenit. Nam quae mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

XCII. Sunt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent: sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, ut ostrea et testudines: boum terga, setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic et in homine, cum crassior callosiorve excludat cutis: ceu vero non crocodilis et duritia tergoris tribuatur, et solertia.

XCIII. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde tornentur hastae: et tamen quaedam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent: cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi praecipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite: ubicunque per se ac sine carne est, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.

XCIV. Quae animal pariunt, pilos habent: quae ova, pennas, aut squamas, aut corticem, ut testudines: aut cutem puram, ut serpentes. Pennarum caules omnium cavi: praecisae non crescunt, evulsae renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horum alae quoque articulos habent. Pili a cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi et in buccis intus, et in pedibus, quae utraque Trogus et in lepore tradit: hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contigit, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu femina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere. Inventae tamen quaedam defluvio capitis invalidae: ut et lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci, annuum est Viris crescunt maxime in capillo, mox in barba. Recisi, non, ut herbae, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt et

in quibusdam morbis, maxime phthisi, et in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius crescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum.

XCV. Mammas homo solus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantum. Sed ne feminae quidem in pectore, nisi quae possunt partus suos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, vespertilioni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem convenit: sed quae sit avium, constare non arbitror. Asinis a foetu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cum equae anno prope toto praebeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos foetus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi, quam in feminibus. Eodem loco bisulca et cornigera: boves quaternas, oves capraeque binas. Quae numeroso foecunda partu, et quibus digiti in pedibus, haec plures habent, toto ventre duplici ordine, ut sues, generosae duodenas, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantherae: alia binas, ut leaenae. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoquo partu suis primas premunt: eae sunt faucibus proximae: suam quisque novit in foetu, quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Uno vero ex omni turba relicto, sola munifex, quae genito fuerat attributa, descendit. Ursae mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, et paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balaenae autem vitulique mammis nutriunt foetus.

XCVI. Mulieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod vitalis est partus, salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarum sinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum gravescant. Suavissimum hoc existimatur ad unam mensuram tribus aquae additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper a partu colostra fiunt: quae, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinae praegnantes continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac gustasse, letale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinae, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid et candori in mulierum cute existimatur. Poppaea certe Domitii Neronis coniux, quingentas secum per omnia trahens foetas, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. Quae plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, et meliora quae binas. Coagulum hinnulei, leporis, hoedi laudatum. Praecipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quae lacte vivant, ignorare aut spernere toto seculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem iucundum, et pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiorque, quam quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, et barbaros omnes, infantesque nostros ita ungi.

XCVII. Laus caseo Romae, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, e provinciis, Nemausensi praecipua, Lesurae Gabalicique pagi: sed brevis, ac musteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticae Docleatem mittunt, Centronicae Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Aesinatem ex Umbria: mixtoque Etruriae atque Liguriae confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe et ad singula millia pondo premitur. Proximum autem Urbi Vestinum, eumque e Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa Urbe conficitur, cunctis praeferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus fere in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto et thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCVIII. Terrestrium solus homo bipes. Uni iuguli, humeri: ceteris armi: uni ulnae. Quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosae: extra nervis et cute constant.

XCIX. Digiti quibusdam in manibus seni. C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, et Volcatium Sedigitum, illustrem in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, et digitis adversus universis flectitur: per se vero in obliquum porrigitur, crassior ceteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca, in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quae sunt minora, et digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse procerioren. Animalium quaedam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis admoventia cibos, ut sciuri.

C. Nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadrupedum et in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore, et brachia, et crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, ut manus, praelongi, sed vestigium palmae simile faciunt. Pollex quoque his et articuli, ut homini: ac praeter genitale, et hoc in maribus tantum, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. Ungues clausulae nervorum summae existimantur. Omnibus hi, quibus et digiti. Sed simiae imbricati, hominibus lati, et defuncto crescunt: rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quae pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, sed indivisi, ac leviter discreti, ungulisque haud unguibus similes: et pedes maiores priores. In posterioribus articuli breves. Idem poplices intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diversum posterioribus articuli pedibus, quam prioribus. Nam quae animal generant, genua ante se flectunt, et suffraginum artus in aversum.

CII. Homini genua et cubita contraria: item ursis, et simiarum generi, ob id minime pernicibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic et multipedibus, praeterquam novissima salientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, suffragines in posteriora.

CIII. Hominis genibus quaedam et religio inest, observatione gentium. Haec supplices attingunt: ad

haec manus tendunt: haec, ut aras, adorant: fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra laevaque, a priore parte gemina quaedam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest et aliis partibus quaedam religio: sicut dextra osculis aversa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Graeciae in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur. Est post aurem aeque dextram Nemesios, (quae Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit:) quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam sermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, ut libitum est, gradiuntur. Leo tantum et camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Surae homini tantum, et crura carnosa. Reperitur apud auctores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Namque et hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Scauri, Pansae: sicut a cruribus Vari, Vaciae, Vatinii: quae vitia et in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quae non sunt cornigera: igitur pro his telum ungula inest illis. Nec talos habent eadem. At quae bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

CVI. Ungulae veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera fere bisulca. Solida ungula, et bicorne nullum. Unicorne asinus tantum Indicus: unicorne et bisulcum, oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum. Hominem qui existimarunt habere, facile convicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

CVII. Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, aliae inter utrumque divisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola utrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in aversum. Ungues ei grandes, ceu gracculis. Avium quibusdam gravioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et hirundinem, et drepanin, in eis quae rarissime apparent. Viuae iam etiam serpentes anserinis pedibus.

CVIII. Insectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quae ex his novissimos habent longos, saliunt: ut locustae. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam praelongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos et marinis esse diximus, polypis, sepiis, loligínibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iisdem solis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantum, quaternos. Quae hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero et centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: postea exporrigentia se verius, quam crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita aetate non queunt: quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus, non possunt: nec usque dum cervix ad iusta incrementa perveniat. Pumilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia praecipua. Urso quoque simul atque exspiraverit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc discrimina, et sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contra mulierum paucis prodigiosa assimilatio: sicut hermaphroditis utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico Galliae agro repertas: ceu plane visenda res esset, Principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus adnexi: delphino praelongi ultima conduntur alvo, et elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhaerent: qualia ocissima in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus venae. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria, aut sponte naturae franguntur; idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, praeterquam in pantheris, et ursis.

CXI. Caudae, praeter hominem ac simias, omnibus fere animalium et ova gignentibus, pro desiderio corporum: nudae hirtis, ut apris: parvae villosis, ut ursis: praelongis setosae, ut equis. Amputatae lacertis et serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque laevam motae, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur et geminae. Boum caudis longissimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idêm asinis longior, quam equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, ut bubus et sorici: pantheris non item: vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. Vocem non habere, nisi quae spirent, Aristoteles putat. Idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, et incluso sonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare. Muscas, apes, et similia cum volatu et incipere audiri et desinere. Sonum enim attritu et interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum et feminum attritu sonare, creditur sane. Item aquatilium pectines stridere, cum volant: mollia, et crusta intecta, nec vocem nec sonum ullum habere. Sed et ceteri pisces, quamvis pulmone et arteria careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, et alii de quibus diximus. Ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est, (nisi si et in his ferenda dubitatio est,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert et locorum natura. Mutae in Macedonia traduntur, muti et apri. Avium loquaciores quae minores, et circa coitus maxime. Aliis in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis cum vicere, ut gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem ut feminis, ut lusciniarum generi. Quaedam toto anno canunt,

quaedam certis temporibus, ut in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantum feminis vox gravior: in omni alio genere exilior, quam maribus: in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Croesi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari coepere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quatuordecim annis. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium saepius mutatur. Mira praeterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris, scobe aut arena superiecta devoratur, et in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inaequalitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus eam prius, quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque sunt eae, quot in rerum natura mortales, et sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diversitas: hinc tot cantus et moduli, flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quae nos distinxit a feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum aeque grande, quam a belluis, fecit.

CXIII. Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem, Aristotelem non modo credidisse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidisse. Quae quanquam vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque et auguria anxie quaerat: attingam tamen, quae tantus vir in doctrina non sprevit. Igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, praelongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contra longae esse vitae incurvos humeris, et in manu una duas incisuras longas habentes, et plures quam XXXII dentes, auribus amplis. Nec universa haec, (ut arbitror) sed singula observat, frivola, (ut reor) et vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque adspectus simili modo apud nos Trogus, et ipse auctor severissimus: quos verbis eius subiiciam: Frons ubi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, malevolos et invidos. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos a naribus angulos habent, malitiae notam praebent. Candida pars extenta, notam impudentiae habet: qui identidem operire solent, inconstantiae. Oricularum magnitudo, loquacitatis et stultitiae nota est. Hactenus Trogus.

CXV. Animae leonis virus grave, ursi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiusque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiis, sed maxime senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensuque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat, recens assidue, exitura supremo, et sola ex omnibus superfutura. Denique haec trahebatur e caelo. Huius quoque tamen reperta poena est, ut neque idipsum, quo viveret, in vita iuvaret. Parthorum populis hoc praecipue, et a iuventa, propter indiscretos cibos: namque et vino foetent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua, in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin et subus serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. Quae insecta appellavimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabaei rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina sanie, et humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert levi tactu.

CXVI. Quae animalium pascerentur veneno, diximus. Quaedam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt et ipsa. Apros in Pamphylia et Ciliciae montuosis, salamandra ab his devorata, qui edere moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore, vel sapore: et aqua vinumque interimit, salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitae! Vespae serpente avide vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia est victus: ut in tractu pisce viventium Theophrastus prodit, boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

CXVII. Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera, et condimento perniciosior. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, et avide hausta: et aestate, quam hieme, difficilius: et in senecta, quam in iuventa. Vomitiones homini ad haec in remedium excogitatae, frigidiora corpora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere, corpulentiae quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem praecipue vincuntur cibi. Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus, et potu: minuuntur siccis et aridis, frigidisque, ac siti. Quaedam animalia, et pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique septimo letale est inedias durasse: at ultra undecimum plerosque certum est mori, esuriendi semper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quaedam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conservantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem in omni quidem vita, quod nimium, praecipue tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturae transeamus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XII.

I. Animalium omnium, quae nosci potuere, naturae generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea vivit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturae opus. Diu fuere occulta eius beneficia: summumque munus homini datum, arbores silvaeque intelligebantur. Hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis caedi montes in marmora, vestes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quaeri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitae, et arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

II. Haec fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc deo praecellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, et in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo servantur: ut Iovi esculus, Apollini laurus, Minervae olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin et Silvanos, Faunosque, et dearum genera silvis, ac sua numina, tanquam et caelo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresque potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: et mensae (depugnetur licet earum causa cum feris, et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur) etiamnum tamen secundae. Mille praeterea sunt usus earum, sine quis vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrasque admovemus: arbore exaedificamus tecta. Ex arbore et simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaveri: antequam, ut a diis nato iure luxuriae, eodem ebore numinum ora spectarentur, et mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, et tum inexsuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis civis earum, fabrilem ob artem Romae commoratus, ficum siccam et uvam, oleique ac vini praemissa remeans secum tulisset. Quapropter haec vel bello quaesisse venia sit.

III. Sed quis non iure miretur, arborem umbrae gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus haec est, mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiae, et iam ad Morinos usque pervecta, ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal et pro umbra pendant. Dionysius prior, Siciliae tyrannus, Rhegium in urbem transtulit eas, domus suae miraculum, ubi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere; et alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud auctores invenitur.

IV. Hoc actum circa captae Urbis aetatem: tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso enutriantur: compertum id maxime prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.

V. Celebratae sunt primum in ambulatione Academiae Athenis cubitorum XXXIII, a radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amoenitate, itineri apposita, domicilii modo, cava LXXX atque unius pedum specu, nemorosa vertice, et se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinet umbris: ac ne quid desit speluncae imagini, saxeae intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter consul, et nuper provinciae eius legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodevicesimo comite: large ipsa toros praebente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, laetiorem, quam marmorum nitore, picturae varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxeque ramorum trabibus scamna patula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbrae, XV convivarum ac ministerii capace triclinio, quam coenam appellavit ille nidum. Est Gortynae in insula Creta iuxta fontem platanus una, insignis utriusque linguae monumentis, nunquam folia dimittens: statimque ei Graeciae fabulositas superfuit, Iovem sub ea cum Europa concubuisse: ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro. Sed ex ea primum in ipsa Creta (ut est natura hominum novitatis avida) platani satae regeneravere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quam Solem aestate arcere, hieme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua, Claudio principe, Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, praeter illa scilicet, quae ipsa excogitavit Italia.

VI. Namque et chamaeplatani vocantur coactae brevitatis: quoniam arborum etiam abortus invenimus. Hoc quoque ergo in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem et serendi genere, et recidendi. Primus C. Matius ex equestri ordine, Divi Augusti amicus, invenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos.

VII. Peregrinae et cerasi, Persicaeque, et omnes quarum Graeca nomina aut aliena: sed quae ex his incolarum numero esse coepere, dicentur inter frugiferas. In praesentia externas persequemur, a salutari maxime orsi. Malus Assyria, quam alii vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius est unedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum alias non manditur: odore praecellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus. Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento: qualiter omnia

transitura longius seri arctissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quaeque dicantur. Sed nisi apud Medos, et in Perside, nasci noluit. Haec est autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narravimus. Item Indiae arborum magnitudinem. Unam e peculiaribus Indiae Virgilius celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis e materie eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Aethiopas, cum auro et ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Aethiopas eadem causa pendere solitos. Tanta ebori auctoritas erat, Urbis nostrae trecentesimo decimo anno, tunc enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiae Graeciaeque, aut sibi cognitum. Aethiopiae forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem Meroen usque a Syene fine imperii, per DCCCXCVI M. passuum, nullamque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributi auctoritate tertia res fuerit ebenus.

IX. Romae eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi Fabianus negat: uritur tamen odore iucundo Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus iucundi: alterum fruticosum cytisi modo, et tota India dispersum.

X. Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto

XI. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo spatio infigantur, novamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam aestivant pastores, opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, proculve, fornicato ambitu. Superiores eiusdem rami in excelsum emicant, silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut LX passus plerique orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltae effigiem Amazonicae habet: hac causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabae magnitudinem excedens: sed per folia Solibus coctus praedulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

XII. Maioralia: pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. Folium alas avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice mittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palae, pomo arienae. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret.

XIII. Genera arborum Macedones narravere, maiore ex parte sine nominibus. Est et terebintho similis cetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae suavitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quam similem ei, putaverunt. Sed unde vestes lineas faciunt, foliis moro similis; calyce pomi, cynorrhodo. Serunt eam in campis, nec est gratior ullarum prospectus.

XIV. Oliva Indiae sterilis, praeterquam oleastri fructu. Passim vero quae piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi Solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a iunipero distant parvulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hae, priusquam dehiscant, decerptae, tostaeque Sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum Solibus, colore rugisque mutatur. Verum et iis sua iniuria est, atque caeli intemperie carbunculantur: fiuntque semina cassa et inania, quod vocant brechma, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, levissimumque, et pallidum. Gratius nigrum: lenius utroque candidum. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimavere, quod vocant zimpiberi, alii vero zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, parvae herbae, radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras, VI. Piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras, X, XV. Album, X, VII, nigrum, X, IV. Usum eius adeo placuisse mirum est. In aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit: huic nec pomi nec baccae commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, et hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda aviditate esurire non fuit satis? Utrumque silvestre gentibus suis est, et tamen pondere emitur, ut aurum vel argentum. Piperis arborem iam et Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem, quae piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoque et rugarum colorisque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire vim trahentibus. In pondere quidem multis modis.

XV. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia. Fert et in spinis piperis similitudinem, praecipua amaritudine, foliis parvis densisque, cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaque, buxei coloris. Hac in aqua cum semine excepta in aereo vase medicamentum fit quod vocatur Lycion. Ea spina et in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum. Item asphodeli radix, aut fel bubulum, aut absinthium, vel rhus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinae, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

XVI. Et macir ex India advehitur, cortex rubens radicis magnae, nomine arboris suae: qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos praecipuus habetur.

XVII. Saccharon et Arabia fert, sed laudatius India: est autem mel in arundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanae magnitudine, ad medicinae tantum usum.

XVIII. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius spina lacrimarum pretiosa, myrrhae similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi et frutex pestilens raphani, folio lauri, odore equos invitante, qui paene equitatu orbavit Alexandrum primo introitu: quod et in Gedrosis accidit. Item laurino folio et ibi spina tradita est, cuius liquor adspersus oculis, caecitatem inferret omnibus animalibus. Nec non et herba praecipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit, in Hyrcaniae convallibus ficis similes esse arbores, quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

XIX. Vicina est Bactriana, in qua bdellium nomi natissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleae, folio roboris, fructu caprifici naturaque. Gummi alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon

Nigrum vero et in offas convolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile cerae, odoratum, et cum fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nascitur et in Arabia, Indiaque, et Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media advectum. Facilius hoc et crustosius, amariusque: at Indicum humidius et gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cetera eius genera cortice et scordasti. Ita vocatur arbor aemulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse et in ceteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nitor siccus, multique candidi ungues. Praeterea suum pondus, quod gravius esse aut levius non debeat. Pretium sincero in libras X terni.

XX. Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocavimus) longe in terra aestus agente, mira arborum natura. Namque erosae sale, invectis derelictisque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexae steriles arenas spectantur. Eaedem mari adveniente fluctibus pulsatae, resistunt immobiles. Quin et pleno aestu operiuntur totae: apparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

XXI. Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis, qua spectat Orientem, quaque et ipsa aestu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerae arbores alio modo, quam Serum. His folia infoecunda: quae, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Arbores vocant gossympinos: fertiliore etiam Tylo minore, quae distat X M. pass.

XXII. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis praestantiora. Arabiae autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmae simili. Sic Indos suae arbores vestiunt. In Tylis autem et alia arbor floret albae violae specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.

XXIII. Est et alia similis, foliosior tamen, roseique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolae dormire eum dicunt. Fert eadem insula et palmas, oleasque ac vites, et cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, et imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem: quoniam fructus iis constat radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

XXV. Radix et folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu fervens, odore eximio, frutice alias inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera; nigrum, et quod melius, candicans. Pretium in libras X, VI.

XXVI. De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozaenitidis nomine, virus redolens. Adulteratur et pseudonardo herba, quae ubique nascitur crassiore atque laxiore folio, et colore languido in candidum vergente. Item sua radice permixta ponderis causa, et gummi, spumaque argenti, aut stibio, ac cypiro, cyperive cortice. Sincerum quidem levitate deprehenditur, et colore rufo, odorisque suavitate, et gustu maxime siccante os, sapore iucundo. Pretium spicae in libras X, C. Folii divisere annonam: ab amplitudine hadrosphaerum vocatur maioribus foliis, X, L. Quod minore folio est, mesosphaerum appellatur: emitur X, LX. Laudatissimum microsphaerum e minimis folium: pretium eius X, LXXV. Odoris gratia omnibus: maior recentibus. Nardo color qui inveteraverit, nigriori melior. In nostro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alii phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque, et imitante avium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbae, praeter Indicum. Ex iis Gallicum et cum radice vellitur, abluiturque vino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen levius. Pretium X, III. In his probatio una, ne sint fragilia, et arida potius, quam sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quae hirculus vocatur, a gravitate odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, et quod minoribus foliis, quodque radicis neque amarae, neque odoratae.

XXVII. Nardi vim habet et asarum: quod et ipsum aliqui silvestre nardum appellant. Est autem ederae foliis, rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi: semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur, cum folia mittere incipit, et in Sole siccatur, celeriter situm trahens, ac senescens. Inventa nuper et in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

XXVIII. Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca: ut alii existimavere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quam maxime Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimumque candidum, quod et vetustate evenit. Pretium uvae in libras X, LX friato vero amomo X, XLVIII. Nascitur et in Armeniae parte, quae vocatur Otene, et in Media, et in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, et gummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvae modum. Est et quae vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his et nomine et frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo et in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Peius tamen varium et facile tritu, odorisque parvi: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc et apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras X, duodecim.

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiae divitias indicari conveniret, causasque, quae cognomen illi felicis ac beatae dedere. Principalia ergo in illa thus, et myrrha: haec et cum Troglodytis communis: thura, praeter Arabiam, nullis, ac ne Arabiae quidem universae. In medio eius fere sunt Atramitae, pagus Sabaeorum, in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Graeci mysterium dicunt: spectat ortus Solis aestivi, undique rupibus invia, et a dextra mari scopulis inaccesso. Id solum e rubro lacteum traditur. Silvarum longitudo est, schoeni XX, latitudo dimidium eius. Schoenus patet Eratosthenis ratione, stadia XL, hoc est, passuum quinque millibus: aliqui XXXII stadia singulis schoenis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. Terram argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt et Mi-

naei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus et Minaeum dictum est. Nec praeterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM non amplius esse familiarum, quae ius per successiones id sibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congressu feminarum, funerumque, cum incidant eas arbores, aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in silvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipsius quae sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, et Romana arma in magnam partem eius penetravere. Caius etiam Caesar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita est facies. Graecorum exempla variant. Alii folio piri, minore dumtaxat, et herbidi coloris prodidere. Alii lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, succum amygdalae modo emittere: talesque in Carmania apparere, et in Aegypto satas studio Ptolemaeorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam et folium simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam et Asiae reges serendi curam habuerunt. Qui mea aetate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque terete et enodi fruticare trunco.

XXXII. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quaestus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans, tenuissimusque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Haec concreta densatur, ubi loci natura poscat, tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore haesit, ferro depectitur, ideo corticosum. Silva divisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est: neque ullus saucias arbores custodit: nemo furatur alteri. At hercule Alexandriae, ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici: persona adiicitur capiti, densusve reticulus: nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos poena, quam apud illos silvae habent. Autumno legitur ab aestivo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hieme corticibus incisis. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiatum vocant. Creditur et novellae arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam et in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci.

Quod ex eo rotunditate guttae pependit, masculum vocamus, cum alias non fere mas vocetur, ubi non sit femina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant a specie testium dictum. Praecipua autem gratia est mammoso, cum haerente lacrima priore consecuta alia miscuit se. Singula haec manum implere solita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagoniam et atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttae, quae tertiam partem minae, hoc est, XXVIII denariorum pondus aequent. Alexandro Magno in pueritia sine parcimonia thura ingerenti aris, paedagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cum devicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam navem misit ei, exhortatus, ut large deos adoraret.

Thus collectum Sabota camelis convehitur, porta ad id una patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impensae publicae tolerantur. Nam et benigne certo itinerum numero deus hospites pascit. Evehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque et horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest a Gaza nostri litoris in Iudaea oppido quadragies et quater centena, ac triginta sex millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorum LXV. Sunt et quae sacerdotibus dantur portiones, scribisque regum certae. Sed praeter hos et custodes, satellitesque, et ostiarii, et ministri populantur. Iam quacunque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, ut sumtus in singulos camelos denariûm DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat: iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra X, VI pretium habet: secunda X, V, tertia X, III. Apud nos adulteratur resinae candidae gemma perquam simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quam in micas frietur.

XXXIII. Myrrham in iisdem silvis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim: quippe multis in locis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. Convehitur et ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabaei transitu maris. Sativa quoque provenit, multum silvestri praelata. Gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

XXXIV. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore, quam thuris, et ab radice etiam, quam reliqua sui parte. Corticem laevem, similemque unedoni: scabrum alii, spinosumque dixere. Folium olivae, verum crispius, et aculeatum. Iuba olusatri. Aliqui similem iunipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. Nec non fuere, qui e thuris arbore utrumque nasci mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis et ipsae, iisdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos, qui valent. Sudant autem sponte prius, quam incidantur, stacten dictam, cui nulla praefertur. Ab hac sativa, et in silvestri quoque melior aestiva. Non dant ex myrrha portiones deo, quoniam et apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cetero passim a vulgo coemtam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

Genera complura: Troglodytica silvestrium prima. Sequens Minaea, in qua Atramitica est, et Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, a civitate regni Sabaeorum mari proxima. Sexta, quam Dusaritin vocant. Est et candida uno tantum loco, quae in Messalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, et quod adspectu aridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris. Sembracena praedictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi et tabescentis: utque fracta candidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus varia. Pessima, intus nigra: peior, si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia. Stactae vero a XIII ad XL. Sativae summum ad X, XI: Erythraeae, ad XVI. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticae nucleo, XVI: eius vero, quam odorariam vocant, XIV. Adulteratur lentisci glebis, et gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa: sicut ponderis, spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore gummi, dente lentescentis. Fallacissime autem adulteratur Indica myrrha, quae ibi de quadam spina colligitur

Hoc solum peius India affert, facili distinctione: tanto deterior est.

XXXVI. Ergo transit in mastichen, quae et ex alia spina fit in India, itemque in Arabia: lamam vocant. Sed mastiche quoque gemina est: quoniam et in Asia Graeciaque reperitur herba radice folia emittens, et carduum similem malo, seminis plenum: lacrimaque erumpit incisa parte summa, vix ut dignosci possit a mastiche vera. Nec non et tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras XX, nigrae vero XII. Chia e lentisco traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura, resina.

XXXVII. Arabia etiamnum et ladano gloriatur: forte casuque hoc et iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras, maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum appetentius, tanquam intelligant pretia, germinum caules praedulci liquore turgentes, distillantemque ab his (casus mixtura) succum improbo barbarum villo abstergere: hunc glomerari pulvere, incoqui Sole: et ideo in ladano caprarum pilos esse: sed hoc non alibi fieri, quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini Syriae.

Recentiores ex auctoribus strobon hoc vocant: traduntque silvas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhaerescere: verum autem ladanum Cypri insulae esse: (ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine:) similiter hoc et ibi fieri tradunt, et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis inhaerens, sed ederae flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. Deinde nebula Sole discussa, pulverem madentibus villis adhaerescere, atque ita ladanum depecti.

Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant: (etenim illi ledanum vocant:) huius pingue insidere: itaque attractis funiculis herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum et factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum.

Nec non et fruticem esse dicunt in Carmania, et super Aegyptum per Ptolemaeos translatis plantis: aut (ut alii) generante et id thuris arbore: colligique, ut gummi, inciso cortice, et caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras, asses XL. Adulteratur myrti baccis, et aliis animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, et quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Praeterea sincero calculi potius e rupibus inhaerent, quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia et olea dotatur lacrima, qua medicamentum conficitur, Graecis enhaemon dictum, singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eae fluctibus aestuque operiuntur. Nec baccae nocetur, cum constet et in foliis salem relinqui. Haec sunt peculiaria Arabiae: et pauca praeterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mire odores et ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumque aviditas.

XXXIX. Petunt igitur in Elymaeos arborem bratum, cupresso fusae similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam, et cum miraculo historiis Claudii Caesaris praedicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumque eius contra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrin in finibus oppidi Sittacae, in monte Zagro.

XL. Petunt et in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit a cameris ad solum iucundus, sed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum aegris quaerunt. His commerciis Carrhas oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum XX itinere, et Palaestinam Syriam: postea Characem peti coeptum, ac regna Parthorum ex ea causa, auctor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quam in Syriam aut Aegyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia talentûm thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum.

Ex Syria revehunt styracem, acri odore eius in fo cis abigentes suorum fastidium. Cetero, non alia li gni genera sunt in usu, quam odorata: cibosque Sabaei coquunt thuris ligno, alii myrrhae, oppidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis, sufflantque tecta. Adeo nulla est voluptas, quae non assiduitate fastidium pariat. Eundem et ad serpentes fugandas urunt, in odoriferis silvis frequentissimas.

XLI. Non sunt eorum cinnamomum aut casia: et tamen Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis, quae hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quae diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo foetu, quantum Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit. Aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quae diis per singulas micas dantur. Nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, immo vero (ut palam est) placatiores. Verum Arabiae etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciae et feminae constant. Quota enim portio ex illis ad deos quaeso iam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. Cinnamomum et casias fabulose narravit antiquitas, princepsve Herodotus, avium nidis, et privatim phoenicis, in quo situ Liber Pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti, carnis quam ipsae inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes, propugnante unguibus diro vespertilionum genere, aligerisque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata vero fabula est, ad meridiani Solis repercussus inenarrabilem quendam universitatis halitum e tota peninsula exsistere, tot generum aurae spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam odore primum nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Aethiopia Troglodytis connubio permixta. Hi mercantes id a conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, cum omnium instar ibi sint, homo tantum et audacia. Praeterea hibernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atque a promontorii ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores, et multos interire. Contra revehunt vitrea, et ahena, vestes, fibulas cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa feminarum maxime fide constat.

Ipse frutex duûm cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, IV digitis surculosus, arido similis. Cum viret, non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, caeduae naturae. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus, rubisque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit deus: (Iovem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant:) XLIV boum, caprarumque, et arietum extis impetratur venia caedendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta dividit

sacerdos, deoque partem ponit: reliquum mercator in massas condit. Est et alia fama, cum Sole dividi, ternasque partes fieri: dein sorte gemina discerni: quodque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare.

Praecipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breviore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiae. Qua de causa praeferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum vero lignum in fastidio est, propter origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras XX. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, nigriusque. Quondam praeferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium praeferunt candido. Certissima tamen aestimatio, ne sit scabrum, atque ut inter sese tritum tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui labat cortex.

Ius eius a Gebanitarum rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm millia. Auctum id parte dimidia est, incensis, ut ferunt, silvis ira barbarorum. Id acciderit ob iniquitatem praepotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, ut aestatibus silvas accendant, invenimus apud auctores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat Divo Augusto coniux Augusta, aureae paterae impositam: ex qua guttae editae annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumtum est.

XLIII. Frutex et casia est, iuxtaque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo levari et exinaniri pretium est. Amplitudo frutici trium cubitorum. Color triplex. Cum primum emicat, candidus pedali mensura: dein rubescit addito semipede: ultra nigricans. Haec pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Consecant surculos longitudine binûm digitorum: mox praesuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemtarum, ut iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, et excavent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime, et quae sit odoris mollissimi, gustuque quam maxime fervens potius, quam lento tepore leniter mordens, colore purpurae, quaeque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula, et non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diversiora. Optimae in libras X, L. ceteris X, V.

His addidere mangones, quam daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiumque ei faciunt X, CCC. Adulteratur styrace, et propter similitudinem corticum, lauri tenuissimis surculis. Quin et in nostro orbe seritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, vivit in alveariis apum sata. Color abest ille torridus Sole, et ob id simul idem odor.

XLIV. Ex confinio casiae cinnamique, et cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Troglodytas, qui considere ex Nabataeis.

XLV. Eo comportatur et serichatum, et gabalium, quae intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Pervenit tamen aliquando serichatum, et in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras X, VI.

XLVI. Myrobalanum Troglodytis, et Thebaidi, et Arabiae, quae Iudaeam ab Aegypto disterminat, commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur et glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine avellanae nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, et est candida. Contra in Thebaide nigra. Praefertur illa bonitate olei, quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter haec Troglodytica vilissima est. Sunt qui Aethiopicam iis praeferant, glandem nigram, nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse, et crassiore cortice rubentem: et quamvis in palustribus nascatur, breviorem siccioremque. E diverso Arabicam viridem ac tenuiorem, et quoniam sit montuosa, spissiorem. Longe autem optimam Petraeam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

XLVII. Myrobalano in unguentis similem proximumque usum habet palma in Aegypto, quae vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulo ante, quam incipiat maturescere. Quod si relinquatur, phoenicobalanus vocatur, et nigrescit, vescentesque inebriat. Myrobalano pretium in libras X bini. Institores et faccem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes, a nostro mari centum L stadiis. Inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam existimavere) Antilibanum, in convalle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati gignuntur. Sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a ceteris sui generis differunt adspectu: sed calamus praestantior odore, statim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis: et qui assulose potius, quam raphani modo frangitur. Inest fistulae araneum, quod vocant florem. Praestantior est, cui numerosius. Reliqua probatio, ut niger sit. Damnatur aliubi. Melior, quo brevior crassiorque, et lentus in frangendo. Calamo pretium in libras, XI, iunco, XV. Traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

XLIX. Discessimus a terris Oceanum spectantibus ad convexas in nostra maria. Ergo Aethiopiae subiecta Africa Hammoniaci lacrimam stillat in arenis suis: (inde nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor:) quam metopion vocant, resinae modo aut gummi. Genera eius duo: thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur: alterum pingue et resinosum, quod phyrama appellant. Adulteratur arenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quam minimis glebis probatur, et quam purissimis. Pretium optimi in libras, asses XL.

L. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phoenicius. Fertur et in Aegypto nasci: quin et in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, sed odore praestantes. Laus prima candidissimis atque altissimis: secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisque nati improbantur: omnesque quibus palmarum, atque non suus odor est.

LI. Cypros in Aegypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque postea, quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras, X, V. Optimum habetur e Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudaeae: tertium Cypro insula, odoris suavitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quae in Italia ligustrum vocetur.

LII. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicae, flore rosae. Radix unguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curvetur arcus caelestis, eandem, quae sit aspalathi, suavitatem odoris exsistere: sed si in

aspalatho, inenarrabilem quandam. Quidam eum erysisceptrum vocant, alii sceptrum. Probatio eius in colore rufo vel igneo, tactuque spisso, et odore castorei. Permutatur in libras X, V.

LIII. In Aegypto nascitur et maron, peius quam Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, et odorata.

LIV. Sed omnibus odoribus praefertur balsamum, uni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum XX non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc Urbi imperatores Vespasiani. Clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc haec, et tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, ut vitis: et implet colles vinearum modo, quae sine adminiculis se ipsae sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutae, perpetua coma. Saeviere in eam Iudaei, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eum fiscus: nec unquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit.

Arbori tria genera. Tenui et capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro adspectu, incurvum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, laevi cortice. Huic secunda bonitas, novissima eutheristo. Semen est vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: peius in grano, quod levius atque viridius. Ramus crassior, quam myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis. Ferro laedi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari supervacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem violet.

Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, suavitatis eximiae, sed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Ex his novo fictili conditur, crassiori similis oleo, et in musto candida. Rubescit deinde, simulque durescit e translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die aestivo unam concham impleri iustum erat. Omni vero foecunditate e maiore horto congios senos, minore singulos, cum dupio rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena: ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur.

Et sarmenta quoque in merce sunt. Sestertiis septingentis amputatio ipsa surculusque veniit intra quintum devictae annum. Xylobalsamum vocatur, et coquitur in unguentis: pro succo ipsum substituere officinae. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Praecipua autem gratia lacrimae, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: e semine autem maximum et ponderosissimum, mordens gustu, fervensque in ore. Adulteratur Petraeo hyperico: quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.

Lacrimae probatio, ut sit pinguis, tenuis, ac modice rufa, et in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridis crassusque, pessimus niger: quippe ut oleum senescit. Ex omni incisura maxime probatur, quod ante semen fluxit. Et alias adulteratur seminis succo, vixque maleficium deprehenditur gustu amariore: esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatur et oleo rosae, cypri, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quaeque res fuit. Nequissime autem gummi, quoniam ipsum quoque inhaerescit manu inversa, et in aqua sidit: quae probatio gemina est. Debet sincerum et inhaerescere: sed hoc e gummi arescere addita fragili crusta evenit. Et gustu deprehenditur. Carbone vero, quod cera resinaque adulteratum est, nigriore flamma. Nam melle mutatum statim in manu contrahit muscas. Praeterea sinceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa: adulterata olei modo innatat: et si metopio vitiata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, ut lac coagulet, in veste maculas non faciat. Nec manifestior alibi fraus: quippe millibus denariûm, sextarii emti vendente fisco trecentis denariis, veneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras X, V.

LV. Proxima Iudaeae Syria supra Phoenicen styracem gignit, circa Gabala, et Marathunta, et Casium Seleuciae montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrimae ex austero iucundioris intus similitudo arundinis, succo praegnans. In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post supra dicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. Colos in quacunque natione praefertur rufus, et pinguiter lentus: deterior furfurosus, et cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias melle, aut amygdalis amaris: omniaque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo, X, VIII. Exit et in Pamphylia, sed acrior, minusque succosus.

LVI. Dat et galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quam eiusdem nominis resinae modo stagonitin appellant. Quod maxime laudant, cartilaginosum, purum ad similitudinem Hammoniaci, minimeque lignosum. Sic quoque adulteratur faba, aut sagapeno. Sincerum si uratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras, X, V. Medicinae hoc tantum.

LVII. Panacem et unguentis eadem gignit, nascentem et in Psophide Arcadiae, circaque Erymanthi fontes, et in Africa, et in Macedonia: ferula sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine vero oleagineis, semine in muscariis dependente, ut ferulae. Excipitur succus inciso caule messibus, radice in autumno: laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras X, bini.

LVIII. Ab hac ferula differt, quae vocatur spondylion, foliis tantum, quia sunt minora, platani divisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet, medicinae tantum utile.

LIX. Dat et malobathron Syria, arborem folio convoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertiliore eiusdem Aegypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrumque, quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrime situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor vero in vino suffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, a X singulis ad X, CCC pervenire libras: oleum autem ipsum in libras X, LX.

LX. Oleum et omphacium est. Fit duobus generibus, et totidem modis, ex olea et vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride est, illud candidum. E vite fit psythia aut amminea, cum sint acini ciceris magnitudine, ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur uva, eiusque melligo. Reliquum corpus Sole coquitur. Nocturni rores caventur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio aere servatur. Optima, quae rufa, acriorque et aridior. Pretium omphacio in libras X, VI. Fit et alio modo, cum in mortariis uva immatura teritur: siccataque in Sole, postea degeritur in pastillos.

LXI. Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. Optima circa Gnidum aut Cariam in sitientibus aut

siccis, asperisque: secunda in Lyciae cedro. Eodem et oenanthe pertinet: est autem vitis labruscae uva: colligitur, cum floret, id est, cum optime olet: siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur. Praecipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriae: tertia ex montibus Medicis. Haec utilior medicinae. Quidam omnibus iis praeferunt eam, quae in Cypro insula nascitur. Nam quae in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque massaris. Omnibus autem ex alba labrusca praestantior, quam e nigra.

LXII. Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elaten vocant, quod nos abietem alii palmam, alii spathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacrima, quae in unguenta additur ad domandum oleum.

LXIII. In Syria gignitur et cinnamum, quod camacum appellant. Hic est succus nuci expressus, multum a succo vero cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, asses quadraginta.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIII.

I. Hactenus in odoribus habent pretia silvae: erantque per se mira singula: iuvitque luxuria omnia ea miscere, et e cunctis unum odorem facere: ita reperta sunt unguenta. Quis primus invenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure supplicabatur: cedri tantum et citri suorum fruticum in sacris fumo convolutum nidorem noverant, iam rosae succo reperto: nominatur enim id quoque in olei laude. Unguentum Persarum genti se debet. Illi madent eo, et accersita commendatione, ingluvie natum virus exstinguunt. Primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas eius a nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est: honosque et ad defunctos pertinere coepit. Quapropter plura de eo dicemus. Quae ex his non erunt fruticum, ad praesens nominibus tantum indicabuntur: natura vero eorum suis reddetur locis.

II. Unguentis cognomina dedere aliis patriae, aliis succi, aliis arbores, aliis causae. Primumque id scire convenit, mutatam auctoritatem, et saepius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula: postea Mendesium. Nec mixtura et compositione tantum hoc accidit: sed iidem succi varie alibi ad quaelibet praevaluere, aut degeneravere. Irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Praeneste. Crocinum in Solis Ciliciae diu maxime laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, postea Adramytteo. Amaracinum in Coo: postea eodem loco praelatum est melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesium et Metopium subito gratius factum est. Mox haec abstulit Phoenice, et Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenae perseveranter obtinuere. Fuerat et pardalium in Tarso: cuius etiam compositio et mixtura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcisso desiit componi.

Ratio faciendi duplex: succus, et corpus. Ille olei generibus fere constat, hoc odorum. Haec stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter haec est colos, multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabaris et anchusa. Sal adspersus olei naturam coercet. Quibus anchusa adiecta, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is evanescit atque defluit, si non sunt haec addita.

Unguentorum expeditissimum fuit, primumque, ut verisimile est, e bryo et balanino oleo. Increvit deinde Mendesium, balanino resina mixta, magisque etiamnum Metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. E vilissimis quidem hodieque est, ob id creditum et in vetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malogranati cortice. Sed divulgata maxime unguenta crediderim rosae, quae plurima ubique gignitur. Itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio et in crocino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis et in sampsuchino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro et Mitylenis, ubi plurima sampsuchus. Miscentur et viliora genera olei e myrto, lauro, quibus additur sampsuchinum, lilium, foenum Graecum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis et struthiis fit oleum, (ut dicemus,) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha. Et idem cyprinum ex cypro, et omphacio, et cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui et in cyprinum addunt myrrham et panacem. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat et quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, foeno Graeco, melle, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetae comici aetate. Postea multo successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut ventiletur in coquendo, donec desinat olere: rursus refrigeratum odorem suum capit.

Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt. In primis malobathrum: postea iris Illyrica, et Cyzicena amaracus: herbarum utraque. Pauca his, et alia alii miscent: qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia. Prodigiosa cinnamomino pretia. Adiicitur cinnamo Balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum: unguentorum hoc crassissimum. Pretia ei a X, XXV, ad X, CCC. Nardinum, sive foliatum, constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conveniet meminisse, herbarum, quae nardum Indicum imitentur, species novem a no-

bis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt: crassiora myrrha, suavioraque: medicinae autem utiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc et capitis dolores facit. Quidam satis habent adspergere, quae sunt pretiosissima, ceteris decoctis. Myrrha et per se unguentum facit sine oleo, stacte dumtaxat: alioqui nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Haec sunt antiquae inventionis genera, et postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, et summa auctoritas rei.

Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur: constat myrobalano, costo, amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iunco, oenanthe, malobathro, sericharo, cypro, aspalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. Nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, praeter irin Illyricam, et nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, et rosa, et myrti folia, oleumque, communia fere omnium terrarum intelliguntur.

III. Siccis odoribus constant, quae diapasmata vocantur. Nam faecem unguenti magma appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis novissime additur. Unguenta optime servantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta vetustate meliora. Sol inimicus his: quamobrem in umbra coquuntur plumbeis vasis. Experimentum eorum inversa manu capitur, ne carnosae partis calor vitiet.

IV. Haec est materia luxus e cunctis maxime supervacui. Margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt: vestes prorogant tempus: unguenta illico exspirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte femina odor invitet etiam aliud agentes: exceduntque quadragenos denarios librae. Tanti emitur voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed et haec aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis invenitur, unguenta gratiora esse, quae terram, quam quae crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius vitii severitas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: linique iam, non solum perfundi, unguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quaeso ut qualiter sentiretur, iuvaretque, ab ea parte corporis? Nec non aliquem ex privatis audivimus iussisse, spargi parietes balinearum unguento: atque Caium principem, solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, et postea quendam ex servis Neronis. Maxime tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse et in castra. Aquilae certe ac signa, pulverulenta illa, et custodibus horrida, inunguntur festis diebus; utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptae terrarum orbem devicere aquilae. Ista patrocinia quaerimus vitiis, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta.

V. Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaque devictis, Urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Caesarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica: sic enim appellavere. At hercules iam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis censorisque fratrem, proscriptum a triumviris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum constat: quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito indicet periisse tales?

VI. Cetero terrarum omnium Aegyptus accommodatissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosae. Iudaea vero inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem et in Europa, vulgoque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniae fructum, verum immitem: dulcem in Africa, sed statim evanescentem. Contra in Oriente: ex his vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis vero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externae. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida: frugifera vero nusquam, nisi in fervida.

VII. Gignitur levi sabulosaque terra: maiore in parte et nitrosa. Gaudet et riguis: totoque anno bibere cum amet, anno sitienti. A fimo quidem etiam laedi putant: et Assyriorum pars aliqua, si non rivis misceatur. Genera earum plura: et prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi et ipsum fertilem, brevique ramorum orbe foliosum. Tectorii vicem hic parietibus plerisque in locis praestat contra aspergines. Procerioribus silva, arbore ex ipsa foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas silvestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquae teretes atque procerae, densis gradatisque corticum pollicibus, ut orbibus, faciles se ad scandendum Orientis populis praebent, vitilem sibi arboriqne indutis circulum, mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine, et pomum est: non inter folia hoc, ut in ceteris: sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bella primum demonstravere gemina: nunc ad funes, vitiliumque nexus, et capitum levia umbracula finduntur.

Arboribus, immo potius omnibus quae terra gignat, herbisque etiam, utrumque sexum esse diligentissimi naturae tradunt: quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco: nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret, femina citra florem germinat tantum spicae modo. Utrisque autem prima nascitur pomi caro: postea lignum intus, hoc est, semen eius. Argumentum, quod parvae sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum: non, ut olivis, orbiculatum. Praeterea caesum a dorso pulvinata fissura, et in alvo media plerisque umbilicatum, unde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, et bina iuxta composita semina, superque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternae coalescunt. Multis candidisque lignum hoc a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus: laxeque distans, tantum cacumini filo adhaeret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quanquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore dulcis est: et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior: nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmae: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas praefert omnibus saporibus, quam vocant Dablan. Cetero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemore confirmant: circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visuque ipso et pulvere etiam reliquas maritare: huius arbore excisa viduas post sterilescere feminas. Adeoque est Veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso feminis.

VIII. Seruntur autem palmae et trunco, duûm cubitorum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso. Et ab radice avulsae vitalis est satus, et ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa

quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt, et iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortus. Nec ferro attingunt ibi novellas: sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo ubi non est tale, salem adspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quaedam in Syria et Aegypto in binos dividunt se truncos: in Creta et in ternos, quaedamque et in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro vero, Syria, Aegypto, quadrimae: aliquae quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt novellae, ob id spadonum accepto nomine.

IX. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora, utitur Assyria et tota Persis. Sunt et caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemtaque vivunt, quod non aliae. Vocantur autem chamaerepes, folio latiore ac molli, ad vitilia utilissimo. Copiosae in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunae vivaces, ignisque lentus.

Fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis: aliud crassioribus tenuioribusve. Ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differentias. Clarissimae omnium, quas regias appellavere ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servarentur, Babylone natae uno in horto Bagou: ita enim vocant spadones, qui apud eos etiam regnavere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe praecipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Hae breves, candidae, rotundae, acinis, quam balanis, similiores. Quare et nomen a margaritis accepere. Una earum arbor in Chora esse traditur: una et syagrorum. Mirumque de ea accepimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmae argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratque, cum haec proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, et a ceteris generibus distans sapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentissimeque causa est nominis. Quarta auctoritas sandalidum, a similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiae fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam suavitate mirabiles.

Ab his caryotae maxime celebrantur, et cibo quidem, sed et succo uberrimae. Ex quibus praecipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatae et Archelaide, et Phaselide, atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. Dos his praecipua succo pingui lactentibus: quodamque vini sapore in melle praedulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc Adelphides dictae, proximam suavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetae, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis.

Suum genus e sicciore turba iunceis, praelonga gracilitate curvatis interim. Nam quos ex his honori deorum dicamus, chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiae, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrentes, crustam verius, quam cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur, (tanta est siccitas,) et farinae modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio maturescunt: semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter exspirat: marcescitque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiae videntur. Syri et Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt et colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant et magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudaea, et Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, et Seleucia Assyriae. Quamobrem sues, et reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quae racemo adhaeserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia evenit. Est enim tanta musteis suavitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

X. Syria praeter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse adversus serpentium traduntur morsus, et potu et cibo. In ficorum autem, caricas, et minores eius generis, quae cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, et myxa: utramque iam familiarem Italiae. Ex myxis in Aegypto et vina fiunt.

XI. Iuniperi similem habent Phoenices et cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt folio: nam quae durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa et nodis infesta: altera odore praestat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: quae floret, fructum non fert. Frugifera non floret: et in ea antecedentem fructum occupat novus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiae vero ipsi aeternitas: itaque et simulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus, Seleucia advectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia Frutex vocatur.

XII. Syria et terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri pallidus, cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus. Circa Idam Troadis, et in Macedonia brevis arbor haec atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris: flos racemosus olivae modo, sed rubens: folia densa. Fert et folliculos emittentes quaedam animalia, ceu culices, lentoremque resinosum, qui et cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert, sterili femina, folio ulmi paulo longiore et piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidae conficiuntur iis. Semen lenti simile, cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

XIV. Ex Aegypto multa genera, quae non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, adspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est praedulcis, sine granis interioribus, perquam foecundo proventu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed cum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas aestates multo lacte abundante. Subnascitur, etiamsi non scalpatur,

foetus quater aestate, prioremque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utilissimas. Caesa statim stagnis mergitur: hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit; certoque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare coeperit, tempestivae habet signum.

XV. Huic similis quadamtenus quae vocatur Cypria ficus in Creta. Nam et illa in caudice ipso fert pomum, et ramis, cum in crassitudinem adolevere. Sed haec germina emittit sine ullis foliis: radice similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties et germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suavitas et interiora, fici: magnitudo, sorbi.

XVI. Similis et quam Iones ceroniam vocant: trunco et ipsa fertilis, sed pomo siliquae. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria, Ioniaque, et circa Gnidum, atque in Rhodo: semper comantibus foliis: flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, et ideo superficie flavescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, statim alterum parit: postea florem, per Arcturum: hieme foetus enutriente.

XVII. Aegyptus et Persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu: maturitas etesiarum afflatu. Pomum longius piro, inclusum amygdalae putamine, et corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic prunum, differens brevitate ac mollitie: et quamvis blandiatur praedulcis suavitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. Simulacra ex ea factitavere. Non eadem gratia, quanquam fideli materie, ex arbore quam balanum appellavimus, magna ex parte contorta: navalis itaque tantum est.

XVIII. At e diverso cuci in magno honore, palmae similis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. Differt quod in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quae manum impleat, color fulvus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmaeque duritiae, ex quo velares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est: siccatus durescit ad infinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiae, et ob id Persis gratissima.

XIX. Nec minus spina celebratur in eadem gente dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum et in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallae vice. Flos et coronis iucundus, et medicamentis utilis. Manat et gummi ex ea. Sed praecipua utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. Circa Thebas haec, ubi et quercus, et Persica, et oliva, CCC a Nilo stadiis, silvestri tractu, et suis fontibus riguo. Ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinae proxime dictae, pomo mespili, maturescens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiaque, messium instar incolis. Purgatum enim tundunt, servantque eius offas. Silvestris et circa Memphim regio tam vastis arboribus, ut terni non quirent circumplecti: unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usumve aliquem, sed eventum. Facies enim spinae folia habet, ceu pennas, quae tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac postea renascuntur.

XX. Gummi optimum esse ex Aegyptia spina convenit, vermiculatum, colore glauco, purum, sine cortice, dentibus adhaerens. Pretium eius in libras, X, III. Deterius ex amygdalis amaris, et ceraso, pessimum ex prunis. Fluit et ex vitibus, infantium hulceribus aptissimum: et aliquando ex olea, dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciae, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi vero gummi et cules ibi nascuntur. Fit et ex sarcocolla: (ita vocatur arbor,) commis utilissima pictoribus ac medicis, similis pollini thuris: et ideo candida, quam rufa, melior. Pretium eius, quod supra.

XXI. Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quam digrediamur ab Aegypto, et papyri natura dicetur, cum chartae usu maxime humanitas vitae constet et memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Antea non fuisse chartarum usum: in palmarum foliis primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta, aut ceris. Pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud Homerum. Illo vero prodente, ne terra quidem ipsa, quae nunc Aegyptus, intelligitur: (cum in Sebennytico saltem eius nomo nonnisi charta nascatur:) postea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigii cursu terram fuisse prodidit. Mox aemulatione circa bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprimente chartas Ptolemaeo idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.

XXII. Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens semine nullo, aut usu eius alio, quam floris ad deos coronandos. Radicibus incolae pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro navigia texunt: et e libro vela, tegetesque, nec non et vestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, succum tantum devorantes. Nascitur et in Syria, circa quem odoratus ille calamus, lacum. Neque aliis usus est, quam inde, funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere chartae. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere.

XXIII. Praeparantur ex eo chartae, diviso acu in praetenues, sed quam latissimas, philuras. Principatus medio, atque inde scissurae ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantum voluminibus dicata, quae ablutione Augusti nomen accepit: sicut secunda Liviae, a coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco. Excepit hanc Romae Fannii sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia, et nomen ei dedit. Quae non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis: propiorque etiamnum cortici Leneotica, a vicino loco, pondere iam haec, non bonitate, venalis. Nam emporetica inutilis scribendo, involucris chartarum, segestriumque in mercibus usum praebet; ideo a mercatoribus cognominata. Post hanc papyrus est, extremumque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, utile.

Texuntur omnes madente tabula Nili aqua. Turbidus liquor glutinis praebet vicem. Primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quae potuit esse, resegminibus utrinque amputatis: transversa postea crates peragit. Premitur deinde prelis, et siccantur Sole plagulae, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quam vicenae.

XXIV. Magna in latitudine earum differentia:

XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticae. Fanniana denos habet: et uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo sufficit: nam emporeticae brevitas sex digitos non excedit. Praeterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, laevor. Primatum mutavit Claudius Caesar: nimia quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas liturae metum afferebat ex aversis: et alias indecoro visu pertranslucida. Igitur e secundo corio statumina facta sunt: e primo, subtegmina. Auxit et latitudinem. Pedalis erat mensura, et cubitalis macrocollis: sed ratio deprehendit vitium, unius schedae revulsione plures infestante paginas. Ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistolis auctoritas relicta: Liviana suam tenuit, cui nihil primae erat, sed omnia secundae.

XXV. Scabritia laevigatur dente, conchave: sed caducae literae fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat saepe humor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur, aut etiam odore, cum fuerit indiligentior. Deprehenditur et lentigo oculis: sed inserta mediis glutinamentis taenia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor.

XXVI. Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu: nam fabrile, gummisque, fragilia sunt. Diligentior cura: mollia panis fermentati colata aqua fervente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam lini lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, et iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quae apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post CC. Iam vero Ciceronis, ac Divi Augusti, Virgiliique saepenumero videmus.

XXVII. Ingentia exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Namque Cassius Hemina, vetustissimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romae regnavit, situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio, L. F. Cethego, M. Baebio, Q. F. Tamphilo Coss. ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV, et hos fuisse e charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infossi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipsius Heminae verba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuissent: ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoquoversus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros citratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiae Pythagoricae. Eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia philosophiae scripta essent. Hoc idem tradit L. Piso censorius primo commentariorum: sed libros septem iuris pontificii, totidemque Pythagoricos fuisse: Tuditanus decimo tertio, Numae decretorum fuisse: ipse Varro Humanarum antiquitatum sexto, Antias secundo, duos Pontificales Latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse: ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullanis temporibus. Praeterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum praesideret Lyciae, Sarpedonis a Troia scriptam in quodam templo epistolae chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit. Sterilitatem sentit hoc quoque: factumque iam Tiberio principe inopia chartae, ut e Senatu darentur arbitri dispensandae: alias in tumultu vita erat.

XXVIII. Aethiopia, Aegypto contermina, insignes arbores non fere habet, praeter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum atque Arabiae dicta est. Propior tamen huic natura lanae, maiorque folliculus granati modo mali: similesque et inter se arbores ipsae. Praeter hanc palmae, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiae, et nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

XXIX. Atlas mons peculiari proditur silva, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri, et mensarum insania, quas feminae viris contra margaritas regerunt. Exstat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et quod magis mirum est, illo aevo emta sestertiùm decies centenis millibus. Memoratur et Galli Asinii, sestertiùm undecies centenis mill. Venumdatae sunt et duae a Iuba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit sestertiùm duodecies centena millia, alteri paulo minus. Interiit nuper incendio a Cethegis descendens, sestertiùm quatuordecies centenis mill. permutata, latifundii taxatione, si quis praedia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissae ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauretaniae Ptolemaeo, quatuor pedum et semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiusque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quam potuisset esse naturae. Solidae autem a Nomio Tiberii Caesaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante sicilico excedentem, tota vero crassitudine sescunciali, operimento laminae vestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset. Tuber hoc est radicis, maximeque laudatum, quod sub terra totum fuerit: et rarius quam quae superne, quaeque gignuntur etiam in ramis. proprieque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso feminae etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniae, qui laudatissimam dedit citrum, iam exhaustus.

XXX. Mensis praecipua dos in venam crispis, vel in vortices parvos. Illud oblongo evenit discursu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, et ideo tales pantherinae vocantur. Sunt et undatim crispae, maiore gratia, si pavonum caudae oculos imitentur. Magna vero post has gratia, extra praedictas, crispis densa veluti grani congerie, quas ob id a similitudine apiatas vocant. Summa vero omnium in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens venis. Post haec amplitudo est: iam toti caudices iuvant: pluresque in una.

Mensae vitia: lignum, ita vocatur materia surda, et indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignae venae similitudo, vel coloris: et quibus maxime obnoxias fecere aestus ventique, rimae, aut capillamenta rimas imitata. Postea muraena nigro transcurrens limite: variisque cornicum punctis apprehensus, papaverum nodo, et in totum atro propior colos, maculaeve discolores. Virides terra condunt barbari, et illinunt cera. Artifices vero frumenti acervis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumque ponderi quantum ita detrahatur. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo vehementius. Nutriuntur optime, splendescuntque, manu sicca fricatae a balineis maxime: nec a vinis laeduntur, ut his genitae.

Inter pauca nitidioris vitae instrumenta haec arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulum videtur. Nota etiam Homero fuit: thyon Graece vocatur, ab aliis thya. Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi: magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum praesertim eodem versu cedrum laricemque una tradat: in quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, (qui primus a Magni Alexandri aetate scribit, quae circa urbis Romae quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum,) magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamque immortalitatem materiae in tectis contra vitia omnia incorruptae. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Praecipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum: nasci et in inferiore Cyrenaicae parte. De mensis tamen tacuit: et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quae novitia apparet.

XXXI. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens exsecratum aliquibus odore et amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

XXXII. Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, et ipsam Italiae familiarem, sed terra mutatam. Praecipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quae piro: quanquam Nepos Cornelius brevem tradat. Incisurae folio crebriores: quae ilicis videntur. Differentiae plures, caeque maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabae, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in uvis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terraeque dederit, nimis hospitali advenarum oblivione patriae. Ferunt ventris non sentire morbum, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccasque concisas cum alica ad cibos doliis condi. Quin et exercitus pastos eo accepimus, ultro citroque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, brevesque alios usus excogitant. Haec ibi natura arboris.

Est autem eodem nomine et herba, et in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule, foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gracilioribusque: cui fructus in capite papaveri similis incisuris, omnique alio modo: intus grana, ceu milium. Incolae capita in acervis putrefaciunt: mox separant lavando, et siccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum est, quod praeter haec traditur: Sole occidente papavera ea comprimi, et integi foliis: ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flosque qui est candidus, decidat.

Hoc amplius in Euphrate tradunt, et caput ipsum et florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inveniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, et ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum insurgere, ut plane ab aqua absit alte. Radicem lotos haec habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis et castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, sive aqua, sive pruna. Nec aliunde magis, quam purgamentis eius, sues crassescunt.

XXXIII. Cyrenaica regio loton suae postponit paliuro. Fruticosior haec, fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suavior e vino, quin et vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas usque, et deserta, palmarum magnitudine et suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Hammonis.

XXXIV. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat: aliqui granatum appellant. Divisit et in genera: apyrenum vocando, cui lignosus nucleus abest: sed candidior ei natura, et blandiores sunt acini, minusque amaris distincti membranis. Alia structura earum quaedam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguuntur erythrocomis, et leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, et medicinis idoneus, et tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

XXXV. In Asia et Graecia nascuntur frutices: epipactis, quem alii elleborinen vocant, parvis foliis, quae pota contra venena prosunt, sicut erices contra serpentes: et in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant: fruticem vero thymelaeam, alii chamelaeam, alii pyros achnen, alii cnestron, alii cneoron: est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine: semine, colore et specie farris: ad medicinae tantum usum.

XXXVI. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem et tragacanthen, spinae albae radice, multum praelata apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras X, III.

XXXVII. Tragion et Asia fert, sive scorpionem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. Myricen et Italia, quam alii tamaricen vocant: Achaia autem bryam silvestrem: insigne in ea, quod sativa tantum ferat gallae similem fructum. In Syria et in Aegypto copiosa haec est: cuius infelicia ligna appellamus, quae tamen infeliciora sunt Graeciae. Gignit enim arborem ostryn, quam et ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, et ramis, folio piri, paulo tamen longioribus crassioribusque, ac rugosis incisuris, quae per tota discurrunt: semine hordeo simili et colore. Materie est dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortesque miseras.

XXXVIII. Nec auspicatior in Lesbo insula arbor quae vocatur evonymos, non absimilis Punicae arbori, inter eam et laurum folii magnitudine, figura vero et mollitie Punicae, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas sesamae similes: intus granum quadrangula figura, spissum, letale animalibus: nec non et in folio eadem vis. Succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.

XXXIX. Alexander Cornelius arborem eonem appellavit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec viscum: nulli alii cognitam, quod equidem sciam.

XL. Adrachnen omnes fere Graeci portulacae nomine interpretantur, cum illa sit herba, et andrachne vocetur, unius literae diversitate. Ceterum adrachne est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, et nunquam decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis adspectu est.

XLI. Similis et coccygia folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine, (pappum vocant:) quod nulli alii arborum evenit. Similis et apharce, bifera aeque quam adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis: quales eos, non traditur.

XLII. Et ferulam inter externas dixisse conveniat, arborumque generi adscripsisse: quoniam quarundam naturae (sicut distinguimus) lignum omne corticis loco habent, hoc est, forinsecus: ligni autem

loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quaedam vero inanitatem, ut arundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: nartheca Graeci vocant, assurgentem in altitudinem: narthecyan vero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quaeque terrae proxima. Cetero natura eadem, quae anetho, et fructu similis. Nulli fruticum levitas maior: ob id gestatu facilior, baculorum usum senectuti praebet.

XLIII. Semen ferulae, thapsiam quidam vocavere; decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis foeniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem: semen quale ferulae, radix candida. Incisa lacte manat, et contusa succo: nec corticem abdicant. Omnia ea venena: quippe etiam fodientibus nocet: si minima adspiret aura, intumescunt corpora: faciemque invadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis: item in alopeciis, sugillatisque ac liventibus: ceu vero remedia desint, ut scelera non tractent. Sed ista praetexunt noxio instrumento: tantumque impudentiae est, ut venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, et in ipsa excavant radice, quo succus confluat, arefactumque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, et succum in Sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure, ceraque, et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. Ignem ferulis optime servari certum est, easque in Aegypto praecellere.

XLIV. Ibi et capparis, firmioris ligni frutex, seminisque et cibi vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. Cavenda eius genera peregrina: siquidem Arabicum pestilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis, et omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum et alvum movet. Quidam id cynosbaton vocant, alii opheostaphylen.

XLV. Fruticosi est generis et sari, circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo: radice ferrariis officinis praecipua, carbonis usu, propter duritiam.

XLVI. Non omittendum est et quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus: sed illud in spina tantum, quae regia vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, et celerrime arborem occupat. Condiunt eo vinum, et ideo serunt. Spina illa nascitur et Athenis in Longis muris.

XLVII. Frutex est et cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus praedicatus pabulo ovium, aridus vero etiam suum: spondetque iugero eius annua H—S. vel mediocri solo reditus. Utilitas, quae ervo, sed ocior satietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecudum medicina a morbis omni usu praestante. Quin et nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celsioresque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus et Aristomachus. Nec aliud minoris impendii est. Seritur cum hordeo: aut vere, semine, ut porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si semine, madidum: et si desint imbres, satum spargitur. Plantae cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur per aequinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demetitur verno aequinoctio, cum florere desinit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus adspectu: breviterque, si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolii frutex. Datur animalibus post biduum semper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos denae librae, et portione minora animalia; obiterque inter ordines allium et caepe seri fertile est. Inventus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Graecas, magno casei proventu: propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non aestuum, non frigorum, non grandinum, aut nivis iniuriam expavescit. Adiicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

XLVIII. Nascuntur et in mari frutices arboresque, minores in nostro. Rubrum enim, et totus Orientis Oceanus refertus est silvis. Non habet lingua alia nomen, quod Graeci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason vocant, alii zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio, simile foeniculo, in saxis nascitur: superius in vadis haud procul litore; verno utrumque: et interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte Aquilonis, aut spongiis. Tertium est gramini simile, radice geniculata et caule, qualiter calami.

XLIX. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascens. In alto vero abies et quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhaerent conchae. Quercu et tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis haec deprehensa urinantibusque. Et aliae traduntur praegrandes circa Sicyonem: vitis enim passim nascitur: sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit et palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, et alius lauri, et thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur.

L. At in Oriente mirum est, statim a Copto per solitudines nihil gigni, praeter spinam, quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum: in mari vero Rubro silvas vivere, laurum maxime, et olivam ferentem baccas, et cum pluat, fungos, qui Sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternûm cubitorum est: caniculis referta, vix ut prospicere e navi tutum sit, remos plerumque ipsos invadentibus.

LI. Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemtam Sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquam similes veris per litora: et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, et cacuminibus rubentes: cum tractarentur, vitri modo fragiles; in igne autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum silvas operit aestus, quanquam altiores platanis populisque altissimis. Folia iis lauri, flos violae et odore et colore. Baccae, ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumno nascentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina exstant, ad quae naves religantur, et cum recessit aestus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili.

LII. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidis crinem, corallio similem, sine foliis: praecisum mutato colore in nigrum durescere: cum cadat, frangi. Item, alium qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis: spathalia eo facere et monilia feminas: sentire eum se capi, durarique cornus modo, et hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiae, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIV.

I. Externae arbores, indocilesque nasci alibi, quam ubi coepere, et quae in alienas non commeant terras, hactenus fere sunt. Licetque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantum meminerint, naturas earum a nobis interim dici, non culturas: quanquam et colendi maxime in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interiisse quarundam memoriam, atque etiam nominum, quae auctores prodidere, notitiam. Quis enim non, communicato orbe terrarum maiestate Romani imperii, profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festae pacis, omniaque etiam, quae occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercules non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorum cura fertilior aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo praecepta agricolis pandere orso, subsecutisque non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor: quippe cum requirenda sint non solum postea inventa, verum etiam ea, quae invenerant prisci, desidia rerum internecione memoriae inducta. Cuius somni causas quis alias, quam publicas mundi, invenerit? Nimirum alii subiere ritus, circaque alia mentes hominum detinentur, et avaritiae tantum artes coluntur. Antea inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae, necesse erat animi bona exercere: regesque innumeri honore artium colebantur, et in ostentatione has praeferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant et praemia et operae vitae. Posteris laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit: postquam senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare, quam census: postquam coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitae pretia: omnesque a maximo bono liberales dictae artes, in contrarium cecidere, ac servitute sola profici coeptum. Hanc alius alio modo, et in aliis adorare: eodem tamen, habendique ad spes, omnium tendente voto. Passim vero etiam egregii aliena vitia, quam bona sua, colere malle. Ergo hercules voluptas vivere coepit, vita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur: nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquam videmus Virgilium praecellentissimum vatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: et e tantis, quae retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatum felicemque gratiae, XV omnino generibus uvarum nominatis, tribus oleae, totidem pirorum, malo vero tantum Assyrio, ceteris omnibus neglectis.

II. Unde autem potius incipiemus, quam a vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiae est, ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quam odorifera, possit videri bona: quanquam ubicunque pubescentium odori nulla suavitas praefertur. Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis simulacrum in urbe Populonio ex una conspicimus, tot aevis incorruptum: item Massiliae pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una e vite Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno ulli aeternior natura. Verum ista ex silvestribus facta crediderim.

III. Hae vites tonsura annua coercentur, et vis earum omnis evocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia exire sinitur pluribus modis ad caeli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritasque complexae, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina aequant, in tantum sublimes, ut vindemitor auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, dividique, aut potius avelli nequeunt. Villas et domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus loris memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimavit. Una vitis Romae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris foecunda. Ulmos quidem ubique exsuperant. Miratumque altitudinem earum Ariciae ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam, facete lusisse in austeriorem gustum vini, merito matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, et alio nomine populus arbor Italiae Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puroque perductae dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eaedem modici hominis altitudine adminiculatae sudibus horrent, vineamque faciunt: et aliae improbo reptatu pampinorumque superfluitate, peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias vel sola tantum Italia recipit. Stat provinciarum aliquarum per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, et brevitate crassitudinem pascens. Vetant hoc aliubi venti: ut in Africa et in Narbonensis provinciae partibus. Excrescere ultra suos pollices prohibitae, semperque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arva, ac succum terrae passim uvis bibunt, quae ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africae parte exsuperant. Uva non aliubi gratior callo, ut inde possit invenisse nomen duracina.

Namque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentque viridi. Candicans enim nigerque vulgares. Tument vero mammarum modo bumasti. Praelongis dactyli porriguntur acinis. Est illa naturae lascivia, ut praegrandibus adhaereant parvi, mites, et suavitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliae per hiemes, pensili concameratae nodo. Aliae in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, et insuper doliis inclusae, stipatae vinaceis circumsudantibus. Aliis gratiam, qui et vinis, fumus affert, fabrilis: iisque gloriam praecipuam in fornacibus Africae Tiberii Caesaris auctoritas fecit. Ante eum Rhaeticis prior

mensa erat, et uvis Veronensium agro. Quin et a patientia nomen acinis datur passis. Conduntur et musto uvae, ipsaeque vino suo inebriantur. Aliae decoctae in musto dulcescunt: aliae vero sobolem novam in matre ipsa exspectant translucidae vitro: additque acinis eandem, quam in doliis amphorisve, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inventa per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Arverno, Sequanoque et Helvico generibus non pridem illustrata. Atque haec Virgilii vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni. Quid quod insertae castris summam rerum imperiumque continent? Centurionum in manu vitis, et opimo praemio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat. Nec non vineae oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese vino ipso remedia sint.

IV. Genera vitium numero comprehendi posse unus existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita professus. Ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maxime insignia: quippe quae totidem paene sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

1. Principatus datur Ammineis propter firmitatem, senioque proficientem vini eius utique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino, melius deflorescit, imbres tempestatesque tolerat: non item maior, sed in arbore, quam in iugo, minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen uvae semper geminae dedere, asperrimus sapor, sed vires praecipuae. Ex iis minor austro laeditur, ceteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte Surrentinisque collibus. In reliquis Italiae partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatae, ne Seres miremur, aut Indos, adeo lanugo eam vestit: prima ex Ammineis maturescit, ocissimeque putrescit.

2. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellavere vineas. Hae minus fertiles, vinaceis et faece nimia, contra pruinas fortissimae, siccitate magis quam imbre, aestu quam algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisque principatum obtinent. Fertilior, quae minor acino et folio scissa minus.

3. Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum avidae. Ex eis duo genera, lanugine et ipsa pubescunt. Distant, quod altera celerius maturescit, quanquam et altera properante. Situs frigidos non respuunt: et tamen nullae celerius imbre putrescunt. Vina primo dulcia, austeritatem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas peculiaribus atque vernaculis Italiae.

Ceterae advenere Chio, Thasove. Graecula non inferior Ammineis bonitate, praetenera acino, et uva tam parva, ut nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misere Albano tantum agro: quoniam translata statim mutatur. Namque est aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam suam relinquant, nec usquam transeant totae. Quod et in Rhaetica Allobrogicaque, quam supra picatam appellavimus, evenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Foecundae tamen, bonitatis vice copiam praestant: eugenia ferventibus locis, Rhaetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, et colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, sed etiam e nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquae ignobiles. Aliquando tamen caeli aut soli opera non fallunt vetustatem, sicuti Fecenia, et cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquam floris obnoxii, quoniam antecedunt, ventisque et imbribus resistunt: meliores tamen algentibus locis, quam calidis: humidis, quam sitientibus. Visula magis quam denso uvarum partu, impatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum algoris aestusve constans. Quae minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit. Mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Uva eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.

4. Insignes iam colore inter purpureas nigrasque medio helvolae, saepius varianti, et ob id varianae a quibusdam appellatae. Praefertur in his nigrior: utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, cum parcior. Et Preciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima, uvaque ollis utilissima, folium apio simile. Basilicam Dyrrachini celebrant, Hispaniae cocolobin vocant. Rarior uva, aestus austrosque tolerat: capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt: unum oblongo acino, alterum rotundo: novissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed et austera transit in dulcem vetustate: et quae dulcis fuit, in austeritatem: tunc Albanum vinum aemulantur. Tradunt vesicae vitiis utilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, Visula imis. Quamobrem circa easdem satae diversitate naturae locupletant. Inerticulam e nigris appellavere, iustius sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino, sed viribus innoxiam; siquidem temulentiam sola non facit.

5. Fertilitas commendat ceteras, principemque helvenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor, quam emarcum appellant, non tam foecundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinato: verum utraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui ubertatem suam non tolerant: maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parva, putrescens in ea: vino quoque, quod genuit, aestatem non exsuperans: nec alia macro solo familiarior. Graecinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed culturam, avide palmites evocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non praepinguis soli ubertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur: magna dote, si verum est, aliqua in vite caelo non esse ius.

6. Aestum fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnisque et imbribus pinguescit. Quinimmo nebulis una alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. Veniculam inter optime deflorescentes, et ollis aptissimam, Campani malunt sirculam vocare, alii staculam: Tarracina numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat. Surrentinis tamen efficacissima testis, Vesuvio tenus. Ibi enim Murgentina e Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: sicut horconia in Campania, tantum vilitatis cibariae, sed ubertate praecipua. Tolerat et annos moerica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, vinis in vetustate rubescentibus.

7. Et hactenus publica sunt genera: cetera regionum locorumque, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Tuscis peculiaris est Tudernis, atque etiam eius nominis Florentia. Est opima Aretio talpana, et etesiaca, et conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quae quo plus tulit, eo laudabilius fundit: mirumque, foecunditate cessat. Conseminia nigra, vino minime durante, uva maxime: post XV dies, quam ulla alia, metitur: fertilis, sed cibaria. Huius folia, sicut labruscae, prius quam decidant, sanguineo colore mutantur. Evenit hoc et quibusdam aliis, pessimi generis argumento. Irtiola Umbriae, Mevanatique et Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica

fallax est: amant tamen eam. Municipii uvam Pompeii nomine appellant, quamvis Clusinis copiosiorem. Municipii et Tiburtes appellavere, quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. Novissima haec uvarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli noverunt Sabini, et Laurenti. Nam Gauranas scio a Falerno agro translatas vocari Falernas, celerrime ubique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui fecere, praedulci uva. Capnias, et bucconiatis, et tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quam gelaverit. Pharia gaudent Pisae: Mutina Prusinia, nigro acino, intra quadriennium albescente vino. Mirum, ubi cum Sole circumagi uvam, quae ob id streptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. Dixit Virgilius Thasias, et Mareotidas, et lageas: compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.

8. Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, ambrosiaca, duracina, sine ullis vasis in vite servabilis: tanta est contra frigora, aestus, tempestatesque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinae e racemosissimis: et magis purpureae cognomine bimammiae, quando non racemos, sed uvas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen a mensura est. Item scirpula passo acino. Et Rhaetica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatae illi. Namque haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo, quem Chium vocant, uno ac minimo, acinum praegrandem unum alterumve habens. Est et nigra Amminea, cui Syriacae nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima.

9. In pergulis vero seruntur escariae appellatae, e duracinis, albae nigraeque: et bumasti totidem coloribus: ac nondum dictae Aegia, et Rhodia, et uncialis, velut a pondere acini. Item picina omnium nigerrima: et coronario naturae lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus: et quae forenses vocantur, celeres proventu, vendibiles adspectu, portatu faciles. Contra damnantur etiam visu cinerea, et rabuscula, et asinusca: minus tamen, caudas vulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram brevis, ramis cubitalibus, acino nigro fabae magnitudine, nucleo molli et minimo, obliquis racemis praedulcibus, folio parvo et rotundo, sine divisuris. Septimo hinc anno, in Narbonensis provinciae Alba Helvia, inventa est vitis uno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota provincia conserit.

V. Catonum ille primus, triumpho et censura super cetera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, praeceptisque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima vero agrum colendi, illius aevi confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus, quae fuerint celeberrima, anno sexcentesimo Urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obiit, et quantum postea CCXXX annis vita profecerit.

Ergo de vitibus uvisque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse, et ostentus Solibus, Ammineum minusculum, et geminum eugenium, helvinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, Ammineum maius, aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito. Ceterae vites miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, Ammineas maiores: vel ad fabrum ferrarium pro passis hae recte servantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinae linguae praecepta: tam prope ab origine rerum sumus. Ammineam proxime dictam, Varro Scantianam vocat.

In nostra aetate pauca exempla consummatae huius artis fuere: verum eo minus omittenda, ut noscantur etiam praemia, quae in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus, e plebe libertina, LX iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque quadringenties nummûm millibus venumdatis. Magna fama et Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit, in Campaniae rure Liternino, maiorque etiam favore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exsilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Rhemmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus sexcenties nummûm centenis millibus in eodem Nomentano decimi lapidis ab Urbe diverticulo. Est autem usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam et neglecta per indiligentiam praedia paraverat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Haec aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primo, quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octavum annum quadringenties nummûm emtori addicta pendente vindemia. Cucurritque nemo non ad spectandas uvarum in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: novissime Annaeo Senecae, principe tum eruditionis, ac potentiae, quae postremo nimia fuit super ipsum, minime utique miratore inanium, tanto praedii eius amore capto, ut non puderet inviso alias et ostentaturo tradere palmam eam, emtis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curae annum: digna opera, quae in Caecubis Setinisque agris proficeret: quando et postea saepenumero septenos culeos singula iugera, hoc est, amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitrarctur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas, quam sedulum ruris larem.

VI. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciae maritima parte genito, ut auctor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine varie prodita consectamur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suavitate praecipua utriusque naturae sponte provenientis. Maroneum vicies tanto addito aquae miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigorque indomitus. Quippe cum Mucianus ter consul ex his, qui nuperrime prodidere, sextarios singulos octogenis aquae misceri compererit praesens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebravit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnae regione, iuxta delubrum Matris deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans interemtus: ea caeli temperies fulsit, quam coctoram vocant, Solis opere, natali Urbis DCXXXIII. Durantque adhuc vina ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim haec natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non pervincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita. Sed ceteris vinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quod, ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur, ex his tamen, usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est, in Caii Caesaris Germanici filii principatu, annis CLX singulas uncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, coenamque quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecae. Nec alia res maius incrementum sentit

ad vicesimum annum, maiusve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm. Vienuenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

VII. Vino natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum poturus, rex, memento te bibere sanguinem terrae: cicuta hominum venenum est, cicutae vinum. Quibus praeceptis si ille obtemperavisset, profecto amicos in temulentia non interemisset. Prorsus ut iure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit.

VIII. 1. Genera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud praestantius altero germinantem praecedere, sive testa, sive fortuito eventu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul a Timavo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras: nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Graeci celebrantes miris laudibus, Praecianum appellaverunt ex Adriatico sinu. Divus Augustus Setinum praetulit cunctis, et fere secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. Nascitur supra Forum Appii. Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit, et incuria coloni, locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.

2. Secunda nobilitas Falerno agro erat, et ex eo maxime Faustiano. Cura culturaque id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiae potius, quam bonitati, studentium. Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanam coloniam Sullanam nuper Capuae contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria vico prope Cedias, qui vicus a Sinuessa VI millibus abest. Nec ulli in vino maior auctoritas: solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem, nulli eorum quae celebrentur, iucundum saporem uvae esse.

3. Ad tertiam palmam varie venere Albana Urbi vicina, praedulcia, ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioqui esse generosum acetum. Caius Caesar, qui successit illi, nobilem vappam. Certant Massica aeque, ex monte Gauro Puteolos Baiasque prospectantia. Nam Falerno contermina Statana ad principatus venere non dubie: palamque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum proventus occasusque. Iuncta his praeponi solebant Calena: et quae in vineis arbustisque nascuntur, Fundana. Alia ex vicinia Urbis Veliternina, Privernatiaque. Nam quod Signiae nascitur, austeritate nimia continendae utile alvo, inter medicamina numeratur.

4. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere a Divo Iulio (is enim primus auctoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab auctore dicta, in loco proximo Italiae laudantur praecipue. Est in eadem Sicilia et Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerumque subditis.

5. Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata Palmensia appellavere. In mediterraneo vero Caesenatia ac Maecenatiana. In Veronensi item Rhaetica, Falernis tantum posthabita a Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latiniensia, Graviscana, Statoniensia. Etruriae palmam Luna habet, Liguriae Genua. Inter Pyrenaeum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum. Baeterrarum intra Gallias consistit auctoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseverare non est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinamque non et herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloen mercantur, qua saporem coloremque adulterant.

6. Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, et Servitiana, et Consentiae genita, et Tempsae, ac Babiae, Lucanaque antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messalae potu et salute, Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitavit novis nominibus auctoritatem, sive cura, sive casu, ad quartum a Neapoli lapidem Trebellicis: iuxta Capuam Caulinis, et in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia et Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terramque referre, non uvam: et supervacuam generum consectationem in numerum, cum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur: elegantia vero Tarraconensia, atque Lauronensia: et Balearica ex insulis, conferuntur Italiae primis. Nec ignoro, multa praetermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet, et quocunque eatur, fabula eadem reperitur: Divi Augusti iudiciorum ac palati peritissimum e libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, novum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Caesarem non aliud poturum. Nec negaverim et alia digna esse fama: sed de quibus consensus aevi iudicaverint, haec sunt.

IX. Nunc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas, circiter CCCCL annum urbis Romae. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcius mari condiunt. Lesbium sponte suae naturae mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, ut vino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duritia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi nobile, Thasia, aethalo, peuce. Post haec auctoritas hippodamantio, Mystico, cantharitae, protropo Gnidio, Catacecaumenitae, Petritae, Myconio. Nam Mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse: quoniam mari et defruto condiatur. Apamenum mulso praecipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia. Est enim haec proprietas generum, ut dulcia utique inter se non congruant. Exolevit et protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus medicus, in volumine, quo suasit Ptolemaeo regi quae vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudavit in Ponto Nasperceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, et quod cunctis praetulit Peparethium: sed minoris famae esse dixit, quoniam ante sex annos non placeret.

X. Hactenus bonitas vini nationibus debetur.

Apud Graecos iure clarissimum nomen accepit, quod appellaverunt bion, ad plurimos valetudinum usus excogitatum, ut docebimus in parte medicinae. Fit autem hoc modo: Uvae paulum ante maturitatem decerptae, siccantur acri Sole, ter die versatae per triduum: quarto exprimuntur, dein in cadis Sole inveterantur. Coi marinam aquam largiorem miscent (a servi furto origine orta, sic mensuram explentis,) idque translatum in album mustum, leucocoum appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant. Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere praecox fit vetustas. Nec non apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstravit, super cetera in Sole quadriennio maturandum praecipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem vel in sex annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

XI. Vinum omne dulce minus odoratum: quo tenuius, eo odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fulvus, sanguineus, niger. Psythium et melampsythium passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: Scybilites vero musti, in Galatia nascens, et Aluntium in Sicilia. Nam siraeum, quod alii hepsema, nostri sapam appellant, ingenii, non naturae opus est, musto usque ad tertiam partem mensurae decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus: omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uva terraque constant. Passum a Cretico Cilicium probatur, et Africum, et in Italia finitimisque provinciis. Fieri certum est ex uva, quam Graeci stichan vocant, nos apianam: item scirpula, diutius in vite Sole adustis, aut ferventi oleo. Quidam e quacunque dulci, dum praecocta alba, faciunt: siccantes Sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusasque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt vinaceis aquae puteanae, ut et secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt, ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt: et hoc genus ante cetera laudant: ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt.

Medium inter dulcia vinumque est, quod Graeci aigleucos vocant, hoc est, semper mustum. Id evenit cura, quoniam fervere prohibetur: sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, et consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis provincia, et in ea maxime Vocontii. Asservatur eius gratia uva diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis uva torretur in tegulis: omnia ex Helvenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant diachyton, uvis in Sole siccatis, loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes a terra alte, noctibus a rore defensis, octavo die calcatis: ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci e genere est et melitites. Distat a mulso, quod fit e musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis et salis cyatho suffervefactis, austerum. Sed inter haec genera potuum ponere debeo et protropum: ita appellatur a quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur uvae. Hoc protinus diffusum lagenis suis defervere passi, postea in Sole quadraginta diebus torrent aestatis secutae, ipso Canis ortu.

XII. Non possunt iure dici vina, quae Graeci deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquae addita, quae musti expressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusque prelo subiectis. Alterum, quomodo Graeci factitavere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquae, expressoque decocto ad tertias partes. Tertium est, faecibus vini expressum, quod faecatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quam anno, usus.

XIII. Verum inter haec subit mentem, cum sint genera nobilia, quae proprie vini intelligi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, longe propterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non a primordio hanc gratiam fuisse: auctoritatem post sexcentesimum Urbis annum coepisse.

XIV. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: Vinò rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, alias aratores, et pigri circa pericula arbusti. M. Varro auctor est, Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Non licebat id feminis Romae bibere. Invenimus inter exempla, Egnatii Mecenii uxorem, quod vinum bibisset e dolio, interfectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit, matronam, quod loculos, in quibus erant claves vinariae cellae, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos feminis osculum dare, ut scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: unde et temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiavit, mulierem videri plus bibisse, quam valetudinis causa, viro insciente, et dote multavit. Diuque eius rei magna parcimonia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos invenimus, nusquam vini. Idem Cato, cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, vinum bibi, quam remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam convivis alia, quam sibimet-ipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt.

XV. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhae odore condita, ut apparet in Plauti fabula, quae Persa inscribitur, quanquam in ea et calamum addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. Sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.

Et in Acharistione:

Panem et polentam, vinum murrhinam.

Scaevolam quoque, et Laelium, et Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quod si opus siet, ut dulce promat indidem, ecquid habet?

CHAR. *Rogas?*

Murrhinam, passum, defrutum, mella....

Quibus apparet, non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

XVI. Apothecas fuisse, et diffundi solita vina anno DCXXXIII Urbis, apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. Sic quoque postea diu transmarina in auctoritate fuerunt, et ad avos usque nostros: quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comici versu,

Quinque Thasi vini depromam, bina Falerni.

P. Licinius Crassus, et L. Iulius Caesar censores anno Urbis conditae DCLXV edixerunt, ne quis vinum Graecum Ammineumque octonis aeris singula quadrantalia venderet. Haec enim verba sunt. Tanta vero vino Graeco gratia erat, ut singulae potiones in convictu darentur.

XVII. Quibus vinis auctoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Graecum vinum daretur. Ipse cum rediit ex

Asia, millia cadûm in congiarium divisit amplius centum. C. Sentius, quem Praetorem vidimus, Chium vinum domum suam illatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadûm heredi reliquit. Hactenus Varro. Quid? non et Caesar dictator triumphi sui coena vini Falerni amphoras, Chii cados in convivia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit. Epulo vero in tertio consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum Urbis annum.

XVIII. Itaque non miror, innumerabilia paene genera fictitii reperta multis ante seculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter unguenta, diximus priore libro. Fit e labrusca, hoc est, vite silvestri, quod vocatur oenanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Praeter hoc radix labruscae et acini coria perficiunt. Ii paulo post quam defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum aestu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Universi nunquam maturescunt: et si prius, quam tota marcescat uva, incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas appetendi.

XIX. 1. Fictitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarii XX, aquae dimidium, fervet donec excoquatur aquae mensura. Alii marinae sextarios decem, tantundem pluviae, in Sole quadraginta diebus torrent. Dant aegris, quibus vini noxiam timent.

2. Proximum fit e milii semine maturo, cum ipsa stipula, libram et quadrantem in congios duos musti, macerato, et post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est uti quaeque fierent.

3. Fiunt et e pomis quae dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primumque e palmis, quo Parthi et Indi utuntur, et Oriens totus: maturarum, quas vocant chydaeas, modio in aquae congiis tribus macerato, expressoque. Sic fit et sycites e fico, quem alii palmiprimum, alii catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico et acetum praecellens, atque Alexandrina quoque melius. Vinum fit et e siliqua Syriaca, et e piris, malorumque omnibus generibus. Sed e Punicis, quod rhoïten vocant: et e cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus. Graeci vero et alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis defervefaciunt, donec duo supersint. Quod ita silvestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocatur: hoc manus tingit.

4. Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum e radice, asparago, cunila, origano, apii semine, abrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marrubio. Manipulos binos condunt in cadum musti, et sapae sextarium, et aquae marinae heminam. E napis fit, duûm denariorum pondere in sextarios binos musti addito: item e scillae radice. Inter flores ex rosae foliis tusis in linteolo in mustum collatis, cum ponducculo, ut sidat, XL pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item e nardo Gallico, et aliud e silvestri.

5. Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non unguentorum compositione, primo e myrrha, ut diximus, mox et nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum deiectis. Alii de calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, similiter et offa. Apud alios nardi, et malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. Invenitur et nectarites ex herba, quam alii helenion, alii medicam, alii symphyton, alii Idaeam et Orestion, alii nectaream vocant, radice ponderis XL denariorum in sextarios sex musti addita, similiter in linteo.

Ex ceteris herbis fit absinthites in XL sextarios musti, absinthii Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthii in vinum additis. Similiter hyssopites e Cilicio hyssopo, unciis tribus in duos congios musti coniectis, aut tusis in unum. Fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. Sic et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit et scammonites. Mira vitium natura, saporem alienum in se trahendi, qualem et salicum redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. Sic et elleborum seritur in Thaso, aut cucumis silvester, aut scammonia: quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit.

6. Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco dicentur. E stoechade, et radice gentianae, et tragorigano, et dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt et scyzinum, et itaeomelin, et lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est.

7. Et fruticum vero e genere, cedri utriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, in Gallia lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Item chamelaeae, et chamaepityos, et chamaedryos lignum eodem modo, et ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

XX. Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. Quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, et tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde XL diebus Canis ortu in Sole habent. Alii diffusa ita decimo die obturant. Hoc vocatur hydromeli, et vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quam in Phrygia.

XXI. Quin et acetum melle temperabatur: adeo nihil intentatum vitae fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suffervefactis decies, mox elutriatis, atque ita inveteratis. Omnia ab Themisone summo auctore damnata: et hercule coactus eorum usus videri potest; nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten, et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri diximus: et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

XXII. Sunt et in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod foecunditatem feminis importet, viris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partum vino, atque etiam si uvam edant gravidae, cum differentia in gustatu non sit. Troezenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diversa facere proditur: unum quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua diis prolibant. E diverso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem, quae solvit alvum. Est contra in Lycia, quae solutam firmat. Aegyptus et ecbolada habet, abortus facientem. Vina in apothecis Canis ortu mutantur quaedam, posteaque restituuntur sibi. Sic et mari navi-

gato, cuius iactatus his, quae duraverint, tantum vetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

XXIII. Et quoniam religione vita constat, prolibare diis nefastum habetur vina, praeter imputatae vitis, fulmine tactae, quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus conculcata, et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Graeca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

XXIV. Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, cum Graeci privatim ea praecepta condiderint, artemque fecerint, sicut Euphronius, et Aristomachus et Commiades, et Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, nec non aliquibus sui partibus calce. Graecia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiae pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta vulgare est ei, provinciisque finitimis. Nonnusquam prioris vini faece acetove condiunt. Nec non et ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, ut dulcescat portione virium. Nec durare ultra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, et in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis picis: cuius faciendae ratio proximo dicetur volumine.

XXV. Arborum succo manantium picem resinamque, aliae ortae in Oriente, aliae in Europa ferunt. Quae interest Asia, utrinque quasdam habet. In Oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam et mastichen vocant: postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, et tantum resinam: crassiorem vero et ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaea callosior, et terebinthina quoque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia praeter ceteras fulva: si teratur, alba fit, gravior odore: ob id non utuntur ea unguentarii. In Asia quae fit e picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissolvitur oleo. Quidam et creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudetque confiteri, maximum iam honorem eius esse in evellendis virorum corpori pilis.

Ratio autem condiendi musta, in primo fervore, qui novem diebus cumplurimum peragitur, aspersu picis, ut odor vino contingat, et saporis quaedam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinae, excitarique lenitatem. E diverso crapula compesci feritatem nimiam, frangique virus: aut ubi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriae maxime Circumpadanisque mustis crapulae utilitas discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex utroque condiri velint: nec non alia, quae est musti, pice et natura. Vitiumque musto quibusdam in locis iterum sponte fervere: qua calamitate deperit sapor, vappaeque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus. Aceti enim nequitiae inest virtus magnos ad usus, et sine queis vita mitior degi non possit.

Cetero vinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso alibi, et quibus diximus modis, instaurentur. Sed cinerem e vitis sarmentis, aut querceu praeferunt. Quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio, et Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui.

Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime probatur Brutia. Fit e piceae resina: in Hispania autem e pinastris, minime laudata. Est enim resina harum amara et arida, et gravi odore. Differentiam rationemque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia, praeter supra dicta, acor aut fumidum virus: picis autem, adustio: experimentum vero, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idaeam maxime probat, Graecia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quae in Ponto bituminis similis gignitur; et iris radicem, oleumque. Nam ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, utilius, quam in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet, vina concinnari (hoc enim utitur verbo) cineris lixivii cum defruto cocti parte quadragesima, in culeum: vel salis sesquilibra; interim et tuso marmore. Facit et sulphuris mentionem, resinae vero in novissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum appellat, nos intelligimus novissime expressum. Et adiicimus tingendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: et miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, laminae plumbeae mutatus in eo colos.

XXVI. Proprium autem inter liquores vino, mucescere, aut in acetum verti: exstantque medicinae volumina. Et faex vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemque vires, hoc amplius, quo pinguior sentitur.

XXVII. Magna et collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt, atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum: ruptis vasis stetere glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non gelascit, alias ad frigus stupens tantum. Mitiores plagae doliis condunt, infodiuntque terrae tota, aut ad portionem situs. Item caelum praebent: alibi vero impositis tectis arcent: traduntque et haec praecepta: Latus cellae vinariae, aut certe fenestras obverti in Aquilonem oportere, vel utique in exortum aequinoctialem. Sterquilinia et arborum radices procul abesse, omniaque odoris evitandi, facillimo in vina transitu: ficos utique et caprificos. Doliis etiam intervalla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocissima. Quin et figuras referre. Ventruosa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus a Canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa: dein cinere sarmenti aspergi, vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasque saepius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis. Nunquam implenda: et quod supersit, passo aut defruto perungendum, admixto croco, pice veteri, cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunave plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non is vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculave sudantia. Quod celeriter florere coeperit, odoremque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cum sit caelum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent: praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita sub dio in cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

XXVIII. Ac si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu non saluberrimum ad potum aquae liquorem natura dederit, quo cetera omnia animantia utuntur. At nos vinum bibere et iumenta cogimus: tantoque opere, tanto labore et impendio constat, quod homines mente mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis: tanta dulcedine, ut magna pars non aliud vitae praemium intelligat. Quin immo ut plus capiamus, sacco frangimus vires: et alia irritamenta excogitantur:

ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam praesumentibus, ut bibere mors cogat; aliis pumicis farinam, et quae referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimesque efferri. Iam vero alios lectum exspectare non posse, immo vero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plene infundere, ut statim vomant, rursusque hauriant, idque iterum tertiumque: tanquam ad perdenda vina geniti, et tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Ad hoc pertinent peregrinae exercitationes, et volutatio in coeno, ac pectorosa cervicis repandae ostentatio. Per omnia haec praedicatur sitis quaeri. Iam vero quae vasa adulteriis caelata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas, et, si diis placet, emitur. Alius, ut quantum biberit tantum edat, pretium vinolentiae lege accipit. Alius quantum alea quaesierit, tantum bibit. Tunc avidi matronam oculi licentur, graves produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alii testamenta sua nuncupant: alii mortifera loquuntur, redituraque per iugulum voces non continent, quam multis ita interemtis. Vulgoque veritas iam attributa vino est. Interea ut optime cedat, Solem orientem non vident, ac minus diu vivunt. Hinc pallor, et genae pendulae, oculorum hulcera, tremulae manus, effundentes plena vasa, et (quae sit poena praesens) furiales somni, et inquies nocturna, praemiumque summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus cadi, ac fere rerum omnium oblivio, morsque memoriae. Rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem quotidie perdant, illi vero et venientem.

Tiberio Claudio principe ante hos annos XL institutum, ut ieiuni biberent, potusque vini antecederet cibos: externis et hoc artibus, ac medicorum placitis novitate aliqua sese commendantium. Gloriam hac virtute Parthi quaerunt, famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novellius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum usque e praetura honoribus gestis, tribus congiis (unde et cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Ti. Claudio principe, in senecta iam severo, atque etiam saevo alias: sed ipsa iuventa ad merum pronior fuerat. Eaque commendatione credidere L. Pisonem Urbis Romae curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquato rara gloria (quando et haec ars suis legibus constat) non labasse sermone, non levatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse uno potu: plurimum praeterea aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neque exspuisse: nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceroni M. F. binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: Marcoque Agrippae a temulento scyphum impactum. Etenim haec sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum avidissime apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbavit plane (ut equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante proelium Actiacum id volumen evomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine civium, et tanto magis eum sitiens. Namque et haec necessitas vitium comitatur, ut bibendi consuetudo augeat aviditatem. Scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos.

XXIX. Est et Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit: nullaque in parte mundi cessat ebrietas: meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, ut vina, mitigant. At hercules illic tellus fruges parere videbatur. Heu, mira vitiorum solertia! inventum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum e genere ambo praecipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaboravit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centum nonaginta quinque (si species vero aestimentur, paene duplici numero) excogitatis, tantoque paucioribus olei: de quo in sequenti volumine dicemus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XV.

I. Oleam Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus, Urbis Romae anno circiter CCCCXL, negavit nisi intra XL millia passuum a mari nasci: Fenestella vero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque, et in Gallias Hispaniasque medias. Urbis quidem anno quingentesimo quinto, Appio Claudio Caeci nepote, L. Iunio Coss. olei librae duodenae assibus veniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo M. Seius L. F. Aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII Cn. Pompeii III consulatu oleum provinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quenquam: tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarumque altero anno decerpuntur baccae.

II. Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, et radios, et pausias: nec desiderare rastros, aut falces, ullamve curam. Sine dubio et in iis solum maxime, caelumque refert. Verumtamen et tondentur, cum et vites: atque etiam interradi gaudent.

Consequens earum vindemia est, arsque vel maior, olei musta temperandi. Ex eadem quippe oliva dif-

ferunt succi. Primum omnium e cruda, atque nondum inchoatae maturitatis: hoc sapore praestantissimum. Quin et ex eo prima unda preli laudatissima, ac deinde per diminutiones: sive, (ut nuper inventum est,) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusque gratus. Optima autem aetas ad decerpendum, inter copiam bonitatemque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Graeci vero drypetas. Cetero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud quam rores caeli biberit.

III. Vetustas oleo taedium affert, non item ut vino: plurimumque aetatis annuo est, provida (si libeat intelligere) natura: quippe temulentiae nascentibus vinis uti necesse non est: quin immo invitat ad servandum blanda inveterati caries: oleo noluit parci, fecitque ea necessitate promiscuum et vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte quae Licinianum fundit oleum: unde et Liciniae gloria praecipua olivae. Unguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit et palatum, delicatiore sententia. De cetero baccas Liciniae nulla avis appetit. Reliquum certamen inter Istriae terram et Baeticae par est. Vicina bonitas provinciis, excepto Africae frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non invidit tantum: satisque gloriae in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numerosiorem esse docebimus.

Olivae constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies haec est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima: riguis, copiosa. Suus quidem olivae succus oleum est, idque praecipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ad Arcturi exortum a. d. XVI Kalendas Octobris: postea nuclei increscunt et caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color olivam cogit nigrescere: ideoque incipiente nigritia, minimum amurcae: ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitii proximum. Deinde, quod oleum crescere olivae carne arbitrantur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumque intus grandescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura, multisve imbribus accidit, oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quae corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor: quare et in torcularibus, et iam in cellis multo igne quaeritur. Tertia est culpa in parcimonia, quoniam propter impendium decerpendi exspectatur, ut decidat oliva. Qui medium temperamentum in hoc servant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisque anni damno. Quippe olivantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, neve verberato. Qui cautissime agunt, arundine levi ictu, nec adversos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si exspectetur ut cadat: haerendo enim ultra suum tempus, absumunt venientibus alimentum, et detinent locum. Argumentum est, quod nisi ante Favonium collectae, novas vires resumunt, et difficilius cadunt.

IV. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operae, non naturae, pausia, cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocissime occupatas, quia sunt tenerrimae, amurca cogit decidere. Differuntur vero etiam in Martium mensem callosae, contra humorem pugnaces, ob idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Favonii afflatum nigrescentes, hoc est, a. d. VI Idus Febr. Tunc arbitrantur eas maturescere: et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio pravitati videtur. Feruntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis, tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam servandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi: cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcae mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis.

Omnino in vita error est publicus, tumore olivae crescere oleum existimantium: praesertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis phauliae, grandissimae, alioqui minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli vero Syriae perquam parvae, nec cappari maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinae praeferuntur in cibis, cum oleo vincantur: et in ipsa Italia ceteris Picenae, et Sidicinae. Sale illae privatim condiuntur, et ut reliquae, amurca, sapave: necnon aliquae oleo suo sine accersita commendatione. Muriae innatant colymbades: franguntur eaedem, herbarumque viridium sapore condiuntur. Fiunt et praecoces ferventi aqua perfusae, quamlibet immaturae. Mirumque, dulcem succum olivas bibere, et alieno sapore infici. Purpureae sunt et in iis, ut uvis, in nigrum colorem transeuntibus, pausiae. Sunt et superbae, praeter iam dicta genera. Sunt et praedulces, per se tantum siccatae, uvisque passis dulciores, admodum rarae in Africa, et circa Emeritam Lusitaniae. Oleum ipsum sale vindicatur a pinguitudinis vitio. Cortice oleae conciso odorem accipit medicati: alias, ut vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, et is tamen etiam in optimo brevis.

V. Oleo natura tepefacere corpus, et contra algores munire: eidemque fervores capitis refrigerare. Usum eius ad luxuriam vertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius, octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleae honorem Romana maiestas magnum praebuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graeci vero oleastro Olympiae.

VI. Nunc dicentur Catonis placita de olivis. In calido et pingui solo radium maiorem, Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet: adiicitque singulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem et macro, Liciniam. Pingui enim aut ferventi vitiari eius oleum, arboremque ipsam fertilitate consumi: musco praeterea rubro infestari. Spectare oliveta in Favonium loco exposito Solibus censet: nec alio ullo modo laudat. Condi olivas optime, orchites, et pausias, vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quam acerbissima oliva optimum fieri. Cetero quamprimum e terra colligendam: si inquinata sit, lavandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam: hanc et sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusque fieri: item et in amurca, et fracibus: hae sunt carnes, et inde faeces. Quare saepius die capulandum: praeterea in conchas, et plumbeas cortinas: aere vitiari. Ferventibus omnia ea fieri clausisque torcularibus, et quam minime ventilatis: ideo nec ligna ibi caedi oportere: qua de causa e nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et e cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca liquentur. Ob id crebrius vasa mutanda, fiscinas spongia tergendas, ut quam maxime pura sinceritas constet. Postea inventum, ut lavarentur utique ferventi aqua: protinus prelo subiicerentur solidae, ita enim amurca exprimitur: mox trapetis fractae premerentur iterum. Premi plus quam centenos modios, non probant. Factus voca-

tur. Quod vero post molam primum est, flos. Factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

VII. Non erat tum fictitium oleum: ideoque arbitror de ea nihil a Catone dictum: nunc eius genera plura. Primumque persequemur ea, quae ex arboribus fiunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multoque amarius, quam oleae: tantum ad medicamentum utile. Simillimum huic est ex chamelaea, frutice saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri, baccisque. Proximum fit et e cici, arbore in Aegypto copiosa: alii crotonem, alii trixin, alii sesamum silvestre appellant: ibique non pridem. Et in Hispania repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. Nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Aegypto, ubi abundat, sine igne et aqua sale aspersum exprimitur, cibis foedum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis, et in offam contusis aspersis aqua iterumque tusis, exprimitur. Fit et e lauro, admixto druparum oleo. Quidamque e baccis exprimunt tantum: alii foliis modo: aliqui folio et cortice baccarum: nec non styracem addunt, aliosque odores. Optima laurus ad id latifolia, silvestris, nigra baccis. Simile est e myrto nigra: et haec latifolia melior. Tunduntur baccae aspersae calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorum mollissima decoquunt in oleo, et exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius Sole maturant. Eadem ratio et in sativa myrto: sed praefertur silvestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen vocant, alii chamaemyrsinen: aliqui acoron a similitudine: est enim brevis, fruticosa. Fit et e citro, cupresso: nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod pisselaeon. Ex grano quoque Gnidio, purgato semine et tuso. Item lentisco: nam et cyprinum, et e glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi ex castaneis et sesama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi e piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa et e platani baccis fieri, aqua et sale maceratis. Et cenanthinum fit de ipsa oenanthe, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur vapore lento: ab aliis sine igne circumdatis vinaceis diebus XXII bis singulis permixtum: consumiturque mustum oleo. Aliqui non sampsuchum tantum admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. Nam in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis.

Fit et de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi radice, omnium succis in oleo maceratis expressisque. Sic et rhodinum e rosis: iuncinum e iunco, quod est rosaceo simillimum: item hyoscyamo, lupinis, et narcisso. Plurimum autem in Aegypto e raphani semine, aut gramine herba, quod chortinon vocant. Item sesama et urtica, quod cnedinum appellant. E lilio et alibi fit sub dio, Sole, Luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam, quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile: sicut in Italia Iguvini. E pice fit, quod pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis, atque ita expressis: probatum maxime e Brutia: est enim pinguissima et resinosissima. Color oleo fulvus. Sponte nascitur in Syriae maritimis, quod elaeomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quaedam genera morborum. Existimatur et ebori vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

VIII. Super omnia vero celebravit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint. Quin et lutum parietum, ac tectoria, et pavimenta horreorum frumenti, vestiarium etiam contra teredines, ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, et calciamina, axesque, decocta ungi, atque aeramenta contra aeruginem, colorisque gratia elegantioris: et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in queis ficum aridam libeat asservare: aut si folia baccasque in virgis myrti: aliudve id genus simile. Postremo ligna macerata amurca, nullius fumi taedio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaveritque primo germinatu, sterilescere, auctor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

IX. Reliqui arborum fructus vix specie figurave, non modo saporibus, succisque toties permixtis atque insitis, enumerari queunt.

Grandissimus pineis nucibus, altissimeque suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum terentinae, digitis fragili putamine, aviumque furto in arbore. Tertium sappiniae, e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, ut simul mandatur. Quartum pityida vocant e pinastris, singularis remedii adversus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

X. His proxima amplitudine mala, quae vocamus cotonea, et Graeci cydonia, ex Creta insula advecta. Incurvatos trahunt ramos, prohibentque crescere parentem. Plura eorum genera: chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quae candidiora, nostratia cognominata, odoris praestantissimi. Est et Neapolitanis suus honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino proventu, praecoci vero mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Mulvianum: quae sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam et virorum salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctium consciis imposita. Sunt praeterea parva silvestria, a strutheis odoratissima, in sepibus nascentia.

XI. Mala appellamus, quanquam diversi generis, Persica, et granata, quae in Punicis arboribus novem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Nec non et quaedam e piris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt. Sed Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica et Asiatica. Post autumnum maturescunt, aestate praecocia, intra XXX annos reperta, ex primo denariis singula venumdata. Supernatia e Sabinis veniunt, popularia undique. Pomum innocuum expetitur aegris: pretiumque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima namque decerpto bidui mora est: cogitque se venumdari.

XII. Ingens postea turba prunorum: versicolor, nigra, candida, hordearia appellata, a comitatu frugis eius. Alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata a vilitate. Sunt et nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Nec non ab externa gente Armeniaca, quae sola et odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quae faciem parentis succumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et haec autem, et Persica, et cerina, ac silvestria, ut uvae, cadis condita, usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant: reliquorum velocitas cito mitescentium transvolat. Nuper in Baetica malina appellari coeperunt malis insita, et alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalae est: nec aliud po-

mum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, a Syriae Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, et exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniam Soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae sorbis.

XIII. In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae Graeciaeque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside advecta. Sed pruna silvestria ubique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem a Catone non habitam, praesertim cum condenda demonstraret quaedam et silvestria. Nam Persicae arbores sero, et cum difficultate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, et poenarum causa a regibus translata in Aegyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quae in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter supplicia translatam, sed a Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse, in honorem atavi sui. Semper autem folia habet et poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum est.

XIV. Malorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Graeci vocant patriae nomine. Aeque peregrina sunt zizipha, et tuberes, quae et ipsa non pridem venere in Italiam: haec ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit, Divi Augusti novissimis temporibus, in castris sata, baccis similiora, quam malis: sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. Tuberum duo genera: candidum, et a colore syricum dictum. Paene peregrina sunt in uno Italiae agro Veronensi nascentia, quae lanata appellantur. Lanugo ea obducit, strutheis quidem Persicisque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus.

XV. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilque tam parvum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem a Matio, Gestioque, et Manlio, item Scandio: quibus cotoneo insito ab Appio e Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quae Scandianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, et quae tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parva, gratissimi saporis, quae Petisia nominantur. Patrias nobilitavere Amerina et Graecula. Cetera e causis traxere nomen: germanitatis, cohaerentia et gemella, nunquam singula in foetu: coloris, syrica: cognationis, melapia. Mustea, a celeritate mitescendi: quae nunc melimela dicuntur, a sapore melleo. Orbiculata, a figura orbis in rotunditatem circumacti. Haec in Epiro primum provenisse, argumento sunt Graeci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastia. A conditione castrati seminis, quae spadonia appellant Belgae. Melofoliis folium unum, aliquando et geminum erumpit e latere medio. Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tument pulmonea. Est quibusdam sanguineus color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis vero, quae fuerunt a Sole, partes rubent. Sunt et parva gratia saporis atque etiam acutiora odore, silvestria. Id peculiare improbitatis et acerbitatis convicium, et vis tanta, ut aciem gladii perstringat. Dat et farina vilissimis nomen, quanquam primis adventu, decerpique properantibus.

XVI. Eadem causa in piris taxatur superbiae cognomine. Parva haec, sed ocissima. Cunctis autem Crustumia gratissima. Proxima iis Falerna, a potu, quoniam tanta vis succi abundat: (lacte hoc vocatur) in iisque alia colore nigro donantur Syriae. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis Urbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana, et ex eo tractum quod Pseudodecimianum vocant. Dolabelliana longissimi pediculi. Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Seviana, et quae ex iis nata sunt, Turraniana, longitudine pediculi distantia. Favoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Aniciana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quae maxime Tiberio principi placuere. Colorantur magis Sole, grandescuntque: alioqui eadem essent, quae Liceriana. Patriae nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca, et in his Tarentina: Signina, quae alii a colore testacea appellant: sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: a collo, ampullacea: a corio laneo, bruta. Gentilitatis, cucurbitina: acidula, succi. Incerta nominum causa est barbaricis, Venereisque, quae colorata dicuntur: regiis, quae minimo pediculo sessilia: patriciis, voconiis, viridibus oblongisque. Praeterea dixit volema Virgilius, a Catone sumta, qui et sementiva, et mustea nominat.

XVII. Pars haec vitae iampridem pervenit ad columen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nec quidquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomum novum diu iam invenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facile: quotque genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronuntiantur.

Turbinatior piris figura. In iis serotina ad hiemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, Graeca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scandiana. Conduntur vero pira, ut uvae, ac totidem modis: neque aliud in cadis, praeterquam pruna. Pomis proprietas, pirisque, vini: similiterque in aegris medentes cavent: ac vino et aqua coquuntur, atque pulmentarii vicem implent: quod non alia praeter cotonea, et struthia.

XVIII. 1. In universum vero de pomis servandis praecipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septemtrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post aequinoctium autumnale, neque ante XVI lunam, neque ante primam horam. Cadiva separari: stramentis, storeis, paleisve substerni. Rara componi, ut limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

2. Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea, immergive oportere. Punica aqua marina fervente indurari: mox triduo Sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi, et, cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis arenae servari iubet: et immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito: sic etiam crescere amplitudine maiore, quam possint in arbore. Cetera mala foliis ficulnis, praeterquam cadivis, singula convolvi, cistisque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini.

3. Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui inter scobes. Tarentina serissime legi. Aniciana servari et in passo. Sorba quoque et scrobibus, gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in

loco aprico, inversis vasis, et in doliis, ut uvas, cum ramis suspendi.

4. E proximis auctoribus quidam altius curam petunt: deputarique statim poma ac vites ad hunc usum praecipiunt, decrescente Luna, post horam diei tertiam, caelo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi et ex locis siccis, et ante perfectam maturitatem, addito ut Luna infra terram sit: uvas cum malleolo sarmenti duro, demtis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo et gypso: sic et sorba, ac pira: illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillae infixis utrinque. Alii etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea uvae. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere et vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia haec in milio servare malunt. Plerique vero in scrobe duûm pedum altitudinis arena substrato, et fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina uvas illinunt, siccatasque Sole suspendunt: in usu, diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera: quae nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alii decerpunt cum surculis, eosque in medullam sambuci abditos obruunt, ut supra scriptum est. Alii singulis malis pirisque singula vasa fictilia assignant, et opercula eorum picata dolio iterum includunt. Nec non aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato illinunt. Alii hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui et in scrobe subiecta arena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella auctor est, in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima uvas Sole siccatas iunci fasciis involvit, cadisque conditas, gypso includit. Hoc idem Graeci platani foliis, aut vitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa uva, et Berytia servantur, nullius suavitati postferendae. Quidam, ut has faciant, in cinere lixivio tingunt protinus quam detraxere vitibus, mox in Sole siccant: tum foliis (ut supra dictum est) involutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt uvas scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusque in granariis iubeant, quoniam optime sit operimento pulvis pensilibus. Contra vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

XIX. E reliquo genere pomorum ficus amplissima est, quaedamque et piris magnitudine aemula. De Aegyptiae Cypriaeque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali: ramosam, materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioresque, ut quae modios CCLXX singulae ferant. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem et Lydiae, quae sunt purpureae, et mamillanae, similitudinem earum habent: et callistruthiae parum sapore praestantiores, ficorum omnium frigidissimae. Nam de Africanis, quas multi praeferunt cunctis, magna quaestio est: cum id genus in Africam nuperrime transierit, patriae nomen obtinent. Nam Alexandrina e nigris est, candicante rima, cognomine delicatae. Nigra et Rhodia est, et Tiburtina de praecocibus. Sunt et auctorum nomina iis, Liviae, Pompeiae: siccandis haec Sole in annuos usus aptissima, cum mariscis, et quas arundinum folii macula variat. Est et Herculanea, et albicerata, et aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primo autem provenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam e minimis et vilissimis, popularis dicta. Contra novissima sub hieme maturatur chelidonia. Sunt praeterea eaedem serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe vindemiaque maturescentes. Serotinae et a corio appellatae duro: ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti tantum praedulces nascuntur, quas vocant onas.

Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, et Herculaneas, Saguntinas, hibernas, Telanas atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atque genera, ut vel hoc solum aestimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt et hibernae quibusdam provinciis, sicuti Moesiae, sed artis, non naturae. Parvarum genus arborum post autumnum fimo contegunt: deprehensasque in hieme grossos, quae mitiore caelo refossae cum arbore, atque in lucem remissae, novos Soles, aliosque, quam quibus vixere, avide, tanquam iterum natae, accipiunt: et cum venientium flore maturescunt, alieno praecoces anno, in tractu vel gelidissimo.

XX. Sed a Catone appellata iam tum Africana, admonet et Africae, ad ingens documentum uso eo pomo. Namque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cum clamaret omni Senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in Curiam praecocem ex ea provincia ficum: ostendensque Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hanc pomum demtam putetis ex arbore? Cum inter omnes recentem esse constaret. Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptam Carthagine: tam prope a muris habemus hostem. Statimque sumtum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occasionem fortuitam, celeritatemque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, et de terrarum orbe per CXX annos aemulam, unius pomi argumento eversam: quod non Trebia, aut Trasymenus, non Cannae busto insignes Romani nominis, perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portaeque Collinae adequitans ipse Hannibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admovit.

Colitur ficus arbor in foro ipso ac Comitio Romae nata, sacro fulguribus ibi conditis: magisque ob memoriam eius, quae nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inventa est lupa infantibus praebens rumen, (ita vocabant mammam:) miraculo ex aere iuxta dicato, tanquam in Comitium sponte transisset, Atto Navio augure. Illic arescit: rursusque cura sacerdotum seritur. Fuit et ante Saturni aedem, Urbis anno CCLX sublata, sacro a Vestalibus facto, cum Silvani simulacrum subverteret. Eadem fortuito satu vivit in medio foro, qua sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est, virtute ac pietate, ac morte praeclara expleverat. Aeque fortuita eodem loco est vitis atque olea, umbrae gratia sedulitate plebeia satae. Ara inde sublata gladiatorio munere Divi Iulii, quod novissime pugnavit in foro.

XXI. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturae. Caprificus vocatur e silvestri genere ficus nunquam maturescens, sed quod ipsa non habet, aliis tribuens: quoniam est naturalis causarum transitus, atque e putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morsuque ficorum crebro, hoc est, avidiore pastu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus Solem primo secum inducunt, cerealesque auras immittunt foribus adapertis. Mox lacteum humorem, hoc est, in

fantiam pomi, absumunt: quod fit et sponte. Ideoque ficetis caprificus praemittitur ad rationem venti, ut flatus evolantes in ficus ferat. Inde repertum, ut illatae quoque aliunde, et inter se colligatae iniicerentur fico: quod in macro solo et aquilonio non desideratur: quoniam sponte arescunt loci situ, rimisque eadem, quae culicum opera, causa perficit: (nec non ubi multus pulvis: quod evenit maxime frequenti via apposita: namque et pulveri vis siccandi, succumque lactis absorbendi:) quae ratio, pulvere et caprificatione hoc quoque praestat, ne decidant, absumto humore tenero, et cum quadam fragilitate ponderoso.

Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusque distillant gummium lacrima. Siccas honos laudatas servat in capsis, Ebuso insula praestantissimas, amplissimasque, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcae in Asia, cadi autem in Ruspina Africae urbe: panisque simul et obsonii vicem siccatae implent: utpote cum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus, cottana, et caricae: quaeque conscendenti navim adversus Parthos omen fecere M. Crasso, venales praedicantis voce, cavnaeae. Omnia haec in Albense rus e Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cum legatus in ea provincia esset, novissimis Tiberii Caesaris temporibus.

XXII. Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, anthedoni tamen similius, quod Gallicum vocant. Setaniae maius pomum, candidiusque, acini molliore ligno: ceteris minus pomum, sed odore praestantius, et quod diutius servetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequam decidant, rubescunt: radices multae atque altae, et ideo inexstirpabiles. Non fuit haec arbor in Italia Catonis aevo.

XXIII. Sorbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species, ceu malorum aliquibus: haec obnoxia acori. Odore et suavitate rotunda praecellunt: ceteris vini sapor: generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum proventu, minimumque pomo, arbore dissimile, foliis paene platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condi sapa tradit.

XXIV. Ab his locum amplitudine vindicaverunt, quae cessere auctoritati, nuces iuglandes: quanquam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate, eademque portione ampliores nucleo. Nec non et honor his naturae peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis foetu munito: quod est verisimilius, quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. Et has e Perside a regibus translatas, indicio sunt Graeca nomina. Optimum quippe earum Persicon atque Basilicon vocant. Et haec fuere prima nomina. Caryon a capitis gravedine. propter odoris gravitatem, convenit dictum. Tinguntur cortice earum lanae, et rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis: id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate.

Sola differentia generum in putamine duro fragilive, et tenui ac crasso, loculoso et simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Namque sunt bifidae putaminum carinae, nucleorumque alia quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Ceteris quidquid est, solidum est, ut in avellanis, et ipso nucum genere, quas antea Abellinas patrio nomine appellabant. In Asiam Graeciamque e Ponto venere, et ideo Ponticae nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eae et torrentur. Umbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, et acriore callo. Haec arbor an fuerit in Italia Catonis aetate, dubitatur: quoniam Graecas nominat, quas quidam et in iuglandium genere servant. Adiicit praeterea avellanas, et galbas, Praenestinas, quas maxime laudat, et conditas ollis in terra servari virides tradit. Nunc Thasiae, et Albenses celebrantur, et Tarentinarum duo genera: fragili putamine: ac duro, quae sunt et amplissimae, et minime rotundae. Praeterea molluscae putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, et Iovis glandem esse dicant. Nuper consularem virum audivi, biferas et iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis et ipsi retulimus. Et haec autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simulque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

XXV. Nuces vocamus et castaneas, quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, vilissima esse quae tanta occultaverit cura naturae. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexque lentus. Proxima vero corpori membrana, et in his, et in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, et praestant ieiunio feminarum quandam imaginem panis. Sardibus eae provenere primum. Ideo apud Graecos Sardianos balanos appellant: nam Dios balanum postea imposuere excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinae faciles, nec operosae cibo, planae figura. Rotundior, quae balanitis vocatur, purgabilis maxime, et sponte prosiliens. Pura et plana est ex eis et Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana, et ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Etereiana, quam rubens cortex praefert triangulis, et popularibus nigris, quae coctivae vocantur. Patria laudatissimis Tarentum, et in Campania Neapolis. Ceterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

XXVI. Haud procul abesse videantur et praedulces siliquae, nisi quod in iis cortex ipse manditur. Digitorum omnis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur.

XXVII. Reliqua carnosi sunt generis: eaque baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia unedonibus: et alia acinis inter cutem succumque, alia myxis, alia baccis, ut olivis. Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In novissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo, quam pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia et Tusculana Romae. Nascuntur et in rubis, multum differente callo.

XXVIII. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni: quod solum pomum simile frutici, terraeque gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens, et prior coquitur. Mas sit, an femina sterilis, inter auctores non constat. Pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memecylon: quo apparet totidem esse genera. Et apud nos alio nomine arbutus vocatur.

Iuba auctor est, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse eas.

XXIX. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno, aliis parvo, et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. Plurimum vero differunt ederae sambucique acini: et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec cutis ulla singulis, praeter communem, quae est candida. Totisque succus et caro est, iis praecipue, quibus parvulum inest ligni.

Magna et baccis differentia. Aliae namque sunt olivis, lauris: et alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinae sine succo: medioque etiamnum genere inter baccas acinosque cerasis. Pomum his primo candidum, et fere omnibus baccis. Mox aliis virescit, ut olivis, lauris: rubet vero moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit moris, cerasis, olivis.

XXX. Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. Ad Urbis annum DCLXXX is primum vexit e Ponto: annisque CXX trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maxime rubent: nigerrima sunt Lutatia: Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub arbore sua, adeo teneris, ut gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quae Pliniana Campania appellat: in Belgica vero Lusitanis. In ripis etiam Rheni, tertius iis colos e nigro ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quod prodiere, quae vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauro. Sunt et Macedonica parvae arboris, raroque tria cubita excedentis: et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. Septemtrione frigidisque gaudet: siccatur etiam Sole, conditurque, ut oliva, cadis.

XXXI. Quae cura et cornis, atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. Miscentur sapores, et alio alius placere cogitur. Miscentur vero et terrae caelique tractus. In alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulaeque terrae. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

XXXII. Interim quae sunt communia et pomis omnibusque succis, saporum genera XIII reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Praeter haec, tria sunt genera mirabili maxime natura. Unum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, ut vinis. Namque in his et austerus, et acutus, et dulcis, et suavis: omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac peculiaris, ut in lacte. Siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, et pingue, et suave non posset, obtinente lenitate, quae ipsa succedit in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquae saporem ullum succumve, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, et magna cognatio, qui ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturae praecipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aera, ignes.

XXXIII. Ergo succorum vinosi piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uvis. At pingues, olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulces uvis, ficis, palmis: aquosus prunis. Magna differentia et in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumeus malis: nullus Persicis, cum praesertim duracina succo abundent: sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua et in odore miracula. Malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam et vinum tale sine odore: tenue odoratius: multoque celerius talia ad nasum veniunt, quam pinguia. Quae odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt pariter odor et sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus: quadamtenus et cotoneis: nullusque odor ficis.

XXXIV. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenque complexis amarum: cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, et extra caro, ut olivis, cerasis. Aliquorum intus baccae, foris lignum, ut his quae in Aegypto diximus gigni. Quae baccis natura, eadem et pomis. Aliorum intus corpus, et foris lignum, ut nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, ut Persicis et prunis: vitiumque cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneae. Detrahitur hoc iis: at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute uvae, corio et membrana Punica. Carne et succo mora constant, cute et succo cerasi. Quaedam statim a ligno recedunt, ut nuces, et palmae. Quaedam adhaerent, ut olivae laurique. Quorundam generi utraque est natura, ut Persicis. Etenim duracinis adhaeret corpus, e lignoque avelli nequit: cum in ceteris facile separetur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu et pomi vice, ut generi amygdalae, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra, gemina geminantur vitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusque iuglandibus. Quorundam natura trigemina est: corpus, deinde lignum, rursusque semen in ligno, ut Persicis. Quaedam inter se densa, ut uvae, sorba: quae ramos circumdata ex omni parte uvarum modo degravant. Alia rara, ut in Persicis. Quaedam alvo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uvae, palmae. Alia et pediculis et racemis, ut ederae, sambuci. Alia ramo adhaerent, ut in lauro. Quaedam utroque modo, ut olivae. Nam et breves pediculi et longi. Quaedam vasculis constant, ut Punica et mespila, lotosque in Aegypto et Euphrate.

Iam vero diversa gratia et commendatio. Carne palmae placent, crusta Thebaicae, succo uvae, et caryotae: callo pira ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quaedam in Aegypto cute, ut caricae. Detrahitur haec ficis virentibus, ut putamen: eadem in siccis maxime placet. In papyris et ferulis, spinaque alba, caulis ipse pomum est. Sunt et ficulni caules. In fruticoso genere, cum caule capparis: in siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inveniet.

XXXV. Succorum natura praecipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina genera fiunt. Item myrtidanum, ut diximus. Et alius usus baccae fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine indetracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eademque origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis myrtis.

XXXVI. Arbor ipsa in Europae citeriore caelo, quod a Cerauniis montibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Graecumque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit ubi nunc Roma est, iam tum cum conderetur: quippe ita traditur, myrtea verbena Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti

genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, et huic arbori Venus praest. Haud scio, an prima omnium in locis publicis Romae sata, fatidico quidem et memorabili augurio. Inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacrae fuere myrti duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis praevaluit, exuberans ac laeta, quamdiu Senatus quoque floruit, illa ingens: plebeia retorrida ac squalida. Quae posteaquam evaluit, flavescente patricia, Marsico bello, languida auctoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin et ara vetus fuit Veneri Myrteae, quam nunc Murciam vocant.

XXXVII. Cato tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, coniugulam, fortassis a coniugiis, ex illo Cluacinae genere. Nunc et alia distinctio, sativae, aut silvestris: et in utraque latifoliae. In silvestri, propria oxymyrsine. Sativarum genera topiarii faciunt: Tarentinam, folio minuto: nostratem, patulo: hexasticham densissimo, senis foliorum versibus. Haec non est in usu: ramosa utraque alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima in Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra, siccata usque in ariditatem in umbra, atque ita musto indita. Si non siccentur baccae, oleum gigni. Postea compertum, et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae, in vini tribus heminis maceratae, expressaeque. Folia et per se siccantur in farinam, ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci pulvere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimmo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina, saccis ante perfusis. Retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur, datque se comitem praecipua commendatione liquato. Virgae quoque eius gestatae manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin et virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur.

XXXVIII. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphansque de Sabinis Postumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ovans ingressus Urbem est, quoniam rem leviter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Haec postea ovantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Avus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea, et myrtea, qui et hoc voverat.

XXXIX. Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Caesarum Pontificumque: sola et domos exornat, et ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam et Cypriam. Pompeius Lenaeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoque et albicante: Delphicam aequali colore, viridiorem, maximis baccis atque e viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, et triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi, nigro, per margines imbricato, crispam. Postea accessere genera. Tinus: hanc silvestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt color: est enim ei caerulea bacca. Accessit et regia, quae coepit Augusta appellari, amplissima et arbore et folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, et suum genus regiae faciunt, longioribus foliis latioribusque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quae vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem vero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti: nisi id a Divo Augusto coepit, ut docebimus, ex ea lauru, quae ei missa e caelo est, minima altitudine, folio crispo ac brevi, inventu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio parvulo, veluti lacinia folii. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia: itaque quantalibet sub umbra solum implet.

Est et chamaedaphne silvestris frutex. Est et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hipoglottion, alii Danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. Ramos spargit a radice dodrantales, coronarii operis, folio acutiore quam myrti, molliore et candidiore, et maiore: semine inter folia rubro. Plurima in Ida, et circa Heracleam Ponti, nec nisi in montuosis. Id quoque, quod daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quam laurus, folio: cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis e nigro rufis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum et ibi provenit.

XL. Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur literis, et militum lanceis, pilisque. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iovis optimi maximique deponitur, quoties laetitiam nova victoria attulit. Idque non quia perpetuo viret, nec quia pacifera est, praeferenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnasso: ideoque etiam grata Apollini, assuetis eo dona mittere iam et regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: et quia manu satarum receptarumque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. Adeoque in profanis usibus pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria araeve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, et quadam detestatione: interaneorum etiam vitia et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.

Sunt et circa Divum Augustum evenia eius digna memoratu. Namque Liviae Drusillae, quae postea Augusta matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illaesam: intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conservari alitem et sobolem iussere aruspices, ramumque eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Caesarum, fluvio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quae ob id vocatur Ad gallinas mireque silva provenit. Ex ea triumphans postea Caesar, laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit: ac deinde Imperatores Caesares cuncti. Traditusque mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi, et durant silvae nominibus suis discretae, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Unius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Unius folia distinguuntur appellatione: lauream enim vocamus. Durat et in Urbe impositum loco, quando Loretum in Aventino vocatur, ubi silva lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumque sit obiter et ramo eam seri, quoniam dubitavere Democritus et Theophrastus. Nunc dicemus silvestrium naturas.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

I. Pomiferae arbores, quaeque mitioribus succis voluptatem primae cibis attulerunt, et necessario alimento delicias miscere docuerunt, sive illae ultro, sive ab homine didicere blandos sapores adoptione et connubio, idque munus etiam feris volucribusque dedimus, intra praedictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quae primae victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac ferae sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu comperta, quaenam qualisque esset vita, sine arbore ulla, sine frutice viventium. Diximus et in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt vero in Septemtrione visae nobis Chaucorum, qui maiores minoresque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singularum intervallis, effusus in immensum agitur oceanus, aeternam operiens rerum naturae controversiam: dubiumque terrae sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi aestus, casis ita impositis: navigantibus similes, cum integant aquae circumdatae: naufragis vero, cum recesserint: fugientesque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contigit, omni procul abacto frutice. Ulva et palustri iunco funes nectunt ad praetexenda piscibus retia: captumque manibus lutum ventis magis, quam Sole siccantes: terra cibos, et rigentia septemtrione viscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus. Et hae gentes, si vincantur hodie a Populo Romano, servire se dicunt. Ita est profecto: multis fortuna parcit in poenam.

II. Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras: altissimae tamen haud procul supra dictis Chaucis, circa duos praecipue lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima aviditate nascendi: suffossaeque fluctibus, aut propulsae flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratae stantes navigant ingentium ramorum armamentis, saepe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedii illae, proelium navale adversus arbores inirent.

In eadem septemtrionali plaga Hercyniae silvae roborum vastitas intacta aevis, et congenita mundo, prope immortali sorte miracula excedit. Ut alia omittantur fide caritura: constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu: aut ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, et ipsos inter se rixantes, curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant: glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

III. Hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridem vero et clementiae Imperatorum, postquam civilium bellorum profano meritum coepit videri, civem non occidere. Cedunt his murales, vallaresque, et aureae, quanquam pretio antecedentes. Cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxime ad hoc aevi celebres: M. Varroue e piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemque M. Agrippa, tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa piratica fuere. Antea rostra navium tribunali praefixa fori decus erant, veluti populo Romano ipsi corona imposita. Postquam vero tribunitiis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum magis, singulisque civium quaeri, sacrosancta omnia profana fecere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippae: sed civicam a genere humano accepit ipse.

IV. Antiquitus quidem nulla, nisi deo, dabatur: ob id Homerus caelo tantum eas, et proelio universo tribuit: viritim vero ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea deorum honori sacrificantes sumsere, victimis simul coronatis. Novissime et in sacris certaminibus usurpatae: in quibus hodieque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandae: mox ut et ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit: neque enim alias noverant, quam bellicas. Quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera, quam cunctis.

V. Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, quod Fidenam primus irrupisset. Avus hic Tulli Hostilii fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donavit exercitus ab eo servatus, imperatore Cornelio Cosso consule, Samnitium bello. Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Iovi sacra. Variatumque et cum quercu est, ac data ubique, quae fuerat, custodito tantum honore glandis. Additae leges arctae, et ideo superbae, quasque conferre libeat cum illa Graecorum summa, quae sub ipso Iove datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Civem servare, hostem occidere. Utque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Ut servatus fateatur: alias testes nil prosunt. Ut civis fuerit. Auxilia, quamvis rege servato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conservato: quoniam conditores in quocunque cive summum esse voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, et avo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores aeternos, qui tanta opera honore solo donaverint: et cum reliquas coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint: clare professi, ne servari quidem hominem fas esse lucri causa.

VI. Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Nec non et inopia frugum arefactis molitur farina, spissatur-

que in panis usum. Quin et hodieque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est praeterea lege XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Namque alia fageae glandi figura, alia quernae, et alia ilignae: atque inter se quoque generum singulorum differentiae. Praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores, quae culta obtinent. Iam etiam in montuosis, planisque distant: sicut et sexu mares ac feminae: item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi. Quippe cum robur quercumque vulgo nasci videamus, esculum non ubique. Quartam vero generis eiusdem, quae cerrus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate, naturaque: et ubi res coget, etiam Graecis nominibus.

VII. Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, atque e levissimis, populo simile, celerrime flavescens: et media parte plerumque gignens superne parvulam baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, et ideo animalis eius una proventus: glires quoque saginat: expetitur et turdis. Arborum fertilitas omnium fere alternat, sed maxime fagi.

VIII. Glandem, quae proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continetur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia, praeter ilicem, gravia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt, flavescentia, ut fagi: pro differentia generum breviora, vel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces a quibusdam Graecis dictae. In provinciis sunt aquifoliae. Ilicis glans utriusque brevior et gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoque nomine a glande distinguit. Masculas ilices negant ferre.

Glans optima in quercu, atque grandissima: mox esculo: nam roboris parva: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneae. Sed et in querna, alia dulcior, molliorque feminae: mari spissior. Maxime autem probantur latifoliae ex argumento dictae. Distant inter se magnitudine, et cutis tenuitate. Item quod aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur et ea, cuius in balano utrinque ex longitudine, extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quam cui in corpore: utrumque non nisi mari. Praeterea aliis ovata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut et colos nigrior, candidiorve, qui praefertur. Amaritudo in extremitatibus, mediae dulces. Quin et pediculi brevitas proceritasque differentiam habet.

In ipsis vero arboribus, quae maximam fert, hemeris vocatur, brevior, et in orbem comosa, alasque ramorum crebro cavata. Fortius lignum quercus habet et incorruptius: ramosa et ipsa: procerior tamen, et crassior caudice. Excelsissima autem aegilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis, atque carboni: dolata, vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur: carbo in aerariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens, saepius recoquitur: cetero plurimis scintillis. Idem e novellis melior. Acervi confertis taleis recentibus luto caminantur: accensaque strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit.

Pessima et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, et plerumque cavus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum vivit. Quin et fulmine saepissime icitur, quamvis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, et cum tulit, amara, quam praeter sues nullum attingat animal: ac ne hae quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectae religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur.

Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem, ac levem et utilem stomacho: iligna, suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna, diffusam: gravissima et ipsa glandium, atque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius: nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc novissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere.

IX. Quae glandem ferunt, omnes et gallam, alternisque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, et coriis perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed laeviorem, multoque minus probatam. Fert et nigram. Duo enim genera sunt. Haec tingendis utilior. Nascitur autem galla Sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper universa. Crescit uno die candidior. Et si aestu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum pervenit: hoc est, ut nucleum fabae magnitudine habeat. Nigra diutius viret: crescitque, ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Commagena, deterrima ex robore. Signum eius, quod cavernae translucent.

X. Robur, praeter fructum, plurima et alia gignit Namque fert et gallae utrumque genus, et quaedam veluti mora, ni distarent arida duritie: plerumque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis olivae similis. Nascuntur in eo et pilulae, nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam et sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert et aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt et alae ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, adhaerentes: candicantes umbilicis: cetera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando et pumices gignit: nec non et e foliis convolutas pilulas: et in folio rubente aquosos nucleos, candicantes ac translucidos, quamdiu molles sint, in quibus et culices nascuntur: maturescunt in modum gallae.

XI. Ferunt robora et cachryn: (ita vocatur pilula in medicina urendi vim habens.) Gignitur et in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano: postquam folia cecidere, hieme durans. Continet nucleum pineis similem: is crescit hieme, aperitur vere pilula tota: cadit, cum folia coepere crescere. Tam multifera sunt, tot res praeter glandem pariunt robora. Sed et boletos, suillosque, gulae novissima irritamenta, quae circa radices gignuntur: quercus probatissimos: robur autem, et cupressus, et pinus, noxios. Robora ferunt et viscum, et mella, ut auctor est Hesiodus. Constatque rores melleos, e caelo, ut diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.

XII. Omnes tamen has eius dotes ilex solo provocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scabies fruticis, parvae aquifoliae ilicis: cusculium vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniae donat. Usum eius gratiorem in conchylii mentione tradidimus. Gignitur et in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia: pessimum in Sardinia.

XIII. Galliarum glandiferae maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quae vocatur aegilops, fert pannos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verum et e ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta.

Suberi minima arbor, glans pessima, rara: cortex

tantum in fructu, praecrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Usus eius ancoralibus maxime navium, piscantiumque tragulis, et cadorum obturamentis: praeterea in hiberno feminarum calceatu. Quamobrem non infacete Graeci corticis arborem appellant. Sunt et qui feminam ilicem vocent: atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpentariis praecipue fabricis, ut circa Elin et Lacedaemonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

XIV. Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae, in magno usu agrestium. Vasa, corbesque, ac patentiora quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt, atque praetexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas a succo. Nec non in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

XV. Scandulae e robore aptissimae, mox e glandiferis aliis, fagoque: facillimae ex omnibus quae resinam ferunt: sed minime durant, praeterquam e pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi usque bellum, annis CCCCLXX, Cornelius Nepos auctor est. Silvarum certe distinguebatur insignibus. Fagutali Iovi etiam nunc, ubi lucus fageus fuit: porta Querquetulana: colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis. Q. Hortensius dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in Esculeto tulit, ut quod ea iussisset, omnes Quirites teneret.

XVI. Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant suburbanae, pinus atque abies, omnesque quae picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi vina origo cognoscatur. Quaedam ferunt in Asia, aut Oriente, e praedictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo praetenue, longumque, et mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinae, interdum et nucibus ipsis, de quibus dictum est, vixque ut adscribatur generi.

XVII. Pinaster nihil aliud est, quam pinus silvestris, mira altitudine, et a medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat haec resinam, quo dicemus modo. Gignitur et in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiae, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresque, et enodes, liburnicarum ad usus, paene sine resina.

XVIII. Picea montes amat, atque frigora: feralis arbor, et funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen et in domos recepta, tonsili facilitate. Haec plurimam resinam fundit, interveniente candida gemma, tam simili thuris, ut mixta visu discerni non queat: unde fraus Seplasiae.

Omnibus his generibus folia brevi seta, et crassiore, duraque, ceu cupressis. Piceae rami paene statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhaerent. Similiter abieti, expetitae navigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugeret: nec formâ alia. Materies vero praecipua trabibus, et plurimis vitae operibus. Resina ei vitium: unde fructus unus piceae: exiguumque sudat aliquando contactu Solis. E diverso materies, quae abieti pulcherrima, piceae ad fissiles scandulas, cupasque, et pauca alia secamenta.

XIX. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies praestantior longe, incorrupta vis, mori contumax: rubens praeterea, et odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis.

Sextum genus est teda proprie dicta, abundantior succo quam reliqua, parciore liquidioreque quam in picea: flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hae, mares dumtaxat, ferunt et eam, quam Graeci sycen vocant, odoris gravissimi. Laricis morbus est, ut teda fiat.

Omnia autem haec genera accensa, fuligine immodica, carbonem repente exspuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturque longe: excepta larice, quae nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quam lapides. Omnia ea perpetuo virent, nec facile discernuntur in fronde, etiam a peritis: tanta natalium mixtura est. Sed picea minus alta quam larix. Illa crassior, leviorque cortice, folio villosior, pinguior, et densior, molliorque flexu. At piceae rariora siccioraque folia, et tenuiora, ac magis algentia: totaque horridior est, et perfusa resina. Lignum abieti similius. Larix ustis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhaeo.

Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas brevior et durior: femina procerior, pinguioribus foliis et simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, et in fabrili opere contortum: feminae mollius, publico discrimine in securibus. Hae in quocunque genere deprehendunt marem: quippe respuuntur, et fragosius sidunt, aegrius revelluntur. Ipsa materies retorrida, et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade et alia differentia est, montanae, maritimaeque. Nam in Macedonia et Arcadia, circaque Elin, permutant nomina, nec constat auctoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies e cunctis amplissima est, et femina etiam prolixior: materie mollior utiliorque, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, praeterquam larici. Haec abietis masculae, primori parte nucleos habent: non item feminae. Piceae vero totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Graeci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida.

XX. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid praetereatur, taxus, minime virens, gracilisque et tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania praecipue, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sextius similacem a Graecis vocari dixit: et esse in Arcadia tam praesentis veneni, ut qui obdormiant sub ea, cibumve capiant, moriantur. Sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena, quae nunc toxica dicimus, quibus sagittae tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clavus aereus adigatur.

XXI. Pix liquida in Europa e teda coquitur, navalibus muniendis, multosque alios ad usus. Lignum eius concisum, furnis undique igni extra circumdato, fervet. Primus sudor aquae modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur: cui tanta vis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa serventur.

XXII. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Haec rursus in cortinas aereas coniecta, aceto spissatur: et coagulata Brutiae cognomen accepit: doliis dumtaxat, vasisque ceteris utilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, et quod pinguior est reliqua. Omnia illa fiunt e picea, resina ferventibus cocta lapidibus, in alveis validi roboris: aut si alvei non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. Haec in vinum additur, farinae modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem ad id fere vitia resinae cortexque. Alia temperies ad crapulam. Namque flos crudus resinae, cum multa assula tenui brevique avulsus, conciditur ad cribri minuta: deinde ferventi

aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, praecipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinae Italiae, conveniens medicis. Resinae albae congium in duobus aquae pluviae coquunt. Alii utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique vase aeris albi. Item terebinthinam in sartagine referventi, hanc ceteris praeferentes. Proxima ex lentisco.

XXIII. Non omittendum, apud eosdem zopissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multo efficaciorem ad omnia, quibus pices resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo.

Aperitur picea e parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in ceteris, quoniam astula in fructu est. Verum haec terrae proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis e tota confluit in hulcus: item in teda. Cum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, et medulla eius uritur. Sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem et e ramis, ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam urunt, feminae radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, non deteriorem Macedonica, inveniri. Pix optima ubique ex apricis, Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virusque praeferens. Frigida hieme, deterior, ac minus copiosa, et decolor. Quidam arbitrantur in montuosis copia praestantiorem ac colore, et dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioresque esse ipsas arbores, quam in planis: sed has et illas serenitate steriliores. Fructum quaedam proximo anno ab incisu largiuntur, aliae secundo, quaedam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quae in hac arbore non coit.

Inter haec genera proprium quidam fecere sappium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis: eiusque arboris imas partes tedas vocant: cum sit illa arbor nil aliud, quam picea, feritatis paulum mitigatae satu: sapinus autem materies caesarum e genere sit, sicuti docebimus.

XXIV. Materiae enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamque fraxinum. Procera haec ac teres: pinnata et ipsa folio: multumque Homeri praeconio, et Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem, quae fit in Ida Troadis, in tantum cedro similis, ut ementes fallat, cortice ablato. Graeci duo genera eius fecere; longam, enodem: alteram brevem, duriorem, fusciorem que, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam, lentissimamque. Alii situ divisere. Campestrem enim esse crispam, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, ceteris ruminantium innocua, Graeci prodidere. In Italia, nec iumentis nocent. Contra serpentes vero succo expresso ad potum, et imposita hulceribus, opifera, ac nihil aeque, reperiuntur. Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem, occidentesve umbras, cum sunt longissimae, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyroque claudatur ignis et serpens, in ignes potius, quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturae benignitas, prius quam hae prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

XXV. In tilia mas et femina differunt omni modo. Namque et materies mari dura, rufiorque, ac nodosa, et odoratior: cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert, aut florem, ut femina, quae crassior arbore, materie candida praecellensque est. Mirum in hac arbore, fructum a nullo animalium attingi: foliorum corticisque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicae multiplici membrana, e quibus vincula tiliae vocantur: tenuissimae earum philyrae, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

XXVI. Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. Plura eius genera. Album quod praecipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, transque Alpes nascens. Alterum genus crispo macularum discursu: qui cum excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Istria, Rhaetiaque praecipuum. E viliori genere, crassivenium vocatur. Graeci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum vero crispius, duriusque: etiamnum e mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice livido, et scabro. Hoc alii generis proprii esse malunt, et Latine carpinum appellant.

XXVII. Pulcherrimum vero est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. Tuber utrumque arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praeferretur citro. Nunc intra pugillares, lectorumque silicios, aut laminas, raro usu spectatur. E brusco fiunt et mensae nigrescentes. Reperitur et in alno tuber: tanto deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut et fraxini. Est et trans Alpes arbor, simillima aceri albo materia, quae vocatur staphylodendron. Fert siliquas, et in iis nucleos, sapore nucis avellanae.

XXVIII. In primis vero materies honorata buxo est, raro crispanti, nec nisi radice: cetero lenis quies materiae, silentio quodam, et duritie, ac pallore commendabilis: in ipsa vero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem. Oleastrum in omni usu damnatum, gravem praefert odorem. Tertium genus nostrate vocant: silvestre, ut credo, mitigatum satu: diffusius, et densitate parietum, virens semper, ac tonsile. Buxus Pyrenaeis, ac Cytoriis montibus plurima, et Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, flore non spernendo: quae causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus invisum. Haec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quae ferro: nec flamma, nec carbone utili.

XXIX. Inter has atque frugiferas, materie vitiumque amicitia, accipitur ulmus. Graeci duo eius genera novere: montuosam, quae sit amplior: campestrem, quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, et ex iis siccanas praefert, quae non sint riguae. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, et ab eodem pediculo numerosiore. Quartum silvestre. Atiniae non ferunt samaram: ita vocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proveniunt: reliquae semine.

XXX. Nunc celeberrimis arborum dictis, quaedam in universum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, et ceterae, e quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est et in Apennino frutex, qui vocatur cotinus, ad linamenta modo conchylii colore insignis. Montes et valles diligit abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visae sunt prunus, Punicae, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt et in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt

et in montuosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus nascentes genistae. Gaudet frigidis sorbus, et magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium costis. Bitumen ex ea Galliae excoquunt. In eosdem situs comitatur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Masurius. Nunc facibus carpinus et corylus familiarissimae.

XXXI. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, laburnum. Alpina et haec arbor, nec vulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit et quae appellatur Iovis barba, in opere topiario tonsilis, et in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima. Item vaccinia, Italiae mancupiis sata: Galliae vero etiam purpurae tingendae causa ad servitiorum vestes. Quaecunque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt, adspectuque pulchriora in campestribus: meliora materie, crispioraque in montibus: exceptis malis, pirisque.

XXXII. Praeterea arborum aliis decidunt folia: aliae sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Hae mites, quae fructu, aut aliqua dote umbrarumve officio humanius iuvant, non improbe dicantur urbanae.

XXXIII. Harum generi non decidunt: oleae, lauro, palmae, myrto, cupresso, pinis, ederae, rhododendro, et (quamvis herba dicatur) sabinae. Rhododendron, ut nomine apparet, a Graecis venit. Alii nerion vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum. Iumentis caprisque et ovibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.

Silvestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter utraque genera sunt adrachne in Graecia, et ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, praeterquam in cacuminibus. Non decidunt autem et in fruticum genere cuidam rubo, et calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, nunquam folia dimittens, nec ante mediam aestatem germinans. Idque mirum est, Graecis auctoribus proditum, apud nos postea sileri. Nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Aegypti, et in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

XXXIV. Ceterae omnes extra praedictas, (etenim enumerare longum,) folia deperdunt: observatumque non arescere, nisi tenuia, et lata, et mollia. Quae vero non decidant, callo crassa, et angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timaeus Mathematicus Sole Scorpionem transeunte, sideris vi, et quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa adversum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quaedam tardius amittunt, atque in hiemes prorogant moras. Neque interest maturius germinasse: utpote cum quaedam primae germinent, et inter novissimas nudentur; ut amygdalae, fraxini, sambuci. Morus autem novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna et in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrisque: et vetustae prius arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In serotina ficu, et hiberna piro, et malo granato est pomum tantum aspici in matre. Neque his autem, quae semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus aliis, tum arescunt vetera: quod evenit circa solstitia maxime.

XXXV. Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, praeterquam populo, ederae, crotoni, quam et cici diximus vocari. Populi tria genera: alba, ac nigra, et quae Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte viridi. Huic, nigraeque, et crotoni, folia in iuventa circinatae rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederae angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo evolat: candidae, traditae folio numerosiore, candida, et ut villi. Folia granatis et amygdalis rubentia.

XXXVI. Mirum in primis id, quod ulmo, tiliaeque, et oleae, et populo albae, et salici evenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium: nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum. Est et publica omnium foliorum in ipsis differentia. Namque pars inferior a terra herbido viret colore. Ab eadem laeviora, nervos, callumque, et articulos in superiore habent parte: incisuras vero subter, ut manus humana. Oleae superne candidiora, et minus laevia: item ederae. Sed omnium folia quotidie ad Solem oscitant, inferiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcunque habet, quae in aliis gentium lana est.

XXXVII. In Oriente funes validos e palmae foliis fieri dictum est, eosque in humore utiliores esse. Et apud nos fere palmis a messe decerpuntur. Ex his meliora, quae sese non diviserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in Sole expanduntur, et noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur.

XXXVIII. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicae, oleae: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, et ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa arundini, salici: palmae etiam duplicia: circinata piro, mucronata malo, angulosa ederae, divisa platano: insecta pectinum modo piceae, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, ut urticis. Pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo brevi oleae, et ilici: longo vitibus: tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. Iam et in pomo ipso, mali quodam in genere, parva mediis emicant folia, interim et gemina. Praeterea aliis circa ramos, aliis et in cacumine ramorum: robori, et in caudice ipso. Iam densa, ac rara, semperque lata rariora. Disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque. Ramulosa ulmo, et cytiso. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernaque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem et ficulnea, ilignaque, et ederacea. Dantur et ex arundine, ac lauro. Decidunt sorbo universa, ceteris paulatim. Et de foliis hactenus.

XXXIX. Ordo autem naturae annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Favonio, circiter fere sextum Idus Februarii. Hoc maritantur vivescentia e terra: quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, a fovendo dictus, ut quidam existimavere. Flat ab occasu aequinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, et pro sua quaeque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, et diutius gravida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt vero cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc, et germinatio, laborum.

XL. Flos est pleni veris indicium, et anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se novas, alias-

que quam sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent: et sunt tristes quaedam, quaeque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici, atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt et abortus, qui nunquam maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quae vero non floreat, ferre protinus baccis nascentibus, quae biennio haereant. Sed id falsum: omnibusque iis dura facies semper. Sic et hominum multis fortuna sine flore est.

XLI. Omnes autem germinant, etiam qui non florent, magna et locorum differentia. Quippe cum ex eodem genere quae sunt in palustribus, priora germinent: mox campestria, novissima in silvis. Per se autem tardius piri silvestres, quam cetera. Primo Favonio cornus, proxime laurus, pauloque ante aequinoctium tilia, acer. Inter primas vero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. Festinat et platanus. Ceterae vere coepturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur germinatio, nimia soli ubertate, aut invitantis caeli voluptate: quod magis in herbis segetum evenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit.

Sunt aliae naturales quibusdam, praeterque vernas, quae suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hiberna Aquilae exortu, aestiva Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maxime in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet haec ratio. Et reliquae quidem arbores, ut primum coepere, continuant germinationem. Robur, et abies, et larix, intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: ideo et ter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter XV diebus. Iterum germinant transeunte Geminos Sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus. Clareque et tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit: cum primum emittit uvam: iterum cum digerit. Eorum quae non florent, partus tantum est et maturitas. Quaedam statim in germinatione florent, properantque in eo: sed maturescunt tarde, ut vites. Serotino quaedam germinatu florent, maturantque celeriter, sicuti morus, quae novissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore: ob id dicta sapientissima arborum. Sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu.

XLII. Ex his, quae hieme Aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio vero pomum maturat. Ab ea proxime florent Armeniaca, dein tuberes, et praecoces: illae peregrinae, hae coactae. Ordine autem naturae, silvestrium primae, sambucus, cui medulla plurima: et cui nulla, cornus mascula. Urbanarum, malus: parvoque post, ut simul videri possit, pirus, et cerasus, et prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus: dein Punica, fici. At vites et oleae florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, et quae paulo serius incipit, olea. Defloruescunt omnia septenis diebus, non celerius: quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia et intra VIII Idus Iulii, etesiarum praecursu.

XLIII. Nec statim fructus sequitur in aliquibus. Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. Ex eo genere femina post autumnum fert baccas acerbas, et ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa et inutilis, cum mas e fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed et terebinthus messibus reddit semen, et acer, et fraxinus: nuces, et mala, et pira, praeterquam hiberna, aut praecocia, autumno. Glandiferae serius etiamnum, Vergiliarum occasu: esculus tantum autumno. Incipiente autem hieme quaedam genera mali, pirique, et suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem et picea praeveniunt germinatione quindecim fere diebus. Semen vero post Vergilias et ipsae reddunt.

XLIV. Citreae, et iuniperus, et ilex, anniferae habentur: novusque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est: habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum avidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: et sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. Quae se in arbore ipsa divisere, azaniae vocantur: laeduntque ceteras, nisi detrahantur.

XLV. Fructum arborum solae nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem et olivam. Infelices autem existimantur, damnataeque religione, quae neque seruntur unquam, neque fructum ferunt. Cremutius auctor est, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quae gummi gignunt, post germinationem aperiuntur: gummi vero non nisi fructu detracto spissatur.

XLVI. Novellae arbores carent fructu, quamdiu crescunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus: item Punica, quae etiam roribus nimiis et pruinis florem amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pirus et amygdala, etiamsi non pluat, sed fiat Austrinum caelum, aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint. Ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque providens natura, facile nascenti, et depacto surculo, incuriosius semen dedit. Una tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iovis speluncae torvum ligneumque, magnitudine ciceris.

XLVII. Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut in Paro silva caedua, quae nihil fert. Persicae arbores in Rhodo florent tantum. Fit haec differentia et ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quae ferant, tradunt. Facit et densitas sterilitatem.

XLVIII. Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum, et cacuminibus ferunt: ut pirus, Punica, ficus, myrtus: cetero eadem natura, quae frugibus. Namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (ut dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem.

XLIX. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum: ei demum serius folium nascitur, quam pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. Ficus et praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maxime sunt.

L. Sunt et biferae in eisdem. In Cea insula capri-

fici triferae sunt. Primo foetu sequens evocatur, sequenti tertius: hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. Biferae et in malis ac piris quaedam, sicut et praecoces. Malus silvestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maxime. Vites quidem et triferae sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnae apud Matroum biferam, et malum in agro Consentino. Hoc autem evenit perpetuo in Tacapensi Africae agro, de quo plura alias: ea est soli fertilitas. Trifera est et cupressus. Namque baccae eius colliguntur mense Ianuario, et Maio, et Septembri: ternasque earum gerit magnitudines.

Est vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertiliores, arbutus, quercus: inferiore, iuglandes, fici mariscae. Omnes, quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, et in apricis locis, nec pingui terra. Silvestriora omnia tardiora. Quaedam ex iis omnino non maturescunt. Item quae subarantur, aut quae ablaqueantur, celeriora neglectis: haec et fertiliora.

LI. Est etiamnum aetatis differentia. Amygdala enim et pirus in senecta fertilissimae: ut et glandiferae, et quoddam genus ficorum. Ceterae in iuventa tardiusque maturantes: quod maxime notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius: novellis copiosius. Celerrime vero senescit, et in senecta deteriorem fructum gignit malus: namque et minora poma proveniunt, et vermiculis obnoxia. Quin et in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum foetu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia praeposteris. Omnia autem celerius senescunt praefoecunda. Quin et protinus moriuntur aliqua, caelo foecunditatem omnem eblandito: quod maxime vitibus evenit. Contra morus tardissime senescit, fructu minime laborans. Tarde et quorum crispa materies: ut acer, palma, populus. Et subarata ocius senescunt. Silvestria autem tardissime. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo et praeflorent talia, et praegerminant, atque in totum praecocia fiunt: quoniam omnis infirmitas caelo magis obnoxia est.

LII. Multae vero plura gignunt, ut diximus in glandiferis: inter quas laurus uvas suas: maximeque sterilis, quae non gignit aliud: ob id a quibusdam mas existimatur. Ferunt et avellanae iulos compactili callo, ad nihil utiles. Plurima vero buxus. Nam et semen suum, et granum, quod crataegum vocant, et a septemtrione viscum, a meridie hyphear: de quibus plura mox paulo. Interdumque pariter res quaternas habent.

LIII. Arbores quaedam simplices, quibus a radice caudex unus: et rami frequentes, ut olivae, fico, viti. Quaedam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus: item nux avellana: quin immo melior est, et copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinae. Quaedam bifurcae, atque etiam in quinas partes diffusae. Quaedam dividuae, nec ramosae, ut sambuci. Quaedam individuae, ramosae, ut piceae. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceae, abieti. Aliis inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem subrecta divisura, ramique in caelum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur: totis vero detruncatis durat. Et si infra, quam rami fuere, praecidatur, quod superest, vivit: si vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, sive faba Graeca: quam Romae a suavitate fructus silvestris quidem, sed cerasorum paene natura, loton appellant. Praecipue domibus expetitur ramorum petulantia, brevi caudice latissima exspatiantium umbra, et in vicinas domos saepe transilientium. Nulli opacitas brevior: nec aufert Solem hieme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus: ferarum enim rostra reddunt, adhaerentibus uni maximo minoribus.

LIV. Ramorum aliqui caeci, qui non germinant: quod natura fit, si non evaluere: aut poena, cum deputatos cicatrix hebetavit. Quae dividuis in ramo natura est, haec viti in oculo, arundini in geniculo. Omnium terrae proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, et si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes, aequali per totum duum cubitorum crassitudine reperitur. Quaedam statim in ramos sparguntur, ut mali.

LV. Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliae: aliis crassus, ut robori. Aliis laevis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmae. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut viti. Quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, ut viti, arundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, ut vitibus, tiliae, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, arundini.

LVI. Magna et radicum differentia. Copiosae fico, robori, platano: breves et angustae, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquam minutis in latera dispersis. Crassiores lauro et inaequales: item oleae, cui et ramosae. At robori carnosae. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleae, malisque, et cupressis, per summa cespitum. Aliis recto meatu, ut lauro, oleae: aliis flexuoso, ut fico. Minutis haec capillamentis hirsuta, ut abies, multaeque silvestrium: e quibus montani praetenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, et alia vasa nectunt. Quidam non altius descendere radices, quam Solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassiorisve, dixere: quod falsum arbitror. Apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur, VIII cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine et citri est. Ab ea platani, roboris, et glandiferarum. Quarundam radix vivacior superficie, ut lauri. Itaque cum trunco inaruit, recisa etiam laetius fruticat. Quidam brevitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimae, et senectus ocissima. Falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus eversa vi tempestatis, et iugerum soli amplexa.

LVII. Prostratas restitui plerumque, et quadam terrae cicatrice vivescere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quae plurimum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, levatae onere in sua scrobe reponuntur. Factumque iam est hoc in iuglandibus, oleisque, ac multis aliis. Est in exemplis, et sine tempestate, ullave causa alia quam prodigii, cecidisse multas ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis, ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret: a quo deinde tempore maiestas populi Romani resurrexit, quae ante vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum in Philippis, salice procidua atque detruncata: et Stagiris in Museo populo alba: omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, vitaeque reddita longitudine quindecim cubitorum, crassitudine quatuor ulnarum.

LVIII. Arbores, quas naturae debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior exsistit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata vivere. Hoc alias fastidio, alias contumacia, saepius imbecillitate eorum, quae transferantur, evenit: alias caelo invidente, alias solo repugnante.

LIX. Fastidit balsamum alibi nasci: nata Assyria malus alibi ferre: nec non et palma nasci ubique aut nata parere: vel cum promisit etiam, ostenditque ea educare, quae tanquam invita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriae vicina perveniendi. Non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Arabia quidem ex India, et nave peregrinari. Tentavit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerumque exorari ut vivant, atque transmigrent: aliquando et a solo impetrari, ut alienas alat, advenasque nutriat: caelum nullo modo flecti. Vivit in Italia piperis arbor: casiae vero etiam in septemtrionali plaga: vixit in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succum omnem ex iis Soles, coquentesque lacrimam?

Illud proxime mirum, mutari naturam in iisdem, atque pro indiviso valere. Cedrum aestuosis partibus dederat: et in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapaeo urbe, omni modo laboravit Mithridates rex, et ceteri incolae, sacrorum certe causa, laurum myrtumque habere: non contigit, cum teporis arbores abundent ibi, Punicae, ficique, iam mali et piri laudatissimae. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt: Persica in Tusculano, nec non nuces Graecae cum taedio inseruntur, Tarracina silvis scatente earum.

LX. Cupressus advena, et difficillime nascentium fuit, ut de qua verbosius saepiusque, quam de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut paene fruticosi generis, Diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita. Femina sterilis diu. Metae demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorum ordinibus: nunc vero tonsilis facta in densitate parietum, coercitaque gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiam in picturas operis topiarii, venatus, classesve, et imagines rerum tenui folio, brevique, et virenti semper vestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium convoluta, quae et femina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturque. Utraque autem immittitur in perticas, asseresve, amputatione ramorum, qui XIII anno denariis singulis veneunt. Quaestuosissima in satus ratione silva: vulgoque, dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, cum Cato Tarentinam eam appellet: credo, quod primum eo venerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque in loco terram moverit quispiam, vi naturali haec gignitur, protinusque emicat: illa vero etiam non appellato solo, ac sponte, maximeque in Idaeis montibus, et quos Albos vocant, summisque iugis, unde nives nunquam absunt, plurima, quod miremur: alibi non nisi in tepore proveniens, et nutricem magnopere fastidiens.

LXI. Nec terrae tantum natura circa has refert, aut perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis imbrium. Aquae plerumque semina afferunt: et certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicae regioni, cum primum ibi laserpitium natum est: ut in herbarum natura dicemus. Nata est et silva urbi ei proxima, imbre piceo crassoque, circiter urbis Romae annum CCCCXXX.

LXII. Edera iam dicitur in Asia nasci: negaverat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin et Harpalum omni modo laborasse, ut sereret eam in Medis, frustra: Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi Patris: cuius dei et nunc adornat thyrsos, galeasque etiam ac scuta, in Thraciae populis, in solemnibus sacris. Inimica arbori, satisque omnibus: sepulcra, muros rumpens: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei.

Duo genera eius prima, ut reliquarum, mas, et femina. Maior traditur mas corpore, et folio duriore etiam ac pinguiore, et flore ad purpuram accedente. Utriusque autem flos similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida, et nigra edera, tertiaque quae vocatur helix. Etiamnum hae species dividuntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia et folio: fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, et grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui et semen nigrum, alii crocatum: cuius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris: quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Graecos etiamnum duo genera huius faciunt, a colore acinorum: erythranum, et chrysocarpum.

Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maxime distat. Parva sunt et angulosa, concinnioraque, cum reliquorum generum simplicia sint. Distat et longitudine internodiorum: praecipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc aetatis esse, non generis existimant: primoque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur: quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac virens, quae plurima est: altera candido folio: tertia, versicolori, quae Thracia vocatur. Etiamnum herbaceae tenuiora folia, et in ordinem digesta, densioraque. In alio genere diversa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, et similiter ordinatis densioribusque est: alteri generi neglecta haec omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularumque habitu distant: et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea.

Arbores autem necat candida, omnemque succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quae sunt ceteris inflexae: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarum generi radicosa brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta: ab ea nigrae. Sed proprium albae, quod inter media folia emittit brachia, utrinque semper amplectens: hoc et in muris, quamvis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, vivit tamen duratque: et totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis et solida arbores fugit ac strangulat. Est et in fructu differentia albae nigraeque ederae: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant. Est et rigens edera, quae sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diverso nunquam nisi humi repens chamaecissos.

LXIII. Similis est ederae, e Cicilia primum quidem profecta, sed in Graecia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa ramis, folio ederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruscae modo, non ederae, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque: infausta omnibus sacris et coronis: quoniam sit lu-

gubris, virgine eius nominis, propter amorem iuvenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerumque festa sua polluit, ederam existimando: sicut in poetis, aut Libero Patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? Et smilace fiunt codicilli: propriumque materiae est, ut admota auribus lenem sonum reddat. Ederae mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat e ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

LXIV. Inter ea, quae frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt arundines, belli pacisque experimentis necessariae, atque etiam deliciis gratae. Tegulo earum domus suas Septemtrionales populi operiunt, durantque aevis tecta alta. Et in reliquo vero orbe cameras levissime suspendunt. Chartisque serviunt calami, Aegyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidii, et qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit ligno: fissilis praeacuta semper acie: geniculata. Cetero gracilitas nodis distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculae coma, neque hac supervacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut ubi lignosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa, et interiecta navium commissuris, ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice.

LXV. Calamis Orientis populi bella conficiunt: calamis spicula addunt irrevocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque et ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis Solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere ventos et imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes et Orientis, omniaque Parthorum regna diligentius computet, aequa ferme pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Praecipuus hic usus in Creta bellatores suos praecipitavit. Sed in hoc quoque, ut ceteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quam in Rheno Bononiensi amne, cui et plurima inest medulla, pondusque volucre: et contra flatus quoque pervicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Haec et Creticis commendatioribus: quanquam praeferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando et hastarum vicem praebent additis cuspidibus. Arundini quidem Indicae arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac feminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, feminae capacius. Navigiorumque etiam vicem praestant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnem maxime nascuntur.

Arundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa foecundius resurgit. Radix natura vivax, geniculata et ipsa. Folia Indicis tantum brevia. Omnibus vero a nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque a media internodio cum plurimum desinunt vestire, procumbuntque. Latera arundini calamoque in rotunditate bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad laeva per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues.

LXVI. Plura autem genera. Alia spissior, densiorque geniculis, brevibus internodiis. Alia rarior, maioribus: tenuiorque et ipsa. Calamus vero alius totus concavus, quem syringiam vocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine pervius, quem auleticum vocant: hic tibiis utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, et tenui foramine, hunc totum fungosa replet medulla. Alius brevior, alius procerior, exilior, crassiorque. Fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi in aquaticis natus: quoniam et haec differentia est: multum praelata arundine, quae in siccis proveniat. Suum genus sagittario calamo, ut diximus: sed Cretico longissimis internodiis, obsequentique, quo libeat flecti, calefacto. Differentias faciunt et folia non multitudine, verum et colore. Varia Laconicis, et ab ima parte densiora, quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, longisque vestiri tunicis, spatiosius a nodo scandente complexu. Est et obliqua arundo, non in excelsitatem nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate animalibus. Vocatur a quibusdam elegia. Est et in Italia nascens adarca nomine, palustris, ex cortice tantum sub ipsa coma, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est quae sinapi.

De Orchomenii lacus arundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characian vocabant crassiorem firmioremque, plotian vero subtiliorem: hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis exspatiantis lacus. Tertia arundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno nascebatur. Nam et lacus incrementa hoc temporis spatio servabat: prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Chaeroniam infausto Atheniensium, et saepe: Lebaida vocatur influente Cephisso. Cum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem; vocabantur zeugitae. Contra bombyciae, maturius reciproco, graciles: feminarum, latiore folio atque candidiore, modica lanugine: aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus: non silendo et reliquo curae miraculo, ut venia sit, argento iam potius cani. Caedi solebant tempestivae usque ad Antigenidem tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub Arcturo: sic praeparatae aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoque multa domandae exercitatione, et canere tibiae ipsae docendae, comprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquam varietas accessit, et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia coeptae, et fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie. Sed tum ex sua quamque tantum arundine congruere persuasum erat: et eam, quae radicem antecesserat, laevae tibiae convenire: quae cacumen, dextrae: immensum quantum praelatis, quas ipse Cephissus abluisset. Nunc sacrificae Tuscorum e buxo, ludicrae vero loto, ossibusque asininis, et argento fiunt. Aucupatoria arundo a Panhormo laudatissima: piscatoria Abaritana ex Africa.

LXVII. Arundinis Italiae usus ad vineas maxime. Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum. Simul et corrudam, unde asparagi fiant: concordare enim amicitiam. Salicem vero circa: qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant, et Caecuba educent: licet alni sepibus muniant, contraque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae, caesaeque densius innumero herede prosint.

LXVIII. Salicis statim plura genera. Namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque balteo corticis vincula: et aliae virgas sequacis ad vincturas lentitiae. Aliae praetenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliae firmiores corbibus, ac plurimae agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice, lenique tractatu, vilioribus vasis, quam ut e corio fiant: atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimae. Caedua salici fertilitas, densior tonsura, ex brevi pugno verius, quam ramo: non, ut remur, in novissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior

est reditus, minorisve impendii, aut tempestatum securior.

LXIX. Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato attribuit, prioremque quam olivetis, quamque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem et genistae, et populi, et ulmi, et sanguinei frutices, et betullae, et arundo fissa, et arundinum folia, ut in Liguria, et vitis ipsa, recisisque aculeis rubi alligant, et intorta corylus. Mirumque, contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici tamen praecipua dos. Finditur Graeca rubens: candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido ligat nexu. In Asia tria genera observant. Nigram, utiliorem viminibus: candidam agricolarum usibus: tertiam, quae brevissima est, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocant, eandemque purpuream. Alteram nitelinam a colore, quae sit tenuior. Tertiam Gallicam, quae tenuissima.

LXX. Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neque in herbarum, aut alio ullo, quam suo genere, numerentur iure scirpi fragiles palustresque, ad tegulum, tegetesque: e quibus detracto cortice, candelae luminibus et funeribus serviunt. Firmior quibusdam in locis eorum rigor. Namque iis velificant non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator Africus, praepostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt: proximeque aestimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt, usu.

LXXI. Sed frutectosi generis sunt inter aquaticas et rubi, atque sambuci fungosi generis: aliter tamen, quam ferulae: quippe plus ligni utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor, ibi caesa, ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt: et alio genere similitudinem rosae, qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idaeum vocant Graeci a loco. Tenuius est quam cetera, minoribusque spinis, et minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle: et igni sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque parvos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo: qui et ipsi aqua decocti manduntur.

LXXII. Humor et cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, ulmis salivosus: lentus ac pinguis malis, vitibus ac piris aquosus. Vivaciora, quibus lentior. Atque in totum corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nervi, venae, ossa, medullae, pro cute cortex. Mirum: is in moro medicis succum quaerentibus, vere, hora diei secunda, lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipes: ii vocantur a colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiae optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, ut olea: magis quam quibus carnosum, ut cerasus. Nec omnibus adipes carnesve largae, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habent buxus, cornus, olea: nec medullam minimumque etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, (et plurimam ambae medullam:) nec arundines maiore ex parte.

LXXIII. In quarundam arborum carnibus pulpae venaeque sunt. Discrimen earum facile. Venae latiores candidioresque pulpae fissilibus insunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet praelongae admota, ictus ab altero capite vel graphii sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Unde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibus sunt tubera, sic sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se convoluto. Hoc pretiosissimum in citro, et acere. Cetera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris caesa. Fagis pectines transversi in pulpa. Apud antiquos inde et vasis honos. Manius Curius iuravit se ex praeda nihil attigisse, praeter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur: ut quae pars fuit ab radice, validius sidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine et tenui constat. Haec maxime fissilia. Alia frangi celeriora, quam findi, quibus pulpa non est: ut oleae, vites. At e contrario totum e carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, et quae sine medulla esse diximus.

Ceteris nigricans color. Fulva cornus, in venabulis nitet, incisuris nodata propter decorem. Cedrus, et larix, et iuniperus rubent. Larix femina habet, quam Graeci vocant aegida, mellei coloris. Inventum est pictorum tabellis immortale, nullisque fissile rimis, hoc lignum. Proximum medullae est. In abiete leuson Graeci vocant. Cedri quoque durissima, quae medullae proxima, ut in corpore ossa, deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Namque qui venabula ex ea faciunt, praeferunt omnibus: constat enim ex cute et ossibus.

LXXIV. Caedi tempestivum quae decorticentur, ut teretes, ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias cortice inextricabili, et carie subnascente ei, materiaque nigrescente. Tigna et quibus aufert securis corticem, a bruma ad Favonium: aut si praevenire cogamur, Arcturi occasu, et ante eum Fidiculae: novissima ratione, solstitio. Dies siderum horum reddetur suo loco. Vulgo satis putant observare, ne qua dedolanda arbos sternatur ante editos suos fructus. Robur vere caesum, teredinem sentit: bruma autem, neque viatur, neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat sese findatque: quod in subere tempestive quoque caeso evenit. Infinitum refert et lunaris ratio: nec nisi a vicesima in tricesimam caedi volunt. Inter omnes vero convenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interlunii, alii silentis lunae appellant. Sic certe Tiberius Caesar concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum caedi in Rhaetia praefinivit. Quidam dicunt, ut in coitu et sub terra sit Luna: quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coitus in novissimum diem brumae, illa sit aeterna materies: proxime, cum supra dictis sideribus. Quidam et Canis ortum addunt, et sic caesas materies in forum Augustum. Nec novellae autem ad materiem, nec veteres utilissimae. Circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duillii Imperatoris ab arbore excisa LX die navigasse. Contra vero Hieronem regem CCXX naves effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL die a securi navigavit. Tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet.

LXXV. Cato hominum summus in omni usu, de materiis haec adiicit. Prelum e sapino atra potissimum facito. Ulmeam, pineam, nuceam: hanc atque aliam materiam omnem cum effodies, Luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. Cavetoque, ne per rorem trahas, aut doles. Idemque mox: Nisi intermestri, Lunaque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus septem proximis, quibus Luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caveto nigram materiam doles, neve caedas, neve tangas, nisi siccam: neve gelidam, neve rorulentam. Tiberius idem et in capillo tondendo servavit interlunia. M. Varro adversus defluvia praecepit observandum id a pleniluniis.

LXXVI. 1. Larici et magis abieti succisis, humor diu defluit. Hae omnium arborum altissimae ac rectissimae. Navium malis antennisque propter levitatem praefertur abies. Communia his pinoque, ut quadripartitos venarum cursus bifidosque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis: optima quadripartitis materies, et mollior quam ceterae. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quae pars a terra fuit, enodis est: haec, qua diximus ratione, fluviata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniae partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis, ac diuturnae. Ideo Romae infernas abies supernati praefertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninoque laudatissimae: in Gallia, Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deterior Aeneatica et Arcadica. Pessimae Parnassia et Euboica: quoniam ramosae ibi et contortae, putrescentesque facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quae cedro. Vasta haec in Hispania, maximeque Vaccaeis: medulla eius ubicunque solidior etiam, quam cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, ubi convolvere se venae atque nodi. Inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est, duritia clavo similis, inimica serris. Et quaedam forte accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo.

2. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occultaverat. Fuitque arbor illa fatalis excidio urbis, praemonitae oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisae accidit, ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inventos, ad continendos partus esse remedio. Amplissima arborum ad hoc aevi existimatur Romae visa, quam propter miraculum Tiberius Caesar in eodem ponte naumachiario exposuerat advectam cum reliqua materie: duravit ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs e larice, longa pedes CXX bipedali crassitudine aequalis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen aestimantibus. Fuit memoria nostra et in porticibus septorum a M. Agrippa relicta, aeque miraculi causa, quae diribitorio superfuerat, XX pedibus brevior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis praecipuae visa est in navi, quae ex Aegypto Caii principis iussu, obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua nave nihil admirabilius visum in mari certum est: CXX M. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. Ibi namque demersa est a Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere, advectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoque auditur octoginta nummûm et pluris malos venumdari ad eos usus, rates vero convecti quadraginta sestertiûm millibus plerasque. At in Aegypto et Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur, ad undeciremem Demetrii succisa, centum triginta pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germaniae praedones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quaedam et triginta homines ferunt.

3. Spisissima, ex omni materie, ideo et gravissima, iudicatur ebenus, et buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex: nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quae Romae ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: et huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quae proxime accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur et Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium haec sola ungi vult, meliorque oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro silvestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quae diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non alio paene, quam ad radios rotarum, utile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clavisve figendum, ceu ferreis. Ilex item, et oleaster, et olea, atque castanea, carpinus, populus. Haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea esset ramis saepe deputatis: castratio illa est, adimitque vires. De cetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactum non queat, et ne sic quidem adactus avelli clavus. E diverso clavum non tenet cedrus. Mollissima tilia: eadem videtur et calidissima: argumentum afferunt, quod citissime ascias retundat. Calidae et morus, laurus, edera, et omnes, e quibus igniaria fiunt.

LXXVII. Exploratorum hoc usus in castris, pastorumque reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi vel foliorum facillimo conceptu. Sed nihil edera praestantius quae teratur, lauro quae terat. Probatur et vitis silvestris, alia quam labrusca, et ipsa ederae modo arborem scandens. Frigidissima quaecunque aquatica: lentissima autem, et ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, et ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Levissima ex his ficus et salix, ideoque utilissimae. Omnes autem ad cistas, quaeque flexili crate constant. Habent et candorem, rigoremque, et in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. Rigorem fortissime servat ulmus: ob id cardinibus, crassamentisque portarum utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmae est mollis, et suberis materies: spissae et malus, pirusque: nec non acer, sed fragile: et quaecunque crispa. In omnibus silvestria et mascula differentias cuiusque generis augent. Et infoecunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus, et cornus.

LXXVIII. Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, et olea: ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxus.

LXXIX. Maxime aeterna putant ebenum, et cupressum, cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiae Dianae: utpote cum tota Asia exstruente quadringentis annis peractum sit, convenit tectum eius esse e cedrinis trabibus. De ipso simulacro deae ambigitur: ceteri ex ebeno esse tradunt. Mucianus ter consul, ex his qui proxime viso eo scripsere, vitigineum, et nunquam mutatum septies restituto templo. Hanc materiam elegisse Pandemion: etiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Minerva quoque, non modo Libero Patre, vetustatem ei tribuat. Adiicit, multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, tenuatque iuncturas, quas et ipsas esse modico admodum miror. Valvas esse e cupresso, et iam quadringentis prope annis durare materiem omnem novae similem. Id quoque notandum, val-

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

vas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera uno in genere materiae nitor maxime valeat aeternus. Nonne simulacrum Veiovis in arce e cupresso durat, a condita Urbe DCLXI anno dicatum? Memorabile et Uticae templum Apollinis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positae fuere prima urbis eius origine, annis MCLXXVIII. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianae a Zacyntho advectae cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiae, ut auctor est Bocchus, infraque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Hannibal, iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur aedes in Aulide eiusdem deae, seculis aliquot ante Troianum bellum exaedificata: quonam genere materiae scientia obliterata. In plenum dici potest, utique quae odore praecellant, ea aeternitate praestare.

A praedictis morus proxime laudatur, quae vetustate etiam nigrescit. Et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus quam alia. Ulmus in perflatu firma, robur defossum, et in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera, torquendo sese. Larix in humore praecipua, et alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur et fagus in aqua, et iuglans: hae quidem in his, quae defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem et subdialibus aptissima. Fagus et cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiens. Contra adacta in terram in palustribus alnus aeterna, onerisque quantilibet patiens: cerasus firma: ulmus et fraxinus lentae, sed facile pandantur: flexiles tamen, stantesque a circumcisura siccatae fideliores. Laricem in maritimis navibus obnoxiam teredini tradunt: omniaque, praeterquam oleastrum et oleam. Quaedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniora.

LXXX. Infestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem gravissimo: rodunt dentibus. Hae tantum in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem proprie dici. Terrestres, tineas vocant: culicibus vero similes, thripas. Quartum est et e vermiculorum genere: et eorum alii putrescente succo ipsa materie: alii pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cum tantum eroserit, ut circumagat se, generat alium. Haec nasci prohibet in aliis amaritudo, ut cupresso: in aliis duritia, ut buxo. Tradunt et abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus Luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naves fierent: quas CC annis durantes inventas: et si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum: et cum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

LXXXI. Apud nos materiae finduntur aliquae sponte: ob id architecti eas limo illitas siccari iubent, ut afflatus non noceant. Pondus sustinere validae, abies, larix, etiam in transversum positae. Robur, olea, incurvantur ceduntque ponderi. Illae renituntur, nec temere rumpuntur: priusque carie, quam viribus deficiunt. Et palmae arbor valida: in diversum enim curvatur: et populus. Cetera omnia inferiora pandantur: palma e contrario fornicatim. Pinus et cupressus adversus cariem tineasque firmissimae. Facile pandatur iuglans: fiunt enim et ex ea trabes. Frangi se praenuntiat strepitu: quod in Antandro accidit, cum e balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceae, alni, ad aquarum ductus in tubos cavantur. Obrutae terra plurimis durant annis. Eaedem si non integantur, cito senescunt: mirum in modum fortiores, si humor extra quoque supersit.

LXXXII. Firmissima in rectum abies. Eadem valvarum repagulis, et ad quaecunque libeat intestina opera aptissima, sive Graeco, sive Campano, sive Siculo fabricae artis genere spectabilis: ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem et curribus maxime sociabilis glutino: in tantum, ut findatur ante, qua solida est.

LXXXIII. Magna autem et glutini ratio, propter ea quae sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc usu probant venam, et vocant feruleam, argumento similitudinis, quoniam laciniose crispa, in omni genere. Et glutinum abdicant quaedam, et inter se et cum aliis insociabilia glutino, sicut robur: nec fere cohaerent, nisi similia natura: ut si quis lapidem lignumque coniungat. Cornum maxime audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quae lenta diximus: praeterque, morus et caprificus. Serrabilia, ac sectilia, quae modice humida. Arida enim lentius serrae cedunt: viridia, praeter robur et buxum, pertinacius resistunt, serrarumque dentes replent aequalitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eademque hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior. Gallica vero, etiam ad currus flexibilis, vitem aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa.

LXXXIV. Facilis et fagus, quanquam fragilis et tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola utilis. Secatur in laminas praetenues et ilex, colore quoque non ingrata: sed maxime fida iis quae terantur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia ilex, et utroque legitur ulmus. Sunt vero et parvi usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino, utilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maioresque e pinu et ilice. Est his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae, quam immaturae: quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius immoti, plantae modo germinaverint. Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea.

Quae in laminas secantur, quorumque operimento vestiatur alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut citrum, acerque. Nec aliarum tubera in pretio. Media pars arborum crispior, et quo propior radici, minoribus magisque flexilibus maculis. Haec prima origo luxuriae, arborem alia integi, et viliores ligno pretiosiores cortice fieri. Ut una arbor saepius veniret, excogitatae sunt et ligni bracteae. Nec satis: coepere tingi animalium cornua: dentes secari: lignumque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiam et in mari quaeri. Testudo in hoc secta. Nuperque portentosis ingeniis principatu Neronis inventum, ut pigmentis perderet se, plurisque veniret imitata lignum. Sic lectis pretia quaeruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum enim e testudine facit.

LXXXV. Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Liternino Africani prioris manu satae olivae. Item myrtus eodem loco conspicuae magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romae vero lotos in Lucinae area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXXIX Urbis, aede condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubium, cum ab eo luco Lucina nominetur: haec nunc circiter annum CCCCL habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ae-

tas, quae capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur.

LXXXVI. Verum altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, aequaeva Urbi intelligitur, ut auctor est Masurius. Radices eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus aequalis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta.

LXXXVII. Vetustior autem Urbe in Vaticano ilex, in qua titulus aereis literis Etruscis, religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos exstant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una aetate ante Iliacum bellum.

LXXXVIII. Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: et alteram in Caphyis Arcadiae luco. Sunt hodie ex adverso Iliensium urbis, iuxta Hellespontum, in Protesilai sepulcro arbores, quae omnibus aevis cum in tantum accrevere, ut Ilium aspiciant, inarescunt, rursusque adolescunt. Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

LXXXIX. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligaverit. In Ponto circa Heracleam arae sunt Iovis Stratii cognomine: ibi quercus duae ab Hercule satae. In eodem tractu portus Amyci est Bebryce rege interfecto clarus. Eius tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quonjam si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependerit Marsyas victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. Nec non palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur. Olympiae oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religiose. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita a Minerva.

XC. E diverso brevissima vita est Punicis, fico, malis: et ex his, praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acutis: et dulciori in Punicis. Item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur et aquaticae celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant, laurus, et mali, et punicae. Firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis CC inter auctores conveniat.

XCI. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam aetate nostra adamavit Passienus Crispus bis consul, orator: Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior postea: osculari complectique eam solitus, modo cubare sub ea, vinumque illi affundere. Vicina luco est ilex, et ipsa nobilis XXXIV pedum ambitu caudicis, X arbores mittens singulas magnitudinis visendae: silvamque sola facit.

XCII. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam et in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur: namque et hoc praeter fructus agnoscitur non in novissimis mirabile. Quaedam enim in terra gigni non possunt, et in arboribus nascuntur. Namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum. Est et in Syria herba quae vocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese. Item circa Tempe Thessalica, quae polypodion vocatur, et quae dolichos, ac serpyllum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quod vero in spina fullonia hippophaeston, capitulis inanibus, foliis parvis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur.

XCIII. Visci tria genera. Namque in abiete ac larice stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice et quercu, differentiam facit odor virusque, et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro et lento. Hyphear ad saginanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo: dein pinguefacit, quae suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio, aestatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, visco in his quae folia amittant, et ipsi decidere: contra inhaerere nato in aeterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per alvum avium redditum, maxime palumbis ac turdis. Haec est natura, ut nisi maturatum in ventre avium, non proveniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper frutectosi ac viridis. Mas fertilis, femina sterilis. Aliquando non fert.

XCIV. Viscum confit ex acinis, qui colliguntur messium tempore immaturi: nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco vero marcescunt. Siccantur deinde, et aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus. Unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. Inde in profluente, rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscum pennis avium tactu ligandis, oleo subactum, cum libeat insidias moliri.

XCV. Non est omittenda in ea re et Galliarum admiratio. Nihil habent Druidae (ita suos appellant magos) visco, et arbore, in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druidae videri. Enimvero quidquid adnascatur illis, e caelo missum putant, signumque esse electae ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inventu, et repertum magna religione petitur: et ante omnia sexta Luna, quae principia mensium annorumque his facit, et seculi post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque rite sub arbore praeparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit: falce aurea demetit: candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat his quibus dederit. Foecunditatem eo poto dari cuicunque animalium sterili arbitrantur: contra venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVII.

I. Natura arborum, terra marique sponte sua provenientium, dicta est. Restat earum, quae arte et humanis ingeniis fiunt verius, quam nascuntur. Sed prius mirari succurrit, qua retulimus penuria pro indiviso possessa a feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes vero et cum alitibus, in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi, atque Cn. Domitii Ahenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto praestantior in eodem Palatio, Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali, C. Aquilii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo, Crassus atque Domitius, censuram post consulatus simul gessere, anno conditae Urbis DCLXII, frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex aemulatione avidissimum est, graviter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius sestertium millies identidem promittens. Et Crassus, ut praesens ingenio semper, et faceto lepore solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emtam volente Domitio: Crassus, Utrumne igitur ego sum, inquit, quaeso, Domiti, exemplo gravis, ab ipsa mea censura notandus, qui in domo, quae mihi hereditate obvenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex arbores aestimes? Eae fuere loti, patula ramorum opacitate lascivae, Caecina Largo e proceribus crebro in iuventa nostra eas in domo sua ostentante. Duraveruntque, quoniam et de longissimo aevo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremavit Urbem, annis CLXXX. Postea cultu virides iuvenesque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cetero Crassi domum, nihilque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum praeter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettii marmoris, aedilitatis gratia ad scenam ornandam advectas, in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullae marmoreae. Tam recens est opulentia: tantoque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium servaverit Domitius.

Fuere ab iis et cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui praeclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, adversus Hannibalem edidit: Stolonum Liciniae genti: ita appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: unde et pampinatio inventa primo Stoloni dedit nomen. Fuit et arborum cura legibus priscis: cautumque est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas aeris XXV. Quid existimamus, venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem illos, qui frugiferas tanti taxaverant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummum: maiore singularum reditu, quam erat apud antiquos praediorum. Ob hoc insita, et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus, quo maxime modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutamque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quae constare animadvertimus; sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur vita. Nam diligentiam in supervacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia in universum, et quae ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de caelo terraque dicemus.

II. Aquilone maxime gaudent, densiores ab afflatu eius laetioresque, et materiae firmioris. Qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento eo opponenda, et id tantum a septemtrione servandum. Quin immo tempestiva frigora plurimum arborum firmitati conferunt, et sic optime germinant: alioqui, si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cum defloruere, protinus sequuntur imbres, in totum poma depereunt: adeo ut amygdalae et piri, etiam si omnino nubilum fuit, Austrinusve flatus, amittant foetus. Circa Vergilias quidem pluere inimicissimum viti et oleae: quoniam tunc coitus est earum: hoc est illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quae septemtrionibus, aut praeposteris fiunt horis. Hiemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres vero tunc expetendi evidens causa est, quoniam arbores foetu exinanitas, et foliorum quoque amissione languidas, naturale est avide esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hiemem, ut absumto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est, germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quin immo si plures ita continuentur anni, etiam ipsae moriantur arbores, quando nemini dubia poena est in fame laborantium. Ergo qui dixit hiemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Hiberno quidem pulvere laetiores fieri messes, luxuriantis ingenii fertilitate dictum est. Alioqui vota arborum frugumque communia sunt, nives diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terrae evanescentem exhalatione includunt et comprimunt, retroque agunt in vires frugum atque radices: verum quod et liquorem sensim praebent, purum praeterea levissimumque, quando nix aquarum caelestium spuma est. Ergo humor ex his non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur distillans, velut ex ubere alit omnia quae non inundat. Tellus quoque illo modo fermentescit, et succi plena, ac lactescentibus satis non effoeta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pinguescunt, praeterquam ubi calidus semper aer est, ut in Aegypto. Continuatio enim et ipsa consuetudo, idem quod modus aliubi ef-

ficit: plurimumque prodest, ubicunque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum praecoces excurrere germinationes, evocatae indulgentia caeli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinae hiemes noxiae, silvestribus quoque: quae magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuvante medicina: quando vestire teneras intorto stramento in silvestribus non est. Ergo tempestivae aquae hibernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cum educant poma: nec protinus, sed iam valido foetu. Quae fructus suos diutius continent, longioresque desiderant cibos, his et serotinae aquae utiles: ut viti, oleae, Punicis. Hae iam pluviae generis cuiusque arboribus diverso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter eisdem imbribus aliqua laedi videas, aliqua iuvari, etiam in eodem genere, sicut in piris: alio die hiberna quaerunt pluvias, alio vero praecocia, ut pariter quidem omnia desiderent. Hibernum tempus est ante germinationem, quae Aquilonem Austro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis praefert: sunt enim plerumque frigidiora: et montuosa planis, et nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas Sole.

Connexa et situs vinearum, arbustorumque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad occasus seri damnavit. Aliqui sic maluere, quam in exortu. A pluribus meridiem probari adverto: nec arbitror perpetuum quidquam in hoc praecipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad caeli cuiusque mores dirigenda solertia est. In Africa meridiem vineas spectare, viti inutile, colono insalubre est, quoniam ipsa meridianae subiacet plagae: quapropter qui ibi in occasum aut septemtriones conseret, optime miscebit solum caelo. Cum Virgilius occasus improbet, nec de septemtrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores.

Multum rationis obtinent et venti. In Narbonensi provincia atque Liguria, et parte Etruriae, contra Circium serere imperitia existimatur: eundemque obliquum accipere, providentia. Is namque aestates ibi temperat: sed tanta plerumque violentia, ut auferat tecta. Quidam caelum terrae parere cogunt: ut quae in siccis serantur, orientem ac septemtriones spectent: quae in humidis, meridiem. Nec non ex ipsis vitibus causas mutuantur, in frigidis praecoces serendo, ut maturitas antecedat algorem. Quae poma vitesque rores oderint, contra ortus, ut statim auferat Sol: quae ament, ad occasus, vel etiam ad septemtriones, ut diutius eo fruantur. Ceteri fere rationem naturae secuti, in Aquilonem obversas vites et arbores poni suasere: odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat. Aquilonis situm, ventorumque reliquorum, diximus secundo volumine, dicemusque proximo plura caelestia. Interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam in meridiem etiam spectantium semper ante decidant folia.

Similis et in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxii, in plurimis iidem utiles: quibusdam satis e longinquo aspicere maria iucundum: propius admoveri satis halitum, inutile. Similis et fluminum stagnorumque ratio. Nebulis adurunt, aut aestuantia refrigerant. Opacitate, atque etiam rigore gaudent, quae diximus. Quare experimentis optime creditur.

III. A caelo proximum est terrae dixisse rationem, haud faciliore tractatu: quippe non eadem arboribus convenit et frugibus plerumque: nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima vitibus: aut quae tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro, et argillam, cunctis ad vineas generibus anteponunt, quanquam praepingues, quod excipitur in eo genere. Invicem sabulum album in Ticinensi, multisque in locis nigrum, itemque rubrum, etiam pingui terrae permixtum, infoecundum est.

Argumenta quoque iudicantium saepe fallunt. Non utique laetum solum est, in quo procerae arbores nitent, praeterquam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quae vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent: nam quid laudatius Germaniae pabulis? et tamen statim subest arena tenuissimo cespitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum: non hercules magis, quam pinguis, adhaerens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferroque omnis rubiginem obducit. Nec gravis aut levior iusto deprehenditur pondere: quod enim pondus terrae iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quaedam aqua. Sed neque illa quae laudatur, diu, praeterquam salici, utilis sentitur. Inter argumenta stipulae crassitudo est, tanta alioqui in Laborino Campaniae nobili campo, ut ligni vice utantur: sed idem solum ubicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius paene, quam vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus terra, quae ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam tofus scaber natura friabilis, expetitur quoque ab auctoribus. Virgilius et quae filicem ferat, non improbat vitibus. Salsaeque terrae multa melius creduntur, tutiora a vitiis innascentium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat. Nec campi omnes minus Soles atque perflatus, quam opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quaedam in alto secreta, et suo cuique corde pervidenda.

Quid quod mutantur saepe iudicata quoque ac diu comperta? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleaeque desierunt, quae prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutavit caeli habitum. At in Syracusano agro advena cultor elapidato solo, perdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria levem tenui sulco imprimunt vomerem, quia subest saxum exurens aestate semina. Iam in quibusdam locis similes aestus immodici, et frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum, rigore: aestibus, Africa et Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum foecundus, ut suo tempore satum demetant hordeum, sublatumque protinus serant, et cum aliis frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Baetica. Pucina vina in saxo coquuntur. Caecubae vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum ac soli varietas ac differentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud Censores ageret, campos Roseae dixit Italiae sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret: sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse voluit, et vitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Terram amaram, sive macram, si quis probare velit, demonstrant eas atrae degeneresque herbae: frigidam autem, retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi, argillamque, operi difficillimas, quaeque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc et fructui sit adversum. Item e contrario cineraceam, et sabulum album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur, vel uno ictu cuspidis. Cato breviter atque ex suo more vitia determinat: Terram cariosam cave neve plaustro, neve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut paene vestigiis quoque interdicat? Redigamus ad li-

gni cariem, et inveniemus illa, quae in tantum abominatur, vitia, aridae, fistulosae, scabrae, canescentis, exesae, et pumicosae. Plus dixit una significatione, quam possit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione vitiorum quaedam, non aetate, (quae nulla in ea intelligi potest,) sed natura sua, anus terra: et ideo infoecunda ad omnia, atque imbecilla.

Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente: qui est totius Italiae situs: terram vero teneram quae vocetur pulla. Erit igitur haec optima et operi, et satis. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: et quidquid optari debet, in eo vocabulo invenietur. Illa temperatae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, nec madida, nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis a deo caelatam dixit, addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbae alites, vomerem comitantes, corvique aratoris vestigia ipsa rodentes.

Reddatur hoc in loco luxuriae quoque sententia et aliqua in propositum. Certe Cicero, lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, unguenta sunt, quae terram, quam quae crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quam redolent. Ita est profecto: illa erit optima, quae unguenta sapiat. Quod si admonendi sumus, qualis sit terrae odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam quiescente ea sub occasum Solis, in quo loco arcus caelestis deiecerit capita sua: et cum a siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum divinum ex Sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertusque neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis fere est in novalibus caesa vetere silva, quae consensu laudatur.

Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura quievit: quod in vineis non fit. Eoque diligentius eligenda est, ne vera exsistat opinio eorum qui iam Italiae terram existimavere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat et caelo: nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis vitio lutescens. Contra, in Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, et a parte altera iugi, anu vomerem trahente, vidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui praecipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac praepinguem, dementia operae est. Quid potest sperare qui talem colit?

IV. Alia est ratio, quam Britannia et Gallia invenere, alendi eam ipsa: quod genus vocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terrae adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo. Non omisere et hoc Graeci: quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in humida frigidaque terra.

Illam Gallias Britanniasque locupletantem cum cura dici convenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri coepta proficientibus ingeniis. Est enim alba, rufa, columbina, argillacea, tofacea, arenacea. Natura duplex: aspera, aut pinguis. Experimenta utriusque in manus: ususque geminus, aut ut fruges tantum alant, aut edant et pabulum. Fruges alit tofacea alba, quae si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis: verum aspera tractatu, et si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est rufa, quae vocatur acaunumarga, intermixto lapide terrae minutae, arenosae. Lapis contunditur in ipso campo: primisque annis stipula difficulter caeditur, propter lapides. Impendio tamen minimo levitate, dimidio minoris quam ceterae, invehitur. Inspergitur rara: sale eam misceri putant. Utrumque hoc genus semel iniectum in quinquaginta annos valet, et frugum et pabuli ubertate.

Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albae cretae argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore angustatis: intus, ut in metallis, spatiante vena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Neque est exemplum ullius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidae, glyssomargam vocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior; ita ut messe sublata ante sementem alteram laetissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX annis: densior iusto Signini modo strangulat solum. Columbinam Galliae suo nomine eglecopalam appellant: glebis excitatur lapidum modo: Sole et gelatione ita solvitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Haec ex aequo fertilis. Arenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis vero, et si alia sit. Ubios gentium solos novimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, et pedali crassitudine iniecta laetificent. Sed ea non diutius annis X prodest. Hedui et Pictones calce uberrimos fecere agros: quae sane et oleis, et vitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, ut medicamentum rapiatur: et fimi desiderat aliquantulum, quae primo plus aspera, et quae in herbas non effunditur: alioqui novitate, quaecunque fuerit, solum laedet, ne sic quidem primo post anno fertilis. Interest et quali solo quaeratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

V. Transpadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum: quod quia levissimum est, ob id exurunt. Utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sunt qui pulvere quoque uvas alii iudicent, pubescentesque pulverent, et vitium arborumque radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi provinciae, et vindemias certius sic eo coqui, quia plus pulvis ibi, quam Sol, confert.

VI. Fimi plures differentiae: ipsa res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus laetificans reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur: divulgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis: quod etiam pabulo boum suumque magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseverat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Ceteri auctores consensu humanas dapes ad hoc inprimis advocant. Alii ex his praeferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alii per sese, aqua iterum, largiusque etiam, quam cum bibitur, admixta. Quippe plus iam ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo accesserit. Haec sunt certamina, quibus invicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcitias suum laudant. Columella solus damnat. Alii cuiuscunque quadrupedis ex cytiso: aliqui columbaria praeferunt. Proximum deinde caprarum est, ab hoc ovium, deinde boum, novissimum iumentorum. Hae fuere apud priscos differentiae, simulque praecepta (ut invenio) re tali utendi, quando et hic vetustas utilior: visumque iam est apud quosdam provincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinae vice cribris superiniici, foetore adspectuque, temporis viribus, in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere e calcariis fornacibus.

Varro praeceptis adiicit, equino, quod sit levissimum, segetes alendas: prata vero graviore, et quod ex hordeo fiat, multasque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum praeferunt, ovillumque caprino, omnibus vero asininum, quoniam lentissime mandunt. E contrario usus adversus utrumque pronuntiat. Inter omnes autem constat nihil esse utilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulisve desectae, circa radices arborum ac vitium obrutis. Etiam ubi non sit pecus, culmo ipso, vel etiam filice, stercorare arbitrantur.

Cato: Stercus unde fiat, stramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernasque. E segete evellito ebulum, cicutam, et circum salicta herbam auctam, ulvamque: eam substernito ovibus, frondemque putridam. Vinea si macra erit, sarmenta sua comburito, et ibidem inarato. Itemque ubi saturus eris frumentum, oves ibi delectato.

VII. Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorant fruges: lupinum, faba, vicia. Sicut e contrario cicer, quia vellitur, et quia salsum est: hordeum, foenum Graecum, ervum: haec omnia segetem exurunt, et omnia quae velluntur: nucleos in segetem ne indideris. Virgilius et lino segetem exuri, et avena, et papavere arbitratur.

VIII. Fimeta sub dio concavo loco, et qui humorem colligat, stramento intecta, ne in Sole arescant, palo e robore depacto fieri iubent: ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terrae, plurimum refert Favonio flante, ac Luna sitiente. Id plerique prave intelligunt a Favonii ortu faciendum, ac Februario mense tantum: cum id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocunque tempore facere libeat, curandum ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat, Lunaque decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur ubertas effectusque eius observatione tali.

IX. Abunde praedicta ratione caeli ac terrae, nunc de his arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proveniunt. Nec pauciora prope sunt genera: tam benigne naturae gratiam retulimus. Aut enim semine proveniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito et consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem provenire, Trogum credidisse demiror. Quaedam autem pluribus generibus seruntur, quaedam omnibus.

X. Ac pleraque ex his ipsa natura docuit, et in primis semen serere, cum decidens exceptumque terra vivesceret. Sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes: caeduis dumtaxat exceptis. Ex semine autem, quanquam dissimili, ea quoque, quae et aliis modis seruntur: ut vites, et mala, atque pira. Namque iis pro semine nucleus, non ut supra dictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia haec tarda proventu, ac degenerantia, et insito restituenda. Interdum etiam castaneae.

XI. Quibusdam natura contra omnino non degenerandi, quoquo modo serantur: ut cupressis, palmis, lauris. Namque et laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his angusta, et baccalis, et tinus, simili modo seruntur. Baccae mense Ianuario, Aquilonis afflatu siccatae leguntur, expandunturque rarae, ne calefiant acervo. Postea quidam fimo ad satum praeparatas, urina madefaciunt. Alii in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioqui uligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine vicenae fere acervatim mense Martio: eaedem et propagine seruntur: triumphalisque talea tantum. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romae propagine Tarentina. Democritus et alio modo seri docet, grandissimis baccarum tusis leviter, ne grana frangantur, eaque intrita reste circumlini, atque ita seri: parietem fore densitatis, ex quo virgulae differantur. Sic et spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. Pilas autem laurus et myrti inopia a trimatu tempestivum est transferre. Inter ea quae semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere et dura, calidaque terra: in pingui aut humida mori, ac sterilescere. Serendas quam maxime falcatas et e novella, fimoque diluto maceratas per triduum, aut pridie quam serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas triangula ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectae seruntur commissuris iacentibus. Pineae nucleis septenis fere in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quae baccis seritur. Citrea grano et propagine: sorba semine, et a radice planta, et avulsione proveniunt. Sed illa in calidis: sorba et in frigidis et humidis.

XII. Natura et plantaria demonstravit, multarum radicibus pullulante sobole densa, et pariente matre, quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur: ut in lauris, Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt soboli, ut ulmorum, palmarumque. Nullis vero tales pulluli proveniunt, nisi quarum radices amore Solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atque in seminariis adolescere, iterumque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam silvestres: sive arborum quoque, ut hominum natura, novitatis ac peregrinationis avida est: sive discedentes virus relinquunt, mansuescuntque tractatu, ceu ferae, dum radici avellitur planta.

XIII. Et aliud genus simile natura monstravit, avulsique arboribus stolones vixere. Quo in genere et cum perna sua avelluntur, partemque aliquam e matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur Punicae, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisque vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inventum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, et rubis depactis: mox et culturae, ut populis, alnis, salici, quae vel inverso surculo seritur. Iam eae ibi disponuntur, ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarii curam ante convenit dici, quam transeatur ad alia genera.

XIV. Namque ad id praecipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quam matrem, saepe convenit. Sit ergo siccum, succosumque, bipalio subactum, advenis hospitale, et quam simillimum terrae, in quam transferendae sint. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incursum etiam gallinacei generis: quam minime rimosum, ne penetrans Sol exurat fibras: intervallo sesquipedum seri: nam si inter se contingant, praeter alia vitia, etiam verminosa fiunt: ideo sarriri convenit saepius, herbasque evelli. Praeterea semina ipsa fruticantia supputare, ac falcem pati consuescere.

Cato et furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad Solem recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcenda: sic pirorum malorumque semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos semine satas et ipsas. Minimis id granis constat, ut vix perspici quaedam possint: non omittendo naturae miraculo, e tam parvo gigni arbores: tanto maiore tritici et hordei grano: ne quis fabam reputet. Quid simile originis suae habent malorum pirorumque semina? His principiis respuentem secures materiam nasci, indomita ponderibus immensis prela, arbores velis, turribus murisque impellendis arietes? Haec est naturae vis, haec potentia. Super omnia erit, e lacrima nasci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo e cupresso femina (mas enim, ut diximus, non gignit) pilu-

lae collectae, quibus docui mensibus, siccantur Sole: ruptaeque emittunt semen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, area aequata cylindris, aut volgiolis, densum: terraque cribris supercernitur pollicis crassitudine. Contra immane pondus attollere se non valet, torqueturque sub terra. Ob hoc pavitur vestigiis. Leniter rigatur a Solis occasu in trinis diebus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. Differuntur post annum dodrantali filo, custodita temperie, ut viridi caelo serantur, ac sine aura. Mirumque dictu, periculum eo tantum die est, si roraverit quantulumcunque imbrem, aut si afflaverit. De reliquo tutae sunt perpetua securitate, aquasque odere. Et zizipha grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inseruntur in pruno silvestri, et malo cotoneo, et in calabrice: ea est spina silvestris. Quaecunque optime et myxas recipit, utiliter et sorbos. Plantas ex seminario transferre in aliud, priusquam suo loco ponantur, operose praecipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant.

XV. Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, samara colligenda est circa Martias Kalend. cum flavescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata, crassitudine quae in cupressis. Pluviae si non adiuvent, rigandum. Deferendae ex arearum venis post annum in ulmaria, intervallo pedali in quamque partem. Maritas ulmos autumno serere utilius, quia carent semine: nam eae e plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub Urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quae vicenûm pedum esse coeperunt. Sulco, qui novenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, et eo amplius, circa positas, pedes terni undique e solido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Intervalla ex loci natura sumuntur. Rariores serendas in campestribus convenit. Populos et fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est, ab Idibus Febr. plantis et ipsas nascentes. In disponendis arboribus, arbustisque ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata et necessaria, non perflatu modo utilis, verum et aspectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem se porrigente versu. Populis eadem ratio semine, qua ulmos serendi: transferendi quoque e seminariis eadem et silvis.

XVI. Ante omnia igitur in similem transferri terram, aut meliorem oportet. Nec e tepidis aut praecocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. Praefodere scrobes ante (si fieri posset) tanto prius, donec pingui cespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut Solem pluviasque combibant: aut si id conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso, aut duro solo, trium cubitorum esse in quamque partem. In pronis palmo amplius: et ubique caminata fossura ore compressiore sint. Nigra vero terra duo cubita, et palmum, quadratis angulis. Eadem mensura Graeci auctores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam vero sesquipede minus altos, quoniam in humido solo ad vicina aquae perveniat.

Cato: Si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imosque palmum et pedem, altitudine quatuor pedum: eos lapide consterni, aut si non sit, perticis salignis viridibus: si neque eae sint, sarmentis: ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex praedicta arborum natura, ut altius demittantur ea quae summa tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Haec et similia quaternos pedes oportet demitti. Ceteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam, Papirius Cursor imperator, ad terrorem Praenestinorum praetoris. Destringi secures iussit. Est innoxium abradi partes, quae se nudaverint. Testas, aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui et contineant humorem, et transmittant: non item planos facere, et a terreno arcere radicem existimantes. Glarea substrata inter utramque sententiam fuerit.

Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam praecipiunt: alii, cum annum impleat. Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, meridianam caeli partem signare in cortice, ut translata in iisdem et assuetis statueretur horis: ne Aquiloniae meridianis oppositae Solibus finderentur, et algerent meridianae Aquilonibus. Quod e diverso affectant etiam quidam in vite, ficoque, permutantes in contrarium. Densiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum, et minus amittere: ficumque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cavent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octavam spectare maluerim. Aeque latet non negligendum, ne radices mora inarescant, neve a Septemtrionibus, aut ab ea parte caeli usque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversae iis ventis radices praebeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causae agricolis. Cato omnes ventos, et imbrem quoque in tota translatione damnat. Et ad haec proderit quam plurimum terrae, in qua vixerint, radicibus cohaerere, ac totas cespite circumligari: cum ob id Cato in corbibus transferri iubeat, procul dubio utilissime. Idem summam terram contentus est subdi. Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium. Ficus, si in scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocissime ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio carent reliqua poma similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, ut exemtas appareat, non evulsas, quis dubitet? Qua ratione et reliqua confessa omittimus: sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque a trunco oblini fimo, et foliis praeligari praecipiens.

XVII. Huius loci pars est ad intervalla pertinens. Quidam Punicas, et myrtos, et lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen novenis. Malos amplius paulo, vel magis etiam piros, magisque amygdalas, et ficus: quod optime diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumque, et umbrae cuiusque arboris: quoniam has quoque observari oportet. Breves sunt, quamvis magnarum arborum, quae in orbem ramos circinent, ut in malis, pirisque. Eaedem enormes cerasis, lauris.

XVIII. Iam quaedam umbrarum proprietas. Iuglandium gravis et noxia, etiam capiti humano, omnibusque iuxta satis. Necat gramina et pinus: sed ventis utraque resistit, qua iam et protecta vinearum ratione egent. Stillicidia pinus, quercus, ilicis, ponderosissima. Nullum cupressi, umbra minima, et in se convoluta. Ficorum levis, quamvis sparsa: ideoque inter vineas seri non vetantur. Ulmorum lenis, etiam nutriens, quacunque opacat. Attico haec quoque videtur e gravissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Constrictae quidem ullius noxiam esse non arbitror. Iucunda et platani, quanquam crassa: licet gramini credere non soli, haud alia laetius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis: pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatuque crebro Solem umbra temperans, eodem gravi protegens in imbre. Omnium fere levis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda haec quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quando quibusque satis umbra aut nutrix, aut noverca

est. Iuglandium quidem, pinorumque, et picearum, et abietis, quaecunque attigere, non dubie venenum est.

XIX. Stillicidii brevis definitio est. Omnium quae proiectu frondis ita defenduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla saeva est. Ergo plurimum intererit hac inquisitione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. Iam per se colles minora quaerunt intervalla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo intervallo, de qua Catonis Italica sententia est: in XXV pedibus minimum, plurimum XXX seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Baetica arbor. In Africa vero (fides penes auctores erit) milliarias vocari multas narrant a pondere olei, quod ferant annuo proventu. Ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit undique: aut in macro solo, ac duro, atque ventoso, cum minimum XLV. Baetica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscientiam pudendam esse conveniet, adultas interlucare iusto plus, et in senectam praecipitare, aut (plerumque ipsis, qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est foedius agricolis, quam gestae rei poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

XX. Quaedam autem natura tarde crescunt, et in primis semine tantum nascentia, et longo aevo durantia. At quae cito occidunt, velocia sunt, ut ficus, Punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix: et tamen antecedunt divitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes et ante. Ex his lentissima pirus. Ocissima omnium cyprus, et pseudocyprus frutex. Protinus enim floret, semenque profert. Omnia vero celerius adolescunt stolonibus ablatis, unamque in stirpem redactis alimentis.

XXI. Eadem natura et propagines docuit. Rubi namque curvati gracilitate et simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumque nascuntur ex sese: repleturi omnia, ni resistat cultura: prorsus ut possint videri homines terrae causa geniti: ita pessima atque exsecranda res propaginem tamen docuit, ac viviradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces avellanas, et Praenestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, et post biennium amputato flexu, plantaque translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitando, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terraque circumfartis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa et cacumina (in summa etenim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi, eodem, quo supra, biennii spatio abscissa propagine, et cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur et avulsione. Tradunt faece vini, aut e parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum seritur, et ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron, propagine et semine.

XXII. Semine quoque inserere natura docuit, raptim avium fame devorato, solidoque, et alvi tepore madido, cum foecundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, et baccas simul discolores. Tradunt et monedulam condentem semina in thesauros cavernarum, eiusdem rei praebere causas.

XXIII. Hinc nata inoculatio, sutoriae simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenque includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem et malis haec fuit inoculatio antiqua, Virgiliana quaerit sinum in nodo gemmae expulsi corticis, gemmamque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit.

XXIV. Insitionem autem casus, magister alius, et paene numerosior, ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illae vivaci morsu apprehensae, suam ex aliena fecere vitam, apparuitque truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra aequaliter superficies: laevigatur falce truncus. Ratio postea duplex: et prima inter corticem lignumque inserendi. Timebant prisci truncum findere: mox imperare ausi medio: ipsique in eo medullae calamum imprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio vel senos adiicit, mortalitati eorum et numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneoque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus.

Multa in hoc servanda. Primum omnium, quae patiatur coitum talem arbor, et cuius arboris calamus. Varie quoque et non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficisque media sicciora, et e summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa media succus: inde et surculi: cacumina sitiunt. Facillime coalescunt, quibus eadem corticis natura, quaeque pariter florentia eiusdem horae germinationem succorumque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua observatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe advenam inhospitalis duritia. Ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certumque est, ab humeris arborum orientem aestivum spectantibus surculos petendos, et e feracibus, et e germine novello, nisi vetustae arbori inserantur: ii enim robustiores esse debent. Praeterea ut praegnantes, hoc est, germinatione turgentes, et qui parere illo speraverint anno. Bimi utique, nec tenuiores digito minimo. Inseruntur autem et inversi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conveniet, nihil usquam hulcerosum esse, aut retorridum. Spei favet medulla calami commissurae, si in matre ligni corticisque iungatur. Id enim satius, quam foris cortici aequari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, ut fastigatio laevi descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillime contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex a ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimatur. Ne luxetur, dum deprimitur: neve cortex replicetur in rugas. Ideo lacrimantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quam aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex: hoc, vitali defectu non humescit, neque concorporatur. Id etiam religionis servant, ut Luna crescente, ut calamus utraque deprimatur manu. Et alioqui in hoc opere duae simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrarii, ex diverso. Ne hiscat nimium rima, laxeque capiat, aut ne parum: et exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime praecavendum, ut praevalide accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissurae falce in truncis facto, salice praeligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quaedam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem et lignum inseri melius, cuneo optime osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro demto finduntur. Hae solae et post brumam inseruntur. Demto libro habent veluti lanuginem, quae si comprehendit insitum, putrefacit. Incolume cuneo adactum utilissime ad-

stringitur. Inserere aptissimum quam proximum terrae, si patiatur nodorum truncique ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent.

Cato argillae, vel cretae arenam, fimumque bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idque interponi et circumlini. Ex iis quae commentatus est, facile apparet, illa aetate inter lignum et corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem praecipit pira ac mala per ver, et post solstitium diebus L, et post vindemiam. Oleas autem et ficos per ver tantum, Luna sitiente, hoc est, sicca. Praeterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, et cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbae id genus est) insuper obtegi iubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc abunde arbitrantur paleato luto sarcire libro, duos digitos insito exstante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam vero et ficum, quanquam alias sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum vel florentem inserere licet, et in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum arbitrantur: servari inter duos imbrices iuxta rivos, vel piscinas, utrinque terra obstructos. Vitium vero in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine exsistant.

XXV. Cato vitem tribus modis inserit. Praesectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (ut dictum est) addi, medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos, atque ita ligatum insitum, intritaque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra aetas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quae excavat, nec urit: quoniam adustio omnis hebetat: atque ut gemmascere incipiens legatur calamus: nec plus quam binis ab insito emineret oculis, ulmeo vimine alligatus, binaque circumcideretur acie a duabus partibus, ut inde potius distillaret mucor, qui maxime vites infestat. Deinde cum evaluissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab aequinoctio autumno ad germinationis initia. Sativae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si sativae silvestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua caelo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillans. Inoculatio rores amat leves.

XXVI. Emplastri ratio et ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maxime cortici convenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum avocent, nitidissima in parte, quaque praecipua cernatur hilaritas, exemta scutula (ita ne descendat ultra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par, cum sui germinis mamma: sic compage densata, ut cicatrici locus non sit, et statim fiat unitas, nec humorem, nec afflatum recipiens: nihilominus tamen et luto munire, et vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui novis moribus favent. Sed id etiam apud veteres Graecos invenitur, et apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri iussit, mensura etiam praefinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, et trium latitudine, atque ita coagmentari, et illa sua intrita oblini: eadem ratione et in malo.

Quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus exemta cortici tessella, surculo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, piris, Punicis, malorumque generibus. Sed huic brevis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quaedam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eaque immitibus tantum et desertis locis proveniunt. Capacissima insitorum omnium ducitur platanus, postea robur: verum utraque sapores corrumpit. Quaedam omni genere inseruntur, ut ficus et Punicae. Vitis non recipit emplastra: nec quibus tenuis, ac caducus, rimosusque cortex: neque inoculationem siccae, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraque infirmissima. Et quae cortice nituntur tantum, vel levi aura ocissime deplantantur. Inserere firmissimum, et foecundius, quam serere.

Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Rom. Ateste genitus, insevit castaneam suometipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quae ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea Etereius libertus Corellianam iterum insevit. Haec est inter eas differentia: illa copiosior, haec Etereiana melior.

XXVII. Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit, ac defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, inprimisque ficus, omnibus aliis modis nascens, praeterquam talea: optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite, eoque ipso arena cooperto. Ramo seruntur et Punica, palis laxato prius meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.

XXVIII. Myrtus et taleis seritur: morus talea tantum; quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Servandum in eo ante omnia, ut taleae ex feracibus fiant arboribus: ne curvae, neve scabrae, aut bifurcae: neve tenuiores, quam ut manum impleant: ne minores pedalibus: ut illibato cortice: atque ut sectura inferior ponatur semper, et quod erit ab radice: accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

XXIX. Quae custodienda in olearum cura Cato iudicaverit, ipsius verbis optime praecipiemus. Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito: diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis, aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, beneque glutus. Cum taleam demittes, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito: cavetoque, ne librum scindas, cum adiges. Palo prius locum si feceris, quo taleam demittas, ita melius vivet. Taleae ubi trimae sunt, tum denique curae sint, ubi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis seres, ternas taleas ponito: easque divaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transversos emineant, gemma vel oculo servato. Diligenter eximere oleam oportet, et radices quam plurimas cum terra ferre. Ubi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat.

XXX. 1. Si quis quaerat, quod tempus oleae serendae sit, agro sicco per sementem, agro laeto per ver. Olivetum diebus XV ante aequinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis. Id hoc modo putato. Qua locus recte ferax erit, quae arida erunt, et si quid ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. Qua locus ferax non erit, id plus concidito, aratoque bene, enodatoque, stirpesque leves facito. Circum oleas autumnitate ab-

laqueato, et stercus addito. Qui olivetum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, et eo in radices vires oleae abibunt.

2. Quae genera olearum, vel in quo genere terrae vivere et seri debeant, quoque spectare oliveta, diximus in ratione olei. Mago in colle et siccis, et argilla, inter autumnum et brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, a messe ad brumam. Quod praecepisse eum Africae intelligitur. Italia quidem nunc vere maxime serit. Sed si et autumno libeat, post aequinoctium XL diebus ad Vergiliarum occasum, quatuor soli dies sunt, quibus seri noceat. Africae peculiare quidem in oleastro est inserere. Quadam aeternitate consenescunt proxima adoptioni virga emissa, atque ita alia arbore ex eadem iuvenescente: iterumque et quoties opus sit, ut aevis eadem oliveta constent. Inseritur autem oleaster calamo, et inoculatione.

3. Olea, ubi quercus effossa sit, male ponitur: quoniam vermes, qui raucae vocantur, in radice quercus nascuntur, et transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare prius quam serantur, utilius compertum. Vetus olivetum ab aequinoctio verno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis, melius inventum: item muscum circumdare radici. Circumfodi autem omnibus annis a solstitio duûm cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno.

4. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniam non aeque floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occasu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hieme ab occasu Sagittae, Subsolanum aut Septemtriones spectantia. Laurum ab occasu Aquilae ad occasum Sagittae. Connexa enim de tempore serendi aeque ratio est. Vere et autumno id magna ex parte fieri decrevere. Est et alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intelligitur; sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verum naturae totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub etesiarum flatu conserunt: nec non et in Graecia: oleam maxime in Laconia. Cos insula et vites tunc serit: ceteri apud Graecos, inoculare et inserere non dubitant: sed arbores non serunt. Plurimumque in eo locorum natura pollet. Namque in Aegypto omni serunt mense, et ubicunque imbres aestivi non sunt, ut in India et Aethiopia. Necessario post haec autumno seruntur arbores.

5. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver et Canis Arcturique ortus. Neque enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo maior est terrae ac satorum omnium libido: qua tempestive uti, plurimum interest conceptus. Peculiare utique in insitis, cum sit mutua cupiditas utrinque coeundi. Qui ver probant, ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui praeferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, et ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quaedam tamen statutum tempus anni habent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optime iudicabit. Frigida enim et aquosa verno conseri oportet, sicca et calida autumno.

6. Communis quidem Italiae ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum: ita ut brumam quindenis nec minus diebus antecedant. Malis aestivis, et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hiemem in Idus Februarias. Siliquae Graecae, et Persicis, ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, et pineae, et avellanae, et Graecae, atque castaneae, a Kalendis Martiis ad Idus easdem. Salici, genistae, circa Martias Kalendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis virga seri, diximus.

7. Est etiam nunc nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream, quod usquam invenerim, Columellae excogitata, ut affirmat ipse, qua vel diversae insociabilesque naturae arborum copulentur, ut fici atque oleae. Iuxta hanc seri ficum iubet non ampliore intervallo, quam ut contingi large possit ramo oleae quam maxime sequaci atque obedituro: eumque omni interim tempore edomari meditatione curvandi. Postea fico adepta vires, (quod evenire trimae, aut utique quinquenni solet,) detruncata superficie, ipsumque deputatum, et ut dictum est, adraso cacumine, defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curvatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorumque temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, aut mihi certe satis comperta.

XXXI. Cetero eadem illa de calidis frigidisque, et humidis et siccis supra dicta ratio, et scrobes fodere monstravit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expediet: aliter in aestuoso solo et sicco, ut quam maxime accipiant aquam, contineantque. Haec et veteres arbores colendi ratio est. Ferventibus enim locis accumulant aestate radices operiuntque, ne Solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatusque admittunt. Iidem hieme cumulis a gelu vindicant. Contra illi hieme aperiunt, humoremque sitientibus quaerunt. Ubicunque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos: neque id in pratis, quando amore Solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus haec quidem fructus gratia serendis inserendisque in universum sint dicta.

XXXII. Hinc restat earum ratio, quae propter alias seruntur, ac vineas maxime, caeduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes et semipedem, talea sesquipedali, vel pertica, quae utilior, quo plenior. Intervallo esse debent pedes seni. Trimae pedibus binis a terra putatione coercentur, ut se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim foecundior est, quo terrae propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili. Haec est viminalium cultura. Perticalis et virga et talea seritur, fossura eadem. Perticas ex ea caedi iustum est quarto fere anno. Et eae autem senescentium propagine resarciunt locum, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt XXV vineae iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede intervallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.

XXXIII. Arundo etiamnum dilutiore, quam hae, solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alii oculum vocant, dodrantali scrobe, intervallo duûm pedum et semipedis: reficiturque ex sese vetere arundineto exstirpato, quod utilius repertum, quam castrare, sicut antea. Namque inter se radices serpunt, mutuoque discursu nentur. Tempus conserendi, priusquam oculi arundinum intumescant, ante Kalendas Martias. Crescit ad brumam usque: desinitque, cum durescere incipit. Hoc signum tempestivam habet caesuram. Et hanc autem, quoties et vineam fodiendam putant. Seritur et transversa, non alte terra condita: erumpuntque e singulis oculis totidem plantae. Seritur et deplantata pedali sulco: binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat: prono cacumine, ne rores concipiat. Caeditur decrescente Luna. Vineis anno siccata utilior, quam viridis.

XXXIV. Castanea pedamentis omnibus praefertur facilitate tractatus, perdurandi pervicacia, regermi-

natione caedua vel salice laetior. Quaerit solum facile, nec tamen arenosum: maximeque sabulum humidum, aut carbunculum, vel tofi etiam farinam, quamlibet opaco, septemtrionalique et praefrigido situ, vel etiam declivi. Recusat eadem glaream, rubricam, cretam, omnemque terrae foecunditatem. Seri nuce diximus: sed nisi ex maximis non provenit, nec nisi quinis acervatim satis. Perfringi solum debet supra, ex Novembri mense in Februarium: quo solutae sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Intervalla sint pedalia, undique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali intervallo, plus biennio. Sunt et propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur. Tum ex cacumine supra terram relicto renascitur, et alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pavetque novitatem. Biennio fere postea prosilit. Ideo nucibus potius, quam viviradicibus, plantaria caedua implentur. Cultura non alia, quam supra dictis, fodiendis supputandisque per biennium sequens: de cetero ipsa se colit, umbra stolones supervacuos enecante. Caeditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt: durantque ultra alteram silvae suae caesuram.

Esculus similiter provenit, caesura triennio senior, minus morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur e balano, sed non nisi esculi: scrobe dodrantali, intervallis duorum pedum: seritur leviter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, caesumque maxime fruticat. Praeter haec, sunt caedua quae diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur: terramque defixa vix tolerant, non modo humorem. Sambucus contra firmissima ad palum taleis seritur, ut populus: nam de cupresso satis diximus.

XXXV. Et praedictis velut armamentis vinearum, restat ipsarum natura, praecipua tradenda cura.

1. Vitium surculis, et quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculati scaporum nodi intersepiunt medullam. Ferulae ipsae breves et ad summa breviores, articulis utique duobus internodia includunt. Medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit longitudinem impellens, quamdiu nodi pervia patet fistula. Cum vero concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, ut dictum est in arundine ac ferula: quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, laevum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cum ibi cespitem fecit. Ante vero quam faciat, in concavo oculus: et in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, uvae, folia, pampini gignuntur. Mirumque, firmiora esse in dextra parte genita.

2. Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur, sic ut descendant quae proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, unde germinant. Hac de causa et in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cum tempestive sati praegnantes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat.

3. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, et deputatum in sarmento. Opputatur autem quidquid proxime tulit fructum. Solebat capitulatus utrinque e duro surculus seri: eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Postea avelli cum sua calce coeptus est, ut in fico: neque est aliud vivacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittae vocantur, cum intorti panguntur: iidem cum recisi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere e pampinariis sterile est, nec nisi foecundo oportet. Quae raros habet nodos, infoecunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breviores, longitudine, quinque sexve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo deputentur, utilissimum. Si multo postea necesse sit serere custoditos, uti praecepimus, caveri utique, ne extra terram positi Sole inarescant, ventove aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, prius quam serantur, in aqua pluribus diebus revirescant.

4. Solum apricum et quam amplissimum in seminario, sive in vinea, bidente pastinari debet ternos pedes bipalio alto: marra reiici quaternum pedum fermento, ita ut in pedes binos fossa procedat. Fossum purgari, et extendi, ne crudum relinquatur: verum et exigi mensura. Male pastinatum deprehendunt scamna inaequalia. Metienda est et ea pars, quae interiacet pulvini. Surculi seruntur et in scrobe et in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus quam duos integi oportet, et proximam attingi terram: eodem paxillo deprimi et spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos quarto et vicesimo mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua sexto ac tricesimo mense viviradix transfertur.

5. Est et luxuriosa ratio vites serendi, ut quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisique palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit vires, uvaque fert omnium corporum suorum acinos. In alio genere inventu novitio finditur malleolus, medullaque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta seritur, et cum spargere coepit caules, deciditur, foditurque saepius. Talis uvae acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit: cum vivere semina ipsa perquam mirum sit, medulla ademta. Nasci surculos etiam, quibus non sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Namque buxi tenuissimis quinis senisve colligatis depacti proveniunt. Quondam in observatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo, aliter vivere non crediti: detraxere hoc experimenta.

6. Seminarii curam sequitur vinearum ratio. Quinque generum hae: Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatae simplici iugo, aut compluviatae quadruplici. Quae pedatae ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo vitis per se stabit. Id enim non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea vino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduoque Sole coquitur, et afflatum magis sentit, et celerius rorem dimittit: pampinationi quoque et occationi omnique operi facilior. Super cetera defloresci utilius. Iugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculove, ut in Hispania, Brundusiique. Compluviata copiosior vino est, dicta a cavis aedium compluviis. Dividitur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc vero numerosior tantum.

7. His vero tribus seritur modis: Optime in pa-

stinato, proxime in sulco, novissime in scrobe. De pastinatione dictum est. Sulco latitudo palae satis est: scrobibus ternorum pedum in quamque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, exstatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe imo sulcis, fimoque misceri, necessarium. Clivosa altiores poscunt scrobes, praeterea pulvinatis a devexitate labris. Qui ex his longiores fient, ut vites binas accipiant e diverso, alvei vocabuntur. Esse vitis radicem in medio scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in orientem aequinoctialem spectare: adminicula prima e calamo accipere.

Vineas limitari decumano XVIII pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque transversis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper vero quintanis seminari, hoc est, ut quinto quoque palo singulae iugo paginae includantur.

8. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viviradicem seri: tenero et soluto, vel malleolum, sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transversos, melius quam pastinare, ut defluvia palis eorum contineantur. Aquoso caelo, vel sicco solo malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutavit. Siccus enim et calidus autumno poscit seri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido solo viviradix quoque frustra seritur. Male et in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondens vitis, et usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere ventos sationis die utilissimum. Plerique austros optant, Cato abdicat.

9. Interesse, medio temperamento, inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem laeto solo pedes quaternos: tenui, plurimum octonos. Umbri et Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his, quae vocant porculeta. Pluvio et caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parcimoniae compendia invenit, cum vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi: ut et viviradix loco suo, et malleolus qui transferatur, inter vites et ordines seratur. Quae ratio in iugero circiter sedecim millia viviradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato provenit, quam in translato. Viviradix posita in vinea post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, et fimo addito. Simili modo et secundo anno reciditur, viresque concipit, et intra se pascit suffecturas oneri: alias festinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in foetum exeat tota. Nihil avidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires serventur, tota fit foetus.

10. Pedamenta optima, quae diximus: aut ridicae e robore, oleaque: aut si non sint, pali e iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Salubberrima in iugo arundo connexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breviores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur.

11. Tertius vineae annus palmitem velocem robustumque emittit, et quem facit aetas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excaecant eum, supina falce auferendo oculos, ut longius evocent, noxia iniuria. Utilior enim consuetudo pariendi, satiusque pampinos adiugatae detergere, usque quo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quam translata sit: neque ante LX mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alii et proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosve singulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrumque fructum tardum, praeterea retorridum et nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, postea foetum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiae errore. Quidquid est tale, plagis nascitur, non e matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: et annuos accipit tota foetus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quae cum excreverit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa. Viribus, non aetate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem viti imperare. Sequenti anno palmites salventur pro viribus matris singuli aut gemini. Iidem et secuto, si coget infirmitas, nutriantur: tertioque demum duo adiiciantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breviterque, non indulgendum est, et semper inhibenda foecunditas. Ea est enim natura, ut parere malit, quam vivere. Quidquid materiae adimitur, fructui accedit. Illa semina mavult, quam fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat: nec ampliat se, sed egerit.

12. Dabit consilium et soli natura. In macro, etiamsi vires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis foetura sub eo exeat. Minimum id esse debebit intervallum, ut attingat iugum, speretque, non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiam malit, quam parere.

13. Palmes duas tresve gemmas sub iugo habere debet, ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi, alligarique, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox adstrictus a tertia gemma alligari: quoniam et sic coercetur impetus materiae, densioresque citra pampini exsultant: cacumen religari vetant. Natura haec est: deiecta pars, aut praeligata, fructum dat; plurimumque ipsa curvatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante crebro spiritu, et illa, quam diximus, medulla. Quae ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente.

Sic duo genera palmitum. Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperque fructuarium. Relinquitur sub iugo et qui vocatur custos. Hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumserit. Et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat.

14. Vitis antequam septimum annum a surculo compleat, evocata ad fructum eiuncescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, et ad quartum usque pedamentum emitti, quod alii dracones, alii iuniculos vocant, ut faciant quae masculeta appellant. Cum induruit vitis, pessimum in vinea traducere. Quinto anno et ipsi palmites intorquentur, singulaeque e singulis materiae emittuntur, ac deinde e proximis: prioresque amputantur. Semper custodem relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec longior quam dictum est: et, si luxuriaverint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, vel duas, si uniiuga erit vinea, emittat.

15. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque initio adminiculum desiderabit, dum stare condiscat et recta surgere. Cetera a primordio eadem. Dividi autem putatione pollices aequali examine undique, ne praegravet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineae trium pedum altitudo excelsior nutat: ceteris a quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque quae sparguntur in terra, breves ad innitendum cannas circumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter se pugnent occursantes: maiorque pars terrarum ita supinam in tellure vindemiam metit. Siquidem et in Africa, et in Aegypto, Syriaque, ac tota Asia, et

multis locis Europae hic mos praevalet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata vinea: ut semper pollices tantum relinquantur: fertili solo, cum tribus gemmis: graciliore, quinis: praestatque multos esse, quam longos. Quae de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit uva terrae.

16. Genera separari, ac singulis conseri tractibus utilissimum. Mixtura enim generum etiam in vino, non modo in musto discors: aut si misceantur, non alia, quam pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quo laetior ager, et quo planior: item roscido, nebuloso, minusque ventoso conveniunt. Contra, humiliora gracili et arido, aestuoso, ventisque exposito. Iuga ad pedamentum quam arctissimo nodo vinciri oportet, vitem levi contineri. Quae genera vitium, et in quali solo caeloque essent conserenda, cum enumeraremus naturas earum et vinorum, notavimus.

17. De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique aestate tota post singulos rores confodi iubent vineam. Alii vetant gemmantem: decuti enim oculos, tractuque intrantium deteri: et ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. Inimicos et pubescente uva rastros: satisque esse vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno, ad Vergiliarum exortum, et Canis ortum, et nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel a vindemia ante brumam, cum alii ablaqueare et stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequam concipiat, hoc est, in VI Idus Maias. Deinde prius quam florere incipiat, et cum defloruerit, et variante se uva. Peritiores affirmant, si iusto saepius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rumpantur. Quae fodiantur, ante ferventes horas diei fodiendas convenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere. Fossione pulverem excitatum contra Soles nebulasque prodesse.

18. Pampinatio verna in confesso est, ab Idibus Maiis, intra dies X, utique antequam florere incipiat: et eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiae. Cum defloruerit, aliqui pampinandum putant: alii sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis praecepta decernent. Namque et putationum tradenda ratio est.

19. Protinus hanc a vindemia, ubi caeli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturae ante Aquilae exortum, ut in siderum causis docebimus proximo volumine. Immo vero Favonio, quoniam anceps culpa sit praeproperae festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagasque findi, et caeli vitio exuri oculos lacrima distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima naturae festinatio. Quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt: quo serius, eo fructum uberiorem. Quare macras prius conveniat putare, validas novissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: et ad terram verti, quam levissima cicatrice acie falcis exacta, plagaque conlaevata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant, et donec ad sincera veniatur, recidendam: quoniam e vitiosa materia utilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, novosque elici utilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum uva sint: id etenim uvas supplantat, praeterquam in novella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uva, quae nascatur e duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas vites utilius putant statui: et facilius ablaqueantur ita: meliusque est uniiugae vineae, si tamen et ipsi iugo sint vires, nec flatu infesta regio. In quadripartita quam proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse non amplius: ablaqueari autem prius, quam putari, iubent.

20. Cato de omni cultura vitium ita praecipit. Quam altissimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium constringas, hoc modo eam curato: Capita vitium putata circumfodito, arare incipito. Ultro citroque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimum propagato, veteres quam minimum castrato. Potius, si opus fuerit, deiicito, biennioque post praecidito. Vitem novellam resecari tum erit tempus, ubi valebit. Si vinea ab vite calvata erit, sulcos interponito, ibique viviradicem serito. Umbram a sulcis removeto: crebroque fodito. In vinea vetere serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit ne serito: et circum capita addito stercus, paleas, vinaceas, aut aliquid horumce. Ubi vinea frondere coeperit, pampinato. Vineas novellas alligato crebro, ne caulis praefringatur. Et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leniter, porrigitoque. Ubi recte steterint, ubi uva varia fieri coeperit, vites subligato.

21. Vitis insitio una est per ver, altera cum uva floret: ea optima est. Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dumtaxat brachium crassum licebit. Primum deputato. Binas gemmas, nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et cave, radices ne saucies. Ita uti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco, operitoque, et bene occulcato. Eodemque modo vineam statuito, alligato, flexatoque uti fuerat, crebroque fodito. Ocymum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, umbrae patiens, quod celerrime proveniat.

22. Sequitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sasernae patri filioque, celebrata Scrofae, vetustissimis post Catonem, peritissimisque: ac ne a Scrofa quidem, nisi Italiae, concessa: cum tam longo iudicetur aevo, nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et arbores religantur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique et fraxinum, ficumque, etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. Harum satus cultusque abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna servantur brachia: alternis putantur annis: sexto anno maritantur. Transpadana Italia, praeter supra dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice, propter uliginem soli. Et ulmus detruncata a medio in ramorum scamna digeritur, nulla fere XX pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octavo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisque agris: a XII in campestribus et humidis. Meridianum Solem spectare palmae debent. Rami a proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Intervallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontemque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas saepe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare, nisi validas, inimicum enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium distantes inter sese arboremque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote praestet, quod in eodem solo seri fruges et vitibus prodest. Superque, quod vindicans se altitudo, non, ut in vinea, ad ar-

cendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarum utique impendio muniri se cogat.

23. In arbusto e praedictis sola viviradicum ratio, item propaginum, et haec gemina, ut diximus. Qualorum in ipso tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam caelibem. Quod supra terram est e matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmae quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extra in capite binae relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis assuescat: caulis a capite ad duas gemmas reciditur: tertio totus mergus abscinditur, reponiturque altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viviradix a vindemia protinus debet.

24. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusque induratum annis. Hunc praecisum quam maxima amplitudine, tribus partibus longitudinis deraso cortice, quatenus obruatur, (unde et rasilem vocant,) deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta: ocissimum in vite. Si gracilis sit vitis aut terra, usitatum est quam proxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque a Septemtrionis flatu. Vites Aquilonem spectare debent ipsae, palmites autem earum meridiem.

25. Non est festinandum ad putationem novellae: sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi validae putatio admovenda: seriore fere anno ad fructum arbusta vite, quam iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priusquam arborum longitudinem aequaverit. Prima falce sex pedes a terra recidatur, flagello infra relicto, et nasci coacto incurvatione materiae. Tres ei gemmae, non amplius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis ingerantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, et emissario uno, qui subeat, usque quo placuerit. De cetero putatione omni, flagella quae proxime tulerunt, recidantur: nova circumcisis undique capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumvestit arborem, crinesque ipsos uvis: Gallica in traduces porrigitur: Aemiliae viae in radices atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.

26. Est quorundam imperitia sub ramo vitem vinculo suspendendi, suffocante iniuria: contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque, Siculi quam vocant ampelodesmon: Graecia vero universa iunco, cypero, ulva. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, et inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectaverit, recumbere. Namque ut veterina a iugo, et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo levata onere, similis respiranti. Nihilque est in opere naturae, quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus a vindemia putari, et lassas etiamnum fructu edito, improbatur. Putatae rursus alligentur alio loco: namque orbitas vinculi sentiunt, vexatione non dubia.

Traduces Gallica cultura bini utrinque lateribus, si pars quadrageno distet spatio: quaterni, si viceno: inter se obvii miscentur, alliganturque una conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati qua deficiant: aut si brevitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem unco. Traducem bimum praecidere solebant. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, ut transilem faciant, si largiatur crassitudo: alias utile toros futuri draconis pasci.

27 Unum etiamnum genus est medium inter hoc et propaginem: totas supplantandi in terram vites, cuneisque findendi, et in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus, nec recisis qui a lateribus excurrant pampinis. Novariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumvolvit. Itaque praeter soli vitia, cultura quoque torva fiunt vina. Alia culpa iuxta Urbem Varracinis, quae alternis putantur annis: non quia id viti conducat; sed quia vilitate reditum impendia exsuperant. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosasque tantum vitis partes, incipientesque inarescere deputando, ceteris ad uvam relictis, detracto onere supervacuo, pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam.

28. Arbusta arari quam altissime desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: et hoc compendium operae. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint supervacui, et absumant alimenta. Plagas ad septemtriones, aut ad meridiem spectare vetuimus: melius, si neque in occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, et difficile sanescunt, algendo nimis, aestuandove. Non eadem in vite, quae in arbustis, libertas: quoniam certa latera est facilius abscondere, et detorquere, quo velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

XXXVI. Viti adminicula addenda, quae scandat apprehensa, si maiora sint. Vitium generosarum pergulas Quinquatribus putandas, et quarum servare uvas libeat, decrescente Luna tradunt. Quae vero interlunio sint putatae, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cum sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente utique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.

XXXVII. 1. At abunde satu cultuque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur namque et arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et silvestrium quidem perniciosos negant esse, vexarique tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque fervore, aut flatu frigidiore, praepostero die: quoniam suo frigora etiam prosunt, ut diximus. Quid ergo? nonne et vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non evenit, nisi in frigido. Itaque per hiemes caeli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimae arbores gelu periclitantur, sed maximae: vexatisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam praestrictus gelu non potuit eo pervenire humor.

2. Arborum quidam communes morbi, quidam privati generum. Communis vermiculatio est, sideratio, ac dolor membrorum, unde partium debilitas: societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certe corpora, et oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaque laborant et fame, et cruditate, quae fiunt humoris quantitate. Aliquae vero et obesitate: ut omnia quae resinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: et cum radices quoque pinguescere coepere, intereunt, ut animalia, nimio adipe: aliquando et pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc servitia, nunc plebs urbana, vel rustica.

3. Vermiculantur magis minusve quaedam, omnes tamen fere: idque aves cavi corticis sono experiuntur. Iam quidem et hoc in luxuria esse coepit: praegrandesque roborum delicatiore sunt in cibo: cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici: minus, quae amarae sunt et odoratae. Eorum

no violenta, proximo dulcia futura. Alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis utique amurcam affundi. Ceteris arboribus aegris faecem vini, aut lupinum circum radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis prodest. Fici, cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea areae stringantur. Cerasos praecoces facit, cogitque maturescere calx admota radicibus. Et hoc autem, et omnia poma intervelli melius est, ut quae relicta sint, grandescant.

Quaedam poena emendantur, aut morsu excitantur, ut palmae et lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim et cineres, sed leniorem, habent: ideo fici asperguntur, rutaque, ne fiant verminosae, neve radices putrescant. Quin et vitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lacrimosae: si vero fructus earum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsasque illini, aut sandaracha, si putrescat uva. Si vero fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quod si fructum non maturent, prius inarescentem, praecisarum ad radices plagam, fibrasque, aceto acri et urina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, saepe fodere. Olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt, eaque castigatione proficiunt. Omnia haec annua caeli ratione constant: et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Nec non ignis aliquid prodest, ut arundini: ambusta namque densior mitiorque surgit.

Cato et medicamenta quaedam componit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum urnam amurcae, et aquae portionem aequam, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, stramentis antea circumpositis: item fico. Huius praecipue vere terram adaggerari radicibus: ita futurum, ut non decidant grossi, maiorque foecunditas, nec scabra proveniat. Simili modo, ne convolvulus fiat in vinea, amurcae congios duos decoqui in crassitudinem mellis: rursusque cum bituminis tertia parte, et sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis ungi: ita non fore convolvolum. Quidam contenti sunt fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxilii et alimenti arbitrantur in urina, quam Cato in amurca, addita modo aquae pari portione, quoniam per se noceat. Alii volucre appellant animal praerodens pubescentes uvas: quod ne accidat, falces, cum sint exacutae, fibrina pelle detergent, atque ita putant: sanguine ursino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes et formicae. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus: nec non et pisce suspenso iuxta in unum locum congregant: aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi et talpas amurca necant: contraque erucas, et mala ne putrescant, lacertae viridis felle tangi cacumina iubent. Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas a muliere incitati mensis, nudis pedibus, recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interveniat, quoniam ita abluatur virus medicaminis: mira quaedam excogitante solertia humana. Quippe cum averti carmine grandines credant plerique: cuius verba inserere non equidem serio ausim, quanquam a Catone prodita, contra luxata membra, iungenda arundinum fissurae. Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cuius rei rationem precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIII.

I. Sequitur natura frugum, hortorumque ac florum, quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure proveniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores, odores, coloresque, et succos, ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terrae, et adesse cunctorum parenti iuvat, quanquam inter initia operis defensae. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis et noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamque nostram illi imputamus. Genuit venena: ecquis invenit illa praeter hominem? Cavere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti, et uri: saxo rhinocerotes, et utroque apri dentium sicas, sciantque ad nocendum se praeparare animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos et sagittas tingimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos et flumina inficimus, et rerum naturae elementa. Ipsum quoque quo vivitur, aerem in perniciem vertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus: quae quidem quae praepararent contra serpentium dimicationes, quae post proelium ad medendum excogitarent, indicavimus. Nec ab ullo praeter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quae nascuntur, contenti: etenim quando plura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non et homines quidem ut venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, tabesque animi contrectata adurit, culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis, et ipsarum noctium quieti invidentium, gemitu, quae sola vox eorum est: ut inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere, aut prodesse vitae. Nec ullum aliud abominati spiritus praemium novere, quam odisse omnia. Verum et in hoc eadem naturae maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quae iuvant aluntque: quorum aestimatione et gaudio nos quoque, relictis aestuationi suae istis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eoque constantius, quo operae nobis maior, quam famae, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesque usus; sed quibus vita honosque apud priscos maximus fuerit.

II. Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit, seque duodecimum fratrem appellavit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua genitos, spicea corona, quae vitta alba colligaretur, in sacerdotio eis pro religiosissimo insigni data, quae prima apud Romanos fuit corona: honosque is non nisi vita finitur, et exsules etiam captosque comitatur. Bina tunc iugera populo Romano satis erant, nullique maiorem modum attribuit: quo servos paulo ante principis Neronis, contemtis huius spatii viridariis, piscinas iuvat habere maiores: gratumque, si non aliquem et culinas. Numa instituit deos fruge colere, et mola falsa supplicare: atque (ut auctor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem divinam, nisi tostum. Is et fornacalia instituit farris torrendi ferias, et aeque religiosas terminis agrorum. Hos enim deos tunc maxime noverant: Seiamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant: quarum simulacra in Circo videmus. Tertiam ex his nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem novas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent.

III. Iugum vocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boves agerentur cum aratro, uno impetu iusto. Hic erat CXX pedum: duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium civium, quantum quis uno die plurimum circumaravisset. Item quartarii farris, aut heminae, conferente populo. Cognomina etiam prima inde: Pilumni, qui pilum pistrinis invenerat: Pisonis, a pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optime genus sereret. Iuniorum familiae Bubulcum nominaverunt, qui bubus optime utebatur. Quin et in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novaeque nuptae farreum praeferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atque (ut refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. Hinc et locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa a pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Multatio quoque non nisi ovium boumque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum benevolentia. Cautum quippe est, ne bovem, priusquam ovem, nominaret, qui indiceret multam. Ludos boum causa celebrantes, Bubetios vocabant. Servius rex, ovium boumque effigie primus aes signavit. Frugem quidem aratro quaesitam furtim noctu pavisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat: suspensumque Cereri necari iubebant, gravius quam in homicidio convictum: impubem Praetoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Iam distinctio honosque civitatis ipsius non aliunde erat. Rusticae tribus laudatissimae eorum, qui rura haberent. Urbanae vero, in quas transferri ignominia esset, desidiae probro. Itaque quatuor solae erant a partibus urbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis urbem revisitabant, et ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica avocaretur. Quies somnusque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam a farris honore adoream appellabant. Equidem ipsa etiam verba priscae significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquam frumenta vaginis exeant, et antequam in vaginas perveniant.

IV. Ergo in moribus non modo sufficiebant fruges, nulla provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonae vilitas incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donavit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, a populo stipe collata statuta est. Trebius in aedilitate assibus populo frumentum praestitit: quam ob causam et ei statuae in Capitolio ac Palatio dicatae sunt: ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verum quo anno Mater deûm advecta Romam est, maiorem ea aestate messem, quam antecedentibus annis decem, factam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse: item vini congios, ficique siccae pondo XXX, olei pondo X, carnis XII. Nec e latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos: quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo quingentorum iugerum, et ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicae fuit ista mensura. Manii quidem Curii, post triumphos immensumque terrarum adiectum imperio, nota concio est: Perniciosum intelligi civem, cui septem iugera non essent satis. Haec autem mensura plebei post exactos reges assignata est.

Quaenam ergo tantae ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri: ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali aratore: sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella; eademque diligentia arva disponebant, qua castra: sive honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et curiosius fiunt. Serentem invenerunt dati honores Seranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quae Prata Quinctia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, et quidem, ut traditur, nudo, plenoque pulveris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde et ex agris Senatum ducesque arcessentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatae manus, inscriptique vultus exercent: non tamen surda tellure, quae parens appellatur, colique dicitur ipsa: honore his assumto, ut non invita ea, et indignata, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quae fuerint Imperatorum.

V. Igitur de cultura agri praecipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem et reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: et duces Xenophon, et Poenus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africae bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato praecepta condidisset: peritisque linguae Punicae dandum negotium, in quo praecessit omnes vir clarissimae familiae D. Silanus. Sapientes vero complures, quos sequentes praetexuimus in hoc volumine, non ingrate nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitae annum agens, de ea re prodendum putavit.

Apud Romanos multo serior vitium cultura esse coepit. Primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere: quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo; verum, ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis omni cura perquisitis, causaque rerum et ratione simul eruta. Dicemus et sidera, siderumque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata: quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractavere, quibusvis potius, quam agricolis, scripsisse possunt videri.

VI. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quae non in alio vitae genere plura certiorave sunt. Cur enim non videantur oracula, a certissimo die maximeque veridico usu profecta?

Principium autem a Catone sumemus. Fortissimi viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur,

minimeque male cogitantes. Praedium ne cupide emas. In re rustica operae ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emtum est, semper poenitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, et vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius aestimari iubet, quo pacto niteant. In bona enim, inquit, regione bene nitent. Atilius Regulus, ille Punico bello bis consul, aiebat, neque foecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effoetis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Praeterea sunt quaedam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua virtute valeat, qua dictum est positione: ut operariorum copia prope sit, oppidumque validum: ut navigiorum evectus vel itinerum: ut bene aedificatus et cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emtore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agroque, ut homini, quamvis quaestuosus sit, si tamen et sumtuosus, non multum superesse. Ille in agro quaestuosissimam iudicat vitem: non frustra, quoniam ante omnia de impensae ratione cavit. Proxime hortos riguos: nec id falso, si sub oppido sint. Et prata antiqui parata dixere. Idemque Cato interrogatus, quis esset certissimus quaestus, respondit, Si bene pascas. Quis proximus? Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quam minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodemque pertinet, quod agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro: tunc quoque cunctanter: optimumque est (ut vulgo dixere) aliena insania frui; sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, saepius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodesse quam occipitium, non mentiuntur.

VII. 1. Modus hic probatur, ut neque fundus villam quaerat, neque villa fundum. Non ut fecerunt iuxta diversis eadem aetate exemplis L. Lucullus, et Q. Scaevola, cum villa Scaevolae fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere censoria castigatio erat, minus arare, quam verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi: sic ut comparatos ei ceteros etiam Sulla Felix caecos fuisse diceret.

2. Convenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque adverso amne: quanquam Homerus omnino e flumine semper anteculanas auras insalubres verissime tradidit. Spectare in aestuosis locis septemtriones debet, meridiem in frigidis: in temperatis exortum aequinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terrae optimo genere disserentes abunde dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maxime verbis: Ebulum, vel prunus silvestris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus, malusque, frumentarii soli notae. Item nigra terra, et cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra: sabulumque, nisi id etiam pertenue est: et multo campestribus magis, quam clivosis, respondent eadem.

3. Modum agri in primis servandum antiqui putavere: quippe ita censebant, Satius esse minus serere, et melius arare: qua in sententia et Virgilium fuisse video. Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero et provincias. Sex domini semissem Africae possidebant, cum interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrum mercatus est conterminum. Agro emto domum vendendam, inclementer, atque non ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio praecepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo.

4. Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multaque de iis Cato praecepit. Nobis satis sit dixisse, quam proximum domino corde esse debere, et tamen sibimetipsi non videri. Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quidquid agitur a desperantibus. Temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, et fortassis incredibile penitus existimetur: Nihil minus expedire, quam agrum optime colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, consulatum militari industria meritus, antiquae alias parcimoniae, circiter millies H—S. liberalitate Divi Augusti congestum, usque ad detrectationem heredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendoque. In gloria internecionem ergo famemque censemus? Immo hercules, modum iudicem rerum omnium utilissimum. Bene colere necessarium est: optime, damnosum, praeterquam sobole, suo colono, aut pascendis. Alioqui colente domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operae. Nec temere olivam: nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia, tradunt: itaque decipi advenas.

VIII. 1. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? Ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi aequum est abavos, qui praeceptis suis prospexere vitae. Namque cum dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum providentiae illorum fuit, ut quam minimum esset impendii. Praecipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant: qui mortuo villico relinquere victorias, et reverti in sua rura postulabant: quorum praedia colenda suscipiebat Respublica; exercitusque ducebant, Senatu illis villicante.

Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod praestare ei fundus posset. Malum patrem familias, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate caeli. Peiorem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro.

2. Nequeo mihi temperare, quo minus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, et adduxit familiam validam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit: Veneficia mea, Quirites, haec sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliasque, et sudores. Omnium sententiis absolutus itaque est. Profecto, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.

3. Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae propria generum singulorum erunt. Interim communia, quae succurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum utilissimumque: Id agendum, ut diligant vicini. Causas reddit ille: nos existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cavet, ne familiae malae sint. Nihil sero faciendum

in agricultura omnes censent, iterumque suo quaeque tempore facienda. Ex tertio praecepto, praetermissa frustra revocari. De terra cariosa exsecratio Catonis abunde indicata est. Quanquam praedicere non cessat is: Quidquid per asellum fieri potest, vilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt et circa solstitium avulsas non renasci, nec arundine sectas, aut exaratas vomeri arundine imposita. Similiter et arundinem exarari filice vomeri imposita praecipiunt. Iuncosus ager verti pala debet: at in saxoso bidentibus. Fruteta igni optime tolluntur. Humidiorem agrum fossis concidi atque siccari, utilissimum est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant: aut supinis lateribus procumbere: quasdam occaecari, et in alias dirigi maiores patentioresque: si sit occasio, silice vel glarea sterni. Ora autem earum binis utrinque lapidibus statuminari, et alio superintegi. Silvae exstirpandae rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutae uno die macerato, sparsisque radicibus.

IX. Et quoniam praeparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera. Frumenta, ut triticum, hordeum: et legumina, ut faba, cicer. Differentia vero notior, quam ut indicari deceat.

X. 1. Frumenti ipsius totidem genera, per tempora satu divisa. Hiberna, quae circa Vergiliarum occasum sata terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aestiva, quae aestate ante Vergiliarum exortum seruntur, ut milium, panicum, sesama, horminum, irio, Italiae dumtaxat ritu. Alioqui in Graecia et Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quaedam autem utroque tempore in Italia. Ex his quaedam et tertio, veris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant. Sementiva autem, triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est quadrupedum causa sati, ut farrago: et in leguminibus, ut vicia. At commune quadrupedum hominumque usui, lupinum.

2. Legumina omnia singulas habent radices, praeter fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur: altissimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris, sine ramis. Erumpit a primo satu hordeum die septimo: legumina quarto, vel cum tardissime, septimo: faba a XV ad XX, legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quae et prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Ceteris seminibus eadem pars, et radicem, et florem.

3. Frumenta hieme in herba sunt: verno tempore fastigantur in stipulam, quae sunt hiberni generis: at milium et panicum in culmum geniculatum et concavum, sesama vero in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis continetur, ut tritici, hordei: muniturque vallo aristarum quadruplici: aut includitur siliquis, ut leguminum: aut vasculis, ut sesamae, ac papaveris. Milium, et panicum tantum pro indiviso, et parvis avibus expositum est. Indefensa quippe membranis continentur. Panicum a paniculis dictum, cacumine languide nutante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, praedensis acervatur granis, cum longissima pedali obba. Milii comae granum complexae fimbriato capillo curvantur. Sunt et panico genera: Mammosa, e pano parvis racemata paniculis: et cacumine gemino. Quin et colore distinguitur: candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Panis multifarie et e milio fit, e panico rarius. Sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat: LX pondo panis e modio reducunt, modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam invectum est, nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem, praegrandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum. Ex uno grano terni sextarii gignuntur. Seri debet in humidis.

4. Frumenta quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. Sed non ante supra dictum geniculorum numerum conceptus est spicae: qui ut spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissime diebus florere incipiunt: totidemque aut paulo pluribus deflorescunt. Hordea vero cum tardissime septem. Varro quater novenis diebus fruges absolvi tradit, et mense nono meti.

5. Fabae in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, ervum, lens. Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, ut pisorum. Quod si non habuere, deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba sola, unus et lupinis: ceteris ramosus praetenui surculo: omnibus vero fistulosus.

Folium quaedam ab radice mittunt, quaedam a cacumine. Frumentum vero, et hordeum, viciaque, et quidquid in stipula est, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, ceteris laevia. Multiplicia contra fabae, ciceri, piso. Frumentis folium arundinaceum, fabae rotundum, et magnae leguminum parti. Longiora erviliae, et piso. Faseolis venosa: sesamae, et irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, et papaveri. Legumina diutius florent, et ex his ervum ac cicer: sed diutissime faba XL diebus. Non autem singuli scapi tamdiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur vero omnia diversis diebus, et ab ima primum parte, paulatim flore subeunte.

6. Frumenta, cum defloruere, crassescunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta: item faba: paucissimis cicer. Id enim a semente diebus XL perficitur. Milium, et panicum, et sesama, et omnia aestiva, XL diebus maturantur a flore, magna terrae caelique differentia. In Aegypto enim hordeum sexto a satu mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade, hordeum. In Peloponneso octavo, et frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusque, alternis lateribus siliquantur. Fortiora ad hiemes frumenta, legumina in cibo.

7. Tunicae frumento plures. Hordeum maxime nudum, et arinca, sed praecipue avena. Calamus altior frumento, quam hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, et siligo, et hordeum. Sic et seruntur pura, qualiter moluntur, quia tosta non sunt. E diverso far, milium, panicum, purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque haec cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis servant ad satus, atque non torrent.

XI. Levissimum ex his hordeum, raro excedit XV libras, et fabas XXII. Ponderosius far, magisque etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicae hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris dedere: quod illic bracem vocant, apud nos sandalam, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quod fere quaternis libris plus reddit panis, quam far aliud. Populum Romanum farre tantum e frumento CCC annis usum, Verrius tradit.

XII. 1. Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico nullum equidem comparaverim candore ac pondere, quo maxime discernitur: montanis modo comparetur Italiae agris externum, in quo principatum tenuit Boeotia, deinde Sicilia, mox Africa. Ter-

tium pondus erat Thracio, Syrioque, deinde et Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non pervenit. Ex omni eadem genere grani practulit draconiam, strangiam, et Selenusium, argumento crassissimi calami: ita pingui solo haec genera assignabat. Levissimum et maxime inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hae fuere sententiae Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Graecia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudaverit, ad verbum translata sententia:

Et fortunatam Italiam frumento canère candido.

Quae laus peculiaris hodieque Italico est. Quo magis admiror, posteros Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti.

2. Nunc ex his generibus, quae Romam invehuntur, levissimum est Gallicum, atque e Chersoneso advectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. Adiicit Sardum selibras, Alexandrinum et trientes: hoc et Siculi pondus. Boeoticum totam libram addit: Africum et dodrantes. In Transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Clusium et senas. Lex certe naturae, ut in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in subactu congium aquae capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico: modio panis pondo XXXV reddit. Quibusdam binis mixtis, ut Cyprio et Alexandrino, XX prope libras non excedentibus. Cyprium fuscum est, panemque nigrum facit: itaque miscetur Alexandrinum candidum, redduntque XXV pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt, occasione lucrandi salis, inutilissimum. Non alia de causa opportuniora morbis corpora exsistunt. Galliae et Hispaniae frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de causa levior illis, quam ceteris, panis est.

3. Differentia est et calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur, ob nimia frigora illi plagae exquisitum. Eadem causa et trimestre invenit, detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu mense et in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento laetius. Unicalamum praeterea, nec usquam capax: seriturque non nisi tenui terra. Est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod quadragesimo die, quam satum est, maturescit: mirumque, nulli frumento plus esse ponderis, et furfuribus carere. Utitur eo et Sicilia, et Achaia, montuosis utraque partibus. Euboea quoque circa Carystum. In tantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimum. Graeci setanion vocant. Tradunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras aequent.

XIII. Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus et dies serendo cuique generi, natura singulorum exposita. Hordeum Indis sativum et silvestre, ex quo panis apud eos praecipuus, et alica. Maxime quidam oryza gaudent, ex qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzae folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae rotunditatis.

XIV. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro auctore apparet, et gladiatorum cognomine, qui hordearii vocabantur. Polentam quoque Graeci non aliunde praeferunt. Pluribus fit haec modis. Graeci perfusum aqua hordeum siccant nocte una, ac postero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant, et siccent prius, quam molant. Alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens purgant, madidumque in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac siccatum Sole rursus tundunt, et purgatum molunt. Quocunque autem genere praeparato, vicenis hordei libris, ternas seminis lini, et coriandri selibram, salisque acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt servare, cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem farinam molit, iisdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, quadrupedumque fere cibus est.

XV. Ptisanae inde usus validissimus saluberrimusque tantopere probatur. Unum laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis medicinae scientia. Ptisanae bonitas praecipua Uticensi. In Aegypto vero est, quae fit ex hordeo, cui sunt bini anguli. In Baetica et Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turranius. Idem olyram et oryzam eandem esse existimat. Ptisanae conficiendae vulgata ratio est.

XVI. Simili modo ex tritici semine tragum fit, in Campania dumtaxat et Aegypto.

XVII. Amylum vero ex omni triticô ac siligine, sed optimum e trimestri. Inventio eius Chio insulae debetur: et hodie laudatissimum inde est: appellatum ab eo, quod sine mola fiat. Proximum trimestri, quod e minime ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligneis vasis, ita ut integatur, quinquies in die mutata. Melius si et noctu, ita ut misceatur pariter. Emollitum, prius quam acescat, linteo aut sportis saccatum, tegulae infunditur illitae fermento, atque ita in Sole densatur. Post Chium maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium. Probatur autem laevore, et levitate: atque ut recens sit: iam et Catoni dictum apud nos.

XVIII. Hordei farina et ad medendum utuntur. Mirumque, in usu iumentorum, ignibus durato, ac postea molito, offisque humana manu demissis in alvum, maiores vires, torosque corporis fieri. Spicae quaedam binos ordines habent, quaedam plures usque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiae: longius, leviusque, aut brevius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura est. Ultimo ad polentam: contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est: seri non vult, nisi in sicca et soluta terra, ac nisi laeta. Palea ex optimis: stramento vero nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitosum: quia ante tollitur, quam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolae triticum cibariis tantum serunt. Hordeum sarculo seri dicunt, propterea celerrime redit: fertilissimumque, quod in Hispaniae Carthagine Aprili mense collectum est: hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. Rapitur omne a prima statim maturitate festinantius, quam cetera. Fragili enim stipula et tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur.

XIX. Frumenti genera non eadem ubique: nec ubi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima, far, quod adoreum veteres appellavere, siligo, triticum. Haec plurimis terris communia. Arinca Galliarum propria, copiosa et Italiae est. Aegypto autem ac Syriae, Ciliciaeque et Asiae, ac Graeciae peculiares, zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit e tritico suo, nequaquam Italicae parem. Qui zea utuntur, non habent far. Est et haec Italiae in Campania maxime, semenque appellatur. Hoc habet nomen res praeclara, ut mox docebimus: propter quam

Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non ut aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore crassius. Haec sola differentia est.

Ex omni genere durissimum far, et contra hiemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, et minus subactos, vel aestuosos, sitientesque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreae donis, sicuti diximus. Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca, atque natalium, pulte fritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Graeciae fuisse, quam Italiae polenta.

XX. 1. Tritici semine avidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem proprie dixerim tritici delicias: candor est, et sine virtute, et sine pondere, conveniens humidis tractibus, quales Italiae sunt, et Galliae Comatae. Sed et trans Alpes in Allobrogum tantum Meminorumque agro pertinax: in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, ut gravissima quaeque grana eius serantur. E siligine lautissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima. Praecellit in Italia, si Campana Pisis natae misceatur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosiorque cretacea. Iustum est e grano Campanae, quam vocant castratam, e modio redire sextarios quatuor siliginis, vel e gregali sine castratura sextarios quinque, praeterea floris semodium. Et cibarii, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque: cetera paria sunt. Clusina Aretinaque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si vero pollinem facere libeat, XVI pondo panis redeunt, et cibarii tria, furfurumque semodius. Molae discrimine hoc constat. Nam quae sicca moluntur, plus farinae reddunt: quae salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam nomine ipso apparet. Siligineae farinae modius Gallicae XXII libras panis reddit, Italicae duabus tribusve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

2. Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est e modiis redire semodios, et pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc aerariae officinae chartariaeque utuntur. Praeterea secundarii sextarios quatuor, furfurumque tantundem. Panis vero e modio similaginis CXXII, e floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinae, XL asses: similagini castratae octonis assibus amplius, siligini castratae duplum. Est et alia distinctio, semel tempore L. Paulli nata, XVII pondo panis reddere visa, XVIII. Tertia XIX cum triente: et secundarii panis quinas selibras, totidem cibarii, et furfurum sextarios sex.

3. Siligo nunquam maturescit pariter, nec ulla segetum minus dilationem patitur, propter teneritatem, iis quae maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quam cetera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat.

4. Ex arinca dulcissimus panis: ipsa spissior, quam far, et maior spica, eadem et ponderosior. Raro modius grani non XVI libras implet. Exteritur in Graecia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Haec enim est, quam olyram vocat. Eadem in Aegypto facilis, fertilisque. Far sine arista est: item siligo, excepta quae Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, siligo excepta, et tragos, externa omnia ab Oriente invecta, oryzae similia. Tiphe et ipsa eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Graecos est zea. Traduntque eam ac tiphen, cum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistae serantur: nec protinus, sed tertio anno.

XXI. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alebat hominem: utpote cum e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae campo, centeni quinquageni modii reddantur. Misit ex eo loco Divo Augusto procurator eius ex uno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, exstantque de ea re epistolae. Misit et Neroni similiter CCCLX stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem et Leontini Siciliae campi fundunt, aliique, et tota Baetica, et in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranium vocant. Inventus est iam et scapus unus centum fabis onustus.

XXII. Aestiva frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. Sesama ab Indis venit: ex ea et oleum faciunt: color eius candidus. Huic simile est in Asia Graeciaque erysimum; idemque erat, nisi pinguius esset: quod apud nos vocant irionem: medicaminibus annumerandum potius, quam frugibus. Eiusdem naturae et horminum, a Graecis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc, et irione, nullum animal vescitur virentibus.

XXIII. Pistura non omnium facilis: quippe Etruria spicam farris tosti pisente pilo praeferrato, fistula serrata, et stella intus denticulata, ut nisi intenti pisant, concidantur grana, ferrumque frangatur. Maior pars Italiae ruido utitur pilo: rotis etiam quas aqua verset obiter, et molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia: Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evalli, deinde Sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios XX spargi duobus sextariis aquae. Lentem torrere prius, deinde cum furfuribus leviter pisi. Aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto, et arenae semodio. Erviliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, et frigida mergi, ut paleae fluctuent, iterumque exporrigi in Sole super lintea: quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem quae evalluntur, variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur, cum per se pisitur spica, tantum aurificum ad usus. Si vero in area teritur cum stipula, palea, ut maiore in terrarum parte, ad pabula iumentorum. Milii, et panici, et sesamae purgamenta apludam vocant, et alibi aliis nominibus.

XXIV. Milio Campania praecipue gaudet, pultemque candidam ex eo facit. Fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur, et cruda etiam farina, equino lacte, vel sanguine e cruris venis admixto. Aethiopes non aliam frugem, quam milii hordeique, novere.

XXV. Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur. Sed et Circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum. Cetero aestiva frumenta riguis magis etiam, quam imbribus gaudent. Milium et panicum aquis minime, cum in folia exeunt. Vetant ea inter vites arboresve frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

XXVI. Milii praecipuus ad fermenta usus, e musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis et optimis, e musto albo triduo maturato subactis, ac Sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum similagine seminis fervefaciunt, atque ita farinae miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Graeci in binos semodios farinae satis esse besses fermenti constituere. Et haec quidem genera vindemiis tantum fiunt. Quo libeat vero tempore, ex aqua hordeoque bilibres offae ferventi foco, vel fictili patina torrentur cinere et carbone, usque dum rubeant. Postea operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur.

Cum fieret autem panis hordeaceus, ervi aut cicerculae farina ipse fermentabatur: iustum erat, duae librae, in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina, quae subigitur prius quam addatur sal, ad pultis modum decocta, et relicta, donec acescat. Vulgo vero nec suffervefaciunt, sed tantum pridie asservata materia utuntur. Palamque est naturam acore fermentari: sicut et validiora esse corpora, quae fermentato pane aluntur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

XXVII. Panis ipsius varia genera persequi supervacuum videtur: alias ab obsoniis appellati, ut ostreārii: alias a deliciis, ut artolagani: alias a festinatione, ut speustici: nec non a coquendi ratione, ut furnacei, vel artopticii, aut in clibanis cocti: non pridem etiam e Parthis invectus, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem et spongiosa inanitate, alii Parthicum. Summa laus siliginis bonitate et cribri tenuitate constat. Quidam ex ovis aut lacte subigunt. Butyro vero gentes etiam pacatae, ad operis pistorii genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inventione gratia, ex alicae materia. Eum novem diebus macerant: decimo ad speciem tractae subigunt uvae passae succo: postea in furnis, ollis inditum, quae rumpantur ibi, torrent: neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte maxime mulso.

XXVIII. Pistores Romae non fuere ad Persicum usque bellum, annis ab Urbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites; mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus poetae sit illius: certumque fit, A. Atteii Capitonis sententia coquos tum panem lautioribus coquere solitos: pistoresque tantum eos, qui far pisebant, nominatos. Nec coquos vero habebant in servitiis, eosque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli e setis equorum invenere, Hispani e lino excussoria et pollinaria, Aegyptus e papyro atque iunco.

XXIX. 1. Sed inter prima dicatur et alicae ratio, praestantissimae saluberrimaeque: quae palma frugum indubitata Italiam contingit. Fit sine dubio et in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia vero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoque agro: in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis, totis quidem XL M. passuum planitie. Terra eius (ut protinus soli natura dicatur) pulverea summa, inferior bibula, et pumicis vice fistulosa: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturae. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, et concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quae interquievere, fundunt rosam odoratiorem sativa: adeo terra non cessat parere. Unde vulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei fieri. Quantum autem universas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius, quae Laboriae vocantur, quem Phlegraeum Graeci appellant. Finiuntur Laboriae via ab utroque latere consulari, quae a Puteolis, et quae a Cumis Capuam ducit.

2. Alica fit e zea, quam semen appellavimus. Tunditur granum eius in pila lignea: ne lapidis duritia conterat. Nobilius, ut notum est, pilo, vinctorum poenali opera. Primori inest pyxis ferrea. Excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicae tria genera: minimum, ac secundarium: grandissimum vero aphaerema appellant. Nondum habent candorem suum quo praecellunt: iam tamen Alexandrinae praeferuntur. Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quae transit in corpus, coloremque, et teneritatem affert. Invenitur haec inter Puteolos et Neapolim, in colle Leucogaeo appellato. Exstatque Divi Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitque causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur et sulphur: emicantque fontes Oraxi oculorum claritati, et vulnerum medicinae, dentiumque firmitati.

3. Alica adulterina fit maxime quidem e zea, quae in Africa degenerat. Latiores eius spicae, nigrioresque, et brevi stipula. Pisunt cum arena, et sic quoque difficulter deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteaque gypsi pars quarta inspargitur: atque ut cohaesit, farinario cribro subcernunt. Quae in eo remansit, exceptitia appellatur, et grandissima est. Rursus quae transit, arctiore cernitur, et secundaria vocatur. Item cribraria, quae simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, et tantum arenas transmittente. Alia ratio ubique adulterandi. Ex tritico candidissima et grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, postea arefaciunt Sole ad initium, rursusque leviter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quam ex tritico, fit granum, quamvis id alicae vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

XXX. Sequitur natura leguminum, inter quae maximus honos fabae: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggravaturque pondus illa, et omni legumine. Iam vero et pabulo venalis fabae multiplex usus omnium quadrupedum generi, praecipue homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, et maxime panico solida, ac delicatius fracta. Quin et prisco ritu fabacia suae religionis diis in sacro est, praevalens pulmentari cibo, et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob haec Pythagorica sententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animae sint in ea. Qua de causa parentando utique assumitur. Varro et ob haec Flaminem ea non vesci tradit, et quoniam in flore eius literae lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio: namque fabam utique e frugibus referre mos est auspicii causa, quae ideo referiva appellatur. Et auctionibus adhibere eam lucrosum putant. Sola certe frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliave salsa non percoquitur.

Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, ut antecedat hiemem. Virgilius eam per ver seri iubet, Circumpadanae Italiae ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturae sationis, quam trimestrem fructum. Eius namque siliquae caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime concupiscit: cum vero defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, laetificat stercoris vice. Ideo circa Macedoniam, Thessaliamque, cum florere coepit, vertunt arva.

Nascitur et sua sponte plerisque in locis, sicut septemtrionalis oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant: item in Mauretania silvestris passim, sed praedura, et quae percoqui non possit.

Nascitur et in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo: nec genicula habet, molli calamo: simile caput papaveri, colore roseo: in eo fabae non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus et odore: sed radix perquam lauta incolarum cibis, cruda, et omnino decocta, arundinum radicibus similis. Nascitur et in Syria, Ciliciaque, et in Torone Chalcidis lacu.

XXXI. Ex leguminibus autem Novembri seruntur lens, et in Graecia pisum. Lens amat solum tenue magis, quam pingue, caelum utique siccum. Duo ge-

nera eius in Aegypto: alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura. Unde vario usu translatum est in lenticulas nomen. Invenio apud auctores, aequanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, et in austeriore caelo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta.

XXXII. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum urit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiae plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellant, album nigrumque. Est et columbinum, quod alii Venerium vocant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. Est et cicercula minuti ciceris, inaequalis, angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, quod ervo simillimum: firmiusque quod nigrum et rufum, quam quod album.

XXXIII. Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum longae, et ad figuram seminis latae: piso cylindratae: faseolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Kalendas Novembres. Legumina, cum maturescere coeperunt, rapienda sunt, quoniam cito exsiliunt, latentque cum decidere, sicut et lupinum: quanquam prius de rapis dixisse conveniat.

XXXIV. In transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, et ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba dicendis, quando alii usus praestantior ab his non est. Ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes et fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quam cymarum: flavidorum quoque, et in horreis enecatorum, vel maior quam virentium. Ipsa vero durant et in sua terra servata: et postea passa, paene ad alium proventum, famemque sentiri prohibent. A vino, atque messe, tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morose eligit, paene ubi nihil aliud seri possit. Nebulis, et pruinis, ac frigore ultro aluntur, amplitudine admirabili. Vidi XL libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: durantque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta, praeter suum, sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet.

Genera eorum Graeci duo prima fecere, masculum, femininumque, et ea serendi modo ex eodem semine: densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen praestantius, quo subtilius. Species vero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine, et folio anguloso scabroque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos purget, medeaturque caligini, admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur et grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertii singuli, et in penuria bini. Proxima in Algido natis.

XXXV. Napi vero Amiternini, quorum eadem fere natura, gaudent aeque frigidis. Seruntur et ante Kalendas Martias, in iugero sextarii quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, utrumque stercorato. Rapa laetiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi et vicinis serere se. Satus utrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Feruntque subtili observatione, quota Luna praecedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra praedictum temporis spatium serantur, mire provenire. Seruntur et vere in calidis atque humidis.

XXXVI. Lupino est usus proximus, cum sit et homini, et quadrupedum generi ungulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exsiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius, quae seruntur, natura assensu terrae mirabilior est. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horasque agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter praeterea floret: terram amat, terraque operiri non vult. Et unum hoc seritur non arato. Quaerit maxime sabulosa, et sicca, atque etiam arenosa. Coli utique non vult. Tellurem adeo amat, ut quamvis frutectoso solo coniectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perveniat. Pinguescere hoc satu arva vineasque diximus. Itaque adeo non eget fimo, ut optimi vicem repraesentet. Nihilque aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex arvo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumque omnium seritur, novissimum tollitur: utrumque Septembri fere mense: quia si non antecessit hiemem, frigoribus obnoxium est. Impune praeterea iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerumque tamen levi sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantum, limosaque odit, et in iis non provenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bovem unum modii singuli satiant, validumque praestant: quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime convenit, quoniam in humido vermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

XXXVII. Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quam deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, ut Decembri mense pascat: tunc optime seritur in semen. Aeque namque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: novissima Martio: tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus, quae seruntur, maxime amat: non aspernatur etiam umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea ceteris praefertur. Vitibus praeripit succum: languescuntque, si in arbusto seratur.

XXXVIII. Nec ervi operosa cura est. Hoc amplius, quam vicia, runcatur: et ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per ervum Divum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria exstat. Sufficiunt singulis boum iugis modii quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt, item autumno gravedinosum: innoxium autem fieri primo vere satum.

XXXIX. Et silicia, hoc est, foenum Graecum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantoque peius tractatur, tanto provenit melius. Rarum dictu, esse aliquid, cui prosit negligentia. Id autem quod secale, ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

XL. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, et tantum ad arcendam famem: foecunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere praecipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius: et tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsumque pro laetamine est.

XLI. Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, admixta aliquando et vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia haec pabularia: degeneransque ex leguminibus quae vocatur cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitivas illius loci fieri.

XLII. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo sistebant alvum bubus. Id erat e pabulis, segete viridi desecta, antequam gelaret. Sura Mamilius id aliter interpretatur, et tradit

fabae modios decem, viciae duos, tantundem erviliae in iugero autumno misceri et seri solitum. Melius et avena Graeca, cui non cadit semen, admixta. Hoc vocitatum ocymum, boumque causa seri solitum. Varro appellatum a celeritate proveniendi, e Graeco quod ὠκέως dicunt.

XLIII. Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis advecta per bella Persarum, quae Darius intulit: sed vel in primis dicenda, tanta dos eius est: cum ex uno satu amplius quam tricenis annis duret. Similis est trifolio: caule, foliisque geniculata: quidquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Unum de ea et cytiso volumen Amphilochus fecit confusum. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatumque subigitur autumno: mox aratum, et occatum integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpositis, et fimo addito. Poscit autem siccum succosumque, vel riguum. Ita praeparato seritur mense Maio: alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesque herbas excludi. Id praestant in iugera modia vicena. Movendum ne aduratur, terraque protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumve, vincitur, et desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est, manu potius, quam sarculo. Secatur incipiens florere, et quoties refloruit. Id sexies evenit per annos; cum minimum, quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. Verno seri debet, liberarique ceteris herbis: ad trimatum, marris ad solum radi. Ita reliquae herbae intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si evicerint herbae, remedium unicum est aratio, saepius vertendo, donec omnes aliae radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et viridis utilior est. Arescit surculose, ac postremo in pulverem inutilem extenuatur. De cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de morbis quoque dicatur.

XLIV. 1. Primum omnium frumenti vitium avena est: et hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniae populi serant eam, neque alia pulte vivant. Soli maxime caelique humore hoc evenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cum diutius retentum est terra, prius quam erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cum sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet, in radice esse causam. Est et aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quam roboretur corpus, afflatu noxio cassum et inane in spica evanescit quodam abortivo.

2. Venti autem tribus temporibus nocent frumento et hordeo: in flore, aut protinus cum defloruere, vel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet et Sol creber e nube. Nascuntur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis, incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur et in grano, cum spicae pluviis calor infervescit. Est et cantharis dictus scarabaeus parvus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus, cavendumque, ne contacta eis serantur. Imber in herba utilis tantum: florentibus autem frumento et hordeo nocet, leguminibus innocuus, praeterquam ciceri. Maturescentia frumenta imbre laeduntur, et hordeum magis. Nascitur et herba alba, panico similis, occupans arva, pecori quoque mortifera. Nam lolium, et tribulos, et carduos, lappasque, non magis quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipsius terrae pestes numeraverim. Caeleste frugum vinearumque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima haec in roscido tractu, convallibusque, ac perflatum non habentibus. E diverso carent ea ventosa et excelsa. Inter vitia segetum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum vitium urica, etiam ciceris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.

3. Est herba, quae cicer enecat et ervum, circumligando se: vocatur orobanche. Triticum simili modo aera. Hordeum festuca, quae vocatur aegilops. Lentem herba securidaca, quam Graeci a similitudine pelecinon vocant. Et hae quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cum udam quidam ventus afflavit. Aerae granum minimum est in cortice aculeato. Cum est in pane, celerrime vertigines facit: aiuntque in Asia et Graecia balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus id semen iniicere. Nascitur et phalangion in ervo, bestiola aranei generis, si hiems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia: et aliquando e terra cochleae minutae, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem fere hi sunt.

XLV. Remedia eorum, quaecunque pertinent ad herbas, in sarculo: et, cum semen iactatur, cinere. Quae vero in semine et circa radicem consistunt, praecedente cura caventur. Vino ante semina perfusa minus aegrotare existimant. Virgilius nitro et amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam vero, si triduo ante satum urina et aqua maceretur, praecipue adolescere putant. Ter quidem sarritam modium fractae e modio solidae reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia: nec si interlunio serantur. Multi ad milii remedia, rubetam noctu arvo circumferri iubent, prius quam sarriatur, defodique in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec vermes nocere: sed eruendam prius quam metatur, alioqui amarum fieri. Quin et armo talpae contacta semina uberiora esse. Democritus succo herbae, quae appellatur aizoon, in tegulis nascens tabulisve, Latine vero sedum, aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgo vero, si dulcedo noceat, et vermes radicibus inhaereant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire: si in articulum seges ire coeperit, runcare, ne herbae vincant. Pestem a milio atque panico, sturnorum passerumve agmina, scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu: ut omnino nulla avis intret. Mures abiguntur cinere mustelae, vel felis diluto, et semine sparso vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi utilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in arvo defixis, transit in ea folia ex arvis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba dumtaxat: et depastae quidem vel saepius, nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel omnino certum est granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt: alioqui folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquagesimo foenore messes reddit exilitas soli: verum diligentioribus cum centesimo. Neque est cura difficilis: quam diutissime aquari gaudet, ut praepinguis et densa ubertas diluatur. Limum autem non invehunt Euphrates Tigrisque, sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Ubertatis tamen tantae sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quae tanta soli differentia admonet terrae genera in fruges describere.

XLVI. Igitur Catonis haec sententia est: In agro crasso et laeto frumentum seri: si vero nebulosus sit idem, raphanum, milium, panicum. In frigido et aquoso prius serendum, postea in calido. In solo autem rubricoso, vel pullo, vel arenoso, si non sit aquo-

sum, lupinum. In creta et rubrica, et aquosiore agro adoreum. In sicco et non herboso, nec umbroso, triticum. In solo valido fabam. Viciam vero quam minime in aquoso herbidoque. Siliginem et triticum in loco aperto editoque, qui Sole quam diutissime torreatur. Lentem in frutectoso et rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in novali, et in arvo, quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementem maturam facere non possis, et cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis et illa sententia: Serenda ea in tenuiore terra, quae non multo indigent succo, ut cytisus: et, cicere excepto, legumina quae velluntur e terra, non subsecantur. Unde et legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit: lenior terra, densiorque tritico. In loco humili far adoreum, potius quam triticum, seretur: temperato, et triticum et hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far et siligo, et cretosum, et uliginosum solum sortiuntur. Et frugibus ostentum semel (quod equidem invenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Hannibal: in arboribus enim tum nata produntur frumenta.

XLVII. Et quoniam de frugum terraeque generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens, evagari incipit, ut diximus, solstitio, et nova Luna: ac primo lente, deinde vehementius, quamdiu in Leone Sol est. Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si sedecim exsuperavit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius crevit, et sementem arcet. Vulgo credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: et credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo graviora opera: sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Novembri mense incipiente: postea pauci runcant, quod botanismon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante Kalendas Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali: quippe sabulum subest: granumque limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloniae Seleuciae, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturae, sed in hac quidem maxime, valet oraculum illud, Quid quaeque regio patiatur.

XLVIII. Vomerum plura genera: Culter vocatur, praedensam, priusquam proscindatur, terram secans, futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare, rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior haec quarto generi, et acutior in mucronem fastigata, eodemque gladio scindens solum, et acie laterum radices herbarum secans. Non pridem inventum in Rhaetia Galliae, ut duas adderent alii rotulas, quod genus vocant planarati. Cuspis effigiem palae habet. Serunt ita non nisi culta terra, et fere nova. Latitudo vomeris cespites versat. Semen protinus iniiciunt, cratesque dentatas supertrahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata. Sed protelis binis ternisque sic arant. Uno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

XLIX. 1. In arando magnopere servandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestive ares. Tepidioribus locis a bruma proscindi arva oportet: frigidioribus ab aequinoctio verno. Et maturius sicca regione, quam humida. Maturius densa terra, quam soluta, pingui quam macra. Ubi siccae et graves aestates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium et autumni aequinoctium aratur. Ubi leves aestus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. Altum et grave solum etiam hieme moveri placet: tenue valde et aridum, paulo ante sationis tempus.

2. Sunt et hic suae leges: Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quam ares, proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inverso cespite herbarum radices necantur. Quidam utique ab aequinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, a temporis argumento vervactum vocatur. Hoc in novali aeque necessarium est. Novale est, quod alternis annis seritur. Araturos boves quam arctissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent: sic minime colla contundunt. Si inter arbores vitesque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera praecerpant. Securiculam insitivam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quam convelli aratro, bovesque luctari. In arando versum peragi, nec strigare in actu spiritus. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando et animalium labori natura leges statuit. Omne arvum rectis sulcis, mox et obliquis subigi debet. In collibus transverso tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora, rostrante vomere. Tantumque est laboris homini, ut etiam boum vice fungatur. Certe sine hoc animali montanae gentes sarculis arant. Arator, nisi incurvus, praevaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caveatur, ubi inventum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rallo. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebae ne exsultent. Male aratur arvum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligetur utro vomer ierit. In usu est et collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam educant.

3. Aratione per transversum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate vel rastro: et sato semine iteratio. Haec quoque ubi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operiente semina: unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cum dixit optimam esse segetem, quae bis Solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Tuscis vero nono. At fabam et viciam non proscisso serere sine damno, compendium operae est.

4. Non omittemus unam etiamnum arandi rationem, in Transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cum subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumque iam excrescens tentavere. Postquam respuebat natura, inararunt. At illae messes multiplicatae docuere, quod nunc vocant artrare, id est aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cum iam is bina ternave emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treverico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cum hieme praegelida captae segetes essent, reseverunt, resarrientes campos mense Martio, uberrimasque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

L. Siliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato, quibus dictum erit diebus. Singulae operae cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, novosque Soles admittit. Qui sarriet, caveat ne frumenti radices suffodiat

Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cum seges in articulo est, evulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetemque discernit a cespite. Leguminum cicer eadem, quae far, desiderat. Faba runcari non gestit: quoniam evincit herbas lupinum, runcatur tantum. Milium, et panicum occatur, et sarritur: non iteratur, non runcatur: silicia et faseoli occantur tantum. Sunt genera terrae, quarum ubertas pectinari segetem in herba cogat: (cratis et hoc genus, dentatae stilis ferreis:) eademque nihilominus et depascuntur. Quae depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia haec supervacua fecit indulgentia caeli, et a semente non nisi messibus in aream redeunt: quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arva suadet: et hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, unde et lupinum, aut vicia, aut faba sublata sint, et quae terram faciant laetiorem. In primisque et hoc notandum, quaedam propter alia seri obiter: sed parum provenire priori diximus volumine, ne eadem saepius dicantur: plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

LI. Civitas Africae in mediis arenis, petentibus Syrtes Leptinque magnam, vocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis fere millibus passuum in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatiis dispensatur inter incolas. Palmae ibi praegrandi subditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniaque aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut a porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venumdantur. Super omnia est, biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc vero toto anno metitur aliquid: constatque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis. Est in Narbonensi provincia nobilis fons, Orge nomine est: in eo herbae nascuntur in tantum expetitae bubus, ut mersis capitibus totis eas quaerant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo suam quisque terram aquamque noverit.

LII. Si fuerit illa terra, quam appellavimus teneram, poterit sublato hordeo milium seri: eo condito, rapa: his sublatis, hordeum vel triticum, sicut in Campania: satisque talis terra aratur, cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, cesset quatuor mensibus hibernis, et vernam fabam recipiat, ita ut ante hiemalem ne cesset. Nimis pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertio seratur. Gracilior, et in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri vetant, nisi in ea quae proximo anno quieverit.

LIII. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua et priori diximus volumine. Hoc tantum enim in confesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquam et hic leges sunt propriae. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumentum potius quam hordeum serito. Item in novalibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicunque quam recentissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Utique si verno erit saturus, per hiemem fimum disponat. Iustum est vehes octodecim iugero tribui: dispergere autem prius quam arescat, aut iacto semine. Si haec omissa sit stercoratio, sequens est, prius quam sarriat, aviarii pulvere. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores: in maiores, denas: nisi contingat hoc, male substravisse pecori colonum appareat. Sunt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiusque est id saepe, quam supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

LIV. Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile. Et in uno omnium definita genere ratio est: Quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est. Id enim optimum, quoniam gravissimum: neque alio modo utilius discernitur. Quae spica per intervalla semina habebit, adiicietur. Optimum granum quod rubet, et dentibus fractum, eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumque inde primum colonis augurium, cum avidius accipiat, esurire creditur, et comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat: siccis serius, ut pluviae sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, evanescat. Itemque festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat: serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, aequaliter spargere. Manus utique congruere debet cum gradu, semperque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quod sors genialis atque foecunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus in serotina: idque in contrarium praecepere quidam falsa diligentia.

LV. Serere in iugera temperato solo iustum est tritici aut siliginis modios V, farris, aut seminis, (quod frumenti genus ita appellamus,) X, hordei VI. Fabae quintam partem amplius, quam tritici: viciae XII, ciceris et cicerculae, et pisi, III, lupini X, lentis III: sed hanc cum fimo arido seri volunt: ervi VI, siliciae VI, faseolorum IV, pabuli XX, milii, panici, sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est et alia distinctio: In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex: in soluta terra nuda, et sicca, et laeta, quatuor. Macies enim soli, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit et inanem. Pinguia arva ex uno semine fruticem numerosum fundunt, densamque segetem e raro semine emittunt. Ergo inter quatuor et sex modios pro natura soli, alii quinque non minus seri, pluresve praecipiunt: item in consito, aut clivoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum: Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in Praxidico, ut sereretur, cum Luna esset in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres Sole duodecim partes Scorpionis transgresso, cum Luna esset in Tauro.

LVI. Sequitur huc dilata et maxima indigens cura de tempore fruges serendi quaestio, magnaque ex parte ratione siderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura praecepit, unum tempus serendi tradidit a Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Boeotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos convenit, ut in alitum quadrupedumque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus et terrae. Hoc Graeci ita definiunt: cum sit calida et humida. Virgilius triticum et far a Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter aequinoctium autumni et brumam: viciam vero, faseolos et lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum siderum aliorumque exortus et occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui et ante Vergiliarum occasum seri iubeant, dumtaxat in arida terra, calidisque provinciis. Custodiri enim semen, corrumpente humore, et a proximo imbre uno die erumpere. Alii statim ab occasu Vergiliarum sequi imbres, a septimo fere die. Aliqui in frigidis ab aequi-

noctio autumni: in calidis serius, ne ante hiemem luxurient. Inter omnes autem convenit, circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hiberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant: si post brumam, vix quadragesimo. Sunt qui properent, atque ita pronuntient, festinatam sementem saepe decipere, serotinam semper. E contrario alii, vel vere potius serendum, quam malo autumno. Atque ubi fuerit necesse, inter Favonium et vernum aequinoctium.

Quidam omissa caelesti cura, ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum, et avenam, et papaver: atque uti nunc etiam Transpadani servant, usque in Quinquatrus: fabam, siliginem Novembri mense: far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alii post hunc diem in Kalendas Novembris. Ita his nulla naturae cura est: illis nimia, et ideo caeca subtilitas; cum res inter rusticos geratur, literarumque expertes, non modo siderum. Et confitendum est, caelo maxime constare ea: quippe Virgilio iubente praedisci ventos ante omnia, ac siderum mores; neque aliter, quam navigantibus, servari. Spes ardua et immensa, misceri posse caelestem divinitatem imperitiae: sed tentanda tam grandi vitae emolumento. Prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subiicienda contemplationi est: quo deinde laetior mens discedat a caelo, et facta sentiat, quae futura praenosci non possint.

LVII. Primum omnium dierum ipsorum anni Solisque motus prope inexplicabilis ratio est. Ad CCCLXV adiiciunt etiamnum intercalarios diei noctisque quadrantes. Ita fit, ut tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc praecurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod προχείμασιν Graeci vocant: nunc postveniente, quod ἐπιχείμασιν: et plerumque alias citius, alias tardius caeli effectu ad terram deciduo: vulgo serenitate reddita confectum sidus audimus. Praeterea cum omnia haec statis sideribus caeloque affixis constent, interveniunt motu stellarum grandines, imbres, et ipsi non levi effectu, ut docuimus, turbantque conceptae spei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo vita eorum constet: aestivasque alites praeposteri aut praeproperi rigores necant, hibernas aestus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni stellae transitum. Sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis proventum. Id eo ipso anno, cum commentaremur haec, notatum est, proventum eorum ter repetito frigore exstinctum, advenasque volucres a. d. VI Kalendas Februarii spem veris attulisse, mox saevissima hieme conflictatas.

Res anceps: primum, omnium a caelo peti legem: deinde eam argumentis esse quaerendam. Super omnia est mundi convexitas, terrarumque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus: quo fit ut causa eius non iisdem diebus ubique valeat. Addidere difficultatem et auctores diversis in locis observando, mox etiam in iisdem diversa prodendo. Tres autem fuere sectae: Chaldaea, Aegyptia, Graeca. His addidit apud nos quartam Caesar dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiae eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia coeperat sidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior ceteris, non cessavit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Auctores prodidere ea, quos praetexuimus volumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diversi excusaverint tractus. Eorum qui in eadem regione dissedere, unam discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine éxstat Astrologia) tradidit fieri, cum aequinoctium autumni conficeretur: Thales vigesimo quinto die ab aequinoctio: Anaximander vigesimo nono: Euctemon XLVIII.

Nos sequemur observationem Caesaris: maximeque haec erit Italiae ratio. Dicemus tamen et aliorum placita: quoniam non unius terrae, sed totius naturae interpretes sumus: non auctoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: legentes tantum meminerint, brevitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cum Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam: cum Boeotia, Locridem, Phocidem, et finitimos semper tractus: cum Hellespontus, Cherronesum, et continentia usque Atho montem: cum Ionia, Asiam, et insulas Asiae: cum Peloponnesus, Achaiam, et ad Hesperum iacentes terras. Chaldaei Assyriam et Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim observavit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio caeli, non gentium modo, verum urbium quoque singularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominavimus, sumta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quaeret terras, et ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares umbras. Indicandum et illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: et easdem non magna differentia reverti ratione Solis: octonis vero augeri easdem, centesima revolvente se Luna.

LVIII. Omnis autem ratio observata est tribus modis: exortu siderum, occasuque, et ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasusque binis modis intelliguntur. Aut enim adventu Solis occultantur stellae et conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferunt se. Emersum hoc melius, quam exortum consuetudo dixisset: et illud occultationem potius, quam occasum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertinive cognominati, prout alterutri eorum mane vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum cum minimum intervalla ea desiderant ante Solis ortum, vel post occasum, ut aspici possint. Praeterea bis quaedam exoriuntur et occidunt. Omnisque sermo de his est stellis, quas adhaerere caelo diximus.

LIX. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur haec a bruma, et aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC, horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII, horis duodecim, usque ad aequinoctium autumni. Et tum aequata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX, horis tribus. Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscunque diei significantur: omnesque eae differentiae fiunt in octavis partibus signorum. Bruma Capricorni, a. d. VIII Kalendas Ianuarii fere: aequinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: alterumque aequinoctium, Librae: qui et ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent.

Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum dividuntur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium et aequinoctium autumni, Fidiculae occasus autumnum inchoat die XLVI. At ab aequinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIV. Inter brumam et aequinoctium die XLV flatus Favonii vernum tempus. Ab aequinoctio verno initium aestatis die XLVIII, Vergiliarum exortu matutino. Nos incipiemus a sementibus frumenti, hoc est, Ver-

giliarum occasu matutino. Nec deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est, et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio.

LX. Sementibus tempora plerique praesumunt, et ab undecimo die autumnalis aequinoctii fruges serunt, adveniente Coronae exortu, continuis diebus certo prope imbrium promisso. Xenophon, non antequam deus signum dederit. Hoc Cicero Novembris imbre fieri interpretatus est: cum sit vera ratio non prius serendi, quam folia coeperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant aliqui, a. d. III Idus Novembris, ut diximus. Servantque id sidus etiam vestis institores, et est in caelo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hieme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris avaritia. Nubilo occasu pluviosam hiemem denuntiat: statimque augent lacernarum pretia: sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis caeli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humumque suam aspiciens, cum folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, ut caeli locique afficit natura: idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo publica est, et unicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere: adeo nihil occultum esse natura voluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Haec est vera interpretatio, argumentum naturae secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittitque quandam stercoris vicem, et contra rigores terram flatusque operiri a se nuntiat, et monet festinare.

LXI. Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. Alii plena Luna serendam. Lentem vero a vigesimo quinto ad trigesimum. Viciam quoque iisdem Lunae diebus: ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est et alia manifestior ratio, mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus:

Iam vero semper viridis, semperque gravata
Lentiscus, triplici solita est grandescere foetu:
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit, idem et lino ac papaveri serendo. Cato de papavere ita tradit: Virgas et sarmenta, quae tibi usioni supererunt, in segete comburito. Ubi eas combusseris, ibi papaver serito silvestre, quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visque somnifera etiam sativo. Et hactenus de hiberna semente.

LXII. Verum ut pariter omnis culturae quoddam breviarium peragatur, eodem tempore convenit et arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum opera: et ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio praeparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lavare et recondere. A Kalendis Novembris gallinis ova supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena subiicito aestate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumae dies, et circa eum terni: item solstitio aestatem. Circa brumam plerisque bis septem, halcyonum foetura, ventorum quiete, mollius caelum: sed et in his et in aliis omnibus ex eventu significationum intelligi sidera debebunt, non ad dies utique praefinitos exspectari tempestatum vadimonia.

LXIII. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defaecari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, a confecta ea septimo die, utique si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tunc aspergi convenit in iuga singula modios. Largior valetudinem infestat, et quocunque tempore detur, si minus XXX diebus continuis data sit, narrant verna scabie poenitere. Materiei caedendae tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime vigilia constant, cum sint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere: faces incidere: ridicas praeparare interdiu XXX, palos LX. In lucubratione vespertina ridicas V, palos X, totidem antelucana.

LXIV. A bruma in Favonium Caesari nobilia sidera significant, tertio Kalendas Ianuarii matutino Canis occidens. Quo die Atticae et finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarii Caesari Delphinus matutino exoritur, et postero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta vesperi occidit. Item ad VI Idus Ianuarii eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hiemant Italiae, et cum Sol in Aquarium sentitur transire, quod fere XVI Kalendas Februarii evenit: VIII Kalendas stella Regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutino. Et pridie Nonas Februarias Fidicula vesperi. Huius temporis novissimis diebus, ubicunque patietur caeli ratio, terram ad rosarum et vineae satum vertere bipalio oportet. Iugero operae LX sufficiunt. Fossas purgare, aut novas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorumque laminas scabendo purgare, aut novas facere.

LXV. 1. A Favonio in aequinoctium vernum Caesari significat, XIV Kalendas Martii triduum varie. Et VIII Kalendas hirundinis visu, et postero die Arcturi exortu vespertino. Item tertio Nonas Martii Caesar Cancri exortu id fieri observavit. Maior pars auctorum Vindemitoris emersu, octavo Idus Aquilonii piscis exortu, et postero die Orionis. In Attica Milvum apparere observatur. Caesar et Idus Martias ferales sibi annotavit Scorpionis occasu: XV vero Kalendas Aprilis Italiae Milvum ostendi: duodecimo Kalendas Equum occidere matutino.

2. Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis, maximeque operosum est, in quo praecipue falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Favonius flare debeat, sed quo coeperit. Hoc acri intentione servandum est. Hoc illo mense signum deus habet, observatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Unde autem spiret is ventus, quaque parte veniat, diximus secundo volumine, et dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare coeperit, non utique VI Idus Februarii, sed sive ante, quando praevernat, sive post, quando hiemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, et prima quaeque peragantur, quae differri nequeunt. Trimestria serantur. Vites putentur, qua diximus, ratione. Oleae curentur. Poma serantur, inseranturque. Vineae pastinentur. Semina digerantur, instaurentur alia. Arundines, salices, genistae serantur, caedanturque. Serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum et segetes convenit purgare, sarrire hibernas fruges, maximeque far. Lex certa in eo, cum quatuor fibrarum esse coeperit. Faba vero non antequam trium foliorum. Tunc quoque levi sarculo purgare verius, quam fodere. Florentem utique XV primis diebus non attingere. Hordeum nisi siccum ne sarrito. Putationem aequinoctio peractam habeto. Vineae iugerum quaternae operae putant alligantque: in arbusto singulae operae arbores XV. Eodem hoc tempore hortorum rosariorumque cura est, quae separatim proximis voluminibus dicetur: eodem et topiariorum. Tunc optime scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maxime auctore, ut glebas Sol coquat. Utilior sententia, quae non nisi temperatum solum in medio vere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbae, gracili insecuti aestus exsiccant: tum namque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum est.

3. Cato verna opera sic definit: Scrobes fieri, seminaria propagari: in locis crassis et humidis ulmos, ficos, poma, oleas seri: prata stercorari Luna sitiente, quae rigua non erunt: ab afflatu Favonii defendi, purgari, herbas malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, et vetera sarciri. Haec antequam vinea florere incipiat. Itemque piro florente arare incipiat macra arenosaque. Postea uti quaeque gravissima et aquosissima, ita postremo arato. Ergo haec aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac piri florentis. Erit et tertia in bulborum satu, scillae. Item in coronamentorum, narcissi: namque et haec ter florent, primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas praebent. Ac non in novissimis cavetur, ne fabis florentibus attingatur edera: id enim noxium et exitiale ei est tempus. Quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxime serendas ficus.

LXVI. 1. Aequinoctium vernum a. d. VIII Kalendas Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Caesari significant Kalendae Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica Vergiliae vespere occultantur. Eaedem postridie in Boeotia: Caesari autem et Chaldaeis Nonis: Aegypto Orion et gladius eius incipiunt abscondi. Caesari sexto Idus significatur imber Librae occasu. XIV Kalendas Maii Aegypto Suculae occidunt vesperi, sidus vehemens, et terra marique turbidum: decimo sexto Atticae: XV Caesari, continuoque triduo significat. Assyriae autem XII Kalendas. Hoc est vulgo appellatum sidus Parilicium, quoniam XI Kalendas Maii urbis Romae natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit: nimborum argumento Hyadas appellantibus Graecis has stellas. Quod nostri a similitudine cognominis Graeci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellavere Suculas. Caesari a. d. VIII Kalendas notatur dies. VII Kalendas Aegypto Hoedi exoriuntur: VI Kalendas Boeotiae et Atticae Canis vesperi occultatur. Fidicula mane oritur: V Kalendas Assyriae Orion totus absconditur, tertio autem Canis: VI Nonas Maii Caesari Suculae matutino exoriuntur, et VIII Idus Capella pluvialis. Aegypto autem eodem die Canis vesperi occultatur. Sic fere in VI Idus Maii, qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera.

2. In hoc temporis intervallo, XV diebus primis agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam, putantium vites, per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeo minima quaeque in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliique satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo. Atque etiam in eodem arvo est signum illius maturitati, et horum sationi commune, lucentes vespere per arva cicindelae. Ita appellant rustici stellantes volatus, Graeci vero lampyridas, incredibili benignitate naturae.

LXVII. 1. Iam Vergilias in caelo notabiles caterva fecerat: non tamen his contenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur caelum intuearis agricola? cur sidera quaeras rustice? iam te breviore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easque vespere et ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis praeterire, miraculo sollicito. Videsne ut fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secumque lucem habeat et nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: et ut ne Sole quidem oculos tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumque caelum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eae diebus proveniunt, durantque foedere sideris huiusce: partumque eas illius esse certum est. Proinde quisquis aestivos fructus ante illas severit, ipse frustrabitur sese. Hoc intervallo et apicula procedens fabam florere indicat: fabaque florescens eam evocat. Dabitur et aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito.

2. Ergo opera, taleas olivarum ponere, ipsasque oleas interradere, rigare prata aequinoctii diebus primis. Cum herba creverit in festucam, arcere aquas: vineas pampinare. Et huic lex sua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleverint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur vero diebus viginti. Ab aequinoctio sartura nocere et vineae et segeti aestimatur. Et oves lavandi hoc idem tempus est.

3. A Vergiliarum exortu significant Caesari, postridie Arcturi occasus matutinus: tertio Idus Maii Fidiculae exortus: XII Kalendas Iunii Capella vesperi occidens, et in Attica Canis. XI Kalendas Caesari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunii Caesari et Assyriae Aquila vesperi oritur: octavo Idus Arcturus matutino occidit: Italiae sexto, et quarto Idus Delphinus vesperi exoritur: decimo septimo Kalendas Iulii gladius Orionis oritur, quod Aegypto post quatriduum. Undecimo Kalendas, eiusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII Kalendas Iulii vero longissima dies totius anni, et nox brevissima solstitium conficiunt.

4. In hoc temporis intervallo vineae pampinantur, curaturque ut vinea vetus semel fossa sit, bis novella. Oves tondentur: lupinum stercorandi causa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secatur: faba metitur, dein concutitur.

Prata circa Kalendas Iunii caeduntur, quorum facillima agricolis cura ac minimi impendii, haec de se postulat dici. Relinqui debent in laeto solo vel humido, vel riguo, eaque aqua pluvia rigari via publica. Utilissimum simul et herbae arare, deinde cratire, serere florem ex foenilibus, atque ex praesepibus foeno dilapsum spargere, priusquam cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda foenisecia, ne herbae vellantur, obtrituque hebetentur. Senescunt prata, restituique debent faba in his sata, vel rapis, vel milio. Mox insequente anno frumento, rursusque in prata tertio relinqui. Praeterea quoties secta sint, siciliri, hoc est, quae foeniseces praeterierunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolii, proxima graminis, pessima mimmuli, siliquas etiam diras ferentis. Invisa et equisetis est, a similitudine equinae setae. Secandi tempus, cum spica deflorescere coepit, atque roborari: secandum, antequam inarescat. Cato foenum, inquit, ne sero seces: prius quam semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quaedam partes Italiae post messem secant.

5. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores. Creticis tantum transmarinisque cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato foenifex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limae vice imperantes ferro. Sed aquariae protinus virent. Falcium ipsarum duo genera: Italicum brevius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii: quippe medias caedunt herbas, breviores que praetereunt. Italus foenisex dextra una manu secat. Iustum est una opera iugerum in die deseca-

ri: alligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo. Sectum verti ad Solem, nec nisi siccum construi oportet: nisi fuerit hoc observatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasque mox Sole accendi, et conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale foenum, quod vocant cordum. Interamnae in Umbria quater anno secantur: etiam non rigua. Ter vero plerisque in locis: et postea in ipso pabulo non minus emolumenti est, quam a foeno. Armentorum id cura, iumentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, optimo maxime quadrigarum quaestu.

LXVIII. 1. Solstitium peragi in octava parte Cancri, et octavo Kalendas Iulii diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque a bruma dies creverunt, sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, et digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturusque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi convehendique fructus alios atque alios tempus, et praeparandi se contra saevam feramque hiemem: decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertique iussit ipsa die folia, et esse confecti sideris signum: nec silvestrium arborum remotarumque, ne in saltus devios montesque eundum esset quaerentibus signa: non rursus urbanarum, et quae topiario tantum coluntur, quanquam et in his illa visantur. Vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae ad mille usus petendae: vertit populi albae etiam vitibus nuptae. Adhuc parum est, inquit: ulmum vite dotatam habes: et huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, et tenes sidus. Alia parte caelum respiciunt, quam qua spectavere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: et huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quominus caelum intelligas, et caelestia scias. Dabo et auribus signum. Palumbûm utique exaudi gemitus. Transisse solstitium caveto putes, nisi cum incubantem videris palumbum.

2. A solstitio ad Fidiculae occasum sexto Kalendas Iulii Caesari Orion exoritur: zona autem eius quarto Nonas Assyriae: Aegypto vero Procyon matutino aestuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est, minorem canem, ut in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. Tertio Nonas Chaldaeis Corona occidit matutino. Atticae Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulii et Aegyptiis Orion desinit exoriri: XVI Kalendas Augusti Assyriae Procyon exoritur. Dein postridie fere ubique, confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, Sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium XXIII die. Sentiunt id maria, et terrae, multae vero et ferae, ut suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quam descriptis in deos stellis. Accenditque Solem, et magnam aestus obtinet causam. XIII Kalendas Augusti Aegypto Aquila occidit matutino, etesiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Caesar X Kalendas sentire Italiam existimavit. Aquila Atticae matutino occidit: III Kalendas regia in pectore Leonis stella matutino Caesari immergitur. VIII Idus Aug. Arcturus medius occidit: III Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat: sed ut vera ratio id fieri invenit, sexto Idus eiusdem.

3. In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur, decretorio uvis sidere illo, quod Caniculam appellavimus. Unde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustae. Non comparantur huic malo grandines, procellae, quaeque nunquam annonae intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa: carbunculus autem regionum late patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quam sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque cum terris coeli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis civium, praevisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemusque iam plenius, magna tum vilitate propter spem olivae, coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem et quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque ut apparuit causa, et ingens divitiarum cursus, restituisse mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cum vellet, fore. Hoc postea Sextius e Romanis sapientiae assectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quam potero dilucide atque perspicue. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, et carbunculi vitibus: quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare, Sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc evenire, nisi noctibus et ante Solis ardorem, deprehenditur, totumque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenave Luna, hoc est, praevalente: utroque enim habitu plena est, ut saepius diximus: sed interlunio omne lumen, quod a Sole accepit, caelo regerit. Differentia utriusque habitus magna, sed manifesta: namque interlunio aestate calidissima est, hieme gelida. E diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctes, hieme tepidas. Causa evidens: sed alia redditur a Fabiano, Graecisque auctoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio absit hieme, quando abscedit et Sol. Item plenilunio aestivo procul abeat adversa Soli: hieme autem ad nos per aestivum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat.

LXIX. 1. Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus. Unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae, ceteraque similia intelliguntur: quae cum acciderint, vis maior appellatur. Haec ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hoedis. Alia sunt illa, quae silente caelo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica haec, et magnae differentiae a prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicemus, a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.

2. Duae sunt praeter lunarem, paucisque caeli locis constant. Namque Vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messes vindemiasque et omnium maturitatem complexae. Est praeterea in caelo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluvio, velut ex ubere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum observatione, Aquilae in septemtrionali parte, et in austrina Caniculae, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis aequinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantum locis Solis terraeque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aer genitalem illum lacteumque succum transmiserit in terras, laeta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriae, quem fecit in quacunque convexitate comitatus utriusque causae. Et ideo non pariter in toto

orbe sentitur, ut nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri a. d. XIII Kalendas Ianuarii. Nec patitur ratio naturae quidquam in satis ante eum diem spei esse certae. Si vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus et praecoces laedi necesse est.

3. Rudis fuit priscorum vita atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem apparebit, quam nunc esse rationem. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diesque festos, Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui XI, quae nunc aguntur a. d. septimum Kalendas Maii, quoniam tunc fere segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium observatione in IV Kalendas Maii, Canis occidit, sidus et per se vehemens, et cui praeoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem Floralia quarto Kalendas eiusdem instituerunt, Urbis anno DXVI ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia quae florebunt, laedi necesse erit. Vinalia priora, quae ante hos dies sunt IX Kalendas Maii degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent: nec quae adhuc diximus, ad vites oleasque: quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit a. d. VI Idus Maii, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidens: et multo minus plenilunium incidere.

4. IV Nonas Iunii iterum Aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. Equidem et solstitium VIII Kalendas Iulii in simili causa duxerim, et Canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidente: quoniam vapore constat culpa, acinique praecoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet a. d. IV Nonas Iulii, cum Aegypto Canicula exoritur: vel certe XVI Kalendas Augusti, cum Italiae. Item XIII Kalendas Augusti, cum Aquila occidit, usque in X Kalendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quae aguntur a. d. decimumtertium Kalendas Septembris. Varro a Fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod vult initium autumni esse, et hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere a. d. VI Idus Augusti servatur.

5. Intra haec constat caelestis sterilitas. Neque negaverim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum aestimantium naturas. Sed a nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua observatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est, plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc admirari benignitatem naturae succurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni: idque quando futurum sit, facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege divisum, aestate interlunia praeterquam biduo secura esse, hieme plenilunia: nec nisi aestivis brevissimisque noctibus metui, diebus non idem valere. Praeterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diverso vireonem prodire ipso die solstitii. Neutrum vero Lunae statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, et omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio.

LXX. Sarmenta, aut palearum acervos, et evulsas herbas fruticesque, per vineas camposque, cum timebis, incendito: fumus medebitur. Hic e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi nebulae nocent. Quidam tres cancros vivos cremari iubent in arbustis, ut carbunculi non noceant. Alii siluri carnem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus dispergatur. Varro auctor est, si Fidiculae occasu, quod est initium autumni, uva picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae regem scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates.

LXXI. Opera rustica huius intervalli, terram iterare, arare, arbores circumfodere: ubi aestuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta praeparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilii operosius. Maiore ex parte aequant tantum, et fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulveris remedium videtur.

LXXII. Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli praegrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptae in vallum cadunt spicae. Stipulae alibi mediae falce praeciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice vellunt: quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia haec: Ubi stipula domos contegunt, quam longissimam servant. Ubi foeni inopia est, stramento paleam quaerunt. Panici culmo non tegunt. Milii culmum fere inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam servant. Panicum et milium singulatim pectine manuali legunt Galliae.

Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quo serius metitur, copiosius invenitur: quo celerius vero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequam granum indurescat, et cum iam traxerit colorem. Oraculum vero, biduo celerius messem facere potius, quam biduo serius. Siliginis et tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, convenit cum palea sua condi: et stipula tantum et aristis liberatur.

Palea plures gentium pro foeno utuntur. Melior ea, quae tenuior, minutiorque, et pulveri propior: ideo optima e milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, praeterquam iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt, substratu animalium. Si palea defecit, et culmus teritur. Ratio haec: maturius desectus, muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos convolvitur, atque ita pro foeno bubus datur. Sunt qui accendant in arvo et stipulas, magno Virgilii praeconio. Summa autem eius ratio, ut herbarum semen exurant. Ritus diversitatem magnitudo facit messium, et caritas operariorum.

LXXIII. Connexa est ratio frumenti servandi. Horrea operose tripedali crassitudine, pariete lateritio, exaedificari iubent aliqui. Praeterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere ullas. Alii ab exortu tantum aestivo, aut septemtrione, eaque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima: nam quae de amurca praeceperint, indicavimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, et perflari undique malunt, atque etiam a fundo. Alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: et si tegulis subiaceat, confervescere. Multi ventilari quoque vetant: curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella et Favonium ventum conferre frumento praecipit: quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede e longioribus suspensa, invehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestivitas con-

dendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est.

Diuturnitatis causae plures. Aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamae: aut amaritudine, ut lupino et cicerculae. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, et furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis et legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc effervescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alii Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est et Olynthi, ac Cerinthi Euboeae terra, quae corrumpi non sinat. Nec fere condita in spica laeduntur. Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia, et in Thracia. In Hispania et Africa, ante omnia ut sicco solo fiant, curant: mox ut palea substernatur. Praeterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro auctor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium vero centum. Fabam et legumina in olearis cadis oblita cinere, longo tempore servari. Idem fabam a Pyrrhi regis aetate, in quodam specu Ambraciae usque ad piraticum Pompeii Magni bellum durasse, annis circiter centum viginti. Ciceri tantum nullae bestiolae in horreis innascuntur. Sunt qui urceis cinere substratis, et illitis acetum habentibus, leguminum acervos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alii qui in salsamentariis cadis gypso illinant: alii qui lentem aceto lasarpitiato respergant, siccatamque oleo inungant. Sed brevissima observatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Crescente enim Luna frumenta grandescunt.

LXXIV. Sequitur ex divisione temporum autumnus a Fidiculae occasu ad aequinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiumque hiemis. In his intervallis significant, pridie Idus Augusti Atticae Equus oriens vesperi: Aegypto et Caesari Delphinus occidens. XI Kalend. Septembris Caesari et Assyriae, stella quae Vindemitor appellatur, exoriri mane incipit, vindemiae maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriae V Kalendas et Sagitta occidit, et etesiae desinunt. Vindemitor Aegypto Nonis exoritur. Atticae Arcturus matutino, et Sagitta occidit mane. Quinto Idus Septembris, Caesari Capella oritur vesperi. Arcturus vero medius pridie Idus, vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. Ratio eius haec traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris servetur hirundinum abitus: namque deprehensae intereunt. Decimosexto Kalendas Octobris Aegypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, etesiaeque desinunt. Hoc idem Caesari XIV Kalendas, XIII Assyriae significant: et XI Kalendas Caesari commissura Piscium occidens, ipsumque aequinoctii sidus VIII Kalendas Octobris. Deinde consentiunt (quod est rarum) Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, IV Kalendas Octobris Capellam matutino exoriri, et III Kalendas Hoedos. Sexto Nonas Octobris Atticae Corona exoritur mane. Asiae et Caesari V Kalendas Heniochus occidit matutino. Tertio Kalendas Caesari Corona exoriri incipit: et postridie occidunt Hoedi vesperi. VIII Idus Octobris Caesari fulgens in Corona stella oritur. Et III Idus Vergiliae vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Kalendas Novembris Suculae vesperi exoriuntur. Pridie Kalendas Caesari Arcturus occidit: et Suculae exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi. Quinto Idus Novembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus Vergiliae occidunt.

In his temporum intervallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste et rapa post ciconiae discessum male seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, et praecocia cum panico. A Fidiculae autem occasu viciam, faseolos, pabulum: hoc silente Luna seri iubent. Et frondis praeparandae tempus hoc est. Unus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna praeparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet.

Vindemiam antiqui nunquam existimavere maturam ante aequinoctium: iam passim rapi cerno. Quamobrem et huius tempora notis argumentisque signentur. Leges ita se habent: Uvam calidam ne legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber intervenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit; nec prius, quam Sole discutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere coeperit, aut cum exemto acino ex densitate intervallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acinos plurimos fert, si contingat crescente Luna vindemiare. Pressura una culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos et lacus, XX iugeribus unum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo: spatiosa melius premunt. Antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant, et vectibus. Intra centum annos inventa Graecanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, a palis arcas lapidum attollente secum arbore: quod maxime probatur. Intra viginti duos hos annos inventum, parvis prelis, et minori torculari, aedificio breviore, et malo in medio decreto, tympana imposita vinaceis superne toto pondere urgere, et super prela construere congeriem.

Hoc et poma colligendi tempus, et observatio, cum aliquod maturitate, non tempestate, deciderit: hoc et faeces exprimendi: hoc et defrutum coquendi silente Luna noctu: aut si interdiu, plena: ceteris diebus aut ante exortum Lunae, aut post occasum. Nec de novella vite, aut palustri, nec nisi e matura uva, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIV. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam et Kalendis Ianuarii, defectu vasorum, vindemiantes vidi, piscinisque musta condi, aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc tam saepe proventu nimio evenit, quam saevitia insidiantium caritati civili. Sed aequi patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni uti. Id peraeque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt. Item vindemia facta olivam esse rapiendam, et quae ad oleum pertinent, quaeque ad Vergiliarum occasum agi debent.

LXXV. His, quae sunt necessaria, adiicientur de Luna, ventisque, et praesagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. Namque Virgilius etiam in numeros Lunae digerenda quaedam putavit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum utilitas, quae in toto opere, in hac quoque movet parte. Omnia quae caeduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decrescente Luna, quam crescente fiunt. Stercus, nisi decrescente Luna, ne tangito. Maxime intermenstrua dimidiaque stercorato. Verres, iuvencos, arietes, hoedos, decrescente Luna castrato. Ova Luna nova supponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, et circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, et condi circa extremam Lunam iubent: seminaria, cum Luna supra terram sit, fieri:

calcari musta, cum Luna sub terra: item materies caedi, quaeque alia suis locis diximus. Neque facilior est observatio, ac iam dicta a nobis secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribusque noctis horis lucebit, crescens erit, et oculis dimidiata iudicabitur: cum vero occidente Sole orietur ex adverso, ita ut pariter aspiciantur, tum erit pleniluniun. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribusque noctis horis detrahet lumen, et in diurnas extendet, decrescens erit, iterumque dimidia. In coitu vero (quod interlunium vocant) cum apparere desierit. Supra terras autem erit, quamdiu et Sol, interlunio, et prima tota die: secunda, horae unius dextante sicilico: ac deinde tertia usque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademque sub terris tota die. Decimasexta ad primae horae nocturnae dextantem sicilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adiiciet usque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantumdem novissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus XXX implebit numeros, alternis vero detrahet singulos. Haec erit ratio lunaris.

LXXVI. Ventorum paulo scrupulosior. Observato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic ut ortum eum a sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, a vertice septemtrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei a dextro humero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minima umbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum: vel cinere lineam, verbi gratia, pedum viginti conveniet: mediamque mensuram, hoc est, in decimo pede, circumscribi circulo parvo, qui vocetur umbilicus. Quae pars fuerit a vertice umbrae, haec erit ventus septemtrionalis. Illo tibi, putator, arborum plagae ne spectent, neve arbusta vineaeve, nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quaeque alia praecipimus. Quae pars lineae fuerit a pedibus umbrae, meridiem spectans, haec ventum Austrum dabit, quem a Graecis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineamque agricola ne tractes. Humidus aut aestuosus Italiae est. Africae quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiae palmites spectent, sed non plagae arborum vitiumve. Hunc oliveti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caveat insitor calamis, gemmisque inoculator. De ipsa regionis eius hora praemonuisse conveniet. Frondem media die, arborator, ne caedito. Cum meridiem adesse sentics, pastor, aestate contrahente se umbra, pecudem a Sole in opaca cogito. Cum aestate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem: aliter noxium, sicut hieme et vere, si in rorulentum duceres. Ne contra septemtrionem paveris supra dictum. Clodunt ita, lippiuntve ab afflatu, et alvo cita pereunt. Qui feminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

LXXVII. 1. Diximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc medium transversa currat alia. Haec erit ab exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctialem: et limes, qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliae duae lineae in decusses obliquae, ita ut a septemtrionis dextra laevaque ad Austri dextram laevamque descendant. Omnes per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium intervalla paria. Quae ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si saepius libeat uti, e ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum, adactis. Ratione qua docco, occurrendum ingeniis quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem: Sol autem quotidie ex alio caeli momento, quam pridie, oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam. Ita caeli exacta parte, quod fuerit lineae caput septemtrioni proximum a parte exortiva, solstitialem habebit exortum, hoc est, longissimi diei, ventumque Aquilonem, Boream Graecis dictum. In hunc ponito arbores vitesque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne serito: semen ne iacito. Praestringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. Praedoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Graecis poni, quem Caeciam vocant. Sed idem Aristoteles, vir immensae subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in praedictis timet agricola. Mollitur sidere aestate media, mutatque nomen, et Etesias vocatur. Ergo cum frigidum senties, caveto: ac quacunque Aquilo praedicitur, tanto perniciosior septemtrio est. In hunc Asiae, Graeciae, Hispaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineaeque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, ut sic ineuntem ineat. Ex adverso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Graeci Liba vocant. In hunc a coitu cum se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito.

2. Tertia a septemtrione linea, quam per latitudinem umbrae duximus, et decumanam vocavimus, exortum habebit aequinoctialem, ventumque subsolanum, Graecis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villae vineaeque spectent. Ipse leniter pluvius: tamen est siccior Favonius, ex adverso eius ab aequinoctiali occasu, Zephyrus Graecis nominatus. In hunc spectare oliveta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatuque nutritium exercebit.

3. Quarta a septemtrione linea, eadem Austro ab exortiva parte proxima, brumalem habebit exortum, ventumque Vulturnum, Eurum Graecis dictum, sicciorem et ipsum, tepidioremque. In hunc apiaria et vineae Italiae, Galliarumque, spectare debent. Ex adverso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali et occidentali latere septemtrionis, Graecis dictus Argestes, ex frigidissimis et ipse, sicut omnes qui a septemtrionis parte spirant. Hic et grandines infert, cavendus et ipse, non secus ac septemtrio. Vulturnus si a serena caeli parte coeperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem praenuntiat terra siccescens repente, Austrum humescens rore occulto.

LXXVIII. Etenim praedicta ventorum ratione, ne saepius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempestatum praesagia, quoniam et hoc placuisse Virgilio magnopere video. Siquidem in ipsa messe saepe concurrere proelia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu orasse, ut reliquae segeti parceret, raperetque desecta sub tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticinatione approbata. Quin immo et arundinem non nisi impendente pluvia seri iubent, et fruges insecuturo imbre. Quamobrem et haec breviter attingemus, scrutati maxime pertinentia.

Primumque a Sole capiemus praesagia. Purus oriens, atque non fervens, serenum diem nuntiat: at hibernam pallidus grandinem. Si et occidit pridie serenus, et oritur, tanto certior fides serenitatis. Concavus oriens pluvias praedicit: idem ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt: quod si et ni-

grae rubentibus intervenerint, et pluvias. Cum orientis atque occidentis radii rubent, coire pluvias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futurae diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radii in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cum oriente radii non illustres eminebunt, quamvis circumdati nube non sint, pluviam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hiemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, et ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet, ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, a quocunque vento fuerint, eum portendent. Si a meridie, et imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, exspectetur ventus. Si totus defluxerit aequaliter, serenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, et medius erit inanis, pluviam significabit. Si ante ortum radii se ostendent, aquam et ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis levem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum.

LXXIX. Proxima sint iure Lunae praesagia. Quartam eam maxime observat Aegyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluvias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluviam: erecta et infesta ventos semper significant: quarta tamen maxime. Cornu eius septemtrionale acuminatum atque rigidum, illum praesagit ventum: inferius, Austrum: utraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos et imbres praemonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si coronam circa se habebit, et eam sinceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hiematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, qua se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluvias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Favonio flante, hiemalis toto mense erit. Si decimo sexto vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates praesagiet. Sunt et ipsius Lunae octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantum observantibus praesagia eius, hoc est, tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, et interlunium.

LXXX. Tertio loco stellarum observationem esse oportet. Discurrere eae videntur interdum, ventique protinus sequuntur, in quorum parte ita praesagivere. Caelum cum aequaliter totum erit splendidum, articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum praesagibunt, et frigidum. Si ver et aestas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum et densum, minusque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hiemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, et id neque nubilo, neque caligine, pluvia aut graves denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellae videbuntur, quo feruntur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duae stellae parvae, Aselli appellatae, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Praesepia appellant. Haec cum caelo sereno apparere desierit, atrox hiems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit, Auster saevit: si Austrinam, Aquilo. Arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant: a pluviis, serenitatem non perinde certam. Circuli novi circa sidera aliqua, pluviam.

LXXXI. Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contra si minus tonuit, imbrem. Cum sereno caelo fulgetrae erunt et tonitrua, abhiemabit. Atrocissime autem, cum ex omnibus quatuor partibus caeli fulgurabit. Cum ab Aquilone tantum, in posterum diem aquam portendit. Cum a Septemtrione, ventum eum. Cum ab Austro, vel Coro, aut Favonio, nocte serena fulguraverit, ventum et imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.

LXXXII. Nubes cum sereno caelo feruntur, a quacunque parte id fiet, exspectentur venti: si eodem loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent. Sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. Vehementius atrae ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes, ut vellera lanae, spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient. Cum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube gravida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando imminebit. Caelo quamvis sereno nubecula quamvis parva ventum procellosum dabit.

LXXXIII. Nebulae e montibus descendentes, aut caelo cadentes, vel in vallibus sidentes, serenitatem promittunt.

LXXXIV. Ab his terreni ignes proxime significant: pallidi namque, murmurantesque, tempestatum nuntii sentiuntur: pluviae etiam in lucernis fungi. Si flexuose volitet flamma, ventum. Et lumina cum ex sese flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item cum in eo pendentes coacervantur scintillae: vel cum tollentibus ollas carbo adhaerescit: aut cum contectus ignis e se favillam discutit, scintillamve emittit: vel cum cinis in foco concrescit, et cum carbo vehementer perlucet.

LXXXV. Est et aquarum significatio. Mare si tranquillum in portu a cursu stabit, et murmuraverit intra se, ventum praedicit. Si identidem, et hiemem, et imbrem. Litora ripaeque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus, spumaeve dispersae, aut aquae bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hiemem portendunt. Saepe et silentio intumescit, flatuque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

LXXXVI. Equidem et montium sonitus, nemorumque mugitus praedicunt: et sine aura, quae sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi, aut spinae, volitans: aquisque pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam praecedens suus fragor: caeli quidem murmur non dubiam habet significationem.

LXXXVII. Praesagiunt et animalia. Delphini tranquillo mari lascivientes, flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo volitans, conchae adhaerescentes, echini affigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranae quoque ultra solitum vocales. Et fulicae matutino clangore. Item mergi ana-

tesque, pennas rostro purgantes, ventum: ceteraeque aquaticae aves concursantes: grues in mediterranea festinantes: mergi maria aut stagna fugientes. Grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sic noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatem: corvique singultu quodam latrantes, seque concutientes, si continuabunt, ventos: si vero carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem. Gracculi sero a pabulis recedentes, hiemem. Et albae aves, cum congregabuntur. Et cum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, ut penna saepe percutiat. Quaeque in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestivi. Ardea in mediis arenis tristis.

LXXXVIII. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres praesagia aeris sentire. Pecora exsultantia, et indecora lascivia ludentia, eandem significationem habent. Et boves caelum olfactantes, seque lambentes contra pilum. Turpesque porci alienos sibi manipulos foeni lacerantes: segniterque et contra industriam suam absconditae formicae, vel concursantes, aut ova progerentes. Item vermes terreni erumpentes.

LXXXIX. Trifolium quoque inhorrescere, et folia contra tempestatem subrigere certum est.

XC. Nec non in conviviis mensisque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem repositoriis linquentia, diras tempestates praenuntiant.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIX.

I. Siderum quoque tempestatumque ratio, vel imperitis facili atque indubitato modo monstrata est: vereque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo caelo, quam sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere: nobis non protinus transire ad ista tempestivum videtur. Miramurque quosdam scientiae gratia, eruditionis suae gloriam ex his petentes tam multa praeteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curave provenientium, praesertim cum plerisque earum, pretio usuque vitae, maior etiam, quam frugibus, perhibeatur auctoritas. Atque ut a confessis ordiamur utilitatibus, quaeque non solum terras omnes, verum etiam maria replevere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vitae parte, quodve miraculum maius, herbam esse quae admoveat Aegyptum Italiae: in tantum, ut Galerius a freto Siciliae Alexandriam septima die pervenerit, Babilius sexta, ambo praefecti: aestate vero proxima Valerius Marianus ex praetoriis senatoribus, a Puteolis nono die lenissimo flatu? Herbam esse, quae Gades ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, et citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibii Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena: aliquid seri, ut ventos procellasque recipiat: et parum esse fluctibus solis vehi. Iam vero nec vela satis esse maiora navigiis. Sed quamvis amplitudini antennarum singulae arbores sufficiant, super eas tamen addi volorum alia vela, praeterque alia in proris, et alia in puppibus pandi, ac tot modis provocari mortem. Denique tam parvo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citroque portet, tam gracili avena, tam non alte a tellure tolli: neque id viribus suis necti, sed fractum tusumque et in mollitiem lanae coactum, iniuria ac summa audacia, eo pervenire. Nulla exsecratio sufficit contra inventorem dictum suo loco a nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret et insepultus. At nos priore libro imbres et flatus cavendos, frugum causa victusque, praemonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Praeterea ut sciamus favisse poenas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deterioremque etiam terram facit.

II. 1. Seritur sabulosis maxime, unoque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum aestate vellitur: et hanc quoque terrae iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti, ut Arabiae Indiaeque merces importet: itane et Galliae censentur hoc reditu? montesque mari oppositos esse non est satis, et a latere oceani obstare ipsum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimique hominum existimati Morini, immo vero Galliae universae vela texunt. Iam quidem et Transrhenani hostes: nec pulchriorem aliam vestem eorum feminae novere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Seranorum familia gentilitium esse, feminas linea veste non uti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter et in Italia regione Alliana inter Padum Ticinumque amnes, ubi a Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retovina, et in Aemilia via Faventina. Candore Allianis semper crudis Faventina praeferuntur: Retovinis tenuitas summa densitasque, candor aeque ut Faventinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Nervositas filo aequalior paene quam araneis, tinnitusque, cum dente libeat experiri: ideo duplex, quam ceteris, pretium.

2. Et Hispania citerior habet splendorem lini praecipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis utilissimum. Civitas ea Gallaeciae et oceano propinqua. Est sua gloria et Cumano in Campania, ad piscium et alitum capturam. Eadem et plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quam nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanae plagae concidunt apros, et hi casses vel ferri aciem vincunt. Vidimusque iam tantae tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingerentur: (nec id maxime mirum.

sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare:) sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. Mirentur hoc ignorantes in Aegyptii quondam regis, quem Amasim vocant, thorace, in Rhodiorum insula ostendi in templo Minervae, CCCLXV filis singula fila constare: quod se expertum nuper Romae prodidit Mucianus ter consul, parvasque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia et Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est candidius, lanaeve similius: sicut in culcitis praecipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc, et tomenta pariter, inventum. Italiae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.

3. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, et ideo lina inde facta xylina. Parvus est, similemque barbatae nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiave praeferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae. Quartum genus Orchomenium appellant. Fit e palustri velut arundine, dumtaxat panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipua, in piscando durantia, frutice madefacto denis diebus. Aethiopes Indique e malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis.

III. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente. Tum evulsum, et in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole, pendens conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, et in quodam rustico ac praedulci Italiae Transpadanae cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam virgae ipsae merguntur in aquam Solibus tepefactam, pondere aliquo depressae: nulli enim levitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumque inversae, ut prius, Sole siccantur: mox arefactae in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullae numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumque nere et viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis et furnis praebent usum. Ars depectendi digerendique: iustum e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.

IV. Inventum iam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicae, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos, splendescit igni. Cum inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Graecis asbestinum ex argumento naturae. Anaxilaus auctor est, linteo eo circumdatam arborem, surdis ictibus, et qui non exaudiantur, caedi. Ergo huic lino principatus in toto orbe.

Proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaia genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, e velis navium maritimarum maxime, in magno usu medicinae est: et cinis spodii vim habet. Est et inter papavera genus quoddam, quo candorem lintea praecipuum trahunt.

V. Tentatum est tingi linum quoque, et vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne navigantis, cum duces eius ac praefecti in certamine quodam variassent insignia navium: stupueruntque litora, flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriae navis insigne.

VI. Postea in theatris tantum umbram fecere: quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde et sine ludis Marcellus Octavia sorore Augusti genitus, in aedilitate sua, avunculo XI consule, a. d. Kalendas Augusti, velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Vela nuper colore caeli, stellata, per rudentes iere etiam in amphitheatro principis Neronis. Rubent in cavis aedium, et muscum a Sole defendunt. Cetero mansit candori pertinax gratia. Honor etiam et Troiano bello. Cur enim non et proeliis intersit, ut naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse et navium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significaverit sata.

VII. Sparti quidem usus multa post secula coeptus est: nec ante Poenorum arma, quae primum Hispaniae intulerunt. Herba et haec sponte nascens, et quae non queat seri, iuncusque proprie aridi soli, uni terrae dato vitio. Namque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum et inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniae citerioris portio, nec haec tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina, et pastorum vestis: animalibus noxium, praeterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose evellitur, ocreatis cruribus, manu, textisque manicis, convolutum osseis iligneisve conamentis. Nunc iam in hiemem iuxta. Facillime tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus.

VIII. Vulsum fascibus in acervo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in Sole siccaturque, et rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua marina optime, sed et dulci, si marina desit: siccatumque Sole, iterum rigatur. Si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans, compendium operae fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, praecipue in aquis marique invictum. In sicco praeferunt e cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpolis: rursusque quam libeat vetustum novo miscetur. Verumtamen complectatur animo, qui volet miraculum aestimare, quanto sit in usu, omnibus terris, navium armamentis, machinis aedificationum, aliisque desideriis vitae. Ad hos omnes usus quae sufficiant, minus triginta millia passuum in latitudinem a litore Carthaginis novae, minusque C in longitudinem esse reperientur. Longius vehi impendia prohibent.

IX. Iunco Graecos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam appellant: postea palmarum foliis, philuraque, manifestum est: et inde translatum a Poenis sparti usum, perquam simile veri est.

X. Theophrastus auctor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum cor-

ticem, eamque partem qua vescuntur, esse laneam naturam, ex qua impilia vestesque quaedam conficiant. Sed neque regionem, in qua fiat, neque quidquam diligentius, praeterquam eriophoron id appellari, in exemplaribus, quae quidem invenerim, tradit: neque omnino ullam mentionem habet, cuncta cura magna persecutus CCCXC annis ante nos, ut iam et alio loco diximus: quo apparet, post id temporis spatium in usum venisse spartum.

XI. Et quoniam a miraculis rerum coepimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut vivere sine ulla radice. Tubera haec vocantur, undique terra circumdata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terrae cohaerent. Cortice etiam includuntur, ut plane nec terram esse possimus dicere, nec aliud quam terrae callum. Siccis haec fere et sabulosis locis, frutectosisque nascuntur. Excedunt saepe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, arenosa dentibus inimica, et altera sincera. Distinguuntur et colore, rufo, nigroque, et intus candido: laudatissima Africae. Crescant, anne vitium id terrae (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: et vivantne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifestum erit, terrae naturam in se globari. Quod certum est, ex iis erunt quae nascantur, et seri non possint.

XII. Simile est et quod in Cyrenaica provincia vocant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosius: et quod in Thracia itoη, et quod in Graecia geranion.

XIII. De tuberibus haec traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, et maxime e tonitribus: nec ultra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negant nasci, nisi exundatione fluminum invecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiae nobilissima circa Lampsacum, et Alopeconnesum: Graeciae vero, circa Elin.

XIV. Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, qui sine radice aut pediculo nascuntur.

XV. Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum laserpitium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica provincia repertum: cuius succum vocant laser: magnificum in usu medicamentisque, et ad pondus argentei denarii pensum. Multis iam annis in ea terra non invenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Unus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: ove, cum comederit, dormiente protinus, capra sternuente. Diuque iam non aliud ad nos invehitur laser, quam quod in Perside, aut Media, et Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, sagapeno, aut faba fracta. Quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis advecta Romam publice laserpitii pondo XXX. Caesarem vero dictatorem initio belli civilis, inter aurum argentumque protulisse ex aerario laserpitii pondo MD. Id apud auctores Graeciae evidentissimos invenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtimque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est Urbis nostrae anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor millia stadium Africae valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem, et si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassaque, caule ferulaceo, aut simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabant, apio maxime similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesci pecora solita, primoque purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso et homines vescebantur decocto, asso, elixoque: eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante a vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur: e radice, atque caule. Et haec duo erant nomina: rhizias, atque caulias vilior illo ac putrescens. Radici cortex niger. Ad mercis adulteria, succum ipsum in vasa coniectum, admixto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasque sudore finito. Alii tradunt laserpitii radicem fuisse maiorem cubitali, tuberque in ea supra terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, superenato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio et radice et caule consummantibus sese. Hoc et circumfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed aegra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

XVI. Alterum genus est, quod mygdaris vocatur, tenerius et minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. Gignitur et in Parnasso monte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quae omnia adulteratur rei saluberrimae utilissimaeque auctoritas. Probatio sinceri prima, in colore modice rufo, et cum frangitur, candido intus, mox translucente: gutta, aqua salivaque liquescit. Usus in multis medicaminibus.

XVII. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cum quaestu multum polleant. In primis rubia, tingendis lanis et coriis necessaria. Laudatissima Italica, et maxime suburbana: et omnes paene provinciae scatent ea. Sponte provenit, scriturque similitudine erviliae. Verum spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina usus habeat, suo dicemus loco.

XVIII. At quae vocatur radicula, lavandis demum lanis succum habet: mirum quantum conferens candori mollitiaeque. Nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in Asia Syriaque, saxosis et asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui, et ipso cibis indigenarum expetito, et unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur: folio oleae. Struthion Graeci vocant: floret aestate, grata aspectu: verum sine odore, spinosa, et caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quae conditur ad quem dictum est usum.

XIX. 1. Ab his superest reverti ad hortorum curam, et suapte natura memorandam, et quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos, ac regum Adonis et Alcinoi: itemque pensiles, sive illos Semiramis, sive Assyriae rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum saevum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti vero, heredium. Quam rem comitata est et religio quaedam: hortoque et foco tantum contra invidentium effascinationes, dicari videmus in remedio satyrica signa, quanquam hortos tutelae Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa Urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit

Athenis Epicurus, otii magister. Usque ad eum moris non fuerat, in oppidis habitari rura. Romae quidem per se hortus ager pauperis erat.

2. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, et ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasidem amnem peti, et fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam, atque Aethiopiae sepulcra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. At hercule quam vilia haec, quam parata voluptati satietatique; nisi eadem, quae ubique, indignatio occurreret! Ferendum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inveterari vina, saccisque castrari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, ut non ante se genita potet: e frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum: superque pistrinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. Etiamne in herbis discrimen inventum est, opesque differentiam fecere in cibo, etiam uno asse venali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mensa non capiat. Silvestres fecerat natura corrudas, ut quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi: et Ravenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris! Mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebi. Aquae quoque separantur, et ipsa naturae elementa vi pecuniae discreta sunt. Hi nives, illi glaciem potant, poenasque montium in voluptatem gulae vertunt. Servatur algor aestibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alii aquas: mox et illas hiemant. Nihil utique homini sic, quomodo rerum naturae placet. Etiamne herba aliqua divitiis tantum nascitur? Nemo Sacros Aventinosque montes, et iratae plebis secessus circumspexerit: mox enim certe aequabit, quos pecunia separaverit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romae, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: compertumque non aliter quaestuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunae iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, et sub dio reditus, superficiesque caelo quocunque gaudens.

3. Hortorum Cato praedicat caules. Hinc primum agricolae aestimabantur prisci, et sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matrem familias, (etenim haec cura feminae dicebatur,) ubi indiligens esset hortus: quippe e carnario, aut macello vivendum esse. Sed nec caules, ut nunc, maxime probabant, damnantes pulmentaria, quae egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere: nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res et parata semper: unde et acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, et quae minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam: atque non Indicum piper quaesitum, quaeque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi prospectus omnes coegit multitudinis innumeratae saeva latrocinatio. Quamobrem sit aliquis et his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari: et contingat aliqua gratia operae curaeque nostrae, Virgilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

XX. Hortos villae iungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contingat, praefluo amne: si minus, e puteo rota, organisve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a Favonio: in autumnum praeparandum est post XIV dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini, scatebrisque decursus.

XXI. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia cortice, alia cute, alia cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis.

XXII. Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, aliorum non nisi extra. Quaedam iacent crescuntque, ut cucurbitae et cucumis. Eadem pendent, quanquam graviora multo etiam iis quae in arboribus gignuntur: sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique, et rapa: atque alio modo inulae, siser, pastinacae. Quaedam vocabimus ferulacea, ut anethum, malvas. Namque tradunt auctores, in Arabia malvas septimo mense arborescere, baculorumque usum praebere extemplo. Sed et arbor est malva in Mauretania Lixi oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC pass. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum XX, crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur et cannabis. Nec non et carnosa aliqua appellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, et alio genere tuberum paulo ante.

XXIII. Cartilaginei generis, extraque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promoventibus in Solem rotis olitoribus: rursusque hibernis diebus intra specularium munimenta revocantibus. Quin lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Graeciae auctores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, et quam minimi: in provinciis quam maximi: et cerini, aut nigri. Placent copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae: cum magnitudine excessere, pepones vocantur. Vivunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque ad eas modice distantes adrepunt: aut si quid obstet, versi pandantur, curvanturque: id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur a quatuor digitorum intervallo, descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum: melopeponas vocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, praeter figuram coloremque, et odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre, et recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa vernum aequinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Graeci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Boeoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quae vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur.

XXIV. Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in

nascendo. Aeque hiemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter aequinoctium vernum, et solstitium: Parilibus tamen aptissime. Aliqui malunt ex Kalendis Martii cucurbitas, et Nonis cucumeres, et per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis scandentes parietum aspera in tectum usque, natura sublimitatis avida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, levi umbra cameras ac pergulas operiens. Inde haec duo prima genera: Camerarium: et plebeium, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile aurae. Cucurbita quoque omni modo fastigatur, vaginis maxime vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit: crescitque qua cogitur forma, plerumque et draconis intorti figura. Libertate vero pensili concessa, iam visa est novem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens: et sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisque cum crescit.

Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo in totum natura diversa. Nuper in balinearum usum venere urceorum vice, iam pridem vero etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener: deraditur nihilominus in cibis. Cibos salubres ac lenes pluribus modis existimant, qui perfici humano ventre non queant, sed non intumescant. Semina quae proximo collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supra dictis: quae in medio, rotundas: quae in lateribus, crassas brevioresque. Siccantur in umbra, et cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quo longiores tenioresque, eo gratiores. Et ob id salubriores, quae pendendo crevere: minimumque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quae semini serventur, ante hiemem praecidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticae supellectili. Inventa est ratio, qua cibis quoque servarentur: eodemque modo cucumis, usque ad alios paene proventus: et id quidem in muria fit. Sed et scrobe, opaco in loco arena substrato, foenoque sicco opertos, ac deinde terra, virides servari tradunt. Sunt et silvestres in utroque genere, et omnibus fere hortensiis. Sed et his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina.

XXV. Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora vero et concava feminini, praestantiora suavitate, et ad condiendum faciliora: quae saepius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonaeum, Liothasium, Boeoticum, et quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda fere radice. Solum enim hoc genus superne tendit, non ut cetera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Boeoticum dulce est, rotunditate etiam brevi notabile, neque ut Cleonaeum praelongum. In totum quidem, quorum tenuia folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra, et angulosa, et horrida, amariores. Est praeterea genus silvestre, cuius folia sunt erucae similia. Palma Romae Amiterninis datur, inde Nursinis: tertia nostratibus. Cetera de satu eorum in rapis dicta sunt.

XXVI. 1. Cortice et cartilagine constant raphani: multisque eorum cortex crassior etiam, quam quibusdam arborum. Amaritudo plurima illis est, et pro crassitudine corticis. Cetera quoque aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxandique ructum: ob id cibus illiberalis, utique si proxime olus mandatur: si vero cum olivis drupis, rarior ructus fit, minusque foetidus. Aegypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod e semine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam et quaestus plus quam a frumento, et minus tributi est, nullumque copiosius oleum.

2. Genera raphani Graeci fecere tria, foliorum differentia, crispi, atque laevis, et tertium silvestre. Atque huic laevia quidem, sed breviora ac rotunda, copiosaque: atque fruticosa: sapor autem asper, et medicamenti instar ad eliciendas alvos. Et in prioribus tamen differentia a semine est: quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Haec vitia non cadunt, nisi in crispa folia.

3. Nostri alia fecere genera: Algidense a loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suavissimum fere ac tenerrimum, hiemisque patiens. Praecipuum tamen est, quod e Syria non pridem advectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. Etiamnum unum silvestre Graeci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. In omnibus autem probandis maxime spectantur caules: immitium enim rotundiores crassioresque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, et angulis horrida.

4. Seri vult raphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem aequet. Seritur post Idus Febr. ut vernus sit: iterumque circa Vulcanalia, quae satio melior. Multi et Martio, et Aprili serunt, et Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos vero accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hiemem iubet, et, ne lacunae stagnent, accumulare: ita in aestatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimumque et terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Praecipue tamen salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, et in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis similes. Namque et cocti dulcescunt, et in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent, ad colligenda acria viscerum, dandos cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus praeparant meatum. Tradunt et praecordiis necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhaerentem non alio potuisse depelli compertum sit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque, ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis praelatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inventum Annales nostri prodidere. Scripsit et Moschion Graecus unum de raphano volumen. Utilissimi in cibis hiberno tempore existimantur: iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitque iuxta satos.

XXVII. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere nobis posita. Mirumque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacae unum genus agreste sponte provenit: staphylinos Graece dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vere vel autumno: ut Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso. Annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno, patinisque maxime: et sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinae utile. Est et quartum genus in eadem similitudine pastinacae, quam nostri Gallicam vocant, Graeci vero daucon:

cuius genera etiam quatuor fecere: inter medica dicendum.

XXVIII. Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis e Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas praecipua. Ex quo apparet frigidis locis convenire. Inest longitudine nervus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quae mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Nervus idem et pastinacae maiori, dumtaxat anniculae. Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.

XXIX. Brevior his est, sed torosior amariorque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam invenit. Namque et in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur: et decocta posca, aut asservata, vel macerata pluribus modis, et tunc mixta defruto, aut subacta melle, uvisve passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus praecipue stomachi excitat, illustrata maxime Iuliae Augustae quotidiano cibo. Supervacuum eius semen: quoniam oculis ex radice excisis, ut arundo, seritur. Et haec autem, et siser, et pastinaca, utroque tempore, vere et autumno, magnis seminum intervallis: inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. Siser autem transferre melius.

XXX. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos praecepit, celebrans Megaricos. Verum nobilissima est scilla, quanquam medicamini nata, acetoque exacuendo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. Duo genera medica: masculus albis foliis, femina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proveniunt satae bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quae sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoque insulis, ac per Hispanias. Unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suavitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Graeci haec fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ae gilopa, sisyrinchion. In hoc mirum imas eius radices crescere hieme: verno autem, cum apparuerit viola, minui et contrahi, tum deinde bulbum pinguescere.

Est inter genera et quod in Aegypto aron vocant, scillae proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae edatur et cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item parvos et longos. Contra rubicundis rotundioribusque laus, et grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi e semine, priores tradiderunt. Sed et in Praenestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum arvis.

XXXI. Hortensiis omnibus fere singulae radices, ut raphano, betae, apio, malvae. Amplissima autem lapatho, ut quae descendat ad tria cubita. Silvestri minor et humida: effossa quoque diu vivit. Quibusdam tamen capillatae, ut apio, malvae: quibusdam surculosae, ut ocimo. Aliis carnosae, ut betae, aut magis etiamnum croco: aliquibus ex cortice et carne constant, ut raphano, rapis: quorundam geniculatae sunt, ut graminis. Quae rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, ut atriplex, et blitum. Scilla autem, et bulbi, et caepe, et allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quaedam numerosiora sunt radice, quam folio, ut aspalax, perdicium, crocum.

Florent confertim serpyllum, abrotonum, napi, raphani, menta, ruta: et cetera quidem cum coepere, deflorescunt: ocimum autem particulatim et ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc et in heliotropio herba evenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt a cacuminibus, origano, inulae, et aliquando rutae iniuria laesae. Maxime concava sunt caepae, gethyo.

XXXII. Allium caepasque inter deos in iureiurando habet Aegyptus. Caepae genera apud Graecos: Sardia, Samothracia, Alsidena, Setania, Schista, Ascalonia, ab oppido Iudaeae nominata. Omnibus etiam odor lacrimosus, et praecipue Cypriis, minime Gnidiis. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem et Ascalonia condiuntur. Schistam hieme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, et alia subnascuntur iisdem divisuris: unde et nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius, quam in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, et ob id semine seri illas, non deponi, iussere Graeci. Praeterea serius circa ver, cum germinant, transferri: ita crassescere, et tunc properare praeteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturae celeriter putrescunt. Si deponantur, caulem mittunt et semen, ipsaeque evanescunt. Est et colorum differentia. In Isso enim et Sardibus candidissimae proveniunt. Sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant, an eaedem sint, quae Ascaloniae, quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules et semina. Distant sapore tantum dulci.

Apud nos duo prima genera. Unum condimentariae, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatae, quae ab aequinoctio autumni, vel a Favonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina. Optima autem, quae rotundissima. Item rufa acrior, quam candida; sicca, quam viridis; et cruda, quam cocta; sicca, quam condita. Seritur Amiternina frigidis et humidis locis, et sola allii modo capite, reliquae semine. Proxima quae aestate nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen caepae causa seritur, separatim caepae seminis. Servantur autem optime in paleis. Gethyum paene sine capite est, cervicis tantum longae, et ideo totum in fronde: saepiusque resecatur, ut porrum. Ideo et illud serunt, non deponunt. Ceteroquin caepas ter fosso solo seri iubent, exstirpatis radicibus herbarum, in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proveniat. Runcari praeterea, et sarriri, si non saepius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen caeparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt.

XXXIII. Et de porro in hac cognatione dici conveniat, praesertim cum sectivo nuper auctoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab aequinoctio autumno: si sectivum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. Si nutritur in capita, antequam secetur, cum increvit, in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis ante medullam: et capitibus retractis, tunicisve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc

sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatae alant, neque distrahant. Insigne, quod cum fimo laetoque solo gaudeat, rigua odit: et tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Aegypto, mox Ostiae, atque Ariciae. Sectivi duo genera: Herbaceum folio incisuris eius evidentibus, quo utuntur medicamentarii. Alterum genus pallidioris folii, rotundiorisque, incisuris levioribus. Fama est, Melam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim exspirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse.

XXXIV. Allium ad multa ruris praecipue medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis, et quae separantur, in universum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, et his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Taedium huic quoque halitu, ut caepis: nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore: praecox maturescit sexaginta diebus: tum in magnitudine. Ulpicum quoque in hoc genere Graeci appellavere allium Cyprium, alii antiscorodon, praecipue Africae celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo et aceto, mirum quantum increscat spuma. Quidam ulpicum et allium in plano seri vetant, castellatimque grumulis imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse debent: simul atque tria folia eruperunt, sarriri. Grandescunt, quo saepius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cavetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius vere seri, quam autumno. Cetero ut odore careant, omnia haec iubentur seri, cum Luna sub terra sit: colligi, cum in coitu. Sine his Menander e Graecis auctor est, allium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superederint, odorem exstingui. Sunt qui et allium ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. Allium et semine provenit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudinem capite efficit: sequenti dividitur, tertio consummatur: pulchriusque tale existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis satus gratia, uti caput validius fiat. Quod si diutius allium caepamque inveterare libeat, aqua salsa tepida ungenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraque usui, sed in satu sterilia. Alii contenti sunt primo super prunas suspendisse, abundeque ita profici arbitrantur ne germinent: quod facere allium caepamque extra terram quoque certum est, et cauliculo acto evanescere. Aliqui et allium palea optime servari putant. Allium est et in arvis sponte nascens, alum hoc vocant: quod adversus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statimque quae devoravere aves, stupentes manu capiuntur: et si paulum commovere, sopitae. Est et silvestre, quod ursinum vocant, odore molli, capite praetenui, foliis grandibus.

XXXV. In horto satorum celerrime nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis et cucurbitae septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta aestate sexto, hieme decimo: atriplex octavo, caepe XIX aut vigesimo, gethyum decimo, aut duodecimo. Contumacius coriandrum. Cunila quidem, et origanum post XXX diem. Omnium autem difficillime apium: quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit.

Aliquid et seminum aetas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumi, cucurbita: ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betae semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis modice nascitur. Quaedam anno tantum suo pariunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum, gethyum. Haec enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

XXXVI. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea et lata, ut atriplici. Quibusdam angusta et canaliculata, ut cumino. Differunt et colore, nigro candidoque: item duritie surculacea. In folliculo sunt, raphano, sinapi, rapo. Nudum semen apii, coriandri, anethi, foeniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betae, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo foecundius: cum maledictis ac probris serendum praecipiunt: ut laetius proveniat, sato pavitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quae in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximeque ocimum et gith: siccantur omnia, ac sunt foecunda. Utique meliora nascuntur acervatim sato semine, quam sparso. Ita certe porrum et allium serunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo caverna facta, ac fimo ingesto.

Nascuntur autem omnia aut semine, aut avulsione. Quaedam semine, et surculo: ut ruta, origanum, ocimum: praecidunt enim et hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis. Quaedam et radice et semine, ut caepa, allium, bulbi, et si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum vero quae a radice nascuntur, radix diuturna et fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillae. Fruticant alia et non capite, ut apium et beta. Caule reciso fere quidem omnia regerminant, exceptis quae non scabrum caulem habent: et in usum vero ocimum, raphanus, lactuca. Hanc etiam suaviorem putant a regerminatione. Raphanus utique iucundior detractis foliis antequam decaulescat. Hoc et in rapis. Nam et eadem direptis foliis cooperta terra crescunt, durantque in aestate.

XXXVII. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucae, atriplici, coriandro, anetho. Haec enim ubique eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. Rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut apes furtivas pessime. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra, plura genera sunt eorum quae diximus, dicemusque: et in primis apio. Id enim quod sponte in humidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. Tertium est oreoselinum, cicutae foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et sativi autem differentiae in folio, denso, crispo, aut rariore et leviore. Item caule tenuiore aut crassiore. Et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.

XXXVIII. Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo, et angustissimum, ut alibi consumto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alii colore, et tempore satus, genera discrevere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses deferri. Diligentiores plura genera faciunt: purpureas crispas, Cappadocas, Graecas. Longioris has folii, caulisque lati: praeterea longi et angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellavere picrida. Est etiamnum alia distinctio atrae, quae meconis vocatur, a copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo lactucae nomen adeptae. Purpuream maximae radicis, Caecilianam vocant. Rotundam vero ac minima radice, latis foliis, astytida: quidamque eunuchion, quoniam haec maxime refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, et ideo aestate

gratae stomacho fastidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici, cum prioris Camelii religio nimia eam negaret: in tantum recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum, quae vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime coepit irrepere sativis admodum probata, quae Cilicia vocatur, folio Cappadocae, nisi crispum latiusque esset.

XXXIX. Neque ex eodem genere possunt dici, neque ex alio intubi, hiemis patientiores, virusque praeferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantae eorum: ultimo vere transferuntur. Est et erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura alias. Inventum omnes thyrsos, vel folia lactucarum, prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere.

Seruntur lactucae anno toto laetis et riguis, stercoratisque, binis mensibus inter semen, plantamque, et maturitatem. Legitimum tamen, a bruma semen iacere, plantam Favonio transferre: aut semen Favonio, plantam aequinoctio verno. Albae maxime hiemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, et stercore praecipue lactucae, et magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, et repleri ablaqueata humo. Quidam et aliter amplitudinem augent: recisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recenti illitis. Candorem vero putant contingere iis dumtaxat quae sint seminis albi, si arena de litore a primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur.

XL. Beta hortensiorum levissima est. Eius quoque a colore duo genera Graeci faciunt, nigrum, et candidius, quod praeferunt, parcissimi seminis: appellantque Siculum, candoris sane discrimine praeferentes et lactucam. Nostri betae genera faciunt, vernum et autumnale, a temporibus satus, quanquam et Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hae quoque, et oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amant. Usus iis et cum lente ac faba, idemque qui oleris: et praecipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem, quam olus, esse iudicavere. Quamobrem appositas non memini: degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, et oleris, et capite ipso exsilientis bulbi: species summa in latitudine. Ea contingit, ut in lactucis, cum coeperint colorem trahere, imposito levi pondere. Neque alii hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum et soli natura conferente. Hae quidem in Circeiensi agro amplissimae proveniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optime seri existiment: transferri autem, cum quinque foliorum esse coeperint. Mira differentia, si vera est, candidis solvi alvos modice, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betae foliis demersis restitui.

XLI. 1. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Graecos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicae miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: unam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeque probat. Brassica toto anno seritur, quoniam et toto secatur. Utilissime tamen ab aequinoctio autumni: transferturque, cum quinque foliorum est. Cymas a prima sectione praestat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicii luxuriae, et per eum Druso Caesari fastiditus, non sine castigatione Tiberii patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt aestivi autumnalesque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium: ex qua, si humidior locus est, aestate: si siccior, autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, maior saporis gratia est: si abundavere, laetior fertilitas. Fimum asininum maxime convenit.

2. Est haec quoque res inter opera ganeae: quapropter non pigebit verbosius persequi. Praecipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, a terraque attollentes se proceritate luxuriosa exaggerando aliam accumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, taedioque.

3. Cetera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum. Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quam tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora haec angustioraque: sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, praegrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere Lacuturres ex convalle Aricina, ubi quondam fuit lacus, turrisque quae remanet: capite praegrandes, folio innumeri: alii in orbem porrecti, alii in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, et cyma nullis serior. Cuicunque autem generi pruinae plurimum suavitatis conferunt: et nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantae habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt, navigatione quoque longinqua viridibus adservatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur, omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priusquam coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, praecisis germinibus caulis, et in medullam semine ex aliis addito. Hoc et in cucumere silvestri. Nec non olus quoque silvestre est trium foliorum, Divi Iulii carminibus praecipue iocisque militaribus celebratum: alternis quippe versibus exprobravere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, praemiorum parcimoniam cavillantes: est autem id cyma silvestris.

XLII. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in silvestribus curis abunde dictum, et quomodo eos iuberet Cato in arundinetis seri. Est et aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniae campis, non inficeto Tiberii Caesaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniae insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. Hortensium seritur spongiis: est enim plurimae radicis, altissimeque germinat. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigatus in toros striatur. Potest et semine seri.

Nihil diligentius comprehendit Cato, novissimumque libri est, ut appareat repentinam ac novitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum et crassum: semipedali undique intervallo seri, ne calcetur. Praeterea ad lineam grana bina aut terna paxillo demitti: videlicet semine tum tantum serebantur: id fieri secundum aequinoctium vernum. Ster-

core satiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur asparagus. Primo anno stramento ab hieme protegi: vere aperiri, sarriri, runcari: tertio incendi verno. Quo maturius incensus est, hoc melius provenit. Itaque arundinetis maxime convenit, quae festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequam asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice: nam si defringatur, stirpescere, et intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique: ac rursus, cum apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos novem, cum iam vetus sit, digeri subacto solo stercoratoque. Tum spongiis seri, singulorum pedum intervallo. Quin et ovillo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quidquam postea tentatum utilius apparuit, nisi quod circa Idus Februarii defosso semine acervatim parvulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus spongias factas post aequinoctium autumni disponunt pedalibus intervallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum, quam Ravennatium hortorum.

Indicavimus et corrudam. Hunc enim intelligo silvestrem asparagum, quem Graeci hormenum, aut myacanthon vocant, aliisve nominibus. Invenio nasci et arietis cornibus tusis atque defossis.

XLIII. Poterant videri dicta omnia quae in pretio sunt, nisi restaret res maximi quaestus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque praecipue, sestertium sena millia e parvis reddere areis: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quae refugiunt quadrupedes consciae. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, et semine ante Nonas Martias: plantaeque ex eo disponuntur ante Idus Novembris, aut in locis frigidis circa Favonium. Stercorantur etiam, si diis placet, laetiusque proveniunt: condiunturque aceto melle diluto, addita laseris radice, et cumini, ne quis dies sine carduo sit.

XLIV. Cetera in transcursu dici possunt. Ocimum Parilibus optime seri ferunt: quidam et autumno: iubentque, cum hieme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque et nasturtium, vel aestate vel hieme facillime nascuntur. Eruca praecipue frigorum contemtrix, diversae est, quam lactuca, naturae, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi fere in cibis, ut nimio frigori par fervor immixtus temperamentum aequet. Nasturtium nomen accepit a narium tormento. Et inde vigoris significatio proverbio id vocabulum usurpavit, veluti torporem excitantis. In Arabia mirae amplitudinis dicitur gigni.

XLV. Ruta quoque seritur Favonio, et ab aequinoctio autumni: odit hiemem, et humorem, ac fimum. Apricis gaudet et siccis, terra quam maxime lateraria. Cinere vult nutriri: hic et semini miscetur, ut careat erucis. Auctoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Invenio mustum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in consulatu collega Quintii Flaminini, comitiis peractis. Amicitia est ei et cum fico, in tantum, ut nusquam laetior proveniat, quam sub hac arbore. Seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, quae succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur et a seipsa. Namque incurvato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur. Eadem et ocimo natura, nisi quod difficilius crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, pruritivis hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleove defensis. Conduntur autem et eius folia, servanturque fasciculis.

XLVI. Ab aequinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusve. Proprium ei, quod colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis Nemeae.

XLVII. Eodem tempore seritur menta planta: vel si nondum germinat, spongia. Minus haec humido gaudet. Aestate viret, hieme flavescit. Genus eius silvestre mentastrum est. Et hoc propagatur, ut vitis, vel si inversi rami serantur. Mentae nomen suavitas odoris apud Graecos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde veteres nostri nomen declinaverunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina aetate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorescens saepius dicta est. Haec quoque servantur simili genere, mentam dico, pulegiumque, et nepetam.

Condimentorum tamen omnium fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix haerens, et in sublime tendens. In putridis et calidis maxime locis, medio serendum vere. Alterum eius genus silvestre, quod rusticum vocant, alii Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur: alioqui Aethiopico Africoque palma est. Quidam huic Aegyptium praeferunt.

XLVIII. Sed praecipue olusatrum mirae naturae est. Hipposelinum Graeci vocant, alii smyrnium. E lacrima caulis sui nascitur. Seritur et radice. Succum eius colligunt, myrrhae saporem habere dicunt. Auctorque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres praeceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc et repastinato seritur, et a Favonio post aequinoctium autumni. Quippe cum cappari quoque seratur siccis maxime, area in defossu cavata, ripisque undique circumstructis lapide: alias evagatur per agros, et cogit solum sterilescere. Floret aestate: viret usque ad Vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius, quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices.

XLIX. Peregrinum et Careum, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

L. Ligusticum silvestre est in Liguriae suae montibus: seritur ubique: suavius sativum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Cratevas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat: ceteri fere conyzam, id est, cunilaginem: thymbram vero, quae sit cunila. Haec apud nos habet vocabulum et aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano aemula. Nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. Sed cunilae Aegyptium origanum tantum praefertur.

LI. Peregrinum fuit et lepidium. Seritur a Favonio: dein cum fruticavit, iuxta terram praeciditur: tunc runcatur, stercoraturque: per biennium hoc. Postea iisdem fruticibus utuntur, si non saevitia hiemis ingravat, quando impatientissimum est frigorum. Exit et in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: ususque eius non sine lacte.

LII. Gith pistrinis, anisum et anethum culinis et medicinis nascuntur. Sacopenium et ipsum in hortis quidem, sed medicinae tantum.

LIII. Sunt quaedam comitantia aliorum satus, ut papaver. Namque cum brassica seritur ac portulaca: et eruca cum lactuca. Papaveris sativi tria genera: Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc et panis rustici crustae inspergitur, affuso ovo inhaerens, ubi inferiorem crustam apium githque cerealis sapore condiunt. Alterum genus est papaveris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhoeam vocant Graeci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in arvis cum hordeo maxime nascitur, erucae simile, cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo: unde et nomen a Graecis accepit. De reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in medicinae loco. Fuisse autem

in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit.

LIV. Rursus alio comitatu aequinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malva, lapathum, caerefolium, quod paederota Graeci vocant: et acerrimum sapore, ignei effectus, ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin e diverso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniae. Coquuntur et folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae. Semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii saurion.

LV. Serpyllo et sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thracia: utique deferunt ex his avulsos ramos, seruntque. Item Sicyone ex suis montibus, et Athenis ex Hymetto. Simili modo et sisymbrium ferunt. Laetissimum nascitur in puteorum parietibus, et circa piscinas ac stagna.

LVI. Reliqua sunt ferulacei generis, ceu foeniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cum inaruit. Eique perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur a Favonio. Quo densior est, eo tenuior. Semen eius cum est maturum, ab aequinoctio autumni distringitur, et Sole, aut vento, aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum praecipue usibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullae: laudatissima est e medio, quae mesa vocatur: secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem aequat. Ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe, duratque in urceis vel anni spatio. Duo eius genera: caules et racemi. Corymbiam hanc vocant, corymbosque quos condiunt.

LVII. Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terrae sata. Namque et ocimum senecta degenerat in serpyllum, et sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicae veteris rapa fiunt, atque invicem. Et necatur cuminum ab limodoro, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Alias privatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia vero accessu mulieris menstrualis flavescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, raphano erucae, et vermiculi: item lactucis et oleri: utrisque hoc amplius, limaces et cochleae. Porro vero privatim animalia, quae facillime stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferroque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, auctor est Sabinus Tiro in libro Cepuricôn, quem Maecenati dicavit.

LVIII. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstravit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidam et aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas una seri: sicut olerum cicer: arcet enim erucas. Quo si omisso iam natae sint, remedium est absinthii succus decocti inspersus: et sedi, quam aizoum vocant: genus hoc herbae diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum vero nec erucis, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. Adversus erucas et cancrum fluviatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quae nolunt his obnoxia esse. Infestant culices hortos riguos praecipue, si sint arbusculae aliquae. Hi galbano accenso fugantur.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, ut coriandro, betae, porro, nasturtio, sinapi, erucae, cunilae, et fere acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi: et aestiva omnia hibernis magis durant: minime autem gethyum. Sed ex his, quae sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est, dumtaxat serendo. Culinis et ultra tempestiva sunt.

LIX. Peculiaris medicina raphano, betae, rutae, cunilae, in salsis aquis, quae et alioqui plurimum suavitati et fertilitati conferunt. Ceteris dulcium aquarum rigua prosunt. Utilissimae ex iis, quae frigidissimae, et quae potu suavissimae. Minus utiles e stagno, et quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. Praecipue tamen imbres aluntur. Nam et bestiolae innascentes necantur.

LX. His horae rigandi, matutina atque vespera, ne infervescat aqua Sole. Ocimo tantum et meridiana: etiam satum celerrime erumpere putant, inter initia ferventi aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. In translatione et medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum, porrum, raphani, apium, lactucae, rapae, cucumis. Omnia autem silvestria fere sunt et foliis minora, et caulibus, succo acriora: sicut cunila, origanum, ruta. Solum vero ex omnibus lapathum silvestre melius: hoc in sativis rumex vocatur, nasciturque fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec vinci unquam a terra, maxime iuxta aquam. Usus eius cum ptisana tantum in cibis leviorem gratioremque saporem praestat. Silvestre ad multa medicamina utile est. Adeoque nihil omisit cura, ut carmine quoque comprehensum reperiam, in fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucae, lactucae, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mire provenire. Quae sunt silvestria, eadem in sativis sicciora intelliguntur, et acriora.

LXI. Namque et succorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. Sunt autem acres cunilae, origani, nasturtii, sinapis. Amari, absinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitae, lactucae. Acuti, thymi, cunilae. Acuti et odorati, apii, anethi, foeniculi. Salsus tantum e saporibus non nascitur, aliquando extra insidit pulveris modo, ut cicerculis tantum.

LXII. Atque ut intelligatur vana, ceu plerumque, vitae persuasio: panax piperis saporem reddit, et magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, smyrnium myrrhae. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil a thure differentem. Usus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadem et siliquastro satio. Reliqua a ceteris et odore et sapore differunt, ut anethum. Tantaque est diversitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum: eodem cellarii in saccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturae restat, quoniam proventus tantum adhuc, summasque quasdam tractavimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis, et quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus, iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent: longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quaeque partibus constabunt, poteruntque a volentibus iungi.

BIBLIOTHECA BODLEIANA

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XX.

I. Maximum hinc opus naturae ordiemur, et cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quae vivat. Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturae dicetur, odia amicitiaeque rerum surdarum ac sensu carentium: et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa, quod Graeci sympathiam appellavere: quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquas Sole devorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atque ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, et alio rursus abigente a sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cetera vi et invictum, sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis dicemus locis, paria, vel maiora mira. Tantum venia sit, a minimis, sed a salutaribus ordienti, primumque ab hortensiis.

II. Cucumim silvestrem esse diximus, multo infra magnitudinem sativi. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso e semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exsilit, oculorum etiam periculo. Servatur autem decerptus una nocte: postero die inciditur arundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua caelesti, atque subsidit: deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates et vitia oculorum sanat, genarumque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi uvas ab avibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem et scabiem, quae psoram et lichenas vocant, parotidas et panos sanat, et cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur.

III. Elaterio tempestivus est autumno: nec ullum ex medicamentis longiore aevo durat. Incipit a trimatu. Si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quo vetustius: fuitque iam ducentis annis servatum, ut auctor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina exstinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quam exstinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac laeve herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuvari, si terram non attigerit. Partus vero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur extra domum.

Ipsum cucumim qui magnificant, nasci praecipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cyrenis alii tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia et ramos provenire magnitudine nucis iuglandis. Semen autem esse ad speciem scorpionum cauda replexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus et semine et elaterio, et ad purgandum uterum alvosque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic et contra phthiriasin bibitur: et hydropises. Illitum anginas et arterias cum melle et oleo vetere sanat.

IV. Multi hunc esse apud nos qui anguinus vocetur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures non attingunt. Iidem podagris cum articuli morbis decoctum in aceto illinunt, praesentaneo remedio. Lumborum vero dolori semine Sole siccato, dein trito, triginta denariorum pondere in hemina dato aquae. Sanat et tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed gravidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo vero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas e facie tollit in Sole illitum.

V. Multi eadem omnia sativis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque et eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tussientibus auxiliatur. Sed et phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem exspuentibus, cum cumino pari pondere, et iocineris vitiis in aqua mulsa. Urinam movet ex vino dulci, et in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.

VI. Pepones qui vocantur, refrigerant maxime in cibo, et emolliunt alvum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in modum favi, quae ceria vocant. Eadem contrahit vomitiones: siccatur, et in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Haec farina et in smegmata adiicitur. Cortex quoque vomitionem movet, faciem purgat. Hoc et folia cuiuscunque sativi illita. Eadem cum melle et epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedae: sepa Graeci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori praecipue nocivam. Morsum tumor insequitur, et putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo et melle, iucundiores esse certum est.

VII. Cucurbita quoque silvestris invenitur, spongos a Graecis appellata, inanis, (unde et nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatae succus stomacho admodum prodest.

VIII. Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor quam sativa. Utilior pallida, quando eius sunt medicinae. Herbacea arefacta per se inanit alvum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnibus vitiis medetur, et renum, et lumborum, et paralysi: ejecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: tutissimo infunduntur oboli quatuor. Prodest et stomacho, farinae aridae pilulis cum decocto melle sumtis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, et protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio et sale dentium dolorem tollunt. Succus vero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinae, et lumborum, ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Praeterea, mirum dictu, semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare

dicuntur, quas Graeci periodicas vocant. Sativae quoque rasae succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clavis pedum, et suppurationibus, quae Graeci vocant apostemata. Decoctae autem universae succus, dentium motus stabilit, et dolores inhibet. Vinum cum ea fervefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, et imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris, vulneribus medetur. Nec non ramentis corticis recentes prodagras refrigerat, et ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus. Succus ex strigmentis, illitus cum rosaceo et aceto, febrium ardores refrigerat. Aridae cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho utilissimae iudicantur, et interaneorum vesicarumque exhulcerationibus.

IX. Est et rapo vis medica. Perniones fervens impositum sanat. Item frigus pellit e pedibus. Aqua decocti eius fervens podagris etiam frigidis medetur: et crudum tusum cum sale, cuicunque vitio pedum. Semen illitum et potum in vino, contra serpentes et toxica salutare esse proditur. A multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: item Dionysius: magisque, si eruca condirentur. Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

X. Silvestre rapum in arvis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore, quam papaveris. Hoc ad laevigandam cutem in facie, totoque corpore, utuntur, mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, et lupini. Radix ad omnia inutilis.

XI. Naporum duas differentias et in medicina Graeci servant. Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus feminarum, et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritumque in aqua calida, e cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. Alterum genus buniada appellant, et rapi similo et rapo simile, seminis praeclari contra venena: ob id et in antidotis utuntur illo.

XII. Raphanum et silvestrem esse diximus. Laudatissimus in Arcadia: quanquam et alibi nascitur, utilior urinae dumtaxat ciendae. Cetero aestivo usus in Italia, et armoraciam vocant.

XIII. Et sativi vero, praeter ea quae circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Praeterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, comminuunt et eiiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle: semen eorum tostum, ipsumque commanducatum, ad lagonoponon: aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: phlegmonae ipsos illinere tusos, livori vero recenti corticem cum melle: veternosis autem quam acerrimos mandere: semenque tostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. Iidem et contra venena prosunt. Cerastis et scorpionibus adversatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impune tractabis: impositoque raphano scorpiones moriuntur. Salutares et contra fungorum aut hyoscyami venena aeque, ut Nicander tradit. Et contra viscum quoque dari Apollodori duo iubent: sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienem item extenuant: iocineri prosunt, et lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumti, et lethargicis. Praxagoras et iliosis dandos censet: Plistonicus et coeliacis. Intestinorum hulcerasanant: ac purulenta praecordiorum, si cum melle edantur. Quidam ad haec coquere eos in luto malunt: sic et feminas purgari. Ex aceto et melle sumti, intestinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino. Enterocelis prosunt: sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. Medius ad haec et sanguinem exscreantibus coctos dari iubet: et puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluvia fricari raphanis: et super umbilicum imponi contra tormenta vulvae. Reducunt et cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulcera, quae phagedaenas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quae in oblongis dumtaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Ubi vero acrior raphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Haec antipathia est. At aurium gravitati succum raphani instillant. Nam vomituris summo cibo esse eos, utilissimum est.

XIV. Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agriam vocant, at aliqui pistolochiam, hulceribus cartilaginis et ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota alvum solvunt, serpentes abigunt. Apum, vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam involvunt lana coloris, quem nativum vocant, praeterea ovis quae feminam peperit, strumisque vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc usum auro effodiendam censent: cavendumque ne terram attingat. Celsus et podagris quae sine tumore sint, radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

XV. Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam vocant. Eius semen contritum et in vino potum, tumentem alvum, et suffocationes mulierum, doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat: illitum quoque e passo ventri earum prosit: viris vero prodest, cum panis portione aequa tritum, ex vino potum contra ventris dolores. Pellit et urinam: et phagedaenas hulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieuches contra iocineris, ac lienis, ilium, lumborum, et renum vitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus et dysentericis veteribus. Philistion in lacte coquit, et ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis, et pleuriticis, et comitialibus. Habentes eam feriri a serpentibus negantur: aut qui ante gustaverint, non laedi. Percussis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est: ideo conceptus adiuvari aliqui prodiderunt. Ad reliqua et sativa pollet. Efficacior tamen silvestris, magisque in petrosis nata. Semen sativae quoque contra scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice eius circumscalpti dentes, dolore liberantur.

XVI. Syria in hortis operosissima est: indeque proverbium Graecis: Multa Syrorum olera. Simillimam staphylino herbam serit, quam alii gingidion vocant, tenuius tantum et amarius, eiusdemque effectus. Estur coctum crudumque stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores.

XVII. Siser erraticum sativo simile est, et effectu: stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumtum, aut ex pipere et mulso, vel ex garo. Urinam ciet, ut Opion credit, et Venerem. In eadem sententia est et Diocles. Praeterea cordi convenire convalescentium, aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit, et Veneri subinde offensanti, aegrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. Sativi privatim succus cum lacte caprino potus sistit alvum.

XVIII. Et quoniam plerosque similitudo nominum Graecorum confundit, conteximus et de sili: sed hoc est vulgatae notitiae. Optimum Massiliense: lato enim grano et fulvo est. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen esse et vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, convulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, et iocinerum vitiis, et torminibus, et stranguriae, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt et folia utilia, ut quae partus adiuvent etiam quadrupedum. Hoc maxime pasci dicuntur cervae pariturae. Illinuntur et igni sacro. Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio, vel semine. Quadrupedum quoque alvum sistit, sive tritum potui infusum, sive mandendo commanducatum e sale. Boum morbis tritum infunditur.

XIX. Inula quoque a ieiunis commanducata, dentes confirmat, si ut eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis vero decoctae succus tineas pellit: siccatae autem in umbra farina tussi, et convulsis, et inflationibus, et arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur.

XX. Caepae silvestres non sunt. Sativae olfactu ipso et delacrimatione caligini medentur, magis vero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, et hulcera oris sanare, commanducatae cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto illitae, aut siccae cum melle et vino, ita ut post diem tertium solvantur. Sic et attrita sanant. Coctam in cinere et epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, et genitalium hulceribus. Succo et cicatrices oculorum, et albugines, et argema inunxere: et serpentium morsus, et omnia vulnera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: et in iisdem sonitum ac gravitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillavere. Et ex aqua bibendum dedere repente obmutescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillavere, et plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. Alopecias fricuere, et psoras, tusis caepis. Coctas dysentericis vescendas dedere, et contra lumborum dolores: purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, tepisque multipedae ex aceto. Reliqua inter medicos mira diversitas. Proximi utiles esse praecordiis et concoctioni, inflationemque, et sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho utiles esse, spiritus agitatione: ventrem mollire, haemorrhoidas pellere, subditas pro balanis: succum cum succo foeniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item contra anginas, cum ruta et melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quae sale et aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari auctor est.

XXI. Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit in naribus contrito eo obturatis, vel gallae mixto, aut mentae: item ex abortu profluvia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri, ac pectoris et pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur et ambusta, et epinyctides: ita vocatur hulcus, quae et syce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pusulas liventes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito: vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. Aurium vero vitia cum felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nares fundatur, dormiturisve, in aurem duobus succi cochlearibus, uno mellis. Succus et ad serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero, et ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem vero exscreantibus et phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanae succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vulvas purgat. Estur vero et contra fungorum venena: imponitur et vulneribus. Venerem stimulat, sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quae tamen stomacho non noceat, ventremque molliat. Voci splendorem affert.

XXII. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reiicientibus succus eius cum gallae aut thuris farina, vel acacia, datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet: vulvasque contractas aperire putat: foecunditatem etiam feminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tussim et distillationes thoracis, pulmonis et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione ptisanae: vel crudum, praeter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: vel si pura exscreentur. Sic et voci, vel Veneri, somnoque multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, alvum sistunt, et fluxiones veteres Cortex decoctus illitusque inficit canos.

XXIII. Allio magna vis, magnae utilitates contra aquarum et locorum mutationes. Serpentes abigit, et scorpiones odore: atque ut aliqui tradidere, et bestiarum omnium ictibus medetur, potu, vel cibo, vel illitu. Privatim contra haemorrhoidas prodest, cum vino redditum vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, in quae vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis efficacissime ex oleo illinitur: attritisque corporum partibus, vel si in vesicas intumuerint. Quin et suffitu eo secundas partus evocari existimavit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id tritum dedere. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in fico duplici ad evacuandam alvum: quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui et tritum in lacte dederunt. Praxagoras et contra morbum regium vino miscuit: et contra ileum in oleo et pulte: sic illinens strumis quoque. Antiqui et insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, et gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addaturque ipsum in cava dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases et porrigines potum, tusum item cum aceto et nitro compescit: distillationes cum lacte, vel tritum, permixtumve caseo molli: quo genere et raucitatem extenuat: vel phthisin, in fabae sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumque tosto: sic et voci confert. Tineas et reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur. Temporum doloribus illitum elixum: et pusulis coctum cum melle, deinde tritum. Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: aut si sanguis etiam exscreetur, vel pura, sub pruna coctum, et cum mellis pari modo sumtum: convulsis, ruptis, cum sale et oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure et resina, etiam arundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, sanatque cum origano: vel cinis eius ex oleo et garo illitus. Sic et sacros ignes. Suggillata aut liventia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt et comitialem morbum sanari, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpitii obolo in vino austero. Tussim et alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractae incoctum fabae, atque ita in cibo sumtum, donec sanitatem restituat. Facit et somnos, atque

in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potumque e mero. Vitia eius sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum laedit copiosius sumtum, sitim gignit. Cetero contra pituitam, et gallinis et gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

XXIV. Lactucae sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquae uno cyatho, hydropicis datur. Caule et foliis contusis, asperso sale, nervi incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibent.

XXV. Alterum est genus, quod Graeci caesapon vocant. Huius folia trita, et cum polenta illita, hulceribus medentur. Haec in arvis nascitur. Tertium genus est in silvis nascens, isatin vocant. Huius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum utuntur: simile erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet, et nigriora. Sanguinem sistit. Phagedaenas et putrescentia hulcera, quae serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest: vel ad lienes pota. Haec propria singulis.

XXVI. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, et ipso, et foliis scabritia. Ex his rotunda folia et brevia habentem sunt qui hieraciam vocent, quoniam accipitres scalpendo eam, succoque oculos tingendo, obscuritatem, cum sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili novo, ad multa praeclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum: argema, nubeculas, cicatrices, adustionesque omnes: praecipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus alvum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia, thyrsique triti, ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia commixto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quae strangulando necant, aut iis quae vesicae nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur et ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alvi. Urinae difficultates, succus emendat. Cratevas cum et hydropicis obolis duobus in aceto et cyatho vini dari iubet.

Quidam et e sativis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictae sunt, somnum faciendi, Veneremque inhibendi, aestum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucae restant: quoniam et inflationes discutiunt, ructusque lenes faciunt. Nec ulla res in cibis aviditatem incitat, inhibetque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic et alvum copiosiores solvunt, modicae sistunt. Lentitiam pituitae digerunt, atque ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissime adiuvantur: in eo usu et oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes: si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite: et si tussis sentiatur, hyssopite admixto. Dantur coeliacis cum intubo erratico, et ad duritiam praecordiorum. Dantur et melancholicis candidae copiosiores, et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pustulae fiant, cum sale illitae. Hulcera etiam, quae serpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in vino. Tritae igni sacro illinuntur. Convulsa et luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum, ex vino et polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod utilissimae quam maximi caulis et amarae. Quidam lacte infundunt. Defervefacti hi caules et stomacho utilissimi traduntur: sicut somno aestiva maxime lactuca, et amara lactensque, quam meconidem vocavimus. Hoc lac et oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimum esse praecipitur, dum tempestive capiti inunguntur. Oculorum quoque vitiis, quae frigore in iis facta sunt. Miras et alias invenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodesse, non secus quam abrotonum, cum melle Attico. Purgari et feminas hoc cibo. Semen sativarum contra scorpiones dari. Semine trito ex vino poto et libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

XXVII. Nec beta sine remedio est utraque. Sive candidae, sive nigrae radix recens, et madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, et cum allio crudo sumta, contra tineas: nigrae radices ita in aqua coctae, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres, et vertigines: item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet urinam. Medetur dysentericis iniecta, et morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, sed huius radici dumtaxat expressus. Ipsa vero decocta, pernionibus occurrit. Albae succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admixto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra hulcera quae serpunt, illinitur: et alopeciis cruda, et hulceribus quae in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur et cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. Validius cocta fluxiones stomachi sistit et ventris.

XXVIII. Est et beta silvestris, quam limonion vocant, alii neuroides, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus foliis, undecim saepe, caule lilii. Huius folia ambustis utilia, gustantium os adstringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua et e radice coctae maculas vestium elui dicunt, itemque membranarum.

XXIX. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit. Idemque cum vino potus, iocineris et vesicae: et epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambulam appellavere. In Aegypto cichorium vocant, quod silvestre sit. Sativum autem serin, quod est minus et venosius.

XXX. Cichorium refrigerat. In cibo sumtum et illitum collectiones, succusque decocti ventrem solvit. Iocineri, et renibus, et stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit. Item morbum regium e mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuvat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri, et quae velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration.

XXXI. Et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Stomachum dissolutum adstringit cocta: crudaque sistit alvum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta et convulsa utroque genere iuvantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat.

XXXII. Seris et ipsa lactucae simillima, duorum generum est: silvestris melior. Nigra ista, et aestiva. Deterior hiberna et candidior. Utraque amara, stomacho utilissima, praecipue quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitae: discutiuntque et alios, quam stomachi. Cum polenta silvestrium radices stomachi causa sorbentur: et

cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hae et podagricis utiles, et sanguinem reiicientibus: item quibus genitura fluat, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui anthologoumena scripsit, in totum damnavit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

XXXIII. Brassicae laudes longum est exsequi, cum et Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit, per singula membra hominis digestum, et Dieuches: ante omnes autem Pythagoras et Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur, qua medicina usus sit annis DC Romanus populus. In tres species divisere eam Graeci antiquissimi. Crispam, quam selinoidea vocaverunt, a similitudine apii foliorum, stomacho utilem, alvum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis e caule exeuntibus. Unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus foliis, et simplicibus, densissimisque: amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein laevem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationique, lieni, stomacho, praecordiis, crudam ex aceto et melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula, sumtam acetabulis duobus matutino: tantamque esse vim, ut qui terat haec, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagrae autem, morbisque articulariis illini cum rutae, coriandri, et salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decoctae, nervos articulosque mire iuvari. Si foveantur vulnera, et recentia et vetera, etiam carcinomata, quae nullis aliis medicamentis sanari possint; foveri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas, et luxata, et humores evocari, quaeque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliasque tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo, et sale. Tormina, si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin et urinam eius qui brassicam esitaverit, asservari, calefactamque nervis remedio esse. Verba ipsius subiiciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laves ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino succum brassicae tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseverat. Et impetigines eadem sanari sine hulcere.

XXXIV. Graecorum quoque opiniones iam et Catonis causa poni convenit, in iis dumtaxat, quae ille praetermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item alvum solvere, eandemque bis coctam sistere. Vino adversari, ut inimicam vitibus. Antecedente in cibis caveri ebrietatem, postea sumta crapulam discuti. Hunc cibum et oculorum claritati conferre multum: succum vero crudae vel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime concoqui, ciboque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo et paralyticis et tremulis dari iubet, et sanguinem exscreantibus. Hippocrates coeliacis et dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenesmon, et renum causa: lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, et purgationem feminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus adversus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale et melle. Invenio et a podagra liberatos edendo eam, decoctaeque ius bibendo. Hoc et cardiacis datum et comitialibus morbis addito sale. Item splenicis in vino albo per dies XL. Ictericis, nec non et phreneticis radicis crudae succum gargarizandum bibendumque demonstrat. Contra vero singultus cum coriandro et anetho, melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, et sordidis hulceribus, ac vetustis, vel ipsam aquam cum hordeacea farina: succum ex aceto, vel cum foeno Graeco. Sic aliqui et articulis, podagrisque imponunt. Epinyctidas, ac quidquid aliud serpit in corpore, imposita levat. Item repentinas caligines: has et si manditur ex aceto. Suggillata vero et alios livores pura illita. Lepras, et psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic et fluentes capillos retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item convulsis cum ruta. Contra ardorem febrium et stomachi vitia cum rutae semine: et ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit.

XXXV. Ex omnibus brassicae generibus suavissima est cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, et renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctae, ad tot usus laudatam, foetere humi effusam. Stirpium brassicae aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe vetusto. At cum lasere et aceto in vicem psilothri evulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur et cum oleo subfervefactus, vel per se elixus, ad convulsa et rupta intus, lapsumque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicae? Immo vero apud eosdem animae gravitatem facere, dentibus et gingivis nocere: et in Aegypto propter amaritudinem non estur.

XXXVI. Silvestris, sive erraticae, immenso plus effectus laudat Cato: adeo ut aridae quoque farinam in olfactorio collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveolentiamque sanare affirmet. Hanc alii petraeam vocant, inimicissimam vino, quam praecipue vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet una, parva, rotunda, laevia, plantis oleris similior, candidior sativa, et hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque, ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne solvantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus auctor est. Et alii vero compescere mala corporis quae serpant: nomas vocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera et tonsillas, manducatam et coctam, succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras, et lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cum lasere et aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur, ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungos, tauri sanguinem. Folia cocta splenicis in cibo data, et cruda illita cum sulphure et nitro prosunt. Item mammarum duritiae. Radicum cinis uvae in faucibus tumenti tactu medetur: et parotidas cum melle illitus reprimit: serpentium morsus sanat. Virium brassicae unum et magnum argumentum addemus, et mirabile. Crustae si occupent intus vasa omnia, in quibus aquae fervent in tantum, ut non sit eas avellere, si brassica in iis decoquatur, abscedunt.

XXXVII. Inter silvestres brassicas et lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Alvum lenit et mollit.

XXXVIII. Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima.

XXXIX. Scillarum in medicina alba est quae masculus, femina nigra. Quae candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis quod reliquum e vivo est, consectum suspenditur lino, modicis intervallis. Postea arida frusta in cadum aceti

quam asperrimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte vas contingant. Hoc fit ante solstitium, diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumque doloribus, parum sumtum binis diebus. Sed tanta vis est, ut avidius haustum exstinctae animae momento aliquo speciem praebeat. Prodest et gingivis, et dentibus, vel per se commanducata. Tineas et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle sumta. Linguae quoque recens subiecta praestat, ne hydropici sitiant. Coquitur pluribus modis: in olla, quae coniiciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, et medium eius iterum in aqua coquitur. Usus sic coctae ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle et aceto potae. Item ad splenicos, et stomachicos, (si non sentiant hulcus) quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit et foliis strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, et hulcera manantia illita, ex oleo cocta. Coquitur et in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic et interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, et mixta resinae. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.

XL. Ceterum bulbi ex aceto et sulphure vulneribus in facie medentur. Per se vero triti nervorum contractioni, et ex vino porrigini: cum melle, canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alii si e naribus fluat, coriandrum et farinam adiiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto bulbis curat: et erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. Et bulbos epiphoris idem illinit, et sic lippitudini medetur. Aeque vitia quae sunt in facie, eorum rubentes maxime, in Sole illiti cum melle et nitro, emendant: lentiginem cum vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se: aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die solvantur. Iisdem et auriculas fractas curat, et testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiam praecordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur. Ad convulsa intus, cum silphio pilulis fabae magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Nervis utiles: ideo et paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissime sanant cum melle et sale. Venerem maxime Megarici stimulant: hortensii partum, cum sapa aut passo sumti: silvestres, interaneorum plagas et vitia, cum silphio pilulis devoratis sedant. Et sativorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus utiles esse adiicit, et difficile concoqui ex vi uniuscuiusque naturae.

XLI. Bulbinem Graeci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Haec traditur vulneribus mire utilis dumtaxat recentibus. Bulbus quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

XLII. Utilissimus stomacho cibus asparagi traduntur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt: iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris et spinae doloribus, intestinorumque vitiis prosunt, vino cum coquuntur addito. Ad lumborum et renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Urinam cient utilissime, praeterquam vesicam exhulcerant. Radix quoque, plurimorum praedicatione, trita, et ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum et renum dolores sedat. Quidam et ad vulvae dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiasin proficit. Asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

XLIII. Silvestremasparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici hormenum. Huius ad supra dicta omnia efficacior vis, et candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem et semen valet cum anetho, ternis utriusque obolis. Datur et ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinam reddatur, semen asparagi, et apii, et cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus, Chrysippus dari iubet. Sic et hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat, docet: item Veneri: vesicae quoque, nisi decoctum: quae aqua si canibus detur, occidi eos. In vino decoctae radicis succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

XLIV. Apio gratia in vulgo est. Namque rami largis portionibus per iura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Praeterea oculis illitum cum melle, ita ut subinde foveantur ferventi succo decocti, aliisque membrorum epiphoris: per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mire auxiliatur. Pisces quoque si aegrotent in piscinis, apio viridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore acri et fervido. Dionysius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse: visus quoque claritati inimicum. Caule feminae vermiculos gigni. Ideoque eos qui ederint, sterilescere, mares feminasque. In puerperiis vero ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eaque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suaviores aquas potui incoctum praestat. Succo maxime radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato gravitatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua, ac secundas partus. Et, si foveantur semine decocto, sugillata reddit colori. Cum ovi albo illitum, aut ex aqua coctum potumque renibus medetur: in frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino, vesicae calculos frangunt. Semen datur et arquatis ex vino albo.

XLV. Apiastrum Hyginus quidem mellissophyllon appellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Graecos pendentia.

XLVI. Olusatrum quod hipposelinum vocant, adversatur scorpionibus. Poto semine torminibus, et interaneis medetur. Itemque difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, et lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum et illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto semine, cumino simili, urinae et menstruis efficax. Heleoselino vis privata contra araneos. Sed et oreoselino feminae purgantur e vino.

XLVII. Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, praecipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubii succi, atque ita aquae calidae tribus cyathis. Addidere

quidam buselinon, differens brevitate caulis a sativo et radicis colore rufo, eiusdem effectus. Praevalere contra serpentes potu et linitu.

XLVIII. Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit, inutile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati. Praeterea insaniam facere, et lethargos, et iocineris vitia: ideoque capras id adspernari, hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum et in Sole positum, vermes afferre. Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione, quo ederit ocimum, servari non posse. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluviatilibus trito, convenire ad id scorpiones ex proximo. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum.

Secuta aetas acriter defendit: nam id esse capras. Nec cuiquam mentem motam: et scorpionum terrestrium ictibus, marinorumque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Usu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratum salutare esse. Item lethargicis, et inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto: item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque utile, inflationes et ructum ex aceto dissolvere sumtum. Alvum sistere impositum, urinam ciere. Sic et morbo regio et hydropicis prodesse. Choleras eo et distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam coeliacis Philistion dedit: et coctum dysentericis, et colicis Plistonicus. Aliqui et in tenesmo, et sanguinem exscreantibus, in vino: duritia quoque praecordiorum. Illinitur mammis, exstinguitque lactis proventum. Auribus utilissimum infantium, praecipue cum adipe anserino. Semen tritum et haustum naribus sternutamenta movet, et distillationes quoque capiti illitum: vulvas purgat in cibo, ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque, admissurae tempore ingeritur.

Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia: peculiaris ad vitia, quae vomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisque vulvae, contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

XLIX. Erucae semen scorpionum venenis et muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera subituris potum ex vino duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suavitas, ut Graeci euzomon appellaverint. Putant subtrita eruca si foveantur oculi, claritatem restitui: tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia silvestris erucae sinistra manu decerpta, et trita, in aqua mulsa si bibantur.

L. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animum exacuit, ut diximus. Duo eius genera. Alvum purgat, detrahit bilem potum in aqua X pondere. Cum lomento strumis illitum, opertumque brassica, praeclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumtum. Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius addito mentastro. Prodest et contra suspiria et tussim, cum origano et vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ovorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus vero e melle utilissime. Sextius adiicit, ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito, et alopecias emendari addito sinapi: gravitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem et hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, et rumpit. Phagedaenas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto illinitur: item licheni: item unguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Silvestri vero ad omnia ea effectus maior.

LI. In praecipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora sativae folia, rami fruticosiores. Silvestris horrida ad effectum est, et ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa et aspersa modice, et in pyxide Cypria asservatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Aliacmonem. Mirumque, cicutae succo exstinguitur: adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutae succus prodest manibus colligentium rutam. Cetero inter prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica. Quaecunque autem ruta et per se pro antidoto valet, foliis tritis, et ex vino sumtis. Contra aconitum maxime, et viscum. Item fungos, sive in potu detur, sive in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent et contra scorpionum, et contra araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, et cantharidas, ac salamandras, canisve rabiosi morsus: acetabuli mensura succus e vino bibitur, et folia trita vel commanducata imponuntur cum melle et sale, vel cum aceto et pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis: serpentesque, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est silvestris radix cum vino sumta. Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina discrevit: eam laetioribus foliis et colore. Idem oculis noxiam putavit: falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa, cum pane vel nasturtio: caprae quoque silvestres propter visum, ut aiunt. Multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixae, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto et rosaceo illita. Si vero sit caphalaea, cum farina hordeacea, et aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi veteres. Vulvas aperit, corrigitque conversas, illita in melle, toto ventre et pectore. Hydropicis cum fico, et decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. Sic bibitur et ad pectoris dolores, laterumque et lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia, horrores frigidos. Ad crapulae gravedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditave prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, et cum vino. Sic et sanguinem sistit interiorem, et narium indita: sic et collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, ut diximus, modo, in silvestri. Contra tarditatem vero sonitumque, cum rosaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino et melle. Succus et phreneticis ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. Adiecerunt aliqui et serpyllum, et laurum, illinentes capita, et colla. Dederunt et lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt et comitialibus bibendum decoctae succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: alsiosisque crudam in cibo. Urinam quoque vel cruentam pellit. Feminarum etiam purgationes, secundasque, etiam emortuos partus, ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam et vulvarum causa etiam suffire iubet. Diocles et cardiacis imponit ex aceto et melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, et velleribus collecta. Multi

vero et contra purulentas exscreationes siccae drachmas duas, sulphuris unam et dimidiam sumi censent: et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur et dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt et cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra vinique sextario illinitur cum oleo coctis foliis, partibus quas frigus adusserit. Si urinam movet, ut Hippocrati videtur, mirum est quosdam dare velut inhibentem potui, contra incontinentiam urinae. Psoras et lepras cum melle et alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, et similia, cum strychno et adipe suillo ac taurino sevo. Item ignem sacrum ex aceto et oleo, vel psimmithio: carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium una illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt et mammis turgentibus decoctam, et pituitae eruptionibus cum cera. Testium vero epiphoris cum ramis laureae teneris, adeo peculiari in visceribus his effectu, ut silvestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutae sanguinem oculis suffusum, et toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quae traduntur, mirum est, cum ferventem rutae naturam esse conveniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemque generationes impediri hoc cibo: ideo in profluvio genitali datur, et Venerem crebro per somnia imaginantibus. Praecavendum est gravidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus invenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo usu est, sive difficile spirantibus, sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: et quocunque in simili morborum genere, ut in homine, temperata.

LII. Mentastrum silvestris menta est, differens specie foliorum, quae sunt figura ocimi, pulegii colore. Propter quod quidam silvestre pulegium vocant. Iis commanducatis et impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeii aetate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita compertum est. Eadem illinuntur bibunturque adversus scolopendras, et serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Adversus scorpionum ictus cum sale, oleo, et aceto. Item adversus scolopendras ius decocti: adversus omnia venena servantur folia arida, ad farinae modum. Substratum vel accensum fugat etiam scorpiones. Potum feminas purgat a partu: sed partus necat. Ruptis, convulsis, sed parcius: orthopnoicis, torminibus, choleris, efficacissimum: item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. In regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole.

LIII. Mentae ipsius odor animum excitat, et sapor aviditatem in cibis, ideo embammatum mixturae familiaris. Ipsa acescere, aut coire, denserique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso: eadem vi resistere generationi creditur, cohibendo genitalia denseri. Aeque maribus ac feminis sistit sanguinem: et purgationes feminarum inhibet: cum amylo ex aqua pota, coeliacorum impetus. Syriation et vomicas vulvae curavit illa. Iocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem exscreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas adstringit. Pituitas corruptas purgat in mulso et aqua. Voci succus sub certamine utilis dumtaxat, qui et gargarizatur uva tumente, adiecta ruta et coriandro ex lacte. Utilis et contra tonsillas cum alumine: linguae asperae cum melle. Ad convulsa intus per se, vitiisque pulmonis. Singultus et vomitiones sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: et si mammae tendantur. Illinitur et temporibus in capitis dolore. Sumitur et contra scolopendras, et scorpiones marinos, et ad serpentes. Epiphoris illinitur, et omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitiis. Intertrigines quoque, vel si teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt et lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies IX. Aridae quoque farinam tribus digitis apprehensam, et stomachi dolorem sedare in aqua: et similiter aspersam in potionem, ventris animalia expellere.

LIV. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti utrisque delectis. Qua de causa dignior e pulegio corona Varroni, quam e rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam et capitis dolores imposita dicitur levare. Quin et olfactu capita tueri contra frigorum aestusque iniuriam, et ab siti traditur: neque aestuare eos, qui duos e pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta et aceto. Femina efficacior. Est autem haec flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale et polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic et pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, et vomitiones cum aceto et polenta. Intestinorum vitia melle decocta et nitro sanat. Urinam pellit ex vino: et si ammineum sit, et calculos, et interiores omnes dolores. Ex melle et aceto sedat menstrua, et secundas. Vulvas conversas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen obmutescentibus olfactu admovetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquae insalubres bibendae sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Nervorum causa, et in contractione cum sale et aceto, et melle confricatur in opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum et in vino tritum, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegii ramum lana involutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subiici, et ita collocari aegrum, inter remedia tradit.

LV. Silvestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quam sativum: et a quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum a pecore caprisque, balatum concitat. Unde quidam Graeci litera mutata blechona vocaverunt. Natura tam fervens est, ut illitas partes exhulceret. Tussi in perfrictione fricari ante balnea convenit: et ante accessionum horrorem, convulsis, et torminibus. Podagris mire prodest. Hepaticis cum melle et sale bibendum datur: pulmonum vitia exscreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est, et vesicae, et suspiriis, et inflationibus: decoctum succo aequaliter, et vulvas corrigit: et contra scolopendram terrestrem vel marinam: item scorpiones: privatimque valet contra hominis morsum. Radix contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida vero cicatricibus decorem affert.

LVI. Item pulegio est nepetaeque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierumque menstruis prosunt. Et aestate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam et substernere in metu obdormituris utile est. Tusa aegilopiis imponitur, et capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluvium sanguinis si-

stit. Item radix, quae cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur.

LVII. Cuminum silvestre est praetenue, quaternis aut quinis foliis veluti serratis. Sed et sativo magnus usus, in stomachi praecipue remediis. Discutit pituitas, et inflationes, tritum et cum pane sumtum, vel potum ex aqua vinoque: tormina quoque et intestinorum dolores. Verumtamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magistros dicendi, assectatores, similitudinem coloris studiis contracti imitatos: et paulo ante Iulium Vindicem assertorem illum a Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in ventre satis est. Morbo regio in vino albo a balineis datur: Aethiopicum maxime in posca, et in ligmate cum melle. Africano paulatim urinae incontinentiam cohiberi putant. Sativum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis vero, quos acrior urina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vulvarum vitia in vino: praeterque, impositis vellere foliis: testium tumoribus, tostum, tritumque cum melle, aut cum rosaceo et cera.

Silvestre ad omnia eadem efficacius. Praeterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit et vomitionem nauseasque ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur illiniturque, vel penicillis fervens adprimitur fasciis. Strangulationes vulvae potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum sebo vitulino, vel melle. Sugillatis illinitur cum melle, et uva passa, et aceto. Lentigini nigrae ex aceto.

LVIII. Est cumino simillimum, quod Graeci vocant ammi. Quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet quia efficacius Aegyptio iudicavit. Plerique alterius naturae in totum putant, quoniam sit exilius et candidius. Similis autem et huic usus. Namque et panibus Alexandrinis subiicitur, et condimentis interponitur. Inflationes et tormina discutit. Urinas et menstrua ciet. Sugillata et oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus, privatimque cerastarum, cum pari portione myrrhae. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum uva passa et resina, vulvam purgat. Tradunt facilius concipere eas, quae odorentur id per coitum.

LIX. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos, qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si trita in Sole fricentur. Splenicis prodest in vino potus radicis cortex duabus drachmis, demto balinearum usu. Feruntque XXXV diebus per urinam et alvum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus, ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur et aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quae phagedaenas vocant, folia et radix recens cum melle sanant. Sic et strumas discutit radix: parotidas, vermiculosque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant et ad taenias in aceto et melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit: stomacho inutiles esse inter auctores convenit.

LX. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho utile est. Item convulsionibus et inflationibus. Sunt et qui cunilam bubulam appellaverint, ut diximus, falso.

LXI. Cunilae praeter sativam plura sunt in medicina genera. Quae bubula appellatur, semen pulegii habet, utile ad vulnera commanducatum impositumque, ut quinto post die solvatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagae imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cum serpentibus pugnaturae hac se muniunt: quidamque in hoc usu panaceam vocant. Sedat et tumores, et virilium mala, sicca, vel foliis tritis, in omni usu mire congruens ex vino.

LXII. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris Graecis origanum Heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat, et iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo et aceto in sorbitionem temperata. Praecipue vero serpentium morsus.

LXIII. Tertium genus est eius, quae a Graecis mascula, a nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis lignosae, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes e tota domo blattas convenire ad eam. Privatim adversus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo peruncto homine, fugari serpentes.

LXIV. E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohaerescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.

LXV. Sativa quoque suos usus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuvat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Urinam movet: purgat et a partu mulieres. Concoctionem mire adiuvat, et ad cibos aviditatem utraque, vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque utilis. Contra vesparum et similes ictus, ex farina hordeacea et posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

LXVI. Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor et aliter demonstrabat, caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati, et ructibus.

LXVII. Origanum quod in sapore cunilam aemulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Privatim eius usus contra rosiones stomachi in tepida aqua, et contra cruditates: contra araneos scorpionesque in vino albo: luxata et incussa in aceto, et oleo, et lana.

LXVIII. Tragoriganum similius est serpyllo silvestri. Urinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum, viperaeque ictum efficacissimum, stomachoque acida ructanti, et praecordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, et pleuriticis, et peripneumonicis.

LXIX. Heraclium quoque tria genera habet: nigrius, latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter haec medium, minus quam cetera efficax. Optimum autem Creticum. Nam et iucunde olet. Proximum Smyrnaeum, odorius. Heracleoticum, ad potum utilius, quod onitin vocant.

Communis autem usus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu urinam ciere, ruptis, convulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras, in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque et uvis medetur, et capitis hulceribus. Venena opii et gypsi exstinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Alvum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam et candorem facit, cum

melle et nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla et melle teritur: ad lienem folia cum melle et sale. Crassiores pituitas et nigras extenuat coctum cum aceto et sale, sumtum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita ut ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trito: strumas cum oleo et aceto et farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, et aceto illitum. Reliquias purgationum a partu.

LXX. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic et in facie cutem emendat exhulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. Sic et lepras, et psoras tollit semper facile, et cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio qua doleat, convertere dolorem.

LXXI. Gith ex Graecis, alii melanthion, alii melanspermon vocant. Optimum, quam excitatissimi odoris, et quam nigerrimum. Medetur serpentium plagis et scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoque serpentes fugari. Bibitur drachma una et contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto et infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras et tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras et lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias, tumoresque veteres, et suppurationes, illitum. Lacte mulierum auget continuis diebus sumtum. Colligitur succus eius, ut hyoscyami. Similiterque largior, venenum est, quod miremur: cum semen gratissime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: urinam et menses ciet. Quin immo linteolo deligatis tantum granis XXX secundas trahi reperio. Aiunt et clavis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffitu necare: item muscas.

LXXII. Et anisum adversus scorpiones ex vino bibitur, Pythagorae inter pauca laudatum, sive crudum, sive decoctum. Item viride aridumve, omnibus quae condiuntur, quaeque intinguntur, desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, foetoremque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, et melle exiguo, mox vino collutum. Vultum iuniorem praestat. Insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocavere.

LXXIII. Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. Hoc ligustici vicem praestat in condimentis. Dolores capitis levat suffitum naribus. Epiphoris oculorum Evenor radicem eius tusam imponit: Iollas ipsum cum croco pari modo et vino, et per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendisque, si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle et hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumtum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L purgatas tere in melle ad tussim. Facillime vero anisi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle ad fabae magnitudinem, et ternis diebus sumuntur. Praecipuum autem est ad ructus: ideo inflationibus stomachi, et intestinorum torminibus, et coeliacis medetur. Singultus et olfactum decoctum, potumque, inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, et praecordiorum tumores. Et pectorum vitiis, nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest et capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius ventri et intestinis putant: ideo dysentericis et in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis et coeliacis dedit tritum cum menta: Evenor radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vulvarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinivit recens cum polenta. Sic et infantibus comitiale vitium, aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes: ideoque quam plurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim a partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo, et contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad ventris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi vomituris acetabula eius et folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter coenam suadent. Strangulatus vulvae, si manducetur et linatur calidum, vel si bibatur cum castoreo in aceto et melle, sedat. Vertigines a partu cum semine cucumeris et lini pari mensura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis seminis anisi et foeniculi usus est in aceto et mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui et aspidum venenis adversari naturam eius putent. Urinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum vino sudorem leniter praestat. Vestes quoque a tineis defendit. Efficacius semper recens, et quo nigrius. Stomacho tamen inutile est, praeterquam inflato.

LXXIV. Anethum quoque ructus movet, et tormina sedat. Alvum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen fervens, olfactum. Sumtum ex aqua, sedat cruditates. Cinis eius uvam in faucibus levat: oculos et genituram hebetat.

LXXV. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymae simile, sagapenon vocatur. Prodest laterum et pectoris doloribus, convulsis, tussibus vetustis, exscreationibusque, praecordiorum tumoribus. Sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos lienes, lumbos, perfrictiones. Datur et olfactandum ex aceto in strangulatu vulvae. Ceteris et potui datur, et cum oleo infricatur. Prodest et contra mala medicamenta.

LXXVI. Papaveris sativi tria diximus genera: et sponte nascentis alia promisimus. E sativis, albi calyx ipse teritur, et e vino bibitur somni causa. Semen elephantiasi medetur. E nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit: ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite et calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput.

Succus et hic, et herbae cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis, ut lactucis, et postero die magis quod inaruit. Papaveris vero largus densatur, et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos: opion vocant. Sic scimus interemtum Licinii Caecinae praetorii viri patrem in Hispania Bavili, cum valetudo impatibilis odium vitae fecisset: item plerosque alios. Qua de

causa magna concertatio exstitit. Diagoras et Erasistratus in totum damnavere, ut mortiferum, infundi vetantes: praeterea, quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae. Sed postea usus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque eius trito in pastillos, e lacte utuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo: cum hoc et aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic et foliis ipsis utuntur. Item ad sacros ignes et vulnera ex aceto. Ego tamen damnaverim collyriis addi: multoque magis quas vocant lexipyretos, quasque pepticas et coeliacas. Nigrum tamen coeliacis in vino datur. Sativum omne maius: rotunda ei capita. At silvestri longa ac pusilla, et ad omnes effectus valentiora. Decoquitur et bibitur contra vigilias: eademque aqua fovent ora. Optimum in siccis, et ubi raro pluat. Cum capita ipsa et folia decoquuntur succus meconium vocatur, multum opio ignavior.

Experimentum opii est primum in odore: sincerum enim perpeti non est: mox in lucernis, ut pura luceat flamma, et ut exstinctum demum oleat: quae in fucato non eveniunt. Accenditur quoque difficilius, et crebro exstinguitur. Est sinceri experimentum et in aqua, quoniam in nubila innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, aestivo Sole deprehendi. Sincerum enim sudat, et se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adiecto: alii in faba.

LXXVII. Inter sativa et silvestria medium genus, quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, rhoeam vocavimus et erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Alvum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, et somnum faciunt.

LXXVIII. Silvestrium unum genus, ceratitin vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo, ut cornicula. Folia minora, et tenuiora, quam ceteris silvestribus. Semen exile, tempestivum est messibus: alvum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia et iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralion. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco.

LXXIX. Alterum e silvestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) speciem passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt aestate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo: vomitionem enim facit. Medicamento, quod diacodion et arteriace vocatur, utilissimum. Fit autem huius papaveris aut cuiuscunque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis, in eademque discoctis: deinde saccatis, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciae, et passi Cretici sextarium. Haec ostentatione: simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

LXXX. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alii paralion, folio lini, albo, capite magnitudinis fabae. Colligitur uva florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat alvum, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunque autem papaveris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

LXXXI. Est et porcilaca, quam peplin vocant, non multum sativa efficacior: cuius memorabiles usus traduntur. Sagittarum venena, et serpentium haemorrhoidum, et presterum restingui: pro cibo sumta, et plagis imposita, extrahi. Item hyoscyami, posta e passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit et aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribusque, in vino tusa et imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic et infantium cerebro imponitur, umbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, fronti temporibusque cum polenta. Sed ipsis oculis, e lacte et melle. Eadem, si procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae. Pustulis cum polenta et sale, et aceto. Hulcera oris tumoremque gingivarum commanducata cruda sedat: item dentium dolores. Tonsillarum hulcera, succus decoctae. Quidam adiecere paulum myrrhae. Nam et mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, vocemque firmat, et sitim arcet. Cervicis dolores, cum galla, et lini semine, et melle, pari mensura sedat. Mammarum vitia, cum melle, aut Cimolia creta. Salutaris est suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetariis sumta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et alias manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriae et vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Tenesmis autem cocta, et comitialibus cibo vel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, et sacro igni. Succus eius potus renes iuvat, ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Nervorum duritias emollit. Metrodorus, qui *ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων* scripsit, purgationibus a partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisque somnia. Praetorii viri pater est, Hispaniae princeps, quem scio propter impatibiles uvae morbos, radicem eius filo suspensam e collo gerere, praeterquam in balineis: ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inveni apud auctores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur.

LXXXII. Coriandrum inter silvestria non invenitur. Praecipuum tamen esse constat Aegyptium. Valet contra serpentium genus unum, quod amphisbaenas vocant, potum impositumque. Sanat et alia vulnera. Epinyctidas, pustulas, tritum. Sic et omnes tumores collectionesque cum melle, aut uva passa. Panos vero ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis devorari iubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. Sunt qui et ante Solis ortum cervicalibus subiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque, quae serpunt, sanat cum melle vel uva passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris et intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur et in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo et oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si vera est: menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminae: biduo, si duo: et totidem diebus quot grana sumserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam aestate servari putat.

LXXXIII. Atriplex et silvestre et sativum est. Pythagoras, tanquam faceret hydropicos, morbosque regios, et pallorem, concoqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quidquam, nisi languidum, culpavit. Addidere Dionysius et Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata saepe aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines et papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnaeus. Hippocrates vulvarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto vel crudo utiliter illini putavit. Item ignem

sacrum, cum melle, aceto nitroque: similiter podagras. Ungues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui et morbo regio dent semen eius cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfricent, alvum moveant: cocto vel per se, vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. Silvestri capillos tingunt, et ad supra scripta utuntur.

LXXXIV. E contrario in magnis laudibus malva est utraque, et sativa et silvestris. Duo genera earum amplitudine folii discernuntur. Maiorem Graeci malopen vocant in sativis. Alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. E silvestribus, cui grande folium et radices albae, althaea vocatur, ab excellentia effectus: a quibusdam plistolycia. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficax vis, praecipue scorpionum, vesparum, similiumque, et muris araneі. Quin et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent et contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitae crudae cum nitro: potae vero decoctae cum radice sua, leporis marini venena restinguunt: et ut quidam dicunt, si vomatur.

De iisdem mira et alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis carituruni. Hulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis et dentium mobilitates. Eius, quae unum caulem habet radice circa dentem qui doleat pungunt, donec desinat dolor. Eadem strumas et parotidas panosque, addita hominis saliva, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum a pituita et nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, et sorbitionis modo sumta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortivas esse cum adipe anseris: aliqui purgari feminas, foliis earum manus plenae mensura in oleo et vino sumtis. Utique constat parturientes foliis substratis celerius solvi: protinus a partu revocandum, ne vulva sequatur. Dant et succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decoctae hemina. Quin et semen adalligant brachio genitale non continentium. Adeoque eae Veneri nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali, feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradat: itemque tres radices iuxta adalligatas, tenesmo et dysentericis utilissime infundi: item sedis vitiis, vel si foveantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus: et insanientibus, quaternis. Decoctae comitialibus heminae succi. His et calculosis, et inflatione, et torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, et ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: et ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctae nervis prodest, et vesicae, et intestinorum rosionibus. Vulvas et cibo et infusione emollit in oleo: succus decoctae pori meatus suaves facit.

Althaeae in omnibus supra dictis efficacior radix: praecipue convulsis ruptisque. Cocta in aqua alvum sistit. Ex vino albo strumas, et parotidas, et mammarum inflammationes, et panos in vino folia decocta et illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosae tussi citissime medentur. Hippocrates vulneratis, sitientibusque defectu sanguinis, radicis decoctae succum bibendum dedit: et ipsam vulneribus cum melle et resina: item contusis, luxatis, tumentibus, et musculis, nervis, articulis imposuit: et asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior.

LXXXV. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem et silvestre, quod alii oxalidem appellant, sapore proximum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minima: nostri vero rumicem, alii lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est et alterum genus fere, oxylapathon vocant, sativo idem similius, et acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est et aliud hippolapathon maius sativo, candidiusque, ac spissius. Silvestria scorpionum ictibus medentur, et ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si vero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices privatim ungues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua caelesti, sanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Praestantissimos pastillos faciunt ex foliis et radice, addito nitro et thure exiguo. In usu aceto diluunt.

LXXXVI. Sed sativum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice lichenas et lepras curant. In vino vero decocta, strumas, et parotidas, et calculos. Pota vino et lienes illita, coeliacos aeque, et dysentericos, et tenesmos. Ad eademque omnia efficacius ius lapathi: et ructus facit, et urinam ciet, et caliginem oculorum discutit: item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat et commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit alvum: folia solvunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, et erga dysentericos effectu, potae ex vino.

LXXXVII. Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime vis feratur, iudicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur: ad uvam gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit in cibo sumtum: datur et suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, alvum mollit, menstrua et urinam ciet. Hydropicis imponitur, cum fico et cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, et vulvarum conversione suffocatas excitat odore, aceto mixto: item lethargicos. Adiicitur tordylion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior ustio timeatur, per duplices pannos. Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo Sole modice. Exit et e cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere musto, conteruntur, manusque plenae mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimae genere medicinae. Calculos quoque discutit potum in aceto. Illinitur et livoribus sugillatisque cum melle et adipe anserino, aut cera Cypria. Fit et oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque et coxendicum perfrictiones.

LXXXVIII. Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca, inter silvas tacta, in cortice calamorum sub ipsa coma nascens.

LXXXIX. Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopaeda, aut philochares, notius quam ut indicandum sit. Huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum et lateris dolores, tussim veterem. Et iis qui sanguinem reiecerint, eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui viridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei et salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alii nihil comparant in eadem causa marrubii et foeniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, rursus decocta ad sextarios duos, si cochlearii mensura in die sorbeatur in aquae cyatho. Et virilium vitiis tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, convulsis, spasticis nervis salutare. Potum alvum solvit cum sale et aceto. Item menstrua et secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangraenas, et pterygia. Succus vero auriculis, et naribus, et morbo regio, minuendaeque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum et exscreationes pectoris purgat, cum iride et melle. Urinam ciet. Cavenda tamen exhulceratae vesicae, et renum vitiis. Dicitur succus et claritatem oculorum adiuvare. Castor marrubii duo genera tradit: nigrum, et quod magis probat, candidum. In ovum inane succum addit is, ipsumque ovum infundit melle aequis portionibus, tepefactum: vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus a cane factis tuso cum axungia veteri.

XC. Serpyllum a serpendo putant dictum. Quod in silvestri evenit, in petris maxime. Sativum non serpit, sed ad palmae altitudinem increscit. Pinguius voluntarium, et candidioribus foliis ramisque, adversus serpentes efficax, maxime cenchrin, et scolopendras terrestres ac marinas, et scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. Fugat et odore omnes, si uratur. Et contra marinorum venena praecipue valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, et urinae difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur et ad iocinerum desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas exscreationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

XCI. Sisymbrium silvestre a quibusdam thymbraeum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Utrumque efficax adversus aculeata animalia, ut crabrones, et similia. Quod in sicco ortum, odoratum est, et inseritur coronis, angustiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras, ut Philinus tradit. Alii panem addunt: alii per se decoquunt in vino. Sanat et epinyctidas, cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusque detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet, sive in cibo sumtum, sive succo potum. Non edendum gravidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eiicit. Movet urinam cum vino potum: silvestre et calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto.

XCII. Lini semen cum aliis quidem in usu est: et per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuvat. Epiphoras cum thure et aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle, aut adipe, aut cera: stomachi solutiones inspersum polentae modo: anginas in aqua et oleo decoctum, et cum aniso illitum. Torretur, ut alvum sistat. Coeliacis, et dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum uva passa. Ad phthisin utilissime e semine fiunt ecligmata. Musculorum, nervorum, articulorum, cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro, aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quaecunque corpori inhaereant. Sic et fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitae cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtii: testium vitia et ramices cum resina et myrrha, et gangraenas ex aqua. Stomachi dolores cum foeno Graeco sextariis utriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum et thoracis perniciosa vitia, clystere in oleo, aut melle.

XCIII. Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen adversus scorpiones potum e vino prodesse, et clavis pedum illini: item lienibus, et temporum dolori, ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

XCIV. Meum in Italia non nisi a medicis seritur, et iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis aniso simile, et caule aliquando bicubitali, radicibus multis et obnigris, quibusdam altissimis: minus rufum, quam illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Item tormina, et vesicae vitia: vulvarumque articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo ventri urinas movet.

XCV. Foeniculum nobilitavere serpentes gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorumque aciem succo eius reficiendo: unde intellectum est, hominum quoque caliginem praecipue eo levari. Colligitur hic caule turgescente. In Sole siccatur, inungiturque ex melle. Ubique hoc est. Laudatissimus in Iberia e lacrimis fit, et ex semine recenti. Fit etiam e radicibus, prima germinatione incisis.

XCVI. Est et in hoc genere silvestre, quod alii hippomarathron, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore, procerius, brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles et aliud hippomarathri genus tradit, longo et angusto folio, semine coriandri. Medicinae in sativo, ad scorpionum ictus et serpentium, semine in vino poto. Succus et auribus instillatur, vermiculosque in his necat. Ipsum condimentis prope omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissime. Quin et panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum adstringit, vel in febribus sumtum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus et iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit, cum modice sumitur, urinam exciet, et tormina mitigat decoctum, lactisque defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumta renes purgat, sive decocto succo, sive semine sumto. Prodest et hydropicis radix ex vino cocta. Item convulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos vesicae pellunt. Genituraе abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, sive ad fovendum radice cum vino cocta, sive contrita in oleo illitum. Multi tumoribus et sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo vel cum melle contra canis morsum utuntur, et contra multipedam ex vino.

Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos praecipue pellit. Prodest vesicae cum vino leni, et feminarum menstruis haerentibus. Efficacius in eo semen, quam radix. Modus in utroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus, qui Ophiaca scripsit, et Micton, qui rhizotomumena, ad-

versus serpentes nihil hippomarathro efficacius putavere. Sane et Nicander non in novissimis posuit.

XCVII. Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis, et asperior. Semen eius exstinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurium, et quodcunque animal intraverit, eiicit, sed cum dolore capitis. Tantaque vis ei est, ut aquae infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum alvo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras, et similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed saepius mutatur priusquam arescat.

XCVIII. Ferula semen anetho simile habet. Quae ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturque musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumti, capitis dolorem faciunt. Radix denarii pondere in vini cyathis duobus, bibitur adversus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic et torminibus medetur. Ex oleo autem et aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulae alvum solvit fabae magnitudine devoratus. E viridi medulla vulvis utilis, et ad omnia ea vitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, ligulae mensura. Natura ferularum muraenis infestissima est: tactae siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum et oculorum claritati conferre multum putavit.

XCIX. Et de carduorum satu inter hortensia diximus: quapropter et medicinam ex iis non differamus. Silvestrium genera sunt duo: unum fruticosius a terra statim: alterum unicaule crassius. Utrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, et abeuntem cum aura: scolymon Graeci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: et vulvis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chaereas Atheniensis scripsit, et Glaucias, qui circa carduos diligentissimus videtur. Mastiche cardui odorem commendat oris.

C. Sed discessuri ab hortensiis, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, adversus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine aedis Aesculapii. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis, et mei, tantundem singulorum, trifolii pondus denarii: anesi, et foeniculi seminis, et ammii, et apii, denariorum senûm singulis generibus, ervi farinae duodecim. Haec tusa cribrataque vino quam possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex adversus omnia venena usus traditur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXI.

I. In hortis seri coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maxime subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quam rerum naturae pingere, lascivienti praesertim, et in magno gaudio fertilitatis tam variae ludenti. Quippe reliqua usus alimentique gratia genuit: ideoque secula annosque tribuit iis. Flores vero odoresque in diem gignit: magna, ut palam est, admonitione hominum, quae spectatissime floreant, celerrime marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendae, mixturarumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quaedam coronae per coronas currunt.

II. Tenuioribus utebantur antiqui, stroppos appellantes: unde nata strophiola. Quin et vocabulum ipsum tarde communicatum est, inter sacra tantum et bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cum vero e floribus fierent serta, a serendo serviae appellabantur: quod apud Graecos quoque non adeo antiquitus placuit.

III. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primum. Postea variari coeptum mixtura versicolori florum, quae invicem odores coloresque accenderet, Sicyone, ex ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae coronariae, dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, et illa provocans variaret, essetque certamen artis ac naturae: quales etiam nunc exstant artificis illius tabellae, atque in primis appellata Stephaneplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis e floribus receptis, paulo mox subiere, quae vocantur Aegyptiae, ac deinde hibernae, cum terra flores negat, ramento e cornibus tincto. Paulatimque et Romae subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox et corollariis, postquam e lamina aerea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

IV. Crassus dives, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque et lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat, propter Etruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Caelare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasque etiam philyrae dedit.

V. Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos et ipsi descendebant, et servos suos quique mittebant. Inde illa XII tabularum lex: QUI CORONAM PARIT IPSE, PECUNIAVE EIUS, VIRTUTIS ERGO DUITOR EI. Quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in usu promiscuo ne ludicrae quidem erant.

VI. Ingensque et hic severitas. L. Fulvius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu e pergula sua in forum prospexisse dictus, ex auctoritate senatus in carcerem abductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demtam Marsyae coronam e floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula triumviri iussissent,

appellavit tribunos plebis. Nec intercessere illi: aliter quam Athenis, ubi comessabundi iuvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. Apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia Divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literae illius dei gemunt.

VII. Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarii cuiusdam negotiatoris. Ob id erat in tribunatu plebi admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocavit: quaque praeferebatur, flores e prospectu omni sparsit.

VIII. Et iam tunc coronae deorum honos erant, et Larium publicorum privatorumque, ac sepulcrorum, et Manium: summaque auctoritas pactili coronae. Sutiles Saliorum sacris invenimus, et solemnes coenis. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur, e nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores unguentis madidas. Hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

IX. Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripsere Mnesitheus atque Callimachus medici, quae nocerent capiti: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatrae solertia. Namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente, nec nisi praegustatos cibos sumente, fertur pavore eius lusisse, extremis coronae floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves: adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico exspirantem. De floribus supra dictos scripsit Theophrastus apud Graecos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicon: flores vero persecutus est nemo, quod equidem inveniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus; id enim frivolum est: sed de floribus, quae videbuntur digna, memorabimus.

X. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, et in virides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Usus eius in coronis prope minimus est. Oleo maceratur, idque iam a Troianis temporibus, Homero teste. Praeterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes praebet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam deliciis perungendis minime noxia.

Genera eius nostri fecere celeberrima, Praenestinam et Campanam. Addidere alii Milesiam, cui sit ardentissimus colos, non excedenti duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam viliorem, albicantibus foliis. Vilissimam vero plurimis, sed minutissimis, spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, laevore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cum sit genus eius, quam centifoliam vocant: quae est in Campania Italiae, Graeciae vero circa Philippos: sed ibi non suae terrae proventu. Pangaeus mons in vicino fert, numerosis foliis ac parvis: unde accolae transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumque folium. Breviterque indicium est odoris, scabritia corticis. Caepio Tiberii Caesaris principatu, negavit centifoliam in coronas addi, praeterquam extremos velut ad cardines. Nec odore, nec specie probabilis est, quae Graeca appellatur a nostris, a Graecis lychnis, non nisi in humidis locis proveniens, nec unquam excedens quinque folia, violaeque magnitudine, odore nullo. Est et alia Graecula appellata, convolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur e caule malvaceo, folia oleae habente, mosceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, praeter coroneolam et in rubo natam: tot modis adulterantur. Et alias vera quoque plurimum solo praevalet. Cyrenis odoratissima est: ideoque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniae, hieme tota praecox. Refert et caeli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata provenit. Praeterea omnis siccis quam humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat. Praecox Campana est, sera Milesia. Novissime tamen desinit Praenestina. Fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. Tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore, opertum lanugine: ob id potius caule conciso inseruntur: et ocellis radicis, ut arundo, unum genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quinquefoliae, quae e Graecis altera est. Omnis autem recisione atque ustione proficit: translatione quoque, ut vitis, optime ocissimeque provenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Favonium translata, pedalibus intervallis crebroque circumfossa. Qui praecocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

XI. Lilium rosae nobilitate proximum est, et quadam cognatione unguenti oleique, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo, et non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foris striati, et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo, et semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, et alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti vero oleique usu, et folia non spernuntur.

Est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvulum vocant, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus: candorem tantum referens, ac veluti naturae rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: et hoc amplius lacrima sua, ut hipposelinum: nihilque est foecundius, una radice quinquagenos saepe emittente bulbos. Est et rubens lilium, quod Graeci crinon vocant. Alii florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia, et Laodicea Syriae, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens.

XII. Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maiorisque bulbi, sed unius: narcissum vocant. Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia a liliis est et haec, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciae montibus. Tertio generi cetera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per aequinoctium autumnum.

XIII. Inventa est et in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur namque mense Iulio scapi arescentes, liliaque suspenduntur in

fumo. Dein nudantibus se nodulis, in faece nigri vini, vel Graeci, mense Martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in scrobiculis seruntur, heminis faecis circumfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumque, tingi aliquid, ut nascatur infectum.

XIV. Violis honos proximus. Earumque plura genera: purpureae, luteae, albae: plantis omnes, ut olus, satae. Ex iis vero, quae sponte apricis et macris locis proveniunt, purpureae, latiore folio, statim ab radice carnoso, exeunt: solaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ia, et ab his ianthina vestis. E sativis maxima auctoritas luteis. Genera iis, Tusculana, et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum vero sine odore, minutoque folio calathiana, munus autumni, ceterae veris.

XV. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superatur: est enim gravis calthae. Non levior ei, quam scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores.

XVI. Bacchar quoque radicis tantum odoratae est, a quibusdam nardum rusticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes, priscae comoediae poeta, testis est. Unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido provenit. Simillimum ei, combretum appellatur, foliorum exilitate usque in fila attenuata, et procerius quam bacchar: haec sunt tantum. Sed eorum quoque error corrigendus est, qui bacchar rusticum nardum appellavere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus in nardi generibus. Quin immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

XVII. Crocum silvestre optimum: serere in Italia minime expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Sativum latius, maiusque, et nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique, nec foecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, et ibi in Coryco monte: dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliae. Aliqui Phlegraeo secundum locum dedere. Adulteratur nihil aeque. Probatio sinceri, si imposita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod evenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sativi blandissimum vulgo, cum sit mediocre, dialeucon vocant. Contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est, et celerrime marcescit. Optimum ubicunque, quod pinguissimum, et brevis capilli: pessimum vero, quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum, atque ita degenerans renovari. Usus eius in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto paene in capillamenti modum. Sed vino mire congruit, praecipue dulci: tritum ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folioque florem expellit. Viret bruma, et colligitur. Siccatur umbra, melius etiam hiberna. Carnosa et illi radix, vivaciorque quam ceteris. Gaudet calcari et atteri, pereundoque melius provenit. Ideo iuxta semitas ac fontes laetissimum. Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum.

XVIII. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, et odore, et succo. Odorato sapor raro ulli non amarus: e contrario dulcia raro odorata. Itaque et vina mustis odoratiora, et silvestria magis omnia sativis. Quorundam odor suavior e longinquo, propius admotus hebetatur, ut violae. Rosa recens a longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, et matutinis: quidquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Novella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium aestate media. Rosa et crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur: et omnia in calidis, quam in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus et roscidus aer est a Nilo flumine. Quorundam suavitati gravitas inest. Quaedam, dum virent, non olent, propter humorem nimium: ut buceros, quod est foenum Graecum. Acutus odor non omnium sine succo est, ut violae, rosae, croco. Quae vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis. Abrotonum et amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquae partes ignavae, ut violae, ac rosae. Hortensiorum odoratissima, quae sicca, ut ruta, menta, apium, et quae in siccis nascantur. Quaedam vetustate odoratiora, ut cotonea: eademque decerpta, quam in suis radicibus. Quaedam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quaedam vero non nisi usta, sicut thura myrrhaeque. Flores triti omnes amariores, quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. Quaedam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin et arborem totam, cuiuscunque radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris, quod dictum est, credimus.

XIX. Illa quoque non omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris utramque. Sed iris radice tantum commendatur, unguentis et medicinae nascens. Laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drilonis et Naronae. Proxima in Macedonia, longissima haec et candicans, et exilis. Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est. Raphanitis a similitudine: et quae melior, rhizotomos subrufa. Optima, quae sternumenta tactu movet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret diversi coloris specie, sicut arcus caelestis, unde et nomen. Non improbatur et Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa, hoc veluti placamento terrae blandiuntur, circumscripta mucrone gladii orbe triplici: et cum legerint eam, protinus in caelum attollunt. Natura est fervens, tractataque pustulas ambusti modo facit. Praecipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, verum et in terra celerrime sentit. Optimum antea irinum Leucade et Elide ferebatur: iampridem enim et seritur: nunc e Pamphylia: sed Cilicium maxime laudatur atque e septemtrionalibus.

XX. Saliunca folio quidem subbrevi, et quod necti non possit, radici numerosae cohaeret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa, breviterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit et Norici, Alpiumque aprica: urbium, Eporedia: tantae suavitatis, ut metallum esse coeperit. Vestibus interponi eam, gratissimum.

XXI. Sic et apud Graecos polion herbam, inclytam Musaei et Hesiodi laudibus, ad omnia utilem praedicantium, superque cetera ad famam etiam ac dignitates: prorsusque miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, Sole occidente caerulea aspiciuntur. Duo genera eius: campestre, maius: silvestre, quod minus est. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis similia, a radice protinus, nunquam palmo altiora.

XXII. Et de odoratis floribus satis dictum: in quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales. Rubentem, in cocco: qui a rosis migrante gratia,

idem trahitur suspectu et in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in amethysto, qui a viola, et ipse in purpureum, quemque ianthinum appellavimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, et in aliquo ex his plerumque saturatior: alius in malva, ad purpuram inclinans: alius in viola serotina, conchyliorum vegetissimus. Paria nunc componuntur, et natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum feminis concessum: et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

XXIII. Amaranto non dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius, quam flos aliquis, et ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi et laetius renasci. Provenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur. Mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit, et hibernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat.

XXIV. In nomine et cyani colos: item holochrysi. Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proximi a morte eius auctores siluere de illis: quo manifestum est, postea placuisse. A Graecis tamen repertos quis dubitet: non aliter Italia usurpante nomina illorum?

XXV. At hercules petilio ipsa nomen imposuit, autumnali, circaque vepres nascenti, et tantum colore commendato, qui est rosae silvestris. Folia parva, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, et non nisi retorto folia nasci, parvo calyce, ac versicolori, luteum semen includente.

Luteus et bellio pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu plerique, et ideo sine nominibus. Quin et his ipsis alia alii vocabula imponunt.

XXVI. Chrysocome sive chrysitis, non habet Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

XXVII. Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas, quae varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio. Florem esse dixerim genistas: (namque et iis decerpitur luteus:) item rhododendron: item zizipha, quae et Cappadocia vocantur: his odoratus, similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. Flos eius colossinus in coronas admittitur.

XXVIII. Folia in coronamentis smilacis et ederae, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus Graecis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturae defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

XXIX. Ergo in coronamenta folio venere melothron, spiraea, origanon, cneoron, quod casiam Hyginus vocat: et quod cunilaginem, quae conyza: melissophyllon, quod apiastrum: meliloton, quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio: mox Chalcidica et Cretica: ubicunque vero asperis et silvestribus nata. Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulae, quod occupavit. Odor eius croco vicinus est, et flos, ipsa cana. Placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

XXX. Folio coronat et trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Graeci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum Inter haec nervosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Utuntur e ferulis et corymbis, et ederae flore purpureo. Est et in alio genere earum silvestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantum delectat, odor autem abest.

Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc et odoratum: ramosa ambo. Florent post aequinoctium autumnum. Totidem et origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est, Creticum vocatur.

XXXI. Totidem et thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum et apes decerpunt, et augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo. Laeditur imbribus, amittitque florem. Semen thymi non potest deprehendi: cum origani perquam minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentavere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum, et vix flore (uti docemus) satum. Sed alia ratio naturae obstitit, non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem haec opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra CCC stadia a mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus: hoc paene solo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.

XXXII. Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac femina. Differentia in folio. Tenuius feminae, et constrictius, angustiusque: imbricatum maris, et ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus utrique post Arcturum. Mas odore gravior, femina acutior: et ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia feminae mellis odorem habent. Masculae radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus.

XXXIII. Et tantum folio coronant: Iovis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa, rosae modo. Colore tantum placet Iovis flos, odor abest: sicut et illi, qui Graece phlox vocatur. Et ramis autem et folio odorata sunt, excepto serpyllo. Helenium e lacrimis Helenae dicitur natum, et ideo in Helene insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo.

XXXIV. Abrotonum odore iucunde gravi floret. Est autem flos aurei coloris. Vacuum sponte provenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic et Adonium. Utrumque aestate. Alsiosa enim admodum sunt: et Sole tamen nimio laeduntur. Sed ubi convaluere, rutae vice fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

XXXV. Amaracum Diocles medicus et Sicula gens appellavere, quod Aegyptus et Syria sampsuchum. Seritur utroque genere, et semine et ramo, vivacius supradictis, et odore melius. Copiosum amaraco aeque, quam abrotono, semen: sed abrotono radix una et alte descendens: ceteris in summa terra leviter haerens. Reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non et vere quibusdam locis, quae umbra gaudent, et aqua, ac fimo.

XXXVI. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris hysgini, folio spinae, nec a terra se attollentem, praecipuam in Gedrosia narrat. Erui post aequinoctium vernum radicitus, siccarique ad Lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges uti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari chenomychon, quoniam anse-

res a primo conspectu eius expavescant: ab aliis nyctalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

XXXVII. Melilotos ubique nascitur: laudatissima tamen in Attica: ubicunque vero recens nec candicans, et croco quam simillima: quanquam in Italia odoratior candida.

XXXVIII. Florum prima ver nuntiantium viola alba. Tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Postea quae ion appellatur, et purpurea. Proxime flammea, quae et phlox vocatur, silvestris dumtaxat. Cyclaminum bis anno, vere et autumno: aestates hiemesque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus et lilium trans maria: in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Graecia tardius etiamnum anemone. Est autem haec silvestrium bulborum flos, aliaque quam quae dicetur in medicinis. Sequitur oenanthe, melianthum: ex silvestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quae limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Novissima rosa: eademque prima deficit, excepta sativa: e ceteris hyacinthus maxime durat, et viola alba, et oenanthe: sed haec ita, si divulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus uvis, atque inde nomen.

Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum praeferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Graecarum literarum figura AI legatur inscripta.

Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si et unguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitae gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt.

XXXIX. Succedunt illis aestivi, lychnis, et Iovis flos, et alterum genus lilii. Item tiphyon, et amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius: unum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui fere nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris aestate floret. Abeunt et hi, marcescuntque. Alii rursus subeunt autumno. Tertium genus lilii: et crocum in utroque genere: unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarii quidem et spinae flore utuntur: quippe cum spinae albae cauliculi inter oblectamenta gulae quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam vincapervinca semper viret, in modum lineae foliis geniculatim circumdata, topiaria herba. Inopiam tamen florum aliquando supplet. Haec a Graecis chamaedaphne vocatur.

XL. Vita longissima violae albae est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa et quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuvenescit. Diximus et terram referre plurimum. Nam et in Aegypto sine odore haec omnia: tantumque myrtis odor praecipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a Favonio fossa oportet esse, iterumque solstitio: et id agendum, ut intra id tempus perpurgata ac pura sint.

XLI. Verum hortis coronamentisque maxime alvearia et apes conveniunt, res praecipui quaestus compendiique, cum favit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo, mellis succum habente. Horum floris avidissimae sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum olivae florem ab his non attingi constet: ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas quam proxime seri conveniat, quae et evolantium examina invitent, nec longius abire patiantur.

XLII. Cornum quoque arborem caveri oportet: flore eius degustato, alvo cita moriuntur. Remedium, sorba contusa e melle praebere his, vel urinam hominum, vel boum, aut grana Punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circumseri alvearis gratissimum.

XLIII. Mirum est dignumque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt navibus alvos, noctibusque quina millia passuum contrario amne naves subvehunt. Egressae luce apes pastaeque, ad naves quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae alvi intelligantur, revectisque eximantur mella. Et in Hispania mulis provehunt, simili de causa.

XLIV. Tantumque pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. Heracleae in Ponto quibusdam annis perniciosissima exsistunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere auctores, e quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quae comperimus. Herba est, ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum, appellata aegolethron. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternumenta protinus movens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abiiciunt se humi, refrigerationem quaerentes: nam et sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quae suis locis dicemus. Sed quoniam statim repraesentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optimo et ruta: salsamenta etiam, si reiiciantur sumta crebro. Certumque est, id malum per excrementa ad canes etiam pervenire, similiterque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inveteratum, innocuum esse constat: et feminarum cutem nullo melius emendari cum costo, sugillata cum aloe.

XLV. Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insania, quam gignit, maenomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvae. Gensque ea, cum ceram in tributa Romanis praestet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, et in Mauretaniae Caesariensis Gaetulia, contermina Massaesylis, venenati favi gignuntur: quidamque a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis favis? Parum erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur: etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim et ipsis iam apibus cuspides dederat, et quidem venenatas? remedio adversus has utique non differendo. Ergo malvae succo, aut foliorum ederae perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentesque ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

XLVI. Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX M. passuum ambitu: intra quod spatium muscae non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur.

XLVII. Alvearia orientem aequinoctialem spectare convenit. Aquilonem evitent: nec Favonium minus. Alvos optimas e cortice, secundas ferula, tertias vimine. Multi eas et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini al-

vos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilio pestis maior. Tollitur vero, cum maturescit malva, noctu, interlunio, caelo sereno, accensis lucernis ante alvos. In eam flammam sese ingerunt.

XLVIII. Si cibus deesse censeatur apibus, uvas passas siccasve, ficosque tusas, ad fores earum posuisse conveniat. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut medias alba vite praecingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut favos lavari aqua praecipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum.

XLIX. Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua, et triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quae Punica vocatur. Proxima quam maxime fulva, odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter venenata mella: deinde Cretica; plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub divo saepius cera fulva. Deinde fervet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde lingulis hauriunt florem, id est, candidissima quaeque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidae habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cum haec ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole Lunaque: haec enim candorem facit. Sol siccat: et ne liquefaciat, protegunt tenui linteo. Candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosque in colores pigmentis trahitur, ad edendas similitudines, et innumeros mortalium usus, parietumque etiam et armorum tutelam. Cetera de melle apibusque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

L. Sequuntur herbae sponte nascentes, quibus pleraeque gentium utuntur in cibis, maximeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas novimus, fraga, tamnum, ruscum, batin marinam, batin hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Praeter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.

LI. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo: thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili: foliis latissimis, si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum, quae personata in nostris amnibus vocamus. Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. Seritur iam haec in Italia.

LII. In Aegypto proxima auctoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur illa. Anthalium longius a flumine nascitur, mespili magnitudine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi Mandunt igni paratum: mandunt et oetum, cui pauca folia minimaque, verum radix magna. Arachidna quidem et aracos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quidquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, condrilla, hypochoeris, et caucalis, anthriscum, scandix, quae ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: parthenium, strychnum, corchorus, et aequinoctio nascens aphace, acinos: epipetron vocant, quae nunquam floret. At e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hieme, totoque vere, usque in aestatem.

LIII. Multas praeterea ignobiles habent: sed maxime celebrant cnicon Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam. Hoc faciunt e semine eius. Differentia prima, silvestris et sativae. Silvestrium duae species: una mitior est, simili caule, tamen rigido: itaque et colu antiquae mulieres utebantur ex illis; quare quidam atractylida vocant. Semen eius candidum et grande, amarum. Altera hirsutior, torosiore caule, et qui paene humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis haec est: quoniam distinguenda sunt et genera.

LIV. Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam sine spinis. Spinosarum multae species. In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet. Quaedam spinosa, foliata sunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhiza, urtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus, et ononis. Quaedam in folio habent et in caule, ut phleos, quod aliqui stoeben appellavere. Hippophaes spinis geniculatum: tribulo proprietas, quod et fructum spinosum habet.

LV. Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. Plures eius differentiae: Silvestris, quam et feminam vocant: mitiorque. Et in silvestri, quae dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quae vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam, et tactu tantum leni pruritum, pusulasque confestim adusto similes exsistere. Notum est et remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi Solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos. Silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit, simulque cocta innoxia est. Morsu carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

LVI. Carduus et folia et caules spinosae lanuginis habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamaeleon, in foliis non habet aculeos. Est et illa differentia, quod quaedam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus. Uno autem caule, nec ramosum, cnicos. Quaedam cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quaedam aestate florent, ut tetralix, et helxine. Scolymus quoque floret sero et diu. Acorna colore tantum rufo distinguitur, et pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, et nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero maturescente semine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia haec et semine et radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quod radix eius vescendo est decocta. Mirum, quod sine intervallo tota aestate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara visu est, neque in omnibus terris: est a ra-

dice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius vertex summus lacrimam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam.

LVII. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suae proprietatis et ipse: in terra serpunt caules, a radice emissi, lato folio et spinoso. Caules vocant cactos: nec fastidiunt in cibis, inveteratos quoque. Unum caulem rectum habent, quem vocant pternica, eiusdem suavitatis, sed vetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto et cortice, teneritas similis cerebro palmae est: vocant ascalian.

LVIII. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res alibi, iuxta Nilum et Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: uni cicerculae folia, alteri aculeata. Hic et serius floret, magisque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum, in siliqua: alteri arenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet, apposito folio rutae simili, toto caule foliata in modum coronae: sequitur a frugibus, aratro inimica, vivaxque praecipue.

LIX. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum vocant. E diverso stant, anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta: et e mitioribus anthemis, et phyllanthes, et anemone, et aphace. Caule foliato est et crepis, et lotos.

LX. Differentia foliorum et hic, quae in arboribus, brevitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folii, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. Multis inter haec aeterna folia, sicut quibusdam arborum: in primisque heliotropio, adianto, polio.

LXI. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, (quam quidam ortygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas,) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem, et lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde ei et nomen. Proxima est ei et stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion, et similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias.

LXII. Perdicium et aliae gentes, quam Aegyptii, edunt: nomen dedit avis, id maxime eruens. Crassas plurimasque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte.

LXIII. Mirum, loton herbam, et aegilopa, non nisi post annum e semine suo nasci. Mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim florent, ab ima sui parte incipiant.

LXIV. Notabile et in lappa, quae adhaerescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, et intra seminat, velut animalia, quae in se pariunt. Circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirumque e folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci.

LXV. Iasione unum folium habet, sed ita implicatum, ut plura videantur. Condrylla amara est, et acris in radice succi. Amara et aphace, et quae picris nominatur, et ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit.

LXVI. Notabilis et scillae crocique natura, quod cum omnes herbae folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quam folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens.

LXVII. Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, hoc est, gladioli, radicem. Dulcis ea est, et quae decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosioremque simul subacta. Non dissimilis est et quae thesion vocatur, gustu aspera.

LXVIII. Ceterae eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, et semine tosto, et bulbo: sed hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito: praeterea tuso cum ficis, praecipua voluptate, ut videtur Hesiodo. Traditur et ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum noxiam. Asphodeli mentionem et Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est: neque alia numerosior, LXXX simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus, et fere Graeci, princepsque Pythagoras, caulem eius cubitalem, et saepe duûm cubitorum, foliis porri silvestris, anthericon vocavere: radicem vero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum vocant, et asphodelum hastulam regiam, caulis acinosi: ac duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, laevis. De quo Mago praecipit, exitu mensis Martii, et initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendosque scapos, et quarto die in Solem proferendos: ita siccatis manipulos faciendos. Idem pistanam dicit a Graecis vocari, quam inter ulvas sagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maii usque ad finem Octobris mensis decorticari, atque leni Sole siccari iubet. Idem et gladiolum alterum, quem cypiron vocant, et ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioque die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

LXIX. Similia praecipit et de iunco, quem mariscon appellat, ad texendas tegetes: et ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium praecipiens. Cetera de siccando, eadem quae de ulva suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, et a Graecis oxyschoenon vocari invenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, et oxyn Graeci vocant: reliqua feminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin vocant. Crassior hic et fruticosior: magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschoenos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem et holoschoenos eodem cespite. Utilissimus ad vitilia holoschoenos, quia mollis et carnosus est. Fert fructum ovorum cohaerentium modo. Nascitur autem is, quem marem appellavimus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioqui omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso ventre impleant paene unciarum latitudinem: in Aegypto vero cribrorum longitudinem, non alias utiliorem.

Quidam etiamnum unum genus faciunt iunci trianguli: cyperon vocant. Multi vero non discernunt a cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus utrumque: Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, et postea in Phoenice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior, Phoenicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam et ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam et florum odorumque generis est magnus usus in medicina.

Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse adversus calculos, os eo fovet. Feminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros suffitum huius herbae excipientes ore, lienes consumere: et non egredi die omni,

nisi ab hoc suffitu: vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies fieri. Intertriginum et alarum vitiis, perfrictionibusque cum oleo illitum, non dubie mederi.

LXX. Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae est semen. Radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novissima Aegyptio: quod et confundit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. Sed cypiros durissima, vixque spirans. Ceteris odor et ipsis nardum imitans. Est et per se Indica herba, quae cypira vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, hulceribusque genitalium, et quae in humore sunt omnibus, sicut oris hulceribus. Radix adversus serpentium ictus, et scorpionum, praesenti remedio est. Vulvas aperit pota. Largiori tanta vis, ut expellat eas. Urinam ciet, et calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur et hulceribus, quae serpunt, sed his praecipue, quae in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita.

LXXI. Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum et in aqua potum, sistit alvum, et feminarum menses. Capitis dolores facit, qui vocatur holoschoenos: eius quae proxima sunt radicis, commanducantur adversus araneorum morsus. Invenio etiamnum unum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius semine somnum allici, sed modum servandum, ne sopor fiat.

LXXII. Ob id et odorati iunci medicinae dicentur, quoniam et in Syria Coele (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabataea, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam. Sincerus in confricando odorem rosae emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemque et sanguinem reiicientibus. Singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur calefactoria.

LXXIII. Et rosa adstringit, refrigerat. Usus eius dividitur in folia, et flores, et capita. Foliorum partes quae candidae, ungues vocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus: in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum: aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam et salem admiscent, et anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maxime prodest vulvae ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in aereum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quaeque folia. Vinum quomodo fieret e rosa, diximus inter genera vini. Usus succi ad aures, oris hulcera, gingivas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum. Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: et sanguinis exscreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: et in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Urinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem et sanguinem sistunt. Ungues rosae epiphoris salubres. Hulcera enim oculorum rosa sordescunt, praeterquam initiis epiphorae, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus et vitiis ventris, et intestinorum, et praecordiis utilissima, vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cavendus in his situs celeriter insidens. Et aridis et expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Silvestris pilulae cum adipe ursino alopecias mirifice emendant.

LXXIV. Lilii radices multis modis florem suum nobilitavere, contra serpentium ictus ex vino potae, et contra fungorum venena. Propter clavos pedum in vino decoquuntur, triduoque non solvuntur. Cum adipe aut oleo decoctae, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potae inutilem sanguinem cum alvo trahunt. Lienique, et ruptis, vulsis prosunt, et mensibus feminarum. In vino vero decoctae, impositaeque cum melle nervis praecisis medentur. Lichenas, et lepras, et furfures in facie emendant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos et folia hulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium, ad emolliendas vulvas, sudoresque faciendos, et suppurationes concoquendas.

LXXV. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Unum purpureo flore, et alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, et ideo vomitorium, alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem, et a narce narcissum dictum, non a fabuloso puero. Utriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic et vulneribus, et luxatis. Panis vero cum melle et avenae farina. Sic et infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoque, contusis medetur, et lapide percussis. Purgat vulnera permixtus farinae. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quae alserint. Auribus utilissimum: sed et capitis dolores facit.

LXXVI. Violae silvestres, et sativae. Purpureae refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur et capiti in fronte. Oculorum privatim epiphoris, et sede procidente, vulvave: et contra suppurationes. Crapulam et gravedines capitis impositis coronis olfactuque discutiunt. Anginas ex aqua potae. Id quod purpureum ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. Semen violae scorpionibus adversatur. Contra flos albae suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem et lutea extenuant menstrua, urinam cient. Minor vis est recentibus: ideoque aridis post annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquae tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitae sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha et croco. Folia cum melle purgant capitis hulcera: cum cerato rimas sedis, et quae in humidis sunt. Ex aceto vero collectiones sanant.

LXXVII. Bacchar in medicinae usu aliqui ex nostris perpressam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores fervoresque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus a partu, et aegilopis incipientibus, et ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, eversis, convulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi vetere radices eius tres quatuorve decoquuntur ad tertias partes. Haec potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, et vesicae calculos. Tunditur et in diapasmata. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mire sanat.

LXXVIII. Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur, uncia sumtum in hemina mulsi mixti. Alvum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest, et

praecordiis, vulvisque, ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

LXXIX. Et quoniam quidam, ut diximus, nardum rusticum nominavere radicem baccharis, contexemus et Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo adversus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris, et renum: suffusisque felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus.

LXXX. Eius vero, quod phu eodem loco appellavimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulatus, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino.

LXXXI. Crocum melle non solvitur, nulloque dulci: facillime autem vino, aut aqua. Utilissimum in medicina. Adservatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ovo illitum. Vulvarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris, et renum, iocinerum, pulmonum, vesicarumque: peculiariter inflammationi earum vehementer utile. Item tussi et pleuriticis. Tollit et pruritus. Urinas ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistent. Coronae quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter movet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur.

LXXXII. Collyrio uni etiam nomen dedit. Faex quoque expressi unguento crocino, quod crocomagma appellant, habet suas utilitates contra suffusiones oculorum, urinas. Magis excalfacit, quam crocum ipsum. Optimum, quod gustatu salivam dentesque inficit.

LXXXIII. Iris rufa melior, quam candida. Infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus praecipue, et tussientibus, tincarumve vitio laborantibus instillari. Ceteri effectus eius non multum a melle differunt. Hulcera purgat capitis, praecipue suppurationes veteres. Alvum solvit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes, pota: lienes ex aceto. Contra serpentium et araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: et contra perfrictiones. Sic et nervorum doloribus. Lumbis vero et coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus subducta, sternumenta movet, caputque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque et orthopnoeas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: cum vino, ad clavos, vel verrucas, triduoque non solvitur. Halitus oris commanducata abolet, alarumque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed genituram consumit. Sedis rimas, et condylomata, omniaque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui silvestrem, xyrin vocent. Strumas haec, vel panos, vel inguina discutit. Praecipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur, colligentesque dicant, cuius hominis utique causa eximant. Scelus herbariorum aperietur in hac mentione. Partem eius servant, et quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: et si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quaerunt, partem eam quam servavere, eodem loco infodiunt: credo, ut vitia, quae sanaverint, faciant rebellare.

Saliuncae radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum.

LXXXIV. Polio Musaeus et Hesiodus perungi iubent dignationis gloriaeque avidos: polium tractari, coli: polium contra serpentes substerni, uri, vel portari: in vino decoqui recens, vel aridum, illinique. Splenicis propinant ex aceto: morbo regio in vino: et hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum, partusque emortuos pellit: item dolores corporis. Vesicas inanit: et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen inutile esse, caputque eo impleri, et abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cavendumque ne terram attingat. Ili et folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, et lanatiore canitie. Cum ruta silvestri, et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare dicitur: et non secus atque cytinus adstringit, et cohibet vulnera, prohibetque serpere.

LXXXV. Holochrysos medetur stranguriae in vino pota, et oculorum epiphoris illita. Cum faece vero vini cremata et polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, et stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vulvae dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: et si cruda detur, hydropicorum aquam.

LXXXVI. Melissophyllo sive melittaena si perungantur alvearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Idem praesentissimum est contra ictus earum vesparumque, et similium, sicut araneorum: item scorpionum. Item contra vulvarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, e vino. Folia eius strumis illinuntur, et sedis vitiis, cum sale. Decoctae succus feminas purgat, et inflammationes discutit, et hulcera sanat. Articularios morbos sedat, canisque morsus. Prodest dysentericis veteribus, et coeliacis, et orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.

LXXXVII. Melilotos quoque oculis medetur cum luteo ovi, aut lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: et capitis cum rosaceo: item aurium e passo, quaeque in manibus intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. Idem effectus et ad vulvas. Testes vero, et sedem prociduam, quaeque ibi sint vitia, recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Defervescit in vino dulci. Peculiariter et contra meliceridas efficax.

LXXXVIII. Trifolium scio credi praevalere contra serpentium ictus et scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, et tota herba decocta: serpentesque nunquam in trifolio aspici. Praeterea celebratis auctoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV grana eius, quod minyanthes ex eo appellavimus, tradi. Multa alia praeterea in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet. Sophocles enim poeta venenatum id dicit. Simus quoque e medicis, decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem uredines facere, quas si percussis a serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quam contra venena, censuerim. Fortassis enim et his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animadverto, semen eius, cuius minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.

LXXXIX. Thymum colligi oportet in flore, et in umbra siccari. Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod et praefertur: alterum nigrius, florisque nigri. Utraque oculorum claritati multum conferre existimantur, et in cibo, et in medicamentis. Item diutinae tussi: in ecligmate faciles exscreationes facere cum aceto et sale. Sanguinem concrescere non pati e melle: longas faucium distillationes extra illita cum

sinapi, extenuare: item stomachi et ventris vitia. Modice his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamvis sistunt alvum: quae si exhulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti et mellis addi oportet. Item si lateris dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Praecordiis medentur ex aceto cum melle: quae potio datur et in alienatione mentis, ac melancholicis. Datur et comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. Prodest et orthopnoicis, et anhelatoribus, mulierumque mensibus retardatis. Vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris vero contra inflationes cum melle et aceto. Et si venter turgeat, testesve, aut si vesicae dolor exigat. E vino tumores et impetus tollit impositum. Item cum aceto callum et verrucas. Coxendicibus imponitur, cum vino: articulariis morbis, et luxatis, tritum ac lanae inspersum ex oleo. Dant et potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti et mellis. Et in fastidio, tritum cum sale.

XC. Hemerocalles pallidum e viridi et molle folium habet, radice odorata atque bulbosa: quae cum melle imposita ventri, aquas pellit, et sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarumque post partum doloribus illinuntur.

XCI. Helenium ab Helena, ut diximus, natum, favere creditur formae: cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Praeterea putant usu eius quandam gratiam iis venereamque conciliari. Attribuunt et hilaritatis effectum eidem potae in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quo tristitia omnis abolcatur. Est autem succi praedulcis. Prodest et orthopnoicis radix eius in aqua iciunis pota. Est autem candida intus et dulcis. Bibitur et contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare.

XCII. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc feminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, convulsis, ruptis, lumbis, urinae angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur et semen tusum in aqua drachmae pondere. Prodest et vulvae. Concoquit panos cum farina hordeacea, et oculorum inflammationibus illinitur, cum cotoneo malo cocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum et phalangiorum: et contra venena alia pota prodest, et quoquo modo algentibus, et ad extrahenda ea, quae inhaerent corporibus. Pellit et interaneorum mala. Ramo eius, si subiiciatur pulvino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

XCIII. Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum, in Cypro laudatissimum et odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet et oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis et hydropicis utile. Movet et aridum sternutamenta. Fit ex eo et oleum, quod sampsuchinum vocatur, aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque nervos: et vulvas calfacit. Et folia sugillatis cum melle, et luxatis cum cera prosunt.

XCIV. Anemonas coronarias tantum diximus: nunc reddemus et medicas. Sunt qui phrenion vocent. Duo eius genera. Silvestris prima, altera in cultis nascens, utraque sabulosis. Huius plures species. Aut enim phoeniceum florem habet, quae et copiosissima est: aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante: unde et nomen accepere. Silvestri amplitudo maior, latioribusque foliis, flore phoeniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alii rursus papaver, quod rhoean appellavimus. Sed distinctio magna, quod utraque haec postea floret. Nec aut succum illarum anemonae reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, vulvis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumtae, aut vellere appositae. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat: decocta oculorum epiphoras, et cicatrices. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicique, colligi eam tertianis et quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, et in umbra asservari, ita cum opus sit adalligari. Quae ex his phoeniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

XCV. Oenanthe herba nascitur in petris, folio pastinacae, radice magna, numerosa. Caulis eius et folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi praestant, secundasque purgant. Tussim e melle tollunt: urinam cient. Radix et vesicae vitiis medetur.

XCVI. Heliochrysum, quod alii chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureae lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt: qua de causa deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus rex Aegypti. Nascitur in frutectis. Ciet urinas e vino pota, et menses. Duritias et inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus et lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut vesicae absumit cum mulso. Folia eius trita trium obolorum pondere sistunt profluvia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

XCVII. Hyacinthus in Gallia maxime provenit. Hoc ibi fuco hysginum tingunt. Radix est bulbacea, mangonicis venalitiis pulchre nota: quae e vino dulci illita, pubertatem coercet, et non patitur erumpere. Torminibus et arancorum morsibus resistit. Urinam impellit. Contra serpentes et scorpiones, morbumque regium, semen eius cum abrotono datur.

XCVIII. Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaque, bibitur e vino semine trito. Silvestris eadem stomacho inutilis. Alvum solvit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino visa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

XCIX. Et vincapervinca, sive chamaedaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Alvinis imposita multum prodesse dicitur.

C. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, et tortuosiore urina, vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui: ex eo sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant: et in totum ad virilia, cauliculis eius ex aceto tritis, nihil utilius putant.

CI. Batis quoque alvum mollit. Illinitur podagricis cruda et contusa. Acinon et coronarum causa et ciborum Aegyptii serunt. Eademque erat, quae oci-

mum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, et admodum odorata. Ciet menses et urinas.

CII. Colocasia Glaucias acria corporis leniri putavit, et stomachum iuvari.

CIII. Anthalii, quod Aegyptii edunt, nullum alium reperi usum. Sed est herba anthyllion, quam alii anthyllum vocant, duorum generum, foliis et ramis lenticulae similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. Prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte imposita, et vulneribus. Bibitur in stranguria,reniumque arenis,tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vulvarum,et in torminibus,et in comitiali morbo,cum melle et aceto,quatuor drachmis.

CIV. Parthenium, alii leucanthes, alii amnacum vocant. Celsus apud nos, perdicium, et muralem. Nascitur in hortorum sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum, decoctum in duritia vulvarum, et inflammationibus. Sicca cum melle et aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines utilis, et calculosis. Illinitur et sacro igni: item strumis, cum axungia inveterata. Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam iubent, dicique cuius causa vellatur, nec respicere. Dein eius folium aegri linguae subiicere, ut mox in cyatho aquae devoretur.

CV. Trychno, quam quidam strychnon scripsere, utinam nec coronarii in Aegypto uterentur, quos invitat florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alii callion. Nostri autem vesicariam, quoniam vesicae et calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quam herba: folliculis magnis, latisque, et turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Novembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minime diligenter demonstrando, remedia non venena tractantibus: quippe insaniam facit, parvo quoque succo. Quanquam et Graeci auctores in iocum vertere. Drachmae enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginesque conspicuas obversari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quidquid vero adiiciatur ponderi, repraesentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellavere, ab eo, quod cuspides in proeliis tingerentur illo passim nascente. Qui parcius insectabantur, manicon cognominavere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurada: ut nonnulli, perisson: cavendi causa curiosius dicendum.

Quin et alterum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum vero a Diocle et Evenore, Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocentiae: quippe praesentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo in vino: exceptionem addidere, ne diutius id fieret: delirationem enim gigni. En demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur ergo in cibis tertium genus, licet praeferatur hortensium saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates praedicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut vel profutura de iis commemorare fas putem, praesertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi callentes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud praeteribo, aspidum naturae halicacabum in tantum adversam, ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

CVI. Corchorum Alexandrini cibi herba est, convolutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis (ut ferunt) utilis, alopeciisque, et lentigini. Boum quoque scabiem celerrime sanari ea invenio: apud Nicandrum quidem et serpentium morsus, antequam floreat.

CVII. Nec de cnico sive atractylide verbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia praeberet auxilium: item adversus fungos. Constat, a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

CVIII. Et persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius: femina ac mas. Utraque subdita Venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt.

CIX. Et quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (fere enim Attica observatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus: eademque sex obolos pondere efficit. Obolus X chalcos. Cyathus pendet drachmas X. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam partem, id est, drachmas XV. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXII.

I. Implesse poterant miraculum sui natura atque tellus, reputantium vel prioris tantum voluminis dotes, totque genera herbarum, utilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantoque mirabiliora inventu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil a rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

II. Equidem et formae gratia ritusque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, adverto animum. Illinunt certe aliis aliae faciem in populis Barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum coniuges nurusque toto corpore oblitae, quibusdam in sacris et nudae incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

III. Iam vero infici vestes scimus admirabili fuco. Atque ut sileamus, Galatiae, Africae, Lusitaniae gra-

nis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores. Nec quaerit in profundis murices, seque obiiciendo escam, dum praeripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptae. Stans et in sicco carpit, quo fruges modo: sed culpa, non ablui usu: alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari: nec committemus, ut subiiciendo tutiora, luxuriam vilitate circumscribamus, dicturi et alias herbis tingi lapides, parietesque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si unquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius agetur: auctoritasque quanta debeatur etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem auctores imperii Romani conditoresque immensum quiddam et hinc sumsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, et in sacris legationibusque verbenae. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra evulsum: ac semper e legatis, cum ad hostes clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

IV. Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, praemiisque gloriae. Gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae, triumphales, post hanc fuere, suntque cunctae magno intervallo, magnaque differentia. Ceteras omnes singuli, et duces ipsi, Imperatoresque militibus, aut aliquando collegiis dedere: decrevit in triumphis Senatus, cura belli solutus, et populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. Ceteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoque exitio totis castris. Quod si civicae honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato, praeclarus sacerque habetur; quid tandem existimari debet, unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur haec viridi e gramine, decerpto inde ubi obsessos servasset aliquis. Namque summum apud antiquos signum victoriae erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra et altrice ipsa humo, et humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

V. Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum civicas quatuordecim meruisset, depugnassetque CXX proeliis semper victor. Tanto rarius est, servatorem unum a servatis donari. Quidam imperatores et saepius donati sunt, veluti P. Decius Mus, tribunus militum, ab exercitu: altera ab his, qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris auctoritas, confessus religione: siquidem donatus bovem album Marti immolavit, et centum fulvos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro victoria devovit. Data est et a senatu populoque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cum magistrum equitum et exercitum eius servasset: tunc satius fuit nomine novo coronari, appellatum patrem ab his, quos servaverat: sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale ex Italia pulso. Quae corona adhuc sola ipsius imperii manibus imposita est: et quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

VI. Praeter hos contigit eius coronae honos M. Calpurnio Flammae, tribuno militum in Sicilia: centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoste legionem suam hortatus, tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Invenio apud auctores, eundem praeter hunc honorem, adstantibus Mario et Catulo Coss. praetextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit et Sulla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis, quam postea occisis. Addat etiamnum huic gloriae superbum cognomen Felicem; ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa, Manilio consule, cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis: quod et statuae eius in foro suo Divus Augustus subscripsit. Ipsum Augustum M. Cicerone filio consule Idibus Septembris senatus obsidionali donavit. Adeo civica non satis videbatur. Nec praeterea quenquam hac invenimus donatum.

VII. Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore: sed quaecunque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotaeque, honorem nobilem faciebant: quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quae ad valetudinem conservandam, cruciatusque corporis propulsandos, et mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere vivendi pretia deliciae luxusque. Nunquam fuit cupido vitae maior, nec minor cura. Aliorum hanc operae esse credimus: ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro nobis. Ipsi fruimur voluptatibus, et (quo nihil equidem probrosius duco) vivimus aliena fiducia. Immo vero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque frivoli operis arguimur: magno, quanquam immensi laboris, solatio, sperni cum rerum natura: quam certe non defuisse nobis docebimus, et invisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Haec enim proxime restant ex his, quas priore libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae satis mirari amplectique non est. Dederat, quas diximus, molles cibisque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visuque ipso animos invitaverat, etiam deliciis auxilia permiscens. Excogitavit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascat avida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

VIII. Clara in primis aculeatarum eryngе est, sive eryngion, contra serpentes et venenata omnia nascens. Adversus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae pondere in vino: aut si plerumque tales iniurias comitatur et febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus contra toxica et aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, et maiore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, et sativa quidem est. Sed et sponte nascitur in asperis et saxosis: et in litoribus maris, durior, nigriorque, folio apii.

IX. Ex his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graecorum receptis utroque modo, sive coquere libeat, sive cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur: Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inventu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc et Phaonem Lesbium dilectum a Sappho. Multae circa hoc non Magorum solum vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed

in medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriae, opisthotonicis spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsidant, sive abundent, vulvarumque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes, sanat cum axungia salsa, et cerato: item fracturas. Crapulam praesumta arcet, alvum sistit. Aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua caelesti imponi omnibus cervicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

X. Sunt qui et acanon eryngio adscribant, spinosam brevemque, ac latam herbam, spinisque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere.

XI. Alii eryngen falso eandem putaverunt esse et glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummosis, fruticosa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, et hac tantum in usu. Capitur ea Vergiliarum occasu, longa ceu vitium: coloris buxei melior, quam nigra: quaeque lenta, quam quae fragilis. Usus in subdictis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et tusae: quo genere et vulneribus imponitur, et faucium vitiis omnibus. Item voci utilissimo succo, sic ut spissatus est, linguae subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famemque sedari. Ob id quidam adipson appellavere eam, et hydropicis dedere, ne sitirent. Ideo et commanducata stomatice est, et hulceribus oris inspersa saepe, et pterygiis. Sanat et vesicae scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, et pipere, hemina aquae. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt et qui calculos ea pelli tradiderunt.

XII. Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantum. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturae, et ideo utilis contra inflammationes collectionesque. Hulcera per se erumpentia, et praecipue in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo vivunt, panem facientes praedulcem, et qui contrahat ventrem. Radix caste pureque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum vero, et in aquam sparsum, pulices necat.

XIII. Stoebe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, praecipue auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: haemorrhagiae quoque et dysenteriae infusa.

XIV. Hippophyes in sabulosis maritimisque nascitur, spinis albis. Ederae modo racemosa est, candidis, et ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinae. Haec bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippophyes, sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. Huius quoque succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatae esse et equorum naturae, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quaedam animalium remediis nascuntur, locupleti divinitate ad generanda praesidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, ut aliis prosit aliud horis, diesque nullus prope sine praesidiis reperiatur.

XV. Urtica quid esse invisius potest? At illa praeter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutae contrarium esse Nicander affirmat: item fungis et argento vivo. Apollodorus et salamandris cum iure decoctae testudinis. Item adversari hyoscyamo, et serpentibus, et scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uvas in ore, procidentesque vulvas, et infantium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos expergisci, tactis cruribus, magisque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, et magis radice. Carcinomata et sordida hulcera, sale admixto: item luxata sanat, et panos, parotidas, carnesque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vulvas strangulantes aperit, et profluvia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumtum a coena faciles praestat, duobus obolis: uno autem in vino poto lassitudines recreat. Vulvae vitiis tostum, acetabuli mensura; potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: et thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum et piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vulvam purgari poto eo pronuntiat. Dolore levari tosto acetabuli mensura, dulci poto, et imposito cum succo malvae. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite et sale. Defluvia capitis semine illito cohonestari. Articulariis morbis et podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum ursino adipe trita imponunt. At eadem radix tusa cum aceto non minus utilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca.

Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimam cibis coctam conditamve professus arteriae, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere alvum: cum ptisana pectus purgare, mulierumque menses: cum sale, hulcera quae serpant cohibere. Succo quoque in usu est. Expressus illitusque fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit: uvam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. Ad omnia haec et mitiores quidem teneraeque efficaces, sed praecipue silvestris illa, et amplius lepras e facie tollit, in vino pota. Si quadrupes foetum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

XVI. Ea quoque num, quam lamium inter genera earum appellavimus, mitissima, et foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis, incussisque, inustis, et strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam e nostris tempore discrevere genera. Autumnalis urticae radicem alligatam in tertianis, ita ut aegri nuncupentur, cum eruitur ea radix, dicaturque cui, et quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt. Hoc idem et contra quartanas pollere. Iidem urticae radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppuraverint, erodi complerique.

XVII. Ex argumento nomen accepit scorpio herba. Semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, folia pauca. Valet et adversus animal nominis sui. Est et alia eiusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, et inde nomen.

XVIII. Leucacantham alii phyllon, alii ischiada, alii polygonaton appellant, radice cyperi, quae commanducata dentium dolores sedat. Item laterum, et lumborum, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadem ruptis, convulsis medetur.

XIX. Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea praecipue vescantur. Alii sideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mixtae similitudinis

plantagini et marrubio, cauliculos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhaerentia vestibus: unde et helxinen dictam volunt. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus priori libro Haec autem inficit lanas, sanat ignes sacros, et tumores, collectionesque omnes, et adusta. Panos succus cum psimmythio, et guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, et omnia in humido, sicut tonsillas, et varices, cum rosaceo. Imponitur et podagris cum caprino sevo, ceraque Cypria.

XX. Perdicium, sive Parthenium (nam sideritis alia est) a nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis astericum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, et eodem modo: item vomicae, calfacto succo potu. Sed contra hulcera, rupta, lapsusque, et praecipitia, aut vehiculorum eversiones, singularis. Verna carus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce templum aedificaret, repsissetque super altitudinem fastigii, et inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio a Minerva. Quare Parthenium vocari coepta est, assignaturque ei deae. Hic est vernula, cuius effigies ex aere fusa est, et nobilis ille Splanchnoptes.

XXI. Chamaeleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur: unde et ixia appellatur. Hoc, ut mastiche, utuntur mulieres. Quare et chamaeleon vocetur, varietate foliorum evenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque aliis coloribus.

Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctae. Bibitur drachma in passo. Pellit et interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem, in vino austero, cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinae. Hic succus occidit et canes suesque in polenta. Addita aqua et oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam servari iubent funiculis pendentem, decoquuntque in cibo contra fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant.

Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset: et feminam, cui violaceus. Uno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure et bitumine una coctis: commanducatis vero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: iuvencos quoque anginae modo. Quare a quibusdam ulophonon vocatur, et cynozolon, propter gravitatem odoris. Ferunt et haec viscum hulceribus utilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus adversantur.

XXII. Coronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix coeliacis praeclare facit in cinere tosta.

XXIII. Et anchusae radix in usu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manusque inficit sanguineo colore: praeparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, praecipue senum: item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissolvitur: idque sincerae experimentum est. Datur et ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item in iocinerum vitiis, et lienis, et bile fuffusis. Lepris et lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle et farina, luxatis imponuntur: et pota drachmis duabus in mulso alvum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur.

XXIV. Est et alia similis, pseudanchusa ob id appellata, a quibusdam vero echis, aut doris, et multis aliis nominibus: lanuginosior, et minus pinguis, tenuioribus foliis et languidioribus. Radix in oleo non fundit rubentem succum: et hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur et propter spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent Magi, et cuius causa sumatur dici, tertianisque febribus adalligari.

XXV. Est et alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alii arcebion, alii onochelim, aliqui rhexiam, multi enchusam, parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis et ramis, radice messibus sanguinea, cetero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximeque viperas, et radice et foliis, aeque cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulva procidente. Pellit et tineas cum hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, a serpentibus feriri negantur. Est et alia huic similis flore rubro, minor, et ipsa ad eosdem usus. Traduntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem.

XXVI. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemon, quoniam vere floreat: alii chamaemelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera eius tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvisque floribus, ut rutae, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vere, et in coronamenta reponitur. Eodem tempore et medici folia tusa in pastillos digerunt: item florem et radicem. Dantur omnia mixta drachmae unius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, et urinam, calculosque. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, aegilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quae florem purpureum habet: cuius et foliorum et fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc proprie quidam eranthemon vocant.

XXVII. Loton qui arborem putant tantum esse, vel Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes deorum voluptati, loton primam nominavit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

XXVIII. Est et lotometra, quae fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiunt panes in Aegypto a pastoribus, maxime aqua vel lacte subacto. Negatur quidquam illo pane salubrius esse, aut levius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat, eos qui illo vivant, nec dysenteria, nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur.

XXIX. Heliotropii miraculum saepius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est: noctu velut desiderio contrahi caeruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, et helioscopium.

Hoc altius (quanquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur nonnisi in pingui solo, cultoque maxime: tricoccum ubique. Si decoquatur, invenio cibis placere: et in lacte iucundius alvum molliri: et si decocti succus bibatur, efficacissime exinaniri. Maioris succus excipitur aestate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit succus e folio: unde nostri verrucariam herbam appellavere, aliis cognominari effectibus digniorem. Namque et serpentibus, et scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, ut

Apollophanes et Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. Decocto quoque foveri os saluberrimum est. Potum id pellit tineas, et renum arenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quae cum foliis et hircino sevo podagris illinitur.

Alterum genus, quod tricoccum appellavimus, et alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudae: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata et phalangia, sed contra scorpiones praecipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita vero herba, aut uda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis: vel si herba ipsa ter circumlata subiiciatur capiti. Semen et Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit, et excrescentia in sedibus. Spinae quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit illitum semen, et potum, in iure gallinacei decoctum, aut cum beta et lente. Cortex vero liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso aegro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, et ita facere non exemta herba.

XXX. Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma non marcescit: aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: unde et nomen a Graecis: alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. Tingit enim capillum: et ad hoc decoquitur in vino cum semine apii, adiecto oleo copiose, ut crispum densumque faciat: defluere autem prohibet. Duo eius genera: candidius, et nigrum breviusque. Id quod maius est, polytrichon: aliqui, trichomanes vocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex adverso: radix nulla. Umbrosas petras, parietumque aspergines, ac fontium maxime specus sequitur, et saxa manantia: quod miremur, cum aquas non sentiat. Calculos e corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum. Qua de causa potius, quam quod in saxis nasceretur, a nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur e vino, quantum terni decerpsere digiti. Urinam cient. Serpentium et araneorum venenis resistunt. In vino decocti alvum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendrae morsus illinuntur, crebro auferendi, ne perurant: hoc et in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, et capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, et iocineri, et lieni, et felle suffusis, et hydropicis. Stranguriae illinuntur, et renibus cum absinthio. Secundas cient, et menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo et vino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, et illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, praestare dicitur. Perdices et gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse utilissimos.

XXXI. Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat alvum: in quem usum teritur ex aqua.

XXXII. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellaverunt, Hesiodus et in silvis nasci dixit: Dionysius, marem ac feminam esse. Defectis corporibus et phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos, aptissime dari: panemque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander et contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocavimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substravitque somno contra hos metus. Datur et contra venenata marina, et contra scolopendras terrestres. Cochleae mire in Campania caulem eum persequuntur, et sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi nervis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest et concisis ex aceto lichenas fricare: item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque et testium inflammationibus. Decocti in faece vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Fere in quocunque morbo magis decoctis utuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimasque corporum quacunque in parte, farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. Succus quoque tusis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori, cum melle: idem odorem corporis iucundum affectantibus, cum iri arida et salis exiguo. Folia etiam supra dictis medentur, et strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. Cinis e radice alopecias emendat, et rimas pedum. Decoctae radicis in oleo succus, perniones et ambusta. Et ad gravitatem aurium infunditur: a contraria aure in dolore dentium. Prodest et urinae pota modice radix, et menstruis, et lateris doloribus: item ruptis, convulsis, tussibus, drachmae pondere in vino pota. Eadem et vomitiones adiuvat commanducata. Semine sumto turbatur venter. Chrysermus et parotidas in vino decocta radice curavit: item strumas, admixta cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, quartoque die solvatur, una cum radice arescere strumam. Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, et suffusis felle in vino, et hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino et melle perunctis, aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, psoras, lepras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo et pice liquida, alarum quoque et feminum vitia: et capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoque hulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctae succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, caverna praeclusa moriuntur.

XXXIII. Asphodelon ab Hesiodo quidam alimon appellari existimavere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. Alii enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleae, sed mollioribus: coqui autem haec ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmae pondere in aqua mulsa pota: item convulsa, et rupta. Alii olus maritimum esse dixere salsum, et inde nomen, foliis in rotunditatem longis, laudatum in cibis. Duorum praeterea generum, silvestre, et mitius: utrumque prodesse dysentericis etiam exhulceratis cum pane, stomacho vero ex aceto. Hulceribus vetustis illini crudum, et vulnerum recentium impetus leniri, et luxatorum pedum ac vesicae dolores. Silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, et in sananda hominum ac pecorum scabie. Praeterea nitorem corpori fieri: dentibusque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguae subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, et utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime: prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum, tribus obolis in sextarium aquae.

XXXIV. Acanthos est topiaria et urbana herba, elato longoque folio, crepidines marginum, assur-

gentiumque pulvinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum et crispum, quod brevius: alterum laeve, quod aliqui paederota vocant, alii melamphyllum. Huius radices ustis luxatisque mire prosunt: item ruptis, convulsis, et phthisin metuentibus incoctae cibo, maxime ptisana. Podagris quoque illinuntur tritae et calefactae calidis.

XXXV. Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina a Glaucone, et Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas feminarum, vel succum ex vino illinunt: et strumis folia cum sale et vino. Radix contra serpentes datur in vino, et urinae ciendae.

XXXVI. Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere: iidemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est vero causa, quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quam pota ea.

XXXVII. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus, silis effigie, sed non amaris, foliis olusatri: et hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sananda, inflationes discutiendas, colique tormenta. Contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo cervos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus facit eam deteriorem.

XXXVIII. Scandix quoque in olere silvestri a Graecis ponitur, ut Opion et Erasistratus tradunt. Item decocta alvum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decoctae succus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicae. Haec est, quam Aristophanes Euripidi poetae obiicit ioculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem.

Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia et odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quod fatigato Venere corpori succurrit, marcentesque senio iam coitus excitat. Sistit profluvia alba feminarum.

XXXIX. Et iasione olus silvestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumta, mulieribus lactis ubertatem praestat. Salutaris est phthisim sentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque eius cutem efficit.

XL. Estur et caucalis, foeniculo similis, brevi caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoque eius bibitur, stomacho perquam commendatus, et urinae, calculisque et arenis pellendis, et vesicae pruritibus. Extenuat et lienis, iocineris, renumque pituitas. Semen menses feminarum adiuvat, bilemque a partu siccat. Datur et contra profluvia geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino ieiunis. Illinitur et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

XLI. His adnumerant et sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusque, copiosum semine, sapore nasturtii. Prodest urinis, renibus, lienibus, mulierumque mensibus, sive ipsum in cibo sumtum, sive ius decocti, sive semen e vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisque quae gignunt eos, resistit. Dysentericis prodest infusum. Item illitum lentigini, et mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentoque cutem emendat, et ramices lenit, et scabiem equorum.

XLII. Silybum, chamaeleoni albo similem, aeque spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phoenice, ubi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet.

XLIII. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, et alio nomine limoniam appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, cristisque foliorum ac radice nigra, sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis coena. Urinam ciere praecipue traditur: sanare lichenas et lepras ex aceto. Venerem stimulare in vino, Hesiodo et Alcaeo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, et mulieres libidinis avidissimas, virosque in coitum pigerrimos scripsere, velut providentia naturae hoc adiumento tunc valentissimo. Item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatae uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, et a balineo ieiuno, itemque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

XLIV. Estur et sonchos, (ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale) uterque, albus et niger: lactucae similes ambo, nisi spinosi essent: caule cubitali, anguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo, ex embammate. Erasistratus calculos per urinam pelli eo monstrat, et oris graveolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo et oleo calefactus, adiuvat partus, ita ut a partu ambulent gravidae. Datur et in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, coloremque meliorem infantium: utilissimus his, quae lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura, et in stomachi rosionibus cum semine cucumeris, nucleisque pineis. Illinitur et sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesque: radix vero illinitur. Eadem decocta in oleo, Punici mali calyce, aurium morbis praesidium est. Haec omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci, ut morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen vim esse convenit nigro, et hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari.

XLV. Condrillon sive condrille, folia habet intubi, circumrosis similia, caulem minus pedali, succo madentem amaro, radice fabae simili, aliquando numerosa. Habet proximam terrae mastichen tuberculo fabae, quae apposita feminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota dividitur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili: siquidem mures agrestes laesi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctae, alvum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utilem carminibus suis pronuntiavit. Aliqui feminis, et oculis, generationique virorum contrariam putavere.

XLVI. Inter ea quae temere manduntur, et boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem a coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facile noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt haec in quibusdam: siccique, et nitri similes, veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volva, ceu in ovo est luteum. Nec tunicae minor gratia in cibo

infantis boleti. Rumpitur haec primo nascente: mox increscente, in pediculi corpus absumitur, raroque unquam geminis ex uno pede. Origo prima causaque e limo, et acescente succo madentis terrae, aut radicis fere glandiferae: initioque spuma lentior, dein corpus membranae simile, mox partus. Ut diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clavus, ferrive aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illico succum alienum saporemque in venenum concoquit: deprehendisse qui, nisi agrestes, possunt, atque qui colligunt? Ducunt ipsi alia vitia: et quidem si serpentis caverna iuxta fuerit, si patescentem primo adhalaverit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caveri conveniet, prius quam se condant serpentes. Signa erunt tot herbae, tot arbores fruticesque, ab emersu earum ad latebram usque vernantes: et vel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec ante decidentia. Et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

XLVII. Fungorum lentior natura, et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimi. Familias nuper interemere, et tota convivia, Annaeum Serenum praefectum Neronis vigilum, et tribunos, centurionesque. Quae voluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discrevere arborum generibus, fico, ferula, et gummim ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos lividus. Hic habebit veneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Adversus haec diximus remedia, dicemusque: interim sunt aliqua et in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales e Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alvi, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibusque in sede carnibus: minuunt enim eas, et tempore absumunt. Item lentiginem, et mulierum vitia in facie. Lavantur etiam, ut plumbum, oculorum medicamento. Sordidis hulceribus et capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur.

Libet et coquendi dare aliquas communes in omni eo genere observationes, quando ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum solum, et cogitatione ante pascuntur, succineis novaculis, aut argenteo apparatu comitante. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, si utique percoquantur. Tutiores fient cum carne coeti, aut cum pediculo piri. Prosunt et pira confestim sumta. Debellat eos et aceti natura, contraria iis.

XLVIII. Imbribus proveniunt omnia haec. Imbre et silphion. Venit primo e Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, exstincto omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphii in medicina: foliorum, ad purgandas vulvas pellendosque emortuos partus: decoquuntur in vino albo et odorato, ut bibatur mensura acetabuli a balineis. Radix prodest arteriis exasperatis: et collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur aegre. Inflationes facit et ructus. Urinae quoque noxia. Sugillatis cum vino et oleo amicissima, et cum cera strumis. Verrucae sedis crebriore eius suffitu cadunt.

XLIX. Laser e silphio profluens, quo diximus modo, inter eximia naturae dona numeratum, plurimis compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. Feminis datur in vino. Et lanis mollibus admovetur vulvae ad menses ciendos. Pedum clavos circumscarificatos ferro, mixtum cerae extrahit. Urinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumtum nec inflationes facere, et concoctioni plurimum conferre senibus et feminis: item hieme, quam aestate, utilius, et tum aquam bibentibus: cavendumque, ne qua intus sit exhulceratio. Ab aegritudine recreationi efficax in cibo. Tempestive enim datum, cauterii vim obtinet: assuetis etiam utilius quam expertibus.

Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum et serpentium exstinguit potum: ex aqua vulneribus his circumlinitur: scorpionum tantum plagis ex oleo: hulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacea, vel fico sicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum, ut haereat: sic et ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clavis, qui vulgo morticini appellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante subactas replet cum vino, et croco, aut pipere, aut murium fimo, et aceto. Perniones ex vino fovet, et ex oleo coctum imponitur: sic et callo. Clavis pedum superrasis praecipuae utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, uva, fellis veteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, vocemque reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus, et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: aeque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. Praecordiorum vitiis syntecticis, comitialibus in vino, in aqua mulsa linguae paralysi. Coxendicibus et lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim, quod auctores suadent, cavernis dentium in dolore inditum cera includi: magno experimento hominis, qui se ea de causa praecipitavit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes avidissimas vini admixtum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet praecipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis, immensum est referre: et nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam saepius fallacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturae ac repugnantia. Qua de re mox plura.

L. Non esset mellis auctoritas in pretio minor, quam laseris, ni ubique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura: sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties misceatur, aestimemus.

Prima propolis alvorum (de qua diximus) aculeos et omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores nervorum mulcet, hulceraque iam desperantia cicatrice includit.

Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. Faucibus, tonsillis, anginae, omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguae. Iam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus, a serpente percussis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suae mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes et foeda capitis animalia necat. Usus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, et oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exhulceratos melle tangi suadent. Mellis causas, atque differentias, nationesque, et indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis dividi cogeret miscenda rursus, naturam rerum pernoscere volentibus.

LI. In mellis operibus et aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius: subitae ac recentis, alterum inveteratae. Repentina despumato melle praeclaram utilitatem habet in cibo aegrotantium levi, hoc

est, alicae elutae: viribus recreandis, ore stomachoque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim utilius dari ventri molliendo, invenio apud auctores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis et praeparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensae a Platone descendens: corpusculis rerum laevibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic et in lassitudine proniores esse ad iracundiam, et in siti. Ergo et haec animi asperitas, seu potius animae, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, et molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia et omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoque observanda sunt, quae non solum corporum medicinam, sed et morum habent.

LII. Aqua mulsa et tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones. Contra venenum psimmythii salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, et contra halicacabum, ut diximus. Infunditur et auribus, et genitalium fistulis. Vulvis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus. Inveteratae usum damnavere posteri, minus innocentem aqua, minusque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, nervisque contrarium.

LIII. Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur: quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi. Alvum mollit frigido potu, pluribus calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romilii exemplo. Centesimum annum excedentem eum Divus Augustus hospes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur.

LIV. Melitites quo fieret modo ex musto et melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inveteratum alvi causa dari in febre: item articulario morbo, et nervorum infirmitate laborantibus, et mulieribus vini abstemiis.

LV. Mellis naturae adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, favique ipsi, in pulte alicae prius tostae. Adversatur lactis naturae: ac milii magnitudine decem grana cerae hausta non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est.

LVI. Nec huius usus, quos mixta aliis praestat, enumerare medicina possit: sicuti nec ceterorum, quae cum aliis prosunt. Ista, ut diximus, ingeniis constant. Non fecit cerotum, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac divina rerum artifex: officinarum haec, immo verius avaritiae commenta sunt. Naturae quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa, non ex coniectura, rebus assumtis, ut succo aliquo sicca temperentur ad meatus: aut corpore alio humentia, ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturae humanae opus, sed impudentiae est. Nos nec Indicarum Arabicarumque mercium, aut externi orbis, attingimus medicinas. Non placent remediis tam longe nascentia: non nobis gignuntur: immo ne illis quidem, alioqui non venderent. Odorum causa, unguentorumque, et deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus et costo. Salutem quidem sine istis posse constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat.

LVII. Sed medicinas e floribus coronamentisque, et hortensiis, quaeque manduntur herbis, prosecuti, quonam modo frugum omittimus? Nimirum et has indicare conveniat. In primis sapientissima animalium esse constat, quae fruge vescantur. Siliginis grana combusta, et trita cum vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici vero, ferro combusta iis, quae frigus usserit, praesentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, nervorum contractionibus: cum rosaceo vero, et fico sicca, myxisque decoctis, furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius, praetorii viri pater, Hispaniae citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis praesideret, correptus dolore podagrae, mersit in triticum sese super genua: levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici, vel hordei, calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quaque decoctae sunt aqua foveri. Est et in farre vermiculus teredini similis: quo cavis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram, arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Aegyptii atheram vocant, infantibus utilissimum: sed et adultos illinunt eo.

LVIII. Farina ex hordeo et cruda et decocta collectiones, impetusque discutit, lenit, concoquitque. Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. Iocineris doloribus cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cum vero inter coquendum discutiendumque cura est, tunc in aceto melius, aut in faece aceti, aut in cotoneis, pirisve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle: ad serpentium, in aceto: et contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes, ex posca, addita resina et galla. Ad concoctiones vero, et hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad nervorum inflammationes, aut intestinorum, vel laterum, vel virilium dolores, cum papavere aut meliloto, et quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice et impubis pueri urina, cum oleo. Cum Graeco foeno contra tumores praecordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto.

Suppuratis triticea farina multo lenior. Nervis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto et melle, lentigini. Zeae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur: trimestris, mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, et sanguinem exscreantibus: item arteriae. Tussi cum caprino sebo, aut butyro. Ex foeno Graeco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, et furfures corporis, stomachi dolores, pedes et mammas, cum vino et nitro cocta. Aerina magis ceteris purgat hulcera vetera, et gangraenas: cum raphano et sale et aceto, lichenas: lepras cum sulphure vivo: et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas et panos coquit, cum fimo columbino et lini semine decocta in vino.

LIX. De polentae generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Alvum sistit, impetusque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, et capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus, et serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pusulas.

LX. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo et cruore suffusis in fascias usque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur et pedum callo, clavisque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata, et alia

omnia sedis vitia, quam maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartae glutinantur, sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

LXI. Alica res Romana est, et non pridem excogitata: alioqui non ptisanae potius laudes scripsissent Graeci. Nondum arbitror Pompeii Magni aetate in usu fuisse, et ideo vix quidquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur ex aqua mulsa, sive in sorbitiones decocta, sive in pultem. Eadem in alvo sistenda torretur: dein favorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit, ternis eius cyathis in sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes.

LXII. Milio sistitur alvus, discutiuntur tormina, in quem usum torretur ante. Nervorum doloribus, et aliis, fervens in sacco imponitur: neque aliud utilius: quoniam levissimum mollissimumque est, et caloris capacissimum. Itaque talis usus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium et multipedae plagis imponitur.

LXIII. Panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quae vaporanda sunt, excalfactum imponitur. Sistit alvum in lacte caprino decoctum, et bis die haustum: sic prodest et ad tormina.

LXIV. Sesama trita in vino sumta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, et ambustis. Eadem efficit, et dum in herba est. Hoc amplius, oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, et animae gravitatem facit. Stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quae cacoethe vocant: et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus.

Sesamoides a similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyrae nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cetera simile erigeronti herbae, de qua suo dicemus loco: granum sesamae. Datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maxime insaniae melancholicae, comitialibus, podagricis. Et per se drachmae pondere exinanit.

LXV. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut infundatur exhulceratis interaneis et vulvis. Cinis eius ambustis illinitur, et carnibus quae recedunt ab ossibus, et eruptionibus pituitae, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, et suavitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum tentari negant. Novem granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, et omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est et herba Phoenicea appellata Graecis, nostris vero hordeum murinum. Haec trita e vino pota praeclare ciet menses.

LXVI. Ptisanae, quae ex hordeo fit, laudes uno volumine condidit Hippocrates, quae nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior alica? Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, et assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantum remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit, aliudve quam succum ptisanae. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit et ex tritico glutinosior, arteriaeque exhulceratae utilior.

LXVII. Amylon hebetat oculos, gulae inutile, contra quam creditur. Item sistit alvum, epiphoras oculorum inhibet, et hulcera sanat: item pusulas, et fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ovo his qui sanguinem reiecerint. In vesicae vero dolore, semuncia amyli cum ovo, et passi tribus ovis suffervefacta, a balineo. Quin et avenacea farina decocta in aceto naevos tollit.

LXVIII. Panis hic ipse, quo vivitur, innumeras paene continet medicinas. Ex aqua et oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur et ex vino ad discutienda quae praestringi opus sit: et si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitae fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem haec fermentatus, qui vocatur autopyros, utilior. Illinitur et paronychiis, et callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus, atque iterum coctus, sistit alvum. Vocis studiosis, et contra distillationes, siccum esse primo cibo, utilissimum est. Sitanius (hoc est, e trimestri) incussa in facie, aut desquamata, cum melle aptissime curat. Candidus aegris, aqua calida frigidave madefactus, levissimum cibum praebet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic et pusulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balineis demonstrant. Quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat: et vini, in saccos additus.

LXIX. Auxiliatur et faba. Namque solida fricta, fervensque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, et cum allio cocta, contra deploratas tusses, suppurationesque pectorum, quotidiano cibo sumitur: et commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosve imponitur: et in vino decocta, ad testium tumores, et genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit: item livoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, auctor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarumque cinis, ad coxendices, et ad nervorum veteres dolores, cum adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvum.

LXX. Lens optima, quae facillime coquitur, et ea quae maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, et stomachum inflat: sed alvum sistit in cibo, magisque discocta caelesti aqua: eadem solvit, minus percocta. Crustulas hulcerum rumpit, eaque quae intra os sunt, purgat et adstringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximeque exhulceratas et rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto, aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctae succus ad oris exhulcerationes et genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. In his, quae acrius remedium exigant, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum, ne celeriter inarescat, adiiciunt et betae folia. Imponitur et strumis panisque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: et gangraenis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, et vulvis, et renibus, pernionibus, hulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis devorantur. In choleris quoque et dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere ante, et tundere, ut quam tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut piris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, et capitis dolori, nervosisque omnibus, et felli: nec somno facilis: ad pusulas utilis, igni-

que sacro, et mammis in aqua marina decocta: in aceto autem duritias et strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentae modo potionibus inspergitur. Quae sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, et per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens per se nascens in aqua non profluente, refrigeratoriae naturae: propter quod collectionibus illinitur, et maxime podagris, et per se, et cum polenta: glutinat et interanea procidentia.

LXXI. Est silvestris et elelisphacos dicta a Graecis, ab aliis sphacos. Ea est sativa lente levior, et folio minore, atque sicciore, et odoratiore. Est et alterum genus eius silvestrius, odore gravi: haec mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora et candida, quae cum ramis decoquuntur. Menses ciet, et urinas: et pastinacae ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba vulnerum sanguinem cohibet. Sanat et serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacon Graece, Latine salviam vocant, mentae similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerumque.

LXXII. Cicer et silvestre est, foliis sativo simile, odore gravi. Si largius sumatur, alvus solvitur, et inflatio contrahitur, et tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in alvo proficit. Farina utriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris. Item comitiales, et iocinerum tumores, et serpentium ictus. Ciet menses et urinas, grano maxime. Emendat et lichenas, et testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Laedunt omnia haec genera exhulceratam vesicam, et renes. Gangraenis utiliora cum melle, et his, quae cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abiiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri praecipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinae. Sic et calculos pellit, morbumque regium. Eiusdem foliis sarmentisque decoctis, aqua quam maxime calida morbos pedum mollit, et ipsum calidum tritumque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianae et quartanae minuere creditur. Nigrum autem cum gallae dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo medetur.

LXXIII. De ervo quaedam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quam brassicae tribuere. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. Si quis ervum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi auctores affirmant. Farina eius varos, sed et maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Urinae difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, et quae cibum non sentiunt, atropha appellata, tostum, et in nucis avellanae magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, et quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones et pruritus sanat fovendo. Quin et universo corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones movet, alvum turbat, capiti et stomacho onerosum. Genua quoque degravat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit: bubus iumentisque utilissimum. Siliquae eius virides, prius quam indurescant, cum suo caule foliisque contritae, capillos nigro colore inficiunt.

LXXIV. Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minores sativis, praeterquam amaritudine. Ex omnibus quae eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticatique triti, supposito linteolo, ad vivum corpus redigunt. Strumas, parotidas, in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta et pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris vero impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, et in defruto poti, vel ex melle sumti. Iidem aviditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balineis illita cohibet, et per se siccat hulcera. Livores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Silvestrium efficacior vis est contra coxendicum et lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines, et foventium cutem corrigunt: si vero ad mellis crassitudinem decoquantur vel sativi, vitiligines nigras et lepras emendant. Sativi quoque rumpunt carbunculos impositi: panos et strumas minuunt, aut maturant, cocti ex aceto: cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero caelesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fovere gangraenas, eruptiones pituitae, hulcera manantia, utilissimum. Expedit ad lienem bibere, et cum melle menstruis haerentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamaeleone herbá decocti, aqua in potum collata. Sanant et scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat.

LXXV. Irionem inter fruges sesamae similem esse diximus, et a Graecis erysimon vocari: Galli velam appellant. Est autem fruticosum, foliis erucae, angustioribus paulo, semine nasturtii. Utilissimum tussientibus cum melle, et in thoracis purulentis excreationibus. Datur et regio morbo, et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, coeliacis. Illinitur vero parotidum et carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis vitiis, et articulariis morbis, cum melle et fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur et suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur.

LXXVI. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cetero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum: alteri semen nigrius, et oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, et ad oculorum argema et albugines. Alteri candidius semen et rotundius. Utroque tuso extrahuntur aculei ex corpore, per se illito ex aqua: folia ex aceto imposita, panos per se vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquam capita faciant, omnesque acrimonias.

LXXVII. Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est a Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumque, sanat impetigines, celerius, quo saepius mutatum est. Medetur et podagris, aliisque doloribus, ex oxymelite. Curatio haec a ceteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta.

LXXVIII. Miliaria appellatur herba, quae necat milium. Haec trita, et cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare.

LXXIX. Bromos semen est spicam ferentis her-

bae: nascitur inter vitia segetis, avenae genere: folio et stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes parvulas velut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum, et similia. Prodest tussientibus succus.

LXXX. Orobanchen appellavimus necantem ervum et legumina: alii cynomorion eam appellant, a similitudine canini genitalis. Cauliculus est sine sanguine, foliis rubens. Estur et per se, et in patinis cum tenera est decocta.

LXXXI. Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae, quae manus pungunt, et periculum vitae afferunt, solipugarum generis. Adversus has omnia eadem medentur, quae contra araneos et phalangia demonstrantur. Et frugum quidem haec sunt in usu medico.

LXXXII. Ex iisdem fiunt et potus, zythum in Aegypto, celia et ceria in Hispania, cerevisia et plura genera in Gallia, aliisque provinciis: quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, praestat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXIII.

I. Peracta cerealium in medendo quoque natura est, omniumque quae ciborum aut florum, odorumve gratia proveniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesque medicas et pendentibus dedit, non contenta protegere, arborumque alere umbra quae diximus: immo velut indignata plus auxilii inesse his quae longius a caelo abessent, quaeque postea coepissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, et sic inducto caelum spectare, pascique et nunc ex se posse sine frugibus.

II. Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam, et odores, atque unguenta, omphacio, et oenanthe, ac massari, (quae suis locis diximus,) nobiliter instruxisse. Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas et poma, totque varietates: neque ut tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, ut quando, quantove opere cibi fiant? At ex me parata omnia, nec curvo laboranda, sed sese porrigentia ultro: et si pigeat attingere, etiam cadentia. Certavit ipsa secum, plusque utilitatis causa genuit etiam, quam voluptatis.

III. Folia vitium et pampini capitis dolores, inflammationesque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina vero hordei, articularios morbos. Pampini triti et impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacrima vitium, quae veluti gummi est, lepras et lichenas, et psoras nitro ante praeparatas sanat. Eadem cum oleo saepius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeque quam virides accensae vites exsudant: qua et verrucae tolluntur. Pampini sanguinem exscreantibus, et mulierum a conceptu defectioni, diluti potu prosunt. Cortex vitium et folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsumque vulnus conglutinant. Vitis albae viridis tusae succo impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiumque et vinaceorum, condylomatis et sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis et ambustis, et lienis tumori, cum rosaceo et ruta et aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur, et intertrigini: et pilos absumit. Dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur, utque qui biberit, in lienem iaceat. Claviculae ipsae, quibus repunt vites, tritae, et ex aqua potae, sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox et persanat: item nervorum dolores frigore ortos, contractionesque: contusas vero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto et nitro, scorpionum et canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

IV. Omphacium qua fieret ratione incipientis uvae pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quae in humido sunt hulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiae genarum, hulceribusque angulorum, nubeculis, hulceribus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. Mitigatur vehementia eius melle aut passo. Prodest et dysentericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

V. Omphacio cohaeret oenanthe, quam vites silvestres ferunt, dicta a nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiae et Laodiceae montes: et ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, utilis urinae, iocineri, capitis doloribus, dysentericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quae sunt in humidis: ideo et oris hulceribus, et verendis, ac sedi, cum melle et croco. Alvum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorumque lacrimationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes. Cinis eius ad collyria et ad hulcera purganda, et paronychia, et pterygia, probatur. Uritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur: omniaque ea aviditas humani ingenii nobilitavit, rapere festinando.

VI. Maturescentium autem uvae vehementiores nigrae, ideoque vinum ex his minus iucundum: suaviores albae, quoniam e translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum et spiritum inflant, alvumque turbant: itaque in febri damnantur, utique largiores. Gravedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. Innocentiores, quae decerptae diu pependere: qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho, aegrisque. Nam et refrigerant leviter, et fastidium auferunt.

VII. Quae autem in vino dulci conditae fuere, caput tentant. Proximae sunt pensilibus in palea servatae. Nam in vinaceis servatae, et caput, et vesicam, et stomachum infestant. Sistunt tamen alvum,

sanguinem exscreantibus utilissimae. Quae vero in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quam quae in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit. Saluberrimas putant medici in caelesti aqua servatas, etiamsi minime iucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, et in amaritudine iecoris, fellisque vomitione in choleris: hydropicis, cum ardore febrium aegrotantibus. At in ollis servatae, et os, et stomachum, et aviditatem excitant. Paulo tamen graviores existimantur fieri vinaceorum halitu. Uvae florem in cibis si edere gallinacei, uvas non attingunt.

VIII. Sarmenta earum, in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis.

IX. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritique stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum, polentae modo, potioni, dysentericis, et coeliacis, et dissoluto stomacho. Decocto etiam eorum fovere psoras et pruritum utile est.

X. Vinacei per se minus capiti aut vesicae nocent, quam nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale utiles. Decoctum eorum veteres dysentericos et coeliacos iuvat, et potione, et fotu.

XI. Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendosque, vinumque et acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

XII. Uva passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem et interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: iis exemtis vesicae utilis habetur: et tussi, alba utilior. Utilis et arteriae et renibus: sicut ex his passum privatim e serpentibus contra haemorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini, aut coriandri imponuntur: item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritae cum ruta: fovere ante vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas, et ceria: et dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctae gangraenis illinuntur cum cortice raphani et melle. Podagris et unguium mobilibus cum panace, et per se ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur.

XIII. Astaphis agria, sive staphis, quam uvam taminiam aliqui vocant falso (suum enim genus habet, cauliculis nigris, rectis, foliis labruscae) fert folliculos verius, quam acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia: nigrescitque, cum taminiae rubentes norimus acinos, sciamusque illam in apricis nasci, hanc nonnisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim, propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim laedunt. Phthiriasi caput et reliquum corpus liberant triti, facilius admixta sandaracha: item pruritu, et psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto, ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen enim abdicaverim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, et plagis serpentium utique illinunt.

XIV. Labrusca quoque oenathen fert, satis dictam: quae a Graecis ampelos agria appellatur, spissis et candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert uvas rubentes cocci modo, quae cutem in facie mulierum purgant, et varos: coxendicum et lumborum vitiis tusae, cum foliis et succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alvi ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus uvam taminiam vocat. Utuntur ea pro amuleto: et ad exspuitionem sanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, et ne quid devoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo et purgationibus ancipitem putant.

XV. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, et salicastrum vocatur. Scabiem et pruriginem hominum quadrupedumque aceto mulso trita haec efficacius tollit.

XVI. Vitis alba est, quam Graeci ampeloleucen, alii ophiostaphylon, alii melothron, alii psilothrum, alii archezostin, alii cedrostin, alii madon appellant. Huius sarmenta longis et exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederae, dividuntur ut vitium. Radix alba, grandis, raphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo alvum et urinam cient. Folia et caules exhulcerant corpus: utique hulcerum phagedaenis et gangraenis, tibiarumque taedio cum sale illinuntur. Semen in uva raris acinis dependet, succo rubente, postea croci. Novere id qui coria perficiunt: illo enim utuntur. Psoris et lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumque. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varosque, et lentigines, et sugillata emendat, et cicatrices. Eademque praestat decocta in oleo. Decoctae datur et comitialibus potus: item mente commotis, et vertigine laborantibus, drachmae pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto sensus purgat. Illa vis praeclara, quod ossa infracta extrahit in aqua imposita, ut bryonia: quare quidam hanc albam bryoniam vocant. Alia vero nigra efficacior in eodem usu cum melle et thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat et purgat. Ciet menses et urinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, et contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico et pterygiis digitorum. Ex vino secundas feminarum apposita trahit: et pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se et cum ervo, laetiore quodam colore et cutis teneritate mangonizat corpora. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatque corpus, si statim bina stadia ambulentur: alias urit, nisi frigida abluatur. Iucundius hoc idem praestat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert.

XVII. Est ergo et nigra, quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii gynaecanthen, aut aproniam, similem priori, praeterquam colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles praetulit veris asparagis in cibo, urinae ciendae, lienique minuendo. In frutectis et arundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit, quam supra dicta. Ceterum eidem peculiare est, quod iumentorum cervicibus unice medetur. Aiunt, si quis villam ea praecinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque, flemina, aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

XVIII. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida, aut nigra, aut inter utrumque: aliaque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo haec dixisse conveniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim et sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturae adversatur. Item serpentibus, maxime haemorrhoidi, et salamandrae. Capitis dolores facit, et gutturi inutile: prodest renibus, iocineri, et interaneis vesicae: collaevat enim ea. Privatim contra buprestim valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, et quod minorem capitis dolorem afferat.

XIX. Vini genera differentiasque perquam multas exposuimus, et ferè cuiusque proprietates. Neque

ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat. Praeterea quam ancipiti eventu potu statim auxilium fit, aut venenum? Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui vero postea de volumine illo disseruere, innumera. Nos ista Romana gravitate, artiumque liberalium appetentia, non ut medici, sed ut iudices salutis humanae, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum et inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis.

XX. Surrentinum veteres maxime probavere: sequens aetas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum, ceteris omnibus pronuntiando. Quin, ut constarent sententiae, quota portio tamen mortalium his generibus posset uti? Iam vero nec proceres unquam sinceris. Eo venere mores, ut nomina modo cellarum veneant, statimque in lacubus vindemiae adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunque et ignobilius. Haec tamen facere constantissime videntur victoriam, quorum mentionem fecimus. Si quis hoc quoque discrimen exigit, Falernum nec in novitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius aetas a quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter a ieiunis: item in quartanis. Nullo aeque venae excitantur. Alvum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: nec prodesse nervis, aut vesicae. Albana nervis utiliora. Stomacho minus, quae sunt dulcia: austera vel Falerno utiliora. Concoctionem minus adiuvant: stomachum modice implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: stomachi et intestinorum rheumatismos cohibent. Caecuba iam non gignuntur.

XXI. At quae supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentina, austeritatis Albana, vehementiae minus Falerna habent. Ab his Statana non longo intervallo abfuerint. Alvo citae Signinum maxime conducere indubitatum est.

XXII. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis, colosque hominum. Hoc quoque distat orbis medius et mitior plaga a circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum nervos, aquae carnes. Ideo minus roboris est in corporibus illis, et minus roboris, contraque labores patientiae. Vino modico nervi iuvantur, copiosiore laeduntur: sic et oculi. Stomachus recreatur: appetentia ciborum invitatur: tristitia et cura hebetatur: urina et algor expellitur: somnus conciliatur. Praeterea vomitiones sistit: collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini aequari vix deorum potentia pronuntiavit. Venus copiosiore aqua miscetur, magisque urinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Levissimum est, quod celerrime inveteratur. Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue et austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per urinam transit, tantoque magis capita tentat: hoc et in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inveteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitavere. Iam et patresfamilias aetatem addi his, quae per se cariem traxere. Quo certe vocabulo satis consilii dedere prisci: quoniam et in materiis cariem fumus erodit: at nos e diverso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quae sunt admodum exalbida, haec vetustate insalubria fiunt. Quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, et in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliva innocentissima, sua cuique aetas gratissima, hoc est, media.

XXIII. Corpus augere volentibus, aut mollire alvum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus, alvumque cohibentibus, sitire in edendo, postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere, novitio inventio, inutilissimum est curis, vigoremque animi ad procinctum tendentibus: somno vero ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministravit. Sic quoque in proverbium cessit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquae potum interponere utilissimum: itemque iugi superbibere. Ebrietatem quidem frigidae potus extemplo discutit.

Meracis potionibus per viginti dies ante Canis ortum, totidemque postea, suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumque ictus, contraque omnia quae refrigerando nocent. Privatim contra haemorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes, rosionesque praecordiorum, et quorum stomachus in vomitiones effunditur: et si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At vero cardiacis, in mamma laeva merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inveterascens. Utiliter etiam fovetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedesque, quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu.

XXIV. Nunc circa aegritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniae quodcunque tenuissimum: vulgo vero, quod quemque maxime iuverit validum. Utilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui fervendo vires e musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musta additum est: meliusque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim, et gypso, aut calce condita, quis non etiam validus expaverit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, nervis, vesicae. Resina condita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire vomitionibus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Novitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem et vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus et in rheumatismo nominata prosunt. Item coeliacis et dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumve magis constringit, magisque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed et picem meminisse debemus non aliud esse, quam combustae resinae fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri utile: item vulvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exhulcerationi, ruptis, convulsis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia haec utilius id, quod sponte naturae suae picem resipit, picatumque appellatur. Helvenaco quoque tamen nimio caput tentari convenit.

Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febre, nisi veteribus aegris: nec nisi declinante morbo. In acutis vero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, et has noctu potius: dimidia enim pars periculi est noctu, hoc est, spe somni, bibentibus: nec a partu abortuve, nec a libidine aegrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore nervorumque doloribus, vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur: nec in duritia praecordiorum,

venarum vehementia: neque in opisthotono, tetano: nec singultientibus, nec si cum febri dyspnoea sit. Minime vero oculis rigentibus, et genis stantibus, aut defectis gravibusque: nec quorum conniventium perlucebunt oculi, palpebrisve non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eveniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemae in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec gravi, et subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neque expavescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundatur.

XXV. Cardiacorum morbo unicam spem in vino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alii non nisi in remissione. Illi, ut sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari utique non nisi in cibo debet, nec a somno: nec praecedente alio potu, hoc est, utique sitienti: nec nisi in desperatione suprema: et viro facilius, quam feminae: seni, quam iuveni: iuveni, quam puero: hieme, quam aestate: assuetis potius, quam expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mixtura. Atque vulgo satis putant unum vini cyathum duobus aquae misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: et si cibus non descendat.

XXVI. Inter vini genera, quae fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, et supervacuum eorum usum, cum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti e napis vinum utile esse ab armorum equitandive lassitudine praecipientium: atque ut reliqua omittamus, etiam e iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino utendum potius, quam absinthio ipso? In reliquis omittetur et palmeum, capiti noxium, ventrique tantum molliendo, et sanguinem exscreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellavimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, praegnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur.

XXVII. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terrae spumet. Dictum est saepius, diceturque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis aestus arcet, si contineatur ore. Quin et cum aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter gargarizatur: cum eadem convalescentium et a Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum fotu. Medetur potae hirudini. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei, contraque omnium aculeatorum venena et pruritus. Item contra multipedae morsum. Calidum in spongia, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, et omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quam acerrimum. Conglobatum utique sanguinem discutit. Contra lichenas et bibitur, et imponitur. Sistit alvum, et rheumatismos interaneorum infusum: item procidentia sedis, vulvaeque. Tussim veterem inhibet, et gutturis rheumatismos, orthopnoeam, dentium labefactationem. Vesicae nocet, nervorumque infirmitatibus. Nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, alias illaeso similis. Intellectum ibi remedium est, potuque succursum. Neque altero os colluunt venena exsugentes. In totum domitrix vis haec non ciborum modo est, verum et rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quae non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem et sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur usto pane, aut cum vino: vel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est praetereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Divo Augusto, tanti putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo et dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

XXVIII. Acetum scillinum inveteratum magis probatur. Prodest, super ea quae diximus, acescentibus cibis: gustatum enim discutit poenam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit, gingivas adstringit, dentes firmat, colorem meliorem praestat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, et transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vulvarum strangulationibus, percussis, aut praecipitatis, et ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renum vitiis perquam utile. Cavendum exhulceratis.

XXIX. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo libram et quadrantem, aquae marinae sextarios quinque pariter coquebant, decies defervescente cortina, atque ita diffundebant, inveterabantque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, et contra meconium, ac viscum: et anginis calidum gargarizatum, et auribus, et oris gutturisque desideriis, quae nunc omnia oxalme contingunt: id sale et aceto recente efficacius est.

XXX. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Usus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, et contra morsentia venenata. Secundas partusque emortuos trahit, cum bulbis potum. Fabianus auctor est, venenum esse, si quis ieiunus a balineis id bibat.

XXXI. Consequens horum est vini faex, cuiusque generis. Ergo vini faeci tanta vis est, ut descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa praebet lucerna, quamdiu exstinguatur, periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis vero pari pondere, eruptionibus pituitae illinitur: et sicca vel madida contra phalangia, et testium mammarumque inflammationes, vel in quacunque parte corporis. Item cum hordeacea farina, et thuris polline in vino decocta crematur et siccatur. Experimentum est legitime coctae, ut refrigerata linguam tactu videatur urere. Celerrime exanimatur, loco non incluso condita. Crematio ei multum virium adiicit. Utilissima est ad compescendos lichenas furfuresque cum fico decocta. Sic et lepris et hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturae contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta et lota miscetur. Medetur illita et testibus, et genitalibus. In vino autem adversus strangurias bibitur. Cum exspiravit quoque, lavandis corporibus et vestibus utilis: tuncque usum acaciae habet.

XXXII. Faex aceti pro materia acrior sit necesse est, multoque magis exhulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adiuvat. Sistit earum partium rheumatismos, et mulierum menses. Panos discutit nondum exhulceratos, et anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem exstinguit. Ungues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morsus, et canis. Et haec cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo illita una

nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vulvas purgat.

XXXIII. Sapae faece ambusta sanantur, melius addita lanugine arundinis. Eadem faece decocta potaque, tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale et adipe ad tumorem quoque maxillarum et cervicum.

XXXIV. Olearum proxima auctoritas intelligitur. Folia earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata imposita hulceribus medentur, et capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quae medici usserint, gingivarum inflammationibus, paronychiis, sordidisque hulceribus, et putrescentibus. Cum melle profluvium sanguinis e nervosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus et pusulis, procidentique pupillae efficax: quapropter in collyria additur. Nam et veteres lacrimationes sanat, et genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso vino et aqua caelesti, siccatusque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vulvae. Utilis et sanie manantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quaeque serpunt hulcera, epinyctidi.

XXXV. Eosdem et flos earum habet effectus. Uruntur et cauliculi florescentes, ut spodii vicem cinis praestet: vinoque infuso iterum uritur. Suppurationes et panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos vero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam et lacrimâ, quae ex arbore ipsa distillat, Aethiopicae maxime oleae, mirari satis non est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse praedicantes, atque etiam in oleastro quaerendum E radice oleae quam tenerrimae cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, et suppurata extussientibus. Ipsius oleae cinis cum axungia tumores sanat: extrahitque fistulis vitia, et ipsas sanat.

XXXVI. Olivae albae stomacho utiliores, ventri minus. Praeclarum habent, antequam condiantur, usum recentes, per se cibi modo devoratae. Medentur enim arenosae urinae, item dentibus carnem mandendo attritis, aut convulsis. Nigra oliva stomacho inutilior, ventri facilior, capiti et oculis non convenit. Utraque ambustis prodest trita et illita. Sed nigra commanducatur, et protinus ex ore imposita, pusulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus urinae.

XXXVII. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: sed reddenda medicinae quoque est. Gingivis et oris hulceribus, dentium stabilitati efficacissime subvenit. Item ignibus sacris infusa, et his quae serpunt. Pernionibus nigrae olivae amurca utilior: item infantibus fovendis. Albae vero, mulierum vulvae in lana admovetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in Cyprio vase ad crassitudinem mellis. Usus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, ut quaeque causa exigat, in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic usus, utique inveterato medicamento: tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vulvae exhulcerationi. Illinitur vero podagris incipientibus: item articulariis morbis. Si vero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum, et chamaeleone herba, mire sanat. Cruda amurca podagras foveri utilissimum.

XXXVIII. Oleastri foliorum eadem natura. Spodium e cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat et inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccatque, et ad cicatricem perducit: cetera, ut in oleis. Peculiare autem, quod folia decoquuntur ex melle, et dantur cochlearibus contra sanguinis exscreationes. Oleum tantum acrius, efficaciusque: et de eo os quoque colluitur ad dentium firmitatem. Imponuntur folia et paronychiis, et carbunculis, et contra omnem collectionem cum vino: iis vero quae purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, et decoctum foliorum, et succus oleastri. Utilifer etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, et epinyctides. Item cum farina hordeacea venter, in rheumatismo: cum oleo, capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, et cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumti sistunt alvum. Tosti autem et cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

XXXIX. Olei naturam causasque abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus haec pertinent. Utilissimum esse omphacium, proxime viride. Praeterea quam maxime recens, (nisi cum vetustissimum quaeritur,) tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibos eligitur. Omphacium prodest gingivis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quam aliud: sudores cohibet.

XL. Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem et robur accipit: stomacho contrarium. Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat, et venena omnia hebetat, praecipue psimmythii, et gypsi, in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas: per se potum, redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta. Et lassitudinum perfrictionumque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Solvit alvum heminae mensura, cum vino et calida aqua potum, aut ptisanae succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis auxiliare, et inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: et si vetusti non sit occasio, decoquitur, ut vetustatem repraesentet.

XLI. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldae mensura. Privatim dicitur purgare praecordia. Prodest et articulorum morbis, duritiis omnibus, vulvis, auribus, ambustis. Cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psorae. Colorem cutis commendat, capillumque fertili natura evocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uva fiunt, claritatis praecipuae. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis et epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus, cum polenta et croco: per se autem triduo imposita faciem purgant.

XLII. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit e facie. Prodest et auribus, cum rosaceo et melle et mali Punici germine decoctum, vermiculosque in his necat, et gravitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores, et oculorum. Medetur furunculis, et a Sole ustis cum cera. Hulcera manantia et furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se vero capiti illitum, somnum allicit.

XLIII. Oleum laurinum utilius quo recentius, quoque viridius colore. Vis eius excalfactoria: et ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis

doloribus, inveteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur.

XLIV. Similis et myrtei olei ratio: adstringit, indurat: medetur gingivis, dentium dolori, dysenteriae, vulvae exhulceratae, vesicis, hulceribus vetustis vel manantibus, cum squama aeris et cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat et furfures, et rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gravem corporis. Adversatur cantharidi, bupresti, aliisque malis medicamentis, quae exhulcerando nocent.

XLV. Chamaemyrsinae, sive oxymyrsinae eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce vero iuglande, quod caryinum appellavimus, alopeciis utile est, et tarditati aurium infusum. Item capitis dolori illitum. Ceterum iners et gravi sapore. Enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam cicinum. E lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemque proficeret aeque ut rosaceum, ni durius paulo intelligeretur. Utuntur eo et contra nimios sudores, papulasque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

XLVI. Cypros qualis esset, et quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, emollit nervos. Folia stomacho illinuntur: et vulvae concitatae succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, et collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis et luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat et putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Adstringit gleucinum, et refrigerat, eadem ratione qua et oenanthinum.

XLVII. Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnoeas, collectiones omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. Adversatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore venientes perunctis leviores facit. Utendum tamen modico, quoniam adurit, augetque vitia non servato temperamento.

XLVIII. Malobathri quoque naturam et genera exposuimus. Urinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum utilissime imponitur. Item frontibus, dormire volentibus: efficacius, si et nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris et halitus suavitatem commendat linguae subditum folium, sicut et vestium odorem interpositum.

XLIX. Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum e lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, et hulcera quae serpunt, et quae cacoethe vocant. Lirinon, quod et Phaselinum et Syrium vocavimus, renibus utilissimum est, sudoribusque evocandis, vulvae molliendae, concoquendoque intus. Selgiticum nervis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flaminiam viam vendunt.

L. Elaeomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo, non sine nausea, alvum solvit: bilem praecipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquae datis: qui bibere, torpescunt, excitanturque crebro. Potores certaturi praesumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus et passim ad quadrupedum scabiem est.

LI. A vitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt: minus, siccae: nec, quantum videtur, utiles stomacho: tussim exasperant, corpus alunt. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant aegris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quo usu praeferebant Thebaicas. Sanguinem quoque exscreantibus utiles, in cibo maxime. Illinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis, cum cotoneis et cera et croco. Sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili novo, cinere loto spodii vicem efficiunt, miscenturque collyriis, et calliblephara faciunt addito nardo.

LII. Palma quae fert myrobalanum, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Alvum et menses ciet in vino austero, et vulnera conglutinat.

LIII. Palma elate, sive spathe, medicinae confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur praecordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quae serpunt, cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina et cera sanat diebus XX. Decoquitur et ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum vitiis, et vesicae, et praecordiorum: et capiti, et nervis inimicus. Vulvae ac ventris fluxiones sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vulvarum vitiis efficacissimus.

LIV. Proximae varietates generum medicinarumque, quae mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: alvum, vesicam circumagunt, nervos laedunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suaviora. Cruda tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysentericis, cholericis, coeliacis. Non idem prosunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur et pectori in febris ardoribus: et tamen decoquuntur in aqua caelesti, ad eadem, quae supra scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctave cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat. Cocta in vino, et illita cum cera, alopeciis capillum reddunt. Quae ex his cruda in melle condiuntur, alvum movent. Mellis autem suavitati multum adiiciunt, stomachoque utilius id faciunt. Quae vero in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia, trita cum rosae foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos et viridis et siccus inflammationibus oculorum, exscreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit et succus ex his mitis, cum vino dulci tusis, utilis et coeliacis et iocineri. Decocto quoque eorum fomentur, si procidant vulvae et interanea. Fit et oleum ex his, quod melinum vocavimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima, quae ex Sicilia veniunt. Minus utilia struthia, quamvis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet, dicat quae capiat, et cuius causa: sic adalligata strumis medetur.

LV. Melimela et reliqua dulcia, stomachum et ventrem solvunt, siticulosa, aestuosa: sed nervos non laedunt. Orbiculata sistunt alvum, et vomitiones, urinas cient. Silvestria mala similia sunt vernis acerbis, alvumque sistunt. Sane in hunc usum immatura opus sunt.

LVI. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Faciunt oris suavitatem, decocto eorum colluti, aut succo expresso. Horum semen edendum praecipiunt in malacia praegnantibus: ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facile manduntur.

LVII. Punici mali novem genera nunc iterare supervacuum. Ex his dulcia, quae apyrina alio nomine

appellavimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingivasque laedunt. Quae vero ab his sapore proxima vinosa diximus, parvum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alvum sistunt, et stomachum, dumtaxat pauca, citraque satietatem. Sed haec minime danda, quanquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili nec succo. Caventur aeque vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Uvam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus vinum aperuit natura: utrumque asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo novit: ob id malicorium appellant medici. Urinam cieri eodem monstrant: mixtaque galla in aceto decoctum, mobiles dentes stabilire. Expetitur gravidarum malaciae, quoniam gustatu moveat infantem. Dividitur malum, caelestique aqua madescit ternis fere diebus. Haec bibitur frigida coeliacis, et sanguinem exscreantibus.

LVIII. Ex acerbo fit medicamentum, quod stomatice vocatur, utilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, et his quas nomas vocant, et quae in hulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tusis, succoque decocto ad tertias, cum croci, et aluminis scissi, myrrhae, mellis Attici selibris. Alii et hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis et sedis vitia, et omnia quae Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti et impositi, pernionesque sanantur. Contusum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina et taenias pellit. Punicum in olla nova, cooperculo inlito, in furno exustum, et contritum, potumque in vino, sistit alvum, discutit tormina.

LIX. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus vocatur Graecis, mirae observationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus vinculo omni cinctus et calceatus, atque etiam anuli, decerpserit duobus digitis, pollice et quarto sinistrae manus, atque ita lustratis levi tactu oculis, mox in os additum devoraverit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingivis et dentibus medentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula trita, hulceribus quae serpunt putrescuntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorumque: et fere ad omnia, quae cortices malorum. Adversantur scorpionibus.

LX. Non est satis mirari curam diligentiamque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos balaustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti invenerunt scorpionibus adversari. Sistunt potu menses feminarum: sanant oris hulcera, et tonsillas, uvam, sanguinis exscreationes, ventris et stomachi solutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccavere etiam, ut sic quoque experirentur, inveneruntque tusorum farina dysentericos a morte revocari, alvum sisti. Quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti tusique stomachum iuvant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur ex aqua caelesti ad sistendam alvum. Radix decocta succum emittit, qui taenias necat, Victoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas Lycium, praestat utilitates.

LXI. Est et silvestre, Punicum a similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarii pondere ex vino potae somnos faciunt. Semine poto, aqua quae subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

LXII. Pirorum omnium cibus etiam valentibus oncrosus, aegris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mire salubria et grata, praecipue Crustumina. Quaecunque vero cum melle decocta, stomachum adiuvant. Fiunt cataplasmata e piris, ad discutienda corporum vitia: et decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa adversantur boletis atque fungis, pelluntque pondere et pugnante succo. Pirum silvestre tardissime maturescit. Conciditur, suspensumque siccatur ad sistendam alvum: quod et decoctum eius potu praestat. Decoquuntur et folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorum ligni cinis contra fungos efficacius proficit. Mala piraque portatu iumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.

LXIII. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, et in umbra siccatur ad aperienda hulcera, cienda menstrua appositu cum luteo ovi, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina Graeci foeni et aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumque scabiem emendat: item lichenas et psoras. Alvum solvit. Lactis ficulni natura adversatur crabronum, vesparumque, et similium venenis, privatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, et quae non maturuere fici, strumis illinuntur, omnibusque quae emollienda sint, discutiendave. Praestant hoc et per se folia. Et alii usus eorum, tanquam in fricando lichene, et alopeciis, et quaecunque exhulcerari opus sit. Et adversus canis morsus ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle hulceribus, quae ceria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaveris silvestris foliis. Canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum e foliis, gangraenis, consumendisque quae excrescunt.

Fici maturae urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, papulasque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles, sed ad breve tempus: et voci contrariae intelliguntur. Novissimae salubriores, quam primae: medicatae vero nunquam. Iuvenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandae in febribus constrictis, quas stegnas vocant.

Siccae fici stomachum laedunt: gutturi et faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim afferunt. Alvum molliunt, rheumatismis eius, et stomacho contrariae. Vesicae semper utiles, et anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus et vires adiuvant: ob id ante athletae hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligenti se a longa valetudine utilissimae. Item comitialibus, et hydropicis, omnibusque, quae maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. Coctae cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem. Cum vino autem ad sedem, et tumores maxillarum. Ad furunculos, panos, parotidas, decoctae illinuntur. Utile et decocto earum fovere feminas. Decoctae quoque eaedem cum foeno Graeco utiles sunt pleuriticis et peripneumonicis. Cum ruta coctae torminibus prosunt. Tibiarum hulceribus cum aeris flore. Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, pernionibus, cum cera. Hydropicis coctae in vino, et cum absinthio et farina hordeacea, nitro addito. Manducatae alvum sistunt. Scorpionum ictibus cum sale tritae illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctae et impositae. Carcinomati, si sine hulcere est, quam pinguissimam ficum imponi, paene singulare remedium est: item phagedaenae.

Cinis non ex alia arbore acrior: purgat, conglutinat, replet, adstringit. Bibitur et ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, praecipitatis, convulsis, ruptis, cyathis singulis aquae et olei. Datur tetanicis et spasticis: item potus vel infusus coeliacis, et dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Idem cum cera et rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit, nullo vidente, atque cum aluta illigatum licio e collo suspenderit, strumas et parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. Crudae grossi verrucas et thymos, nitro farinaque additis tollunt. Spodii vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum et scabritiam.

LXIV. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumque in duritiam, suavitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamentis. Alvum solvit: vulvam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo ovi. Podagricis cum farina Graeci foeni illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, et canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cava eorum additus. Cauliculi et folia, admixto ervo, contra marinorum venena prosunt. Adiicitur et vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitae strumas, et omnem collectionem emolliunt, et discutiunt. Aliquatenus et folia. Quae mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia, et epinyctidas, et furfures sanant. Cum melle foliis ceria sanant, et canis morsus. Recentes cum vino, phagedaenas. Cum papaveris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflationes discutiunt suffitu. Resistunt et sanguini taurino poto, et psimmythio, et lacti coagulato potae. Item in aqua decoctae atque illitae parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quam minutissimae ad scorpionum ictus e vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagae, et folia imponuntur. Item adversus murem araneum. Cauliculorum cinis uvam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix defervefacta in vino, dentium dolores. Hiberna caprificus in aceto cocta et trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinae unius miraculum additur. Corticem eius impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circumdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles praestet.

LXV. Herba quoque, quam Graeci erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, parvum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo et dulci. Herba perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis.

LXVI. Pruni folia decocta tonsillis, gingivis: uvae prosunt in vino, decocto eo subinde ore colluto. Ipsa pruna alvum molliunt, stomacho non utilissima, sed brevi momento.

LXVII. Utiliora Persica, succusque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, haemorrhagiam sistunt. Nuclei Persicorum cum oleo et aceto, capitis doloribus illiuuntur.

LXVIII. Silvestrium quidem prunorum baccae, vel e radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, alvum et tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi.

LXIX. Et in iis, et sativis prunis est limus arborum, quem Graeci lichena appellant, rhagadiis et condylomatis mire utilis.

LXX. Mora in Aegypto et Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga siccantur, mirabili natura. Succus adversatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos, omnesque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: splenicis bibitur atque illinitur: et contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Neque apud nos succo usus minor. Adversatur aconito et araneis, in vino potus. Alvum solvit: pituitas, taeniasque, et similia ventris animalia extrahit. Hoc idem praestat et cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigrae et vitis corticibus simul coctis in aqua caelesti. Pomi ipsius succus alvum solvit protinus. Ipsa poma ad praesens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt. Si non superveniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit alvum: veluti animalis alicuius, in hac arbore observandis miraculis, quae in natura eius diximus.

LXXI. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarii tres succi e pomo, leni vapore ad crassitudinem mellis redigunt. Post additur omphacii aridi pondus X duorum, aut myrrhae X unius, croci X unius. Haec simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriae, uvae, stomachi, iucundius remedium. Fit et alio modo: succi sextarii duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur, ut supra diximus.

Mira sunt praeterea quae produntur. Mori germinatione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma: ricinos Graeci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex vulnere fluat, sive ore, sive naribus, sive haemorrhoidis: ad hoc servantur repositi. Idem praestare et ramus dicitur Luna plena defractus, incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatim mulieribus adalligatus lacerto, contra abundantiam mensium. Hoc et quocunque tempore ab ipsis decerptum, ita ut terram non attingat, adalligatumque existimant praestare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idemque potu proficitur. Scorpionibus adversatur e radice corticis succus, ex vino aut posca potus.

Reddenda est et antiquorum compositio. Succum expressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in vase aereo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta et cupresso praeduratum ad Solem torrebant, permiscentes spatha ter die. Haec erat stomatice, qua et vulnera ad cicatricem perducebant. Alia ratio: Succum siccato exprimebant pomo, multum sapori obsoniorum conferente. In medicina vero contra nomas, et pectoris pituitas, et ubicunque opus esset adstringi viscera. Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus, succi foliis et radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur et per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori, collectionibusque, et suppurationibus. Alvum purgat. Folia mori in urina madefacta, pilum coriis detrahunt.

LXXII. Cerasa alvum molliunt, stomacho inutilia: eadem siccata alvum sistunt, urinam cient. Invenio apud auctores, si quis matutino roscida cum suis nucleis devoret, in tantum levari alvum, ut pedes morbo liberentur.

LXXIII. Mespila exceptis setaniis, quae malo propiorem vim habent, reliqua adstringunt stomachum, sistuntque alvum. Item sorba sicca: nam recentia stomacho et alvo citae prosunt.

LXXIV. Nuces pineae, quae resinam habent, contusae leviter, additis in singulas sextariis aquae ad dimidium decoctae, sanguinis exscreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis e pino in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineae sitim sedant, et acrimoniam stomachi rosionesque, et contrarios humores consistentes ibi: et infirmitatem virium roborant, renibus, et vesicae utiles. Fauces videntur exasperare, et tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen, et succus porcilacae. Item ad vesicae hulcera et renes, quoniam et urinam cient.

LXXV. Amygdalae amarae radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. Nuces ipsae somnum faciunt, et aviditatem. Urinam et menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri: si ab ebrietate, ex aceto et rosaceo et aquae sextario. Et sanguinem sistunt, cum amylo et menta. Lethargicis, et comitialibus prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: e vino vetere hulcera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie, ante fotu praeparata. Item iocineris et renum dolores ex aqua potae: et saepe ex ecligmate cum resina terebinthina. Calculosis et difficili urinae in passo: et ad purgandam cutem in aqua mulsa tritae, sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi, et colo, cum elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis avellanae magnitudo. Aiunt, quinis fere praesumtis ebrietatem non sentire potores: vulpesque, si ederint eas, nec contingat e vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, et hae tamen purgant, et urinam cient. Recentes stomachum implent.

LXXVI. Nucibus Graecis cum absinthii semine ex aceto sumtis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, et privatim condylomata. Item tussis, et sanguinis reiectio.

LXXVII. Nuces iuglandes Graeci a capitis gravedine appellavere. Etenim arborum ipsarum foliorumque vires in cerebrum penetrant: hoc minore tormento, et in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccae unguinosiores, et stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicae, et vomituris ieiunis: aptae in tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eaedem praesumtae venena hebetant: item anginam cum ruta et oleo. Item adversantur caepis, leniuntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis, et luxatis. Cum caepa autem et sale et melle, canis hominisque morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cavus inuritur. Putamen combustum tritumque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum: et ad alopecias eo sic utuntur. Quo plures nuces quis ederit, hoc facilius tineas pellit. Quae perveteres sunt nuces, gangraenis et carbunculis medentur: item sugillatis: cortex iuglandium, lichenum vitio, et dysentericis. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis devicti, Cn. Pompeius invenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, et rutae foliis viginti simul tritis, addito salis grano: et qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsum, nuclei a ieiuno homine commanducati illitique praesenti remedio esse dicuntur.

LXXVIII. Nuces avellanae capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi: et pinguitudini corporis conferunt, plus quam sit verisimile. Tostae et destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritae, et in aqua mulsa potae. Quidam adiiciunt grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia eosdem usus et effectus habent, quos pinei nuclei, praeterque ad serpentium ictus, sive edantur, sive bibantur.

Castaneae vehementer sistunt stomachi et ventris fluxiones, alvum cient, sanguinem exscreantibus prosunt, carnes alunt.

LXXIX. Siliquae recentes, stomacho inutiles, alvum solvunt. Eaedem siccatae sistunt, stomachoque utiliores fiunt. Urinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquae sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. Sudor virgae corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus sive unedo, fructum fert difficilem concoctioni, et stomacho inutilem.

LXXX. Laurus excalfactoriam naturam habet, et foliis, et cortice, et baccis: itaque decoctum ex his, maxime e foliis, prodesse vulvis et vesicis convenit. Illita vero vesparum, crabronumque, et apium, item serpentium venenis resistunt, maxime sepis, dipsadis, et viperae. Prosunt et mensibus feminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem, quae tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum: cum ruta, testium: cum rosaceo, capitis dolores, aut cum irino. Quin et commanducata atque devorata per triduum terna, liberant a tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cavendus gravidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones movent. Baccae menses trahunt appositae tritae, vel potae. Tussim veterem et orthopnoeam sanant binae, detracto cortice in vino potae. Si et febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctae. Prosunt et phthisicis eodem modo, et omnibus thoracis rheumatismis. Nam et concoquunt pituitam et extrahunt. Adversus scorpiones quaternae ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitae, et lentigines, et hulcera manantia, et hulcera oris, et furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, et phthiriasin. Aurium dolori et gravitati instillatur, cum vino vetere et rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus et potus, maxime autem eius laurus, quae tenuiora habet folia. Baccae cum vino serpentibus, et scorpionibus, et araneis resistunt. Ex oleo et aceto illinuntur et lieni, et iocineri: gangraenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam: efficacius recentem, quam aridam. Quidam adversus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item et in remedio uvae iacentis, quadrantem pondo baccarum, foliorumve, decoqui in aquae sextariis tribus ad tertias, eamque calidam gargarizare: et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, et calfacere.

Laurus Delphicae folia trita olfactaque subinde, pestilentiae contagia prohibent: tanto magis si et urantur. Oleum ex Delphica, ad cerata, acopumque, ad perfrictiones discutiendas, nervos laxandos, lateris dolores, febresque frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquae, uvam cohibent gargarizatione: potu alvi dolores, intestinorumque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas, pruritusque, illita noctibus.

Proxime valent ceterā lauri genera. Laurus Alexandrina, sive Idaea, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesque. Eodem modo pota Daphnoides, (sive his nominibus quae diximus) silvestris laurus prodest: alvum solvit, vel recenti folio, vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit: folium

et vomitus, stomacho inutile. Sic et baccae quinae denae purgationis causa sumuntur.

LXXXI. Myrtus sativa candida, minus utilis est medicinae, quam nigra. Semen eius medetur sanguinem exscreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristosae hoc edunt. Datur et dysentericis denarii pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subfervefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, et cardiacis in mamma sinistra: et contra scorpionis ictus in mero: et ad vesicae vitia, capitis dolores, et aegilopas, antequam suppurent: item tumoribus: exemtisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitae. Succus seminis alvum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pusularum, pituitaeque, cum cerato illinitur: et contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius et vinum, quo nunquam inebriatur. Inveteratum sistit alvum et stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Utilis et coeliacis, et procidentiae vulvarum, sedis vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quae in humore sunt, tanquam in ore et vulva. Folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articularibus morbis et collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis et hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quae inspergitur hulceribus, aut haemorrhagiae. Purgant et lentigines, pterygia, et paronychias, et epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas et foliis crematis utuntur, et succo, et decocto. Comburuntur et in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in novo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum.

LXXXII. Myrtidanum diximus quomodo fieret. Vulvae prodest, appositu, fotu, et illitu. Multo efficacius et cortice, et folio, et semine. Exprimitur et foliis succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim vino austero, alias aqua caelesti: atque ita expresso utuntur ad oris sedisque hulcera, vulvae, et ventris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, et ubi constringendum aliquid est.

LXXXIII. Myrtus silvestris, sive oxymyrsine, sive chamaemyrsine, baccis rubentibus et brevitate a sativa distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, et difficili urinae, praecipueque crassae, et graveolenti: morbo regio, et vulvarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumti, et in cinere cocti. Semen cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto et rosaceo tritum, capitis dolores sedat: et potum, morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopae, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinae urbanarum arborum. Transeamus ad silvestres.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXIV.

I. Ne silvae quidem, horridiorque naturae facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium nusquam non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa: sed ad singula illius discordiae atque concordiae miraculis occursantibus. Quercus et olea tam pertinaci odio dissident, ut altera in alterius scrobe depactae moriantur: quercus vero et iuxta nucem iuglandem. Pernicialia et brassicae cum vite odia: ipsum olus, quo vitis fugatur, adversum cyclamino et origano arescit. Quin et annosas iam, et quae sternantur arbores, difficilius caedi, ac celerius inarescere tradunt, si prius manu, quam ferro, attingantur. Pomorum onera a iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendantur his, quamvis pauca portent, sudare illico. Ferulae asinis gratissimo sunt in pabulo, ceteris vero iumentis praesentaneo veneno: qua de causa id animal Libero Patri assignatur, cui et ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. Philyra coci et polline nimium salem cibi eximunt. Praedulcium fastidium sal temperat. Nitrosae aut amarae aquae, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa et in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiae cretae, et argillae nostrati. Concordia valent, cum pix oleo extrahitur, quando utrumque pinguis naturae est. Oleum solum calci miscetur, quando utrumque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentum aqua. Innumera praeterea alia, quae suis locis dicentur assidue.

Hinc nata medicina. Haec sola naturae placuerat esse remedia parata vulgo, inventu facilia, ac sine impendio, et quibus vivimus. Postea fraudes hominum et ingeniorum capturae officinas invenere istas, in quibus sua cuique homini venalis promittitur vita. Statim compositiones et mixturae inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio aestimantur: hulcerique parvo medicina a Rubro mari imputatur; cum remedia vera quotidie pauperrimus quisque coenet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quaeratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendoque victi sumus. Paremus externis, et una artium Imperatoribus quoque imperaverunt. Verum de his alias plura.

II. Loton herbam, itemque Aegyptiam eodem nomine, alias et Syrticam arborem, diximus suis locis. Haec lotos, quae faba Graeca appellatur a nostris, alvum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus. Cohibent et capillum. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructuque dulcius. Fit et e scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, et divisa in pastillos, dysentericis utilissimum, pondere Victoriati cum aquae cyathis tribus.

III. Glans intrita duritias, quas cacoethe vocant,

cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna, et in omnibus cortex ipse, corticique tunica subiecta. Haec decocta iuvat coeliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eademque resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia, et baccae, vel cortex, vel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagae. Datur et ex vino dysentericis. Eadem et ilici vis.

IV. Coccum ilicis, vulneribus recentibus ex aceto imponitur. Epiphoris ex aqua, et oculis suffusis sanguine, instillatur. Est autem genus ex eo in Attica fere et Asia nascens, celerrime in vermiculum se mutans, quod ideo scolecion vocant, improbantque. Principalia eius genera diximus.

V. Nec pauciora gallae genera fecimus, solidam, perforatam: item albam, nigram, maiorem, minorem. Vis omnium similis. Optima Commagena. Excrescentia in corpore tollunt. Prosunt gingivis, uvae, oris exhulcerationi. Crematae et in vino exstinctae, coeliacis, dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, et unguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, vulneribus quae phagedaenica vocantur. In vino autem decoctae auribus instillantur, oculis illinuntur: adversus eruptiones, et panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, et ambusta. Immaturae ex his ex aceto potae, lienem consumunt. Eaedem crematae, et aceto salso exstinctae, menses sistunt, vulvasque procidentes fotu. Omnis capillos denigrat.

VI. Viscum e robore praecipuum diximus haberi, et quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, exspuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodque levissimum, extra fulvum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina et cera panos mitigat omnis generis. Quidam et galbanum adiiciunt, pari pondere singulorum: eoque modo et ad vulnera utuntur. Unguium scabritias expolit, si septenis diebus solvantur, nitroque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum e robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum feminarum adiuvare, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato impositoque efficacissime sanari.

VII. Roboris pilulae ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia, et cortex, et glans, siccat collectiones suppurationesque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui et insidere expedit, siccandis adstringendisve partibus. Radix cerri adversatur scorpionibus.

VIII. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex vino calido, sanguinem exscreantibus magnopere laudatur.

IX. Fagi folia manducantur in gingivarum labiorumque vitiis. Calculis glandis fagineae cinis illinitur: item cum melle alopeciis.

X. Cupressi folia trita serpentium ictibus imponuntur: et capiti cum polenta, si a Sole doleat: item ramici: qua de causa et bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, et e vino ammineo subacta, pedum ac nervorum dolores sedant. Pilulae adversus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis: collectionibus illinuntur. Ramici quoque tenerae tusae cum axungia et lomento prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi et strumae cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui mixtus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitusque, cum fico sicca pingui, exemtis granis, vitia testium sanat, tumores discutit: et cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potaque, vesicae et stranguriae medetur: et contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus adversantur.

XI. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quae cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam. Frangit enim eos et extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, ni capiti dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta aevis servat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctisque pro vita sit. Vestes quoque corrumpit, et animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum: neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel gravitati aut vermibus auriumve instillare. Portentum est, quod tradunt, abortivum fieri in Venere, ante perfusa virilitate. Phthiriases perungere eo non dubitaverim, item porrigines. Suadent et contra venenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi illinatur. Et hulcera sordida et excrescentia in iis auctores quidam, et oculorum albugines caliginesque inunxere eo: et contra pulmonis hulcera cyathum eius sorbere iusserunt: item adversus taenias. Fit ex eo et oleum, quod pisselaeon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes fugari certum est: item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur.

XII. Cedrides, hoc est, fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, alvum sistunt: utiles ruptis, convulsis, spasticis, stranguriae, vulvis, admoti: contra lepores marinos, eademque quae supra: collectionibus, inflammationibusque.

XIII. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta, convulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur et cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subvenit, et vulva strangulante, et in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appositu vel suffitu: item ramis ellebori circumlitum atque subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt et perunctos galbano, Medetur et a scorpione percussis. Bibitur et in difficili partu fabae magnitudine in vini cyatho: vulvasque conversas corrigit. Cum myrrha autem et in vino mortuos partus extrahit. Adversatur et venenis, maxime toxicis, cum myrrha, et in vino. Serpentes oleo et spondylio mixto tactu necat. Nocere urinae existimatur.

XIV. Similis Hammoniaci natura atque lacrimae, probandae, ut diximus: mollit, calefacit, discutit, dissolvit. Claritati visus in collyriis convenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, urinae cruentae, lieni, ischiadicis potum. Sic et alvum solvit. Articulis et podagrae cum pari pondere picis aut cerae et rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clavos cum melle. Sic et duritias emollit. Lieni cum aceto et cera Cypria, vel rosaceo, efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cum aceto et oleo, exiguoque nitro, utile est.

XV. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet praeter illa quae diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis. Medetur tussi, faucibus, pectoris vitiis, vulvae praeclusae, duritieve laboranti. Ciet menses potu, appositave, alvum mollit. Invenio potu modico tristitiam

animi resolvi, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusu: strumas illitu, nervorumque nodos. Adversatur venenis, quae frigore nocent: ideo et cicutae.

XVI. Spondylion una demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum et lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, et in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vulvarum strangulatione, quibus et suffitu prodest. Alvum mollit. Illinitur hulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur, integendus est, quoniam mire appetitur a muscis et similibus. Radix derasa, et in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur et ipsa contra morbum regium, et in iocineris vitio, et vulvarum. Capillos crispos facit peruncto capite.

XVII. Sphagnos, sive sphacos, sive bryon, et in Gallia, ut indicavimus, nascitur, vulvis decocto insidentium utilis: item genibus et feminum tumoribus, mixtus nasturtio, et aqua salsa tritus. Cum vino autem ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum vino et iuniperis tritus et potus.

XVIII. Terebinthi folia et radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, et contra difficultatem urinae. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat.

XIX. Piceae, et laricis folia trita, et in aceto decocta, dentium dolori prosunt. Cinis corticum, intertrigini et ambustis. Potus alvum sistit, urinam movet. Suffitu vulvas corrigit. Piceae folia privatim iocineri utilia sunt, drachmae pondere in aqua mulsa pota. Silvas eas dumtaxat, quae picis resinaeque gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa aegritudine non recolligant vires, satis constat: et illum caeli aera plus ita, quam navigationem Aegyptiam, proficere, plus quam lactis herbidos per montium aestiva potus.

XX. Chamaepitys Latine abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terrae: cubitalibus ramis, flore pinus et odore. Altera brevior, et incurvae similis. Tertia eodem odore, et ideo nomine quoque, parvula, cauliculo crassitudine digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbae, sed propter cognationem nominis non differendae. Prosunt adversus scorpionum ictus. Item iocineri illitae cum palmis, aut cotoneis. Renibus et vesicae, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, et urinae difficultatibus, ex aqua decoctae bibuntur. Novissima contra serpentes valet cum melle. Sic et appositu vulvas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea et hydropicis pilulae, cum fico alvum trahentes. Lumborum dolorem Victoriati pondere in vino finit, et tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta, et pota, eiicere protinus dicitur.

XXI. Cum honore et pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceae, flore parvo purpureo. Bilem et pituitam per alvum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mammas quoque mixto rutae decocto, et tormina, et serpentium ictus, et in totum collectiones incipientes.

XXII. Resinam e supra dictis arboribus gigni docuimus, et genera eius et nationes in ratione vini, ac postea in arboribus. Summae species duae: sicca, et liquida. Sicca e pinu et picea fit: liquida e terebintho, larice, lentisco, cupresso. Nam et eae ferunt in Asia et Syria. Falluntur qui eandem putant esse, e picea atque larice. Picea enim pinguem, et thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, virus redolentem. Medici liquida raro utuntur, et in ovo fere. e larice propter tussim hulceraque viscerum: nec pinea magnopere in usu: ceteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstravimus.

In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque levissima: nationum, Cypria et Syriaca: utraque mellis Attici colore: sed Cypria carnosior, sicciorque. In sicco genere quaerunt ut sit candida, pura, perlucida. In omni autem, ut montana potius, quam campestris: item Aquilonia potius, quam ab alio vento. Resolvitur resina ad vulnerum usus et malagmata, oleo: in potiones, amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, discutere collectiones: item pectoris vitia, terebinthina. Illinitur eadem calida membrorum doloribus, spasticisque in Sole. Illinitur et totis corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatiis ita laxantium cutem per singula membra, capacioraque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet e lentisco. Inest ei vis adstringendi. Movet et ante ceteras urinam. Reliquae ventrem molliunt, cruda concoquunt, tussim veterem sedant, vulvae onera extrahunt etiam suffitae. Privatim adversantur visco. Panos et similia, cum sevo taurino et melle sanant. Palpebras lentiscina commodissime replicat. Fractis quoque utilissima, et auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optime medetur.

XXIII. Pix quoque unde et quibus conficeretur modis, indicavimus: et eius duo genera, spissum, liquidumque. Spissarum utilissima medicinae Brutia, quoniam pinguissima et resinosissima utrasque praebet utilitates: ob id magis rutila, quam ceterae. Id enim quod in hoc adiiciunt, e mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Adversatur privatim cerastae morsibus cum polenta: item anginae cum melle, distillationibus et sternutamentis a pituita. Auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, alvum solvit, exscreationes pectoris adiuvat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic et hulcera purgat, explet. Cum uva passa et axungia, carbunculos purgat, et putrescentia hulcera: quae vero serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, et contra veterem tussim. Rhagadas sedis et pedum, panosque, et ungues scabros emendat: vulvae duritias et conversiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea et pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subfervefacta cum polline farraceo, quam calidissimis impositis.

XXIV. Liquida pix, oleumque quod pisselaeon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, et vocant palimpissam. Liquida anginae perunguntur intus, et uva. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, vulvas, tussim veterem, et crebras exscreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, nervorum dolores. Praestantissimum ad canum et iumentorum scabiem.

XXV. Est et pissasphaltos, mixta bitumini pice naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, praecipuum ad scabiem pecorum remedium aut si foetus mammas laeserit. Maturum optimum ex eo, quod cum fervet, innatat.

XXVI. Zopissam eradi navibus diximus cera marino sale macerata. Optima haec a tirocinio navium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones.

XXVII. Teda decocta in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt.

XXVIII. Lentisci ex arbore, et semen, et cortex, et lacrima, urinam cient, alvum sistunt. Decoctum eorum hulcera quae serpunt, fotu. Illinitur in humidis, et igni sacro: gingivas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacrima sedis vitiis prodest, cum quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum et e lacrima stomacho utile, ructum et urinam movens: quod et capitis doloribus cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, et ad extendendam cutem in facie, et smegmata, adhibetur: et sanguinem reiicientibus, tussi veteri: et ad omnia quae Hammoniaci vis. Medetur et attritis partibus, sive oleo e semine eius facto ceraeque mixto, sive foliis, ex oleo decoctis, sive cum aqua virilia foveantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considiae M. Servilii consularis filiae, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

XXIX. Platani adversantur vespertilionibus. Pilulae earum in vino potae denariorum quatuor pondere, omnibus serpentium et scorpionum venenis medentur: item ambustis. Tusae autem cum aceto acri, magisque scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem, et carcinomata, melaniasque veteres, addito melle emendant. Folia et cortex illinuntur collectionibus et suppurationibus, et decoctum eorum. Corticis autem in aceto, dentium remedium est: foliorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum Lanugo foliorum, et auribus et oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex e vino scorpionum ictus restinguit.

XXX. Fraxinus quam vim adversus serpentes haberet, indicavimus. Semen foliis eius inest, quo medentur iocineris et lateris doloribus in vino: aquam quae subit cutem, extrahunt. Corpus obesum levant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem: ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia, quinis cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius et scobem a quibusdam cavenda praedici.

XXXI. Aceris radix contusa e vino iocineris doloribus efficacissime imponitur.

XXXII. Populi albae uvarum in unguentis usum exposuimus. Cortex potus ischiadicis et stranguriae prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quae in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto utile. Fundit illa et resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor e cavis populi nigrae effluens, verrucas, papulasque ex attritu ortas tollit. Populi ferunt et in foliis guttam, ex qua apes propolim faciunt. Gutta aeque propoli ex aqua efficax.

XXXIII. Ulmi et folia, et cortex, et rami, vim habent spissandi, et vulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat, et folia ex aceto illita. Corticis denarii pondus potum in hemina aquae frigidae alvum purgat, pituitasque, et aquas privatim trahit. Imponitur et collectionibus lacrima, et vulneribus, et ambustis, quae decocto fovere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciemque gratiorem praestat. Cauliculi foliorum primi, vino decocti, tumores sanant, extrahuntque per fistulas. Idem praestant et tiliae corticis. Multi corticem commanducatum vulneribus utilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque e medulla, uti diximus, castratae arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentesque continet.

XXXIV. Arbor tilia leniter tusa ad eadem fere utilis est, atque oleaster. Folia autem tantum in usu, et ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta urinam cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt.

XXXV. Sambucus habet alterum genus magis silvestre, quod Graeci chamaeacten, alii helion vocant, multo brevius. Utriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis, ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, alvo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambusti: et canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, privatimque membranae, quae circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quam reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, urinam movent. Foliorum mollissima ex oleo et sale eduntur, ad pituitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior, quae minor. Radicis eius in vino decoctae duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: vulvas emolliunt, has et foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, alvum solvunt. Resistunt folia et serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum sevo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Iidemque in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscae necantur. Boa appellatur morbus papularum, cum rubent corpora: sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, alvum solvit.

XXXVI. Iuniperus vel ante cetera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Utraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes algoresque discutit: tusses concoquit et duritias. Illitum tumores sistit: item alvum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur et antidotis oxyporis. Urinas ciet. Illinitur et oculis in epiphoris. Datur convulsis, ruptis, torminibus, vulvis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui et perungant corpus e semine eius in serpentium metu.

XXXVII. Salicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis e ramis primis cinis, clavum et callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Unum arbor ipsa exsudat gummium modo. Alterum manat in plaga, cum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda, quae obstent oculis: item ad spissanda quae opus sunt, ciendamque urinam, et ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum a falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce Punici calfactus auribus infunditur: vel folia cocta, et cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice et foliis in vino decoctis foveri nervos utilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita et pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum saepius sumta. Amerinae nigrae semen cum spuma argenti pari pondere, a balneo illitum, psilothrum est.

XXXVIII. Non multum a salice vitilium usu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Graeci lygon vocant, alii agnon, quoniam matronae Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum purpureo, quae et candida vocatur: nigra, quae tantum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem habet, et dicitur febres solvere:

et cum unguntur oleo admixto, sudorem facere: sic et lassitudines dissolvere. Urinam cient, et menses. Caput tentant vini modo: nam et odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Alvum sistunt: hydropicis, et lienibus perquam utiles. Lactis ubertatem faciunt. Adversantur venenis serpentium, maxime quae frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes: bibitur seminis drachma in vino vel posca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur utraque adversus araneorum morsus: vel perunctis tantum, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhibent: eoque maxime phalangiis adversantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissolvit fotu: et vulvam etiam suffitu vel appositu purgat: alvum cum pulegio et melle potum. Vomicas panosque difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas et lentigines cum aphronitro et aceto semen sanat: et oris hulcera, et eruptiones, cum melle: testium, cum butyro et foliis vitium: rhagadas sedis, cum aqua illitum: luxata, cum sale, et nitro, et cera. Et semen, et folium, additur in malagmata nervorum, et podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia, et phrenesi. Virgam qui in manu habeant, aut in cinctu, negantur intertriginem sentire.

XXXIX. Ericen Graeci vocant fruticem non multum a myrice differentem, colore rorismarini, et paene folio. Hoc adversari serpentibus tradunt.

XL. Genista quoque vinculi usum praestat. Flores apibus gratissimi. Dubito an haec sit, quam Graeci auctores sparton appellavere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: et numquid hanc designaverit Homerus, cum dixit navium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum in usu, certum est: et cum sutiles fierent naves, lino tamen, non sparto, unquam sutas. Semen eius, quod Graeci eodem nomine appellant, in folliculis, phaseolorum modo, nascens, purgat ellebori vice, drachma et dimidia pota in aquae mulsae cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, et tusi, succum dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, et infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat.

XLI. Myricen, quam ericen vocat Lenaeus, similem scopis Amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc esse tamaricen: sed ad lienem praecipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeoque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, ut affirment, si ex ea alveis factis bibant sues, sine liene inveniri. Et ideo homini quoque splenico cibum potumque dant in vasis ex ea factis. Gravis auctor in medicina, virgam ex ea defractam, ut neque terram, neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseverat impositam, ita ut tunica cinctuque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur unquam.

XLII. Corinthus, et quae circa est regio, bryam vocat, eiusque duo genera facit: silvestrem plane sterilem: alteram mitiorem. Haec fert in Aegypto Syriaque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla, asperum gustu, quo medici utuntur vice gallae, in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem, et flos, et folia, et cortex in eosdem usus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, et contra profluvia feminarum, coeliacis quoque. Idem tusus impositusque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad haec eadem. Et in vino decoquuntur: ipsa vero adiecto melle gangraenis illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo et cera sedant. Sic et epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriumque, decoctum eorum salutare est: radix ad eadem similiter. Folia hoc amplius, ad ea quae serpunt imponuntur cum polenta. Semen drachmae pondere adversus phalangia et araneos bibitur. Cum altilium vero pingui furunculis imponitur. Efficax et contra serpentium ictus, praeterquam aspidum. Nec non morbo regio, phthiriasi, lendibusque, decoctum iufusum prodest, abundantiamque mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bovis castrati urinae immisceatur, in potu, vel in cibo, Veherem finiri. Carboque ex eo genere urina ea restinctus in umbra conditur: idem cum libeat accendere, resolvitur. Magi id et ex spadonis urina fieri tradiderunt.

XLIII. Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quae praesanavere, aperit.

XLIV. Sileris folia illita fronti capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriases coercet. Serpentes et hunc fruticem refugiunt: baculumque rustici ob id ex eo gerunt.

XLV. Ligustrum si eadem arbor est, quae in Oriente cypros, suos in Europa usus habet. Succus eius nervis, articulis, algoribus, folia ubique veteri hulceri cum salis mica, et oris exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin: item contra intertrigines, foliave. Sanant et gallinaceorum pituitas acini.

XLVI. Folia alni ex ferventi aqua certissimo remedio sunt tumori.

XLVII. Ederae genera viginti demonstravimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, et caput purgat largius pota. Nervis intus nocet. Iisdem nervis adhibita foris prodest. Eadem natura, quae aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Urinam cient potu: capitis dolorem sedant, praecipue cerebro, continentique cerebrum membranae, utiliter mollibus impositis foliis: cum aceto et rosaceo tritis et decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: et decocto eorum fovetur os, caputque perungitur. Lieni et pota et illita prosunt. Decoquuntur et contra horrores febrium, eruptionesque pituitae, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt et menses appositi. Succus ederae taedia narium graveolentiamque emendat, praecipue albae sativae. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albae est, ferro calefactus: satisque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione ventri quoque imposuisse eos utile est. Ederae, quam chrysocarpon appellavimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quae cutem subierit, urina educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactosque in cortice Punici, instillavit dentium dolori a contraria aure. Acini, qui croci succum habent, praesumti potu a crapula tutos praestant: item sanguinem exscreantes, aut torminibus laborantes. Ederae nigrae candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta quaecunque in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacrima ederae psilothrum est, phthiriasinque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos et alvum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum co-

rymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni vase splenicos bibentes sanari invenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, et ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida. Sunt qui et incidant succi gratia, eòque utantur ad dentes erosos: frangique tradunt, proximis cera munitis, ne laedantur. Gummi etiam in edera quaerunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt.

XLVIII. Graeci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, feminae albus. Ambo prosunt dysentericis et solutionibus ventris, in vino austero, ternis digitis flore capto, et similiter bis die poto: hulceribus veteribus et ambustis cum cera: et per se oris hulceribus. Sub his maxime nascitur hypocisthis, quam inter herbas dicemus.

XLIX. Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederae, coxendicibus utilis e vino potus: item lumbis. Tantam vim acini aiunt, ut sanguinem urina detrahat. Item chamaecisson appellant ederam, non attollentem se a terra. Et haec contusa in vino acetabuli mensura lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui et nicophoros cognominatur, similitudinem ederae habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in convallibus opacis, scandentem arbores, comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficacissimis, in tantum ut acinorum succo infantibus saepe instillato, nulla postea venena nocitura sint. Alterum genus culta amare, et in his gigni, nullius effectus. Illam esse smilacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellaverunt, repentem per arbores, geniculatam et ipsam. Folia eius lepras purgant. Semen alvum solvit acetabuli mensura, in aquae hemina aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa et decoctum eius.

L. Arundinis genera XXIX demonstravimus, non aliter evidentiore illa naturae vi, quam continuis his voluminibus tractamus. Siquidem arundinis radix contrita et imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item arundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quae in Iudaea Syriaque nascitur odorum unguentorumque causa, urinam movet cum gramine aut apii semine decocta. Ciet menstrua admota. Medetur convulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magisque cum resina. Furfuribus hulcerumque manantibus cum myrrha decocta. Excipitur et succus eius, fitque elaterio similis. Efficacissima autem in omni arundine quae proxima radici. Efficacia et genicula. Arundo Cypria, quae donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putrescentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos utuntur: efficacibus et contra ignes sacros, collectionesque omnes. Vulgaris arundo extractoriam vim habet, et recens tusa, non in radice tantum. Multum enim et ipsam arundinem valere tradunt. Medetur et luxatis, et spinae doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. Arundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum.

LI. Cognata in Aegypto res est arundini papyrus, praecipuae utilitatis, cum inaruit, ad laxandas siccandasque fistulas, et intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quae fit ex ea, cremata, inter caustica est. Cinis eius ex vino potus somnum facit: ipsa ex aqua imposita callum sanat.

LII. Ne in Aegypto quidem nascitur ebenus, ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculum. Scobem eius oculis unice mederi dicunt: lignoque ad cotem trito cum passo, caliginem discutit. Ex aqua vero radice, albugines oculorum. Item tussim, pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici et inter erodentia assumunt.

LIII. Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum esse, homini vero contra serpentes praesidium, ruta addita e vino pota. Pecus etiam, et caprae, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

LIV. Nec rhus Latinum nomen habet, cum in usum pluribus modis veniat. Nam et herba est silvestris, foliis myrti, cauliculis brevibus, quae tineas pellit: et frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cuius aridis foliis, ut malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis utuntur ad contusa: item coeliacos, et sedis hulcera, aut quae phagedaenas vocant, trita cum melle, et illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. Fit et stomatice decoctis ramis ad eadem, quae ex moris: sed efficacior admixto alumine. Illinitur eadem hydropicorum tumori.

LV. Rhus, qui erythros appellatur, semen est huius fruticis. Vim habet adstringendi refrigerandique. Aspergitur pro sale obsoniis. Alvos solvit, omnesque carnes cum silphio suaviores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: asperitati linguae, percussis, lividis, desquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrime perducit: et feminarum abundantiam sistit cibo.

LVI. Alia res erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanae, pellesque perficiuntur: in medicina urinam ciet: morbum regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas ex aceto illita: et ischiadicos, et paralyticos, ita ut bibentes laventur quotidie. Radix semenque trahunt menses, alvum sistunt, et collectiones discutiunt. Contra serpentes rami cum foliis imponuntur. Folia et capillum inficiunt. Invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum.

LVII. Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantum et ramis minoribus: nomen accepit, quod a cane morsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusque. Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari.

LVIII. Tingentibus et radicula lanas praeparat, quam struthion a Graecis vocari diximus. Medetur morbo regio et ipsa decocto eius poto: item pectoris vitiis. Urinam ciet, alvum solvit, et vulvas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocant. Ea et ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnoeae cochlearis mensura. Cum polenta vero et aceto lepras tollit. Eadem cum panace et capparis radice calculos frangit, pellitque. Panos discutit, cum farina hordeacea et vino decocta. Miscetur et malagmatis, et collyriis, claritatis causa: sternutamento utilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarii unius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat.

Sic et pleuriticos, et omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederae, molliore tamen, et minus longis viticulis, semine acuto, diviso, lanuginoso, gravi odore. Canes et omnes quadrupedes necat in cibo datum.

LIX. Est et rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui et caulis, et semen resinaceum, quod cachrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera sanat viridis imposita, et sedis procidentia, condylomata, et haemorrhoidas. Succus et fruticis et radicis morbum regium, et ea quae repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vulvas cum vino et pipere. Menses adiuvat. Podagris illinitur

cum aerina farina. Purgat etiam lentigines, et quae excalfacienda sunt, aut cum sudor quaerendus, illitum: item convulsis. Auget et lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum melle prodest.

LX. Cachrys multa genera habet, ut diximus. Sed haec, quae ex rore supra dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Adversatur venenis et venenatis, praeterquam anguibus. Sudores movet, tormina discutit, lactis ubertatem facit.

LXI. Herba Sabina, brathy appellata a Graecis, duorum generum est: altera tamarici similis folio, altera cupresso. Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur: in medicamentis vero duplicato pondere eosdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, et nomas compescit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit, et suffitu. Illinitur igni sacro et carbunculis. Cum melle et vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbae sanari tradunt.

LXII. Similis herbae huic Sabinae est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito, pureque lotis nudis pedibus, sacro facto prius quam legatur, pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidae Gallorum, et contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse.

LXIII. Iidem samolum herbam nominavere nascentem in humidis: et hanc sinistra manu legi a ieiunis contra morbos suum boumque, nec respicere legentem: nec alibi, quam in canali, deponere, ibique conterere poturis.

LXIV. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus inutiles sunt. Sanguinem coagulant, et ideo reiicientibus sanguinem prosunt: item ambustis, arteriae vitiis. Inutilem urinam cient, amaritudines hebetant adstrictis ceteris. Quae ex amygdala amara est, spissandique viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Praeponuntur autem prunorum, et cerasorum, ac vitium. Siccant illitae et adstringunt: ex aceto vero infantium lichenas sanant. Prosunt et tussi veteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur et colorem gratiorem facere, ciborumque appetentiam, et calculosis prodesse cum passo potae. Oculorum et vulnerum utilitatibus maxime conveniunt.

LXV. Spinae Aegyptiae, sive Arabicae, laudes in odorum loco diximus: et ipsa spissat stringitque distillationes omnes, et sanguinis exscreationes, mensiumque abundantiam, etiamnum radice valentior.

LXVI. Spinae albae semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Graeci acanthion vocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, et araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quaedam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur.

LXVII. Est et acacia e spina. Fit in Aegypto alba nigraque arbore, item viridi, sed longe melior e prioribus. Fit et in Galatia tenerrima, spinosiore arbore. Semen omnium lenticulae simile: minore est tantum et grano et folliculo. Colligitur autumno: ante collectum nimio validius. Spissatur succus ex folliculis aqua caelesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortariis in pastillos. Fit et ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus et Galaticae acaciae nigerrimus improbatur: item qui valde rufus. Purpurea aut leucophaea, et quae facillime diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandumque est, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lavantur in eos usus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quae serpunt, et humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, pernionesque, pterygia. Abundantiam mensium in feminis sistunt, vulvamque, et sedem, procidentes. Item oculos, oris vitia, et genitalium.

LXVIII. Vulgaris quoque haec spina, ex qua cortinae fulloniae implentur, radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, et inter odores, et ad unguenta utuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina silvestris in Oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris iustae.

LXIX. Sed et frutex humilior, aeque spinosus, in Nisyro, et Rhodiorum insulis, quem alii erysisceptrum, alii adipsatheon, sive diacheton vocant. Optimus, qui minime ferulaceus, rubens, et in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. Quam vim haberet caelesti arcu in eum inixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera et ozaenas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia: item rhagadia: inflationes potu discutit, et strangurias. Cortex sanguinem reddentibus medetur. Decoctum eius alvum sistit. Similia praestare silvestrem quoque putant.

LXX. Spina est appendix appellata, quoniam baccae puniceo colore in ea appendices vocantur. Hae crudae per se, et aridae in vino decoctae, alvum citam, ac tormina compescunt. Pyracanthae baccae contra serpentium ictus bibuntur.

LXXI. Paliurus quoque spinae genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis et tussi. Folia adstrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: urinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino alvum sistit: serpentibus adversatur. Radix praecipue datur in vino.

LXXII. Agrifolia contusa addito sale, articulorum morbis prosunt: baccae purgationi feminarum, coeliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potae alvum sistunt. Radix decocta et illita extrahit infixa corpori. Utilissima est et luxatis, tumoribusque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: item baculum ex ea factum, in quodvis animal emissum, etiamsi citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam praecipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat.

LXXIII. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoque et mora his, hoc est, vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, adstringendique: gingivis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Adversantur serpentium sceleratissimis, haemorrhoidi et presteri, flos, aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inungunt, urinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitur succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris, oculorumque, sanguinem exscreantes, anginas, vulvas, sedes, coeliacos, potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt, et hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur a mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculisque procidentibus. Instillatur succus eorum et auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum uvae praesentaneum remedium est. Iidem per se in cibo sumti cymae modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Alvum sistunt, et profluvia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uvam reprimat. Folia quoque arefacta et contusa, iumentorum hulceribus utilia traduntur. Mora, quae in his nascuntur, vel efficaciorem stomaticen praebuerint, quam sativa morus. Eadem compositione, vel cum hypocisthide tantum et melle bibuntur in cholera, et a cardiacis, et contra

araneos. Inter medicamenta, quae styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, ut colluantur eo oris hulcera, et sedis foveantur: tantaque vis est, ut spongiae ipsae lapidescant.

LXXIV. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneae similem, praecipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine. Cynosbaton alii cynospaston, alii nevrospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile. Fert et uvam nigram, in cuius acino nervum habet, unde neurospastos dicitur. Alia est a cappari, quam medici cynosbaton appellaverunt. Huius thyrsus ad remedia splenis et inflationes, conditus ex aceto manditur. Nervus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat.

Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleuriticis praecipuus ex vino potus, item coeliacis. Radix ad tertias decocta, alvum sistit, et sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo foventur sedis atque genitalium hulcera. Cinis e radice deprimit uvam.

LXXV. Idaeus rubus appellatus est, quoniam in Ida non alius nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur, et ignibus sacris: stomachicisque ex aqua bibendus datur. Cetera eadem praestat, quae supra dicta.

LXXVI. Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Graecis, candidior et fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non, ut ceteri, aduncis: foliis maioribus. Alterum genus est silvestre, nigrius, et quadamtenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior adstringit magis, refrigerat, collectionibus et vulneribus accommodatior. Folia utriusque et cruda et decocta illinuntur cum oleo.

LXXVII. Lycium praestantius e spina fieri tradunt, quam et pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longe praestantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicesque, summae amaritudinis, aereo vase per triduum, iterumque exemto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca, ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, et psoras sanat, erosos angulos oculorum, veteresque fluxiones, aures purulentes, tonsillas, gingivas, tussim, sanguinis exscreationes, fabae magnitudine devoratum: aut si ex vulneribus fluat, illitum: rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, et serpentia, ac putrescentia. In naribus clavos, suppurationes. Bibitur et a mulieribus in lacte contra profluvia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cum fregeris, cito nigrescentibus. Adstringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est, sed praecipue ad genitalia.

LXXVIII. Sunt qui et sarcocollam spinae lacrimam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem, gummosam. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate et haec maxime nigrescit: melior, quo candidior.

LXXIX. Unum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachique vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, et pari mensura eius quod rhun Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis.

LXXX. His subtexemus ea, quae Graeci communicatione nominum in ambiguo fecere, anne arborum essent.

Chamaedrys herba est, quae Latine trixago dicitur. Aliqui eam chamaeropem, alii Teucrion appellavere. Folia habet magnitudine mentae, colore et divisura quercus. Alii serratam, et ab ea serram inventam esse dixere, flore paene purpureo. Carpitur praegnans succo in petrosis, adversus serpentium venena potu illituque efficacissima: item stomacho, tussi vetustae, pituitae in gula cohaerescenti, ruptis, convulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, urinam et menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquae decoctae usque ad tertias. Faciunt et pastillos, terentes eam ex aqua, ad supra dicta. Sanat et vomicas, et vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit et vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione.

LXXXI. Chamaedaphne unico ramulo est, cubitali fere: folia tenuiora lauri folio. Semen rubens adnixum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, et urinam ciet potu, partusque difficiles in lana appositus.

LXXXII. Chamelaea similitudinem foliorum oleae habet. Sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudine non excedente. Alvum purgat: detrahit pituitam bilemque: foliis in duabus absinthii partibus decoctis, succoque eo cum melle poto. Foliis impositis et hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicatque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium: quoquo modo vero collectam iumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

LXXXIII. Chamaesyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascens. Claritati oculorum, et contra suffusiones utilissima, et cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vulvae dolores sedat apposita in linteolo. Tollit et verrucas omnium generum illita. Prodest et orthopnoicis.

LXXXIV. Chamaecissos spicata est tritici modo, ramulis quinis fere, foliosa: cum floret, existimari potest alba viola, radice tenui: cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus VII diebus, admodum amara potione.

LXXXV. Chamaeleucen apud nos farfarum, sive farfugium vocant. Nascitur secus fluvios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi.

LXXXVI. Chamaepeuce larici foliis similis, lumborum et spinae doloribus propria est.

Chamaecyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet.

Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu gravis. Contra serpentium ictus efficax. Urinam et menses ciet: cruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumque. Datur et a partu mulieribus, et contra canis morsum.

Ea quoque quae stachys vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque, et odoris iucundi, colorisque in luteum inclinati. Pellit menstrua.

LXXXVII. Clinopodion, alii cleonicion, alii zopyron, alii ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato foliorum ambitu, speciem lecti pedum praebens. Bibitur ad convulsa, rupta, strangurias, serpentium ictus. Item decoctae succus.

LXXXVIII. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Centunculum vocant nostri, foliis ad

similitudinem capitis penularum, iacentem in arvis: Graeci clematidem: egregii effectus ad sistendam alvum in vino austero. Item sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquae calidae cyathis quinque, denarii unius pondere: sic et ad secundas mulierum efficax.

LXXXIX. Sed Graeci clematidas et alias habent: unam quam aliqui echiten vocant, alii laginem, nonnulli tenuem scammoniam. Ramos habet bipedales, foliosos, non dissimiles scammoniae, nisi quod nigriora minoraque sunt folia. Invenitur in vineis arvisque. Estur, ut olus, cum oleo ac sale: alvum ciet. Eadem a dysentericis cum lini semine ex vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas impositа ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item haemorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuvant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis sumta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto edentium Venerem stimulant.

XC. Est et alia clematis, Aegyptia cognomine, quae ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur: folio lauri, longa tenuisque: adversus serpentes, ac privatim aspidas, ex aceto pota efficax.

XCI. Aegyptus hanc maxime gignit: quae et aron, de qua inter bulbos diximus, magnae cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discrevit, dracontium silvestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet, multoque maiorem, et qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, et draconis convoluti modo: unde et ei nomen.

XCII. Quin et ipsi Graeci immensam posuere differentiam, semen dracunculi fervens mordaxque tradendo: tantumque ei virus, ut olfactum gravidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere: primum in cibis feminam praeferentes, quoniam mas durior esset, et in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare: et aridum in potione inspersum, aut ecligmate, urinam et menses ciere. Sic et in oxymelite potum stomacho, interaneisque exhulceratis ex lacte ovillo bibendum: ad tussim, in cinere coctum ex oleo dedere. Alii coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere: item sugillatis, tonsillis. Ex oleo haemorrhoidum vitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudavit Cleophantus et pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus, aut suspiriosis, et orthopnoicis, et pura exscreantibus, farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis e melle ecligmate, et pulmonis vitiis, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturae circumlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Hulcera omnium generum, sive phagedaenae sint, sive carcinomata, sive serpant, sive polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex vino et oleo cocta. Alvum inaniunt ex sale et aceto sumta. Et luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cum sale, recentia vel sicca. Hippocrates utralibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmae duae in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si a partu non purgantur, et secundas trahit. Hippocrates et radicem ipsam apposuit. Dicunt et in pestilentia salutarem esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore, cum crematur, privatimque aspidas fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inveniantur. Perunctos quoque aro e laureo oleo fugiunt. Ideo et contra ictus dari potu in vino nigro putant utile. In foliis ari caseus optime servari traditur.

XCIII. Dracunculus, quem dixi, hordeo maturescente effoditur, Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: ut et menses, si ferro non attingatur, sistat. Succus eius et aurium dolori prodest.

Id autem, quod Graeci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est: foliis betae, non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alii radice longa, veluti signata articulosaque, monstravere: tribus omnino cauliculis: folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, folio maiore, quam cornus, radice arundinea, totidem, ut affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidem esse folia. Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant.

XCIV. Est et aris, quae in eadem Aegypto nascitur, similis aro, minor tantum minoribusque foliis, et utique radice, quae tamen olivae grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. Medetur utraque hulceribus manantibus: item combustis, ac fistulis collyrio immisso. Nomas sistunt decocta earum in aqua, et postea tritarum rosaceo addito. Sed unum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque feminini sexus, animal in perniciem agi.

XCV. Myriophyllon, quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis foeniculo, plurimis foliis: unde et nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici usus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinae et vesicae, et suspiria, praecipitatisque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem a lateribus capillamenti modo foliosam, eximii usus ad vulnera: boum nervos abscissos vomere solidari ea, rursusque iungi addita axungia affirmans.

XCVI. Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterum praecordiorumque dolores, bibuntur rami eius quini senive.

XCVII. Myrrhis, quam alii smyrrhizam, alii myrrham vocant, simillima est cicutae, caule foliisque et flore, minor tantum et exilior, cibo non insuavis. Ciet menstrua et partus cum vino. Aiunt eandem potam in pestilentia salutarem esse. Subvenit et phthisicis in sorbitione. Aviditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratae sanat.

XCVIII. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam et gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinae modum, et inspersa vino albo, strangurias finit. Alvum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores movet.

XCIX. In promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere et de Magicis. Quae enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebravere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos. Coracesia et callicia Pythagoras aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his.

C. Idem minyada appellat, nomine alio corysidiam, cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foveantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut forte respersi fuerint, insanabili leto perire, monstrifica prorsus natura veneni, praeterquam contra venena.

CI. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix e longinquo concipiat ignes, ut naphtha, de qua in terrae miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint floren-

que et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentavit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Divum Augustum, inchoata etiam praefatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur maiestas.

III. Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveni, Pompeius Lenaeus, Magni libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. Namque Mithridates, maximus sua aetate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitae fuisse argumentis, praeterquam fama, intelligitur. Uni ei excogitatum, quotidie venenum bibere praesumtis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. Illius inventum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. Ad illum Asclepiadis, medendi arte clari, volumina composita exstant, cum sollicitatus ex urbe Roma, praecepta pro se mitteret. Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI, quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinae peculiariter curiosus, et ab omnibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum et exemplaria, effectusque, in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia praeda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenaeum, Grammaticae artis, iussit: vitaeque ita profuit non minus, quam reipublicae victoria illa.

IV. Praeter hos Graeci auctores medicinae prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Cratevas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil paene aliud, quam rei difficultas, intelligatur. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verum et pictura fallax est, et coloribus tam numerosis, praesertim in aemulatione naturae, multum degenerat transcribentium sors varia. Praeterea parum est singulas earum aetates pingi, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent.

V. Quare ceteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, et nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque demonstrare quaerere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonii Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro aevo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum aetatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne aetate quidem memoria aut vigore concussis. Neque aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inventa iampridem ratio est praenuntians horas, non modo dies ac noctes, Solis Lunaeque defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis et herbis id cogi, eamque num feminarum scientiam praevalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliaeque, in primis Itala Circe, diis etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus e vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia prodere: multique Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis a filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit: cum etiam, quae rigatur, Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo invecta. Herbas certe Aegyptias a regis uxore traditas suae Helenae plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes, oblivionem tristitiae veniamque afferens, et ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria novit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musaeus et Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus et Hesiodus suffitiones commendavere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapioque, et in totum diis immortalibus inventione et origine assignata. Composuit et Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiae, Aethiopiae, Aegyptique Magis. Adeoque ad haec attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum revocatum ad vitam a parente, herba, quam balin nominat: eademque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatae ab alite, quam retulimus, exsiliret cuneus a pastoribus arbori adactus: quae etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde et plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Observatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superventu eorum, qui pedibus iter confecerint.

VI. Haec erat antiqua medicina, quae tota migrabat in Graeciae linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est, quod eas agrestes literarumque ignari experiuntur, ut qui soli inter illas vivant: praeterea securitas quaerendi, obvia medicorum turba. Multis etiam inventis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis praestare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt; tanquam ipsis periturum sit, quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias invenit casus, alias (ut vere dixerim) deus.

Insanabile ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem silvestris rosae, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fructecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxima parte: casuque accidit, ut milite a morsu canis incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, et postea quisquis auxilium simile tentavit. Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat: spongiolae, quae in mediis spinis eius nascitur, cinere cum melle, alopecias capitis expleri. In eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedio: alium, quam quos in priori volumine eiusdem nominis diximus: sed huic alia figura, aliudque miraculum, exserentis se terra ad primas serpentium vernationes, bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens: vel hoc per se satis officioso naturae munere, si tantum praemoneret, tempusque formidinis demonstraret.

Nec bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Caesare promotis, maritimo tractu fons erat aquae dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen medici

vocabant, et sceletyrben, ea mala. Reperta auxilio est herba, quae vocatur Britannica, non nervis modo et oris malis salutaris, sed contra anginas quoque, et contra serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur et ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, et devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua castra erant, nostris demonstravere illam: mirorque nominis causam: nisi forte confines Oceano Britanniae, velut propinquae, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera.

VII. Fuit quidem et hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges: tanta res videbatur, herbam invenire, vitam iuvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quae ad salutem pertinent. Auctores tamen quarum inveniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanae subit, praeter fortuita casusque, et quae nomina omnis hora excogitat, ad millia morborum singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint discernere, stultitiae prope videri potest, cum suus cuique ad praesens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicavere avi experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicae: proximum stomachi, tertium eorum quae in capite doleant: non ob alios fere morte concita. A Graecis et noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantum: quoniam ea vitae conditio est, ut mori plerumque etiam optimi portus sit: tradatque M. Varro, Servium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse, et postea caruisse sensu omni, aeque quam dolore in ea parte corporis. Sed quae fuit venia monstrandi, qua mentes solverentur, partus elideretur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operae fuit abundeque praestitum vitae, salutares dixisse, ac postea inventas.

VIII. 1. Laudatissima herbarum est Homero teste, quam vocari a diis putat moly, et inventionem eius Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, et in Cyllene Arcadiae tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine caepae, folio scillae: effodi autem difficulter. Graeci auctores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inveni e peritis herbarum medicis, qui et in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX pedes longae, ac ne sic quidem solidae, sed abruptae.

IX. 2. Ab ea maxima auctoritas herbae est, quam dodecatheon vocant, omnium deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt a lutea radice.

X. 3. Vetustissima inventu Paeonia est, nomenque auctoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycysiden. Haec quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Graecas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum, rubrum, nigrumque. Haec medetur et Faunorum in quiete ludibriis. Praecipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

XI. 4. Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum et diis inventoribus adscriptum. Unum quippe Asclepion cognominatur quoniam is filiam Panaceam appellavit. Succus coactus ferulae, qualem diximus, radice multi corticis et salsi. Hac evulsa scrobem repleri vario genere frugum religio est, ac terrae piamentum. Ubi, et quonam fieret modo, et quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod e Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime evanescit. Et in aliis autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumento est cera adulterati.

XII. 5. Alterum genus heraclion vocant, et ab Hercule inventum tradunt: alii origanum heracleoticum silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus.

XIII. 6. Tertium panaces Chironion cognominatur ab inventore. Folium eius lapatho simile, maius tamen et hirsutius. Flos aureus, radix parva. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eoque amplius, quam supra dicta, prodest.

XIV. 7. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed et Pharnaceon, in controversia inventionis, a Pharnace rege deductum. Seritur hoc, longioribus, quam cetera, foliis, et serratis. Radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam adiicit. Huius genera duo fecere, alterum laevis folii, alterum tenuius.

XV. 8. Heracleon siderion et ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri. Iuxta lacus et amnes invenitur, omniaque vulnera ferro illata efficacissime sanat.

XVI. 9. Est Chironis inventum ampelos, quae vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cuius inventio assignatur Minervae.

XVII. 10. Herculi eam quoque adscribunt, quae Apollinaris, apud Arabas altercum: apud Graecos vero hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: unum nigro semine, floribus paene purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est, et fruticosius, altius papavere. Tertii semen irionis semini simile: et omnia insaniam gignentia, capitisque vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius ceteris, candidi seminis, in maritimis nascens: hoc recepere medici. Item rufi seminis. Nonnunquam autem candidum rufescit, si non ematuruit, improbaturque. Et alioqui nullum, nisi cum inaruit, legitur. Natura vini, ideoque mentem caputque infestans. Usus seminis et per se, et succo expresso. Exprimitur separatim, et caulibus foliisque: utuntur et radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur. Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Mireque, ut contra venenum, remedia prodidere his qui id bibissent, et ipsum pro remediis: adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodesse.

XVIII. 11. Linozostis, sive parthenion, Mercurii inventum est: ideo apud Graecos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera: masculus, et femina, quae efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cavis multis, semine in geniculis dependente: feminae copioso, mari iuxta genicula stante, rariori ac brevi, contortoque: feminae, soluto et candido. Folia maribus nigriora, feminis candidiora: radix supervacua, praetenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur, hunc facere: ut feminae, illam. Hoc contingere, si a conceptu succus protinus bibatur in

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

passo, edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, et duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, et herbam ipsam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu praedicavit has: ad hunc modum medicorum nemo novit. Ille eas vulvae cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admovit: item ad ciendos menses secundasque. Hoc idem praestare potu fotuque dixit. Instillavit auribus olidis succum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia imposuit, epiphoris, stranguriae, et vesicae. Decoctum eius dedit cum myrrha et thure. Alvo quidem solvendae, vel in febri, decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquae ad dimidias: bibitur sale et melle admixto: nec non cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putavere aliqui utramque dandam, sive cum malva decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum laedunt. Reliquos usus dicemus suis locis.

XIX. 12. Invenit et Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quae ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alii primum aeruginem invenisse, utilissimam emplastris, ideoque pingitur a cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt. Aliqui et hanc panacem heracleon, alii sideritin, et apud nos millefoliam vocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quam foeniculi foliis vestitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, sed veram Achilleon esse scapo caeruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alii quadrato caule, capitulis marrubii, folio quercus. Hanc etiam praecisos nervos glutinare faciunt. Alii sideritin in maceriis nascentem, cum teratur, foedi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis et pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam vero binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betae semine, omnes vulneribus praecipuas. Nostri eam, quae est latissimo folio, scopam regiam vocant. Medetur anginis suum.

XX. 13. Invenit et Teucer eadem aetate Teucrion, quam quidam hemionion vocant, spargentem iuncos tenues, folia parva, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus. Constatque sic inventam: Cum exta super eam proiecta essent, adhaesisse lieni, eumque exinanisse. Ob id a quibusdam splenion vocatur. Narrant, sues, qui radicem eius ederint, sine splene inveniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabae, eodem nomine appellant, et colligi florentem adhuc iubent: adeo florere non dubitant: maximeque ex Ciliciis et Pisidiae montibus laudant.

XXI. 14. Melampodis fama, divinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem, datoque lacte earum sanasse Proetidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul convenit. Prima duo sunt, candidum et nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri, platano similia, sed minora, nigrioraque, et pluribus divisuris scissa: albi, betae incipientis: haec quoque nigriora, et canalium dorso rubescentia. Utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata caeparum modo. Nigro equi, boves, sues necantur: itaque cavent id, cum candido vescantur. Tempestivum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: et optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrum ubique provenit, sed melius in Helicone, qui mons et aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetaeum: secundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt: quarto Parnassium, quod adulteratur Aetolico, ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, quo et domos sufflunt, purgantque, spargentes et pecora, cum precatione solemni: hoc et religiosius colligitur. Primum enim gladio circumscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: et precatur, ut id liceat sibi concedentibus diis facere, observatque aquilae volatus: fere enim secantibus interest: et si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggravans, maxime nisi praesumatur allium, et subinde vinum sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum alii ectomon vocant, alii polyrrhizon: purgat per inferna: candidum autem vomitione, causasque morborum extrahit: quondam terribile, postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius, quae commentabantur, saepius sumtitaverint. Carneadem responsurum Zenonis libris: Drusum quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum, (cui ante omnes plebs stans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere:) constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, et mixta radicula, qua lanas diximus lavari, sternumentum facit, amboque somnum. Leguntur autem tenuissimae radices brevesque, ac velut decurtatae etiam hae. Nam summa, quae est crassissima, caepis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongiis opertam, turgescentemque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra siccabant, iis utentes: nunc ramulos ipsos ab radice quam gravissimi corticis ita dant. Optimum, quod acre gustu fervensque, in frangendo pulverem emittit. Durare vim eius XXX annis ferunt.

XXII. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit alvum, et bilem, pituitasque. Ex aqua datur ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscuere aliqui et scammoneam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert: oculorum caliginem fotu discutit: ob id quidam et inunxere trito. Strumas, suppurata, duritias concoquit et purgat: item fistulas, tertia die exemtum. Verrucas tollit cum squamis aeris et sandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea et vino. Pecorum et iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem traiecto, et postero die eadem hora exemto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselaeo.

XXIII. Album optimum, quod celerrime movet sternumenta: sed multum terribilius nigro, praecipue si quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quae concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus: saepius etiam sanguine venis emisso. Iam vero et cum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum, et post vomitiones observatione alvi, halinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia haec magno terrore famae. Namque tradunt absumi carnem, si coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit: sequentes et quaternas dedere, claro Herophili prae-

conio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini aequabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Praeterea mirum inventum est, quod incisum forficulis, ut diximus, cribrant: cortex remanet, hoc inaniunt: medulla cadit, haec in nimia purgatione data vomitiones sistit.

XXIV. Cavendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impetibiles cruciatus exsistunt. Nam aestate potius, quam hieme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus ante praeparandum cibis acribus, abstinentia vini, quarto et tertio die vomitionibus, pridie coenae abstinentia. Album et in dulci datur, aptissime vero in lente aut pulte. Nuper invenere, dissectis raphanis inserere elleborum, rursusque comprimere raphanos, ut transeat vis, atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor fere horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiasi albae, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusque tympaniticis, stomachicis, spasticis, cynicis, ischiadicis, quartanis, quae aliter non desinant, tussi veteri, inflationibus, torminibus redeuntibus.

XXV. Vetant dari senibus et pueris: item mollis ac feminei corporis animive, exilibus aut teneris: et feminis minus quam viris. Item timidis, aut si exhulcerata sint praecordia, vel tumeant; minime sanguinem exscreantibus, causariis vel latere, vel faucibus. Medetur extra corporis, eruptionibus pituitae cum axungia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures polentae admixtum necat. Galli sagittas in venatu elleboro tingunt, circumcisoque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscae quoque necantur albo trito, et cum lacte sparso. Eodem et phthiriasis emendatur.

XXVI. 15. Ipsi Mithridati Cratevas adscripsit unam Mithridatiam vocatam. Huic folia duo a radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem.

XXVII. 16. Alteram Lenaeus, scordotin, sive scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernae similitudine, foliis lanuginosis: reperitur in Ponto, campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est et alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurimosque utraque ad usus per se, et inter alia in antidotis.

XXVIII. 17. Polemoniam, alii Philetaeriam, a certamine regum inventionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine: cetero rutae similis. Nascitur in montuosis.

XXIX. 18. Eupatoria quoque regiam auctoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, et aliquando amplioris, foliis per intervalla quinquefolii, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito, nigris et ipsis, plumosisque: radice supervacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur unice.

XXX. 19. Centaurio curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papaverum. Radix vasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, et Lycia: et in Alpibus vero, plurimisque aliis locis. In Lycia quidem et ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, ut cohaerescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix tantum duabus drachmis bibenda, quibus dicetur: si febris sit, in aqua trita, ceteris in vino. Medetur et iisdem morbis decoctae succus.

XXXI. 20. Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus e fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus XVIII, atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terrae vocant, propter amaritudinem summam. Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.

XXXII. 21. Tertia est centauris, cognomine triorchis. Qui eam secat, rarum est, ut non vulneret sese. Haec succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnarique colligentes tradit a triorche accipitrum genere, a quo et nomen accepit. Imperiti confundunt haec omnia, et primo generi assignant.

XXXIII. 22. Clymenus a rege herba appellata est, ederae foliis, ramosa, caule inani, articulis praecincta, odore gravi, et semine ederae, silvestribus et montuosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Graeci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, vi summa in refrigerando.

XXXIV. 23. Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen praestantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucae, caule tenero, pollicis crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus Subalpinis plurima. Usus in radice et succo. Radicis natura est excalfactoria, sed praegnantibus non bibenda.

XXXV. 24. Invenit et Lysimachus herbam Lysimachiam, quae ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat.

XXXVI. 25. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere: in quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba, quae antea parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putant, quoniam privatim medeatur feminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa, maioribus foliis, pinguibusque. Ipsius duo genera: altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, et non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis cum uva maturescit, odore non iniucundo: quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur.

XXXVII. 26. Nymphaea nata traditur Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon vocant aliqui, alii rhopalon, a radice clavae simili. Ideoque eos, qui biberint eam duodecim diebus, coitu genituraque privari. Laudatissima in Orchomeno et Marathone. Boeoti madon vocant, qui et semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, et aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, et cum defloruit, capite papaveris, tenui caule: secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, adversaturque alvinis. Est et alia nymphaea in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosae magnitudine.

XXXVIII. 27. Invenit et patrum nostrorum aetate rex Iuba, quam appellavit Euphorbiam, medici sui nomine. Frater is fuit Musae, a quo Divum Augu-

stum conservatum indicavimus. Iidem fratres instituere a balineis frigida multa corpora adstringere. Antea non erat mos, nisi calida tantum lavari, sicut apud Homerum etiam invenimus. Sed Iubae volumen quoque exstat de ea herba, et clarum praeconium. Invenit eam in monte Atlante: specie thyrsi, foliis acanthinis. Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiatur: incisae conto, subditis excipulis ventriculo hoedino, humor lactis videtur effluere: siccatus cum coiit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clarius vident. Contra serpentes medetur, quacunque parte percussa: vertice inciso, et medicamento addito. Ibi Gaetuli, qui legunt, hoedino lacte adulterant: sed discernitur igni. Id enim, quod sincerum non est, fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc succum est, qui in Gallia fit ex herba chamelaea, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens, et magis ex intervallo, donec fauces quoque siccet.

XXXIX. 28. Celebravit et Themison medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inventor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguae pecorum simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, foliis laterum modo inclusa: quae quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocavere. Huius et caulis cubitalis est, et napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoque corpore, cauterii vicem obtinens. Nulla res aeque sistit fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant.

XL. 29. Iungitur huic buglossos, boum linguae similis, cui praecipuum, quod in vinum deiecta, animi voluptates auget: et vocatur euphrosynum.

XLI. 30. Iungitur et cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Aiuntque quae tres thyrsos seminis emittit, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quae quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, quae ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis et serpentibus adversatur.

XLII. 31. Est et buphthalmos, similis boum oculis, folio foeniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui et manduntur decocti. Quidam cachlam vocant. Haec cum cera scirrhomata discutit.

XLIII. 32. Invenere herbas et universae gentes. Scythia primum eam, quae Scythice vocatur, circa Boeotiam nascens: praedulcem alias, utilissimamque ad ea quae spasmata vocant. Magna et ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimque non sentiunt.

XLIV. 33. Idem praestat apud eosdem hippace dicta, quod in equis quoque eundem effectum habeat. Traduntque, his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

XLV. 34. Ischaemonem Thracia invenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modo vena, sed etiam praecisa. Serpit e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis, farcitur in nares. Quae in Italia nascitur, et sanguinem eadem adalligata sistit.

XLVI. 35. Vettones in Hispania eam, quae Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, a Graecis cestros, aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duûm, a radice spargens folia fere lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit vinum ex ea et acetum, stomacho et claritati oculorum. Tantumque gloriae habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur a piaculis omnibus.

XLVII. 36. In eadem Hispania inventa sic Cantabrica, per Divi Augusti tempora a Cantabris reperta. Nascitur ubique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, veluti calathi: in his semen perquam minutum. Nec alias defuere Hispaniae herbis exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numeroso et laetiore convictu, potionem e centum herbis mulso additis, credidere saluberrimam suavissimamque: nec quisquam genera earum iam novit aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine.

XLVIII. 37. Nostra aetas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur in Aequicolis circa vicum Nervesiae: vocatur consiligo. Prodest, ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi.

XLIX. 38. Invenit nuper et Servilius Democrates e primis medentium, quam appellavit iberida, quanquam ficto nomine, inventioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa vetera monumenta parietinasque, et inculta itinerum. Floret semper folio nasturtii, caule cubitali, semine tam parvo, ut vix aspici possit. Radici odor nasturtii. Usus aestate efficacior, et recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus et articulis omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurimum quaternis horis, feminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, et postea oleo ac vino corpus perungatur: diebusque vicenis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta.

L. 39. Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo. Maior fruticosa caule, folio pastinacae erraticae ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederae rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaveris. Florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, et in aereo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Utuntur et per se succo in collyriis, quae chelidonia appellantur ab ea.

LI. 40. Invenerunt et canes canariam, qua fastidium deducunt, eamque in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quae sit: etenim depasta cernitur. Notata est haec animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit.

LII. 41. Simplicius cervae monstravere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixae a partu.

LIII. 42. Dictamnum ostendere (ut indicavimus) vulneratae, pastu statim decidentibus telis. Non est alibi, quam in Creta, ramis praetenue, pulegio simile, fervens et acre gustu: foliis tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac supervacua. Et in Creta autem non spatiose nascitur: mireque capris expetitur. Pro eo est et pseudodictamnum, multis in terris nascens, folio simile, ramulis minoribus, a quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamnum enim minima potione accendit os. Qui legere eam, in ferula vel arundine condunt, praeligantque, ne potentia evanescat. Sunt qui dicant, utramque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non nisi in asperis. Est et tertium genus dictamnum vocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrii, ramis maioribus, praecedente persuasione illa, quidquid in Creta nascitur, infinito praestare ceteris eiusdem generis alibi genitis: proxime quod in Parnasso. Alioqui herbiferum esse et Pelium montem in Thessalia, et Telethrium in Euboea, et totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbae turgeant, medicenturque ubera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boves

omnivorae ferae sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, et limitem, qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa Potnias vero et asini.

LIV. 43. Inter nobilissimas aristolochiae nomen dedisse gravidae videntur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terrae vocant, et quatuor genera eius servant. Unum tuberibus radicis rotundis, foliis inter malvam et ederam, nigrioribus mollioribusque. Alterum masculae, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimae tenuitatis, vitis novellae, cuius sit praecipua vis, quae clematitis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus parvis, flore purpureo. Ferunt bacculas parvas, ut capparis. Valent radice tantum. Est et quae plistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quam proxime dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongae radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis et campestribus. Effodere eas messibus tempestivum: ita desquamato terreno servantur. Maxime tamen laudatur Pontica: et in quocunque genere ponderosissima quaeque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modo a conceptu admota vulvis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniae radicem eam quae rotunda est, venenum terrae vocant, coramque nobis contusam immixta calce, in mare sparsere: advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quae polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto praecipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur: semine pleuriticis et nervis: confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse.

LV. Verum et effectus earum ususque dicendi sunt: ordiendumque a malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacisque generum omnium radix e vino, Chironii flos et semen potum, illitumve ex vino et oleo: privatimque, quae cunila bubula appellatur: Polemonia vel Philetaeria radicis drachmis quatuor ex mero: Teucria, sideritis, scordotis ex vino, privatim ad angues, potae et illitae, sive succo, sive folio, sive decocto: centaurii maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: Gentiana praecipue adversus angues, duabus drachmis cum pipere et ruta, vini cyathis sex, sive viridis, sive sicca. Et Lysimachiae odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vettonica praecipue: cui vis tanta perhibetur, ut inclusae circulo eius serpentes, ipsae sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarii pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquae imponitur. Cantabrica, dictamnum, aristolochia: radicis drachma in vini hemina saepius bibenda. Prodest et illita ex aceto: similiter plistolochia. Quin et omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

LVI. 1. Argemonia quoque, radice eius denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Plura de ea convenit dici, ceterisque quae primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in quo maxime valebit. Folia habet, qualia anemone, divisa apii modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. Succum croci colore acrem et acutum. Nascitur et in arvis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, et id demum probant, cuius radix thus redoleat.

LVII. 2. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Praeterea mas spissior, amariorque. Hic et capitis dolores facit. Femina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit.

LVIII. 3. Echios utriusque generis: pulegio similis, foliis coronata: drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quae lanugine distinguitur spinosa, cui et capitula viperae similia sunt, haec ex vino et aceto. Quidam echion personatam vocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

LIX. 4. Nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet, quam hierabotane. Aliqui peristereona, nostri verbenacam vocant. Haec est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac Iovis mensa verritur, domus purgantur lustranturque. Genera eius duo sunt: foliosa, quam feminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioraque, divisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Utraque sortiuntur Galli, et praecinunt responsa. Sed Magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quae velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne Luna aut Sol conspiciat, favis ante et melle terrae ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, et in sublime tolli. Siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem. Aiuntque, si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, laetiores convictus fieri. Adversus serpentes conteritur ex vino.

LX. 5. Est similis verbasco herba, quae saepe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Haec abiecta blattas in se contrahit, ideoque Romae blattaria vocatur.

LXI. 6. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo, humidis locis. Datur denarii pondus in vino.

LXII. 7. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commendetur: Graeci vocant pentapetes, sive pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicem. Haec inarescens, nigrescit et angulosa fit. Nomen a numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit et desinit cum vite. Adhibetur et purgandis domibus.

LXIII. 8. Adversus serpentes bibitur et eius radix, quae sparganion vocatur, ex vino albo.

LXIV. 9. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quae persequi nihil attinet, cum sint differentiae duae. Probatissimi in Creta, mox in Achaia, et in siccis ubicunque nati, foeniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque: caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odoris. Hoc in saxosis meridianis. Reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, saepe pluribus quam ternis, radice lignosa, et cum inaruit supervacua. Semen huius cumino simile: prioris, milio: album, acre, odoratum omnibus, et fervens. Secundum priore vehementius est, ideoque parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia haec et hieme et aestate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex aliis usus seminis: ex Cretico, radicis est: magis ad serpentes bibitur e vino drachma una. Datur et quadrupedibus percussis.

LXV. 10. Therionarca alia quam Magica, et in nostro orbe nascitur, fruticosa, foliis subviridibus,

flore roseo: serpentes necat: cuicunque admota ferae et haec torporem affert.

LXVI. 11. Persolata, quam nemo ignorat, Graeci vero arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis et hirsutiora, nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. Haec ex vino bibitur denariorum duûm pondere.

LXVII. 12. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quam edera, nigrioraque et tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculae. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis: a nostris tuber terrae vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, ubi sata sit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum vocant. Narrant et ebrietatem repraesentari addita in vinum. Radix siccata, scillae modo concisa, reponitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est: traduntque, si praegnans radicem transgrediatur, abortum fieri.

LXVIII. 13. Est et altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, supervacuis, a priore distans, circa arbores se volvens, acinis ederae, sed mollibus, flore candido, speciosо, radice supervacua. Acini tantum in usu gustu acri, sed lenti. Siccantur in umbra, tusique dividuntur in pastillos.

LXIX. 14. Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamaecissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur.

LXX. 15. Sed inter primas celebratur peucedanum, laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis ei tenuis, longus, foeniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, succosa: gignitur in montibus opacis: foditur exitu autumni. Placent tenerrimae et altissimae radices. Hae conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntque succum in umbra, capite prius et naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur. Et alius succus invenitur caulibus adhaerens, incisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suaviter gravi, fervens gustu. Et hic in usu, et radix, et decoctum eius, plurimis medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resolvitur amaris amygdalis, aut ruta, bibiturque contra serpentes, et ex oleo perunctos tuetur.

LXXI. 16. Ebuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes.

LXXII. 17. Privatim adversatur scorpionibus polemoniae radix, vel adalligata tantum: item phalangio, ac ceteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia: agaricum obolis quatuor in vini mixti cyathis totidem. Verbenaca et phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum.

LXXIII. 18. Verbascum Graeci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo femina. Tertium genus non nisi in silvis invenitur. Sunt folia brassicae latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una, crassitudine digiti. Nascuntur et in campestribus. Silvestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis.

LXXIV. 19. Sunt et phlomides duae hirsutae, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cum plurimum quaternis, crassis, pinguibusque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam feminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera haec paene supervacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari.

LXXV. 20. Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, revivescere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur et Vettonicae succus, ac plantaginis.

LXXVI. 21. Sunt et ranis venena, rubetis maxime: vidimusque Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ociore etiam quam aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus.

LXXVII. 22. Item alisma, quam alii damasonion, alii lyron appellant. Folia erant plantaginis, nisi angustiora essent, et magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in silvis, nigrius, maioribus foliis. Usus in radice utriusque adversus ranas et lepores marinos, drachmae pondere in vini potu. Lepori marino adversatur et cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodon, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero vetere.

LXXVIII. 23. Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde et nomen. Hanc habentes negant latrari a canibus.

LXXIX. Proxima ab his malis venena sunt, quae sibimetipsi homines excogitant. Contra haec omnia Magicasque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, et scordotis, et centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvum Vettonicae semen in mulso aut passo, vel farinae drachma in vini veteris cyathis IV. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subvenit eadem mensura, qua contra serpentes: quinquefolii succus: agaricum, postquam vomuerint denarii pondere ex aquae mulsae cyathis tribus.

LXXX. 1. Antirrhinon vocatur, sive anarrhinon, sive lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec ullo malo medicamento laedi posse aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi.

LXXXI. 2. Similiter ea, quam eupleam vocant, traduntque ea perunctos commendatioris esse famae. Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta, bestiamve ullam, ne Solem quidem. Bibitur et haec ex vino adversus opium. Alligata privatim potens traditur, potave, adversus ranas.

LXXXII. 3. Pericarpum bulbi genus est. Duae eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaveri simile. Sed vis maior, quam priori: utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur: contra quam et thus, et panaces, Chironium praecipue. Hoc et contra fungos.

LXXXIII. Verum et generatim membratimque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi a capite.

1. Alopecias emendat nymphaeae et cicutae radix, si una tritae illinantur. Polythrix distat a callitriche, quod iuncos albos habet, et folia plura, maioraque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat et densat.

LXXXIV. 2. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigrae. Id quoque excipitur, ut eius sit suis quae nunquam peperit. Sol deinde plurimum confert il-

litae. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, et iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei usu. Medetur et daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: et hulcera capitis sanat illita. Medetur et peristereos.

LXXXV. 3. Cacalia sive leontice vocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus fere. Huius grana quindecim in oleo macerantur, atque ita adverso capillo caput ungitur.

LXXXVI. 4. Fit et ex callitriche sternumentum. Folia sunt lenticulae: caules iunci tenuis similis: radice minima. Nascitur in opacis et humidis, gustatu fervens.

LXXXVII. 5. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, et prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium e Tauro monte, dein Pamphylium, ac Smyrnaeum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumtum per inferna: cum melle, vomitionibus. Putant et serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et sale et cumino.

LXXXVIII. 6. Lonchitis non (ut plerique existimaverunt) eadem est quae xiphion, aut phasganion, quanquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, et plura, quam in caule, capitula, personis comicis similia, parvam exserentibus linguam, radicibus praelongis. Nascitur in sitientibus.

LXXXIX. 7. E diverso xiphion, et phasganion in humidis: cum primum exit, gladii praebet speciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis avellanae figuram fimbriatae, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, aequo pondere admixto vino, ossa fracta e capite extrahit: aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa serpentis: eadem contra venena efficax.

Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritoque ungi convenit: peucedano ex oleo vel rosaceo, et aceto. Tepidum hoc prodest et doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis sentiuntur, et vertigini. Perungunt et radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.

XC. 8. Psyllion, alii cynoides, alii crystallion, alii Sicelicon, alii cynomyiam appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabae granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde et nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis invenitur. Vis ei ad refrigerandum et discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur in dolore et temporibus, ex aceto et rosaceo aut posca. Ad cetera illinitur acetabuli mensura sextario aquae: densat se ac contrahit: tunc terere, et crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori, et collectioni, inflammationique. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, et in alia quidem parte corporis, sed maxime capite: similiter plistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

XCI. Oculorum aciem centaurio maiore putant adiuvari, si addita aqua foveantur. Succo vero minoris cum melle, culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices extenuari: albugines quidem etiam iumentorum sideriti. Iam chelidonia supra dictis omnibus mire medetur. Panacis radicem cum polenta epiphoris imponunt. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconii adiicientes, vinumque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt et Gentianae succum, quem collyriis quoque acrioribus pro meconio miscent. Facit claritatem et euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, et si qua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo vel aceto. Ad hypochysin et caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succum, ut diximus, ad claritatem et caligines, cum meconio et rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

XCII. 1. Anagallida aliqui corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phoeniceo, femina caeruleo, non altiores palmo: frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra iacentibus: nascuntur in hortis et aquosis. Prior floret caerulea. Utriusque succus oculorum caliginem discutit cum melle, et ex ictu cruorem, et argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: et ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde vino colluatur. Bibitur et contra angues succi drachma in vino. Mirum, quod pecora feminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustavere, statim eam, quae asyla appellatur, in remedio quaerunt: ea a nostris ferus oculus vocatur. Praecipiunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquam quidquam aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita praecipuas esse vires. De euphorbii succo satis dictum est. Lippitudini, si tumor erit, absinthium cum melle tritum, itemque Vettonicae farina conveniet.

XCIII. 2. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quae in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositaque, vel succo. Exprimitur hic e caule foliisque praegnantibus, demta spica, et in trimestri farina digeritur in pastillos.

XCIV. 3. Aliqui et mandragora utebantur: postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur, et oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo et vino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. Mandragoram, alii Circaeum vocant. Duo eius genera: candidus, qui et mas: niger, qui femina existimatur, angustioribus foliis, quam lactucae, hirsutis et caulibus, radicibus binis ternisve rufulis, intus albis, carnosis tenerisque, paene cubitalibus. Ferunt mala avellanarum nucum magnitudine, et in his semen ceu pirorum. Album hoc alii arsena, alii morion, alii hippophlomon vocant. Huius folia alba, quam alterius latiora, ut lapathi sativae. Cavent effossuri contrarium ventum, et tribus circulis ante gladio circumscribunt: postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit et e malis, et caule, deciso cacumine, et radice punctis aperta, aut decocta: utilis haec vel surculo. Concisa quoque in orbiculos servatur in vino. Succus non ubique invenitur, sed ubi potest, circa vindemias quaeritur. Odor gravis ei: sed radicis et mali gravior. Ex albo mala matura in umbra siccantur. Succus ex iis Sole densatur: item radicis tusae, vel in vino nigro ad tertias decoctae. Folia servantur in muria efficacius, alias recentium succus pestis est: sic quoque noxiae vires. Gravedinem etiam afferunt olfactu: quanquam mala in aliquibus terris manduntur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis somnifica pro viribus bibentium. Media potio cyathi unius. Bibitur et contra serpentes, et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur. Ob haec satis est aliquibus somnum odore quaesisse. Bibitur et pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborum ad vomitiones, et ad bilem nigram extrahendam.

XCV. 4. Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium poena invisa, ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem et viridis estur a plerisque et in patinis. Laevis hic et

geniculatus, ut calami, nigricans, altior saepe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, gravi odoratu: semen aniso crassius: radix concava, nullius usus. Semini et foliis refrigeratoria vis: quos enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis floribusque: tunc enim maxime tempestivus est. Semine trito expressus, et Sole densatus in pastillos, necat sanguine spissando. Haec altera vis. Et ideo sic necatorum maculae in corporibus apparent. Ad resolvenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Praecipuus tamen ad cohibendas epiphoras aestivas, oculorumque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyriis, et alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem, doloremque, et epiphoras sedant. Anaxilaus auctor est, mammas a virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita exstinguit, Veneremque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem praeceperimus. Maxima vis natae Susis Parthorum, mox Laconicae, Creticae, Asiaticae. In Graecia vero Megaricae, deinde Atticae.

XCVI. 5. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita.

XCVII. 6. Nascitur vulgo molybdaena, id est, plumbago, etiam in arvo, folia lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitii) ex oculo tollitur.

XCVIII. 7. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis et sepibus, ramis tenuissimis, sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur.

XCIX. 8. Similis et nomine et effectu, sed alia est capnos fruticosa, praetenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrimationemque, ceu fumus: unde nomen. Eadem evulsas palpebras renasci prohibet.

C. 9. Acoron iridis folia habet, angustiora tantum, et longiore pediculo, radices nigras, minusque venosas: cetero et has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimae Ponticae, dein Galaticae, mox Creticae. Sed primae in Colchide iuxta Phasin amnem, et ubicunque in aquosis. Recentibus virus maius, quam vetustis. Creticae candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Nec non inveniuntur, qui oxymyrsinae radicem acoron vocant, ideoque quidam hanc acoron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandumque efficax: contra suffusiones et caligines oculorum succo eiusdem poto, contraque serpentes.

CI. 10. Cotyledon parvula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio et concavo, ut coxendices: nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivae modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis foliis, latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Usus eius ad eadem, quae iris.

CII. 11. Aizoi duo genera. Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis conveniat: alii hypogeson, quoniam in subgrundiis fere nascitur. Sunt qui ambrosiam potius vocant, et qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alii trithales, quia ter floreat: alii chrysothales, aliqui isoetes: sed aizoum utrumque, quoniam viret semper, aliqui sempervivum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari. Folia cacumine linguae similia, carnosa, pinguia, larga succo, latitudine pollicari, alia in terram convexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinisque nascitur, et tegulis: fruticosum a radice, et foliosum usque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis.

CIII. 12. Huic similis est, quam Graeci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis, latioribus foliis, breviori cacumine. Nascitur in petris, et colligitur cibi causa. Omnium harum vis eadem, refrigerare et adstringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus inunctis. Purgat enim hulcera oculorum, expletque, et ad cicatricem perducit: palpebras deglutinat. Eaedem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Adversantur phalangiorum ictibus: aconito vero maius aizoum praecipue. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant.

Medentur et aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modice: item Achilleae, et minoris centaurii, et plantaginis: peucedani cum rosaceo et meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, et cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritae succus linteo colatus, mox in sole densatus, et cum opus sit, rosaceo dilutus et calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis, cum axungia vetere.

CIV. Narium ozaenas emendat aristolochia cum cypero.

CV. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, praecipue Chironiae, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata, item Polemoniae. Commanducantur et plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctae succo. Et folia sunt utilia, vel si sanguine gingivae putrescant. Semen eiusdem apostemata, et collectiones gingivarum sanat. Et aristolochia gingivas dentesque confirmat. Verbenaca cum radice commanducata, et decocta ex vino aut aceto succus collutus. Item quinquefolii radices, decoctae ad tertias vino aut aceto. Prius vero quam decoquantur, aqua marina aut salsa lavantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, et peucedani succo, cum meconio: vel radicum anagallidis magis feminae succo, ab altera nare, quam doleat, infuso

CVI. 1. Erigeron a nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatque ea dentem, et alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut vivat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie et mollitia, cauliculis subrubicundis. Nascitur et in tegulis, et in muris. Nomen hoc Graeci dederunt, quia vere canescit. Caput eius numerosa dividitur lanugine, (qualis est spinae) inter divisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii pappum. Nec deinde Graecis de ea constat. Alii erucae foliis esse dixerunt, alii roboris, sed minoribus multo. Radice alii supervacua, alii nervis utili, alii potu strangulante. E diverso quidam regio morbo cum vino dederunt, et contra omnia vesicae vitia: item cordis et iocineris. Renibus extrahere arenam dixere. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere: torminibus quoque in passo utilissimam: praecordiis etiam cibo ex aceto eam praedicantes, serentesque in hortis. Nec defuere, qui et alterum genus facerent, nec quale esset, demonstrarent, contra serpentes in aqua bibendam, edendamque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo eius

cum croco et exiguo aquae frigidae trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis, strumis.

CVII. 2. Ephemeron folia habet lilii, sed minora, caulem parem, florem caeruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus praecipuam, concisam in aceto, decoctamque, ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cavis et exesis imprimitur. Chelidoniae radix ex aceto trita continetur ore. Erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles utralibet decocta in aceto firmantur.

CVIII. 3. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur. Cavendum, ne avulsa herba terram tangat.

CIX. 4. Ranunculum vocamus, quem Graeci batrachion. Genera eius quatuor. Unum pinguioribus, quam coriandri, foliis, et ad latitudinem malvae accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, et radice alba. Nascitur in limitibus humidis et opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, gravi odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus vis caustica, si cruda folia imponantur: pusulasque, ut ignis, faciunt. Ideo ad lepras et psoras eis utuntur, et ad tollenda stigmata: causticisque omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter removentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, sternumentum est. Nostri herbarii strumeam vocant, quoniam medetur strumis, et panis, parte in fumo suspensa. Creduntque ea rursus sata, rebellare quae curaverint vitia: quo scelere et plantagine utuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat, et folia radicesque commanducata, vel si rheumatismo laboret os. Hulcera foetoremque quinquefolium: hulcera psyllium.

CX. Composita quoque ad foetorem, vel maxime pudendum vitium, trademus. Ergo folia myrti et lentisci pari pondere, gallae Syriacae dimidium pondus, simul terere, et vino vetusto sparsa mandere matutino, ex usu est. Vel ederae baccas cum casia et myrrha, pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Sugillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie mandragoras illitus delet.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVI.

I. Sensit et facies hominum novos, omnique aevo priore incognitos, non Italiae modo, verum etiam universae prope Europae, morbos: tunc quoque non tota Italia, nec per Illyricum Galliasve aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romae, circaque: sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitae, sed tanta foeditate, ut quaecunque mors praeferenda esset.

II. Gravissimum ex his lichenas appellavere Graeco nomine: Latine, quoniam a mento fere oriebatur, ioculari primum lascivia, (ut est procax natura multorum in alienis miseriis,) mox et usurpato vocabulo, mentagram: occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem vero et in colla pectusque ac manus, foedo cutis furfure.

III. Non fuerat haec lues apud maiores patresque nostros. Et primum Tiberii Claudii Caesaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano quaestorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum feminae, aut servitia, plebesque humilis, aut media: sed proceres veloci transitu oculi maxime: foediore multorum, qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis namque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante taedio. Adveneruntque ex Aegypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua praeda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum e praetoriis legatum Aquitanicae provinciae, HS. CC elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditque saepius, ut nova contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel aetatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, haec in pueris grassari, illa in adultis: haec proceres sentire, illa pauperes.

IV. L. Paullo, Q. Marcio censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis provinciae malum: quo duo consulares obiere condentibus haec nobis eodem anno, Iulius Rufus, et Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscientia sectus: hic vero pollice laevae manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, et plerumque sub lingua, duritia rubens vari modo, sed nigricans capite: alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo aufert: aliquando et horrorem afferens, circaque pusulas parvas, rarius febrem: stomachum faucesque cum invasit, ocissime exanimans.

V. Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni aetatem non accidisse in Italia, et ipsam a facie saepius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inarescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus, et inaequali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi, ceu scabie aspera: ad postremum vero nigrescente, et ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusque. Aegypti peculiare hoc malum: et cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut et ille, quem gemursam appellavere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato.

VI. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberii Caesaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, cum edicto eius, excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cum supra CCC essent, nisi etiam nova

timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important.

Haec apud priscos erant, quae memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, et diu fuere. Hippocratis certe, qui primus medendi praecepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii, qui secundus aetate famaque exstitit: item Praxagorae, et Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectae conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinae, ad verba garrulitatemque defendente. Sedere namque his in scholis auditioni operatos gratius erat, quam ire per solitudines et quaerere herbas alias aliis diebus anni.

VII. Durabat tamen antiquitas firma, magnasque confessae rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades aetate Magni Pompeii orandi magister, nec satis in arte ea quaestuosus, ut ad alia, quam forum, sagacis ingenii, huc se repente convertit: atque (ut necesse erat homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam ad causam revocando, coniecturae fecit: quinque res maxime communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, alias vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quae cum unusquisque semetipsum sibi praestare posse intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera quae facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se, non alio modo, quam si caelo emissus advenisset.

VIII. Trahebat praeterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo aegris, dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda praeferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret: iam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, et alia multa dictu grata atque iucunda: magna auctoritate: nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo, atque servato: ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente, sine opibus ullis orsum, vectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. Asclepiadem adiuvere multa, in antiquorum cura nimis anxia et rudia, ut obruendi aegros veste, sudoresque omni modo ciendi: nunc corpora ad ignes torrendi, solesve assiduo quaerendi, in urbe nimbosa, immo vero tota Italia imperatrice: tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blandientem. Praeterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnavit merito et vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit et medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quae sunt stomacho utilia signamus.

IX. Super omnia adiuvere eum Magicae vanitates, in tantum evectae, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Aethiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achaemenide conjecta in aciem hostium trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocunque venissent, omnium rerum copia abundarent: ac multa similia. Ubinam istae fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ululatum, aut cum Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Caesaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbae felicitate poterat? Non satius fuit Aemilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quam machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Meroide Pontinae paludes, tantumque agri suburbanae reddatur Italiae. Nam quae apud eundem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi, cui unquam Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis: si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus evectam ultra Magos etiam. Sed haec est omni in re animorum conditio, ut a necessariis orsa primo, cuncta pervenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, ut quasque ratio dictaverit.

X. Sed in lichenis remediis, atque tam foedo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulni caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino et aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, et flos visci cum calce subactus. Laudatur et tithymali cum resina decoctum. Lichen vero herba omnibus his praefertur, inde nomine invento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato, caule uno parvo, longis foliis dependentibus. Haec delet et stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhaerens, ut muscus, qui et ipse illinitur. Hic et sanguinem sistit vulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito, et lingua. Qui ita curantur, salsa lavari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas et thapsiae radice utuntur trita cum melle.

XI. Anginae argemonia medetur sumta ex vino: hyssopum cum vino decoctum et gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini aequis partibus. Proserpinaca cum muria ex maenis et oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic et omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus: verbascum privatim tonsillis in aqua potum.

XII. Strumis plantago: chelidonia cum melle et axungia: quinquefolium: radix persolatae, item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: radix mandragorae ex aqua. Sideritis lata folia, clavo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod in his, quos artemisia sanaverit, praedici reperio: item in his, quos plantago. Damasonion, quae et alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua caelesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic et ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacunque in parte.

XIII. 1. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt.

XIV. 2. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas. Item verbenaca, cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, et privatim pterygiis, quinquefolium medetur.

XV. In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis mixto nasturtio, et resina, cum melle tusa arida. Facit et per se faciles exscreationes. Item centaurium maius,

vel sanguinem reiicientibus: cui vitio et plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas exscreationes. Persolatae radix drachmae pondere, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, et acorum subvenit, et ideo antidotis miscetur. Tussi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi, et purulenta exscreantibus, obolis tribus in passo. Totidem verbascum, cuius est flos aureus. Tanta huic vis est, ut iumentis etiam non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod et de Gentiana reperio. Radix cacaliae commanducata, et in vino madefacta, non tussi tantum, sed et faucibus prodest. Hyssopi quinque rami cum duobus rutae et ficis tribus decocti thoracem purgant.

XVI. 1. Tussim sedat bechion, quae et tussilago dicitur. Duo eius genera. Silvestris ubi nascitur, subesse aquas credunt: et hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula, quam ederae, quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eandem esse bechion et alio nomine chamaeleucen putant. Huius aridae cum radice fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est.

XVII. 2. Altera a quibusdam salvia appellatur, similis verbasco: conteritur ea et colata calefit, atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur: contra scorpiones eadem et dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

XVIII. Lateris et pectoris doloribus verbascum cum ruta ex aqua: Vettonicae farina bibitur ex aqua calida.

Stomachum corroborat scordotis succus, centaurium, Gentiana ex aqua potae. Plantago aut per se sumta in cibo, aut cum lente, alicaeve sorbitione. Vettonica alias gravis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota: agaricum manducatum siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur: nymphaea heraclia illita: peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur: vel cotyledon trita cum polenta, vel aizoum.

XIX. 1. Molon scapo est striato, foliis mollibus, parvis, radice IV digitorum, in qua extrema allii caput est. Vocatur a quibusdam syron. Ex vino stomacho et dispnoeae medetur: centaurium maius ecligmate: plantago succo vel cibo: Vettonicae tusae pondo libra, mellis Attici semuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia, vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnoeas bibitur: item hyssopum et asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, et pectoris laterisque, si febres non sint. Sanguinem quoque exspuentibus subvenit agaricum, Victoriati pondere tritum, et in mulsi quinque cyathis datum. Idem et amomon facit.

Iocineri privatim Teucria bibitur recens, drachmis IV, in poscae hemina: Vettonicae drachma una in aqua calida cyathis tribus: ad cordis vitia, in frigidae cyathis duobus. Quinquefolii succus iocineris, et pulmonis vitiis, sanguinemque reiicientibus, et cuicunque sanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire prosunt. Capnon herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque, et praecordiis.

XX. 2. Ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso fere tractu, scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina: et sorbitione facta, in quam vinum addi convenit. Item Gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus.

XXI. 3. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus, aut lateris, sed et cruditates discutit, iucundo sapore. Verbenaca vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, et quos ab his phthisis tentat, radix herbae consiliginis, quam nuper inventam diximus: suum quidem et pecoris omnis remedium praesens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies eius herbae an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicae potus, agaricum potum, ut in tussi.

XXII. 1. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Haec herba eadem videtur quibusdam, quae polium, de qua suo loco diximus.

XXIII. 2. Gromphaena, alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem reiicientibus medetur.

XXIV. 3. Iocineri autem herba malvendrum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere.

XXV. 4. Item herba chalcetum e vineis contrita imponitur. Faciles praestat vomitiones radix Vettonicae, ellebori modo, IV drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle utilius, praesumto nasturtio aut irione:

5. Molemonium denarii pondere. Est et silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supra dicto pondere: praecipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum silvestre, Vettonicae farina: sumuntur ex aqua. Abstergunt fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, Vettonicae farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleuriticis et peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus.

XXVI. 6. Halus autem, quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: item renibus, convulsisque et ruptis. Similis est cunilae bubulae, cacuminibus thymo, dulcis, et sitim sedans, radicis alibi albae, alibi nigrae.

XXVII. 7. Eosdem effectus in lateris doloribus habet chamaerops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Graeculae rosae, ex vino pota. Ischiadicos dolores et spinae levat agaricum potum, ut in tussi.

8. Item stoechadis, aut Vettonicae farina ex aqua mulsa.

XXVIII. Plurimum tamen homini negotii alvus exhibet, cuius causa maior pars mortalium vivit. Alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit. Eoque mores venere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum vas instat, ut creditor, et saepius die appellat. Huius gratia praecipue avaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic navigatur ad Phasin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo utilitatem eius aestimat, consummationis foeditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinae opera.

Sistit eam scordotis recens, drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque et dysentericis ex vino datur: verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphaeae heracliae semen cum vino potum: radix superior e xiphio, drachmae pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumta. Item cum lenticula cocta, vel

aridae farina inspersa potioni cum papavere tosto et trito, vel succus infusus, aut succus Vettonicae, in vino ferro calefacto. Eadem coeliacis in vino austero datur: his et iberis imponitur, ut dictum est. Tenesmo radix nymphaeae heracliae e vino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aizoi succus alvum sistit, et dysenterias, et tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenterias sistit: item dauci. Aizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit. Alceae siccae farina torminibus pota cum vino.

XXIX. 1. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules tres aut quatuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, praeduras. Nascitur in petrosis, apricis, et iisdem nivalibus, sicut Pheneo Arcadiae. Vis ei ad spissanda corpora. Alvum sistit radix in vino pota: quo fit ut moveat urinam repercusso liquore, sicut pleraque quae alvum sistunt. Sanat et dysentericos in vino rubro tusa. Difficile autem tunditur. Eadem gingivarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni, cum folia amisit: siccatur in umbra.

XXX. 2. Et ladano sistitur alvus utroque: quod in segetibus nascitur, contuso et cribrato: bibitur ex aqua mulsa: item nobili e vino. Ledon appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhaerescens. Nobilius in Arabia. Fit iam et in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Nervos enim in arcu circumdatos lanis trahunt, adhaerescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc gravissimum odore est, durissimum tactu. Plurimum enim terrae colligit: cum probetur maxime purum, odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiamque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis et manantia hulcera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace sumtum. Efficacissimum ad ructus.

XXXI. 3. Alvum sistit et chondris, sive pseudodictamnum:

4. Hypocistis, orobethron quibusdam dicta, malo granato immaturo similis. Nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen. Haec arefacta in umbra sistit alvum ex vino austero nigroque utraque. Duo enim genera eius, candida et rufa. Usus in succo: spissat, siccat. Et rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis exscreationes, cum amylo. Dysenterias pota, et infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini.

XXXII. 5. Laver quoque nascens in rivis condita et cocta torminibus medetur.

XXXIII. 6. Potamogeton vero ex vino dysentericis etiam et coeliacis, similis betae foliis: minoribus tantum hirsutioribusque, paulum supereminens extra aquam. Usus in foliis: refrigerant, spissant: peculiariter cruribus vitiosis utilia, et contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter noverat, tenui folio velut equinis setis, thyrso longo et laevi, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas et duritias. Potamogeton adversatur et crocodilis: itaque secum habent eam qui venantur. Alvum sistit et Achillea

7. Eosdem effectus praestat et statice, septem caulibus veluti rosae capita sustinens.

XXXIV. 8. Ceratia uno folio, radice nodosa magna, in cibo coeliacis et dysentericis medetur.

9. Leontopodion, alii leuceoron, alii doripetron, alii thorybetron vocant, cuius radix alvum sistit, purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Nascitur in campestri et gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur.

10. Lagopus sistit alvum e vino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: et aristolochiam Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quae ex supra dictis calida sumentur, haec candente ferro temperari aptius erit.

E diverso purgat alvum succus centaurii minoris drachma in hemina aquae cum exiguo salis et aceti, bilemque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica alvum solvit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis novem. Item euphorbium, vel agaricum, drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Solvit et cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamaecissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite et sale: pellitque ventris animalia. Pituitam et bilem detrahit peucedani radix.

XXXV. 11. Alvum purgat anagallis ex aqua mulsa: item epithymon, qui est flos e thymo, satureiae simili. Differentia, quod hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho minus utilis, vomitiones minus movet: sed tormina et inflationes discutit. Sumitur et ecligmate ad pectoris vitia cum melle, et aliquando iride. Alvum solvit, a quatuor drachmis ad sex cum mellis exiguo salisque et aceti. Quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli, rubens: siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque. Alvum leniter solvit et nymphaea in vino austero.

XXXVI. 12. Solvit et pycnocomon, erucae foliis crassioribus, et acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Invenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorum duûm pondere, et alvum, et bilem, et pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in vino potum. Et panos discutit.

XXXVII. 13. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam vocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cavernosa, ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefactae: ipsa minute concisa inspergitur oleri, vel betae, vel malvae, vel salsamento: aut cum pulticula coquitur ad alvum vel in febri leniter solvendam. Detrahit bilem et pituitam, stomachum offendit. Aridae farina indita naribus polypum consumit. Florem et semen non fert.

XXXVIII. 14. Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, alvum solvit, praeterquam si adiiciantur aloes drachmae duae obolis eius duobus. Est autem succus herbae ab radice ramosae pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui et albo solo. Radix circa Canis ortum excavatur, ut in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur et ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, virus redolens, cumminosum, linguae tactu lactescens, quam levissimum, cum diluitur albescens. Hoc evenit et adulterino, quod fit ervi farina, et tithymali marini succo, in Iudaea fere: quod etiam strangulat sumtum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit. Usus bimo: nec ante, nec postea utili. Dedere et per se ex aqua mulsa et sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit et decoctum radicis in aceto ad

crassitudinem mellis, quo leprae illinuntur, et caput ungitur in dolore cum oleo.

XXXIX. 15. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alii lactucam caprinam: narrantque lacte eius inscripto corpore, cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, et ita quidam adulteras alloqui maluere quam codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui et masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, succosis, quinque aut sex, cubitali longitudine: a radice foliis paene oleae, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno, cum coma: siccatum Sole tunditur, et reponitur. Succus vero incipiente pomorum lanugine, defractis ramulis, excipitur farina ervi, aut ficis, ut cum iis arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Traduntque etiam toties purgari hydropico fico sumta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cavendum est. Fit et e foliis tusis priore minus efficax. Fit et decoctum e ramis. Est semen in usu cum melle decoctum ad catapotia solvendae alvi gratia. Semen et dentium cavis cera includitur. Colluuntur et radicis decocto e vino aut oleo. Illinunt et lichenas succo: bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo soluta, alias stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per alvum purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos a cibo sumsisse melius est. Fauces urit leniter: est enim tam ferventis naturae, ut per se extra corpori impositum, pusulas ignium modo faciat, et pro caustico in usu sit.

XL. 16. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant: alii caryiten: foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus: et ipsum in asperis nascens. Colliguntur comae eius hordeo turgescente, siccataeque in umbra diebus novem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, et nux vocatur. Inde cognomen Graeci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, et datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quam superior: ceteri item. Aliqui sic et folium eius dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut passo, vel cum sesama. Trahit bilem et pituitam per alvum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur.

XLI. 17. Tertium genus tithymali paralium vocatur, sive tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva, et siccatum teritur, sumiturque acetabuli mensura ad purgationes.

XLII. 18. Quartum genus helioscopion appellant, foliis porcilacae, ramulis stantibus a radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: ceteri usus, qui characiae.

XLIII. 19. Quintum cyparissian vocant, propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici, nascentem in campestribus: cui eadem vis, quae helioscopio, aut characiae.

XLIV. 20. Sextum platyphyllon vocant: alii eorymbiten, alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, alvum solvit, radice, vel foliis, vel succo in mulso, aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit privatim aquas.

XLV. 21. Septimum dendroides cognominant, alii cobion, alii leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus maxime, cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum: eiusdem effectus, cuius characias.

XLVI. 22. Apios ischas, sive raphanos agria, iuncos duos, sive tres, spargit in terra rubentes, foliis rutae: radix caepae, sed amplior: quare quidam raphanum silvestrem vocant. Intus habet mammam candidam: extra, cortices nigros. Nascitur in montuosis asperis, aliquando et in herbosis. Effoditur vere, tusaque in fictili mergitur, deiectoque quod supernatat, reliquus succus purgat utraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic et hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur et aridae radicis farina potioni: aiuntque superiorem partem eius vomitione biles extrahere: inferiorem, per alvum, aquas.

XLVII. Tormina discutit quodcunque panaces, et Vettonica, praeterquam a cruditate: peucedani succus et inflationes, ructus gignens: item acori radix, daucumve, si lactucae modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: item Gentianae farina, ex aqua tepida fabae magnitudine. Plantago mane sumta duabus linguis, et tertia papaveris in vini cyathis quatuor non veteris. Datur et in somnum euntibus, addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi, vel in febri.

XLVIII. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, lieni medetur: et panacis omnium generum radix in mulso. Sed Teucria praecipue, pota arida et decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, ut contra serpentes. Argemonia septem diebus in cibo sumta lienem consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphaeae heracliae radix e vino pota, et ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumta, in vini albi cyathis duobus per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta, priusquam semen emittat. Peucedani quoque radix decocta, et lieni et renibus. Lien acori potu consumitur. Praecordiis et ilibus utilissimae radices. Clymeni semen potum diebus triginta pondere denarii in vino albo. Vettonicae farina ex melle et aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, et Teucrium illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina foeni Graeci.

XLIX. Vesicae malis, contraque calculos, gravissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica, ut in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita: eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam Vettonicam et verbenacam et millefolium aequis portionibus, ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc et enterocelicis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoque radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, et illinitur vesicae vitiis. Peucedani succus infantium ramici: et umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Urinam cient anagallides, acorique radicis decoctum, vel ipsa trita potaque: et omnia vesicae vitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis. Itemque genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis, et seminis, et myrrhae. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris et vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, et ad stranguriam. Dolores vesicae sedat ex vino nymphaeae heracliae radix.

L. 1. Eadem vis crethmo ab Hippocrate admodum

laudatae. Est autem inter eas quae eduntur silvestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale: speciesque est batis hortensiae. Caulis unus palmum altus, semen ferens odoratum, ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folio pingui, albicante veluti olivae, crassiore, et salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctumve cum olere, odorati saporis et iucundi. Servatur etiam in muria: praecipui usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit: verum aequo largior inflationes. Alvum solvit decocto, urinamque, et a renibus humorem trahit. Sic et althaeae siccae farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque utilis. Adversus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria, hordeo inspersa succurrit.

LI. 2. Anthyllion est lenti simillima, quae in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamaepityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

LII. 3. Vel magis cepaea, similis portulacae, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus arenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicae plurimum prodest.

LIII. 4. Eadem praestat hypericon, quam alii chamaepytin, alii corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutae, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi: alvum sistit: urinam ciet: vesicae cum vino bibitur.

LIV. 5. Est aliud hypericon, quod alii corin appellant, folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter acutum. Vis semini excalfactoria: et ideo inflationem facit: sed stomacho non inutile: praecipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica. Medetur et pleuriticis ex vino potum.

LV. 6. Vesicae autem callithrix trita simul cum cumino, et data ex vino albo. Verbenaca quoque cum foliis decocta ad tertias, vel radix eius e mulso calido, calculos eiicit.

7. Item perpressa, quae Aretii et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam, et pota. Trifolium ex vino sumtum.

8. Et chrysanthemum.

9. Anthemum quoque calculos eiicit, parvis a radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritae per se, ceu laver crudum.

LVI. 10. Silaus nascitur glareosis et perennibus rivis, cubitalis apii similitudine. Coquitur, ut olus acidum, magna utilitate vesicae: quae si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminae sumuntur per triduum: reliquum ex vino cum sio: urtica marina, et daucum, et plantaginis semen ex vino.

LVII. 11. Et herba Fulviana trita ex vino, (et haec nomen inventoris habet, nota tractantibus,) urinas ciet.

LVIII. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, et semen, stranguriae: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno: trifolii radix drachmis duabus in vino: dauci una drachma, vel seminis. Ischiadici et semine et foliis erythrodani tritis sanantur: panace poto: et infricata Polemonia, aristolochiae decocto folii. Agarico quidem et nervus, qui platys appellatur, et humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis et bibitur et imponitur. Item scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici utriusque bibitur ex vino. Sedis vitia et attritus celerrime sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedem eversam cyclamini radix ex aceto. Anagallidum caerulea procidentiam sedis retro agit: e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata et haemorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in vino, tritaque, et illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus. Alii adiiciunt et pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat coeptos.

LIX. Inguinalis (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est.

LX. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatae radix, ut in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, et ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmavere, plurimum referre si virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, et manu supina tangens dicat: *Negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda virgo restinguat:* atque ita retrorsa manu ter dicat, totiesque despuant ambo. Medetur et radix mandragorae ex aqua: radicis scammoniae decoctum cum melle: sideritis cum adipe vetere: vel Chrysippea cum ficis pinguibus: et haec ab inventore habet nomen.

LXI. Venerem in totum adimit, ut diximus, nymphaea heraclia: eadem semel pota, in XL dies. Insomnia quoque Veneris a ieiuno pota, et in cibo sumta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum Venerem, sed et affluentiam geniturae: ob id corpus alere vocemque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix e xiphio superior, data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: et horminos agrios, cum polenta contrita.

LXII. 1. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba: sive serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili: ita ut maior, sive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor sive mollior, e lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillae esse dicunt, laeviore ac minore, caule spinoso. Radices sanant oris hulcera: thoracis pituitas, alvum sistunt e vino potae. Concitatricem vim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus foliis, quam oleae, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ea ac residente. Altera satyrios orchis cognominatur, et femina esse creditur. Distinguitur internodiis et ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur fere iuxta mare. Haec tumores, et vitia partium earum cum polenta illita sedat, vel per se. Superioris radix in lacte ovis colonicae data, nervos intendit: eadem ex aqua remittit.

LXIII. 2. Graeci satyrion, foliis lilii rubri, minoribus, et tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule laevi, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars et maior mares gignat, superior ac minor feminas. Et aliud genus satyrii erythraicon appellant, semine urticis maiore, laevi: durae radicis, cortice rubro, intus album includi, sapore subdulce, fere in montuosis inveniri. Venerem, etiamsi omnino manu teneatur radix, stimulari: adeo si bibatur in vino austero. Arietibus quoque et hircis segnioribus in potu dari. Et a Sarmatis, equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. Vim eius restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumta. In totum quidem Graeci, cum concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant: sic et crataegin cognominantes, et thelygonon, et arrhenogonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam

nabentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quae circa hoc tradidit Theophrastus, auctor alioqui gravis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbae cuiusdam, cuius nomen genusque non posuit.

LXIV. Sideritis adalligata varices minuit, et sine dolore persanat. Podagrae morbus rarior solebat esse non modo patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinus et ipse. Nam si Italiae fuisset antiquitus, Latinum nomen invenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam et in multis sponte desiit, et in pluribus cura. Medentur panacis radices, cum uva passa: succus hyoscyami cum farina, vel semen, scordion ex aceto: iberis, uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum et pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix e xiphio, semen e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoum in primo impetu podagrae rubentis, hoc est, calidae. Utrilibet vero convenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur et verbenaca illita, aut si pedes macerentur in aqua in qua decocta sit.

LXV. 1. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: quae talis est, mollugo vocatur.

2. Similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur.

LXVI. 3. Praecipue vero liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucae similis, qui conchyliis substernitur: non podagrae modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, priusquam exarefiat. Tria autem genera eius: latum, et alterum longius, quadamtenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tingunt: omnia eiusdem usus. Nicander ea et adversus serpentes in vino dedit. Salutare est et semen eius herbae, quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis resinae Colophoniae cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur et mandragorae folia cum polenta tusa. Talis vero tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus e centaurio minore. Idem nervis utilissimus. Item centauris. Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, humeris, spinae, lumbis, pota, ut in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragorae folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere silvestri, vel decocta in aqua. Digitorum in pedibus rimis polypodii radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia: amomi succus cum decocto: item centunculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat:

4. Item lappae boariae radix e vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. Perniunculos et cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino.

LXVII. Nunc peractis malis, quae membratim sentiuntur, dicemus de his, quae totis corporibus grassantur. Remedia autem haec communia invenio. Ante omnes potandam dodecatheum, de qua diximus: deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, et semen interaneorum vitiis. Ad omnes vero corporis dolores succum e scordio: item Vettonicae, quae pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit.

LXVIII. 1. Geranion aliqui myrrhin, alii merthryda appellant. Similis est cicutae, foliis minutioribus, et caule brevior, rotunda, saporis et odoris incundi. Nostri sic eam tradunt. Graeci foliis candidioribus paulo quam malvae, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis, binûm palmorum: et in his, foliis, inter quae in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemones, divisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima: et fere talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: et cruda idem praestat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere et myrrha potum. Phthisin sanat et plantaginis succus, si bibatur, et ipsa decocta. In cibo cum sale et oleo, et a somno matutino, refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica vero phthisicis, ecligmate cum melle, fabae magnitudine: agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon, cum centaurio maiore in vino. Phagedaenis (quod nomen sine modo esurientium est, et alias hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumti.

LXIX. 2. Inter mala universi corporis vigiliae sunt plerisque. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, et odore, et peruncto capite: aizoum, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subiiciatur: et oenotheras, sive onuris, hilaritatem afferens in vino, amygdalaceo folio, flore roseo, fruticosa, longa radice, et cum siccata est, vinum olente. Haec in potu data feras quoque mitigat.

Cruditates, quae nauseam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota a coena concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmae pondere: et crapulam discutit. Item agaricum post cibum in aqua calida potum. Paralysin Vettonica sanare dicitur: item iberis, ut dictum est. Eadem et torpentibus membris prodest: item argemonia, omnia quae periclitentur secari, discutiendo.

LXX. Comitiales sanant panacis, quam Heraclion diximus, radices potae cum coagulo vituli marini, ita ut sint panacis tres partes: plantago pota: Vettonicae in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolii ex aqua. Sanat et archezostis, sed anno pota. Sanat et baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandri uno in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyssopi baccae ternae contritae, et in aqua potae diebus sedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini aequis portionibus potum: quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vettonicae farina pondere X. III. cum aceti scillitici cyatho, mellis Attici uncia: scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor.

LXXI. Febres frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas sideritis cum oleo: item ladanum, quod in segetibus nascitur, contusum: plantago ex aqua mulsa, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radicis madefactae vel tusae: vel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquae dedere. Iidem in quartanis et quaternas fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam e caule eximat, dicatque ad quem liberandum febre id faciat, et alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt a febre liberari. Item Vettonicae drachmam, in aquae mulsae cyathis tribus: vel agaricum, maxime in his febribus, quae cum horrore veniant. Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura ceteris: alii omnibus, tres obolos cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem et iumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis a quarto. Bibitur et semen hyperici utriusque in quartanis, et horroribus. Vettonicae farina, quae omnes horrores coercet. Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per nivem ituris bibere id perun-

gique eo praecipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit.

LXXII. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. E diverso lethargicos excitare labor est: hoc praestante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicae farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidae: vel e carbone in conspectu exstincto, favilla digito sublata et illita: vel plantago tusa.

LXXIII. Tithymalus characias hydropicos sanat: plantago in cibo, cum prius panem siccum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum, vel semen lonchitidis duabus lingulis ex aqua potum: psyllion ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix e mulso: ebuli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quod duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina: trifolii radix drachmis duabus ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine: semen hyperici, quod coris appellatur.

1. Acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenae decocta in aqua ad dimidias.

2. Praecipue tamen chamaeactes succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitae emendant plantago, cyclamini radix e melle: ebuli folia trita, et e vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus.

LXXIV. Igni sacro medetur aizoum: folia trita cicutae: mandragorae radix. Secatur in asses, ut cucumis: primoque super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur in vino aut aceto. Prodest et vino myrteo fovere. Mentae sextans, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quae medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, et enecat, si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, et peristereos per se: radix persolatae. Aliis quae serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aizoum, succus linozostis ex aceto.

LXXV. Radix polypodii illita luxatis medetur. Doloremque et tumores tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum et contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus tumoribusque illinuntur, quae etiamdum discuti possunt.

LXXVI. Morbum regium in oculis praecipue mirari est, tenuitatem illam densitatemque tunicarum felle subeunte. Hippocrates a septimo die in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero et citra febres, impugnaturque centaurio maiore (ut diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacae folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, et a perfrictionibus tuto: sudores enim felleos movet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis utriusque inspersum potioni, vel cum absinthio aut cicere decoctum: hyssopi baccae cum aqua potae: lichen herba, si, cum sumitur, cetero olere abstineatur: polythrix in vino data, struthion in mulso.

LXXVII. Passim et in quacunque parte maxima incommoda nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt et folia ephedri illita.

LXXVIII. Fistulae quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus, collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale et melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla cervina calefacta et imposita: verbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur: vel aristolochiae radix, vel succus tithymali.

LXXIX. Collectiones inflammationesque sanant argemoniae folia illita. Duritias et collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium decoctum in aceto: verbasci folia vel radix, hyssopum e vino impositum: acori radix, decocto eius herbae foventibus: aizoum. Item quae contusa sint, duritiasque et sinus corporis, illecebra. Omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quae sint in ossibus, satyrii radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomae et collectiones omnes fuco maris, priusquam inarescat. Et alceae radix collectiones discutit.

LXXX. Ambusta sanantur plantagine, arctio, ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta et contrita illinuntur: radices cyclamini cum aizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellavimus.

LXXXI. Nervis et articulis convenit plantago trita cum sale: argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Nervorum duritiae aegilops succo, doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis, et opisthotonicis perungi: semine hyperici, quod coris vocatur, idemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis, alceae radix bibitur ex aqua mulsa. Sic et rigores excalfacit.

LXXXII. Sanguinis profluvium sistit herbae Paeoniae semen rubrum. Eadem et in radice vis. Clymenos vero, si ore sanguis reiiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive feminarum utero. Item Lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum et illitum: cicutae semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: aizoum, astragali radix: sistit et ischaemon, et Achillea.

LXXXIII. 1. Equisetum hippuris a Graecis dicta, et in pratis vituperata nobis, (est autem pilus terrae, equinae setae similis,) lienes cursorum exstinguit decocta fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, et per triduum heminis pota: unctis esculentis ante diem unum interdicitur. Graecorum varia circa hanc opinio. Alii pinus foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti. Alii hippurin, alii ephedron, alii anabasin vocant. Traduntque iuxta arbores nasci, et scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit: item alvum. Medetur dysentericis in vino dulci, potus cyathis tribus. Urinam ciet: tussim, orthopnoeam sanat: item rupta, et quae serpunt. Intestinis et vesicae folia bibuntur. Enterocelem cohibet. Faciunt et aliam hippurin, brevioribus et mollioribus comis, candidioribusque, perquam utilem ischiadicis, et vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum.

Et nymphaea trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitve ab infernis. Sideritis tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit et ferulae ci-

nis, vel carbo: fungus vero etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur.

LXXXIV. 2. Per nares autem fluenti, et cicutae semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicae farina e lacte caprino pota, sistit ex ubere fluentem: plantagoque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatae cum axungia vetere illita probatur.

LXXXV. Ruptis, convulsisque, ex alto deiectis, centaurium maius, Gentianae radix trita vel decocta, vel succus Vettonicae, et hoc amplius a vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum item contusis et eversis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus: aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est: acori radix, aizoum omne, sed maioris succus efficacissime: item symphyti radicis decoctum: daucum crudum. Erysithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur e vino: item chamaerops: et in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis.

LXXXVI. Item phthiriasi, (qua Sulla Dictator consumtus est, nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus,) resistitur uvae taminiae succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo taedio liberat.

LXXXVII. Hulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix ex vino calido illinitur manantibus. Siccat privatim, quam Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: hulceribusque, quae serpunt, deploratis auxilio est, cum aeris flore vino temperato, omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, Apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se insparsa consumit. Polemonia hulcera, quae cacoethe vocant, sanat: centaureum maius insparsum vel illitum, item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat et persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem Gentiana hulceribus, quae serpunt, radice tusa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum Lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter feminarum, senum, et infantium. Igni emollita melior, et cum ceroto, crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum, chelidonia quoque siccantur: vulnera adeo, ut etiam pro spodio utantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota sagittas pellit, et alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquae cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamnum. Utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermesque extrahit: item clavos in hulcere natos, et infixa corpori omnia, praecipue sagittas, et ossa fracta cum resina. Cava vero hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale et melle. Radices persolatae, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia veteribus. Cum axungia utrumque: et suo folio operitur. Damasonium, ut in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumque hulcerum facit. Manantia nymphaeae heracliae radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem et contra steatomata efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, ut squamam ossibus extrahat. Praestant hoc et anagallides, cohibentque quas vocant nomas, et rheumatismos. Utiles et recentibus plagis, sed praecipue senum corpori. Cum ceroto apostemata et hulcera tetra, folia mandragorae recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mixta mero: aizoum herpetas quoque et nomas, ac putrescentia, sicut erigeron verminosa: recentia autem vulnera astragali radix: et vetera quoque hulcera purgat hypocisthis utraque. Leontopodii semen tritum in aqua, et cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangraenas, phagedaenas, putria, vel decocto ramorum cum polenta et oleo: orchis radices hoc amplius, et cacoethe ex aceto cum melle, siccae et recentes: per se onothera efferantia sese hulcera sanat. Scythae vulnera scythice curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus praesanatis asphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta et illita: quibuscunque vero Apollinaris. Astragali radix in pulverem trita humidis hulceribus prodest: item callithrix decocta in aqua. Privatim vero iis quae calceamento facta sint, verbenaca: nec non et Lysimachia contrita, ac nymphaea arida infriata. Polythrix inveteratis iisdem utilior.

LXXXVIII. Polycnemon cunilae bubulae similis est, semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et dulci odore: ferro factis vulneribus commanducata imponitur, quinto die solvitur. Symphyton ad cicatricem celerrime perducit: item sideritis. Haec imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragorae foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trixaginis folia in oleo contrita iis maxime adhibentur hulceribus, quae serpunt: et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, et melanias veteres, addito sale.

LXXXIX. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachii radix, quae et ungues scabros aufert. Linozostidis utriusque folia, vel succus illitus. Tithymali omnes genera verrucarum omnia: item omnia pterygia, varosque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum. Artemisiam et elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire.

XC. Muliebribus morbis medetur maxime in universum Paeoniae herbae semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem ēt in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio menses et sudores: scordotis potu et illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvarum vitia, aut quae a partu fiunt. Menses nimios sistit Achillea imposita, et decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix e cataplasmate: et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositae extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vulvas purgat, appositumque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit: nidore corrigit vulvas. Centaurei minoris succus potu, fotuque menses ciet. Item maioris radix, in vulvae doloribus iisdem modis prodest. Derasa vero et apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vulvae: in strangulatu bibitur. Sed praecipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transversos eiicit: bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad haec efficax, ut ne in cubiculum quidem praegnantium inferatur. Nec potu tantum, sed et illitu, et suffitu valet. Proxime pseudodictamnum. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarii. Pluribus tamen modis aristolochia prodest: nam et menses et secundas ciet, et emortuos partus extrahit, myrrha et pipere additis, pota, vel subdita.

Vulvas quoque procidentes inhibet fotu, vel suffitu, vel subiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, mensiumque difficultatem, agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo et melle. Item apposita nymphaeae Thessalae radix, dolori medetur. In vino nigro pota, profluvia inhibet. E diverso ciet cyclamini radix pota et apposita: et vesicae insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, vulvam sanat. E xiphio radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vulvae nidore ustum recreat: menses albos praecipue psyllium drachma in cyathis tribus aquae mulsae ciet: semen mandragorae potum vulvam purgat. Menses ciet succus appositus, et emortuos partus. Nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulphure: contra facit batrachion potu vel cibo, ardens alias (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale, et oleo, et cumino. Daucum et menses et secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit vulvas: dolori earum exhulceratisque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hypericum utrumque, appositum. Ante alia vero (ut Hippocrati videtur) crethmos e vino, semine vel radice: cortice trahit et secundas: succurrit et strangulationibus ex aqua pota. Item radix e geranio peculiariter secundis, inflationibusque vulvarum conveniens: purgat hippuris pota et apposita vulvas. Polygonus pota menses ciet, et althaeae radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia vulvae medetur trita, ex oleo irino, aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses et secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri, immo cum farina hordeacea. Acoron quoque utile est interioribus feminarum morbis, et conyza utraque, et crethmos. Et anthyllides duae, vulvis utilissimae, torminibusque, secundarum morae, in vino potae. Callithrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro, profluvium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacae pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, praestantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllii defervefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia praeclare dantur ex aqua. Constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperae. Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: item Vettonicae farina ex aqua mulsa.

XCI. 1. Arsenogonon et thelygonon herbae sunt habentes uvas floribus oleae similes, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. Thelygoni potu feminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleae, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alii utramque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile.

XCII. 2. Mammarum vitiis aizoum, quod digitellum appellavimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: sonchum in farre coctum. Quae vero mastos vocatur, illita, pilos mammarum e partu nascentium aufert, et testas in facie: aliaque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphaea Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliae grana mixta cerae liquidae extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat.

XCIII. 1. Capillum Lysimachia flavum facit: denigrat hypericon, quod et corion vocatur.

2. Item ophrys herba denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat et Polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verum iam et viris est in usu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali succo, vel in Sole cum oleo illito crebro, vel evulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum et reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVII.

I. Crescit profecto apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturae ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe divinam, etiam cum homo inveniret: eandemque omnium parentem et genuisse haec, et ostendisse, nullo vitae miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Maeotis paludibus, et euphorbiam e monte Atlante ultraque Herculis columnas: et ipso rerum naturae defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis, itemque Aethiopidem ab exusto sideribus axe: alias praeterea aliunde ultro citroque humanae saluti in toto orbe portari, immensa Romanae pacis maiestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes iuga, partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. Aeternum, quaeso, deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

II. Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari, cum constet omnium venenorum ocissimum esse aconitum: et tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemtas dormientes a Calpurnio Bestia uxores M. Caecilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius in digitum. Ortum fabulae narravere, e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam Ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in usus hu-

manae salutis vertere: scorpionum ictibus adversari, experiendo datum in vino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento. Sola haec pugna est, cum venenum in visceribus reperit: mirumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentque pallentes, et vinci se confitentur. Auxiliatur his elleborum album, tactu resolvente: ceditque aconitum duobus malis, suo et omnium. Quae si quis ullo forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantque gustatu earum pantheras: nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellavere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? et quoties fiat etiam nunc ut novum nasci? quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit. Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem et parens rerum omnium et magistra natura, utraque coniectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire iudicemus. Pudendumque rursus, omnia animalia, quae sint salutaria ipsis, nosse, praeter hominem. Sed maiores oculorum quoque medicamentis aconitum misceri saluberrime promulgavere: aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellavere, alii thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incurvatur paulum scorpionum modo, quare et scorpion aliqui appellavere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul et e longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne pulvere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii quoniam vis eadem in morte esset, quae cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

III. Aethiopis folia habet phlomo similia, magna et multa, et hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem arctio, multis concavum alis: semen cervo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccae nigrescunt, durantque, ut cornua videri possint. Praeter Aethiopiam nascuntur, et in Ida monte Troadis, et in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vulvis potae in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctae potu dantur. Sed quae ex Aethiopia venit, eximia est, atque illico prodest.

IV. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius ustae nidor urinam ciet, vulvasque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis, quoniam diutissime non marcescit.

V. Aloe scillae similitudinem habet, maior, et pinguioribus foliis, ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo, in terram demissa: gravi odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur et in Asia: non tamen ea utuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirifice enim conglutinat, vel succo. Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, ut aizoum maius. Quidam et caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui et folia. Invenitur et per se lacrima adhaerens. Ergo pavimentandum, ubi sata sit, censent, ut lacrima non absorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudaea super Hierosolyma metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra et dura, arenosa quoque, quae et gustu intelligitur. Gummi adulteratur, et acacia. Natura eius spissare, densare, et leniter calfacere: usus in multis, sed principalis alvum solvere, cum paene sola medicamentorum, quae id praestant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla vi contraria. Bibitur drachma: ad stomachi vero dissolutionem, in duobus cyathis aquae tepidae vel frigidae, cochlearis mensura, bis terve in die ex intervallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus et fronti imposita ex aceto et rosaceo, dilutiorque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea convenit: privatim prurigines et scabiem genarum: item insignita ac livida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonsillas, gingivas, et omnia oris hulcera. Sanguinis exscreationes, si modicae sint, drachma ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque sanguinem, et undecunque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Alias etiam est vulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimisque sedis alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coercenda. Haemorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriae infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur a coena modico intervallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur et pilulae cum melle decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod sit arenosissimum, subsidat. Aut torretur in testa, pennaque subinde versatur, ut possit aequaliter torreri.

VI. Alcea folia habet similia verbenacae, quae aristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosae, radices albas, cum plurimum sex, cubitales, obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Usus radicis ex vino vel ex aqua dysentericis, alvo citae, et ruptis convulsis.

VII. Alypon cauliculus est molli capite, non dissimilis betae, acre gustatu ac lentum, mordensque vehementer et accendens. Alvum solvit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima sex: ea purgatione quibus datur e gallinaceo iure.

VIII. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde et alsine dicta est. Incipit a media hieme, arescit aestate media: cum prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse, quae iustius myosotis vocetur. Haec eadem erat quae helxine, nisi minor minusque hirsuta esset. Nascitur in hortis, et maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Usus eius ad collectiones inflammationesque: et in eadem omnia quae helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis, hulceribusque cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur.

IX. Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folliculos in cirris habens, et in his semen: nascitur in maritimis Syriae maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim urinas ciet. Datur et podagricis illiniturque. Idem effectus et seminis.

X. Androsaemon, sive (ut alii appellavere) ascy-

ron, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribusque, et magis rubentibus. Folia alba rutae figura: semen papaveris nigri. Comae tritae sanguineo succo manant. Odor eis resinosus. Gignitur in vineis. Fere medio autumno effoditur, suspenditurque. Usus ad purgandam alvum tusae cum semine, potaeque matutino, vel a coena duabus drachmis in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest ischiadi maxime. Sed postera die capparis radicem resinae permixtam devorare oportet drachmae pondere, iterumque quatridui intervallo eadem facere: a purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur et podagris, et ambustis, et vulneribus, cohibens sanguinem.

XI. Ambrosia vagi nominis est, et circa alias herbas fluctuati: unam habet certam, densam, ramosam, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice breviore, foliis rutae circa imum caulem. In ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Usus eius ad ea quae discuti opus sit.

XII. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem foeno Graeco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore iucunda, post ver spinosa. Estur etiam muria condita. Recens vero margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias.

XIII. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, gravis odore, flore oleris: semen in corniculis non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficulterque parientibus adalligantur, ita ut a partu statim auferantur. Quod si emortuus haereat, et secundae mensesque morentur, drachma bibuntur in passo folia. Sic et suspiriosis dantur: et in vino vetere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendisque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit.

XIV. Anonymos non inveniendo nomen invenit. Affertur e Scythia, celebrata Hicesio, non parvae auctoritatis medico: item Aristogitoni: in vulneribus praeclara, ex aqua tusa et imposita: pota vero, mammis praecordiisque percussis: item sanguinem exscreantibus. Putavere et bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quae adiiciuntur: recente ea, si uratur, ferrum aut aes ferruminari.

XV. Aparinen aliqui omphacocarpon, alii philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. Semen rotundum, durum, concavum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratisve, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: et contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur.

XVI. Arction aliqui arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt: caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada et stranguriam: e vino ambustis imponitur, et pernionibus. Foventur eadem cum radice semine trito in vino.

XVII. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cavernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibusque opacis, humidis: laudatissima in Creta. Huius foliorum in aceto decocto per dies XL poto lienem absumi aiunt: et illinuntur autem: eadem sedante singultus. Non danda feminis, quoniam sterilitatem facit.

XVIII. Asclepiades folia ederae habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus grave, semen securidacae. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, et contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu.

XIX. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum praesentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellae modo radiata. Bibitur et adversus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, et iuxta cinctus alligari. Prodest et coxendicis dolori adalligata.

XX. Ascyron et ascyroides similia sunt inter se, et hyperico: sed maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes: capitulis parvis, luteis. Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. Comae tritae velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsaemon vocavere. Usus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Alvum solvit, bilem detrahit. Illinitur et ambustis.

XXI. Aphaca tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora et madidiora lenticula. Nascitur in arvis. Natura ei ad spissandum efficacior, quam lenti: reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi alvique fluxiones sistit semen decoctum.

XXII. Alcibion qualis esset herba, apud auctores non reperi. Sed radicem eius et folia trita, ad serpentis morsum imponi et bibi: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

XXIII. Alectorolophos, quae apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristae, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito: et caligini oculorum. Solidum semen coniicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, et intumescit, ac per se exit.

XXIV. Alum nos vocamus, Graeci symphyton petraeum, simile cunilae bubulae, foliis parvis, ramis tribus aut quatuor a radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, salivam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petraeum cognominatum: utilissimum lateribus, renibus, torminibus, pectori, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, et in vino decocta, et aliquando superlinitur. Quin et commanducata sitim sedat, praecipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur, et contusis: lenit interanea. Alvum sistit cocta in cinere, detractisque folliculis trita cum piperis novem granis, et ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta praestantia est, ut carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: unde et Graeci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

XXV. Alga rufa et scorpionum ictibus.

XXVI. Actaea gravi foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, ut ederae, baccis mollibus, nascitur in opacis et asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus feminarum morbis.

XXVII. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Iovis flammam appellavimus in violis: fert semen Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquae cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, alvum solvit leniter, ideoque hydropicis datur. Vulvae vitia et cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos

quoque uti hac herba prodest, tusa cum foliis, et illita cum succo suo.

XXVIII. Absinthii genera sunt plura: Santonicum appellatur a Galliae civitate: Ponticum a Ponto, ubi pecora pinguescunt illo, et ob id sine felle reperiuntur: neque aliud praestantius, multoque Italicum amarius, sed medulla Pontici dulcis. De usu eius convenit dicere, herbae facillimae, atque inter paucas utilissimae, praeterea sacris populi Romani celebratae peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigae certant in Capitolio, victorque absinthium bibit: credo, sanitatem praemio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, et ob hoc sapor eius in vina transfertur, ut diximus. Bibitur et decoctum aqua, ac postea nocte et die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in caelestis aquae sextariis tribus: oportet et salem addi. Vetustissime in usu est. Bibitur et madefacti dilutum: ita enim appelletur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquae), tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut et succus expressi. Exprimitur autem, cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in aeneo vase ad tertias, X heminis in aquae sextariis XLV, iterumque percolatum lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quaeritur succus. Sed hic absinthii inutilis stomacho capitique est, cum sit ille decocti saluberrimus. Namque adstringit stomachum bilemque detrahit, urinam ciet, alvum emollit, et in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi et inflationes discutit cum sili et nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget: concoctiones adiuvat. Cruditates detrahit cum ruta, et pipere, et sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinae aquae veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, et mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam et in polenta dedere supra dictum pondus, addito pulegio: alii pueris in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumtum. In regio morbo crudum bibitur cum apio, aut adianto. Adversus inflationes, calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Adversatur fungis ex aceto: item visco: cicutae ex vino, et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur, sugillatis cum melle. Aures decoctum eius vaporis suffitu sanat: aut si manent sanie, cum melle tritum. Urinam ac menses cient tres quatuorve ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquae VI. Menses privatim cum melle sumtum, et in vellere appositum. Anginis subvenit cum melle et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recentia, prius quam aqua tangantur, impositum: praeterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat et pruritus. Non est dandum in febri. Nauseam maris arcet in navigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit: et fumo, si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceoque permixtus.

XXIX. Est et absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. Huius ramum Isiaci praeferre solemne habent. Angustius priore, minusque amarum, stomacho inimicum, alvum mollit, pellitque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo et sale, aut in farinae trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquae sextario ad dimidias.

XXX. Balloten alio nomine porrum nigrum Graeci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quam porri, et nigrioribus, graveolentibus. Vis eius efficax adversus canis morsus, ex sale foliis tritis impositae: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat et sordida hulcera cum melle.

XXXI. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totos nascitur: folia cichorio similia. Invenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii artemisiam.

XXXII. Brabyla spissandi vim habet, cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt auctores.

XXXIII. Bryon marinum, herba sine dubitatione est, lactucae foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensis. Praecipua siccandi ei spissandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, praecipue podagrae, et quidquid refrigerare opus sit.

XXXIV. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani.

XXXV. Catanancen Thessalam herbam, qualis sit, a nobis describi supervacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa et cemos silebitur a nobis.

XXXVI. Calsa duorum generum est. Una similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam inarescat, ususque eosdem habet, quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas alvos, mensesque mulierum: item caulis cum foliis in leguminibus decoctus, sanat tenesmon.

XXXVII. Alterum genus eius quidam anchusam vocant, alii rhinochisiam. Folia lactucae longiora, plumosa, radice rubra, quae ignes sacros cum flore polentae sanat imposita: iocineris autem vitia, in vino albo pota.

XXXVIII. Circaea strychno sativo similis est, flore nigro, pusillo, parvo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibiturque ad dolorem vulvae et vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusae, noctem et diem. Trahit eadem potio et secundas: semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto.

XXXIX. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. Spinae molles sunt. Folia bovis linguae similia, minora, subcandida, et in cacumine capitula purpurea, quae solvuntur in lanugines. Hanc herbam radicemve eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt.

XL. Crataeogonon spicae tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milii, vehementer aspero gustu: quod si bibant ex vino ante coenam, tribus obolis in cyathis aquae totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XL, virilis sexus partum futurum aiunt. Est et alia crataeogonos, quae thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem crataeogoni bibentes mulieres intra XL diem concipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, et atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit crataegon, sive crataegona, quam Itali aquifoliam vocant.

XLI. Crocodilion chamaeleonis herbae nigrae figuram habet, radice longa, aequaliter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem

per nares pellit copiosum crassumque, atque ita lienem consumere dicitur.

XLII. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleae, mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quae durior est, et inferiore quae mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in vineis fere inventi. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem feminae, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos. Adversantur alter alteri.

XLIII. Chrysolachanum in pineto, lactucae simile nascitur. Sanat nervos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Namque et hoc vitio laboravere proximi utique herbarii nostri, quod ipsi notas velut vulgares, strictim, et nominibus tantum indicavere: tanquam coagulo terrae alvum sisti, stranguriam dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua:

XLIV. Cuculi folia trita cum aceto, serpentium ictibus et scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii Graece strychnon: acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis dolori cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita.

XLV. Peculiaris est Alpinis maxime fluminibus conferva, appellata a conferruminando, spongia aquarum dulcium verius, quam muscus aut herba, villosae densitatis atque fistulosae. Curatum ea scio, omnibus fere ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem, circumdata universo corpori, aquam suam inspergentibus, quoties inaresceret, raroque, nec nisi deficientem herbam mutationis causa resolventibus, convaluisse vix credibili celeritate.

XLVI. Cocco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaque in pane devoratur ne adurat, cum gulam transit. Huic vis praesentanea contra cicutam.

XLVII. Sistit alvum dipsacos: folia habet lactucae, bullasque spinosas in dorsi medio, caulem duûm cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concavo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in vino radice, usque dum sit crassitudo cerae, ut possit in fistulas collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam et alarum, quas supra diximus, succum illinunt his.

XLVIII. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa: illinitur enim, usque dum sudores evocet: iterumque, et tertio, ita ne sudor abluatur.

XLIX. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circumdatis utrinque foliis pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine vero eius pro pipere utuntur.

L. Elatine folia habet helxinae, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve a radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, et ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis et impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysenteria liberat.

LI. Empetros, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo: quo propius mari fuerit, minus salsa est: potaque bilem trahit, ac pituitas: quo longius magisque terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit. Qui fidem promisso huic quaerunt, affirmant lapillos, qui subfervefiant una, rumpi.

LII. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, iocineris vitiis utilissima, et contra venena pota.

LIII. Epimedion caulis est non magnus, ederae foliis denis atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore. Nascitur in humidis, et huic spissandi refrigerandique natura, feminis cavenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent.

LIV. Enneaphyllon, longa folia novena habet, causticae naturae. Imponitur lana circumdatum, ne urat latus: continuo enim pusulas excitat: lumborum doloribus et coxendicum utilissimum.

LV. Filicis duo genera, nec florem habent, nec semen. Pterin Graeci vocant, alii blechnon, cuius ex una radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Graeci vocant, alii nymphaeam pterin. Est autem singularis, atque non fruticosa, brevior, molliorque, et densior, foliis ad radicem canaliculata. Utriusque radice sues pinguescunt. Folia utriusque lateribus pinnata, unde nomen Graeci imposuere. Radices utrique longae in obliquum, nigrae, praecipue cum inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. Pellunt interaneorum animalia: ex his taenias cum melle: cetera ex vino dulci triduo potae. Utraque stomacho inutilissima. Alvum solvit: primo bilem trahens, mox aquam: melius taenias cum scammonii pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, post unius dici abstinentiam bibitur, melle praegustato contra rheumatismos. Neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, ceteris sterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoque cervicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: ustae etiam fugant nidore. Fecere medici huius quoque herbae discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica.

LVI. Femur bubulum appellatur herba, nervis et ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita.

LVII. Galeopsis, aut, ut alii, galeobdolon, vel galion, caulem et folia habet urticae laeviora, et quae gravem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caulesque duritias et carcinomata sanant, ex aceto, trita et imposita: item strumas. Panos et parotidas discutiunt. Ex usu est et decoctae succo fovere. Putrescentia quoque et gangraenas sanat cum sale.

LVIII. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso et lenticulae foliis similis: aversa candidiora. Rami in terram serpunt quini senive, admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Invenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauserint, balineis uti convenit.

LIX. Glaucion in Syria et Parthia nascitur, humilis herba, densis foliis, fere papaveris, minoribus tamen sordidioribusque: odoris tetri, gustus amari cum adstrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exemto succum exprimunt eiusdem nominis: usus est et succi et foliorum, si terantur, adversus epiphoras, quae universae uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion

vocant. Lactis quoque ubertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua.

LX. Glycyside, quam aliqui Paeoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri: folia qualia isatis, pinguiora, rotundioraque, et minora: semen in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Femina existimatur, cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo aut sex adhaerent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaque. Ea gustu adstringit. Feminae folia myrrham redolent, et densiora sunt. Nascuntur in silvis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix vero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Usus in his diversus. Rubra enim grana rubentes menses sistunt, XV fere pota in vino nigro. Nigra grana vulvis medentur, ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores sedat in vino, alvumque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam: arteriam autem et stomachum decocta in vino: alvumque sistit: estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmae satis sunt. Grana nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum est numero. Stomachi vero erosionibus, et esse ea, et illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Utrumque auxiliatur a serpente percussis: et pueris contra calculos, incipiente stranguria.

LXI. Gnaphalion alii chamaezelon vocant, cuius foliis albis mollibusque pro tomento utuntur: sane et similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones mensesque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur et putrescentibus hulcerum.

LXII. Gallidragam vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem et spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhaeret simile ovo. In hoc crescente aetate vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, et ita si terram non attigerint.

LXIII. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine, tenui culmo: quale hordeum restibile. Haec circa caput alligata, vel circa lacertum, educit e corpore aristas. Quidam ob id aristidam vocant.

LXIV. Hyosiris intubo similis, sed minor, et tactu asperior: vulneribus contusa praeclare medetur.

LXV. Holosteon sine duritia est, herba ex adverso appellata a Graecis, sicut fel dulce, tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen: foliis angustis, adstringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Usus eius ad convulsa, rupta, in vino pota. Et vulnera quoque conglutinat. Nam et carnes coguntur, addita.

LXVI. Hippophaeston nascitur in spinis, ex quibus fiunt aeneae fulloniae, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, et foliis parvis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur aestate, ad solvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, et tremulis, hydropicis. Contra vertigines, orthopnoeas, paralyses incipientes.

LXVII. Hypoglossa folia habet figura silvestris myrti, concava, spinosa, et in his ceu linguas, folio parvo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit.

LXVIII. Hypecoon in segetibus nascitur, foliis rutae. Natura eius eadem, quae papaveris succo.

LXIX. Idaeae herbae folia sunt, quae oxymyrsines: adhaerent his velut pampini, in quibus flos. Ipsa alvum, mensesque, et omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendique naturam habet.

LXX. Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium, quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthii. Contra tussim, et cetera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa: item iocineri utilissima.

LXXI. Lathyris folia habet multa, lactucae similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tuniculis continetur, ut capparis: quae cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Haec vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. Trahunt et bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum laedunt. Itaque inventum est, ut cum pisce aut iure gallinacei sumerentur.

LXXII. Leontopetalon, alii rhapeion vocant, folio brassicae, caule semipedali: alae multae, semen in cacumine, in siliquis, ciceris modo: radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in arvis. Radix adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota: nec alia res celerius proficit. Datur et Ischiadicis.

LXXIII. Lycapsos longioribus, quam lactuca, est foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudores in febribus movet, succo aquae calidae admixto.

LXXIV. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui aegonychon vocant, alii Dios pyron, alii Heracleos. Herba quincuncialis fere, foliis duplo maioribus, quam rutae, ramulis surculosis, crassitudine iunci: gerit iuxta folia singulas veluti barbulas, et earum in cacuminibus lapillos candore et rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. Ipsi, qua pediculis adhaereant, cavernulas habent, et intus semen. Nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quidquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere auctores tradunt. Ego vulsam, non haerentem vidi. Iis lapillis drachmae pondere potis in vino albo calculos frangi pellique constat, et stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est visu statim, ad quam medicinam nata sit. Est autem eius species, ut etiam sine auctore visu statim nosci possit.

LXXV. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit,

Φεύγετε χανθαρίδες, λίνος ἅγριος ὕμμε διώκει.

LXXVI. Limeum herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cervarium vocant. Ex hac in tres modios salivati additur, quantum in unam sagittam addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad praesepia oportet, donec purgentur, (insanire enim solent:) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi.

LXXVII. Leuce Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucon quidam vocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quae leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius auctores non tradunt, nec aliud, quam silvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem.

LXXVIII. Leucographis qualis esset, scriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem exscreantibus, tribus obolis cum cro-

co: item coeliacis: trita ex aqua et apposita, profluvio feminarum: oculorum quoque medicamentis, et explendis hulceribus, quae fiunt in teneris partibus corporis.

LXXIX. Medion folia habet iridis sativae, caulem tripedalem, et in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses feminarum sistit, ecligmate per aliquot dies sumto. Semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam feminarum datur.

LXXX. Myosota, sive myosotis, laevis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per intervalla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore caeruleo. Radix digitali crassitudine multis capillamentis fimbriata. Vis ei septica et exhulceratrix, ideoque aegilopas sanat. Tradunt Aegyptii, mensis quem Thothi vocant die XXVIII fere in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbae succo inungatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno.

LXXXI. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiae, tripedanea. Semen oleosum, quod et fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo.

LXXXII. Herba, quae vocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit.

LXXXIII. Natrix vocatur herba, cuius radix evulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno a feminis abigunt, quos mira persuasione Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuventur.

LXXXIV. Odontitis inter foeni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore.

LXXXV. Othonna in Syria nascitur, similis erucae, perforatis crebro foliis, flore croci: quare quidam anemonen vocaverunt. Succus eius oculorum medicamentis convenit. Mordet enim leniter et excalfacit, adstringitque siccando. Purgat cicatrices, et nubeculas, et quidquid obstat. Quidam tradunt lavari, atque ita siccatam digeri in pastillos.

LXXXVI. Onosma longa folia habet fere ad tres digitos, in terra iacentia, tria, ad similitudinem anchusae incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Praegnans si edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur.

LXXXVII. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas et menses: alvum sistit: suppurationes et collectiones discutit.

LXXXVIII. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos: et in iis folia nigra, ceu lini: semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eaedem, priusquam maturescat semen, concisae, et Sole siccatae, alvum sistunt. Post maturitatem vero collectae, et in sorbitione decoctae, rheumatismis ventris medentur, et per se tritae ex aqua caelesti bibuntur.

LXXXIX. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt et qui enterocelen habent.

XC. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, et ad colorem reducit. Eademque vitiligines concorporat.

XCI. Polygonon Graeci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur a terra, foliis rutae, semine graminis: succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: et potus cum vino, cuiuslibet partis profluvium, exscreationesque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellarique a multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alii polygonaton, a frequentia geniculorum: alii teuthalida, alii carcinethron, alii clema, multi myrtopetalon. Nec non inveniuntur, qui hanc feminam esse dicunt: marem autem maiorem, minusque nigram, et geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocunque haec modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. Semina alvum solvunt: largius sumta urinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi fervori folia imponuntur: vesicae dolori illinuntur, et ignibus sacris. Succus et auribus purulentis instillatur, et oculorum dolori per se. Dabatur et in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisque praecipue: item cholericis, dysentericis, et in solutione stomachi. Tertium genus oreon vocatur, in montibus nascens, arundini tenerae simile, uno caule, densis geniculis et in se fractis, foliis autem piceae, radicis supervacuae, inefficaeius quam superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus silvestre appellatur, paene arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur et oris hulceribus et attritis partibus. Propter gingivarum vero vitia commanducatur. Nomas sistit, omniaque quae serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Privatim vero sanat a nive facta hulcera. Herbarii et ad anginas utuntur illa: et in capitis dolore coronam ex ea imponunt: et contra epiphoras collo circumdant. In tertianis quidam sinistra manu evulsam adalligant: adeo contra profluvia sanguinis, nec ullam magis aridam quam polygonum, servant.

XCII. Pancration aliqui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lilii, longioribus crassioribusque, radice bulbi magni, colore rufo. Alvum solvit succo, cum farina ervi sumto: hulcera purgat. Hydropicis splenicisque cum melle datur. Alii decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eaque effusa radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos: et postea utuntur ad capitis hulcera, et cetera quae repurganda sunt. Item ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes: et ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Dant et propter ischiada in vino bibendum, et propter tormina, mensesque ciendos.

XCIII. Peplis, quam aliqui sycen, alii meconion, alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutae paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. Inter vites fere colligitur messibus: siccaturque cum fructu suo, subiectis, in quae excidat. Hoc poto alvus solvitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquae mulsae heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniisque ad molliendam alvum.

XCIV. Periclymenos fruticat et ipsa, ex intervallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, et quod difficile vellatur. Nascitur in arvis ac sepibus, convolvens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in umbra siccatum tunditur et in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus ad lienem: eumque urina cruenta, aut per alvum absumit: quod intelligitur a decimo statim die. Urinam cient et folia decocta: quae et orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuvant, secundasque pellunt pota simili modo.

XCV. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisve,

quale gith novimus, amarum, stomacho utile. Additur in antidota.

XCVI. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulae, gustu adstricto: quae pota lactis abundantiam facit.

XCVII. Poterion, aut (ut alii vocant) phrynion, vel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli usus, sed gustu acuto et odorato. Invenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, nervosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, praeciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira vulneribus sanandis traditur, praecipueque nervis vel praecisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones nervorum, et infirmitates, et incisuras iuvat.

XCVIII. Phalangites, a quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (ut in quibusdam exemplaribus invenio) leucacantha. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diversa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulae dimidiae figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei coloris. Huius folio vel flore vel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumque, et serpentium ictus: item contra tormina.

XCIX. Phyteuma quale sit, describere supervacuum habeo, cum sit usus eius tantum ad amatoria.

C. Phyllon a Graecis vocatur herba in saxosis montibus, femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, semine rotundo, papaveri simili. Haec sui sexus facit partus: mares autem semine tantum differens, quod est incipientis olivae. Utrumque bibitur in vino.

CI. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apii. Bibitur semen eius propter calculos et vesicae incommoda.

CII. Phalaris thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum: semen simile sesamae. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto cum melle et lacte. Idem et vitia vesicae sanat.

CIII. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hae tusae dantur in vino contra serpentes: prosunt et quadrupedibus.

CIV. Proserpinaca herba vulgaris est, eximii adversus scorpiones remedii. Eadem contrita, addita muria et oleo e maenis, anginam eximie curari tradunt. Praeterea et in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint, si subiiciatur linguae. Si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

CV. Rhacoma affertur ex his, quae supra Pontum sunt, regionibus. Radix costo nigro similis, minor et rufior paulo, sine odore, calfaciens gustu et adstringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesque sedat: vulnera sanat: epiphoras oculorum sedat ex passo illita: insignita cum melle, et alia lividentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoethe, et sanguinem reiicientibus drachmae pondere in aqua. Dysentericis etiam et coeliacis, si febri carent, in vino: sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur et decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta, convulsa, contusis, ex sublimi devolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid et myrrhae: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: sic et in tussi vetere, ac purulentis exscreationibus: item hepaticis, splenicis, ischiadicis: ad renum vitia, suspiria, orthopnoeas. Arteriae scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto imposita sanat. Bibitur contra inflationes, et perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores, et convulsiones.

CVI. Circa Ariminum nota est herba, quam resedam vocant. Discutit collectiones, inflammationesque omnes: qui curant ea, addunt haec verba: Reseda, morbos reseda; scisne, scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Haec ter dicunt, totiesque despuunt.

CVII. Stoechas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores levat. Antidotis quoque miscetur.

CVIII. Solanum Graeci strychnon vocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic vis reprimendi refrigerandique.

CIX. Smyrnion caulem habet apii, folia latiora, et maxime circa stolones multos, quorum a sinu exsiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, et cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi: semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente aestate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhae habet qualitatem: unde et nomen. Nascitur et in saxosis collibus, et in terrenis. Usus eius excalfacere. Urinam et menses cient folia et radix. Semen alvum sistit. Radix collectiones et suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest et contra phalangia ac serpentes, admixto cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota: sed particulatim, quoniam universitate vomitionem movet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi et orthopnoeae semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicae vitiis. Radix autem ruptis, convulsis. Partus quoque adiuvat, et secundas pellit. Datur et ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet et ructus: ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur et succus radici, utilis feminis, et thoracis praecordiorumque desideriis: calfacit enim et concoquit, et purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu: quibus et succus illinitur, et malagmate e cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso et oleo, et garo, maxime in elixis carnibus. Sinon concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax.

CX. Telephion portulacae similis est et caule et foliis. Rami a radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis, et maxime inter vites. Illinitur lentigini, et cum inaruit, deteritur. Illinitur et vitiligini, ternis fere mensibus, senis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur et vulneribus et fistulis.

CXI. Trichomanes adianto similis est, exilius modo, nigriusque, foliis lenticulae densis, amaris, adversis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Illitum cohibet capillos defluentes: aut si effluxerint, reparat. Alopeciasque densat tritum, et in oleo illitum. Sternumenta quoque gustatu movet.

CXII. Thalitruum folia coriandri habet pinguiora paulo, caulem papaveris. Nascitur ubique, praecipue in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle.

CXIII. Thlaspi duorum generum est: angustis foliis digitali longitudine et latitudine, in terram versis, in cacumine divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis: peltarum specie, semine incluso lenticulae effigie, nisi quod infringitur, unde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis et sepibus. Semen asperi gustus, bilem et pituitam utrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum thlaspi, aliqui Persicum napy vocant, latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum infusioni. Prodest et in-

guinibus utrumque. Praecipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina, et contra omnes collectiones, et contra vulnera, unaque manu tollat.

CXIV. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo et falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est adalligatam triduo absumere lienes.

CXV. Tragonis, sive tragion, nascitur in Cretae tantum insulae maritimis, iunipero similis, et semine, et folio, et ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, vel semen, impositione spicula e corpore eiicit: tunditur recens, et cum vino illinitur, aut siccae farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammisque unice medetur.

CXVI. Est et alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. Huius ramorum X aut XII cacumina trita ex vino pota coeliacis, dysentericis, sanguinem exscreantibus, mensiumque abundantiae auxiliantur.

CXVII. Est et tragopogon, quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu.

CXVIII. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias virium aetates esse. Longissimo tempore durat elaterium, ut diximus: chamaeleon niger XL annis: centaureum non ultra XII. Peucedanum sex: et aristolochia ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Et animalium quidem exterorum nullum aliud radices a nobis dictas attingit, excepta spondyle, quae omnes persequitur. Genus id serpentis est.

CXIX. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus prius matureseant: item seminum, ante radice propter succum incisa. Resolvitur autem omnium vis consuetudine: et desinunt prodesse, cum opus est, quae quotidie in usu fuere, aeque quam nocere. Omnes vero herbae vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis locis, et in aquiloniis: item siccis.

CXX. Sunt et gentium differentiae non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricisque, inesse Aegypti, Arabiae, Syriae, Ciliciae populis: e diverso Graeciae, Phrygiae omnino non innasci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticae Boeotiaeque Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quae contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit: artesque salutares inseruit et visceribus, quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. Tum vero illa animae auxilia praestantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVIII.

I. Dictae erant omnium rerum naturae, inter caelum ac terram nascentium, restabantque quae ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transversos, ex ipsis animalibus quae sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas, et florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, ceteraque genera remediorum inter nos viventia? cum praesertim, nisi carenti doloribus morbisque, vita ipsa poena fiat. Minime vero: omnemque insumemus operam, licet fastidii periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiae, quam utilitatum vitae, respectum habere. Quin immo externa quoque, et barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum auctores appellet. Quanquam et ipsi consensu prope iudicata eligere laboravimus, potiusque curae rerum, quam copiae institimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam a nobis naturas animalium, et quae cuiusque essent inventa: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam prosunt praebendo:) nunc quae in ipsis auxilientur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque haec esse quidem alia, illis tamen connexa.

II. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obvia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut viventibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantemque, et una ipsam animam ex osculo vulnerum: cum plagis ne ferarum quidem admoveri ora fas sit humana. Alii medullas crurum quaerunt, et cerebrum infantium. Nec pauci apud Graecos, singulorum viscerum membrorumque etiam sapores dixere, omnia persecuti usque ad resegmina unguium: quasi vero sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipsa medicina: egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista invenit ostenta? Tecum enim res erit, eversor iuris humani, monstrorumque artifex, qui primus ea condidisti: credo, ne vita tui oblivisceretur. Quis invenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quam remedia? Esto, barbari externique ritus invenerint, etiamne Graeci suas fecere has artes? Exstant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis e capite ossa plus prodesse: ad alia, amici et hospitis. Iam vero vi interemti dente gingivas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon calvaria interfecti, neque cremati, propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interemti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antaeus. Atque etiam quadrupedes homines sanavere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quae pernoctasset, suum morbis dando. Procul a nobis nostrisque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliva, tactusve corporis, ceteraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, aeque moriere, etiam cum obscoe-

nus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quae homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiva morte: idque in ea optimum, quod illam sibi quisque praestare poterit.

III. Ex homine remediorum primum maximae quaestionis, et semper incertae est, valeantne aliquid verba et incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere conveniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In universum vero omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas caedi sine precatione non videtur referre, nec Deos rite consuli. Praeterea alia sunt verba impetritis, alia depulsoriis, alia commentationis. Vidimusque certis precationibus obsecrasse summos magistratus: et ne quid verborum praetereatur, aut praeposterum dicatur, de scripto praeire aliquem: rursusque alium custodem dari qui attendat: alium vero praeponi, qui faveri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: utraque memoria insigni, quoties ipsae dirae obstrepentes nocuerint, quotiesve precatio erraverit, sic repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima stante. Durat immenso exemplo Deciorum patris filiique, quo se devovere, carmen. Exstat Tucciae Vestalis incestae precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno Urbis DCIX. Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra aetas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet praeire Quindecemvirûm collegii magister, si quis legat, profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum eventibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiva retinere in loco precatione: cum si semel recipiatur ea ratio, et deos preces aliquas exaudire, aut ullis moveri verbis, confitendum sit. De tota coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere, difficillimumque ex his, etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus.

IV. L. Piso primo annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum: multi vero, magnarum rerum fata et ostenta verbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum invenissent, missis ob id ad se legatis, Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praeclarum id fortunatumque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentavit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: *Hoc ergo dicitis, Romani? Hic templum Iovis optimi maximi futurum est: hic caput invenimus:* constantissima annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis legati Romani respondissent: *Non plane hic, sed Romae inventum caput dicimus.* Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fictiles in fornace crevissent, et iterum simili modo retentum augurium. Haec satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires et in nostra potestate esse: ac prout quaeque accepta sint, ita valere.

In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, observare se ea negaverint: quo munere divinae indulgentiae maius nullum est. Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt: QUI FRUGES EXCANTASSET. Et alibi, QUI MALUM CARMEN INCANTASSET. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittique illi eundem, aut ampliorem apud Romanos cultum. Et durat in pontificum disciplina id sacrum: constatque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.

Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet, ovorum, ut exsorbuerit quisque, calyces, cochlearumque, protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos, proximeque Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas recanere: et hunc unum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, an Latina inopinata, et quae ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum exspectans, ac dignum deo movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluvium sanguinis vulnerato femine Ulyssem inhibuisse carmine: Theophrastus, ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Caesarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

V. Libet hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem laetis precationibus invicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, Graecam Nemesin invocantes: cuius ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit? Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus: idque in febribus dierum observatione intelligitur? Cur ad primitias pomorum, haec vetera esse dicimus, alia nova optamus? Cur sternumentis salutamus? quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum (ut constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin et absentes tinnitu aurium praesentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat DUO, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi praefatus Africam. In ceteris vero gentibus, deos ante obtestatur, ut velint. Nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium videmus. Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus: quod in laevum fecisse, Galliae religiosius credunt. Fulgetras poppysmis adorare, consensus gentium est.

Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Servii Sulpicii principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit: nondum enim plures, quam convivae numerabantur. Nam sternumento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec instituere illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant deos: et ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin et repente conticescere convivium adnotatum est, non nisi in pari praesentium numero: isque famae labor est, ad quemcunque eorum pertinens. Cibus etiam e manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantive id acciderit: inter ex-

secratissima, si Pontifici accidat Ditis causa epulanti. In mensa utique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negant prodesse. Ungues resecari nundinis Romanis tacenti, atque a digito indice, multorum pecuniae religiosum est. Capillum vero contrectari, contra defluvia ac dolores capitis XVII Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id omnium spei, praecipueque frugum. M. Servilius Nonianus princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliusve ei praediceret, duabus literis Graecis P et A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mucianus ter consul, eadem observatione viventem muscam in linteolo albo: his remediis carere ipsos lippitudine praedicantes. Carmina quaedam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quaedam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

VI. Hominum monstrificas naturas et veneficos aspectus diximus in portentis gentium, et multas animalium proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familiis quae sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, suctuve modico. Quorum e genere sunt Psylli, Marsique, et qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Evagon nomine, a consulibus Romae in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum praebuit. Signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliva. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat: sicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui unquam fuerint serpentium canisve dente laesi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum foetus, abortu vitiant. Tantum remanet virus, excepto semel malo, ut venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus a scorpione aliquando percussi, nunquam postea a crabronibus, vespis, apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, vestem a tineis non attingi, quae fuerit in funere: serpentes aegre, praeterquam laeva manu extrahi: e Pythagorae inventis non temere fallere, impositivorum nominum imparem vocalium numerum, clauditates, oculive orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem laevis. Ferunt difficiles partus statim solvi, cum quis tectum, in quo sit gravida, transmiserit lapide, vel missili, ex his, quae tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, ursum. Probabilius id facit hasta velitaris, evulsa e corpore hominis, si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic et sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus et Archelaus scribunt. Quin et comitialem morbum sanari cibo e carne ferae occisae eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicae sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Naevos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi.

VII. Hominum vero in primis ieiunam salivam contra serpentes praesidio esse, docuimus. Sed et alios efficaces eius usus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo et fascinationes repercutimus, dextraeque clauditatis occursum. Veniam quoque a deis spei alicuius audaciores petimus, in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adiuvare: incipientes furunculos ter praesignare ieiuna saliva. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem poeniteat ictus eminus cominusve illati, et statim exspuat mediam in manum, qua percussit, levatur illico percussus a poena. Hoc saepe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam vero aggravant ictus, ante conatum simili modo saliva in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasque ieiunae illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terrae subacto: cervicis dolorem, saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, laeva ad sinistrum: si quod animal aurem intraverit, et inspuatur, exire. Inter amuleta est, editae quemque urinae inspuere: similiter in calceamentum dextri pedis, antequam induatur: item cum quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnaeus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item rubetas, aliasque ranas: Opilius, serpentes, si quis in hiatum earum exspuat. Salpe, torporem sedari quocunque membro instupente, si quis in sinum exspuat: aut si superior palpebra saliva tangatur. Nos si haec, et illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui: quanquam illos religione tutatur et Fascinus, Imperatorum quoque, non solum infantium custos, qui Deus inter sacra Romana a Vestalibus colitur, et currus triumphantium, sub his pendens, defendit medicus invidiae: iubetque eosdem respicere similis medicina linguae, ut sit exorata a tergo Fortuna gloriae carnifex.

VIII. Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiumque, statim impositae. Melius e percussi auribus prosunt: ita et reduvias sanari. Serpentium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. Capillus puerorum, qui primum decisus est, podagrae impetus dicitur levare circumligatus: et in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: et capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruci, quartanis. Combustus aeque capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, et assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede praeligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leviter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin et ejectus lapillus calculoso, alligatusque supra pubem levare ceteros dicitur, ac iocineris etiam dolores; ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemtum. Partus accelerare vicinos, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit.

X. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissime anginam illini tradunt Orpheus et Archelaus; item ora, comitiali morbo lapsorum: exsurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, exque his guttae referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur, et tonsillis, uvisque, et carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvuntur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longinqua fiunt, maximeque comitiales. Quin et a serpente ac scorpione per-

cussos coitu levari produnt: verum feminas Venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant.

XI. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura, tactu sanari affirmant. Quidam vero cuiuscunque defuncti, dumtaxat sui sexus, laeva manu aversa. Et e ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus demorderi aliquid, et ad dentem qui doleat, admoveri, remedio esse produnt. Sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: et eum qui caninus vocetur, insepulto exemtum adalligari. Terram e calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba vero, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent, et prolibant novo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Iidem in quartanis fragmentum clavi a cruce, involutum lana, collo subnectunt: aut spartum e cruce: liberatoque condunt caverna, quam Sol non attingat.

XII. Magorum haec commenta sunt: Ut cotem, qua ferramenta saepe exacuta sint, subiectam ignari cervicalibus, de veneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, et ubi, et quo tempore: auctorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, licium telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio et clavum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas avellunt a vicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, et quidquid apprehendere, eo fricantes. Clavum corporis, cum cadit stella, si quis distringat, vel cito sanari aiunt, cardinibus ostiorum aceto affuso: lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. Si quid e pisce haeserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si vero ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem vase ossiculis. Si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

XIII. Quin et sordes hominis in magnis fecere remediis quaestuosorum gymnasia Graecorum: quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore et oleo medicinam facientibus. Vulvis inflammatis, contractisque admoventur. Sic et menses cient: sedis inflammationes et condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta a balineis, et ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quae sunt e ceromate, permixta coeno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius: sed ad cetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedii, celeberrimi auctores clamant. Rursus in feminis, quas infantium alvo editas in utero ipso, contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Immo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: et illae quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Hulceribus senum puerorumque, et desquammatis ambustisve illinuntur.

XIV. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, cum quid eorum postulet valetudo, in praesentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungi, fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulatio, gestatio, et ea pluribus modis. Equitatio stomacho et coxis utilissima: phthisi navigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum distillationes. Aristoteles et Fabianus plurimum somniari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. Sol quoque remediorum maximum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, et postea frigida, saluberrimum intelligitur. Item praesumere cibis, et interponere frigidam, eiusdemque potu somnos antecedere, et si libeat, interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cavendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt: sicut totius corporis valetudini varietatem victus inobservatam. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dederat: ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deiiciebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quam sibi.

XV. Sternumenta pinna gravedinem emendant: et si quis mulae nares, ut tradunt, osculo attingat, sternumenta et singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere. Plerique anulum e sinistra in longissimum dexterae digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

XVI. Venerem damnavit Democritus, ut in qua homo alius exsiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletae tamen torpentes restituuntur Venere: vox revocatur, cum e candida declinat in fuscam. Medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis, ac melancholicis.

XVII. Adsidere gravidis, vel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo haec in conciliis ducum potestatumve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere et sacris, votisve, simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum, non venerationis causa iussere, sed (ut Varro auctor est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Cum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultare, capite in dextrum humerum devexo: invicem e diversa aure. Si tussim concitet saliva, in fronte ab alio afflari. Si iacet uva, a vertice morsu alterius suspendi. In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo. Aut si in laeva parte id accidat, sinistrae plantae pollicem dextra manu apprehendi. Item e diverso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinae profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in ferventem aquam dimittere. Iam et sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse, a convulsione reddito sanguine. Nam eversos, scandentesque ac iacentes, si quid ingruat, contraque ictus spiritum cohibere singularis praesidii est: quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum, aut lumbo-

rum, vesicaeque cruciatus, in balinearum soliis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis praeligare, mirum quantum ocior medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere utilem dicuntur: quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, et quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra lippitudinem retro aures fricare prodest, et lacrimosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in aegritudine, quamdiu oculorum pupillae imaginem reddant.

XVIII. Magna et urinae non ratio solum, sed etiam religio apud auctores invenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad foecunditatis beneficia. Verum ex his quae referre fas sit, impubium puerorum contra salivas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, et cum ervi farina contra adustiones: contra aurium pura, vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fictili. Vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac et atramenti liturae abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, et omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis et scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus: nitro addito hulcera capitum, porrigines, nomas, praecipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim per se, canis morsui, echinorumque spinis inhaerentibus, et in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinae suae gutta, liberari protinus laesos.

XIX. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubrae, pessima nigrae: mala bullantis, et crassae: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos, aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis morbum viscerum: pallida, bilis: rubens, sanguinis. Mala et, in qua veluti furfures, atque nubeculae apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera vero crassa, gravi odore: et in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa contra Solem Lunamque nudari, aut umbram cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deum aliquem nudatio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

XX. Quae ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quaeque alia non obstetrices modo, verum etiam ipsae meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vulvae morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, et infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, et omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo, sacrum ignem, sanguinemque sisti illito, et formicationes corporum.

XXI. De lactis usu convenit, dulcissimum esse mollissimumque, et in longa febre, coeliacisque utilissimum, maxime eius quae iam infantem removerit. Et in malacia stomachi, in febribus, rosionibusque efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, et in dolore, aut epiphoris, si immulgeatur, plurimum prodest: magisque cum melle et narcissi succo, aut thuris polline. Semperque in omni usu efficacius eius, quae marem enixa sit: multoque efficacissimum eius, quae geminos mares: et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Mixta praeterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliva sua oculum asperserit, praecipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, instillaturque. Eum qui simul matris filiaeque lacte inunctus sit, liberari omni oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, admixto modice oleo: aut si ab ictu doleant, anserino adipe tepefactum. Si odor gravior sit, ut plerumque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quae data sunt e marino lepore, buprestique, et ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quae facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alii cum oesypo et adipe anserino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit, et menses ciet. Eius vero quae feminam enixa sit, ad vitia tantum in facie sananda praevalet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri urina, vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici invenio. Eius quae marem peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant.

XXII. Mulieris quoque salivam ieiunae potentem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, ferventes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinoque se pridie ea abstinuerit. Invenio et fascia mulieris alligato capite, dolores minui.

XXIII. Post haec nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesque contra fulgura ipsa in mense connudata, sic averti violentiam caeli: in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis vero mensibus, monstrificis alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda vaticinantur: e quibus dixisse non pudeat, si in defectus Lunae Solisve congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius et in silente Luna, coitusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tanto vim esse maiorem. Quocunque autem alio menstruo, si nudatae segetem ambiant, erucas, ac vermiculos, scarabaeosque, ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inventum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arva, retectis super clunes vestibus. Alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque dissoluto. Cavendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim arescere. Item novellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam et ederas, res medicatissimas, illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed praeter illa certum est, apes tactis alvearibus fugere: lina, cum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: aes contactum grave virus odoris accipere et aeruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint gravidae, tactas abortum pati. Quin et aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virgine aetatis sponte. Nam bitumen in Iudaea nascens, sola hac vi superari filo vestis contactae, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinisque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem feminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino praegnans supergredia-

tur. Quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicae, vel myrti, vel tamaricis in eo sanguine exstincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quaeque alia nuncupavere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia: cum haec foecunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, praenuntiaret, melius est non credere. Bythus Dyrrachenus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus: omnemque vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini, strumas et parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais et Salpe canum rabiosorum morsus, et tertianas quartanasque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, vel omnino vestis ita infectae portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas aegri subterlini: multoque efficacius ab ipsa muliere, et ignoranti. Sic et comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus dumtaxat menstruis, spopondit. Inter omnes vero convenit, si aqua potusque formidetur a morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet praevalente sympathia illa Graecorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina et cera. Maculas autem e veste eas, non nisi eiusdem urina ablui. Cinerem per se rosaceo mixtum, feminarum praecipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare licet. Ponam enim vel modestissimum e promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur, tertianae, vel quotidianae, vel quartanae febri remedium quaeri, ante Solis ortum alienae ianuae affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos? Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cavernas formicarum abiici iubent, eamque quae prima coeperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

XXIV. Haec sunt quae retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia et infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In ceteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, praecipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut aiunt) nubeculae in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis et syntecticis prodest, iecurque comitialibus morbis.

XXV. Leonis adipes cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiis, candoremque servant. Sanant et adusta nivibus, articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud populos regesve promittit: praecipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime a dextra parte, villique e rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, levi gustu, et ut protinus, qui sumsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumtum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiae fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur.

XXVI. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc et anginae. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. Urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque hulceribus manantibus: Barbaros eam servare quinquennio, et heminis pota ciere alvum. Setas e cauda contortas, et sinistro brachio alligatas quartanis mederi.

XXVII. Hyaenam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui et ipsi Magicas artes dederint, vimque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutatione sexus annua vice diximus, ceteraque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quaecunque medicinis produntur. Praecipue pantheris terrori esse traditur, ut ne conentur quidem resistere: et aliquid de corio eius habentem non appeti. Mirumque dictu, si pelles utriusque contrariae suspendantur, decidere pilos pantherae. Cum fugiant venantem, declinare ad dextram, ut praetergressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in laevam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox, ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulosque prope pilos servari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse, quae fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus, et croci uncia inunctum: sic et caligines discuti, et suffusiones. Claritatem excitari melius inveterato medicamento. Asservari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata vero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine: humeros humerorum et lacertorum doloribus. Eiusdem dentes, si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumtos coeliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Nervis, medullas e dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinae cinerem cum lingua et dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyaenae pelle. In eodem morbo prodesse et fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exsilientibus, et quibus cor palpitet, aliquid ex corde coctum mandendum, ita ut reliquae partis cinis cum cerebro hyaenae illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, evulsis prius quos renasci non libeat. Sic et palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza et anetho sumto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pavores, umbrarumque terrorem, unus e magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, et circumligari ante pectus, cum adipe renium, aut iocinere, aut pelle praecipiunt. Mulieri candida a pectore hyaenae caro, et pili septem, et genitale cervi, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa, continere partus promittuntur. Venerem stimulare genitalia ad sexus suos in melle sumta, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quin immo totius domus concordiam, eodem genitali et articulo spinae cum adhaerente corio asservatis constare: hunc spinae articulum, sive nodum, Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum.

Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxilla comminuta in aniso, et in cibo sumta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses evocari. Tantumque est vanitatis, ut si ad brachium alligetur superioris rostri dextrae partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, et cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, foetores et hulcera oris emendari. Eos vero qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari a canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes, sive mandantur, sive bibantur arefactae, lumborum doloribus. Nervis a dorso armisque, suffiendos nervorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris amatorium esse. Iecur in potu datum, torminibus et calculis mederi. Iam cor in cibo potuve sumtum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinae et nervorum lassitudini. Renium nervos potos in vino cum thure, foecunditatem restituere ademtam veneficio. Vulvam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vulvae. Adipe e lumbis suffiri difficulter parientes, et statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari. Spasticis, genitale e maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, et contra inflammationes: servatos pedes, tactu: laevos dextris partibus, dextros laevis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse: dextro illato facile eniti. Membranam quae fel continuerit, cardiacis potam in vino, vel in cibo sumtam, succurrere: vesicam in vino potam, contra urinae incontinentiam. Quae autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamo, et melle, haustam prodesse aegrimoniae veteri. Costarum primam et octavam, suffitu ruptis salutarem esse: ex spina vero parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumtum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicunque Magorum infestari artes, non elici deos, nec colloqui, sive lucernis, sive pelvi, sive aqua, sive pila, sive quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quae in ventriculo occisae inveniantur, suffitu podagris auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa sive ossa reddita, cum interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inventum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitumque cum adipe anserino opitulari toto corpore laesis malo medicamento: a cane vero morsis adipem illitum, et corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatum iniquitates commonstrant, et ad successus petitionum, iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem caverna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam praesens, ut illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosae mollitiei, severos, non modo pudicos mores induere.

XXVIII. Proxime fabulosus est crocodilus, ingens quoque ille, cui vita in aqua terraque communis. Duo enim genera eorum: illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti, sunt enim cavi, ita ne diebus quinque ab aegro cernatur, qui adalligaverit. Idem pollere et ventre exemtos lapillos, adversus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Aegyptii perungunt et adipe aegros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudine, in terra tantum, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore referta. Crocodileam vocant, oculorum vitiis utilissimam, cum porri succo inunctis, et contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. Lentigines tollit ac varos, maculasque omnes. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima, quae candidissima, et friabilis, minimeque ponderosa: cum teratur, inter digitos fermentescens. Lavatur, ut cerussa. Adulterant amylo, aut Cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil utilius praedicant. Intestinis et reliquo corpore eius suffiri vulva laborantes salutare tradunt. Item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum, excepto capite pedibusque, elixum manditur ischiadicis, tussimque veterem sanat, praecipue in pueris: item lumborum dolores. Habent et adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos a crocodilis tuetur, instillaturque morsibus. Cor annexum in lana ovis nigrae, cui nullus alius color incursaverit, et primo partu genitae, quartanas abigere dicitur.

XXIX. Iungemus illis simillima et peregrina aeque animalia: priusque chamaeleonem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis proditisque mendaciis Graecae vanitatis. Similis et magnitudine est supra dicto crocodilo, spinae tantum acutiore curvatura, et caudae amplitudine distans. Nullum animal pavidius existimatur, et ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim supervolantem ad se traditur, et voluntarium praebere lacerandum ceteris animalibus. Caput eius et guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, praeterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si vero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viventi ademta sit, ad iudiciorum eventus pollere. Cor adversus quartanas illigatum nigra lana primae tonsurae. Pedem e prioribus dextrum, hyaenae pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines, pavoresque. Sinistrum vero pedem torreri in furno cum herba, quae aeque chamaeleon vocetur, additoque unguento in pastillos digeri: eos in ligneum vas conditos, praestare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adversarios vel hostes valere, utique si abiectos eiusdem nervos calcaverit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quae velis, et quibus velis, mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolvi: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dexter. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri, vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata et suffusiones corrigi prope creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto; corpore vero illito de-

trahi pilos. Idem praestare narrant iecur, cum ranae rubetae pulmone illitum. Praeterea iocinere amatoria dissolvi. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Intestina et fartum eorum, cum id animal nullo cibo vivat, cum simiarum urina illita inimicorum ianuae, odium omnium hominum his conciliare. Cauda flumina et aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro et myrrha, illigataque gemino ramo palmae, percussam aquam discuti, ut quae intus sint omnia appareant: utinamque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamque est, virum alias sagacem et vitae utilissimum, nimio iuvandi mortales studio prolapsum.

XXX. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidior autem, et tenuiore cute. Praecipua tamen differentia dignoscitur a crocodilo, squamarum serie a cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius et pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum satyrio et erucae semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterum carnes obolis binis cum myrrha et pipere pari modo potae, efficaciores ad idem creduntur. Prodest et contra sagittarum venena, ut Apelles tradit, ante posteaque sumtus. In antidota quoque nobilia additur. Sextius plus quam drachmae pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. Praeterea eiusdem decocti ius cum melle sumtum, Venerem inhibere.

XXXI. Est crocodilo cognatio quaedam amnis eiusdem, geminique victus, cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam praefecturam. Huius corii cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes e parte laeva dolores dentium, scarificatis gingivis. Pellis eius e sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur.

XXXII. Peregrinae sunt et lynces, quae clarissime omnium quadrupedum cernunt. Ungues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto propudia virorum: eiusdem aspersu, feminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: urina, stillicidia vesicae. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem et iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem: primumque communia animalium remedia atque eximia dicemus: sicuti de lactis usu. Utilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes, qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulae lovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ad hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium et corporum facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ovillum dulcius et magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aquatius aestivo, et de novellis: probatissimum vero, quod in ungue haeret, nec defluit. Innocentius decoctum, praecipue cum calculis marinis. Alvus maxime solvitur bubulo. Minus autem inflat quodcunque decoctum.

Usus lactis ad omnia intus exhulcerata, maxime enes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitae, post abstinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticique, et cachectae, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra, chiragrave. Medici speciem unam addidere lactis generibus, quod schiston appellavere. Id fit hoc modo: fictili novo fervet caprinum maxime, ramisque ficulneis recentibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi, quot sint heminae lactis. Cum fervet, ne circumfundatur, praestat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid infundat: ablatum deinde igni, refrigeratione dividitur, et discedit serum a lacte. Quidam et ipsum serum iam mulso potentissimum, decoquunt ad tertias partes, et sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per intervalla singulis, diebus quinis: melius a potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis.

Infunditur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem, crudum: item vulvae, et propter serpentium ictus: potisve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandrae venenis. Privatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, et cerussam, et sulphur, et argentum vivum: item durae alvo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quae careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, caprini. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cetera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamae additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus alias contrarius capitis doloribus, hepaticis, splenicis, nervorum vitio, febres habentibus, vertigini, praeterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenesmo, dysenteriae, nec non phthisicis. Hoc et mulieribus saluberrimum qui dicerent, fuerunt.

XXXIV. De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacem. Stomacho utiles, qui non sint salsi, id est, recentes. Veteres alvum sistunt, corpusque minuunt, stomacho utiliores: et in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis alvum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursusque in patina tostis cum melle. Sapron vocant, qui cum sale et sorbis siccis e vino tritus potusque medetur coeliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus et impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur.

XXXV. E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus, et qui divites a plebe discernat. Plurimum e bubulo, et inde nomen: pinguissimum ex ovibus. Fit et ex caprino, sed hieme, calefacto lacte: aestate, expresso tantum crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias praeligato. Additur paululum aquae, ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemtum addito sale, oxygala appellant. Reliquum decoquunt in ollis. Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc praestantius iudicatur.

Pluribus compositionibus miscetur inveteratum. Natura eius adstringere, mollire, replere, purgare.

XXXVI. Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

XXXVII. Proxima in communibus adipi laus est, sed maxime suillo, apud antiquos etiam religiosius. Certe novae nuptae intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut sincerus: tanto utilior, quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam limo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore femina, et quae non peperit. Multo vero praestantior in apris est. Usus igitur axungiae est ad emolliendа, excalfacienda, discutienda, purgandaque. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque sevo et oesypo, ad podagras uti iubent. Si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Sincera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo. Prodest et confricatis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisin in pilulis sumta sanat, quae sine sale inveterata est. Omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint, aut quae non sint exhulcerata, salsa petitur. Quidam quadrantes axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatis lateribus, et pectoribus, et scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamque exspuere videantur. E sue quae non peperit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem vero quivis, admixto iumentorum sevo, pro parte tertia, et pice, pariterque subfervefactis. Sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admixta, vel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabritias emendat. Medetur et capillo fluenti: et hulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta: et infumata pilis oculorum. Datur et phthisicis unciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres unciae e toto restent. Aliqui et mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiaeque mammarum. Rupta, et convulsa, et spasmata, et luxata sanat. Clavos, et rimas, callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admixta farina salsamentariae testae: quo genere proficit et ad strumas. Pruritus et papulas in balineo perunctis tollit: alioque etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide, et quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit et peculiare emplastrum LXXV X ponderi centum spumae argenteae mixtis, utilissimum contra inflammationes hulcerum. Adipe verrino inungi putant utile, quaeque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina, cum illa ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, exemtisque venis aqua caelesti fricabant crebro, decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremque esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

XXXVIII. Quae ratio adipis, eadem in his quae ruminant sevi est, aliis modis, non minoris potentiae. Perficitur omne exemtis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersa marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem laudatissimum est. Si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius iubent: mox frigida aqua lavari saepius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo. Eodemque modo iterum ac saepius coquunt, donec virus evanescat. Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, et camelorum pinguia curari iubent. Usus dicetur suis locis.

XXXIX. Communis et ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina, et caprina. Curantur ante autumnum recentes lotae, siccataeque in umbra: per cribrum dein liquatae, per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili, locis frigidis.

XL. Inter omnia autem communia animalium vel praestantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, et ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino praecipua potentia, etiam in aere pellibusque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens praeligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum, tantum inter venena: ideo flamini sacrorum equum tangere non licet, cum Romae publicis sacris equus etiam immoletur.

XLI. Quin et sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, praeterquam virginum, erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terrae vaticinatura, tauri sanguinem bibit prius quam in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione, aut loco fiat. Drusus tribunus plebei traditur caprinum bibisse, cum pallore et invidia veneni sibi dati insimulare Q. Caepionem inimicum vellet. Hircorum sanguini tanta vis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia poliatur vehementius, quam lima. Non igitur et sanguis animalium inter communia dici potest, et ideo suis quisque dicetur effectibus.

XLII. Digeremus enim in mala singula usus, plurimumque contra serpentes. Exitio his esse cervos nemo ignorat, ut si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus eorum si uratur, dictum est: at e summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratae, securos praestant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: et si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inveterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: item venter, quem centipellionem vocant. Fugiunt et omnino dentem cervi habentes, aut medulla perunctos, sevove cervi, aut vituli. 2. Summis autem remediis praefertur hinnulei coagulum, matris utero exsecti, ut indicavimus. Sanguine quoque cervino, si una urantur dracontion, et cunilago, et anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes tradunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. 3. Invenio apud auctores Graecos animal cervo minus, et pilo demum simile, quod ophion vocaretur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interiisse arbitror, et ideo medicinas ex eo omitto.

4. Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps, cum melle resinaque. Simili modo verrinum iecur, et fellis dumtaxat fibra, X quatuor pondere, vel cerebrum in vino potum. 5. Ca-

prarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cineremque e cornu potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum uva taminia, vel urinae cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel sevum cum cera. Millia praeterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cum febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia vero et hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, et recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes a serpentium ictu, in caprilibus optime convalescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisae caprae alvum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alii carnem recentem hoedorum pilo suffiunt, eodemque nidore fugant serpentes. Utuntur et pelle eorum recente ad plagas, carne et fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpionem et murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum caprae efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iusque decocti potum his, qui buprestim hauserint.

6. Quin etiam si quis asino in aurem percussum a scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenataque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos a scorpione prodest.

XLIII. 1. Canis rabiosi morsu facta vulnera circumcidunt ad vivas usque partes quidam, carnemque vituli admovent, et ius ex eodem carnis decoctae dant potui, aut axungiam cum calce tusam.

2. Hirci iecore imposito ne tentari quidem aquae metu affirmant.

3. Laudant et caprae fimum ex vino illitum: melis, et cuculi, et hirundinis decoctum et potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, et bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant.

XLIV. Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis praefigunt. Hoc idem praestare et pellis e cervice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, praeter ea quae retulimus, ut vestigia eius calcata equis afferant torporem.

XLV. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon, aut dorycnium, et si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est prima lactis coagulatione. Multos eius et alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut non multo postea tepefacto. Nullum enim celerius evanescit. Ossa quoque asini confracta et decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Graeci, quoniam terrae illae non gignebant. Verumtamen fortiora omnia eadem, quam in equis intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini, et toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Graeci in experimentis, quanquam bove fero refertis Indiae silvis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maxime supra dicta: et si ephemerum impactum sit: aut si cantharides datae, vomitione omnia egeri: sic et caprino iure cantharidas. Contra ea vero quae exhulceratione enecant, sebum vitulinum vel bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod et per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius repraesentat. Multipedae morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita et cicutas: itemque vitulino sevo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac vero contra cantharidas remedio est, et contra ephemeri potum cum taminia uva. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hoedinus contra reliqua. Coagulum hoedi contra viscum, et chamaeleonem album, sanguinemque taurinum, contra quem et leporis coagulum est ex aceto. Contra pastinacam vero et omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hoedi, vel agni, drachmae pondere ex vino. Leporis coagulum et contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum: sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis. Hinc deinde revertemur ad genera morborum.

XLVI. Capilli defluvia ursinus adeps admixto ladano et adianto continet, alopeciasque emendat, et raritatem superciliorum, cum fungis lucernarum, ac fuligine, quae est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc et cornus cervini cinis e vino, utque non taedia animalium capillis increscant. Item fel caprinum cum creta Cimolia et aceto, sic ut paulum capiti inarescant. Item fel scrofinum cum urina tauri. Si vero vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capillum putant, et a canitie vindicari, si rasis illinatur, plumboque tritus cum oleo. Densari et asinini pulli cum urina: admiscentque nardum fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur, et sulphur. Efficacius tamen et vitulinum fel: quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur. Sevum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus utilissimum. Laudatur et vulpium adeps, sed praecipue felis fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine, et butyro oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum. Sicuti carnis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem sedat: item aqua pota, quae e bovis aut asini potu relicta est: et, si credimus, vulpis masculae genitale circumligatum: cornus cervini cinis illitus ex aceto, aut rosaceo, aut ex irino.

XLVII. Oculorum epiphoras bubulo sevo cum oleo cocto illinunt. Cervini cornus cinere scabritias eorundem inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates; item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Ungulae asininae cinis inunctus e suo lacte, cicatrices oculorum, et albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis et palpebrarum vitiis angulorumque occurrit: calliblephari modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo, oleoque sesamino, fuligine in novum vas pennis detersa. Efficacissime tamen evulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum ovi albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inungunt per quatriduum. Sevum vituli cum anseris adipe et ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem medullae cum pari pondere cerae et olei vel rosacei, addito ovo, duritiae genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphorae sedantur: si tumor sit, ex melle. Utrumque vero sero calido fovendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum exustis atque contritis, et impositis tollitur Capras negant lippire, quoniam eae quasdam herbas

edant: item dorcadas: et ob id fimum earum cera circumdatum nova Luna devorare iubent. Et quoniam noctu aeque quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas a Graecis dictos: caprae vero iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle caprae, carnesque eas vesci, et dum coquantur oculos vaporari his praecipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Volunt et oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, et albugines, et caligines, et pterygia, et argema: ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut unctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia inveteratum fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris: contraque dolores, medullam: item pulmonem leporis. Et ad caligines fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines praecipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant.

XLVIII. Aurium dolori et vitiis medetur urina apri in vitro servata: fel apri vel suis, vel bubulum cum oleo cicino et rosaceo aequis portionibus. Praecipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam ingravatas aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium et aceto includunt lana collutas ante calida aqua. Aut si maior sit gravitas aurium, fel cum myrrha et ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Utilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Sevum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Urina caprae, vel tauri, aut fullonia vetus calfacta, vapore per lagenae collum subeunte. Admiscent et aceti tertiam partem: et aliquid urinae vituli, qui nondum herbam gustaverit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest et sevum vituli cum anseris adipe, et ocimi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus verrinum e scrofa exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum e naturis vitulorum factum, et in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, e lacte mulieris. Si gravitas sit audiendi, fel bubulum cum urina caprae, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem usu putant haec efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant et coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque sacopeni in ammineo vino. Parotidas ursinus adeps comprimit pari pondere cerae et taurini sevi. Addunt quidam hypocisthidem: et per se butyrum illitum, si prius foveantur foeni Graeci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt et vulpium testes, et taurinus sanguis aridus tritus. Urina caprae calefacta instillata auribus: fimumque eiusdem cum axungia illitum.

XLIX. Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, sive infricentur, sive colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium est in luporum capitis cinere. Certumque est in excrementis eorum plerumque inveniri ossa. Haec adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: et capitis eorum cinis dentifricium est, adiectoque nardo mulcet graveolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum praebent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quae coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces iumentorum, verminationes notum est: sed et combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super ungulas. Praeterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maximis simile: hoc scarificari dolorem, aut exemto dente emortui equi maxillis, ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus a coitu in lychnis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repraesentare monstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut affusum aeris mixturae in effigiem equae Olympiae, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus et fabrile glutinum, in aqua decoctum, illitumque, et mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur et caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum caprae recentium cinis dentifricio placet, et omnium fere villaticarum quadrupedum, ne saepius eadem dicantur.

L. Cutem in facie erugari et teneriscere, et candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est quasdam quotidie septingenties custodito numero fovere. Poppaea hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque solia sic temperans, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitae in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Sincero vero vitia quae serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana e partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuvenci, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem, decoctum et illitum linteolo, candorem cutisque erugationem praestare. Fimo taurino malas rubescere aiunt: non crocodileam illini melius: sed foveri frigida et ante et postea iubent. Aestates, et quae decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo et gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, sevum vituli vel bovis cum adipe anserino, et ocimi succo. Est et alia mixtura, e sevo vituli cum medulla cervi, et albae spinae foliis una tritis. Idem praestat et medulla cum resina, vel si vaccina sit, et ius e carne vaccina. Lichenas oris praestantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle et aceto decoctum, quas et iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri fel addito nitro: urina asini circa Canis ortum: maculas in facie, fel utriusque per sese aqua infractum, evitatisque Solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus et in taurino vitulinove felle, cum semine cunilae, ac cinere e cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. Hirci fel et lentigines tollit, admixto caseo, cum vivo sulphure spongiaeque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluere, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem et sevum cum melanthio, et sulphure, et iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino,

ac medulla cervina resinaque et calce. Invenio apud auctores, his qui lentigines habeant, negari Magices sacrificiorum usus.

LI. Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae exhulceratae iuvantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinum utilius, cum malva decoctum et sale exiguo. Linguae exhulcerationi et arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitique: anginae fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris gravitatem, hulceraque butyrum emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhaerens, extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis e vino in linteolo exhulceratis dumtaxat imponitur. Discutit et ungulae asini vel equi cinis, ex oleo, vel aqua illitus, et urina calefacta: et bovis ungulae cinis ex aqua: fimum quoque fervens ex aceto. Item sevum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testesque vulpini. Prodest et sapo: Galliarum hoc inventum rutilandis capillis. Fit ex sebo et cinere. Optimus fagino et caprino: duobus modis, spissus ac liquidus: uterque apud Germanos maiore in usu viris, quam feminis.

LII. Cervicum dolores butyro aut adipe ursino perfricantur: rigores bubulo sevo: quod et strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon vocant) levat urina caprae auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: ungues contusos vel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur et alumen, pari pondere omnium.

LIII. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: ursinumque fel admixto melle, aut ex cornus bubuli summis partibus cinis: vel saliva equi triduo pota: at equum mori tradunt: pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle, quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo cervorum generis. Sanguinem exspuentes, cervini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia et vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus, nocturnas tusses: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles exscreationes. Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmonisque, et a pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficacissime iuvat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, et matutinis sumtum ad mensuram lingulae. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluere. Si sanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum aceto sumtum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis exscreatione.

LIV. Stomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admixto aceto et vino cocta. Rheumatismos cornus cervini cinis. Sanguinis exscreationes hoedinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum.

LV. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asini iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum, et in cibo sumtum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho nasturtii perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi.

LVI. Lumborum dolores, et quaecunque alia molliri opus sit, ursino adipe fricari convenit: cinerem aprini aut suilli fimi inveterati aspergi potioni vini. Afferunt et Magi sua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem praecisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimum caprinum, et subdito linteolo uncto, cava manu, quantum pati possit, fervens sustinere iubent: ita ut si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu fiat, aut e contrario. Fimum quoque ad eum usum acus aereae punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos pervenisse sentiatur. Postea vero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle: suadentque in eodem dolore et testes leporis devorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in foliis cinere ferventi. In renumque dolore leporis renes crudos devorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.

LVII. Lienem sedat fel apri vel suis potum, vel cervini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inveteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum edidit, (poleam vocant Syri) dant in aceto mulso: datur et equi lingua inveterata ex vino, praesentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Caecilius Bion tradidit: et lien bubulus simili modo: recens autem assus vel elixus in cibo. In vesica quoque bovis allii capita XX tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolores. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretii contatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat: divisumque per longitudinem annecti tunicae utrinque, et induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat, simul residere lienem aegri vitiatum, liberarique morbo dicitur. Prodest et pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hoedorum lien impositus.

LVIII. Alvum sistit cervi sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem recensque: item assum suillum, vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui et gallam adiiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquae. Sanguis hircinus in carbone decoctus: corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto.

Coagulum equi, et sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur, alvum *solvit*: fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale et melle. Caprae fel cum cyclamini succo et aluminis momento. Aliqui et nitrum et aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumtum.

Coeliacis et dysentericis medetur iecur vaccinum. Cornus cervini cinis tribus digitis captus in potione aquae. Coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidi vini. Vituli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia coeliacorum et dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino utrique vitio. Item polea supra dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel fimi cinis, dentiumque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: et bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum praecipiunt: et si tormina sint, cornus cervini cinerem: aut fel taurinum cumino mixtum, et cucurbitae carnes umbilico imponere. Caseus recens vaccinus immittitur ad utrumque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum resinae terebinthinae sextante, aut cum malva decocta, aut rosaceo. Datur et sevum vitulinum, aut bubulum. Item medullae excoquuntur cum farina ceraeque exiguo, et

oleo, ut sorberi possint. Medulla et in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint et tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedii in leporis coagulo poto e vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores et sanguine caprino cum farina hordeacea et resina ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caseum mollem suadent: veterem autem in farina tritum, coeliacis et dysentericis dari, cyatho casei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum caprae coeliacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt a tribus sextariis aquae ad heminam, addita ruta. Utuntur et liene asso caprae hircive, et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit: caprae, a renibus maxime, ut per se hauriatur protinus: inque modice frigida sorberi iubent. Aliqui et in aqua decoctum sevum admixta polenta, et cumino, et anetho, acetoque. Illinunt et ventrem coeliacis, fimo cum melle decocto. Utuntur ad utrumque vitium et coagulo hoedi in vino myrtite, magnitudine fabae poto: et sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum cervorum, decoctum cum lente betaque, atque in cibo sumtum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus, decocti cum malva, exiguo sale addito. Si et coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est et in sevo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hoedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, et quotidie fabae magnitudine sumtum, ita ut deploratos sanaverint. Laudant et caprini capitis cum suis pilis decocti succum.

LIX. Tenesmos, id est, crebra et inanis voluntas desurgendi, tollitur poto lacte asinino: item bubulo. Taeniarum genera pellit cervini cornus cinis potus. Quae in excrementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur, adalligata brachio. Polea quoque supra dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutae decoctae. Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mixtus, in vini potione.

LX. Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, et ipsa vesica pro cibo sumta: efficacius, si prius fumo maceretur utrumque. Vesicam elixam mandi oportet: et a muliere, feminae suis. Inveniuntur et in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta, fugae non sufficiat, ac velut devinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suum articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinae utile. Asini renes inveterati, tritique, et in vino mero dati, vesicae medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus XL. Prodest et ungulae equinae cinis, in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius silvestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque. Vitia vero, quae in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maxime iuniperi ligno, cum charta et arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac myrrha ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia vero hulcera, sevum cum medulla vituli in vino decoctum: fel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle diount, aut cum aceto, et per se butyrum. Testium tumor sevo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Urinae incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica feminae suis combusta ac pota: item hoedi, vel pulmo: cerebrum leporis in vino: eiusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipse urinam faciat, ut canis, in suo cubili. Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi.

LXI. Sedis vitiis praeclare prodest fel ursinum cum adipe. Quidam adiiciunt spumam argenti ac thus. Prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsae res statuunt, ut sint illitu faciles. Praeclare medetur et taurinum fel, in linteolis concerptis: rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, sevum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta: ceteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos et apostemata in quacunque parte sanguis ursinus discutit: item taurinus aridus tritus. Praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur, cum interficiatur, reddere urina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inventu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest et urina asini cum melanthio. Et ungulae equinae cinis cum oleo et aqua illitus. Sanguis equi, praecipue admissarii: et sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: et ungulae cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorum quoque carnes in aqua decoctae: aut fimum ex his cum melle decoctum: verrinum fel: urina suum in lana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Utilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore, inguinibus illinire. Inguina et ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setae tres totidem nodis alligatae intra hulcus.

LXII. Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque sevum pari pondere et cerae. Addunt quidam hypocisthida et gallam. Alii hircinum praeferunt sevum cum fimo caprae, et croco sinapive, vel caulibus ederae tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris silvestris. Item bovis fimum cum aceti faece. Magnificant et vituli, qui nondum herbam gustaverit, fimum: aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam vivam, donec ossa tantum restent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: sevum hircinum, cum helxines parte aequa, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente, utilissime tradunt. Articulorumque vitiis fel ursinum utilissimum esse, et leporis pedes adalligatos. Podagras quidem mitigari pede leporis viventis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps, rimasque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: sevum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: etsi subtriti sint contusive offensatione: si vero adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, sevo asinino aptissime curantur: item bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callique vitia, fimum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut cervinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clavos sevum bubulum cum thuris polline. Perniones vero corium combustum: melius si ex vetere calceamento: iniurias e calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini ci-

nis, cum lilii bulbis decoctus, addito melle modico: itemque omnia inflammata, et suppurationes. Sed podagricis prodest et articulariis morbis, e maribus praecipue vitulis. Articulorum attritis, vel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulique qui nondum herbam gustaverit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Ungues scabros sevum vituli emendat: item caprinum admixta sandaracha. Verrucas vero aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini urinae lutum.

LXIII. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quae inaruerit in vesica sua. Dantur et suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, praecedente vini abstinentia, et sequente continuis diebus. Dantur et leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies XXX. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, semuncia per dies: vel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asservati et inspersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, praecipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna praecipiant. Alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL bibendum. Quidam urinam equi aquae ferrariae ex officinis miscent, eademque potione et lymphaticis medentur. Comitialibus datur et lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus. Dantur et carnes caprinae in rogo hominis tostae, ut volunt Magi. Sevum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, et in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sublime. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

LXIV. Regio morbo cornus cervini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. Eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

LXV. Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino vetere: aperit, extrahit, persanat.

LXVI. Febres arcet cervorum caro, ut diximus. Eas quidem quae certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis e vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, et ne recidant, non removeri septeno circuitu. Quis hoc, quaeso, invenire potuit? quaeve est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente Luna occisae inveteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusque leporis cor adalligant. Coagulum ante accessiones propinant. Datur et caseus caprinus recens cum melle, diligenter sero expresso.

LXVII. Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque et veternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macrae suis feminae herbis pastae lardum, carnes asininae ex iure sumtae. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis devoratis. Caprae sevo in pulte ex alica et phthisin et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicaprae sevi cyatho, et lactis pari mensura, deploratum phthisicum convaluisse certus auctor affirmat. Sunt et qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: et cervi pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo, tritumque in vino.

LXVIII. Hydropicis auxiliatur urina vesicae apri paulatim data in potus: efficacius quae inaruerit cum vesica sua. Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor (quod bolbiton vocant,) cinis cochlearium trium in mulsi hemina, bovis feminae in mulieribus, et ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi. Fimum vituli masculi illitum: fimi vitulini cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino: sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utique si lentisco pascantur.

LXIX. Igni sacro ursinus adeps illinitur: maxime qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis cervinae deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma, aut ungulae cinis. Eruptionibus pituitae, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto. Pusulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cervini cinis.

LXX. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle: bubula caro imposita. Ad tumores fimum suillum in testa calefactum tritumque cum oleo. Duritias corporum omnes mollit optime adeps e lupis illitus. In his quae rumpere opus est, plurimum proficit fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis sevum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale, similique modo caprinum.

LXXI. In ambustis ursinus adeps cum lilii radicibus: aprinum aut suillum fimum inveteratum: setarum ex his e penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis cum cera et medulla cervina, vel tauri: fimum leporis. Et caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum, et genitalibus. Nec quidquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil aeque, quibusvis pellibus inveteratis, calceamentisque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoque pictores et medici utuntur. Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum et lignosum damnatur.

LXXII. Nervorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata, et percussu vitiata, fimo aprugno curant, vere collecto et arefacto. Sic et quadrigis agendis tractos, rotave vulneratos: et quoquo modo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto utilius putent. Quin et in potu farinam eam ruptis, convulneratisque, et eversis, ex aceto salutarem promittunt. Recentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntque et Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

LXXIII. Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: item leporis. Huius quidem et pilorum cinis: item ex fimo asini cinis illitus. Efficacior vis e maribus aceto admixto, et in lana ad omne profluvium imposito: similiter ex equino capite et femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item

caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini vero iocineris dissecti sanies efficacior: et cinis utriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii dumtaxat cinis, cum pari pondere resinae: quo genere sistitur sanguis, et vulnus glutinatur. Hoedinum quoque coagulum ex aceto, et feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur.

LXXIV. Hulcera sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. Quae vero serpunt, fel aprugnum cum resina et cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subfervefactum. Cetera purgantur et explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi: felle taurino cum cyprino oleo, aut irino. Fimum recens suum, vel inveterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedaenis et fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino: gangraenas ursinum fel penna illitum: asini ungularum cinis ea quae serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi: item fimi equini inveterati favilla. Ea vero quae phagedaenas vocant in hulcerum genere, corii bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, et quae cacoethe vocant, e lacte mulieris sanat. Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quae vero serpant, cohibet sevum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hoedi feminum cinis e lacte mulieris. Et ad carbunculos, suis feminae cerebrum tostum illitumque.

LXXV. Scabiem hominis, asininae medullae maxime abolent, et urinae eiusdem cum suo luto illitae. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: unde et nomen traxere. Canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti: iterumque, cum inarescat, illito, et postero die abluto cinere lixivio.

LXXVI. Spinae ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item caprae ex vino: coagulo quocunque, sed maxime leporis, cum thuris polline et oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras sevum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham et mel et crocum, aereaque pyxide condunt. Aliqui et florem aeris admiscent.

LXXVII. Mulierum purgationes adiuvat fel tauri in lana succida appositum. Olympias Thebana addit hyssopum et nitrum. Cornus cervini cinis potus. Item vulvas laborantes, illitu quoque: et fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas et pilo cervino suffire prodest. Tradunt, cervas, cum senserint se gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam et ibi invenitur) custodire partus adalligatum. Inveniuntur et ossicula in corde et in vulva, perquam utilia gravidis parturientibusque. Nam de pumice, qui in vaccarum utero simili modo invenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vulvas mollit: dolores earum, iecur. Carnes lupi edisse parturis prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit, adeo ut etiam contra illatas noxias valeat. Eundem supervenire, perniciosum est. Magnus et leporis usus mulieribus. Vulvas adiuvat pulmo aridus potus: profluvia iecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco et porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vulvae leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc et testiculis eorum, et coagulo profici. Conceptum leporis utero exemtum his quae parere desierint, restibilem foecunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem et viro Magi propinant. Item virgini novem grana fimi, ut stent perpetuo mammae. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi evulsos pilos renasci nolunt. Inflationi vulvae, fimum aprugnum suillumve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut adspergatur potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuvantur partus mulierum. Per se vero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine feminae suis, minus crescent. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumtum et purgationes earum adiuvat. Sanat et vulvarum exhulcerationes eiusdem animalis sevum inveteratum, et in vellere appositum duritiem vulvarum emollit. Per se vero recens vel inveteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vulvas suffitu corrigit. Ungulae asininae suffitae partum maturant, ut vel abortus evocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recens imponatur, profluvia sanguinis mire sedare dicitur. Nec non et cinis eiusdem fimi, qui et vulvae prodest impositus. Equi spuma illita per dies XL prius quam primum nascantur pili, restinguuntur. Item cornus cervini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuvantur vulvae collutae. Quod si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item ungulae suffitu, aut fimum aridum. Vulvas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam vulvam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt et suffitu fimi e mare bove, procidentes vulvas reprimi, partus adiuvari: conceptus vero vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, et adipe serpentium, et aerugine, ac melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, in purgationibus sub coitu aspersum vulvae, etiam duritiam ventris emollit, et profluvium minuit umbilico peruncto, atque in totum vulvae prodest. Modum statuunt fellis pondere denarii, opii tertia, admixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, servatur ad vulvas. Carnem vituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum sevo, exhulcerationibus vulvarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementumque felium: hoc cum resina et rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vulvam, utilissimum putant. Silvestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Ceterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, et a purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si evulsis pilis triduo servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina caprae pota sisti, obstetrices promittunt, et si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editur, inveterata, potuque sumta in vino, secundas pellit. Hoedorum pilis suffiri vulvas, utile putant, et in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, taedium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter fastidium nardo.

LXXVIII. Infantibus nihil butyro utilius, per se et cum melle: privatim et in dentitione, et ad gingivas, et ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos:

quod et pellis lupina praestat. Dentes quidem eorum maximi equis quoque adalligati, infatigabilem cursum praestare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere sistitur infantium alvus. Iecur asini, admixta modice panace, instillatum in os, a comitialibus morbis et aliis infantes tuetur: hoc XL diebus fieri praecipiunt. Et pellis asini iniecta, impavidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem praestant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: et illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque et illitus, hulcuscula oris. Cerebrum caprae Magi per anulum aureum traiectum, prius quam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, ceterosque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctae gingivae, faciles dentitiones faciunt.

LXXIX. Somnos fieri lepore sumto in cibis Cato arbitratur: vulgus et gratiam corpori in IX dies, frivolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle caprae, sacrificatae dumtaxat, illito oculis, vel sub pulvino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis e myrteo oleo perunctis.

LXXX. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullae suum haustae: sevum asininum, anseris masculi adipe admixto illitum. Item a coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, et testiculi equini aridi, ut potioni interi possint, dexterve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem a coitu spuma collecta roseo panno, et inclusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi iubet septies, eoque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri a coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At e diverso muris fimo illito cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumtus eo die: item hoedinus.

LXXXI. Mira praeterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur luporum equinae ungulae simile esse, et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiae vim quandam inesse. In incendiis, si fimi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi nec recurrere oves bovesque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laserve dilutum biberint. Nullas vero teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeoque nihil omissum est, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis sevum, sulphur vivum, allium silvestre, ovum coctum: omnia haec trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium vero quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, et ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi a vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula ex eo collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelae. Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo coeperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quo familia convenit, absumat: ac lupum nulli animali nociturum in eo agro, quamdiu id fiat. Hinc deinde revertemur ad animalia sui generis, quae aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIX.

I. Natura remediorum, atque multitudo instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullius ante haec Latino sermone condita, ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum, talium utique, tam sterilis gratiae, tantaeque difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui haec cognoscant cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinae usu, quae tam parata atque pertinentia erant: mirumque et indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, et etiamnum saepius mutari, cum sit fructuosior nulla: diis primum inventores suos assignavit, et caelo dicavit. Nec non et hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad vitam. Nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, et Aesculapio dicata. Is, cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, instituisse medicinam hanc, quae Clinice vocatur. Nec fuit postea quaestus modus: quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis eius, instituens quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque et ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato C talentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant Empiricen) coepit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici auctoritate commendato.

V. Dissederuntque hae diu scholae: et omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pul-

su descripto per aetatum gradus. Deserta deinde et haec secta est: quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata et quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. Sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate divi Augusti; quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medicos, celeberrimosque ex iis Cassios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. vero Stertinius imputavit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quaestu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par et fratri eius merces a Claudio Caesare infusa est: censusque, quanquam exhausti, operibus Neapoli exornata, heredi H-S. trecenties centena millia reliquere, quantum ad eam aetatem Arruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinae Claudii Caesaris nobilitatus, pariterque eloquentiae assectator. Is eam potentiam nactus, novam instituit sectam.

Eadem aetas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta maiorum placita, et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, aestimari vel uno argumento abunde potest, cum monumento suo (quod est Appia via) Iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumque trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasque observando, auctoritate eum praecessit. Nuperque centies H-S. reliquit, muris patriae, moenibusque aliis paene non minori summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucupantes anima statim nostra negotiari.

Hinc illae circa aegros miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, *turba se medicorum perisse*. Mutatur ars quotidie toties interpolis, et ingeniorum Graeciae flatu impellimur. Palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri: ceu vero non millia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut populus Romanus ultra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina ex antiquissimis auctor est, primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniae filium, L. Aemilio, M. Livio Coss. anno urbis DXXXV, eique ius Quiritium datum, et tabernam in compito Acilio emtam ob id publice. Vulnerarium eum fuisse e re dictum: mireque gratum adventum eius initio: mox a saevitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem, et in taedium artem omnesque medicos. quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius auctoritati triumphus atque censura minimum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus:

VII. Dicam de istis Graecis suo loco, Marce fili: quid Athenis exquisitum habeam, et quod bonum sit illorum literas inspicere, non perdiscere, vincam. Nequissimum et indocile genus illorum: et hoc puta vatem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit, et facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, et spurcius nos, quam alios opicos, appellatione foedant. Interdixi tibi de medicis.

VIII. Atque hic Cato DCV anno urbis nostrae obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut privatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercules: subiicit enim qua medicina et se et coniugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quae nunc nos tractamus. Profiteturque, esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime vero quaestum esse immani pretio vitae, recusabant. Ideo templum Aesculapii, etiam cum reciperetur is deus, extra urbem fecisse, iterumque in insula, traduntur. Et cum Graecos Italia pellerent, diu post Catonem, excepisse medicos. Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium Graecarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu: paucissimi Quiritium attigere, et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo vero auctoritas aliter quam Graece eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguae, non est. Ac minus credunt, quae ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicunque medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam: capitale nullum exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, et experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quin immo transit convicium, et intemperantia culpatur: ultroque qui periere arguuntur. Sed decuriae pro more censuris principum examinantur: inquisitio per parietes agitur: et qui de nummo iudicet, a Gadibus columnisque Herculis accersitur: de exsilio vero non nisi die XLV electis viris datur tabella. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suae opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus opera. Perieruntque rerum naturae pretia, et vitae argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quam delicias.

Non deseram Catonem tam ambitiosae artis invidiae a me obiectum, aut senatum illum, qui ita censebat: idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exspectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiae? Iam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Caesaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis haec urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem arguam, rapacesque nundinas pendentibus fatis, et dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana praecepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quae effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed aemuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum aegrum ex provincialibus H-S. ducentis reconductum: Alconti vulnerum medico H-S. centies cent. mill. damnato ademisse Claudium principem. Eidemque in Gallia exsulanti, et deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et haec personis imputentur. Ne faecem quidem aut inscitiam eius turbae arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam inediam, et ab

iisdem deficientibus cibos saepius die ingestos, mille praeterea poenitentiae modis, culinarum etiam praeceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omisere vitae illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriae. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quae singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere aequali, et quarundam rerum sexagesima denarii unius imperata. Quo deorum perlidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere. Comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum haec ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quae timuit Cato, atque providit, innocentiora multo et parva opinatu, quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur. Illa perdidere imperii mores, illa quae sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta: balineae ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, et rursus perpotationes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profecto: lues morum, nec aliunde maior quam e medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, et oraculum: Satis esse ingenia Graecorum inspicere, non perdiscere.

Haec fuerint dicenda pro senatu illo, sexcentisque populi Romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim, aliquibus fastidio futura, quae dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, et curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter proelia deorum improbitatem muscae describere: non naturae gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque et effectus, non res, aestimet.

IX. Ordiemur autem a confessis, hoc est, lanis ovisque, ut obiter rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. Quaedam, etiamsi alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiae pompa, si quidquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phoenicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitae remedia post millesimum annum reditura monstrare. Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes a nubentibus attingi iubentes. Praeterque cultum et tutelam contra frigora, succidae plurima praestant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quaeque mulceri morderive opus sit, et adstringi, laxarive, luxatis membris, dolentibusque nervis impositae, et crebro suffusae. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis, tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Prodest et phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: et alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin et hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida et oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvae sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus evocat. Sistit etiam profluvia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum solvitur. Reduvias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum praeligans. Laudatissima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi, ex aceto et rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas, auresque suppuratas. Ad haec detonsam eam, alii evulsam, decisis summis partibus siccant, carpuntque, et in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii assulis tedae subiectis, et subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, et considere patiuntur, idque saepius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimeque genas purgat.

X. Quin ipsae sordes pecudum, sudorque feminum, et alarum, adhaerentes lanis, (oesypum vocant) innumeros prope usus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis, ac lento igni in aenco subfervefactis, et refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, et in linteo saccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida; tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, et manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerussa. Oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosis et duris genis, angulis scabiosis et lacrimantibus. Hulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam et genitalium, cum anserino adipe. Medetur et vulvae inflammationibus, et sedis rhagadiis, et condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos usus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretae in pilulas, ac siccatae per se tusaeque in farinam et illitae dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingivisque, si carcinoma serpat. Iam vero pura vellera, aut per se imposita caecis doloribus, aut accepto sulphure: et cinis eorum, genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime praeligata, evulsa inde lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda praemori.

XI. Lanae habent et cum ovis societatem simul fronti impositae contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radicula esse curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesque refrigerant. Quidam cum croco praeferunt, et pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betae foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis et pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, et salis parum. Hulceribus vero ex ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, et suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum ce-

russae denariorum duûm pondere, pari spumae argenti, myrrhae exiguo, deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Aiunt et vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle et lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo et mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest et tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiae. Privatim contra haemorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest et renibus, vesicae rosionibus exhulcerationibusque, et cruenta exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum cinere putaminis sui, et papaveris succo ac vino. Dantur coeliacis cum uvae passae pinguis pari pondere, et malicorii, per triduum aequis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, et cum opus sit, avellanae nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto. Sic et lientericis. Sanguinem autem reiicientibus, cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt et menses mulierum cocta, et ex vino pota: et inflationes quoque vulvae cruda cum oleo aut vino illita. Utilia sunt et cervicis doloribus cum anserino adipe et rosaceo. Sedis etiam vitiis indurata igni, ut calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt et tota lutea, quae vocant sitista, cum triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallae dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant et dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, et pari modo olei polentaeque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit et dentifricium. Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adiuvant partum, cum ruta, et anetho, et cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo et cedria mixtis tollunt. Hulcera quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris et sanguinis exscreationes ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. Dantur et tussientibus cocta et trita cum melle, et cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur et virilitatis vitiis singula, cum ternis passi cyathis, amylique semuncia a balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foveant. Nullus est alius cibus, qui in aegritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem subactis coeliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed et menses feminarum sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit et dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, eiusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc praesentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo et aceto resinam adiiciunt rubentem, vinumque: et alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum allii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovorum gratiae, candidum ex his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum et reliquarum alitum restent magnae utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Praeterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Graecis. Angues innumeri aestate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interventu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantae vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontiis, a divo Claudio principe interemtum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium et efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

XIII. De anserum ovis magnae utilitatis, ipsoque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem et Commagenorum clarissimae rei. Fit ex adipe anserum: alioqui celeberrimi usus est: ad hoc in Commagene Syriae parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quae Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, convulsiones, caecos aut subitos dolores, omniaque quae acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum est. Fit et in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phoenice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subfervefactum. Fit autem hieme, quoniam aestate non glaciat: nisi accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex ansere, (quod miror,) aeque quam in capris. Namque anser corvusque ab aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genitae Manae catulo res divina fit, et in coenis deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulae indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil praestantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis.

XV. 1. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures dissecti et impositi, quorum natura non est spernen-

da, praecipue in ascensu siderum, ut diximus: cum lumine Lunae fibrarum numero crescente atque decrescente. Tradunt Magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei poto.

XVI. 2. Mustelarum duo genera: alterum silvestre, distans magnitudine. Graeci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cetero venenum. Haec autem quae in domibus nostris oberrat, et catulos suos (ut auctor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inveterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis: aut ventriculus coriandro fartus inveteratusque et in vino potus. Et catulus mustelae etiam efficacius.

XVII. 3. Quaedam pudenda dictu tanta auctorum asseveratione commendantur, ut praeterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinae gignuntur: veluti cimicum animalis foedissimi, et dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, et praecipue aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnesque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quae tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere sanguisugas adhaerentes, haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam et oculos quidam iis inungunt tritis cum sale et lacte mulierum: auresque, cum melle et rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, et in malva nascantur, crematos, cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Cetera quae de his tradunt, vomicae, et quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ovo, aut cera, aut faba inclusos censeant devorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis quaternos. Et in stranguria fistulae imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin et adalligatos laevo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roseo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffituque enecat.

XVIII. 4. Aspides percussos torpore et somno necant, omnium serpentium minime sanabiles. Sed et venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum hulcus, tardius. De cetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII vitae anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime sanari, hausta a percussis ipsorum urina.

XIX. 5. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo et colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei et successus petitionum a potestatibus, et a diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant.

XX. 6. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis eius inveteratis, et cum melle tritis, inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum victoriae. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus caprearum cervinis nervis, mites praestare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis et capite, pilis leonis e fronte, et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisque cervi alternatis et dorcadis: quae coarguisse non minus refert, quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam haec morum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item, si uratur, ichneumonum: fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. 7. Viperae caput impositum, vel alterius quam quae percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim praecanere: item si quis exustae eius cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturae, Nigidius auctor est. Caput quidem dissecant Scythae inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur a Graecis, ternis digitis utrinque amputatis, exemtisque interaneis, et livore spinae adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et anetho discocto, spinisque exemtis, et addita similagine, atque ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum videtur, e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatae, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiae fugiant eos.

XXII. 8. Praeterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eosque qui aliquando viperae iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri a serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest vivus comprehensus, et in aqua contusus, si foveatur ita morsus. Quin et inesse ei remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his conficit, ut possint avium sermones intelligi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam advectus est: vulgoque pascitur et in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset foecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod et in aqua vivit, hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno adversatur. Fit enim et e stellionibus malum medicamentum. Nam cum immortuus est vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, insidiantes pellicum formae. Remedium est ovi luteum, et mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur.

XXIII. 9. Inter omnia venenata salamandrae scelus maximum est. Cetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quin immo si contacto ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est: vel si in puteum cadat. Quippe cum saliva eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, manditur, dominante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius restingui primum omnium ab his quae vescantur illa, ex his verisimile est, quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumta: cetera adversantia diximus, dicemusque suis locis. Ex ipsa quae Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium exstinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si de-

tractis interaneis, et pedibus, et capite in melle serventur, tradit, negatque restingui ignem ab iis.

XXIV. 10. 1. Ex volucribus in auxilium contra serpentes primi vultures. Adnotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, et regum ira.

XXV. 2. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant avulsae, appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum praeclare medetur, et in multis aliis usibus mirabile. Pantherae leonesque non attingunt perunctos eo, praecipue si et allium fuerit incoctum. Alvum solvit validius e vetere gallinaceo. Prodest et contra longinquas febres, et torpentibus membris, tremulisque, et articulariis morbis: in capitis doloribus: epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente tenesmo, iocineri, renibus, vesicae: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autem in congiis tribus aquae ad tres heminas cum supra dictis herbis, et refrigeratum sub dio dari tempestivis antecedente vomitione. Non praeteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo e sarmentis addito in collum, non canunt.

XXVI. 3. Auxiliatur contra serpentes et columbarum caro recens concerpta, et hirundinum: bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicae vanitatis. Quippe praeter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammae mulieris dormientis sinistrae, tradunt efficere, ut omnia secreta pronuntiet. Praeterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Eiusdem ovo ad capillum remedia demonstrant. Quis autem, quaeso, ovum bubonis unquam videre potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri, et praecipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis prope videri possint, quae tradunt et de vespertilione: si ter circumlatus domui vivus, per fenestram inverso capite infigatur, amuletum esse: privatimque ovilibus circumraptum toties, et pedibus suspensum in supero limine. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter praecipua laudant.

XXVII. 11. Phalangium est Italiae ignotum, et plurium generum: unum simile formicae: sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quam vespae ictus. Vivit maxime circa furnos et molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur et cortices eorum, qui triti et poti medentur: et mustelae catuli, ut diximus supra. Aeque phalangion Graeci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, praestare ne concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum foecunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur et rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tanquam imperfectis. Dolor a morsu eius qualis a scorpione. Urina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsus genua labefactat. Peior utroque est caeruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, et vomitus araneosos. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic et ad maciem perducit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior medium caput distinguente linea alba, et transversa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedio est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicae quinque potae: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: et ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulae arietinae cinere cum melle, mustelae catulo, ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedium est, divulsus et impositus. Nam si praegnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed et alios ad hunc usum servant in oleo, aut luto circumlitos. Est contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturae.

XXVIII. 12. Scorpionibus contrarius maxime invicem stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis afferat, et torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, et ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Graeci coloten vocant, et ascalaboten, et galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et vescitur: quae omnia a nostris tellionibus aliena sunt.

XXIX. 13. Prodest et gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta divulsa, mus divulsus, scorpio ipse suae plagae impositus, aut assus in cibo sumtus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, impositus plagae, levat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte, sicut erat, imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, et cavere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa et alia ex his remedia sunt, propter quae in melle servantur. Noctua apibus contraria, et vespis, crabronibusque, et sanguisugis: pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Adversantur et locustarum minimae sine pennis, quos attelabos vocant. Est et formicarum genus venenatum: non fere in Italia. Solipugas Cicero appellat, salpugas Baetica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibusque formicis: salamandris cantharidas diximus resistere.

XXX. 14. Sed in iis magna quaestio, quoniam ipsae venena sunt potae vesicae cum cruciatu praecipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto medicus ob hanc valetudinem eius a Caesare, cum cantharidum potum praeparare voluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiae uvae, et sevo ovis vel caprae. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. Alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit venenum. Ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongia maxime cynorrhodi quae fit in caule, sed foecundissime in fraxino: ceterae in alba rosa, minus efficaces. Potentissimae inter omnes variae, luteis lineis, quas in pennis transversas habent, multum pingues:

inertiores minutae, latae, pilosae: inutilissimae vero, unius coloris, macraeque. Conduntur in calice fictili non picato, et linteo colligato, congestae rosa matura, et suspenduntur super acetum cum sale fervens, donec per linteolum vaporentur, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem bupresti: similiterque praeparantur. Efficacissimae omnes ad lepras lichenasque: dicuntur et menses ciere et urinam. Ideo Hippocrates et hydropicis dabat. Cantharides obiectae sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis LX addixerat. Et sevum autem struthiocamelinum tunc venisse sestertiis XXX, obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus.

XXXI. Diximus et mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuae. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quae e cibo piscium gignuntur.

XXXII. In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquae, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem et in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui et vermem e cadavere canino adalligavere: menstruave canis in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudae pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelae, quae abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivae sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta, quo exemto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id devoratum anno tantum eo prodest. Aiunt et cristam galli contritam efficaciter imponi, et anseris adipem cum melle. Saliuntur et carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandae. Quin et necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur ex iis. Prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto impositum: et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulcus habentibus. Remedio est fimum caballinum aspersum aceto, et calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane morsum, usque in proverbium discordiae venisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam hi sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

XXXIII. Veneficiis ex mustela silvestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut mulso, contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus et inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei aequa portione. Item contra mala medicamenta omnia asservatur cum Lemnia rubrica et spinae albae succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquae bibantur: item mustelae catulus, ut supra diximus, praeparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque et spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminae anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, praeterque iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum silvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXXIV. Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino et melle: item ungularum muli vel mulae ex oleo myrteo. Praeterea (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartae, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est, Olympiae sacro certamine, nubes earum immolato tauro, deo quem Myioden vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus, caudisque, et totius muris, emendat: praecipue si veneficio acciderit haec iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione praeparari oportet novacula, et sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quae de herinaceo dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertae quoque, ut docuimus, combustae cum radice recentis arundinis, quae ut una cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertae omnia eadem praestant. Etiamnum utilius admixto sale, et adipe ursino, et caepa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corvi ovum in aereo vase permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne et dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alii sanguine et cerebro eius utuntur cum vino nigro. Alii excoquunt ipsum, et nocte concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro praeparata cute. Caustica vis earum, cavendumque ne exhulcerent alte. Postea ad hulcera ita facta, capita murium, et fel murium, et fimum cum elleboro et pipere illini iubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumtis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inarescat.

XXXVI. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quae nudae inveniuntur nondum peractae, ablata capita, ex his lapidea duritia exemta: est autem calculi latitudine: quae adalligantur, et minutae fronti illinuntur tritae. Item oesypum: ossa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo et cedria peruncto capite, et intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumtum, vel noctuae, idem praestat: gallinaceusque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, evulsis collo plumis circumligatisque, vel cristis: mustelae cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventae ossiculum per aurem

cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo et aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Haec et vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus: adepsque earundem alitum cum rosaceo. Cochleae matutino pascentis arundine caput praecisum, maxime Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, et pilos caninos panno adalligant.

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumtum, palpebras gignere dicitur: oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem praestare muscarum, fimique murini cinerem aequis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii e stibi, ut omnia oesypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, evulsos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandrae cinis: lacertae viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in aereo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumaque cochlearum.

XXXVIII. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam hyaenae curari Apollonius Pitanaeus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multoque magis gliris aut muris silvestris cinere, aut aquilae cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis et adeps soricis combusti tritus, lacrimosis oculis plurimum confert: stibis quid est, dicemus in metallis. Mustelae cinis suffusionibus: item lacertae hirundinisve cerebrum: quae etiam tritae coctaeve fronti illitae, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive cum thure. Sic et solatis, id est, Sole correptis, prosunt. Vivas quoque cremare, et cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem, claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito foeniculi succo ad cyathum unum, et thuris manna una, atque ita suffusiones oculorum et caligines inungere, utilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit et collyrium e vipera, in olla putrefacta, vermiculisque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale: quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, et stomachi totiusque corporis tempestivitates. Hic sal et pecori datur salubritatis causa, et in antidotum contra serpentes additur. Quidam et viperis utuntur in cibis. Primum omnium occisae statim salem in os addi iubent, donec liquescat: quatuor digitorum mensura utrinque praecisa, exemtisque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, et omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter supra dicta pediculos e toto corpore expellit, pruritusque etiam summae cutis. Effectum ostendit et per se capitis viperini cinis. Utilissime oculos inungit. Itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quae praecipiunt, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps aerugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat: et membrana sive senectus vernatione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. Boae quoque fel praedicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem.

Aquilae, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculae, et caligationes, suffusionesque oculorum. Eadem vis et in vulturino felle est cum porri succo, et melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, et ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis illini monstrant. Laudant et gallinae fel, sed praecipue adipem, contra pusulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas, admixtis schisto et haematite lapidibus. Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere cornicisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones fimum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur et milvi iecur. Fimum quoque columbarum ex aceto ad aegilopas. Similiter ad albugines et cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita ut postea oesypo et melle inungantur. Fel perdicum cum mellis aequo pondere: per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adiici, quod in argentea pyxide id servari iubent. Ova perdicum in vase aereo decocta cum melle, hulceribus oculorum et glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculae efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superponi oportet splenium e melle decoctum, lanamque succidam ex oleo ac vino. Earundem avium sanguis nyctalopas sanat: et iecur ovium: atque (ut in capris diximus) efficacius vulvae. Decocto quoque eius oculos abluere suadent: et medulla dolores tumoresque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus, quae supra scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuae. Ciconiae pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe et melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excaecant, restitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, et dolores, ac lippitudines, et ictus.

Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos qui vocantur cinaedia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem signis signantes, et singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos servant ad oculorum dolores. Alii terram substernunt lacertae viridi excaecatae, et una in vitreo vase anulos includunt e ferro solido vel auro: cum recepisse visum lacertam apparuit per vitrum, emissa ea, anulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi ad scabritias. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, et incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelae etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reverti, eademque quae in lacertis et anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrimantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela, et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero impube et capiatur et imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam,

cuius crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno, epiphoras sanare traditur. Scarabaei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Gravitatem adeps cum absinthio et oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum caepae et allii, pari modo. Utuntur et per se ovis formicarum. Namque et huic animali est medicina: constatque ursos aegros hoc cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps praeparatur, exemtisque venis omnibus patina novo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, et in fictili novo repositus loco frigido: minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, praecipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum caepae succo. Gliris detracta pelle, intestinisque exemtis, discoquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari: deinde cum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari. Aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur.. Item ex arboribus rubri oleo triti exhulceratis, et ruptis auribus praeclare medentur. Lacerti inveterati in os pendentium addito sale, contusas, et ab ictu laesas aures sanant: efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est e vermibus terrae, pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: oniscon Graeci vocant, alii tylon: efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum, et porri succo. Addunt et rosaceum, et in alteram aurem infundunt. Illam autem quae non arcuatur, sepa Graeci vocant, alii scolopendram, minorem, perniciosamque. Cochleae, quae sunt in usu cibi, cum myrrha, aut thuris polline appositae: item minutae, et latae, fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium ferventе testa usta, instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue: aut si purulentae sunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut testudinis marinae. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus et illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur cum formica circumligata capillo, in cavernam eius coniecta, efflato prius pulvere ne sese condat: ita formicae complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quae abiici solet, inveterata et in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est et quaedam pinguitudo blattae, si caput avellatur: hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, et tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturae, priscorumque curae, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus myloecon appellavere, circa molas fere nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus et odoris taedio invisum, exacuta clune, cum pisselaeo sanare hulcera alias insanabilia: strumas, panos, diebus viginti uno impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus et pennis. Nos haec etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus et in morbo regio, et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuae sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuaeque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculae, aut parotidi: multipeda cum resinae tertia parte illita: grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXX.

I. Magicas vanitates saepius quidem antecedente operis parte, ubicunque causae locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanae mentis complexa in unam se redigit. Natam primum e medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctioremque medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit, miscuisse artes mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e caelo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium praevaleat, et in Oriente regum regibus imperet.

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit, an postea et alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam, utilissimamque

eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic et Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, et vicies centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem, a quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum vero quinque millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aevo, commentariis non intercidentibus, praeterea nec claris nec continuis succęssionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum, et Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum, et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Ulyssis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea et Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe utique et inferûm evocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo venisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, et solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhaesisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine aemulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac medicinae profectum, si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset.

Primus, quod exstet, ut equidem invenio, commentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosae sparsisse, obiter infecto, quacunque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum populos egit. Quanquam animadverto, summam literarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam navigavere, exsiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi praedicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, et Dardanum e Phoenice illustravit: voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis: suis vero ex disciplina eorum editis: quae recepta ab aliis hominum, atque transiisse per memoriam, aeque ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo, ut ii qui cetera in viro illo probant, haec eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi et hoc, pariter utrasque artes effloruisse: medicinam dico, magicenque, eadem aetate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum, quod gestum est a CCC urbis nostrae anno. Est et alia magices factio, a Mose etiamnum et Lotapea Iudaeis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exstant certe et apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliisque argumentis, quae priore volumine exposui. DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. Gallias utique possedit, et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas eorum, et hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego haec commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, et ad naturae inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis caerimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi et sibi ignoto. Nec satis aestimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

V. Ut narravit Osthanes, species eius plures sunt. Namque et aqua, et sphaeris, et aere, et stellis, et lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis divina promittit: praeterea umbrarum, inferorumque colloquia: quae omnia aetate nostra princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharae tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. Nemo unquam ulli artium validius favit. Ad haec, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, aliaque non patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius et quoscunque de suspicionibus suis deos consuluisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes eius, fuissent. Saevius sic nos replevit umbris.

VI. Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, aut cerni. Obstet forte hoc in illo? Nihil membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, et ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam coenis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quaerat aliquis, quae sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion, grammaticae artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quae in Aegypto vocaretur osiritis, divinam, et contra omnia veneficia: sed si tota erueretur, statim eum qui eruisset, mori: seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, quanam patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis aeque credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpae vivae exemto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam et terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur.

VIII. Cetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum, qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius e parte doleant. Caninus dens

sinister maximus, circumscarificato eo qui doleat: aut draconis os e spina: item enhydridis. Est autem serpens masculus et albus. Huius maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificantur ossibus lacertae e fronte Luna plena exemtis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuvat cum melle. Fit eodem modo et dentifricium. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculae, cuius a parte doleant, praestant levamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuvat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt et cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro appellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodest. Nam erucae brassicae, eius contactu cadunt. Et e malva cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Arenulae, quae inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditae, statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingivis prodest: serpentis cum sale in olla exustae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinae vernationis membrana cum oleo, tedaeque resina calefacta, et auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus et rosaceum: eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, praestant. Vanum arbitror esse, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, et in aurem infusum, cuius a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente vel gingiva scarificata, proiectoque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, et proximae auriculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit, et ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

IX. Oris saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguae hulcera et labrorum, hirundines in mulso decoctae sanant. Adeps anseris aut gallinae, rimas. Oesypum cum galla: araneorum telae candidae, et quae in trabibus parvae texuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, oesypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam et butyrum addunt. Si vero vitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liventia et sugillata pulmones arietum pecudumque, in tenues consecti membranas, calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinae custodit. Lichenas et murino fimo ex aceto illinunt, et cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipiunt. Tollit ex facie vitia et cochlearum, quae latae et minutae passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit, smectica vi: et ideo causticis commiscetur, psorisque, et lentigini illinitur. Invenio et formicas Herculaneas appellari, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabaeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Haec cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleonis albae (quam herbam esse diximus) radice, et cedria tritus, contectusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum caepa tritus et subactus. Utilissimum et in facie mel, in quo apes sint immortuae. Praecipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur. Uva et faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Uva succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic et tonsillis succurritur. Tonsillas et fauces lactis ovilli gargarizatio adiuvat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium et distillationes leniunt. Cochleae coqui debent illotae: demtoque tantum terreno conteri, et in passo dari potui. Sunt qui Astypalaecicas efficacissimas putent, et smegma earum. Lenit et gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

XII. Anginis felle anserino cum elaterio et melle citissime succurritur: cerebro noctuae, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinae auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cavis nidificantes. Sunt qui cuiuscunque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase, et cinerem cum pane aut potu dant. Quidam et mustelae cineres pari modo admiscent. Sic et ad strumae remedia dant: et comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum putant. Alii XXI tritas in aquae mulsae hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt et murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: fimum columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. Strumis exhulceratis mustelae sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur. Aiunt et cibo sumtam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies XXX oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleae cum testa sua tusae illinuntur maxime quae frutectis adhaerent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscissis utrinque extremis artubus, adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. Talpae cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, et triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alii

praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tusum digerunt in pastillos, pyxide stannea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant, quaeque in cervice sint: vescique suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabaei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terrae vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, et similibus vitiis, et podagris. Triduo non abluunt: prodestque haec medicina in annum. Omniaque his adscribunt, quae nos in gryllis retulimus. Quidam et a formicis terra egesta sic utuntur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumae, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa Canis ortum circumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo praeligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita resinae terebinthinae parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

XIII. Humeri doloribus mustelae cinis cum cera medetur. Ne sint alae hirsutae, formicarum ova pueris infricata praestant. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur: qui evulsis pilis illitus et contra virus proficit.

XIV. Praecordia vocamus uno nomine exta in homine: quorum in dolore cuiuscunque partis, si catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato, perfusoque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitaeos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati saepius. Transireque morbos aegritudine eorum intelligitur, plerumque et morte. Pulmonis quoque vitiis medentur et mures, maxime Africani, detracta cute in oleo et sale decocti, atque in cibo sumti. Eadem res et purulentis vel cruentis exscreationibus medetur.

XV. Praecipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervefieri intacto corpore earum oportet, mox et in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. Prosunt et sanguinem exscreantibus, demta testa tritae in aquae potu. Laudatissimae autem sunt Africanae: ex his Solitanae: Astypalaeicae, et Siculae modicae, quoniam magnitudo duras facit et sine succo: Balearicae, quas cavaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatae et ex insulis, Caprearum. Nullae autem cibis gratae, neque veteres, neque recentes. Fluviatiles et albae virus habent: nec silvestres stomacho utiles, alvum solvunt. Item omnes minutae. Contra marinae stomacho utiliores: efficacissimae tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quaecunque vivae cum aceto devoratae. Praeterea sunt quae aceratae vocantur, latae, multifariam nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata et inspersa potioni, distillationes pectoris et humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleae crudae tritae cum aquae tepidae cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat et canina cutis cuilibet digito circumdata. Iure perdicum stomachus recreatur.

XVI. Iocineris doloribus medetur mustela silvestris in cibo sumta, vel iocinera eius. Item viverra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedae, ita ut ter septenae in Attico melle diluantur, et per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidae fiant: tunc melle miscent. Alii centipedam vocant, et ex aqua dari iubent. Cochleae in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulae contritae cum sua testa et calefactae, in potu datae diebus plurimum novem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic et suspiria emendant et vomicas. Esse animal locustae simile sine pennis, quod troxalis Graece vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his XX torreri iubent, ac bibi e mulso contra orthopnoeas, sanguinemque exspuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, et in cibo sumat: aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo: sic et tussi medentur. Vomicas privatim sanat mel in quo apes sint demortuae. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi in vino, si febres absint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

XVII. Pecudis lien recens magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hoc iubent eum in pariete dormitorii eius tectorio includi, et obsignari anulo, terque novies carmen dici. Caninus si viventi eximatur, et in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alii duûm dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. Eo liberat et lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medeatur, suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu: cinis e capite bubonis cum unguento: mel in quo apes sint mortuae: araneus, et maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Upupae cor in lateris doloribus laudatur, et cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quae et per se illinuntur. Canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus capite ablato et intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo succo bibitur. Lacertae virides decisis pedibus et capite, in cibo sumuntur. Cochleae tres contritae cum testis suis, atque in vino decoctae cum piperis granis XV. Aquilae pedes evellunt in aversum a suffragine, ita ut dexter dexterae partis doloribus adalligetur, sinister laevae. Multipeda quoque, quam oniscon appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fisso et ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, et defodere, unde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

XIX. Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ovillus vetus, sevum ovium decoctum in vino austero. Hoc et ileo medetur, et tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis et capite, pedibusque ac cute, decoctus aeque et in cibo sumtus. Cochleae duae cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo addito sale et passi cyathis duobus, aut palmarum succo et aquae cyathis tribus subfervefactis et in potu datis. Prosunt et combustae, ut cinis earum bibatur in vino addito resinae momento. Cochleae nudae, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimae dysentericis, quinae combustae cum denarii pondere dimidii acaciae: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldae. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et si maior

fluxio sit, addunt acaciam fabae magnitudine. Senectus anguium dysentericis, et tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius e gallinaceo iisdem medetur: sed veteris gallinacei vehementius salsum ius alvum ciet. Membrana gallinarum tosta et data in oleo ac sale, coeliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a frugibus ante et gallinam et hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis et coeliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulae. Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum.

XX. Gravissimum vitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam illito ventre subveniri. Sistit alvum primum cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quae vivae crematae sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum, aut ventriculi membrana, quae abiici solet, inveterata, admixto papaveris succo. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, et per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, e posca decoctus. Lien pecudis tostus, et in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus et potus, iis qui cibos non conficiunt, utilissimus, vel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit et anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina lien ovium tostus, atque e vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematae potus. Quod praeterea traditur in torminibus, mirum est: anate apposita ventri transire morbum, anatemque emori. Tormina et melle curantur, in quo sunt apes immortuae, decocto. Coli vitium efficacissime sanatur ave galerita assa in cibo sumta. Quidam in vase novo cum plumis exuri iubent, conterique in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, ave hac in cibo sumta, et corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videant, applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari, dissectisque palam fieri aegri causas. Mori et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

XXI. Murino fimo contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere minime posse. Haec caro ad hunc modum occisi, stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere traditur. Iubent et vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, ut in suspiriosis. Easdem exemtas testis tritasque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinae emendent. Testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniantur, conteri et potioni inspergi. Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctae ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinae: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: et in vesicae doloribus decoctum agninorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum discoctorum ius, et acria mollit. Ciet et hirundinum fimum, adiecto melle subditum.

XXII. Sedis vitiis efficacissima sunt, oesypum: (quidam adiiciunt pompholygem et rosaceum:) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto: si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiuntque inventum Aesculapii esse, eodemque et verrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, sevum bovis. Procidentia ibi succus cochlearum punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris silvatici cum melle: fel herinacei, cum vespertilionis: et anserinus cum cerebro, et alumine, et oesypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus demto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino Ammineo et pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic et stellionem, adiectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis convulsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Ceteris vitiis, vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: sevum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto cinere pumicis et sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustae ex aqua: mulae ungularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus vero, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus, et manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleae latae, parvae, contritae ex aceto: senectus anguium ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes sint immortuae, cum resina: cochleae nudae, quas in Africa gigni diximus, tritae cum thuris polline et ovorum albo: tricesimoque die resolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneis ademtis, reliquum corpus inassatum: in cibo id saepius datur: sicut ad urinae incontinentiam, caninum adipem cum alumine scisso, fabae magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne et testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei auctor est Anaxilaus. Panos aperit sevum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admixto thuris polline, et sandaraca discutit. Lacertae cinis, et ipsa divisa imposita: item multipeda contrita, admixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam et sinopidem admiscent cochleae contusae. Et per se cinis inanium cochlearum cerae mixtus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos scalpelli vice auferunt. Inguinum tumorem cochleae minutae cum melle illitae leniunt.

XXIII. Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno illinuntur. Podagras lenit oesypum cum lacte mulieris et cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecu-

dum: fel arietis cum sevo: mures dissecti impositi: sanguis mustelae cum plantagine illitus, et vivae combustae cinis ex aceto, et rosaceo, si penna illinatur, vel si cera et rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illiniri malunt. Alii ipsos aceto mensura cum melle cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleae latae potae tollere dicuntur pedum et articulorum dolores. Bibuntur autem binae in vino tritae. Eaedem illinuntur cum helxines herbae succo. Quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, et saepius sumto, aiunt podagra liberari. Utile esse et adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, si inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum, cum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin et fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelae aut cochlearum, et cum amylo, vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta et vino albo. Articulis luxatis praesentaneum est et sevum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur sevum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si pura sint, hulcera cera addita ad cicatricem perducunt: vel glirium crematorum favilla ex oleo: item muris silvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: et cochleae, quae nudae inveniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quae vivae combustae sint: fimi gallinarum cinis exhulcerationes, columbini fimi ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleae crematae cinis, agninus pulmo et arietis sanat. Dentis caballini contusi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus, et hominum et iumentorum pedes sublitus sanat. Clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo illita: fimum ovium. Iecur lacertae viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: sanguis recens murinus illitus, vel ipse mus divulsus: herinacei fel: caput lacertae, vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharides cum uva taminia intritae exedunt: sed ita erosas aliis, quae ad persananda hulcera monstravimus, curari oportet.

XXIV. Nunc revertemur ad ea, quae totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitae eo purificataeve, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalique eius sub limine ianuae defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt foedissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginae, nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si aeger ei respondeat qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitae certam esse: moriturum nihil respondere. Adiiciunt, ut evellatur ex aure laeva canis, cui non sit alius, quam niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius, qui e sue id animal evellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpae aspersu resipiscere: eos vero qui a nocturnis diis Faunisque agitentur, draconis lingua, et oculis et felle intestinisque in vino et oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbaenam mortuam adalligatam, vel pellem tantum eius. Quin immo arbori, quae caedatur, adalligata non algere caedentes, faciliusque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, et ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicunque spargatur.

XXVI. Paralysin caventibus pinguia glirium decoctorum et soricum utilissima tradunt esse: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumtis per dies, donec convalescant. Cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis oesypum cum myrrhae momento, et vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanae, a balineo potum. Testiculos arietinos inveteratos, tritosque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus ante et postea. Magnifice laudatur et sanguis pecudum potus: item fel cum melle, praecipue agninum. Catulus lactens sumtus, abscisso capite pedibusque, ex vino et myrrha. Lichen mulae potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam et ipsum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inassatum. Operae pretium est scire quomodo praeripiatur, cum exuitur membrana hiberna, alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Observant cubile eius aestatibus. Est autem in loricis ostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulcrisve: ibi vere incipiente fissis arundinibus textas opponunt casas, quarum angustiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis praefertur. Prodest et cerebrum mustelae inveteratum potumque, et iecur eius: testiculi, vulvaeque, aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: silvestris vero tota in cibo sumta. Eadem omnia praedicantur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quae fastidium abstergeant, ablatis pedibus et capite. Cochlearum cinis addito semine lini et urticae cum melle unctu sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure, vel cor recens devoratum. Quin et e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, et adalligatus in perpetuum tueri. Praedicatur et iecur milvi devoratum, et senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed ipsum vulturem in cibo dari iubent, et quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus eius bibendum censent, et in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua et lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. Fuere et qui viginti unam muscas rufas, et quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhae

momento, et vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilae in vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt, et avem mori. Hanc puto Latine vocari galgulum.

XXIX. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Praecipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque et in XII signa digessere eam Sole transmeante, iterumque Luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi iubent aegros cum Geminos transit Sol, cristis, et auribus, et unguibus gallinaceorum: si Luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, et adiiciunt, sativae: si Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe verisimilia ponemus, sicut et lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelae testiculis inveteratis, aut iocinere usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, qua adalligari iubent: Pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quae singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperae caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemtum. Muris rostellum auriculasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertae vivae dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, colligat Solis operum similitudinem nunc animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. Sed et alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: cetera sinistro. Cor anguium sinistra manu exemtum ventibus. Scorpionis caudae quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit, videat aeger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita, praecisa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios e spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quae nudae inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, et sub decessu febris emittunt. Devorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemtum, inveteratumque conteri, et in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii fimum drachma una in lactis caprini et ovilli, vel passi cyathis tribus, ante accessiones. Sunt qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanae bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset. Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura efficacior esset inquirentis. Cornicis carnes esse, et nitrum illinire, in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque imposita utrisque temporibus et fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat. Quo genere et recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis oesypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanae magnitudine. Aliqui addunt et anserinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent. Item carnes inveteratae herinacei sumtae. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere praestat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernae suae tolli. Adeps anseris. Viperae caput aridum asservatum et combustum, deinde ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine et sevo agnino.

XXXIII. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quae in melle sint mortuae, impositis. Polentaque imposita inspersa. In verendis, ceterisque ibi hulceribus, occurrit e melle oesypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera et quaecunque molliri opus est, efficacissime anserino adipe curantur. Idem praestat et gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, et tertio die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram ne postea attingat, ter circumdatus furunculo, toties exsuentibus modo auriculis. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum arietis cum cinere e capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis et salis pari pondere.

XXXV. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis capitis viperini cinis ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphisbaena mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lilii radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata: herinacei, spasticis: item mustelae cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, et quae in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, superillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalium fellis. Unguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutae, aut locustae, cum sevo hircino. Pecudum sevum.

Aliqui miscent viscum et portulacam, alii aeris florem et viscum, ita ut tertio die solvant.

XXXVIII. Sanguinem sistit in naribus sevum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed et ipsae extractae testis. E naribus fluentem sistunt cochleae contritae fronti illitae: aranei tela: gallinacei cerebellum, vel sanguis, profluvia ex cerebro: item columbinus, ob id servatus concretusque. Si vero ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impositus mire sistit.

XXXIX. Vulneribus medetur oesypum cum hordei cinere et aerugine aequis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit et hulcerum margines: carnesque excrescentes ad aequalitatem redigit. Explet quoque, et ad cicatricem perducit. Magna vis et in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex ossibus feminum agninorum, praecipue in his hulceribus, quae cicatricem non trahunt. Magna et pulmonibus, praecipue arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad aequalitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ovium sub testo calefacto et subacto tumor vulnerum sedatur: fistulae purgantur sananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodii vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelae fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum, et carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina et sinopide. Eademque utilissima sunt in his hulceribus, quae vermibus periclitantur.

Quin et vermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses, qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas vero combusti cum pari pondere anisi, et ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut nervos quoque abscissos illitis solidari intra septimum diem persuasio sit: itaque in melle servandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida, tia vulnera conglutinant, et nomas sistunt. Herpes quoque animal a Graecis vocatur, quo praecipue sanantur quaecunque serpunt. Cochleae prosunt eis cum testis suis tusae: cum myrrha quidem et thure, etiam praecisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus in Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis. Sale viperino in cibo sumto, tradunt et hulcera tractabiliora fieri, ac sanari celerius. Antonius quidem medicus cum incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. Troxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico et melle, ea quae erodenda sunt. Bubonis cerebrum eum adipe anserino mire vulnera dicitur glutinare: quae vero vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovillum et mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuae emolliunt. Et elephantiasin sanguis et cinis mustelae. Verberum vulnera, atque vibices, pellibus ovium recentibus impositis obliterantur.

XL. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuque cervino et cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quae subinde suffundantur, fere XIV diebus solidat: nec tardius cinis silvestris muris cum melle: aut vermium terrenorum, qui etiam ossa extrahit.

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, praecipue ex ariete, sevum ex nitro: lacertae viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum cum melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem et cantharides cum rutae foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandae sunt. Postea fovere, oleoque perungere, necessarium, iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exhulcerationem altam. Ad easdem vitiligines et muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, servatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus, sedant: pruritum cochleae minutae, latae, contritae, illitae.

XLII. Arundines, et tela, quaeque alia extrahenda sunt corpori, evocat mus dissectus impositus. Praecipue vero lacerta dissecta, ut vel caput eius tantum contusum cum sale impositum. Cochleae ex his quae gregatim folia sectantur, contusae impositaeque cum testis, et eae quae manduntur, exemtae testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur et cantharides tritae cum farina hordei.

XLIII. In muliebribus malis membranae a partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriae maxime mulierum iuvantur. Gallinaceorum testes subinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum, evocat membrana e canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis, fimum murinum aqua pluvia dilutum mammas mulierum a partu tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quae fimum anserinum cum aquae cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo [illegible] adjuvantes aquas. Vermes tiones concoquunt et aperiunt, extrahuntque, et ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur et vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: alias eniti non patiuntur. Cavendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleae in cibo sumtae accelerant partum: item conceptum impositae cum croco. Eaedem ex amylo et tragacantha illitae, profluvia sistunt. Prosunt et purgationibus sumtae in cibo, et vulvam aversam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleae denarii pondus addatur et cyperi. Inflationes quoque vulvarum discutiunt exemtae testis, tritaeque cum rosaceo. Ad haec Astypalaecicae maxime eliguntur. Alio modo Africanae binae tritae cum foeni Graeci quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino succo perunctae. Sunt et minutae longaeque, candidae cochleae, passim oberrantes. Eae arefactae Sole in tegulis, tusaeque in farina, miscentur lomento aequis partibus, candoremque et laevorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbaenam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles praestat vel mortua. Mirum, si non asservatam tran-

scenderit gravida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adiuvant.

XLIV. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant et in vino bibendam cum thure: aliter sumta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admoveri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilae repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur foecundas facere. Vulvarum duritias et collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. Mammas a partu custodit adeps anseris cum rosaceo et araneo. Phryges et Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quae vulva strangulentur, et blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiae mixtus, et cerae, stantes mammas servat. Putant et ter circumductas ovo perdicis non inclinari: et si sorbeantur eadem, foecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimice trito illinantur.

XLVI. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi aerugo, vel cicutae semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem et cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique et candidum. Aliqui sanguinem et iecur eiusdem admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemtis ossibus psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis et lacte caprino: item per se cinis. Lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinino sanguine, vel felle. Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere praestari admixto oleo.

XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, praesidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inventis, adustio infantium, quae vocatur siriasis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertae viridis admotae dormientibus morsu. Postea arundini alligata suspenditur in fumo: traduntque pariter cum ea exspirante sanari infantem. Cochlearum saliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex uvis albo succo illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceae duritiae: eae dentitionem facilem praestant adalligatae. Cochlearum inanium cinis admixtus cerae, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro viperae. Cerebrum viperae illigatum pelliculae dentitiones adiuvat. Idem valent et grandissimi dentes serpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quaedam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi et quod sub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum, et argentum, aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice novo illigatur, et in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabaeorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. Bovae capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo exspui si necem timeat, inopinantis praeciso capite exemtum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent: et limacis lapillum sive ossiculum, quod invenitur in dorso. Magnifice iuvat et ovis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.

XLVIII. Somnos allicit oesypum cum myrrhae momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolae rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant et per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diverso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem eius qui fecerit, inhibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet et fimum cochleae et columbinum cum oleo et vino potum. Pulmonis vulturini dextrae partes Venerem concitant viris adalligatae gruis pelle. Item si lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo, vel ova eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris et irino perunctis, si conceptus sit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere invitas setae ex cauda mulae, si iunctis evellantur, inter se colligatae in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum et de stellionis cinere (si verum est) linamento involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumtam.

L. Phthiriasin a toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo necat: ac serum exemto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelae coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut a muribus attingi. Eiusdem mustelae cinis si detur in offa gallinaceis pullis et columbinis, tutos esse a mustelis. Iumentorum urinae tormina vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circumlato verendis palumbo: mirum dictu: palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim.

LI. Ebriosis ova noctuae per triduum data in vino, taedium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo praesumtus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, et in vino quod bibetur inspersus, securos praestabit a temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex.

LII. Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion, cervis tantum pilo similis, nec alibi nascens. Iidem auctores nominavere subiugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. Reliqua mirabilia ex his quae diximus. Non

latrari a cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere. Eosque qui arborarii pici rostrum habeant, et mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in offa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, et sale, et farre cum serpyllo contritis una, deiectisque cum vino in fauces boum, uva maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Pulvere e vestigio anguium collecto, sparsas apes in alvos reverti. Arietis dextro teste praeligato oves tantum gigni. Non lassari in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXI.

I. Aquatilium sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, et per undas fluctusque ac reciprocos aestus, amniumque rapidos cursus improbas exercente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat. Terras devorant aquae, flammas necant, scandunt in sublime, et caelum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? At illae, ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides: subeuntque, portantes aliena pondera. Eaedem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in caelum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrae quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidae, alibi calidae, alibi iunctae, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, et in Pyrenaeis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum profitentes, et e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquae prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis fervere cogant, quae in Baiano Posidianae vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant et in mari ipso, quae Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus exsistit aliquid valetudini salutare.

III. Iam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliae luxatis, fractisve. Inaniunt alvos. Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianae. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, (ibi compositis voluminibus eiusdem nominis,) in qua et monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureae Tullii, qui fuit e libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, et non ibi tantum legi:

Quo tua, Romanae vindex clarissime linguae,
Silva loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiae celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphae non ante repertae,
Languida quae infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope,
Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quae medeantur, aquae.

IV. In eadem Campaniae regione Sinuessanae aquae sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere produntur.

V. In Aenaria insula, calculosis mederi. Et quae vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum: haec frigida. Item in Stabiano, quae dimidia vocatur: et in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriae fonte iuxta Taurum montem, auctor est M. Varro: et in Phrygiae Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his, qui e fonte Rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur: egelidae hae: sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit: aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus repraesentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem foetum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhaea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro auctor est, Titium quendam praetura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciae amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Troezene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem,

plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos et Neapolim oculis et vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

IX. Eudicus in Hestiaeotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin et homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, durioresque, et crispo capillo: qui ex Crathi, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca, ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, et fruges quoque, sicut in Messapiis. At in Lusis Arcadiae quodam fonte mures terrestres vivere et conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

XI. In Boeotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum Cescum rivus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamae in Africa, quo canorae voces.

XIII. Vinum in taedium venire his qui ex Clitorio lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciae fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem nominis fonte. Lycos, in Indiae terris fontem esse, cuius aqua lucernae ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur.

XV. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. Theophrastus Marsyae fontem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claeon et Gelon, ab effectu Graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

XVII. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt aquae.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturae maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Caelius apud nos in Averno ait etiam folia subsidere: Varro, aves, quae advolaverint, emori. Contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliae fonte Phinthia, ut Apion tradit: et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque, quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolae cibo, quem rapiunt annuentes: si vero eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit: (hoc et templo et deo nomen:) cuius gurgitem periuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coeunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, citra suspicionem ullam aquae, cum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime Lartio Licinio legato post praeturam: post septem enim dies occidit. In Iudaea rivus sabbatis omnibus siccatur.

XIX. E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod et circa Danubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligit fama. Hoc idem et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Achaia ad Pheneum aqua profluit e saxis, Styx appellatur, quae illico necat, ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, letales et ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus et in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, quam quis biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare ferventi similem: aves quae degustaverint, iuxta mortuas iacere. Namque et haec insidiosa conditio est, quod quaedam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiae. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam aes ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi spatio: mirumque, siliqua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quaedam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetae sepulcro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, quamcunque rigat, lapideam faciens terram: item calidae aquae in Euboeae Delio. Nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectae coronae in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quaecunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttae in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezae in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum cecidere. In quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

XXI. Quaeritur inter Medicos, cuius generis aquae sint utilissimae. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quae profluunt existimantes: cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere. Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam levissima sit imbrium aqua, ut quae subire potuerit ac pendere in aere. Ideo et nives praeferunt imbribus, nivibusque etiam glaciem, velut affinium coacta subtilitate. Leviora enim haec esse, et glaciem multo leviorem aqua. Horum sententiam refelli interest vitae. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo paene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subisse eam in caelum, cum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terrae. Quo fit, ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse conve-

nit. Nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus praedicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, et rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quae septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, faucibusque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quae faciunt taedium, confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quaedam igitur et huius generis aptissimae aliae alibi. Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tincas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amarae: et quae, cum sorbentur, statim implent: quod evenit Troezene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui coenum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert et si vasa aerea inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatae leniter terram relinquunt, decoctaeque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non foetidae modo, verum omnino quidquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque, et ut saepe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet. Unus in toto orbe traditur fons aquae iucunde olentis in Mesopotamia, Chabura. Fabulae rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

XXIII. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quae calefiat refrigereturque celerius. Quin et haustam vasis, ne manus pendeant, depositisque in humum, tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, et illa tenuitas colante terra.

Salubritati haec satis sunt. Frigori et opacitas necessaria, utque caelum videant. Super omnia observatio una, eadem et ad perennitatem pertinet, ut illa vado exsiliat vena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit: si etiam expressa in altum, aut e sublimi deiecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem esse convenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Aestus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quae sunt haustu frigidissimae, non perinde et tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praeconio Urbis, Marcia est, inter reliqua deûm munere Urbi tributa. Vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit Marsos et Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura. Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus pass. Praenestina via. Iuxta est Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione, differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum praestet Marcia haustu. Quanquam utriusque iam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, et quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septemtrionales ubique partes aquosas existimavere. Qua in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

XXVII. Aquarum sunt notae, iuncus, aut arundo, aut herba, de qua dictum est: multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, aut alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera sponte proveniunt, et corrivatione aquae pluviae in locum humiliorem e superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est et peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque e figlino opere crudis, aut peruncta pelvi aerea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra, si figlinum humidum ruptumve, aut in aere sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam et igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vasorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. Figularis creta semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terrae observantes, ut a nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in tofo. Namque et hic probatur. Dulces enim levissimasque facit, et colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, et arena, et carbunculus, certas stabilesque et salubres. Rubra saxa optimas, speique certissimae. Radices montium saxosae, et silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria, quae graviorem illum halitum recipiant. Fit et sine his vitiis altitudine ipsa gravior aer, quem emendant assiduo linteorum iactatu eventilando. Cum ad aquam ventum est, sine arenato opus surgit, ne venae obstruantur. Quaedam aquae vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hibernis enim constant imbribus: quaedam Ca-

nis ortu, sicut in Macedoniae Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente aestate, frigida est palustris: dein maximo aestu in excelsioribus oppidi riget. Hoc et in Chio evenit, simili ratione portus et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa aestate frigidior est, quam puteus in Iovis horto. At ille siccitatibus riget: maxime autem putei circa Arcturum. Non ipsa aestate deficiunt, omnesque quadriduo eo subsidunt. Iam vero multi hieme tota: ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in totum inarescunt fontes: aestate exundant, amnemque faciunt. Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit, et maxime circa Canis ortum: parcius, si frigidior sit aestas. Quaedam terrae imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod Admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, aestate autem minus, autumno minime: minusque per siccitates. Neque aequalis amnium plerumque gustus est, magna alvei differentia. Quippe tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lavant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem et influentes rivi, ut Borysthenem, victique diluuntur. Aliqui vero et imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentque frumenta: toties et Nili rigua pluviae amara fecere, magna pestilentia Aegypti.

XXX. Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Haemo obsidente Gallos Cassandro, cum valli gratia silvas cecidissent. Plerumque vero damnosi torrentes corrivantur detracta collibus silva, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moverique terram, callumque summae cutis solvi, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emersisse, uti quaeque coepissent partes coli.

Terrae quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiae quinquies accidisse constat. Sic et in Coryco monte amnis erupit, posteaque coeptus est coli. Illa mutatio mira, [illegible] Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur et colores aquarum: sicut Babylone lacus aestate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes aestatis temporibus caeruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani. In quo et illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum et aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores post brumam fieri.

XXXI. Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum est crassitudine binûm digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo laevigatis. Libramentum aquae in centenos pedes sicilici minimum erit: si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgere in sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est: et si quinariae erunt, sexagena pondo pendere: si octonariae, centena: si denariae, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariae appellantur, cuius lamînae latitudo antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget.

XXXII. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cum alioqui lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat haec, quae nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum: namque paulo diutius, quam balneis, uti oportet, ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedentes: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe et vastitate odoris capita replentur, et frigore infestantur sudantia, corporum parte mersa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium. Vidique iam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquae. Nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et coeno fontium ipsorum utiliter: sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec vero omnes quae sint calidae, medicatas esse credendum, sicut in Segesta Siciliae, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species aeris argentive (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem et in marinis erit, quae calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossaque contusa: item corpora siccanda, qua de causa et frigido mari utuntur. Praeterea est alius usus multiplex, principalis vero navigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proxime Annaeum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. Quin et vomitiones ipsae instabili volutatione commotae plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur: omnibusque, propter quae elleborum bibitur. Aquam vero maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur [illegible] maxime albis, et malagmatis miscent. Prodest et infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam et in quartanis dedere eam bibendam, et in tenesmis articulariisque morbis asservatam, et in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo usu praecedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui puram dedere, raphanos supermandi ex mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fovendo non aliud praeferunt. Item pernionum vitio ante hulcera. Simili modo pruritibus, psoris, et lichenum curationi. Lendes quoque et tetra capitis animalia hac curantur: et liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurimum prodest. Quin et ad ictus venenatos salutaris intelligitur, ut phalangiorum et scorpionum: et ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque et choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororiantes, praecordia, maciemque corporis piscinae maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinae celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro, haec mediterraneis supervacua videri posse. Verum et hoc cura providit, inventa ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quatuor aquae sextarios mergatur, vinci aquam, salemque non liquari. Cetero sextarius salis cum quatuor aquae sextariis, salsissimi maris vim et naturam implet. Moderatissimum autem putant, supra dictam aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita et nervos excalefaciat, et corpus non exasperet.

XXXV. Inveteratur: et quod vocant thalassomeli, aequis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto et ad hunc usum advehunt, fictilique vase et picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, et sapore grato et odore.

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini aegris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem utilitatibus.

XXXVII. Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis laborant, haec quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa navim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissae reticulis in mare concavae e cera pilae, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadrupedum, natando in cuius libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Est et in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquae ignotae: hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam nauriendo.

XXXVIII. Muscus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: item oleo admixto, talorum dolori tumorique. Spuma aquae affrictu verrucas tollit. Nec non arena litorum maris, praecipue tenuis et Sole candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quae sunt sal et spongia.

XXXIX. Sal omnis aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus [illegible] re, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino aestuosolibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioqui, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, et alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, et usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est.

Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur: et est acrior qui in scopulis invenitur.

Sunt etiamnum naturales differentiae tres. Namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exaestuant: sicut ad Citium in Cypro, et circa Memphin, extrahunt e lacu, dein Sole siccant. Sed et summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quae salis flumina appellantur. Item circa Mardos et Armenios. Praeterea apud Bactros amnes Ochus et Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem et calidi fontes, sicut Pagasaei. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientia.

Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo caeditur renascens: maiusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque margaritis. Effoditur et e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem caeditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Gerrhis Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Invenit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam, etiam squalentibus locis, coeptus est inveniri, detractis arenis: qualiter et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub arenis inveniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis. Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuvante molientes, ut adiuvant aquae. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus: nec non et Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelastae caeditur, glebis paene translucentibus, cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: et in totum sponte nascens intra haec est.

Factitii varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquae dulcis riguis, sed imbre maxime iuvante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro caeduntur. Fit tamen et in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: et circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit et e puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo et in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

XL. Hispaniae quadam sui parte e puteis haurire arbitrantur. Quo[illegible] referre cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus lauuacetur: ita infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. Quicunque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum invenio, Umbros arundinis et iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin et e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumto liquore ad naturam suam redit: vulgo e maenis iucundissimus.

XLI. Marinorum maxime laudatur Cyprius a Salamine: de stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattaeus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia vero qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum appellavimus. Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salsissimus sal qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: et de cetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasaeus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramentum: aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt colorum differentiae. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum: Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus et odoratissimus. Ad medicinae usus, antiqui Ta-

rentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcunque e marinis: ex eo genere, spumeum praecipue. Iumentorum vero et boum oculis, Tragasaeum et Baeticum. Ad obsonium et cibum utilior, quisquis facile liquescit: item humidior: minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus et Euboicus. Servandis carnibus aptior acer et siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, et pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quaesitus garo. Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercules vita humanior sine sale non quit degere: adeoque necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisque vitae lepos et summa hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiaeque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariae viae, quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex salis modios sex mille in congiario dedit populo, et salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usos veteres, auctor est: et salem cum pane esitasse eos proverbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

XLII. Salinarum sinceritas summam fecit suam differentiam, quandam favillam salis, quae levissima ex eo est et candidissima: appellatur et flos salis, in totum diversa res, humidiorisque naturae, et crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato, ceu gari, dissentiens a sale, non modo a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: cum verus ille non nisi oleo resolvatur, et unguentarii propter colorem eo maxime utantur. Canitia in vasis summa est: media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum solvit in vino et aqua, acopis et smegmatis utilis. Detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. Faeces imae concutiuntur, ut color croci redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium, ceterisque quae abiicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon vocabant: capite eius usto, suffitu extrahi secundas monstrantes. Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariae cetariis: Sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios fere binos. Nec liquor ullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, et Mauretania, Baeticaeque Carteia, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur et Clazomenae garo, Pompeiique, et Leptis: sicut muria Antipolis ac Thurii, iam vero et Dalmatia.

XLIV. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata faex. Coepit tamen et privatim ex inutili pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphyen Graeci vocant, quoniam is pisciculus e pluvia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoque dilutam suavitatem, ut bibi possit. Aliud vero castimoniarum superstitioni etiam, sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint desideriis vitae: et ipsa tamen nonnullius usus in medendo. Namque et alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: et contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat, ac non nominet garum. Contra canum quoque morsum prodest, maximeque crocodili, et hulceribus quae serpunt, aut sordidis. Oris quoque et aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, coeliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquae marinae vicem pensat.

XLV. Salis natura est per se ignea, et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens: corpora vero adstringens, siccans, alligans: defuncta etiam a putrescendo vindicans, ut durent ita per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens. Stomacho tantum inutilis, praeterquam ad excitandam aviditatem. Adversus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas, similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisque hulcera, et pusulas, papulasve, et incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum remediis, et ad excrescentes ibi carnes, totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrisque additur. Ad haec maxime probatur Tattaeus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusis cruore oculis sugillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. Ad haec Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Privatim sugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguae fractus comminutusque. Aiunt dentes non erodi, nec putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, et furunculos, et lichenas, et psoras emendat cum passa uva, exemto eius ligno, et sevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicus. Hic et ad pruritus eligitur. Tonsillis et uvis cum melle prodest. Quicunque ad anginas: hoc amplius, cum oleo et aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit et alvum in vino mixtus innoxie: et taeniarum genera pellit in vino potus. Aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestat. Nervorum dolorem, maxime circa humeros et renes, in saccis aqua ferventi crebro madefactus levat. Colum torminaque et coxarum dolores potus, et in iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale et Sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc praecipuum dicatur in podagris. Tollit et clavos pédum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pusulasque reprimit. Ignibus vero sacris, hulceribusque quae serpunt, ex aceto, aut hyssopo. Carcinomatis cum uva taminia. Phagedaenis hulcerum, tostum cum fari-

na hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo et aceto infricatus iuvat: et fatigatos ex oleo. Multi et hydropicos sale curavere, fervoresque febrium cum oleo perunxere, et tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulcerum excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hulcera. Bibitur et contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina et melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fotus, et illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque scabiem et boum illitus tollit. Daturque lingendus: et oculis iumentorum inspuitur. Haec et de sale dicta sint.

XLVI. 1. Non est differenda et nitri natura, non multum a sale distans: et eo diligentius dicenda, quia palam est, et medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmyrhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, et iam pridem in totum omissum. Aquae vero nitrosae pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in Litis Macedoniae, quod vocant Chalastricum, candidum, purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exsiliente e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quae gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quidquam cum cesset, nec imbres. Mirum est et illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt: Aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem nascitur.

2. In Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Hae cedente Nilo madent succo nitri XL diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut densari est coeptum, rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, et quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum: et ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus et vitro usus, qui dicetur suo loco.

3. Nitrariae Aegypti circa Naucratim et Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam et lapidescit ibi in acervis: multique sunt cumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quae inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariae, in quibus et rufum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, praegnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii acervorum fermento gigni existimavere. Proxima aetas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis, molibus distillans. Specus eos cōlycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putatur Lydium: probatio, ut sit minime ponderosum, et maxime friabile, colore paene purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur.

4. Nitri probatio, ut sit tenuissimum et quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur gustu. Sincerum enim facile resolvitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Uritur in testa opertum, ne exsultet: alias igni non exsilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbae gignantur, et in mari tot animalia, tantum algae. Sed maiorem esse acrimoniam nitri apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariae calceamenta protinus consumunt: alias salubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet et sudores cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastraeo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit: sed obsonia alba et deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Utile his, quae evocanda sint, aut discutienda, et lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adiecto oleo viridi. Extenuat et cicatrices oculorum, et scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuvat: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia et lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus et tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, aequo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia. Contraque canis morsus, addita et resina: initiis cum aceto illinitur. Sic et serpentium morsibus, phagedaenis, et hulceribus quae serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit et tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo et aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit et pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit et venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle et lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque illinitur. Infunditur ventris et renium doloribus, aut rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat flore, mixto galbano resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita ut fabae magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum extenuat in potione vini. Et inflationes discutit: sanguinis profluvium e naribus sistit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. Porriginem alumine permixto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu: hulcera ex pituita nata cera per-

mixtum: quo genere nervis quoque prodest: Coeliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere: sicut adversus lepras, lentigines: Podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quae et tinguntur in deliciis, aliquando et purpura: alias feminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidae cura fiunt, e mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma, ad Lunam et pruinas sternuntur inversae, hoc est, qua parte adhaesere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhaerente. Aliqui narrant et auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin et eas quae ab Aquilone sint genitae, praeferunt ceteris. Nec usquam diutius durare spiritum, medici affirmant. Sic et prodesse corporibus, quia nostro suum misceant: et ideo magis recentes magisque humidas: sed minus in calida aqua, minusque unctas, aut unctis corporibus impositas: et spissas minus adhaerescere. Mollissimum genus earum penicilli: oculorum tumores levant ex mulso impositi. Iidem abstergendae lippitudini utilissimi: eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. Imponuntur et spongiae ipsae epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cetero recentes discutiunt, molliunt, mitigant: veteres non glutinant vulnera. Usus earum ad abstergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida et senilia impositae siccant: fracturae et vulnera spongiis utilissime foventur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspici possit. Et ipsae vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccae, nunc aceto aspersae, nunc vino, nunc aqua frigida. Ex aqua vero caelesti impositae, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur et integris partibus, sed fluctione occulta laborantibus, quae discutienda sit, et iis quae apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto salso madidae, alias e posca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eaedem et callo, e salsa: at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione et succidae lanae vicem implent, nunc ex vino et oleo, nunc ex eadem. Differentia haec, quod lanae emolliunt, spongiae coercent, rapiuntque vitia hulcerum. Circumligantur et hydropicis siccae, vel ex aqua tepida poscave, utcunque blandioribus opus est operirive aut siccari cutem. Imponuntur et his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfusae, expressaeque inter duas tabulas. Sic et impositae stomacho prosunt, et in febri contra nimios ardores. Sed splenicis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisae imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, subinde humectandae. Africanae cinis cum porri sectivi succo sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanae ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, et quidquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Utilius in eo usu lavare cinerem. Praestant et strigilum vicem, linteolorumque, affectis corporibus. Et contra Solem apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere: Africanas, quarum firmius sit robur: Rhodiacasque, ad fovendum molliores. Nunc autem mollissimae circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatae sint spongiae. Polybius super aegrum suspensos, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia et aquatilia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXII.

I. Ventum est ad summa naturae exemplorumque, per rerum ordinem: et ipsum sua sponte occurrit immensum potentiae occultae documentum, ut prorsus nec aliud ultra quaeri debeat, nec par aut simile possit inveniri, ipsa se vincente natura, et quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, et turbinibus, et procellis? quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quam velis remisque? Addatur his et reciproci aestus inenarrabilis vis, versumque totum mare in flumen. Tamen omnia haec, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, et saeviant procellae, imperat furori, viresque tantas compescit, et cogit stare navigia: quod non vincula ulla, non ancorae pondere irrevocabili iactae. Infrenat impetus, et domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhaerendo. Hoc tantulo satis est contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana, cum rostra illa aere ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere devincta, pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse praetoriam navim Antonii, properantis circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoque Caesariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit et nostra memoria Caii principis ab Astura Antium renavigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem novissime tum in urbem reversus ille imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta, cum e tota classe quinqueremis sola non proficeret, exsilientibus protinus qui id quaererent

circa navim, invenere adhaerentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc posteaque vidère, eum limaci magnae similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri et consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiae credi necesse sit. E nostris quidam Latine remoram appellavere eum. Mirumque, e Graecis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale asservatum adalligatumque gravidis partus solvere: ob id alio nomine odynolytem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturae atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

II. Quin et sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul, et e longinquo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est?

III. Non sunt minus mira, quae de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem gravidae si omnino aspexerint feminam ex eo genere dumtaxat, statim nausea et redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari et tactu quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animalium, ut non intereat, mullus piscis: tenerescit tantum, et ingratior, viliorque fit. Homines quibus impactus est, piscem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id esse, auctor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia.

IV. Iuba in his voluminibus, quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse, pinguique eius mercatores negotiatos, et omnium piscium adipe camelos perungi in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

V. Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere: sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi, dum transeat rete. Muraenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, cum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere brachiisque complecti, non morsu: nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levatum extra aquam. Scit et mugil esse in esca hamum, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupus solertiae habet, sed magnum robur in poenitendo. Nam ut haesit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiae. Muraenae amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eaque lineam praesecare. Licinius Macer muraenas tantum feminini sexus esse tradit, et concipere e serpentibus, ut diximus: ob id sibilo a piscatoribus, tanquam serpentibus, evocari et capi: pinguescere iactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. Novacula pisce quae tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, et sine squamis, totusque capite constat.

VI. Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebius Niger auctor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naves perfossas mergi in Oceano, ad locum Mauretaniae, qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis: sed quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliae castello, non procul Syracusis: item in Labrandei Iovis fonte anguillas: hae et inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta Senum delubrum: in Mesopotamiae quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lyciae Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, laetum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriae in lacu Veneris aedituorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis praebent. In Stabiano Campaniae ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt.

IX. Nec illa in novissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, et ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliae, ac Leptin Africae, et Euboeam, et Dyrrachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam et Ampelon, et Paron, et Deli petras: in portu eiusdem insulae, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedaemonii orthragoriscum vocant: grunnire eum, cum capiatur. Esse vero illam naturae accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hic subiiciam: Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent: parsimonia commentus, ut convivia publica et privata, coenaeque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque praemercarentur.

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in curalio. Namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem et in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur lace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas, et in Siculo circa Aeolias ac Drepanum. Nascitur et apud Graviscas, et ante Neapolim Campaniae: maximeque rubens, sed molle, et ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, colos viridis. Baccae eius candidae sub aqua ac molles: exemtae confestim durantur et rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento praecidi. Qua de causa curalium voci-

tatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, et quam ramosissimum, nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, et concavum. Auctoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque et decore et religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiae adalligati, tutelam habere creduntur. Contraque torminum, ac vesicae, et calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine saepius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus exscreantibusve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum cava explet. Cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci antipathiam vocant, nihil est usquam venenatius, quam in mari pastinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem et alios quidem pisces, sed pastinacas praecipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur et hic quidem, sed et mullus, ac laser.

XIII. Spectabilis naturae potentia in his quoque, quibus et in terris et in aqua victus est, sicut et fibris, quos castores vocant, et castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cum capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinae. Quin immo parvos esse substrictosque, et adhaerentes spinae, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem, qui sint grandes, cum veri testes parvi admodum reperiantur. Praeterea ne vesicas quidem esse, cum sint geminae, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, et asservari sale. Itaque inter probationes falsi, esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude coniicientium gummi cum sanguine, aut Hammoniacum: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro, et acri, friabiles. Efficacissimi e Ponto, Galatiaque, mox Africa. Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo et peucedano peruncto capite: et per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vulvarumque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur et vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, peruncti omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic et contra comitiales sumti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera est mixturae. Quippe adversus scorpiones ex vino hibuntur: adversus phalangia et araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: adversus chalcidas, cum myrtite: adversus cerasten et presteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adversus ceteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quae adiiciantur, singulas. Auxiliantur privatim contra viscum ex aceto: adversus aconitum ex lacte, aut aqua: adversum elleborum album ex aqua mulsa nitroque. Medentur et dentibus, infusi cum oleo triti in aurem, a cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Urina quoque fibri resistit venenis, et ob id in antidota additur. Asservatur autem optime in sua vesica, ut aliqui existimant.

XIV. Geminus similiter victus in aquis terraque testudinum, effectusque par: honore habendo, vel propter excellens in usu pretium, naturaeque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinae, lutariae, et quae in dulci aqua vivunt. Has quidam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae, Magicisque artibus refutandis, et contra venena salutares produntur. Plurimae in Africa. Hae ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: et ex iure in cibo sumtae, strumas discutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium et araneorum ac similium venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, et cum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: et scorpionum plagae instillari. Tegumenti cinis vino et oleo subactus pedum rimas hulceraque sanat. Squamae e summa parte derasae, et in potu datae, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in vesicis dissectarum, inveniri posse non arbitror: et inter ea hoc quoque esse, quae portentosa Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur strumis, et hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus.

Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salamandras praeclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandrae adversius. Sanguine alopeciarum inanitas, et porrigo, omniaque capitis hulcera curantur. Inarescere eum oportet, lenteque ablui. Instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his et cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine. Haec singula et matutina et vespertina dantur, dein post aliquot dies bina vespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes ter anno colluantur testudinum sanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnoeas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, et anginas, et omnia oris vitia: privatim nomas ibi: item testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent: decoctarumque carnium testudinis succum, addita aeque vernatione anguium. Sed vino testudinem excoquunt. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinae felle cum fluviatilis sanguine, et lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctae bibisse satis est.

Testudinum est tertium genus in coeno et paludibus viventium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta coniectae, dividentibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsae carnes earum coquuntur in aquae congio, sale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralysin et articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio alvus aquae frigidae potu.

Ex quarto genere testudinum, quae sunt in amnibus, divulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento et semine lilii, ante accessiones si perungantur aegri, praeter caput, mox convoluti

calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verum aegrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus praecisis, excipi novo fictili iubent: ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, et verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudinis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, maiorisque miraculi: sed hoc utilius est vitae, contributa habere remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

XVI. Venenatum mel diximus ubi nasceretur. 1. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasve, quae sit gravissima, incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. Quid esset scincus, diximus: saepius vero, quantum veneficium in menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam, et scorpiones terrestres marinosque, et dracones, et phalangia illitus sumtusve in cibo. Eiusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. 2. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, et affixa limini superiori, aut clavo aereo ianuae.

XVII. 1. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item arancorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e iure decoctarum, efficacissimus habetur. 2. Sunt et servatis piscibus medicinae, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis, et contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut elope, dipsadeve percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non evomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: et imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. 3. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta et contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustae plagae, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. 4. Idem et cybio effectus. Draco quidem marinus ad spinae suae, qua ferit, venenum, ipse impositus, pel cerebro toto prodest.

XVIII. 5. Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum succus contra venena bibitur, et contra ranae rubetae venenum, et contra salamandras. 6. E fluviatilibus, si carnes edantur, iusve decoctarum sorbeatur, prosunt et contra leporem marinum, et contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae viventi linguam, nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecunque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quae si vera sunt, multo utiliores vitae existimentur ranae, quam leges. Namque arundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur a marito, adulteriorum taedium fieri. Carnibus earum in hamum additis, praecipue purpuras certum est allici. Iecur ranae geminum esse dicunt, obiicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. 7. Sunt quae in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Graeci phrynos vocant, grandissimae cunctarum, geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem deiecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exemto. Id inveniri obiecta rana formicis, carnibusque erosis: singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto fervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, et iurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc et quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quae fiant ex ipsis.

XIX. 8. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: huius adipem et fel habentes qui crocodilos venentur, mire adiuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. 9. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, seu cinere asservato, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocunque. Addi et vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen, et angues, et contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Canis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt Gentianam, et dant in vino. Nam si iam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita praecipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: et cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasyllus auctor est. Nihil autem aeque adversari serpentibus, quam cancros, suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. 10. Ictibus scorpionum et carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudae vel coctae. Quidam ob id salsas quoque asservant. Imponunt et ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed et nos haec omnibus terris demonstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositae. 11. Inter venena sunt piscium, porci marini spinae in dorso, cruciatu magno laesorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. 12. Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyaenae, et oleo e lentisco, et cera misceatur. 13. Muraenae morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso eius, quidquid simile est croco, caputque totum: et hanc autem, et omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. 14. Contra dorycnium echini maxime prosunt: et iis qui succum Carpathii biberint, praecipue iure sumto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter vero contra leporis marini venena.

XXI. 15. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum divitum attribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi influunt amnes: pelagia parva et rara sunt. Gignuntur tamen et in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Grynium et Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed privatim circa initia aestatis, multo lacte praegnantia, atque ubi Sol penetret in vada. Haec videtur causa, quare minora in alto reperiantur. Opaci-

tas cohibet incrementum, et tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniae, fusca Illyrico, nigra et carne et testa Circeiis. Praecipua vero habentur in quacunque gente spissa, nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosis, sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent et peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Averno compasta, et suum retinere succum, et a Lucrino adoptare creduntur. Haec sint dicta de corpore.

Dicemus et de nationibus, ne fraudentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quae subiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Nec non inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit: tantae amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent.

Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt: fastidiis medentur. Additque luxuria frigus obrutis nive, summa montium et maris ima miscens. Molliunt alvum leniter. Eadem quoque cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. Cocta in conchis suis uti clausa venerint, mire distillationibus prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat, et tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Inspergitur et ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. Crudae si tundantur, strumas sanant, et perniones pedum. Purpurae quoque contra venena prosunt.

XXII. 16. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus: longo folio et latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quae in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E vino iubet eam dari.

XXIII. Alopecias replet hippocampi cinis, nitro et adipe suillo mixtus, aut sincerus ex aceto. Praeparant autem sepiarum crustae farina medicamentis cutem, et muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si vivae in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugae, quae in nigro vino diebus LX computruere. Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim hanc tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testae cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non urantur, farina ex aqua: doloribus, castoreum cum peucedano et rosaceo.

XXIV. Omnium piscium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus Sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in comoediis. Idem piscis et uranoscopos vocatur, ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, evulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi: item pectunculi salsi triti cum cedria: et ranae, quas diopetes, et calamitas vocant: sanguis earum cum lacrima vitis si evulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque sepiae cortex cum lacte mulierum illitus sedat: et per se scabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, et medicamentum auferunt post paulum, rosaceoque inungunt, et pane imposito mitigant. Eodem cortice et nyctalopes curantur, in farinam trito et ex aceto illito. Extrahit et squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis. Emendat et albugines oculorum iumentorum. Aiunt et ossiculo eius genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranisque, et cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idemque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, et carens venis squamisque, et quae celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Utilem eam in capitis doloribus affirmant, et tetanothris. Ranae dexter oculus dextro, sinistro laevus suspensi e collo nativi coloris panno, lippitudines sanant. Quod si per coitum ranae eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine ovi. Reliquae carnes impositae sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est parva rana in arundinetis et herbis maxime vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. Huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictile novum iuncis configunt quidam: succoque earum, qui ita effluxerit, admiscent vitis albae lacrimam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemtis, acu instillantes, hunc succum in vestigia evulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, et ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumni nascentibus. Idem praestare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in novo vase. Idem taeniae iecur siccatum pondere X IV, cum oleo cedrino perunctis pilis novem mensibus.

XXV. Auribus utilissimum batiae piscis fel recens, sed et inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaveris succo. Vocant et in mari pediculos, eosque tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto et nitro madefaciunt. Suntque qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, et postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas iidem praecipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testae cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur.

XXVI. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingivis: cerebro caniculae

in oleo decocto asservatoque, ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacae quoque radio scarificare gingivas, et in dolore utilissimum. Conteritur is, et cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. Aeque prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinae combustae, tritaeque, et illitae. Decoquuntur et ranae singulae in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure mandendas dabat. Maxillaresque ita sanari dentes praecipue putant, mobiles vero supra dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant, et ita collui dentium labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium stabilirent. Nec non XXXVI ranarum corda in olei veteris sextario sub aereo testo discoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillae. Alii iecur ranae decoctum et tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia supra scripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi et foetidi sunt, centum in furno arefieri per noctem praecipiunt: postea tantundem salis addi, atque ita fricari. Enhydris vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingivas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Utuntur et cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est.

XXVII. Lichenas et lepras tollit adeps vituli marini: muraenarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacae in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quae perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testae cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque septenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveantur. Muricum generis sunt, quae vocant Graeci coluthia, alii corythia, turbinata aeque, sed minora multo, efficaciora etiam, et oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, et subacta ad liquorem usque mellis. Ita praeparata in vase novo conditur, et in usu quatuor drachmis eius binae sulphuris, et anchusae totidem, octo spumae argenteae adduntur, aspersaque aqua teruntur una. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur et lentigini ceterisque vitiis, ex ossibus sepiarum cinis. Idem et carnes excrescentes tollit et humida hulcera. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquae marinae: excoqui debet, donec sit crassitudo mellis.

Fit in mari et halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum et ceycum: ut alii, e sordibus spumarum crassescentibus: alii, e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore fere algae: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiaeque putri simile. Paene purpureum, quod optimum, hoc et Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exhulcerent, purgent. Usus tostis et sine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, et sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipe recenti ad oris hulcera.

XXVIII. Maenarum muria, et capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius, qui rana in mari appellatur, ossiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis et pastinacae radio, et lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis et ex aceto illitis: item scolopendrae marinae e melle: cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. Mirifice prosunt et sepiae ossa cum axungia vetere contusa et illita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis marini iocineribus. Quin et testis cadi salsamentarii tusis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur succus. Sic et opisthotono medentur, et tetano: spasticis vero pipere adiecto. Anginas maenarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic et contra tonsillas prodest. Cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquae anginis medentur gargarizati: aut e vino, et calida aqua poti. Uvae medetur garum cochleariibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumti adiuvant.

XXIX. Vomitiones mulli inveterati tritique in potione concitant. Suspiriosis castorea cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e iure decoctae in patinis ranae. Suspensae autem pedibus, cum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari iubentur, abiectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in huius os si quis exspuat, ipsamque demittat, tussi liberari narratur. Praecipiunt et cochleae crudae carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. Iocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, pari modo: aut, si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumti, tetheaque similis ostreo in cibo sumta: ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchae ternis obolis dilutae in vini sextariis duobus per dies quindecim.

XXXI. Alvum emollit silurus e iure, et torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem et urinas ciet, e vino maxime. Optimum e scorpionibus et iulide, et saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo et sale. Purgant et cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam bilemque trahunt. Purgant et myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algosis, gratissimi autumno, et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum ius traditur alvum et vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodesse fellis, pituitae, pulmonis, iocineris, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Hulcera quae serpant, aut sint purganda, sanant: item carcinomata. Cremati autem, ut murices, et morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum lotus emendat caligines, gingivarum et dentium vitia, eruptiones pituitae: et contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem virusque resipiunt: myiscas,

quae rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoque, ut murices, cinere causticam vim habent: et ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, et oculorum albugines, caliginesque, atque in aliis partibus sordida hulcera, capitisque pusulas. Carnes vero eorum ad canis morsus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam, et aphronitri duas. Tetheae torminibus et inflationibus occurrunt. Inveniuntur hae in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium. Eaedem et tenesmum dissolvunt, renumque vitia. Nascitur et in mari absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposiris maxime Aegypti, exilius terrestri. Alvum solvit, et noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt et sepiae. In cibo dantur cum oleo, et sale, et farina, decoctae. Maenae salsae cum felle taurino illitae umbilico, alvum solvunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluviatiles triti ex aqua poti, alvum sistunt, urinam cient, in vino alvum. Ademtis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos et inflationes castorea cum dauci semine, et petroselini, quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor: tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo sumti sistunt alvum. Dysentericis medentur ranae cum scilla decoctae, ita ut pastilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstineatur.

XXXII. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, vesicae vitia, et calculos sanat. Lapis, qui invenitur in scorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis iecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in bacchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis praeclare medentur. Aiunt et urticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova sepiae urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulsa cancri fluviatiles triti in asinino lacte maxime sanant: echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: et alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica et pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: feminas onychas. Urinam mares movent. Dulciores feminae sunt et unicolores. Sepiae quoque ova urinam movent, renes purgant.

XXXIII. Enterocelicis lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque, calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vase: illini cum melle debent. Item capitis maenarum cinis et ad rhagadas, et ad condylomata utilis: sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea et cera, rimas in eadem parte emendat: item et marini cancri polline.

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciaenae interanea et squamae combustae: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testae contusae et ex aqua illitae, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: cerae et thuris drachmas XX, spumae argenti XL, cineris muricum X, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum pusulas discutiunt: cinis ex capite maenarum: item carnes decoctae et impositae. Similiter percae salsae e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinae piscis cutis combusta. Haec est, qua diximus lignum poliri: quia et e mari fabriles usus exeunt. Prosunt et smarides illitae: item muricum vel purpurarum testae cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt.

XXXV. Urinae incontinentiam hippocampi tosti et in cibo saepius sumti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilii radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui devoraverit exemti, et cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent et cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Podagris articulariisque morbis utile est oleum, in quo decocta sint ranarum intestina: et rubetae cinis cum adipe vetere. Quidam et hordei cinerem adiiciunt, trium rerum aequo pondere. Iubent et lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini: cuius et adeps prodest. Nec non et bryon, de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositumque lenit impetus podagrae. Item alga, de qua ipsa dictum est: observaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, sicque cinere et oleo subacti: et siluri adeps. Et in articulis, morborum impetus sedant ranae subinde recentes impositae: quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, et concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininove, aut cum Punici succo, quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His vero, qui saepius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmae duae esse debebunt, mellis et olei sextarius, et aquae tantundem. Ad praesens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur et mustelae marinae iecur, item muris: vel testudinum sanguis.

XXXVIII. Febrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in roseo, ut perungantur aegri in frigidis febribus. Et ipsi alligantur aegris. Item ex asello pisce lapilli, qui plena Luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluviatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat aeger: ranae in trivio decoctae oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: et oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranae adalligatae, et rubetae. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophaeo. Cancri fluviatiles triti in oleo et aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui et piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui vero sinistrum oculum devorari iubent. Magi quoque oculis eorum ante Solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniae in pelle cervina adalligatos, praestare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balaenae, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur et spondylus percae adalligatus: quartanis cochleae

fluviatiles in cibo recentes. Quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt et cardiacis. Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritae, et in mulsi tribus heminis pari modo aquae, aut si febres sint, ex aqua mulsa datae proficiunt. Item succus cancrorum fluviatilium cum melle. Ranae quoque aquaticae in vino vetere et farre decoctae, ac pro cibo sumtae, ita ut bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, et intestinis exemtis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex iure sumti, et phthisicis prodesse traduntur.

XL. Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere: et ea quae ferventi aqua combusta sunt. Haec curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera et adipe ursino. Prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur et silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo, sed et quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel praecisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Tetanicos coagulum vituli adiuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoque. De quo et haec traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, et ideo non debere addi in coquendo: secari arundine: ferro enim inici, vitiumque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum et ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Graeci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium et viridissima, sanguinem cineremve fieri iubent. Aliqui et nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice novo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quae cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quod admissae semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinae. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, et pondere ipso sanguinis detractae, aut sale aspersae. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quae causa vulnera insanabilia facit, et multos interimit, sicut Messalinum e consularibus patriciis, cum ad genua admisisset. Invehunt virus remedio verso: maximeque rufae ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus praecidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adversatur cimicibus, et suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluvia sistit, succo porri mollitus.

XLIII. Extrahunt tela corpori inhaerentia sepiarum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui et alibi quam in Nilo nascitur, carnes impositae recentes sive salsae. Eiusdem cinis extrahit, et adeps: et cinis spinae eius vicem spodii praebet.

XLIV. Hulcera quae serpunt, et quae in his excrescunt, ex capite maenarum cinis, vel siluri coercet. Carcinomata percarum capita sasarum: efficacius si cineri earum misceatur sal, et cunila capitata, oleoque subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc et fluviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine. Aliqui malunt alumen melque miscere cineri. Phagedaenae siluro inveterato, et cum sandaracha trito: cacoethe, et nomae, et putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fistulae aperiuntur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, et putrescentia hulcerum, quaeque serpunt, emplastri modo subacta et illita. Et alex purgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testae cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices, fel scorpionis marini.

XLV. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis maenarum cinis cum allio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritae illitae. Alex defervefacta unguium scabritiam, cinisque e capite maenarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e iure sumtus, et smarides cum ptisana sumtae, vel cum foeniculo decoctae. Mammas ipsas muricum vel purpurae testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appositae tollunt. Squatinae illitae crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vulvae strangulatu oppressas. Item strombi in aceto putrefacti. Percarum vel maenarum capitis cinis admixto sale, et cunila, oleoque, vulvae medetur: suffitione quoque secundas detrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vulvae vitio: coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvia. Echini viventes tusi et in vino dulci poti. Sistunt et cancri fluviatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta et fuligine tritis, et in mulso datis potui. Iidem in iure cocti cum lapatho et apio, menstruas purgationes expediunt: lactisque ubertatem faciunt. Item in febri quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contraque vulvam olfactum cum aceto et pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in quatuor cyathis vini: et a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et periclitari partus, si superferatur. Mirum et quod de torpedine invenio: si capiatur, cum Luna in Libra sit, triduoque asservetur sub dio, faciles partus facere postea, quoties inferetur. Adiuvare et pastinacae radius adalligatus umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa. Invenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vulvae poenis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere. Vetera quoque hulcera et cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos et carcinomata in mulierum parte praesentissimo remedio sanari tradunt cancro femina, cum salis flore contuso, post plenam Lunam, et ex aqua illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, sive recentia, sive servata. Iecur etiam tritum, mix-

taque cedria plumbea pyxide asservatum. Ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix. Eadem vis pulmoni marino: leporis marini sanguini et felli: vel si in oleo hic necetur. Cancri, scolopendrae marinae cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illito sexta Luna. Ranae parvae, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta aereis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugae quoque tostae in vase fictili, et ex aceto illitae, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices invectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, et si ipso dente gingivae tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus et caniculae dentis. Hulcera vero, quae in auribus aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasesque infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillae duae, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, taedium vini affert.

L. Venerem inhibet echeneis, et hippopotami frontis e sinistra parte pellis in agnina adalligata, felve torpedinis vivae genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale asservatae, et in potu ex vino datae: erythini in cibo sumti: iecur ranae diopetis vel calamitae in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata.

LI. Equorum scabiem ranae decoctae in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data sit.

LII. Inter aquatilia dici debet et calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit et mulierum lentigines in facie.

Et calami simul dici debent: Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, et spinae doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui et donax vocatur, cortex alopeciis medetur ustus, et hulceribus veteratis: folia extrahendis quae infixa sint corpori, et igni sacro. Paniculae flos si aures intravit, exsurdat.

Sepiae atramento tanta vis est, ut in lucerna addito Aethiopas videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cuiusque ranae cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita praeluceat.

LIII. Peracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, et tot millibus passuum terrae infusa, extraque circumdata mensura paene ipsius mundi, quae intelligantur animalia centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiae, Aethiopiaeque, aut Scythiae, desertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimae sint differentiae, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulaeque aliae Oceani fabulose narratae. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quaecunque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur, quae profundo natura mersit. Ut a belluis ordiamur, arbores, physeteres, balenae, pristes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotae, orcae, arietes musculi, et alii piscium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriae vero testudines, et medicis fibri, quorum e genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculae, dromones, cornutae, gladii, serrae: communesque mari, terrae, amni, hippopotami, crocodili: et amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percae. Peculiares autem maris, acipenser, aurata, asellus, acharne, aphya, alopecias, anguilla, araneus: box, batis, bacchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus: corvus, citharus e rhomborum genere pessimus: chalcis, cobio, callarias asellorum generis, ni minor esset: colias sive Parianus, sive Sexitanus a patria Baetica, lacertorum minimi: ab iis Moeotici: cybium, ita vocatur concisa pelamis, quae post XL dies a Ponto in Moeotin revertitur: cordyla, et haec pelamis pusilla, cum in Pontum e Moeotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, sive uranoscopus, cinaedi soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus: cancrorum genera, chamae striatae, chamae laeves: chamae pelorides, generis varietate distantes et rotunditate: chamae glycymerides, quae sunt maiores quam pelorides: coluthia sive corythia: concharum genera, inter quae et margaritiferae: cochleae, quarum generis pentadactyli, melicembales, echinophorae dicuntur quibus cantant: extra haec sunt rotundae in oleario usu cochleae: cucumis, cynosdexia. Draco: quidam aliud volunt esse dracunculum: est autem gerriculae similis: aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sic ut scorpio laedit, dum manu tollitur. Erythinus, echeneis, echinus, elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: praeterea brachia duo binis articulis, singulisque forficibus denticulatis. Faber sive zeus. Glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locustae, lucernae, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustae. Mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, maena, meryx, muraena, mys, mitulus, myiscus, murex. Oculata, ophidion, ostrea, otia: orcynus: hic est pelamidum generis maximus, neque redit in Moeotin, similis tritoni, vetustate melior: orbis, orthragoriscus. Phager, phycis saxatilium: pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phorcus, phthitarus, passer, pastinaca: polyporum genera: pectines maximi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in insula Alexandriae in Aegypto: pectunculi, purpurae, percides, pinna, pinnoterae. Rhina, quem squatum vocamus: rhombus. Scarus principalis hodie: solea, sargus, scilla, sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: scomber, salpa, sparus, scorpaena, scorpio, sciadeus, sciaena, scolopendra, smyrus, sepia, strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive onyx, sive dactylus: spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles nobilis: thynnus, thranis, quem alii xiphiam vocant: thassa, torpedo, tethea: triton pelamidum generis magni: ex eo uraea cybia fiunt. Veneriae, uva, xiphiae.

LIV. His adiiciemus ab Ovidio posita nomina, quae apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: Bovem, cercyrum in scopulis

viventem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson. Praeterea parvum tragum, et placentem cauda labrum, epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit channem ex se ipsa concipere, glaucum aestate nunquam apparere, pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimaverunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

Sunt praeterea a nullo auctore nominati, sudis Latine appellatus, Graecis sphyraena, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. Appellantur et pernae concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimae. Stant velut suillo crure longo in arena defixae, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyaenam piscem vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purgamenta aliqua relatu indigna, et algis potius annumeranda, quam animalibus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXIII.

I. Metalla nunc ipsaeque opes, et rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quaerente vita aurum, argentum, electrum, aes: alibi deliciis gemmas et parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella caedesque. Persequimur omnes eius fibras, vivimusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu vero non hoc etiam indignatione sacrae parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, et in sede Manium opes quaerimus, tanquam parum benigna fertilique, quaqua secatur. Et inter haec minimum remediorum gratia scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquam et haec summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus quaecunque prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quae occultavit atque demersit, illa quae non nascuntur repente. Mens ad inane evolans reputet quae deinde futura sit finis seculis omnibus exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia. Quam innocens, quam beata, immo vero et delicata esset vita, si nihil aliunde, quam supra terras, concupisceret; breviterque, nisi quod secum est!

II. Eruitur aurum, et chrysocolla iuxta, ut pretiosior videatur, non natura. Parum erat unam vitae invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quaerebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terrae excogitavit usum. Heu prodigiosa ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturae ad aurum et argentum, quae caelando cariora fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere et vitiorum irritamenta. In poculis libidines caelare iuvit, ac per obscoenitates bibere. Abiecta deinde sunt haec, et sordere coepere: et auri argentique nimium fuit. Murrhina et cristallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, haec vera luxuriae gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis: turba gemmarum potamus, et smaragdis teximus calices: ac temulentiae causa tenere Indiam iuvat: et aurum iam accessio est.

III. Utinamque posset e vita in totum abdicari, sacrum fame, ut celeberrimi auctores dixere, proscissum conviciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vitae repertum: quantum feliciore aevo, cum res ipsae permutabantur inter se, sicut et Troianis temporibus factitatum Homero credi convenit. Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta. Alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus mutasse tradit: quanquam et ipse mirator auri, aestimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romae.

IV. Pessimum vitae scelus fecit, qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit. Midae quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus et prorsus sinistrae maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanae, quarum mere ferreum id erat, ut virtutis bellicae, insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec praeter Numae Serviique Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum e Graecia fuit origo, unde hic anulorum usus venit, quanquam etiam nunc Lacedaemone ferreo utuntur. Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in praetextae annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: unde mos bullae duravit, ut eorum qui equo meruissent filii, insigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii eius statuam sine anulo esse. Quanquam et de nomine ipso ambigi video: Graeci a digitis appellavere, apud nos prisci ungulum vocabant: postea et Graeci et nostri symbolum. Longocerte tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice accepissent: vulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro Etrusca sustineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, aeque triumphantis, et servi fortasse coronam sustinentis. Sic triumphavit de Iugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium consulatum sumsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur his: intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsae muneri ferreus anulus mittitur, isque sine gemma. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuisse

anulos video: nusquam certe Homerus dicit, cum et codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, et conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteaque, et ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deûm fibulas, et alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, laevisque manibus, latentibusque induit: cum, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam serioris usus argumentum est, maius in laeva fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a feminis coeperit.

V. Romae ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo potuere. Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo et Pompeii secundo consulatu, e Capitolini Iovis solio, a Camillo ibi condita, et ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum praeda fuit, detractumque ab his in parte captae Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, aedituum custodiae eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, et indicium ita exstinctum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta est Roma anno CCCLXIV fuere, cum iam capitum liberorum censa essent CLII millia, quingenti LXXIII. In eadem post annos CCCVII, quod ex Capitolinae aedis incendio ceterisque omnibus delubris C. Marius filius Praeneste detulerat, tredecim millia pondo: quae sub eo titulo in triumpho transtulit Sulla, et argenti VI millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum et quindecim millia.

VI. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flavium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus fastis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, (alioqui libertino patre genitus, et ipse Appii Caeci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaveratque,) ut aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Praenestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, praeteritis C. Poetelio et Domitio, quorum patres consules fuerant. Additum Flavio, ut simul et tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, quòd tum et equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Etenim adiectum hoc quoque, sed et phalera posita, propterea que nomen equitum adiectum est. Anulos quoque depositos a nobilitate, in annales relatum est, non a Senatu universo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpicio consulibus. Flavius vovit aedem Concordiae, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia foeneratoribus condemnatis aediculam aeream fecit in Graecostasi, quae tunc supra comitium erat. Inciditque in tabella aerea eam aedem, trecentis quatuor annis post Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLIX a condita Urbe gestum est: et primum anulorum vestigium exstat: promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Hannibale mitti. Inter Caepionem quoque et Drusum ex anulo in auctione venali, inimicitiae coepere: unde origo socialis belli, et exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi praetura quoque functi, in ferro consenuerint, sicut Calpurnium et Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Iugurthino bello, Fenestella tradit: et multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quinctiorum vero familia aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nullosque omnino anulos maior pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox et effigies varias caelando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte quae digito occultatur, auro clusit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipso signant: id Claudii Caesaris principatu repertum. Nec non et servitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiae origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numae et Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induere, etiam deorum simulacris: dein iuvit et minimo dare. Galliae Britanniaeque in medio dicuntur usae. Hic nunc solus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero et huic unum tantum, quo signantem signent. Conditus ille, ut res rara, et iniuria usus indigna, velut e sacrario promitur: et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alii pondera eorum ostentant. Aliis plures quam unum gestare labor est. Alii bracteas infarcire leviore materia, propter casum, tutius gemmarum sollicitudini putant. Alii sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus Graeciae orator, anulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quae fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, et in domo turba externa, ac servorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporesve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat. Nunc rapiendae comparantur epulae, pariterque qui rapiant eas, et claves quoque ipsas signasse non est satis: gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorque vitae ratio circa hoc instrumentum esse coepit, incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem eius rei intelligere, circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX annum urbis nostrae interfecto. Celebratior quidem usus cum foenore coepisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exsiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox coepisse anulos. De nummis paulo post dicetur.

VII. Anuli distinxere alterum ordinem a plebe, ut semel coeperant esse celebres, sicut tunica ab anulis senatum tantum: quanquam et hoc sero: vulgoque purpura latiore tunicae usos invenimus etiam praecones, sicut patrem Lucii Aelii Stilonis, Praeconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, tertiumque, plebi et patribus inseruere: quod

antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniae iudices tribuunt. Nec pridem id factum. Divo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriae fuere primo: vixque singula millia in decuriis inventa sunt, nondum provinciis ad hoc munus admissis: servatumque in hodiernum est, ne quis e novis civibus in iis iudicaret. Decuriae quoque ipsae pluribus discretae nominibus fuere, tribunorum aeris, et selectorum, et iudicum. Praeter hos etiamnum Nongenti vocabantur, ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et divisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum: cum alius se nongentum, alius selectum, alius tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equester ordo: anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno urbis conditae DCCLXXV, quod miremur, futili paene de causa, cum C. Sulpicius Galba, dum iuvenalem famam apud principem popinarum poenis aucupatur, questus esset in senatu, vulgo institores eius culpae defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC census fuisset, et lege Iulia theatrali in XIV ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti coeptum. Propterque haec discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantumque natum est fastus, ut quae sub divo Augusto impleri non potuerant decuriae, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam servitute liberati transiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse coepit, ut apud Claudium Caesarem, in censura eius, unus ex equitibus Flavius Proculus quadringentos ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum servitiis.

Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omnium instituere Gracchi, discordi popularitate in contumeliam senatus: mox ea debellata, auctoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit: et aliquamdiu tertiae vires publicani fuere. Marcus Cicero demum stabilivit equestre nomen in consulatu suo, Catilinanis rebus, ex eo se ordine profectum esse celebrans, eiusque vires peculiari popularitate quaerens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum est, coepitque adiici senatui populoque Romano et equester ordo. Qua de causa et nunc post populum scribitur, quia novissime coeptus est adiici.

IX. Equitum quidem etiam nomen ipsum saepe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt: deinde flexumines: postea trossuli, cum oppidum in Tuscis citra Volsinios passuum IX M. sine ullo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideoque quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet trossulos vocari.

X. Sunt adhuc aliquae non omittendae in auro differentiae. Auxilia quippe et externos torquibus aureis donavere, at cives non nisi argenteis. Praeterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus sit ea, non inveni: sed quis primum donaverit, a L. Pisone traditur A. Postumius dictator. Apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hanc coronam ex praeda is dedit. Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendae, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam testamento ei praelegavit.

XII. Deorum vero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostiae, maiores dumtaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit haec luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolae reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu, Brute, mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: et nos sceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iam pridem et viri, quod e Dardanis venit, itaque et Dardanum vocabatur. Viriolae Celticae dicuntur: viriae Celtibericae. Habeant feminae in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenae circa latera, et inserta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: etiamne pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium feminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri paedagogiis id damus: balineasque dives puerorum forma convertit. Iam vero etiam Harpocratem, statuasque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit et alia Claudii principatu differentia in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent, imaginem principis ex auro in anulo gerendi, magna criminum occasione: quae omnia salutaris exortus Vespasiani Imperatoris abolevit, aequaliter publicando Principem. De anulis aureis eorumque usu hactenus dictum sit.

XIII. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signavit: quod et ipsum latet auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato, ante Pyrrhum regem devictum usus est. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, et dupondius) appendebantur asses. Quare aeris gravis poena dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, et dependere. Quin et militum stipendia, hoc est, stipis pondera, dispensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus, quae mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus signavit aes. Antea rudi usos Romae Timaeus tradit. Signatum est nota pecudum: unde et pecunia appellata. Maximus census CX M. assium fuit illo rege: et ideo haec prima classis. Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV, Q. Ogulnio, C. Fabio Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris aeris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio ac semisse. Librale autem pondus aeris imminutum bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret: constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factae lucri, dissolutumque aes alienum. Nota aeris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum navis: in triente vero et quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vocatus a tribus unciis. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: placuitque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita Respublica dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Nota argenti fuere bigae atque quadrigae: et inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiriana semunciales asses facti. Livius Drusus in tribunatu plebis octavam partem aeris argento miscuit. Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, et inde nomen. Aureus nummus post annum LXII percussus est, quam argen-

teus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod effecit in libras, ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. Post haec placuit X XL signari ex auri libris: paulatimque principes imminuere pondus: minutissime Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiae, foenore excogitata quaestuosaque segnitia. Haec paulatim exarsit rabie quadam, non iam avaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circumscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: haec parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quae subinde nova Graeco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro aut incluso: quibus deliciis veneunt tam inaurata quam aurea, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitivis nostris. Messala orator prodidit, Antonium triumvirum aureis usum in omnibus obscoenis desideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatrae. Summae apud exteros licentiae fuerat, poculo aureo pulvinis subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni praefectum aureis clavis suffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturae vilitatem auro fecit, proscriptione dignum, sed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Hannibale victae argenti XII pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id evenisse. Iam Midas et Croesus infinitum possederant. Iam Cyrus devicta Asia pondo XXXIV millia invenerat, praeter vasa aurea, aurumque factum, et in eo folia ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, et craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo LXXX patere Varro tradit. Iam regnaverat in Colchis Salauces et Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum gente, et alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed et illius aureae camerae, et argenteae trabes narrantur, et columnae, atque parastaticae, victo Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos e subiectis iungere ad currum solitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quae posteri fabulosa arbitrentur. Caesar qui postea dictator fuit, primus in aedilitate munere patris funebri, omni apparatu arenae argenteo usus est: ferasque argenteis vasis incessivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis aemulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muraena, et Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, VII pondo habere, quam contulisset Hispania citerior, IX quam Gallia Comata, titulis indicavit. Huius deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniae ostenderet. Et quota pars ea fuit aureae domus ambientis urbem.

XVII. Auri in aerario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI, DCCCX, argenti XXII, LXX, et in numerato LXII, LXXXV, CCCC. Item Sex. Iulio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, auri sedecies cent. viginti millia et DCCCXXIX. C. Caesar primo introitu Urbis in civili bello, suo ex aerario protulit laterum aureorum XXV M. argenteorum XXXV, et in numerato, quadrigenties cent. mill. sestertiûm. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior. Intulit Aemilius Paulus, Perseo victo e Macedonica praeda H · S. bis millies et trecenties cent. mill. a quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit.

XVIII. Laquearia, quae nunc et in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummii. Inde transiere in cameras quoque et parietes, qui iam et ipsi tanquam vasa inaurantur: cum sua aetas varia de Catulo existimaverit, quod tegulas aereas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium, septimo volumine diximus. Praecipuam gratiam huic materiae fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, et ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliisque rebus non sit praecipuus. Nec pondere, aut facilitate materiae praelatum est ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque. Quin immo quo saepius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque: id ipsum obrussam vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Praeterea mirum, prunae violentissimae igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii maior, quam minimum usu deteri, cum argento, aere, plumbo, lineae producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, utpote cuius unciae in septingenas et quinquagenas, pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorum, spargantur. Crassissimae ex his Praenestinae vocantur etiamnum retinentes nomen, Fortunae inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quaestoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur. Cum cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Haec enim inventio eius naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non aerugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus. Iam contra salis et aceti succos domitores rerum, constantia: superque omnia netur, ac texitur lanae modo, et sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis proelii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis vero iampridem intexitur, invento regum Asiae.

XX. Marmori et iis quae candefieri non possunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione composita: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Namque aes cruciatur in primis, accensumque restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

XXI. Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniae, Pado Italiae, Hebro Thraciae, Pactolo Asiae, Gange Indiae. Nec ullum absolutius aurum est, ut cursu ipso trituque perpolitum.

Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quaerunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic est: arenaeque lavantur, atque ex eo quod resedit, coniectura capitur. Invenitur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est in summo cespite, alutatium, si et auro ea tellus subest. Cetero montes Hispaniae aridi sterilesque, et in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canaliense: marmoris glareae inhaerens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, et huc illuc, inde nomine invento: tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque, qui e camino iactatur, spurcitia, in omni metallo scoria appellatur. Haec in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex tasconio. Hoc est terra alba similis argillae. Neque enim alia afflatum, ignemque, et ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est: multisque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: siduntque rimae subito, et opprimunt operatos: ut iam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igni et aceto rumpunt. Saepius vero, quoniam in cuniculis vapor et fumus strangulat, caedunt, fracturis CL libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur fossa ambitque. Tamen in silice facilior existimatur opera. Est namque terra ex quodam argillae genere, glareae mixta (candidam vocant) prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, et iisdem malleis: nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo caedunt. Dat signum ruina, eamque solus intelligit in cacumine montis eius pervigil. Hic voce ictuve evocari iubet operas, pariterque ipse devolat. Mons fractus cadit ab sese longe, fragore qui concipi humana mente non possit, et flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturae. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantaque ad pericula et impendia satis fuit causae, sperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel maioris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam iugis montium ducere obitera centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum et hic labor est. Praecepisse libramentum oportet, ut furat is qua influat: itaque altissimis partibus ducitur. Convallis et intervalla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inviae caeduntur, sedemque trabibus cavatae praebere coguntur. Is qui caedit, funibus pendet, ut procul intuentibus species ne ferarum quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, et lineas itineri praeducunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terrae urium vocant. Ergo per silices calculosve ducuntur, et urium evitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinae cavantur: ducentos pedes in quasque partes, et in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternum fere linquuntur, et repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut saxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Fossae per quas profluat, cavantur: agogas vocant: eae sternuntur gradatim ulice. Frutex est roris marini similis, asper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per praerupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promovit Hispania. In priore genere, quae exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quaesitum non coquitur, sed statim suum est. Inveniuntur ita massae. Nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, alii palacranas: iidem quod minutum est, balucem vocant. Ulex siccatus uritur, et cinis eius lavatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallaeciam et Lusitaniam praestare quidam prodiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis haec fertilitas. Italiae parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla foecundior metallorum quoque erat tellus. Exstat lex Censoria Ictimulorum aurifodinae, Vercellensi agro, qua cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi est etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo. Invitaveratque spes Caium principem avidissimum auri: quamobrem iussit excoqui magnum pondus: et plane fecit aurum excellens, sed ita parvi ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter avaritiam expertus: quanquam auripigmenti librae XIV permutarentur: nec postea tentatum ab ullo est.

XXIII. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Galliae metallo, quod vocant Albicratense, tricesima sexta portio invenitur: ideo ceteris praest. Ubicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eae reperiuntur in canaliensi. Fit et cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro auctoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervae templum habet Lindos, insulae Rhodiorum, in quo Helena sacravit calicem ex electro. Adiicit historia, mammae suae mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est nativum, et venena deprehendit. Namque discurrunt in calicibus arcus, caelestibus similes, cum igneo stridore: et gemina ratione praedicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, et antequam ex aere aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc, significavimus,) numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiae, hospitali divi Augusti coena, cum interrogaretur, essetne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum exspirasse? Respondit enim, tum maxime Augustum de crure eius coenare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina. Hominum primus et auream statuam et solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, LXX circiter Olympiade. Tantus erat docendae oratoriae artis quaestus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque, et infantibus applicatur, ut minus noceant, quae inferantur, veneficia. Est et ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque et pecorum foeturis. Remedium est abluere illatum, et spargere eos, quibus mederi velis. Torretur et cum salis gemino pondere, triplici miseos, et rursum cum dua-

bus salis portionibus, et una lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus una crematis in fictili vase, ipsum purum et incorruptum. Reliquus cinis servatus in fictili, et ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum convenit ablui. Fistulas etiam sanat, et quae vocantur haemorrhoides. Quod si tritus pumex adiicitur, putria hulcera et tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, et illitum umbilico, leviter solvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor est.

XXVI. Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, crassescente limo rigoribus hibernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in aerariis metallis, et proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur et in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit et cura, multum infra naturalem illam: immissis in venam aquis leviter hieme tota, usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio et Iulio: ut plane intelligatur nihil aliud chrysocollа, quam vena putris. Nativa duritia maxime distat: luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam lutum appellant, tingitur. Natura est, quae lino lanaeve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro cernitur: postea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, et ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturque. Tunc tingitur alumine schisto, et herba supra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytatum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, orobitin vocant, eiusque duo genera faciunt: luteam, quae servatur in lomentum: et liquidam, globulis sudore resolutis. Haec utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia, largissima in Hispania. Summa commendationis, colorem in herba segetis laete virentis quam simillime reddat. Visumque iam est Neronis principis spectaculis arenam Circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit: asperam, quae taxatur in libras denariis VII: mediam, quae denariis quinis: attritam, quam et herbaceam vocant, quae X III. Sublinunt autem arenosam, priusquam inducant, atramento, et Paraetonio. Haec sunt tenacia eius et colori blanda. Paraetonium, quoniam est natura pinguissimum, et propter laevorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Paraetonii candor pallorem chrysocollae afferat. Luteam putant a luto herba dictam, quam ipsam caeruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo.

XXVIII. Usus chrysocollae et in medicina est ad purgaada vulnera cum cera et oleo. Eadem per se arida siccat et contrahit. Datur et in angina, orthopnoeave, lingenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur et collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, et cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quae non est orobitis.

XXIX. Chrysocollam et aurifices sibi vindicant agglutinando auro: et inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria aerugine, et pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio aere in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. Signumque est, si addita santerna nitescit. E diverso aerosum contrahit se, hebetaturque, et difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, et septima parte argenti ad supra dicta additis, unaque contritis.

XXX. Contexi par est reliqua circa hoc, ut universa naturae contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia aeris massis, alumen laminis, resina plumbo et marmori: sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumque album sibi olee. Item stannum aeramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis aes ferrumque funditur: sed et Aegyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, et Thracius lapis: idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime, et visco, et ovo. Terra minime flagrat. Carboni maior vis exusto, iterumque flagranti.

XXXI. Ab his argenti metalla dicantur, quae sequens insania est. Nonnisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur: nullis, ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galenam vocant, quae iuxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus paene provinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: et ubicunque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc quidem et in omni fere materia: unde metalla Graeci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Hannibale inchoatos puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo appellatur hodieque, qui CCC pondo Hannibali subministravit in dies, ad mille quingentos iam passus cavato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura, amnemque faciunt. Argenti vena, quae in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quaerebatur. Nuper inventa aeris vena infra alumen alba, finem spei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Est et lapis in his venis, cuius vomica liquoris aeterni argentum vivum appellatur: venenum rerum omnium. Exest ac perrumpit vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, praeter aurum: id unum ad se trahit. Ideo et optime purgat, ceteras eius sordes exspuens crebro iactatu fictilibus in vasis, vestibus iniectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo et cum aera inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verum pallore detegit simplices aut praetenues bracteas. Quapropter id furtum quaerentes, ovi liquore candido usum eum adulteravere: mox et hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et alias argentum vivum non largum inventum est.

XXXIII. In iisdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, spumae lapis candidae nitentisque, non tamen translucentis: stimmi appellant, alii stibium, alii alabastrum, alii larbason. Duo eius genera, mas et femina. Magis probant feminam: horridior est mas, scabriorque, et minus ponderosus, minusque radians et arenosior: femina contra nitet, friabilis, fissurisque, non globis dehiscens.

XXXIV. Vis eius adstringere, et refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exhulcerationesque, farina eius ac thuris, gummi admixto. Sistit et sanguinem e cerebro defluentem. Efficacior et contra recentia vulnera: et contra veteres canum morsus inspersus farina: et contra ambusta igni, cum adipe, ac spuma argenti, cerussaque, et cera. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac subinde turbidum transfundi-

tur in aereum vas, et mundatur nitro. Faex eius intelligitur plumbosissima, quaeque subsedit in mortario, abiiciturque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, et postero die quod innatat, effunditur, spongiaque tollitur. Quod ibi subsedit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat. Iterumque in mortario teritur, et in pastillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non limo utuntur coquentes, sed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo saccant, faecemque abiiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid subsidat colligentes: emplastris quoque et collyriis miscent.

XXXV. Scoriam in argento Graeci vocant helcysma. Vis eius adstringere et refrigerare corpora. Additur emplastris, ut molybdaena, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis: et contra tenesmos, dysenteriasque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt et in medicamenta, quae vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iisdem metallis et quae vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima quam chrysitin vocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iisdem tubulis inveniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quae fit Puteolis, et inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, et ex eo sublata veruculis ferreis, atque in ipsa flamma convoluta, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, fervescentis materiae spuma. Distat a scoria, quo potest spuma a faece distare. Alterum purgantis se materiae, alterum purgatae vitium est. Quidam duo genera faciunt spumae, quae vocant sterelytida et peumenem: tertium molybdaenam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, simulque restinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabae confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico et hordeo novis, donec ea purgentur. Postea sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: et cum desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumae obolo. Novissimo die condunt in plumbeo vase. Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, et in Sole siccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt, subinde aqua mutata, siccantque diebus XL calidissimis aestatis. Nec non in ventre suillo in aqua coquunt, exemtamque nitro fricant, et ut supra, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, et adiecta aqua abluant. Usus eius ad collyria, et litu ad muliebrium cicatricum foeditates tollendas, maculasque, et abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibusque emplastris supra dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta, myrtoque, et aceto: itemque perniones cum myrtis et cera.

XXXVI. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, et nunc inter pigmenta magnae auctoritatis, et quondam apud Romanos non solum maximae, sed etiam sacrae. Enumerat auctores Verrius, quibus credere sit necesse, Iovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta coenae triumphalis, et a censoribus in primis Iovem miniandum locari. Cuius rei causam equidem miror: quanquam et hodie id expeti constat Aethiopum populis, totosque eo tingi proceres, hunc que ibi deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophrastus XC annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in Urbis nostrae CCXLIX annum) tradit inventum minium a Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispania, sed durum et arenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum vero supra Ephesum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari farinam: et quod subsidat, iterum lavari. Differentiam artis esse, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturae optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naves ea commendat, alias circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Graeci: minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi sanies draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color, qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quae etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt et Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat. Praeterea utrumque nimis acre existimatur. Ideo transiere ad rubricam, et sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium sincerae, nummi quinquaginta.

XL. Iuba minium nasci et in Carmania tradit: Timagenes et in Aethiopia. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde, quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Baetica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquique. Romam perfertur vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romae autem lavatur: in vendendo, pretio statuta lege, ne modum excederet H S. LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde praeda societati.

Namque est alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permixto, non ex illo, cuius vomicam argentum vivum appellavimus, (is enim et ipse in argentum excoquitur:) sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquam paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatque furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quaedam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suae venae arena sine argento excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigrescit: sincerum retinet colorem. Invenio et calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunae contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera Punica cum

oleo liquefacta candens setis inducatur: iterumque admotis gallae carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut et marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem pulverem trahant: et tamen ut per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura usurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in sepulcris facit.

XLI. Ex secundario invenit vita et hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: aereis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calice coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calicis sudore deterso, qui fit argenti colore et aquae liquore. Idem guttis dividi facilis, et lubrico humore confluere. Quod cum venenum esse conveniat, omnia quae de minio in medicinae usu traduntur, temeraria arbitror: praeterquam fortassis illito capite ventreve, sanguinem sistendum, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc prope, cum et in aera simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quae in omni vitae parte ingeniosissima est, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut auctor est Theophrastus: nunc vero passim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit in his, melius quam quod a terra. His coticulis periti, cum e vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel aeris, scripulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duae differentiae. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: servatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Est aliud experimentum politi, et in halitu hominis, si sudet protinus, nubemque discutiat.

XLV. Laminas duci, et specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere atque in oculos regesto fieri convenit. Eadem vi in speculis usu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exsculptis intus crebris ceu speculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur et monstrifica, ut in templo Smyrnae dicata. Id evenit figura materiae. Plurimumque refert concava sint et poculi modo, an parmae Threcidicae, media depressa an elata, transversa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figurae torquente venientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quam digesta claritas materiae excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno et aere mixtis. Praelata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeii aetate. Nuper credi coeptum, certiorem imaginem reddi, auro opposito aversis.

XLVI. Tingit et Aegyptus argentum, ut in vasis Anubem suum spectet: pingitque, non caelat argentum. Transit inde materia et ad triumphales statuas: mirumque, crescit pretium fulgoris exacerbati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento tertiae aeris Cyprii tenuissimi, quod coronarium vocant, et sulphuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi, donec se ipsa opercula aperiant. Nigrescit et ovi indurati luteo, ut tamen aceto et creta deteratur. Miscuit denario triumvir Antonius ferrum. Miscentur aera falsae monetae. Alii e pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIV e libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicaverit. Mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, et falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque et hodie multiplicantur haec, ut decies centena millia, aut saepius dicantur. Foenus hoc fecit, nummusque percussus: et sic quoque aes alienum etiamnum appellatur. Postea Divites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris bis millies sestertiûm possedit, Quiritium post Sullam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: iuvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentiores: pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum, et Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Coss. a. d. VI Kal. Febr. C. Caecilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim: iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta septem millia: in numerato H - S. sexcenties cent. mill. Funerari se iussit H - S. undecies cent. mill. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemaei? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudaeam, octona millia equitum sua pecunia toleravisse: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc est, septies centena LXXXVIII millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis, senectuti suae in delectu unus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Croeso regi. Quae (malum) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam servis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus stipem spargere coepit, Sp. Postumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniae erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippae Menenio sextantes aeris in funus contulit, honoris id necessitatisque propter paupertatem Agrippae, non largitionis esse dixerim.

XLIX. Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenii variat, nullum genus officinae diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas mensis adoptavimus: nunc anaglypta, in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quaerimus. Iam vero et in mensas repositoriis imponimus, et ad sustinenda obsonia interradimus latera: et interest, quam plurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento caelare invenimus: nostraque aetate Poppaea coniux Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere.

L. Libras XXXII argenti Africanus sequens he-

redi reliquit. Idemque cum de Poenis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum aemula, quot mensarum postea apparatu victa! Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X VII dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit! Frater eius Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Drusus in tribunatu plebis, X. Nam propter quinque pondo notatum a censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item Catum Aelium, cum legati Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula, quae L. Paulus socer ei ob virtutem devicto Perseo rege donasset. Invenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benignius vivere, quam Romanos. Eodem enim argento apud omnes coenitavisse ipsos. At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paternaque gente pellitum, quod XII pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.

LI. Lectos vero mulierum iam pridem totos operiri argento, et triclinia quaedam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio, eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punicana. Eadem et aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos imitati sunt. Quae omnia expiavit bellum civile Sullanum.

LII. Paulo enim ante haec facta sunt, lancesque e centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romae fuisse constat, multosque ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Nostra aetas fortior fuit: Claudii principatu servus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniae citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandae officina prius exaedificata fuerat: et comites eius, octo DCCCL librarum: quaeso, ut quam multi eas conservi eius inferrent, aut quibus coenantibus? Cornelius Nepos tradit, ante Sullae victoriam duo tantum triclinia Romae fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria coeptum, Fenestella, qui obiit novissimo Tiberii Caesaris principatu. Sed et testudinea tum in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda, solida: nec multo maiora, quam mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata, et compacta, aut acere operta, aut citro coepisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana vero se iuvene appellata stateras, et lances, quas antiqui magidas appellaverant.

LIII. Nec copia tantum argenti fuit vita, sed validius paene manipretiis: idque iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiûm in libras emtos C. Gracchus habuit. Lucius vero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu caelatos sestertiis C. Confessus tamen est, nunquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eundem sestertiûm VI milliibus in singulas libras vasa emta habuisse. Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti caelati pondo MCCCCL. Et vasorum aureorum pondo MD anno conditae Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiam gravius afflixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim haec emendi Romae in auctionibus regiis verecundia exemta est, Urbis anno sexcentesimo vigesimo secundo, mediis quinquaginta septem annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso et Achaicae victoriae momento ad impellendos mores, quae et ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo octavo parta, signa et tabulas pictas invexit, ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, et Carthago sublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, et liceret. Petiere et dignationem hinc aliqui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, et manipularis imperator.

LIV. Argenti usum in statuas primum Divi Augusti in adulatione temporum transisse, falso existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris, et currus aureos argenteosque. Argentum succedit aliquando et auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus et ipsi Arellium Fuscum (motum equestri ordine, ob insignem calumniam, cum celebritate assectarentur adolescentium scholae) ex argento anulos habentem. Et quid haec attinet colligere, cum capuli militum, ebore etiam fastidito, caelentur argento, vaginae catillis, baltei laminis crepitent? Iam vero paedagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento: feminae laventur, et, nisi argentea, solia fastidiant: eademque materia et cibis, et prebris, serviat. Videret haec Fabricius, et stratas argento mulierum balineas, ita ut vestigio locus non sit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicosos imperatores plus quam pateram et salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in haec frangi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro caelando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supra diximus. Quatuor paria ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum exstare dicitur, Ephesiae Dianae templi, aut Capitolini incendiis. Varro et aereum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, et Boethus, et Mys fuere. Exstant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchae Centaurique caelati in scyphis: Myos in eadem aede, et Silenus, et Cupidines. Acragantis et venatus in scyphis magna fama. Post hos celebratus est Calamis et Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum somno collocavisse verius, quam caelasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston et Eunicus Mitylenaei laudantur, et Hecataeus: et circa Magni Pompeii aetatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Laedus Stratiates, qui proelia armatosque caelavit: Zopyrus, qui Areopagitas, et iudicium Orestis, in duobus scyphis H-S. XII aestimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binae unciae X venierunt. Ulysses et Diomedes erant in phialae emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem et cocos magiriscia appellatos, parvulis potoriis, sed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna iniuriae subtilitas erat. Habuit et Teucer crustarius famam. Subitoque ars haec ita exolevit, ut sola iam vetustate censeatur, usque adeo attritis caelaturis, ne figura discerni possit, auctoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniae.

LVI. In argenti et auri metallis nascuntur etiam-num pigmenta, sil et caeruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X II. Proximum marmorosum, dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alii Syricum vocant ex insula Syro. Iam quidem et ex Achaia, quo utuntur ad picturae umbras. Pretium in libras, H-S. bini. Dupondiis vero detractis, quod lucidum vocant, e Gallia veniens: hoc autem et Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur et ad XX ab Urbe lapidem,

in montibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustumque amaritudine apparet, quoniam resolutum in pulverem est. Sile pingere instituere primi Polygnotus et Micon, Attico dumtaxat. Hoc secuta aetas ad lumina usa est: ad umbras autem Syrico et Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit.

LVII. Caeruleum arena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptium, quod maxime probatur. Scythicum, hoc diluitur facile: cumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve. Praefertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum et Hispaniense, arena ibi confici coepta. Tingitur autem omne, et in sua coquitur herba, bibitque succum. Reliqua confectura eadem quae chrysocollae. Ex caeruleo fit, quod vocatur lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc est caeruleo candidius. Pretia eius, X. X in libras: caerulei X. VIII. Usus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit et Vestorianum ab auctore appellatum. Fit ex Aegyptii levissima parte: pretium eius, X. I in libras. Idem et Puteolani usus, praeterque ad fenestras: vocant coelon. Non pridem apportari et Indicum est coeptum, cuius pretium X. VIII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est et vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus aestimatum. Caerulei sinceri experimentum in carbone ut flagret: fraus, viola arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, ut purget hulcera. Itaque et emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur autem difficillime sil. In medendo leviter mordet, adstringitque, et explet hulcera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quae usquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, et omnibus paene annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis praevalens manceps annonam flagellet: non obliti Demetrium a tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud consules: poni tamen necessarium fuit, quae plerumque erant Romae, ut exprimeretur auctoritas rerum.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXIV

I. Proxima dicantur aeris metalla, cui et in usu proximum est pretium: immo vero ante argentum, ac paene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc aera militum: tribuni aerarii, et aerarium, obaerati, et aere diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus aere tantum signato usus sit. Sed et alia vetustas aequalem Urbi auctoritatem eius declarat, a rege Numa collegio tertio aerariorum fabrûm instituto.

II. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit et e lapide aeroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asia, et quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiae. Feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum. Fit et ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit aeris inventio: mox vilitas praecipua, reperto in aliis terris praestantiore, maxime aurichalco, quod praecipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effoeta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi et ipsum aevi. Successitque ei Livianum in Gallia. Utrumque a metallorum dominis appellatum: illud ab amico Divi Augusti, hoc a coniuge, velocis defectus. Livianum quoque certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum conversa, quod et Cordubense dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maxime sorbet, et aurichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in aere naturalis se habet.

III. Reliqua genera artificio constant, quae suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam aes confusum auro argentoque miscebatur, et tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior haec sit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis exstincta est. Quaestus causa enim, ut omnia, exerceri coepta est, quae gloriae solebat. Ideo etiam deorum adscripta operi, cum proceres gentium claritatem et hac via quaererent: adeoque exolevit fundendi aeris pretiosi ratio, ut iamdiu ne fortuna quidem in aere ius artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa: mireque circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi subtilius: et hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLXI anno tertio, nostrae Urbis DCVIII: cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum aetates. Nam Urbis nostrae annos ex supra dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quae isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura praevaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo aequalis omnium temperies fuit. Praeter haec est, cuius ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul a Corinthio: longe tamen ante Aegineticum atque Deliacum, quae diu obtinuere principatum.

IV. Antiquissima aeris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, et ideo cura officinis, tricliniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas aeris. Pervenit deinde ad deûm simulacra, effigiemque hominum, et aliorum animalium.

V. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula et ipsa, nec aes gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos aereus inde captus in foro boario est Ro-

mae. Hoc erit exemplar Aeginetici aeris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iovis Tonantis aede. Illo aere Myron usus est, hoc Polycletus, aequales atque condiscipuli. Aemulatio iis et in materia fuit.

VI. Privatim Aegina candelabrorum superficiem dumtaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salariis emere, cum ipsum nomen a candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu praeconis, Clesippus fullo, gibber praeterea et alio foedus aspectu: emente id Gegania sestertiis quinquaginta: eademque ostentante convivio emtum, ludibrii causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum praedives, numinum vice illud candelabrum coluit, et hanc Corinthiis fabulam adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod aeterna supra terras Geganiae dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id praecipue in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiae oppidis simul aera dispersit.

VII. Prisci limina etiam ac valvas ex aere in templis factitavere. Invenio et a Cn. Octavio, qui de Perseo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad Circum Flaminium, quae Corinthia sit appellata a capitulis aereis columnarum. Vestae quoque aedem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippa posita. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Carvilius quaestor, quod aerata ostia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia aerata, abacosque, et monopodia Cn. Manlium Asia devicta primum invexisse triumpho suo, quem duxit Urbis anno CCCCCLXVII, L. Piso auctor est. Antias quidem L. Crassum heredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia aerata vendidisse. Ex aere factitavere et cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere et lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem deo.

IX. Transiit deinde ars ubique vulgo ad effigies deorum. Romae simulacrum ex aere factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit et ab diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Bitumine antiqui tingebant eas: quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inventum: certe etiam Romae non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiae: ubi omnium, qui vicissent, statuas dicari mos erat: eorum vero, qui ter ibi superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio et Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo et reges Romae pulsi. Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuae ornamentum esse coepere, prorogarique memoria hominum, et honores legendi aevo basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox forum et in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

X. Togatae effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere et nudae tenentes hastam, ab epheborum e gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Graeca res est, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Caesar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam Lupercorum habitu factae, tam novitiae sunt, quam quae nuper prodiere paenulis indutae. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab auctoribus, et L. Accium poetam in Camenarum aede maxima forma statuam sibi posuisse, cum brevis admodum fuisset. Equestres vero statuae Romanam celebrationem habent, orto sine dubio a Graecis exemplo. Sed illi celetas tantum dicabant in sacris victores. Postea vero et qui bigis vel quadrigis vicissent. Unde et nostri currus nati in his qui triumphavissent. Serum hoc, et in his non nisi a Divo Augusto sciuges, sicut et elephanti.

XI. Non vetus et bigarum celebratio in his qui praetura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Maenio, qui devicerat priscos Latinos, quibus ex foedere tertias praedae Romanus populus praestabat, eodemque in consulatu in suggestu rostra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Caio Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Poenis, quae est etiam nunc in Foro. Item P. Minucio praefecto annonae, extra portam Trigeminam, unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali a populo, antea enim a senatu erat: praeclara res, nisi frivolis coepisset initiis. Namque et Atti Navii statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagravit Curia incensa Publii Clodii funere. Fuit et Hermodori Ephesii in Comitio, legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa, alia auctoritas M. Horatii Coclitis statuae, quae durat hodieque, cum hostes a ponte sublicio solus arcuisset. Equidem et Sibyllae iuxta Rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sextus Pacuvius Taurus aedilis plebis instituit: duae, quas M. Messala. Primas putarem has, et Atti Navii, positas aetate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio. Ex his Romuli est sine tunica, sicut et Camilli in Rostris, et ante aedem Castorum fuit Q. Marcii Tremuli equestris togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum stipendio liberaverat. Inter antiquissimas sunt et Tulli Cloelii, Lucii Roscii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Rostris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a republica tribui solebat iniuria caesis, sicut et P. Iunio, et Tito Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod annales adnotavere, tripedaneas his statuas in Foro statutas. Haec videlicet mensura honorata tunc erat. Non praeteribo Cn. Octavium ob unum scilicet verbum. Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga quam tenebat forte circumscripsit, et prius quam egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto senatus statuam poni iussit quam oculatissimo loco in Rostris. Invenitur statua decreta et Taraciae Caiae, sive Suffetiae virgini Vestali, ut poneretur ubi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quam feminae esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam annalium verbis: Quod campum Tiberinum gratificata esset ea populo.

XII. Invenio et Pythagorae, et Alcibiadi, in cornibus Comitii positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Graiae gentis iussisset, et alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari: ea stetere donec Sulla dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem deo sapientia praelato Pythagoram praetulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod et arcus significant novitio invento. Primus tamen honos coepit a Graecis. Nullique arbitror plures statuas dicatas quam Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX statuere, nondum

anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere. Statuerant Romae etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemque subvertere Sullae introitu.

XIII. Pedestres sine dubio Romae fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo peruam vetus est, cum feminis etiam honore communicato. Cloeliae etiam statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum Lucretiae, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Cloelia inter obsides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis publice dicatam crediderim: Atto enim ac Sibyllae Tarquinium, et reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Cloeliae quoque Piso traderet ab his positam, qui una obsides fuerant, redditis a Porsenna in honorem eius. E diverso Annius Fetialis, equestrem, quae fuerit contra Iovis Statoris aedem in vestibulo Superbi domus, Valeriae fuisse Publicolae consulis filiae: eamque solam refugisse, Tiberimque tranavisse, ceteris obsidibus, quae Porsennae mittebantur, interemtis Tarquinii insidiis.

XIV. Lucius Piso prodidit, M. Aemilio, C. Popilio II Coss. a censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa Forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, praeter eas quae populi aut senatus sententia statutae essent. Eam vero quam apud aedem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectaverat, etiam conflatam a censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Exstant Catonis in censura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quo minus Romae quoque ponerentur, sicuti Corneliae Gracchorum matri, quae fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quae statua nunc est in Octaviae operibus.

XV. Publice autem ab exteris posita est Romae C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestaverat: ob id Aelium Thurini statua et corona aurea donaverunt. Iidem postea Fabricium donavere statua, liberati obsidione. Passimque gentes in clientelas ita receptae: adeo discrimen omne sublatum, ut Hannibalis etiam statuae tribus locis visantur in Urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

XVI. Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiae quoque et vetustam, indicant, Hercules ab Evandro sacratus, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali. Praeterea Ianus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem anni, temporis et aevi se deum indicaret. Signa quoque Tuscanica per terras dispersa, quae in Etruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen a Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Mirumque mihi videtur, cum statuarum origo tam vetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia deorum simulacra in delubris dicata, usque ad devictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quae prima fuerit origo, in ea quam plasticen Graeci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam statuaria, fuit. Sed haec ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit?

XVII. In M. Scauri aedilitate tria millia signorum in scena tantum fuere temporario theatro. Mummius devicta Achaia replevit Urbem: ipse excessit non relicturus filiae dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa et Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mucianus ter consul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiae, Delphis, superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime, et aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominavisse: singulorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lysippus MD opera fecisse dicatur, tantae omnia artis, ut claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset heres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios seponere aureos singulos. Evecta supra humanam fidem ars est successu, mox et audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec deorum hominisve similitudinis expressae. Aetas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissime conflagravit a Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex aere vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum et indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: verum et nova satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro ea, instituti publici fuit.

XVIII. Audaciae innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe, XXX cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Iupiter a Divo Claudio Caesare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri: talis et Tarenti factus a Lysippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti est,) nullis convellatur procellis. Id quidem providisse et artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lysippi supra dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terrae motu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quam pleraeque statuae. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnae molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quae contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, morae taedio. Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum numero: sed ubicunque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Praeterque hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitavit colossos et Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in bibliotheca templi Augusti, quinquaginta pedum a pollice, dubium aere mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit et Sp. Carvilius Iovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreisque et galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur a Latiario Iove. Reliquiis limae suam statuam fecit, quae est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem et capita duo, quae P. Lentulus consul dicavit: alterum a Charete supra dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Verum omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit aetate nostra Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliae Arvernis, per annos decem, H-S. quadrigenties cent. mill. manipretio. Postquam satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone, ubi destinatum illius principis simulacrum, colossum fecit, CX pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, verum et ex parvis admodum

surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicavit interisse fundendi aeris scientiam, cum et Nero largiri aurum argentumque paratus esset, et Zenodorus scientia fingendi caelandique nulli veterum postponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciae Vibio Avito praesidente, duo pocula Calamidis manu caelata, quae Cassio Silano, avunculo eius, praeceptori suo Germanicus Caesar adamata donaverat, aemulatus est, ut vix ulla differentia esset artis. Quantoque maior in Zenodoro praestantia fuit, tanto magis deprehendi aeris obliteratio potest.

Signis, quae vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se aenigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circumtulit et Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: et paulo ante C. Cestius consularis signum, quod secum etiam in proelio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitae statuae, ex quibus duae ante Martis Ultoris aedem dicatae sunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Iove Olympiae facto, ex ebore quidem et auro: sed et ex aere signa fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIV, circiter CCC nostrae Urbis anno. Quo eodem tempore aemuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Parelius. Ex his Polycletus discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Damiam Clitorium: Myron Lycium. Nonagesima quinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda, Polycles, Cephissodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta, Praxiteles, Euphranor. Centesima septima, Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, cum et Alexander Magnus. Item Lysistratus, et frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim et Iadem. Centesima vicesima, Eutychides, Euthycrates, Dahippus, Cephissodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessavit deinde ars, ac rursus Olympiade centesima quinquagesima quinta revixit, cum fuere longe quidem infra praedictos, probati tamen, Antaeus, Callistratus, Polycles, Athenaeus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum aetatibus, insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem in certamen laudatissimi, quanquam diversis aetatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quae cum in templo Ephesiae Dianae dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipsorum artificum, qui praesentes erant, iudicio, cum apparuit eam esse, quam omnes secundam a sua quisque iudicassent. Haec est Polycleti, proxima ab ea Phidiae, tertia Ctesilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

1. Phidias, praeter Iovem Olympium, quem nemo aemulatur, fecit et ex ebore aeque Minervam Athenis, quae est in Parthenone adstans. Ex aere vero praeter Amazonem supra dictam, Minervam tam eximiae pulchritudinis, ut formae cognomen acceperit. Fecit et Cliduchum, et aliam Minervam, quam Romae Aemilius Paulus ad aedem Fortunae huiusque diei dedicavit. Ideo duo signa, quae Catulus in eadem aede posuit palliata: et alterum colossicon nudum: primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse merito iudicatur.

2. Polycletus Sicyonius Ageladae discipulus, Diadumenum fecit molliter iuvenem, centum talentis nobilitatum. Idem et Doryphorum viriliter puerum. Fecit et quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit et distrigentem, et nudum talo incessentem. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: et sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiae: Herculem, qui Romae: Alexetera arma sumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, et toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, et paene ad unum exemplum.

3. Myronem Eleutheris natum, et ipsum Ageladae discipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo, commendantur. Fecit et canem, et discobolon, et Persea, et Pristas, et Satyrum admirantem tibias, et Minervam: Delphicos pentathlos pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in aede Pompeii Magni. Fecisse et cicadae monumentum ac locustae carminibus suis Erinna significat. Fecit et Apollinem, quem a Triumviro Antonio sublatum restituit Ephesiis Divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quam Polycletus, et in symmetria diligentior: et ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque et pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisset.

4. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit et Leontinus, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiae ostenditur: et Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, et mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque eius sagittis confici: citharoedum, qui Dicaeus appellatus est, quoniam cum Thebae ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus nervos et venas expressit, capillumque diligentius.

5. Fuit et alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad aedem Fortunae huiusque diei septem nuda, et senis unum, laudata sunt. Hic supra dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus et filius sororis fuisse Sostratus.

6. Lysippum Sicyonium, Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primo aerarium fabrum, audendi rationem coepisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus, foecundissimae artis, inter quae distringentem se, quem Marcus Agrippa ante Thermas suas dicavit, mire gratum Tiberio principi: qui non quivit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitaverit, princepsque, quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus et temulenta tibicina, et canibus ac venatione. In primis vero quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit et Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein, cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris, in quibus aurum haeserat, remanentibus.

Idem fecit Hephaestionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cum is centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quae Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit et quadrigas multorum generum. Statuariae arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quae proceritas signorum maior videretur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodivit, nova intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: a se, quales viderentur esse. Propriae huius videntur esse argutiae operum, custoditae in minimis quoque rebus.

7. Filios et discipulos reliquit laudatos artifices, Dahippum, et Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius aemulatus, quam elegantiam, austero maluit genere, quam iucundo, placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis, et Alexandrum, Thespin venatorem, et Thespiadas: proelium equestre: simulacrum Trophonii ad oraculum: quadrigas Medeae complures: equum cum fiscinis: canes venantium.

8. Huius porro discipulus fuit Tisicrates, et ipse Sicyonius, sed Lysippi sectae propior, ut vix discernantur complura signa: ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni servator, dignus tanta gloria.

9. Artifices, qui compositis voluminibus condidere haec, miris laudibus celebrant, et Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Thessalia habitaverit, ubi latuerint opera eius: alioqui suffragiis ipsorum aequatur Polycleto, Myroni, Pythagorae. Laudant eius Larissam, et Spintharum pentathlon, et Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, existimant.

10. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo et clarior fuit. Fecit tamen ex aere pulcherrima opera: Proserpinae raptum: item Catagusam, et Liberum patrem, et Ebrietatem, nobilemque una Satyrum, quem Graeci periboëton cognominant. Signa etiam, quae ante Felicitatis aedem fuere, Veneremque, quae cum ipsa aede incendio cremata est Claudii principatu, marmoreae illi suae per terras inclytae parem. Item Stephusam, Spilumenen, Oenophorum: Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit et puberem Apollinem subrepenti lacertae cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur et duo signa eius diversos affectus exprimentia, flentis matronae, et meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehenduntque in ea amorem artificis, et mercedem in vultu meretricis.

11. Habet et simulacrum benignitas eius. Calamidis enim quadrigae aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis et alias quadrigas bigasque fecit, equis semper sine aemulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior.

12. Alcamenes Phidiae discipulus et marmorea fecit, et aereum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas, bigasque. Tisicratis Leaena laudatur. Scortum haec lyrae cantu familiare Harmodio et Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque ad mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienses et honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

13. Bryaxis Aesculapium et Seleucum fecit. Bedas, adorantem. Batton Apollinem, et Iunonem, qui sunt Romae in Concordiae templo.

14. Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animae: et Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte est, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephissodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, et aram ad templum Iovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nuduni, qui Philesius cognominatur in Didymaeo, Aeginetica aeris temperatura. Cervumque una ita vestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu per vices resiliat. Idem et Celetizontas pueros fecit. Chaereas Alexandrum Magnum, et Philippum patrem eius fecit.

15. Desilaus Doryphoron, et Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quae sacerdos Minervae fuit annis sexaginta quatuor. Idem et Minervam, quae Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharae tinnitu resonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit. Daedalus et ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum, et Pythodemum luctatorem.

16. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenae, et tamen Achillis interfector. Huius est Minerva Romae, quae dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata: et simulacrum Boni Eventus, dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem et Dianam infantes sustinens, in aede Concordiae. Fecit et quadrigas bigasque, et Cliduchon eximia forma: et Virtutem, et Graeciam, utrasque colosseas: mulierem admirantem et adorantem. Item Alexandrum et Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiae Minerva Pyrrhusque rex laudatur: et Celetizontes pueri, et Castor et Pollux ante aedem Iovis Tonantis, Hegesiae. In Pario colonia Hercules Isidori.

17. Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum praeceptore puerum sufflantem languidos ignes, et Argonautas. Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, et cui ferat, parcentem unguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolae ac fucatae vernilitatis. Lycus et ipse puerum sufflitorem.

18. Menaechmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menaechmus scripsit de sua arte.

19. Naucydes Mercurio, et Discobolo, et immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Aesculapium, et Hygiam, qui sunt in Concordiae templo Romae.

20. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, et Minervam: Phoenix Lysippi discipulus, Epithersen.

21. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fictorem et ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, et inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiari cupiditate artis non quit, et ideo insanum cognomi-

natum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex aere fecit, sed iracundiam: et Achillem nobilem. Item Epistaten exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustravit.

22. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex aere fudit, praeter similitudinem mirabilem fama magnae subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, laeva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Praeneste, tantae parvitatis, ut totam eam currumque et aurigam integeret alis simul facta musca.

23. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copia signorum, et de sua arte composuit volumina.

24. Plures artifices fecere Attali et Eumenis adversus Gallos proelia: Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus, quae retuli, clarissima quaeque iam sunt dicata Vespasiano Principe in templo Pacis, aliisque eius operibus, violentia Neronis in Urbem convecta, et in sellariis domus aureae disposita.

25. Praeterea sunt aequalitate celebrati artifices; sed nullis operum suorum praecipui. Ariston, qui et argentum caelare solitus est: Calliades, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiae discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, et Hecataeus, argenti caelatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex caelatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiae discipulus.

26. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Alevas, philosophos: Apellas et adorantes feminas: Antigonus et Perixyomenon, tyrannicidasque supra dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Aristodemus et luctatores, bigasque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus.

27. Cephissodoti duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit et concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotes qui cum Phidia Iovem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon, et Cenchramis, et Callicles, et Cephis: Chalcosthenes et comoedos, et athletas.

28. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, et Democritus, et Daemon, philosophos.

29. Epigonus omnia fere praedicta imitatus praecessit in tubicine, et matri interfectae infante miserabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans.

30. Micon athletis spectatur: Menogenes, quadrigis.

31. Nec minus Niceratus omnia, quae ceteri, aggressus, repraesentavit Alcibiadem, lampadeque accensa matrem eius Demaraten sacrificantem.

32. Tisicratis bigae Piston mulierem imposuit. Idemque fecit Martem et Mercurium, qui sunt in Concordiae templo Romae. Perillum nemo laudat saeviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, et primus eum expertus cruciatum iustiore saevitia. In hoc a simulacris deûm hominumque devocaverat humanissimam artem. Ideone tot conditores eius elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de causa servantur opera eius, ut, quisquis illa videat, oderit manus.

33. Sthenis Cererem, Iovem, Minervam fecit, qui sunt Romae in Concordiae templo. Idem flentes matronas, et adorantes, sacrificantesque. Simon canem et sagittarium fecit. Stratonicus caelator ille philosophos: Scopas utraque.

34. Athletas autem, et armatos, et venatores, sacrificantesque, Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui et argentum caelavit nobiliter, natione Ephesius: Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason.

35. Ex omnibus autem maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiae, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curae modum. Huius sunt saltantes Lacaenae, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam et pictorem fuisse tradunt. Non aere captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia Philosophi erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum.

36. In mentione statuarum est et una non praetereunda, licet auctoris incerti, iuxta Rostra, Herculis tunicati, Eleo habitu, Romae, torva facie, sententeque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum aedilem eurulem ex privato in publicum restituisse. Tot certaminum tantaeque dignationis simulacrum id fuit.

XX. Nunc revertemur ad differentias aeris et mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum praebet. Idemque in uncias additis auri scrupulis senis, praetenui pyropi bractea ignescit. Regulare et in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed et in ceteris metallis, cura distat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctisque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiae, provinciisque. Sed octonas plumbi libras addunt, et bene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiae afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Praeterea semel recoquunt: quod saepius fecisse, bonitati plurimum confert. Id quoque notasse non ab re est, aes omne frigore magno melius fundi.

Sequens temperatura statuaria est, eademque tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio aeris collectanei, hoc est, ex usu coemti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, et consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur et plumbi argentarii pondo duodena ac selibrae, centenis proflati. Appellatur etiamnum et formalis temperatura aeris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, et argentarii vigesima: maximeque ita colorem bibit, quem Graecanicum vocant. Novissima est, quae vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas aeris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpurae fit in statuarum praetextis.

XXI. Aera extersa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungantur. Servari ea optime in liquida pice tradunt. Usus aeris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis aereis, in quibus publicae constitutiones inciduntur.

XXII. Metalla aeris multis modis instruunt medicinam, utpote cum hulcera omnia ibi ocissime sanen-

tur. Maxime tamen prodest cadmia. Fit sine dubio haec et in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda aerariae. Plura autem genera sunt. Namque ut ipse lapis, ex quo fit aes, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinae inutilis: sic rursus in fornacibus exsistit, aliamque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiae, cameris lateribusve fornacum pro quantitate levitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammae eructantur, appellata capnitis, exusta, et nimia levitate similis favillae. Interior optima, cameris dependens, et ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior haec priore, levior porro secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quae propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Haec dicitur placitis, et ipsa ab argumento, crusta verius, quam pumex, intus varia, ad psoras utilior, et ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera: onychitis extra paene caerulea, intus onychitae maculis similis. Ostracitis tota nigra, et e ceteris sordidissima, vulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, exstinguitur vino ammineo, quae ad emplastra praeparatur: quae vero ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quam gravissimum spississimumque urit pruna, et exustum Chio vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussae similis fiat, nulla dentium offensa. Eadem Iollae actio: sed quam purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiae effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia et sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, et quidquid in plumbi effectu dicemus. Et aes ipsum ad omnia eadem uritur: praeterque, albugines oculorum et cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Aegyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit et vomitiones e melle sumtum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento, in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam et salem addunt, alii alumen pro sulphure, alii nihil, sed aceto tantum aspergunt. Ustum teritur mortario Thebaico, aqua pluvia lavatur, iterumque adiecta largiore teritur, et dum considat, relinquitur: hoc saepius, donec ad speciem minii redeat. Tunc siccatum in Sole, in aerea pyxide servatur.

XXIV. Et scoria aeris simili modo lavatur, minore effectu, quam aes ipsum. Sed et aeris flos medicinae utilis est. Fit aere fuso, et in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii squamae, quas vocant florem. Cadunt autem, cum panes aeris aqua refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, et sic adulteratur flos, ut squama veneat decussa vi clavis, in quos panes aerei ferruminantur. In Cypri maxime officinis omnia. Differentia haec est, quod squama excutitur ictibus iisdem panibus: flos cadit sponte.

XXV. Squamae est alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque haec omnia medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior et nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinae solebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt Seplasiae omnia fraudibus corrumpenti. Iam quidem facta emplastra et collyria mercantur: tabesque mercium, aut fraus Seplasiae sic exteritur. Et squama autem et flos uruntur in patinis fictilibus aut aereis, deinde lavantur, ut supra, ad eosdem usus: et amplius ad narium carnosa vitia: itemque sedis: et gravitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsa: et uvas oris, farina admota. Tollit et tonsillas cum melle. Fit et ex candido aere squama longe Cypria ineflicacior. Nec non urina pueri prius macerant clavos, panesque. Quidam vero excussam squamam terunt, et aqua pluvia lavant. Dant et hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, et illinunt cum polline.

XXVI. Aeruginis quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Namque et e lapide, ex quo coquitur aes, deraditur: et aere candido perforato, atque in cadis super acetum suspenso, aereo obturatis operculo: multo probatiore, quam si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi aeris fictilibus condunt in aceto, raduntque X die. Alii vinaceis contegunt, totidemque post dies radunt. Alii delimatam aeris scobem aceto spargunt, versantque spathis saepius die, donec absumatur. Eandemque scobem alii terere in mortariis aereis ex aceto malunt. Ocissime vero contingit coronariorum recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam aeruginem, alii pumice, aut gummi. Praecipue autem fallit atramento sutorio adulterata. Cetera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quae sincera est, suum colorem retinet: quae mixta atramento, rubescit. Deprehenditur et papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim aerugine illita. Deprehenditur et visu, maligne virens. Sed sive sinceram sive adulteratam, aptissimum est siccatam in patina nova uri et versari, donec favilla fiat: postea teritur et reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli et thus masculum admiscent. Lavatur autem aerugo, sicut cadmia. Vis eius collyriis oculorum aptissima, delacrimationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maxime constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, aeruginis Cypriae duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: misyos vero una, croci sex. Haec omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum et suffusionum, contra caligines, et scabritias, et albugines, ac genarum vitia. Cruda autem aerugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris gingivarumque hulcerationem mirifice emendat, et labiorum hulcera cum oleo. Quod si et cera addatur, purgat, et ad cicatricem perducit. Aerugo et callum fistularum erodit, vitiorumque quae circa sedem, sive per se, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinae terebinthinae tertia parte subacta, lepras tollit.

XXVIII. Est et alterum genus aeruginis, quam vocant scoleca: in Cyprio aere hoc, trito alumine et sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo. Non fit hoc nisi aestuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque se vermiculorum specie, unde et nomen. Quod vitium ut emendetur, duae partes quae fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis et santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, ususque utriusque, qui aeruginis. Scolecia fit et per se, derasa ab aerario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipsum aes coquitur. Distat a cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris caeditur, haec ex obrutis. Item quod chalcitis friat se statim, mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Est et alia distinctio,

quod chalcitis tria genera continet, aeris, et misyos, et soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem aeris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant et recentem utiliorem esse, quoniam inveterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in hulceribus, sanguinem sistere, gingivas, uvam, tonsillas farina compescere. Vulvae quoque vitiis in vellere imponitur. Cum succo vero porri verendorum additur emplastris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL, et colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiae pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quod si duae partes chalcitidis tertia cadmiae temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, si aceto, quam vino temperentur. Tosta vero efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. Sory Aegyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi, et Africo: quanquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigrescens, et spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modo vomitiones moveat. Et Aegyptium quidem tale: alterius nationis contritum splendescit, ut misy, et est lapidosius. Prodest autem et dentium dolori, si contineatur, atque colluat: et oris hulceribus gravibus, quaeque serpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinei favilla. Revera autem e supra dicto fit lapide, concretum natura, discretumque, et optimum in Cypriorum officinis: cuius notae sunt friati aureae scintillae, et cum teratur, arenosa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Utilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis: et in lana impositi, capitis hulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inveteratas. Praecipue utile tonsillis, contraque anginas, et suppurata. Ratio, ut sedecim drachmae in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supra dicta utile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel adspergitur. Erodit et callum fistularum, ex aceto foventium: et collyriis additur. Sistit et sanguinem, hulceraque quae serpant, quaeve putrescant. Absumit et excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: et feminarum profluvium sistit.

XXXII. Graeci cognationem aeris nomine fecerunt et atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius aeque mira natura est. Fit in Hispaniae puteis stagnisve, id genus aquae habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensura, et in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentae, quibus adhaerescens limus, vitreis acinis imaginem quandam uvae reddit. Exemtum ita siccatur diebus XXX. Color est caeruleus, perquam spectabili nitore, vitrumque esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit et pluribus modis: genere terrae eo in scrobes cavato: quarum e lateribus distillantes hiberno gelu stirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, lonchoton appellant. Fit et in saxorum catinis, pluvia aqua corrivato limo gelante. Fit et salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile, aut factitium appellant hoc: pallidius, et quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinae usu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmae pondere cum melle. Purgat et caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumtum. Medetur et oculorum scabritiei dolorive, et caligini, et oris hulceribus. Sistit et sanguinem narium: item haemorrhoidum Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax et in emplastris ad purganda hulcera, et excrescentia hulcerum. Tollit et uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo usu praefertur violaceis, si gravitati aurium per fistulas inspiretur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed tingit cicatrices. Nuperque inventum, ursorum in arena et leonum ora inspargere illo: tantaque est vis in adstringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. *Etiamnum in aerariis reperiuntur*, quae vocant pompholygem et spodon. *Differentia*, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum levissimumque, pompholygem dixere: et esse aeris et cadmiae favillam. Spodon nigriorem ponderosioremque esse, derasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando et carbonibus. Haec aceto accepto odorem aeris praestat, et si tangatur lingua, saporem horridum. Convenit oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, et ad omnia, quae spodos: hoc solum distat, quod huius elutior vis est. Additur et in emplastra, quibus lenis quaeritur refrigeratio et siccatio. Utilior ad omnia, quae vino lota est.

XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia, et aerario lapide. Levissimum hoc efflatur et ocius, evolatque e fornacibus, et tectis adhaerescit, a fuligine distans candore. Quod minus candidum ex eo, immaturae fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exhulceratque adeo, ut cum lavatur, si oculos attingat, excaecet. Est et mellei coloris spodos, in qua plurimum aeris intelligitur. Sed quodcunque genus lavando fit utilius: purgatur ante penna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius est, quae vino lavatur. Est aliqua et in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quae manant, vel oris quae madent, et omnibus medicamentis, quae parantur contra gangraenas. Fit et in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Utilissima autem oculis affirmatur, quae fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitae ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus utilitates easdem excogitavit.

XXXV. Antispodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri, vel cotonei mali, vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel oenanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inventum est. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In aerariis officinis et psegma fit, iam liquato aere atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accensis: ac repente vehementiori flatu exspuitur aeris palea quaedam. Solum, quo excipiatur, esse stratum debet.

XXXVII. Facile ab ea discernitur, quam in iisdem officinis diphrygem vocant Graeci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit et in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circumdatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus aeris faece subsidente. Differentiae siquidem, quod aes ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferrumi-

nari: circa hunc aes fervere, ipsum vero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, et esse nodum quendam materiae. Id quod ex cocto supersit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis supra dictis: siccare, et excrescentia consumere, et perpurgare. Probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemque aeris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum aeris miraculum non omittemus. Servilia familia illustris in Fastis, trientem aereum pascit auro et argento, consumentem utrumque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalae senis ponam: Serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, et ex eo aut honorem aut diminutionem familiae significari.

XXXIX. Proxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitae instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuvenescere. Hoc exstruimus tecta, caedimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, caedes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocius mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturae fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In foedere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsenna, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur. Et stilo scribere intutum, ut vetustissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio consulatu exstat edictum, in tumultu necis Clodianae, prohibentis ullum telum esse in Urbe.

XL. Et tamen vita ipsa non defuit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio praecipitato residentem poenitentia, aes ferrumque miscuit, ut rubigine eius per nitorem aeris relucente, exprimeretur verecundiae rubor. Hoc signum exstat Thebis hodierno die. Est in eadem urbe et ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus et Romae scyphos e ferro dicatos in templo Martis Ultoris. Obstitit eadem naturae benignitas, exigentis a ferro ipso poenas rubigine, eademque providentia nihil in rebus mortalibus faciente, quam quod infestissimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiae Ilva gignente: minimaque difficultate cognoscuntur, ipso colore terrae manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantum quaestio est, aquae an terrae fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluvio terra, neque aliter, ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numerosa. Prima in genere terrae caelive. Aliae molle tantum, plumboque vicinius subministrant: aliae fragile et aerosum, rotarumque usibus et clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate sola placet, clavisque caligariis: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturae vocantur hae omnes, quod non in aliis metallis, a stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est: nucleusque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquae modo ad densandas incudes, malleorumve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Haec alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, sicut Bilbilin in Hispania et Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe aliubi vena bonitatem hanc praestat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes aquariaeque differant, et oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquae modo liquari ferrum, postea in spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum namque eo, celerius subinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola haec materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut anulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic et in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bullatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferrum utique inficit eadem vi. Magnete lapide Dinochares architectus Alexandriae Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum eius e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemaei, qui id sorori suae iusserat fieri.

XLIII. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriae maritimae parte, quam Oceanus alluit, mons praerupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit aeri simile. A rubigine vindicatur cerussa, et gypso, et liquida pice. Haec est temperatura a Graecis antipathia dicta. Ferunt quidam et religione quadam id fieri. Et exstare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quae Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi iunxerat pontem, cuius anulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est et alia, quam secandi. Namque circumscribi circulo, terve circumlato mucrone, et adultis et infantibus prodest contra noxia medicamenta: et praefixisse in limine e sepulcro evulsos clavos adversus nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem afferant. Quaedam ustione sanantur: privatim vero canis rabidi morsus. Quippe etiam praevalente morbo, expavescentesque potum, usta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, privatim vero dysentericis.

XLV. Est et rubigo ipsa in remediis, et sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id aerea, sive ferrea cuspide fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia eius ligare, siccare, sistere. Emendat alopecias illita. Utuntur et ad scabritias genarum, pusulasque totius corporis, cum cera et oleo myrteo: ad ignes vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in linteolis. Sistit et feminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, et cum myrrha subacta, et condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit.

XLVI. Squama quoque ferri in usu est ex acie, aut mucronibus, maxime simili, sed acriore vi, quam rubigo: quamobrem et contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemque sistit, cum vulnera maxime ferro fiant. Sistit et feminarum profluvia. Imponitur et contra lienum vitia. Haemorrhoidas com-

pescit, hulcerumque serpentia. Et genis prodest, farinae modo adspersa paulisper. Praecipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, et omnem callum erodendum, et rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: picis oboli sex, Cimoliae cretae drachmae sex: aeris tusi drachmae duae: squamae ferreae, totidem: cerae, sex: olei sextarius. His adiicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, a Graecis appellatum cassiteron, fabuloseque narratum in insulas Atlantici maris peti, vitilibusque navigiis circumsutis corio advehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni, et in Gallaecia: summa tellure arenosa, et coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. Interveniunt et minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lavant eas arenas metallici, et quod subsidit, coquunt in fornacibus. Invenitur et in aurariis metallis, quae aluta vocant: aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quae auro: et ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: postea caminis separantur, conflatique in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallaecia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit auctoritatem et Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua provenit vena, nec quidquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quae est tertia portio additae venae. Haec rursus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus duabus.

XLVIII. Stannum illitum aeneis vasis, saporem gratiorem facit, et compescit aeruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisii temperabantur, donec argenteis uti coepere et ancillae. Nunc adulteratur stannum addita aeris candidi tertia portione in plumbum album. Fit et alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem et tertiarium vocant, in quo duae nigri portiones sunt, et tertia albi. Pretium eius in libras X. X. Hoc fistulae solidantur. Improbiores ad tertiarium additis aequis partibus albi, argentarium vocant, et eo quae volunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo C, LX.X. Albo per se sincero pretia sunt X.X, nigro septem. Albi natura plus aridi habet: contraque nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liquescit argentum. Confirmant, quod si minus albo nigri, quam satis sit, misceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur aereis operibus Galliarum invento, ita ut vix discerni possit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde et argentum incoquere simili modo coepere equorum maxime ornamentis iumentorumque iugis, in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Coepere deinde et esseda, et vehicula, et petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modo argentea, staticula inanis luxuria pervenit: quaeque in scyphis cerni prodigium erat, haec in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse. India neque aes neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis haec permutat.

XLIX. Nigro plumbo ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias: sed in Britannia summo terrae corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus haec sunt nomina: Ovetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriae, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quod derelicta fertilius revivescunt. Hoc videtur facere laxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, aeque ut feminas quasdam foecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Baetica Santarensi metallo, quod locari solitum X CC M annuis, postquam obliteratum erat, CCLV locatum est. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo CCCC vectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere vasa e plumbo constat: eadem in aqua calculus aereusve quadrans si addatur, vas peruri.

L. In medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere; adalligatisque lumborum et renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visaque in quiete Venerea sponte naturae erumpentia usque in morbi genus, his laminis Calvus orator cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Coquitur ad medicinae usus, patinis fictilibus, substrato sulphuris minuto, laminis impositis tenuibus, opertisque sulphure et ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius sentitur, et pestilens, et canibus ocissime: omnium vero metallorum, muscis et culicibus: quamobrem non sunt ea taedia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quaesitam sulphuri miscent: alii cerussam potius, quam sulphur. Fit et lotura plurimi usus in medicina, cum se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua caelesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam. Quidam in mortario lapideo, et maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, et teritur, ut cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Usus enim ex eodem, et in oculorum medicamentis, et maxime contra procidentiam eorum, et inanitatem hulcerum, excrescentiave, rimasque sedis, aut haemorrhoidas, aut condylomata. Ad haec maxime lotura plumbi facit: cinis autem usti ad hulcera serpentia, aut sordida: eademque, quae chartis, ratio profectus. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum est, et praeferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in usu est, optimaque, quae ad luteum maxime colorem accedit, sine plumbi reliquiis, aut sulphuris specie, et terra carens. Lavatur haec in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, et transfunditur in vas purum, idque saepius, usque dum subsidat, quod utilissimum est: eosdemque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitae, ne faece quidem rerum, excrementorumque foeditate intentata tot modis.

LII. Fit et spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio aere diximus. Lavatur in linteis raris aqua caelesti, separaturque terrenum transfusione, cri-

bratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Est et molybdaena, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior haec, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumbosa, friabilis, et modice gravis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhaerescit et auri et argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima quae in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenae, minimeque lapidosae: coquuntur lavanturque scoriae modo. Usus in liparas, ad lenienda refrigerandaque hulcera: emplastrisque, quae non alligantur: sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio eius est libris tribus, et cerae libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur et cum spuma argenti, et scoria plumbi, ad dysenteriam, et tenesmum, fovendo calida.

LIV. Psimmythium quoque, hoc est, cerussam, plumbariae dant officinae. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur et cribratur, iterumque aceto mixto in pastillos dividitur, et in Sole siccatur aestate. Fit et alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, derasoque ceu situ, ac rursus reiecto, donec deficiat materia. Quod derasum est, teritur et cribratur, et coquitur in patinis, misceturque rudiculis donec rubescat, et simile sandarachae fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculae omnes eluantur. Siccatur similiter postea, et in pastillos dividitur. Vis eius eadem, quae supra dictis: levissima tantum ex omnibus: praeterque ad candorem feminarum. Est autem letalis potus, sicut spumae argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit.

LV. Sandarachae quoque propemodum dicta natura est. Invenitur autem et in aurariis et in argentariis metallis: melior quo magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura, friabilisque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumta. Suspiriosis tussientibusque iucunde medetur, cum resina terebinthina in cibo sumta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore iisdem medetur.

LVI. Et arsenicum ex eadem est materia. Quod optimum, coloris etiam in auro, excellentius: quod vero pallidius aut sandarachae simile est, deterius existimatur. Est et tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachae. Utraque haec squamosa. Illud vero siccum, purumque, gracili venarum discursu fissile. Vis eadem quae supra, sed acrior. Itaque et causticis additur, et psilothris. Tollit et pterygia digitorum, carnesque narium, et condylomata, et quidquid excrescit. Torretur, ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXV.

I. Metallorum, quibus opes constant, agnascentiumque eis natura indicata propemodum est: ita connexis rebus, ut immensa medicinae silva, officinarumque tenebrae, et morosa caelandi, fingendique, ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terrae ipsius genera lapidumque, vel numerosiore serie, plurimis singula a Graecis praecipue volumĭnibus tractata. Nos in iis brevitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes. Primumque dicemus quae restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur a regibus populisque, et illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc vero in totum marmoribus pulsa, iam quidem et auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, verum et interraso marmore, vermiculatisque ad effigies rerum et animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spatia montis in cubiculo delitentia: coepimus et lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis vero, maculas quae non essent, crustis inserendo, unitatem variare, ut ovatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciae. Montium haec subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, ut quam plurimum incendiis perdat.

II. Imaginum quidem pictura quam maxime similes in aevum propagabantur figurae: quod in totum exolevit. Aerei ponuntur clypei, argenteae facies surdo figurarum discrimine, statuarum capita permutantur, vulgatis iam pridem salibus etiam carminum. Adeo materiam malunt conspici omnes, quam se nosci. Et inter haec pinacothecas veteribus tabulis consuunt, alienasque effigies colunt, ipsi honorem non nisi in pretio ducentes, ut frangat heres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniae, non suas, relinquunt. Iidem palaestras athletarum imaginibus, et ceromata sua exornant, et vultus Epicuri per cubicula gestant, ac circumferunt secum. Natali eius vicesima Luna sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, quas icadas vocant, hi maxime qui se ne viventes quidem nosci volunt. Ita est profecto: Artes desidia perdidit: et quoniam animorum imagĭnes non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis haec erant quae spectarentur, non signa externorum artificum, nec aera, aut marmora: expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quae comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiae eius, qui unquam fuerat, populus. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, et monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliae foris et circa limina domitarum gentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quae nec emtori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipsae domus: et erat haec stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exstat Messalae oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suae Levinorum alienam imaginem. Si-

milis causa Messalae seni expressit volumina illa, quae de familiis condidit, cum Scipionis Pomponiani transisset atrium, vidissetque adoptione testamentaria Salutiones, (hoc enim ei fuerat cognomen,) Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honestius, quam mereri, ne quis suas expeteret.

Non est praetereundum et novitium inventum. Siquidem non solum ex auro argentove, aut certe ex aere in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animae in locis iisdem loquuntur: quin immo etiam quae non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero evenit. Quo maius (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quam semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinii Pollionis hoc Romae inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores coeperint Alexandriae et Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amore flagrasse quondam testes sunt et Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, et Marcus Varro benignissimo invento, insertis voluminum suorum foecunditati, non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed et aliquo modo imaginibus: non passus intercidere figuras, aut vetustatem aevi contra homines valere, inventor muneris etiam diis invidiosi, quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit, ut praesentes esse ubique, et claudi possent.

III. Et hoc quidem alienis ille praestitit. Suorum vero clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit (ut reperio) Appius Claudius, qui consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonae aede maiores suos, placuitque in excelso spectari, et titulos honorum legi. Decora res, utique si liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens favensque adspicit.

IV. Post eum M. Aemilius, collega in consulatu Quinti Lutatii, non in basilica modo Aemilia, verum et domi suae posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum, continebantur imagines: unde et nomen habuere clypeorum; non ut perversa grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit usus illo. Poeni ex auro factitavere et clypeos, et imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis talem Asdrubalis invenit Marcius, Scipionum in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinae aedis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio Coss. anno Urbis DLXXV, M. Aufidius tutelae Capitolii redemtor, docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui pro aereis per aliquot iam lustra assignabantur.

V. De picturae initiis incerta, nec instituti operis quaestio est. Aegyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Graeciam transiret, affirmant, vana praedicatione, ut palam est. Graeci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circumducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, et monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Aegyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, et Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo et quos pingerent, adscribere institutum. Primus invenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho iniurias Cypseli tyranni, mox docebimus.

VI. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Exstant certe hodieque antiquiores Urbe picturae Ardeae in aedibus sacris, quibus equidem nullas aeque demiror tam longo aevo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalanta et Helena cominus pictae sunt nudae ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concussae. Caius princeps eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorii natura permisisset. Durant et Caere, antiquiores et ipsae. Fatebiturque, quisquis eas diligenter aestimaverit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

VII. Apud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clarissimae gentis, principesque eius, cognominis ipse, aedem Salutis pinxit anno Urbis conditae CCCCL, quae pictura duravit ad nostram memoriam, aede Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est, in Foro boario aede Herculis, Pacuvii poetae pictura. Ennii sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romae fecit gloria scenae. Postea non est spectata honestis manibus: nisi forte quis Turpilium equitem Romanum e Venetia nostrae aetatis velit referre, hodieque pulchris eius operibus Veronae exstantibus. Laeva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Parvis gloriabatur tabellis, exstinctus nuper in longa senecta, Antistius Labeo praetorius, etiam proconsulatu provinciae Narbonensis functus. Sed ea res in risu et contumelia erat. Fuit et principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii consularis triumphalisque, a Caesare dictatore coheredis Augusto dati, cum natura mutus esset, cum Messala orator, ex cuius familia pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Divus Augustus comprobavit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem praecipua Romae increvit (ut existimo) a M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturae proelii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere Curiae Hostiliae, anno ab Urbe condita CCCCXC. Fecit hoc idem et L. Scipio, tabulamque victoriae suae Asiaticae in Capitolio posuit: idque aegre tulisse fratrem Africanum tradunt, haud immerito, quando filius eius in illo proelio captus fuerat. Non dissimilem offensionem et Aemiliani subiit Lucius Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationesque depictas proponendo in Foro, et ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis consulatum adeptus est. Habuit et scena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturae, cum ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctoritatem Romae publice fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cum in praeda vendenda rex Attalus sexies cent. sestertium mill. emisset tabulam Aristidae, Liberum patrem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, et in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romae publicatam. Deinde video et in Foro positas vulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub Veteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo, Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissime Gallum exserentem linguam. In Foro fuit et illa pastoris senis cum baculo, de qua

Teutonorum legatus respondit, interrogatus, quanti eum aestimaret, sibi donari nolle talem vivum verumque.

IX. Sed praecipuam auctoritatem fecit publice tabulis Caesar dictator, Aiace et Medea ante Veneris Genetricis aedem dicatis. Post eum M. Agrippa, vir rusticitati propior quam deliciis. Exstat certe eius oratio magnifica, et maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis: quod fieri satius fuisset, quam in villarum exsilia pelli. Verum eadem illa torvitas tabulas duas Aiacis et Veneris mercata est a Cyzicenis X III. In Thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat parvas tabellas, paulo ante cum reficerentur, sublatas.

X. Super omnes Divus Augustus in Foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quae belli pictam faciem habent et triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, et quas dicemus sub artificum mentione in templo Caesaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigae dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim usus est verbo. Alterius tabulae admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salva aetatis differentia, supervolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel unam si quis tantum hanc tabulam aestimet, potentia artis, cum propter Philocharem, ignobilissimos alioqui Glaucionem filiumque eius Aristippum, senatus populusque Romanus tot seculis spectet. Posuit et Tiberius Caesar minime comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

XI. Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturae vocaverint, qui deinde, et quae quibus temporibus invenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, et invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quam lumen: quem quia inter hoc et umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras vero colorum et transitus, harmogen.

XII. Sunt autem colores austeri, aut floridi. Utrumque natura, aut mixtura evenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti praestat: minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Ceteri austeri. Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur Sinopis, rubrica, paraetonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primumque quos in metallis diximus. Praeterea e vilioribus, ochra, cerussa usta, sandaracha, sandyx, Syricum, atramentum.

XIII. Sinopis inventa est primum in Ponto: inde nomen a Sinope urbe. Nascitur et in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno, et in Cappadocia, effossa e speluncis. Quae saxis adhaesit, excellit. Glebis suus colos, extra maculosus. Hacque usi sunt veteres ad splendorem. Species Sinopidis tres: rubra, et minus rubens, et inter has media. Pretium optimae in libras, X III. Usus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quae ex Africa venit, octoni asses: cicerculum appellant. Quae magis ceteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quae pressior vocatur, et est maxime fusca. Usus eius ad bases abacorum. In medicina vero blandus, emplastrisque et malagmatis, sive sicca compositione eius, sive liquida, facilis: contra hulcera in humore sita, veluti oris, sedis. Alvum sistit infusa: feminarum profluvia, pota denarii pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, e vino maxime.

XIV. Rubricae genus in ea voluere intelligi quidam secundae auctoritatis: palmam enim Lemniae dabant. Minio proxima haec est, multum antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: unde et sphragidem appellavere. Hac minium sublinunt adulterantque. In medicina, praeclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat et dolores circumlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur et contra lienum renumque vitia, et purgationes feminarum. Item et contra venena, et serpentium ictus terrestrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricae generibus, fabris utilissima Aegyptia et Africana, quoniam maxime sorbentur picturis. Nascitur autem et in ferrariis metallis.

XVI. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis novis luto circumlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideoque et emplastris convenit, igni etiam sacro.

XVII. Sinopidis Ponticae selibra, silis lucidi libris X, et melini Graeciensis duabus mixtis tritisque una, per dies XII, leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cum inducitur ligno.

XVIII. Paraetonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: et ideo conchae minutae inveniuntur in eo. Fit et in Creta insula, atque Cyrenis. Adulteratur Romae creta Cimolia decocta, conspissataque. Pretium optimo in pondo sex, X I. E candidis coloribus pinguissimum, et tectoriis tenacissimum, propter laevorem.

XIX. Melinum candidum et ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi, inter saxa venas scrutantes. In medicina eundem usum habet, quem Eretria creta. Praeterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit et mitigat. Pretium in libras sestertii singuli. Est et colos tertius e candidis, cerussae, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit et terra per se in Theodoti fundo inventa Smyrnae, qua veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo et aceto fit, ut diximus.

XX. Usta casu reperta incendio Piraeei, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supra dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quae et purpurea appellatur. Pretium eius in libras X VI. Fit et Romae cremato sile marmoroso, et restincto aceto. Sine usta non fiunt umbrae.

XXI. Eretria terrae suae habet nomen. Hac Nicomachus et Parrhasius usi. Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda praecipue utilis, et capitis doloribus, et ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligunt, si ex aqua illita non arescat.

XXII. Sandaracham et ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: inde nunc pervehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit et adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras, asses quini.

XXIII. Haec si torreatur, aequa parte rubrica admixta sandycem facit. Quanquam animadverto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras, dimidium eius, quod sandarachae. Nec sunt alii colores maioris ponderis.

XXIV. Inter factitios est et Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem Sinopide et sandyce mixtis.

XXV. Atramentum quoque inter factitios erit,

quanquam est et terra geminae originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inventi sunt pictores, qui e sepulcris carbones infectos effoderent. Importuna haec omnia ac novitia. Fit enim et fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam aedificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utuntur. Sunt qui et vini faecem siccatam excoquant: affirmantque, si ex bono vino faex fuerit, Indici speciem id atramentum praebere. Polygnotus et Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocavit. Apportatur et Indicum ex India, inexploratae adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhaerescit aereis cortinis. Fit et e tedis ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, aegre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum e creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Praecipuum est primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egesto eo, addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, levatur bonitas pro numero, dilutiore sanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quam Tyrium, aut Gaetulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimae purpurae. Causa est, quod hysgino maxime inficitur, rubiamque cogitur sorbere. Vilissimum a Canusio. Pretium huic a singulis denariis in libras, ad triginta. Pingentes sandyce sublita, mox ovo inducentes purpurissum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex India venit, arundinum spumae adhaerescente limo: cum teritur, nigrum: at in diluendo mixturam purpurae caeruleique mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurariis officinis innatans cortinis: et est purpurae spuma. Qui adulterant, vero Indico tingunt stercora columbina: aut cretam Selinusiam: vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod sincerum est, flammam excellentis purpurae: et dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e scopulis id colligi putant. Pretium Indico X X in libras. In medicina Indicum rigores et impetus sedat, siccatque hulcera.

XXVIII. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollae modo infectus: optimusque est, qui maxime vicinus est, communicato colore cum caeruleo. Solebant librae eius tricenis nummis taxari. Inventa per Hispanias arena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat a caeruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Usum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii duo colores, et vilissimi: viride quod Appianum vocatur, et chrysocollam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit et ex creta viridi, aestimatum sestertiis in libras.

XXX. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturae illuminantur. Fit et ipsum ex creta, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde et anulare dictum.

XXXI. Ex omnibus coloribus cretulam amant, udoque illini recusant, purpurissum, Indicum, caeruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Cerae tinguntur iisdem coloribus ad eas picturas, quae inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam vero et onerariis navibus: quoniam et pericula expingimus, ne quis miretur et rogos pingi. Iuvatque pugnaturos ad mortem, aut certe caedem, speciose vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino, ex silaceis Attico, ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cum tabulae eorum singulae oppidorum venirent opibus. Nunc et purpuris in parietes migrantibus, et India conferente fluminum suorum limum, et draconum et elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, ut supra diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et nostrae aetatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi CXX pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset in Maianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus eius cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.

XXXIV. Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim instituti operis est talis exsecutio. Itaque quosdam vel in transcursu, et in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quae et ipsa conveniet attingi, sive exstant sive intercidere. Non constat sibi in hac parte Graecorum diligentia, multas post Olympiadas celebrando pictores, quam statuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonagesima, cum et Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, Olympiumque Athenis ab eo pictum: praeterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse Panaenum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, Elide, Minervae, quam fecerat Colotes Phidiae discipulus, et in faciendo Iove Olympio adiutor. Quid quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum proelium, Candaule rege Lydiae Heraclidarum novissimo, qui et Myrsilus vocitatus est, repensam auro? Tanta iam dignatio picturae erat. Id circa aetatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multo vetustiora principia esse, eosque qui monochromata pinxerint, (quorum aetas non traditur) aliquanto ante fuisse: Hygiemonem, Diniam, Charmadam, et qui primus in pictura marem feminamque discrevit, Eumarum Atheniensem, figuras omnes imitari ausum: quique inventa eius excoluit, Cimonem Cleonaeum. Hic catagrapha invenit, hoc est, obliquas imagines: et varie formare vultus, respicientes, suspicientesque, et despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit: praeterque in veste et rugas et sinus invenit. Panaenus quidem frater Phidiae, etiam proelium Atheniensium adversum Persas apud Marathona factum pinxit. Adeo iam colorum usus increbuerat, adeoque ars perfecta erat, ut in eo proelio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Miltiadem, Callimachum, Cynegirum; Barbarorum Datim, Artaphernem.

XXXV. Quin immo certamen picturae etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusque omnium certavit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis: quod et ipsius Timagorae carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumque picturae primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeii, quae ante Curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis aedem pinxit: hic et Athenis porticum, quae Poecile vocatur, gratuito, cum partem eius Micon mercede pingeret: unde maior huic auctoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Graeciae concilium, hospitia ei gratuita decrevere. Fuit et alius Micon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete et ipsa pinxit.

XXXVI. 1. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Evenor pater Parrhasii, et praeceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen, in quibus haerere expositio debeat, festinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesima quarta Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primusque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, et Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quae teneat oculos.

2. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonagesimae quintae anno quarto, audentemque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibusdam falso in LXXXIX Olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeraeum, et Neseam Thasium, quoniam utrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus supra dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum, Olympiae aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agragantinis, Pana Archelao. Fecit et Penelopen, in qua pinxisse mores videtur: et athletam. Adeoque sibi in illo placuit, ut versum subscriberet, celebrem ex eo, Invisurum aliquem facilius, quam imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno, adstantibus diis: et Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coram pavente et Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articulisque: alioqui tantus diligentia, ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniae publice dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, et quinque elegerit, ut quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet. Pinxit et monochromata ex albo.

3. Aequales eius et aemuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhasius. Descendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repraesentata, ut Zeuxis, alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem.

4. Fertur et postea Zeuxis pinxisse puerum uvas ferentem, ad quas cum advolasset avis, eadem ingenuitate processit iratus operi, et dixit: Uvas melius pinxi, quam puerum: nam si et hoc consummassem, avis timere debuerat. Fecit et figlina opera, quae sola in Ambracia relicta sunt, cum inde Musas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romae Helena est in Philippi porticibus: et in Concordiae delubro Marsyas religatus.

5. Parrhasius Ephesi natus, et ipse multa constituit. Primus symmetriam picturae dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Haec est in pictura summa sublimitas. Corpora enim pingere et media rerum, est quidem magni operis: sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, et desinentis picturae modum includere, rarum in successu artis invenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, et sic desinere, ut promittat alia post se: ostendatque etiam quae occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus, et Xenocrates, qui de pictura scripsere: praedicantes quoque, non solum confitentes. Alia multa graphidis vestigia exstant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur, sibi comparatus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit et Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque, et omnia pariter ostendere. Idem pinxit Thesea, qui Romae in Capitolio fuit: et Navarchum thoracatum. Et in una tabula, quae est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Haec ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit et Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque, ut auctor est Decius Eculeo, LX sestertiis aestimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit et Cressam nutricem, infantemque in manibus eius: et Philiscum, et Liberum patrem adstante Virtute: et pueros duos, in quibus spectatur securitas et aetatis simplicitas: item sacerdotem adstante puero cum acerra et corona. Sunt et duae picturae eius nobilissimae: Hoplitites alter, in certamine ita decurrens, ut sudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudantur et Aeneas, Castorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulysses. Foecundus artifex, sed quo nemo insolentius et arrogantius sit usus gloria artis. Namque et cognomina usurpavit, Abrodiaetum se appellando, aliisque verbis principem artis, et eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: et Herculem, qui est Lindi, talem a se pictum, qualem saepe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe Sami, in Aiace armorumque iudicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus esset. Pinxit et minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens.

6. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cum moestos pinxisset omnes, praecipue patruum, et tristitiae omnem imaginem consumsisset, patris ipsius vultum velavit, quem digne non poterat ostendere. Sunt et alia ingenii eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cuius et sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxta Satyros, thyrso pollicem eius metientes. Atque in omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quam pingitur: et cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit et Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romae in templo Pacis est.

7. Euxenidas hac aetate docuit Aristidem praeclarum artificem: Eupompus Pamphilum Apellis praeceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuit, ut diviserit picturam in genera tria, quae ante eum duo fuere: Helladicum, et quod Asiaticum appellabant.

Propter hunc qui erat Sicyonius, diviso Helladico tria facta sunt: Ionicum, Sicyonium, Atticum.

8. Pamphili, cognatio et proelium ad Phliuntem, et victoria Atheniensium: item Ulysses in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, praecipue arithmetice et geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem ei Apelles et Melanthius dedere. Et huius auctoritate effectum est Sicyone primum, deinde et in tota Graecia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur, reciperetque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honesti: perpetuo interdicto, ne servitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui servierit opera celebrantur.

9. Clari etiam CVII Olympiade exstitere Echion, et Therimachus. Echionis sunt nobiles picturae, Liber pater, item Tragoedia et Comoedia: Semiramis ex ancilla regnum adipiscens: anus lampadas praeferens, et nova nupta verecundia notabilis.

10. Verum omnes prius genitos futurosque postea superavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturae plura solus prope, quam ceteri omnes contulit, voluminibus etiam editis, quae doctrinam eam continent. Praecipua eius in arte venustas fuit, cum eadem aetate maximi pictores essent: quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis unam Venerem dicebat, quam Graeci Charita vocant: cetera omnia contigisse: sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpavit, cum Protogenis opus immensi laboris ac curae supra modum anxiae miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora: sed uno se praestare, quod manum ille de tabula non sciret tollere: memorabili praecepto, *Nocere saepe nimiam diligentiam*. Fuit autem non minoris simplicitatis, quam artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid a quo distare deberet.

11. Scitum est inter Protogenem et eum quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigasset, avidus cognoscendi opera eius, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petiit. Aberat ipse, sed tabulam amplae magnitudinis in machina aptatam picturae, anus una custodiebat. Haec Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, a quo quaesitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summae tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quae gesta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, praecepisseque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adiiceretque hunc esse quem quaereret: atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum devolavit, hospitem quaerens. Placuitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum praecipuo miraculo. Consumtam eam priore incendio domus Caesaris in Palatio audio: spectatam olim tanto spatio nihil aliud continentem, quam lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, et eo ipso allicientem, omnique opere nobiliorem.

12. Apelli fuit alioqui perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quae notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quam se praeferens. Feruntque a sutore reprehensum, quod in crepidis una intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbo emendatione pristinae admonitionis cavillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, ne supra crepidam iudicaret, quod et ipsum in proverbium venit. Fuit enim et comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam, ut diximus, ab alio pingi se, vetuerat edicto. Sed et in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens a pueris qui colores tererent. Tantum erat auctoritati iuris in regem, alioqui iracundum: quanquam Alexander honorem ei clarissimo praebuit exemplo. Namque cum dilectam sibi ex pallacis suis praecipue, nomine Campaspen, nudam pingi ob admirationem formae ab Apelle iussisset, eumque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui: nec minor hoc facto, quam victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantum suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectae quidem respectu motus, ut quae modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

13. Apelles et in aemulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerumque domestica: percontantique quanti liceret opera effecta, parvum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, se emere, ut pro suis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit.

14. Imaginem adeo similitudinis indiscretae pinxit, ut (incredibile dictu) Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem (quos metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futurae mortis annos, aut praeteritae. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemaeo, quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude aemulorum plano regio invitatus, ad regis coenam venit: indignantique Ptolemaeo, et vocatores suos ostendenti, ut diceret a quo eorum invitatus esset, arrepto carbone exstincto e foculo, imaginem in pariete delineavit, agnoscente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit et Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturae potius deesse videretur: tantumque eam partem e facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius et exspirantium imagines. Quae autem nobilissima sint, non est facile dictu.

15. Venerem exeuntem e mari Divus Augustus dicavit in delubro patris Caesaris, quae Anadyomene vocatur, versibus Graecis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit haec tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Invidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad praescripta lineamenta inventus est. Pinxit et Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiae Dianae, viginti talentis. Digiti eminere videntur, et fulmen extra tabulam esse. Legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta. Tabulae pretium accepit aureos, mensura, non numero.

16. Pinxit et Megabyzi sacerdotis Dianae Ephesiae pompam: Clitum equo ad bellum festinantem: galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum et Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur eius Habronem Samii, et Menandrum regem Cariae Rhodii. Item Ancaeum: Alexandriae Gorgosthenem tragoedum: Romae Ca-

storem et Pollucem, cum Victoria et Alexandro Magno: item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas Divus Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderata. Divus Claudius pluris existimavit, in utrisque excisa facie Alexandri, Divi Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse et in Antoniae templo Herculem aversum: ut, quod est difficillimum, faciem eius ostendat verius pictura, quam promittat. Pinxit et heroa nudum: eaque pictura naturam ipsam provocavit.

17. Est et equus eius, sive fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu aemulos praevalere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo adhinnivere, idque et postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit et Neoptolemum, ex equo adversus Persas, Archelaum cum uxore et filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis praeferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mixtam: quibus vicisse Homeri versus videtur id ipsum describentis. Pinxit et quae pingi non possunt, tonitrua, fulgetraque: Bronten, Astrapen, Ceraunobolian appellant.

18. Inventa eius et ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut id ipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretque a pulvere et sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed et cum ratione magna: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus e longinquo: et eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occulte daret.

19. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, et sensus hominis expressit, quae vocant Graeci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis e vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque sentire mater et timere, ne emortuo lacte sanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit proelium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactusque in singulos mnas denas a tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit et currentes quadrigas, et supplicantem paene cum voce: et venatores cum captura: et Leontionem pictorem: et Anapauomenen propter fratris amorem. Item Liberum patrem, et Ariadnen, spectatos Romae in aede Cereris: tragoedum, et puerum, in Apollinis: cuius tabulae gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandaverat M. Iunius praetor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est et in aede Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit et aegrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, ut Attalus rex unam tabulam eius centum talentis emisse tradatur.

20. Simul, ut dictum est, et Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis subiectae. Summa eius paupertas initio, artisque summa intentio, et ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam et naves pinxisse usque ad annum quinquagesimum: argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervae delubro propylaeon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum, et Hammoniada, quam quidam Nausicaam vocant, adiecerit parvulas naves longas in iis, quae pictores parerga appellant: ut appareret a quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua pervenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romae, dicatus in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent et sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturae quater colorem induxit, subsidio iniuriae et vetustatis, ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus et ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, et videbatur nimia, ac longius a veritate discedere, spumaque illa pingi, non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat saepius, mutaveratque penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti, quod intelligeretur, spongiam eam impegit inviso loco tabulae, et illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis et Nealcem successus in spuma equi, similiter spongia impacta, secutus dicitur, cum pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstravit et fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturae fugit occasio victoriae. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrii castris. Neque interpellatus proeliis inchoata opera intermisit omnino: nisi accitus a rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se cum Rhodiis illi bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quod posset manus servare, quibus iam pepercerat: et ne saepius avocaret, ultro ad eum venit hostis, relictisque victoriae suae votis, inter arma et murorum ictus spectavit artificem. Sequiturque tabulam eius temporis haec fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon vocant, ne quid desit temporis eius securitati, tenentem tibias. Fecit et Cydippen, Tlepolemon, Philiscum tragoediarum scriptorem meditantem, et athletam, et Antigonum regem, et imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui ei suadebat ut Alexandri Magni opera pingeret, propter aeternitatem rerum. Impetus animi et quaedam artis libido in haec potius eum tulere. Novissime pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit et signa ex aere, ut diximus.

21. Eadem aetate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim diis dedit in singulos mnas tricenas: idemque Theomnesto in singulos heroas mnas centenas.

22. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinae, quae tabula fuit in Capitolio in Minervae delubro super aediculam Iuventatis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus imperator posuerat, victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Ulyssi addidit pileum. Pinxit et Apollinem et Dianam, deumque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quae nunc est Romae in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt namque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti poetae, monumentum, praefinito die, intra quem perageretur: nec multo ante venisse, tyranno in poenam accenso: paucisque diebus absolvisse, celeritate et arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, et Aristoclem filium, et Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri proelium cum Dario. Idem pinxit lasciviam, in qua tres Sileni commessantur. Hic celeritatem praeceptoris secutus, breviores etiamnum quasdam picturae vias et compendiarias invenit.

23. Annumeratur his et Nicophanes elegans et concinnus, ita ut venustate ei pauci comparentur. Cothurnus ei et gravitas artis. Multum a Zeuxide et Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem

de hac arte scripsit. Huius fuerat aetatis Aristides Thebani discipulus. Fuerunt et filii, Niceros, et Ariston, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli, Antorides et Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque subtexi par est minoris picturae celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus: arte paucis postferendus: proposito, nescio an destruxerit se: quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas, sutrinasque pinxit, et asellos, et obsonia, ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis consummatae voluptatis. Quippe eae pluris veniere, quam maximae multorum. E diverso Maeniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub Veteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contra Dionysius nihil aliud, quam homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parva et Callicles fecit: item Calades comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam et Hesionam nobilem pinxit, et Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui sunt in Schola in Octaviae porticibus: et in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emisso expavescentem: in Pompeia vero Cadmum, et Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Unde hoc genus picturae grylli vocantur. Ipse in Aegypto natus didicit a Ctesidemo.

Decet non sileri et Ardeatis templi pictorem, praesertim civitate donatum ibi, et carmine, quod est in ipsa pictura his versibus:

Dignis digna loca picturis condecoravit,
Reginae Iunonis supremi coniugis templum,
Marcus Ludius Helotas Aetolia oriundus,
Quem nunc et post semper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando et Ludio, Divi Augusti aetate, qui primus instituit amoenissimam parietum picturam, villas et porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terraque villas adeuntium asellis aut vehiculis. Iam piscantes, aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes, sunt in eius exemplaribus: nobiles, palustri accessu villae, succollatis sponsione mulieribus, labantes trepidique feruntur: plurimae praeterea tales argutiae facetissimi salis. Idemque subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quae ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorque res communis terrarum erat. Fuit et Arellius Romae celeber paulo ante Divum Augustum: nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius feminae amore flagrans, et ob id deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit et nuper gravis ac severus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerva, spectantem aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod semper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: et ideo non exstant exempla alia magnopere. Post eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, et Accius Priscus, qui Honoris et Virtutis aedes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

XXXVIII. Non est omittenda in picturae mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumviratu quodam loco deductus a magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulavit, somnum ademtum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum siluisse narratur, et postea cognitum est ita posse compesci.

XXXIX. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitaverit, non constat. Quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum a Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticae picturae exstitere, ut Polygnoti, et Nicanoris, et Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Aeginae picturae suae inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profecto non fecisset, nisi encaustica inventa.

XL. Pamphilus quoque Apellis praeceptor non pinxisse tantum encausta, sed etiam docuisse traditur Pausian Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiusdemque primo discipulus. Pinxit et ipse penicillo parietes Thespiis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti: multumque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem et lacunaria primus pingere instituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximeque pueros. Hoc aemuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturae ratio esset illa. Quamobrem arti daturus et celeritatis famam, absolvit uno die tabellam, quae vocata est Hemeresios, puero picto. Amavit in iuventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoque imitatione eius, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremo pinxit illam sedentem cum corona, quae e nobilissimis eius tabula appellata est Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentaverat paupertatem. Huius tabulae exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionysiis Athenis.

24. Pausias autem fecit et grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeii porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam postea imitati sunt multi, aequavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum: et abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quae volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbraeque corpus ex ipso dedit, magna prorsus arte in aequo exstantia ostendens, et in confracto solida omnia. Sicyone et hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturae. Tabulas inde e publico omnes propter aes alienum civitatis addictas, Scauri aedilitas Romam transtulit.

25. Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est a nobis. Fecit et colossos: et marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, et in quocunque genere excellens, ac sibi aequalis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, et usurpasse symmetriam. Sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria et coloribus. Opera eius sunt, equestre proelium, duodecim dii, Theseus, in quo dixit, eundem apud Parrhasium rosa pastum esse, suum vero carne. Nobiles eius tabulae Ephesi, Ulysses simulata vesania bovem cum equo iungens, et palliati cogitantes: dux gladium condens.

26. Eodem tempore fuit et Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S. CXLIV mill. Hortensius orator mercatus est, eique aedem fecit in Tusculano suo.

27. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, et luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

28. Ipse diligentior, quam numerosior, et in coloribus severus, maxime inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen et umbras custodivit, atque ut eminerent e tabulis picturae, maxime curavit. Opera eius, Nemea advecta ex Asia Romam a Silano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in aede Concordiae: Hyacinthus, quem Caesar Augustus delectatus eo secum deportavit Alexandria capta: et ob id Tiberius Caesar in templo eius dicavit hanc tabulam: et Diana. Ephesi vero est Megabyzi sacerdotis Ephesiae Dianae sepulcrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiusque patriae suae donavit, abundans opibus. Fecit et grandes picturas, in quibus sunt Calypso, et Io, et Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus praecellens, et Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quae maxime opera sua probaret in marmoribus: Quibus Nicias manum admovisset: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima.

29. Niciae comparatur, et aliquanto praefertur Athenion Maronites, Glaucionis Corinthii discipulus, et austerior colore, et in austeritate iucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocavere Syngenicon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulysse deprehendente. Et in una tabula, sex signa: quaque maxime inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in iuventa obiisset, nemo ei compararetur.

30. Est nomen et Heraclidi Macedoni. Initio naves pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philosophus, magnae in utraque scientia auctoritatis. Itaque cum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi quam probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio praestantissimum: quod ita Paulus quoque iudicavit.

Timomachus Byzantius Caesaris dictatoris aetate Aiacem et Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis aede positas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum X. VI mill. taxat M. Varro. Timomachi aeque laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Praecipue tamen ars ei favisse in Gorgone visa est.

31. Pausiae et filius et discipulus Aristolaus e severissimis pictoribus fuit: cuius sunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticae plebis, boum immolatio. Sunt quibus et Mechopanes eiusdem Pausiae discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, alias durus in coloribus, et sile multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Tales sunt, cum Aesculapio filiae, Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, et piger, qui appellatur Ocnos, spartum torquens, quod asellus arrodit.

32. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non silebuntur et primis proximi. Aristoclides, qui pinxit aedem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulchra alias domo splendescente, ipsiusque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: Ptolemaeo venante. Sed et nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcopeuonta appellant. Aristophon Ancaeo vulnerato ab apro, cum socia doloris Astypale: numerosaque tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas: Ulysses, Deiphobus, Dolus. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicae classis praecidentem. Artemon Danaen, mirantibus eam praedonibus: reginam Stratonicen, Herculem et Deianiram: nobilissimas autem, quae sunt in Octaviae operibus: Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu deorum in coelum euntem: Laomedontis circa Herculem et Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympia citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit: coniti Nemeaea.

33. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Iove Liberum parturiente depicto mitrato, et muliebriter ingemiscente inter obstetricia dearum. Cleon Cadmo: Ctesidemus Oechaliae expugnatione, et Laodamia: Clesides reginae Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, utriusque similitudine mire expressa. Craterus comoedos Athenis in Pompeo pinxit.

34. Eutychidis bigam regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem et ex aere signa fecit.

35. Hippias, Neptuno et Victoria. Habron Amicitiam et Concordiam pinxit, et deorum simulacra. Leontiscus Aratum victorem cum trophaeo: psaltriam. Leon Sappho.

36. Nicearchus Venerem inter Gratias et Cupidines: Herculem tristem insaniae poenitentia. Nealces Venerem, ingeniosus et solers in arte. Siquidem cum proelium navale Aegyptiorum et Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, et crocodilum insidiantem ei.

37. Oenias Syngenicon.

38. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam.

39. Simonides Agatharchum, et Mnemosynen. Simus iuvenem requiescentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idemque Nemesin egregiam.

40. Theodorus et inungentem: idem ab Oreste matrem et Aegisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod est Romae in Philippi porticibus: et Cassandram, quae est in Concordiae delubro. Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyram citharoedum. Tauriscus Discobolum, Clytaemnestram, Paniscum, Polynicem regnum repetentem, et Capanea.

41. Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcae pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Aeginetae fictoris. Illud vero perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, et quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse, quam perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsaeque cogitationes artificum spectantur: atque in lenocinio commendationis dolor est: manus, cum id agerent, exstinctae desiderantur.

42. Sunt etiam non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicendi: Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilaus Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi statuarii discipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidae filius et discipulus, Nessus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, et Stadieus, Nicosthenis discipuli: Xenon Neoclis discipulus Sicyonius.

43. Pinxere et mulieres: Timarete Miconis filia, Dianam in tabula, quae Ephesi est antiquissimae picturae: Irene Cratini pictoris filia et discipula,

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

puellam quae est Eleusine: Calypso senem et praestigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete, Nearchi filia et discipula, Aesculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis iuventa, Romae et penicillo pinxit, et cestro in ebore, imagines mulierum maxime, et Neapoli anum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius velocior in pictura manus fuit: artis vero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem aetate imaginum pictores, Sopolin et Dionysium, quorum tabulae pinacothecas implent. Pinxit et quaedam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum.

XLI. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, et in ebore, cestro, id est, viriculo, donec classes pingi coepere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quae pictura in navibus nec Sole, nec sale, ventisque corrumpitur.

XLII. Pingunt et vestes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida vela postquam attrivere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum sit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec postea ablui potest: ita cortina non dubie confusura colores, si pictos acciperet, digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et adustae vestes firmiores fiunt, quam si non urerentur.

XLIII. De pictura satis superque: contexuisse his et plasticen conveniat. Eiusdem opere terrae fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiae opera: quae capta amore iuvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, et cum ceteris fictilibus induratum igni proposuit: eumque servatum in Nymphaeo, donec Corinthum Mummius everteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen invenisse Rhoecum et Theodorum tradant, multo ante Bacchiadas Corintho pulsos. Demaratum vero ex eadem urbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira et Eugrammum: ab iis Italiae traditam plasticen. Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primusque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quae inter initia protypa vocavit. Postea idem ectypa fecit. Hinc et fastigia templorum orta: propter hanc plastae appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypso e facie ipsa primus omnium expressit, ceraque in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius, frater Lysippi, de quo diximus. Hic et similitudinem reddere instituit: ante eum quam pulcherrimas facere studebant. Idem et de signis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla signa, statuaeve, sine argilla fierent. Quo apparet, antiquiorem hanc fuisse scientiam, quam fundendi aeris.

XLV. Plastae laudatissimi fuere Damophilus et Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris aedem Romae ad Circum maximum utroque genere artis suae exoluerunt, versibus inscriptis Graece, quibus significarunt, a dextra opera Damophili esse, ab laeva Gorgasi. Ante hanc aedem Tuscanica omnia in aedibus fuisse, auctor est M. Varro. Ex hac, cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: item signa ex fastigiis dispersa. Fecit et Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romae Posim nomine, a quo facta poma et uvas, ut non posses aspectu discernere a veris. Idem magnificat Arcesilaum, Lucii Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris venire solita artificibus ipsis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in foro Caesaris, et priusquam absolveretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX mill. signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar e gypso factum talento. Laudat et Pasitelem, qui plasticen matrem statuariae, scalpturaeque, et caelaturae esse dixit: et cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit, antequam finxit. Praeterea elaboratam hanc artem Italiae, et maxime Etruriae: Turianumque a Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iovis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, et ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus saepe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiae nomen in Urbe retinet. Hae enim tum effigies deûm erant laudatissimae. Nec poenitet nos illorum, qui tales deos coluere. Aurum enim et argentum ne diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, et municipiis, mira caelatura, et arte aevique firmitate sanctiora auro, certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis crystallinisve, sed fictilibus prolibatur simpuviis. Inenarrabili terrae benignitate, si quis singula aestimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quae adhuc diximus: vel assiduitate satiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis frontatisque: ob quae Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin et defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluere: sicut M. Varro, Pythagorico modo, in myrti et oleae atque populi nigrae foliis. Maior quoque pars hominum terrenis utitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem et Arretium in Italia: et calicum tantum, Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent et Tralles opera sua, et Mutina in Italia: quoniam et sic gentes nobilitantur. Haec quoque per maria terrasque ultro citroque portantur, insignibus rotae officinis. Erythris in templo hodieque ostenduntur amphorae duae propter tenuitatem consecratae, discipuli magistrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc severitatis quoque exemplis. Q. Coponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa coenarum lautitia. Una erat muraenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos praeferre Graeciae etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis heredum auctione LXX patinas venisse traditur. Nam nos cum unam Aesopi tragoediarum histrionis in natura avium diceremus sestertiis centum stetisse, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu suo decies cent. mill. H-S. condidit patinam, cui faciendae fornax in campis exaedificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo, in conquisitione exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriae: non illa foediore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Severus accusator obiiciebat, interisse CXXX convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, et Cumae. Samia testa Matris deûm sacerdo-

tes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Caelio credamus: qui linguam sic amputandam obiecit gravi probro, tanquam et ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quae vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. Verum et ipsius terrae sunt alia commenta. Quis enim satis miretur pessimam eius partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, et fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur caemento?

Eadem est terrae natura et in Cyzicena regione: sed ibi non pulvis, verum ipsa terra qualibet magnitudine excisa, et demersa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: et in fonte Gnidio dulci, intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulida usque quidquid terrae attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum a pulvere Puteolano distat e Nilo arena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palaestrae studiis. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur. Quin et Leonnato, et Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non hercules magis, quam de terrae usu in ceromatis, quibus exercendo iuventus nostra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. Quid? non in Africa Hispaniaque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circumdatis utrinque duabus tabulis infercIuntur verius, quam instruuntur, aevis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique caemento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Hannibalis Hispania, terrenasque turres iugis montium impositas. Hinc et cespitum natura, castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, et lateribus crudis exstrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non sunt e sabuloso, neque arenoso, multoque minus calculoso ducendi solo: sed e cretoso et albicante, aut ex rubrica: vel si iam ex sabuloso, e masculo certe. Finguntur optime vere: nam solstitio rimosi fiunt. Aedificiis non nisi bimos probant. Quin et intritam ipsam eorum, prius quam fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion, quo utimur, longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Graeci enim antiqui doron palmum vocabant, et ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor et quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in privatis operibus, maiore in publicis utuntur in Graecia. Pitanae in Asia, et in ulterioris Hispaniae civitatibus, Maxilua et Calento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim e terra pumicosa, cum subigi potest, utilissima. Graeci, praeterquam ubi e silice fieri poterat structura, parietes lateritios praetulere. Sunt enim aeterni, si ad perpendiculum fiant. De eo et publica opera et regias domos struxere: murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: Patris, aedes Iovis et Herculis, quamvis lapideas columnas et epistylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Croesi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quae etiam nunc durant. Lacedaemone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturae, ligneis formis inclusum, Romam deportavere in aedilitate, ad Comitium exornandum, Muraena et Varro. Cum opus per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Arretii et Mevaniae est. Romae non fiunt talia aedificia, quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat. Cautumque est, ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

L. Haec sint dicta de lateribus. In terrae autem reliquis generibus vel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Aeoliis inter Siciliam et Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogaei. Ibi e cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Graeci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est, gleba: quo solum ex omnibus generibus medici utuntur. Solum (cetera enim liquore constant, et conficiuntur oleo incocta:) vivum effoditur, translucetque, et viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cetero tanta vis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit et Anaxilaus eo, candens in calice novo prunaque subdita circumferens, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis. Natura eius calfacit, concoquit: sed et discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque miscetur. Renibus quoque et lumbis in dolore cum adipe, mire prodest impositum. Aufert et lichenas a facie cum terebinthi resina, et lepras. Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. Prodest et suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: et contra scorpionum ictus. Vitiligines vivum nitro mixtum, atque ex aceto tritum et illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet et in religionibus locum, ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius et in aquis ferventibus. Neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina et fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est.

LI. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus e Iudaeae lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur haec utraque, et in densitatem coeunt. Est vero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, et quod a Babylone invehitur. Ibi quidem et candidum gignitur. Liquidum est et Apolloniaticum: quae omnia Graeci pissasphalton appellant, ex argumento picis et bituminis. Gignitur etiam pingue, liquorisque oleacei, in Sicilia Agragantino fonte inficiens rivum. Incolae id arundinum paniculis colligunt, citissime sic adhaerescens. Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt qui et naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi adscribant. Verum ardens eius vis ignium naturae cognata, procul ab omni usu abest.

Bituminis probatio, ut quam maxime splendeat, sitque ponderosum ac grave: laeve autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis, quae sulphuris: sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum et albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. Illinitur et podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem et anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitque alvum. Cum aceto vero potum discutit concretum sanguinem, et detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum

farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, et hedyosmi pari pondere cum myrrhae obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vulvarum strangulationes olfactum discutit cum vino et castoreo. Procidentes suffitu reprimit. Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo usu aeramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus et tingi solitas ex eo statuas, et illini. Calcis quoque usum praebuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet et ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clavorumque capitibus, et multis aliis usibus.

LII. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terrae. Plura et eius genera. In Cypro candidum, et nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utilissimum est: contraque fuscis aut obscuris, nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoque, hoc est, terrae exsudantis natura. Corrivatum hieme, aestivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo praecox, candidius fit. Gignitur autem in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Aegypto, proximum in Melo. Huius quoque duae species, liquidum, spissumque. Liquidi probatio, ut sit limpidum, lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidi et scabri, et quod inficiatur galla. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis adstringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris hulcera, papulas, pruritusque. Haec curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam sanguinem. Emendat et scabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis unum genus schiston appellant Graeci, in capillamenta quaedam canescentia dehiscens. Unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo et chalcitin vocant: ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibusque, si saliva cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur apte, verendisque utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

Interioris est alterum generis, quod strongylen vocant. Duae eius species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, et foraminum fistulis spongiae simile, rotundumque natura, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab insula Melo, ut diximus. Nulli vis maior neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic et ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum, foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: unde nomen Graecis. Ob id oculorum vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic et infantium hulcera. Putrescentia hulcerum compescit cum adipe, et hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium vitia cum succo Punici mali: et unguium scabritias, cicatricumque duritias, et pterygia, ac perniones. Phagedaenas hulcerum ex aceto, aut cum galla, pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis vero duabus partibus, vitia quae serpunt: lendes et alia capillorum animalia, permixtum aquae. Sic et ambustis prodest, et furfuribus corporum cum sero picis. Infunditur et dysentericis. Uvam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia, quae in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos usus vitae in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est.

LIII. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terrae genera tractabimus. Samiae duae sunt, quae collyrium, et quae aster appellantur. Prioris laus, ut recens sit et levis, linguaeque glutinosa. Altera glebosior, candida. Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui praeferant priorem. Prosunt sanguinem exspuentibus. Emplastrisque quae siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur.

LIV. Eretria totidem differentias habet. Namque et alba est, et cinerea, quae praefertur in medicina. Probatur mollitie: et quod si aere perducatur, violaceum reddit colorem. Vis et ratio eius in medendo dicta est inter pigmenta.

LV. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataque Solibus; iterum ex aqua trita ac reposita, donec considat, et digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro concussu.

LVI. Est in medicaminibus et Chia terra candicans, effectus eiusdem, qui Samiae. Usus ad mulierum maxime cutem. Idem et Selinusiae. Lactei coloris est haec, et aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, et tectoriorum albaria interpolantur. Pnigitis Eretriae simillima est, grandioribus tantum glebis, et glutinosa: cui effectus idem qui Cimoliae, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si cerae modo accepto oleo liquescat, et si nigricans colos maneat tostae. Usus ad molliendum discutiendumque. Ad haec medicamentis additur, praecipueque in calliblepharis, et inficiendis capillis.

LVII. Cretae plura genera. Ex iis Cimoliae duo ad medicos pertinentia, candidum, et ad purpurissum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, et sistendas fluxiones aceto assumto. Panos quoque et parotidas cohibet: et lichenas illita, pusulasque. Si vero aphronitrum et nitrum adiiciatur et acetum, et pedum tumores: ita ut in Sole curatio haec fiat, et post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypro et cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretae est: sudoresque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino assumta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur et in Lycia circa Bubonem. Est et alius Cimoliae usus in vestibus. Nam Sarda, quae affertur e Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis versicoloribus: et est vilissima omnium Cimoliae generum: pretiosior Umbrica, et quam vocant saxum. Proprietas saxi, quod crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Umbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metilia exstet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Aemilius censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia maioribus curae fuere. Ergo ordo hic est: primum abluitur vestis Sarda, dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quae est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, et funditur sulphure. Veros autem et pretiosos colores emollit Cimolia, et quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum utilius a sulphure, inimicum coloribus. Graecia pro Cimolia Tymphaico utitur gypso.

LVIII. Alia creta argentaria appellatur, nitorem

argento reddens. Est et vilissima, qua Circum praeducere ad victoriae notam, pedesque venalium trans mare advectorum denotare instituerunt maiores. Talemque Publium mimicae scenae conditorem, et astrologiae consobrinum eius Manilium Antiochum, item Grammaticae Staberium Erotem, eadem nave advectos videre proavi. Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Sullae, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augenque Demetrii, quanquam et ipsa Pompeii credita est: Hipparchum M. Antonii, Menam et Menecratem Sex. Pompeii, aliosque deinceps, quos enumerare iam non est, e sanguine Quiritium et proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunae: quod et nos adeo potiri rerum vidimus, ut praetoria quoque ornamenta decerni a Senatu iubente Agrippina Claudii Caesaris viderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.

LIX. Praeterea sunt genera terrae proprietatis suae, de quibus iam diximus: sed et hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, et circa Clupeam Africae scorpiones necat: Balearis et Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXVI.

I. Lapidum natura restat, hoc est, praecipua morum insania, etiam ut gemmae cum succinis, atque crystallinis, murrhinisque sileantur. Omnia namque, quae usque ad hoc volumen tractavimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minime quietas partes coercendas durissima sui materia. Caedimus hos, trahimusque, nulla alia, quam deliciarum causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento prope maiores habuere Alpes ab Hannibale exsuperatas, et postea a Cimbris: nunc ipsae caeduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, et rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quae separandis gentibus pro terminis constituta erant: navesque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, saevissimam rerum naturae partem, huc illuc portantur iuga, maiore etiamnum venia, quam cum ad frigidos pótus vas petitur in nubila, caeloque proximae rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, cum pretia horum audiat, cum vehi trahique moles videat, quam sine his multorum fuerit beatior vita: ista facere, immo verius pati mortales, quos ob usus, quasve ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceant: ceu vero non tenebris noctium dimidiae parti vitae cuiusque gaudia haec auferentibus.

II. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Exstant censoriae leges, glandia in coenis, gliresque, et alia dictu minora apponi vetantes. Marmora invehi, et maria huius rei causa transiri, quae vetaret, lex nulla lata est. Dicat fortassis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falso. Trecentas LX columnas M. Scauri aedilitate ad scenam theatri temporarii, et vix uno mense futuri in usu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Id ipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quam publica? Quo enim alio modo in privatos usus illa venere, ebora, aurum, gemmae? aut quid omnino diis relinquimus? Verum esto, indulserint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt maximas earum, atque adeo duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris, in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteque factum est. Satisdari sibi damni infecti coegit redemtor cloacarum, cum in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? Tacuere tantas moles in privatam domum trahi praeter fictilia deorum fastigia.

III. Nec potest videri Scaurus rudi et huius mali improvidae civitati obrepsisse quodam vitii rudimento. Iam L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellaverat. Nimirum ista omisere moribus victis: frustraque interdicta quae vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, esse leges maluerunt. Sed et qui sequentur, meliores esse nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in iis proferenda iudicemus prętia. Ante igitur artifices percensebimus.

IV. 1. Marmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipoenus et Scyllis, geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quam Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quae diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locaverant Sicyonii, quae prius quam absolverentur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonem fames invasit ac sterilitas, moerorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipoenus et Scyllis deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianae, Herculis, Minervae, quod e coelo postea tactum est.

2. Cum ii essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filii Bupalus et Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poetae aetate, quem certum est LX Olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proavum usque retro agat, inveniet artis eius originem cum Olympiadum origine coepisse. Hipponacti notabilis foeditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lascivia iocorum ii proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantum censeri Chium, sed et operibus Anthermi filio-

rum. Ostendunt et Iasii Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianae facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tristem, exeuntes hilaratum putant. Romae signa eorum sunt in Palatina aede, Apollinis in fastigio, et in omnibus fere quae Divus Augustus fecit. Patris quoque eorum et Deli fuere opera, et in Lesbo insula. Dipoeni quidem Ambracia, Argos, Cleonae, operibus refertae fuere. Omnes autem tantum candido marmore usi sunt e Paro insula, quem lapidem coepere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis caederetur, ut auctor est Varro, multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapicidinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis dividentium soluta, imaginem Sileni exstitisse.

3. Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quam picturam, aut statuariam, quarum utraque cum Phidia coepit LXXXII Olympiade, post annos circiter trecentos triginta duos. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremque eius esse Romae in Octaviae operibus eximiae pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in aedibus sacris, praeclaraque Venus extra muros, quae appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei aetate gratus. Itaque e suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certavere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda: vicitque Alcamenes non opere, sed civitatis suffragiis, contra peregrinum suo faventis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, et appellasse Nemesin. Id positum est Rhamnunte pago Atticae, quod M. Varro omnibus signis praetulit. Est et in Matris Magnae delubro in eadem civitate Agoracriti opus.

4. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quae Iovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: sed ut merito laudari sciant, etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parva et ingenii tantum. Neque ad hoc Iovis Olympii pulchritudine utemur, non Minervae Athenis factae amplitudine, cum sit ea cubitorum viginti sex; ebore haec et auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum proelium caelavit intumescente ambitu parmae: eiusdem concava parte deorum et gigantum dimicationem: in soleis vero Lapitharum et Centaurorum: adeo momenta omnia capacia artis illi fuere. In base autem quod caelatum est, Pandoras genesin appellavit: ibi dii sunt XX numero nascentes, Victoria praecipue mirabili. Periti mirantur et serpentem, ac sub ipsa cuspide aeream sphingem. Haec sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato: simul ut noscatur illam magnificentiam aequalem fuisse et in parvis.

5. Praxitelis aetatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superavit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, et non solum Praxitelis, verum et in toto orbe terrarum, Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem praetulerunt, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidii emerunt, immensa differentia famae. Voluit eam postea a Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum aes civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, ut conspici possit undique effigies deae, favente ipsa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cum delituisset noctu, simulacro cohaesisse, eiusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido et alia signa marmorea illustrium artificum: Liber Pater Bryaxidis: et alter Scopae, et Minerva: nec maius aliud Veneris Praxiteliae specimen, quam quod inter haec sola memoratur. Eiusdem est et Cupido obiectus a Cicerone Verri, ille propter quem Thespiae visebantur, nunc in Octaviae scholis positus. Eiusdem et alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiae nobilitate, et iniuria. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romae Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilii: Boni Eventus, et Bonae Fortunae simulacra in Capitolio: item et Maenades, et quas Thyadas vocant, et Caryatidas: et Sileni, in Pollionis Asinii monumentis, et Apollo et Neptunus.

6. Praxitelis filius Cephissodorus et artis heres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori verius, quam marmori, impressis. Romae eius opera sunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Asinii monumentis: et intra Octaviae porticus in Iunonis aede Aesculapius, ac Diana.

7. Scopae laus cum his certat. Is fecit Venerem, et Pothon, et Phaethontem, qui Samothrace sanctissimis cerimoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Servilianis hortis, duasque chametaeras circa eam, quarum pares in Asinii monumentis sunt, ubi et Canephoros eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, et Thetis, atque Achilles, Nereides supra delphinos et cete et hippocampos sedentes. Item Tritones, chorusque Phorci, et pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, praeclarum opus, etiam si totius vitae fuisset. Nunc vero praeter supra dicta, quaeque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem, in templo Bruti Callaici apud Circum eundem. Praeterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, et quemcunque alium locum nobilitatura.

8. Romae quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum et in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suae dicavit, antiquorum dignam fama. Par haesitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto, ex Aegypto advectus, utrius manus sit, iam quidem et auro occultatus. Similiter in Curia Octaviae quaeritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea aetate.

Multa in eadem schola sine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem palla velatum Veneris praefert: alter Liberam similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duaeque Aurae velificantes sua veste. Nec minor quaestio est in Septis, Olympum et Pana, Chironemque cum Achille, qui fecerint: praesertim cum capitali satisdatione fama iudicet dignos.

9. Scopas habuit aemulos eadem aetate, Bryaxin, et Timotheum, et Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter caelavere, Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariae regulo, qui obiit Olympiadis centesimae sextae anno secundo. Opus id ut esset inter septem miracula, ii maxime artifices fecere. Patet ab austro et septemtrione sexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos undecim: attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cin-

gitur columnis triginta sex. Pteron vocavere. Ab oriente caelavit Scopas, a septemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quae mariti memoriae id opus exstrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriae ipsorum artisque monumentum iudicantes: hodieque certant manus. Accessit et quintus artifex. Namque supra pteron, pyramis altitudine inferiorem aequavit, viginti quatuor gradibus in metae cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Haec adiecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

10. Timothei manu Diana Romae est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Evander. In magna admiratione est et Hercules Menestrati: et Hecate Ephesi in templo Dianae post aedem, in cuius contemplatione admonent aeditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur et Charites in propylaeo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in aere laudatur, anus ebria est Smyrnae in primis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiae, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Centauri Nymphas gerentes Archesitae, Thespiades Cleomenis, Oceanus et Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non caelatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zethus et Amphion ac Dirce et taurus, vinculumque, ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii et Taurisci. Parentum ii certamen de se fecere: Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur. Ad Octaviae vero porticum Apollo Philisci Rhodii in delubro suo. Item Latona et Diana, et Musae novem, et alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviae vero porticus, in aede Iunonis, ipsam deam Dionysius, et Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiscus: cetera signa Praxiteles. Timarchidis filii Iovem, qui est in proxima aede, fecerunt. Pana et Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile. Venerem lavantem sese: Daedalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lysiae opus, quod in Palatio super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit, in aedicula columnis adornata. Id est quadriga currusque, et Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius caelatoris, Dercylidis pyctas, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem.

11. Nec multo plurium fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus et picturae et statuariae artis praeponendum. Ex uno lapide eum et liberos draconumque mirabiles nexus de consilii sententia fecere summi artifices, Agesander et Polydorus et Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Caesarum replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, et singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippae Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: et Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata.

12. Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules, ad quem Poeni omnibus annis humana sacrificaverunt victima, humi stans, ante aditum porticus Ad Nationes. Sitae fuere et Thespiades ad aedem Felicitatis, quarum unam adamavit eques Romanus Iunius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur et Pasiteles, qui et quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Graecia Italiae ora, et civitate Romana donatus cum iis oppidis, Iovem fecit eboreum in Metelli aede, qua Campus petitur. Accidit ei, cum in navalibus, ubi ferae Africanae erant, per caveam intuens leonem caelaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quae fecerit, nominatim non refertur.

13. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leaenam tradit, aligerosque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Idem et a Coponio XIV nationes, quae sunt circa Pompeii, factas auctor est.

14. Invenio et Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviae porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam et opibus praepotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco et modo usurpasse. Sunt certe etiamnum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumenta, lacerta atque rana. In Iovis aede exstitisse picturam, cultusque reliquos omnes femineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis aede cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: et id religione custoditum, velut ipsis diis sedem ita partitis. Ergo et in Iunonis aede cultus est, qui Iovis esse debuit.

15. Sunt et in parvis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: et Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

V. Haec sint dicta de marmorum scalptoribus, summaque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori. Fecere e Thasio, Cycladum insularum, aeque et e Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, et in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriae interpres, primus et raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiae causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iovis Olympii, ex quo Sulla Capitolinis aedibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam et apud Homerum. Dicit enim marmoreo saxo percussum: sed hactenus. Regias quoque domos cum laudatissime praeter aes, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapicidinae ostenderunt, cum exstruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, ut magnificum: Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et hercules, non fuisset picturae honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in crustas nescio an Cariae fuerit inventum. Antiquissima, quod equidem inveniam, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C anno II, Urbis Romae anno CCCLXXV.

VII. Primum Romae parietes crusta marmoris operuisse totius domus suae in Caelio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, praefectum fabrûm C. Caesaris in Gallia. Neque indignatio sit, tali auctore inventa re. Hic namque est Mamurra, Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem et res, et domus ipsius clarius, quam Catullus, dixit habere, quidquid habuisset Comata Gallia. Namque adiecit idem Nepos, eum primum totis aedibus nullam nisi e marmore co-

lumnam habuisse, omnes solidas e Carystio aut Lunensi.

VIII. M. Lepidus, Catuli in consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit consul anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris vestigium invenio, non in columnis tamen crustisve, ut supra Carystii: sed in massa ac vilissimo liminum usu. Post hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus consul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo: primusque Romam invexit, atrum alioqui, cum cetera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solumque paene horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum, ut arbitror, marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facile dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iovis Tonantis aedes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia invenerat Italia.

IX. Sed quisquis primum invenit secare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arena hoc fit, et ferro videtur fieri, serra in praetenui linea premente arenas, versandoque, tractu ipso secante. Aethiopica ad haec maxime probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Aethiopas usque peteretur, quod faceret marmora: immo vero in Indos, quo margaritas quoque peti severis moribus indignum erat. Haec proxime laudatur. Mollior tamen, quae Aethiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non aeque laevigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile et Naxiae vitium est, et Coptidi, quae vocatur Aegyptia. Haec fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est arena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, aestu nudante, observatione non facili. Iam quidem quacunque arena secare e fluviis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim arena laxioribus segmentis terit, et plus erodit marmoris, maiusque opus scabritia politurae relinquit. Ita sectae attenuantur crustae. Rursusque Thebaica polituris accommodatur, et quae fit e poro lapide, aut e pumice.

X. Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitae. Vicere postea ex Armenia vectae.

XI. Marmorum genera et colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto cuique enim loco non suum marmor invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa et sub terra sparsa. Pretiosissimi quaedam generis, sicuti Lacedaemonium viride, cunctisque hilarius. Sic et Augustum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde et nomen accepit: quod haec maculas diverso modo colligunt, Augustum undatim crispum in vertices, Tiberium sparsa, non convoluta canitie.

Neque ex ophite columnae, nisi parvae admodum, inveniuntur. Duo eius genera: molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, et serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem a quibusdam laudatur praecipue ex his, quem tephriam appellant, a colore cineris. Vocatur et Memphites a loco, gemmantis naturae. Huius usus conteri, et iis, quae urenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum.

Rubet porphyrites in eadem Aegypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptopsephos vocatur. Quantislibet molibus caedendis sufficiunt lapicidinae. Statuas ex eo Claudio Caesari procurator eius in urbem ex Aegypto advexit Vitrasius Pollio, non admodum probata novitate. Nemo certe postea imitatus est. Invenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiae. Unde et nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quam in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili, XVI liberis circa ludentibus, per quos totidem cubita summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis statuae dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiae montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque: Nepos Cornelius tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Namque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in coenatione, quam Callistus Caesaris Claudii libertorum potentia notus sibi exaedificaverat. Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur. Idem exustus emplastris convenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, et Damascum Syriae. Hic ceteris candidior: probatissimus vero in Carmania, mox in India: iam quidem et in Syria Asiaque. Vilissimus autem et sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maxime mellei coloris, in vertices maculosi atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, et quidquid simile vitro est.

XIII. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, qua lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi solitos, candoris eximii.

Magnus et duobus contrariae inter se naturae honos: Coralitico in Asia reperto, mensurae non ultra bina cubita, candore proximo ebori, et quadam similitudine. E diverso niger est Alabandicus terrae suae nomine, quanquam et Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri. Thebaicus interstinctus aureis guttis, invenitur in Africae parte Aegypto adscriptae, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante pyropoecilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentum in effigie est, et ita significatur nomine Aegyptio.

1. Primus omnium id instituit Mestres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus: hoc ipsum inscriptum in eo: etenim scalpturae illae effigiesque, quas videmus, Aegyptiae sunt literae.

2. Postea et alii regum in supra dicta urbe, Sothis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, ubi fuit Mnevidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Opus id fecisse dicuntur CXX M. hominum. Ipse rex, cum subrecturus esset, vereretur ne machinae ponderi non sufficerent, quo maius periculum curae artificum denuntiaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus eius apud molientes prodesset et lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses

rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, exstingui ignem iuberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

3. Sunt et alii duo, unus a Smarre positus, alter ab Eraphio, sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriae statuit unum octoginta cubitorum Ptolemaeus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiusque opus fuit in devehendo statuendove multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Callisthenes a Phoenice, fossa perducta usque ad iacentem obeliscum e Nilo. Navesque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinque: postea egestis laterculis allevatas naves excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, et artificem donatum talentis quinquaginta. Hic fuit in Arsinoëo positus a rege supra dicto, munus amoris in coniugem eandemque sororem, Arsinoën. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam praefectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit.

4. Et alii duo sunt Alexandriae ad portum, in Caesaris templo, quos excidit Mestres rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam devehendi, spectatis admodum navibus. Divus Augustus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: sed incendio consumta est. Divus Claudius aliquot per annos asservatam, qua Caius Caesar importaverat, omnibus quae unquam in mari visae sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere exaedificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura navium, quae Tiberi subvehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni esse, quam Nilo.

5. Is autem obeliscus, quem Divus Augustus in Circo magno statuit, excisus est a rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum vigintiquinque pedum, et dodrantis, praeter basim eiusdem lapidis: is vero, qui est in Campo Martio, novem pedibus minor, a Sesostride. Inscripti ambo rerum naturae interpretationem Aegyptiorum philosophia continent.

XV. 6. Ei, qui est in Campo, Divus Augustus addidit mirabilem usum, ad deprehendendas Solis umbras, dierumque ac noctium ita magnitudines, strato lapide ad magnitudinem obelisci, cui par fieret umbra, brumae confectae die, sexta hora, paulatimque per regulas (quae sunt ex aere inclusae) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret: digna cognitu res et ingenio foecundo mathematici. Apici auratam pilam addidit, cuius umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter iaculante apice, ratione (ut ferunt) a capite hominis intellecta. Haec observatio triginta iam fere annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, et caeli aliqua ratione mutato, sive universa tellure aliquid a centro suo dimota, ut deprehendi et in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositi oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

7. Tertius Romae in Vaticano, Caii et Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino factus est imitatione eius, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet et alius centum cubitorum, quem post caecitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacravit.

XVI. Dicantur obiter et pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniae otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa a plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut aemulis insidiantibus praeberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiaque complurium inchoatarum exstant. Una est in Arsinoite nomo, duae in Memphite, non procul labyrintho, de quo et ipso dicemus. Totidem, ubi fuit Moeridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quae eminere dicuntur. Reliquae tres, quae orbem terrarum implevere fama, sane conspicuae undique adnavigantibus, sitae sunt in parte Africae, monte saxeo sterilique, inter Memphim oppidum, et quod appellari diximus Delta, a Nilo minus quatuor millia passuum, a Memphi VII. M. D, vico apposito, quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas.

XVII. 2. Ante has est sphinx, vel magis narranda, quasi silvestre numen accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, et volunt invectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, et lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII est, altitudo a ventre ad summum apsidem in capite, LXII.

3. Pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta LXVI hominum millia annis XX eam construxisse produntur. Tres vero factae annis LXXVIII, et mensibus IV. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat a quibus factae sint, iustissimo casu obliteratis tantae vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos, et allium, ac caepas, mille sexcenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV, s. Alterius intervalla singula per quatuor angulos pares, DCCXXXVII, s. comprehendunt. Tertia minor quidem praedictis, sed multo spectatior, Aethiopicis lapidibus, assurgit CCCLXIII pedibus inter angulos. Vestigia aedificationum nulla exstant. Arena late pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africae. Quaestionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subvecta sint caementa. Alii enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus e luto factis, in privatas domos distributis. Nilum enim non putant rigare potuisse, multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illo admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere invenit Thales Milesius, umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Haec sunt pyramidum miracula: supremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, sed laudatissimam, a Rhodope meretricula factam. Aesopi, fabularum philosophi, conserva quondam et contubernalis haec fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quaestu.

XVIII. 4. Magnificatur et alia turris a rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriae, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemaei regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidii architecti structurae ipsius nomen inscribi. Usus eius, nocturno navium cursu ignes ostendere, ad praenuntianda vada, portusque introitum: quales iam compluribus locis flagrant, ut Ostiae, ac Ravennae. Periculum in continuatione ignium, ne sidus existimetur, quoniam e longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

XIX. Dicamus et labyrinthos, vel portentosissi-

mum humani impendii opus, sed non, ut existimari potest, falsum.

1. Durat etiam nunc in Aegypto Heracleopolite nomo, qui primus factus est ante annos, ut tradunt, quater mille sexcentos, a Petesucco rege, sive Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, novissimique Psammetichi. Causam faciendi varie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lyceas sepulcrum Moeridis: plures Soli sacrum id exstructum, quod maxime creditur.

2. Hinc utique sumsisse Daedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem eius imitatum, quae itinerum ambages occursusque ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis, puerorumve ludicris campestribus videmus) brevi lacinia millia passuum plura ambulationis continentem: sed crebris foribus inditis, ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu lapide e Pario: columnis reliquis, e Syenite: molibus compositis, quas dissolvere ne secula quidem possint: adiuvantibus Heracleopolitis, qui id opus invisum mire infestavere. Positionem operis eius singulasque partes enarrare non est, cum sit in regiones divisum, atque in praefecturas (quas vocavi nomos) sedecim nominibus earum, totidem vastis domibus attributis: praeterea templa omnium Aegypti deorum contineat, superque Nemeses quindecim aediculis incluserit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, senas radicum oras obtinentes. Fessi iam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin et coenacula prius excelsa, porticusque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnae de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuae, monstriferae effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exsistat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliaeque rursus extra murum labyrinthi aedificiorum moles, pteron appellant. Inde aliae perfossis cuniculis subterraneae domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinae oleo incoctae, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio et Cretico labyrinthis, satis dictum est.

3. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quinquaginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus et Rholus, et Theodorus indigena. Exstantque adhuc reliquiae eius, cum Cretici Italicique nulla vestigia exstent.

4. Namque et Italicum dici convenit, quem fecit sibi Porsenna rex Etruriae sepulcri causa, simul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis superetur. Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio: in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis improperet sine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una: in imo latae pedum quinûm septuagenûm, altae centum quinquagenûm: ita fastigatae, ut in summo orbis aeneus et petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant exapta catenis tintinnabula, quae vento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonae olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper, singulae exstant altae pedum centenûm. Supra quas uno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulae Etruscae tradunt eandem fuisse, quam totius operis: adeo vesana dementia quaesisse gloriam impendio nulli profuturo. Praeterea fatigasse regni vires, ut tamen laus maior artificis esset.

XX. Legitur et pensilis hortus, immo vero totum oppidum Aegyptiae Thebae, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfluente. Quae si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cum centum portas ibi praedicaret.

XXI. Magnificentiae vera admiratio exstat templum Ephesiae Dianae ducentis viginti annis factum a tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terrae motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantae molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanae. Universo templo longitudo est CCCCXXV pedum, latitudo ducentorum viginti, columnae centum viginti septem a singulis regibus factae, LX pedum altitudine: ex iis XXXVI caelatae, una a Scopa. Operi praefuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantae molis attolli potuisse. Id consecutus est ille aeronibus arena plenis, molli clivo super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim opus in cubili sederet. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice, mortis destinatione suprema. Traduntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse praesentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, et pondere ipso correctus videbatur. Cetera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturae pertinentia.

XXII. Durat et Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eboreum lovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Translucet ergo pictura tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra refovente, praeter ingenium artificis, ipsa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur.

XXIII. Eodem in oppido est lapis, fugitivus appellatus: Argonautae eo pro ancora usi, ibi reliquerant. Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) saepe profugum vinxere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam, quae Trachia vocatur, turres septem acceptas voces numerosiore repercussu multiplicanti nomenque huic miraculo Echo est a Graecis datum. Hoc quidem natura locorum evenit, et plerumque convallium: ibi casu accidit. Olympiae autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur Cyzici et buleuterion vocant aedificium amplum, sine ferreo clavo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romae in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente aegre revulsus est.

XXIV. Verum et ad urbis nostrae miracula transire conveniat, nongentorumque annorum dociles scrutari vires, et sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties paene, quot referentur miracula, apparebit: universitate vero acervata, et in quendam unum cumulum conjecta, non alia magnitudo exsurgit, quam si mundus alius quidam in uno loco narraretur.

1. Nam ut Circum maximum a Caesare dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum aedificiis iugerûm quaternûm, ad sedem CCLX millium, inter magna opera dicamus: nonne inter magnifica basilicam Pauli columnis e

Phrygibus mirabilem, forumque Divi Augusti, et templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quae unquam: Pantheon Iovi Ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romae Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis?

2. Pyramidas regum miramur, cum solum tantum foro exstruendo H-S. millies Caesar dictator emerit: et si quidem impensae movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm centies et quadragies octies domo emta habitaverit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque et ipsum Milonem sestertiûm septingenties aeris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium, et substructiones insanas Capitolii mirabantur: praeterea cloacas: operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (ut paulo ante retulimus) urbe pensili, subterque navigata.

3. A M. Agrippa in aedilitate post consulatum, per meatus corrivati septem amnes, cursuque praecipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantque diversi aquarum impetus intus: et tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internae tantae, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinae sponte praecipites, aut impactae incendiis: quatitur solum terrae motibus: durant tamen a Tarquinio Prisco annis DCC prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece, Quiritibus taedium fugientibus, novum et inexcogitatum antea posteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda civibus, simul et feris volucribusque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui saepe res perditas servavit in proeliis, tunc quoque subvenit: sed illo tempore imposuit, iam erubescens, cum puderet vivos, tanquam puditurum esset exstinctos. Amplitudinem cavis eam fecisse proditur, ut vehem foeni large onustam transmitteret.

4. Parva sunt cuncta, quae diximus, et omnia uni comparanda miraculo, antequam nova attingam. M. Lepido, Q. Catulo Coss. ut constat inter diligentissimos auctores, domus pulchrior non fuit Romae quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac aestimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, et cum pulcherrima laudatissimaque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant.

5. Sed eas omnes duae domus vicerunt. Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii et Neronis, et huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam sellariae istorum.

6. Subit vero cogitatio, quota portio harum fuerint areae illae, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad aedificandas domos: summusque illarum honos erat, sicut in P. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, et fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos devicerat, adiici decreto, ut domus eorum fores extra aperirentur, et ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos.

7. Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria famae frui: docebimusque etiam insaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cuius nescio an aedilitas maxime prostraverit mores civiles, maiusque sit Sullae malum, tanta privigni potentia, quam proscriptio tot millium. Hic fecit in aedilitate sua opus maximum omnium, quae unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam aeternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem, CCCLX columnarum, in ea civitate, quae sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars scenae e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriae: summa, e tabulis inauratis. Columnae, ut diximus, imae duodequadragenûm pedum. Signa aerea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipsa cepit hominum LXXX millia: cum Pompeiani theatri toties multiplicata urbe, tantoque maiore populo, sufficiat large quadraginta millibus. Sed et reliquus apparatus, tantus Attalica veste, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quae superfluebant quotidiani usus deliciis, incensa villa ab iratis servis, concremaretur ad H-S. millies.

8. Aufert animum, et a destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigae mentis, aliamque connecti maiorem insaniam e ligno. C. Curio, qui bello civili in Caesarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sulla, et Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, et Marianis sodalitiis rapinarum provincialium sinus?) cum iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendii illius praemium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniae illi. Ingenio ergo utendum fuit: operae pretium est scire quid invenerit, et gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxta fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese aversis, ne invicem obstreperent scenae: repente circumactis ut contra starent, postremo iam die discedentibus tabulis, et cornibus in se coeuntibus faciebat amphitheatrum, et gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, et totius domitor orbis, qui gentes et regna diribet, iura externis mittit, deorum quaedam immortalium generi humano portio, in machina pendens, et ad periculum suum plaudens. Quae vilitas animarum ista? aut quae querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terrae hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus universus velut duobus navigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, et se ipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: et per hoc quaeritur in tribuniciis concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in Rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnavit universus. Variavit hanc suam magnificentiam fessis turbatisque cardinibus, et amphitheatri forma custodita, novissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque e contrario repente pulpitis eodem

die victores e gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium imperator, non opibus insignis, ut qui nihil in censu habuerit, praeter discordiam principum.

9. Sed dicantur vera aestimatione invicta miracula, quae Q. Marcius rex fecit. Is iussus a Senatu aquarum, Appiae, Anienis, Tepulae, ductus reficere, novam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra praeturae suae tempus adduxit. Agrippa vero in aedilitate sua, adiecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: praeterea salientes centum quinque: castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta aerea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in aedilitatis suae commemoratione, et ludos undesexaginta diebus factos, et gratuita praebita balinea centum septuaginta, quae nunc Romae ad infinitum auxere numerum.

10. Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati a C. Caesare, et peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Caeruleus fontes. Erogatum in id opus sestertium quinquagies quinquies, et quingenties cent. mill. Quod si quis diligentius aestimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis exstructos arcus, montes perfossos, convalles aequatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum.

11. Eiusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, et operarum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex caederetur, omniaque intus in tenebris fierent, quae neque concipi animo, nisi ab iis qui videre, neque humano sermone enarrari possunt.

12. Nam portus Ostiensis opus praetereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum a Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiae miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere auctor est Papirius Fabianus, naturae rerum peritissimus: exemtores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quae si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

XXV. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturae maior improbitas? Dederat vocem saxis, ut diximus, respondentem homini, immo vero et obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, et patitur mores: trahitur namque a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius venit, assistit, teneturque, complexuque haeret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inventore (ut auctor est Nicander) in Ida repertus. Namque et passim invenitur, ut in Hispania quoque. Invenisse autem fertur, clavis crepidarum et baculi cuspide haerentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Aethiopicum: e Magnesia Macedoniae contermina, Boebeida lacum petentibus dextra: tertium in Hyrietico Boeotiae: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asiae. Differentia prima, mas sit an femina: proxima in colore. Nam qui in Magnesia Macedonica reperiuntur, rufi nigrique sunt. Boeotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade invenitur, niger est et feminei sexus, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiae, candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum tanto meliores esse, quanto sunt magis caerulei. Aethiopico laus summa datur, pondusque argento rependitur. Invenitur hic in Aethiopiae Zimiri: ita vocatur regio arenosa. Ibi et haematites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens, si teratur, sed et crocum. In attrahendo ferro non eadem haematitae natura, quae magneti. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis prosunt, ad suam quisque portionem: maximeque epiphoras sistunt. Sanant et adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura saepius diximus.

XXVI. Lapidem e Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi.

XXVII. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus. Mucianus specula quoque, et strigiles, et vestes, et calciamenta illata mortuis lapidea fieri, auctor est. Eius generis et in Lycia saxa sunt, et in Oriente, quae viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior est autem servandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis candore et duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus auctor est et translucidi lapidis in Aegypto, quem Chio similem ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam et ii desinunt, et novi reperiuntur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis. Praeterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quaedam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admixtus aeri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinaeve, strumas et panos discutit. Prodest et phthisicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit et cataplasma ex eo podagricis, mixto fabae lomento.

XXIX. Idem Theophrastus et Mucianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus auctor est, et ebur fossile, candido et nigro colore inveniri, et ossa e terra nasci, invenirique lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Caesar dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt et nigri, quorum auctoritas venit in marmora, sicut Taenarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quam in Italia. E diverso albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem serra secari: at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inventas, aliquas et sponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nusquam hic utilior, quam in Italia, gignitur: lapisque, non saxum, est. In quibusdam vero provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui et cote laevigantur, ut procul intuentibus ophitae videri possint. Neque est alius firmior: quando et lapidis natura, ut lignum, similiter imbres Solesque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui et Lunam non tolerent, et qui vetustate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

Molarem quidam pyriten vocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine aeris. In Cypro eum reperiri volunt, et in

metallis, quae sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur varie: ab aliis iterum tertioque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, et postea lavantur, ut aes. Usus eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur et crudis tusisque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, et ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quae exceptae sulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem trahunt.

XXXI. Ostracitae similitudinem testae habent. Usus eorum pro pumice ad laevigandam cutem. Poti sanguinem sistunt: et illiti cum melle hulcera, doloresque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, privatim Magorum.

XXXII. Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac testium vitiis.

XXXIII. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque. Tusus et cerae mixtus, eruptionibus pituitae, maculisque corporis medetur, et faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, et vulvarum dolores impositus velleri.

XXXIV. Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gagis Lyciae. Aiunt et in Leucolla expelli mari, atque intra XII stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorem sulphureum reddit. Mirumque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatque vulvae strangulationes. Deprehendit sonticum morbum, et virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, strumisque cerae permixtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant axinomantiam: et peruri negant, si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiae lapides inveniuntur in spongiis, et sunt nativi. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicae medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Uritur ante vino perfusus, flaturque follibus, donec rubescat, ac rursus dulci vino exstinguitur, et hoc ternis vicibus, tingendis vestibus tantum utilis.

XXXVII. Schistos et haematites cognationem habent. Haematites invenitur in metallis: ustus minii colorem imitatur: uritur, ut Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratum schisto haematiten discernunt venae rubentes, et friabilis natura. Oculis cruore suffusis mire convenit. Sistit profluvium mulierum potus. Bibunt eum et qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicae vitiis efficax. Bibitur et in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia haec eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidentesque oculos praeclare cohibet. Haec est sententia eorum, qui nuperrime scripsere.

XXXVIII. Sotacus e vetustissimis auctoribus quinque genera haematitarum tradit, praeter magnetem. Principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamentis utilissimo, et iis quae panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, et inde nomen traxisse, praecipueque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, aes, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, et esse ad iocineris vitia praecipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quamdiu crudus sit: coctum vero miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis schiston, haemorrhoidas reprimentem. In totum autem haematitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem auctor schiston alterius generis quam haematiten tradit, quem vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quae fuerit ab radice, nigrum colorem: ab altera, croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

XXXIX. Aëtitae lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicut in decimo volumine diximus. Aiunt binos inveniri, marem et feminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas: et ideo binos tantum. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se et velut in alvo habentem argillam suavem, candidam: ipsum friabilem, quem feminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallae similem, aut subrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globosa facies. Habet in alvo arenam iucundam et lapillos: ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem, ubi est mons Taphius, qui locatus est dextra navigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus et rotundus. Huic est in alvo lapis, qui vocatur callimus, nec quidquam tenerius. Aëtitae omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus, non nisi parturiant removendi: alioqui vulvae excidium fit. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Est lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudavimus, poliendo auro utilis. Utilis et in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo supra dictum est modo, contra veteres lacrimationes. Prodest et contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam et morbis comitialibus utiliter dari putant, et ad urinae difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur gravitate et candore. Vulvas et partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Privatim haemorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis.

XLII. Non praetermittenda est et pumicum natura. Appellantur quidem ita et erosa saxa, in aedificiis, quae musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed et ii pumices, qui sunt in usu corporum laevigandorum feminis, iam quidem et viris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Nisyro, et Aeoliis insulis. Probatio in candore minimoque pondere, et ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, tertia ustione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia, et siccati conduntur, quam minime uliginoso loco. Usus farinae eius oculorum maxime medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, et emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius, quam restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque hulceribus. Utilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus auctor est, potores in certamine bibendi praesumere farinam eam, sed nisi immenso potu impleantur, periclitari: tan-

tamque refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

XLIII. Auctoribus curae fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum, aut ad pigmenta pertinentium. Etesium lapidem in iis praetulere ceteris, mox et Thebaicum, quem pyropoecilon appellavimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autem et basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur: ideoque Aethiopici maxime ad ea probantur. Taenarium vero lapidem et Poenicum, et haematiten iis medicamentis prodesse tradunt, quae ex croco componantur: ex alio Taenario, qui niger est, et ex Pario lapide, non aeque medicis utilem: potiorem ex alabastrite Aegyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa etiam et cados faciunt.

XLIV. In Siphno lapis est, qui cavatur tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus: quod in Comensi Italiae lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quod excalfactus oleo nigrescit, durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiae et trans Alpes praecipua sunt exempla. In Belgica provincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliusque etiam, secant, ad tegularum et imbricum vicem: vel si libeat, ad quae vocant pavonacea tegendi genera: et hi quidem sectiles sunt.

XLV. Specularis vero (quoniam et hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem: iam et Cypros, et Cappadocia, et Sicilia, et nuper inventum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniae, et Cappadociae, mollissimis et amplissimae magnitudinis, sed obscuris. Sunt et in Bononiensi Italiae parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non et saxo inclusus sub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terrae quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifesto apparet, quod, cum ferae decidere in puteos tales, medullae in ossibus earum post unam hiemem in eandem lapidis naturam figurantur. Invenitur et niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoresque: nec senescit, si modo iniuria non arsit, cum hoc etiam in caementis multorum generum accidat. Invenere et alium usum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvae inciderant venae, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat aedem Fortunae, quam Seiam appellant, a Servio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Iuba auctor est.

XLVII. Nunc ad operarios lapides transisse conveniat, primumque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticae diu maximam laudem habuere: secundam Laconicae ex Taygeto monte, utraeque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiae laus maxima fuit, mox Armeniacae, de quibus diximus. Ex oleo et aqua Ciliciae pollent, ex aqua Arsinoeticae. Repertae sunt et in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Nec non et trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliva hominis proficientium, in tonstrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanae ex Hispania citeriore in eo genere praecipuae.

XLVIII. E reliqua multitudine lapidum, tofus aedificiis inutilis est mortalitate mollitiae. Quaedam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, et verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam et tectorii calce roditur. Sciteque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati, et Albano. In Liguria quoque, Umbria, et Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto dumtaxat. Aspergine et gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores et auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt.

XLIX. Nigri silices optimi: quibusdam in locis et rubentes. Nonnusquam vero et albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Hidem et in monumentis scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formae fiunt, in quibus aera funduntur. Est et viridis silex, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: et ubi invenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus in caemento raro utilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione devinctus. Nec certior fluviatilis, semper veluti madens.

L. Remedium est in lapide rubro, aestate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quae ex eo laesa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quae restiterint, tutum est vel coelo committere.

LI. Graeci e lapide duro aut silice aequato construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, isodomon vocant genus structurae. At cum inaequali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentium medii lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis caementis, diamicton vocant. Reticulata structura, qua frequentissime Romae struunt, rimis opportuna est. Structuram ad normam et libellam fieri, et ad perpendiculum respondere oportet.

LII. Et cisternas arenae purae et asperae quinque partibus, calcis quam vehementissimae duabus construi convenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietesque similiter. Utilius geminas esse, ut in priore vitia considant aquae, atque per colum in proximam transeat maxime pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior. Quae ex duro, structurae utilior: quae ex fistuloso, tectoriis. Ad utrumque damnatur ex silice. Utilior eadem ex effosso lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia est quaedam pinguior natura eius. Mirum, aliquid, postquam arserit, accendi aquis.

LIV. Arenae tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinae tertia. Si et testae tusae tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur fossitia, nec trans maria.

LV. Ruinarum urbis ea maxime causa, quod furto calcis sine ferrumine suo caementa componuntur. Intrita quoque quo vetustior, eo melior. In antiquarum aedium legibus invenitur, ne recentiore trima

uteretur redemtor. Ideo nulla tectoria eorum rimae foedavere. Tectorium quidem, nisi ter arenato et bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Uliginosa, et ubi salsugo vitiat, testaceo sublini utilius. In Graecia tectoriis etiam arenarum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum haereat. Macerari non nisi ex gleba oportet. In Elide aedes est Minervae, in qua frater Phidiae Panaenus tectorium induxit lacte et croco subactum, ut ferunt: ideoque si teratur in ea hodieque saliva pollice, odorem croci saporemque reddit.

LVI. Columnae in aede densius positae crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quae sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricae vocantur: quae nonam, Ionicae: quae septimam, Tuscanicae. Corinthiis eadem ratio, quae Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quae colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo, tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiae Dianae aede, de qua prius fuit sermo, primum columnis spirae subditae, et capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in crassitudine, et ut spirae haberent crassitudinis dimidium, septimaeque partes detraherentur summarum crassitudini. Praeter has sunt, quae vocantur Atticae columnae, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. Calcis et in medicina magnus usus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: urit, discutit, extrahit, incipientesque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto et rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo, aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione et strumis.

LVIII. Maltha e calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo et ficu, duplici linamento: quae res omnium tenacissima, et duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.

LIX. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam et e lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: et e terra foditur, ut in Cypro, ac Perrhaebis: e summa tellure et Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritae esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est e lapide speculari, squamamve talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit ac siccatur: tamen rursus tundi et in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis aedificiorum et coronis gratissimus. Exemplum illustre, C. Proculeium, Augusti Caesaris familiaritate subnixum, in maximo stomachi dolore gypso poto, conscivisse sibi mortem.

LX. Pavimenta originem apud Graecos habent elaborata arte, picturae ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami stravit quem vocant asaroton oecon, quoniam purgamenta coenae in pavimento, quaeque everri solent, veluti relicta, fecerat parvis e testulis tinctisque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, et aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliae scabentes sese in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primum facta, quae nunc vocamus barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pavita: hoc certe ex nomine ipso intelligi potest. Romae scalpturatum in Iovis Capitolini aede primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucilianus ille versus:

Arte, pavimento atque emblemate vermiculato.

LXII. Subdialia Graeci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente: sed fallax, ubicunque imbres gelant. Necessarium binas per diversum coassationes substerni, capita earum praefigi ne torqueantur, et ruderi novo tertiam partem testae tusae addi: deinde rudus, in quo duae quintae calcis misceantur, pedali crassitudine fistucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, et ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium vero servari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernisque axibus contabulare. Quae torquentur, inutilia putant: immo et filicem aut paleam substerni melius esse, quo minor vis calcis perveniat. Necessarium et globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea.

LXIII. Non negligendum est etiamnum unum genus Graecanici. Solo fistucato iniicitur rudus aut testaceum pavimentum: dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sabulo, calce, ac favilla mixtis: materia crassitudine semipedali ad regulam et libellam exigitur, et est forma terrena. Si vero cote depolitum est, nigri pavimenti visum obtinet.

LXIV. Lithostrota acceptavere iam sub Sulla: parvulis certe crustis exstat hodieque, quod in Fortunae delubro Praeneste fecit. Pulsa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere, e vitro: novitium et hoc inventum. Agrippa certe in Thermis, quas Romae fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubie vitreas facturus cameras, si prius inventum id fuisset, aut a parietibus scenae, ut diximus, Scauri, pervenisset in cameras. Quamobrem et vitri natura indicanda est.

LXV. Pars est Syriae, quae Phoenice vocatur, finitima Iudaeae, intra montis Carmeli radices paludem habens, quae vocatur Cēndevia. Ex ea creditur nasci Belus amnis, quinque M. pass. spatio in mare perfluens, iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed cerimoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi refuso mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatae nitescunt, detritis sordibus. Nunc et a marino creduntur adstringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius litoris spatium, idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa nave mercatorum nitri, cum sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri e nave subdidisse. Quibus accensis permixta arena litoris, translucentes novi liquoris fluxisse rivos, et hanc fuisse originem vitri.

LXVI. Mox, ut est astuta et ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse: coeptus addi et magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo et calculi splendentes multifariam coepti uri: deinde conchae, et fossiles arenae. Auctores sunt, in India e crystallo fracta fieri, et ob id nullum comparari Indico. Levibus autem aridisque lignis coquitur, addito Cyprio, ac nitro, maxime Ophirio. Continuis fornacibus, ut aes, liquatur, massaeque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, ut citra ullum sensum ad ossa consecet, quidquid afflaverit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo caelatur, Sidone quondam iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitaverat. Haec fuit antiqua ratio vitri. Iam vero et in Vulturno mari Italiae arena alba nascens, sex M. pass. litore, inter Cumas atque Liternum, quae mollissima est, pila molaque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quae vocatur ammonitrum: atque haec

recoquitur, et fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam vero per Gallias Hispaniasque simili modo arenae temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile esset: et totam officinam artificis eius abolitam, ne aeris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte, quae modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H-S. sex millibus venderet?

LXVII. In genere vitri et Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Aethiopia invenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando et translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque et solidas imagines Divi Augusti, capti materiae huius crassitudine: dicavitque ipse pro miraculo in templo Concordiae Obsidianos quatuor elephantos. Remisit et Tiberius Caesar Heliopolitarum caerimoniis repertam ibi in hereditate eius qui praefuerat Aegypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiae origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India et in Samnio Italiae, et ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit et tincturae genere Obsidianum, ad escaria vasa, et totum rubens vitrum, atque non translucens, haematinon appellatum. Fit et album, et murrhinum, aut hyacinthos sapphirosque imitatum, et omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturae accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quam proxima crystalli similitudine. Usus vero ad potandum argenti metalla et auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni praecedat frigidus liquor: cum addita aqua vitreae pilae Sole adverso in tantum excandescant, ut vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum: rursus tota fundi non queunt, praeterquam abrupta sibimet. Tingit ars, veluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem.

LXVIII. At peractis omnibus, quae constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil paene non igne perfici. Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in aes solvuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne cremato lapide caementa in tectis ligantur. Alia saepius uri prodest. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus maioris fit virtutis. Immensa et improba rerum naturae portio: et in qua dubium sit, plura absumat an pariat.

LXIX. Est et ipsis ignibus medica vis. Pestilentiae, quae Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles et Hippocrates id demonstravere diversis locis. Ad convulsa viscera, aut contusa, ut M. Varro: ipsis enim verbis eius utar: Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis lixivius potus medetur: ut licet videre gladiatores, cum deluserunt, hac iuvari potione. Quin et carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumtos indicavimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque, ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce et cinere.

LXX. Non praeteribo et unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco eius comparuisse genitale e cinere masculini sexus, eamque, quae insederat ibi, Tanaquilis reginae ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno succèssit. Inde et in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia et ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXVII.

1. Ut nihil instituto operi desit, gemmae supersunt, et in arctum coacta rerum naturae maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiae, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes: aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes; ut plerisque ad summam absolutamque rerum naturae contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quae fuerit origo gemmarum, et quibus initiis in tantum admiratio haec exarserit, diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. Fabulae primordium a rupe Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque saxi huius fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse anulum, et hoc gemmam.

II. His initiis coepit auctoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio severo insularum ac litorum tyranno, felicitatis suae, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmae voluntario damno videretur, si cum fortunae volubilitate paria faceret: planeque ab invidia eius abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, provectus navigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escae vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunae insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romae, si credimus, in Concordiae delubro, cornu aureo Augusti dono inclusam, et novissimum prope locum, tot praelatis, obtinentem.

III. Post hunc anulum regia fama est gemmae Pyrrhi illius, qui adversus Romanos bellum gessit. Namque habuisse traditur achaten, in qua novem Musae et Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturae ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quae tradatur, magnopere gemmarum claritas exstat apud auctores: praeterquam Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta

Amymone, iussisse numerari: et cum duo relati essent, imminuto pretio, male hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmae dignitati. Hic videtur instituisse, ut omnes musicae artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus aequalis eius et aemulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: sorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adversus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogant, ut palam sit eos tibicinum gloria tumere.

IV. Polycratis gemma, quae demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniae aetate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quam a Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides et Cronius in gloria fuere: quique Divi Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant, Dioscorides. Sulla dictator traditione Iugurthae semper signavit. Est apud auctores, et Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex provocatione interfecerat, pugnae eius effigie signasse: vulgato Stilonis Praeconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio a patre eius interemtus esset. Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris anulis iam indiscretae similitudinis invenerat. Altera per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, aenigmata afferre eam sphingem. Quin etiam Maecenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri Magni imagine signavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romae privignus Sullae Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quae Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique eiusdem aetatis auctores confirmant, multum praelatam Scauri. Hoc exemplo Caesar dictator sex dactyliothecas in aede Veneris Genetricis consecravit: Marcellus Octavia genitus in Palatina Apollinis cella unam.

VI. Victoria tamen illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit: sicut L. Scipionis, et Cn. Manlii ad caelatum argentum, et vestes Attalicas, et triclinia aerata: sicut L. Mummii ad Corinthia et tabulas pictas. Id uti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeii triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusque et regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseris lusorium e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: et ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in ea fuit Luna aurea pondo XXX) lectos tricliniares tres: vasa ex auro et gemmis abacorum novem: signa aurea tria, Minervae, Martis et Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis et leonibus, et pomis omnis generis, circumdata vite aurea: Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeii e margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victa, et veriore luxuriae triumpho. Profecto inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses. E margaritis, Magne, tam prodiga re, et feminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenaei iugis imposuisti? Grave profecto foedumque probrum erat, ni verius irae deorum ostentum credi oporteret, clareque intelligi posset, iam tum illud caput, Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cetera triumphi eiusdem quam virilia! Reipublicae et quaestoribus, qui oram maris defendissent, datum mille talentûm: militibus singulis sena millia sestertiûm. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caii principis, qui super omnia muliebria, socculos induebat e margaritis: et Neronis principis, qui sceptra et personas histrionum, et cubilia amatoria unionibus construebat. Quin immo etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, et varia supellectilis genera, anulos transeuntes. Quae enim non luxuria innocentior existimari possit?

VII. Eadem victoria primum in Urbem murrhina invexit: primusque Pompeius lapides et pocula ex eo triumpho Capitolino Iovi dicavit: quae protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escariisque vasis inde expetitis. Excrescitque in dies eius rei luxus, murrhino LXX talentis emto, capaci plane ad sextarios tres calice. Potavit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem obroso eius margine, ut tamen iniuria illa pretium augeret: neque est hodie murrhini alterius praestantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum voraverit, licet existimare ex multitudine, quae tanta fuit, ut auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod a populo impleri canente se, dum Pompeiano praeludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quae in dolorem, credo, seculi, invidiamque fortunae, tanquam Alexandri Magni corpus, in conditorio servari, ut ostentarentur, placebat. T. Petronius consularis morituros, invidia Neronis principis, ut mensam eius exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis emtam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, trecentis talentis capidem unam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patremque patriae bibisse.

VIII. Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: praecipue tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nus quam parvos excedunt abacos: crassitudine raro, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque verius, quam splendor. Sed in pretio varietas colorum subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, et tertium ex utroque ignescentem, veluti per transitum coloris, purpura, aut rubescente lacteo. Sunt qui maxime in iis laudent extremitates, et quosdam colorum repercussus, quales in caelesti arcu spectantur. His maculae pingues placent: translucere quidquam, aut pallere, vitium est. Item sales, verrucaeque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles. Aliqua et in odore commendatio est.

IX. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certe reperitur, quam ubi maxime hibernae nives rigent: glaciemque esse certum est: unde et nomen Graeci dedere. Oriens et hanc mittit, quoniam Indicae nulla praefertur. Nascitur et in Asia, vilissima circa Alabanda, et Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europae Alpium iugis. Iuba auctor est, et in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quae Necron vocetur, et in ea, quae iuxta gemmam topazion ferat, cubitalemque effossam a Pythagora Ptolemaei regis praefecto. Cornelius Bocchus et in Lusitania nasci perquam mirandi ponderis Ammaënsibus iugis, depressis ad libramentum aquae puteis. Mirum et quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia et Cypro excitari.

Non enim inveniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus saepe deportari. Sudines vero negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione praegelida, vel si ad vada usque glacientur amnes. Caelesti humore, parvaque nive id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, non nisi frigido potui addicitur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facile ratio inveniri potest; eo magis quod neque mucronibus eadem species est, et ita absolutus est laterum laevor, ut nulla id arte possit aequari.

X. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Livia Augusta dicaverat, librarum circiter quinquaginta. Xenocrates auctor est, vas amphorale visum: et aliqui, ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquido affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeo inviis, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa et indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis: scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua vomica, praeduro fragilique centro: item sale appellato. Est et rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimae simile. Hoc artifices caelatura occultant. Quae vero sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumae colore, sed limpidae aquae. Postremo auctoritas in ponderе est. Invenio medicos, quae sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis. Alius hic furor, H - S. CL. M. trullam unam non ante multos annos mercatam a matrefamilias, nec divite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Haec fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint.

XI. 1. Proximum locum in deliciis, feminarum tamen adhuc tantum, succina obtinent: eandemque omnia haec, quam gemmae, auctoritatem, sane maiorem aliquibus de causis crystallina et murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciae quidem adhuc excogitaverunt. Occasio est vanitas Graecorum diligentiae. Legentes modo aeque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoque intersit vitae, scire posteros quidquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrimis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: et electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi poëtae dixere, primique, ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiae testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec vero ullas ibi appositas esse, in quas quidquam cursu Padi devehi possit. Nam quod Aeschylus in Iberia, hoc est, in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemque appellari Rhodanum, Euripides rursus, et Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum et Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores, sed aeque falsum, prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inviis arbores stare, quae Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Chares vero Phaethontem in Aethiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, et in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur subalternicum. Demostratus lyncurion id vocat, et fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum et igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, et esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, et circa Padum iis vitam assignat. Sudines arborem quae gignat in Liguria. In eadem sententia et Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas Guttonibus Germaniae genti accoli aestuarium Oceani, Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei navigatione insulam abesse Abalum: illuc vere fluctibus advehi, et esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisque Teutonis vendere. Huic et Timaeus credidit, sed insulam Basiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde aestatibus in Germanorum litora eiici. Et in Aegypto nasci simili modo, et vocari Sacal: item in India, gratiusque thure esse Indis. In Syria quoque feminas verticillos inde facere: et vocare harpaga, quia folia et paleas vestiumque fimbrias rapiat. Theochrestus Oceano id exaestuante ad Pyrenaei promontoria eiici: quod et Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit. Vivit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisiada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. Mnaseas Africae locum Sicyonem appellat, et Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas et Penelopas vocat: et vere ibi nasci, ratione eadem, qua supra dictum est de Electride lacu. Theomenes, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi vero a virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia in se ferre bona: fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum iuxta montem silvestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas siptachoras vocari, qua appellatione significetur praedulcis suavitas. Mithridates in Germaniae litoribus esse insulam, vocarique eam Osericam, cedri genere silvosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantum in Italia, verum etiam thyon vocari, a Scythis vero sacrium, quoniam et ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles tragicus poeta, quod equidem miror tanta gravitate cothurni, et praeterea vitae fama, alias principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod et credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quae avium ploratus annuos credat, lacrimasve tam grandes, avesque e Graecia, ubi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa aeque fabulosa produnt poetae? Sed hoc ea in re, quae quotidie inveniatur atque abundet, et hoc mendacium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominum contemtio est, et intoleranda mendaciorum impunitas.

2. Certum est gigni in insulis Septemtrionalis Oceani, et a Germanis appellari glessum: itaque et a nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Caesare ibi classibus rem gerente, Austraviam a barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pinis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore autumnali. Cum intumescens aestus rapuit ex insulis, certe in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pi-

neae autem arboris esse, indicio est pineus in attritu odor, et quod accensum tedae modo ac nidore flagret. Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam: et inde advectos primum, quos Graeci macatos vocabant. Famam rei fecere proximae Pannoniae, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado vero annexae fabulae videtur causa, hodieque Transpadanorum agrestibus feminis, monilium vice succina gestantibus, maxime decoris gratia, sed et medicinae: quando tonsillis creditur resistere, et faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta infestante guttura ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. pass. a Carnunto Pannoniae abest litus id Germaniae, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum a Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui haec commercia et litora peragravit, tanta copia invecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succino nodarentur: arma vero, et libitina, totusque unius diei apparatus esset e succino. Maximum pondus is glebae attulit XIII librarum. Nasci et in India certum est. Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc pineo cortice inhaerente tradit advehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quaedam intus translucentia, ut formicae aut culices, lacertaeque, quas adhaesisse musteo non est dubium, et inclusas indurescenti.

XII. Genera eius plura. Candida odoris praestantissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fulvis maior auctoritas. Ex iis etiamnum amplior tranlucentibus, praeterquam si nimio ardore flagrent: imaginemque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt et in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hoedorum sevo, et anchusae radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, quae levia sunt: ac, ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succina oleo addita flagrant dilucidius diutiusque, quam lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthiis aes placet auro argentoque mixtum, in caelatis ars et ingenia. Murrhinorum et crystallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite circumferuntur, gemmae digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut usus placet: in succinis deliciarum tantum conscientia. Domitius Nero in ceteris vitae suae portentis, capillos quoque coniugis suae Poppaeae in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos coepit expeti a matronis. Usus tamen succinorum invenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc feminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus et cuicunque aetati contra lymphationes prodesse tradit, et urinae difficultatibus potum, adalligatumque. Hic et differentiam novam attulit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei, et matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, et si iuxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus et morbis: tritum cum melle ac rosaceo, aurium vitiis: et si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per se farina eius sumta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quae sunt translucidae, adulterandis magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni, ut diximus, colore tingantur.

XIII. De lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam, si non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aeris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem et Theophrastus credit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in aevo nostro gemmam ullam ea appellatione, et quod de medicina simul proditur, calculos vesicae eo poto elidi, et morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec vero id solum agemus, sed ad maiorem utilitatem vitae obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinae ex his blanda specie prodigia transgressi.

XV. Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus et iis admodum paucis cognitus, auri modo in metallis repertus, perquam raro: comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Aethiopum tantum metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii, atque insulam Meroen: dixeruntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inveniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem et colore translucido non differt, et laterum sexangulo laevore turbinatus in mucronem: aut duabus contrariis partibus, ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine vero etiam avellanae nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter et nascens: ceteris pallor argenti, et in auro non nisi excellentissimo, natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet, incudesque etiam ipsae dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, et nunquam incalescens. Unde et nomen indomita vis Graeca interpretatione accepit. Unum ex iis vocant cenchron, quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: et hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aereum colorem, sed in medicina, ut dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed natura dissimilis. Nam et ictibus frangitur, et alio adamante perforari potest: quod et Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantum auctoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere et mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Graeci, non aliter clarius intelligi potest. Siquidem illa invicta vis duarum violentissimarum naturae rerum ferri ignisque contemtrix, hircino rumpitur sanguine, neque aliter quam recenti calidoque macerata, et sic quoque multis ictibus: tunc etiam, praeterquam eximias, incudes malleosque frangens. Cuius hoc ingenio inventum? quove casu repertum? aut quae fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, et in foedissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis est. Nec quaerenda in ulla parte naturae ratio, sed voluntas. Et cum feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur crustas, ut cerni vix possint. Expetuntur a scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas et venena irrita facit, et lymphationes abigit, metusque vanos expellit a mente: et ob id quidam eum anachiten vocavere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania et Basilia insula nasci, in qua et succinum, quod

equidem legerim, solus dicit: et praefert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

Tertia auctoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus: smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Praeterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin et ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Praeterea longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera: non Sole mutati, non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes, et visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis nos iuvat. Iidem plerumque et concavi, ut visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur, scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorumque duritia tanta est, ut nequeant vulnerari. Quorum vero corpus extensum est, eadem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo.

XVII. Genera eorum duodecim: nobilissimi Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur, appellati. Nullis maior austeritas, nec minus vitii. Et quantum smaragdi a gemmis distant, tantum Scythici a ceteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut et sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventis maxime arenae moventur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus. Reliqua genera in metallis aerariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dosque eorum est nec in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perspiciatur, imitante translucidum mare: pariterque translucentem colorem expellit, et aciem reficit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiae, iuxta cetarias, marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piscatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed et vitia demonstrari oportet in tam proclivi erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quaedam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprii varie glauci, magisque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicae austeritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit umbra, surdusque fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocant caecos: alii densi, nec e liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud est hoc, quam umbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis est vitium, cum viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Haec coloris vitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Aethiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor est Iuba, acriter virides, sed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos, et Persicos: illos extumescentes: Persicos vero non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant. felium pantherarumque oculis similes: namque et illos radiare, nec perspici. Eosdem in Sole hebetari: in umbra refulgere, et longius, quam ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem, aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Haec vitia et Atticis maxime sentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricos vocatur, semper minus pingues, et e longinquo speciosiores. Frequens et iis plumbago, hoc est, ut in solo plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate evanida, et Sole laeduntur. Post hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum et e sapphiro. Ii sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum, aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino et oleo meliores fiunt: neque est aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii nescio an in totum exoleverint, postquam metalla aeris ibi defecerunt: et semper tamen viles fuere minimique. Iidem fragiles, sed colore incerti, et virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosique. Peculiare erat in his vitium sarcion appellatum: hoc est, quaedam gemmae caro. Mons iuxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus est. Iuba est auctor, smaragdum, quem cholan vocant, in Arabia aedificiorum ornamentis includi, et lapidem, quem alabastriten Aegyptii vocant. Complures vero e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis similes, et alios in Sicilia.

XIX. Inseritur smaragdis et quae vocatur tanos, e Persis veniens gemma, ingrate viridis, atque intus sordida. Item chalcosmaragdos e Cypro, turbida aereis venis. Theophrastus tradit in Aegyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio missum smaragdum munere IV cubitorum longitudine, et trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iovis delubro obeliscum e IV smaragdis, XL cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam e smaragdo, nisi potius pseudosmaragdus sit. Nam et hoc genus reperiri, et in Cypro inventum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulo ante scriptum reliquit, esse etiamnunc in labyrintho Aegypti colosseum Serapin e smaragdo novem cubitorum.

XX. Eandem multis naturam aut certe similem habere berylli videntur. India eos gignit, raro alibi repertos. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, et sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, et a quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto, quos aeroides vocant. Post eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis fere similes. Hi capillamenta habent, sordesque: alioqui evanidi: quae sunt omnium vitia. Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse praedicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant. Aliis convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis tantum ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam et angulosos putant statim nasci, et perforatos gratiores fieri medulla candoris exemta, additoque auro repercussa, aut omnino castigata, causa perspicuitatis, crassitudine. Vitia, praeter iam dicta, eadem fere, quae in smaragdis, et pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi et alias quidem gemmas crystallum tingendo adulterare repererunt, sed praecipue beryllos

XXI. Plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tamen cedentes. India sola et horum est mater. Atque in pretiosissimarum gemmarum gloria compositi, maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, et cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii summo fulgoris augmento, colores pigmentorum aequavere: alii sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem avellanam aequat, insigni apud nos historia. Siquidem exstat hodieque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumae Nonii eius, quem Q. Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servilii Noniani, quem consulem vidimus: ille proscriptus fugiens, hunc e fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est sestertiùm viginti millibus aestimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis: nec minor Nonii contumacia, proscriptionem suam amantis, cum etiam ferae abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant.

XXII. Vitia opali, si color in florem herbae, quae vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: si sal interveniat, aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullosque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios libratis, digito ac pollice, unus atque idem translucet colos in se consumtus. Veri fulgor subinde variat, et plus huc illucque spargit, et fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere paederota. Sunt et qui privatum genus eius faciunt, sangenonque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci et in Aegypto, et in Arabia, et vilissimi in Ponto. Item in Galatia, ac Thaso, et Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius ni tet, raro non scaber. Summa coloris ex aere et purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constatque melior ille, cuius fulgor vini colore fuscatur, quam qui diluitur aqua.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime senatusconsulto. Minus certa sunt, de quibus et viri iudicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, et praecipue regum. Claudius Caesar smaragdos induebat, et sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche usus est prior Africanus, ut in historia tradit Demostratus, et inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in sarda, hoc est, velut carnibus ungue hominis imposito, et utroque translucido. Tales esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quae non transluceant, caecas appellantes, quae nunc nomen abstulere. Nullo Sardarum vestigio Arabicae sunt: coeperuntque pluribus hae gemmae coloribus intelligi, radice nigra, aut caeruleum imitante, et ungue minium, incretum candido pingui, nec sine quadam spe purpurae candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantae alias magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solae prope gemmarum scalptae ceram non auferrent. Persuasimus deinde et Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicae excellunt candore circuli praelucido atque non gracili, neque in recessu gemmae, aut in deiectu ridente, sed in ipsis umbonibus nitente, praeterea substrato nigerrimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quaedam in iis caelestis arcus anhelatio est. Superficies vero locustarum maris crustis rubentior. Iam melleae, aut faeculentae, (hoc enim nomen est vitio) improbantur: et si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt et Armeniacae, cetero probandae, sed pallida zona.

XXIV. Exponenda est et onychis ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniae. Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine: item chrysolithi colorem, sardae, et iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus et Arabicam onychem tradit: sed eam a ceteris distare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis, pluribusve, aliter quam in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi, et amethysti, totumque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, et in unum redeunte concentum, suavitate grata. Nec sardae natura differenda est, dividuae ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. Principatum habent carbunculi, a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam acausti vocati. Horum genera, Indici, et Garamantici, quos et Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnae. Adiiciunt Aethiopicos et Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. Praeterea in omni genere masculi appellati acrius, at feminae languidius refulgentes. In masculis quoque observant liquidioris alios flammae, nigrioris alios, et quosdam ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos vero amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant sititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicunque, maxime Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerumque sordidos, ac semper fulgoris horridi: Aethiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, sed convoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id a plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse: Indicos etiam in sextarii unius mensuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, et inclinatione acrius, quam ceteros, excitari. Eosdem umbrante tecto purpureos videri, sub caelo flammeos, contra radios Solis et scintillare: ceras signantibus his liquescere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, et e diverso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas intus ardere, feminas fulgorem universum fundere extra se. Alabandicos ceteris nigriores esse scabrosque. Nascuntur et in Thracia coloris eiusdem, ignem minime sentientes. Theophrastus auctor est, et in Orchomeno Arcadiae inveniri, et in Chio. Illos nigriores, e quibus et specula fieri. Esse et Troezenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, et pallidiores, et candidos. Bocchus et in Olisiponensi erui scripsit, magno labore, ob argillam Sole adustis saltibus.

XXVI. Nec est aliud difficilius, quam discernere haec genera: tanta est in eis occasio artis, subditis per quae translucere cogantur. Aiunt ab Aethiopi-

bus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillime, sed cote deprehenduntur, sicut aliae gemmae factitiae: mollior enim materia, et fragilis: et centrosa scobe deprehenduntur, et pondere, quod minus est vitreis: aliquando et pustulis argenti modo relucentibus.

XXVII. Est et anthracitis appellata in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod et in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis et praecinctae candida vena traduntur: harum igneus color, ut superiorum est: peculiare quidem, quod iactatae in ignem velut intermortuae exstinguuntur, contra aquis perfusae exardescunt.

XXVIII. Cognata est huic sandaresus, quam aliqui Garamantiten vocant: nascitur in India, loco eiusdem nominis. Gignitur et in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa, quod velut in translucido ignis obtentus, celantesque se transfulgent aureae guttae, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata, a siderum cognatione, ab inspectoribus, quoniam fere stellarum Hyadum et numero et dispositione stellantur, ob id Chaldaeis in caerimoniis habitae. Et hic mares austeritas distinguit, quodam vigore apposita tingens. Indicae quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quam accendens. Sunt qui praeferant Arabicas Indicis, fumidoque chrysolitho illas similes dicant. Ismenias vero negat poliri sandareson, propter teneritatem: et ob id in magno errore sunt, qui sandaricas vocent. Inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum et pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandasel, quod Nicander sandareseon vocat, alii sandareson. Quidam vero hanc sandastron, illam sandaresum: in India nascentem illam quoque, et loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accensu, tamen praecipuae gratiae. Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis: sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionia, appellata a praelatis floribus. Et inter has invenio differentiam: unam quae purpura radiat: alteram quae cocco: a Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas, et chartarum folia ad se rapere.

XXX. Hoc idem et Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior praedictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolae putant, imbre divino. Invenitur ad repercussum Lunae, maxime plenae. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus et in Aegypto circa Thebas nasci tradit, fragiles, venosas, morientibus carbonibus similes. Potoria vasa, et ex hoc lapide, et ex lychnite factitata invenio. Omnia autem haec genera scalpturae contumaciter resistunt, partemque cerae in signo tenent.

XXXI. E diverso ad hoc sarda utilissima, quae nomen cum sardonyche communicavit. Ipsa gemma vulgaris, et primum Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cum lapicidinae quaedam aperirentur, haerens in saxo cordis modo. Hoc metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro, et Asso. In India trium generum: rubrum, et quod dionum vocant a magnitudine: tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicae perlucent: crassiores sunt Arabicae. Inveniuntur et circa Leucada Epiri, et circa Aegyptum, quae bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: feminae pigriores sunt, et crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum et Philemonem fabulae superbiunt. Nec ulla est translucentium, quae tardius suffuso humore hebetetur, oleoque magis, quam alio liquore. Damnantur ex iis melleae, et validius testaceae.

XXXII. Egregia etiamnunc topazio gloria est, suo virenti genere, et cum reperta est, praelatae omnibus. Id accidit in Arabiae insula, quae Cytis vocatur: in qua Troglodytae praedones, diutius fame et tempestate pressi, cum herbas radicesque effoderent, eruerunt topazion. Haec Archelai sententia est. Iuba Topazon insulam in Rubro mari a continente diei navigatione abesse tradit, nebulosam, et ideo quaesitam saepe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quaerendi. Ex hac primum importatam Berenicae reginae, quae fuit mater sequentis Ptolemaei, a Philemone praefecto regis, ac mire placuisse, et inde factam statuam Arsinoae Ptolemaei Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores et circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: et duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron, similem chrysopraso. Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: ceterae Naxio et cotibus poliuntur. Haec et usu atteritur.

XXXIII. Comitatur eam similitudine propior, quam auctoritate, callais, e viridi pallens. Nascitur post aversa Indiae, apud incolas Caucasi montis Phycaros, apud Sacas et Dahas, amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Sincerior multo praestantiorque in Carmania. Utrobique autem in rupibus inviis et gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adhaerens, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quamobrem scandere ad eam pigritia pedum equestres populos taedet, simul et periculum terret. Ergo fundis e longinquo incessunt, et cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, hoc est gestamen in cervice ac digitis gratissimum. Hic census, haec gloria a pueritia deiectorum numerum praedicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere praeclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, alias fragiles. Optimus color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quod placeant. Inclusae decorantur auro, aurumque nullae magis decent. Quae sunt earum pulchriores, oleo, unguento, et mero colorem deperdunt. Viliores constantius repraesentant: neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium et alia plura sunt genera. Vilioris est turbae prasius: cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret: tertium est virgulis tribus distinctum candidis. Praefertur his chrysoprasius, porri succum et ipsa referens, sed haec paulum declinans a topazio in aurum. Huic et amplitudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime.

XXXV. India et has generat, et Nilion, fulgore hebeti ac brevi, et cum intueare, fallaci. Sudines dicit et in Syvero Atticae flumine nasci. Est autem color fumidae topazii, aut aliquando melleae. Iuba in Aethiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, et inde nomen trahere.

XXXVI. Non translucet molochites, spissius virens, et crassius quam smaragdus, a colore malvae nomine accepto, reddendis laudata signis, et infantium custodia quadam, innato contra pericula ipsorum medicamine. Nascitur in Arabia.

XXXVII. Viret, et saepe translucet iaspis, etiam-

si victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimae ferunt eam gentes: smaragdo similem Indi: Cypros duram glaucoque pingui: Persae aeri similem: ob id vocatur aerizusa. Talis et Caspia est: caerulea, circa Thermodontem amnem: in Phrygia, purpurea: in Cappadocia, ex purpura caerulea, atque non refulgens. Amisos Indicae similem mittit, Calchedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, distinguere. Optima ergo, quae purpurae quidquam habet: secunda, quae rosae: tertia, quae smaragdi. Singulis autem Graeci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, caelo autumnali matutino similis: et haec erit illa, quae vocatur aerizusa. Similis est et Sardae, imitata et violas. Non minus multae species reliquae, sed omnes in vitio caeruleae, aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem praestantiores funda clauduntur patentes, nec praeterquam margines auro amplectente. Vitium est et brevis in iis nitor, et longe splendens, et sal, et omnia quae in ceteris. Et vitro adulterantur: quod manifestum fit, cum extra fulgorem spargunt, atque non in se continent. Nec diversae, quas sphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime signent. Totus vero Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quae ex iis smaragdo similis est, et per transversum linea alba media praecingitur, et grammatias vocatur: quae pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc conciónantibus utilem esse prodiderunt. Est et onychipuncta, quae iasponyx vocatur: et nubem complexa, et nives in summitate. Est et stellata rutilis punctis: est et salem imitata: et veluti fumo infecta, quae Capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur et per se cyanos, accommodata gratia paulo ante nominato colore caeruleo. Optima Scythica, dein Cypria, postremo Aegyptia. Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regis Aegypti adscribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem et haec in mares feminasque. Inest ei aliquando et aureus pulvis, non qualis in sapphirinis.

XXXIX. In sapphiris enim aurum punctis collucet caeruleis. Sapphirorum, quae cum purpura, optimae apud Medos: nusquam tamen perlucidae. Praeterea inutiles scalpturae, intervenientibus crystallinis centris. Quae sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, et ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicae tenent. Sed in Arabiae quoque parte, quae finitima Syriae Petraea vocatur, et in Armenia minore, et in Aegypto, et in Galatia reperiuntur: sordidissimae autem vilissimaeque, in Thaso et Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem non accedunt: prius quam enim degustent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles: Indicae absolutum felicis purpurae colorem habent: ad hanceque tingentium officinae dirigunt vota. Fundunt autem eum aspectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, talemque gemmam sacondion. Dilutior eadem et sapenos vocatur. Eadem et Pharanitis in contermino Arabiae, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam crystalli descendit, albicante purpurae defectu. Hoc et minime probatur, quando praecellens debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt paederotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere et species et colos. Eas gemmas Magorum vanitas resistere ebrietati promittit, et inde appellatas. Praeterea si Lunae nomen aut Solis inseratur in iis, atque ita suspendantur collo e capillis cynocephali, vel plumis hirundinis, resistere veneficiis. Iam quoque adesse reges adituris. Grandinem avertere, et locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam smaragdis quoque similia promisere, si aquilae scalperentur, aut scarabaei: quae quidem scripsisse eos non sine contemtu et irrisu generis humani arbitror.

XLI. Multum ab ea distat hyacinthos, tamen e vicino descendens. Differentia haec, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut paene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore.

XLII. Hyacinthos Aethiopia mittit, et chrysolithos, aureo fulgore translucentes. Praeferuntur iis Indicae, et si variae non sint, Tibaranae. Deterrimae autem Arabicae, quoniam turbidae sunt et variae, et fulgentes interpellatae nubilo macularum, etiam quae limpidae contigere, veluti scobe sua refertae. Optimae vero sunt, quae in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuae. Ceteris subiicitur aurichalcum.

XLIII. Iam etiam expertes gemmarum usu, appellantur aliqui et chryselectri, in colorem electri declinantes, matutino tantum aspectu iucundi. Ponticas deprehendit levitas. Quaedam in iis durae sunt rufaeque, quaedam molles et sordidae. Bocchus auctor est, et in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquae puteis depressis erutam, chrysolithon XII pondo a se visam.

XLIV. Fiunt et leucochrysi, interveniente candida vena. Sunt in hoc genere capniae. Sunt et vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitrei vero ut visu discerni non possint, tactus deprehendit, tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere sunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle translucent. Has India mittit, quanquam in duritia fragiles. In eadem et xanthi, plebeia ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux est paederos: quanquam potest quaeri, an in colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis: adeo decoris praerogativa in vocabulo facta est. Est et suum genus exspectatione tanta dignum. Coeunt intus translucida crystallus, viridis suo modo aer, simulque purpura, et quidam vini ac croci nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus, et his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est liquidior, captis iucunda vanitate oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos sagenon vocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabia, verum scabra. Mollius radiat Pontica et Asiatica. Ipsae vero molliores sunt Galatica, et Thracia, et Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, et quae ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturae, quod inclusam lucem pupillae modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad caelandum. Indicae praefertur in Carmania nata.

XLVIII. Similiter candida est, quae vocatur astrios, crystallo propinqua, in India nascens, et in Pal-

lenes litoribus: intus a centro ceu stella lucet fulgore Lunae plenae. Quidam causam nominis reddunt, quod astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullique obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quae sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem.

XLIX. Celebrant et astroiten, mirasque laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt.

L. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, et radiare candido, in Sole.

LI. Est inter candidas et quae ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splendoris caerulei, in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri et ceraunias, quas nitro et aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quae post totidem menses relanguescat. Sotacus et alia duo genera fecit cerauniae, nigrae rubentisque, ac similes eas esse securibus: iis, quae nigrae sunt et rotundae, urbes expugnari et classes, easque betulos vocari: quae vero longae sunt, ceraunias. Faciunt et aliam raram admodum, et Parthorum Magis quaesitam, quoniam non aliubi inveniatur, quam in loco fulmine icto.

LII. Proximum cerauniae nomen apud eos habet, quae appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quae distat a Berenice urbe sexaginta millia pass. cetera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species et colores arcus caelestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnaque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus, et angulis inaequalibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas vero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores vero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsae habeant, sed ut repercussu parietum elidant: optimaque, quae maximos arcus facit, simillimosque caelestibus. Est et alia iris, cetero similis, at praedura: quam Horus crematam tusamque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit.

LIII. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus, quae vocatur zeros, alba nigraque macula in transversum distinguente crystallum.

LIV. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

Achates in magna fuit auctoritate, nunc in nulla. Reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numerosa. Multa et cognomina eius. Vocatur enim iaspachates, cerachates, sardachates, haemachates, leucachates, dendrachates, velut arbuscula insignis: autachates, cum uritur, myrrham redolens: coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum et scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum eius provinciae afflatu scorpionum pestis exstinguitur. Et in India inventae contra eadem pollent, et aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum, et iumentorum, etiam esseda, et staticula, et equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additae. Phrygiae viridia non habent. Thebis Aegyptiis repertae carent rubentibus venis et albis. Et hae quoque contra scorpiones validae. Eadem auctoritas et Cypriis est. Sunt qui maxime probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur et in Thracia, et circa Oetam, et in Parnasso, et in Lesbo, ac Messene, similes limitum floribus, et in Rhodo. Aliae apud Magos differentiae. Leoninae pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, et praeterea fulmina. Argumentum esse, si in ferventes cortinas additae refrigerent: sed ut prosint, leoninis iubis alligandas: nam hyaenae pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam vero, quae unius coloris sit, invictam athletis esse. Argumentum eius, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, et intra duas horas subfervefacta, unum colorem ex omnibus faciat minii. Acopos nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subfervefactum perunctis lassitudinem (si credamus) solvit. Alabastrites nascitur in Alabastro Aegypti, et in Syriae Damasco, candore interstincto variis coloribus. Haec cremata cum fossili sale ac trita, gravitates oris et dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, crystallina specie, magnitudine fabae: quibus Milonem Crotoniensem usum in certaminibus, invictum fuisse videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, semperque tessellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, et iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas, auctores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius, si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhae simile immissa. Eam contra effascinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori simillima est, et hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodesse habentibus. Aromatites et ipsa in Arabia traditur gigni, sed et in Aegypto circa Pyras, ubique lapidosa, et myrrhae coloris et odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiae montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo splenicis alligari: inveniri que in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India et in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulae figuram, odoris iucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites multis alia videtur esse, quam quae callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiae parte, ubi formicae eruunt aurum, in qua invenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura eius, quae magnetis: nisi quod trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candida rufa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Aegyptillam lacchus intelligit, per alvum sarda, nigraque venis transeuntibus: vulgus autem in nigra radice caeruleam facit.

LV. Balanitae duo genera habent, subvirides, et Corinthii aeris similitudine. Illa Copto, haec ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos et Batrachitas mittit: unam ranae similem colore: alteram ebeni: tertiam rubentis e nigro. Baptes, mollis alioqui, odore excellens. Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Haec propter speciem sacratissimo Assyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis nasci, Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, vitrea specie. Baroptenus, sive barippe, nigra, sanguineis et albis nodis: aliis sacra dicitur, velut portentosa. Botryites alia nigra est, alia pinea, incipienti uvae similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bostrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Bronte e capitibus testudinum tonitribus cadit: putantque ea restingui fulmine ictum, si credimus. Boloe nimbo inveniuntur, glebae similitudine.

LVI. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant: nisi quod hanc caeruleae interdum cingunt bullae. Callais sapphirum imitatur, candidior, et litoroso mari similis. Capnitis quibusdam videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, ut suo loco diximus. Cappadocia in Phrygia nascitur, eburi similis. Callainas vocant e turbido callaino. Ferunt plures simul inveniri coniunctas. Catochitis Corsicae lapis est, ceteris maior: mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyritis in Cappadocia provenit. Cepitis, sive cepolatitis, candida est, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testae colorem habet. Cinaediae inveniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidae et oblongae, eventuque mirandae, si modo est fides, praesagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis cerae similis est: Circos accipitri: Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctae. Corallis minio similis gignitur in India et Syene. Craterites inter chrysolithum et electrum colorem habet, praedurae naturae. Crocallis cerasum repraesentat. Cytis circa Copton nascitur candida, et videtur intus habere petram, quae sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa aeris tinnitum reddit, tragoedis, ut suadent, gestanda. Chelidoniae duorum sunt generum: hirundinum colore: et altera parte purpureae nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicae testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis. Melle enim collutam, et linguae impositam futurorum scientiam praestare promittunt: quintadecima Luna, et silente, tota die: decrescente vero, ante Solis ortum: ceteris diebus, a prima in sextam horam. Sunt et chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea vero, quae sit aureis guttis, cum scarabaeo decocta, et deiecta in aquam ferventem, tempestates moveri. Chloritis herbacei coloris est, quam dicunt Magi inveniri in motacillae avis ventre, congenitam ei: ferroque includi iubent, ad quaedam prodigiosa moris sui. Choaspitis a flumine dicta est viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallida die, et in nocte ignea. Chrysopis aurum videtur esse. Ceponides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreae, alias crystallinae, alias iaspideae. Sed et sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula.

LVII. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochos beryllo similis est. Diphyes duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, et ebrietati resistere putatur. Draconites, sive dracontia, e cerebro fit draconum: sed nisi viventibus abscisso nunquam gemmescit, invidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus, qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quaerentes tradit: et viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita praecidere. Esse autem candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur et ariste: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine, viridi colore, cordis speciem repraesentat: tertia cor nigrum ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, divisaque fragmentis testium effigiem repraesentat. Exebenum Zoroastres speciosam et candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cum sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos, eadem amphicome, et hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum Eumeces in Bactris nascitur, silici similis: sed capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren Beli gemmam, sanctissimi deorum sibi, Assyrii appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, caeruleum, igneum, minii, mali. Euneos nucleo olivae similis est, striata concharum modo, non adeo candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua dii facile surgebant. Epimelas fit, cum in candida gemma superne nigricat colos.

LIX. Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis est. Eandem dicunt leucogaeam, et leucographiam appellant, et synophiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis foecunditatem: infantium quoque alligata collo salivam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam et Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica argyrodamanti similis est, paulo sordidior: inveniuntur autem binae vel ternae. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur et in Arbelis. Haec quoque gemma concipere dicitur, et intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguae similis humanae non in terra nasci dicitur, sed deficiente Luna coelo decidere, memoriae quoque necessaria. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit: ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quam corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus et typhoni resistere affirmant. Goniaeam eadem vanitate inimicorum poenas efficere promittunt.

LX. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in vas aquae, fulgorem Solis accendit sanguineo repercussu, maxime Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiae vel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis praecantationibus, gerentem conspici negent. Hephaestitis quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilans. Experimentum est, si ferventem aquam addita statim refrigeret: aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, et aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracitis alternat milvinis nigrisque veluti plumis. Hammitis ovis piscium similis est, et alia velut nitro composita, praedura alioqui. Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiae gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur praedivina somnia repraesentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyaeniae ex oculis hyaenae, et ob id invasae, inveniri dicuntur: et, si credimus, linguae hominis subditae futura praecinere. Haematites in Aethiopia quidem principalis, sed et in Arabia et Africa invenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: hanc non contentus oculorum et iocinerum medicina decorasse, a rege etiam aliquid petituris dedit, et litibus iudiciisque interposuit: in

proeliis etiam ex ea ungi salutare pronuntiavit. Est et alia eiusdem generis, quae vocatur menui ab Indis, xanthos appellata Graecis, e fulvo candicans.

LXI. Idaei dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est et alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, paene sine pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis discurrentibus. Iovis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulvereo aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed raro saturo colore lucet.

LXII. Lepidotis squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriae nomen habens: invenitur et in India. Leucophthalmos rutila alias, oculi speciem candidam, nigramque continet. Leucopoecilos candorem lineis ex auro distinguit. Libanochrus thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniatis eadem videtur, quae smaragdus. De lipare hoc tantum traditur, suffita ea omnes bestias evocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos sicut crystallus albicat.

LXIII. Memnonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, a Medea illa fabulose inventa: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papaver exprimit. Mithrax a Persis accepta est, et Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem varie refulgens. Morochites porracea, lacte sudat. Morio in India, quae nigerrimo colore translucet, vocatur Pramnion: in qua miscetur et carbunculi colos, Alexandrinum: ubi sardae, Cyprium. Nascitur et in Tyro, et in Galatia. Xenocrates et sub Alpibus nasci tradit. Hae sunt gemmae, quae ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhae colorem habet, facie minima gemma: odorem attrita, etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea. Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium.

LXIV. Nasamonitis est sanguinea, nigris venis. Nebritis Libero patri sacra, nomen traxit a nebridum eius similitudine. Sunt et aliae nigrae generis eiusdem. Nympharena urbis et gentis Persicae nomen habet, similis hippopotami dentibus.

LXV. Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, et candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia et brontia, cadere cum imbribus et fulminibus dicitur: eundemque effectum habere, quem brontia, narratur. Praeterea in aras addita ea, libamenta non amburi. Oritis globosa specie, a quibusdam et sideritis vocatur, ignem non sentiens. Ostracias, sive Ostracitis, est testacea durior: altera achatae similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, ut aliae gemmae scalpantur fragmentis eius. Ostracitidi ostrea nomen et similitudinem dedere. Ophicardelon barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inveniuntur et gemmae eodem nomine ac colore, non solum in Aethiopia Indiaque, sed etiam in Samnio, ut aliqui putant, et in litoribus Hispaniensis Oceani.

LXVI. Panchrus fere ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus videatur, numero plurium angulorum cavet. Paneros qualis sit, a Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginae in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei foecunditatem. Quidam hanc pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc auratis guttis, quae inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem et chrysiten vocant, ochrae Atticae assimilata, invenitur in Aegypto. Phoenicitis ex balani similitudine appellatur. Phycitis, algae. Perileucos, fit ab ora gemmae ad radicem usque candido descendente. Paeantides, quas quidam gemonidas vocant, praegnantes fieri et parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiae inveniuntur, specie aquae glaciatae.

LXVII. Solis gemma candida est, et ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldaei adhaerescentem navibus inveniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauritin in ventre viridis lacerti arundine dissecti tradunt inveniri. Sarcitis bubulas carnes repraesentat. Selenitis ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunae continens, redditque eam in dies singulos, crescentis minuentisque numeris: nascitur in Arabia. Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit: quaeque nascitur in Aethiopia Sideropoecilos, ex ea fit, variantibus guttis. Spongitis spongiae nomen repraesentat. Synodontitis e cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtides in litore Syrtium, iam quidem et in Lucania inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringitis stipulae internodio similis, perpetua fistula cavatur.

LXVIII. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, a radice nitrum, medio sanguinem, summo ochram. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis. Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia trium generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis novae Lunae speciem habet curvatae in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleae nucleus videtur: neque est ei gemmae honos, sed ungentium calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis nigerrimi nitoris continet speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, et si quis terat in vino palmeo, et croco, cerae modo lentescere, odore magnae suavitatis. Zmilampis in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoranisceos in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

LXXI. Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem a membris corporum habent nomina: hepatitis a iocinere: steatitis singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros, eiusdem oculus ac digitus dei: et hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens.

LXXII. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperae, scorpitis scorpionis aut colore, aut effigie, scaritis scari piscis, triglitis mulli, aegophthalmos caprino oculo: item alia suillo: et a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aetitis a colore aquilae candicante cauda. Myrmecitis innatam repentis formicae effigiem habet, scarabaeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pavoni est similis, item aspidi, quam vocari chelidoniam invenio.

LXXIII. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro arenis mixto. Cenchritis milii granis velut sparsis. Dryitis e truncis arborum: haec et ligni modo ardet. Cissitis in candido perlucet ederae foliis, quae totam tenent. Narcissitis venis

et odore distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabae similitudinem parit. Pyren ab olivae nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinae videntur. Chalazias grandinum et candorem et figuram habet, adamantinae duritiae. Narrant etiam in ignem additae manere suum frigus. Pyritis nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiae in nigro aut cyaneo, discurrunt e medio fulminis radii. In phlogitide intus ardere quaedam videtur flamma, quae non exeat. In anthracitide scintillae discurrere aliquando videntur. Enhydros semper rotunditatis absolutae, in candore est laevis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. Polytrichos in viridi capillatur, sed defluvia comarum facere dicitur. Sunt et a leonis pelle et pantherae nominatae, leontios, pardalios. Colos appellavit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura eius genera sint. Melichloros est geminus, parte flavus, parte melleus: Crocia croci. Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra spartopolios. Rhoditis a rosa est. Melitis, mali coloris. Chalcitis, aeris. Sycitis, fici. Ratio nominum non est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quae caedatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magisque monstrificae, quibus barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

LXXIV. Gemmae nascuntur et repente novae, ac sine nominibus: ut Lampasci in metallis aurariis una inventa, quae propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut auctor est Theophrastus. Cochlides quoque nunc vulgatissimae, fiunt verius, quam nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusque sine intermissione: ita omni terreno vitiosoque decusso, purgatam puramque glebam, artificum ingenio varie distribui in venas, ductusque maculārum, quam maxime vendibili ratione sectantium: quondamque tantae magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Et alias omnes gemmae mellis decoctu nitescunt, praecipue Corsici: in omni alio usu acrimoniam abhorrentes. Quae variae sunt, et ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturae admirationem in iis venditantes, cum finis nominum non sit, quae persequi non equidem cogito, innumera ex Graeca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud vero meminisse conveniet, increscentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu et colore, mutata saepius nomina in eadem plerumque materia.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum observationem pertinentia dicemus, opiniones secuti auctorum. Cavae aut extuberantes viliores videntur aequalibus. Figura oblonga maxime probatur: deinde quae vocatur lenticula: postea cycloides et rotunda: angulosis autem minima gratia. Veras a falsis discernendi magna difficultas: quippe cum inventum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, sumtis omnibus in suo genere probatissimis. Quin immo etiam exstant commentarii auctorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliaeque translucentes, sardonyx e sarda, item ceterae ex aliis. Neque est ulla fraus vitae lucrosior.

LXXVI. Nos contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversus fraudes muniri decet:) praeter illa, quae in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si graviores sentiuntur: post haec, corpore. Fictitiis pusulae in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, et prius quam ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento, excusant mangones gemmarum. Recusant similiter et limae probationem. Obsidianae fragmenta veras gemmas non scarificant. Fictitiae, scarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia est, ut aliae ferro scalpi non possint, aliae non nisi retuso, verum omnes adamante. Plurimum vero in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes sunt Acesines et Ganges: terrarum autem omnium maxime India.

LXXVII. Et iam peractis omnibus naturae operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe et quacunque caeli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturae obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, servitiis, artium praestantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate caeli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit procurrentis positio in partem utilissimam, et inter ortus occasusque mediam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est praestantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuvenci. Ne equos quidem in trigariis praeferri ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, aeris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: et iis nunc in se gravida pro omni dote varios succos, et frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiae fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

INDEX RERUM.

(*Numerus, qui antecedit comma, librum, qui sequitur, caput designat.*)

Abaculi 36, 67.
Abdomen 11,84. abdomina suum interdicta 8, 61.
Abellinae, nunc Avellanae 15,24.
Abietis consideratio 16, 18 et 19. abies cachryn gignit 16,11. abietis cortex 16, 14. abies apta navigiis 16, 18. quae loca amet 16, 30. abieti folia non decidunt 16, 33. folia pectinum modo 16, 38. abietis germinatio 16, 41. flores et semen 16, 43. rami 16, 53 et 56. radices 16, 56. abies decisis cacuminibus moritur *ib.* 53. abies antennis utilis *ib.* 76 § 1. abietes ubi optimae et pessimae *ib.* abies valide pondus sustinet *ib.* 81. abies quibus apta *ib.* 82. abietis umbra noxia satis 17, 18.
Abies palma, uvae genus, 12, 61.
Abortus e lucernarum odore 7,2.
Abortum facientia 14, 22. 20, 4. *ib.* 84. 21, 84. 24, 11. *ib.* 92. 25, 67. 26, 90. 27, 55. *ib.* 86. 28, 23. 30, 43. 32, 3. 32, 46.
Abortus remedia 20, 21.
Abronis Apellis pictura 34, 36 § 16.
Abrotonum herba 21, 34. ei. genera, sexus, natura, medicinae *ib.* 92. odos qualis *ib.* 18.
Absentium sermones aurium tinnitu praesentiuntur 28, 5.
Absides stellarum 2, 13.
Absinthii herbae consideratio, natura, genera, loca, usus, medicinae 27, 27. quod medicinae aptissimum 13, 2. contra vermes hortorum et olerum 19, 58. in sacris Romanorum 27, 28. ei. medicinae *ib.* absinthium marinum *ib.* 42. 32, 31. absinthio Pontico vescentia, felle carent 11, 75.
Absinthites vinum 14, 19 § 5.
Absyrtus Medeae frater 3, 30.
Abstinentiae exempla 8, 18. 26. 34, 36 § 20.
Abstinentia optima medicina 28, 14.
Acaciae spinae medicinae 24,67.
Acanthi herbae descr. 22, 34.
Acanthi spinae medicinae 24,66.
Acanthicae masticbae 21, 56.
Acanthis avis 10, 83.
Acanthis cui inimica 10, 95.
Acapnon mellis genus 11, 15.
Acarne piscis 32, 53.
Acaron agrion herba 25, 100.
Acaron frutex 15, 7
Acca Laurentia 18, 1.
Accendi quae arbor nequit 12, 8.
Actiaci belli mirum 32, 1.
Accipitrum genera, etc. 10, 9. ubi cum hominibus societas *ib.* 9 et 10. avium non edunt corda *ib.* 10. accipitres ne aves capiant 23, 17. accipitrum generi contraria 28, 29. quo oculos suos sanant 20, 26.
Accius poeta, 34, 23.
Accii Navii statua, 34, 11.
Accius Priscus pictor, 35, 37.
Acenteta quid 37, 10.
Aceratae cochleae 30, 14 et 15.
Aceris arboris genera 16,26. medicinae 24, 31. quando germinet 16, 41. quo tempore semen efficiat *ib.* 43.
Acesis, chrysocolla, 33, 29.
Acetabulum mensura 21, 109.
Acetaria 19, 19 § 3.
Aceti consideratio 14, 25. 23, 27. cum melle mixtum, 14, 21. quomodo ex aqua fiat 21, 48. eo saxa rumpi 23, 27. aceti scyllini natura 23, 28. aceti faecis natura 23, 31. aceto gummi eluitur 24, 1. margaritas resolvit 9, 59. eius vis in muraenis 9, 39.
Achaiae vinum abortum faciens 14, 22. A. victa Romanos corrupit 33, 53.
Acanon herba 22, 10.
Achates gemma 37, 54. lapis 37, 3. a. et annulus Pyrrhi *ibid.* politura pinguescit 37, 65.
Achaemenidum herba 24, 102. 26, 9.
Achilles quam reperit herbam, qua vulnera sanabat 25, 19. 34, 42. Achillis hasta 16, 24. simulacrum a Sillanione factum 34, 19 § 21. a Scopa factum 36,4 § 7 et 8. pictura Parrhasii 34, 36 § 5. Athenionis 35, 40 § 29.
Achillea herba 26,33.82. 25, 103. 26, 90.
Achilleum spongia 9, 69.
Acidula pira 15, 16.
Acidula aqua 31, 2.
Acilius Sthenelus 14, 5.
Acilius M. consul 2, 29. 57. 7, 36.
Acinos herba 21, 52.
Acinorum consideratio 15, 28.
Acipenser piscis 9, 23. 32, 53.
Acoeton mellis genus 11, 15.
Aconiti quid 34, 40 § 32.
Aconiti consideratio, 27,2. sumti remedia 22, 8. 26, 90. 23, 47. 28, 45. 32, 13. unde dictum 27, 2. pantheras perimit 8,41. 27, 2. Cerberi spumis ortum *ib.* quos occidit *ib.* scorpionum ictus curat *ib.*
Acontiae cometae genus 2, 22.
Acopis gemma 37, 54.
Acopos herba qualis 27, 13.
Acorna herba 21, 56.
Acoros herba qualis 25, 100.
Acori herbae medicinae 26, 15. 28. 58. 79. 85. 90.
Acragis sculptor 33, 55.
Acrocorion bulbi genus 19, 30.
Actaeonis cornua fabulosa 11,45.
Acte herba qualis 26, 73.
Acteae herbae descriptio 27,26.
Actia cerasa qualia 15, 30.
Action sive Arction qualis 27,15.
Actus terrae spatium 18, 3.
Aculeata animalia quos non feriant 18, 73. 22, 29. 25, 106.
Aculeatorum ictuum remedia 20, 90. 22, 30. 23, 23. 23, 63. 23, 64. 65. 66.
Aculeorum insectorum consideratio 11, 33.
Aculeos extrahentia 20,84.24,50.
Acus piscis qualis 9, 75.
Acylon arbor quae 16, 8.
Adamantis lapidis consid. 37,14. venena irrita facit *ib.* 15. unde dictus *ib.* sanguine hirci frangitur 20, 1. 37, 15. a sculptoribus expetitur 37, 15. genera sex, *ib.* duritia *ib.* magnitudo 37, 15. cum magnete discordia *ib.*
Adamante sculpuntur gemmae 37, 76.
Adamantis herba 24, 102.
Adarca arundinis aliquid 16,66.
Adarca quid 32, 52.
Adarca herba, et eius effectus 20, 88.
Addax animal 11, 45.
Adelphides palmarum species 13, 9.
Adeps in nuptiis 28, 37.
Adipis consideratio, 11, 85. 28, 38.
Adipem minuentia 32, 31.
Adipe quae animalia pinguescant 11, 86.
Adiantum herba 22, 30.
Adianto aeterna folia 21, 60.
Aditiales coenae 10, 23. 29, 14.
Adipsateon arbor 24, 69.
Adipsos palmae genus 12, 47.
Adipsos herba quae 22, 11.
Adonis piscis 9, 31.
Adonidis hortus 19, 19 § 1.
Adonium herba qualis 21, 34.
Adorationis mos 28, 5.
Adoreum, ante far dicebatur 18, 19. ubi serendum 18, 46.
Adorea quid, et unde dicta 18,3.
Adrachne arbor qualis 13, 40. 16, 33. 17, 37 § 9.
Adramyttium oppidum unguento oenanthino nobilitatum 13,1.
Adriana vina optima 14, 8 § 5.
Advenis nocentia animalia 8,84.
Adulterini filii quomodo a Psyllis deprehenduntur 6, 36.
Adulteratio odorum 12, 14. 19.
Adulterio nobilitati 29, 5.
Adulterii evitandi exemplum 8, 5. 17. 10, 3.
Adulteros foeminae ne diligant 42, 18.
Adudunephros gemma 37, 71.
Adustionis remedia 20, 27. 28. 22, 23. *Quaere etiam Ambustorum.*
Adynamon, vini genus, 14, 19 § 1.
Aedes qua arena construantur 36, 54.
Aedium construendarum leges 36, 55.
Aedificia Romae quae nobilissima 36, 24.
Aedificium sine ferreo clavo, 36, 23.
Aedilitas Caesaris mira 33, 16.
Aedemon libertus 5, 1.
Aegimii senectus 7, 49.
Aegineta fictor 35, 40 § 41.
Aegineticum aes 34, 3. 5. 6.
Aegisthus, 35, 40 § 40.
Aegle, Aesculi fil. 35, 40 § 31
Aegoceras herba, 24, 120.
Aegocephalus avis, 11, 80.
Aegophthalmos gemma, 37, 72.
Aegylops herba 18, 44 § 2.
Aegylops glandis genus 16,8.13.
Aegylops bulbi genus 19, 30.
Aegylopa herba, 25, 93.
Aegylopis morbi remedia 20, 56. 21, 77. 23, 81. 25, 93. 27, 80. 29, 38. 35, 37.
Aegyptus accommodatissima unguentis 13, 6. A. qualis Alexandri tempore 13,21. Aegypti vina qualia 14, 9. olivae quales 15, 4. factitium oleum 15, 7. non gerit cerasos 15, 30. Aegypti myrtus odoratissima 15, 37. arbores ubi folia nunquam amittant 16, 33. A. aestibus fertilis frugum fit 17, 3 18, 21. A. legumina die tertio nascuntur 18, 10 § 2. fruges cito maturescunt 18, 10 § 6. amylum 18,17. A. similaginem qualem conficit 18, 20 § 4. ob Nili incrementum fertilitas 18, 47. Aegyptum septem diebus a Sicilia navigatur 19, 1. Aegypti linum 19, 2 § 1. A. nebulosa 21, 18. flores sine odore 21, 40. Aethiopiam quondam bello attrivit 6, 35. Aegyptus frugum fertilis 21, 45. colocasiam nobilissimam habet *ib.* herbis nobilis 25, 5. Aeg. nitrum quale 31, 46 § 2. ova 10, 75. ficus 13, 13. persicus 13, 16. prunus 13, 19. spina 13, 16. 19. coronae 21, 3. cuminum 20, 58. calami 16, 64
Aegyptii unguentis delectati 13, 2. Aegyptiam mulierem septenos uno partu produxisse 7. 3. Aegyptii quo corpora defunctorum servent 16, 21. omni mense serunt oleas 17, 30 § 4. quidam cur singula milia annorum vixisse prodantur 7, 49. A. sacerdotum lineae vestes quales 19, 2 § 3. Ae. raphanum celebrant 19, 26 § 1 et 4. cepas alliumque inter deos habent 19, 32. non edunt brassicam 20, 38. medici 26, 3. Aegyptiae spinae differentiae et medicinae 24, 67. literae 36, 14 § 2. argentum 33, 46. Aegyptii picturae inventores 35, 5. Ae. et Persarum praelium 35, 40 § 36. Ae. crocodili adipe aegrotos ungunt 28, 28. Ae. numinis vice Apim bovem colunt 8, 70. cadavera asservant 11, 70. quae invenerunt 7, 57. 58. quibus herbis utantur in cibis 21, 62. Ae. quis morbus peculiaris 26, 3. 5. regum ingentes pecuniae 13, 16. annus dierum triginta 7, 49.
Aegyptilla gemma 37, 54.
Aegyra sacerdos 28, 41.
Aegythus avis cui inimica 10,95.
Aeizoum herba 24, 105. 25, 95. 102. 26, 28. 26, 79. 64. 66. 69. 74. 85. 87. 92.
Aelius Gallus primus Arabiam subigit Romanis 6, 32.
Aelius P. quo anno consul 18,46.
Aelius Stilo scriptor 9, 59. 33, 7. 37, 4.
Aelius Catus consul 33, 50.
Aemilii Lepidi interitus 7, 54.

Aemilius Lucius censor 35, 57.
Aemilius L. consul 29, 6.
Aemilius M. consul 34, 14. 35,4.
Aemilia basilica 35, 4.
Aelii C. trib. pl. statua 34, 15.
Aelius Tubero 7, 53.
Aeneae nutrix 3, 12.
Aeneae pictura 35, 36 § 5.
Aeolus quis 7, 57.
Aeoli inventa *ib.*
Aequinoctialis circulus 2, 75.
Aequinoctii ratio 2, 17.
Aera frumenti genus 18, 44 § 3.
Aequinoctiorum dies 18, 59. 18, 66 § 1.
Aes ubi primum repertum 4, 21. 7, 57. 34, 1. a Servio rege primo signatum 18, 3. 33, 13. signatum nota pecudum *ib.* coronarium quale 33, 46. 34, 20. alienum quod, et unde dictum 33, 47. aes alienum ingens 36, 24 § 2. aes ubi optimum 21, 44. Corinthium quale 34, 2 3. regulare quod 34, 20. ubi nobile *ib.* aes trahentia ad se 36, 24 § 8. 37, 13. aes quo virus accipit 28, 23. in massa mergitur, dilatatum fluitat 2, 106. aeris metalla 34, 1. 34, 18. 34, 20. aeris effigies quae apud veteres 18, 3. 33, 13. aeris gravis poena 33, 13. inauratio quomodo 33, 20. effossio 34, 2. prima nobilitas 34, 4. 34, 19 § 3. differentiae 34, 20. servandi ratio 34, 21. mixturae 34, 20. usus 34, 21. floris consideratio 34, 24. squamae *ib.* aeris alieni comitem esse miseriam 7, 32. aeris aeruginis faciendae ratio, ac eius usus 34, 26. 28. aeris metalla a Cynira reperta 7, 57. aera conflare et temperare, a quo repertum 7, 57. aera militum 34, 1. aere quae fiunt 34, 6. aere publicae constitutiones inciduntur 34, 21.
Aerarium unde 21, 43
Aeraria fabrica reperta 7, 57.
Aerariae officinae polline utuntur 18, 20 § 2.
Aerarii tribuni 34, 1.
Aeroides gemmae 37, 20.
Aerizusa gemma 37, 37.
Aerugo quo compescitur 34, 48.
Aeruginis in medic. usus 25, 19.
Aesalon accipitrum genus 10, 9. 95.
Aeschines med. 28, 10.
Aeschines de Demosthene 7, 30.
Aeschinis exilium 7, 31.
Aeschylus poeta 10, 3. 44.
Aesculapius de vita hominum 7, 50. cur fulmine ictus 29, 1. Tyndaridam revocavit ad vitam *ib.* filiae plures 35, 40 § 31. ei. aedi theriacae compositio incisa 20, 100. A. simulacrum 34, 19 § 12 et 19. A. pictura 35, 40 § 31. A. aedes cur extra urbem 29, 8. A. inventum 30, 22. A. et Dianae simulacrum 36, 4 § 6. Aesculapio cur dicatur anguis 29, 22. anguis Romam advectus *ib.*
Aesopus philos. 26, 17.
Aesopi histrionis patina ingentis pretii 10, 72. A. filius quis, et eius luxus *ib.* A. histrionis luxus 35, 46.
Aestatis tempestates 2, 39.
Aestates ubi binae anno 6, 21.
Aestivi flores qui 21, 39.
Aestus aquarum causae 2, 99. 100.
Aetas in arboribus 16, 51.
Aetates longissimae 7, 47. 50.
Aetatis humanae ratio 11, 74.
Aethiopia miraculis scatet 7, 2. quando eam Romana intravere arma 6, 35. Hispanos cum commercii causa potere 2, 67. eius arbores 12, 48. eius gemmae 37, 25. 35. 42. 60.
Aethiopicum siser optimum 20, 18.
Aethiopica lina ex quibus 19, 2 § 3.
Aethiopes non aliam frugem quam milii hordeique novere 18, 24.
Aethiops Vulcani filius 6, 35.
Aethiopis herba 27, 1. 3. 24, 102. vis eius 26, 9.
Aetitis lapidis consideratio, natura, genera, locus 36, 39. eius in medicinis usus 30, 44. 9, 51. in aquilarum nidis reperitur 10, 4. 30, 44. 37, 58. 72.
Aëris lementi consideratio 2, 4. aër purus ubi 2, 21. aër inani similis 2, 38. aëre in ipso quae fiunt *ib.* aër sine sapore, odore, succo 15, 32. aëre solo pascitur Chamaeleon 8, 51.
Affectuum hominis indicia maxime in oculis 11, 51. 54.
Afranius C. consul 2, 67.
Africa quomodo vina condit 14, 24. A. aestibus fertilis 17, 3. A. unius diei navigatione a Roma 19, 1. A. quomodo elephantes capit 8, 8. A. semper aliquid novi affert, proverbium 8, 17. A. cervos non gignit 8, 51. A. arbores 13, 29. 30 31. 32. ficus 15, 19. 20. campus apud Byzacium fertilissimus 17, 3. oleae maxime fertiles 17, 19. oleae quem locum ament 17, 30 § 2. triticum optimum 18, 12 § 1 et 2. arva ubi fertilissima 18, 51. tubera optima 19, 15. scorpiones 5, 7. animalia qualia 10, 94. noctes roscidae 2, 62. Africam praefatur qui in Africa aliquid destinat 28, 5. Africa tota subacta 7, 27. *Reliqua quaere in indice geogr.*
Africanum cuminum 20, 57.
Africani maternus avus M. Valer. 15, 38.
Africus ventus quem Graeci Liba dicunt 2, 46. 48. 18, 77 § 1. pecus facit concipere 18, 77 § 2.
Agamemnonis pictura 35, 36 § 5.
Agamemnonis Delphica platanus 16, 88.
Agaricum fungi genus 16, 13. 25, 57. eius medicinae 26, 18. 19. 21. 27. 40. 48. 58. 68. 69. 76. 85. 90.
Agatharchi pictura 35, 40 § 38.
Agatharchides scr. 7, 2.
Agelades statuarius 34, 19.
Agelastus quis 7, 18.
Agerati descriptio 27, 4.
Ager quis optimus 17, 3.
Ager qualis esse debeat 18, 7 § 4.
Aglosthenes 4, 22.
Agogae fossae minerales 33, 21.
Agri colendi ratio 18, 8 § 1. agri prius culti quam vineae 18, 5. imperatorum manibus colebantur 18, 4. agri pinguis signa 18, 6. agrum male colere, censorium probrum 18, 3. agrum optime colere non expedit 18, 7 § 4. agrorum limitatio 18, 76.
Agraria lex a quo promulgata 8, 78. qualis et a quo sublata 7, 31.
Agricolae quo die vocentur ad munia 18, 65 § 2. non adspiciunt stellas, sed signa habent alia 18, 66 § 2. milites fortissimi 18, 6. Agricolis quid foedissimum 17, 19. tempus vegetissimum 18, 65 § 2 et 3.
Agriculturae oracula 18, 8 § 1. laus abunde 18, 3. 6. agriculturae quae sint necessaria 18, 5. 6. agriculturae coelestium scientia necessaria an non 18, 56. agriculturae totius brevis replicatio 18, 60.
Agesander statuarius 36, 4 § 11.
Aglaophon pictor 35, 36 § 1.
Aglaophotis herba 25, 5.
Aglaus felix ab Apolline iudicatus 7, 47.
Agnon arbos qualis 24, 38.
Agnos castrandi tempus 8, 75.
Agnonis Teii luxus 33, 14.
Agogae quid 33, 21.
Agoracriti sculptoris opera 35, 46.
Agria uvae genus, 23, 13.
Agrion quid Graecis 19, 26 § 3.
Agriopas 8, 34. 7, 57.
Agrios Crethmos herba 25, 96.
Agrippa M. qualis 7, 6. ei. filiae, *ib.* aceto pedes sanat 23, 27. ei temulentus Cicero F. scyphum impegit 14, 28. ab Augusto bello Siculo corona donatur 16, 3. Pantheum aedificat 34, 7. 36, 4 § 11. rusticitati quam deliciis propior 35, 9. picturis delectatus *ib.* eius Thermae quales *ib.* et 34, 19 § 6. 35, 9. 36, 64. ingentia opera 31, 24. 36, 24 § 1 et 3.
Agrippae Menenii paupertas 33, 47.
Agrippae unde dicti 7, 6.
Agrippina Neronis mater, et eius maritus 7, 49. 16, 91.
Agrippina uxor Tiberium boleto perimit 22, 46.
Agrippina Claudii imp. coniunx 10, 43. 59. 35, 58.
Agrippinae Claudii paludamentum 33, 19.
Agrippina quoties peperit 7, 11.
Agrippina Neronis mater 7, 11. 16, 91.
Agrippinae duae 7, 6.
Agrium nardi species 12, 26.
Agrium nitri genus 31, 46 § 1.
Aiacis cruore hyacinthus flos natus 21, 38. ei. picturam Caesar Veneri dicat 28, 46. 35, 36 § 1 et 5. 35, 40 § 30.
Aigleuces vinum 14, 11.
Aizoi herbae consideratio, nomina, natura, usus, medicinae 13, 30.
Alabandica rosa 21, 10.
Alabandicus lapis 36, 13.
Alabandica gemma 37, 25.
Alabastrum aptissimum unguentis servandis 16, 64. 36, 12.
Alabastrites lapis 36, 12. 44. 37, 18.
Alabastrites gemma 37, 54.
Alabetae pisces 5, 10.
Alarum odoris remedia 21, 83. 22, 43. 31, 46 § 4. 35, 52.
Alaternus arbor nullum semen aut fructum fert 16, 45.
Alauda avis 11, 44.
Albae spinae medicinae 24, 66.
Albanae ficus unde 15, 21.
Albānum vinum 14, 4 § 4. 14, 8 § 3.
Albicerata ficus 15, 19.
Albinus censor quando 7, 49. rex sacrorum 11, 71.
Albinus Spurius Furium venefícii accusat 18, 8 § 2.
Albo in hoc non eras, proverbium, prologo I. libri.
Albuco herba qualis 21, 68.
Albuelis uva 14, 4 § 5.
Albulae aquae 31, 6.
Alcaeus 22, 43.
Alcamenis statuarii opera 34, 19. 36, 4 § 3. 34, 19 § 12. ei. et Agoracriti certamen 36, 4 § 3.
Alce fera 8, 16.
Alcea herba 27, 6. ei. medicinae 26, 12. 28. 80. 81.
Alchidas Rhodius 36, 4 § 5.
Alcibiades gloriam in bibendo meruit 14, 28.
Alcibiadis statua Romae 34, 12. ei. simulacrum, et eius mater 34, 19 § 30.
Alcibion herba quae 27, 22.
Alcimachi pictoris opera 35, 40 § 32.
Alcinoi hortus 19, 19 § 1.
Alcisthene pictrix 35, 40 § 43.
Alcippe elephantum peperit 7, 3.
Alcman pediculari morbo consumptus 11, 40.
Alcmenae statua 34, 19 § 12.
Alectoria gemma 37, 54.
Alectorolophos herba 27, 23.
Alex piscis 31, 44. 32, 45.
Alec Apicii 9, 30.
Alexander ubi equitatu paene orbatus sit 12, 18. Darium ubi debellavit 6, 16. contra Iudaeos 12, 54. Darii castris expugnatis cepit scrinium unguentorum 13, 1. 7, 30. in Gedrosis 13, 9. persica arbore coronari victores voluit 15, 13. hedera exercitum exemplo Bacchi coronat 16, 62. tinctis velis navium utebatur 19, 5. apud Priapum oppidum Hellespontum traiecit 4, 24. ubi planitiem intercidi iussit 5, 31. quosdam vetuit piscibus vivere 6, 25. ubi inutiles milites reliquit 6, 31. Thebas capit 34, 19 § 4. a quo servatus *ib.* 19 § 8. Campaspen amicam Apelli dono dedit 35, 36 § 12. a quo in gemma sculpi voluit 7, 38. 37, 4. quo veneno obiit 30, 53. Lysimachum cum leone includit 8, 20. quem Neptuni sacerdotio praefecerit 9, 8. a quo tantum pingi voluit 7, 38. 35, 36 § 12. quibus usus navibus 7, 57. ei. navigatio 2, 67. apud Arbelam victoria 2, 73. Homeri, Pindari, Aristotelis amator 7, 30. Alexandri terminus 12, 12. Alexandri paedagogus Leonides 12, 32. Alexandri milites palmis strangulati 13, 9. milites quid de Indico mari 13, 51. seipsum vincere consuetus 35, 36 § 12. ei. crudelitas 8, 21. intemperantia arguitur 14, 7. ei. atavus Perseus fuit 15, 13. A. milites quid de Tylo insula 16, 80. A. apud Tyrum gesta 5, 17. pictura 35, 36 § 20 35, 37. cervi cum torquibus aureis 8, 50. equus mirus, et in eius honorem condita urbs 6, 23. 8, 64. A. classis thynnorum multitudine infestata 9, 2. A. simulacrum 34, 19 § 6 et 7 et 14. 35, 36 § 15. Alexandrum militia sordidum taedebat unguenti 7, 36.
Alexander polyhistor 3, 21. 9, 56. 13, 39. 16, 6. 36, 17.
Alexandri Paridis pictura 34, 19 § 16.
Alexandriam ex Sicilia septem diebus navigatur 19, 1.
Alexandrina laurus 15, 39. 23, 80. vitis 14, 4 § 9. pyra 15, 16. ficus 15, 19. vestes quales 8, 74. panis qualis 20, 58.
Alexipharmacon unguentum quod 21, 84.
Alexis statuarius 34, 19.
Algae herbae consideratio, natura, genera, usus, bonitas 9, 25. 27, 25. 32, 22. ei. medicinae 13, 48.
Algidensis raphanus 19, 26 § 3.
Alica 18, 27 18, 29 § 2.
Alienis magis quam nostris utimur 29, 8.
Alienarum rerum hominibus summa cupiditas, satietas suarum 12, 38.
Alimon visci genus auro inimicum 17, 37 § 10.
Alisma herba 25, 77.

Alites aves quae 10, 22.
Allii consideratio 19, 34. allium Aegyptii pro deo colunt 19, 32. coctum utilius crudo 20, 23. semine etiam provenire 19, 34. quomodo diutius servari potest. *ib.* in arvis sponte nascens *ib.* allium et helleborum contraria 25, 21. a. quae animalia fugiunt 29, 25. a. medicamenta ruris plura 19, 34. ei. medicinae 20, 23. vitia *ib.* genera 19, 34. foetor quomodo tollitur *ib.* satio et cura *ib.* decocti nullus foetor 18, 47.
Alnus arbor nullum semen aut fructum fert 16, 45. alni utilitas 16, 68. umbra 17, 18. alni aquosis gaudent 16, 30. alno folia crassissima 16, 38.
Aloes natura, usus, loca 27, 5. in vino 14, 8 § 5.
Alopecuros herba qualis 21, 61.
Alopecis uva 14, 4 § 9.
Alopecias piscis 32, 53.
Alopeciae medicinae 20, 20. 27. 50. 82. 99. 21, 74. 19, 24. 22, 30. 32. 23, 42. 57. 77. 24, 7. 10. 23. 50. 74. 109. 25, 83. 109. 27, 111. 32, 22. 34, 45. 55. 28, 31. 46. 29, 34. 32, 52.
Alpini quomodo vina condant 14, 27.
Alpium ferae quales 8, 79. 81. arbores optimae 16, 26. 76. Alpes Annibal exsuperat 36, 1.
Alsines herbae consideratio 27, 8.
Alsiosis quae prosint 20, 51. 22, 51.
Altani venti qui 2, 44.
Altercum herba quae 25, 17.
Althea malvae genus 20, 84.
Altheae medicinae 20, 54. 87.
Alvearium consideratio, situs, materia 21, 47.
Alum, id est, allium sponte nascens 19, 34. 27, 24.
Aluminis genera, usus, natura 35, 52. a. Melinum *ib.*
Alutatio quid 33, 17.
Alvinis utilia 21, 100.
Alvum turbantia 22, 73. alvi materia qualis 11, 77. 79. alvus plurimum negotii exhibet 26, 26. alvum laxantia 19, 26 § 2.
Alvi tumentis remedia 20, 18. 26.
Alvum firmantia sistentiaque 20, 18. 22. 26. 31. 34. 48. 74. 84. 86. 92. 98. 21, 71. 89. 22, 21. 30. 38. 45. 53. 59. 61. 62. 63. 67. 23, 5. 7. 23, 20. 21. 23. 27. 38. 53. 57. 59. 60. 62. 63. 69. 70. 73. 79. 81. 24, 2. 12. 19. 28. 36. 38. 47. 56. 70. 72. 73. 74. 88. 98. 118. 26, 28. 29. 31. 33. 34. 53. 61. 83. 90. 27, 20. 24. 43. 46. 60. 68. 87. 88. 32, 31. 35, 13. 51. 28, 21. 34. 27, 109.
Alvum mollientia purgantiaque 14, 22. 19, 26 § 2. 19, 40. 20, 14. 23. 33. 38. 69. 83. 86. 87. 89. 21, 74. 83. 98. 101. 22, 15. 29. 31. 53. 54. 70. 72. 23, 14. 16. 23. 40. 50. 62. 63. 70. 71. 72. 78. 79. 80. 24, 14. 15. 16. 20. 23. 33. 35. 36. 38. 47. 49. 55. 58. 70. 82. 89. 92. 25, 18. 22. 26, 34. 35. 36. 37. 39. 44. 27, 5. 7. 10. 20. 27, 60. 66. 91. 92. 93. 94. 28, 42. 33. 29, 25. 31, 42. 32, 21. 31 31, 30.
Alypon 27, 7.
Alysson herba 24, 57.
Amara non sunt eadem omnibus 22, 51.
Amaraci consideratio, nomina, satio 21, 35. 39. 93. ei. odor qualis 21, 18.
Amaracinum unguentum 13, 2. oleum, et ex eo medicinae 21, 93.
Amaranti floris consideratio 21, 23.
Amatorium, quaere Amor.
Amasis Aegypti rex 36, 17 § 2. ei. thorax 19, 2 § 2.
Amazonum praelii caelatura a quo 36, 4 § 4. simulacra in Ephesiae Dianae templo 34, 19. 34, 19 § 15. connubia unde 6, 7.
Ambraciotes vinum 14, 9.
Ambrosiaca uva 14, 4 § 8.
Ambrosiae herbae descriptio 27, 10. 31. 40.
Ambula intubi genus 20, 29.
Ambustorum remedia 20, 82. 84. 97. 26. 21, 96. 22, 32. 38. 59. 64. 70. 23, 3. 41. 44. 46. 63. 79. 81. 24, 5. 19. 29 (2). 33. 47 (2). 48. 64. 92. 94. 26, 80. 27, 10 16. 21. 32, 35. 33, 34. 35, 52. 36, 25. 38. 28, 25. 37. 68. 29, 11 (2). 31, 46 § 4.
Amentia quo iuvetur 20, 54.
Ameriae coelestes acies in aëre visae 2, 58.
Amerimnon herba 25, 102.
Amerina pyra 15, 16.
Amerina poma qualia 15, 17.
Amerina arbor 24, 37.
Amerinae scopae quales 24, 36.
Amethystus gemma 37, 40.
Amethystus color 21, 22.
Amethysti color qualis 9, 65. 21, 48. 37, 21.
Amethystizontes gemmae 37, 25.
Amia piscis 9, 19.
Amianti lapidis consideratio 20, 48.
Amicae res inter se 7, 36. 10. 19. 52. 53. 16, 29. 19, 45. 20, 1. 22, 29. 24, 1. 28, 81. 32, 15.
Amicitiae summae exempla 7, 36. 35, 36 § 12. Amicitiae pictura 35, 36 § 19. amicitias conciliantia 25, 59. amicitiae et inimicitiae aquatilium 9, 88.
Amiternina uva 14, 4 § 7.
Ammium in theriaca 20, 100.
Ammi cumini genus, et ex eo medicinae 20, 58.
Amometus 6, 20.
Amomi fruticis cons. 12, 28. eius uva, *ib.*
Amomon herba 26, 19
Ammonitrum quid 36, 66.
Amor corollas invenit 21, 3. amorem mitigantia tollentiaque 30, 53. 31, 17. concitantia 32, 18. inhibentia *ib.* amores qua herba redeant 21, 102.
Amabilis qua ratione quis fiat 22, 9.
Amatoria 25, 7. amatoria dissolventia 28, 29. amatoriis efficacia 8, 34. 9, 41. 13, 52. 20, 15. 25, 102. 27, 34. 27, 99. 28, 6. 28, 27. 30, 49.
Ampelitidis terrae medicinae 35, 57.
Ampelodesmos herba 17, 35 § 26.
Ampeloprason herba, et ex ea medicinae 24, 86.
Ampeloleuca uvae genus 23, 16.
Ampelos 23, 14.
Ampelos agria herba quae 27, 27.
Ampelos herba Chironia 25, 16.
Amphiaraus 16, 88.
Amphictyones 7, 37. 35, 36 § 2.
Amphictyon somniorum interpretator 7, 57.
Amphilochus 18, 43.
Amphimalla 8, 73.
Amphemerinos febris 28, 66.
Amphion Catuli Q. libertus 35, 58.
Amphion pictor 35, 36 § 10.
Amphionis simulacrum 36, 4 § 10.
Amphion quae invenerit 7, 57.
Amphisbaena serpens 8, 35. calcata abortum facit 30, 43. dolores nervorum tollit 30, 36. ei. morsus remedia 20, 82. 30, 36. 43.
Amphistrati statuarii opera 36, 4 § 10.
Amphitane gemma 37, 54.
Amphitheatrica charta 13, 23.
Amphitus auriga 6, 5.
Amphorae mirae Lentuli 36, 12. duae consecratae Erythris 35, 46.
Amplitudo rerum damno interdum est 16, 81.
Ampullacea pyra 15, 16.
Amuletum herba 25, 67.
Amuletum remedii genus 37, 12.
Amurcae olei cons. 15, 7. amurca olivae quid 15, 4. amurcae in arborum medicaminibus 17, 47. amurcae medicinae 23, 33.
Amyclano in sinu Caecuba vina interiere 14, 8 § 1.
Amycus, Bebrycum rex ubi interfectus 16, 89.
Amygdalarum medicinae 23, 75.
Amygdalus 15, 24. primo floret 16, 42. facile fructum perdit 16, 46. 17, 2. quando serenda 17, 30 § 4. amygdalae amarae quomodo dulces fiant 17, 43. amygdalina quae dicantur 15, 20. amygdal. oleum 15, 7. 23, 37.
Amylon et ex eo medicinae 22, 67. 18, 16. 19. 18, 14.
Amymones sculptura 37, 3.
Amynaea uva 14, 4 § 1 et 2. 14, 4 § 8. 14, 5.
Anabasis herba 26, 19. 20.
Anacampserotis herba 24, 102.
Anachites, id est, adamas 37, 15.
Anacreontis poetae mors 7, 5. 49.
Anadyomene Venus a quo picta 35, 36 § 12 et 15.
Anaitidis deae templum 33, 24.
Anagallidum herbarum medicinae 26, 19. 35. 49. 67. 68.
Anagallis herba 25, 92.
Anagyros herba 27, 8.
Anaglypta vasa 33, 49.
Anagnia capta Romanus populus *stipendio liberatur* 34, 11.
Anachitis gemma 37, 73.
Anapauomenos ob mortem fratris moriens 35, 36 § 19 et 20.
Anaphorae quae 7, 50.
Anarrhinos herba 25, 80.
Anataria aquilarum genus 10, 3.
Anatum incubatio mira 10, 76. volatus qualis 10, 54. a. quo sese purgant 8, 41. ex gallina natae, mox aquam repetunt 10, 76. futura praesagiunt 18, 87. Ponticae veneno vivunt 25, 6. a. in medicinis usus 29, 33. 36. 38.
Anaxagoras quando, et quid ab eo praedictum 2, 59. ei. de sole opinio *ib.*
Anaxander pictor 35, 40 § 42.
Anaxarchi patientia 7, 23.
Anaxilaus scriptor 19, 4. 25, 95. 28, 49. 30, 22.
Anaxilaus medicus 35, 50. 32, 52.
Anaximander primus de coelo scripsit 2, 6. 78. quo tempore vixerit *ib.* 4, 20. 7, 57. 18, 57. terrae motum praedixit 2, 81.
Anaximenes gnomonicen invenit 2, 78.
Ancaei pictura Apellis 35, 36 § 16.
Ancora a quo reperta 7, 57.
Anchusa herba 22, 22. 27, 37. 13, 2. 21, 49. 59.
Anconae vinum quale 14, 8 § 5.
Ancus rex aquam in urbem ducit 31, 24. quot salis modia populo dedit 31, 41.
Andrachne herba 13, 40. agria *ib.*
Andreas medicus 20, 76. 22, 49. 32, 27.
Androbii pictoris opera 35, 40 § 32.
Androbulus sculptor 34, 19 § 26.
Androcydes pictor 35, 36 § 3.
Androcydis ad Alexandrum epistola de vino 14, 7. idem contra ebrietatem 17, 37 § 10.
Androdamas gemma 36, 38. 37, 54.
Androgyni 7, 2. 3.
Andromedae pictura 35, 40 § 28.
pater ubi regnavit 6, 35. ubi beluae obiecta 5, 34. 9, 4.
Andromeda liberta Iuliae Augustae 7, 16.
Androsacis herbae consideratio 27, 2. 9.
Androsaemi herbae consideratio 27, 10. 20.
Anemone herba 21, 38. 59. 27, 85 ei. medicinae 21, 94. unde dicta *ib.*
Anethum culinis et medicis nascitur 19, 52. in theriaca 20, 100. ei. natura medicinaeque 20, 74.
Angeronae deae historia 3, 9.
Anginae remedia 20, 3. 21. 23. 57. 73. 90. 92. 21, 76. 22, 49. 50. 23, 29. 32. 77. 24, 23. 24. 73. 111. 113. 25, 6. 20. 26, 11. 93. 27, 28. 91. 104. 28, 10. 26. 51. 30, 12. 32, 18. 28. 33, 28 34, 31.
Anguillarum consideratio 9, 38. 83. 10, 87. binae iis pinnae 9, 37. a. manu vescentes 32, 7. ear. procreatio 9, 74. a. mirae magnitudinis 9, 2.
Anguium consideratio, natura, medicinae 29, 22. 30, 12.
Anguis quando sine veneno 29, 22. Aesculapio dicatus *ib.* quando membranam exuunt, et quomodo 8, 54. 49. 33, 4. ex spina hominis gigni 10, 85. ubi non noceant a. 8, 84. a. pascitur in aedibus Romae 29, 22. a. genus pulcherrimum *ib.* a. insunt multa remedia *ib.* a. qua herba oculis succurrat 8, 41. a. et mustelae et sues dissident 10, 95.
Anguinae vernationis membranae medicina 30, 8. anguinum ovum quid 29, 12 (2). anguini cucumeris consideratio 19, 29. anguini dentis remedium 30, 8.
Anhelatorum remedia 22, 49.
Animal nullo cibo vivens 28, 29. clarissime omnium cernens 28, 32. per diem tantum vivens 11, 43. quis primus occidit 7, 57. carens sexus differentia 10, 87. quodlibet ubi absumatur 6, 26. nullum odoratum nisi pantherae 19, 25. feritas quo mitigetur 24, 102. quae, quam materiam non attingant 16, 24. 28. 62. 17, 47. 18, 23. 36. 23, 41. 24, 113. solertia 8, 12. 10, 48. 20, 51. sapientissima quae 22, 57. omnia noscunt sibi salutaria praeter hominem 27, 2. a. deus cur fecerit 27, 120. a. peregrinorum in medicina usus 28, 24. sq. pavidissimum chamaeleon 28, 29. fere omnium in medicinis usus 28, 42. 30, 7 et 8. inimicitiae amicitiaeque 8, 12. 9, 88. 10, 52. 95. miracula 30, 53. terrestrium consideratio, libro 8. animalium anima index 8, 19. visu homines necantia 8, 32. quaeque commoda, adversaque natura norunt 8, 38. animalium prognostica 8, 42. 58. 18, 57. prodigia 8, 63. quae victimae aptissima 8, 70. quae stultissima 8, 75. 77. semiferae quae 8, 79. sq. media inter placida feraque 8, 82. 11, 11. quae quibus in locis non sint 8, 83. advenis nocentia, indigenis innoxia 8, 84. quae minima et quae maxima 9, 1. 2. 4. sq. putrefactione genita 10, 4. 87. quae nihil discunt 10, 62. sq. in pedes nasci contra naturam 7, 6. 10, 74. diversus coeundi modus 10, 83. sq. quae singulos gignunt *ib.* caecos foetus

parientia *ib.* varia generatio 10, 84. in utero situs *ib.* 84. sq. astus ac solertia 8, 12. 36. 37. 50. 54. 57. 61. 59. 9, 45. 51. 52. 55. 67. 10, 49. 51. 52. 32,5. quorundam stoliditas 8, 84. 9, 74. sensus 10, 88. 94. a. terra viventia 10, 92. in igne viventia 11, 42. quorundam cibus et potus 10, 93. ubi tota aestate non bibunt 10,94. quae dissident conveniuntque inter se 10, 95. a. somni descriptio 10, 97. quibus cibi exitus non est 11,10. membrorum omnium descriptio 11, 44. animalium pilis differentia 7, 4. sq. per mammas differentia 11, 95. omnia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant 11,105. animalium ex membris medicinae 28, 1. a. perfectiora caeteris mundi partibus 7, 1. caetera cur in suo genere similia 7, 10.

Anima carens nihil vivit 12, 1. animae post mortem consideratio secundum Plinium 7, 56. sq. a. cum corpore interire secundum Plinium *ib.* a. humanas partem caeli secundum Hipparchum 2, 24. a. quorundam relicto corpore errasse diu 7, 53.

Animantia caetera homine feliciora, ac eorum cura qualis 2, 5. 7, 1.

Animi impetus cibo mollitur 22, 29. tristitia quomodo tollitur 24, 15. pictura a quo primum 35, 36 § 19. maxima indicia in oculis 11,54. animus in oculis inhabitat *ib.* in corde 11, 69. subtilitas in sanguine 11, 92. sollicitudo quo propitiatur 11, 22. animos mitigantia 22, 51.

Anisi natura, usus, medicinae 20, 72. ubi laudatissimum 20, 73. in theriaca 20, 100. aniso panis conditur 20, 72.

Anistii velocitas 7, 20.

Anitiana pira 15, 16.

Anitianae lapicidinae 36, 49.

Anitius Q. aedilis curulis 33, 6.

Annales 2, 54. 8, 54. 78. 82. 10, 17. 25. 30, 52. 34, 11. 8, 5.

Annaeus Serenus fungis peremtus 22, 47.

Annibal Alpes exsuperat 36, 1. M. Sergium in cateuis habuit 7, 29. captivos inter se dimicare coegit 8, 7. captivum elephanto obiecit *ib.* quo anno superatus, prodigia visa sunt 18, 46. ei. castra ad 3. lap. ab Urbe 15, 20. Dianae templo pepercit 16, 79. ubi sepultus 5, 43. hastam intra muros Romae eiaculavit 34, 15. ei. in Hispania fodinae 33, 31. Romae statuae tres 34, 15. amor meretricius 3, 16.

Annii Plocami libertus 6, 24.

Annii Fecialis statua 34, 13.

Annonae caritas unde 18, 68 § 3.

Annorum differentiae apud varios 7, 49. anni diem primum laetis precationibus invicem faustum ominamur 28, 5. anni observatio ratioque 2, 6. 7, 49. a. quot diebus constet 18, 57. anni intercalares 2, 6. 18, 57. anni partes quatuor, et earum initia 18, 57. menses quot 2, 6. annorum effectus 24, 93.

Annulorum consideratio 33, 3. sq. annulus a quo repertus fuerit ignoratur 33, 4. cur sinistra manu gestatur *ib.* antea ungulum dicebatur *ib.* ingentis pretii 37, 21. ferrei usus 33, 4 (2). 37, 1. ex personarum conditione distincti 33, 7. annulis quidam venena cludunt 33, 6. annulis qui literas signant *ib.* gemmae variae *ib.* annulorum auctoritati forma quando constituta *ib.* 8. annulorum Romanorum trimodia *ib.* 6. a. maior pars gentium non habet 33, 6.

Anonymos herba qualis 27, 14.

Anonis herbae descriptio 27, 12.

Anserum consideratio 10, 26. 79. a. quo sese purgant 8, 41. a. cura ob Capitolium defensum 10, 26. 29, 14. a. cibaria censores locant 10, 26. a. cum puero puellaque amor *ib.* a. iecoris bonitas *ib.* 27. a. in Germania optimi *ib.* anserum abscessus 10, 32. volantium figura *ib.* pullis urtica mortifera 10, 79. ingens aviditas *ib.* a. futura praesagiunt 18, 87. adipis medicinae 20, 8. 20. quam herbam expavescant 21, 36. ovorum utilitates 29, 13. quo maxime aegrotant tempore *ib.* propter Gallos pulsos a Romanis honor 10, 24 (2). 29, 14. a. in medicinis usus 29, 13. 32. 33. 36. 38. 39. 30, 22 (2).

Antaeus med. 28, 2.

Antaei et Herculis certamen ubi 5, 1.

Antandri balneae 16, 81. portentum in platano 16, 57.

Antelucanis quid agendum 18, 64.

Antennae navium ex abiete 16, 76 § 1.

Antennae repertor 7, 57.

Anterotes gemmae 37, 40.

Anthalium herba 21, 52.

Anthalii herbae medicinae 21, 103.

Anthedon mespilorum genus 15, 18 § 4.

Anthemis herba 21, 59. 63. 22, 26. 26, 55.

Anthera medicamentum 24, 42.

Anthericon herba 22, 32.

Anthermus scalptor 36, 4 § 2.

Antheus statuarius 34, 19.

Antiae piscis consider. 9, 85.

Anthologicon libri 21, 9.

Anthracitis lapis 36, 38. 37, 27 sq. 37, 73.

Anthriscum herba 21,52. 22,38.

Anthropographus quis 35, 37.

Anthropophagi 6, 35. 7, 2.

Anthus avis 10, 57.

Anthyllis herba quae 26, 51.

Anthyllion herba *ib.*

Anthyllum herba 21, 103.

Antichthones 6, 24.

Anticlides 4, 22. 7, 57.

Anticyrae elleborum 25, 21.

Anticyricon quid 22, 64.

Antidotum Mithridaticum 23,77. 25, 3. 29, 8.

Antidotum ingredientia 23, 77. 23, 81. 25, 28. 26, 15. 27, 95. 104. 28, 30. 29, 8. 38. 32,13. 32, 16. 33, 9. 35, 15.

Antidoti pictoris praeceptor ac opera 35, 40 § 27.

Antigenes tibicen 16, 66.

Antigonus scriptor 35, 36 § 5. 34, 19 § 23. 26.

Antigonus rex ad quid usus pyro 13, 22.

Antigonus statuarius 34, 19 § 24.

Antigoni regis pictura 35,36 § 17.

Antimachus sculptor 34, 19 § 26.

Antiochiae lilium 21, 22.

Antiochus rex Artemoni plebejo similis 7, 10. ei. uxor *ib.* Antiochi dux quis 6, 18. 21. eo perempto quid Laodicea regina egerit 7, 10. quo usus contra venena 20, 99. quintus regum Syriae 6, 31. ei. gesta in India 6, 21. a quo, et quo pretio sanatus 29, 4. ei. elephantes 8, 5. interritus 8, 64. quo urbis anno victus 13, 5. ei. mater Apamia 6, 31. A. ab Octavio antequam circulum egrederetur respondere cogitur 34, 11. A. a Cleombroto servatus 7, 37.

Antiochus Manlius astrologus 35, 58.

Antipater sculptor 33, 55.

Antipater scr. 2,67. 3,23. 31,18.

Antipater scr. 8, 5.

Antipater poeta 7, 52.

Antipater Alexandrum veneno necat 30, 53.

Antipathes gemma 37, 54.

Antipathia quid 32, 12. 37, 15. ferri temperatura 34, 43.

Antiphilus pictor 35, 37.

Antipodum consideratio 2, 65. 67. 6, 24.

Antiquorum mira diligentia 23, 6. 25, 5 sq. 27, 1.

Antirrhinon herba qualis 25,80. 26, 90.

Antiscorodon allii genus 19, 34.

Antispodii consideratio 34, 35.

Antisthenes scr. 36, 17.

Antistius Caius quando consul 33, 8.

Antoniam Drusi nunquam spuisse 7, 18. ei. erga muraenam amor 9, 81.

Antonius M. Ciceronem interfecit 14, 28. librum edidit de sua ebrietate *ib.* velo purpureo usus 19,5. denario ferrum miscuit 33, 46. Nonium senatorem cur proscripsit 37, 21. quando consul 2, 31. 8,7. iugo primus leones subdidit 8, 21. ei. cum Cleopatra epulae 9, 58 sq. ei. de pueris similibus emptis historia 7, 10. ei. navis Actiaco bello echeneide pisciculo retenta est 32, 1. ei. bello quae signa facta 2, 30. Cleopatrae venenum timentis historia 21, 9. luxus 33, 14. 37, 21.

Antonius Caius in consulatu Ciceronis collega 8, 79. ei. ludi, 33, 16.

Antonius Musa Augusti medicus 29, 5. 30, 39.

Antonii Castoris laus et historia 25, 5. 20, 66.

Antorides pictor 35, 37.

Antyllides ad quid 26, 90.

Anubis in argento ab Aegyptiis pingitur 33, 46.

Annulare color 35, 27. 30.

Apamia Antiochi mater 6, 31.

Apamenum vinum 14, 9.

Aparctias ventus 2, 46.

Aparine herba qualis 27, 15.

Apathes qui dicantur 7, 18.

Apeliotes ventus 2, 46. 18, 77 § 2.

Apelles med. 35, 36.

Apelles pictor quo usus colore 35, 25. 32. magno pretio didicit 35, 36 § 8. quando, et eius excellentia *ib.* § 10. quid erga Protogenem egerit *ib.* et § 11. die quolibet lineam ducebat 35, 36 § 12. pinxit quae pingi non possunt *ib.* § 17. in aemulos benignus *ib.* § 13. ei. praeceptor quis *ib.* § 7 et 35, 40. ei. nulla in tectoriis pictura 35, 37. ei. mors Venere inexpleta 35, 36 § 15. 40 § 41. ei tantum permissum Alexandrum pingere *ib.* 7, 38. 35, 36 § 12. ei Campaspe Alexandri amica dono data *ib.*

Apenninus mons optimas habet arbores 16, 30.

Aper hedera seipsum curat 8, 41. a quo in epulis solidus positus 8, 77. Indicis dentes cubitales 8, 78. apri in medicinis usus 28, 42. 48. 58. 71. apri ubi non sint 8, 83. ubi muti 11, 112. apris fel non esse 11, 74. apri contra serpentes 28, 42. apro sua urina gravissima est 28, 60. aprorum sapor commendatur myrto 15, 35.

Apes quibus herbis gaudeant 13, 47. 20, 100. quos flores non attingunt 16, 31. 21, 41. apum consideratio 11, 4 — 23. quos non pungant 20, 43. quibus herbis delectentur 21, 41 sq. apes praecipui quaestus *ib.* oleae flores non attingunt *ib.* aegrotae quibus inveniuntur *ib.* 42. ne fugiant 21, 73 86. quo flore maxime gaudent 21, 86. propolin ex quo faciunt 24, 32. a. crabronesque quos non feriunt 28, 6. quo fugantur 28, 23. ne quempiam attingant 30, 53. sparsae quomodo in alvearia revertantur *ib.* apes praecipuae inter insecta 11, 4. hominum causa genitae *ib.* 4. rempublicam, concilia, duces, ac mores habent *ib.* 4 sq. sanguinem habent *ib.* quando conduntur *ib.* 8. unde melliginem sumant *ib.* 5. nullis fructibus nocent *ib.* 8. quot passus operantur *ib.* praedivinant futura *ib.* 10. castra imitantur *ib.* quae oderunt *ib.* 15. quomodo foetus progenerent *ib.* 16. quot diebus peragant foetus *ib.* morsus remedia 20, 14. 51. 21, 86. apum cibus, cum mel deficit 21, 48. exercitia operaque 11, 4. 5. apum operis vocabula *ib.* 5. apum amatores *ib.* 9. in opere ratio curaque *ib.* 5. prudentia *ib.* reges imperatoresque *ib.* 12. 16. cellae omnes sexangulae *ib.* 12. somnus quando *ib.* 15. coitus visus est nunquam *ib.* incubatio foetusque primus *ib.* 16. abortus quis *ib.* apum mirum 21, 43. apibus qui nocui vermes 21, 47. apes furto detractae male fructificant 19, 37. apum regis descriptio 11, 16. 17. apum ostentum 11, 18. apum uva dependens *ib.* apes in ore Platonis infantis *ib.* 18. sine rege esse non possunt *ib.* apum inter se pugna *ib.* genera plura *ib.* 19. rusticae urbanaeque *ib.* quae optimae *ib.* ubi albae *ib.* cur datus aculeus *ib.* apibus inimica *ib.* et 21. 21, 41 sq. apum morbi 11, 20. apes defunctas aliae sepeliunt *ib.* apum continendarum ratio 11, 22. 21, 86. apibus auditus inesse 21, 85. aeris tinnitu gaudent *ib.* apum quae vita longissima *ib.* 86. qua arte reviviscant et reparentur 11, 22. 23 sq. nullum cadaver attingunt 11,24. apum lingua qualis 11, 65.

Apex quibus inest animalibus 11, 44 sq.

Aphace herba qualis 21, 52. 59. 60. 65. 27, 15. 21.

Aphrodes herba 27, 93.

Aphrodisiace gemma 37, 54.

Aphrodisius statuarius 36,4 § 11.

Aphrodite Venus appellata 36, 4 § 3.

Aphron herba 20, 79.

Aphronitri consideratio 31, 46 § 3.

Aphronitri usus 35, 57.

Aphye piscis, 31, 44. 32, 53.

Apiaria quam partem spectare debeant 18, 77 § 3

Apiana brassica 19, 41 § 1.
Apianae uvae 14, 4 § 3. 14, 11.
Apiastri descriptio et medicinae 20, 45. 21, 29. ubi venenatum 21, 27. apiastro apes delectantur 21, 41.
Apiatae mensae citreae 13, 30.
Apicae quid 8, 75.
Apicii Marci luxuria 9, 30. inventum 8, 77. 9, 30. 10, 68.
Apilascude aurum 33, 21.
Apios ischas herba quae 26, 46.
Apis bos 8, 71 sq.
Apion grammaticus 1, prol. 30, 6. 31, 18. 32, 9. 35, 36 § 14. 24, 102.
ApionPlistonices scriptor 37, 19.
Apii herbae consideratio et medicinae 19, 46. 20, 44. mirum *ib.* tardissime nascitur 19, 35. ei. semine vinum conficitur 14, 19 § 4. ei. usus, et natura 19, 62. satio, cura, etc. 19, 46 sq. corona coronantur victores Nemeae 19, 47. de eo magna controversia apud eruditos 20, 44. ei. summa autoritas *ib.* sexuum differentia *ib.* mensis feralibus defunctorum dedicatum *ib.* nocumenta *ib.* cur inter nefastos frutices *ib.* in theriaca 20, 100.
Apocyni frutex 24, 59. 20, 23.
Apodum avium consideratio 10, 55 sq. 11, 107.
Apographon pictura Pamphili 35, 40.
Apolectus piscis 32, 53.
Apollinaris herba 25, 17. 26, 87. ei. medicinae *ib.*
Apollinis simulacrum ab Antonio Ephesiis sublatum, et ab Augusto restitutum 34, 19 § 3 et 14 et 17. 36, 4 § 2 et 10.
Apollini laurus sacra 12, 2. 15, 40. A. templum Uticae ex qua materia 16, 79. A. cum Marsya certamen 16, 89. A. hyacinthus dilectus 21, 38. A. et Neptuni simulacrum 36, 4 § 6. A. et Dianae simulacrum 36, 4 § 10. A. Archilochi poetae interfectores arguit 7, 30. A. Delphici cortinae 34, 8. A. Delius ubi praecipue colitur 4, 26. A. Capitolinum M. Lucullus unde Romam advexit *ib.* 27. A. Palatini templum 34, 8. A. Citharoedi serpentemque perimentis simulacrum 34, 19 § 4. A. marmoreum simulacrum a quo Sicyoniis positum 36, 4 § 1. A. Palatini aedes 36, 4 § 3. 37, 5. A. filia Phemonoe 10, 3. A filius Arabus 7, 57. A. colossus unde Lucullo translatus Romam 34, 18. A. fons, et in eo mirum 32, 8. A. oraculo Socrates praelatus cunctis 7, 31. 34. A. oraculum 7, 47 sq A. eboreus ubi 7, 54.
Apolloniatarum pix fossilis 16, 23.
Apollo Curius qui 32, 8.
Apollodorus medicus 22, 29.
Apollodorus sculptor 32, 42.
Apollodorus pictor 35, 36 § 1 et 2.
Apollodori medici duo 20, 13. 34.
Apollodori in grammatica excellentia 7, 37.
Apollonides gemmarum sculptor 37, 4.
Apollonius Mus 13. 2. 28, 2.
Apollonius medicus 29, 38.
Apollonii pictoris opera 36, 4 § 10.
Apollophanes medicus 22, 29.
Apostematum remedia 30, 12. 16. 31, 47.
Aposcopon quid 35, 40 § 32.
A. Posthumus dictator apud Regillum lacum Latinos devicit 33, 11.
Apothecae vinariae 14, 16.
Apoxyomenos quid 34, 19 § 6.
Appendix spina qualis 24, 70.
Appetentiam ciborum excitantia 20, 65. 72. 21, 90. 22, 74. 23, 7. 22. 75. 24, 64. 97. restinguentia 22, 53.
Appiana cotonea 15, 15.
Appianum coloris genus 35, 29. 31.
Apiae aquae cur dictae 36, 24 § 9.
Appius Iunius consul 8, 61.
Appius Claudius Caeci nepos quando consul 15, 1.
Applauda 18, 24.
Apronia herba, et eius medicinae 23, 17.
Aproniana cerasa 9, 56.
Apronius Lucius 11, 85.
Aproxis herba 24, 95.
Apersyctes gemma 37, 54.
Aprugnus lumbus 8, 78.
Apua piscis 9, 74. 31, 44.
Apuleia M. Lepidi uxor 7, 36.
Apuscorus magus 30, 2.
Apyrinon Punicum 23, 57. ei. species 13, 34. 23, 57.
Apyron unguentum 21, 38.
Apyron sulphur 35, 50.
Apyroti carbunculi 37, 25. 1. acausti.
Aqua quo mox refrigeratur, nec fervet postea 32, 18. quo fervere videatur *ib.* aquae proprietates 2, 63. aquam rotundam esse 2, 65. aquarum motus causam solem et lunam esse 2, 99. aquarum miracula 2, 106. 31, 21. colores mutantes 2, 106 sq. 31, 21. aqua inebrians ubi 2, 106. aquae potae perimentes ubi *ib.* aquam ex ventre pellentia 21, 90. aquae potus saluberrimus 14, 28. ei. potu cuncta utuntur animalia praeter hominem *ib.* ei. nullus sapor, succusque, aut odor 15, 32. aquas quae arbores odere 16, 31. quae arbores ament *ib.* aqua suffossa quae ligna diu durent 16, 79. 81. aqua quae ligna cito marcescant 16, 79. aqua quomodo ex vino extrahi possit 16, 63. aquarum differentiae 18, 51. 31, 2 sq. praesagia 18, 85. aquas omnes non omnibus licet bibere 31, 8. quae optimae ad sata irriganda 30, 21. insalubres potu quo purgantur 20, 54. quomodo addensetur atque lutescat 20, 84 sq. aqua in qua nihil mergitur 5, 15. 6, 31. 31, 18. aqua pluvia tantum utentes 6, 35 (2). aqua pondus sustinens omne 6, 31. 31, 18. quam reges Parthorum bibunt 6, 31. 31, 21. amarae quomodo dulces fiant 24, 1. quo glacietur 24, 72. 99. aquae mulsae consideratio et medicinae 22, 51. aqua dentes decidere faciens 25, 6. aquae inveniendae signum 26, 16. aqua quae accenduntur 36, 34. 37, 27. 33, 30. aquarum impetus quo sistitur 28, 29. vis maxima 31, 1. beneficia *ib.* a. hominibus salubres *ib.* 2 sq. a. medicinae *ib.* aquae vini usum adimentes, quaeque ebrietatem inducunt 31, 13. quae utilissimae 31, 20. aquarum levitas *ib.* 21. quae salubres, vel contra *ib.* aquarum toto orbe saluberrima quae 31, 24. Aqua Virgo Romae *ib.* 25. aquas quaerendi ratio *ib.* 26. subterranearum signa *ib.* 27. nascentium aut deficientium tempus *ib.* 28. quando dulcior *ib.* 29. aquae tales, quales terrae per quas fluunt *ib.* aquarum mira mutatio *ib.* 30. calidarum usus et medicinae 31, 1. 2. marinae in medic. 31, 32 sq.
Aquae ductus consideratio, ad eosque instrumenta 31, 31 sq. a. Romae a quo 36, 24 § 9. ex quibus lignis 16, 81.
Aquatica quaeque frigidissima 16, 77.
Aquaticorum fruticum et calamorum consideratio 16, 64 sq.
Aquatilium consideratio, *libro* 9. tegmenta plura 9, 14. sensus 9, 68. inter initia visu carent *ib.* 77. inimicitiae et amicitiae *ib.* 88. pauca pulmonem habent 11, 72.
Aquatilium medicinae *libro* 32.
Aquifolii arboris baccae 15, 29. non decidunt folia 16, 33. folia aculeata 16, 38.
Aquifolia quando germinet *ib.* 41. medicinae 24, 72. aquifolia arbor quae 27, 40.
Aquilarum consideratio, natura, genera 10, 3—6. aquilae mirum 10, 6. 15, 40. in nidis aetites lapis reperitur 10, 4. 36, 39. non parere sine aetite lapide *ib.* pullos ad contuendum solem cogit 10, 3. 29, 38. in medicinis usus *ib.* foetus suos non alunt, sed fugant 10, 3. 4. ubi nidificent, quotve ova pariant *ib.* pennae mixtas reliquarum avium pennas devorant *ib.* cur Iovis armiger credita 2, 60. 10, 2. Iovi sacra 10, 6. in Romanis legionibus *ib.* 5. praelia cum quibus *ib.* cum dracone pugna *ib.* cum virgine mirum *ib.* 6 sq. ova quae avis frangit *ib.* 3. in Rhodo nulla 10, 40. incubatio, quotque pariant 10, 79. a. et trochilus inimici 10, 95. a. et oloris inimitiae *ib.*
Aquilae pisces 9, 40.
Aquilae signi ortus 18, 67 § 3. *ib.* 69 § 2. occasus 8, 72. 18, 68 § 2.
Aquileges 26, 16.
Aquilii C. equitis Romani ac iurisperiti domus 17, 1.
Aquilio duci capto aurum in os Mithridates infundit 33, 14.
Aquilo ventus 2, 46. 47. 48. Etesias vocatur 18, 77 § 1. salubris 17, 2. 2, 48. flante quae agenda, et quae non 18, 77 § 1. Aquilone quae gaudent 17, 2. 18, 77 § 1. Aquilonem vites et arbores spectare debent *ib.*
Arabiam Romanorum quis primus subegit 6, 32. 35. 12, 31. ab Alexandro victa 12, 32. felix cur dicta 12, 41. peculiaria 12, 37. 38. suibus caret 8, 78. Arabiae gemmae 37, 22. 23. 24. 28. 33. 40 (2). 42. 46. 54 (2). 60. 74.
Arabica resina qualis 14, 25. gemma ebori similis 36, 41. 37, 54. arbores ex quibus vestes fiunt 12, 22. spinae medicinae 24, 65. adamas 37, 15. linum ex quibus 19, 2 § 3. maris fertilitas lapidum 12, 41. alites quae 37, 54.
Arabus lapis qualis 36, 41.
Arabus Babylonis et Apollinis fil. 7, 57.
Arachidna herba 21, 52.
Aracos herba *ib.*
Arachnes mulieris inventa 7, 57.
Aranea vitium peculiare olivis vitibusque 17, 37 § 7.
Araneorum consideratio, natura, genera 11, 28 sq. in texendis telis fertilitas *ib.* muscarii in medicinis usus 29, 38 (2). araneus aedium ruinas praesentit 8, 42. serpentibus inimicus 10, 95. pedes quales 11, 108. telae mirum artificium 11, 28. cum lacertis pugna *ib.* futuri praecognitio *ib.* partus qualis *ib.* 29. Lycos 30, 17. 30. Phalangius parentes consumit 11, 29. aranei morsus remedia 20, 46. 51. 67. 71. 21, 71. 83. 86. 22, 30. 23, 70. 80. 24, 38. 42. 73. 32, 14. 17.
Araneus piscis mari peculiaris 9, 72. 32, 53.
Arandi tempus quod 17, 3. 18, 65 § 2. 49 § 1. disciplina 18, 46 sq.
Arandum quantum uno iugo boum die una 18, 49 § 2.
Arandus qua observatione ager sit 18, 49 § 1.
Arare minus quam verrere, censoria castigatio 18, 7 § 1.
Arationis instrumenta 18, 48.
Arator incurvus arare debet *ib.* 49 § 2.
Aratrare et artrare quid *ib.* § 4.
Aratrum a quo repertum 7, 57.
Arbela celebris Alexandri victoria 2, 72.
Arbores pisces 9, 3. 32, 53.
Arborum ramis antiqui coronabantur in sacris 21, 1.
Arbores inter se amicae 16, 29. summum munus homini datum, olim creditum 12, 1. usus varius *ib.* sq. arbores numinum templa 12, 2. numinibus dicatae *ib.* deorum simulacra *ib.* primum hominum alimentum *ib.* 5 et 2. arbor vinum potat *ib.* 5. arborum abortus *ib.* magnitudo mira *ib.* 7 et 11. 13, 19. 16, 2. 24. Indicae quales 7, 2. 12, 8. arbor quae incendi nequit 12, 9. 13, 40. lanificae ubi 12, 21. folia ubi non decidunt 12, 23 arboribus sexum inesse 13, 7. 16, 46. arbor auspicata euonymos 13, 38. arbor pestem denuncians, et animalibus letalis *ib.* arbores neque aqua neque igne corruptibiles 13, 40. arbores in mari 13, 48. indociles quae dicantur 14, 1. arborum liquores qui praecipui 14, 29. frugiferarum natura 15, 1. fructus vix numerabiles 15, 9. parvae post autumnum fimo conteguntur, et quare 15, 19. arborum succi consideratio 15, 32. pomiferae quales 16, 1. ubi nullae *ib.* fertilitas fere alternat 16, 7. boletos ferentes 16, 11. panos ferentes *ib.* 13. quarum cortices sint in usu *ib.* 14. a. cur a natura genitae 16, 24. arb. tuber 16, 26. arbores quae loca ament 16, 30. divisio *ib.* 31. quarum folia decidant, et quarum non *ib.* et 33. sylvestres urbanaeque *ib.* 32. non germinans ante mediam aestatem *ib.* 33. ubi nunquam decidunt folia 16, 34. foliorum consideratio *ib.* sq. conceptus, partus, educatio 16, 39 sq. arborum gaudium flos est *ib.* 40. quaedam non florent *ib.* cito tardeque germinantes *ib.* 41. quo tempore fructus ferant *ib.* 43. semper fructum habentes 44. quae nullum semen aut fructum ferant 45. quae et quare infelices dicantur *ib.* et 24, 41. quae religione damnatae 16, 45. novellae quam diu fructum non ferunt *ib.* 46. quae facillime fructum perdant *ib.* infructuosae interdum loci vitio *ib.* 47. arborum rami varii 16, 55. arb. biferae triferaeque 16, 50 sq. 18, 51. aliae aliis partibus fertiliores 16, 50. quae maturius ferant 16, 51. arb. corticis consideratio 16, 55. arb. radicum

consideratio *ib.* arb. prodigiosae *ib.* 57 sq. arb. collapsas sua sponte resurrexisse *ib.* arb. quibus nascantur modis 58. arb. partes similes partibus animalium 16,72. arb. morbi communes 17, 37 § 2. arb. caedendarum tempus 16, 74 sq. altissimae larix, abiesque 16, 76. robustae et deteriores quibus locis *ib.* quas et cur teredines non attingant 16, 80. arb. centra, id est durities clavo similis, inimica serris 16, 76 § 1. arb. amplissima ubi visa *ib.* § 2. spissae, graves, leves *ib.* § 3. non fluitantes in aquis *ib.* duriores *ib.* calidissimae, et ex quibus ignis excutiatur 16, 77. siccae *ib.* molles fragilesque *ib.* aeternae quae cariem vel vetustatem non sentiunt *ib.* 78 sq. arbores infestantium genera quatuor 16, 80. arbor arbore integitur luxus causa 2, 100. arb. aetates, et quae minime durent 2, 102. arb. quarundam vita immensa *ib.* arborum miraculum 2, 104. 2, 85. 16, 88. arb. vitae brevissimae 16, 90. quae in terra gigni non possunt *ib.* arb. pretia mirabilia 16, 91. arborum leges 16, 95. arbores coelum naturaliter affectare 7, 2. arborum cum coelo et terra societas *ib.* quibus modis proveniunt 17, 9. quibus modis serantur 17, 10. qualiter disponendae sint 17, 15. scrobes qualiter faciendae 17, 16. transferendarum consideratio 17, 14. qua aetate transferendae 17, 16. translatae eundem quem ante habebant situm servent *ib.* quae umbrae noxiae, et quae utiles 17, 17. plantandarum ratio et inter se distantia atque intervalla *ib.* sq. quae tarde quaeque celeriter crescant 17, 20. sationis consideratio 17, 22. arbor una in alia *ib.* inoculatio quomodo reperta 17, 23. insitio quomodo reperta 17, 24. arbor omni genere pomorum onusta 17, 26. serendarum tempora tria 17, 30 § 5. quae societate gaudent 17, 30 § 7. morbi 17, 37 § 2 sq. quibus et quando prosunt frigora 17, 37 § 6. 17, 2. quae vermibus infestantur 17, 37 § 3. arboribus infesta 17, 37 § 5. quae cortice detracto moriantur, et quae non 17, 37 § 9. arborum ultima venena *ib.* § 10. in Arabia mira altitudo 15, 28. arborum prodigia 2, 85. 17, 38. arbores speciem mutantes, seseque in alias vertentes *ib.* arbores loquutae interdum *ib.* arborum morbi remedia 17, 42. steriles quomodo fructiferae fiant 17, 43. arborum medicamenta *ib.* religiosae quomodo succidantur *ib.* quo caedendae tempore 18, 75. mira altitudo 6, 37. 7, 2. potum ferentes 6, 37. arborum utilitas 23, 1. fructus primus cibus hominum *ib.* annosas difficilius caedi, celerius tamen arescere 24, 1.

Arbustorum consideratio, et eorum ratio 17, 35 § 21 et 22. putatio quando et qualiter *ib.* arbustis convenientes arbores *ib.*

Arbutus id est unedo, arbor 15, 28. 23, 79.

Arca uva (l. emarcum) 14, 4 § 5.

Arcadia non gignit thymum 21, 31. Arcadiae vinum mirum 14, 22.

Arcadum anni trimestres 2, 64.

Arcebion herba 22, 25.

Arcesilaus statuarius 36, 4 § 13. 40 § 42. Lucullo familiaris 35, 45.

Archelaus Cappadociae rex 37, 11 § 2. 8, 76. 81. circa agros colendos intentus 18, 5.

Archelai pictura 35, 36 § 17.

Archelai de capris sententia 8, 76.

Archelaus pictor 35, 39.

Archesitae simulacrum 36, 4 § 10.

Archezostis 23, 16. herba 26, 70. 93.

Archibellion herba quae arcebion 22, 25.

Archibius scriptor 18, 70.

Archigalli pictura 35, 36 § 5.

Archilochi poetae interfectores Apollo arguit 7, 30.

Archimedis laus interitusque 7, 38.

Architecti materiae idoneae 16, 81 sq.

Arcion persolata et personata herba 25, 56. 66.

Arction herba qualis 27, 16.

Arcturi exortus 2, 47. occasus quando 8, 72. 18, 67 § 3. 18, 68 § 2. 18, 74. exortu tempestates fieri 18, 69 § 1. sidus procellosum 2, 39.

Arcturum herba qualis 27, 16.

Arcus caelestis consideratio 2, 60. circa solem visus aliquando 2, 29. quando aliquid portendit, et quando non 2, 60. ubi quotidie apparet *ib.* 62. arcu caelesti tacta terra halitum mirum emittit 17, 4. an noctu generare possit, et quando 2, 63. duplex pluviam signat 18, 80. mirum in fruticibus 12, 52. arcus caelestis vis 24, 69.

Arcus sagittariorum a quo repertus 7, 57. ex genitalibus camelorum ubi 11, 109.

Ardentia semper loca 2, 110 sq.

Ardea futura praesagit 18, 88.

Ardeolae consideratio 10, 79 sq. 95. 11, 52. quando optimum augurium *ib.* amica cornici 10, 96. ardeolae in medicinis usus 30, 48.

Ardices pictor 35, 5.

Areae dispositio qualiter 18, 71.

Areae amurca subiguntur 15, 8.

Arellius pictor 35, 37.

Arenacea creta 17, 5.

Arenae consideratio et usus 36, 51. Aethiopica et ei. usus 37, 9.

Arenae renum morbi remedia 22, 40. *Quaere Calculorum remedia.*

Areopagitarum sculptura 33, 55.

Arescon ex foemina mas 7, 3.

Arescusa mulier in marem versa 7, 3.

Aretii oppidi murus lateritius 35, 50. uva qualis 14, 4 § 7.

Aretia vasa 35, 46.

Arganthonii senectus 7, 49 (2).

Argatilis avis qualis 10, 50.

Argematis morbi remedia 20, 78. 29, 38.

Argemon Minervae herba 24, 116.

Argemonia herba 25, 56 sq. ei. medicinae 26, 11. 48. 59. 64. 69. 81. 87. 89.

Argenti consideratio 33, 31. a quo repertum primo 7, 57. caelatores primi et celebres qui 34, 19 § 25. copia ubi 6, 22. 33, 31. quando primum signatum Romae 33, 13 (2). argento a quo et quando aes immixtum *ib.* ubi maxime reperitur 33, 31. ne quis haberet in castris suis Spartacus prohibuit 33, 14. semper in auro reperiri 33, 23. quod optimum 33, 44. argento nigrae fiunt lineae 33, 32. argenti spumae consideratio *ib.* 35 quomodo inauretur 33, 41.

differentiae duae *ib.* 44. bonitas *ib.* probatio *ib.* Aegyptium quale 33, 45. argentum in quibus ornamentis 33, 54. argenti caelandi ars 33, 55. argentum quid 34, 47. argentum in se trahentia 37, 54. caelatum a quo Romae 37, 6.

Argenti vivi consideratio 33, 30 sq. omnium rerum venenum 33, 32.

Argentaria creta qualis 17, 4. 35, 58.

Argentea corona a quo primum 21, 4. nummus quando Romae 33, 13. donarii nota quae *ib.* vasorum luxuria 33, 49 sq. mulierum lecti 33, 51. lances centum librarum *ib.* 52. statuarum usus *ib.* 53. currus *ib.* 54. foeminarum compedes *ib.*

Argentosum aurum quale 33, 29.

Argillae albae consideratio 34, 9 sq. argilla vina condit Graecia 14, 25. vineis utilissima 17, 3. ex qua imagines fiunt 35, 44.

Argiritis quid 33, 35 sq.

Argyrodamas gemma 37, 54. 59.

Argius statuarius 34, 19.

Argo navis ex eone arbore facta 13, 39.

Argonautae in Italia 3, 22. argonautarum simulacra 34, 19 § 17. pictura 35, 40 § 26. lapis Cyzici relictus 36, 23.

Ariadnes pictura 35, 36 § 19.

Ariana gens, et in ea lachrymarum spina 12, 18.

Arianis herba qualis 24, 102.

Ariciae vitis maxima 14, 3.

Aricinae valles 19, 41 § 3.

Aries quomodo foeminas vel mares generet 8, 72. 30, 53. arietis ferocia quo cohibetur 8, 72. cornua defossa asparagum gignunt 19, 42. in medicinis usus 30, 22. 27. arieti naturale agnas fastidire 8, 72. arietum optimorum forma *ib.*

Aries machina bellica 7, 57.

Arietis piscis consideratio 9, 4. 9, 66. 33, 29.

Arinca frumenti genus in Gallia 18, 12 § 3. ex ea medicinae 22, 57.

Arion citharoedus a delphino pervectus in Taenarium littus 9, 8.

Aris herbae descriptio, et ex ea medicinae 24, 91.

Aristagoras scr. 26, 17

Aristander scr. 17, 38.

Aristaltea malvae genus 20, 84.

Aristandri de ostentis liber 17, 38.

Aristarete pictrix 35, 40 § 43.

Ariste 37, 58.

Aristeas 7, 53.

Aristeus primus mel cum vino miscuit 14, 6. Aristei anima visa 7, 53.

Aristidia herba qualis 27, 64.

Aristides statuarius 34, 19. ei. opera 34, 19 § 12.

Aristidis pictoris opera 35, 36 § 22. ei. Iris imperfecta 35, 40 § 41. inventum 35, 39. praeceptor 34, 19 § 12. tabula ingenti empta pretio 7, 39.

Aristides scr. 4, 23.

Aristippus Glaucionis F. 35, 10.

Aristobulus pictor 35, 40 § 42.

Aristocles pictor 35, 36 § 22.

Aristocreon scr. 5, 10. 6, 35.

Aristocritus scr. 5, 37.

Aristodemus statuarius 34, 19 § 26.

Aristodemus pictor 35, 36 § 22.

Aristogiton medicus 27, 14.

Aristogiton tyrannicida 7, 23. 34, 9. 34, 19 § 10 et 12.

Aristolaus pictor 35, 40 § 31.

Aristolochiae herbae consideratio 25, 54. 55. 27, 118. ei. medicinae 26, 18. 27. 48. 69. 72. 79. 90.

Aristomachus apum amator 11, 9.

Aristomachus scriptor 13, 47. 14, 24. 19, 26 § 4.

Aristomenis fortitudo 11, 70. cor hirsutum *ib.*

Ariston sculptor 33, 55. 34, 19 § 25. Ariston pictor 35, 36 § 20.

Aristonidas statuarius 34, 40.

Aristonides pictor 35, 40 § 42.

Aristophanes poeta 21, 16. Euripidi quid obiecit 22, 38.

Aristophanis Grammatici amica 8, 5.

Aristophontis Arcaeus ab apro vulneratus 35, 40 § 32.

Aristotelis laus, et eius quinquaginta de animalibus libri 8, 17 sq. eum imitatus Plinius *ib.* ei. patria ab Alexandro restituta 7, 30. conscius Alexandri mortis 30, 53. vir mirae subtilitatis 18, 77 § 1. Aristotelis mater 35, 36 § 20. haeres 35, 46. filia 29, 3. Ar. commemoratur 2, 23. 60. 101. 4, 22. 5, 37. 7, 2. 30. 57. 8, 10. 17. 44. 84. 9, 6. 39. 40. 10, 15. 85. 11, 112. 114. 18, 77. 28, 14. 21. 29, 3. 30, 2. 53. 35, 36 § 20. 46.

Aristratus tyrannus 35, 36 § 22.

Ariusum vinum 14, 9.

Armeniaca pruna quae 15, 12. arbor quando floret 16, 39.

Armenium color 35, 12. 28.

Armillae quibus dabantur 33, 10. foeminarum 33, 12.

Armoge quae 35, 11.

Armon, id est Armoratia herba 19, 26 § 3. medicinae 20, 12.

Armorum crepitus quando e coelo auditus 2, 58. plurium genera, ac eorundem repertores 7, 57.

Aromatites vinum 14, 19 § 5.

Aromatites gemma 37, 47.

Aron bulbi genus 19, 30.

Aro herba et eius medicinae 8, 50. 24, 91.

Arretina vasa qualia 35, 46.

Arrogantiae exemplum 35, 36 § 5.

Arrugiae quid 33, 21 (2).

Arruntius 29, 5.

Arsen mandragorae semen 25, 94.

Arsenogonon herba 26, 91 (2).

Arsinoe regina 36, 14 § 3.

Artemidorus 2, 112. 4, 24. 37. 5, 6. 9. 10. 35.

Artes immortalitatem efficiunt 14, 1. unde liberales dictae *ib.* artes desidia perdidit 35, 2. artium laus et inventio 14, 1. inventores dii habiti 17, 6. artium una medicina imperatoribus imperat 24, 1. artium plurimarum exempla 7, 37.

Artificum mira opera 7, 39. 34, 16. 18 sq.

Artemisia uxor Mausoli regis 36, 4 § 9. 25, 36.

Artemisia herba qualis 25, 36. ei. medicinae 25, 81. 26, 12. 13. 49. 89. 90.

Artemon medicus 28, 2.

Artemon pictor 35, 40 § 32.

Artemon supposititius Antiochus 7, 10.

Artemonis simulacrum 34, 19 § 2. 36, 4 § 11.

Arteriae fistulae 11, 66. inter vesicam et alvum 11, 83. arteriarum consideratio 11, 88. arteriarum morbi remedium 20, 3. 19. 22. 53. 69. 83. 22, 15. 48. 58. 67. 23, 12. 71. 27, 105.

Arteriace medicamentum 23, 71.

Articularis morbi remedia 20, 33. 73. 21, 86. 89. 22, 15. 54. 75. 23, 3. 12. 37. 41. 81. 24, 12. 45. 67. 92. 120. 25, 22. 49. 26, 66 (3). 81. 28, 33. 62. 30, 23. 40. 32, 14. 27. 35, 51.

Articulorum consideratio 11, 85

Articulorum remedia 20, 40. 97. 26, 66.
Artopta panis genus 18, 28.
Artrare quid 20, 22.
Arulae quid 17, 15.
Aruncus caprarum 8, 76.
Arundinum consideratio 16, 64. 17,33. varius usus16,64. arundines in deliciis gratae *ib.* arundinibus domus ubi teguntur *ib.* ar. Indiae maximae 6, 35. 16, 65. in sexu differentia 16, 65. navigiorum ubi vices praestent 7,2. 16,65. ar. natura et medicinae 24, 38. quando serendae 18, 78. radix qualis 16,65. genera plura 16,66. 24, 50. usus ad vineas16,67. 17,33. in humidis agris serenda 16, 67. aptae ligaminibus 16, 69. caedendarum tempus 17, 33. contrariae filici 18,8 §3. arundinis stirps filicis ope ex corpore trahitur, et vice versa 24, 50. arundo adorata ubi *ib.* arundinis Cypriae medicina *ib.* arundinetum 17,33. arundo exstructoriam vim habet 24, 50. folia longa 16, 38. ubi maximae 7,2 16, 65 (2). quamvis in palude, non tamen sine pluvia adolescunt 9, 23.
Arva alternis annis cessare cupiunt; quod si ruris spatia non patiantur, quid agendum 18, 50. arva ubi fertilissima 18, 51 sq. arvis stipulae incensae prosunt 18, 74. arvorum stercorandorum ratio 18, 74.
Arvales sacerdotes a Romulo instituti 18, 2.
Arvernorum statua 34, 18.
Asaron herba quae et unde dicta 21, 16. 17. nardi vim habet 12, 27. eius medicinae 21, 78.
Asarota quid 36, 60.
Asbestinum linum 19, 4.
Asbestos gemma 37, 54.
Ascalabotes color 29, 28.
Ascalia herba 21, 57.
Ascaloniae cepae 19, 32. unde dictae *ib.* quando serendae *ib.*
Ascia a quo reperta 7, 57.
Ascia, id est loca umbra carentia 2, 75.
Asclepias herba 27, 18.
Asclepiadis laus, excellentia, interitus 7, 37. 14, 9. 20, 20. 22, 26. 61. 23, 19. 29. 25, 3. 26, 7. 29, 5.
Asclepiadis medici aetas astusque 26, 7 sq.
Asclepiodorus sculptor 34, 19 § 26.
Asclepiodorus pictor 35, 36 § 10.
Asclepiodori opera 35, 36 § 21.
Asclepii Panaciae patris inventum 25, 9.
Asconius Pedianus 7, 31. 49. 33, 8. 35, 2. 36, 4 § 5. 10.
Ascyroides herba 27, 15. 20.
Ascyron herba 27, 10.
Asdrubalis clypeus 35, 4.
Asdrubas 37, 11.
Aselli pisces 9, 28.
Aselli stellae 18, 80.
Asia quo anno a Romanis victa 13, 5. 17, 1. 3. picem habet optimam 14, 4 § 5. 14, 25. frutices quales 13,35. resinam habet 14,25. Asiae hedera 16,62. calami 16, 64. salices quales 16, 71. Asiae serendi tempus 18, 10 § 1. Asia e genista lina facit 19,21. devicta luxum misit in Italiam 21,31. Asiae duodecim urbes quando terrae motu mersae 2, 86.
Asiatica persica 15, 11
Asiatica creta 35, 20
Asili quo fugantur 32, 4
Asinius Celer 9, 31.
Asinius Gallus consul 33, 47.
Asinius Pollio consul 33,8. primus bibliothecam Romae dicavit 35, 2. ei quid responderit Plancus 1, prol.
Asinorum consideratio 6,68. asinus ingentis pretii *ib.* ubi optimi *ib.* asinus frigoris impatiens *ib.* ubi non generantur *ib.* asinus inter pilos habentia, tantum, a pediculis immunis 11, 39. ubi cornutus 11,45. dentes quales 11, 64. sylvestres ubi 8, 46. asinis admissurae tempore quid dandum 20, 48. asinis ferulae gratissimae 24, 1. asini rabie inflammantur 25,54. crepitus quo faciunt 27,87. asinorum partus 8,68. quid timeant *ib.* pullorum in epulis usus *ib.* asinus ferus 8,16. asini et anus opera Afri arant 17, 3. asinus Baccho cur assignatur 24, 1. asinorum corpore scarabeos gigni 11,28. asini quot annis vivant 8, 68. asinis cor maximum 11, 70. asini fel non habent 11,73. asini corporis partium remedia 20, 73. 28, 33 (2). 45 (2). 46 (2). 34, 29. 31. 28, 60. 61 (2). 63. 64. 66. 67. 72. 73. 77 (2).
Asininae mammae a foetu dolent 11, 95
Asinarum lac quale 11, 96.
Asinina ungula ad quid 28, 77.
Asina quo sterilescat 28, 23.
Asininum lac in arcanis 28, 33.
Asinina pruna quae 15, 12.
Asinisca uva 14, 4 § 9.
Asio avis 10, 33. 29, 38.
Asopodorus statuarius 34, 19.
Aspalathum spinae genus 24,68.
Aspalatho oleum faciunt 15, 7.
Aspalathos arbor 12, 51.
Asparagi consideratio 19, 42 sq. a. sylvestris qui corruda dicitur 16, 67. 19,42. 20,43. asparago vinum conficiunt 14, 19 § 4. asparagus trium librarum 19, 19 § 2. asparagum ex arietis cornibus nasci 19, 43. asparagus Gallicus quis 21, 50. asparagi spinae 21, 54. asparagorum medicinae 20, 40 sq.
Asphaltion quid 21, 30.
Asphaltitis lacus de bitumine mirum 7, 13.
Asphodelus herba 21, 68. 22, 33 sq. ei. medicinae 22,33 sq. 26, 87. radix 12, 15. 26, 87.
Aspides serpentes quomodo mitigantur 21, 84. quomodo sopiantur 21, 105. ei. descriptio 8, 35. cum ichneumone pugna *ib.* aspides quomodo fugantur 24, 44. 92. aspidis mirum 10, 96. aspidum veneno contraria 20, 73. aspidum morsus remedia 22, 74. 23, 27. 24, 92 (2). 28, 18. 29, 16. 32, 14.
Aspilas gemma 37, 54.
Asplenum herba qualis 27,15. 17.
Assabinus deus 12, 42.
Assiduitas omnis fastidium parit 12, 40.
Assius lapis 36, 26.
Assis nummi consideratio 33,13.
Assyria malus qualis 12, 7.
Assyrias literas fuisse 7, 57.
Astaci cancrorum genus 9, 51.
Astae urbis qualia vasa fuerint 35, 46.
Astacenis in campis equae nigro lacte accolas colunt 2, 106.
Astaphis agria uvae genus 23,13.
Aster herba qualis 27, 19.
Asteria gemma 37, 47.
Asteria ardeolarum genus 10,79.
Astericum herba qualis 22, 20.
Asterion vermis 29, 27.
Asthmaticis utilia 20, 84. 26, 28.
Astragali herbae descriptio 26, 29.
Astragali medicinae 26,82. 87 (2).
Astragalizontes simulacra 24, 19 § 2.
Astrapes pictura 35, 36 § 18.
Astrapiae gemmae 37, 73.
Astringentia 23, 34.
Astrios gemma 37, 48.
Astroites gemma *ib.* 49.
Astrobolos gemma *ib.* 50.
Astrologiae inventor quis 7, 57. sectae quatuor 18, 57. excellentia 7, 37. utilitas 18, 65 § 2.
Astrologorum inter se discordantia 18, 57. inconstantia 7, 50.
Astrorum scientia occultissima 18, 56. observandorum triplex ratio 18, 58.
Astris eventus assignantur, et nascendi leges 2, 6. 7, 50 sq.
Asturcones equi quales 8, 67.
Astus animalium exempla 9, 67 (2). 32,5. astus Cleopatrae 21,9.
Astylis lactuca 19, 38.
Astylon simulacrum 34, 19 § 4.
Astynomus 5, 35.
Astypale femina 35, 40 § 32.
Asyla herba 25, 92.
Atabulus ventus Apuliae contrarius 17, 37 § 8.
Atalantae pictura 35, 6.
Ateramnum herba 18, 51.
Ateius Capito 14, 15. 18, 28.
Aterius Labeo praetorius 35, 7.
Athamantis furor 34, 40.
Athamas medicus 20, 94.
Athanati fortitudo 7, 19.
Athara medicamentum 22, 57.
Athenaeus statuarius 34, 19.
Athenis ingens signorum copia 34, 12.
Athenae quo unguento delectatae 13, 2.
Atheniensium infaustum praelium 16,66. coronae oleae usus 15, 5. poena cicuta invisa 25, 95. contra Persas praelii pictura 35, 34. iuvenes coronati comessabantur ac sapientum conventus frequentabant 21, 6. naufragium 2, 8. ad Romanos legati 7, 31. armamentarium 7, 38.
Athenionis pictoris opera 35, 40 § 29.
Athenodorus statuarius 34, 19. 36. 4 § 11.
Athletae quo cibo pascebantur 23, 63. cibos ambulatione perficiunt 11, 118.
Atinia arbor ulmi genus 16, 29. nullum semen fert, nec fructum 16, 45. viti cur non idonea 17, 35 § 22.
Atizoes gemma 37, 54.
Athos mons quo umbram iaciat 3, 9. a Xerxe perfossus 4, 17.
Atlantis montis arbores quales 13, 28.
Atlas sphaeram primus reperit 2, 6. 7, 57.
Atractylis herba 21, 53. 56. 107.
Atrae lici species 15, 19.
Atramentum eolor 35, 24. 25.
Atriplex herba et eius satio 19, 54. semen quale 19, 58. vitia 20, 83. natura et medicinae *ib.*
Atropha quae 22, 73.
Attagenis avis consideratio 10, 67. ubi non sint 8, 83.
Attalus medicus 32,28. de scorpione quid 28, 5. circa agros colendos quid 18, 5.
Attali regis inventum 8, 74. 33, 19. domus ex qua materia 35, 49. adversus Gallos praelia 34, 19 § 23. mors quando 33, 53. sex milibus sestertium picturam emit 7, 39. 35, 8. 36 § 19.
Attalica vestis 36,24 § 7. A. vestes a quo Romam advectae 8, 74. 37, 6.
Attelabi locustarum genus 29,29.
Atticum thymum quale 21, 31.
Attici liber de viris illustribus 35, 2. 17, 18.
Attilius Regulus bis consul de agro 18,6. ei. cum serpente pugna 8, 14.
Attilus Padi piscis qualis 9, 17.
Audaciae exemplum 8, 38. 82. signum in oculis 11, 54.
Auditus mirabile exemplum 7, 22. auditum quid obtundat 24, 50. cui negatur, negatur eidem et sermonis usus 10, 88.
Aufeia aqua ubi 31, 24.
Aufidius Cn. trib. pl. 8, 24.
Aufidii C. interitus 7, 54.
Aufidius Marcus Lurco quis 10, 24.
Aufidius M. quis 35, 4.
Aufidius scriptor 6, 10.
Auge Demetrii serva 35, 58.
Augeas rex fimi usus repertor 17, 6.
Augentia corpus 11, 118. 12, 30. 23, 51. 78. 24, 22.
Augites gemma 37, 54.
Auguria a quibus reperta, et cur Caria appellata 7, 57. auguria ovorum 10, 76 sq. augurii prosperae aves quae 10, 3. auguria ex piscibus 9,22. augurium quando optimum 11, 52. auguriorum materia 9, 22. 28, 3 — 19.
Augurum collegium Romae 8,42. Augures plures 10,7. 8. 18. Augurum disciplina qualis 28, 1.
Augustus imp. contra Aethiopes 6,35. Augusti apud Actium victoria 11, 76. statua 22, 6. decurias qualiter ordinavit 33, 7. Augusto argenteae statuae tributae 3, 54. Augusti somnium 34, 19 § 3. forum et in eo picturae 35, 10. templum *ib.* Augustus hyacinthi pueri pictura delectatus 35, 40 § 28. A. pater quis 36,4 § 11. A. marmor 36, 11. forum 36, 24 § 1. imagines in Concordiae templo 37, 2. qua gemma signabat 37, 4. sacrificanti replicata iocinera sunt 11, 76. templum factum a coniuge 12,42. charta quae 13, 23. 24. Augusti manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26. Augusti e calceo augurium 2, 5. militari seditione prope afflictus *ib.* contra Antonium apud Actium 32, 1. Augusti fil. quis 2, 67. 6, 35. 9, 58. Aug. tempore cometes visus 2, 23. principatum ineunte quae stella visa 2, 28. Aug. auspiciis quae maria navigata 2,67. Aug. principatu fames ingens 7, 3. Aug. neptis suae nepotem vidit 7,11. Augusti duodecimus consulatus *ib.* Virgilii carmina cremari vetuit 7, 31. Augusti imp. gesta 7, 46. Augusti adversa plura *ib.* votivi ludi quando celebrati 7, 49. in ridendo consuetudo 7, 59. quod vinum cunctis praetulit 14,8 §1. A. libertus, vini optimus censor 14,8 § 6. Augusto laurus e coelo missa 15, 39. Augusti tempore mirum de lauro, aquila, gallina 15, 40. Augusti uxoris de lauro mirum *ib.* Augusti Siculum bellum 16,3. A. civicam coronam ab humano genere accepit *ib.* Augusti decretum de Neapolitanis 18, 29 § 2. coloniam Capuam deducit *ib.* ervo legumine curatus 18, 38. A. epistolae *ib.* undecimus consulatus 19, 68 § 3. A. lactuca in aegritudine servatus 19, 38. Augusti medicus Musa *ib.* et 25, 32. Augusti error 3,3. Italiae descriptio, ac in undecim regiones divisio 3, 6. trophaeum

in Alpibus 3, 24. Alpini subacti *ib.* filiae luxuria 21,6. ex pisce augurium 9, 22. oculi quales 11, 54. laurus 15, 39.
Aulanius Euander statuarius 36, 4 § 10.
Auleticon calami genus 16,66(2).
Aulos piscis 32, 32. 52.
Aurata piscis 9, 25. 32, 53.
Auratae piscis medicinae 32, 16.
Aurelius L. consul quando 33,17.
Auricularum consideratio 11,50. remedia 20, 40. 65. 28, 48.
Aures animalium animi indices 8, 19. aures iumentorum indicia 11, 50. auris memoriae locus 11, 103. auris dextra Nemesi sacra *ib.* aurem tangentes attestamur *ib.* aurium animalium descriptio 11, 50. aurium ornamenta *ib.* auribus uniones gestantur 9,53. 58. auribus homines corpora tota integentes 4,27. 7,2. auribus ubi quadrupedes omnes carent 6,35. aures ingredientia quo extrahuntur 25, 6. 29, 39. aurium sordes medentur morsui hominis 28, 8. auribus contraria 24, 29. 51. aurium medicina 20, 8. 21. 23. 33. 51. 53. 59. 69. 73. 76. 82. 21, 73. 76. 87. 100. 22, 13. 44. 50. 52. 63. 64. 23, 13. 28. 29. 37. 38. 41. 43. 45. 47. 49. 58. 65. 70. 77 (2). 80 (2). 81. 24, 5. 16. 24. 32. 37. 42. 73. 92. 93. 25, 103 (2). 26,68. 27, 8. 15. 28. 28,21. 48 (3). 49 (2). 32, 13. 14. 25 (2). 35, 52 (2). 37, 12. aurium medicina multiplex 28, 48. 29, 39. aurium surdarum medicinae 20, 3. aurium olidarum medicina 25, 18. aurium vermes necantia 20, 52. 96. 97. 22, 71. 28, 18. aures purulentas sanantia 23, 81. 24, 12. 16. 23. 47. 54. 77. 27, 7. 31. 46 § 4. 32, 14. 34, 31. aurium gravitatem emendantia 20, 44. 50. 21, 100. 23, 41. 28, 49. 34, 25. 32. aurium sonitum sedantia 20, 20. 27. 57. 24, 15. auribus infantium medicina 20, 48.
Aurum qui hominum soli oderunt 6, 31. quo poliatur 36, 40. 37, 58. ubi a formicis eruitur, custoditurque 11,36. 37,54. quo consumitur, ac eius venenum 36,2. implexum crinibus 33,4. exiguum apud Rom. 33,5. mulieres pedib. gestabant 33, 12. cuius in os immissum 33, 14. aurum habere Spartacus vetuit *ib.* aurum igne proficit 33, 19 (2) cur tanti pretii *ib.* tribus modis inveniri 33, 21. aurum fluminum optimum *ib.* quibus in locis reperitur *ib.* quanto labore effoditur *ib.* qui conglutinatur 33, 29. quod optimum 33,31. quomodo ligno inducitur 35, 18. alumine purgari 35, 52 vestibus intexi 8, 74. ingens copia ubi 6, 12. 22. 24. 26. 32. 35. 36. 33, 15. conflaturam quis reperit 7,57. auri sacra fames, quid mali hominibus afferat 33, 14. auri usus qualis 33,12. abusus 33,14. auri igne nihil deperit 33, 19. bonitas quo cognoscitur *ib.* dilatatio in bracteas subtilissimas 33,19. auri proprietates *ib.* naturalis inventio *ib.* purgatio 33, 33. 34, 31. venenum 29, 25. auro signare literas quando repertum 33, 6. auro repensum caput 33, 14. auro cuilibet argentum inesse 33, 23.
Aureum delubrum ubi 37, 32. aureus nummus quando Romae percussus 33,13. aurei torques militibus donati 33, 10. aurea corona septem pondo 33, 16. aurearum bractearum differentiae 33, 19. aurea statua prima quae 33,24. aurei currus 33,54. aureae compedes *ib.* aurea feles ubi pro deo colitur 6, 35. aurea corona quae 16, 3. 22, 4. aureum poculum quid apud medicos 24, 58.
Aurichalci consideratio 34, 2.
Auripigmentum quid 33, 22. 35, 13. 31.
Aurariis in fodinis mures aurum rodere 8, 82.
Auspicia a quo reperta 7, 57.
Auspiciorum materia 8, 82. 10, 15.
Auster ventus qualis 2, 46. 47. 48 sq. quibus nocet 17, 2. 18, 77 § 1 et 3. Austro vento rupes sacra 2, 44.
Austrinus vertex 2, 68.
Autachates 37, 54.
Autobulus pictor 35, 41.
Autopyros 22, 68.
Autorum nomina non supprimenda *libr.* 1, *prol.*
Autor gravis falsae rei, lapsum fidei parit ingentem 5, 1.
Autores in dubiis citandi 7, 1. 28, 1. autores in eadem scientia saepe dissident 18, 57. autorem quem sequi debemus 2, 113.
Autoritas in quo summa 7, 32.
Autumnus an serenus futurus sit 18, 80. initium quando 18, 68 § 2. 18, 69 § 4. 70. 74.
Avaritiae vis 36, 1 sq. redargutio 18,60. 33,1. 33,14. 47. origo 33, 47. avaritiam secuta est auri fames 33, 14. avaritiae causa quae fiunt 14, 1. 18, 60. avaritia ad ima penetrat 33, 1.
Avellanae iuli inutiles 16, 52.
Avellanarum nucum consideratio 15, 24. quo serendae tempore 17, 30 § 6. natura et medicinae 23, 78.
Avena Graeca cui non cadit semen 18,43. avena frumenti primum vitium 18, 44. avena Germani pro pulte vescuntur *ib.* avena victitantes 4, 27. 6, 35. Avenae cibus quibus utilis 22, 68. avenae panis utiliss. *ib.*
Aventinus mons in quem plebs Romana secessit 19, 19 § 2.
Aviaria turdorum apud veteres 17, 6. aviaria quis primus instituit 10, 71.
Aviditatem in cibis facientia 20, 65. 72. *Vide Appetentiam.*
Aviola in rogo revixit 7, 53.
Avium consideratio *libro* 10. aves picta uva deceptae 35, 36 § 3. aves ne milium panicumve tangant 18, 45. quomodo manu capi possunt 19, 34. ubi cum hominibus pugnant 6, 13. 7, 2. 10. 30. 8, 14. cursum navium dirigentes 6, 24. villaticae quo tutae fiant 23, 17. ne strangulentur 24, 113. aves animalium minimae 9, 1. nocte lucentes 10, 67. novae fabulosaeque 10, 69. quo ordine ex ovo generentur 10, 73. omnes in pedes nascuntur 6, 4. quot diebus incubent 10, 75. quae animal pariunt 10, 81. pleraeque cur oculos appetant 11, 55. omnes praeter vespertilionem dentibus carent 11, 62. quae sine pedibus 11, 107. quae et quando loquaciores 11, 112. uncos habentes ac nocturnae quales 10, 19. 21. 25. aves incognitae 10, 17. a cauda de ovo exeuntes, et quare 10,18. auspiciis aptae 10, 20. 26. quae in coenis prohibitae 8, 82. geminos sinus habentes 11, 79. quae quibus in locis non sint 10,41. colores mutantes in alias versae 10, 42. dentatae 10, 60. quae omnium maxima 10, 1. 29. quae sola a suo genere interimitur 16, 30. avium cantus quo compesci possit 35, 48. avium rex 8, 37. multarum nomina naturaque 10, 67. generatio 10, 73. ova qualia 10,74. coitus qualis *ib.* generationis, incubatus, coitus tempus 10, 73. 74. avium quod membrum primum gignitur *ib.* conceptus, et foetuum numerus *ib.* ungues quales *ib.* digestio per genera 10,13. inauspicatarum consideratio 10, 14. ex his quae uncos ungues non habent hirundo sola carne vescitur 10, 34. avium temporis differentia magna 10, 38. avium diversarum in medicinis usus 30, 8 (2). 9. 12 (3). 18. 19 (2). 20 (4). 21. 23 (2). 27 (2). 30 (2). 36. 44 (2). 47. 50. avium mira 10, 37. 61. cantus qui suavissimus 10, 43. genituraе quando 10, 46. ingenia 10, 3. 48. 49. volatus incessusque 10, 54. loquentium consideratio 10, 57. loquentium lingua qualis 10, 59. avium potus 10, 63.
Axinomantia magicae species 36, 34.
Axin fera 8, 31.
Axius Qu. 8, 68.
Axungiae consideratio, usus etc. 11, 84.
Azonax praeceptor Zoroastri 30, 2.

B.

Babiae vinum quale 14, 8 § 6.
Babilius praefectus Rom. 17, 35 § 13.
Babylonis spina qualis 13, 46. palma 17, 9. fertilitas 18, 45. 46
Babylonii de terrae motu quid 2, 81. siderum observationis repertores 7, 57.
Babylonica terra non gignit herbas 18,45. Babylonicae vestes quales 8, 74.
Baccalia laurus 15, 39.
Baccar, et ex eo unguentum 21, 16. b. rusticum quid *ib.* baccaris medicinae 21, 77. 26, 71. baccaris, id est, nardus rustica 12, 26.
Baccarum et pomorum natura eadem 15, 34. baccarum consideratio 15, 29.
Bacchus ubi educatus 12, 42. primo coronam hederae sibi imposuit 16, 4. quam diu ante Alexandrum Magnum 6,21. cur ex femine Iovis natus creditur 6, 23. cantharis usus 33, 53. a Mercurio nutritus 34, 19 § 27. cum elephantis triumphus 8, 2. quae reperit 7,57. Bacchi templum in Samo 8, 21. Bacchi thyrsos, galeas, scuta, hederae ornant 16,62. Bacchi sacra cum hedera 16,62. 4,12. Bacchi nutrix Nysa ubi sepulta 5, 16. simulacrum 34, 19 § 10. patria 4, 12. Bacchi mira pictura 35, 8. 35, 36 § 9 et 19. 35, 37. 35, 40 § 28. Baccho asinus cur assignatur 24, 1. Baccho ferulae sacrae *ib.*
Baccharum effigies sculptae 33, 55.
Bacchiades 35, 43.
Bacchica hedera 16, 62.
Bacchi pisces 32, 53.
Bactris genera tritici ingentia 18, 12 § 3.
Bactrianorum smaragdi 37, 17.
Baculus rusticorum qualis esse debeat 24, 44.
Baebius M. consul 13, 27. Tamphili interitus 7, 54. iudicis mors *ib.*
Baetica regio tritici fertilissima 18, 21. oleum quale 15, 3. olea maxima 17, 19.
Baeton 6, 21. 22. 7, 2.
Bagoas, id est Spadones 13, 9.
Baiana fossa a Nerone facta 14, 8 § 2. Baianae aquae 31, 2.
Balaenarum piscium consideratio, natura, magnitudo, loca 9, 2. 3. 5. balaenis branchiae non sunt 9, 6 balaenae pilo vestiuntur 9, 15. balaena piscis 32, 53. balaenae in medicinis usus 32, 38. balaenarum cum orcis pugna 9, 5. ora in frontibus 9, 6. summa aqua annatantes in sublime nimbos efflant 9, 6. qualiter spirent *ib.* balaenae cum musculo amicitia 9, 88.
Balaninum oleum quale 13,2. 23, 46.
Balanus piscis 32, 53.
Balani arbores 13, 9 (2).
Balani Sardiani quid 15, 25.
Balanitis castaneae genus *ib.*
Balanita gemma 37, 55.
Balatum pecori quid concitat 20, 55.
Balaustinae vestes 13, 34.
Balaustium punici mali flos *ib.* balaustium quid 23, 60.
Balbus L. consul 2, 89.
Balbus Cornelius quis 7, 44. Garamantes superat 5, 5.
Balearica vina 14, 8 § 6.
Balis herba qualis 25, 5.
Ballista a quo reperta 7, 57.
Ballotis herbae consideratio 27, 30.
Balnearum plurium consideratio 31, 2. 20. balnearum aestus quo arcetur 31, 23. 28. balnearum plurium usus, et medicinae quando 31,32. balnearum pensilium usus quando 9, 79. balnearum damnatio 31, 32.
Balnea Agrippae 36, 24 § 9.
Balsami consideratio 12,54. unterrarum Iudaeae concessum 16i 59. balsami olei natura et medicinae 15, 7. 23, 47.
Balsamodes arbor 12, 43.
Balux quid 33, 21.
Banchus piscis 32, 53. ei. medicinae 32, 25.
Bananica uva 14, 4 § 7.
Baptes gemma 37, 55.
Barba ne nascatur 21, 97. 30, 13. 32, 47.
Barba Iovis, arboris genus 16,31.
Barbata, aquilarum genus 10, 9.
Barbari faciem formae gratia pingunt 22, 2.
Barbarica pira 15, 16.
Barbarica unguenta falsa 21, 16.
Baroptenus gemma 37, 55.
Basaltes marmor 36, 11.
Basanites lapis 36, 43.
Basilia gemma 37, 15.
Basilicon, nucis genus 15, 24.
Basilicum, *quaere Ocimum.*
Basilica uva 14, 4 § 4.
Basilis scr. 6, 35.
Basilici serpentis descriptio 8, 33. visu necant 29, 19.
Bassus Lecanius quis 26, 4.
Bassus scr. 6, 35.
Batis herba marina 21, 50. Hortensia quae *ib.* batis herbae medicinae 21, 101.
Batis piscis 32, 53. ei. medicinae 32, 25.
Batos cynos rubus 24, 74.
Batrachus piscis 32, 53.
Batrachi statuarii opera 36,4 § 14.
Batrachion herba quae 25, 109. 27, 90. ei. medicinae 26, 90.
Batrachita gemma 37, 55.
Batti statuarii simulacra 34, 19 § 13 et 34.

Beatissimi qui a diis iudicati 7, 47 48.
Bdellium arbor et lachryma 12, 18. genera et appellationes variae 12, 19.
Bebriacenses aves 10, 69.
Bechion herba quae 25, 16. 17.
Bedas statuarius 34, 19 § 13.
Belgarum ex calamis usus 16, 64.
Belgicae provinciae lapis serra sectilis 36, 44.
Bellonae aedes 35, 3.
Belli inventores 5, 13. 14.
Bellicorum instrumentorum inventores 7, 57.
Bellorum expertes homines 5, 8.
Belonae pisces 32, 53. ei. partus 9, 75.
Belus rex sideralis scientiae inventor 6, 30. 37, 55.
Beli oculus gemma 37, 55. 58.
Beluae marinae maximae 9, 5. 15. in terra se pascentes 9, 2.
Beneficium deus secundum Democritum 2, 5.
Beneficiorum gratitudo 18, 1.
Berenices crinis stella 2, 71.
Berenicae reginae lapis 37, 32.
Berosi astrologi laus statuaque 7, 37. 50. 57.
Beryllorum lapidum consideratio 37, 20.
Berytium vinum 14, 9.
Berytia uva quomodo servetur 15, 18 § 4.
Bestiae hominibus interdum prudentiores 37, 21. quo fugantur 28, 25. qualiter hominem fugiant 29, 21. ne noceant 25,78. bestias evocantia 37,62.
Bestiolae corpori innascentes quomodo necentur 20, 49.
Betae consideratio,genera,natura 19,40. genera, natura, medicinae 20, 27. sylvestris, et ex ea medicinae 20, 28. betae semina non tota simul nasci 19, 35. satio, cura, usus etc. 19, 40. b. foliis vino sapor restituitur *ib.* semen quale 19, 58. betae aquae salsae prosunt 19, 59. betam appositam non degustasse religio est 19, 40.
Beterrarum vina 19, 4.
Betuli gemmae 37, 51.
Betulla arbor qualis, quemque locum amet 16, 30. apta scutis 16,77. betullae virgae magistratuum fiunt 16, 30. ligaminibus apta 16, 69.
Bion scr. 6, 35.
Bion vinum, et eius septem genera 14, 10. ex eo medicinae 23, 26.
Bibendi causa quae fiant 14, 28. bibendi gratia nives et glacies servantur 19, 19 § 2. bibendo gloriam quaerentes 14, 28. bibere ante cibum quando institutum *ib.* bibunt homines non sitientes 23, 23.
Bibliotheca quae in orbe nobilissima 7, 31. 35, 2. Romae a quo dicata 35, 2. plures ubi *ib.* bibliothecis imagines illustrium virorum ponebantur 35, 2.
Bibliotheca Pollionis Asinii Romae 7, 31.
Biferae arbores 16, 50. 18, 51.
Bigas quis primus iunxit 7, 57. bigae in nummis signatae33,13. bigati nummi *ib.*
Bilis morbus unde 11,75. bilem augentia 28, 23. bilis remedia 15, 29. 20, 33. 34. 50. 89. 21, 72. 98. 104. 22, 14. 23. 26. 40. 64. 23, 50. 74. 24, 21. 82. 25, 18. 22. 26, 12. 26. 34 (2). 35. 36. 37. 39. 41. 42. 47. 27, 10. 20. 28. 51. 55. 71. 93. 113. 31, 33. 37, 51.
Bimammiae uvae 14, 4 § 8.
Biremi quis primus usus est 7, 57.
Bisontes bestiae 8, 15. bisontis in medic. usus 28, 45.
Bithynia fungos venales mittit 22, 47.
Bituminis consideratio 2, 109. 35, 51. bitumen ad lucernarum lumina 35, 50. 51. bitumen Iudaeae quale 7, 13. 28, 23. bituminis fons ubi 6, 35. probatio 35, 51. effectus acvis *ib.* bitumine statuae tinguntur *ib.* ferrum clavique tinguntur 35, 52. bitumen quibus in locis proveniat 35, 51.
Biuri animalia 30, 52.
Blapsigonia apum morbus 11, 46.
Blattae qua arte conveniant omnes 20, 63. blattae vermis consideratio, natura, genera 29, 39. in medicinis usus *ib.*
Blattaria herba 25, 61.
Blechnon herba 27, 55.
Blechon quid 20, 55.
Bliti natura, vitia, medicinae, convicia 20, 93.
Boa serpens, unde dictus 8, 14.
Boa morbus unde dictus 26, 73. 28, 75. eius curatio 24, 35.
Boarium forum 34, 5. ibi statua fuit Herculis 10, 41. 34, 16. boario in foro mirum 28, 3.
Bocchus historicus 16, 79. 37,43.
Bocchi regis saevitia 8, 5.
Boeotiae fines Atticae perdices non transvolant 10, 41. Boeoticorum adversus Lacedaemonios victoria 10, 24.
Boethus sculptor33,55. 34,19§24.
Bolbines herba 19, 30.
Bolbiton quid 28, 68.
Boleti natura, venenumque 22, 46. 47. boleti arborum 16, 11. boleti veneni remedia, *quaere fungorum veneni remedia.* boletus unde venenum trahit22, 46. boletorum aetas dierum septem *ib.*
Bolides caeli faces 2, 25.
Bolites radix quae 21, 98.
Bombyx Coa qualis 11, 27. bombycum vermium consideratio 11, 25.
Bombycina vestis a quo reperta 11, 26.
Bombycinae arundines 16, 66.
Bombylius vermis 11, 30.
Bona praesentia multos perdunt 7, 43. bona malis paria non sunt 7, 41. 43.
Bonasus fera 8, 16.
Bononiae fluvius Rhenus calamis abundat 16, 65.
Bootes caeli signum 2, 41.
Bopyrus piscis 32, 54.
Borea vento flante quid agendum,et quid cavendum18,77 §1.
Boreas ventus 2, 46.
Borea gemma 37, 37.
Borsycites gemma 37, 73.
Bostrychites gemma 37, 55.
Botanismos quid 18, 47.
Botryitis Cadmiae genus 34, 22.
Botryon medicamentum 28, 10.
Botryites gemma 37, 55.
Botrys herba 25, 36. 27, 11. 31.
Boum consideratio, natura, diversitas, pretium 8, 70. bovis capiti mirum lapillum inesse 30, 47. boum honor apud veteres 18, 3. effigies in aere habebatur *ib.* pabulis quae frondes aptae 22,73. 23, 40. boves arari quomodo iungendi 18, 49 § 2. quas herbas maxime expetunt 18,51. futura praesagiunt 18,88. boum timum utile alveariis 21, 47. scabies quomodo curetur 21, 106. medicinae 24, 95. cornua quomodo curantur 11, 45. bobus himis mutantur dentes 11, 64. boves gravidae ubi ferant partum 11,84. boum venenum 25, 92. boum morbi remedia 20, 19. 24, 63. 30, 53. bovis lac quale 28,33.34.45. boves Lucae quae 8, 6. Indici quales 8, 30. 31. 70. boves retro pascentes 8,70. boum aetas *ib.* boves quo pinguescunt *ib.* boum domitura 8,71. apud priscos cura 8, 70. bovem locutum aliquando *ib.* bovis Apis consideratio 8,71. bovem quis primus occidit 7, 57. bove arare a quo inventum *ib.* bubus quae folia utilia 16, 38. 22, 73. 23, 40. bovis in medicinis usus 28, 45. 49. 51. 58. 62. 67. 70. 30, 47.
Bos piscis 32, 54.
Brabyla quae 27, 32.
Brachiorum consideratio 11, 99.
Brace Galliae far 18, 11.
Branchiae quibus piscibus insunt, quibus non 9, 6. 33.
Brassica corrumpitur in dolio vini sapor 19, 40. brassicae consideratio, laus, genera 19, 41 § 1. brassica toto seritur ac metitur anno *ib.* br. translatio *ib.* br. genera plura 19, 41 § 3. brassica in rapam vertitur 19, 57. br. laus, et de ea scriptores plures, ac ex ea medicinae 20, 33. br. species tres *ib.* br. inimica vino vitibusque 20,34. 36. brassicae usus 20, 33. 42. br. stirpis usus 20, 35. br. nocumenta *ib.* br.ubi non editur *ib.* br. sylvestris medicinae 20, 36. br. vires mirae *ib.* br. marina qualis 20, 37. br. viti inimica *ib.* et 24, 1. br. et cyclaminum inimicae 24, 1.
Bratl.y,id est,Sabina herba24,61.
Brechma quid 12, 14.
Brevis vitae homines 6, 35. 7, 2.
Brevitate vitae nihil melius 7,51.
Brianca arbor quae et eius usus 24, 42.
Britanni quo digito gestant annulos 33, 6. glasto suas coniuges pingunt 22, 2.
Britanniae electrum 37, 11 § 1.
Britannia magicam exercere consueta 30, 5.
Britannica herba 25, 6. 25, 55. ei. inventio 27, 1.
Bromos siliginis genus 18, 20 § 4. herba et ex ea medicinae 23,25.
Brocci unde dicti 11, 60.
Brochitas dentium, index equorum 11, 64.
Brontis pictura Apellis opus 35, 36 § 17.
Brumale tempus 2,47. brumalis circulus 2, 70. brumales dies 18, 59. brumae initium *ib.* brumae tempore quid agricolae facere debent 18, 62.
Bruscum tuber 16, 27.
Bruta arbor 12, 39.
Bruta pix 15, 7. 16, 22.
Bruta sunt quibus cor durum riget 11, 70.
Brutorum arma 18, 1.
Brutorum animalium remedia20, 51.
Brutis tempus pariendi statutum 7, 4.
Brutus L. Consul primus 36,24 § 3. apud Delphos terram exosculatur ex oraculi responso15, 40. meruit libertatem *ib.*
Bruti epistolae de aureis fibulis 33, 12. 36, 3.
Bruti Philippen. erga statuam amor 34, 19 § 22.
Bruti et Crassi oratoris iurgia 36, 3.
Bruti Callaici templum 36, 4 § 8.
Bruto, qui reges expulit, nulla decreta statua 34, 13.
Brya frutex 13, 37.
Bryaxis statuarius 36, 4 § 5 et 9. 34, 19 § 13.
Bryon, ex quo oleum 12, 61. ex eo medicinae 24,17. bryon herba qualis 27, 30. 33.
Bryoniae herbae descriptio et medicinae 23, 16. 17.
Bubali animalia 8, 15.
Bubbatio 34, 42.
Bubonum herba quae 27, 19.
Bubonis avis consideratio 10, 16. in medicinis usus 29,26. 30, 17. 29. aures quales11,50. cordis mirum 29, 21.
Bubulae Cunilae her. medicinae 25, 55.
Bubetii ludi unde 18, 3.
Bubulae carnes quomodo facile percoquuntur 23, 64.
Bubulum femur herba 27, 56.
Bubulum fel 12, 15.
Bucardia gemma 37, 55.
Bucca quid in homine 11, 59.
Buccinum purpurarum genus 9, 61.
Bucephalos Alexandri Magni equus 6, 23. 8, 64.
Buceraе herbae 24, 120.
Buceros, id est,foenum Graecum 19, 24.
Bucolicon herba quae 25, 11.
Buconiatis uva 14, 4 § 7.
Buglossus, id est lingua bovis, herba25,40. ei.medicinae26,71.
Bulapathon herba et ex ea medicinae 20, 86.
Bularchi pictoris mira tabula 7, 39. 35, 34.
Bulbinae herbae descriptio,et ex ea medicinae 20, 41.
Bulborum medicinae 20,40. sylvestrium consideratio 21, 38. sylvestrium medicinae 20, 40. bulborum consideratio, et genera plura 19, 30. floris medicinae 20, 40. bulborum effossio, et maturitas quando 19, 30. bulbus vomitorius cur 20, 41. non nisi ex femine provenit, et ubi sponte 19, 30. bulbi genus, ex quo mapalia et vestes fiunt 19, 10.
Buleuterion quid 36, 23.
Bulla aurea cui primum donata 34, 4. cui dabatur *ib.*
Bumasti uva qualis 14, 4 § 9.
Bumelia fraxinus 16, 24.
Bunion napi genus 20, 11.
Bupalus sculptor 36, 4 § 2.
Buphthalmos herba 25, 42. 103.
Bupleurum herba quae 27, 34. 22, 32.
Buprestis herbae consideratio et medicinae 22, 32. 36.
Buprestis vermis qualis et unde dicta 30, 10.
Buprestis remedia 23, 18. 30. 44. 28, 21. 33. 42. 30, 10.
Buselini herbae medic. 20, 47.
Buteones aves 11,110. butco accipitris genus, et familia ab eo cognominata 10, 9. 69.
Butorides 36, 17 § 3.
Butyri consideratio, usus, medicinae 28,35. 46. natura et effectus 28, 46. unde dictum, et quomodo fiat *ib.* butyrum quid 11, 96. olei vim habere *ib.*
Buxus ubi plurima 16, 28. buxi arboris consideratio, et genera tria *ib.* buxus montes amat 16, 30. buxo non decidunt folia16, 33. buxo folia qualia 16, 38. buxi semen crataegon dicitur 16, 52. buxus, gravissima et spississima arborum 16, 76 § 3. non sentit cariem 16, 78.
Byssinum linum, et eius ingens pretium 19, 4.
Bythus scr. 28, 23.
Byzacii Africae campus fertilissimus 17, 3. 18, 21.

C.

Cacaliae herbae med. 26, 92.

Cacaliae herbae usus 25, 85.
Cachla herba 24, 33.
Cachrys quid 26, 50. cachrys pillula in medicina 16, 11. cachrys semen rosmarini 24, 59. cachrys genera plura 24, 60.
Cacizotechnos appellatus quis 34, 19 § 35.
Cacoethis morbi remedia 22, 64. 72. 23,49. 24, 3. 47. 26, 87. 27, 105. 28, 74. 30, 39. 32, 44. 46.
Cactos herba 21, 57.
Cadavera qualiter in aquis sese habent 2, 106. 7, 18. ubi medicata asservantur 11, 70.
Cadmia quid 34, 22. ei. medicinae *ib.* genera *ib.* faciendae ratio *ib.* Cadmia ubi optima *ib.* Cadmiae effectus qui 34, 23.
Cadmus solutae orationis inventor 5, 31. in Graeciam quas literas attulit 7,57. quae reperit *ib.* Cadmi patria 5, 31. picta imago 35, 37.
Caduceum cur cum serpente 29, 12.
Cadurci populi ex lino vela texunt 19, 2 § 1.
Cadytas herba in Syria 16, 92.
Caecias ventus 2, 46. 48.
Caeciliana cerasa qualia 15, 30.
Caecilius M. Calpurnii Bestiae hostis 26, 46.
Caecilius M. consul 2, 32.
Caecilii T. fortitudo 7, 29.
Caecilius scr. 29, 27.
Caecubi vini generositas 14, 8 § 1. Caecubum vinum ad concoquendos cibos olim utile fuisse, iam amplius non gigni 23,20.21.
Caedendae quando arbores 16, 72. 73. 18,75. caeduae arbores quae 17, 34. 18, 75.
Caeliacis utilia, *quaere Coeliacorum remedia.*
Caelatores imaginum clari recensentur 14, 19 sq.
Caelaturae mirabiles describuntur 33, 54.
Caelius senator 8, 61.
Caelius Marcus 36, 4 § 14.
Caelius Rufus orator 7, 50.
Caelum nullo modo quit flecti 16, 59.
Caeli consideratio, magnitudo, aeternitas, continentia, mensura, motus etc. 2, 1 sq. caeli formam globatam esse 2, 2. caelorum motus qualis 2, 3. caelorum sonitus concentusque *ib.* caelum a quo primum descriptum 2,6. caelo animalium omnium impressae effigies 2,3. caelo rerum omnia semina inesse *ib.* caelum unde dictum *ib.* caelo quae nobiscum societas 2, 6. caeli notitiam quis primo habuit *ib.* caeli signa XII a quo primum observata *ib.* caeli faces quales 2, 25. caeli colores 2, 26. caeli species sanguinei coloris visa 2, 22. caeli flammae 2, 28. caeli coronae circa solem et lunam quando 2, 28. caeli versicolores et circuli 2, 30. caeli ostentum 2, 35. caeli scintilla quando cadere visa *ib.* caelum pro aëre 2, 38. caeli in terras influxus 2,41.81. caeli animalium effigies quot 2, 41. caelum in partes sedecim dividitur 2, 55. caelum ardere saepe visum 2, 58. caeli proprietas in locis quibusdam peculiaris 2, 62. caelo omnis infirmitas accepta ferenda 16, 52. caeli natura ad arbores 17, 26. caelum quod arbusta spectare debeant 17, 29. caeli ad arbores societas 17, 2. caelum terrae parere quidam cogunt *ib.* caelo constat operis facultas 17, 3. coelo maxime agriculturam constare 18, 56. caeli cum terra societas 18, 68 § 3. caelum spectare quomodo inducti homines 23, 1. caeli violentia quo tollitur 28, 23. caelum quae aves crebro aspiciunt 10, 24.
Caelestis iniuriae duo genera 18, 69 § 1. caelestium observationes a quib. 2, 7. caelestium corporum motus cur dissimiles 2,13. caelestibus natura aeterna 2, 6. caelestium ad terram potentia *ib.* caelestium distantia non vestiganda 2, 23. caelestium cognitio obscurissima 18, 57. caelestium cognitio ex multis haberi potest 13, 29.
Caementa quo ferrumino componantur 36, 55.
Caepio scr. 21, 10.
Caesar Lucius quo anno censor 13, 5. 6. 14, 16.
Caesaris Octavii de vino sententia 14, 8 § 6.
Caesaris civile bellum quae prodigia praecesserunt 17, 38. Caesaris Iulii munus gladiatorium 15, 20. 19, 6. C. domus laurum habuit ianitricem 15,39. C. villa ubi 15, 40. 32, 7. Caesar ex qua lauro triumphare solitus, et cur 16,81. Caesaris forum Romae 16, 86. 19, 6. Caesar annum ad solis cursum redegit 18,56. Caesaris de singulorum siderum ortu et occasu sententiae 18,56.64. C. Idus Martias ferales sibi annotavit 18, 68 § 8. forum Romae totum texit, ac sacram viam, et eius gladitorium munus 19,6. C. carmen de olere 19, 41 § 3. C. lapsana apud Dyrrachium vixit *ib.* dictator Peloponnesum insulam tentavit efficere 4, 5. Ptolemaeum perimit 5, 1. Aedemonem debellat *ib.* C. Triarium ubi superat 6, 4. C. exercitus in Pharsalia famem sensit 26, 9. C. aedilitas, et ingentes divitiae 33, 16. C. aerarium spoliat 33, 17. C. lorica cui dicata 34, 10. C. Aiacem et Medeam Veneri dicat 7, 38. 35, 9. Caes. Iulii templum et curia 35, 9. 35, 36 § 15. domus incensa 35, 36 § 11. statuae marmoreae 36, 4 § 10. in Alexandria templum 36, 14 § 4. C. circum maximum exstruit 36, 24. 24 § 2. C. aquaeductus 36, 24 § 10. C. ubi Pompeium vicit 36,29. sex dactyliothecas Veneri genitrici consecrat 37, 5. C. dictatoris spectacula 8, 7. tertius consulatus *ib.* mirus equus 8, 65. thorax ex margaritis dicatus Veneri 9, 57. piscinae 9, 83. 10, 89. 32, 7. Caesaris triumphalis coena 10, 2. Caesari sacrificanti bis in extis defuit cor 11,71. Caesar inimicorum literas nec lectas concremabat 7, 26. Caesar Ciceronis hostis 7, 31. C. pater qua morte extinctus 7, 54. C. ex vehiculo casus et eius ne iterum caderet incantatio 28,3. C. villis pisces manu hominis vescuntur 32, 7. civili bello cometes visus 2, 23. C. anima in deorum numerum recepta *ib.* C. crinita stella quando visa *ib.* Caesare occiso anno toto sol palluit 2,30. Caesaris thronos stella 2, 71. Caesar unde dictus 7, 7. Caesaris gesta omnia recensita compendio 7, 25 sq. 27. ingenium omnium capax 7,25. simul scribere, legere, dictare, audire solitus *ib.* quaternas, septenasque epistolas simul dictabat *ib.* signis collatis quinquagies dimicavit *ib.* C. ductu quot hominum milia occisa *ib.* Caesari fuit clementia peculiaris 7, 26. C. magnanimitas *ib.*
Caesar C. Augusti fil. 2,67. 6,31. 12, 31. 32, 4.
Caesones unde dicti 7, 7.
Caesonia C. Imp. uxor 7, 4.
Caia Caecilia quae 8, 74.
Caiae Vestalis statua 34, 11.
Caius Valerius consul 19, 15.
Caius Sentius praetor 14, 18.
C. Portius consul 2, 57.
Caius Afranius consul 2, 67.
Caius Imp. obeliscum in circo Vaticano statuit 16, 76 § 2.
Caii principis luxus in unguentis 13, 4. in aedificiis 36, 24 § 5 et 10. mirum de platano 12, 5. decuriam quintam adiecit 33,8. ludi 33, 16. auri avidissimus 33, 22. super omnia muliebria soccolos induebat e margaritis 37, 6. Caii Imperatoris matrona 9, 58. oculi quales 11, 54. gladiatores quales *ib.* immolanti iecur defuit in extis 11, 73. consulatus, et interitus *ib.* navis echeneide pisce retenta et eiusdem Caii in urbe interitus 34,2. Caius princeps quando interfectus 11,73. Caii Imp. uxor 7, 4. mater 7, 6. Caius Imp. generis humani fax *ib.*
Calades pictor 35, 37.
Calamidis statuarii opera 34, 18. 36, 4 § 10.
Calamitae ranae genus 32, 24. 42. 50.
Calamochnus quid 32, 52.
Calamus odoratus 12, 48. oleum 15, 7. in medicinis usus 32, 52. calamo ubi folia non decidunt 16,33. calamorum aquaticorum consideratio 16, 64. Aegyptiorum usus *ib.* comae pro pluma *ib.* calamis orientis populi bella conficiunt *ib.* calamorum armis quae gentes victae 16, 65 calamus Italiae sagittis aptissimus *ib.* calamorum differentiae plures, et qui apti fistulis 16, 66.
Calchas contra Lucanos 3, 16.
Calciamenta quibus vertantur in lapides 36, 27.
Calciantes se quidam repente mortui 7, 54.
Calcifraga herba quae 27, 51.
Calcosthenes imaginum fictor 35, 45.
Calculi consideratio 11, 83. cruciatus asperrimus 25, 7. remedia 20, 13. 42. 44. 46. 73. 84. 87. 91. 96. 21, 70. 77. 100. 104. 105. 22, 11. 12. 15. 26 (2). 29. 30. 40. 41. 44. 72. 23, 75. 80. 83. 24, 9. 58. 71. 74. 118. 26, 49 (2). 59. 3). 54. 55. 27, 13. 49. 74. 102 (2). 28, 60 sq. 29, 11. 30, 21 sq. 38, 8. 32, 11. 13. 36, 35. 26, 37. 37, 69.
Calculis notare diem 7, 41.
Calena vina 14, 8 § 2.
Calenus vates 28, 4.
Caligo unde causetur 2, 42.
Caligines oculorum quo tollantur 20, 51.
Calippus scriptor 18, 74.
Calistus Caesaris Claudii libertus 33, 47. 36, 12.
Callae herbae descriptio 27, 36.
Callaicum Bruti templum 36,4 § 7.
Callainas gemma 37, 56.
Callarias piscis 9, 28. 32, 53.
Callias statuarius 34, 19 § 25.
Callias Atheniensis 33, 37.
Callicles statuarius 34, 19 § 28.
Callicles pictor 35, 37.
Callicrates statuarius 7, 56. 36, 4 § 15.
Calliblepharis utilia 28, 47. 35, 56.
Calliblephara 23, 51.
Calliblepharum unguentum 21, 73.
Callicia herba qualis 24, 94.
Callidemus scr. 4, 21.
Calligonon herba 27, 91.
Callimachus pictor 34, 19 § 35.
Callimachus poeta 3, 25. 30. 4, 19. 22. 5, 4. 7, 48. 22, 44. 25, 106. 26, 50. 31, 5.
Callimachus medicus 21, 9.
Callimachus dux 35, 34.
Callimus lapis 36, 39.
Callion herba quae 21, 105.
Callionymus piscis 32, 53. ei. medicinae 32, 24. 25.
Calliphanes scr. 7, 2.
Callis gemma 35, 56.
Callisthenes historiarum scr. 36, 4 § 10. 14 § 3.
Callistratus statuarius 34, 19. 37, 12. 25.
Callistruthiae ficus quales 15,19.
Callitricha herba 25, 83.
Callitriches ferae quales 8, 80.
Callitrichon herba 26, 54. ex ea medicinae 22, 30.
Callitrix herba qualis 26, 90.
Callon statuarius 34, 19.
Callorum corporis remedia 21, 84. 22, 60. 68. 24, 37. 50. 29,10. 32, 44. 34, 41. 49.
Calor olei causa est 15, 3.
Calorem inducentia facientiaque 23, 43. 46. 63 (2). 80. 24, 36. 26, 71. sedantia, tollentiaque 20, 54. 23, 27.
Calpurnius Bestia aconito uxores peremit 27, 2.
Calpurnii Flammae in Sicilia gesta, et qua corona donatus 22,6
Calpurnii annulus 33, 6.
Caltha violae genus 21, 14. 15.
Calva quaedam animalium naturaliter 11, 47.
Calvitium homini proprium *ib.*
Calvus orator 21, 25. 7, 50. 33, 49. quo nocturnam pollutionem sustulit 34, 50.
Calx aqua accenditur 33, 30. 36, 54. calcis consideratio 36, 52. calcis et arenae mixturae 36, 54. calx quibus utilis 17, 4. calce vina condiunt Afri 14, 24. 36. 48. calce ubi agros fertiles reddunt 17, 4. calcis in medicina magnus usus 36, 57. calcis natura qualis *ib.* calci oleum solum miscetur 24, 1.
Calypso pictrix 35, 40 § 43.
Calypsus imago, Niciae opus 35, 40 § 28.
Cambyses rex obelisco pepercit, qui urbi non pepercerat 36, 14 § 2.
Camelius 19, 38.
Camelopardalis animal quando primum Romae 8, 25. 27.
Camelorum consideratio 11, 62. usus in praeliis 8, 26. partium in medicinis usus 28, 26. quot annis vivant 8, 26. quot mensibus ferant uterum 10, 83. lac quale 11, 96. 28, 33. cum equis inimicitia 8, 26. camelos ne asili, id est, tabani laedant 20, 4. cameli fel non habent 11,74.
Camerae quando primum 36, 64. a quo primum pictae 35, 40.
Camerina poma 15, 15.
Camillus quo die Veios cepit 3, 21. aurum Iovi Capitolino donat 33, 5. minio illitus triumphavit 33,36. quid crimini Carvilius obiecit 34,7. domus qualis *ib.* statua 34, 11.
Cammaron herba unde 27, 2.
Cammarus marinus *ib.*
Cammarus piscis 32, 53.
Cammaron, quae et cicuta 27, 2
Camoenarum aedes 34, 10.
Campaniae castaneae 15,25. vitium magnitudo 14, 4 § 6. 14, 3.

uva qualis 14, 5. 14, 8 § 6. cerasa 15, 30. siligo 18, 17. 24. 29 § 1. campus laudatissimus *ib.* fertilitas 18, 29 § 2. terra pulla 17, 3. Campana rosa 21, 10.
Campaspe Alexandri amica Apelli dono data 35, 36 § 12.
Canachus statuarius 34, 19. 34, 19 § 14. ei. opera 36, 4 § 14.
Canalitium, vel Canaliense aurum quod 33, 17. 23.
Canaria herba quae 25, 51.
Canaria auguria 18, 3.
Cancamum arbor 12, 44.
Cancrorum consideratio 9, 51. cancris retrorsum incessus *ib.* c. coitus 9, 74. oculi quales 11, 55. tergora exuunt 9, 50. genera 9, 51. 32, 47. contra serpentum ictus medentur 8, 41. 9, 51. cancros in scorpiones transfigurari 9, 51. cancrorum in medicinis usus 32, 19. 25. 27. 28. 32. 39 (2). 40 (2). 43. 44. 46 (2). cancri oculi ad quid utiles 32, 24.
Candace regina ubi regnavit 6, 35.
Candaules rex ingenti pretio picturam mercatus est 35, 34. quando obiit 35, 34.
Candelabrorum consid. 21, 49.
Cania urticae genus 21, 55.
Canities homini et equo tantum provenit 11, 47. cani a quo inficiuntur 20, 22. cani a pueritia ubi 7, 2. canities praepostera *ib.*
Canicula stella procyon Graece 18, 68 § 2. ei. exortu quae in terris fiant 2, 44. 47. canis stellae ortu vina mutantur 14, 22. scindenda ligna 16, 74. occasus quando 18, 65 § 1. 69 § 2 et 4. exortus 18, 68 § 2. 69 § 4. 2, 44. canis signi exortu quaeque immutentur 9, 25. 18, 68 § 2. canis signi veneratio *ib.*
Canicularum piscium consideratio 9, 70. 32, 53. ingens copia ubi 9, 70 13, 50. canicularum cum natantibus dimicatio 9, 70. caniculae pavent hominem aeque ac terrent 11, 21. caniculae piscis medicinae 32, 26. canum piscium generatio 9, 74.
Canis lingua, herba qualis 25, 41.
Canum descriptio, natura, et erga dominos fides 8, 61. 10, 83. canes homini inter omnia fidelissimi 8, 61. canis cum elephanto pugna *ib.* canum miracula plura *ib.* in bellis usus ubi *ib.* soli dominos novere *ib.* soli nomina noscunt sua *ib.* saevitia quo mitigatur *ib.* et 32, 13. canes e lupis et tigribus concipere 8, 61. canes dono Alexandro dati, quales fuerint *ib.* canum partus, et generatio 8, 62. rabies quando pestifera 8, 63. canem locutum aliquando *ib.* canes Melitei quales 3, 30. canes quae loca non intrant 6, 32 10, 41. ubi pro regibus habentur 6, 35. canum magnorum copia 6, 37. Indici caeteris grandiores 7, 2. canes quasdam aedes non ingrediuntur 10, 41. canum prodigia 10, 83. quamdiu vivant *ib.* quibus infestentur 11, 40 (2). degeneres sub alvum caudas reflectunt 11, 111. canum impetus quo cohibetur 32, 13. quando maxime in rabiem aguntur 2, 40. canis mordens lapidem, Proverbium 29, 32. canis morsus remedium quomodo repertum 25, 6. a cane morsus quae pavet *ib.* canes qua herba sese purgant 25, 51. canis malignitas, et invidia *ib.* canibus ne cauda crescat 8, 63. canes quos non allatrent 25, 79. 28, 27. 29, 32. 30, 53. canis dente laesus, vulnera aggravat vulnerati 28, 7. canis mira pictura 35, 36 § 20. canes quo rabidi fiant 7, 13. canes ne rabidi fiant 8, 63. 23, 80. 29, 32. canum scabici remedia 28, 75. canum annua apud Romanos supplicia 29, 14. canis in cibum usus *ib.* canis in placandis numinibus pro hostia immolabatur *ib.* canes fugantia 29, 32. 30, 24. canibus maxime inimicum 33, 31. canis urinâ in cespite perfusâ herba ibi nati ad quid utilis 24, 116. canum vermes, id est ricini, quo necentur 22, 21. canis mirum simulacrum 34, 17. canis in medicinis usus 29, 14. 32. 30, 8. 17. 22. 22. 31. 46. 47. canis rabidi morsus remedia 8, 63 sq. 9, 53. 61. 64. 82. 85. 10, 2. 6. 58. 64. 21, 82. 86. 22, 15. 47. 49. 23, 3. 27. 32. 63. 64. 75. 77 (2). 24, 35. 86. 25, 6. 77. 28, 2. 9. 18. 23. 27. 43. 29, 9. 32. 32, 17. 19. 20. 31. 33, 34. 34, 44.
Canephorus ubi 36, 4 § 7.
Canina capita habentes homines 6, 35.
Cannabis consideratio et medicinae ex ea 20, 97. ubi primum nata *ib.* genituram virorum extinguit *ib.* aquam coagulat *ib.* ei. natura, usus, satio, evulsio 19, 56. ingens magnitudo *ib.*
Cannensis clades Romanorum 15, 20.
Canon simulacrum 34, 18.
Canopus Menelai gubernator 5, 34.
Canopus sidus 2, 71.
Cantabrica herba 25, 47. 55.
Cantharias gemma 37, 72.
Cantharidum vermium consideratio 29, 30. cantharides Catoni obiectae sunt quod eas vendidisset *ib.* quo fugantur 28, 23. ex qua re gignantur 11, 41. in medicinis usus 29, 34. cantharidum veneni remedia 11, 41. 20, 51. 83. 23, 18. 30. 40. 44. 28, 33. 37, 52. 54. 29, 23. 14, 9.
Cantharitae vinum 14, 9.
Cantharolethrus 11, 34.
Cantharus statuarius 34, 19 § 21.
Cantharus piscis 32, 53.
Cantherium lapathum herba 33, 15.
Cantharis Bacchus et Marius C. usi sunt 33, 53.
Cantharis vermis frumenta erodens 18, 44 § 2.
Capanei pictura 35, 40 § 41.
Capellae coelestis signi ortus quando 18, 66 § 1. 18, 74.
Capillatae deae ara quare dicatur 16, 86.
Capillus virginum Vestalium quo deferebatur 16, 86. capillus ubi probro existimatur 6, 22. capillorum consideratio 11, 54. capillis quae gens careat *ib.* capillorum defluvium quibus inest *ib.* capillus puerorum primus contra podagram 34, 19 § 19. virorum contra canis morsus 28, 9. mulieris quib. utiles 28, 20. ne canescant 30, 46. capillorum animalia perimentia 31, 33. 46 § 4. 35, 52. capilli quo crispi fiant 22, 30. 25, 23. 28, 26. 29, 26. capillum ad lunae dies contrectari 28, 25. capilli quando tondendi 16, 84. capilli quo vario colore inficiuntur 16, 71. 20, 22. 83. 22, 30. 32. 23, 70. 24, 28. 24, 35. 56. 67. 74. 26, 90. 35, 56. capillos denigrantia 22, 74. 23, 81. 82. 24, 6. 10. 47. 26, 93. 27, 28. 29, 34. 32, 23. capillus quo ruffatur 15, 24. 23, 34. 46. capillum flavum quid faciat 2, 80. 26, 93. capillorum color 2, 80. capilli ne cadant, vel defluant 8, 54. 20, 13. 34. 22, 30. 23, 81. 24, 2. 25, 84. 26, 30. 27, 5. 27, 111. 28, 5. 37. 46. 29, 34. capillos nutrientia 22, 29. 23, 41. 77. 24, 89. 25, 84. 27, 111.
Capistrari quid 18, 49 § 2.
Capito Oppius quis 7, 13.
Capitolium obsessum a Gallis servatur a Manlio Capitolino 7, 29. cura anserum defensum 10, 26. 29, 14. a quo et quando inchoatum 3, 9. Capitolii ornamentum 33, 18. Capitolium incensum 34, 17. 18. 13; 27. 35, 4. Capitolii mira aedificia 36, 24 § 2. aedium columnae unde 36, 4 § 7. dedicatio a quo 19, 6. Capitolinae aedis incendium 33, 55.
Capitolinus Manlius quoties corona donatus 16, 5. regnum affectat 7, 29. ei. fortitudo, ac gesta *ib.*
Capitolini Iovis aedes ex quo aere 33, 51.
Capnias gemma 37, 37. 46.
Capniae uvae quales 14, 4 § 7.
Capnites gemma 37, 56.
Capnitis Cadmiae genus 34, 19 § 17.
Capnii herbae medicinae 26, 19.
Capnos her. qualis 25, 98. 26, 36. 39.
Capnumargos, argillae genus 27, 4.
Cappadoces qua herbâ coronantur 21, 3.
Cappadociae oleum 15, 7.
Capparis herbae consideratio 19. 48. excellentia ubi 19, 50. fruticis consideratio 13, 44. 15, 34. capparis stomacho inutilis 20, 60. capparis natura, et medicinae 20, 59.
Capra oleae inimica 15, 8. caprarum consideratio 8, 76. 78 sq. febri nunquam carere *ib.* 76. 28, 42. noctu ut interdiu cernunt 11, 55. 8, 76. 28, 47. morsus exitialis arbori 8, 76. capra cur Minervae immolatur *ib.* maleficum frondibus animal quid erga Ladanum 12, 37. ocimum aspernari 20, 48. caprarum balatus quo concitatur 20, 55. capra quo necatur 21, 53. caprarum cornu serpentes fugantur 28, 42. cur non lippiant 28, 47. caprarum in medicinis usus 28, 42 sq. caprinus caseus in medicinis 28, 45. 47. 69 (2). sanguis in medicina 28, 47. 68. fel in medicina 34, 32. capreae fel non habent quibusdam 11, 74. caprinum sevum in medicina 28, 62. 63. 67. caput in medicina 28, 59. carnes ad quid 28, 63. fellis cinis calculos expellit, et caprarum fimus 28, 60. 62. 66. 79. urina in medicina 28, 61. cornu vulvis utile 28, 77. lac stomacho utile 28, 33 (2). 58. iecur quibus prosit 8, 76.
Caprea fera veneno vivit 10, 92. capreae ubi non sint 8, 83.
Caprariense plumbi genus 34, 49.
Caprificalis dies Vulcano sacer 11, 15.
Caprificationis arborum consideratio 15, 21.
Caprifici arboris consideratio 15, 21. 23, 64. nunquam floret 16, 40. ubi trifera 16, 50. quibus infestetur 17, 44.
Caprimulgi aves quales 10, 56.
Capsis quae apta materia 16, 84.
Capua unguentis delectata 13, 2. Capuam a quo colonia deducta 18, 29 § 2.
Capuli, id est, gladiorum manubria ebore et argento ornantur 8, 10.
Caput hominis inventum in Tarpeio delubro 28, 4.
Capitis animalium consideratio 11, 44. quae animalia iis carent 5, 8. 11, 46. capitum ossium differentia 11, 48. capita piscium 11, 47. hominum in coelo visa 2, 37. praecisa repsisse aliquando 11, 77. capitis iudicium ubi primum 7, 57. capitibus carentes homines 4, 25. capitis dolor qualis 25, 7. capita aperiri magistratibus cur institutum 28, 17. capitis dolorem facientia 17, 16. 20, 98. capiti contraria 22, 73. 23, 7. 9. 18. 77. 78. 24, 11. 25, 17 (2). 57. capitis doloris remedia 20, 21. 27. 29. 33. 48. 50 (2). 51 (3). 54 (2). 56. 71. 73 (2). 76. 81. 90. 91 21, 73. 76. 77. 87. 94. 22, 29. 30 47. 58. 59. 23, 3. 5 (2). 13. 38 (2) 42. 43. 45. 46. 47. 68. 69. 75. 80 (2). 31. 83. 24, 10. 38. 44. 47. 66. 80. 107. 116. 118. 25, 84. 89 (2). 103. 27, 5. 105. 28, 12. 22. 28. 29 (2). 33. 46. 29, 1. 36. 32, 14. 35, 21. 36, 11. 37, 46. capitis ulcerum remedia 20, 23. 27. 39. 69. 84. 21, 76. 77. 22, 72. 23, 38—44. 46. 24, 12. 55. 97. 25, 84. 28, 23. 46 (2). 32, 14 (2). 21. 34, 31. 36, 42. caput purgantia 20, 27. 21, 73. 83. 23, 13. 24, 47. 25, 90. 92. 34, 32. capitis ardores refrigerantia 20, 8. si a sole doleat quid imponendum 24, 10. vulneribus quid medetur 24, 22. dolorem ex ebrietate sedantia 24, 45. ossa fracta extrahentia 25, 89. 90.
Carabi cancrorum genus 9, 51 32, 47.
Carbasa ubi reperta 19, 2 § 2 carbasina vela 19, 6.
Carbilius Pollio 9, 13.
Carbones faciendi ratio 15, 18 § 4. carbonis natura et vis 33, 30. quernei in medicinis usus 36, 70.
Carbo Cneus consul 7, 49. 50.
Carbo L. cum Pompeio consul 3, 9.
Carboni Imp. ostentum 8, 82.
Carbunculi morbi descr. 26, 4. Narbonensibus peculiaris *ib.* quando primum in Italiam venit *ib.*
Carbunculorum gemmarum consideratio, genera, etc. 37, 25. carbunculi unde dicti *ib.*
Carbunculi frugum morbi remedium 18, 68 § 3. carbunculus quid in floribus esse dicatur *ib.*
Carbunculare quid sit *ib.*
Carbunculi ne vitibus noceant 18, 70.
Carbunculus terrae genus 17, 3.
Carbunculatio morbus 17, 37 § 4. 18, 68 § 3.
Carbunculorum remedia 20, 50. 51. 79. 82. 22, 49. 73. 23, 12. 38 (2). 23, 54. 63. 77. 24, 23. 61. 69. 26, 72. 28, 74. 30, 33. 32, 44. 36, 69.
Carcinomatis morbi remedia 21, 87. 22, 15. 75. 23, 63. 24, 29. 41. 116. 120. 26, 88. 27, 57. 77. 28, 7. 10. 29, 10. 32, 31. 41.
Cardamomi consideratio 12, 27—29. medicinae *ib.* oleum 15, 7.
Cardiacorum remedia 20, 32. 34. 51. 23, 25. 81. 24, 73 (2). 28, 27.
Cardinis temporum quadripartita distinctio 18, 59.
Cardueles 10, 61.
Carduus herba qualis 21, 54. 56. in cibis, et ingens pretium 19, 43. satio, cultura, usus *ib.* medicinae 20, 98. silvestrium genera duo *ib.* 99. carduus frugi-

bus inimicus 18, 44 § 2. carduis vesci plebeis non licet 19,19 § 2.
Cariem quae arbores non sentiant 16, 81. 17, 3. cariem impedientia 15, 7.
Carissae ficus 13, 10. 15, 21. 34.
Carmina incantantium an aliquid valeant 28, 3. contra morbos 28, 19. contra grandines 28, 5. heroicum a quo repertum 7, 57.
Carneadis eloquentia, et quid erga eundem actum Romae 7, 31. Zenonis libris responsurus Helleborum sumpsit 25, 21.
Caro quo aestate incorrupta servetur 20, 83. quo tenerior in coquendo fiat 21, 55. 23, 64. ab ossibus recedens, quibus iuvetur 22, 58. 65. 23, 38. 24, 120. carnis defectus remedia 23, 38. carne humana vescentes 6, 35. *Quaere Humana carne.* bubulae quomodo facile percoquantur 23, 64. suaviores facientia 24, 55. quo absumantur in ollis 25, 23. carnes cum coquuntur conglutinantia 27, 24. 66. carnes alentia 23, 79.
Carpathii maris succus ad quid 32, 20.
Carpheoton thuris genus 12, 32.
Carphos, id est, foenum Graecum 24, 120.
Carpinus arbor 16, 26. 30. montes amat *ib.* carpino nuptiales faces faciunt *ib.*
Carpophyllon lauri genus 15, 39.
Carrucae ex argento 33, 45.
Carthago victa quantum, et quid Romanis solvere coacta 33, 15. cum deleta fuit, quantum argenti habuit 33, 45. quando capta 14, 5. 31, 47. quot annis Romae aemula 15, 20. fici argumento deleta *ib.* Carthaginem quis primus irrupit 7, 7.
Carthaginiense bellum tertium quomodo sumptum 15, 20. Carthaginiensium contra Romanos victoria *ib.* in Sicilia victorum pictura 35, 7. Carthaginienses Herculi humana hostia sacrificabant 36, 4 § 12.
Carthaginis Hispaniae rosae quales 21, 10.
Cartilaginei pisces 9, 40. 11, 87.
Cartilago rupta non solidescit 11, 87.
Carvilii Pollionis repertum 33, 51.
Carvilius Sp. quaestor contra Camillum 34, 7. Iovem in Capitolio fecit 34, 18.
Caryatidum simulacrum 36, 4 § 5. Caryatides statuae 36, 4 § 11.
Carynum oleum 15, 7. 23, 45.
Carytes herba quae 26, 40.
Caryon nucis genus unde 15, 24.
Caryopum, id est, nucis succus 12, 63.
Caryotarum medicinae 23, 51.
Caryotae ubi 15, 34.
Caseorum consideratio, diversitasque 11, 96. 28, 34. casei servandi ratio 24, 93. 25, 39.
Casiae fruticis consideratio 12, 42. 43. in Septentrione vivit 16, 59. casia apes delectari 21, 41.
Casignetis herba qualis 24, 102.
Cassander Gallos obsidet 31, 30.
Cassander rex 35, 36 § 22.
Cassandrae picturae 35, 40 § 40.
Cassiteron, id est, candidum plumbum 34, 47 (2).
Cassius Longinus consul 7, 3. 10, 17. Cassius orator 7, 10. Severus 35, 46. 7, 10. 30, 46. Parmensis 31, 8. 46 § 4. Hemina auctor vetustissimus 13, 27. 29, 1. 19, 6. 32, 10. Syllanus 34, 18. Spurius regni affectator a patre perimitur 34, 9. 14. Cassii C. censura, et in ea prodigium 17, 38.
Castitatis exempla 5, 15. 7, 35. 8, 26. 68. 12, 30. 24, 38. 35, 37. castitatem servantia 24, 38. 25, 37.
Castor Romanorum victoriae nuntius 7, 22. Castorum aurigae qui 6, 5. Castorum aedes Romae 34, 11. Castoris pictura 35, 10. 36 § 16. simulacrum 28, 38. cura nautis invocatur 2, 37. Castoris stellae quales *ib.*
Castor medicus 20, 66. 98.
Castor fera 32, 13. an testiculos sibi amputent *ib.*
Castorea, id est, fibrorum testes quo serventur optime 32, 13. castorea quae 32, 13. eorum medicinae 32, 13. 23. 25. 29. 31. 46 (3). 47.
Castrata frumenti genus 18, 20 § 1.
Castratio quibus facienda diebus 18, 75.
Castrorum vallum ex cespitibus 35, 46.
Catagrapha a quo inventa 35, 34.
Catagusae simulacrum 34, 19 § 10.
Catanance herba 27, 35.
Cataplasma 22, 79.
Cataractae aves 10, 61.
Cati corculi dicti 7, 31.
Catienus quid erga Philotimum servum 7, 36.
Catilinanae res Ciceronis consulatu 33, 8. Catilinana prodigia 2, 52. Catilinae proavus quis 7, 29.
Catinius Labeo tribunus plebis quid erga Metellum 7, 45.
Catoblepas fera 8, 32.
Catochites gemma 37, 56.
Catonis primi laudes 7, 28. 14, 5. triumphus, censura, scientia, mors 14, 5 (2). de vitibus, uvisque sententia 14, 5. eodem vino usus quo remiges 14, 14. ex Hispania triumphus *ib.* Cato de vino condendo 14, 25. de oliva praecepta 13, 25. 15, 6. de amurca 15, 8. Cato nil de prunis sylvestribus locutus 15, 13. de ficis serendis 15, 19. fici argumento usus in delenda Carthagine 15, 20. de myrti generibus 15, 37 (2). 39. de lauro 15, 39. de cupresso 16, 60 (2). Cato summus in omni usu 16, 75. de terrae vitiis atque optimo agro 17, 3 (2). de plantandis arboribus, ac scrobibus faciendis 17, 16. praecepta de insitione arborum 17, 24. de vite inserenda 17, 25. de olearum satione 17, 29. de agricultura praecepta 18, 5. 6 sq. ubi unumquodque frumentum sit serendum 18, 46. de arandi tempore 18, 49 § 1. Catonis Censorii censura 19, 7. Cato de brassica 19, 41 § 1. 20, 50. Catonis laus 25, 2. Cato de herbis *ib.* quid erga Zenonis statuam 34, 19 § 35. contra Graecos 29, 6. contra medicos 29, 7. quando obiit, et eius aetas 29, 8. Catoni cantharides obiectae 29, 30. octuagesimo anno filium genuit 7, 12. Catonis duplex propago 7, 15. quid de legatione Atheniensium 28, 74. Graecorum hostis *ib.* et 29, 6. 7. Cato ambitus hostis, ac repulsis gaudens 1, prol. Catonem rem improbam nemo audet petere *ib.*
Cato Uticensis 7, 31.
Catopyrites gemma 37, 56.
Cati, catones, et corculi qui dicti 7, 31.
Catus Aelius consul, et eius parsimonia 33, 50.
Catuliana Minerva cur dicta 34, 19 § 16.
Catulitio quid 16, 39.
Catulus Q. consul 10, 25. 36, 4 § 11. Cimbros vicit, et eius nobilis domus 17, 1. Capitolium dedicat, et eius inventum 19, 6.
Catulus Luctatius Minervae simulacrum dicat 34, 19.
Catulus tegulas Capitolii inaurat 33, 18.
Catullus Veronensis poeta contra Mamurram 36, 7. quid erga Strumam Nonium 37, 21. Catullus 1, prol. 36, 42. Catulli incantationes 28, 4.
Caucalis herba 21, 52.
Cauchorum vita 16, 1.
Caucon herba 26, 20.
Caudarum animalium consideratio 11, 111. quibus amputatae renascantur *ib.* praeter hominem ac simias omnibus fere insunt animalibus *ib.* villosa ubi in homine 7, 2. cauda animalium, animi index 8, 19.
Caulias quid 19, 15.
Caulina vina 14, 8 § 6.
Caulis leguminum qualis 18, 12 § 2. caulis herbarum differentiae 19, 40. caulis pro brassica 19, 41 § 1. caule reciso quae regerminent 19, 36.
Caulodis brassicae genus 20, 33.
Cauneae ficuum genus 15, 21.
Cauponae animalia in mari 9, 71.
Causae rerum omnium afferri non possunt 2, 21.
Cavaticae cochleae 8, 59. 30, 15.
Cea vestis qualis 11, 25.
Cedrelaeon oleum 15, 7.
Cedrelates cedri semen 13, 11. vocant cedrum magnam 24, 11.
Cedrus minor, et eius genera 13, 11. maioris genera *ib.* cedro cur simulacra deorum fiant *ib.* libros a tineis conservat 13, 27. picem fundit 14, 25. montes amat 16, 30. 59. cedro folia non decidunt 16, 33. 38. folia capillata 16, 38. quo tempore semen gerat 16, 44. cedri ubi optimae 16, 76 § 1. cedri usus ad classes in Aegypto Syriaque 16, 76 § 2. non tenet clavum 16, 76 § 3. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. cedri magnae natura et medicinae 24, 11.
Cedria picis genus 24, 11.
Cedrium quid, et quomodo 16, 21.
Cedrides, id est cedri fructus, ad quid utilis 24, 12.
Cedrinae mensae nobilissimae 13, 29.
Cedrinum oleum 16, 76 § 2.
Celebothrax rex 6, 26.
Celeres equites 33, 9.
Celetizontes pueri 34, 19 § 12 et 16.
Cellae vinariae quales esse debeant 14, 27.
Cellaria agris maiora 36, 24 § 5.
Celia, potus genus 22, 82.
Celocem navem Rhodii invenerunt 7, 57.
Celsus 20, 14.
Celtis arbor, id est lotos 13, 32.
Celtes testudinum genus 9, 12.
Cemos herba 27, 36.
Cenchramis statuarius 34, 19 § 28.
Cenchris serpentis morsus remedium 20, 86.
Cenchris supra quaterna ova edit 10, 73.
Cenchridis accipitris in medicinis usus 29, 38.
Cenchrites gemma 37, 72.
Cenchron Adamantis 37, 15.
Censius C. praetor 14, 17.
Censorius Piso historicus 13, 27.
Censoriae leges 8, 77. 82. 33, 21. 36, 2.
Censoria nota, qui quinque pondo argenti possidet 33, 50.
Censorum officium circa quid 18, 3. 18, 7 § 1.
Censu senator quando legi coeptus 14, 1. census moribus et virtutibus inimicus *ib.* censu magistratus omnis exornatus *ib.*
Centaretus quis 8, 64.
Centaureae herbae consideratio 25, 19. 55.
Centaurium maius et minus 26, 90. cent. medicinae 26, 15. 18. 27. 34. 68. 87 (2). cent. herba unde 25, 14. cent. lepton herba 25, 30 (2). cent. herba contra quae 25, 79. 10
Centaurorum simulacrum 36, 4 § 4 et 8.
Centifolia rosa 21, 18 (2).
Centipelliones quid 28, 42.
Centumcapitae herbae descriptio, et ex ea medicinae 22, 9.
Centurionum insigne vitis erat 14, 3.
Centuripinum crocum quale 21, 17.
Ceparum generalis descriptio 19, 32 sq. silvestres non esse 20, 20. ceparum remedia *ib.* somnum faciunt *ib.* nocumenta *ib.* cepis nuces adversantur 23, 77.
Cephenes apum genus 11, 16.
Cepheus Andromedae pater rex 6, 35. Cephis 34, 19 § 28.
Cephisiodorus statuarius 34, 19.
Cephisodori duo 31, 3. Cephisodorus Minervam affabre fecit 34, 19 § 14. statuarius Praxitelis filius 36, 4 § 6. pictor 35, 36 § 1.
Cephus animal quale 8, 28.
Cepionides gemmae 37, 56.
Cepites gemma *ib.*
Cepolatitis gemma *ib.*
Cera quomodo fiat 21, 49. quae optima *ib.* usus ad quid *ib.* ceras ex quibus floribus apes confingunt 11, 8. cereae imagines a quo repertae 35, 44. ceris pingere 35, 39.
Cerachates gemma 37, 54.
Ceramicos locus 35, 45. 36, 4 § 5.
Ceramites gemma 37, 56.
Ceras Amaltheas, Librorum titulus *lib.* 1, prol.
Cerastes, vermes ficus infestantes 17, 37 § 3.
Cerastis serpentis descriptio 8, 35. 11, 43. cerastis serpentis morsus remedia 20, 58. 24, 23. 31, 45. 32, 13. 17.
Cerasus peregrina arbor 11, 115. cerasorum consideratio 15, 29. in lauro inseritur *ib.* succus 15, 34. quae loca amet 16, 30. rami mirae magnitudinis 16, 54. insitio quomodo fiat 17, 24. cerasi quomodo praecoces fiant 17, 47.
Ceratiae herbae medic. 26, 34.
Ceratias cometis genus 2, 22.
Ceratitis herba quae 20, 78.
Ceratitidis medicinae *ib.*
Ceraunia gemma 37, 49. 50. 60.
Ceraunia siliqua 13, 16.
Ceraunii montes 15, 36.
Ceraunobolon quid 35, 36 § 18.
Cerberus 27, 2.
Cercopitheci ferae descriptio 8, 30.
Cercuron Cyprii invenerunt 7, 57.
Cerebri consideratio 11, 49. 69. cerebri medicinae 24, 35. 47.
Cerephyllon herba, et eius natura 19, 54.
Ceres quae prima reperit 7, 57. ei aedes Romae ubi et a quo exculta 35, 45. sacra a castis solum 24, 38. simulacrum ex peculio Cassii Sp. factum Romae 34, 9. simulacrum 34, 19 § 33. 36, 4 § 5.
Ceria, potus genus 22, 82.

Cerini gemmae 37, 20.
Cerinthe herba qualis 21, 41. ea apes delectantur *ib.*
Cerinthum quid 17, 3.
Cerion quid 20, 6.
Cerion libri titulus 1, prol.
Cerites gemma 37, 56.
Cerostrata cornua 11, 45.
Cerulei pigmenti consideratio 33, 56. 57.
Ceruleus fons Romae 36, 24 § 10.
Cerrus arbor 16, 6. 8.
Certaminum sacrorum coronae 16, 4.
Certi nihil esse, certissimum est 2, 5.
Cerussa color 35, 12. 19. 31.
Cervarii lupi 8, 34.
Cervarium venenum 27, 76.
Cervisia 14, 28 sq. 22, 82.
Cervicis descriptio 11, 67 sq. remedia 20, 92. 22, 19. 23, 17. 26, 12. 28, 17. 52. 29, 11. 32, 28.
Cervorum consideratio 8, 46 sq. canibus urgentibus ad hominem ultro confugiunt 8, 50. aegroti quo se iuvant 8, 41. cervorum conceptus quando 8, 50. cervae qua herba se post partum purgant *ib.* cervi quotannis cornua abiiciunt *ib.* cornua ad quid utilia *ib.* cerva Sertorii *ib.* cervorum vita longa *ib.* et 7, 49. febres non sentiunt 8, 50. cervos Africa non gignit *ib.* sq. cervi serpentes mandunt 8, 50. 28, 42. cervi ubi non sint 8, 51. 83. 84. ubi fissis auribus 8, 83. cerv. coitus qualis 10, 83. cervae parturae quo pascantur 20, 34. cervi cicurati raro concipiunt 10, 83. cornua qualia 11, 45. capiti vermiculi insunt 11, 49. anima serpentes urit 11, 115. qua herba serpentibus resistunt 22, 37. cervorum aetas discerni non potest 8, 50. cervis cor maximum 11, 70. fel esse in cauda 11, 73. ubi quaterni renes 11, 75. cervorum et serpentum inimicitiae 8, 50. 17, 2. 28, 42. cervino sanguine contrahi serpentes 28, 42. cornu in medicinis usus 10, 95. 28, 47 (2). 49. 50. 58. 59 (2). 70. pulmo in medicina 28, 53. 67. sanguis alvum sistit 28, 58. coagulum intestinis utile *ib.* fimus in medicina 28, 68. cervae cum senserint se gravidas, lapillum devorant 28, 77. cervi dictamnum herbam monstrarunt primum 8, 41. 25, 54.
Ceselii iurisperiti praeceptor 8, 61.
Cesenatia vina 14, 8 § 5.
Cestius C. consul 10, 60. Cestii C. Corinthium signum 34, 18.
Cestros herba qualis 25, 46.
Cethegus consul quando 13, 27. Cethegi mensa nobilis 13, 29.
Ceti piscis magnitudo 32, 4.
Ceyces aves 32, 27.
Chabura fons 31, 22. 32, 7.
Chaereas Atheniensis medicus 20, 99.
Chaereas statuarius 34, 19 § 14.
Chalastricum, nitri genus 31, 46 § 1. vice salis 31, 46 § 4.
Chalazias gemma 37, 73.
Chalceos herba 21, 56.
Chalceti herbae medicinae 26, 25.
Chalcanthi aeris consideratio 34, 27.
Chalcides serpentes 32, 13.
Chalcidicae ficus quales 15, 19. 2.
Chalci pondus 21, 109.
Chalcis piscis 32, 53.
Chalcis ter anno parit 5, 1.
Chalcitis lapidis consideratio 34, 2. 37, 73.
Chalcitis, aluminis species 35, 36 § 11.
Chalcophonos gemma 37, 56.
Chalcosmaragdos gemma 37, 19.
Chalcosthenes statuarius 34, 19 § 28. imaginum fictor 35, 45.
Chaldaeorum doctrina 6, 30. gemmae 37, 67.
Chamaeacta herba 24, 35. 26, 73.
Chamaecissi descriptio, et ex ea medicinae 24, 49. 84. 25, 69. hederae species 16, 62.
Chamaecerasi consideratio 15, 29.
Chamaecyparissos herba 24, 86.
Chamaedaphne herba 21, 40. 99. 24, 82. laurus 15, 39.
Chamaedrys herba 24, 80.
Chamaedropis herbae descr. *ib.*
Chamaeglycymerides 32, 53.
Chamelaea herba 24, 82. 25, 38. frutex 13, 35. arbor, et ex ea oleum 15, 7.
Chamaeleuce herba 24, 84.
Chamaeleon herba 21, 56. 22, 21. 27, 118.
Chamaeleontis oculi quales 11, 55. pulmo maximus 11, 72. ex eo medic. 28, 34. miracula *ib.* venenum 8, 41. chamaeleontis descriptio 8, 51. ova qualia 10, 73.
Chamaeleos cancer 32, 53.
Chamaemelon herba 22, 26.
Chamaemyrsine herba 15, 7. ex ea medicinae 23, 83. cham. olei natura, et ex eo medicinae 23, 45.
Chamaepelorides cancrorum genus 32, 53.
Chamaepeuces herbae descriptio et medicinae 24, 86. 23, 45.
Chamaepitys herba 21, 103. 24, 20. 26, 53.
Chamaerops herba 26, 27. 85.
Chamaesyces herbae descriptio et medicinae ex ea 24, 83.
Chamaeterum simulacrum 36, 4 § 7.
Chamaetrachea cancer 32, 53.
Chamaezelos herba 25, 62. 27, 61.
Chanis piscis semper mas 9, 23.
Chanae pisces vulvas habent 9, 77.
Channes pisces 32, 54.
Characia arundinis genus 16, 66.
Characias tithymali genus 26, 6. 80.
Chares statuarius 34, 18 (2). scr. 37, 11 § 1.
Charitatis exempla 9, 10. 10, 4. 10. 14. 11, 16. 28. 32, 5.
Charitoblepharon frutex 13, 52.
Charitum simulacra 36, 4 § 10.
Charmidae ingens memoria 7, 25.
Charmis medicus qualis 29, 5. 8.
Charoneae scrobes 2, 95.
Chartarum consideratio 13, 23. 24. 29. usus maxime necessarius 13, 21. charta quando reperta 13, 27. genera plura, et quomodo fiant 13, 22. religiosis voluminibus apta *ib.* 23. Augusti cur dicta *ib.* et 24. bonitas *ib.* glutinum *ib.* et 18, 20 § 2. 22, 60. farinae et ex eis medicinae 22, 60.
Chasma quid 2, 26.
Chaus animal quale 8, 28.
Chelidonia ficus 15, 15.
Chelidoniae herbae medicinae 26, 12. 25, 30. 26, 87. 90. oculis utilis 25, 91. 8, 41. chelidoniam hirundines invenere *ib.* et 25, 51. chelidonia collyria 25, 51.
Chelidonias Zephyrus ventus 2, 47.
Chelidonia gemma 37, 56. 73.
Chelidonii lapilli 11, 79.
Chelonia gemma 37, 56.
Chelonitides gemmae *ib.*
Chenalopeces aves 10, 29.
Chenomychon herba 21, 36.
Chenopus herba 11, 8.
Chernites lapis 36, 28.
Chersinae genus testudinum 9, 12.
Chersiphron architectus 7, 38. 36, 21.
Chersyderis sapientibus eryngae contraria 22, 8.
Chiae terrae medicinae 35, 53. 56. uvae quales 14, 4 § 8. optimum amylum habet 18, 14. vinum 14, 19 § 5. 19, 19 § 2. chium obsessum glandibus vixit 16, 6.
Chiliodynama herba 25, 28.
Chilon philosophus prae gaudio obiit 7, 54.
Chilonis laus, auctoritas, dicta, mors 7, 32.
Chiragrae morbi remedia 24, 120.
Chirocmeta, Democriti liber 24, 92.
Chiron Herculis sagittis vulneratus qua sit sanatus herba 25, 30.
Chironis discipulus Achilles 25, 19. parentes et eius inventa 7, 57. simulachrum 36, 4 § 8.
Chironeon herba 25, 13. Chironis herba, centaurion 25, 14. Chironis medicina Troianis temporibus 30, 2. Chironia herba 25, 16. 55. 26, 87. Chironia pyxacanthos spina 24, 77. Chironium pyxacanthum 12, 15. Chironeum panaces herbae genus 25, 13. 15. Chironium contra cicutam 25, 82.
Chloeliae virginis statua qualis, et quare posita 24, 13.
Chlorei avis cum corvo inimicitia 10, 95.
Chlorion avis 10, 45.
Chlorites gemma 37, 56.
Choaspes 31, 22.
Choaspites gemma 37, 33.
Cholan quid 37, 18.
Cholerae remedia 20, 26. 48. 23, 54. 24, 102. 73. 27, 91.
Chondris herba 25, 53. 26, 28.
Chortinum oleum 15, 7.
Chorus ventus qualis, et quibus nocuus 18, 77 § 3. *Quaere Corus.*
Chreston, id est cichorium herba 20, 30.
Chrombori pisces 32, 53.
Chromis piscis 9, 24. 32, 54.
Chrysalis vermis qualis 11, 37. 41.
Chrysanthemi herbae medicinae 26, 55.
Chrysermus medicus 22, 32.
Chrysippae herbae medic. 26, 60.
Chrysippi garrulitas 29, 3. 30, 30.
Chrysippi medici laus, aetasque 26, 6. de brassica liber 20, 33. 8. 67. 22, 40. 29, 3.
Chrysites lapis 36, 43. 37, 66.
Chrysitis quid 33, 35.
Chrysitis flos 21, 26.
Chrysoberylli gemmae 37, 20.
Chrysocarpum hederae species 16, 62.
Chrysocollae consideratio 33, 26. 27. 28. 35, 12. unde dicta 33, 2. 26. 27. 29. ubi optima 33, 27. in spectaculis usus *ib.* herbacea *ib.*
Chrysocome herba 21, 26. 85. 89.
Chrysogonus Syllae servus 35, 58.
Chrysolachanum herba quae 27, 43.
Chrysolampis gemma 37, 56.
Chryselectrum quid 37, 12. 43.
Chrysolithus gemma 37, 42. 43. 73.
Chrysopis gemma 37, 56.
Chrysoprasius gemma 37, 20. 32. 34. 73.
Chrysopteros Topazii genus 37, 32.
Chrysothales herba 25, 102.
Chrysos piscis 32, 54.
Chydeae palmulae 24, 19 § 3.
Cibus simplex utilissimus 11, 117. cibi qui avidiores 11, 79. ciborum luxuria multiplex 19, 19 § 2. cibi quorundam miri 16, 1. cibo quod animal nunquam alitur 8, 51. cibos alios alia appetunt 10, 93. cibos varie ab animalibus peti 10, 90. 92. 93. sine cibo ultra undecimum diem plerosque durasse 11, 118. ciborum appetentia quomodo fiat. *Quaere Appetentia in cibis.* cibis interdum vitantur morbi 22, 29. cibo homo maxime perit 26, 28. ciborum temperantia utilissima 34, 20. cibum somno concoquere, corpulentiae prodest, non viribus 11, 118. cibi ambulatione perficiuntur *ib.* cibi privilegio vincuntur *ib.*
Cicadarum consideratio 11, 32 sq. 65. in medicinis usus 30, 21. cantus quando acerrimus 22, 43. quae mutae, quaeque canorae 11, 32. cicadis vescentes homines *ib.* ubi non proveniant *ib.* ubi mutae, et ubi canorae *ib.* cicadas oculis carere 11, 52.
Cicatrici quibus color redit 20, 13. 49. 22, 74. 24, 47. 101. 26, 89. 27, 83. 85. 28, 18. 17, 35 § 26. 28, 74. 32, 12. 14. 33, 28. 35, 52. 36, 42. circatricum ulcera quid tollat 20, 70. 27, 90. cicatrices oculorum tollentia 33, 28. cicatricum remedia 20, 26. 51. 56. 23, 4. 13. 16. 24, 14. 28, 27. 47. 34, 50. cicatrices quae reducant 20, 36. 23, 38. 53. 71. 33, 35. 34, 22. 23.
Ciceris consideratio, et ex eo medicinae 18, 31. 22, 72. quando seritur 18, 32. in religionis usus *ib.* ciceri tantum nullae bestiolae in horreis innascuntur 18, 73. vermibus inimicum 19, 58. radix qualis 18, 10 § 5.
Cicerculae descriptio 18, 32. 22, 72.
Cicerculum quid 35, 13.
Cicero quando Consul 9, 63. Ciceronis Academia ubi 31, 3. Cicero extra omnem ingenii aleam 1, prol. ei. laus 7, 31. 31, 3. acta 7, 27. uxoris aetas 7, 49. C. fatetur semper quos autores sequatur 1, prol. C. libri de Officiis quales *ib.* Cicero de unguentis 13, 4. 17, 3. Ciceronis manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26. cedrinae mensae nobiles 13, 29. 30. Ciceronem F. potatorem maximum Tergilla arguit 14, 28. C. lux doctrinarum 17, 3. Ciceronis versus de lentisco 18, 61. ei. Tusculana villa 22, 6. ei. filii consulatus *ib.* ei. hostis Caesar dictator 7, 31. C. equestre nomen stabilivit 33, 8. ei. consulatus *ib.* dictum de Sphinge 34, 18. C. Verri simulacrum Cupidinis obiicit 36, 4 § 5. ei facetum dictum 36, 4 § 10. consulatus et eius collega 8, 78. 79. 9, 63.
Ciceronianae aquae villaque 31, 3.
Cichorium herba quae 19, 39. 20, 29. 17, 3. qualiter frondet 21, 61.
Cichramus avis quae 10, 33.
Cicindelae vermes noctu lucentes 18, 66 § 2. 67 § 1.
Cicini olei natura et medicinae 23, 41.
Cibis arboris factitium oleum 15, 7.
Ciconiarum consideratio 10, 31. ceu lege praedicta die recedunt *ib.* ciconias nec discedere, nec venire, sed venisse cernimus *ib.* novissime venientem lacerant *ib.* ciconiis non inesse linguas *ib.* c. serpentum exitium *ib.* ciconias occidisse ubi capitale

ib. nidos eosdem repetunt 10, 32. ubi non sunt 10, 29. quomodo cum serpentibus dimicant 8, 41. c. ventriculus in medicina 29, 33. 30, 34. pullus comestus ad quid 29, 38.
Cicutae herbae consideratio, usus, et ex ea medicina 25, 95. homini venenum 14, 7. eam praesumunt qui multum bibere cupiunt 14,28. rutae contraria 20,6. cicutae contrarium 22,15. invisa Atheniensium poena 25, 95. ei. medicinae 23, 18. 23. 24, 16. 25,82. 27,28. 47. 28, 33. 45. quibus prosit 26,64. 74. 82. 84. 87. 28, 21.
Cilicia lactuca 19, 38. Irinum optimum 21, 19. crocum optimum 21, 17.
Cilium quid 11, 57.
Cimbri a quibus victi 17,2. Cimbrici belli portentum 16, 57.
Cimbrica victoria 7, 22. Cimbricae pugnae ululatus 26, 9.
Cimae in brassicis quae, et earum usus 19, 41 § 1. 20, 35.
Cimicis animalis in medicinis usus 29, 17. cimices necantia 27, 55. 32, 42. 47.
Cimmerius Bosphorus quibus arboribus abundet, quibus careat 16, 59.
Cimolia creta 35,18. 35,54. 56. 57.
Cimon pictor Cleoneus 35, 34.
Cinnabaris odor 35, 12.
Cinaedi pisces 32, 53.
Cinamologus avis 10, 50.
Cinamomi consideratio 12, 42.
Cinamomum quo devehitur 6,34. duo genera 12, 42.
Cinamum quomodo e nidis decutiunt 10,50. cinami oleum 15,7.
Cinare herba cervus venenatis pabulis resistit 8, 41.
Cincinnatus arans dictator factus 11, 112.
Cinerea uva qualis 14, 4 § 9.
Cinis in medicinalibus 36, 70. immobilis vento 2,111. cineris usus 17, 5. 47. cineribus semina ante sationem adspergenda 18, 45.
Cinnabaris pigmenti consideratio 33, 38. in unguentis 13, 2.
Cipi Romani cornua fabulosa esse 11, 45.
Circea herba qualis 21, 17.
Circe herbarum perita 25, 6.
Circei agri quales *ib.*
Circeiensis agri magnae lactucae 19, 42.
Circeium, id est, mandragora 25, 94.
Circes odoramenta 13, 30.
Circenses ludos myrto coronati spectabant 15, 38. iisdem circus quo sternitur 36, 45.
Circius ventus qualis 2, 46. ubi utilis et contra 17, 2.
Circos gemma 37, 56.
Circos accipitrum genus 10, 9.
Circi maximi Romae descriptio 36, 24.
Cirri avium descriptio 11, 44.
Cisalpinae vineae fertilissimae 17, 2.
Cisibilites mulsi genus 14, 11.
Cissanthemos herba 25, 68. ei. medicinae 26, 19. 48. 90. 91.
Cissites gemma 37, 56. 73.
Cissos arbor, et ex ea medicinae 24, 49. 16, 62.
Cistarum materia quae 16, 77.
Cisternarum construendarum ratio 36, 51. aqua qualis 31, 21.
Cisthos, et eius natura, genera, medicinae 24, 48.
Citharae et eius chordarum repertores 7, 57.
Citharus piscis 32, 53.
Citieus medicus 20, 51.
Citori montis buxus 16, 28.
Citra pulveris tactum, proverbium 35, 40 § 32.
Citrea quomodo serantur 17, 11. eorum odor et sapor 15,33. medicinae 23, 64.
Citreum oleum quale 23, 45.
Citrus arbor a Graecis medica dicitur 15, 14.
Citri usus in sacris 13, 1.
Citrinum oleum 15, 7.
Civem servare melius, quam hostem occidere 16,5. civium fortium quae dona maxima apud veteres 18, 3.
Civile bellum Pompeii Magni, ostento praedictum 17, 38 (2).
Civicae coronae consideratio 16, 25. 22, 4.
Civitatem regiam Aegyptii invenerunt 7, 57. popularem Attici invenerunt *ib.*
Civitates ab animalibus deletae 8, 43.
Clamatoria avis 10, 17.
Clarigare quid 22, 3.
Classis prima Romae 33, 13.
Claudiana struthia 15, 15.
Claudiae pudicitiâ inducta in urbem Cybele 7, 35.
Claudius imperator in Sicum oppidum veteranos misit 3, 26.
Claudii colonia 3, 27. e Britannia triumphus 3,20. in Africa bellum 5, 1. oculi quales 11, 54. de Britannia triumphus 33, 16 (2). aquaeductus 36, 24 § 10.
Claudius smaragdos induebat et sardonychas 37,23. quid cum orca pisce 9, 5. scaro pisce delectatus 9, 29. censor 10, 2. Messalina uxor ei. 10, 94.
Claudii principatu lapides pingere inventum est 35, 1. Claudii principis institutio 33,8. 12.
Claudii principis consulatu plures soles visi 2, 31. Claudii Caesaris historiae 12,39. Claudii Agrippina uxor 10, 43. 59. 22, 46. 35,58. Claudii libertus potentissimus 36, 12. Claudii imperatoris servi tres ditissimi 33, 47. Claudio immolanti, in extis iecur defuit 11,73. Claudii charta 13, 24. Claudii Caesaris ludi 3, 14. 33, 16.
Claudius Appius consul primus clypeos in sacro dicavit 35, 3.
Claudii Pulchri scena qualis 35, 7. aedilitas 8, 7.
Claudii Isidori testamentum 39, 47.
Clausa omnia cuius tactu aperiantur 26, 9.
Claviculae vitium quae 23, 3.
Clavis inventor 7, 57.
Clavorum pedum remedia 21,73. *Quaere Pedum clavorum.*
Clavus, id est morbus arborum 17, 37 § 4.
Clavus latus ab Hostilio rege repertus 9, 67.
Clavorum remedia 24,14. 37. 26, 66. 28, 12. 37. 62. 31, 45.
Clazomenium vinum 14, 9.
Cleanthes picturae inventor 35, 5.
Cleemporus medicus 22, 44. 24, 101.
Clema herba 27, 91.
Clematis hederae genus 24, 49. 88. 90.
Clementia dea 2, 5.
Clementiae exempla 7, 26. 8, 5. 19. 21.
Cleomenis simulacrum 36, 4§10.
Cleon statuarius 34, 19 § 27.
Cleonicion herba 24, 87.
Cleopatrae captae unio Romam portatur 9, 58. corona venenata 21, 9.
Cleophantus medicus 20, 15. 24, 92. 26, 8.
Cleophantus pictor 35, 5.
Cleostratus primus de signis coeli scripsit 2, 6.
Clerus cerae portio 11, 15. 20.
Clesias statuarius 34, 19 § 25
Clesides pictor 35, 40 § 33.
Clesippus fullo 34, 6.
Clidium quid 9, 18.
Cliduchi statua simulacrumque 34, 19 § 1 et 16.
Climacterae leges 7, 50.
Clinice medicina 29, 2.
Clinopodii herbae descriptio 24, 87.
Clitarchus quando fuerit 6, 15. 35. 7, 2. 3, 9. 10, 70.
Cliti Alexandri amici pictura 35, 36 § 16.
Clitorius statuarius 34, 19.
Clivina avis 10, 17.
Cloacarum Romae descriptio 36, 24 § 2.
Clodiae Ofilii senectus 7, 49.
Clodia lex 33, 13.
Clodiana vasa 33, 49.
Clodius Aesopi filius, et eius luxus 9, 59. ei. pretiosa patina 10, 72.
Clodii Servii dolor 25, 7.
Clodii Publii funus 34, 11. interitus 34, 39. domus 36, 24 § 2.
Closter fusos invenit 7, 57.
Cluacina Venus 15, 36.
Cluere quid *ib.*
Clupea piscis 9, 17.
Clusinae uvae quales 14, 4 § 7.
Clymenus rex 31, 43.
Clymenos herba 31, 43. ei. medicinae 26, 48.
Clypeus ardens in coelo visus 2, 34. clypei in sacro dicati 35,3. unde dicti 35, 4. ex auro 35, 4. a quibus inventi 7,57. cl. Hasdrubalis 35, 4.
Clyster inventum Ibidis 8, 41.
Clytaemnestrae pictura 35, 40 § 40.
Cnecinum oleum 15, 7.
Cneoron herba et corona ex ea 21, 29. 30.
Cneoron, sive cnestron quid 13, 35.
Cneus Domitius quid de muliere ebria 14, 14.
Cneus Terentius scriba quis 13, 27.
Cnicon herba et eius usus 21, 56. 106.
Cnidae pisces 32, 54.
Coa uva quomodo servetur 15,18 § 4.
Coa vasa qualia 35, 46.
Coa bombyx qualis 11, 27.
Coa vestis. *Quaere Cea.*
Coaguli lactis materia 16, 24. 25. 72. quando venenum 28, 45.
Coaspites gemma 37, 56.
Cobio piscis 32, 53.
Cobion herba 26, 45.
Cocci grani consideratio, natura, medicinae 27, 46. cocci tingendi ratio 9, 65. cocco imperatorum paludamenta tinguntur 22, 3.
Coccus arboris quid 16, 12.
Coccineus color 19,18. 21,22. 105.
Coccycis avis consideratio 10, 11. *Quaere Cuculus.*
Coclites unde dicti 11, 55.
Cochlearum consideratio 8,59. 9, 51. 82. quae optimae 30, 15. in se equorum capita habent 9, 3. dentes 11, 62. quando nascantur 9, 75. 82. quam herbam prosequuntur 22, 32. iis cur dantur cornua 11, 45. 52. earum in medicinis usus 28, 59. 29, 36. 38. 39. 30, 8. 10. 11. 12 15. 16. 17. 18. 19. 20. 22. 23. 43. 47. 32, 19. 38.
Cochlites gemmae 37, 74.
Cocobolis uva 14, 4 § 4.
Coctivae castaneae 15, 25.
Cocorum luxus pulchre notatus 9, 31. Cocis suis Parthi mores dederunt 10, 71. Coci summe quibusdam grati 9, 31. quando non erant in servitiis, sed ex macello conducebantur 18, 28.
Coele Syria iuncum odoratum habet 21, 72.
Coeliace quae 20, 76.
Coeliacorum remedia 20, 26. 34. 48. 53. 73. 92. 21, 86. 22, 22. 75. 23,9. 10. 54. 57. 63. 81. 24,5. 42. 54. 71. 73 — 78. 26, 30. 32. 27, 78. 116. 28, 21. 34. 58. 29,11(2). 30, 19. 31, 46 § 4.
Coelon quid 33, 56.
Coelum, *quaere caelum.*
Coena lautissima 9, 61. coenarum lex 32, 10. summa lautissima 35, 46. censoriae leges 8, 77. 82. 10, 71. 36, 2.
Coeundo quae cohaereant 10,82. 83.
Coggyria arbor 13, 41.
Cogitatio quid faciat 7, 10.
Cogitationum velocitas *ib.*
Cognomina prima unde sumpta 18, 3.
Coitum concitantia 10, 83. 21, 92. 26, 59 sq. coitu primo morbi multi solvuntur 28, 10. coitus animalium differentiae 10, 83. coire non potentium remedia 21, 92. coitus quando remissus 22, 43. septuageno quo libido duret 26, 63.
Colchicon venenum 28, 33.
Colchi in Italia 3, 23.
Colias lacerti genus 32, 53.
Collectionum remedia 22, 58. 68. 70. 23, 38. 46. 64. 70. 71. 81. 24, 7. 12. 18. 22. 27. 29. 33. 37. 42. 50. 56. 61. 67. 71. 77. 92. 112. 25, 90. 26, 10. 80. 27, 8. 33. 40. 87. 105. 106. 109.
Collina tribus Romae 18, 3.
Colliciae, id est, sulci maiores in agris 18, 49 § 2.
Colli descriptio 11, 67.
Collyrium Med. 21, 82. 23, 51.
Colocasia herba 21, 51. 107.
Colocynthis, id est cucurbitae genus, et eius medicinae 20, 8.
Colon quid 11, 79.
Colonus bonus maxime laudatur 18, 2.
Colophonia resina qualis 14, 25.
Colophonius Dionysodorus 35, 40 § 42.
Colossicon 34, 19 § 1.
Coloris consideratio, nomina, genera, usus 35, 12 sq. color quilibet quid amet, quidve refutet 35, 11. colores praecipui tres 21, 22. colores animalium mutantia 8, 51. 52 (2). 31, 9. 10. naturales et factitii 35,12. quatuor visi veteres 35, 31. 32. colorem inducentia reducentiaque 15,40 (2). 16, 15. 20. 17,16. 22, 29. 44. 74 (2). 23, 16. 28. 41. 42. 75. 24, 64. 77. 26,68. 28, 50. 30, 43. colos quid 35, 19. 23.
Colossi statuae quales 34, 18.
Colostra, colostratique infantes qui 28, 33. colostratio quid 11, 96.
Colotes statuarius 35, 34. 34, 19 § 27.
Coluber in aqua vivens ad quid 32, 26.
Columbarum consideratio 10, 52. pudicitia *ib.* quo sese purgant 8, 41. quot annis vivant 10, 52. gloria in quo *ib.* ne sedes mutent *ib.* interdum internunciae epistolas ferendo fuere 10, 52. ingens pretium *ib.* ubi optimae *ib.* quoties anno pariant 10, 74. cibus quis gratissimus 18, 42.

quae herba familiaris 25, 79. gratissimum semen 26, 42. fimus in medicina 29, 38. fimus optimus 17, 6. sese osculantur ante coitum, quotque ova pariant 10, 79. pavonibus amicae 10, 96. foetus quid necet 11, 64.
Columbina creta 17, 4.
Columbinae uvae 14, 4 § 8.
Colum morbus 26, 6. ei. remedia 20, 13. 42. 48. 57. 23, 75. 28, 33. 30, 20. 21.
Columella 8, 63. 15, 18. 17, 6. 30. 35. 18, 12. 73. 19, 23.
Columellares dentes quales 11, 64.
Columnarum consideratio 36, 3. 56.
Coluthia conchiliorum genus 32, 27. 53.
Colymbades 15, 4. 23, 36.
Comagena galla optima 24, 5.
Comagenum medicamen 10, 29. 29, 30.
Comagine herba qualis 29, 13.
Comaron unedonis species 15, 28.
Comtreti herbae consideratio, natura, medicinae 21, 16. 77. 78.
Combustorum remedia 20, 8. 22, 69. *Vide Ambustorum.*
Come herba 27, 117.
Cometarum consideratio, natura, genera etc. 2, 22. cometes ubi colitur 10, 23.
Comitialem morbum induceutia 20, 44. eum praeter hominem, solae coturnices sentiunt 10, 33. quos non corripit 20, 73. morbi cognitio 8, 50. eo laborantes apertis etiam oculis nihil cernunt 11, 54. ei. absolutorium 28, 17. comitiales morbi calva interfecti curati 28, 2. com. m. remedia 8, 49. 16, 93. 15, 34. 51. 54. 66. 79. 81. 84. 87 (2). 98. 21, 89 (2). 22, 9. 49. 64. 72. 23, 16. 28. 63. 75. 24, 2. 6. 12. 16. 32. 25, 21. 24. 106. 26, 70. 27, 13. 66. 28, 2. 6. 10. 23. 25. 26. 27. 28. 33. 63. 78. 30, 12. 27 (2). 32, 13. 14 (3). 35, 50. 51. 36, 40. 37, 57.
Comitia quando habere non licebat 18, 3.
Comitiorum Rom. consuetudo 32, 54.
Comitii Romani mirum 15, 20.
Commiades 14, 24.
Comoedia pictura, opus Echionis 35, 36 § 9.
Compitalia festa a quo et quibus primum instituta 36, 70.
Complexu sata necantes herbae 18, 44 § 3.
Conceptus invantia 20, 15. 22, 40. 26, 91. tempus in satis 16, 39. conceptus hominum consideratio 7, 5. 13.
Concipere femina qua ratione possit 20, 58. 21, 39. 37, 59. 66. concipere etiam invitas cogentia 30, 47.
Concharum partus margaritae 30, 48. abortus 9, 25. concha manum venatoris praeveniens abscindit 9, 28. coluntur apud Gnidiam Venerem 9, 41. fulgure minuuntur 9, 54. Arabicae quales 9, 56. genera plura 9, 61. 32, 51. maris tempestatem praedicunt 18, 87. lunae varietate variantur 2, 25. 102. concharum consideratio, genera, varietas, etc. 9, 52. 53. concha canere Triton visus 9, 4. concharum luxus 9, 53.
Conchilii color 21, 22. copia ubi 6, 23. medicinae 32, 25. 27. luna augentur 2, 25. 102. in coenis prohibita 8, 82. conchiliorum luxus 9, 53.
Concinnari verbum apud Catonem 14, 25.
Concionantibus utile 37, 37.
Concoctioni utilia 20, 18. 65. 22, 45. 49. 58. 26, 69. 27, 5. 28. 109. 28, 14.
Concordia dea 2, 5. ei. pictura 35, 40 § 35. aedes Romae a quo 33, 6. 34, 19 § 13 et 16 et 20. 19 § 32. 35, 40 § 40. 36, 62. 37, 3. concordia domesticorum qua ratione haberi possit 28, 27.
Concubinus quis 8, 70.
Condilomatis utilia 23, 3. 38. 24, 73. remedia 21, 83. 22, 11. 60. 23, 3. 34. 38. 43. 44. 54. 69. 76. 81. 24, 59. 73. 26, 58. 27, 5. 30. 29, 10. 11. 30, 20. 32, 33. 34, 46. 56.
Condryllon, sive condrylle, herba qualis 22, 45.
Condrylla herba 21, 52. 65.
Condurdi herbae medic. 26, 14.
Confarrationis vinculum 18, 3.
Confiteri scelus noxii quomodo cogantur 24, 102. 29, 26.
Conger piscis 9, 24. 48. pinnae binae *ib.* locustam lacerat 9, 88. conger et muraena invicem inimici *ib.*
Conizae herbae consideratio, genera, sexus, usus 21, 32. 19, 50. ea apes delectantur 21, 41. ei. medicinae 26, 90.
Connivere quibus animalibus datum et quibus non 11, 54. 57.
Conon scriptor 18, 74.
Conopas nanus 7, 16.
Conseminia uva 14, 4 § 7.
Consensus gentium plures 7, 58. 59. 60.
Consentiae urbis vina 14, 8 § 6.
malus trifera 16, 50.
Considiae Servilii M. filiae curatio 24, 28.
Consiliginis herbae medicinae 26, 21. 25, 48.
Consingis Nicomedis regis uxor a cane perempta 8, 61.
Constantiae exempla 7, 39.
Consuetudinis vis 7, 18.
Consul Romanorum quis primus externorum 7, 44. consulatus Latio quoque negatus *ib.* consules purpura utebantur 9, 60. consule intraturo domum quampiam fores a lictore percutiebantur 7, 31. consules primi Romani qui 36, 24 § 6.
Contractionum membrorum remedia 20, 54. 22, 29. 49. 23, 3.
Contraria inter se 20, 50. 24, 1.
Contusorum remedia 20, 84. 25, 15. 27, 105. 29, 9.
Conversio rerum in alias 13, 50. 36, 27.
Convivarum consuetudo 28, 5.
Convivae plures fungis perempti 22, 47
Convolvulus flos qualis 21, 11.
Convulsorum remedia 20, 19. 26. 34. 40. 53. 60. 69. 75. 84. 89. 96. 21, 77. 92. 22, 18. 33. 35. 37. 23. 63. 24, 12 (2). 50. 59. 80. 87. 25, 54. 26, 85. 27, 6. 24. 65. 105. 109. 36, 69.
Copia rerum quid mali afferat 35, 32.
Coponius Qu. cur damnatus 35, 46.
Coponius statuarius 36, 4 § 13.
Coquinaria vasa ex argento 33, 49.
Cor primum in omni animali gignitur 10, 74. 11, 69. cordis consideratio 11, 69. novissime moritur *ib.* per singulos annos augeri homini 11, 70. aliquando in hostiis defuisse 11, 71. cordis bubonis mirum 29, 26. caninum habentem fugiunt canes 29, 32. cordis talpae mirum 30, 7. cor animi et sanguinis sedes 11, 69. parvum audaciae signum 11, 70. maximum habentia *ib.* duplex in perdicibus ubi *ib.* hirsutum habentes fortissimi *ib.* quando in extis aspici coeptum 11, 71. an sit necessarium viventibus *ib.* in quibus cremari non potest *ib.*
Corculi qui dicti a Romanis 7, 31.
Coracini pisces 6, 23. 9, 24. 32, 19. eor. in medicinis usus 32, 19. 44 (2). ubi optimi 9, 32. marini 32, 53.
Coraliticus lapis qualis 36, 13.
Corallii consideratio, natura, pretium, usus, loca, bonitas 32, 11. 36, 30. gestamen religiosum 32, 11. ubi provenit 36, 30. usus et medicinae 36, 30. 32, 11. effectus 36, 30.
Corallis gemma 37, 56.
Coralloachates gemma 37, 44. 56.
Corbulo Domitius contra Armenios 6, 8. 15. C. dux 2, 72. C. consul 7, 4.
Corchorus herba 21, 52. 106. 25, 92.
Cordillae pisces 9, 19.
Cordum, id est secundarium foenum 18, 67 § 5.
Cordi animalia quae 8, 72.
Cordubense aes 34, 2.
Cordus Cremutius 19, 37. 16, 46.
Cordelii equitis Romani castaneae insitio 17, 26.
Corelliana castanea 15, 25. 17, 26 (3).
Corfidius funere locato revixit 7, 53 (2).
Coriacesia herba qualis 24, 99.
Coriandri natura et medicinae 20, 82. satio 19, 54. semen 19, 58.
Corinthus quando a Rom. capta 14, 5. 34, 3. incensa 27, 91. vasa qualia *ib.* signa quae 34, 18. Mummius diruit 34, 6. 35, 43. aes quale 34, 2. Corinthii unguentis delectabantur 13, 2.
Coriolana pira 15, 16.
Corion herba quae 26, 53. 81. 93. in medicinis usus 28, 62. 29, 23.
Cornelia sexagesimo secundo anno genuit 7, 12.
Cornelius Alexander 3, 21. 13, 39.
Corneliae Gracchorum matris statua 34, 14. Cornelia qualis 7, 11, 12. 15. 36.
Cornelius Bocchus 37, 33.
Cornelius P. consul 13, 27.
Cornelii Balbi theatrum 36, 12. eius consulatus 7, 44. Garamantes superat 5, 5.
Cornelius M. consul 10, 2.
Cornelius Orfitus consul 2, 31.
Cornelius Nepos 2, 67. 3, 21. 22. 23. 4, 24. 6, 2. 12. 36. 9, 28. 63. 10, 30. 33, 52. 35, 5.
Cornelii Taciti equitis Rom. filius, Galliae Belgicae rationum procurator 7, 17.
Cornelius Calvus orator 7, 50.
Cornelii Galli interitus 7, 54.
Cornelius Pinus pictor 35, 37.
Corn. Cossus consul a quo servatus 16, 5.
Cornelius Rufus dormiens exaccatus 7, 51.
Cornelius Cethegus consul rutatum mustum dedit 19, 45.
Cornelius Merenda corona donatus 33, 11.
Cornelius Valerianus 10, 2.
Cornicis consideratio 10, 14. mira loquacitas 10, 60. cum noctua inimicitia 10, 95. ardeolae amica 10, 96. in medicinis usus 29, 36. 37. 30, 30. futura praesagit 18, 87. vitae longissimae 7, 49.
Cornuum animalium consideratio 11, 45. cornibus carentia *ib.* cornua pro manibus ad scabendum corpus *ib.* boum quomodo curantur *ib.* cervorum cuti enascuntur *ib.* cervorum et eorum usus 8, 50. unum asino Indico 11, 45. bina quae habeant *ib.* cornigera animalia quae foeno pinguescunt 11, 85. cornua animalium tingi solita 16, 84.
Cornei homines quales 7, 19.
Cornuti Manlii morbus qualis 26, 3.
Cornu copiae, libri inscriptio 1, prol.
Corni arboris consideratio 15, 31. 16, 41. 42. 43. apes perimit 21, 42. baccae 15, 29. succus 15, 33. montes amat 2, 98. 99. spississima arborum 16, 76 § 3. ligni usus *ib.* medicinae 23, 79.
Corollae et corollaria unde dicta 21, 3. argentea *ib.* Hetruscae 21, 4.
Corollarium Lolliae Paulinae 9, 58.
Coronae astri ex ortus quando 18, 74. quando occidat 18, 68 § 2.
Corona civica qui donati 14, 16. 19 § 2. militarium species plures 16, 3. non nisi deo olim dabatur 16, 4. Bacchus primus usus ex hedera *ib.* usus apud veteres 21, 2 — 9. coronarum honor, genera, materia 21, 27. quae principatum obtinent 21, 28. plurium nomina ususque 22, 4. materiae 13, 18. 14, 4 § 9. 15, 9. 13. 38. 39. 16, 3. 25, 62. 89. 18, 2. 19, 47. 20, 54. 90. 21, 2 — 10. 27 — 30. 33. 81. 96. 100. 105. 22, 4 — 8. 26. 24, 49. 66. 116. 27, 12. 68. 34, 20. 36, 59. 37, 6.
Coronamenta in hortis serenda 21, 1.
Coronarium aes quale 33, 46. 34, 20.
Coroneola rosa 21, 10.
Coronopus herba 21, 59. ex ea medicinae 22, 22.
Corpus augentia 11, 118. 23, 23. 51. 63. 78. obstupefacientia 26, 4. 36, 11. corporum insignia 7, 17. corporis totius historia 11, 44. magnitudo unde accidit 2, 80. corpora signantes notis populi 6, 4. corpora cremare quando coeptum Romae 7, 55. corporis nitor quo fiat 22, 33. corpora defunctorum incorrupta conservans 16, 30. 24, 11. corpora tota tingentes homines 6, 35. corporis humani magnitudo 7, 16. quadraginta sex cubitorum inventum *ib.* morborum remedia 25, 83. defunctorum quibus lapidibus cito absumuntur 36, 26. corpori infixa extrahentia 21, 75. 92. 22, 9. 16.
Corpulentia quibus augetur minuiturque 11, extr.
Corruda 16, 67. 19, 42. 20, 43.
Corrugi unde dicti 33, 21.
Corsi a quo Romanorum primum victi, et de eis primus triumphus 15, 38.
Corsica laurum non habuit 15, 39. buxo abundat 16, 28. Corsicum mel invisum *ib.* cera qualis 21, 49.
Corsoides gemma 37, 56.
Corticum arborum consideratio et differentiae 16, 55. 17, 37 § 9. corticum arborum usus 16, 14.
Cortina caldarii genus 16, 22. cortinae tripodum 35, 42. 25.
Coruncanus 34, 11. 8, 77.
Corus ventus 18, 77 § 3. 81.
Corvus quo tempore morbis afficitur 29, 14. quo sese purgat 8, 41. vita longa 7, 49. natura, etc. 10, 15. corvi et clorae avis inimicitia 10, 95. c. foetus suos fugant 10, 15. ore concipere a quibusdam creditum *ib.* ovum contrarium gravidis *ib.* augurium auspiciaque *ib.* intelligentia 10, 60. imperatores nominatim salutantes *ib.* exequiae

celebratae *ib.* incubatio 10, 79. aquatici calvent 11, 79. futura praesagiunt 18, 87.
Corvus piscis 32, 53.
Corybantian quid 11, 54.
Corybas pictor 35, 40 § 2.
Coryci montis crocum quale 21, 18.
Corylus arbor quae loca amet 16, 29. ex ea nuptiales faces 16, 31.
Corymbi hederae 16, 42. 19, 56. ex iis medicinae 24, 47. coronae 21, 30. corymbitis herba 26, 44.
Corysidia herba 24, 100.
Corythia conchiliorum genus 32, 27.
Cosses vermes in medicina 30, 39. ex ligno gignuntur 11, 38. in cibo 17, 37 § 3.
Cossus Corn. consul a quo servatus 16, 5.
Cossini Romani historia 29, 30.
Costarum consideratio 11, 81. homini tantum octonae *ib.* fractarum remedia 28, 65.
Costi arboris consideratio 12, 25.
Costo diis supplicant 22, 56.
Coticulae consideratio 33, 43.
Cotiledonis herbae medicinae 25, 101. 103. 26, 15. 49. 58. 66. 73. 78.
Cotinus arbor qualis et ubi 16, 30.
Cotis agricolarum consideratio 18, 67 § 5. 36, 47. Cypri quales 36, 10. Armeniae 36, 11. genera plura 36, 47. ubi optimae *ib.*
Contonei mali consideratio 15, 10. 18 § 2. 34. serendi tempus 17, 30 § 6. medicinae ex eis 23, 54. poma in cubilibus salutatoriis servabantur 15, 10. quomodo condiantur serventurque 15, 18 § 4. 23, 54.
Cotonea herba 26, 27.
Cotta Messalinus 10, 27.
Cottana caricae genus 13, 11.
Cottana fici genus 15, 21.
Coturnicis avis consideratio 16, 50. cur damnatae mensis 16, 51. comitiali morbo infestantur *ib.* venenum pro cibo gratissimum 10, 47. 92.
Coum vinum in Italia fieri 14, 10.
Coxae doloris remedia 20, 8.
Coxendicum morbi remedia 20, 51. 50. 87. 88. 21, 83. 89. 22, 49. 69. 74. 23, 14. 24, 38. 25, 49. 27, 20. 5.
Crabronum vermium consideratio 11, 24. ictus *ib.* ictus remedia 20, 14. 31, 45. quos non feriant 28, 6. equorum e corpore nasci 11, 23.
Cracca leguminis genus columbis gratissima 18, 46.
Crambe brassicae genus 20, 33.
Crapula quomodo vitanda 14, 25.
Crapulam inhibentia tollentiaque 20, 34. 51. 21, 76. 81. 83. 22, 9. 24, 47. 26, 69.
Crassivenium, aceris arboris genus 16, 26.
Crassi Romani avus nunquam risit 7, 18.
Crassus dives primus coronas ex argento reperit 21, 4. in Parthos tendentis omen malum 15, 21. contra fugitivos et Spartacum et eius ovatio 15, 38. apud Carras peremptus 2, 77. 6, 18. Crassi M. prodigium ac interitus, et eius milites 2, 58. laurea 11, 60. scomma 2, 59. quem esse divitem dixerit 33, 47.
Crassi oratoris scyphi 33, 53. divitiae *ib.* Crassus orator 17, 1. Crassi aerea triclinia, et eius haeres 34, 8. columnae quales 36, 19 § 3.
Crassus Licinius censor 13, 5. aquae 31, 2. Cr. L. consul 7, 3. Crassi L. et Domitii Aenobarbi inimicitia 17, 1. censor *ib.* consul 30, 3. Crassus L. 9, 79
Crataeogonon herba qualis 27, 39. 40.
Crataegon quid 16, 52. crataegis herba 26, 63.
Craterus Alexandri Magni dux 35, 47.
Craterites gemma 37, 56.
Craterus statuarius 36, 4 § 11.
Craterus pictor 35, 40 § 34.
Crates 4, 20.
Crates 7, 2.
Cratevas 19, 50. 20, 26. 31. 22, 33. 24, 102. 25, 4. 26.
Cratinus pictor 35, 40 § 43.
Credulitatis pictura 35, 40 § 32.
Credulitas Graeca 8, 34.
Creditur optime experimentis 17, 3.
Cremare corpora quando coeptum Romae 7, 55.
Cremutius scriptor 16, 43.
Crepis herba 21, 59.
Crepitus asini quo faciunt 27, 87.
Cresilae statuarii opera 34, 19 § 14.
Cretae terrae consideratio, genera, etc. 35, 57. 18. apta vineis 17, 3. Eretria 35, 16. 19. Selinusia 35, 27. anularia *ib.* argentaria 11, 96. 35, 26. 58. genera plura 35, 18. 35, 57. usus in victoria 35, 58. cretà servorum pedes dealbantur 35, 58.
Creta insula tragion gignit contra sagittarum ictus 13, 36. cupressus 16, 60. montes Ida, et quos Albos vocant 16, 60.
Cretenses in bellis calamis utuntur 16, 65. 66. 69. quo vestem tingant 26, 66.
Creticum amylum 18, 17. siser 20, 18. Heracleum 20, 73. cera 21, 49. cupressus 24, 61.
Crethmos herba 26, 90. agrios 25, 96. 26, 61. medicinae 26, 61.
Cribrorum consideratio 18, 28.
Crinitae stellae, id est, cometae 2, 22.
Crinon, id est, rubens lilium 21, 11.
Crispa omnia fragilia 16, 77.
Crispinus Hilarius ingentem posterorum numerum post se reliquit 7, 11.
Crispus Passienus bis consul qualis 16, 91.
Crispus Vibius consul 19, 1.
Crista herba quae 27, 23.
Cristas galearum quis reperit 7, 57. cristarum avium descriptio 11, 44.
Critias statuarius 34, 19.
Critobolus Philippi Maced. caecitatem docte curat 7, 37.
Critodemus 7, 57.
Criton scriptor 18, 74.
Crocallis gemma 37, 56.
Crocia gemma 37, 77.
Crocinum unguentum 13, 2. collyrium 21, 81.
Crocis herba qualis 24, 102.
Crocodilea 28, 28. crocodilon 8, 37. 27, 42.
Crocodili ubi et quas fabas timent 18, 30. ubi gignuntur 5, 1. humani corporis avidissimi 6, 23. iis Tentiritae populi terrori sunt 8, 38. 28, 6. marini 32, 53. genera duo, et eorum in medicinis usus 28, 28. 32, 50. crocodilos venantes quo utantur 26, 34. 32, 19. cr. quibus non noceant 32, 19. cr. magnitudo partusque 8, 37. ichneumone puniuntur *ib.* cum delphinis inimicitia pugnaque 8, 38. quando Romam advecti 8, 40. mirum 8, 71. tantum maxillas superiores movent 11, 60. morsus remedia 22, 73. 23, 32. 31, 44. 45. 26, 33. 32. 17. 19.
Crocomagma unguentum 21, 82.
Croci consideratio, natura, genera 21, 17. cum dulci non solvitur 21, 81. medicinae *ib.* quod pessimum 21, 17. nunquam in coronis *ib.* in vino theatri *ib.* croci florum laus 21, 18. ubi optimum 21, 17. 82. cr. adulteratio 21, 17. prius floret quam frondeat 21, 17. croci coronae 21, 81.
Croci iuvenis fabula 16, 63.
Crocottae ferae descriptio 8, 30. 54.
Croesi filius semestris loquutus 11, 112. auri copia 33, 15. 47. domus ex qua materia 35, 49.
Crotalia quae 9, 56.
Croton arbor 15, 7.
Cruciatus asperrimi qui 25, 7.
Crudaria argenti vena 33, 31.
Crudelitatis exempla 4, 18 (2. 28, 2. 30, 3.
Cruditatis remedia 20, 51. 74. 81. 26, 21. 69.
Crura animalium qualia 11, 102. 108.
Crura et ab his cognomina 11, 105.
Cruribus utilia 36, 28.
Crustumina pira 15, 16.
Crucibus corpora defunctorum affixa 36, 24 § 3.
Crystallios herba 25, 89.
Crystalli gemmae natura, usus, loca 37, 9. crystallum quid *ib.* crystallus mirae magnitudinis 37, 10. crystallo contraria *ib.* crystallina vasa 33, 2.
Ctesias 2, 110. 7, 2. 57. 8, 30. 31, 3. 19. 37, 11.
Ctesibii inventum 7, 38.
Ctesidemus pictor 35, 37.
Ctesilai opera 34, 19. *l. Desilaus.*
Ctesilai statuarii opus 34, 19 § 14.
Ctesilochi picturis opera 35, 40 § 33.
Cubitus qualiter habendus 28, 14.
Cubitorum octonum homines 6, 35.
Cuculum herba qualis 27, 44.
Cuculi avis consideratio 10, 12. astus 10, 11. in medicinis usus 30, 48. proverbium 18, 66 § 2.
Cucumerum genera tria 19, 23. quomodo toto anno serventur *ib.* ut sine semine nascantur 19, 24. anguini sive erratici consideratio 18, 76. cucumis consideratio 19, 22. 20, 2. oleum natura odit 19, 23. qua arte diu cibis servetur 19, 24. semen quale 19, 60. medicinae 20, 2. ubi optimus 20, 3.
Cucumis piscis 32, 53.
Cucurbitae, id est, sanguinem extrahendi instrumenta 32, 42.
Cucurbitina pira 15, 16.
Cucurbitarum hortensium consideratio 19, 23. 24. semen quale 19, 58. sylvestris 20, 6. 7.
Culeus mensurae genus 14, 5.
Culices vespertilioni gratissimi 10, 81. acida petunt 10, 90. mira subtilitas 11, 1. quibus molesti sint satis 17, 37 § 7. culices quo necentur fugenturve 19, 23. 58. 23, 2. 61. 27, 28. culices ex qua materia gignantur 9, 74. 11, 8. 41. 17, 44. mirum in caprifico 15, 21.
Culix herba et eius affectus 19, 23.
Culmus leguminum qualis 18, 10 § 3.
Culter arandi instrumentum 18, 48.
Culturae terrae consider. 18, 50.
Cumanum linum quale 19, 2 § 2.
Cumini consideratio et medicina ex eo 20, 53. 57. pallorem sumentibus inducit 20, 57. 58. sylvestre *ib.* species plures *ib.* morbus 19, 57. Aethiopici et Africani natura et medic. 20, 57.
Cuniculorum animalium consideratio 8, 81. ubi gignantur, ubi non 3, 11. 8, 83. ubi exta bina 11, 76. interdum oppida suffodiunt 8, 43. 81.
Cunila herba quae 19, 50. ferro tangi non vult 19, 57. semen et succus 19, 58. 59. natura, genera, medicinae 20, 61. bubula qualis 8, 41. 20, 61. 19, 50. gallinaceae medicinae 20, 62. origanum Heracleoticum secundum Graecos *ib.* mascula quae 20, 63. bubulae medic. 25, 55. cunila apes delectantur 21, 41.
Cunilago herba quae 19, 50. ex ea medicinae 20, 63.
Cupidinis simulacrum Verri a Cicerone obiectum 36, 4 § 5
Cupressus 16, 60. picem fundit 14, 25. oleum 15, 7. aquas odit 16, 31. non decidunt folia 16, 33. folia carnosa 16, 38. cupressus trifera 16, 50. Diti sacra 16, 60. non sentit cariem aut vetustatem 16, 78. 81. semper nitorem servat 16, 79. semen minimum 17, 14. quae oderit 17, 39. folia tusa semina a vermiculis servant 18, 45. cupressus Cretica quae 24, 61.
Cupressinum oleum, ex eoque medicina 23, 45.
Cura fertilitatem affert 18, 4. 8 § 2. curae et diligentiae exemplum nobile *ib.*
Curallium, pro corallio 32, 11.
Curiatii tergemini 7, 3.
Curii Apollinis fons 32, 8.
Curius M. non nisi guttum faginum ex praeda attigit 16, 73. parsimonia et dictum nobile 18, 4. rapum torrens aurum repudiat 19, 26 § 4. cur Dentatus dictus 7, 15.
Curionum familia et in ea oratores 7, 42. 10. Curio C. bello civili 36, 24 § 8.
Currus fotae axungia inunguntur 28, 37. currus abies apta materia 16, 82. 84. currus ita parvus, ut musca alis contegeret 7, 21. 34, 19 § 22. 36, 4 § 10. curruum ornamenta ex quibus 34, 48.
Cursores velocissimi 7, 20.
Cursus peculiare impedimentum 11, 80.
Curtius fons Romae 36, 24 § 10.
Curuli in sella quis semel et vicies sederit 7, 49.
Cuspides in praeliis quo tingebantur 21, 105.
Custos in vite quid dicatur 17, 35 § 13.
Cutem foeminarum in facie nutriens 22, 82. cutem levigantia 20, 10. cutis sensu caret 11, 93. cutem emendantia 20, 70. 21, 74. 22, 41. 23, 16. 42. 48. 49. 75. 80. 24, 29. 30. 33. 37. 26, 92. 27, 27. 28, 37. 50. 30, 10. 32, 21. 23. 27. 35, 56.
Cyamea, i. e. fabaria gemma 37, 73.
Cyamon herba 21, 51.
Cyaneus color 37, 39. 73.
Cyanus gemma 37, 38.
Cyani flores 21, 24. 39.
Cyathis pondus quale 21, 109.
Cybele quo anno Romam advecta 18, 4. ei. in leone sedentis pictura 35, 36 § 22. ei. sacerdotes quo virilitatem amputaverint 35, 46. Cybeles specus mirus 2, 95. Cybele a Claudia inducta Romam 7, 35.
Cybium quid 9, 18. 32, 53. 54.
Cybii piscis medicinae 32, 17.
Cybiorum medicinae 32, 26. 31.
Cycae e palmis 13, 9. *l. Coic.*

Cyclamini herbae consideratio 21, 27. 34. sq. cyclaminum brassicae inimicum 24, 1. cyclam. herba quae 25, 67. 68. 69. 77. 84. 91. ei. medic. 26, 34. 58. 64. 73. 76. 81. 82. 87. 88. 91. 92.
Cyclopis pictura 35, 36 § 6.
Cyclopes populi 7, 31.
Cyclopum inventa 7, 57. 8, 82.
Cydon statuarius 34, 19 § 1.
Cydippes pictura Protogenis 35, 36 § 20.
Cydonea poma quae 15, 10.
Cylindri lapides 37, 20. 34.
Cymbam navem quis reperit 7, 57.
Cymbia vasa ex qua mat. 37, 34.
Cymindis accipitrum genus 10, 10.
Cyminum, *quaere Cuminum.*
Cynaedia gemma 37, 56.
Cyneae legati ingens memoria 7, 24. eius in vitem facete dictum 14, 3.
Cynaegirus dux 35, 34.
Cynae arbores 12, 22.
Cyniras tegularum inventor 7, 57.
Cynirae senectus 7, 49.
Cynocephalia herba 30, 6.
Cynocephalus 8, 80.
Cynoglossos 25, 41.
Cynoides herba 25, 90.
Cynomyia herba 25, 90.
Cynomorion herba 22, 80.
Cynops herba 21, 61.
Cynopus piscis 32, 53.
Cynorrhodus flos 21, 11. 8, 63. 25, 6. ad canis morsus 8, 69. 25, 78.
Cynosbatos frutex 13, 44.
Cynosdexia piscis 32, 53.
Cynosorchis herba 27, 42.
Cynospastos arbor 24, 74.
Cynosura ova 10, 80.
Cynozolon herba 22, 21.
Cyparissias herba 26, 43.
Cyperos 21, 69.
Cyprus arbor omnium ocyssima 17, 20.
Cypirus herba 21, 67. 68. 69. 70.
Cyprinus piscis 9, 25. sexies anno parit 9, 74.
Cyprinum oleum 15, 7. unguentum 13, 2.
Cyprii unguentis delectati 13, 2.
Cypria ficus 13, 15. 14, 19 § 3. vites maximae 14, 2. vinum 14, 9. resina optima 14, 25. laurus 15, 39. sambucus vel amaracus optimus 21, 93.
Cypros herba 23, 46.
Cypros arbor 12, 51.
Cypriae arundinis medic. 24, 50.
Cypricera 35, 57.
Cypselus tyrannus 35, 6. ei. aves 10, 55.
Cyrenaica prov. misy habet 19, 12. basiliscum serpentem gignit 8, 33. laserpitium 16, 61. arbores 13, 30. 33.
Cyrene oppidum quando conditum 19, 15.
Cyrenis rosae et unguentum 21, 10. crocum 21, 17.
Cyrus quando regnare coepit 36, 3. 4. ei. divitiae 33, 47. ingens memoria 7, 27.
Cytheris mima 8, 21.
Cytinus, i. e. primus punici mali flos 23, 59.
Cytisus frutex 13, 47. ei. folia 16, 38. color 16, 76 § 3.
Cytisus herba 18, 43. ea apes delectari 21, 41.
Cyzicena terra 35, 47.
Cyziceni unguentis delectati 13, 2.
Cyzici obsidionem quod prodigium praecesserit 17, 38.

D.

Dabla palmae genus 13, 7.
Daci faciem suam pingunt 22, 2.
Dactylides uvae 14, 4 § 8.
Dactylos herba qualis 24, 119.
Dactyliotheeam quis primus Romae habuerit 37, 5.
Dactylus piscis et miracula eius 9, 87.
Daedalus in Creta labyrinthum fecit 32, 53. inventa plura 7, 57. filius 3, 16. statuarii opera 34, 19 § 15. simulacrum 36, 4 § 10.
Dahippi statuarii opera 34, 19 § 28.
Dalion herbarius 20, 73. 6, 35.
Damascena pruna 13, 12. 15, 12.
Damasi Democriti fratris vaticinium 18, 78. inventum bicmis 7, 57.
Damasonii herbae medicinae 26, 12. 26, 60. 87.
Damasonion herba qualis 25, 77.
Damae animalia 8, 79.
Damastes 7, 49. 57.
Dameas statuarius 34, 19.
Damion medicus 20, 40. 24, 120
Damocrates Servilius medicus 25, 49 § 38.
Damophilus statuarius 35. 45.
Danaus puteorum repertor 7, 57.
Dandonis senectus 7, 49.
Danaes pictura 35, 40 § 32.
Daphnitis laurus 15, 39.
Daphnias gemma 37, 57.
Daphnidis servi pretium ingens 7, 40.
Daphnoides arbor 12, 43.
Daphnoides lauri genus 15, 39.
Daphnoidis lauri natura 23, 80.
Daphnoides herba qualis 24, 90.
Dardani Troezenii inventum 7, 57.
Dardanium aurum 33, 12.
Darius Xerxis pater per Bosphorum Thracium duxit exercitum 4, 24. D. pater Hystaspes 6, 31. D. in quo lapide sepultus 36, 28. Dario platanus et vitis aurea dono dantur 33, 47.
Darii ab Alexandro victi spolia 7, 30. 6, 19. pictura 35, 36 § 22.
Dasypus leporis species 8, 81. omni mense pariunt superfoetantque 10, 83.
Dathiatum thuris genus 12, 32.
Dauci herbae descriptio 25, 63. 73. 84. medicinae 26, 15. 28. 47. 50. 56. 58. 79. 85. 90. pastinacae genus 19, 19 § 2.
Decapolis Syriae oliva qualis 15, 4.
Decima deo dicanda 12, 32. 42.
Decimiana pira 15, 16.
Decius Pub. ab exercitu corona donatus 16, 5. Deciorum devotionis carmen 21, 73. Decii P. Muris honores 22, 5. Decius P. quoties graminea corona donatus, et eius pro victoria devotio *ib.*
Decumanus limes quis 18, 77 § 1 et 2.
Decumae in victoria a Romulo institutae 16, 86.
Decuriarum ab Augusto ordinatio 33, 7. nomina et differentiae *ib.*
Deflorescendi tempus 16, 42.
Defrutum quo tempore fieri debeat 14, 27. 18, 74. quomodo fiat 14, 11. 27. 18, 74.
Defunctorum corpora quomodo incorrupta serventur 16, 30. 24, 11. mensis feralibus dicatum apium 20, 44. mentio quae habenda 28, 5. corpora in fictilibus condiebantur 35, 46. corpora in quibus condita cito absumantur 2, 98. 36, 27. pili et ungues crescunt 11, 94. 101. corpora ponderosiora quam viventium 7, 18.
Deianirae pictura 35, 40 § 32.
Deiphobi pictura *ib.*
Deliades statuarius 34, 19 § 25.
Deliciae ciborum exquisitae taxantur 19, 19 § 3. deliciae quanti constent 12, 41.
Deliratio unde dicta 18, 49 § 3.
Deli insulae palma vetustiss. 16, 89.
Delius Apollo ubi praecipue colatur 4, 26.
Delphica platanus Agamemnonis manu sata 16, 88. templo raphanus aureus dicatus 19, 26 § 4. templum a quo pictum 35, 35. 40 § 32. cortinae cur dictae 34, 8. laurus qualis 15, 39. 23, 81.
Delphorum ingens signorum copia 34, 17.
Delphini astri ortus 18, 64.
Delphini astri occasus 13, 48.
Delphis victores lauro coronati 20, 23.
Delphinorum piscium consideratio, natura, etc. 9, 7. maris tempestates praesagiunt 18, 87. medicinae 28, 41. animalium omnium velocissimi 9, 7. coniugia *ib.* partus 11, 25. quamdiu vivant 9, 7. formae descriptio *ib.* Simonis nomine appellari cupiunt 9, 8. 14. musica delectantur 9, 8. 11, 50. hominibus amici 9, 8. erga pueros amor *ib.* cum hominibus piscantur 9, 9. vinum appetunt 9, 10. auditus qualis 11, 50. charitas erga partum 9, 7. tellure tacta statim moriuntur *ib.* ex pueri manu cibum sumens 9, 8. corio teguntur 9, 12. 15. olfactus 11, 50. fel non habent secundum quosdam 11, 77. ingenti empti pretio 33, 53. in medicinis usus 32, 38. 39. 46. 48. cum crocodilis pugna 8, 38.
Demaenetus in lupum conversus 8, 34.
Demaratus Tarquinii Prisci pater 35, 5. 43.
Demarate Alcibiadis mater 34, 19 § 31.
Demetrius rex propter Protogenis picturam Rhodiis parcit 7, 39. 35, 36 § 20. Peloponnesum insulam tentavit efficere 4, 5. ei. arbor maxima 16, 76 § 2.
Demetrius cur accusatus 32, 1.
Demetrius Pompeii servus 35, 58.
Demetrii pictura 35, 40 § 40.
Demetrii Phalerei statuae plures 34, 12. 8, 21. 28, 17.
Demetrii simulacrum 34, 19 § 8.
Demetrii stat. opera 34, 19 § 15.
Demetrius Byzantius 36, 17.
Democritus de herbis 25, 5. D. frater Damasus, et historia eorum de segete 18, 78. D. quid de rapo 20, 13. cuncta sibi Graeciae cognita professus 14, 4. de empto omni oleo historia 18, 68 § 3. primus magicam in nostro orbe celebravit 24, 99. 30, 2 Chirocmeta liber 30, 2. peregrinatio 25, 5. 30, 2. volumen de quaternario numero 28, 17. Democritum Plinius arguit 28, 29. mirae commentationes 28, 2. posuit resurrectionem mortuorum 7, 54.
Demodamas 6, 18.
Demonax Seleuci dux 6, 18.
Demophilus pictor 35, 36 § 2.
Demosthenes venenum sub annulo portat mortis gratia 33, 7. 8. ei. ab hoste laus 7, 21.
Demostratus 37, 11. 23.
Demoteles 36, 17. 19.
Denarius argenteus quanti ponderis apud Romanos 21, 109. aurei consideratio 33, 13. prima signatio ignota *ib.* probandorum lex 33, 46.
Dendrachates gemma 31, 47.
Dendritis gemma 37, 73.
Dendroides herba 26, 45.
Dens continuus absque gingivis cui animali 8, 45. dentium consideratio 7, 15. 11, 61. quibusdam inesse cum nascantur *ib.* dentium vice quidam continuo osse gignuntur *ib.* invicti ignibus *ib.* necessitas *ib.* primores sermonem regunt *ib.* auguria *ib.* quot cuique sint *ib.* canini quales *ib.* 11, 94. 63. dentibus nondum genitis, homo non cremabatur 7, 15. genera ac usus 11, 61. quibus mutentur 11, 62. genuini qui *ib.* multis octogesimo anno renascuntur *ib.* plures maribus quam foeminis 7, 15. quando homini nascantur 11, 63. dentibus veterinorum aetas indicatur 11, 64. nullae volucres praeter vespertilionem habent 11, 62. tria genera, serrati, continui, exerti 11, 61. in palato nasci 11, 63. dentibus hominum virus quoddam inesse 11, 64. dentis puerorum remedia 28, 9. candor quomodo fiat 22, 33. 23, 39. ut cito nascantur 30, 47. dentes trium inter se ordinum Mantichorae animali 8, 30. dentes laedentia 20, 35. 24, 64. pullini qui 8, 69. corruptos quid confirmet 28, 49. quomodo firmentur 19, 26 § 4. 27. 20, 18. 81. 84. 86. 21, 105. 22, 21. 23, 27. 28. 37. 57. 59. 24, 73. 25, 105. 107. 28, 49. 29. 32, 26. dentes extrahentia 23, 37. 24, 11. 47. 30, 8. 32, 26. aqua dentes decidere faciens 25, 6. d. cavus inuritur 23, 77. dentium doloris remedia 13, 20. 20, 2. 8 (2). 16. 19. 20. 23. 25. 27. 39. 43. 50. 59. 67. 69. 70. 71. 81. 85. 87 (2). 21, 73. 94. 22, 18. 32. 49. 23, 13. 36. 37. 38. 44. 59. 63. 64 (2) 71. 24, 5. 11. 12. 14. 19. 59. 62. 42. 47. 48. 90. 95. 118. 25, 105. 26, 39. 27, 12. 16. 63. 84. 28, 2. 11. 14. 27. 31. 49. 29, 10. 30, 6. 8 (3). 31, 45 (2). 46 § 4. 32, 13. 26. 31. 34, 30. 35, 51. 52. 36, 34.
Dentatos nasci homines 7, 15. dentatae natae foeminae inauspicatiss. *ib.*
Dentientes tarde pueros iuvantia 30, 8.
Dentitionem facilem reddentia 30, 47.
Dentifricia ex qua materia 30, 8. 36, 41. 42.
Deprecationum vis 28, 3.
Derceto dea ubi 5, 14.
Dercylidis pyctae 36, 4 § 10.
Desidia artes perdidit 35, 2.
Desilaus sculptor 34, 19 § 15.
Dei consideratio 2, 5. Dei formam quaerere, imbecillitatis est *ib.* Deus quid *ib.* Deus est quicquid est *ib.* dii innumeri *ib.* dii ex virtutibus vitiisque numerantur *ib.* deorum plurium nomina *ib.* Deus est mortali iuvare mortalem, proverb. *ib.* deorum deliramenta *ib.* curam mortalium an agant *ib.* deorum in terris nullus respectus *ib.* maleficiis poenas tribuunt *ib.* cur tarde puniant delinquentes *ib.* non omnia posse *ib.* quod ius habeant in praeterita *ib.* Deus et natura idem 27, 1. diis lacte et mola salsa sacrificatur 1, prol. diis dicata pretiosa videntur *ib.* simulacra ex arboribus olim 12, 2. sine parsimonia sacrificandum 12, 32. decima dicata 13, 9. 12, 42. parvis supplicationibus placatiores fiunt 12, 41. flore papyri coronabantur 13, 22. simulacra cur ex cedro arbore 13, 11. deo

tantum veteres coronam dabant 16,4. diis quibus libent 14, 22. 23. quibus uti fas non sit 14,23. deorum corona ex qua materia 21,96. beneficia plura 22,14. 27, 1. Deus rerum inventor 27,1. 2. evocandorum a magis ratio 24, 102. dii inventores rerum habiti sunt 25, 1. Deus animalia cur fecerit 27, 120. dii an preces exaudiant 28, 7. 23. deorum evocatio 28,4. dii omnibus intersunt negotiis 28, 5. deorum fabricae cultus 33, 8. simulacra cur in annulis 33, 6. sacra, et in eis hostia qualis 8, 70. 33,12. simulacra minio ubi picta 33, 36. simulacra ex aere 34, 5. simulacra lignea aut fictilia 34, 16. 35, 45. offensorum vindicta 36, 4 § 1. imagines quibus evocantur 37, 73. dii quibus modis evocantur 28, 27. deorum coenis catulus apponebatur 29, 14. reverentiae exempla 2,95. 7,1. 8,35. 10,41. 28,19. deorum mater, *quaere Cybele.*

Deuterium vinum 14, 12.

Dextrae hominis religionem inesse 11,103. vires maiores 7,17.

Diachetos frutex 24, 69.

Diachyton vinum 14, 11.

Diacodion medicamentum 20,79.

Diadema regum Bacchus primus invenit 7, 57.

Diadochos gemma 37, 57.

Diadumeni iuvenis simulacrum 34, 19 § 2.

Diagleucion collyrium 27, 59.

Diagoras 20, 76.

Dialutense purpurae genus 9,61.

Dialeucon crocum 21, 17.

Diamicton 36, 51.

Dianae templum in Hispania vetustissimum 16, 79. in Aulide *ib.* lucus in Latio 16, 85. pictura 35, 36 § 17. 40 § 43. simulacrum marmoreum 36, 4 § 1. simulacrum a quibus *ib.* 36, 4 § 9 et 10. Ephesiae templi descriptio 36. 21. 14, 2. 16, 79. 36, 4 § 10. 56. Ephesiae aedis mirum 2, 87.

Diapasmata quae 13, 3.

Diapason quid 2, 20.

Bibapha purpura 9, 63.

Dibutades plastices inventor 35, 43.

Dicaearchus 2, 65.

Dicaeus Apollo cur dictus 34, 19 § 4.

Dictamnum a cervis repertum 8, 41. sine flore et semine 25, 53. tantum in Creta insula *ib.* medicinae 25, 55. 26, 49. 87. 93.

Didoron laterum genus 35, 49.

Diei lux quando nocte visa 2, 33. inaequalitas unde 2, 73. 74. 75. diei lucis ratio 2, 72. dies ubi brevissimus 2, 77. sex mensium 2, 77. 4, 26. diei observatio apud diversos 2,79. initium finisque quomodo accipitur *ib.* dies alius de alio iudicat 7, 41. diebus nullis credendum *ib.* dierum numerus computatur *ib.* dierum omnium anni inexplicabilis ratio 18,57. quot annus constet *ib.* unde augmenta et decrementa 18, 58. 68 § 1. longissima anni quando 18, 67 § 3. ubi nullus aliquando 4, 30. dierum diversitas 6, 39. magnitudo quomodo deprehendatur 36, 15 § 6.

Dieuches medicus 20, 15. 33. 73. 23, 29. 24, 92.

Digestionis facilis quae sint 22, 66. digestioni utilia. *Quaere Concoctioni.*

Digitellum herba ad quid 18, 45. 25, 102.

Digito uno suum hostem superasse Tritanum 7, 19. digitorum consideratio 11, 99. 101. quibusdam in manu seni 11,99. articuli quot *ib.* morbi remedia 23, 16. 27, 5. 34, 56.

Dignitatis fama qualiter acquiratur 21, 21.

Diis. *Quaere Deus.*

Diligentiae exemplum nobile 2, 5. 6. antiquorum mira 23, 60. nimiam saepe nocere 35, 36 § 10.

Dinias pictor 35, 34.

Dino scriptor celebris, Clitarchi pater 10, 70.

Dino statuarius 34, 19.

Dinochares architectus 7, 38. 5, 11.

Dinomenis statuarii opera 34, 19 § 15.

Diocles quid de rapo senserit 20, 9. medicus 20,17. 23. 11. 51. 83. 69. 21, 35. 105. ei. laus actasque 26, 6. 21, 35. 105. 22, 63. 23, 17. 24, 120. 37, 13.

Diodori bibliothecae 1, prol.

Diodori philosophi mira mors 7, 54.

Diodotus Petronius medicus 20, 32. 48. 24, 92. 25, 64. 29, 39.

Diogenes cynicus qualis 7, 18.

Diogenes statuarius 36, 4 § 11.

Diogenes pictor 35, 40 § 42.

Diognetus de rebus Indicis scripsit 6, 21.

Diomedeae aves 10, 61.

Diomedis et Glauci armorum commutatio 33,3. in Italiam venit 3, 16. ei. socer *ib.* palladium surripientis effigies 33, 55. Diomedis delubrum 10, 61. socii in aves versi *ib.*

Dionysias gemma 37, 57.

Dionysodorus statuar. 34,19 § 25.

Dionysodorus pictor 35, 40 § 42.

Dionysodori de inferis epistola 2, 112.

Dionysonymphas herba qualis 24, 102.

Dionysius tyrannus gaudio obiit 7, 54. eo pulso Sicilia, prodigium 2, 104. quid erga Platonem 7, 31.

Dionysius pictor 35, 40. 40 § 24. 40 § 43.

Dionysius statuarius 36, 4 § 10.

Dionysii ostentum atque tyrannis 8, 64.

Dionysius Salustius med. 32, 26

Dionysius scriptor 6, 21.

Dionysius quid de rapo 20, 9.

Dionysius prior Siciliae tyrannus, et eius domus 12, 5.

Dionysius medicus 20, 44.

Dionysius geographus ubi natus 6, 31.

Dionysius geographus Augusti tempor. in Orientem missus *ib.*

Diopete rana, eiusque usus in medicinis 32, 24. 50.

Dioptrae quid 2, 69.

Diospyron herba quae 27, 74.

Diotimus medicus Thebanus 28, 23.

Dioxippi pictura 35, 40 § 32.

Diphryges quid 34, 37.

Diphyes gemma 37, 57.

Dipoenus scalptor 36, 4 § 1 et 2.

Dipondius assis 33, 13. 56.

Dipsacos herba 27, 47.

Dipsadis serpentis morsus remedia 23, 80. 32, 16.

Dirces foeminae simulacrum historiaque 36, 4 § 10.

Discens sine magistro 34, 19.

Discoboli pictura 34, 19 § 19.

Discordias facit Siderites gemma 37, 67.

Discordia ubi ignota 4, 26.

Distillationum remedia 20, 23. 22,68. 23, 78. 24, 23. 65. 26, 35. 30, 11. 32, 21. infantium 22,29. capitis 20, 81. ventris 22, 15. stomachi 20, 48.

Divinationis species 7,57. ei. dediti 2, 5. ei. periti 25, 21. qua ratione haberi possit 30, 7. 37, 56. 58. 60.

Divinitas in quibusdam 7, 33.

Divitiae multos perdunt 7, 41. ingentes, et qui dives esse dicatur 33,47. 13. exprobratio 2,68. 33, 47.

Doci, id est coeli faces 2, 26.

Docilitatis exemplum 8, 3.

Dodecatheon herba qualis 25, 9. 26, 67.

Dolobella P. consul 2, 31.

Dolobelliana pira 15, 16.

Dolores pellentia 20, 54.

Dolores asperrimi qui 25, 7.

Dolychos herba qualis 16, 92.

Domini frons plus prodest quam occipitium 18, 6. oculus fertilissimus 18, 8 § 2.

Domitius Cn., consul 2, 32.

Domitius Cn. *Quaere Cneus Domitius.*

Domitii Cn. delubrum 36, 4 § 7.

Domitii L. interitus 7, 54.

Domitius Nero Peloponnesum insulam tentavit efficere 4, 5. Achaiam libertate donat 4, 10.

Domitius Corbulo contra Armenios 6, 15.

Domitius Romanus 33, 6.

Domitius Aenobarbus aedilis curulis 8, 54. ei. consulatus, censura, et eius cum Crasso inimicitiae 17, 1. quo anno Censor *ib.* Domitii Aenobarbi sex loti ingentis pretii *ib.*

Domus sale ubi construuntur 5,5. domibus carentes homines 5, 8. lateritia a quibus reperta 7, 57. testudinib. ubi contectae 9, 12. ubi tectae scandulis 16, 15. ubi tectae scirpis 16,70. plures nobiles Romae 17, 1. quomodo purgentur, lustrenturque 25, 59. quae pulcherrima Romae 36, 24 sqq. — 25. arundinibus ubi tectae 16, 64. regiae lautissime adornatae 36, 6.

Dona maxima imperatorum ac fortium civium quae 18, 3.

Donax piscis 32, 53.

Donax, i. e. Cypria arundo 24,50.

Donax calami genus 16,66. 32,52.

Dorcadum animalium mirum 28, 47. in medicinis usus 29, 38. ubi non sint 8, 83.

Doripetron herba 26, 34.

Doriphori simulacrum 34, 19 § 2 et 15 et 27.

Doris herba quae 22, 24.

Dorius tonus 2, 20. Dorii moduli a quo reperti 7, 57.

Doron et Dora quid 35, 49.

Dormiendi regula 28, 14. dormisse quendam annos septem et quinquaginta 7, 53.

Dorotheus medicus 22, 44. 45.

Dorotheus pictor 35, 36 § 15.

Dorsennus Fabius poeta 14, 15.

Dorycnium venenum 28, 45. remedia 28, 33. 32, 20. 31.

Dos filiarum plantaria 16, 60.

Dosiades scriptor 4, 20.

Dositheus scriptor 18, 74.

Drachma quid continet 21, 109.

Draco sine veneno, et eius in medicinis usus 29,20. 38. draconis mira 29, 20. mortuus ad vitam revocatus 25,5. quo se aegrotum sanet 8, 41. hominem servans 10, 96. cum elephantis discordia 8, 11. 12 (2). mira magnitudo *ib.* ubi proveniant 7, 53. cristae 11, 45. serpentum ova hauriunt 10, 92. morsus remedia 24, 118. 26, 17. 32, 17. sapientia 37, 57.

Draco palmitis genus 7, 35 § 24.

Draco piscis 9, 43.

Draconis marini medic. 32, 26.

Draconites gemma 37, 57.

Dracontias gemma *ib.*

Dracontium herba 24, 91. 93.

Dracunculus herba, et ex eo medicinae *ib.* et 25, 6. quando effodiatur 24, 93.

Drepanis avis qualis 11, 107.

Dromones pisces 32, 53.

Druidas cur Romani sustulerint 30, 4. qui, unde dicti, et qualiter visco utantur 16, 94. qualiter selagine 24, 62. eor. religio et ceremoniae *ib.* superstitio et insigne 24, 62. 63. 29, 11. 12.

Drupa quid 12, 60. 15, 2. 7.

Drusillanus servus ditiss. 33,52.

Drusillae Liviae Augusti uxoris miraculum 15, 40.

Drusi Imperatoris castris apes insedere 11, 18.

Drusi Imp. prosperrima victoria *ib.*

Drusus Imp. vinosus ut pater 14, 28.

Drusi uxor Antonia 9, 82.

Drusus Tiberii F. 19, 41 § 1.

Drusus de brassicae cyma *ib.*

Drusi primi laus, et eius a morbo liberatio 26, 3.

Drusi et Caepionis inimicitiae 33, 6.

Drusus in tribunatu suo aes argento miscuit 33, 13.

Drusi Livii tribunatus et opulentia 33, 50.

Drusus Trib. plebis cur caprinum sanguinem biberit 28, 41.

Dryides gemma 37, 73.

Dryos hyphear visci genus 16,93.

Dryophonon herba 27, 49.

Dryopteris herba 27, 48.

Drypetae 15, 19.

Dubiis fidem dare, res ardua, prologo.

Duilii Imp. classis sexaginta diebus parata 16, 74. triumphus, et eiusdem statua 34, 11.

Dulcis vini natura 14,11. dulcia odore carere 15, 33. dulcibus rarus odor 21, 18. dulcia non sunt eadem omnibus 22, 51.

Duodecim tabularum leges 7, 60. 11, 58. 16, 6. 17, 1. 21, 5. nullam mentionem de villa habent 19, 2 § 3. interpres Hermodorus 34, 11.

Duracina uva unde dicta 14, 3. 4 § 8.

Duracina cerasa 15, 30.

Duritiarum corporis remedia 20, 83. 22, 58. 68. 70. 23, 40. 47. 62. 24, 14. 36. 26, 33. 79. 27, 58. 28, 70. 21, 75. 83. 96.

Duris Samius historicus 8, 63. 36, 17.

Durii L. medici interitus 7, 54.

Dusaritis myrrha 12, 35.

Dux qualis esse debeat 25, 23. ducis eligendi exempl. 10, 30.

Dysentericis utile 12, 16.

Dysenteria ne infestet 22, 28.

Dysentericorum remedia 20, 5. 11. 16. 26. 27. 28. 31. 34. 40. 48. 51. 73. 82. 84. 85. 86. 92. 21, 73. 86. 22, 13. 28. 33. 41. 55. 63. 70. 71. 23, 3. 5. 9. 10. 12. 24. 44. 54. 60. 63. 70. 77. 81. 24, 3. 5. 47. 49 71. 73. 79. 89. 26, 28. 29. 32. 83. 27, 5. 6. 51. 61. 91. 105. 116. 28, 26. 27. 33. 34. 58. 29, 11 (3). 30, 18 sq. 32, 31. 33, 35. 34, 46. 35, 51. 52.

Dyspnoea morbus 23, 47. dyspnoicis utilia *ib.* 24, 14. 26, 19.

E.

Eale fera qualis 8, 30.

Ebenus arbor ubi et qualis 12, 8. Romae quando primum visa 12, 8. arborum spississima ac gravissima 16,76 §3. neque cariem neque vetustatem sentit 16, 78.

ear. copia ubi 6,35. medicinae 24, 53.
Ebrietas vitanda 15, 6. 14,28 (3). ebrii post vomitum saepe bibunt 14, 28. ebrietas multis mortis causa *ib.* ebriosorum opera *ib.* ebrietas nulla in parte mundi cessat 14, 29. ebrietatem aqua quaedam inducit *ib.* ebrietatis simulacrum 34, 19 § 10. ebrietatem facientia 25,67. quomodo non sentiatur 23, 75. 24, 38. 30, 51. discutientia 20, 21. 21, 81. 24, 92. 28, 74. 37, 40. 57.
Ebuli herbae medicinae 25, 72. 26, 49. 73.
Ebur quid 8, 4. eboris excogitatio prima 12, 2. ebore quae fiant 8,10. quando secari in laminas coeptum 8, 4. eboris luxus 8, 10. 16, 84. ebur fossile 36, 28.
Ecbolina uva mira 14, 22.
Echeneidis piscis consideratio 9, 51. 32, 1. in medicinis usus 32, 50.
Echii herbae consideratio 25,58.
Echinometra piscis 9, 51.
Echinorum piscium consid. 9,51. 32, 53. maris saevitiam praesagiunt *ib.* et 18, 87. quando pariant 9,74. echini medicinae 32, 20. 23. 24. 28. 44. crustis et spinis teguntur 9, 14. echinorum dentes 11, 62. ova quando habeant 9, 39. echinum castimoniae conferre 31, 44.
Echinophorae pisces 32, 53.
Echion statuarius 34, 19.
Echion pictor quibus usus coloribus 35, 32. quando 35, 36 § 9.
Echion medicamentum 25, 58 § 3. 29, 38.
Echis 22, 24.
Echite herba qualis 24, 89.
Echitis gemma 37, 72.
Echo quid, et qua ratione reddatur 2, 33. 36, 23
Ecliptica in zodiaco quae 2, 13.
Eclipsium solis et lunae consideratio 2, 6. 10. 72. eclipses etiam quadrupedes pavent8,80.
Ecnephias quid 2, 49. 50.
Ectomon herba 25, 21 § 14.
Ectrapeli qui 7, 17.
Ectypa quae 35, 43. 37, 63.
Eculeo 35, 36 § 5.
Ederae consideratio amplissima 16, 59 sq. 24, 47. acini quales 15, 29. corona a quo primum reperta 16, 4. non decidunt folia 16, 33. folia qualia 16, 36. 38.62. Baccho sacra16,62. quibus inimica aut amica 16, 62. mas ac foemina 16, 59. series tres16,62. qua coronentur poetae *ib.* magnitudo *ib.* arbores necat *ib.* et 92. fructus quales 16, 62. smilacis consideratio 16, 63. ederae ad experienda vina mira natura *ib.* lauro attrita ignem reddit 16, 77. seipsam propagat 17, 20. ederae quid noxium 18, 65 § 3. in coronis usus 21,28. genera viginti 24, 47. in medicinis usus anceps et qualis *ib.*
Educationis puerorum exemplum 9, 10.
Effascinantes homines ubi 7, 2.
Effigies hominum mirae 6, 35. 7, 1. 2.
Effigies hominum cur expressae 34, 9.
Egelasti sal Hispaniae 31, 39.
Egnatius Calvinus praefectus 10, 68.
Egnatii Mecenii uxor 14, 14.
Egula sulphuris genus 35, 50.
Eiecticia quid 11, 84.
Elaphoboscum herba, et ex ea medicinae 22, 37. 25, 52.
Elapis serpentis morsus remedia 32, 17.
Elate arbor 12, 61.
Elaterium medicamentum et ei. usus 20, 3. 4. diu durat 27, 118.
Elatine herba qualis 21, 22.
Elatites lapis 36, 38.
Electri consideratio 37, 11 § 1. ubi proveniat 4, 27. 30. quid et quale 33, 23. 37, 11 § 1. usus 33, 23.
Electrides arbores ubi 37, 11 § 1.
Electrides insulae *ib.*
Elegia arundinis genus 16, 66.
Elelisphacos herba 25,73. 26,89. ex ea medicinae 22, 71
Elementorum consideratio, numerus, nomina, situs, natura, etc. 2, 1. tria sine sapore, odore, succoque 15, 32. elementorum nexus 2, 65. elementi sedes non nisi in elemento est *ib.* elementorum figura *ib.*
Elenchi unionis genus 9, 56.
Eleomelitis olei usus 15,7. 22,72.
Eleomeli oleum ubi 15, 7.
Elephantiasis morbi descripti 26,5. remedia 20,42. 52. 80. 24 12. 25, 24. 28, 33. 50. 30, 39.
Elephantorum consideratio 8, sq. venatores 6, 22. animalium terrestrium maximum 8, 1. intellectus 8,1.5. in quibus homini similis 8, 1. lunam adorant *ib.* quando primum iuncti Romae 8, 2. elephantum et hominis singulare certamen primum 8, 7. docilitas 8, 5. scribere discunt 8, 6. cornua qualia 8, 6 ossium usus *ib.* dentes 8, 4. 1. 11,62. clementia 8,4. 7. memoria 8, 5. quibus gaudeant *ib.* et 13,8. amor inter se 13,9. quando primum in Italia visi *ib.* pugna *ib.* hordei succo celerrime mitigantur 8, 7. quomodo capiantur *ib.* foeminae maribus pavidiores 8, 8. quomodo domentur *ib.* Indi Afrique quales 8, 2. 9. partus et reliqua natura 8,10. quot annis vivant *ib.* quae pati non possint *ib.* manus quae *ib.* cutis qualis *ib.* dentium magnitudo *ib.* ubi nascantur 8, 11. cum draconibus discordia *ib.* 10, 83. sanguis frigidiss.8,12. cum rhinocerote belua inimicitiae 8,29. elephas chamaeleonte devorato, oleastro sibi succurrit 8, 41. iussa faciunt 10,64. venter qualis 11, 79. digiti 11, 101. sonus qualis11,112. anima serpentes extrahit *ib.* elephantem mulier quaedam peperit 7, 3. quis primus Rom. in triumphum duxerit 7, 45. ubi nobiles 6, 24. elephant. vescentes homines 6, 35. venatus ubi 6, 34. Africi ubi incipiant 6, 35. lingua qualis 11, 65. eleph. in medicinis usus 28, 24. usus in bellis 6, 22. elephantes in arbore cornua exacuunt 18,1. in Africa multitudo 5, 4.
Elephanti pisces 9, 4. 32, 53.
Elephantinus color ex quo 35, 24. 32.
Elephantine Thebaidis op. ubi nulli arbori decidunt folia 16, 33.
Elephantis, mulier medica28,23.
Eleusiniae deae templum 35, 40 § 29 et 43.
Eleuthereus sculptor 34, 19 § 17.
Elidis Irinum optimum 21, 19.
Elico faber 12, 2.
Elleborites vinum quomodo conficiatur 14, 19 § 5.
Ellebori natura, usus, genera, ubi gignatur, medicinae 25, 21. fortissimus duci comparatur25, 23. eo sagittas tingere Gallos *ib.* mons Oeta gignit *ib* ell et allium inter se contraria *ib.* una coctus carnem absumit 25, 23. usus 25, 94. medicinae 25, 24. 26, 25. 27, 2. sumpto quae medeantur 32, 13.
Elleborine herba 27, 52. 114.
Ellychnia quae,et ex iis medicinae 23, 41.
Elops piscis 9, 27. ubi optimus 9, 79.
Eloquentiae vis 7, 31.
Elpenoris tumulus ubi myrtus visa primum 15, 36.
Elpis Samius et eius historia 8, 21.
Elucia quid 34, 47.
Emboline herba quae et epicactis, alias elleborine 13, 35.
Emere Liber pater primus instituit 7, 57.
Emptum male semper poenitet 18, 6.
Empedocles magus, et eius peregrinatio 30,22. 29,4. 30,2. 36,69.
Empetrum herba qualis 27, 51.
Empirice medicina a quo et ubi 29, 5.
Emplastrationis consideratio21, 94. emplastris convenientia36, 12. emplastri ratio unde nata *ib.* emplastra quae arbores non recipiant 17, 26. emplastratio omnium fertilissima *ib.*
Empleclon quid 36, 51.
Emydae testudines 32, 14.
Encardia gemma 37, 57.
Encaustica Pamphilus pingere docuit 35, 39. 40. 41.
Enchiridia, librorum inscriptiones 1, prol.
Enchusa herba quae 22, 24. 49.
Encrinomenos simulacrum 34, 19 § 12.
Encyclopaediae quae dicantur 1, prol.
Endymionis fabula de luna 2, 6.
Enhaemon medicament. 12, 38.
Enhydros gemma 37, 73.
Enhydris serpens in aquis vivens ad quid 30, 8. 32, 32.
Enneaphyllon herba quae 27, 54.
Ennius de offa 18, 19. ei. statua 7, 29. 31. 18, 19. 35, 7.
Enorchis gemma 37, 58.
Enterocelarum, id est, intestinorum dilabentium remedia 20, 13. 26, 49. 54. 22, 53. 27, 90.
Entochii simulacra 36, 4 § 10.
Eone arbor, ex qua Argo navis facta 13, 39.
Epaminondae ducis pictura 35, 40 § 31.
Epaticorum remedia 20, 55. 26, 22. 27, 105. 28, 33.
Ephedra herba 26, 20. ephedrus herba qualis 26, 77. 83.
Ephemeron herba 25,106. ephemeris herbae medicinae 26, 75.
Ephesiae Dianae templi descriptio 36, 21. in templo scala ex vite Cypria una 14, 2 simulacrum a Mentore factum 7, 38. templum quale 16, 79. 21, 9.
Epicactis herba 27, 52. frutex 13, 33.
Ephorus 4, 21. 36. 5,38. 36. 7,19.
Epicharmus quas literas reperit 7, 57. 20, 34.
Epichemazis quid 18, 57.
Epicurus hortorum magister (H. otii) 19, 19 § 1. ei. vultus per cubicula gestatur 35, 2. ei. natali quando sacrificent *ib.*
Epidii C. commentarii 17, 38.
Epigenes 7, 57. 50.
Epiglossis quid 11, 66.
Epimedion herba qualis 27, 53. 19, 30.
Epimelas gemma 17, 38.
Epimenidis senectus 7, 49. anima visa post mortem 7, 53.
Epinyctis morbus quis 20, 21. remedia 20, 6. 21. 43. 73. 69. 82. 91. 23, 12. 35. 38. 64. 75. 80. 81. 24, 42. 27, 51. 28, 47. 30, 39. 32, 24. 36, 33.
Epipetron herba 21, 52.
Epiphorae remedia 20, 6. 20. 26. 29. 40. 44. 48. 51. 53. 57. 58. 71. 73. 74. 84. 81. 82. 86. 91. 92. 21, 73. 74. 76. 77. 84. 85. 22, 32. 36. 38. 57. 67. 70. 23, 41. 58. 65. 24, 4. 36. 75. 92. 118. 25, 18. 91. 94. 95. 103. 106. 27,8. 28. 59. 27,92. 105. 28,21. 22. 23. 47 (3). 29,11. 38. 34, 32. 46. 35, 14. 52. 36,25.
Epiphoris testium medic. 21, 74.
Epiphoras uteri lenientia 26, 90. 28, 58.
Epirotica poma 15, 15.
Epitherses simulacrum 34, 19 § 21.
Epithymon thymi flos 26, 35. medicinae 26, 67. 81.
Epodes pisces 26, 62.
Epotidum, libri Sorani inscriptio 1, *prol. in fine.*
Epulantium consuetudo 28, 5. inter epulas incendia nominata quomodo abominentur *ib.*
Equisetum herba qualis 26, 83.
Equiselis herba qualis 18, 67 § 4.
Equestris ordinis consideratio 20, 78. 79. 33, 9. *Equestris* cur dictus 33, 6. *quando in unitatem venerit33,* 8. Equest. ordinis quis esse potuerit *ib.* Equestres statuae quales 34, 10.
Equorum consideratio 8,64. plurium sepulcra *ib.* erga dominos amor *ib.* intellectus *ib.* et 65. docilitas 8, 64. quot annis vivant 8, 68. forma qualis esse debeat 8, 65. conceptus quando 10, 83. *equitare* et *equo pugnare quis primus rep.* 7, 57. equae praegnantes coeunt 10, 83. equorum ex corpore vespae nascuntur, atque crabrones 11, 23. dentes quales 11, 64. equae caput affixum palo, erucas fugat 19, 58. equas quasdam Favonio vento concipere 4, 35. 8, 67. 16, 39. equarum lacte vel sanguine pultem Sarmatae faciunt 18, 24. equis admissurae tempore quid dandum 20, 48. 26, 63. equi vestigium qualiter singultum tollat 28, 81. equi vestigia luporum sequentes sub equite, rumpuntur *ib.* equarum coitus, partusque 8, 65. libido quo extinguatur 8, 66. hippomanes quid *ib.* quo in cursu infatigabiles fiant 28,78. feri ubi 8,16. equo fere qui homini morbi 8, 67. fel non habent secundum quosdam 11, 74. fel esse in alvo *ib.* equos saginantia 22, 12. rabie inflammantur 25, 53. coire non potentes, quo iuventur 26, 63. ornamenta a quo inventa 7, 57. equi thieldones et asturcones ubi nascantur 8, 67. equorum ornamenta ex quo conficiantur 34, 48. equae gravidae quo abortum patiantur 28, 23. equus publicis sacris immolabatur 28, 40. equorum in camelos odium 8, 26. equi alati cornutique *ib.* fluviatilis descr. 8, 38. eq. scabiem tollentia 32,51. homini fideliss. 8, 61. gradarii 8, 67. ubi vento concipiant *ib.* equinos pedes homines habentes 4,27. equina capita qualiter in hominibus monstrifice videantur 28, 49. equi et partium eius in medicinis usus *ib.* lingua in medicina 28, 57. fimi cinis in medicina 28, 58. coagulum in medicina *ib.* lichenes calculos renum pellunt 28, 60. ungulae cinis in medicina *ib.* et 69. sanguis in

medicina 28, 61. spuma, setae, dentes, in medicina *ib.* et 62. 69.
Equi signi caelestis ortus 18, 74. occasus 18, 65 § 1.
Equites qui dicti 33, 7. aliquando Celeres dicti 33, 11. Equitum nomen olim sub Trossuli vocabulo intelligebatur *ib.* saepe variatum *ib.* Equites flexumines *ib.*
Equitatio stomacho utilis et coxis 28, 14. equitatus artem quis primus scripserit 34, 19 § 15. equitatione adustis feminibus quid utile 28, 61.
Eranthemon herba 22, 26.
Eraphius rex 36, 14 § 3.
Erasistratus nobilis medicus quando 14, 9. 20, 34. 40. 76. 26, 6. 29, 3. medicorum scholam instituit 20, 34. 22, 38. 24, 47.
Eratosthenis laus 2, 112. 76. 3, 10. 5, 6. 9. 33. 36. 6, 1. 15. 24. 28. 34. 35. 12, 30. 22, 43.
Eretria creta 35, 12. 19. 21. 35, 45. 56.
Ereuthodanus herba 24, 56.
Erice herba 11, 15 (2). medicinae 24, 39.
Erigeron herba qualis 25, 106. 26, 49. 81.
Erigonus pictor 35, 40 § 41.
Erinna poetria 34, 19 § 3.
Erineon herba et ex ea medicinae 23, 65.
Eringes herbae medic. 22, 8. 10.
Eriophoron lini genus 19, 10.
Eriphia herba qualis 19, 15.
Eristalis gemma 37, 58.
Erithace apum cibus 11, 7.
Erithacus avis 10, 44.
Erithales herba 25, 102.
Erotylos gemma 37, 58.
Erucae herbae natura 19, 44. concitatrix veneris 10. 83. 20, 26. semen quale 19, 58. sylvestris medicinae 20, 49.
Erucae vermes pessimi 17, 37 § 7. fugantur menstruo 17, 47. unde et quando nascantur 17, 37 § 7 et 8. ne sata laedant 17, 47. 19, 58. 11, 37.
Eruptionum remedia 23, 40.
Erviliae herbae folium quale 18, 10 § 5. eam pinsendi ratio 18, 23. ea apes delectantur 21, 41.
Ervi leguminis consideratio, natura, medicinae 18, 38. eo Caesar Augustus curatus *ib.* medicinae 22, 73. ervum vermes necantes 18, 44 § 3. ervum in theriaca Antiochi 20, 100.
Eryngion herba 21, 54. 22, 8. 10.
Erysimon frugis genus 22, 75. 18, 22.
Erysisceptrum arbor 12, 52.
Erysithales herba 26, 85.
Erythinus piscis 9, 23. 77. 32, 54. ei. medicinae 32, 31.
Erythranos cissos 24, 49.
Erythrodanus herba 24, 56. 26, 58.
Erythraicon herba 26, 68.
Erythrocomis, Punici mali species 13, 34.
Erythron 21, 105.
Erythros rhus 24, 55.
Escariae, vites 14, 4 § 9.
Eschynomene herba qualis 24, 102.
Esculus arbor Iovi sacra 12, 2. 16, 5. esculi corona 16, 5. glandes fert 16, 8. quo tempore semen efficiat 16, 43. radices profundissimae 16, 56. quomodo proveniat, et qua dispositione serenda 17, 34.
Esopon, lactucae genus 20, 25. *l. caesapon.*
Esox piscis Rheni ingens 9, 17.
Esubopes Colchorum rex 33, 15.
Etesiarum ventorum initium 18, 68 § 2. desitio 18, 74. iidem qui Aquilo Africo 18, 77 § 1. Etesiis maxime arenae moventur 37, 17. Etesiae quales 2, 47. 6, 21.
Etesiaca uva 14, 4 § 7.
Etesius lapis 36, 43.
Ethe quid Graecis 35, 36 § 19.
Euander Aulanius statuarius 36, 4 § 10.
Euanthes scriptor 8, 34.
Euboea abietes pessimas habet 16, 76 § 1. Euboeae Olympias ventus peculiaris 17, 37 § 8.
Euchir statuarius 34, 19 § 34.
Euchir fictor 35, 43.
Eucnemos statua 34, 19 § 21.
Euctemon 18, 57.
Eudicus 31, 9.
Eudorus pictor, statuariusque 35, 40 § 34.
Eudoxus Lathyrum regem fugiens 2, 67.
Eudoxus Gnidius 2, 48. 6, 36. 7, 2. 18, 74. 31, 13.
Euenor 20, 73. 35, 36 § 1. 31, 105.
Eugalacton herba 27, 58.
Eugenia, uvae genus 14, 4 § 3.
Eugrammus fictor 36, 9.
Euhemerus scriptor clarus 36, 16. 17.
Eumarus pictor 35, 34.
Eumeces gemma 37, 62.
Eumeces balsami genus 12, 54.
Eumenis cum Ptolemaeo aemulatio 13, 21. adversus Gallicos praelia 34, 19 § 24.
Eumithris gemma 37, 58.
Euneos gemma 37, 58.
Eunicus statuarius 34, 19 § 25. 33, 55.
Eunuchi in Perside regnare soliti 13, 9.
Eunuchion lactucae genus 19, 38.
Eupatoria herba qualis 25, 29.
Eupatoris Mithridatis currus aurei argenteique 33, 54.
Eupetalos lauri genus 15, 39.
Eupetalos gemma 37, 58.
Euphorbiae herbae consideratio 25, 38. ubi inventa 27, 1. ex ea medicinae 5, 1.
Euphorbii medicinae 25, 88. 26, 34. 27, 1.
Euphorbus medicus herbae nomen dedit 5, 1. 25, 38.
Euphorion statuarius 34, 19 § 25.
Euphranor statuarius et eius opera 34, 19. et 19 § 16. 35, 25.
Euphranor pictor 35, 37. 40 § 25. ei. opera plura *ib.*
Euphrates fluvius papyrum gignit 13, 22. de loti scapo mirum 13, 32. non invehit limum, ut Nilus 18, 45. restagnatio et fertilitas 18, 47. Cobaris praefecti opere deductus 6, 30.
Euphronides statuarius 34, 19.
Euphronius scriptor de vino condendo 14, 24.
Euphrosynum herba quae buglossa 25, 40.
Euplea herba qualis 25, 81.
Eupompus pictor 35, 36 § 3 et 6.
Euripidi quid obiecerit Aristophanes 22, 38. Eur. mater olera vendidit *ib.* de electro 37, 11. Eur. sepulcrum 31, 19.
Euronotus ventus 2, 46.
Europa ubi cum Iove concubuerit 12, 5. pictura 35, 37.
Eurotias gemma 37, 58.
Eurus ventus 2, 46.
Eusebes gemma 37, 58.
Eutheriston balsami genus 12, 54.
Euthymus beatissimus a diis iudicatus 7, 48.
Eutychides statuarius 34, 19. 19 § 16. 36, 4 § 10.
Eutychides pictor 35, 40 § 34.
Eutyche foemina foecunda 7, 3.
Euthycrates statuarius 34, 19. 19 § 7.
Eutymedes pictor 35, 40 § 42.
Euxenidas pictor 35, 36 § 7.
Euzomon quid 20, 49.
Evagon, in dolium serpentium coniectus 28, 5.
Eventus astris assignantur 2, 5.
Eventus boni simulacrum quale Romae 34, 19 § 15. 36, 4 § 5.
Evocandorum deorum a Magis ratio 24, 102.
Exacon herba quae 25, 31.
Exaluminati uniones 9, 56.
Exalburnatum quid 16, 76 § 3.
Excrescentium in corpore remedia 16, 10. 21, 83. 23, 38. 59. 24, 5. 36, 28. excrescentibus circa sedem medicina 22, 29. 49.
Exedum herba qualis 24, 115.
Exequiae pomposae 7, 45.
Exercitatio optima medicina 28, 14. exemplum 35, 36 § 12.
Exercitus ordinem quis primus repererit 7, 57.
Exebenus gemma 37, 58.
Exilii indicendi consuetudo 29, 8.
Exocoeti piscis consideratio 9, 34. nullae branchiae *ib.*
Expensa unde dicta 33, 13.
Experimentis optime creditur 17, 3.
Expuentium purulenta remedia 20, 5. expuit nunquam Antonia Drusi 7, 18. expuere ubi nemo soleat 7, 2.
Exquilina tribus Romae 18, 3.
Exscreationes pectoris adiuvantia 20, 75. 24, 23. 24. sanguinis sanantia 24, 8. 77. purulentae remedium 20, 51. 91.
Extorum consideratio animalium 11, 73. 76. exta non prandentium celerius senescere 28, 14. bina quibus animalibus 11, 73. extorum caput caesum quale auspicium *ib.* extis aliquando capita vel corda adimi vel geminari precatione 28, 3.
Extrahentia infixa corpori 20, 92.

F.

Fabae consideratio 18, 30. quomodo serenda 18, 49 § 3. fabis caprini fimi cavatis inclusa si serantur mire proveniunt 19, 60. faba ut diu duret 18, 73. maximae ubi 18, 30. ubi sponte sua nascatur 4, 27. 18, 30. serendae cura 18, 45. 46. scapus unus centum fabis onustus 18, 21. quidam omni pani addunt 18, 22. maximus honor inter legumina 18, 30. sensus et somnia hebetat *ib.* a Pythagora cur damnata *ib.* fabae animas mortuorum inesse *ib.* faba flamen non vescitur *ib.* cur refrina dicta *ib.* auctionibus adhibenda *ib.* satio quando *ib.* et 61. 65. § 2. radix qualis 18, 10 § 2. faba quo die erumpat *ib.* augmentum qualiter 18, 10 § 5. unicaulis inter legumina sola *ib.* folia multiplicia *ib.* quot diebus floreant *ib.* faba apes delectantur 21, 41. ex ea medicinae 22, 69. faba Graeca arbor qualis 16, 53. 24, 2. fabam centum viginti annos durasse 18, 73.
Fabianus de oleae natura 15, 1. Austrum Aegyptum perflare negat 2, 46. cf. de eo 2, 105. 9, 8. 12, 9. 15, 2. 18, 68. 23, 30. 28, 14. 36, 24. Fabianus Papirius naturae rerum peritissimus 36, 28.
Fabianus pagus 17, 41.
Fabii consulatu arcus circa soles apparuere 2, 29. Fabiorum familia, et in ea tres continui principes senatus 7, 42. Fabii plures, Ambustus, Rutilianus, Gurges *ib.* Fabius Qu. Max. LXIII. annis Augur fuit 7, 49. Fabii cum Allobrogum gente praelium 7, 51. Fabius Max. quomodo febre liberatus *ib.* Fabii Qu. mors qualis 7, 54. Fabius Dorsenus poeta 14, 15. Fabii unde dicti 18, 3. Cunctatoris laudes 22, 5. Fabii Qu. consulatus quando 33, 13. Fabius Qu. dictator *ib.* Fabius Pictor quando aedem Salutis pinxerit 35, 7. cf. 10, 34. 14, 14. Fabiae familiae princeps *ib.* Fabius Max. consul 8, 25. Fabii senatoris mors 7, 6. Fabius Verrucosus Herculem Romam transfert 34, 18.
Fabricius obsidione liberans exercitum, statua donatur 34, 15. quantum unicuique bellicorum imperatorum argenti concesserit 33, 54.
Fabri pisces 9, 32. 32, 53.
Fabricam ferrariam invenere Cyclopes 7, 57. materiariam Daedalus reperit *ib.*
Faces nuptiarum ex qua materia 16, 30.
Facies non nisi homini inest 11, 50. ne sole uratur remedia 29, 11. cutis quo servetur 21, 88. faciem pingentes formae gratia 22, 2. faciei morbi quales 26, 10. albicandae ratio 20, 10. maculae quo tollantur 20, 5. faciei morbi remedia 20, 40. 51. 52. 70. 21, 88. 22, 32. 41. 47. 23, 14. 37 (2). 49. 24, 33. 37. 77. 97. 25, 110. 26, 1. 34. 92. 27, 27. 28, 21. 25. 28. 50. 30, 10. 32, 27 (2).
Factus olei quid sit 15, 6.
Fagea glans 16, 7. 8.
Fageus lucus, Iovi Fagutali dicatus, et ubi fuerit 16, 15.
Fagi glans dulcissima 16, 6. cortex ad quid valeat 16, 14. quae loca amet 16, 30. fago vasa fiebant honorata 16, 73. fagi guttum in sacrificiis *ib.* quibus apta operibus 16, 84. medicinae 24, 9.
Falcium agricolarum consideratio 18, 67 § 5.
Falerni agri limites 14, 8 § 2. uvae quales 14, 4 § 7. 8 § 3. vini nobilitas 14, 8 § 2. 23, 20. pira 15, 16.
Fama qua ratione homini acquiri possit 21, 21. 25, 81.
Famam ex flagitiis captare quosdam 28, 2.
Famem sedantia 11, 119. 22, 11. 25, 44. famem portendit prodigiosus partus 7, 3. famem cuniculi afferentes 8, 81. fame medicinam quidam exercuere 22, 66.
Familiae ne malae sint laborandum est 18, 10 § 4.
Fannii officina chartaria 13, 23. 24. Fannius C. consul 10, 71.
Farfugium herba qualis 24, 84.
Far adoreum antea dicebatur 18, 19. durissimum, et frigorum patiens *ib.* in Latio antiquus cibus *ib.* sine arista in Aegypto 18, 20 § 4. ubi serendum 18, 46 50. quando 18, 56. quomodo 18, 10 § 7. 11. 50. usus in sacris et nuptiis 18, 3. farris modius asse venit 18, 4. quomodo differat ab alio frumento 18, 19. Aegypti quomodo conficiatur 18, 11. genicula sena 18, 10 § 4. pro pane Romani diu usi sunt 18, 11. vermiculus 18, 1.
Farfarum 24, 85.
Farina hordei quibus prosit 18, 1. chartarum, et ex ea medicinae 18, 2. a farre dicta 18, 3.
Farraginis consideratio 18, 41.
Farrago tritici genus 18, 10 § 1
Fasces Romanorum Imperatorum lauro coronabantur 15, 40. fasces ex quibus virgis 16,

30. consulum purpura ornabantur 9, 60.
Fascinationibus quomodo occurratur 28, 5. remedium 13,9. 28, 27. Fascinus deus 28, 7.
Faseolorum leguminum descriptio 18, 33. quando serendi 18, 56. folia qualia 18, 10 § 5.
Fastiditis gratiam dare, res ardua 1, prol.
Fastorum Romae prima publicatio 33, 6.
Fatigationis remedia 23, 80. 24, 7. 14. 26, 69. 89.
Fatui quo abigantur 27, 83.
Fauces laedentia 23, 13. 28. 32, 31. faucium morbi remedia 18, 61. 21, 38. 89. 22,11. 49. 50. 23, 14. 63. 24, 47. 26, 9. 27, 24. 82, 30, 11. 33 (2). 51. 29, 11. 34, 55. 36, 33. 37, 11 § 2.
Fauni dii 12, 2.
Faunorum ludibrii remedia 25, 10.
Fausta quatuor uno partu peperit 7, 3.
Faustianus vicus 14, 8 § 2.
Faventinum linum optimum 19, 2 § 1.
Favere linguis quid 28, 3.
Favonius ventus 2, 46. 47. 48. quando flare incipiat 18,59. 65 § 2. Favonio vento maritantur vivescentia de terra 16, 39. equae concipiunt 4, 35. 16, 39. Favonii flatus quando 15, 4. 16, 39. genitalis spiritus mundi 16, 39. nutritius frugum 18, 77 § 3. incipiente quid agendum 18, 65 § 2. an frumento conferat 18, 73. effectus 18, 77 § 2. unde dictus 16, 39.
Favoniana pira 15, 16.
Favorabiliores quibus rebus homines fiant 20, 30.
Favorum apium stabilimentum propolis 11, 6.
Febre quaedam animalia nunquam carent 28, 42. cervi non sentiunt 8, 50. Febris deae fanum ubi Romae 2, 5. febrium leges 7, 51. 52. febri quotannis corripiebatur Antipater natali suo 7, 52. quibusdam perpetua *ib.* febrim incitantia 23, 6. febricitantibus nociva 23, 7. an vinum iis dandum 23, 24. febrium omnium remedia 8, 50. 20. 8. 34. 81. 21, 73. 22, 8. 23. 50. 54. 58. 74. 23,40. 47. 54. 75. 80. 81. 24, 38. 47. 25, 17. 18. 10. 59. 26,66. 33,5. 27, 105. 28,21. 25. 28. 33. 66. 29, 17. 25. 31, 47. 32,38. tertianae remedia 20,54. 82. 24, 108. 27, 92. 28, 23 (2). quartanae remedia 27,92. 28,9. 23. 66. statae quibus arceantur 28, 28. amphemerina et eius med. 28, 66.
Felis, id est catae in medicinis usus 28, 66. aurea ubi pro deo colatur 6, 35. felibus lingua qualis 11,65. cinere mures abiguntur 18, 45. oculi quales 16, 76 § 3. 37,18. coitus 10, 83. in capiendis avibus caeterisque astus 10, 94. excrementa sua defodiunt *ib.*
Felicitatis mortalium vanitas reprehenditur 7,43. Felicis cognomen solus sibi Sylla Rom. asseruit 7, 44. felices qui a diis iudicati 7, 47. felicissimus Metellus 7, 44. felicitas, res decem exigit 7, 45. felicitas solida non est, quam contumelia ulla rumpit *ib.* Felicitatis aedes Romae 34, 19 § 10. 36, 4 § 12. F. simulacrum 35, 45. fel. exempla 7, 1. 42. 45 (2). 47. 51.
Fel terrae, herba 25, 32. fellis animalium consideratio 11, 74. 28, 36. bubulo tincta semina mures non tangunt 18, 45. ubi nulli animali 11, 74. 75. ubi geminum 11, 74. fellis virus maximum 11, 75. fel Neptuno dicatum *ib.* felle suffusorum remedia 22, 30. 32. fellis natura ususque *ib.* felli contraria 22, 70. fellis remedia 22,49. 32,31. fel gallinae ad quid 29, 38. anseris *ib.* perdicum *ib.* arietis 30, 23. leonis 28, 25. crocodili 28, 28. chamaeleontis 28, 29. tauri 28,47. 51. 58. 61. 74. 77 (2). hirci 28, 33. caprinum 28, 47. 34,12. 28, 61. 75. 78. fellis apri quale remedium 28, 56. fel lupi in medicina quid 28, 58. 61. bubulum 28, 61. 77. vituli masculi 28, 77. aprugnum 28, 80. stellionis 29, 23. vespertilionis 29, 27. viperae 29, 38.
Femina, *v. Foem.*
Femur bubulum herba 27, 56.
Fenestella de olea 15, 1. Fen. historicus 33, 6. 8, 7. 74. 9, 30. 59. 35,46. Fen. quando obierit 33, 52.
Fenum, *v. foenum.*
Ferarum impetus quo fugetur 29, 24. feras pascere quis primus instituerit 8,78. mitigatae non concipiunt 10, 83. feras mulceri alloquiis 8, 19.
Feriis Latinis quae fiant Romae 27, 28.
Ferina carne Nomades vivunt 6, 32.
Feritas animalium quo mitigetur 24, 102. 26, 69.
Fermentorum consideratio, differentiaeque 18,26. ex qua materia fiant *ib.* fermentatus panis validius alit *ib.*
Feroniae Deae aedes 2, 56.
Ferri consideratio, usus, commoditas etc. 34, 39. mala plura *ib.* ferro quae fiant 34, 40. ferrum ubique reperiri 34, 39. differentiae 34, 41. temperatura *ib.* et 43. ubi optimum 34, 41. humano sanguine contactum rubiginem trahit 34, 42. ferri et magnetis concordia *ib.* et 20, 1. 36, 25. ferreum vinum 34, 42. ferri vena largissima 34, 43. quo a rubigine vindicetur 34,43. ferri medicinae 34, 44. rubiginis medicinae 34, 45. ei. squamae usus 34, 46. vis, domitrix rerum omnium, magneti cedit 36, 25. lapis Theamedes abigit *ib.* ferrum ad se trahentia 37, 56. 36, 38. ferro quae herbae tangi nolint 19, 57. f. Magnes ad se trahit 20, 1. 36, 24 § 8. f. quo temperetur 26, 34. ubi monti haereat, abigaturque 2, 99. a quo repertum 7, 57. anonymo herba ferruminari 27, 14.
Fertilitatis eximiae loca 3,9. 18, 20 § 4. 21. 45 41. *V. locorum vis.*
Fertilitas arborum fere alternat 16, 7. fert. causa cura est 16, 51. 18, 4. senectutem affert 16, 51. nimia saepe nocet 18, 41 § 2. fertilitatis fructuum causa quae 18, 69 § 2. fertilissima Africae loca 5, 1 sq. 18, 21. 51.
Ferula vitis qualis 17, 35 § 1. arboris consideratio 13, 42. 15, 34. 17, 35 § 1. 19, 56. herbae consideratio, et medicinae ex ea 20, 98. muraenis infestissima *ib.* coronae 21, 30. asinis gratissima 24, 1. iumentis venenum *ib.* Baccho sacra *ib.* sanguinem sistit 26, 83.
Ferus oculus herba qualis 25, 92.
Fervorum collectionumque remedia 24, 112.
Fescenninorum nuptialium comites iuglandes 15, 24.
Fex et fecatum vinum quid 14, 12. fecis vini consideratio 14, 26. 23, 58. fecis aceti natura, et medicinae ex ea 23, 32.
Fiber, id est castor 32, 13. 32,53. praegnantibus abortus causa 32, 46. Fibri descriptio 8, 47. ingenium *ib.* in medicinis usus 32, 42.
Ficedulae avis consideratio 10, 44.
Ficorum consideratio, et earum genera 15, 19. ficorum lactis medicinae 23, 63. ficus Aegyptia 13, 14. 15, 19. Cypria 13, 15. 14, 19 § 3. 19. miraе fertilitatis 15, 19. quo praecoces fiant 15, 19. ubi Romae colatur 15, 21. ubi Romulus Remusque nutriti 15, 20. quando primum in Galliam allata 12, 2. Indica qualis 12, 11. 7, 2. ficus mira magnitudo 12, 11. ubi optimae 15, 20. ficorum servatio, et earum usus 15, 21. succus qualis 15, 33 nullus odor 15, 34. fici argumento Carthago deleta 15, 20. folia latissima 16, 38. non floret 16, 40. ficus abortus *ib.* quando et ubi plurima exeat 16, 41. facile fructum perdit 16, 46. pomum qualiter gerat 16, 49. fici mirum in Cilicia, Cypro, et Hellade *ib.* ubi maxima *ib.* parte inferiore fertilior 16, 50. sola omnium arborum foetu maturitatis causa medicatur 16, 51. succus pro coagulo 16, 72. apta scutis 16, 77. fico vita brevis 16, 90. 17, 20. insitio in omni genere 17, 26. seritur omnibus modis, praeterquam talea 17, 27. ficis sale siccatis casei loco antiqui vescebantur 15, 21. fico vinum et acetum fieri 14, 21. ficus quae apta vitibus 17, 35 § 22. ficorum vermes, qui cerastes dicuntur 17, 37 § 3. fico vermiculatio nocet 17, 37 § 4. ficorum morbi 17, 37 § 5. qua arte serotinae fiant 17, 43. ficos infestantia et earum remedium 17,44. ficorum ubertas qua arte fiat *ib.* ficorum, et ad eas attinentium natura, ac medicinae 23, 63. ficus cineris medic. *ib.* ne putrescant 25,74.
Ficulnei caules quales 15, 34.
Ficulnei caulis medicinae 26,10.
Fide carent plurima priusquam facta vel visa sint 7,1. Fidei aedes in Capitolio 35, 36 § 19. fidei lapsus ingens ubi falsae rei gravis autor existit 5, 1. fidem dare dubiis, res ardua, prologo *lib.* 1. Fides dea 2, 5.
Fiducia aliena vivere 22, 7.
Fiducia mira 7, 37.
Fidenates cives legatos Romanorum perimunt 34, 11.
Fidiculae signi exortus 18, 64. 65 § 2. 67 § 3. occasus 18,59. 64. 68 § 2. 69 § 4. occasus initium autumni 18, 68 § 2.
Fidustius M. cur proscriptus a Sylla 7, 43.
Figularum fractis testis Signina sunt 35, 46. figlinarum operum usus 35, 46. figulina ars a quo reperta 7, 57. 35, 43. figulorum collegium a quo Romae 35, 46.
Figura quae perfectissima 2, 2.
Filii patribus raro proceriores 7, 16. pulchri bonique qua ratione generentur 24, 102. 26, 9. qua ratione noscantur an legitimi sint 7, 2. 10, 3. filiorum erga genitores obligatio 8, 82. 10, 32. 51. 11, 24.
Filiae erga matrem gratissimae exemplum 7, 45. filiae Proeti qua herba a Melampode sanatae 25, 21.
Filicis herbae consideratio, genera, nomina 27, 55. qua ratione intereat 18, 8 § 3. semen nullum nec flos 27, 55. stirps quomodo e corpore extrahatur 24, 50.
Filicula herba qualis 26, 37
Fimeta supra nascens herba ad quid utilis 24, 110.
Fimi consideratio, genera, usus, etc. 17, 6. bonitas 17, 11. stercus unde esse fierique debeat 17, 6. ne serpentes innascantur quid agendum 17, 8. fimeta ubi paranda *ib.* fimus quando ponendus in agris 18, 53.
Firmiana vasa 33, 49.
Fistularum musicalium materia quae 16, 66. Pan deus reperit 7, 57.
Fistularum morbi remedia 20,23. 33. 22, 37. 22, 75. 23, 3. 36. 37. 24, 16. 33. 51. 94. 25, 22. 26, 75. 78. 27, 47. 77. 111. 29, 9. 17. 33, 25. 34, 27. 46.
Fitillae pultis in sacris usus 18, 19.
Flaccus Vibii Crispi legatus 19, 1. Fl. Pompeius in Hispania 15, 21. Fl. censor quando 7, 49. Flaccorum familia unde dicta 11, 50.
Flaminius circus Romae 34, 7. 36, 4 § 7.
Flaminius C. censor 35, 57.
Flaminii Q. consulatus 19, 45.
Flamini sacerdoti fabae usus interdictus 18, 30.
Flamini equinum fel tangere non licet 28, 40.
Flammae praesagia in lucernis 18, 84.
Flatus repentini 2, 49.
Flavianus Africae proconsul 8, 20.
Flavius Cn. Annii filius, fastos primus Pont. publicat 33, 6. tribunus plebis *ib.* cum patribus indignatio *ib.* Flavius aedem Concordiae vovit *ib.*
Flavius Proculus *ib.*
Flegmatis morbi remedia 23, 17.
Flemen 20, 13.
Flesse quosdam nunquam 7, 18.
Flexumines equites 33, 9.
Floralia festa, cur, a quo, et quando instituta 18, 69 § 3.
Florae Deae simulacrum 36,4 § 5.
Florentia genus uvae 14, 4 § 7.
Flos arborum gaudium est 16,34. floribus vinum quomodo conficiant 14, 19 § 7. hortensium differentiae 19, 31. flores cotidie gigni 21, 1. hominem mortis admonent *ib.* flores, qui Troiano tempore 19, 24. odoris differentiae 21, 17. in funere virorum illustrium 21, 8. ubi inodori 21,18. colores praecipui tres 21, 22. flos primus ver nuncians 21, 38. maxime durantes *ib.* verni *ib.* flores Graecis esse, qui Latinis nominibus careant 21, 28. transmarini et eorum ordo in nascendo 21, 38. florum olearum medicinae 23, 34. florescendi satorum tempus et differentiae 16, 39. florescendi deflorescendique tempus 16, 42. florescentibus satis quando venti noceant 18, 44 § 2. florescentia spectatissime, celerrime marcescunt 21, 1.
Flumina res in lapidem vertentia 2, 106. 31, 20. flumina retrofluentia 2, 106. fluminum afflatus qualitas *ib.* iuxta nascentes herbae ad quid utiles 24, 107. flumina quo siccentur 26,9. incantationibus sisti possunt 28, 29. 37, 54. miracula 2, 106. 31, 2.
Fluxiones 22, 21. fl. alvi reme-

dia 22, 47. 25, 39. 35, 57. *Quaere Alvum.*
Fluxus, refluxusque marium consideratio 2, 99.
Foci consideratio 36, 69. in foco Tarquinii Prisci apparuisse genitale e cinere masculini sexus 36, 70.
Foecunda minus, quae maiora sunt corpore 10, 83. foecunditas alborum liliorum 21, 11. foecunditas senectutem ac interitum affert 16, 51. 77. 35 § 11. foecunditatis adminicula 16, 95. 28, 21. 27. 77. 30, 44. 45.
Foedera Theseus reperit 7, 57.
Foeminae quanti viris constent 12, 41. quarundam erga mares amor 13, 7. vini usus interdictus 14, 14. quo gravidae et foecundae fiant 14, 25. 16, 62. quo steriles fiant 14, 22. foemina ilex, alias suber 16, 13. foeminas qua ratione concipiant pecudes 18, 76. foeminarum purgationibus utilia 20, 11. 13. duplices pupillas habentes ubique visis nocent 7, 2. Bithyae fascinatrices *ib.* semel tantum in vita parientes *ib.* ubi struthopodae *ib.* septimo ac etiam quinto anno parientes *ib.* mutari in mares, non est fabulosum 7, 3. celerius senescunt quam mares *ib.* foeminas in uteri sinistra parte moveri, mares in dextra *ib.* foeminae laeva ac dextra aequipollentes 7, 18. quarundam felicitas 7, 42. plurium longa senectus 7, 49. mortuas saepe reviviscere 7, 53. foecunditas quomodo iuvetur 20, 22. pruritus quo maxime accendetur 20, 84. foeminis in nuptiis quis concessus color 21, 22. foeminae ubi communes omnibus 5, 8. foeminis ubi viri careant 5, 15. foeminae ubi regnent 2, 22. 23. quando libidinosissimae 22, 43. quomodo decorem servent 22, 82. foeminae herbarum viris peritiores 25, 5. foeminis auri usus qualis 33, 12. foeminarum luxus 33, 57. 54. f. statuae etiam dicabantur 34, 13. 14. f. foecundiores abortu fiunt 34, 49. f. candor quo inducatur 34, 50. libidines quomodo inhibeantur 17, 35 § 19. f. secreta quo sciri possint 29, 26. 32, 18. ne concipiant 29, 27. foemina ex seipsa concipiens 8, 44. 81. 10, 84. 85. 32, 54. aestate Veneris avidior, vir hieme 10, 83. interdictum ne malas raderent 11, 58. adulteros ne diligant 32, 18. qua ratione gigni possint 25, 18. 26, 63. 91. 27, 100. ubi quinquennes concipiant 7, 2. octavum annum non excedere *ib.* foemina peperit simul duos mares, totidemque foeminas 7, 3. respiratio partum impedit 7, 5. oscitatio in enixu letalis *ib.* sternutatio a coitu abortus causa *ib.* a lucernarum extinctu abortiuntur *ib.* foeminarum hirta corpora 6, 36. foeminis cavenda 27, 53. 113. purgationes 20, 11. 26. 34. 46. 51. 53. 70. 84. 35, 51. peculiaria remedia 20, 87. 21, 72. 73. 22, 39. 40. 49. 55. 23, 63. 24, 55. 87. 120. 25, 95. 37. 26, 89. 27, 27. 78. 79. 80. 109. 28, 77. 30, 43. 33, 35. 35, 56. morbi remedia 22, 32. 24, 17.
Foeniculi herbae consideratio 19, 56. in theriaca 20, 100. foeniculo serpentes senectam exuunt 8, 41. f. nobilitavere serpentes 20, 95. colligendi tempus 20, 95. foeniculum ubi optimum *ib.* sylvestre 20, 99. usus *ib.*
Foenoris excogitatio 33, 14.
Foenum quo secandum tempore 18, 67 § 4 et 5.
Foenigraeci consideratio et medicinae ex eo 18, 39. 21, 18. 24, 120. 23, 63.
Foetor quo tollatur 20, 72.
Folia quibus decidant arboribus, et quibus non 16, 33. 34. 36. cadentium natura et colores varii 16, 34. quando cadant *ib.* figurae mutatio *ib.* et 35. quo tempore circumagantur *ib.* 36. differentiae *ib.* dispositio *ib.* varii colores *ib.* 35. ad solem oscitant *ib.* 36. lanugo *ib.* latissima et angustissima quibus 16. 38. ad quid data plantis 16, 49. quando vertantur 16, 36. foliorum herbarum differentiae 21, 20 60.
Foliatum unguentum quale 16, 62.
Fons Debris mirae naturae 5, 5. mirae naturae plures 2, 100. 106. 18, 51. 31, 10. qui aestate qui hieme frigidiores 2, 106. exiliunt, cum omnis aqua deorsum feratur *ib.* potui inutiles 31, 22. f. iucundissimae aquae in toto orbe 31, 24. f. quando nascantur 31, 28.
Fonteius consul 2, 72. 7, 20.
Forceps a quo primum repertus 7, 57.
Forenses uvae 14, 4 § 9.
Formae faventia 21, 91.
Formacei parietes 35, 48.
Formicarum Indicarum consideratio 11, 36. vires *ib.* Reipub. ratio, memoria, cura *ib.* lingua qualis 11, 65. quid non attingant in rubetis 11, 76. formicae pestes arborum 17, 47. remedia *ib.* 19, 58. quo tempore quiescant 18, 69 § 5. 88. futura praesagiunt 18, 88. quibus necentur 19, 58. sculptae mirae parvitatis 7, 21. 36, 4 § 15. venenatae ubi 29, 29. in medicinis usus 8, 41. 29, 39. in annum cibum condunt 10, 93. se invicem sepeliunt 11, 36. Herculaneae quales 30, 10. Indicae cornutae 11, 36. 37, 54. formicae interlunium sentiunt 2, 41.
Fornacalium festorum a Numa rege institutio 18, 2.
Fortitudinis consideratio, et exempla 7, 19. 29. 8, 38. quibus maxime insit 11, 70.
Fortunae potentia 7, 43. 46. multis in poenam parcit 16, 1. ei. aedes Romae 34, 19 § 1 et 5. a quo et quibus lapidibus facta 8, 74. 36, 46. 64. Fortunae Bonae simulacrum Romae 36, 4 § 5. fortunae gaudia ex malis, et contra 7, 43. F. malae templum Romae 2, 5. Fortunae varia exempla 7, 43. 46. Fortunae numen quale 2, 5.
Fraces olivae quid 15, 6.
Fraga herba 21, 50.
Fraterni amoris exemplum 7, 36.
Fraudis exemplum 10, 11. fraus ingeniosissima in omni vita 33, 42.
Fraxini arboris consideratio, et eius genera 16, 24. quae loca amet 16, 30. quo tempore semen reddat 16, 43. obedientissima in opere 16, 83. apta hastis 16, 24. 83. quando et qualiter plantanda 17, 15. vitibus apta 17, 35 § 22. medicinae 24, 30.
Frenos equorum quis repererit 7, 57.
Frictionis utilitas 28, 14.
Frigora tempestiva arboribus prosunt 17, 2. 36. quibus noceant 17, 2. 36. remedia 20, 56. 21, 92. frigore adustis remedia 32, 46. 24, 29. 28, 25. 62. frigus causa omnis uredinis in frugibus 18, 68 § 3.
Frigidis gaudentia 16, 64.
Frondis praeparandae tempus 18, 74. frondea corona 16, 5.
Frondatoris labor in diem 18, 74.
Fronditius Ro. miles et eius gesta 17, 1
Frontis descriptio et ei propria 11, 51. quorum index *ib.* frons domini plus prodest quam occipitium, proverbium 18, 6. frons tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis, index 11, 51.
Fructuum succi consideratio 15, 33. quae nullum arbores ferant 16, 45. fr. arborum consideratio 16, 43. quae arbores facile eos perdant 16, 45. quo ordine in matre situentur 16, 48. fr. caduca res 17, 35 § 11. ne decidant putrescantque 17, 47. qui maxime probandus 18, 6. uredo unde accidat 18. 68 § 3. fr. quibus de causis pereant *ib.* fructuum arboris tempus 16, 43. fructuum tegminis consideratio 15, 34. fructuum diversae proprietates 15, 33. varie arboribus inhaerent 15, 40. fructum commendantia 15, 34. in uno quoque fructu quid placeat *ib.*
Frugiperda salix arbor 16, 46.
Fruges quo serendae tempore 18, 55. in sacris 18, 2. fures qua poena puniti 18, 3. fr. vitia 18, 44 § 1. orobanche herba circumligando necat 18, 44 § 3. 22, 80. fr. quaeque ubi serendae sint 18, 46. fr. ostenta *ib.* quando maxime laedantur 18, 68 § 3. fr. maturescendi tempus 18, 10 § 6. fr. morbi 18, 44 § 2. genera et natura 18, 9. florendi deflorendique tempus 18, 10 § 4. occatio, sarritio, runcatio, etc. 18, 49 § 3. insecturo imbre serendae 18, 78. ex eis medicinae 22, 57. fr. pestes quae 22, 77. frugibus qui potus fiant 22, 82. frugum excantatio 28, 4.
Frumenta cum deflorverint erassescunt 18, 10 § 6. frumenti genera plura 18, 9. fr. radix 18, 10 § 2. folia 18, 10 § 5. quot diebus proficiant priusquam defloruerint 18, 10 § 6. unde Romam advecta 18, 12 § 2. genera omnia non ubique nasci 18, 18. levissimum quod 18, 12 § 2. vulgatissima quae 18, 19. propria quibusdam locis *ib.* quis primus Romae populo donaverit 18, 4. frumentum ex quo centum et quadraginta modii ex uno proveniant 18, 21. frumenti vitia plura 18, 44 § 1. fr. vitium avena est *ib.* quando venti noceant 18, 44 § 2. in quo agro serendum 18, 46. quando in arboribus natum *ib.* quantum serendum in iugere uno 18, 55. servandi ratio 18, 73. 76. fr. grandescit crescente luna *ib.* a Cerere primo inventum 7, 57.
Fruteta igne optime tolluntur 18, 8 § 3.
Frutex arbor ubi 13, 11. aquaticorum consideratio 14, 19 § 7.
Fucus marinus, herba 26, 66. 79.
Fucorum apum consideratio 11, 10. 18.
Fugitivi a M. Crasso victi, et de eis ovatio 15, 38.
Fulgetra quid 2, 43. eas poppysmis adorare consensus gentium est 28, 5.
Fulgetri et fulguris pictura 35, 36 § 17. fulgetrum prius cerni, quam tonitru audiatur 2, 55.
Fulgurum consideratio 2, 5. 43. quomodo causentur 2, 6. genera et miracula 2, 52. fulgurum catholica 2, 55. quando expiari nequeant 19, 50. fulgurum religio prohibet morum in ulmo inseri 17, 28. fulgurationis praesagia 18, 81. fulgura sulphurei odoris 35, 50. quomodo abigantur *ib.*
Fulicae aves maris tempestatem praesagiunt 18, 87 cirri sunt 11, 44.
Fuligine qui colores fiant 35, 25.
Fullo, scarabei genus 30, 30.
Fullonia creta qualis 17, 4. fullonum gleba quid 35, 50. fullonibus quae dicta lex 35, 57. fullones podagra non tentantur 28, 18. Fullonibus utilissima urina cameli 28, 26. fullonia ars a Nicia inventa 7, 57.
Fulmina quas iciant quercus 16, 8. bruta 2, 43. fulminum evocatio 28, 4. sulphuris odorem habent 35, 50. fulminum catholica 2, 55. quae prospera, vel contra *ib.* quae non feriantur iis 2, 56. fulmen nunquam altius quinque pedibus descendit in terra *ib.* fulminum causa 31, 1. fulmen quid 2, 18. omnia fortuita 2, 43. iis resistentia 37, 59.
Fulviana herba qualis 26, 57.
Fulvius L. cur in carcerem adductus 21, 6. Tusculanorum consul 7, 44. Fulvius Q. quando consul 35, 4. Fulvius Nobilior picturam Musarum ex Ambracia Romam transfert 35, 36 § 4.
Fulvii Lippini inventum 8, 78.
Fulvii cochlearum vivaria 9, 82.
Fulvii Flacci uxor 7, 35.
Funda a quo reperta 7, 57.
Fundana vina 14, 8 § 3.
Funerum ad usum picea arbor 16, 18. funera quo serventur ne putreant 16, 21. cum scirporum luminibus efferebantur 16, 70. imagines comitabantur 35, 2. funerum fercula 10, 12. funebres pompae Arabiam beatam dixerunt 12, 41. funerationis exemplum 11, 20. 36.
Funeta vitium quae 17, 35 § 10.
Fungi arborum quales 16, 11. 13. morbum esse 17, 37 § 4. remedia 20, 13. fungorum natura, genera, usus 19, 14. 22, 47. fungorum veneni remedia 20, 13. 21. 34. 36. 51. 87. 21, 74. 107. 22, 15. 50. 23, 23. 31. 59. 62. 81. 25, 6. 27, 28. 29, 33. 46 § 4. 32, 16.
Funium cordarumque materia multiplex 19, 9.
Furfurum capitis remedia 20, 39. 84. 21, 74. 22, 30. 57. 23, 27. 31. 35. 42. 44. 64. 75. 80. 24, 21. 37. 50. 120. 26, 30. 28, 46. 35, 52.
Furorem inducentia 21, 105.
Furii Cresini de agro ab se culto historia nobilis 18, 8 § 2.
Furentes, ut vaticinari videantur, quo utantur 21, 105.
Furandi mures cupidissimi 8, 82.
Furti exemplum 10, 41. 56. 19, 37. furto sublata quaedam fertilius proveniunt 19, 37. furto sublatae apes male fructificant *ib.* furto maximum pondus auri e Capitolio sublatum esse 28, 66.
Furem apes odere 11, 15.
Furum nocturnorum, qui fruges sustulissent, poena 18, 3.
Furunculorum morbi remedia 20, 50. 69. 83. 22, 65. 96. 76. 23,

42. 46. 24. 12. 42. 26,77. 28, 23. 37.70. 30,34. 31,45. 46§4. 36,30.
Fusidius quis 33, 6. *l. Fuf.*
Fusii Salvii fortitudo 7, 19.
Fusos torquere mulieres per itinera lege interdictum 28, 5. Closter reperit 7, 57.
Futura praesagientia 8,42. 56. 9, 51. 11,10. 28. futurarum tempestatum praesagia 18, 77 § 3. futurorum praecognitio 2, 54. 11, 10. 35. 36,34. 37, 56. 58. 60. ex astris desumitur 2, 5. futurorum curam habentia 11, 2.

G.

Gabalium aroma 12, 45.
Gabbara gigas 2, 27.
Gabieni mira historia 7, 53.
Gaeodes lapis qualis 36, 32.
Gagates lapis 36, 34. 10, 4. unde dictus 36, 34.
Galactitis gemma 37, 59.
Galaxia gemma *ib.* 58.
Galatiae spinae medicinae 24,67.
Galba Sulp. 33, 8.
Galbanum 12, 56. 24, 12. accenso culices fugantur 19, 58.
Galea capitis a quo reperta 7, 57.
Galena quid 33, 31. 34, 47. 53.
Galeobdolon herba quae 27, 57.
Galeopsis herba *ib.*
Galeos piscis 32, 12. 53.
Galeotes color 29, 28.
Galerius praef. Rom. 10,25. 19,1.
Galerita avis 11, 44. 30, 20.
Galgulus avis qualis 10, 36. 50. 59.
Galion herba quae 27, 57.
Gallae quercuum fructus considerati 16, 9. gallam quae arbores procreent 16, 10. ubi optima 16, 9. genera, medicinaeque 24, 4.
Gallaica gemma 37, 59.
Gallio Annaeus consul 31, 33.
Gallia Comata unde 11,47. Gallia Betulla arbore abundat 16, 30. Galliae qualiter panes faciant 18, 12 § 2.
Galli populi Capitolium obsident 7, 29. eor. ex coralliis usus 32, 11. cur primum Italiam invaserint 12, 2. quando primum ficum, uvam et vinum habuerint *ib.* quam terram ament 17, 4. Astrologiam minime observasse 18, 57. Gallorum messis 18, 72. linum maxime serunt 19, 2 § 1. Gallorum in Italia tumultus 3, 24. quibus vestes tingant 22, 3. divinandi arte utuntur et ad quid verbenaca 25,59. quo in venatu sagittas tingant 27,76. cum auro pugnant 33, 5. quo digito gestent annulos 33. 6. anserum clangore e Capitolio reiecti 10, 26. 29, 25. hominem immolare soliti 7, 2. 30, 4. a Cassandro ubi obsessi 31, 30. Gallorum inventum 8, 73. vestes 8, 74.
Galli sacerdotes genitalia sibi amputant 11, 109. 35, 46.
Galli Cornelii interitus 7, 54.
Galli Pollionis cedrinae mensae 13, 29.
Gallica uva in Italia placet 14, 4 § 7. Persica 15, 11. Galliarum glandiferae arbores quid ferant 16, 13. buxum 16, 28. ulmus 16, 29. far 18, 11. terebra 17, 25. genus pastinacae 19, 27. asparagum 34, 8. Gallici morbi descriptio 26, 1.
Gallidraga herba 27, 62.
Gallinae mirum 15, 40. fimus optimus 17, 6. quando et quot ova supponenda 18,62. incubitus quo vicientur 28, 6. gallina ne ab aspide perimatur cimices devorat 29, 17. gall. in medicinis usus 29,25.38. fimus in medicina 29, 33. 38. gallinis religionem inesse 10, 57. quando saginari coeptae 10,71. coenis interdictae lege *ib.* gallinae omni tempore coeunt 10, 74. vexatae penna evulsa sanantur *ib.* quot ovis incubare debeant *ib.* quae et ubi optimae 10, 79. ad rem divinam quales 10, 17. gallinarum pumiliones *ib.* pituita inimicissima *ib.* morbi et remedia *ib.* pituitam sanantia 20, 23. 24, 46. 62.
Gallinaceorum in medicinis usus 29,20. 21. 39. 30,15. quas gemmas in ventriculis habeant 37, 54. gallinacei pedes herbae genus 25, 98. gall. lactis haustus, proverbium 1, prol. gall. ne a vulpibus attingantur 28, 81. quomodo sese purgent 8, 41. insigne peculiare 11, 45.
Gallorum alitum consideratio et natura 10, 24. gallinacei quo pugnaciores fiant 22, 30. ne cantent unquam 29,25. galli alites cur natura geniti 10, 24. sidera ac tempus norunt *ib.* inter se dimicatio *ib.* leonibus terrori sunt *ib.* ubi nobiles *ib.* apud Romanos autoritas *ib.* castratio 10,25. castrati desinunt canere *ib.* gall. ubi annuum spectaculum *ib.* gallinaceus quando locutus *ib.* gallus cibis lacte addito pascitur 10, 71. galli mortua gallina ova fovent 10, 76. gall. crista ex qua materia 11, 44.
Gangraenae morbi remedia 20, 89. 92. 22, 58. 70. 72. 74. 23,12. 16. 63. 77. 80. 24, 42. 26, 87. 27, 58. 28, 74. 34, 34.
Ganymedis rapti simulacrum 28, 39.
Ganzae Germanorum lingua anseres 10, 27.
Garamantum regem canes ab exilio reduxerunt 8, 61.
Garamantites gemma 37, 28.
Gariophyllon 12, 15.
Garon quid 9, 30. 31, 44.
Garus piscis 32, 25. 28. 53.
Gasidanes gemma 37, 59.
Gaudium afferentia hominibus 21, 90. 25, 40. 26, 69. gaudium interdum mortis causa 7,32. 54.
Gauranae uvae ubi 14, 4 § 7.
Gauranum vinum 14, 8 § 2.
Gausape quid 8, 73.
Gaviae aves quae 10, 11. 95.
Gegania quae 34, 6.
Gei herbae medicinae 26, 21.
Gellianus scriptor 3, 17.
Gellius, Cn. 7, 57.
Gelotophyllis herba qualis 24, 102.
Gemella mala unde dicta 15, 15.
Gemitas gemma 37, 73.
Gemma vitium quid sit 17, 35 § 1.
Gemmarum consideratio 37, 1 sqq. probandarum ratio 37, 75. gemmifera flumina quae 37, 76. gemmea pocula 33, 2. gemmarum origo 37,1. gemmas signis violari nefas ducebant antiqui *ib.* gemmarum autoritas quando coeperit 37,2. gemma in qua Apollo cum novem Musis natura impressus 37, 3. gemmarum sculptores nobiles plures 37, 4. gemmae succino facile adulterantur 37, 12. quibus poliantur 37, 33. gemmarum viridium consideratio 37,32. genera plurima per Alphabeti ordinem 37, 54. a membris hominum cognominatae 37, 71. quae a Syris colatur *ib.* g. repente natae 37,74. mellis decocto nitescunt *ib.* gemmarum quae figura probetur 37,75. verae a falsis quo discernantur *ib.* gemmata corona quae 22, 4.
Gemonides gemmae 37, 66.
Gemonii gradus 8, 61.
Gemursa morbus 26, 5.
Genarum descriptio 11, 56. quibus non sint *ib.* 57. genas a foeminis radi interdictum 11, 58. pudoris sedes *ib.* morbi remedia 20, 2. 87. 22, 67. 23, 4. 5. 28, 47. 29, 9. 31, 46 § 4. 47. 32, 24. 34, 27. 45. 46.
Generationis causa Veneri tribuitur 2, 6. gen. ratio 10, 3. iuvantia 24, 102. quo impediatur 20, 51.
Genista frutex grata apibus 21, 44. 48. ei. natura ususque 24, 40. tingendis vestibus apta 16, 30. ligandis rebus utilis 16, 69. ex quibus linum fiat 19, 2 § 2. genistae florum coronae 21, 27.
Genita Mana 29, 14.
Genitali concreto quasdam nasci foeminas infausto omine 7, 15. genitale non continentium remedia 20, 51. 84. genitalium animalium consideratio 11,109. genitale masculi sexus e cinere comparuisse 36,70. quibusdam ossea sunt 11,109. morbi remedia 20,20. 32. 69. 89. 21,70. 100. 22, 14. 52. 58. 69. 23, 4. 31. 32. 58. 60. 24, 22. 28. 67. 69. 73. 74. 77. 78. 86. 120. 26,34. 49. 57. 27, 5. 8. 28, 18. 34. 61. 29, 10. 11. 30, 22. 23. 34, 31. 35, 52.
Geniturae effluentis remedia 20, 34. 35. geniturae augentia 20, 96. geniturae virorum medicinae 22,40. contraria 20,74. 21, 83. virorum extinguentia 20, 97. 22, 45.
Gentiana herba a quo reperta 25, 34. medicinae 25, 55. 91. 26, 15. 20. 47. 85. 87. 92.
Gentilium de diis opiniones 2, 5.
Gentium differentiae pro coeli diversitate 2,80. Romana praestantissima 7, 41. consensus plures 7, 58.
Gentius Illyricorum rex 25, 34.
Genuae vina optima 14, 8 § 5.
Genuum consideratio 11,101. genibus hominis religionem inesse 11, 103. genua gravantia 22, 73. 25, 6. genibus utilia 24, 17.
Geometriae excellentia 7, 38.
Geranion herba 26, 68. 90.
Geranites gemma 37, 65.
Germaniae miracula 16, 2. Germanorum praedonum naves magnae ex ligno uno 16, 76 § 2. pabula laudatissima 17, 3. terra arenosa *ib.* raphani magnitudo mira 19, 26 § 4. siser 19, 28. asparagis et corruda abundat 19,42. anseres quales 10,27. hieme turdorum copia 10, 35. mella qualia 11, 14. Germani sub terra linum praeparant 19, 2 § 1. Germanorum victorum mos 22, 4. ex qua materia potoria vasa faciant 36, 12.
Germanici Caesaris trans Rhenum castra 25, 6. carmen 8,64. cor cur cremari non potuerit 11, 71. ludi 2, 25. ei. tempore faces caeli visae *ib.*
Germinationes praecoces saepe frigoribus extinguuntur 17, 2. germ. differentiae 16, 41. germinatio cur dicatur 16, 39. g. satorum tempus 16, 41. quibusdam geminatur *ib.* nimia lassescit *ib.*
Gerres piscis 32, 53.
Gerusia quae 35, 46.
Gestius Romanus quid 15, 15.
Gethion cepae genus 19, 32. 18, 82. semen quale 19, 58.
Gibberum gallinarum genus 10, 38.
Gigantes 7, 16. praelii sculptura 36, 4 § 4.
Gingidion herba qualis 20, 16.
Gingivarum morbi remedia 20 39. 67. 81. 21, 73. 23, 28. 34. 37. 39. 44. 46. 59. 24, 5. 9. 28. 73. 77. 25, 105. 26, 29. 27, 5. 91. 28, 79. 29, 10. 31, 45. 32, 31. 48. 34, 27. 29. gingivas sanari dente hominis occisi 28, 2. gingivas laedentia 23, 57.
Gith herba 19, 36. 52.
Glaciandi aquam ratio 24, 72. 99.
Glaciem quidam potant 19, 19 § 2.
Gladiatores cur Hordearii dicti 18, 14. hordeo vescebantur *ib.* glad. munus quando Romae 15, 20. sanguinem humanum cur bibere soliti 28, 2. picti vehebantur 35, 31. 33. glad. cum deluserint, qua potione iuventur 36, 69.
Gladii sideris exortus 18, 67 § 3.
Gladii pisces 15, 9. 32, 6. 53.
Gladius a quo repertus 7, 57.
Gladiolus herba 21, 38. 68.
Glani piscis consideratio astusque 9, 67. in medicinis usus 32, 45. 53.
Glans optima 16, 8. in secundis mensis apud Hispanos 16, 6. medicinae 24, 7. color 16, 8. quando germinet 16, 41. excelsissima Aegylops 16, 8. tegumenta 15, 34. glandes non esse inter poma numerandas 14, 29. glandibus primo homines vescebantur 7, 57. 16, 1. genera tredecim 16, 6. quae arbores proprie ferant 16, 8. glandiferae arbores quo tempore semen edant 16, 43. glandiferae arbores in summo honore apud Romanos 16, 2. glandulae in sue 11, 66.
Glareosum solum quibus aptissimum et ubi 17, 4.
Glastum herba quo Britanni corpora pingunt in sacris quibusdam 22, 2. lactucae genus et ex eo medicinae 20, 25.
Glasto lana inficitur *ib.*
Glaucias medicus 20, 99. 21,102. 22, 47. 24, 91. 22, 35.
Glaucides statuarius 34, 19 § 34.
Glaucionis pictura opus Philocharis 35, 10.
Glaucion pictor 35, 40 § 32.
Glaucion herba quae 20,78. 27,59.
Glauciscus piscis 32, 46. 53.
Glaucomatum morbi remedia 28, 27. 29. 47. 38. 32, 14.
Glaux herba qualis 27, 58.
Glaucus piscis 9, 25. 32, 54.
Glauci et Diomedis armorum commutatio 33, 3.
Glessum quid 37, 11 § 2.
Gleucinum oleum quale 23, 46. mustum incoquitur 15, 7.
Glinon aceris arbori sgenus 16,26.
Glirium animalium consideratio 9, 1. ubi non reperiantur 8, 82. in medicinis usus 29, 39. 30, 23. in coenis prohibiti 8, 82. 36, 1. gliribus gravissimus cibus quis 16, 7.
Glischromargos cretae gen. 17,4.
Globata figura qualis 2, 2.
Gloriam animalia appetentia 10, 22. 24. 52. aeternae via 2,5. humanae materiam terram esse, mundi scilicet unicum punctum 2, 68. gloria qua ratione hominі acquiri possit 21, 101. 84. 91.
Glossopetra gemma 36, 39.
Glottis avis consideratio 7, 57.
Glutinandae materiae consideratio 16,83. glutinum auri quale 33, 30. chartarum quale esse debeat 13, 26. praestantissimum ex quo 28, 71. in medicinis usus *ib.* et 75. a quo repertum 7, 57.

Glycera coronaria 21, 3. 35, 40.
Glycyrrhiza herba 22, 11. 21, 54. 11, 119.
Glycyside herba 25, 10. 27, 60.
Gnaphalion herba qualis 27, 60.
Gnesios aquilarum genus 10, 3.
Gnidium protropon vini genus transmarini 14, 9. granum, aliqui linum vocant 13, 35. ei. oleum 15, 7. calami 16, 64. fons, qui et Cnidius, terram in lapidem vertit 35, 47.
Gnomica diei ratio 2, 74.
Gnomon quid *ib.* Gnomices inventor 2, 78. gnomonis umbrae pro loci diversitate variatio 2, 74. gnomonis usum praebuit obeliscus in campo Martio 36, 15 § 6.
Gobiones pisces 10, 3.
Gonger piscis 32, 53.
Goniaea gemma 37, 60.
Gorgasus statuarius pictorque 35, 45.
Gorgias orator in templo Delphico statuam auream sibi posuit 33, 24.
Gorgias statuarius 34, 19.
Gorgiae senectus 7, 49.
Gorgonia gemma 37, 59.
Gorgonis monstri pictura 35, 40 § 30.
Gorgosthenes Tragoed. 35, 36 § 16.
Gortynae mira platanus 12, 5.
Gosampinus arbor 12, 21.
Gossipion Arabiae frutex linifer 19, 2 § 3.
Gracchanus Iunius historicus 33, 9.
Gracchorum mater duodecies peperit 7, 11. concreto genitali nata 7, 15. Gracchi erga Corneliam repertis anguibus pietas 7, 36. Gracch. matris statua 34, 14. Gracchorum manu scripta, Plinii tempore extabant 13, 26. Gracchus C. quo anno interemptus 14, 6. Gracchi C. caput repensum auro 33, 14. Gracchi C. Delphini quales 33, 53.
Graecula Turannius scriptor 3, *praef.*
Gracculi futura praesagiunt 18, 87. lauro se purgant 8, 41. ubi et quare enixe colantur 11, 35.
Graecanicus color 34, 20.
Graecinus scriptor qualis 14, 4 § 5. 16, 90.
Graecia a Philippo infestata 2, 27. Graeciae frutices quales 13, 35. vinum clarissimum quod 14, 10. Graecus rex, a quo Graecia dicta 4, 14. Graecia serendi tempus quod aptum putet 18, 10 § 1. Alexandri Magni tempore felicissima potentissimaque 18, 12 § 1. Graeca vanitas 2, 112. 28, 29. Graeca vina quo pretio vendi Romae statutum 14, 16. vina non apta sacrificiis 14, 23. pira qualia 15, 16. Graeca faba qualis arbor 24, 2. avena, cui non cadit semen 18, 42. nucis natura et ex ea medicinae 23, 76. Graeca res est nihil velare in fingendo 21, 53. Gr. credulitas superstitiosa 8, 34. Graecae literae veteres, Latinis literis similes 7, 58. a quo repertae 7, 56. Graeci ambitiose libros suos inscribunt 1, prol. Gr. diligentia fastidiosa 7, 1. Gr. praecepta de vino condendo 14, 24. Graecorum quis in bibendo gloriam meruerit 14, 28. vitiorum omnium genitores 15, 5. oleastri corona utuntur Olympicis certaminibus *ib.* quomodo uvas servent 15, 18 § 4. Graecis utendum nominibus ubi res cogit 16, 6. 21, 28. 104. Graecorum doctrina nihil intentatum relictum esse 17, 4. 28, 2. Graecis puls ignota 18, 19. Graeci foeni consideratio, et ex eo medicinae 24, 120. 18, 46. Graeci herbarum scriptores 25, 3. Graecorum literae inspiciendae, non perdiscendae 29, 7. Graeci in supplicando mentum tangunt 11, 103. Gr. legatos Cato cur citius dimittendos censuerit 7, 31. Graecorum medicos Italia expulit 29, 8. literaturam corruptione plenam censuit Cato 29, 7. Graeci medicinam ex humano corpore usque ad resegmina unguium persecuti 28, 2.
Graecostasis locus Romae 7, 60. 33, 6.
Graecula poma 15, 15.
Gratia qua ratione alicui acquiri possit 21, 38. 84. 91. 28, 50.
Gratiana vasa 33, 49.
Gramen herba qualis 24, 118. graminea corona nobilissima 22, 4.
Grammaticae excellentia in Apollodoro quo honore habita sit 7, 37.
Grammatias gemma 37, 37.
Granaria qualia esse debeant 18, 73.
Granatum malum quod punicum 13, 34.
Grandinis consideratio 2, 61. carmine averti 7, 47. 28, 5. 23. 37, 46. unde decidant 2, 38.
Granius medicus 28, 9.
Gratitudinis exemplum in animantibus 8, 21. 10, 6. 96.
Grave quodlibet minui utilissimum est 11, 119.
Gravidis noxia quae 7, 5. 23, 80. accelerant partus herbae in cribro natae 25, 18. gravida pauca praeter mulierem noscunt coitum 7, 9. gravidis fluxisse menstrua foetui letale est 7, 13.
Graviscana vina 14, 8 § 5.
Gromphena avis 30, 52.
Gromphaena herba et eius medicinae 26, 23.
Grossi ficorum medicinae 23, 63.
Gruum alitum consideratio 10, 30. unde ad nos volent *ib.* futura praesagiunt 18, 87. gruis partium incredibilia 30, 53. quo sese purgent 8, 41. cum Pygmais certamen 7, 2.
Gryllus picturae genus ridiculum 35, 37.
Grylli vermis in medicinis usus 29, 39. 30, 11.
Gryphorum ferarum descriptio 7, 2. 10, 70.
Gula quae animalis pars 11, 66. 67. gulae exemplum in purpura 9, 61. gulae proceres quae invenerint, gulae quoque ipsius redargutio 9, 13. 25. 59. 56. 17. 24. 27. 11, 13. 14. 12, 14. 15, 31. 19, 19 § 2. 31, 43.
Gummi consideratio 13, 20. 16, 45. 37, 11 § 2. usus in unguentis 13, 2. oleum 15, 7. medicinae 24, 64. bonitas ex quibus arboribus *ib.*
Gurgulio vermis 18, 73.
Gustus cunctis communis animalibus 10, 88. in lingua aut palato est 11, 66.
Gutturis descriptio 11, 68. morbi remedia 22, 19. 22, 70. 23, 30. 63.
Gyges rex oraculum consulit 7, 47.
Gymnasia oleo utuntur 15, 5. 7.
Gymnosophistae 7, 2.
Gynaecanthe herba 23, 17.
Gypseae imagines 35, 44.
Gypsi genera 36, 59. ei. venenum quo extinguatur 20, 69. 23, 40. gypsi usus 35, 57. ubi fodiatur 36, 59. gypso Africa vina condit 14, 24
Gyrini, ranarum partus 9, 74.

H.

Habronis filius Nessus pictor 35, 40 § 42.
Habrodiaetus quis dictus 35, 36 § 5.
Hadriana vasa firmiora 35, 46.
Hadrobolum quid 12, 19.
Hadrosperum quid 12, 26.
Haedorum sidus et eius exortus 2, 39. 18, 74. pluvias et tempestates ciere 2, 39. 18, 69 § 1.
Haedorum animalium cons. et usus 28, 57. 58 sqq. 77.
Haematinon vini genus 36, 67.
Haematites lapis qualis 36. 25. 37. medicinae 36, 37. 43. haematitis gemma 37, 60.
Haemorrhagia morbus et eius remedia 23, 67. 81.
Haemorrhoidum remedia 20, 20. 23. 81. 23, 12. 18. 23. 24, 59. 73. 89. 92. 26, 58. 27, 5. 29, 11. 30, 22. 33, 25. 35, 23. 34, 46. 50. 36, 38. 41.
Halcyoneum medicamentum, quotque eius genera et ad quid 32, 27. Milesium quid *ib.*
Halcyonum avium consideratio 10, 47. nido halcyoneum generari 32, 27. foetura quando et eius effectus 2, 47. 18, 62.
Halcyonides dies 10, 47.
Haliaeetus aquilarum genus 10, 3. pullos suos solem intueri compellit *ib.*
Hali herbae medicinae 26, 27.
Halicacabo herba contraria 22, 52. strichni genus soporiferum 21, 105.
Halieuticon Ovidii liber 32, 5.
Halimon herba 22, 33.
Halipleumon piscis 32, 53.
Halitus oris remedia 21, 83. quibus gratus pestilensque 11, 115. hominis pluribus modis infectus *ib.*
Halex piscis, et eius in medicinis usus 32, 45.
Halmirhaga quid 31, 46 § 1.
Halmyridia quae 19, 41 § 3.
Hammitis gemma 37, 60.
Hammonias statua Protogenis 35, 36 § 20.
Hammonis cornu gemma 37, 60.
Hammoniacum, *v. Amm.*
Hanno dux Carthaginensium primus leones mansuefecit 8, 21. cur a Carthaginensibus damnatus *ib.* Hannonis commentarii 2, 67. 5, 1. 6, 36. 8, 21.
Harmodii tyrannicidae historia 7, 23. 34, 9. 19 § 2. ei. statua posita 7, 23. 34, 19 § 10.
Harmoge 35, 11.
Harmonia quid 2, 20.
Harpa avis quibus inimica 10, 95. 96.
Harpagones, id est aduncа ex ferro instrumenta, a quo reperta 7, 57.
Harpali regis circa hederam cura inanis 16, 62.
Harpax succinum Syrum 37, 11 § 1.
Harpactiton quid 35, 50.
Hasdrubalis clypeus qualis 35, 4.
Hasta velitaris humano corpori extracta, quae terram non attigerit, ad quid utilis 28, 6. hasta a quo reperta 7, 57. hastae ex qua materia optimae 16, 24. 83.
Hastula regia herba 21, 68.
Hebenus arbor ubi et qualis 12, 8. quando Romae *ib.* 9. spississ. gravissimaque 16, 76 § 3. non sentit cariem neque vetustatem 16, 79. ei. copia ubi 6, 35.
Hecale anus Theseo quam herbam apponat 22, 44. 26, 50.
Hecates simulacrum Ephesi 36, 4 § 10.
Hecataeus sculptor 33, 55. 34, 19 § 25.
Hector et Polydamas eadem nocte nati 7, 50.
Hederae consideratio plena, *vide Edera.*
Hedui populi calce agros uberrimos faciunt 17, 4.
Hedypnois genus intubi 20, 31.
Hedysmata quae in unguentis 13, 2.
Hegiae statuarii opera 34, 19 § 16.
Hegias statuarius 34, 19.
Hegesidemus 9, 8.
Helacatenes pisces 32, 53.
Helcysma, id est scoria 33, 38.
Helenae calix ex electro 29, 5. pictura qualis 35, 6. 36 § 4. 40 § 32. stella qualis 2, 37.
Helenium herba 15, 7. 21, 31. 33. 91.
Helianthe herba qualis 24, 102.
Heliocallis herba qualis *ib.*
Heliochrysi herbae natura, medicinaeque 21, 96.
Heliochrysos herba 21, 38.
Heliodorus statuarius 36, 4 § 10. 34, 19 § 34.
Heliodorus Periegetes 34, 19.
Helion sambuci genus 24, 35.
Helioselinum herba 19, 37. 20, 46.
Helioscopium herba 22, 29.
Heliotropium 19, 31. 22, 28. formicas necat 19, 58. semper se ad solem vertit 2, 41. 18, 67 § 1. 22, 11. florescendi causa 21, 60. folia aeterna *ib.*
Heliotropium gemma 37, 60.
Heliocopion herba qualis 26, 42.
Helix hederae species 16, 62.
Hellanicus 4, 22. 7, 49.
Hellespontias ventus 2, 46.
Helops piscis 32, 54.
Helvenaca vitis 14, 11.
Helxine herba qualis 8, 50. 21, 56. 22, 19.
Hemerocalles herba et ei. medicinae 21, 33. 88. 90.
Hemeris glandiferae arboris genus 16, 9.
Hemeresios pictura 35, 40.
Hemerobios vermis ubi gignatur 11, 43.
Heminae pondus 21, 109.
Hemina Cassius historicus vetustissimus 13, 27.
Hemionios herba eiusque vires 25, 20. 27, 17. medicinae 26, 27.
Heniochi astri occasus 18, 74.
Hepar piscis 32, 53.
Hepaticorum remedia 20, 55. 26, 88. 27, 105. 28, 33.
Hepatites gemma 37, 71.
Hepatizon quid 34, 3.
Hephaestion Alexandri amicus 34, 19 § 6.
Hephaestites gemma 37, 60.
Hepsema vinum 14, 11.
Heptapleuros herba quae 25, 39.
Heraclides medicus 20. 17. 73. 22, 8.
Heracleon, id est magnes 36, 25.
Heracleos herba qualis 21, 38.
Heraclides Ponticus 4, 23. 7, 53
Heraclii herbae genera, natura, medicinae etc. 20, 69. ubi optimum *ib.*
Heracleoticum organum quod 20, 62. 25, 12.
Heracleotici cancrorum genus 9, 51.
Heraclidis pictoris opera 35, 40 § 30 et 42.
Heraclitus Physicus qualis 7, 18
Herbacea chrysocollae genus 33, 27.
Herbaceum oleum quod et ad quid utile 23, 50.
Herbarum sponte nascentium

descriptio 21,50. 25, 1. in aqua nascentes non tamen aluntur nisi imbribus 18, 53. hortenses quando floreant 19, 31. quae in hortis satae cito nascantur 19, 34. quaedam semine, quaedam avulsione nascuntur 19, 36. quae ubique aeque bonae 19,37. quae ferro tangi nolint 19, 57. seminum differentiae 19,35. 58. quibus prosit translatio 19, 60. herbarum hortorum succi et sapores 19, 61. vinis conficiendis aptae 14, 19 § 4. herba se satis circumligans sataque necans 18, 44 § 3. semina quibus inventur ante sationes 12, 54. saepe colorem mutans 21, 21. nocte lucens 21, 36. differentiae plures 21, 18. 53. spinosae 21, 54. 56. Sabinae consideratio, et medicinae ex ea 24, 61. herbarum penes caules differentiae 21, 70. toto anno florescens 21, 66. per folia differentiae 21, 60. 68. quibus aeterna folia 21, 60. quo ordine floreant 21, 63. herbarum succis quidam faciem illinunt 17, 43 herbis vestes infici 22, 3. herbarum Latini scriptores 25, 2. Graeci scriptores 25, 4. picturae *ib.* herb. vis 25, 5. herbarum foeminae viris peritiores 25, 5. a variis gentibus repertae 25,43. ab animalibus repertae 8,41 sq. 25, 50. magicae plures 24, 99. herbis Aegyptus nobilis 25, 5. herba inter omnes mirabilior 27, 74. lapillos generans *ib.* herbarum aetates 27, 108. quando colligendae 27, 109. ubi meliores *ib.* quibus veneficia tollantur 30, 6. cuneos extrahens 10,19. herbaria ars a Chirone reperta 7,57. herbariorum scelus 21, 83.
Herciniae sylvae arbores mirae magnitudinis 16, 2.
Herculanea ficus 15, 19.
Herculis sidus 2, 6. H. delubrum iuxta Gades 2, 100. Hercules eodem cum Iphiclo natus utero 7, 9. Herculis Rusticelli vires 7, 19. Herculi dicata arbor populus 12, 2. Herculis manu satae quercus ubi 16, 89. quo oleastro primo coronatus *ib.* stercorandi artem in Italia divulgavit 17, 6. ei. patria 4, 12. unde boves abduxerit 4, 36. H. et Antaei certamen ubi 5, 1. H. ara apud hortos Hesperidum *ib.* ad Atlantem montem pervenisse *ib.* ad Hesperiam tendentis comites 5, 8. ei. pictura 35, 36 § 5 et 16. ei. filia Panda 6, 23. H. apud Taprobanam insulam colitur 6, 24. Herculis herba Heraclion 25, 15. Herculis zelotypia nympha mortua 25, 38. Herculis sagittis Chiron vulneratus, et qua sanatus herba 25, 30. Hercules Cerberum ubi extraxerit ab inferis 27, 2. Herculis aedes et statua in foro Boario 10, 41. 34, 16. 35, 7. simulacrum in Capitolio 34, 17. H. et Antaei luctae simulacrum 34, 19 § 2. simulacrum in Circo maximo Romae 34, 19 § 3. simulacra varia 34, 19 § 7 et 8 et 36, 39. 35, 40 § 32 *et* 36, 45. 36, 4 § 10. statuae ubi Romae 34, 19 § 36. signum ex ferro apud Thebas 34, 39. dracones strangulantis pictura 35, 36 § 2. in Oeta monte exustio 35, 40 § 32. in coelum tralatio *ib.* cum Laomedonte historia *ib.* tristis insaniae poenitentiae pictura 35, 40 § 36. aedes ex qua materia 35,49. marmoreum simulacrum Menestrati opus 36, 4 § 10. templum in Tyro pilam habuisse ex smaragdo 37, 19. simulacrum cui Poeni humana hostia sacrificabant 36, 4 § 12. Herculis nodus 28, 17. aedem in foro Boario nulla musca aut canis ingreditur 10, 41. in Erythris aedes 11, 36.
Herculanea urticae genus 21, 55.
Herculaneus rivus ubi 31, 21.
Herdicius C. Romanus 7, 4.
Herennius M. consul 19, 15. sereno die ictus fulmine 2, 52.
Herices frutices contra serpentes 13, 35.
Herinaceorum consideratio 8,51. praesagia 8, 56. cutis usus *ib.* herinacei ubi non sint 8,83. caro quo fiat iucundior 30, 21. in medicinis usus 29, 34. 37.
Hermaphroditos gigni prodigiosum 7, 3. Hermaphroditi quales 12, 40. 41. in quadrupedum genere quando visi 11, 109. simulacrum nobile Polycletis 34, 19 § 20. in delitiis habiti apud Romanos 7, 3.
Hermerotes simulacrum 36,4 § 10.
Hermesias herba qualis 24, 102.
Hermiae reguli tumulus 37, 17.
Hermiam puerum Delphinus adamavit 9, 8.
Hermippus 30, 2.
Hermodori duodecim tabularum interpretis statua 34, 11.
Hermolaus statuarius 36, 4 § 11.
Hermotimi anima relicto corpore diu erravit 7, 53.
Hermupoa herba quae 25, 18.
Hero servus, Luculli libertus ditiss. 35, 58.
Herodotus quando et ubi et quid de Pado scripserit 12, 8. Herodotus fabulator 2, 87. 5, 10. 14. 7,2. 8,4. 12, 8. 40. 42. 36, 17. 19. quid de casia et cynamomo 12, 40.
Heroion herba qualis 22, 32.
Herophilus medicus 11, 88. 25, 5. 23. 26, 6. 29, 5.
Herpes animal et eius in medicina usus 30, 39.
Hesiodus de animalium vitae spatiis 7, 49. praecepta agricolis pandere orsus primus 14, 1. 15, 1. 18, 56. de cultu et tarditate olivae 15, 1. ubi scripserit 18, 56. de herbis 21, 21. 25, 5.
Hesione pictura 35, 37.
Hesperidum horti 19, 19 § 1. 22. 37, 11 § 1.
Hesperis herba qualis et unde dicta 21, 18.
Hestiatoris herba 24, 102.
Hetruriae pictura qualis 18, 23. vates Olenus 21, 73. vina quae optima 14, 8 § 5. coronae quales 21, 4. Hetrusci unde Thusci cognominati 3, 8. Hetruscorum vatum astus 28, 4.
Hexecontalithos gemma 37, 60.
Hiberis herba quae 25, 49.
Hiberna frumenta quae 18, 10 § 1. ficus 15, 19. Hibernum tempus quando 17, 2.
Hibiscum herba quae 19,27. medicinae 20, 14. 26, 10.
Hibrides sues quae 8, 79.
Hicesius scriptor 14, 24.
Hicesius medicus 20, 17. 22, 18. 27, 14.
Hieme rara fiunt fulmina 2, 51. hi. ubi viola proveniat 21, 38. hiemis initium quando 18,74. 77 § 3. hiemem pisces omnes sentiunt 9,24. hieme viperam quae designent 18, 78.
Hierabotane herba quae 25, 59.
Hieracitis gemma 37, 60. 72.
Hieracia lactucae genus 20, 26.
Hieracium collyrium 34, 32.
Hiero rex quid circa agriculturam 18, 5. eum Romani superant 16, 74. ei. canis qualis 8, 61. victi pictura 35, 7.
Hieromnemen gemma 37, 58.
Hilaritatem afferentia 21, 91. 24, 102. 26, 69.
Himantopodis avis descriptio 10, 64.
Himantopodes loripedes 5, 8.
Himilco scriptor 2, 67.
Hinuli mulorum genus 8, 69.
Hippace famem sitimque sedat 11, 119. it. 25, 44. 28, 34. 58.
Hipparchus Antonii servus 35, 58.
Hipparchus de eclipsibus 2, 9. 10. 24. 79. 112. ei. laus et de anima opinio 2, 29.
Hippeus cometae genus 2, 22.
Hippias pictor 35, 40 § 35.
Hippiades sculptura 36, 4 § 10.
Hippocampi marmorei ubi 36, 4 § 7.
Hippocampi pisces 32, 53. in medicinis usus 32, 20. 31. 38.
Hippocentaurus ubi et quando visus 7, 3.
Hippocratis de cumino sententia 20, 58. lib. de laudib. ptisanae 18, 15. ei. laus aetasque 26, 6. 29, 2. princeps medicinae 7, 52. 19, 30. 38. 20, 13. 22. 34. 51. 58. 83. 84, 93. 22, 15. 32. 35. 66. 24,92. 25, 18. 26, 50. 76. 90. 28, 14. 30, 2. 32, 46. 36, 69. pestilentiam praevidit et ei ob hoc collati honores 7, 37.
Hippodamantium vinum 14, 9.
Hippoe cancrorum genus 9, 51.
Hippoglottion lauri genus 15,39.
Hippolapathi herbae natura et ex eo medicinae 20, 85.
Hippolyti iuvenis pictura 35, 37.
Hippomanes equarum virus quale 8, 66. 28, 49.
Hippomarathron, id est sylvestre foeniculum 20, 94. 96. 21, 30.
Hipponax poeta quando 36, 4 § 2.
Hippophaes herba 21, 54.
Hippopheon quid 26, 35.
Hippophlomon semen, eius usus, virus 25, 94.
Hippophaeston herba qualis 16, 92. 27, 66.
Hippophobada herba 24, 102.
Hippophyes herba 22, 14.
Hippopotami animalis consideratio 8, 39. 32, 53. quando Ro. advecti 8, 40. qualiter sibi sanguinem extrahant *ib.* ubi plurimi 28, 31. medicinae 32, 50. pilis teguntur 9, 14.
Hipposelinum herba 19, 37. 48. ei. satio curaque *ib.* medicinae 20, 45.
Hippuris herba et medicinae ex ea 26, 83. 90.
Hippurus piscis 9, 24. 32, 53.
Hippus piscis 32, 53.
Hircaniae arbores quales 12, 18. ficus 15, 19. canis 8, 61.
Hircorum rabies mitigatur si eorum mulceatur barba 28, 56. eorum sanguinis vis 28,41. sanguine adamas frangitur 20, 1. 37, 15. hircorum in medicinis usus 28, 55. 56. 58. 61. 62. 69. 73. 74. 30, 10.
Hirculus herba quae 12, 26.
Hirius Caius quis 9, 81.
Hirudinis, id est sanguisugae in medicinis usus 32, 42. generatio 9, 74.
Hirundinum avium consideratio 10, 34. 49. quo hinc abeuntes discedant 10, 34. cur Thebarum tecta non subeant *ib.* victoriarum nunciae mittuntur interdum *ib.* hir. volatus qualis *ib.* 35. hir. caeterarum alitum rapinae non obnoxiae *ib.* 38. hir. nidi quales 10, 49. in ripis Nili molem condunt *ib.* omnino indociles sunt 10,62. bis anno pariunt 10, 74. hirundinum lapilli 11, 79. prima apparitio 18, 65 § 1. 2, 47. a nobis recessus quando 18, 74. futuram tempestatem praesagiunt 18, 87. quae loca oderint 4, 18. excaecatis pullis visum restituunt 8, 41. 11, 55. 29, 38. hir. ripariae quae 30, 12. chelidoniam herbam invenere 8,41. 25, 50. hir. in medicinis usus 29, 25. 32. 38 (2). 30, 9. 11. 12. 22. 27. genera tria earumque in nidificando ingenium 10, 49. hir. pulli boves sanos servant per totum annum 30, 52.
Hirundo piscis 9, 42. 33, 21. 32, 53.
Hispania siderum observationi nunquam dedita 18, 57. Hispaniae uva qualis 14, 4 § 9. 8 § 6. Hispania quando primum pistacia habuerit 15, 24. Hispani glandibus in secundis mensis vescuntur 15, 16. Hispania vastas iuniperos habet 16, 76 § 1. Dianae templum vetustissimum 16, 79. Baeticae olea maxima 17, 19. panis qualiter fiat 18, 12 § 2. Belgica feracissima 18, 21. 37, 77. Hispaniam quot dierum navigatione ab Ostia herbae cuiusdam viribus perveniatur 19, 1. Hisp. linum optimum 19, 2 § 2. Hisp. gemmae 31, 46 § 4.
Historiae repertor primus 7, 57.
Histrionum luxus et eorum divitiae 9, 59. 10, 72.
Hoedus, *v. haedus.*
Holcus herba qualis 27, 63.
Holochrysis herba 21, 24. 84.
Holoschoenos iunci genus 21, 69 71.
Holosphyraton quid 33, 24.
Holosteon herba qualis 27, 65.
Holothurii pisces 11, 24.
Homerus quid de sole 2, 4. Homerus quatuor tantum ventos posuit 2, 46. Homeri Ilias in nuce contenta 7, 21. Homero nemo felicior extitit 7, 30. Homeri libri ubi ab Alexandro servati *ib.* Homerus quid de maroneo vino 14,6. Homerus quae vina celebret 14, 9. Homerus de militari, coronis quid 16, 4. Homerus ingeniorum fons, et quid de armis Achillis 17, 3. Homerus quos flores laudet 21, 17. Homeri laus 7, 30. 25, 5. Homerus de auro et annulis 33, 3. 4. Homeri necromantiae pictura 35, 40 § 28. Homeri magica 30,2. Homerus unde, et ex quibus parentibus 30,6. Homerus calidorum fontium non meminit 31, 32.
Hominis consideratio *lib.* 7. partium medicinae 28, 2. sanguinem quidam bibunt 28, 1. carnibus vescentes 6, 35. 7, 2. noxii dens, it. fel ad quid 28, 2. homine nihil miserius, nihilque superbius 2, 5. 7, prol. 7, 51. homini quid datum optimum 2, 5. 7,51. quibus venenum sit 32, 3. fulmine non semper extinguitur, caetera illico 2, 55. ei. causa natura cuncta gemit 7, 1. 22, 1. ex cunctis animalibus vinum solus bibit 14, 28. hominis miseria 2, 5. 7, 1. 5. 51. 25, 7. non inesse risum ante quadragesimum diem 7, 1. non nasci, aut cito mori, optimum *ib.* homini plurima ex homine sunt mala *ib.* tot mores, quot coetus *ib.* in membris inter se differentiae *ib.* homo ubi immoletur 7, 2. 36, 4 § 12. 30, 8. ho-

minum mirabiles figurae ritusque 7, 2. sylvestres ubi 7, 2. 8, 79. hominum capita ubi pro poculis 7, 2. statim cani qui *ib.* nocte cernentes *ib.* quos serpentes fugiunt *ib.* utriusque sexus *ib.* et 7, 3. hominem habere quicquid male in orbe est 7 2. mirae naturae *ib.* canina capita habentes *ib.* monstrosi plurimi 7, 1. ubi maximi 7, 2. 16. nullo utentes cibo 7, 2. longissimae vitae *ib.* et 7, 49. brevissimae 7, 2. cum feris coeuntes *ib.* semiferi *ib.* caudam habentes *ib.* ubi velocissimi *ib.* bipalmes *ib.* momento evanescentes ubi *ib.* homo toto gignitur anno et incerto spatio 7, 5. quot mensibus gestetur in utero *ib.* conceptus miserabilis 7, 5. ritu naturae capite gignitur, pedibus effertur 7, 6. cur hom. inter se minus similes caeteris animantibus 7, 10. homini generando materia 7, 13. homini quando dimidia mensura insit 7, 16. in dies minores fieri *ib.* h. mirae magnitudinis *ib.* 6, 35. 7, 2. 16. mirae parvitatis 7, 15. hominis mensuratio 7, 17. hominum a natura munera incerta 7, 51. hominis salutis securitatisque signa nulla 7, 52. plurium repentinae mortes 7, 54. hominis vitae brevis aut longae signa secundum Aristotelem 11, 114. h. audacia 12, 42. diversi affectus 14, 1. hominis ventri nata omnia 15, 31. primi glandibus vescebantur 16, 1. ubi miserrimi *ib.* hominem servare summa laus 16, 5. lucri causa, nefas *ib.* hominum natura novitatis ac peregrinationis avida 17, 12. malitia 18, 1. pedes equinos habentes 4, 27. auribus corpora tota integentes *ib.* hominum vita floribus comparatur 21, 1. hominibus nihil intentatum 21, 31. hominis urina apes curantur 21, 42. facies suas tingentes formae gratia 22, 2. hominis causa cuncta excogitata 22, 7. a ritu humano degeneres 5, 8. 7, 2. hominum asperi cultus ubi 6, 14. homines toto, praeter capita, hirti corpore 6, 28. hominum effigies mirae 5, 8. 6, 35. 7, 1 sqq. homines bibunt non sitientes 2, 61. avaritiae redargutio 22, 56. homo cibo maxime perit 26, 28. h. excrementi medicinae 27, 2. h. effigies cur expressae 34, 9. hominis causa quae natura genuerit 36, 1. hominem Poeni sacrificabant 36, 4 §12. hominis morsus inter asperrimos 28, 8. homines ut equi apparent 28, 49. hominem immolari quando vetitum 30, 3. hominis sanguine quae animalia nascantur 26, 86. homines in lupos verti 8, 34. homini ante omnia canes fidelissimi 8, 61. inter bipeda solus animal gignit 10, 83. homini tantum primi coitus poenitentia *ib.* concubitus tempore omni 7, 9. 10, 83. in venereis diverticula *ib.* affectuum indicia 11, 54. oculorum differentiae 11, 53. lingua qualis 11, 65. cur ultra centesimum annum non vivat 11, 70. crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos 11, 87. membrorum a caeteris differentiae 11, 98. terrestrium solus bipes *ib.* partibus quibusdam religionem inesse 11, 103. homo marinus ubi et quando visus 9, 4. hominis sanguinem gladiatores bibunt 28, 2. hominem hasta vulnerans ad quid 28, 6. hominum vita longissima 2, 63. 7, 50. hominum morsus remedia 22, 73. 23, 75. 28, 43. homines pisces 32, 53. marini 9, 4.

Honor deus apud veteres 2, 5. ei. aedes Romae a quo picta 36, 4 § 4. honor praemium dignum virtutis, non aurum 16, 5.

Hoplitides pugiles 35, 36 § 5.

Hora diei quomodo nubilo etiam tempore dignosci possit 18, 36. horae aequinoctiales quae 18, 59. horarum varietas *ib.*

Horatius cocles, Sublicio hostes arcuit 36, 23. 34, 11. ei. statua 34, 11.

Horatii tergemini 7, 3.

Horatii Flacci de ovis sententia 10, 74.

Horconia uva quae 14, 4 § 6.

Hordearia pruna cur dicta 15, 12.

Hordeaceus panis ex quo fermento conficiatur 12, 30.

Hordei pinsendi ratio 18, 23. hordeum tantum et milium Aethiopes habent 18, 24. frugum mollissimum 18, 18. hordei stramentum optimum *ib.* h. minime calamitosum *ib.* bis anno nascitur *ib.* quae herba necet 18, 44 § 3. ubi serendum 18, 46. 18, 49 § 3. quantum seri debeat uno iugero 18, 55. quando serendum 18, 56. optimum et ei. medicinae 22, 65. quot diebus nascatur 18, 10 §2. spica qualis 18, 10 § 3. genicula octo *ib.* § 4. usus in cibis apud quos 18, 14. differentiae 18, 13. palearum medicinae 22, 57. farinae remedia 18, 29 § 3. 22, 58. Murinum, et ex eo medicinae 22, 65.

Horaeum mellis genus 11, 14.

Horestion herba ex qua vinum conficitur 14, 19 § 5.

Hormesion gemma 37, 60.

Horminodes gemma cur dicta *ib.*

Horminon frument. 18, 10 § 1. 22.

Horminii herbae medic. 20, 43.

Horologii inventio, usus etc. 2, 78. 7, 60.

Horrea qualia esse debent 18, 73.

Horrores frigidos tollentia 20, 51.

Horoscopa vasa quae et ad quid 2, 74.

Hortensius Qu. Dictator legem in Aesculeto ad plebem tulit 16, 15.

Hortensius quot cados vini haeredi reliquerit 14, 17. Sphingem Verris rei habuit 34, 18. Argonautarum picturam quanti emerit, ac eius Tusculanum 35, 40 § 26. ei. vivarium piscium 9, 80. piscina ubi 9, 81. primus pavonem Romae occidit 10, 23.

Hortensia quae odoratissima 21, 18. quae maxime laudentur 19, 62. hortensium herbarum consideratio 19, 31. florescendi tempus *ib.* succi consideratio 19, 61. medicinae 20, 1 sq. quae cito, quaeque tarde nascantur 19, 35. quibus delectentur, et eorum cura 19, 39. morbi atque remedia 19, 57. translatio 19, 60.

Hortorum consideratio 19, 19 § 1. situs et eorum cura *ib.* § 2. hortis maxime apes conveniunt 21, 41.

Horus Assyriorum rex, et eius inventum 30, 51. 52. 37, 52.

Hostes mox in fugam vertens herba 26, 9. hostes qualiter vinci possint 28, 29.

Hostiae cornua deaurabantur 33, 12. hostiae optimae *ib.*

Hostilia curia Romae 35, 7.

Hostilius Tullus cur fulmine ictus 2, 54. 28, 4. ei. avus 16, 5. latum clavum Romam transtulit 9, 63.

Hostilius L. Mancinus primus Carthaginem irrupit 35, 7. qua arte consul factus *ib.*

Hostus Hostilius a Romulo coronatus frondea corona 16, 5.

Humana carne vescentes 6, 20. 35. 8, 34. 7, 2. hum. hostia sacrificantes 7, 2. 36, 4 §12. hum. sanguine quidam medicinam temperant 26, 5. hum. miseriae exempla 8, 43. 7, 13. 41. 46. 51. 54. hum. miseriae consideratio 7, *init. et cap.* 5. hum. sermonem ferae quaedam assimulant 8, 44. 45. hum. corporis magnitudinis consideratio 7, 16.

Humanitatis exempla in animalibus 8, 50. 61.

Humatus quis intelligatur 7, 55.

Humerorum remedia 26, 58.

Humor et succus arborum sanguis est 16, 72. humorum arborum consideratio *ib.* humor stellarum alimentum est 2, 6.

Hyacinthi floris laus 21, 18. eum maxime durare 21, 38. ex Aiacis cruore editus *ib.* eius literae *ib.* medicinae ex eo 21, 97.

Hyacinthi gemmae consideratio 37, 40. quibus proveniat locis 37, 42.

Hyacinthus puer 21, 38. ei. pictura 35, 40 § 28.

Hyacinthizontes gemmae 37, 20.

Hyades stellae 18, 66 § 1. 2, 39.

Hyaena piscis 32, 54.

Hyaenae ferae ubi plurimae 8, 46. hyaenae oculi quales 8, 44. h. sexum mutat *ib.* ei. usus in medicinis 28, 50. hyaenis cor maximum 11, 70.

Hyaeniae gemmae 37, 60.

Hycanus statuarius 34, 19 § 34.

Hydrargyrum pigmentum 33, 41.

Hydraulica organa a quo inventa 7, 38.

Hydri maximi ubi 6, 26. quales 29, 22.

Hydrocelicorum remedia 30, 22.

Hydrolapathum herba 33, 16.

Hydromeli 31, 36. 27, 20.

Hydropisin inducentia 20, 83.

Hydrophobus ne quis fiat 29, 32.

Hydropici ne sitiant 20, 39. 22, 11.

Hydropicorum remedia 20, 3. 13. 16. 20. 21. 23. 24. 39. 43. 48. 51. 69. 87. 96. 21, 70. 78. 79. 84. 85. 93. 99. 22, 9. 18. 21. 30. 32. 49. 72. 23, 14. 54. 63. 81. 24, 17. 20. 35. 38. 50. 55. 80. 25, 22. 24. 26, 46. 73. 27, 9. 27. 66. 92. 109. 28, 68. 29, 30. 30, 30. 31, 45. 32, 31. 34, 25. 35, 52.

Hygia Aesculapii filia 35, 40 §31. ei. simulacrum 34, 19 § 19 et 20.

Hygiemon monochromaticus 35, 34.

Hyginus scr. 13, 47. 16, 84. 18, 63. 19, 27. 20, 45. 21, 29.

Hygremplastrum 34, 46.

Hylas scr. 10, 18.

Hymettium marmor 36, 3.

Hyoscyamus herba 25, 17. ei. oleum 15, 7. ad quid utile 23, 49. hyoscyamo contraria 22, 15. 52. hyoscyami veneni remedia 20, 13. 23. 25, 59. 91. 26, 15. 58. 64. 66. 90. 28, 21. 45.

Hyosiris herba 27, 64.

Hypagum 7, 57.

Hypelates lauri genus 16, 1.

Hypatodotus statuarius 34, 19.

Hypecoon herba 27, 68.

Hypenemia ova qualia 10, 79. 80.

Hyperbius, Martis filius, primus animal occidit 7, 57.

Hypericon herba 26, 53. 54. 58. 71. 73. 90. 93.

Hyphear visci genus 16, 93.

Hypochoeris herba 21, 52.

Hypocisthis 24, 48. ei. medicinae 26, 31. 87. 90. 28, 62.

Hypogesos herba 25, 102.

Hypoglossa herba 28, 14.

Hysginum e purpura quomodo fiat 9, 65. 35, 26.

Hyssopites vinum 14, 19 § 5.

Hyssopi herbae consideratio et ex ea medicinae 26, 11. 25. 34. 48. 70. 30, 27.

Hystaspes Darii pater 6, 31.

Hystrix animal 8, 50. ei. in medicinis usus 30, 43.

I.

Ia violae species 21, 11. 14.

Iacchus scr. 37, 54.

Iaculum ne feriendo erret 28, 27.

Iaculum serpens 8, 35.

Iaculum cum amento a quo repertum 7, 57.

Iades statuarius 34, 19.

Ianiculus mons in quem plebs Romana secessit irata 16, 15.

Ianthina vestis unde 21, 11. 14.

Ianus in pacis bellique argumentum colitur 34, 16. anni deus *ib.* statua in foro Boario *ib.* statua, in digitis trecentorum quinquaginta quinque dierum notam habens *ib.* simulacrum 36, 4 § 8.

Iasione herba 22, 39. unum folium habet 21, 65.

Iason primus longa nave navigavit 8, 61.

Iasonis canis mirus erga dominum *ib.*

Iaso Aesculapii filia 35, 40 § 32.

Iaspidis gemmae consideratio 37, 37.

Iasponyx gemma 37, 37.

Iatraleptice medicina 29, 3.

Iberis herba. *Quaere Hiberis.*

Ibices caprarum genus 8, 79.

Ibis avis qualis 10, 15. 40. clysterem reperit 8, 41. sibi rostro ventrem purgat *ib.* contra serpentes invocatur 10, 40. ibium cineres in medicinis 30, 49. ibis ubi nigra candidaque 10, 45.

Icades feriae quae 35, 2.

Icetidas scr. 28, 23.

Ichneumonis serpentis consideratio, et eius cum aspide pugna 8, 36. 10, 83. crocodilum perimit 8, 37. ich. morsus remedia 37, 52. 29, 20. cui inimicus 10, 95.

Ichthyophagi ex piscibus oleum faciunt 15, 7.

Ichthyocolla piscis qualis 32, 24. 27. ichthyocolla a quo reperta 7, 57.

Icones quid 34, 9.

Icteri avis medicinae 30, 28.

Icterias gemma 37, 65.

Icteriorum remedia 20, 34.

Ictides Graece, Latine mustelae 29, 16.

Ida Troadis mons larice abundat 16, 19. qualem habeat fraxinum 16, 24. Ida Cretae cupressis abundat 16, 60. Idaea ficus qualis 15, 19. laurus 15, 39. 23, 80. herba qualis 27, 69. Idaei dactyli gemmae 37, 61.

Iecoris animalis consideratio 11, 73. iecur deesse in extis immolanti letale signum 11, 76. quibus non sit 11, 74. vetustatis maxime patiens 11, 76. caprinum quibus prosit 8, 76. ranae geminum 32, 18. *Vide locinera.*

Ieiuni saliva ad quid 28, 7.

Ignis, qui aqua accenditur, extinguitur terra 2, 108. 110. 111. ignis elementi situs 2, 4. 107. ignis stellarum materia *ib.* igni cum quibus magna cognatio 2, 106. ignis miracula *ib.* 107. foecunditas ingensque incrementum 2, 111. optime serva-

tur ferulis 13, 43. igne ambulantes Hirpi non aduruntur 7, 2. ignis sine sapore, odore, succoque 15, 32. igne quae ligna non exurantur 16,28. 29,11. ex quibus excutiatur lignis 16, 77. in terra apparentes quid significent 18, 84. igne quibus rationibus linum non comburatur 19, 4. ubi primum repertus 4, 27. 7, 57. igne factae maculae quo tollantur 20, 40. ignis activitas quanta 6, 35. quibusdam ignotus diu *ib.* ignem e longinquo concipientia 24, 101. ignis sacri morbi genera plura 26, 74. ignis quo maxime restinguatur 33, 30. miracula, medicinae, prodigia 36, 68. activitas atque vis *ib.* ignem rapacissime attrahentia 37, 12. igne quae non calefiant 37, 76. quod animal extinguat 29, 23. leonibus terrorem affert 8, 19. igne aetites lapis nihil deperdit 10, 4. ignem salamandra extinguit 10, 86. igne quaedam animalia vivunt 11, 42. quis primus e silice excusserit 7, 57. asservare in ferula Prometheus reperit *ib.*

Ignis sacri plura genera 26, 74. remedia 20, 8. 18. 23. 25. 26. 27. 51. 76. 81. 83. 84. 21, 73. 74. 77. 81. 104. 22, 16. 19. 70. 23, 3. 32. 34. 37. 41. 81. 24, 28. 50. 61. 67. 75. 105. 26, 74. 27, 37. 73. 28, 69. 29, 11. 31, 45. 32, 14. 40. 33, 35. 34, 45. 35, 17.

Ignispicia divinatio a quo reperta 7, 57.

Ignorantiae pudore, mentiri non piget 5, 1. ignorans se, nihil scire potest 2, 1.

Iguvini circa viam Flam. 23, 49.

Ilei morbi, id est gracilioris intestini remedia 20, 51. 53. 30, 20. ileos pellentia 32, 31.

Ile ventriculus in ventre 11, 79.

Ilignae glandis figura 16, 6. suem angustam facit 16, 8.

Ilibus utilia 20, 16. 27, 28.

Iliosorum remedium 20, 13.

Ilium consideratio 11, 83.

Ilicis genera duo 16, 8. folia non decidunt 16, 33. folia aculeata 16, 38. pediculus brevis *ib.* non floret 16, 40. quo tempore semen ferat 16, 44. Romae vetustissima et qualis 16, 87. ingens Romae 16, 91. ilicis cocci medicinae 24, 4.

Ilignea corona 16, 5.

Ili regis tumulus et quercus in eo 16, 88.

Ilium quando Troia vocari coeptum *ib.* quando captum, *vide Troia.*

Ilias Homeri in nuce contenta 7, 21.

Illecebra herba 25, 103.

Illusiones specierum inducentia 24, 98.

Illustrium virorum libros qui scripserint 35, 2.

Imaginum honor apud veteres *ib.* in funerib. *ib.* in bibliothecis *ib.* quibus positae *ib.*

Imber quorum cibus 17, 2. imbres quando expetendi 17, 2. quando noceant *ib.* et 37 § 6. 18, 30. nocturni utiliores diurnis 17, 2. aestivi ubi nulli 17, 30 § 4. imbribus aluntur quaedam in aqua nascentia 18, 51. imbribus praecipue sata aluntur 19, 59. qua arte fieri possint 28, 29. unde decidant 2, 38. 42. imbres etiam incognita semina afferre 16, 61.

Immussulus avis qualis 10, 8.

Impares numeri vehementiores 28, 5.

Impendia unde dicta 33, 13.

Imperatores Rom. post victoriam laurum in Iovis gremio ponebant 15,40. Imperatorum fortium apud veteres dona 18, 3. Imperatorum manibus agri colebantur 18, 4. fasces lauro decorabantur 15, 40. Imp. graminea corona donati 22,5. Imperatoribus artium una imperat 24, 1.

Imperia accepta quam multos afflixerint 7, 42 sq.

Imperitiae caelestem divinitatem misceri spes est ardua 18, 56.

Impetiginis morbi remedia 20, 34. 53. 22, 73. 77. 23, 3. 64. 27, 75.

Impetrandi quae volueris ratio 25, 59.

Impetrare hominum favorem qua arte possimus 20, 30.

Impia herba qualis et cur sic dicta 24, 113.

Incantamentorum vires et usus 28, 3. impedientia 26, 12. incantationes tollendi artes 20, 39. 25, 79. 80. 26, 12. 28, 19. incantatoribus poena ex legibus duodecim tabularum imposita 28, 4.

Incendiis quomodo bestiae ex stabulis extrahendae 28, 81. incendiaria avis qualis 10, 17. incendio nominato inter epulas sub mensam aquas fundi malum est 28, 5. incendiorum deprecatio 28, 4. incendiis contraria 29, 23. incendia puniunt luxum 36, 24 § 4.

Incontinentiae exemplum 10, 83.

Incudibus adamas deprehenditur 37, 15.

India terrarum omnium maxime gemmifera 37, 77. miraculis scatet 7, 2. omnia fere magna habet *ib.* arbores quales 12, 8. 9. 12. 7, 2. lintea nobilissima 9, 22. odoramenta 9, 24. non habet aestivos imbres 17, 30 § 4. an hederam nutriat 16, 62. milium in Italiam advectum 18, 10 § 3. arundo qualis 24, 50. 7, 2. 16, 65. adamas 37, 15. quomodo elephantes capiat 8, 8. 11. mirae magnitudinis serpentes 8, 14. mira animalia 8, 30. gemmae 37, 24. 25. 28. 33. 35. 37. 40. 42. 45. 46 48. 54. 56. 60. 61. 62. 65. 70.

Indi quo utantur vino 14, 19 § 3. ex castaneis oleum faciunt 19. 39. Indos suae arbores vestiunt 12, 22. Indorum calami hastarum vice 16, 65. Indorum regum potentia 6, 22. 23.

Indici boves quales 8, 30. 31. 70. ficus spinaque 12, 10. gemma 37, 61. apri 8, 78. Indici maris beluae 9, 2. testudines maximae 9, 12. margaritae 9, 53.

Indicum coloris genus 35, 12, 25.

Induciae a quo repertae 7, 57.

Inedia homini ante diem septimum letalis non est 11, 118.

Inerticula uva 14, 4 § 4.

Infans reversus in uterum aliquando 7, 3. infantes quod tempus infestet 7, 5. quando unguibus careant *ib.* ferarum lacte nutriti aliquando 8, 22. infantium ulcera in capite quomodo sanentur 20, 53. aegrotantium remedia 20, 57. comitialem patientibus utilia 20, 73. 28, 78. infantium custos quis deus credatur 28,7. infantium fascinatio *ib.* infantium ulcerum remedium 13, 20. 35, 52. auribus utilissimum 20, 48. infantes colostrati 28, 33. infantibus quae prosint ad dentitionem et gingivas et oris ulcera 28, 78. 30, 47. infantium morbi remedia 20, 81. 21, 83. 22, 29. 30. 57. 75. 23,79. 24, 34. 27,61. 28,18. 20. 78. 29, 11. 30, 47. 33, 25. 37, 12. 36. infantibus urinam moventia 20, 94. lichenas sanantia 24, 64. contra lippitudines remedium 29, 11. si lacte concreto vexentur 30, 47. infantium pericula prohibens lapis 37, 36. salivam facientia 37, 59.

Infelicia ligna quae 13, 37.

Inferos non esse secundum quosdam 2, 63. quibus evocentur ad nos 30, 6.

Infirmitas omnis caelo accidit 16, 52. apud quos nulla 4, 26.

Infixa corpori extrahentia 22, 50. 24, 72. 115. 26,79. 87. 32,52.

Inflammationis corporum remedia 20, 48. 21, 76. 81. 94. 96. 22, 58. 74. 23, 3. 31. 38. 24, 12. 23, 34. 24, 28. 35. 118. 25, 24. 49. 90. 26, 79. 27, 8. 33. 105. 28, 37. 62.

Inflationis corporum remedia 20, 19. 26. 36. 48. 51. 55. 57. 58. 60. 84. 21, 72. 89. 22, 9. 26. 37. 27, 28. 105. 32, 13, 31. 29, 33.

Inflationes corporum facientia 20, 23. 22, 48. 49. 54. 72. 73. 23, 57. 24, 36. 69. 74. 26, 68.

Ingenium ultra artem esse 35, 36 § 6. ingeniorum laudes 7, 30. ingenium humanum nescit modum 26, 9. omnia exquirit 14, 21.

Ingenui pudoris est fateri per quos profeceris 1, prol.

Inguinariae herbae medicinae 26, 59.

Inguinis morbi remedia 22, 56. 24, 83. 27, 19. 28. *113.* 28, 9. 12. 30, 23.

Ingratitudinis exemplum 10, 82. 11, 29. 30. 7, 34.

Inimicae res inter se 8, 10. 12. 26. 29. 33. 36. 60. 9, 5. 21. 88. 10, 5. 10. 52. 95. 16, 24. 62. 24, 1. 28, 27. 29. 45. 29, 29.

Inimici qua ratione poena affici possint 37, 60. Inimicitiam iumentorum tollentia 25, 35. Inimicorum odium quo concilietur 28, 29.

Inoculationem quae arbores non recipiant 17, 26. omnium fertilissima *ib.* arborum seminumque quomodo reperta 17, 23

Inopia inopes saepe cogit 15, 7.

Insaniam inducentia 20, 48. 21, 105. 25, 17. quomodo tollatur 20, 54. 84. 21, 89. 24, 57. 25, 22. 24. 26, 72. 28, 21. 31, 4. 20, 40. Insania aliena uti optimum est 18, 10 § 3.

Insatiabilia quae sint animalia 11, 79.

Inscitia quae maxime pudenda 17, 19.

Insectorum animalium consideratio 11, 1 sqq. insecta an spirent habeantque sanguinem 11, 2. insectorum corpus quale 11, 3. 37. ins. aculeorum consideratio 11,34. insecta omnia oleo exanimantur 11, 21. 115. ins. pennarum consideratio 11, 33. pedes quales 11, 35. 108. oculi quales 11, 55.

Insitionis consideratio, inventio, etc. 17, 22. tempus 17, 24. insitorum consideratio 15, 17. insitorum quae arbores capacissimae 17, 26.

Insolatio 21, 49.

Insomnia quibus tollantur 20,33. 72. 26,62. 25,23. insomnia non videntes homines 5, 8.

Intentatum homini nihil in vita 14, 21.

Interaneorum animalium remedia 22, 21. interaneorum morbi remedia 20, 40. 23, 32. 24, 92. 26, 47. 67. 27, 24. 33, 3. 30, 22. 47. 32, 33.

Interlucatio arborum 17, 45.

Interlunium quid 16, 74. 18, 75. interlunio sata non laeduntur vermibus 18, 45.

Intertrigo, id est, membrorum inter se fricatio, quomodo tollatur 21, 69. 24, 5. 19. 32. 39. 45. 26, 58.

Intervalla plantarum arborumque qualia esse debeant 17, 17.

Intestinorum animalia quomodo pellantur 20, 13. 50. 22, 15. 20, 39. intestinorum remedia 20, 8. 39. 42. 54. 57. 27. 28. 82. 84. 92. 22, 58. 23, 51. 59. 80. 26,83. 28, 33. 58. int. ulcera sanantia 20, 13. int. torminibus remedia 20, 73.

Intubi herbae consideratio 19, 39. 20, 29.

Inulae herbae consideratio,usus, etc. 19, 30. 20, 19.

Inventio rerum diis tribuitur 27, 1. 25, 1. inventionis causa amor 21, 2. inventores variarum rerum 7, 57.

Invidiae redargutio 25, 1. 6. invidia citra iudicium esse debet 7, 30. invidiae exemplum 8, 49. 50. 35. 36. 30, 27. 37, 13. 57.

Iocinoris consideratio 11,73. ubi bina leporibus *ib. Vide iecur.* iocinoris morbi remedia 20, 5 13. 29. 30. 51. 53. 57. 59. 62. 78. 90. 92. 96. 18, 68 § 2 et 3. 21, 85. 22, 9. 11. 23. 25. 30. 38. 40. 58. 70. 73. 23, 5. 18. 53. 54. 63. 75. 80. 24, *16.* 19. 20. 30. 31. 47. 50. 58. *120.* 25, *106.* 26, *19.* 24. 27, 28. 37. 28, 55. 30, 16. 32, 28. 30. 31. 34, 53. 36, 38.

Io ubi in vaccam mutata 16, 89. ad quam quercum ab Argo ligata *ib.* pictura ei. 35, 40 § 28.

Iollas medicus 20, 73. 76.

Ion scriptor 18, 74.

Ion statuarius 34, 19.

Ion gemma 37, 63.

Ionum literis uti conspirarunt omnes 7, 58.

Iovetanum genus plumbi 34, 49.

Iovis. *Quaere Iupiter.*

Iphiclus Herculis frater 7, 9.

Iphicratis leaenae simulacrum 34, 19 § 12.

Iphigeniae ad aras stantis pictura 35, 36 § 6. 40 § 30.

Iracundiae causa 11, 90. iracundias hominum domat androdamas lapis 37, 54. iram cuique inesse, et quando ad iracundiam proniores 22, 51.

Irene pictrix 35, 40 § 43.

Irinum optimum ubi 21, 19.

Irio quando serenda 18, 10 § 1.

Irionis folia qualia *ib.* § 5. medicinae 22, 75. ir. tritici natura 18, 23.

Iris gemma 37, 66. oleum 15, 7. 13, 2. 18, 22. herba odora, iss. 19, 25. ubi optima 21, 19. iris cur dicta *ib.* iris herba quae optima, et ex ea medic. 21, 82.

Irtiola uva ubi peculiaris 14,4§7.

Isatis lactucae genus 20, 25.

Ischaemon herba qualis 25, 45.

Ischius herba quae 26, 82.

Ischiadicis utilia 23, 26. 43. 24, 12. 14. 32. 36. 40. 56. 84. 86. 25, 24. 106. 26, 27. 58. 83. 27, 16. 20. 28. 72. 109. 113. 28,4. 56. 62. 30, 18. 31, 45. 32, 13. 31.

Isiaci sacerdotes quid in sacris 27, 29.

Isidis sidus quod 2, 6. simulacrum quando sublatum Romae 15, 20. Is. placamos 13. 52.

Isidomos quid 36, 51

Isidorus scriptor 2, 112. 4, 5. 30. 37. 5, 6. 9. 35 — 39. 43.
Isigonus scr. 7, 2.
Isigonus statuarius 34, 19 § 24.
Ismenias musicus 37, 3. 4.
Isocynamum arbor 12, 43.
Isocrates viginti talentis unam orationem vendidit 7, 31.
Isoetes herba 25, 102.
Isopyron herba qualis 27, 70.
Isthmiaca corona victorum ex pino 15, 8.
Istriae oleum optimum 15, 3.
Italiae quae pars fulminibus obnoxia 2, 56. Italiae gentes diu vivere 7, 50. laus, temperantia, rerum copia, etc. 37, 77. Italia quae non gignat 13, 2. steriles palmas habet 13, 6. peculiaris arborum parens 14, 1. principatus in vitibus 14, 2. quas vites amet 14, 4 § 5. Italiae quae uva placeat 14, 4 § 6. generosa vina quae 14, 13. quomodo vina condat 14, 24. quando primum oleum habuerit 15, 1. oleum optimum 15, 3. piperis arbor 16, 59. calamus sagittis aptiss. 16, 65. Italiae situs optimus 17, 3. Italiae terram quidam iam lassam esse dixerunt *ib.* infestata saepe locustis 11, 35. a quo fimi usum acceperit 17, 6. Italiae ratio in distributione temporis quo serendae arbores sint 17, 30 § 6. cultores deni in centena iugera vinearum 17, 36. Italiam latifundia perdidere 18, 7 § 3. triticum optimum 18, 12 § 1. Italia ex quibus provinciis triticum recipiat 18, 12 § 2. Italiae pinsendi modus 18, 23. arandi consuetudo 18, 47. It. luxuria Asiae corrupta est 33, 53. quando primum elephantes viderit 8, 5.
Itali a Pelasgis litteras receperunt 7, 57.
Italicarum statuarum vetustas 34, 16.
Itacomelis vinum 14, 19 § 6.
Iuba 2, 63. 5, 1. 10. 6, 26. 31. 32. 34. 37. 8, 4. 5. 13. 45. 64. 9, 56. 10, 61. 12, 22. 31. 34. 40. 13, 7. 9. 29. 52. 15, 28. 25, 5. 38. 31, 15. 32, 4. 33, 40. 35, 22. 36, 46. 37, 9. 18. 32.
Iudaica resina qualis 14, 25.
Iudaea tantum balsamum habet 12. 54. Iudaea Rom. servit et tributa pendit *ib.* palmis inclyta 13, 6. I. gens contumelia numinum insignis 13, 9. Iudaeae fluvius, qui sabbatis omnibus siccatur 31, 18. Iudaei in vitam suam saeviunt 12, 54. Iudaeorum magica 30, 2. superstitio 31, 44. Iudaeis dicatus piscis *ib.*
Iudicem quis sortiatur, an eligat, refert plurimum 1, prol. iudicum decuriae 33, 7.
Iudicium capitis ubi primum actum 7, 57.
Iugerum quid 18, 3. iugera duo vini olim tantum concessa 18, 2.
Iuglans et quercus inter se inimicae 24, 1. inglandis nucis consideratio 15, 24. iu. quae loca amet 16, 30. aquas odit 16, 31. inferiore parte fertilior 16, 51. non facile sentit cariem aut vetustatem 16, 78. nuces quomodo serantur 17, 11. umbrae cunctis noxiae 17, 18. nuces quo serendae tempore 17, 30 § 6. oleum ad quid 23, 45. nuces unde dictae, et earum natura ac medicinae 23, 77.
Iulia Augusta quotidie inula vescebatur 19, 29.
Iulia Augusti neptis 7, 11.
Iulia lex theatralis 33, 8.
Iuliana cerasa qualia 15, 29.
Iulianus Neronis procurator 37, 11 § 2.
Iulius Graecinus 14, 4. 16, 90.
Iulius Vindex quid erga Neronem 20, 57.
Iulii Imperatoris carmen de olere 19, 41 § 3.
Iulius Viator eques Rom. 7, 18.
Iulius Gracchanus 33, 9.
Iulius Lupus praefectus 19, 2 § 2.
Iulii Rufi mors qualis 26, 4.
Iulius Sex. consul 33, 17.
Iulii medici interitus 7, 54.
Iulus avellanae 16, 54.
Iumentis ferulae venenum sunt 24, 1. iis poma quomodo portatu facilia *ib.* iumentis utilia 22, 73. iumentorum ungulas indurantia 19, 19 § 2. urinam moventia 20, 23. morbi medicinae 27, 55. 76. 30, 50. ulcera sanantia 24, 82. 28, 23. oculis salutaria 24, 82. in pituita et stranguria remedia 25, 22. 26, 51. discordantia quid cohibeat 25, 35. iumentorum febribus medicina 26, 71.
Iunci consideratio, genera, satio, usus, nomina 21, 69. iunco funes faciunt 19, 9. odoratus ubi 12, 48. 21, 70. 72. iunci usus *ib.* medicinae 21, 69. oleum 15, 7.
Iuniperi arboris consideratio 16, 40. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. 79. quo tempore semen ferat 16, 42. eadem virtus quae cedro 16, 76 § 1. iu. natura, genera, medicinae 24, 36. montes amat 16, 30. spina pro folio 16, 33. non floret 16, 40.
Iunior quo quis effici possit 20, 72. iuniora fertiliora, sed tardius fructum ferunt 16, 51.
Iunius Pisciculus eques Romanus 36, 4 § 9.
Iunius Appius consul 8, 61.
Iunius L. quando consul 15, 1.
Iunius Graccanus historic. 33, 9.
Iunius P. legatus perimitur 34, 11.
Iunii Valentis fortitudo 7, 19.
Iunius M. praetor 35, 36 § 19.
Iunius Syllanus consul 2, 89.
Iunonis sidus quod 2, 6. aedes Romae fulmine icta 2, 55. templum Metaponti 14, 2. lucus Nuceriae, et in eo portentum 16, 57. cella in Capitolio 34, 17. simulacrum 34, 19 § 13. Laciniae templum 35, 36 § 2. Laciniae mirum 2, 111. Ardeae templum 35, 37. Iuno quo fonte perfusa 31, 22.
Iupiter hospitalis 36, 4 § 10. Iupiter ubi cum Europa primum concubuerit 12, 5. Iovis circuli siderisque consideratio 2, 6. Iovis stellae per zodiacum motus 2, 13. color qualis 2, 16. Iovi fulmina assignantur 2, 18. 53. Iovis cognomina 2, 54. simulacrum ex vite 14, 2. Iovi esculus sacra 12, 2. Iovis in gremio Romani imperatores laurum ponunt 15, 40. Iovis barba arbor 16, 31. spelunca in Creta insula, et circa eam mirum 16, 46. simulacrum Romae ex qua materia et quando dicatum 16, 79. Iovis glandes 15, 24. I. mensa verbenaca verritur 25, 59. Iovem caelo devocare conabantur 28, 4. I. simulacrum minio pingitur 33, 36. Statoris aedes Romae 34, 13. I. Colossus a Claudio imperatore dicatus 34, 18. Iovis flamma flos 27, 27. Iovis Olympi simulacrum a quo 34, 19. 19 § 1 et 27. 36, 4 § 4. 7, 39. Servatoris templum 34, 19 § 14. Tonantis aedes *ib.* § 16. 36, 8. Tonantis simulacrum 34, 19 § 17. Iovis simulacrum 34, 19 § 33. 36, 4 § 12. Liberum parturientis pictura 35, 40 § 33. effigies in Capitolio qualis et a quo 35, 45. aedes ex qua materia 35, 49. Olympii templum Athenis 36, 5. Ultoris templum, id est Pantheon 36, 24 § 1. I. gemma 37, 61. Lycaeo humana hostia sacrificant 8, 34. Iovis armiger aquila credita 2, 56. 10, 4. 6. Iovis Labrandei fons et eius mirum 32, 7. Iupiter eburneus 36, 22. I. quare caprino lacte nutritus fingatur 28, 33.
Iuppiter Stratios, id est militaris, ubi et cur sic dictus 16, 89.
Iurandi mos per res foedissimas 2, 5.
Iurgia conceitantia 32, 18.
Iuvencorum corpore exanimato apes gigni 11, 23.
Iuventutis deae aedes 29, 14. 35, 36 § 22.
Iuventius M. consul ac eius interitus 7, 54.
Ixia herba quae 22, 21.

K.

ΚΟΣΜΟΣ Graece, Latine ornamentum 2, 3.

L.

Labeones unde dicti 11, 60.
Labeo Aterius praetorius 35, 7.
Laberius scr. 9, 27.
Laborinus Campaniae campus fertilissimus 17, 3.
Labrandei Iovis fons et ibid. mirum 32, 7.
Labrus piscis 32, 54.
Labrum venereum herba qualis 25, 108.
Labrorum consideratio 11, 60. labrorum scissurae remedia 28, 50. labro carentes homines 6, 35.
Labrusca uva 12, 61. 23, 14.
Laburnum arbor aquas odit 16, 31.
Labyrinthorum consideratio 36, 19. Aegyptius *ib.* plures ubi et quales *ib.* Samius 24, 9. 30, 9. 34, 27.
Lac ubi nigrum 2, 106. lacte asinino cutis pulchra redditur 11, 96. lacte quando pluerit 2, 57. lactis ubertas intermissa restituitur 27, 59. lactis copiam facientia 20, 96. 23, 16. 24, 40. 89. 25, 5. 27, 58. 96. 116. 28, 77. 32, 46. abundantiam ovibus facientia 24. 104. copia ex qua materia 13, 47. sapor qualis 15, 32. gallinacei haustus, proverb. 1, prol. lac ne coaguletur 20, 53. coagulantia 23, 64. lactis ubertatem puerperis facientia 20, 13. 34. 28, 77. mulierum quomodo fiat 20, 71. 21, 94. 22, 39. 44. 32, 46. 37, 59. lacte viventes homines 6, 35. 8, 61. optimum medicamentum 25, 53. vaccarum optimum *ib.* lactis ficorum in medicinis usus 23, 63. materni usus utilissimus, exitiosus vero post conceptum 28, 29. quod maxime nutriat 28, 33. lactis consideratio 11, 91. bonitas *ib.* coagulum quando venenum 28, 45. lactis mulierum medicinae 20, 20. 28, 21. lacti contraria idque extinguentia 22, 55. 23, 18. 27, 39. lac lactucae ad scribendum, ne videatur, commodum 26, 39. lactes quae in homine dicantur 11, 79.
Lacedaemonii quo annulo usi sint 33, 4. Lacedaemonis tectorium opus 35, 49. Lacedaemonii quando imperium amiserint, et quod tunc portentum visum 2, 26.
Lacertarum magnarum copia 6, 37. lacertae descriptio 8, 66. natura qualis 29, 23. lacerti ubi maximi 8, 60. lacerti viridis gemma 37, 67. lacertis lingua qualis 11, 65. aetas 8, 60. Arabiae cubitales *ib.* Indiae viginti quatuor pedum *ib.* lac. color *ib.* ova 10, 73. lacertorum piscium genera 32, 53. lacertam ore parere vulgo creditur 10, 95. lacertis nulla memoria, neque incubant *ib.* in medicinis usus 29, 34. 37. 38. 30, 12. 17. 30. in cibo sumuntur 30, 18.
Lacryma vitis qualis, et ex ea medicinae 23, 3. lacrymae miseriae indices 11, 54. lacrymarum remedia 23, 34.
Lacon statuarius 34, 19.
Laconica purpura 21, 22. 35, 26. arundo qualis 16, 66. canes quales 10, 83. ficus maximae 16, 49.
Lacta herba 12, 42.
Lacteus in caelo circulus, et eius effectus 18, 69 § 2.
Lactoris herba qualis 24, 105.
Lactucini quidam Romani nominati, et quare 19, 19 § 3.
Lactucae genera etc. 19, 38. 39. 20, 24. 26.
Lacunaria a quo primum picta 35, 40.
Lacuturres brassicae quales 19, 41 § 3.
Lacydi philosopho anser perpetuus comes 10, 26.
Lada herba (v. Ledon) 12, 37. 26, 30.
Ladani consideratio 12, 37. medicinae 26, 30. 47. 71. 78. 89. 90.
Laelius Strabo quis 10, 72.
Laelius Decimus 1, prol.
Laetitia nec ullo minimo moerore pensanda 7, 41. laetitiam afferentia 25, 40.
Lagarina uva 14, 8 § 6.
Lageae uvae 14, 4 § 8.
Laginis herbae descriptio 24, 89.
Lagonis pueri simulacrum 34, 19 § 17.
Lagopus avis 10, 69.
Lagopi herbae medicina 26, 34.
Lagonopus morbus et eius remedium 20, 13.
Laippus statuarius 34, 19. 19 § 7.
Lais medica 28, 23.
Lala mulier pictrix 35, 40 § 43.
Laletana vina 14, 8 § 6.
Laliziones agrorum genus 8, 69.
Lamia quidam in rogo revixit 7, 53.
Lamiae pisces 9, 40.
Lamium urticae genus 21, 55. 22, 16.
Lamirus piscis 32, 53.
Lampadias cometae species 2, 22.
Lampades 2, 25.
Lampsaci gemmae 37, 74.
Lampido felix foemina credita 7, 42.
Lampyrides vermes ignium modo nocta lacentes 11, 34. 18, 66 § 2.
Lana quando pluerit 2, 57. lanae color inextinctus 32, 22. colorum genera plura 8, 73. lanas inficere, Lydorum repertum 7, 57. lanae medicinae 29, 9. usus in nuptiis *ib.* ubi optimae 8, 73. lana in foliis arborum 16, 36. lanae quibus tingantur 28, 3. 22, 19. 23. 35, 26.
Lanaria herba qualis 24, 101.
Lanatae uvae ubi 14, 4 § 1. lanata arbor cur dicta, et ubi in-

venta 15, 14. Lanati dicuntur lupi pisces 9, 25.
Lancea a quibus reperta 7, 54.
Lanigerae arbores ubi 12, 21. 22.
Langae bestiae 37, 11 § 1.
Langoris remedia 24, 36.
Langurium quid 37, 11 § 1.
Languriae bestiae *ib.*
Laocoontis et filiorum a draconibus innexorum statua 36, 4 § 11.
Laodamiae mulieris pictura 35, 40 § 33.
Laodice uxor Antiochi 7, 10.
Laodiceae lilium quale 21, 22.
Lapathi herbae natura, genera, medicinae 20, 85. 30, 21. radix maxima 19, 31. satio quando 19, 54. sylvestre melius reliquo 19, 60. usus et ex ea medicinae *ib.*
Lapides intra arbores reperti ad quid prosint 16, 76 § 2. fugitivus ubi 36, 23. Assius 28, 27. viva corpora erodentes 36, 27. ubi translucidi 36, 28. 46. 67. lapidis flos qualis 36, 28. lapides quosdam parere alios 36, 29. ossei 36, 29. lapides e pulvere 35, 47. lapidescere terram ubi *ib.* lapidem integrum fluctuare, comminutum mergi 36, 27. vivi quales 36, 30. mortariorum consideratio 36, 43. qui secari possunt 36, 44. 48. monumentis apti 36, 49. lapis viridis *ib.* qui aedificiis apti et qui non 36, 48. e caelo cadentes 2, 59. lapides herbis tingi 22, 3. lapides pingere quando inventum 35, 1. lapidibus cur pluat 2, 38. 59. lapides statim consumentes corpora 2, 98. 36, 27. lapis ubi crescat 2, 106. 36, 29. lapides quaedam fieri solo tactu 36, 27.
Lapicidinae a Cadmo repertae 7, 57.
Lapilli et setae in vesicis 11, 83. lapillos herba generans 27, 74. lapillo Thraces dies computant 7, 41.
Lapitharum simulacrum 36, 4 §4.
Lappa Boaria herba ad quid 24, 6. lappa frugibus inimica 18, 44 § 2. ei flores quales 21, 64. lappago herba 26, 65.
Lapsanae descriptio, et ex ea medicinae 20, 37.
Laquearia ubi auro intecta 33, 18.
Larbason quid 33, 33.
Laribus compitalia cur instituta 36, 70.
Larix quae non repullulat 20, 44. medicinae 24, 19. montes amat 16, 30. laricis consideratio 16, 19. non ardere *ib.* non deciduntfolia 16, 33. folia qualia 16, 38. non floret 16, 40. germinatio qualis 16, 41. natura qualis 16, 73. larix altiss. 16, 76 § 1 et 2. neque cariem neque vetustatem sentit 16, 78. valide pondus sustinet 16, 81.
Lartius Licinius legatus 31, 18. quid ei circa tubera acciderit 19, 11.
Laser quid 19, 15. laserpitii consideratio *ib.* laseris medicinae 20, 33. laser piscis 32, 12.
Lassorum remedia 20, 69. 73. 22, 15.
Lassitudinem ne quis sentiat 23, 40. 24, 7. 14. 38. 27, 104. 105. 28, 37. 31, 46 § 4.
Lataces herbae 26, 9.
Lateriana pira 15, 16.
Lateribus quae conveniens materia 35, 49.
Laterarias domus qui invenerint 7 57.
Laterum genera tria 35, 49.
Lateris vocis contentione laesi remedium 26, 85. laterum doloris remedia 20, 39. 46. 51. 62. 69. 18, 69 § 1. 20, 89. 21, 77. 81. 89. 22, 15. 18 32. 37. 58. 23, 16. 80. 24, 13. 30. 36. 58. 80. 26, 17. 18. 19. 21. 27. 85. 27, 24. 92. 30, 18. 32, 30. 34, 44.
Lathyrum regem Eudoxus fugit 2, 67. L. Ptolemaeus rex 6, 35.
Lathyris herba qualis 27, 71.
Lati clavi tunica quae 8, 73.
Latifolia quercus genus 16, 8. 9.
Latinis literis Graecae literae veteres similes 7, 58. Latinis feriis quae fiant Romae 27, 28. Latini prisci a quo victi 34, 11. Latinae literae antiquae 35, 37. linguae novitas 14, 5. Latini primi Italorum vinum habuerunt 14, 14. Latini herbarum scriptores 25, 1 sq. Latinorum castra a quo capta 33, 11.
Latinensia vina 14, 8 § 5.
Latium farre pro cibo utebatur 18, 19.
Latonae puerperae simulacrum 34, 19 § 16. statua 36, 4 § 6. L. et Dianae simulacrum 36, 4 §10.
Latrociniis contraria 28, 29.
Latronum impetus quo vitari possit 29, 24.
Laurea pira 15, 16. cerasa 15, 30.
Laurea, id est lauri folia 15, 40.
Laurea Tullius 31, 3.
Lauretum ubi Romae 15, 40.
Laurentina uva quae 14, 4 § 5.
Laurinum oleum 15, 7. 23, 43.
Laurices quid 8, 81.
Lauriotis quid 34, 34.
Lauri arboris consideratio, et eius genera 15, 39. 37. 38. 40. ei. baccae 15, 29. Apollini sacra 12, 2. fulmine non icitur 2, 37. optima quae 15, 7. succus qualis 15, 33. in triumphis usus 15, 38. laurus ante Caesarum et Pontificum domum Romae *ib.* Delphica quae 15, 39. quae loca amet 16, 30. non deciduntfolia 16, 33. primo Favonio germinat 16, 41. cur mas existimetur 16, 52. lauro frigus inimicum 16, 59. plurima in Olympo monte *ib.* in sacris *ib.* cum hedera ignem excutit 16, 77. insana ubi et quare sic dicta 16, 89. quibus modis seratur 17, 11. quando serendae 17, 16. contra rubiginem satorum 18, 45. Daphnoidis natura, et ex ea medicinae 23, 80. l. medicinae *ib.* Delphica *ib.* Idaea et Alexandrina *ib.* lauro aves quaedam sese purgant 8, 41.
Laver herba et ex eo medicinae 23, 22.
Lavicana Romana porta 36, 4 §5.
Lea brassicae genus 20, 33.
Leaenae meretricis patientia 7, 23.
Leaena quot uno foetu pariat 8, 17.
Lebadiae prodigium 16, 66.
Lecanius Bassus quis 26, 4.
Lectis argentum addere Carvilius tradidit 33, 51.
Lecythion agilitatis exercitator 35, 40 § 30.
Ledon herba 26, 30 § 2.
Legati Romanorum sagmina portabant 22, 3. 25, 59. verbenacam ad hostes *ib.* Legatorum quorundam audacia 25, 61.
Leges. *Quaere Lex.*
Legumina quae herba necet 22, 80. quae iis bestiolae innascantur 22, 81. radix qualis 18, 10 § 2. quota die sata nascantur *ib.* culmus qualis 18, 10 § 5. caulis *ib.* legumina diutius florent *ib.* quando siliquentur *ib.* quot diebus maturescant 18, 10 § 6. leg. consid. 18, 30. leg. unde dictum 18, 30. quomodo diu serventur *ib.* occatio, sarritio, runcatio, etc. 18, 50. ne maleficia innascantur *ib.* et 19, 57.
Lemae in oculis 23, 24.
Lembus navis a quo repertus 7, 57.
Lemnisci in coronis 21, 4.
Lemonium herba qualis 25, 61.
Lendes bestiae quibus perimantur 22, 50. 24, 42 28, 46. 29, 35. 35, 50. 52.
Lenaeus medicus 24, 41. 42. Lenaeus Pompeii quis 15, 39. 25, 3. ei. liber 25, 3. 27.
Lens legumen quando serenda 18, 56. 61. 46. 31. lentem pinsendi ratio 18, 23. lente vescentes aequanimes fiunt 18, 31. lentem necans herba securidaca 18, 44 § 3. lentis natura, et medicinae ex ea 22, 70.
Lentiscus arbor picem fundit 14, 22. ei. oleum 15, 7. 23, 45. baccae 15, 29. qua ratione semper viridis et fertilis secundum Ciceronem 18, 61. medic. 24, 28.
Lentiginis remedia 20, 4. 23. 40. 49. 58. 71. 21, 106. 22, 23. 25. 41. 47. 58. 74. 23, 16. 45. 64. 80. 81. 82. 24, 29. 38. 59. 92. 120. 27, 110. 28, 28. 32, 8. 27. 31.
Lentuli unde dicti 18, 3. Lentulus Spinther primus vela duxit in theatro 19, 6. ei. amphorae urceique 36, 12. dibapha et ob hoc reprehensio 9, 63. Lent. Cornelius quando consul 30, 3. Lent. L. consul contra Samnites 33, 11. Lent. P. cos. 34, 18. Lentulus consul 7, 10.
Leochares statuarius 34, 19. 36, 4 § 9. eius opera 34, 19 § 17.
Leonatus Alexandri dux 6, 26. 35, 47.
Leones cancrorum genus 9, 51.
Leonum feritas inter se non dimicat 7, 1. leones iugum subcunt 10, 62 leonibus lingua qualis 11, 65. leones et thoes inimici 10, 95. leonum pugnam quis Romae dederit 8, 20. quomodo capi facile possint 8, 21. qui primus manu tractare ausus, ac mansuetum ostendere *ib.* quis primus iugo subdiderit *ib.* leo laesus ab homine medelam petit *ib.* ubi nigri 8, 22. leonis caput fortiss. 8, 55. adipis aliarumque partium in medicinis usus 28, 25. quos non attingant 29, 25. leonis consideratio 8, 17. 18. 19. ne mordeant 34, 32. quae herba iis contraria 24, 102. leonis animae virus grave 11, 115. ungulae 11, 106. leonum carnib. viventes homines 6, 35.
Leo piscis 36, 56.
Leon statuarius 34, 19 § 34.
Leonides Alexandri paedagogus 12, 32.
Leontice herba qualis 25, 85.
Leontii statuarii opera 34, 19 §4
Leontion pictor 35, 36 § 19.
Leontios gemma 37, 73.
Leontisci pictura 35, 40 § 35.
Leontopetalon herba qualis 27, 72.
Leontophoni consid. 8, 57.
Leontopodion herba qualis 26, 34. medicinae 26, 79. 87.
Leopardus a leone gignitur 8, 17.
Lepidii consideratio 19, 51. medicinae 20, 70.
Lepidotes gemma 37, 62.
Lepidus M. consul et eius domus 36, 8. 24 § 4. 10. 25. Lepidi Aemilii interitus 7, 54.
Lepidus M. ob caritatem Apuleiae coniugis obiit 7, 36. Lepido quid in triumviratu acciderit 35, 38. Lepidorum familia 7, 10.
Leprae morbi remedia 20, 23. 34. 36. 51. 70. 71. 86. 87. 21, 74. 22, 15. 23. 25. 43. 58. 23, 3. 16. 27. 31. 64. 24, 33. 49. 58. 120. 25, 24. 109. 26, 38. 28, 7. 33. 50. 29, 30. 31, 46 § 4. 32, 27. 31. 34, 27. 35, 50. 51.
Lepton centaurion herba 25, 31.
Leptophyllon herba 26, 45.
Leptoragae 14, 3.
Lepus marinus qualis 32, 3. ei. venenum et remedia 20, 84. 23, 58. 24, 11. 12. 25, 77. 28, 21. 33. 45. in medicinis usus 32, 28. 47. lepus piscis 32, 9. 53.
Leporum terrestrium consid. 8, 81. in Ithacam insulam illati moriuntur 8, 83. apertis oculis dormiunt 11, 54. omni mense pariunt 10, 83. cor iis maximum 11, 70. ubi bina iocinera habeant 11, 73. non pinguescunt 11, 85. surdus facilius pinguescit 28, 81. lepus animalium velociss. 11, 94. leporis membra contra serpentes, et eiusdem in medicinis usus 28, 48. 53. 56. 57. 58. 60. 62. 77. 78. 79. coagulum in medicina 28, 42. 48. 49. 51. 53. 58. 78. in cibo sumpti somniosos faciunt 28, 79. leporis carnes edens formosos fit *ib.* leporinae pelles pro vestibus 8, 81.
Lesbias gemma 37, 62.
Lesbium vinum quale 14, 9.
Lesbocles pictor 34, 19 § 25.
Lethargicum morbum facientia 20, 48. 23, 6. lethargicorum remedia 20, 13. 20. 48. 51. 87. 90. 22, 15. 23, 40. 75. 24, 16. 23. 38. 26, 72. 28, 29. 67. 29, 17. 30, 29. 32, 13. 38. 41. 36, 11.
Leucacantha herba 27, 98.
Leucachates gemma 37, 54.
Leucadis Irinum optimum 21, 19.
Leucadium vinum 14, 9.
Leucanthe herba 21, 104. ex ea medicinae 22, 18.
Leucanthemis herba 22, 26. leucanthemum *ib.* et 21, 6. 93.
Leucargyllion quid 17, 4.
Leuce, id est amoratia 19, 26 § 3
Leuceoron herba 26, 34.
Leucochrysus gemma 37, 44. 62.
Leucocomis punici mali species 13, 34.
Leucochrum vinum 14, 11.
Leucoenium vinum *ib.*
Leucogaea gemma 37, 59.
Leucographia gemma *ib.*
Leucographis herba 27, 78.
Leucogeus collis ubi 18, 29 § 2.
Leucoion quid 34, 32.
Leucon ardeolarum genus 10, 79.
Leuci aves altero carent oculo 11, 52.
Leucopetalos gemma 37, 62.
Leucophaeus pannus 32, 38.
Leucophoron quid 35, 18.
Leucophthalmos gemma 37, 62.
Leucostyctos marmor 36, 11.
Leucrocottae ferae descriptio 8, 30.
Leuson arbor 16, 73.
Lex a Cerere primum reperta 7, 57. leges quaedam veterum in sacris 14, 14. censoriae coenarum 8, 77. 82. 10, 71. 36, 2. duodecim tabularum 11, 58. 16, 6 17, 1. 21, 5. 28, 4. 30, 3. Papiria 33, 13. Clodia *ib* Metella 35, 57.
Lexipyretae quae 20, 76.
Libadion herba 25, 31.
Libanios vitis 14, 22.
Libanochros gemma 37, 62.
Libs ventus 2, 46. 18, 77 § 1.
Libonotus ventus 2, 45.
Libanotis herbae consideratio.

19,62. medicinae 20, 64. 21,34.
Libella instrumentum a quo reperta 7, 57. unde dicta 33, 13.
Liber pater. *Quaere Bacchum.*
Liberi, id est Bacchi pictura 36, 4 § 8.
Liberales artes servitia olim non discebant 35,36 § 8. lib. artium prima *ib.* unde dictae 14,1.
Liberi quo pulchri, boni, fortunatique gignantur 24,102. 26, 9.
Libri pumice poliuntur 36, 42. librorum superbas inscriptiones arguit 1, prol. libros thesauros esse *ib.*
Libido in somno quo compescatur 20, 26. in poculis caelari potest 33, 2. libidinum tabellae a quo pictae 35, 36 § 5. libidinis impatientia 10, 51. signum 11,94. libidinis intemperantiam coercentia24,37. 38,42.
Libonis ludi 36, 24 § 2.
Libralia pira quae 15, 11.
Libripendes unde dicti 33, 13.
Liburnicae naves 9, 5. 48. ex qua materia 16, 18.
Libycum asparagi genus, et ex eo medicinae 16, 19.
Libys pueri simulacrum 34, 19 § 4.
Liceriana pira 15, 16.
Liche arbor et ex ea medicinae 23, 69.
Lichen morbus qui 20, 2. 26, 2. 3. remedia 26, 10.
Lichenis herbae descriptio, genera, et unde dicta *ib.* et 26, 76.
Lichenae morbi, id est, mentagrae remedia 20, 2. 23. 40. 50. 84. 89. 21, 74. 85. 22, 21. 22, 32. 43. 58. 72. 23, 3. 27, 31. 35. 63. 64. 77. 79. 24, 23. 38. 56. 64. 26, 1. 10. 11. 27, 105. 28, 7. 50. 30, 10. 31, 45. 32, 27. 33, 25. 25, 50. 51. 57.
Lichen quid in equo 28, 49.
Licium medicamentum 24, 76. 12, 15.
Licium quod medicinae aptissimum 12, 17.
Licii statuarii opera 34, 19 § 17.
Licianum oleum optimum 15, 3.
Licinius Lartius 19,11. Publius quando consul 10, 2. 14,16. 30, 3. Licinii inventa 9, 80. Licinius Macer 32, 3. 5. Licinius Mucianus 3, 9. 7, 3. 8, 3. 76. 80. 9, 10. 31. 41. 12, 5. 31, 13. 16.
Liciniana propago Catonis 7,12.
Lictores fores percutiebant cum Consul domum aliquam intraturus erat 7, 31.
Lien quib. hominib. nullus11,47. quomodo totus amittatur 20,59. in medicinis usus 28, 58. lienis consideratio uberior 11, 80. liene carent sues aliquando 24, 41. 25, 20. lienis morbi remedia 11, 81. 20, 16. 24. 50. 53. 55. 59. 69. 75. 86. 90. 93. 21, 74. 76. 86. 22, 9. 15. 23. 30. 32. 40. 41. 74. 23, 16. 54. 63. 80. 24, 14. 38. 41. 58. 120. 26, 50. 27, 24. 28. 94. 109. 28, 33. 57. 29, 11. 32, 32. 34, 46. 35, 14. 35, 52. lienes lienib. mederi 28, 27. 57. 78. curandorum praecepta 30, 17. lienem cursorum extinguentia 26, 83. lienem quae extenuent 20, 13. 26. lienem absumentia 22, 73. 24, 5. 41. 80. 25, 20. 26, 48. 27, 42. 32, 11. 14. lienem emitti totum per alvum triginta quinque diebus 20, 59. ut triduo absumatur 27, 114.
Ligamimum materia 16, 68. 69.
Lignum ovo perfusum non ardet 29, 11. ligna ossea 16, 73. quo caedi debeant tempore *ib.* quae in aqua terrave diu durent 16, 79. ubi teredini obnoxia et ubi non *ib.* ligna lignis integuntur ut pretiosiora fiant 16, 84. ligni bracteae *ib.* lignum auribus sonans 24, 49. quomodo sine igne accendi possint 24, 102. lignum quae procreet animalia 11, 38.
Liguriae musti utilitas quo noscatur 14, 25. vina generosa 14, 8 § 5. 15, 8 § 4.
Ligustici herbae natura, et medicinae ex eo 20, 60. 72. quidam panacem dicunt 19, 50. 20, 60.
Ligustrum arbor 12, 51. 16, 31. 24, 45.
Lilii consideratio, natura, genera 21, 11. 39. 41. 74. lilii oleum 15, 7. 21, 1. 23, 49.
Limaces ne sata laedant 18, 61. limacis lapillus ad quid 30, 47. ossiculum 29, 36. limacis generatio 9, 74.
Limeum herba qualis 27, 76.
Limon librorum inscriptiones 1, prol.
Limoniates gemma 37, 62.
Limonia, id est beta herba 20,28.
Linus arbor et ex ea medicinae 23, 69.
Linguarum animalium consid. 11, 65. linguae morbi remedia 24, 55. 28, 51. 31, 45. linguae dissimiles trecentae 6, 5. lingua carentes homines 6, 35. carens animal 8, 37. lingua gestus sedes 11, 65. linguae animalium diversae *ib.*
Lingua bubula herba 17, 24. 24, 108.
Lingulacae herbae medicinae 25, 84.
Linearum vestium usus 19, 2 § 1.
Lini herbae consideratio 19, 1. 2 § 1. 3. 18,56. linum non ardens quod vivum vocatur 19, 4. ubi serendum 19, 2 § 1. 29, 23. lini seminis medicinae 20, 92. lina quo nigrescant 28, 16. linum Arachne mulier reperit 7, 57.
Linostrophon, id est marrubium 20, 89.
Linozostis herba quae 25, 18. 26. 74. 77. 89.
Linternum Scipionis exilium 14, 5. 16, 85.
Liothasium Napi genus 19, 25.
Liparae medicamenta 23,81. 33, 35.
Liparis gemma 37, 62.
Liparis piscis 32, 53.
Lippitudinis remedia 20, 40. 23, 81. 25, 91. 92. 27, 80. 28,5. 7. 9. 14. 17. 27 (2). 33. 47. 29, 38. 32, 24. lippitudo infantium quo tollatur 29, 11.
Lirare quid 18, 49 § 3.
Lirinum unguentum sive oleum, et eius medicinae 21,11. 23, 49.
Literarum inventores 5, 13. 7, 57. litterae quo a musculis tutentur 27, 28. literae adulterarum quae non semper legi possint, ex quo succo 26, 39. literae Aegyptiae 36, 14 § 2.
Lithizontes gemmae 37, 25.
Lithosphernum herba mira 27, 74.
Livianum aes unde 33, 57.
Livia Augusta 37, 10. cristallum in Capitolio dicavit *ib.* ei. de gallina mirum 15,40. ei. ex ovo augurium 10, 76. L. charta 13, 23. L. foecunda antea, cum Augusto sterilis 7, 11. L. porticus et in ea vitis maxima 14, 3. ficus qualis 15, 19.
Liviae Rutilii senecta 7, 49.
Livius M. consul quando 29, 6.
Livium historicum taxat 1, prol. cf. 3, prol. et 23.
Livoris remedia 20,87. 22,69.74.
Lix quid 36, 69.
Lobae, milii culmi 19, 18 § 3.
Locorum muliebr. cons. 11, 84.
Locorum mutatio utilis longo morbo 28, 14. loca naturam interdum mutant 16, 59. loci mutatio plerumque prodest 17, 12. locorum vis 16, 33. 41. 47. 50. 59. 79. 17, 2. 37 § 5. 18, 10 § 6. 20 § 1. 51. 21, 40. 24, 110. 25, 110. 26, 1. 2. 2, 99. 16, 59. 2, 111. 3, 9. 4, 26.
Locupletes qui et unde 18, 3. 33, 47.
Locustarum terrestrium consid. 11, 35. visu carent 11, 52. oculi quales 11, 55. locust. infestatione oppida derelicta 8,43. loc. mirae magnitudinis 9, 2. locustarum cibo tantum viventes homines 6, 35. 7, 2. locustas avertentia 37, 40.
Locustarum piscium consideratio 9, 50. 74. 32, 53. polypo inimicae 9, 88. crustis teguntur 9, 14. senectutem exuunt 9, 50. ear. coitus 9, 74. locustae quaternorum cubitorum 9, 2.
Loligo piscis volitans 9, 20. 44. 45. 18, 87. 32, 6. tempestatem praedicit 18, 87. ei. magnitudo 9, 48. coitus et partus 9, 74. 71.
Lolium 18, 46. 22, 77.
Lollii Paulina Caii Imperatoris matrona ac eius ornatus 9, 58.
Lollius cur infamatus 9, 58.
Lomentum et ex eo medicinae 22, 69. ad pingendum aptum 33, 57. ex ceruleo *ib.*
Lonchitis herba quae 25, 88. 26, 48. 73.
Longae vitae homines 4, 26. 7, 2.
Lophon statuarius 34, 19 § 34.
Loquela carentes homines 6, 35.
Lora vinum quomodo fiat 14, 11.
Lorica a quo reperta 7, 57.
Lotapea Iud. 38, 2.
Lotus herba, quae faba Graeca 24, 2. 16, 53. 22, 27. 26, 90. 14, 19 § 3.
Loti arboris scapus radixque 13. 32. baccae 15, 29. non sentit cariem aut vetustatem 16, 78. vetustissima Romae 16, 85. 86. Loti sex ingentis pretii et aetatis Romae 17, 1. Loti arboris laus 21, 17.
Lotometra herba qualis 22, 28.
Lucana vina 14, 8 § 6.
Lucani scarabaeorum gen. 11,34.
Lucae boves cur dicti 8, 6.
Lucernarum fungi quid praesagiant 18, 84. Luc. luminibus apta 25, 74. Luc. odor abortus causa 7, 5.
Lucernae pisces 9, 43. 32, 53.
Lucifer stella qualis 2, 6.
Lucilius scr. 8, 74.
Lucilius primus condidit styli nasum 1, prol. de pavimentis 36, 61.
Lucina dea 16, 85.
Lucos religiosos succidi qualiter permissum 17, 47.
Lucinius Calvus orator 7, 50.
Lucius Porcius cos. 2,29. Iunius quando cos. 15, 1. Piso potator maximus 14, 28. *Quaere Piso.* L. Sicius Dentatus. *Quaere Sicius.* L. Papirii praetoris sententia fata pro muliere, quae decimo quarto mense post obitum mariti peperit 7, 4. *Vide Papirius.* L. Caesar censor 14, 16. Plotius proscriptus unguenti odore proditus 13, 5. *Quaere Plotius.* Lucius Balbus cos. 2, 89.
Lucorum quorundam reverentia 12, 2.
Lucretiae nulla decreta statua 34, 13.
Luctatius Qu. clypeos ubi dicaverit 35,4. Minervam dicat 34, 19 § 16.
Luctus et tristitia cibo mollitur 22, 51.
Lucullo quid Samosatam oppugnanti acciderit 2, 108. ei. villa sine agro 18, 7 § 1. primus cerasum in Italiam vexit 15, 29. contra Mithridatem victoria *ib.* quot cados vini Graeci divisecrit 14, 17. Apollinem Capitolinum unde Romam advexerit 4, 27. amatorio periit 25, 7. L. victoriae 26,9. signa multa Romam advexit 34, 17. ex Apollonia oppido Apollinem transfert 34, 18. duobus talentis picturam emit 35,40 § 24. signum Felicitatis locat 35, 45. Luculli marmor 36, 8. epulanti manus a servo in cibis retrahitur 28, 14. quid de polypo 9, 48. Xerxes togatus appellatus 9, 80.
Ludius pictor 35, 37.
Ludorum gymnicorum repertores 7, 57. funebres quis invenerit *ib.* sacrorum victores coronabantur 16, 4. lud. sacr. in Circo consuetudo 21, 5. ludorum genera plura, et eorum repertores 7, 57.
Lumborum morbi remedia 20, 4. 13. 15. 19. 20. 21. 39. 42. 44. 46. 50. 51. 52. 59. 73. 75. 87. 21, 83. 92. 96. 22, 9. 18. 29. 42. 74. 75. 23, 14. 24, 20. 49. 86. 26, 66. 27, 45. 54. 28, 17. 27. 28. 56. 30, 18. 34, 50. 35, 50. 51.
Lumbrici omnes oculis carent 11, 53. quibus sint nationibus 27, 120.
Lunaris rationis consideratio 18, 75. Lun. annus apud Aegyptios qualis 7, 49.
Lunae consideratio, natura, motus, effectus, miracula 2, 6. lunae infinitae secundum quosdam 2, 1. lunae amore Endymion cur captus fingatur 2, 6. a sole lucem accipere *ib.* lunae macula quid et unde *ib.* lunae eclipsis causa quae *ib.* luna cur non in quavis oppositione obscuretur 2, 7. supra lunam omnia pura luceque plena 2, 8. lunam maiorem esse quam terram *ib.* lunae defectus inventor 2,9. lunâ obscuratâ cur aera pulsaverint *ib.* lunae defectus quando fiant 2, 10. lunae coitus quid *ib.* lunae eclipsis aliquando ipsa et sole super terram existentibus *ib.* lunam minorem esse aliis stellis errantib. 2, 11. lunae motus augmentum decrementumque 2, 11. 16. intra quatuordecim partes solis semper occulta est 2, 11. in zodiaco motus 2, 13. luna tantum in geminis bis coitum facit 2, 15. prima et nova quo in signo eodem die videatur *ib.* lunae color qualis 2, 16. plures quando simul visae 2,32. in terris influxus 2,41. augmenti decrementique causa in conchis *ib.* et 2,102. motus marium causa 2, 99. lunae potestas in rebus 2, 98. 99. lunae observatio 22, 72. 23, 17. 24, 6. 28, 5. 63. 32, 14. 37, 56. lunae sidus rerum esse spiritum 2, 102. lunae vim quae sentiant *ib.* et 104. luna foeminum sidus 2, 104. luna sub terra existente, sata odore minuuntur 19, 34. lunae ratio in lignis caedendis habenda 16, 74. crescente, frumenta grandescunt 18, 73. 75. silente quae serenda sint 18,74. decrescente quae agenda 18,75. lunae ad opera peragenda leges *ib.* crescens, decrescens, plenaque quomodo cognoscatur *ib.* lunae praesagia ad temporis

dispositionem 18, 79. lunae dierum observatio a quibus 16, 95. 18, 79. lunae silentis tempus ad quid 16, 74. decrescente stercorandi agri 18, 75. observatio in insitione, religionis causa 17, 24. in satione raparum 18, 35. in seminando 18, 55. interlunio ac plenilunio quae fiant 18, 68 § 3. lunae status quando nocuus 18, 69 § 5. luna ubi raro videatur 6, 24. lunam contra non mingendum 28, 19. luna conchi augescunt 9, 6. plenà cancri pinguescunt 9, 48. lunae gemma 37, 67.
Lupercorum sacerdotum habitus 34, 19 § 24.
Lupini leguminis consid. 18, 36. semper se ad solem vertit *ib.* 18, 67 § 1. lupini usus communis quadrupedum et hominum 18, 10 § 2. caulis qualis 18. 10 § 5. folia decidunt *ib.* fimus optimus 17, 6. 47. 29, 11. lupino formicae avertuntur 17, 47. lupinus quo maceretur, ut homini in cibo sit 18, 36. puerorum remedium in ventribus *ib.* ubi serendus 18, 46. lup. oleum 15, 7. 23, 49. medicinae 22, 74.
Luporum consideratio 8, 34. oculi splendentes 11, 55. dexter dens caninus ad quid 11, 63. veneficia 28, 44. in medicinis usus 28, 47. 49. 58. 59. 62. 66. 67. 77. 78. ubi non sint 8, 83. lup. iecur equinae ungulae simile 28, 81. lup. vestigiis equi rumpuntur *ib.* et plura. lupi homini viso vocem adimunt 8, 34. ubi maxime proveniant *ib.* in quos vertantur homines *ib.* caudae amatorium inesse *ib.* quo coeant tempore *ib.* in fame terra vescuntur *ib.* luporum augurium *ib.* lupi cervarii quales *ib.* lupi cervarii insatiabiles 11, 79. luporum lapilli in vesica 11, 83. luporum ubi cum hominib. societas 10, 10.
Lupi piscis astus 32, 5. cum mugili inimicitia 9, 88. ei. consideratio, natura, etc. 9, 28. 31, 43. bis anno parit 9, 74. lanati appellati 9, 28. ubi optimi 9, 79.
Lupus herba quae 21, 50.
Lupi araneorum genus 11, 28.
Lusciosorum remedia 23, 63.
Lusciniae avis consideratio, natura, cantus 10, 41. Graece Latineque loquentes 10, 59. candida 10, 43.
Lusitana cerasa 15, 30.
Lustri publici consuetudo 28, 5.
Luteus color in nuptiis 21, 22.
Luteae violae descriptio 21, 76.
Lutea herba qualis 33, 26.
Lutei aedificii repertor 7, 57.
Lutrae 8, 47. 32, 53.
Lux sonitu velocior 2, 55.
Luxatis, id est, membra a suo loco amota habentibus, utilia 20, 26. 65. 67. 84. 21, 75. 89. 22, 15. 23. 33. 34. 52. 68. 23, 3. 37. 44. 46. 77. 24, 38. 50. 72. 92. 112. 120. 26, 75. 27, 24. 28, 4. 37. 70. 29, 9. 31, 45. 36, 57.
Luxuriam adversus fraudem muniri decet 37, 76. luxuria mater quid pariat 9, 60. exempla 9, 58. maxima in auro et argento 33, 49. luxuriam Asia misit in Italiam 33, 53. lux. multa variavit 33, 6. luxus exprobratio 5, 1. 12, 1. 2. 13, 4. origo 16, 84. luxus causa quae fiant *ib.* et 33, 49. luxui omni deditissimus M. Apicius 9, 30. *Vide Apicius.* luxus luxuriaeque reprehensio 16, 84. 22, 3. 56. 32, 21. 9. 30. 53. 56. 64. 33, 1. 14. 49. 36, 1. 24 § 2.
Lycaon fera 8, 52.
Lycaonum gentis inventa 30, 45.
Lycaeo Iovi humana hostia sacrificant 8, 34.
Lyceas scriptor 36, 19 § 1.
Lychnis rosa 21, 10. lychnis agria 25, 80. lychnis flos 21, 39.
Lychni pensiles aerei 34, 8.
Lychnitis herba 25, 74.
Lychnites marmor 36, 4 § 2.
Lychnitis gemma 36, 19 § 4. ex ea vasa potoria 37, 30.
Lyciae mira platanus 12, 5. cedrus 16, 59. narcissus 21, 12. crocum 21, 17.
Lycophthalmos gemma 37, 72.
Lycopsos herba 27, 73.
Lycos aranei genus 30, 18.
Lycus medicus 20, 83. 31, 14.
Lydi Pelasgos pellunt 20, 74.
Lydiae ficus 15, 19. thus 16, 62.
Lydios modulos quis invenerit 7, 57.
Lydius lapis 33, 43.
Lygdinus lapis 36, 13.
Lygon arbor 24, 38.
Lymphationes nocturnae quo tollantur 34, 44.
Lymphatici quo homines fiant 24, 102. eorum remedia 25, 24. 28, 63. 30, 24. 37, 12. 15.
Lyncei fabula unde sumta 2, 15.
Lyncis consideratio 8, 33. 54. 57. 11, 107. 37, 13. 28, 32.
Lyncurium gemma 37, 11 § 1. lyncurium 8, 57.
Lyros herba 23, 80.
Lysandri regis somnium 7, 30.
Lysiae statuarii opera 36, 4 § 10.
Lysimaches sacerdotis simulacrum 34, 19 § 15.
Lysimachia herba 25, 35. eius medicinae 26, 82. 87. 93.
Lysimachus gemma 37, 62.
Lysimachi regis canis 8, 61. Lysimachus cum leone inclusus 8, 21.
Lysippus pictor 35, 39.
Lysippi statuarii opera 34, 14. 18. 19. 19 § 6. 7, 38.
Lysistratus statuarius 34, 19.
Lyson statuarius 34, 19 § 34.
Lytta vermis 29, 32.

M.

Macedonia quando ficorum habeat copiam 16, 41. Macedoniae pix qualis 16, 23. adamas 37, 15. gemmae 37, 66. cerasa 15, 30. saliunca 21, 19.
Macelli vectigal maximum Romae 19, 19 § 2.
Macis arbor 12, 16.
Machlis fera 8, 16.
Maciem inducentia 11, 118. 24, 30.
Macula, id est telicardios gemma 37, 68.
Maculae corporis quomodo tollantur 20, 50. 51. 23, 58. 27, 2. 28, 28. 29. 36, 33. maculas e facie tollentia 20, 4. 28, 50. 30, 10.
Madon vitis genus 23, 16. herba quae 25, 37.
Maecenas 7, 46. 52. 8, 68. 9, 8. 19, 57. 37, 4. 34, 8. *Cf. Moec.*
Maenadum simulacrum 36, 4 § 5.
Maenomenon mel quod 21, 45.
Magica fraudulentiss. artium omnium 30, 1. Magicae auctoritas maxima *ib.* prima origo ex medicina *ib.* Magica fere in orbe toto 30, 2. in Perside orta *ib.* species plures 30, 8. Magica a quibus in nostro orbe 24, 99. Magicae herbae plures *ib.* Magicae vis 26, 9. 28, 27. 37, 54. derizio 26, 9. 28, 66. Magicae artes quibus impediantur 25, 79. 28, 27. Magicae vanitatis redargutio 37, 37. 40. 56. 60. 28, 25. 27.
Magi quibus utantur herbis 21, 36. 38. 24, 102. 25, 80. Magorum veneficiis quo resistatur 28, 23. 36, 32. Mag. superstitio 22, 29. circa verbenacam insania 25, 59. quib. in Axinomantia utantur 36, 34. Mag. astus 29, 12. Magi plures vetustissimi 30, 1.
Magides quae 33, 53.
Magiriscia quae 33, 55.
Magistratus Romanorum betulla arbore virgas faciunt 16, 30. magistratib. quo anno Roma carnerit 16, 85. magistratuum adspectu capita aperiri cur institutum 28, 17.
Magmata unguenti feces 13, 3.
Magnanimitatis exemplum 7, 26.
Magnetis lapidis consideratio 36, 25. ferrum ad se trahit 30, 1. vitri liquorem 36, 66. cum adamante discordia 37, 15.
Magnitudinis mirae homines 6, 35. magnitudinis corporum causa 2, 80. magnitudinis humani corporis consideratio 7, 16.
Mago scriptor 17, 11. 16. 19. 30. 18, 5. 7. 23. 21, 68.
Magydaris herba 19, 15.
Maiae cancrorum genus 9, 51.
Maiani horti 35, 33.
Malache malvae genus 20, 84.
Malachra arbor 12, 19.
Malagmatum, id est fomentorum dura mollientium usus 24, 32. 38. 58.
Malae nulli praeter hominem 11, 60. malae membri descr. 11, 58.
Malas sculptor 36, 4 § 2.
Maldacon 12, 19.
Malicorium quid 23, 57.
Malina quae dicatur 15, 12.
Malleolus vitium quid et unde dictus 17, 35 § 3.
Malobathri arboris consideratio 12, 59. medicinae 23, 48.
Malope malvae genus 20, 84.
Maltha qualiter fiat 36, 58. mirum 2, 107.
Malorum arborum consideratio 15, 14. mali cotonei consid. 15, 10. mala quae proprie dicantur fructus arborum 15, 11. malus Assyria qualis 12, 7. Medica *ib.* malorum omni genere vinum faciunt 14, 19 § 3. mali Punici consid. 13, 34. mala poma quomodo serventur 15, 18 § 1 et 2 et 4. m. succus qualis 15, 33. odor *ib.* malus quae loca amet 16, 30. folia mucronata 16, 38. quando germinet 16, 41. quo tempore semen efficiat 16, 46. facile fructum perdit *ib.* quae bifera 16, 50. celerrime senescit, tuncque deteriorem fructum fert 16, 51. vita brevis 16, 90. 17, 20. insitio 17, 24. quo platanda vel serenda tempore 17, 30 § 7. mala ferentium medicinae 23, 54. malorum genera plura, et ex eis medicinae 23, 55. mali Punici genera et medicinae 23, 57.
Malum terrae herba 25, 54.
Malum nullum sine aliquo bono 27, 2. malis bona paria non esse 7, 41. mala non monstranda aliis 25, 7.
Malus navis a Daedalo repertus 7, 57.
Malundrum 26, 24 § 3.
Malvacei caulis rosa 21, 19.
Malva herba 19, 22. 52. 20, 84. malvae terram pinguem faciunt *ib.* succus contra apium morsus 21, 45.
Mamilius scr. 18, 42.
Mammarum consideratio 11, 95. ut virgini perpetuo stent 28, 77. 25, 95. cohibentia 27, 53. mulierum ne crescant 25, 95. 28, 77. 32, 46. mammam virilem et muliebrem habentes 7, 2. mamm. mulierum remedia 20, 53. 21. 84. 22, 58. 71. 23, 41. 54. 77. 24, 21. 23. 26, 90. 27, 14. 40. 104. 116. 28, 21. 32, 46. 36, 27. 31, 32. duritiam emollientia 20, 36. 44. 28, 37. 32, 21. turgentibus medicinae 20, 51. 23, 10. inflammationes tollentia 20, 84. 23, 31. doloribus post partum remedia 21, 77. 90.
Mammillanae ficus unde dictae 15, 19.
Mammosa pira 15, 16.
Mamurra Romanus quis, et eius domus 36, 7.
Mana 29, 14.
Mandragorae *herbae* consideratio 25, 94. usus et medic. *ib.* et 26, 12. 60. 66. 74. 87. 88. 90.
Mangones quo pubertatem iuvenum inhibeant 21, 97. 24, 12. 32, 47. Mangones gemmarum 37, 76. Mangonum cura 24, 22.
Manicon quid 21, 105.
Manilii Cornuti morbus qualis 26, 3. Marii legatus 33, 6. senator 10, 2. Man. Cn. ex Asia triumphus 34, 8.
Manius eques Romanus brevis staturae homo 7, 16.
Manilius consul quando 27, 105. 25, 4.
Manlius servus 35, 58. Manlius mathematicus 36, 15 § 6. Manlius quid Romam attulerit 37, 6. Manlius natus caesa matre 7, 4. Manlius primus Carthaginem ingressus *ib.* Capitolini fortitudo et gesta 7, 29. Manlii Torquati interitus 7, 54.
Manius Martius aedilis plebis frumentum populo donat 18, 4.
Manos piscis genus 9, 69.
Mantichorae ferae descriptio 8, 39. 46.
Manubria rusticorum ex qua materia 16, 84.
Manus animalis consideratio 11, 99.
Manuum morbi remedia 21, 87.
Mapalia scirpis tegi 16, 70.
Mappae lineae non ardentes 19, 4.
Marathrum herba 21, 30. 8, 41.
Marcellus consul 2, 9. M. quoties dimicaverit 7, 25. M. theatrum ubi Romae 7, 36. quid erga Archimedem mathematicum 7, 38. Marcello quum periit iecur in extis defuit 11, 73. Syracusas urbem capit 7, 38. M. Vectii prodigium 17, 38. Augusti nepos, et eius aedilitas 19, 6. Octaviae filius quid Apollini consecrarit 37, 5. Marcelli theatri dedicatio 8, 25.
Marcion scr. 28, 7.
Marcus Agrippa temulentus aliquando 14, 28.
Marcus Acilius consul 2, 57.
Marcus Seius quando aedilis 15, 1.
Marcus Curius. *Vide Curius.*
Marcus Valerius 15, 38.
Marci Crassi laurea *ib.*
Marci Tullii equitis Rom. statura 7, 16.
Marcus Herennius cos. 19, 15.
Marcus Ant. *Quaere Antonius*
Marcus Ludius pictor 35, 37.
Marci Othonis inventum 13, 4.
Marculi repertor 7, 57.
Mareotidae uvae 14, 4 § 8.
Mare concussum sedantia 37, 59. mare quid e se pellat 36, 34. nausea quomodo arceatur 27, 28. maris afflatus quibusdam locis noxius 7, 2. tempestatum signa plura 18, 79. 85. dii plures 36, 4 § 7. aqua salubris 31, 33. maris aqua vina condiunt

aliqui 14, 24. maris fruticum consideratio 13, 48. maris mira 32, 1. mari nihil violentius 32, 2. quando halcyonum foeturae sternatur 2, 47. navigare coegit avaritia 2, 48. cur non crescat accessu tot fluminum 2, 66. mare quoque terrae motum sentit 2, 83. quibus locis recesserit 2, 87. quas terras irruperit 2, 89. 92. accessus recessusque qua ratione fiant 2, 99. maris miracula plura 2, 101. mare cur salsum 2, 103. quo tempore dulce visum 2, 104. ubi altissimum 2, 105. maris aqua gravior dulci 2, 106. mare subeuntia flumina *ib.* mare oleo tranquillatur *ib.* urinantium consuetudo *ib.* in alto non cadunt nives *ib.* maris animalia maxima 9, 1. mare habet quicquid in natura reperitur *ib.* et 9, 72. maria canis exortum maxime sentiunt 9, 25. maris saevitiam praesagientia 9, 51. 18, 79. 87. marinae divitiae 9, 53. mare quando tranquillum 10, 47. maritima terrestribus notiora 32, 53. marinae aquae proprietates plures 2, 106. marina animalia venenata 9, 72. marini homines 9, 4. 32, 53. marina praelia inter beluas 9, 5. marinorum veneni remedia 23, 64. marinum olus 32, 31. marinus vitulus qualis 9, 15.

Margae terrae genus 17, 4.

Margaritarum consideratio, luxus, pretia, etc. 9, 53. 54. copia ubi 6, 28. 9, 54. margaritarum insula Tylos 6, 32. marg. in herbis quibusdam 27, 74. ingentia pretia 9, 58. aceto resolvi *ib.* luxus notatur 9, 53. 56. Indicus maxime mittit oceanus 9, 54. 36, 9. Britannicae 9, 57. margaritae quomodo colorem perdant 9, 54. 56. crassescunt senecta 9, 54. 55. pedibus calcantur 9, 56. margaritiferae conchae 32, 54.

Mariamnum aes 34, 2.

Marianus Valerius praetor 19, 1.

Mariana sodalitia 36, 24 § 8.

Maria referta sylvis quae 13, 48.

Marisca ficus 15, 19.

Mariscon iunci genus 21, 69.

Maritorum erga coniuges suas scitu dignum 32, 18.

Mario Gratidiano dicatae statuae 33, 46. 34, 12.

Marius C. varicem stans sibi extrahi passus est 11, 104. ei. villa ubi 18, 7 § 1 ex Rhodano fossa 3, 5. de Iugurtha triumphus 29, 8. M. filius aurum e Roma Praeneste detulit 33, 5. Marii C. cadaver erutum 7, 55. Cimbrica victoria et usus cantharorum 33, 53. primus aquilam legionib. Romanis dicavit 10, 5. consul 2, 34. 7, 49. 10, 17. cum immolaret iecur defuit in extis 11, 73.

Marmarus magus 30, 2.

Marmaritis herba qualis 24, 102.

Marmor Numidicum Sinnadicumque 35, 1. 36, 8. marmoris mira aedificia 36, 2. marmor quis primus Romae in publicis operibus ostenderit *ib.* scalpendo qui primo inclarnerint 36, 4 § 1. ubi nobile 36, 4 § 2. sculpi ante picturam ac statuariam repertum 36, 4 § 3. artifices nobiles plures 36, 4 § 1. statuae plures *ib.* columnae in templis 36, 5. secandi in crustas inventum 36, 6. 9. genera et colores 36, 5. 11. marmore quidam vina condiunt 14, 24. marmora in lapidicinis crescere 36, 24.

Maroneum vinum nobilissimum 14, 6.

Marrubii herbae consideratio, natura, medicinae 20, 89. eo vina conficiunt 14, 19 § 4.

Marrucinae ficus nobiles 15, 21

Marrucini agri prodigium Neronis tempore 17, 38.

Marsici belli signum et omen 15, 36. 8, 82. causa 25, 21. Marsorum contra serpentes vis 21, 45. 28, 4. 6.

Marsyas Lydorum dux 3, 17 pictura 35, 36 § 5. ubi et in qua arbore suspensus 16, 89. Marsyae adempta corona 21, 6.

Martia Rom. aqua qualis 31, 24.

Martia icta fulmine 2, 52.

Martis circuli siderisque consideratio 2, 6. Mar. stellae motus, exortus, occultatio 2, 12. 13. 15. color 2, 16. Martis simulacrum 34, 19 § 32. 36, 4 § 7. ultoris templum 34, 40. Martis filius 7, 57. 58.

Martion medicus 28, 7.

Mart. Picus quid cum Paeonia herba 25, 10. de herba quadam mirum 27, 60. *vide Picus Martius.*

Martii Q. censura 26, 4. M. Qu. Scipionum ultor 35, 4. Appias aquas Romam ducit 36, 24 § 9. Rex praetor 31, 24. consul 2, 31.

Martii campi obeliscus 36, 15 § 6.

Martius consul 2, 58.

Martius L. consul 2, 85. ei. caput arsit 2, 111. ei. divinitas 7, 34.

Martius Philippus censor 7, 60.

Marum arbor qualis 12, 53.

Mares foeminis fortiores praeter pantheras et ursos 11, 110. mares in quibus animalibus non reperiantur 9, 23. mares praestant pondere 7, 18. marium cadavera supina fluitant, foeminarum prona *ib.* mares qua ratione concipi possint 18, 77 § 1. 25, 18. 54. 26, 63. 91. 27, 40. 42. 100. 28, 77.

Marsaris uva quae 12, 61.

Masinissae regnum 5, 9. post octuaginta sex annos genuit 7, 12. ei filius Metymathnus *ib.* quot annis regnaverit 7, 49.

Maspetum quid 19, 15.

Massaris herba 23, 5.

Massica vina nobilissima 14, 8 § 3.

Massiliae patera ex vite 14, 2. vina *ib.*

Massiliense siser optimum 20, 18.

Massurius augur 10, 8. 7, 4. 44. 15, 38. 40. 16, 30. 86. 18, 37.

Mastices herbae consideratio 12, 36. lentiscum quidam vocant 14, 25.

Mastos herba qualis 26, 92.

Masurius scriptor 7, 4. 16, 30.

Materia quo caedenda tempore 18, 75.

Maternae reverentiae exemplum 8, 64. mat. amoris exempla 8, 25. 66. 68. 80. 82. 9, 7. 10, 14. 51.

Matius Cn. eques Romanus 12, 6. 15, 15.

Matricis remedia 27, 60.

Matrimonii fidei exemplum 8, 5. 35. 46. 9, 7. 10. 52. 7, 2. 35. 36. matrimonium nescientes homines 5, 8.

Mausolus Cariae rex, et eius sepulcrum 36, 4 § 9. quo anno obierit 36, 6. ei. Artemisia uxor 25, 36. 36, 4 § 9. domus qualis 36, 6. Mausoleon sepulcrum a quibus factum 36, 4 § 9. ex qua materia 35, 49.

Maxillarum morbi remedia 21, 87. 23, 33. 63. Maxillarum consideratio 11, 60.

Maxillares dentes 11, 63.

Maximus pictor 35, 36 § 1.

Mechopanes pictor 35, 40 § 31.

Meconium quid 28, 23. 27, 93. 20, 76. 19, 38. Meconii remedia 23, 18. 23. 29. 40. 20, 80.

Meconites gemma 37, 63.

Medea herbarum perita 25, 5. ei. frater ubi interfectus 3, 30. ei. quadrigarum simulacrum 34, 19 § 7. picturam Caesar Veneri dicat 35, 9. 36 § 2. pictura imperfecta 35, 40 § 41. Medea quibus pellicem excusserit 2, 109.

Medea gemma a Medea reperta 37, 63.

Medica malus 12, 7. 15, 14. herba 18, 43.

Medicae res paratae natura sunt 24, 1.

Medicamenta mala quo tollantur 20, 40. quibus nocere non possint 25, 67. 79. 80. 32, 16. medicamenta si forte in mensa ponantur non prodesse 28, 5. medicamenta noxia ne noceant 28, 27. 30, 24. 34, 44 Medicamentaria a Chirone reperta 7, 57. medicamina ubi quaerenda 22, 56. quando iis non utendum 25, 53.

Medicina unde nata 24, 1. non tam praebentes quam reperientes prosunt 28, 1. ei. usus, et ex quibus esse debeat 22, 56. med. ex fraudibus hominum 24, 1. imperat Imperatoribus *ib.* vera in coenis quotidianis *ib.* antiqua quae 25, 6. nulla artium inconstantior 29, 1. nova 26, 7. medicinae auxilia communia quae *ib.* medicina, abstinentia et fames 28, 14. 22, 66. medicinae ab animo hominis pendentes non omittendae 28, 14. ab oraculis petitur 29, 1. optima quae 28, 14. a Diis inventa 29, 1. praemia ingentia 29, 4. ex ea magica nata est 30, 1. utraque pariter efflоruerunt 30, 2. plures ab animalibus repertae 8, 41. animalium ex membris 28, 1. a quo reperta 7, 57. Romani damnaverunt 29, 6. medicam rem prisci non damnabant, sed artem 28, 53. luem morum induxit 29, 8. Graeci autores recensentur 29, 2. medicinae fidem fieri abrogasset magica vanitas 26, 9. medicinae longe nascentia non placent 22, 56. medicinae prodigia 36, 68. an valeat per incantamenta 28, 3.

Medicorum crudelitas 28, 2. medicorum literae inspiciendae non perdiscendae 29, 7. medicorum summus Hippocrates quomodo honoratus 7, 37. omnium clariss. Asclepiades *ib.* medicorum studium non in verbis et garrulitate 26, 6. priscorum diligentia 23, 60. excellentes plures 7, 37. medicos arguit Plinius 34, 25. medici veteres plures 29, 1. medici periculis nostris discunt, et hominem occidisse summa impunitas 29, 8. medico cuique statim creditur *ib.* medicorum turba se perisse, monumenti inscriptio 29, 5. Aegyptii quales 26, 3. medici cuique venalem vitam promittunt 24, 1. medicorum inter se contrarietas 20, 32. 48. 26, 6. 7. medicorum consuetudo arguitur 22, 56.

Medion herba qualis 27, 79.

Medullae consideratio, usus, medicinae 28, 39. medullae arborum 16, 42. 17, 35 § 1. medullae effectus, et ex quibus optima *ib.* medullae in medicinis usus 28, 50. 58. medullae consideratio 11, 86. medulla quae careant 7, 18.

Megabyzi sacerdotis pictura 35, 36 § 16. 40 § 28.

Megalium unguentum 13, 2.

Megaris excidium praedictum oraculo 16, 76 § 2.

Megasthenes scriptor in India 6, 21. 22. 24.

Meges quis 32, 24.

Mela Pomp. 19, 33.

Mel corpora conservat 7, 3. mellis probatio 11, 15. qua ratione extrahatur *ib.* quod auribus utilissimum 29, 39. mellis, in quo sint apes immortuae, in medicinis usus 30, 20. 22. ei. natura qualis et unde 11, 12 — 15. venenatum ubi nascatur, et eius remedia 29, 31. 32, 16. quis primus cum vino miscuerit 14, 6. cum aceto mixtum, oxymel 14, 21. venenatum unde 21, 44. venenati remedia 16, 8. insanum faciens 21, 45. quod muscae non attingant 21, 46. mel a putredine servat 22, 50. mellis natura qualis *ib.* mel quibus noceat *ib.* despumati utilitas in medicina 22, 51. mella a quo reperta 7, 57. quae optima 11, 13. 14. quomodo probentur 11, 15.

Mela, equestris ordinis vir, qualiter et quo se peremerit 19, 33.

Melamphyllum herba 22, 34.

Melampodis divinatio, atque inventum 25, 21. 7, 34. ei. filiae sanatae 25, 21.

Melampodion *ib.*

Melampsythium passi genus 14, 11.

Melanaetos aquilarum genus 10, 3.

Melancholicorum remedia 20, 26. 36. 84. 21, 89. 23, 28. 28, 29. 33. 67. 25, 24. 27, 105. melancholiae insanae remedia 22, 64.

Melancoryphi aves 10, 44. 79.

Melancranis iunci genus 21, 69.

Melandrya pisces 9, 18.

Melania herba 26, 89.

Melaniarum remedia 24, 29.

Melanthemon herba 22, 26.

Melanthion, id est Git 20, 71.

Melanthius pictor quibus usus coloribus 35, 32. ingenti pretio didicit 35, 36 § 8.

Melanurus piscis 32, 53.

Melappia poma 15, 15.

Melaspermon, id est Git 20, 71.

Meleager Alexandri dux 35, 47. Meleagri pictura 35, 36 § 5. tumulus 37, 11 § 1.

Meleagrides aves *ib. et* 10, 38.

Melianthum 21, 38.

Mel frugum panici genus 22, 63.

Melicembales pisces 32, 53.

Meliceridum morbi remedia 20, 86. 21, 87.

Melichloron gemma 37, 73.

Melichrysus gemma 37, 45.

Melichrota gemma 37, 73.

Meliloti herbae natura et medicinae 21, 87. 29. 41. 37. 15, 7.

Melimela unde 15, 15. 18 § 1. melimela poma in medicinis 23, 55.

Melinum color 35, 11. 31. oleum ad quid utile 23, 54. unguentum 13, 2.

Melis animalis considerat. 8, 58.

Melissophyllon herba 21, 29. est Apiastrum, et ex eo medicinae 20, 45. eo alvearia illinuntur 21, 48. apes delectantur 21, 41. 86. ei. medicinae *ib.*

Melissus scr. 28, 17.

Melitaei canes 3, 30.

Melitena herba qualis 21, 86.

Melites gemma 37, 73.

Melitites vinum quo fiat modo 14, 11. ex eo medicinae 22, 54.

Melitites lapis qualis 36, 33.
Melius Sp. a quo argutus 18, 4.
Melligo unde ab apibus sumatur 11, 5.
Melopepones quales 19, 23.
Melothron corona 21, 29. Melothros quid 23, 16.
Membranarum animalium genera plura 11, 83. membrana ubi reperta 13, 21. membranarum maculae quo tollantur 19,41 § 3.
Membrorum fractorum remedia 20, 51.
Membrorum singulorum animalis descriptio 11, 44.
Memecylon unedonis species 15, 28.
Memnon Aethiopiae rex 6, 35. ei. regia 5, 11. statuae mirum 36, 11. in Aethiopia regia et sepulcrum 10, 38.
Memnonides aves 10, 33.
Memnonia gemma 37, 63.
Memoriae consideratio et exempla 7, 24. memoriam adimentia 37, 59. 31, 11.
Memphin circa mirae arbores 13, 19. 16, 33.
Mena servus 35, 58.
Menaechmus 34, 19 § 18.
Menander quid de allii foetore 19, 34. diligentissimus luxuriae interpres 36, 5. ei. Synaristusae 23, 81. fabulae quales 30, 2. honor 7, 31.
Menander Cariae 35, 36 § 16.
Mena piscis 32, 53. colorem mutat 9, 42. in medicinis usus 34, 9. 32, 45. 28. 31.
Mendacium nullum teste caret 8, 34.
Mendesium unguentum 13, 2.
Menaechmi statuarii vitulus 34, 19 § 18.
Menecrates 35, 85. 11, 7.
Menelai Canopus gubernator 5, 34. Menelai domus ex quibus 33, 23. imago 36, 67.
Menenii Agrippae paupertas 33, 48.
Menestrati simulacrum 36, 4 § 10.
Menius C. Latinos devicit 34, 14. quando consul *ib.*
Menodorus statuarius 34, 19 § 34.
Menogenes statuar. *ib.* § 30.
Menogenes cocus 7, 10.
Menon quas literas reperit 7, 57.
Mensarum pretiosarum insania 2, 79. 80. mensarum dotes praecipuae 13, 30. mensa quamobrem non linquenda 25, 35. mensis servata auguria et superstitiones *ib.* mensae secundae arborum fructus 12, 2.
Menstrua muliebria hortensibus mire nocent 19, 57. menstrui consideratio, natura, tempus, effectus 7, 12. 13. menstruo primo foeminarum plures morbi sanantur 28, 10. menstrua mulieris mira perticiunt 28, 23. menstrui continendi mira ratio 20, 82. menstruorum remedia 20, 54. 56. 94. 96. 21, 10. 93. 22, 9. 15. 26. 32 41. 22, 74. 23, 24. 32. 33. 53. 54. 60. 71. 80. 24, 2. 6. 34. 42. 55. 59. 65. 67. 71. 74. 92. 26, 90. 27, 36. 60. 61. 69. 79. 80. 116. 28, 77. 29, 9. 11. 34, 32. 45. 46. 35, 13. 14. 36, 37. 38. 41.
Menses citantia 20, 44. 46. 87. 89. 21, 85. 89. 94. 96. 101. 22, 30. 40. 49. 65. 71. 72. 23, 16. 63. 64. 75. 24, 11. 10. 38. 43. 50. 56. 80. 82. 92. 93. 97. 117. 120. 25, 18. 26, 90. 27, 24. 28. 87. 93. 107. 109. 113. 28, 13. 18. 21. 27. 28. 29, 30. 32, 13.
Mensurarum nomina 21, 109. inventores 7, 57.
Mens dea 2, 5. mentis sedes in homine ubi 11, 69. subtilitas 11, 77. mentis alienatio quo iuvetur 21, 89. instabilitas 24, 102. mentem turbantia 24, 47. 25, 17. 28, 27. mente commotis utilia 20, 50. 23, 16. 25, 21. 27, 60. 28, 16. 27. 31, 4. 36, 19 § 2. 21, 89.
Mentae natura, satio, etc. 19, 55. unde dicta 19, 56. ferro tangi non vult 17, 37 § 7. mentae consideratio, natura, medicinae 20, 52. generationi contraria *ib.*
Mentastri consideratio, et medicinae 20, 52. mentastri natura, satio, etc. 19, 47. mentastro vinum conficiunt 14, 19 § 4.
Mentagra morbus 26, 2.
Mentiri pudore ignorantiae 5, 1.
Mentor sculptor 33, 52. 53. 55.
Mentor Syracusanus quid cum leone in Syria egerit 8, 21.
Menti consideratio 11, 60. in supplicando tangunt Graeci 11, 103.
Mercatura a quibus reperta 7, 57.
Mercurialis herbae consideratio 25, 18.
Mercurii sideris consideratio 2, 6. 12. 13. 14. 16. Mercurius quam herbam reperit 25, 18. Mercurii simulacrum 34, 19 § 2 et 32. Bacchi nutritor 34, 19 § 27. ei. delubrum 37, 15. literarum inventor 7, 57.
Meretrix quae ditissima 36, 17 § 3. meretricis constantia ac fides 7, 23. 34, 19 § 12.
Mergi aves insatiabiles 11, 79. futura praesagiunt 18, 87. vere pariunt 10, 48. mergorum cibus 10, 66.
Meroctes gemma 37, 63.
Merois herba quae qualisque 24, 102. 26, 9.
Merops avis qualis 10, 51.
Merulae avis consideratio 10, 42. in medicinis usus 30, 19. hieme abit 10, 35. ubi albae 10, 45. bis anno pariunt 10, 74. amicae turdis 10, 95. lauro sese purgant 8, 41.
Merula piscis 32, 53. 9, 20.
Merx piscis 32, 33.
Meses ventus 2, 46.
Mesogite vinum quale 14, 9.
Mesoleucon herba quae 27, 77.
Mesoleucos gemma 37, 63.
Mesomelas gemma 37, 64.
Mesosphaerum quid 12, 26.
Mesphees rex 36, 14 § 4.
Mespilorum consideratio, genera, etc. 15, 22. 23, 73. vermibus infestantur 17, 37 § 3. mespilorum putamen quale 15, 34.
Messalinae adulterium 29, 5. 10, 83.
Messalinus consularis quo peremptus 32, 42.
Messala Val. consul 7, 60. M. orator sui nominis oblitus 7, 24. M. quid prohibuerit genti suae 35, 2. M. consul quando, et quid de pictura Carthaginis victae 35, 7. M. M. consul quando 37, 6. 7, 27. 8, 54. Messalae locus de triente Serviliorum 34, 38. M. M. Sybillis statuas instituit 34, 11. M. quo vino usus 14, 8 § 6. Messalae M. censura et in ea prodigium 17, 38. M. orator de M. Ant. quid 33, 14.
Messis consideratio 20, 36. triturario *ib.* ubi binae anno uno 6, 21.
Metallorum consideratio 33, 1. unde dicta 33, 31. metallis opes constant 35, 1. metallorum aeris consideratio 33, 57. ea quis invenerit 7, 57.
Metaponti Iunonis templum quale 14, 2.
Metella Syllae mater 36, 24 § 8.
Metellus triclinaria Scipioni vendidit 8, 74. Met. consul 7, 10. Met. Q. celer consul 2, 67. Metelli L. de Poenis triumphus 8, 6. Met. pontifex lingua impeditus 11, 65. Met. Macedoniam vicit 34, 19 § 6. Metelli L. triumphus 18, 4. Metelli aedes 36, 4 § 12. Met. Q. quot filios nepotesque reliquerit, ac de eo plura 7, 11. 45. M. pontificis senectus 7, 49.
Metendi diversitas 18, 72.
Meterana castanea 15, 25.
Metopion arbor 12, 49.
Metopion factitium oleum 15, 7.
Metoposcopi qui 35, 36 § 14.
Metrodorus medicus 20, 81. 28, 33.
Metrodori cognomen 34, 16.
Metrodorus pictor philosophusque 35, 40 § 30.
Metrodorus de memoriae arte 7, 24.
Metuentium nocte remedia 22, 32. metus felicitatem adimit 7, 41. metus vanos expellit a mente adamas 37, 15.
Metymathnus 7, 12.
Mei herbae consideratio, genera, natura, medicinae, inventor 20, 94.
Mevanatis uva qualis 14, 4 § 7.
Mezentius rex cur contra Latinos 14, 14.
Micciades sculptor 36, 4 § 2.
Miccion medicus 20, 96.
Miconii qui 11, 47.
Micropsychi qui 22, 51.
Microsphaerum quid 12, 26.
Micton scr. 28, 2.
Midae annulus mirus 33, 4.
Midae auri copia 33, 15.
Midon pictor 35, 40 § 42.
Miltiades dux 35, 34.
Milesia rosa 21, 10.
Mileti Erucae olivas erodunt 17, 37 § 7.
Miletus medicus 28, 2.
Miliariae oleae cur dictae 17, 19.
Militaris panis qualis 18, 12 § 2.
Militaris herba 24, 104.
Militaribus signis argenteus color familiarior 33, 13.
Milites fortissimi ex agricolis 18, 6. militum praemia varia 7, 29. 22, 5. 33, 10.
Milium 18, 10 § 1 et 3. 24. 66 § 2. quomodo servetur ab avibus ac vermibus 18, 45. milii semine quod vinum fiat 14, 19 § 2. milium in theriaca 20, 100.
Millefolii herbae consideratio et medicinae 24, 95. 25, 19. 26, 49.
Millepeda in medicina 30, 12.
Millepedes animal et contra eius venenum remedia 29, 39.
Milo Crotoniates qua gemma usus 37, 54. ei. fortitudo 7, 19.
Milo Clodium perimit et summa eius aeris alieni 36, 24 § 2. interitus 2, 57.
Milton, id est minium 33, 38.
Miltites lapis 36, 38.
Milvago piscis qualis 32, 6.
Milvorum consideratio 10, 12. in medicinis usus 29, 38. 30, 23. milvus ex funerum ferculis aut Olympiae ara nihil rapit 10, 12. cui inimicus 10, 95. 96.
Milvi signi coelestis exortus 18, 65 § 1.
Milvi pisces 9, 43.
Mimmuli herbae 18, 67 § 4.
Mina pondus quale 21, 109.
Minervae aedis mirum 2, 97. M. et Neptuni certamen 17, 2. M. templum in Lindo 33, 23. simulacrum 34, 19 § 1 et 3 et 14 et 15 et 16 et 33. 36, 4 § 4 et 5. Minerva cur dicta 34, 19 § 15. Gorgonis simulacrum *ib.* M. delubrum in Capitolio 35, 36 § 22. pictura 35, 37. simulacrum e coelo tactum 36, 4 § 2. aedes in Elide 36, 55. Minervae cur non immoletur capra 8, 76. Minervae sacra olea 12, 2. Minervae quae herba sacra 22, 20. Minervae argemon herba 24, 116. Minervae herba 25, 17.
Minii consideratio 33, 36. ad libros scribendos 33, 40. color 35, 12. venenum esse 29, 8.
Minora expressius naturae vim indicant 11, 1.
Minos princeps classe depugnavit 7, 57.
Mintha, id est menta 19, 47.
Minutius Augurinus quid contra Sp. Melium, et eius statua 18, 10 § 2.
Minutio P. stipes collata 21, 55.
Minyas herba 24, 100.
Minyanthes 21, 30. 88.
Miracula orbis a Plinio commemorata: Babyloniae muri 6, 30. Dianae Ephesiae templum, *quaere Ephesiae Dianae.* Iovis Olympici simulacrum, *quaere Olympii Iovis simulacrum.* Pyramides Aegyptiae 36, 16. Solis Colossus Rhodi 34, 18. Mausoli sepulcrum 36, 4 § 9.
Miracula fulgurum 2, 52. montium inter se concurrentium 2, 85. terrarum varia 2, 95. 96. insularum semper fluitantium 2, 96. multa in aquis 31, 18. invicta Q. Martii regis 36, 24 § 9. aquarum, fontium et fluminum 2, 106. variarum gentium 7, 2. de auditu 7, 22. de his qui elati revixerunt 7, 53. animalium quae advenas interimunt 8, 84. *Delphinorum 9, 6. de Echeneide 9, 41. de Phoenice 10, 2. de Diomedis* avibus 10, 61. de aspide 10, 96. de apibus 11, 18. in vino 14, 22. de prodigiosis arboribus 16, 57. 17, 38. de caprifico arbore 23, 64. mellis 21, 45. 46. herbarum 24, 99. 22, 21. serpentum 25, 55. 76. in panis sanandis 26, 60. prodigiosa circa Venerem 26, 66. circa precationes, incantamenta et sortilegia 28, 3. 6. dorcadum animalium 28, 47. de animalibus 28, 81. quarundam bestiarum 30, 53. rubri maris 32, 1. piscium 32, 3. ignium medicinae et prodigia 36, 65. miracula naturae alia in Plinio 2, 35. 38. 65. 67. 5, 1. 15. 6, 35. 8, 37. 9, 47. 74. 10, 17. 13, 32. 46. 50. 51. 14, 4 § 7. 15, 16. 40. 16, 24. 17, 14. 41. 18, 51. 70. 19, 4. 11. 23. 20, 63. 84. 21, 21. 45. 22, 20. 30. 23, 8. 64. 24, 11. 38. 41. 42. 52. 57. 72. 94. 25, 6. 9. 18. 21. 32. 35. 43. 50. 54. 55. 64. 27, 2. 60. 28, 3. 27. 29. 49. 29, 15. 24 26. 31, 46 § 2. 32, 14. 18. 19. 46. 52. 34, 48. 36, 4 § 1. 11. 14 § 2. 16. 20. 25. 27. 34. 70. 37, 27. 54. 56. 58. 59. 73. 9, 84. 86. 87 sqq.
Misenensis ager ubi Marii villa 18, 7 § 1.
Misy consideratio 19, 12. 34, 31.
Mitrax gemma 37, 63.
Mitres rex 36, 14 § 1.
Mithridates Aquilio aurum in os infudit 33, 14. ei. currus aurei argenteique 33, 54. quando a Lucullo victus 15, 29. quid circa laurum et myrtum egerit 16, 59. quo confugerit 6, 5. ei. antidoti compositio 23, 77. 29, 8. Mithridatis laus 25, 3. Mithridatem Cn. Pomp. superat 7, 27. 23, 77. Mithridatis gemma 37, 5.
Mithridatico bello ubi cives salvati 2, 96.

Mithridatia herba Mithridati reperta 25, 26. 25, 79.
Mnaseas scr. 37, 11.
Mnasitimus pictor 35, 40 § 42.
Mnasitheus pictor *ib.*
Mna pondus 21, 109.
Mnason tyrannus quis 35, 36 § 19 et 21.
Mnemosynes pictura 35, 40 § 39.
Mnesides 20, 76.
Mnesitheus medicus 21, 9.
Mnesigiton 7, 57.
Mnevidis regia 36, 14 § 2.
Modulorum musicorum species plures 7, 57.
Modus rerum omnium utilissimus 18, 7 § 4. modum servare nescit humanum ingenium 25, 54.
Moecenas Melissius triennio sibi silentium imperat 28, 17.
Moecenatis institutum ut in epulis pulli asinarum apponerentur 8, 68. Moecenatis febris 7, 52. Moecenati per annos tres non contigit somnus *ib.*
Moerica uva 14, 4 § 67.
Moeris Aegypti rex 5, 9. ei. lacus *ib.* sepulcrum 36, 19 § 2.
Moesiae ficus quales 15, 19.
Molarum versatilium consideratio ac prodigia ex eis 36, 29. lapideae ubi optimae *ib.*
Molae mulieris consideratio 7, 13. 10, 84. molam uteri rumpentia 30, 45.
Mola salsa in sacris semper 31, 42.
Molemonium herba et ex eo medicinae 26, 25.
Molere Ceres prima reperit 7, 57.
Moliturae frumentorum consideratio 18, 20 § 1.
Molliendi vim habentia 35, 56.
Moloche agria herba 20, 14.
Molochites gemma qualis, et unde dicta 37, 36.
Molon herba qualis, et ex eo medicinae 26, 19.
Molluscum tuber 16, 27.
Moluscae nuces 16, 26.
Moly herbae consideratio 25, 8. herba venenata 21, 105. contra magicas artes 25, 79.
Molybdaena herba 25, 97.
Molybditis quid 33, 35.
Monaulum quis repererit 7, 57.
Monedula sationis causas praebuit 17, 22. mon. furacitas 10, 41.
Monocerotis ferae descriptio 8, 31.
Monochromata quae 33, 39. 35, 5. 11. 34. 36 § 3.
Monopodia 34, 8.
Monstra plura 6, 35. monstruosi homines plurimi 7, 2. monstruosi partus excisi utero 7, 7.
Montes inter se concurrentes quando visi 2, 85. montibus nascentes arbores 16, 30. montes ferrum retinentes, reiicientesque 2, 98. montibus nubes existentes quid praesagiant 18, 82.
Monumenta quibus lapidibus sculpi debeant 36, 49.
Morbi novi quibus locis hominibusque peculiares 26, 1. morbos carminibus tolli 28, 5. morbi quidam dii crediti 2, 5. morb. exempla varia 7, 51. 52. morbis nihil caret 17, 37 § 1. qualiter vitari possint 20, 84. omnes quomodo pellantur 21, 55. qui asperrimi 25, 7. morbos omnes tollens 25, 9. 11. 30. 59. morbus quibus inflammetur 25, 5. morborum corporis totius remedia 25, 83. 28, 27. 30, 24. longis locorum mutatio utilis 28, 14.
Mores civiles prostravit M. Scauri aedilitas 36, 24 § 7. 2. pudicos inducentia 28, 28. diversorum exempla 7, 18.
Morion quid 21, 105. mandragorae semen 27, 111.
Morion gemma 37, 63.
Mormyrae pisces 32, 54.
Morphnos aquilarum genus 10, 3.
Mortariorum lapidum consideratio *ib.*
Mortem nunquam contingere nisi aestu maris recedente 2, 101. mors saepissime invocatur 7, 51. mortis signa plurima 7, 52. mortes repentinae plures 7, 53. mortem sponte petentes 4, 26. morti ubi non subiiciantur homines *ib.* mortem sibi inferentes iucundi doloris causa 20, 76. mortem sponte accersentes 6, 22. mortis praedictio 28, 27. mortem sibi ob terrorem consciscentes 24, 102. mortem sibi consciscentium corpora cruci bus affixa 36, 24 § 3. mori interdum optimum 25, 7. mortis quid optimum 28, 2. mors tempestiva optima *ib.* mortis causae 24, 94. 102. 25, 7. mortis signum in aegrotante 28, 17. 19. mors ex navigandi inventione 19, 1.
Mortales aeternitate deus donare non potest 2, 6.
Mortuos ad vitam herbis revocari 25, 5. mortui cum coronis efferebantur 21, 5. mortui nonnulli pro caris suis 7, 36.
Morsus bestiarum remedia 20, 48. 80. 21, 88. 21, 88. 36, 28. omnium animalium remedia 20, 100.
Morticini quid 22, 49.
Mororum arborum consideratio 15, 27. m. quando serenda plantandave sit 17, 30 § 6. succus qualis 15, 33. quae loca amet 16, 30. novissime germinat 16, 34. 41. 18, 67 § 1. cur sapientissima censeatur 16, 41. tardissime senescit 16, 51. 79. succus a medicis expetitur 16, 72. morus talea tantum seritur 17, 28. in ulmo inseri religio fulgurum prohibet *ib.* mori arb. mirum 23, 71. mora et ex eis medicinae 23, 70.
Mos. *Quaere mores.*
Mosceuton rosae genus 21, 10.
Moschion Graecus de raphano librum edidit 19, 26 § 4.
Moses magus secundum Plinium 30, 2.
Mucescere inter liquores vino proprium 14, 26.
Mucianus, *v. Mut.*
Mugilis piscis consideratio 9, 26. 67. 32, 53. ubi multitudo 9, 9. mugil et lupus pisces inter se hostes 9, 88. mugilis astus 32, 5.
Mulae mirum, et plura 30, 53. mulorum consideratio 8, 69. mulae fel non habent 11, 74. mulae calcitratus quo inhibeatur 8, 69. mulorum longa aetas *ib.* in medicinis usus 29, 34. 30, 23. 49.
Mulctatio in quibus apud veteres 18, 3. 33, 3.
Muliere excepta pauca gravida novere coitum 7, 9. mulier non cum quolibet concipit 7, 11. quamdiu pariat 7, 12. sola menstruale animal 7, 13. septima die concipere facillime creditur 10, 83. ex semetipsa concipiens 10, 84. muliebris ornatus pretiosissimus 9, 55. mulierum infirmitatum remedia 20, 9. 15. 26. 30. mulierum remedia 20, 3. 2, 48. *Quaere, Foeminarum remedia.*
Muliones culicum genus 11, 19. uvo tantum die vivunt 30, 53.
Mullea calceamenta 9, 30.
Mullus piscis in cibo inutilis 5, 10. in medicinis usus 5, 10. 32, 49. 29, 16. octuaginta librarum 9, 31. mullorum copia ubi 9, 30. expirantes versicolores 9, 31. ter anno pariunt 9, 74. lepore marino vescuntur 32, 3.
Mulsi consideratio 22, 51. 53.
Multipedae vermis in medicinis usus 30, 11. 22.
Mulus. *Quaere mula.*
Mulviana cotonea 15, 10.
Mummius L. censor 33, 18. ex Corintho miras picturas refert 35, 8. quid Romam attulerit 37, 6. Corinthum diruit 34, 6. signis urbem Romam replevit 34, 17.
Mundus qualis sit 2, init.
Municipii uva 14, 4 § 7.
Murales coronae 16, 3. 22, 4.
Muraenis piscibus ferula infestissima 20, 98. muraenae piscis astus 32, 5. 3. muraenae in luxu 35, 46. muraenae molle tegmentum 9, 14. quando capiatur 9, 24. exeunt in terram 9, 35. longi 9, 36. pinnis et branchiis carent *ib.* ova crescunt 9, 74. muraena tantum sexus foeminei quae et e serpentibus concipit, cuique anima in cauda, et quomodo extinguatur 32, 5. cum serpentibus coire 9, 39. 32, 5. muraenarum vivarium quis primus excogitaverit 9, 81. muraena et conger pisces hostes inter se 9, 88. muraenae morsus remedia 32, 20. muraenae ad quid utiles 32, 27.
Muraenae L. ludi 33, 16.
Murex piscis et eius in medicinis usus 9, 60. 41. 52. 32, 27. 44. 46. muricum pariendi tempus 9, 74. medicinae 32, 31.
Murgentina uva 14, 8 § 5.
Muria quid 31, 43. 32, 42.
Murinum inter vina ac dulcia nominatum 14, 4 § 6.
Murinum hordeum, et ex eo medicinae 22, 65.
Muros aedium Thrason primus reperit 7, 57. murus lateritius 35, 49.
Murrhina vasa minoris empta, quam fictilia 35, 46. a quo primum Romam advecta 37, 7. et plura 8.
Murtiae Veneris ara Romae 15, 37.
Murium consid. 8, 55. 76. foetus ac mira generatio 10, 84. 85. lambendo concipiunt 10, 85. praegnantes in utero parentis repertae *ib.* cur praegnantes gustatu salis fiant *ib.* agrestium unde vis tanta *ib.* mures ubi incolas fugent *ib.* quibus necentur 21, 92. 22, 21. 25, 27. 27, 2. qua herba vescantur contra serpentes 22, 45. quibus pellantur 18, 45. 22, 32. 30, 53. ne quaevis attingant 20, 4. murium natura non spernenda 29, 15. muribus cor maximum 11, 70. aliqui fel non habent 11, 74. fibrae crescunt et decrescunt cum luna 11, 76. omnino indociles 10, 62. ubi albi 8, 82. mus marinus ubi ova parit 9, 76. muribus quae glans gratissima 16, 7. mures ruinis imminentib. praemigrant 8, 42. mures urbium incolas interdum pellunt 8, 43. 82. 10, 85. mures marini 9, 35. 78. mures Nili quales 9, 84. muribus araneis ubi venenum inest 10, 85. muris aranei morsus remedia 22, 65. 23, 27. 63. 27, 28. 28, 42. 29, 27. 30, 7. 20, 23. 35. 84. muris in medicinis usus 29, 15. 38. 39. 30, 12. 14. 23. 37, 1.
Murinus fimus in medicina 29, 34. 37. 30, 21. 22.
Musarum pictura 35, 36 § 4. simulacrum 36, 4 § 10.
Musaea quae 36, 42.
Musa Augusti medicus 19, 38. 25, 38.
Musaeus de herbis 25, 5. 21, 21. 84. Mus. imago 37, 6.
Muscarum in medicinis usus 29, 34. 30, 27. 34. musca omnino indocilis 30, 22. muscarum deus Myiodes *ib.* muscae quomodo fugentur *ib.* muscarum deus alius 10, 40. m. quas aedes non intrent 10, 41. quo mortuae reviviscant 11, 43. musca alis vehiculum et currum totum contegens 7, 21. 34, 19 § 22. 36, 4 § 15. muscae ubi non reperiantur 21, 46. quod mel non attingant *ib.* quae maxime appetant 24, 16. muscae superstitio 28, 5. quo necentur 24, 35. 25, 25.
Muscerdae fimus murinus 29, 34.
Musculus piscis 32, 53. balaenae iter dirigit 9, 88.
Musicae repertor 11, 62. Musici gemmas gestare soliti 37, 3. Musica Delphini delectantur 9, 8.
Musmonis animalis consideratio 8, 75.
Musta ut fervere desinant 36, 42.
Mustacea laurus 15, 39.
Mustea pira 15, 17.
Mustelarum circa catulos suos, ac persequendo serpentes consuetudo 29, 16. quomodo in unum congregari possint 29, 23. 28, 29. mustelae veneficia 29, 33. ne gallinis aut columbis noceant 30, 50. m. basiliscum perimit 8, 33. ubi non sint 8, 83. earum in cibis usus 9, 29. cui inimicae 10, 95. cor iis maximum 32, 12. cinere vel felle mures pelluntur 18, 45. mustela cum dimicat rutam prius edit 8, 41. 20, 51. mustelis contraria 28, 29. mustelarum genera et earum in medicinis usus 35, 52. 36, 4 § 10. 29, 36. 38. 30, 12. mustelarum fel venenum esse 29, 13.
Mustum quomodo condatur 14, 24. 25. differentiae plures 23, 18. musta pice conduntur 36, 48.
Mutiani P. de corona historia 21, 6.
Mutiani de musca superstitio 28, 5.
Mutiani consulatus 35, 46.
Mutianus auctor 21, 17. 31, 13. 16.
Mutinensi bello Bolides faces 2, 25. Mutinensi obsidione columbae epistolas attulerunt 10, 53.
Mutilatis hominum remedia 20, 54. 27, 104.
Mutius augur 10, 8.
Mutius Q. consul 2, 31.
Myacanthon 19, 42.
Myaces piscis 32, 31.
Mya concha 9, 56.
Myagros herba 27, 81.
Myagros statuarius 34, 19 § 34.
Myconium vinum 14, 9.
Mycon pictor 33, 56. 35, 25. 35 statuarius 28, 29. 34, 19 § 30.
Mycon lactuca 20, 26
Mygdaris 19, 15. 16.
Myiagros muscarum deus 10, 40.
Myloecon blattae genus 29, 39.
Myoctonon herba 27, 2.
Myodes muscarum deus 29, 34.
Myophonum herba 21, 30.
Myosota s. myosotis 27, 8. 80.

Myrice frutex 13, 37. ei. medicinae 24, 41.
Myrus piscis 9, 39.
Myriophyllon 24, 95.
Myrmecides statuarius 7, 21. 36, 4 § 15.
Myrmecites gemma 34, 41.
Myrmecias gemma 37, 63.
Myrmecion vermis 36, 16.
Myrobalanum 12, 46. 47. ei. medicinae 23, 52.
Myron sculptor 34, 5. 19 § 9. 36, 4 § 10.
Myrrhapia pira 15, 16.
Myrrhae consideratio 12, 33. 35. 39. myrrhae vinum 14, 15. myrrha quo conferatur 6, 34. myrrha herba qualis 24, 97.
Myrrhis herba 26, 68.
Myrrhites gemma 37, 63.
Myrsilus quis 3, 13. 4, 22. 35, 34.
Myrsineum 20, 96.
Myrsinite herba 26, 40.
Myrsinites gemma 37, 63.
Myrtatum obsonium 15, 35.
Myrtea verbena in foedere Romanorum et Sabinorum 15, 36. Veneris ara Romae 15, 36. olei natura et med. 23, 44.
Myrtidanum vinum 14, 19 § 3. 15, 35. medicinae 23, 83.
Myrtites vinum 14, 19 § 3. 15, 35. 37.
Myrtus sacra Veneri 12, 2. ei. consideratio 15, 35. sylvestris 15, 37. 23, 83. oleum 15, 7. baccae 15, 29. succus 15, 33. 35. myrtus prima arbor Romae sata 15, 36. ei. genera tria apud Catonem 15, 37. ei. utilitates *ib.* in ovatione et triumphis 15, 38. quae loca amet 16, 30. myrto non decidunt folia 16, 33. ei. folia angusta 16, 38. m. in sacris 16, 59. quibus modis seratur 17, 11. 28. m. vita brevis 17, 20. ubi odoratissima 21, 40.
Myrtopetalon herba 27, 91.
Mys sculptor 33, 55.
Myscus piscis 32, 31. 53.
Mysticum vinum 14, 9.
Mytuli pisces 32, 31. eor. generatio 9, 74.
Myxa prunorum genus 13, 11. 17, 14.
Myxon piscis 35, 46. 32, 25.

N.

Nabis fera qualis 8, 27.
Naevii Pollionis magnitudo 7, 16.
Naphtha quid 2, 109. 24, 101. 35, 51. naphtha igni cognata materia 2, 109.
Napy herba 27, 113.
Napis vinum conficiunt 14, 19 §4. ubi optimi 19, 25. satio 18, 74. Athenienses sinapi nominant 19, 55. contra vermes remedium 19, 58. differentiae, et ex eis medicinae 20, 11.
Narbonensis herba thymum 21, 31. Narb. morbus carbunculus 26, 4. N. vina 14, 8 §5. N. uva 14, 4 § 9. N. provinciae fons mirus 18, 51.
Narcae herbae medicinae 21, 75.
Narcissi floris consideratio 21, 38. genera et medicinae ex eo 21, 75. a narce, non a Narcisso, dictus *ib.* lilii genus 21, 12. narcissinum oleum 23, 47. 15, 7. unguentum 13, 2. olei medicinae 21, 75.
Narcissus servus ditissimus 33, 47.
Narcissites gemma 37, 73.
Nardi herbae consideratio 12, 26. 13, 2. 16, 59. nardi Gallici oleum 15, 12. nardus rusticus 21, 16. 79. nardo vinum conficiunt 14, 19 § 5. nardi coronae laus 21, 8.
Nardina pira 15, 16.
Nardinum unguentum ex quibus 13, 2.
Narium animalium consideratio differentiaeque 11, 59. narium sanguis quo sistatur 20, 21. 40. 56. 57. 69. 71. 22, 15. 24, 119. 26, 83. 84. 27, 91. 29, 9. 30, 38. 31, 46 § 4. 32, 42. 43. 27, 41. narium morbi remedia 20, 36. 53. 73. 89. 23, 58. 24, 47. 77. 92. 25, 104. 34, 25.
Naritia pix optima 14, 25.
Narthecia seu nartex ferulae genus 13, 42.
Nasamonites gemma 37, 64.
Nascentium herbarum differentiae, id est, semine, avulsione etc. 19, 36. nasci ubique non omnia 16, 58. nascuntur plura non sata, multa etiam minime 19, 37.
Nasica Scipio 7, 34. 60.
Naspercenitae vinum 14, 9.
Nasturtii herbae consideratio 19, 44. 58. n. Venerem inhibet 20, 50. n. genera *ib.* et 51.
Nasi consideratio 11, 59. naso carentes homines 6, 35.
Natalium festum cum pulte celebrabant 18, 19.
Natandi periti homines 6, 34.
Natrix herba qualis 27, 83.
Naturas rerum infinitas esse credere, insanorum est 2, 1.
Naturae spiritus quis 2, 45. natura parens an noverca sit, ambigitur 7, 1. naturae vis fide caret *ib.* mira vis 7, 2. beneficia diu occulta 12, 1. providentia 11, 77. 15, 3. 9. naturam in iisdem locis mutari 16, 34. natura tantum similia cohaerent 16, 38 naturam omnem experimento assequi non possumus 17, 26. naturae erga homines beneficia 18, 1. 8, 81. 22, 7. natura cur cuncta genuerit 21, 1. naturam rerum nihil sine causa facere 22, 1. naturae parentis beneficia 24, 1. natura multorum procax est 26, 2. natura et deus idem 2, 6. 27, 2. natura plura ne absumat vel pariat 36, 69. naturam fieri consuetudinem 7, 18. naturae mira benignitas 16, 24. potentia 2, 5. 8, 5. naturam nil frustra facere 29, 17. natura docet quae timenda sint 8, 5. naturae mala vel bona plura sint, ambigitur 8, 35. sublimitas in multis 11, 1. naturae in contemplatione nihil supervacuum *ib.* naturae omnia fere possibilia 11, 2.
Naucerii statuarii opera 34, 19 § 19.
Naucydes statuarius *ib.* et 34, 19.
Naumachiarum pontem Tiberius imperator reficit 16, 74. 76 § 2.
Nauplius piscis qualis 9, 49.
Nausea maris quo arceatur 27, 28. nauseam facientia 21, 73. tollentia 20, 54. 57. 84. 22, 53. 23, 5. 27. 26, 69. 27, 28.
Nausicrates 7, 58.
Nautae sidera ubi non servent, sed avium volatus 6, 24.
Nauticus panis ad quid utilis 22, 68.
Nautili piscis mirum 9, 47.
Navalium inventores 5, 13.
Navarchi pictura 35, 36 § 5.
Naves quo tardius eant 32, 15. navibus effigies inhaerent aliquando 2, 37. rostra ubi Romae affixa 16, 3. navibus apta materia 16, 18. pix zopissa dicitur 16, 23. multarum subita praeparatio 16, 74. antennae ex abiete 16, 76 § 1. navis una maxima 21, 3. 4. 36, 14 § 4. naves Germaniae ex uno ligno 16, 76 § 2. ex qua materia diu durent 16, 80. velorum consideratio 13, 1. 4. 5. imperatoriae insigne 19, 5. naves ex corio 4, 30. papyraceae 6, 24. 7, 57. 13, 22. ex scirpo et arundine 7, 57. sparto fiebant 24, 40. rostrum aere sculptum 33, 13. naves quo colore pingantur 35, 19. 31. navium mira magnitudo 36, 14 § 4. naves ex testudinibus 9, 12. marmoris causa fiunt 36, 1. navis, quam apicula pinnis abscondebat 10, 76. navem echeneis pisciculus vi retinet 32, 1. navem *quis primus repererit* 7, 57. *differentiae plures ib.*
Navigatio maris fluminumque 2, 67. navigantium pestis praecipua 2, 19. navigatur iisdem ventis in contrarium 2, 48. navigantium audacia 19, 21. navigantibus utilia 28, 23. navigatio utilis corporibus 31, 33. navigantes qualiter dulcem aquam habere possint 31, 37. navigatio unde coepta 9, 47. 49. 52.
Navii Attii statua 34, 11.
Nealcis pictoris opera 35, 36 § 20. 40 § 36 et 41.
Neapolis unguentis nobilitata 13, 2. Neapolitana cotonea 15, 10. castaneae 15, 25.
Nearchus 6, 25. 27. 30.
Nebrides gemma 37, 46.
Nebularum consideratio 2, 61. ne noceant 18, 70. nebulae malum 9, 70.
Necepsos 2, 21. 7, 50.
Necessitas ad inimicum confugere cogit 8, 19, 21.
Necromantia quibus deos evocet *37, 73. 24, 102.* 28, 3.
Nectabis rex 36, 14 § 3.
Nectarites vinum 14, 19 § 5.
Necydalus vermis qualis 11, 26.
Negligentiam quibusdam prodesse aliquando 18, 39.
Nemeae foeminae pictura 35, 10. 40 § 28.
Nemei certaminis victores apio coronantur 19, 47.
Nemesis dea ad quid invocata, et eius Romae simulacrum 28, 5. 36, 4 § 3. pictura 35, 40 § 40. Nemesi dextra auris sacra 11, 103. Nemesis Latinum nomen non reperit 28, 5.
Nemora incolentes homines 4, 26.
Neocles pictor 35, 40 § 43.
Neoptolemi adversus Persas pictura 35, 36 § 17.
Nepenthes herba 25, 5.
Nepetae herbae medicinae 20, 56. ex ea vinum 14, 5.
Neptuni et Minervae certamen 16, 89. Neptuni festum 18, 35. in Caria templum 37, 18. simulacrum 36, 4 § 6 et 7. Neptuno fel dicatum 11, 75.
Nereidum nympharum simulacrum 36, 4 § 7.
Nereides pisces quales 9, 4. 32, 53. ubi multae 9, 4.
Nere linum viris decorum 19, 3.
Nerios herba arborque 16, 33. 24, 53.
Nerone principatum ineunte cometes visus 2, 23. Nero hostis humani generis 7, 4. Neronis principatu arbores sedes mutarunt 2, 87. flumina retro fluxerunt 2, 106. Neronis mater quae 7, 6. 16, 91. N. in pedes natus *ib.* quid erga Tyridatem 7, 40. plumbi laminis ad quid usus 34, 50. Neronis principatu marmor tingere inventum 35, 1 uxoris Poppeae luxus 33, 49. 37, 12. Colosseum sese pingere fecit 35, 33. luxus ac pompa 37, 6. rapinae gratia quos necarit 37, 7. amissi imperii nuncio accepto quid egerit 37, 10. gladiatorum pugnas spectabat smaragdo 37, 16. thoracata effigies ex Iaspide 37, 40. quo recreari solitus 28, 72. 31, 23. ei. vituperatio 30, 5. magicae arti deditus *ib.* Neronis inventum aquam decoquere 31, 23. vestis ingentis pretii 8, 74. Nero Tiberii pater 8, 66. Neronis oculi quales 11, 54. Neronis principatu quae portenta 11, 109. divitiae ac ludi eius 33, 16. spectacula 33, 27. luxus *in aedificiis 36, 24 § 5. in unguentis 13, 4.* ei. servi luxus *ib.* uxoris pompa *funebris* 12, 41. Nero in initio imperii saepe verberatus et quo faciem leverit 13, 43. Thapsiae nomen dedit *ib.* Neronis fossa 14, 8 § 2. N. tempore luxus causa quae inventa 16, 84. Neronis circa suprema, prolapsa cupressus Romae 16, 86. Nero Passieni privignus 16, 91. N. principatu ruina ingens et de oliveto prodigium 17, 38. N. vela qualia in aedibus 19, 6. N. sectivo porro autoritatem dedit 19, 33. Peloponnesum insulam tentavit efficere 4, 5. in Aethiopiam missi exploratores et quare 6, 35. Nero terrarum venenum 22, 46. N. comminatio ad portas Caspias 6, 15.
Nervorum consideratio 11, 88. nervis inimica 21, 75. nervorum in quibusdam mira connexio 7, 19. *nervis utile oleum Selgiticum 15,* 7. nervorum cruciatus etiam in arborib. 17, 37 § 5. contractorum remedia 20, 40. 54. 22, 34. 57. 23, 3. laesorum remedia 20, 24. 33. 34. 40. 73. 81. 84. 87. 92. 21, 83. 92. 93. 22, 32. 49. 50. 54. 58. 62. 69. 23, 3. 20. 22. 24. 46. 80. 24, 10. 15. 24. 37. 38. 45. 47. 25, 6. 55. 106. 26, 66. 81. 27, 57. 97. 28. 27. 72. 29, 9. 30, 36. 45. 31, 45. 46 § 4. 47. praecisos conglutinantia 21, 74. 25, 19. 26, 79. 27, 43. 97. 30, 39. 32, 41. 35, 41. boum abscissos solidantia 24, 95. nervis contraria 22, 53. 70. 23, 20. 22. 27. 49. 53. 54. 24, 47.
Neseas Thasius pictor 35, 36 § 2.
Nessus pictor 35, 40 § 42.
Nestocles statuarius 34, 19.
Nestarium pigmentum 33, 57.
Neurada herba 25, 76. 27, 97.
Neurida quid 21, 105.
Neuroides, id est beta sylvestris 20, 28.
Neurospastos et ex eo medicinae 24, 74.
Nicaearchus pictor 35, 40 § 36.
Nicander scriptor 20, 13. 96. 22, 15. 32. 26, 66. 30, 25. 32, 22. 36, 25. 37, 11. 28.
Nicanor pictor 35, 39.
Nicias pictor quo colore usus 35, 20.
Niceas poeta 7, 10.
Nicerati statuarii opera 34, 19 § 19 et 31.
Niceratus scr. 32, 31.
Niceros pictor 35, 36 § 23.
Nicias Atheniensium Imperator opes Atheniensium affligit 2, 9.
Niciae pictoris praeceptor, ac eius opera 35, 40 § 28.
Nicias Mallotes 37, 11.
Nicolai palmarum genus 13, 9.
Nicomachus musicus et eius gemmae 37, 3.
Nicomachus pictor 35, 21. 32. 36 § 22. ei. Tyndaridae imper-

fecti 35, 40 § 41. ei. discipulus Coribas pictor *ib.*
Nicomedes ingenti pretio a Gnidiis Venerem mercari voluit 7, 39. 36, 4 § 5. ei. uxor cur a cane perempta 8, 61. ei. equus mirus 8, 64.
Nicophanes pictor 35, 36 § 23.
Nicophorus, id est smilax hedera et ex ea medicinae 24, 49.
Nicosthenes pictor 35, 40 § 42.
Nictare quibus animalib. conveniat 11, 57.
Nidus coena Caio principi dicta 12, 5.
Nigidius Figulus 7, 13. 8, 77. 82. 9, 88. 10, 17. 52. 11, 34. 52. 16, 8. 29, 21. 39. 30, 24.
Nigina herba qualis 27, 82.
Nihil nimis, Chilonis praeceptum 7, 32.
Nili augmentum 18, 47. mures quales 9, 84. aqua genitalem vim habet *ib.*
Nilios gemma qualis 37, 35.
Nimium quodlibet in omni vita perniciosissimum 11, 119.
Niobes et eius filiorum simulacrum 36, 4 § 8.
Niseas pictor 35, 36 § 2.
Nitor corporis quo fiat 32, 33.
Nitri consideratio, natura, usus, medicinae 30, 30. 31, 45. 36, 65. nitro semina aspergenda 18, 45. nitri spuma 31, 46 § 2. probatio 37, 40. quomodo in lapidem vertatur 31, 47. nitrosae aquae ubi 31, 46 § 1.
Nivis consideratio 2, 61. ubi non cadant 2, 106. quidam potant 19, 19 § 2. aquam refrigerant 31, 23. nix diutina sedens 17, 2. nix aquarum coelestium spuma *ib.* vetustate rubescit 11, 41.
Nobilitatis incommoda 26, 1. veri tituli sunt liberi 35, 2.
Noctua. *Quaere post Nox.*
Nodia herba qualis 24, 115.
Nodorum corporis consid. 11, 65.
Nomades 6, 32.
Nomas quid vocent 20, 36.
Nomarum morbi, id est ulcerum corpus depascentium remedia 23, 38. 46. 58. 71. 24, 61. 94. 115. 26, 40. 79. 87. 27, 91. 28, 18. 30, 39. 32, 14. 44.
Nomina ubi non imponantur 5, 8. imponendorum ratio 28, 6.
Nomius Tiberii Imperatoris libertus et eius mensa 13, 29.
Nonius cur ab Antonio proscriptus 37, 21.
Norma instrumentum a quo repertum 7, 57.
Nosce teipsum, Chilonis praeceptum 7, 32.
Notia gemma 37, 65.
Notus ventus 2, 46.
Novalia quae 17, 3. 18, 49 § 2.
Novellus proconsul cur Tricongius dictus 14, 28.
Noviani Servilii superstitio 28, 5.
Novis autoritatem dare res ardua 1, prol.
Novitatis homo natura avidus est 12, 5. 17, 12.
Nox quid 2, 7. nocte quando lux dici visa 2, 33. noctium inaequalitas unde 2, 72. ubi longissima brevissimaque 2, 77. ubi nulla aliquando 4, 30. nocte ubi videatur sol 5, 18. noctium magnitudo quo deprehendatur 35, 49. nox totius anni brevissima quando 18, 67 § 3. noctium augmenta decrementaque 18, 59. noctes media vitae gaudia auferunt 7, 51. 36, 2. nocte ut die cernentia animalia 11, 55.
Noctuarum avium consideratio 10, 19. in Creta insula nulla est 10, 41. noctuae et cornicis inimicitia 10, 95. noctuae futura praesagiunt 18, 87. quibus avibus inimicae 29, 29. amicae accipitri 10, 19. in medicinis usus 29, 38. 39. 30, 12.
Nocturna vigilia 18, 63. nocturnae suppressionis remedia 27, 62.
Noxii confiteri quomodo cogi possint 24, 102.
Nubentes colus et fusus comitabantur 8, 74.
Nubes quid praesagiant 18, 82. quomodo causentur 2, 42. quantum ascendant 2, 21. nubium imagines unde 2, 61.
Nudi homines semper incedentes 5, 8. 6, 35. nuditatis celandae exemplum 28, 19.
Numantina pira 15, 16.
Numae libri quales et ubi reperti 13, 27. Numa Pythagoricus *ib.* philosophia ac iure pontificio delectatus *ib.* Numae lex posthumia quae 14, 14. de deorum cultu institutio 18, 2. quando Rubigalia festa instituerit 18, 69 § 3. figulorum collegium Romae instituit 35, 46. Numam saepe fulmen impetrasse 2, 54. ei. de usu piscium lex 32, 10. statua 33, 6.
Numenii praefecti gesta 6, 32.
Numeri paris virtus ac vis 20, 8. impares vehementiores 28, 5. par in conviviis *ib.* numerus apud antiquos non erat ultra centum milia 33, 47. quaternarii vis 27, 91.
Numidiana pira 15, 16.
Numidici ursi Romam allati 8, 54. aves 10, 67. marmor 35, 1. 36, 6.
Nummorum consideratio, notae, diversitas 33, 13.
Nuncoreus Sesostridis filius 36, 15 § 7.
Nundinarum tempore quae fieri licita 8, 3. ungues non resecabantur 28, 5.
Nuptiales faces ex qua arbore 16, 30. nuptiarum tempore quo colore usi sint 21, 22. 8, 74. nuptiis adeps adhibebatur 28, 37. nuptiae cur cum lana 29, 9. non nisi augurato fiebant 10, 9. nuptiis nuces iuglandes adhibebantur 15, 24.
Nuptae novae farreum praeferebant 18, 3.
Nursini napi optimi 19, 25. rapae mirae 18, 34.
Nux bifida ubi 15, 24. nuces Ponticae *ib.* Asiaticae *ib.* nucum arborum umbrae noxiae 17, 18. nucis iuglandis consideratio 15, 24. succus qualis 15, 33. nux quibus constet 15, 34. avellana 15, 24. 23, 78. nucis succus caryopon dicitur 12, 63. nucum pinearum consideratio 15, 9. 23, 74. nucipruna quae 15, 12. citogerminat 16, 41. quo tempore semen ferat 16, 43. quo tempore serenda 21, 107. cepis adversatur 23, 75. nucis Graecae natura, et medicinae ex ea 23, 76. nuces iuglandes unde dictae, et earum natura ac medicinae 23, 75. nucum iuglandium nocumenta plura 23, 45. nucis pineae medicinae 23, 74.
Nyctalopes et eor. remedia 28, 47. 8, 76. 32, 24.
Nyctegretum herba 21, 36.
Nyctilopa herba *ib.*
Nympharena gemma 37, 64.
Nymphaea, Herculis zelotypia mortua 25, 37.
Nymphae apum genus 11, 16.
Nymphaea herba 25, 37. 27, 55. ei. medicinae 25, 83. 26, 18. 28. 36. 48. 50. 61. 83. 87. 90. 92.
Nymphodorus medicus 7, 2. 34, 22. 31, 19.
Nysa Bacchi nutrix ubi sepulta 5, 16.

O.

Obaerati unde dicti 34, 1.
Obeliscus quid 36, 14. Obelisci solis 36, 14 § 1. Obeliscо parcit Cambyses, qui urbi non pepercerat 36, 14 § 2. in campo Martio a quo 36, 15 § 6. Romae in Vaticano 36, 15 § 7. pretiosissimus 37, 19. Obeliscus Vaticani Circi a Caio imperatore 16, 76 § 2.
Oblivionis aqua 31, 11. obliviosum quod maxime animal 8, 34.
Obtumescentium remedia 20, 54. 27, 104.
Obolus quanti ponderis 21, 109.
Obryzum quid 33, 19.
Obscoenum vitium non nisi in hominibus 10, 83.
Obscuris lucem dare res ardua 1, prol.
Obsidiana vitri genus 36, 67.
Obsidianus lapis 37, 65.
Obsidionalis corona qualis 22, 4.
Obsidius lapis 36, 67.
Obsoletis nitorem dare res ardua 1, prol.
Obstetrices quibus medicamentis utantur 28, 18.
Obstupefacientia corpus 36, 11. 26, 19.
Occandi disciplina et ars 18, 49 § 3.
Occasus siderum cognitio bifariam 18, 58.
Occhi arbores ubi 12, 18.
Oceani qui pisces maximi 9, 3. Oceani totius navigatio 2, 67. magnitudo 2, 68. fluxus refluxusque cur maiores 2, 99. meatus ubi mirus 16, 1.
Ochra color 35, 12. 16. 22.
Ocimum herba quando praecidendum 19, 36. quando et qualiter floreat 19, 31. quando et quomodo serendum 19, 44. unde dicatur 17, 35 § 21. in quid degeneret 19, 57. semen quale 19, 58. in vineis serendum 17, 35 § 20 et 21. 18, 42. ocimi vitia et medicinae 20, 48.
Ocnos Aesculapii filius 35, 40 § 32.
Ocreas quis primus reperit 7, 57.
Octavo mense an homo nasci possit 7, 4.
Octavia porticus 35, 40 § 32. 36, 4 § 6 et 10 et 14.
Octaviae in scholis statuarum opera plura 36, 4 § 3 et 5 et 6 et 8 et 10.
Octavia Marcelli mater 19, 6.
Octavio consule cometes visus 2, 23.
Octavius Cn. consul 2, 35.
Octavius C. Antonium responsum mox dare coegit 34, 11.
Octavius Romanus eques 35, 45.
Octavius Augusti pater 36, 4 § 10.
Oculata piscis 32, 53.
Oculorum consideratio 11, 52 — 55. oculorum pupillae quibusdam gemmae 7, 2. oculorum visus exempla 7, 21. tarde formantur in corpore 11, 69. primum moriuntur *ib.* oculorum indicia 11, 114. ternos quaternosque habentes 6, 35. quibusdam in pectore 5, 10. in humeris habentes 7, 2. unicum habentes 6, 35. oculorum dolores ne sentiantur 23, 81. oculis salubres aquae 31, 39. oculis omnem vim inesse 8, 21. oculi in arborum surculis qui proprie dicantur 17, 35 § 2. oculorum acies quo excitetur 20, 13. oculos excaecans liquor 12, 18. oculus domini fertilissimus in agro 18, 8 § 2. oculorum pilos incommodos replicant a 35, 51. albugo quo tollatur 21, 98. 35, 51. oculus ferus herba 25, 92. oculi nigri nascentium si placeant 30, 46. oculis contraria 20, 26. 22, 45. 50. 23, 20. 22. 24, 29. claritati inimica 20, 26. 44. 48. aciem hebetantia 20, 21. 23. 40. 74. 81. 23, 16. 22, 70. 32, 24. oculis utilia 20, 51. 62. 23, 27. 28, 18. 29, 10. 38. 37, 16. 54. claritati conferentia 5, 1. 20, 2. 26. 33. 34. 39. 42. 49. 50. 89. 99. 21, 89. 90. 23, 38. 40. 47. 24, 14. 24. 59. 25, 38. 91. 99. 27, 28. 28, 25. 27. 28. 29, 38. 31, 46 § 4. 32, 13 § 14. 24. aciem excitantia 20, 13. 92. 95. 23, 28. 24, 59. 25, 91. caligines discutientia 20, 20. 26. 33. 95. 21, 86. 23, 47. 58. 24, 10. 52. 80. 83. 92. 25, 22. 50. 91. 98. 101. 27, 23. 28, 18. 27. 28. 47. 29, 38. 32, 31. 34, 27. 32. 37, 12. scintillationibus quid prosit 20, 33. adustionis remedia 20, 26. inflammationes sedantia 21, 76. 81. 26, 1. 22, 12. 23, 38. 59. 80. 24, 28. 29, 10. oculorum plumbum tollentia 25, 97. nubeculas discutientia 20, 26. 27, 85. 29, 38. cicatrices emendantia 20, 20. 26. 22, 28. 27, 85. 28, 18. 27. 28. 29, 38. 32, 24. 27. 33, 28. 36, 42. epiphoras inhibentia 20, 6. 19. 44. 57. 73. 81. 86. 92. 21, 73. 76. 93. 22, 67. 70. 23, 41. 48. 25, 91. 26, 52. 25, 103. 27, 28. 28, 47. 29, 38. 35, 52. 36, 25. lacrymationes emendantia 23, 5. 34. 29, 38. 36, 37. 40. lacrymosis fricare frontem prodest 18, 60. 28, 17. lippitudines curantia 27, 50. 28, 21. 27. 48. 29, 38. 31, 46 § 4. 32, 24. 34, 23. lippis aures fricare prodest 28, 17. lusciosos sive nyctalopas emendantia 8, 76. 23, 63. 29, 38. 32, 24. aegylopas curantia 29, 38. *Vide Aegylopis morbi remedia.* pterygia tollentia 32, 24. 23, 5. epinyctidas sanantia 20, 6. 21. 23, 38. 28, 47. 32, 24. ulcera purgantia 21, 73. 22, 50. 72. 23, 5. 34. 63. 26, 103. 29, 10. 38. 34, 23. 27. 36, 42. oculorum glaucomata curantia 28, 27. 29, 38 (3). suffusiones discutientia 21, 82. 84. 26, 100. 28, 2. 27. 28. 29, 38 (3). 32, 24. 35, 51. argema sive albuginem tollentia 20, 20. 22, 15. 27. 76. 24, 11. 14. 52. 82. 25, 91. 28, 18. 41. 29. 47 (2). 29, 38 (6). 32, 24. 31. scabritiei remedium 34, 31. 35, 52. ruptas tuniculas adiuvantia 29, 38 (2). oculis ictu cruentatis remedia 22, 13. 29, 38. tumorem ruboremque sedantia 22, 68. 25, 96. 32, 24. oculis cruore suffusis convenientia 36, 37. oculorum nimium vigiliis fatigatorum remedia 34, 34. oculis si quid inciderit 20, 73. 28, 14. oculorum sordes purgantia 20, 71. 24, 37. 34, 23. oculorum morbi remedia 20, 2. 6. 8. 20. 26 (2). 44. 81. 21, 86. 22, 9. 58. 64. 32, 4. 31. 24, 5. 11 14. 29. 52. 59. 62. 64. 73. 77. 25, 92. 95. 27, 2. 5. 78. 85. 91. 28, 21. 27. 28. 40. 47 (2). 29, 11. 38. 31, 8. 32, 11. 14. 24. 34, 22. 23. 27. 33. 34. 55. 35, 52 (3). 53. 36, 25. 32. 37. oculis iumentorum pecorumque claritatem facientia 24, 82. 29, 38. oculorum iumentorum albugines emendantia 32, 24. oculorum iumentorum medicamenta 32, 13. oculorum superstitiosa medica-

menta 23, 59. 24, 28, 10. 18. 83. 29, 38 (2). 32, 24 (2).
Oculus herba 25, 102. 92.
Ocys 18, 42.
Odium ex aemulatione avidissimum 17, 1. qua ratione incurratur 28, 27.
Odontites herba qualis 27, 78.
Odoramentorum differentiae 21, 18. odoratorum copia 12, 40. odoratum reducentia 20, 48.
Odor quid sit 9, 6. odorum consideratio 15, 32. 33. adulteratio quibus modis fiat 12, 19. odorum materia *libro* 12. odorem celerrime evanescere 13, 2. optime servatur in oleo 13, 3. odorem non sentit qui gerit 13, 4. odorum fructuum diversitas 15, 33. odor et sapor non simul in eodem *ib.* odores quotidie gigni 21, 61. odor solertiam potu tollit 21, 9. odorum differentiae, natura, diversitas 21, 17. odorem gravem tollentia 23, 44. odorem bonum facientia 23, 49.
Odynolytes pisc. 32, 1.
Oecon quid 36, 60.
Oenanthae avis descriptio 10, 45.
Oenanthe herba et ex ea medicinae 21, 95 23, 5. 12, 61. 14, 18. 15, 7. oenanthes flos maxime durat 21, 38. ubi optima 23, 5. oenanthinum unguentum 13, 2. 14, 18. oleum et medicinae 15, 7. 23, 40.
Oenate vinum 14, 9.
Oenias pictor 35, 40 § 37.
Oenothera herba 26, 69. 87.
Oenotheris herba 24, 102.
Oenotri frater Peucenius 24, 13.
Oesypum 18, 56. 19, 11. 29, 10. 30, 48.
Oestrus apum genus 11, 16.
Octum herba qualis 21, 52.
Ofilii Clodiae senectus 7, 49.
Ofilii histrionis interitus 7, 53.
Oleacum ab oleo deductum nomen 35, 51.
Oleagina uva quare dicatur 8, 62.
Oleagini gemmae 37, 20.
Olea Minervae sacra 12, 2.
Oleae non decidunt folia 16, 33.
Oleum non accendebatur in sacris 15, 40.
Oleae consideratio 15, 1 — 8. oleam ne stringito, neve verberato, vetus lex 31, 39. morsu caprae sterilescere 15, 8. 17, 37 § 9. frondes quales 16, 36. 38. quando germinet 16, 42. non sentit cariem neque vetustatem 16, 79. apta valvarum cardinibus 16, 84. ducentis annis vivere 16, 90. quando noceat pluvia 17, 2. 37 § 6. olearum conceptus quando *ib.* olea quibus gaudeat 17, 6. oleae plantae quantum inter se distent 17, 19. ol. insitio 17, 24. plantationis consideratio 17, 29. oleae quibus locis et quo tempore serendae 17, 30 § 2 et 3. quae vitibus apta 17, 35 § 22. olearum morbus 17, 37 § 4. quam capra lambit sterilescit 17, 35 § 19. qualiter fertiles fiant 17, 47. olearum arborum medicinae 23, 32. olearum florum medicinae 23, 35. oleis solum quod optimum 17, 3. oleae et quercus inter se inimicae 24, 1.
Olei liquor membra recreat 12, 2. aptissimum ad unguenta servanda 13, 3. olei consideratio 15, 3 — 7. oleum uvas servat, ne a vespis tangantur 15, 18 § 4. olei liquor foris hominibus gratissimus 14, 29. olei caritas futura quomodo dignoscatur 18, 68 § 3. ante tempus emptum a Thalete Democritoque *ib.* oleum quae oderunt 19, 23. ex raphani semine 19, 26 § 1. Sesamae 6, 32. olei varia genera et ex iis medicinae 23, 40 — 50. oleum picem e pannis extrahit 24, 1. calci solum miscetur *ib.* oleo quaedam restinguuntur 33, 30. oleo extinguuntur quaedam, quae aqua accenduntur 36, 34. oleum in quibusdam reperiri fontibus 31, 14. oleo apes et reliqua insecta exanimantur 11, 21. a quo repertum primo 7, 57.
Oleastrense plumbi genus 34, 49.
Oleaster arbor quae loca amet 16, 30. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. ol. quo primo Hercules coronatus est 16, 89. ol. corona in Olympicis 15, 5. ol. factitium oleum quale 15, 7. ol. buxum quale 16, 28. ol. natura, et medicinae ex eo 23, 38. oleastro se elephantes sanant 8, 41.
Olenus vates 28, 4.
Olivae consideratio 15, 1 — 8. Minervae sacra 12, 2. 8, 76. ubi sterilis 12, 14. olivarum cultura 15, 16. succus 15, 33. olivas in Mileto erucae depascunt 17, 37 § 7. oliva quando colligenda 18, 74. olivae flores apes non attingunt 21, 41. olivae usus et medicinae 23, 35. oliva si a capra lambatur, sterilescit 8, 76.
Olivantibus lex 15, 3.
Oliveti dispositio 17, 30 § 1 et 3. prodigium 17, 39.
Ololygones ranarum mares 11, 65.
Olorum alitum consideratio 10, 32. cum aquila inimicitia 10, 95. olorum similitudinem onocrotali habent 10, 65.
Olus quam terram cupiat 18, 46. ne vermes rodant 19, 58. marini medicinae 32, 31. apud Graecos in honore non fuit 19, 41 § 1.
Olusatrum herba, et eius natura lausque 19, 48. 20, 46.
Olympias pictrix foemina 35, 40 § 43.
Olympias Thebana medicinae perita 20, 84. 28, 77.
Olympiae victoribus statuae dicabantur 34, 9. statuarum ingens copia 34, 17. Olympia quae equa vicerit 10, 83. Olympiae quis semper victor 7, 48. athleticam Hercules instituit 7, 57.
Olympias ventus 2, 46. Euboeae peculiaris 17, 37 § 8.
Olympiorum ludorum corona 15, 5.
Olympus Macedoniae mons buxo abundat 16, 28. lauro abundat 16, 59.
Olympii Iovis simulacrum quale, et a quo 34, 19 § 1 et 27. 36, 4 § 4. 35, 34. 7, 39.
Olyra tritici genus 18, 11. 15. 19. 20 § 4. 22, 57.
Ombria gemma 37, 65.
Omae ficus quae 15, 19.
Omphaceum oleum 14, 18. 23, 39.
Omphacium vinum 14, 18. 23, 4.
Omphacocarpos herba 27, 15.
Onagri, id est sylvestris asini consideratio 8, 69. in medicinis usus 28, 45. 61. ubi non sint 8, 82.
Onesicritus scriptor quis 6, 24. 26. 7, 2. 2, 75. 12, 18. 15, 19.
Oniscos vermis 29, 39. 30, 18. 21.
Onitis, id est origanum 20, 67. 69.
Onochelos herba et ex ea medicinae 22, 25.
Onocrotali aves quales 10, 66.
Ononis herba 21, 54. 58. 27, 12.
Onopyxos herba 21, 56.
Onopordon herba qualis 27, 87.
Onosma herba qualis 27, 86.
Onyces marmor 36, 9.
Onychis gemmae consid. 37, 23.
Onyches pisces 32, 46.
Onychina pira 15, 16.
Onychitis Cadmiae genus 34, 22.
Onychipuncta gemma 37, 37.
Onyx piscis 32, 53.
Opali gemmae consideratio 37, 21. 22.
Opera quali luna perficienda 18, 75.
Opera artificum mira 36, 13 sq.
Opheostaphyle frutex 13, 44. 23, 16.
Ophicardelos gemma 37, 65.
Ophidion piscis 32, 53.
Ophion animal 28, 42. 30, 52.
Ophites marmor unde 36, 11. 44.
Ophiusa herba qualis 24, 102.
Ophrys herba qualis 26, 93.
Opilius scriptor 28, 7.
Opimiana vina cur dicta 14, 16.
Opimius L. consul 14, 6. 33, 14.
Opii veneni remedia 25, 81. 20, 69. opion quid et qualiter fiat 20, 76.
Opion medicus 20, 17. 22, 38.
Opisthotonon quid 28, 52. opisthotonicorum, id est cervicis rigore laborantium remedia 20, 16. 18. 34. 54. 75. 84. 87. 21, 72. 22, 9. 33. 49. 24, 24. 66. 26, 68. 81. 27, 60. 28, 52. 31, 46 § 4. 32, 28.
Opobalsamum quid 12, 54.
Opocarpathum venenum 28, 45. eius remedium 32, 31.
Opopanax in theriaca 20, 100.
Oporice medicamentum 24, 79.
Oppida in deorum tutela 28, 4. oppidum Cecrops primus instituit 7, 57.
Oppius Capito quis 7, 13. alius 11, 104.
Oppugnatio urbium quibus verbis fiat 28, 4.
Opuntia herba qualis 21, 64.
Orationis prosae inventor 5, 31. 7, 57.
Orbicularis figura qualis 2, 1.
Orbis miracula septem. *Quaere miracula orbis septem.*
Orbitas in summa autoritate 14, 1.
Orbonae deae aedes Romae ubi 2, 5.
Orca piscis 9, 5. 32, 53.
Orca gemma 37, 65.
Orchis herba qualis 27, 42. medicinae 26, 62. 79. 87.
Orchites genus oleae 15, 1. 4.
Orchomenius calamus fistulis aptus 16, 22.
Orcynos piscis 32, 53.
Ordearia pira 16, 6.
Oreon herba qualis 27, 91.
Oreoselinum herba 15, 6. medicinae ex eo 20, 46.
Orestes Aegistum perimit 35, 40 § 40. Or. corpus refossum, et eius magnitudo 7, 16. Or. iudicii sculptura 33, 55. Or. pictura 35, 40 § 40.
Orfitus Cornelius consul 2, 31.
Orfitus Romanus 7, 4.
Organa hydraulica quis invenerit 7, 38.
Orge fons Galliae 18, 51.
Orientis populi quo vino utantur 19, 19 § 2. eor. potus ex fruge 14, 29. funes ex palmae foliis faciunt 16, 37. bella calamis conficiunt 16, 65. mare refertum sylvis 13, 48. Orientis pix optima 14, 25. vestes ex qua materia 24, 67.
Origani herbae consideratio 20, 67. 21, 29. 31. semen minimum 21, 31. or. et brassica inimica 24, 1. Heracleoticum quod 25, 12. origano vinum conficiunt 14, 19 § 4.
Origes caprarum genus 8, 79. 10, 94.
Orionis caelestis signi exortus 18, 65 § 1. 67 § 3. 68 § 2. ortu tempestates fieri 18, 69 § 1.
Orionis gigantis corpus quale 7, 16.
Orites gemma 37, 65.
Orminii herbae medicinae 20, 43. orminos agrios herba 26, 61. ormini herbae genera, natura, medicinae 22, 76.
Ornatus immodicus notatur 9, 53. 56. 58.
Ornithia, id est Zephyrus ventus 2, 47. 52.
Ornithogale herba qualis 21, 62.
Ornus arbor montes amat 16, 30.
Orobanche herba qualis 18, 44 § 3. semen in medicinis 22, 80.
Orobethron 26, 31 § 4.
Orobitis quid 33, 27.
Orodes ubi Crassum superaverit 6, 18.
Oroeticum vinum 14, 9.
Orpheus poeta 25, 5. 4, 18. 7, 57. 20, 15. 28, 6. 10. 30, 2. ei. patria 4, 18.
Orphus piscis 9, 24. 32, 54.
Orthampelos uvae genus 14, 4 § 8.
Orthomastica poma 15, 15.
Orthopnoicis, id est, difficulter spirantibus utilia 20, 52. 73. 21, 83. 86. 89. 91. 92. 22, 44. 23, 80. 24, 16. 58. 84. 92. 26, 19. 83. 27, 66. 94. 105. 109. 28, 33. 32, 14. 33, 28.
Orthagoriscus piscis 32, 53.
Ortus siderum cognitio bifariam 18, 58.
Ortygis herba quae 21, 61.
Ortygometra avis coturnicum dux 10, 33.
Oryx animal quale 2, 40. 11, 106.
Oryza frumenti genus 18, 13. oryzae usus maximus in Italia *ib.* oryzae oleum 15, 7.
Os boni odoris faciens 20, 99. oris consideratio 11, 51. 60. ore concipientia animalia 10, 85. ore quod animal careat 11, 32. ore carentes homines 6, 35. oris halitus quomodo incundior fiat 20, 72. 29, 9. malum odorem tollentia 22, 44. 23, 28. 56. 81. 28, 27. 49. 51. oris suavitatem facientia 22, 46. oris ulcera sanantia 20, 20. 36. 44. 54. 59. 71. 81. 84. 21, 70. 73. 22, 70. 23, 5. 37. 60. 80. 82. 24, 5. 38. 45. 48. 73. 26, 40. 62. 27, 82. 91. 28, 27. 50. 78. 34, 25. 27. 30. 32. 34. 35, 52. oris circumlitionum remedia 24, 24. oris morbi remedia 22, 50. 70. 23, 36. 37. 38. 46. 71. 24, 67. 73. 74. 28, 51. 32, 14.
Oscines aves quales 10, 22. 42. 46.
Oscitatio letalis gravidis 7, 5.
Osculum dare propinquis cur institutum 14, 14.
Osiris dei templum inclytum 5, 11.
Osiris herba qualis 27, 88.
Osirites herba 30, 6.
Ossa praecisa quae recrescant 11, 87. concreta quibusdam esse 7, 18. fractorum remedia 20, 14. 49. 23, 3. 26, 47. 27, 55. e terra nascentia 36, 29. fracta quibus extrahantur 20, 92. 21, 83. 22, 77. 23, 16. 17. 25, 89. 90. 26, 87. 34, 32.
Ossea ligna quae 16, 73.
Ossei lapides 36, 29.
Ossifraga avis 10, 3. 4. eius in medic. usus 30, 20. 25.
Ostanes 28, 19. 77. 30, 2.
Ostentorum libri Aristandri 17, 38. ostentorum vires 28, 4. ost. interpretatio a quo reperta 7, 57. ostenta in quibus observari possint 10, 11. 16. 24. 16, 57. 17, 38. 18, 46. 8, 82.
Ostracias gemma 37, 65.
Ostracites gemma *ib.*
Ostracius piscis 32, 46.

Ostracitae lapides quales 36, 31. 37, 56.
Ostracitis Cadmiae genus 34, 22.
Ostreas lunari potestate augeri minuique 2, 41. ostrearum vivaria a quo primum 9, 79. ostreae silicum duritia teguntur 9,14. earum generatio 9,74. capita non habent 11, 46. ubi optimae 9, 79. 32, 21. ostrearum consideratio 32, 21 sq. magnitudo 32, 21. medicinae *ib.* copia ubi 6, 23.
Ostrya, ostrys arbor 13, 37.
Othone herba qualis 27, 85.
Othonis M. inventum 13, 4.
Otia piscis 32, 53.
Otides aves quales 10, 29. 33.
Ovans quis primus Romam ingressus 15, 38.
Ovantes myrtea corona utebantur *ib.*
Ovidii liber de piscibus 32, 5. 54. 30, 12.
Oves quando lavandae, tondendae 18, 67 § 3. 4. qua ratione foeminas pariant 18, 76. qualiter pascendae *ib.* qua ratione gignantur 30, 53. aquis colorem mutantes 31, 9. ovium impendio mulctatio dicebatur 18, 3. ovium honor apud veteres *ib.* ovium dente segetes depascendae 18, 45. lac quale 28, 33. ovium in medicinis usus 30, 23. 37. ovium genera duo 8,72. generositatis signa 8, 75. caudae cubitales *ib.*
Ovorum consideratio 10, 73. 74. 75. 76. 79. 80. 82. 29, 11. ova pro vasis habita 10, 1. quo tempore supponenda 18, 75. ovis viventes homines 4, 27.
Oxalidis herbae consideratio 20, 85.
Oxycedrus arbor 13, 11.
Oxygala quid 28, 35. 36.
Oxylapathon herba, et medicinae ex eo 20, 85.
Oxymel qualiter fiat 14,21. oxymellis confectio, et medicinae ex eo 23, 29.
Oxymyrsina herba qualis 25,100. 15, 7. 37. oxymyrsinae olei natura, et ex ea medic. 23, 45. 83.
Oxypora quae sint 20, 96.
Oxys iunci genus 21, 69. 27, 89.
Oxyschoenon iunci genus 21, 69.
Oxytriphylon quid 21, 30.
Ozaena piscis 9, 48. ozaenarum morbi remedium 24, 69.
Ozaenitis virus redolet 12, 26.

P.

Pabula luxuriosa non semper pinguis soli indicium esse 17,3.
Pacuvius Taurus aedilis plebis 34, 11.
Pacuvii poetae picturae 35, 7. Pac. Ennii nepos *ib.*
Pades arbor quae 3, 20.
Padus fluvius non visus Herodoto 12, 8.
Paeantides gemmae 37, 66.
Paederos herba 20, 48. 22, 34.
Paederos gemma 37, 22. 40. 46.
Paeoniae herbae consid. 25, 8. 27, 60. medicinae 26, 82. 90.
Paeon medicus *ib.*
Pagana lex qualis 28, 5.
Pagri piscis consideratio 9, 24. in medicinis usus 32, 38.
Paguri cancrorum genus 9, 51.
Palacae, palacrana, auri genus 33, 21.
Pala arbor qualis 12, 12.
Palatina tribus Romana 18, 3. domus 36, 4 § 10. Venus 36, 3. aedes Apollinis 37, 5.
Palamedis fasce gladium condentis pictura 35, 40 § 26. Pal. quas literas repererit 7, 57.
Palaemonis Grammatici ager 14, 5.
Palearum differentiae, usus 18, 72. pal. hordei medicinae 22, 57. pal. tritici medicinae *ib.* optimae quae 18, 37.
Paleatum lutum quod 15, 18 § 4.
Palilicum sidus 18, 66 § 1.
Palimpissa quid 24, 24.
Paliuri arboris consideratio 13, 33. 24,71. quando germinet 16, 41. medicinae 24, 71.
Pallas. *Quaere Minerva.*
Pallas servus quidam ditissimus 33, 47.
Pallorem inducentia 20, 57. 58. 83.
Palmarum arborum natura, genera 13, 6. in Italia steriles 13, 7. 16, 59. vinum ferunt, et panem faciunt 13, 6. 9. 14, 19 § 3. palmarum sexus 13, 7. genera quadraginta novem 13, 9. palma ex seipsa renascens ubi sit *ib.* palmis strangulati milites Alexandri *ib.* palmarum folia in usu scribendi 13, 21. palmae in Aethiopia quales 13, 28. palmarum succus 15, 33. fructus qui magis placeant 15, 34. palmae statim a ligno recedunt *ib.* palmarum fructus sine ligno *ib.* palmis non deciduntfolia 15, 33. palmarum foliis funes faciunt 15, 37. folia duplicia 16, 38. palmae facile fructum perdunt 16, 46. palma pondus valide sustinet, quoniam in diversum curvatur 16, 81. palma Deli insulae vetustiss. 16, 89. palma quomodo fiat sterilis 17, 37 § 6. palmarum nemora ubi 5, 15. vinum 6,32. nobilitas vitibus oleisque proxima 23, 51. fructus quibus inutilis *ib.* medicinae *ib.* palmae ubi probatissimae 23, 52. palmae Elatae sive Spatae natura 23, 53.
Palmati lapides quales 36, 29.
Palmei vini medicinae 23, 26. eo qui utantur 14, 19 § 3.
Palmesia vina unde 14, 8 § 5. 19 § 3.
Palmiprimum quid 14, 19 § 3.
Palmites meridiem spectare debent 17, 35 § 22. palmitum vitium consideratio 17, 35 § 13 et 22.
Palpebrarum animalium consideratio 11, 56. palp. pili quo disponantur 22, 45. palp. morbi remedia 23, 63. 24, 22. 28. 25, 100. 103. 28, 11. 27. 47. 30, 47. 32, 23. 24.
Palumbium avium consideratio 10,52. lauro sese purgant 8,41. hieme abeunt 10, 35. bis anno pariunt 10, 74. quot ova pariant, et eorum incubandi ritus 10, 79.
Palorum consideratio 17, 32.
Pamphilus pictor 35, 36 § 7. 40.
Pamphili Baebii interitus 7, 54.
Pamphilus Qu. consul 13, 27.
Pamphila mulier bombycinae vestis repertrix 11, 26.
Pampinarium quid 17, 35 § 13.
Pampinandi tempus quando 18, 67 § 2 et 4.
Pampinorum medic. 23, 3. 11.
Pan deus. *Vide infra Panos.*
Panax herba idem quod ligusticum secundum quosdam 20, 60. contra serpentes remed. *ib.*
Panacea Aesculapii filia 35, 40 § 31.
Panaces Chironion 25, 13. 30. 82. panacis consideratio 12, 57. 19, 62. 25, 11. 55. 82. 84. 91. pan. oleum 19, 41 § 1. p. sapor 19, 62. varia nomina 19, 50. Panaciae Asclepionis patris inventum 25, 11. panacis herbae medicinae 26, 15. 47. 48. 56. 58. 60. 64. 67. 69. 70. 72. 73. 85. 87. 90.
Panathenaicon unguentum apud Athenas 13, 2.
Panchrestos quid 23, 71. 36, 38.
Panchros gemma 37, 66.
Pancratistarum simulacrum 34, 19 § 3.
Pancratium, id est Cichorium 20, 26. 27, 92.
Pandectae librorum inscriptiones 1, prol.
Panaeus pictor 35, 34. Phidiae filius 36, 55.
Paneros gemma 37, 66.
Pangaei montis rosae 21, 10.
Pangonius gemma 37, 66.
Panicum quando serendum etc. 18, 10 § 1. 3. 66 § 2. usus in Gallia et Aquitania 18, 77 § 1. ne aves tangant 18, 45. ubi serendum 18, 46. 66 § 2. 77 § 1. ex eo medicinae 22, 58.
Paniculae flos si aures intrat exsurdat 32, 52.
Panionia sacra quae 5, 31.
Panis differentiae et medicinae ex eo 22, 68. nauticus ad quid utilis *ib.* Sitanius ad quid *ib.* panem conficere Ceres reperit 7, 57. e milio et panico 18, 10 § 3. panis varia pondera 18,12 § 2. quot ex modio tritici 18, 20 § 2. panis faciendi ratio, et eius differentiae 18,47. ubi fiat ex piscibus 7, 2. panes Romani ipsi faciebant 18, 28. panem faciendi ratio mulieribus propria *ib.* panes secundum dignitatem personarum 19,19 § 2. Alexandrinus 20, 58. panis cum aniso conditur 20, 72. ex herba ubi fiat 22, 28. saluberrimus quis 22, 34.
Pannucea poma 15, 15.
Panorum morbi, id est faucium auriumve et inguinum tumorum remedia 20, 2. 50. 82. 84. 21, 75. 83. 22, 9. 15. 19. 28, 6. 9. 22, 64. 70. 73. 74. 76. 23, 32. 35. 63. 70. 24, 5. 6. 12. 14. 22. 23. 38. 58. 71. 118. 26, 60. 27, 40. 57. 28, 13. 20. 31. 37. 30, 22. 32, 14. 21. 34, 25. 35, 57. 36, 28.
Panos dei pictura 35, 36 § 2 et 21. simulacrum 36, 4 § 8 et 10.
Pansae unde dicti 11, 105.
Pansae Servilii interitus 7, 54.
Pansebastos gemma 37, 66.
Pantherarum consideratio 8, 21. 23. 24. 41. aconito necantur 27, 2. 8,41. pantherae in servandis unguibus ingenium 8, 17. sola odorata inter animalia 21, 18. oculi 37, 18. cor maximum 11, 70. pantheris quid contrarium 27, 2. pantherarum carnibus viventes homines 6,35. Pantherae quos non attingant 29, 25.
Pantherinae mensae citreae 13, 30.
Pantheon templum 34, 7. 36, 4 § 11. 24 § 1.
Panticapeum urbs Cimmeriaca laurum non nutrit 16, 59.
Papaver herba 19, 53. p. succus soporiferus mortem affert 20, 76. p. sylvestris natura et medicinae ex eo *ib.* p. genera plura *ib.* sqq. papaveri folia quando cadant 18,10 § 5. quando serendum 18, 57. 61. contra faucium morbum 18, 61.
Papaveratae vestes 8, 74.
Papellius Sex. consul 10, 16.
Papilio vermis inter alia medicamenta numeratur 28, 45. apum inimicus 11, 21. quo nascatur modo 11, 37. ei. adventus veris initium indicat 18, 57. papiliones apum pestis quo tollantur 21, 47.
Papinius Sex. consul Plinii tempore 10, 2. 15, 14.
Papiriana lex 33, 13.
Papirius Cn. cum dentibus natus 7, 15. consul 2, 33.
Papirii L. praetoris iudicium 7, 4. votum si Samnites vicisset 14, 14.
Papirius Masso de Corsis triumphat myrto coronatus 15, 38.
Papirii cursoris dictum de radice 17, 16. quid in terrorem praetoris Praenestinorum *ib.*
Papirii Fabiani laus 36, 24.
Papirianum horologium 7, 60.
Pappon genus seminis 21, 57.
Pappus herba 25, 106.
Pappum quid 13, 41.
Papulas ulcera generantia 20, 83. papularum, id est tuberculorum corporis, quas brussola Itali nominant, remedia 20, 27. 23, 81. 24, 32. 26,73. 28, 37. 69. 31, 46 § 4. 35, 52. 57.
Papyrus frutex 13, 21. 23. medicinae 24, 51. eo dii coronabantur 13, 22. navigia texebantur *ib.* et 6, 24. ei. usus varius 13, 22. pomum 15, 34.
Paraetonium color qualis 35, 12. 33, 27. 35, 12. 18.
Paralion herba 20, 80.
Paralysis remedia 20, 8. 59. 22, 49. 24, 22. 26, 69. 27, 28. 66. 30, 26. 31, 46 § 4. 37, 73. 20, 34. 59. 22, 50. 24, 56. 25, 22. 28, 33. 32, 13.
Paralius herba quae 26, 41.
Paraphorum aluminis species 35, 52.
Parasangae mensurarum genus 6, 30.
Pardalianches, id est aconitum 8, 41.
Pardalium genus unguenti 12,42.
Pardalios gemma 37, 73.
Pardorum ferarum consideratio 8, 23. 10, 94. qualiter ungues custodiant 8, 17. lingua qualis 11, 65.
Parentandi consuetudo qualiter 18, 30.
Parentum honoris ac reverentiae exemplum 24, 113. 7, 36. parentum ingratitudinis exemplum 10, 82. 11, 29. 30. parentes necantia *ib.*
Parerga quae 35, 36 § 20.
Parianus piscis 30, 2.
Paris dearum iudex, Helenae amator, Achillis interfector 34, 19 § 16. ei. os marmore percussum 36, 5.
Pariendi facilitatem praestantia 20, 73. 21, 95. 104. 100. 102.
Parietum consideratio 35, 48. parietes fornacei *ib.* lateritii 36, 51. marmorei 36, 8. picati ubi 36, 48. parietes herbis tingi 22, 2.
Paridion rex 6, 26.
Pari numero colocynthidis semen adalligatum febres sanat 20, 8.
Parmeniscus scriptor 18, 74.
Parnassus mons laurum spectatissimam habet 15, 40. quales habeat abietes 16, 76 § 1.
Paronychiarum, id est unguium morbi remedia 21, 83. 22, 68. 23, 5. 38. 81. 24, 5. 119. 28, 24.
Parotidum, id est aurium apostematum remedia 20, 2. 36. 59. 69. 84. 86. 91. 22, 9. 15. 32. 74. 75. 23, 63. 24, 10. 26, 71. 27, 57. 28, 11. 37. 48. 32, 21. 25. 35, 57.
Parra avis 18, 69 § 5.
Parrhasius pictor 35,21. 36 § 1-5.
Parsimoniae exempla 18,2. 3. 4. 8 § 1. 10,71. 11,21. 118. 33,50. 54.

succus 15, 33. folia circinnata 16, 38. sylvestres tarde germinant 16, 41. pirus quo tempore semen efficiat 16, 43. facile fructum perdit 16, 46. quae loca amet 16, 31. piris vinum faciunt 14, 19 § 3. piro vita brevis 17, 20. pirorum insitio quando 17, 24. satio quando 17, 30 § 4 et 6. usus ac ex eis medicinae 23, 62.
Pisana siligo 18, 20 § 1.
Pisarum uvae 14, 4 § 7.
Piscatrix, id est marina rana 9, 67.
Piscium consideratio 9, 1 sqq. mira magnitudo 9, 2. 32, 4. ingentia ossa 9, 2. 4. pisces asinis, equis, tauris similes 9, 2. qui maximi 9, 3. effigiei humanae 9, 4. an spirent dormiantque 9, 6. omnes spirare secundum Plinium *ib.* piscibus auditum odoratumque inesse *ib.* piscium tegumenta plura 9, 14. per tegumenta differentiae *ib.* piscium cute ligna eboraque poliuntur *ib.* foeminae maiores quam mares 9, 17. quando facillime capiantur *ib.* et 35. omnes hiemem sentiunt 9, 24. quo tempore lateant *ib.* alii aliis in locis principatum obtinent 9, 32. qui nisi verberati coqui non possint 9, 33. piscium senectutis indicium *ib.* interram exeuntes 9, 35, 9. 83. piscium digestio in figuras corporum 9, 36. planorum differentiae 9, 40. piscium pinnae 9, 37. pisces cartilaginei 9, 40. 75. piscium colorum mutatio 9, 42. piscis volans 9, 43. 32, 6. pisces sanguine carentes 9, 44. molles quales *ib.* et 37. piscium pedes 9, 44. 37. cirri 9, 44. sensus 9, 66. astus 9, 67. 85. 32, 5. plani cur sacri dicti 9, 71. venenati 9, 72. 86. piscium morbi 9, 73. mira generatio 9, 74. piscium vulvae 9, 77. longissima aetas 9, 78. vivaria 9, 79. terreni 9, 83. lucentes 9, 87. inimicitiae inter eos et amicitiae 9, 88. genera plura mitescunt 10, 62. auditus olfactusque 10, 89. omnes dormire 10, 97. piscium capita portione maxima 11, 46. dentes quales 11, 59. 61. qui mammas habent 11, 95. septuaginta sex genera, et eorum nomina 9, 15. 32, 53. qui animal pariant 9, 15. 40. 75. sine ossibus ubi 9, 17. pisces necantia 26, 44. 20, 24. piscibus oleum faciunt 15, 7. pisces fictiles 35, 45. piscibus tantum vescentes homines 16, 1. 7, 2 pisces aegroti in piscinis quomodo sanentur 20, 44. pisces capiendi ratio 25, 54. 9, 9. 23. piscibus vivere Alexander quosdam vetuit 6, 25. piscium quot differentiis eadem coena vescebantur 35, 46. pisces in cerebro gemmas habentes 37, 56. 67. responsa ubi dent 31, 18. illico mortem in cibis afferentes 31, 19. plurium in medicinis usus 32, 14. e manu hominis vescentes 9, 8. piscium augurio 32, 8. pisces ubi amarissimi, dulcissimi, natura salsi, quis maximus 32, 9. salsorum medicinae 32, 17. piscibus quae sint venena, et ad id remedia 32, 19. piscium omnium adeps utilis oculis 32, 24. caelestis signi consid. 18, 65 § 1. 74.
Piso M. consul quando 7, 27. 8, 54. 37, 6.
Pisonis defensio 11, 71.
Piso L. potator maximus 14, 28.
Piso frugi, qui scripsit orationes et annales 2, 54. 3, 23. 6, 74. 8, 6. 13, 27. 14, 28. 15, 38. 17, 38. 18, 4. 33, 11. 34, 8. 13.
Pisones unde dicti 18, 3.
Pissasphaltos quid, et eius medicinae 24, 25. 35, 51.
Pisselaeon oleum quale 24, 11. 24.
Pissini olei usus 23, 50.
Pissoceros apium quid 11, 8.
Pistaceae nuces ad quid 13, 10.
Pistaciorum consideratio, et ex eis medicinae 15, 24. 23, 78.
Pistana herba 21, 68.
Pistolochia herba, v. Plistolochia 25, 55.
Pistores quando primum Romae 18, 28. pistoria 18, 20 § 1. pisturae consideratio 18, 23.
Pisum quando seratur 18, 31.
Pityocampae, id est pinorum erucae 23, 30. ei. morsus remedia 23, 40. 28, 33.
Pityusae fruticis descriptio et medicinae 24, 21.
Pituitae morbi remedia 20, 12. 23. 51. 53. 57. 84. 87. 92. 21, 94. 22, 40. 65. 68. 74. 23, 16. 31. 63. 70. 71. 82. 83. 24, 21. 33. 35. 47. 80. 82. 25, 22. 25. 90. 26, 34. 35. 36. 38. 39. 40. 44. 62. 73. 27, 51. 113. 28, 50. 31, 46 §4. 32, 14. 21, 31. 36, 33. pituitae gallinae et gallinaceorum remedia 10, 78. 20, 23. 24, 61. 25, 22. pituitas pecorum et iumentorum sanantia 25, 22. 26, 51.
Pix ubi optima 14, 25. 16, 23. pice vina condiuntur 14, 24. 25. picem quae arbores fundant 14, 25. 16, 16. genera plura 14, 25. 16, 21. vitia et probatio 14, 25. picem oleo extrahi 24, 1. picis oleum pissinum dictum 15, 7. picis genera et usus varius 16, 21. ad tecta 36, 48. natura, genera, bonitas, medicinae 24, 23. pix quid 23, 24. fossilis ubi 16, 23.
Piceae arboris consideratio 16, 16. 18. ad usum funerum *ib.* picea non floret 16, 40. cortex ad quem usum 16, 14. umbra noxia 17, 19. folia pectinum modo 16, 38. germinatio et semen quando 16, 43. medicinae 24, 19.
Placitis Cadmiae genus 34, 22.
Plagarum interaneorum remedia 20, 40. *Vide interaneorum morbi remedia.* plagarum corporis remedia 26, 83. 87. plagis quae lina aptissima 19, 2 § 2. plagis recentibus medicinae 28, 74.
Planarati quid 18, 48.
Plancus Imperator 35, 36 § 22. Plancus L. quis 9, 58. plancus aquilarum genus 10, 3. Planci unde dicti 11, 105. Plancus L. orator 7, 10. Plancus L. consul 2, 31. Plancus Asinio Pollioni quid responderit 1, prol. Planetarum consideratio, situs, spatia, natura 2, 4. 6. per zodiacum motus 2, 13.
Plantaginis herbae consideratio, et ex ea medicinae 25, 39. 78. 91. 3, 23. 24. 26, 14. 15. 18. 19. 21. 27. 28. 47. 56. 58. 60. 64. 68. 70. 71. 73. 74. 75. 78. 80. 81. 84. 86. 87. 90.
Plantae qualiter disponendae in agro 17, 14. 17. plantandi tempus 18, 65 § 2. plantaria quomodo reperta 17, 11.
Plantis aversis homines 7, 2.
Plastae qui 35, 43 sq. plastice ars quae 34, 16. plastices, id est, artis figulinae consideratio 35, 43. plastice quarum artium mater credita 35, 45.
Platanus arbor 12, 3 — 5. platanus Delphis sata ab Agamemn. 16, 88. platani Antandri portentum 16, 57. platanus cito germinat 16, 41. platani folia latissima 16, 38. platano oleum faciunt 15, 7. platani umbra iucunda 17, 18. medicinae 24, 29.
Plantanistae pisces 9, 17.
Platea avis 10, 56.
Platoni qualis a Dionysio collatus honor 7, 31. Plato ob Magiam navigat 30, 2. Platonis infantis ore apes consederunt 11, 18. Plato cf. 2, 92. 22, 51.
Platycerotes qui 11, 45.
Platyophthalmon quid 33, 34.
Platyphyllon herba quae 26, 44. 73.
Platys nervus quidam 26, 58.
Plautius Qu. consul 10, 2.
Plauti unde dicti 11, 105.
Plautus poeta 14, 15. 18, 28. 19, 19. 29, 14.
Plebs Romae a patribus discordat 16, 15.
Pleureticorum, id est laterum dolorem patientium remedia 20, 16. 68. 21, 81. 22, 49. 75. 23, 63. 24, 14. 58. 74. 26, 27. 55.
Pliniana cerasa 15, 30.
Plinii de deo opinio 2, 5. Plinius primus quid de ratione stellarum tradidit 2, 14. Neronis gesta scripsit 2, 85. 106. Plinii tempus 2, 106. 9, 6. 7, 3. 10, 59. 12, 6. 13, 26. 14, 3. 36, 24 § 3. Plinium in Africa fuisse 7, 3. 17, 3. Catulli conterraneus 1, prol. quid de anima post mortem 7, 56 sq. nocturnis temporibus scribebat 1, prol. Plinii liber a fine Aufidii Bassi *ib.* libri de Grammaticis *ib.* naturalis historiae libri quid contineant 1, prol. 11, 119. 13, 9. *Pomponii Secundi* vitam edidit 14, 6. Plinium iuxta Septentrionalem oceanum fuisse 16, 1. in scribendo diligentia 28, 61. primus Latine de medicinis scripsit 29, 1. de equestri iaculatione liber 8, 65. Plinii pater 8, 73. interdum ab Arist. discrepat 9, 6. ad autores relegat lectores 7, 1. 28, 1.
Plistolochia herba qualis 20, 14. 25, 55. 90.
Plistonicus medicus 20, 13. 48.
Plocami Annii libertus 6, 24.
Plocamos Isidos frutex 13, 52.
Plotia arundinis genus 16, 66.
Plotius L. proscriptus unguenti odore proditus 13, 5.
Plumbago herba qualis 25, 97.
Plumbi consid. genera, usus 34, 47. plumbum candidum ubi proveniat 4, 30. plumbi nigri usus et genera 34, 49. plumbi medicinae 34, 50. plumbum in massa mergitur, fluitat dilatatum 2, 106. a quo primum et ubi inventum 7, 57. plumbeis laminis scribebant veteres 13, 21. plumbum vitii et morbi genus 25, 97.
Pluvia quib. arboribus prosit, et obsit 17, 2. futurae signum 18, 60. 78. pluviis quae alautur 31, 1. pluvia ubi nulla 2, 96. pluviae prodigiosae, sanguine, lacte, carne 2, 56.
Pnigitis terra 35, 56.
Pocula ex gemmis 33, 2. aureum quid apud medicos 24, 58. poculis repletis media maxime in iis tument 2, 65.
Podagra novus morbus nec incurabilis quidem et cur latinum nomen non habeat 26, 58. podagra olim rarior *ib.* podagrae morbi remedia 20, 2. 4. 8. 9. 14. 32. 33. 34. 52. 76. 81. 97. 21, 76. 101. 22, 15. 16. 20. 29. 32. 35. 49. 57. 64. 70. 71. 77. 23, 12. 37. 63. 64. 24, 14. 32. 35. 38. 59. 93. 120. 25, 22. 24. 27, 9. 10. 34. 40. 28, 9. 20. 21. 23. 27. 33. 37. 62. 30, 23. 31, 45. 32, 42. 34, 46. 35, 51. 36, 28. podagrae iumentorum remedium 22, 78.
Podicis morbi remedia. *Quaere sedis remedia.*
Poecile Athenarum porticus a quo picta 35, 35.
Poematum origo 7, 57.
Poena deus quidam secundum Democr. 2, 5.
Poenitentiae exemplum 29, 23.
Poenorum in clypeis et in imaginibus consuetudo 35, 4. Poenorum humana victima 36, 4 § 12.
Poetae qua hedera coronentur 16, 62.
Poetelius Q. praetor 13, 27.
Pogoniae cometae genus 2, 22.
Polemon pictor 35, 40 § 42.
Polemonia herba quae 25, 28. ei. medicinae 26, 28. 48. 49. 58. 86. 90. 25, 55.
Polenta et ex ea medicinae 22, 59. polentae usus ex qua materia 18, 14. 18.
Polia gemma 37, 73.
Poli caeli qui 2, 13.
Polii herbae mira in mutando colore natura 21, 21.
Polii genera duo 21, 21. 25, 5. 26, 22. medicinae 21, 84.
Polis pictor 34, 19 § 34.
Pollentina vasa 35, 45.
Pollices premere, proverb. 28, 5.
Polline salem cibis eximunt 24, 1.
Pollio Carbilius 9, 13. Pollionis Galli cedrinae mensae 13, 29. Pollionis Romilii senecta 22, 53. Pollionis Asinii signa 36, 4 § 6. *Pollio Vedius quis* 9, 39. 78. *Pollionis Naevii magnitudo* 7, 16. Pollionis Asinii bibliotheca Romae 7, 31. *Vide Asinius.*
Pollio Triarius Aegypti praefectus 36, 11.
Pollis, id est siliginis flos 18, 20 § 2.
Pollux a nautis invocatur 2, 37. Romanorum victoriae nuntius 7, 22. Pollucis aurigae qui 6, 5. Pollucis simulacrum 34, 19 § 16. Pollucis pictura 35, 36 § 5.
Pollutio nocturna quo compescatur 20, 26. 81. 34, 50.
Polyanthemon herba 27, 90.
Polybius 3, 10. 4, 36. 37. 5, 1. 4. 6. 6, 36. 38. 8, 18. 21, 56. 31, 10.
Polycles statuarius 34, 19. 19 § 20. 36, 4 § 10.
Polycletus sculptor quo aere usus 34, 5. 19. Polycleti statuarii opera 34, 19 § 2. astus 1, prol.
Polycharmi statuarii opera 36, 4 § 10.
Polycnemon herba qualis 26, 88.
Polycratis annulus qualis, et quomodo in mare proiectus 33, 6. 37, 2. 4.
Polycrates statuarius 34, 19 § 34.
Polycritus scr. 31, 14.
Polydamas et Hector eadem nocte nati 7, 50.
Polydectes statuarius 36, 4 § 11.
Polydorus statuarius *ib.*
Polygala herba qualis 27, 96.
Polygnotus pictor 33, 56. 34, 19 § 25. 35, 25. 35. 39. 40.
Polygonoides herba qual. 24, 90.
Polygonon herba quae 27, 91.
Polygonaton herba *ib.*
Polygonus herba et medicinae 26, 90.
Polygrammos lapis 37, 37.
Polymita texta 8, 74.
Polynicis pictura 35, 40 § 40.
Polypodion herba qualis 16, 92. medicinae 26, 37. 66. 75

Polyporum piscium consideratio, genera, natura 9,46. 48. polypi tegumentum 9, 14. polypi exeunt in terram 9, 35. polypi pisces quales 9, 37. polypus colorem mutat 9, 46. polypus piscis, et eius in medicinis usus 32, 42. 53. polypi concharum avidissimi 9, 48. polypi coitus qualis 9, 28. 74. polypi et locustae inimicitia 9, 88.
Polypus morbus 26, 37.
Polyrrhizon herba 25, 21. 54. 27, 103.
Polytricha herba 25, 83. polytrichon herba 22, 30. polytrix herba qualis et qb. utilis 26, 88.
Polytrix gemma 37, 73.
Polyzonos gemma *ib.*
Poma quo situ in arborib. et herbis 16, 49. quando pereant 17, 2. quomodo interdum aegrotent 17, 37 § 6. quando colligenda et qualiter 18, 74. quaedam pauperib. interdicta 19, 19 § 2. carnosa et acinos habentia 15, 27. iumentis quomodo portatu facilia 24, 1. quae bona malave sint *ib.* pomo mali interdum folia insunt 16, 38. pomi folia qualia *ib.* pomorum vinum quale 14, 19 § 3. denominatio diversa 15, 14. plura a familiis denominata *ib.* partes, quae sunt a sole, rubent 15, 15. sylvestrium natura *ib.* servandorum ratio 15, 18 § 1. colligendorum tempus decens *ib.* putandorum tempus 15, 16. pomorum et eorum seminum diversitas 15, 34. tegmina varia *ib.* commendatio, et quae in eis placeant *ib.* poma ferentium medicinae *ib.* pomorum usus in medicinis *ib.* pomorum genera plura, et ex eis medicinae 23, 55. primitiae quomodo 28, 5. fructus non ferentes quomodo iuventur 17, 43. pomiferae arbores quales 16, 1.
Pomona dea 23, 1.
Pompeianus Colossus 34, 18. Pompeia lex 3, 24. Pompeiana pira 15, 16. Pompeiana uva 14, 4 § 6 et 7. 8 § 6. Pompeiae ficus quae 15, 19.
Pompeii theatrum 7, 3. Pompeius cui similis 7, 10. Pompei pulchritudo *ib.* Pompei pater cui similis *ib.* Pompeius octingentas quadraginta sex naves Piratis ademit 7, 26. 27. Pompei literae nec lectae a Caesare exustae 7, 26. Pompei Magni laus, victoriae, triumphi 7, 27. quid erga Posidonium philosophum 7, 31. Pompei in consulatu collega 7, 49. Mithridaticus triumphus 12, 9. quando quarto consul factus 15, 1. balsami arbores in triumpho suo duxit 12, 54. portentum ante civile bellum 17, 38. quos agros non solitus emere 18, 7 § 3. in Hispania trophaea, aliaque gesta 3, 4. quo die natus 37, 6. Mithridatem superat 23, 77. tertius consulatus 26, 69. 34, 39. de Pharnace triumphus 33, 54. Pompei aedes 34, 19 § 3. amphitheatrum quale 36, 24 § 7. ubi a Caesare victus 36, 29. Mithridatis gemmam in Capitolio dicat 37, 5. victoria ad margaritas gemmasque inclinavit 37, 6. tertius triumphus *ib.* Pompeium taxat Plinius *ib.* Pompei trophaeum in Pyrenaeis *ib.* imago ex margaritis *ib.* in elephantis triumphus 8, 2. consulatus secundus 8, 7.
Pompeius Flaccus in Hispaniis militat 15, 24.
Pompeius Lenaeus quis 15, 39.
Pompeius Lenaeus Magni Pompei libertus 25, 3.
Pompei Auli interitus 8, 54.
Pompholyx 34, 33.
Pompilus piscis 32, 54. 9, 20. 47.
Pomponius Secundus poeta 13, 26. 14, 6. nunquam ructavit 7, 18.
Pomponius Romanus 7, 4.
Pondus aqua sustinens omne 6, 31. ponderum nomina et ratio 21, 109. pondera unde dicta 33, 13. ponderum repertores 7, 57.
Ponticae gemmae 37, 46. 66. triticum 18, 12 § 1. gentes nullum panico praeferunt cibum 18, 25. nuces 15, 24. cera optima 21, 49. anates veneno vivunt 25, 5. Pontici maris cancrorum copia 9, 51. mures 8, 55. pisces 9, 19.
Pontificum domus laurum habuit 15, 39.
Pontificii iuris libri septem 13, 27.
Pontius Caii principis legatus 35, 6.
Pontus nunquam refluus 2, 100. Ponti absinthium quale 11, 75. Ponti vina olura 14, 9.
Popilius Caius 34, 14.
Poppeae Neronis coniugis luxus 33, 49. 37, 12. 34, 29. 11, 96. asinino lacte cutem curabat *ib.*
Poppysmis fulgetras adorare consensus gentium est 28, 5.
Populonia urbs, et in ea Iovis simulacrum 14, 2.
Populi arboris consid. 16, 35. populus Herculi dicata 12, 2. montes amat 16, 30. populo pediculus tremulus 16, 38. umbra nulla 17, 18. populus arbor cito germinat 16, 41. populus arbor nullum semen aut fructum fert 16, 45. vitibus placet 16, 68. apta scutis 16, 77. quando et qualiter plantanda 17, 15. alba ad quid, et quomodo serenda 17, 31. nigra vitibus aptissima 17, 35 § 22. populi medicinae 24, 32.
Porcaria quid 11, 84.
Porcilaca, *v. portulaca.*
Porcus piscis maximus 32, 9. ei. venenum 32, 19.
Porci futura praesagiunt 18, 88. porci ut nos sequantur 29, 15.
Porculeta quae 17, 35 § 9.
Porphyrio avis morsu bibit 10, 63. porphyrionis venter 11, 79.
Porphyritis ficus 15, 19.
Porphyrites marmor 36, 11
Porri herbae consideratio 19, 33. autoritas a Nerone data *ib.* satio et cura *ib.* ubi optimi *ib.* genera duo *ib.* porri succus sine cruciatu perimit *ib.* semen quale 19, 58. porris translatio prodest 19, 60. sectivum et ex eo medicinae 20, 21. capitatum et ex eo medicinae 20, 22. nigrum 27, 30.
Porrigines capitis tollentia 24, 120. porriginis morbi remedia 20, 40. 24, 11. 28, 46. 29, 35. 20, 53. 50.
Porsena quid erga obsides virgines egerit 34, 13. cum Rom. foedus 34, 39. sibi labyrinthum sepulchrum fecit 36, 19 § 4. impetratum fulmen 2, 54.
Portentum apud Mutinam 2, 85. portentorum materia 23, 81. 28, 6 sq. 16, 57.
Portii Latronis laus, et quales eius discipuli 20, 57. Portius Caius consul 2, 57. Portius L. cons. 2, 29. Portius M. cons. 2, 31.
Portulacae s. porcilacae herbae natura, genera, medicinae 20, 81. portulacae usus contr. stomachi rosiones 23, 74.
Porus lapis 36, 28.
Posideanae aquae unde 31, 2.
Posidonius sculptor 33, 55. 34, 19 § 34.
Posidonius scriptor 2, 21. 6, 21. 7, 31.
Posidonio philosopho a Pompeio collatus honor 7, 31.
Possis lutifigulus 35, 45.
Posteros plurimos qui reliquerint 7, 11.
Postumia lex Numae fuit 13, 1. Postumii Tuberti consulatus, et eius prima ovatio 15, 38. Posthumius Spurius consul 2, 31. Postumius L. 11, 71.
Potamantis herba 24, 102.
Potamogeton herba 32, 19. 26, 33.
Potandum quotiens sit 28, 17.
Potentum iniquitatibus quomodo resistatur 28, 27.
Poterion herba qualis 25, 76. 27, 97.
Pothos herba et flos 21, 39.
Pothos deus ubi colatur 36, 4 § 7.
Potulana vina 14, 8 § 5.
Potum arbores ferentes 6, 37. potus animalium differentiae 10, 94. diversitas et effectus 23, 16. potu caruisse nonnullos 7, 18. potatores maximi plures 14, 28.
Praeceptor ingenti docens praemio 35, 36 § 8.
Praecipitatorum ex alto remedia 24, 95.
Praeconini 33, 3.
Praecordia 11, 77. 30, 14. praecordiorum remedia 20, 13. 40. 48. 68. 73. 75. 21, 73. 78. 89. 106. 22, 9. 49. 58. 23, 23. 41. 53. 24, 97. 120. 25, 25. 26, 20. 48. 27, 14. 109. 30, 14.
Praegnantes quae cavere debeant 20, 51. 91. 23, 80. 25, 35. 30, 44. praegnantium remedia in malacia 23, 56. 57.
Praeliorum expertes homines 5, 8. praelium a quo repertum 7, 57.
Praemia in omni re maxime spectantur 14, 5.
Praeneste unguentis delectabatur 13, 2.
Praeparentium vinum 14, 9.
Praesagia tempestatum ac futurorum 18, 77 § 3.
Praessum cerulei genus 33, 56.
Praester quid 2, 50.
Praesteris serpentis remedia 24, 73. 20, 81. 32, 13. 17.
Praeterita non praeterisse impossibile est 2, 5.
Praetexta toga a quo 9, 63. praetextae vestes a quibus 8, 74. praetextati anguillarum tergore verberabantur 9, 39.
Praetoriana cohors 9, 5.
Praetutiana vina 14, 8 § 3.
Pramnium vinum 14, 6.
Prasion, id est marrubium et eius medicinae 20, 89.
Prasion, id est origanum herba 20, 67. 69.
Prasius gemma 37, 34.
Prasoides topazii genus 37, 32.
Prason 13, 48.
Pratorum consideratio 18, 67 § 4. pratum antea paratum dicebatur 18, 6. prata quando rigauda 18, 67 § 2. pratorum situs 18, 67 § 4. herbae optimae quae *ib.* quo secanda tempore *ib.* ubi quater anno secentur 18, 67 § 5.
Praxagoras medicus 20, 13. 26. 30. 26, 6.
Praxibulus magistratus Atheniensium 33, 37.
Praxiteles quando et eius prima speculorum factio 33, 45. Praxiteles sculptor quando 34, 19. 33, 55. ei. Venus in toto orbe nobilissima 7, 39. 36, 4 § 5. Pr. opera 34, 19 § 10. 36, 4 § 5 et 10.
Priami pictura 35, 40 § 32.
Primatum apud reges quomodo adipiscamur 24, 102.
Primitiae rerum sacerdotibus offerebantur 18, 2. frugum ubi Apollini dicantur 4, 26.
Principis magnanimitas 35, 36 § 12. Principum rapinae 9, 58.
Principium novarum rerum lubricum 29, 1.
Priscorum vita rudis in literis, ingeniosa tamen 18, 69 § 3. diligentia 25, 1. laus 33, 6.
Pristarum simulacrum 34, 19 § 3. pristes pisces ingentes 9, 2. 3. pristes pilo vestiuntur 9, 15.
Privernatia vina 14, 8 § 3.
Proboscis elephantum facillime amputatur 8, 7.
Procax est natur. multorum 26, 2.
Procellae unde fiant 2, 38. 43. 50. procellis nihil violentius 32, 1.
Prochimasis quid 18, 57.
Procilius scr. 8, 2.
Proconnesiae ancillae partus 7, 9.
Proculeius Caius 36, 59.
Procyon non habet nomen Latinum, nisi canicula dicatur 18, 68 § 1.
Prodesse aliis debent omnes 25, 1.
Prodicus medicus 29, 3.
Prodigia plura arborum 16, 57. 17, 38. 41. montium inter se concurrentium 2, 85. pluviae 2, 56. armorum et tubarum caelestium 2, 58. frugum 18, 46. alia 8, 64. 69. 70. 11, 112. *vide Miracula.*
Prodorus pictor 34, 19 § 25.
Prodromi ficus quid 2, 47. 16, 49.
Proetides a Melampode quo sanatae 25, 21.
Profluviorum remedia 20, 51. 21, 96.
Prognostica tempestatum 18, 77 § 3.
Prohibitoria avis 10, 17.
Promethei de annulo fabula 33, 4. 37, 1. in Caucaso monte religatio *ib.* primus bovem interfecit 7, 57.
Promuscis, id est elephantis nasus 8, 7.
Propaginum consideratio atque inventio 17, 20. propagari quae arbores possint 17, 21. propagationum genera duo *ib.* propaginum genus totas supplantandi in terram vites 17, 35 § 27.
Propolis apium 24, 32. 22, 50. 11, 5.
Propylaea Atheniensium 36, 4 § 10. 35, 36 § 20.
Prosaicae orationis inventor 5, 31. 7, 57.
Prosedamum vitium 26, 63.
Proserpinaca herba 27, 104.
Proserpinae raptae simulacrum 34, 19 § 10.
Protagion vinum 14, 9.
Protesilai sepulcrum ubi, et ibi arbores 16, 88. simulacrum 34, 19 § 15.
Protogenes statuarius 34, 19 § 34. casula contentus 35, 37. quid erga Apellem egerit 35, 36 § 11. a Demetrio dilectus 35, 36 § 20.
Protogenes pictor 35, 36 § 10 et 20.
Protomedia herba 24, 102.
Protropum musti genus 14, 8 § 6. 11.
Protypa quae 35, 43.
Providentiae animalium exempla 10, 50. *Vide, Astus animalium.*
Providentiae exemplum 18, 8 § 1.
Provocatio unde appellata 1, prol.
Proverbia quorum Plinius me

minit: Aeris alieni comitem esse misceriam 7, 32. Africa semper aliquid novi affert 8, 17. Albo in hoc non eras 1, prol. Aliena insania frui 18, 6. Alius de alio iudicat dies 7, 41. Apinae Tricaeque 3, 16. Aure attestamur 11, 103. Canis lapidem mordens 29, 32. Cymbalum mundi 1, prol. Citra pulveris iactum 35, 40 § 32. Cornucopiae 1, prol. Cuculum imitari 18, 66 § 2. Cum mortuis larvas luctari 1, prol. Deus est mortali iuvare mortalem 2, 5. Dimidio vitae vivimus 7, 51. Dodonium aes 36, 19 § 4. Domini frons plus occipitio prodest 18, 6. Domini oculus fertilissimus 18,8 § 2. Ede nasturtium 19, 44. Elephas celerius parit 1, prol. Extra omnem ingenii aleam *ib.* Gallinaceum lac haurit *ib.* Homines sumus *ib.* Leporem edit 28,19. Multa Syrorum olera 20,16. Ne sutor ultra crepidam 35,36 § 12. Nemo mortalium omnibus horis sapit 18, 8 § 2. Nihil nimium 7, 32. Nosce teipsum *ib.* Perfricui faciem 1, prol. Plus apud Campanos, etc. 18, 36. Pollices premere 28, 5. Salem cum pane et caseo esitat 31, 41. Sapientia vino obumbratur 23, 23. Satyrion 26, 63. Stellio 30, 27. Strychnum bibit 21, 105. Successiva opera 1, prol. Suspendio eligendam arborem 1, prol. Sui animam pro sale datam 8, 77. Tympanum mundi 1, prol. Utramque paginam facit 2, 5. Vitilitigatores 1, prol.

Prudentiae exemplum 10, 60.

Pruinae consideratio 2,61. exustio carbunculatio dicitur 17, 37 § 4. quibus et quando noceat *ib.*

Prunorum consideratio 15, 12. Damascena 13, 10. 15, 12. sylvestria 15, 13. pruna post Catonem coepisse *ib.* prunus Aegyptia 13, 19. prunorum succus qualis 15, 33. pruna quibus constent 15, 34. prunus quae loca amet 16, 30. quo serenda tempore 17, 30 § 6. medicinae 23, 66. prunorum usus *ib.* sylvestrium medic. 23, 68.

Pruriginis remedia 20, 23. 69. 23, 16. 26, 74. 27, 5. 28, 69. 31, 46 § 4.

Pruritum corporis tollentia 20, 86. 22, 73. 74. 23, 13. 27. 80. 28,14. 27,28. 28, 33. 37. 29, 11. 30, 41. 31, 45. 32, 40. 35, 51. 52. pruritus quo tollantur 21, 81.

Prusiae regis filius qualis 7, 15.

Prusiniae uvae 14, 4 § 7.

Psammetichus rex 36, 19 § 1. Psammetichum fugientes 6, 35.

Psaronius lapis 36, 43.

Pseudanchusa 22, 24.

Pseudisodomon 36, 51.

Pseudobunion herba 24, 96.

Pseudocapirius sive Pseudocypirus 17, 20.

Pseudodictamnon et ex eo medicinae 25, 53. 26, 31. 90.

Pseudonardus 12, 26.

Pseudospheces vespae genus 30, 30.

Psilothri remedia 22, 15.

Psilothrum quid 23, 16. 24, 47. 27, 48. 28, 77.

Psilothrum unguentum quid 24, 38.

Psilothri herbae medic. 26, 93.

Psimmythii consider. 34, 54.

Psimmythii veneni remedia 22, 52. 23, 40.

Psitta piscis 9, 25.

Psittaci avis consideratio 10, 58. ex India *ib.* Imperatores salutat *ib.* turturibus amicus 10, 96. psittaci caput quale 10, 58. ubi primum visi 6, 35.

Psora morbus qui 19, 62. psorae remedia 20,20. 36. 51. 69. 70. 87. 22, 32. 23, 3. 10. 13. 41. 63. 64. 24, 77. 25, 109. 31, 45. 32, 27. 34, 22.

Psoricon medicamentum quod 34, 29.

Psychotrophon herba quae 25, 46.

Psyllion herba 25, 90. ei. medicinae 26, 18. 28. 49. 64. 66. 73. 75. 87. 90.

Psyllus rex 7, 2.

Psyllorum gentis cum serpentibus mirum 8, 38. 11, 30. 25, 76.

Psythium passi genus 14, 11.

Pterigiae morbi remedia 20, 89. 23, 16. 63. 81. 24, 5. 67. 119. 26, 15. 89. 27, 5. 30, 37. 32, 24. 34, 45. 56. 35, 52.

Pteris herbae, id est, filicis consideratio 27, 55.

Pternica herba 21, 57.

Pteroti calices quales 36, 66.

Pteron aedificii genus 36, 4 § 9. 19 § 2.

Ptisana et eius usus 18,13. 2, 65.

Ptolemaei bibliotheca 13, 21. Ptolemaeum Caesar perimit 5, 1. Ptolemaeus Lathyrus rex 7, 13. Ptol. Philadelphus obeliscum Alexandriae statuit 36, 14 § 3. Ptol. Lagi 35,36 § 14. 36, 15. Ptolemaei coniunx *ib.* et 23. mater 37, 32. navigatio 9, 2.

Ptyades aspides 28, 18.

Pubertas quo coerceatur ne erumpat 21, 97.

Publicanorum vires 33, 8.

Publicolae consulis filia 34, 13. domus 36, 24 § 6.

Publius poeta 8, 77. 35, 58.

Publius Licinius censor quando et quid de vino censuerit 14,10.

Publius Cornelius cos. 13, 27.

Pucina vina in saxo coquuntur 17, 3. uva 14, 4 § 9. 8 § 1.

Pudicae foeminae quae maxime Romae 7, 35.

Pudicitia dea 2, 5. Pudicitia quando Romae subversa 17, 38. Pudicitiae exemplum 7, 2. 34. 8, 5. 10, 52. 83.

Pudoris sedes in genis 11, 69.

Puer in uterum reversus aliquando 7, 3. puer mirae velocitatis 7, 20. pueri ne debiles fiant 20, 33. puerorum ulcera in capite quomodo sanentur 20, 53. puerorum morbi remedia, *quaere*, *Infantium morbi remedia*. puerum quendam septem et quinquaginta dormisse annis 7, 53.

Puerperii pericula quomodo tollantur 28, 29. puerperia duodecim uno abortu egesta 7, 9.

Puerperae cuiusdam Romanae pietas erga matrem 7, 36.

Pugillarium usus quando 13, 21.

Pugnatores quo fortiores fiant 29, 26. pugnaturi quod oleum praesumant 23, 50. ad mortem pictis navibus vehebantur 35,31.

Pulchritudinem faciei servantia 21, 88. 91. inducentia 24, 102. 25, 80.

Pulegium herba brumali floret tempore in coronariis vel carnariis 18, 60. 19, 47. pulegii consideratio, natura, medic. 20, 54. 57. 2, 41.

Pulices quomodo necentur 20, 54. 65. 22, 12. 24. 24, 35. ne gignantur 30, 26.

Pulla terra omnium optima 17, 3.

Pulmentaria unde dicta 18, 19.

Pulmonea poma 15, 15.

Pulmo quibus maximus 11, 72. pulmonem habentia spirant omnia 9,6. 11,2. pulmonis consideratio 9, 6. pulmone quae careant 11, 72. pulmonis morbi remedia 20, 21. 21, 85. 24, 11. 14. 92. 26, 19. 21. 27, 24. 28, 27. 33. 53. 30, 8. 32, 31. pulmoni contraria 22, 70.

Pulmones pisces tempestates praesagiunt 18, 85. pulmonis piscis in medicinis usus 32, 46. 47. mirum 9, 71. 32, 53.

Pulte diu Romani usi sunt 18, 19. corpus augetur 22, 60.

Pulveri vis inest siccandi 15, 21.

Pumex lapis ex qua materia 13, 49. 50. pumicis consideratio 36, 42. *pumicis farinam* praesumunt bibaces 14, 28.

Pumiliones in arboribus 12, 6. in animalibus 11, 109.

Pumula uva ubi 14, 4 § 7.

Punctiones ne sentiantur 25, 94. punctionum laterum remedia 21, 77.

Punici belli I. classis LX diebus parata 16, 73. secundo ad Trasimenum lacum ingens terraemotus 2, 86. secundo annulorum Rom. trimodia 33, 6. classis XL dieb. parata 16, 73. tertium unde sumptum 15, 20. primum quando coeptum 33, 13. bello I. Romae aes imminutum *ib.* Punica cera optima 21, 49. apyrina 23, 57. mala quae utiliora *ib.* mali consideratio 13, 34. flos balaustium *ib.* Punici mali vinum rhoiten vocant 14, 19 § 3. acini quales 15, 29. membrana 15, 34. qua arte pomum non rumpatur 17, 16. genera, natura, medic. 23, 56. cytinus quid 23, 59. radicis medicinae 23, 60. *punica inter* mala numerari 15, 11. acinus intus sub cortice *ib.* punicae arbores quae loca ament 16, 30. folia angusta 16, 38. punicae fructum ac flores perdunt 16, 46. punicis arboribus vita brevis 17, 20. insitio in omni genere 17, 26. nucleorem medicinae 23, 60. punicum malum sylvestre 23, 61.

Pupillae oculorum consideratio 11, 55.

Purgantia 23, 34. 42.

Purgationes mulierum, *vide Foeminarum purgationes*.

Purpurarum consideratio 9, 60. in medic. usus 32, 41. contra venena 32, 21. Tyria et dibapha 9, 63. pretiosissimae unde 21, 22. purpurarum pariendi tempus 9, 74. quo facile capiantur 32, 18. purpurissum color 35, 12. 22.

Pusionis Secundillae proceritas 7, 16.

Pustulas facientia in corpore 25, 87. 27, 54. pustularum corporis remedia 20, 81. 87. 22, 60. 67. 68. 70. 23, 34. 36. 81. 28, 70. 29, 11. 34, 45. 35, 57.

Putandarum arborum disciplina 17, 45. putandi tempus 18, 65 § 2. 17, 36. 22, 3. putationis consideratio 17, 35 § 7. excogitatio *ib.* et 14,14. plagae quales esse debeant 17, 35 § 28.

Putei a quo primum reperti 7,57. putei mirae naturae 2, 100. puteorum aqua qualis 31, 23.

Puteolanum purpurissum 35,25.

Puteolanus pulvis qualis 35, 47.

Putredinem inhibentia 20, 83. 24, 11.

Putrescere corpora mel non sinit 22, 50.

Pycnocomon herba 26, 36.

Pygargi ferae 8, 79. aquilarum genus 10, 3.

Pygmaei 7, 2. eorum regio *ubi* 6, 35. eor. cum gruibus pugna 7, 2. 10, 30.

Pyra locus, ubi helleborus 25,21.

Pyralis vermes 11, 42.

Pyralis avis 10, 95.

Pyramides 36, 16 sq.

Pyraustes vermis 11, 42.

Pyreicus pictor 35, 37.

Pyrenaei montes buxo abundant 10, 3.

Pyren gemma 37, 73.

Pyrethrum herba 28, 42.

Pyrgoteles sculptor Alexandri 37, 4. 7, 39.

Pyrites lapis 36, 30.

Pyromachus statuarius 34, 19. 19 § 24.

Pyrosachne frutex 13, 35.

Pyrrheum nemus 16, 19.

Pyrrhi regis pollex 7, 2. 28, 6. simulacrum 34,19 § 16. ex Graecia in Italiam pontibus transire cogitavit 3, 16. a Romanis victus 33, 13. primus in It. elephantes duxit 8, 6. quando ex It. pulsus 11, 71. ei. obitu portentum 11, 76. annulus 37, 3.

Pyrrhus statuarius 28, 40.

Pyrrhice saltatio 7, 57.

Pyrrhopoecilon lapis 36, 14. 43.

Pyrrhocorax avis 10, 68.

Pythagoras philosophus quando, et eius reperta 2, 6. de intervallis siderum 2,19. de siderum musica 2, 20. de fabae usu quid 18, 30. liber de scyllae herbae medicinis 19,30. de brassica liber 20,33. statua Romae 34,12. Socrati praefertur *ib.* quid circa Athletas 23, 63. magus, primusque in nostro orbe magicam celebravit 24, 99. 30, 2. Pythagorae liber 24, 101. de herbis 25, 5. peregrinatio *ib.* sortilegia 28, 6. quando in Aegypto 36, 14 § 5.

Pythagoricus sepeliendi mos 35, 46. Pythagorica philosophia 13, 27. Pythagoricorum vanitates 22, 9.

Pythagoras statuarius 34, 19. 19 § 4 et 5. Ptolemaei praefectus 37, 9.

Pytheas sculptor 33, 55.

Pythetes cometae genus 2, 22.

Pythias statuarius 34, 19.

Pythion bulbi genus 19, 30.

Pythii Bithyni ingentes divitiae 33,47.

Pythis pictor 35, 35.

Pythis statuarius 36, 4 § 9.

Pythocritus statuarius 34,19§34.

Pythodemi simulacr. 34, 19 § 15.

Pythodicus pictor 34, 19 § 25.

Pythodorus statuar. 36, 4 § 11.

Pythonis serpentis simulacrum 34, 19 § 4.

Pythocles statuarius 29, 30.

Pyxacanthon spinae genus 24, 70. 77. 12, 15. pyxacanthi baccae in medicina 24, 70.

Q.

Quadrantis signum quid 33, 13.

Quadriga quam musca integeret 7, 21. 34, 19 § 22. fictiles quando in fornace creverunt 28, 4. nummorum notae 33, 13. quadrigati nummi *ib.* quadrigas quis repererit 7, 57.

Quadrireme quis primus usus sit 7, 57.

Quadrupedes omnes ubi auribus careant 6, 35. quadrupedum modo Arthabatitae vagantur *ib.* quomodo gestentur intra alvum 10, 86. quadrupedes necantia 23, 80. 25,75. quadrupedum remedia 20, 51. 22, 15. 74. 26, 93. 28, 6. 81.

Quaestus certissimus quis 18, 6. omnia tentat 33, 57.

Qualitatum regionum consideratio 17, 2. quanta differentia 36, 44.
Quartanae febris remedia 20,23. 73. 21, 94. 22,11. 16. 29. 72. 23, 20. 25, 24. 41. 26, 71. 28, 9. 11. 23. 27. 28. 29. 66. 29, 17. 30, 30. 32, 14. 38. 35, 51.
Quaternarii numeri vis 28, 17.
Querculana porta Romae 16, 15.
Quercus mirae magnitudinis 16, 2. proprie glandem fert 16, 8. frequenter fulmine icuntur *ib.* boletos quales generet 16, 11. nunquam folia dimittens ubi16, 33. non ante mediam aestatem germinans *ib.* folia sinuosa 16, 38. parte inferiori fertilior 16, 66. quercus et oleae inimicae 24, 1. quercus et iuglans inimicae *ib.* querna corona quae et civica 16, 3. 5.
Quies somnusque in stramentis quondam erat 18, 3. quies arva quoque recreat 18, 50.
Quinquefolium herba quae 25, 62. medicinae 20, 34. 26, 12. 15. 19. 34. 49. 58. 60. 66. 70. 71. 76. 78.
Quintiorum familia sine auro 33, 6. Quintius C. consul 7, 36. Quintii P. interitus 7, 54.
Quintus Hortensius dictator eiusque lex in Aesculeto lata 16, 15.
Quiriana poma 15, 15.
Quirini, id est Romuli delubrum Romae 15, 36. aedes ubi 7, 60.
Quisquilium sive cusculium frutex 16, 12.

R.

Rabidus ne fiat morsus a cane rabioso 29, 32.
Rabirius scr. 28, 21.
Rabuscula uva 14, 4 § 9.
Radicum arborum consideratio 16, 56. radices nobiles 12, 25. radicibus carentes, quae plantae vivant 19, 11. 15. radicum hortensium differentiae *ib.* radices herbarum quae inutiles 20, 10. radice nascentes herbae 19, 36. radicis oleae medicinae 23, 35.
Radiculae herbae consideratio 19, 18. 25, 21.
Radere malas, interdictum foeminis 11, 58. 9, 40. 67. 74.
Raia piscis 9, 40. 67.
Ramicis morbi remedia 20, 51. 22, 41. 57. 24, 10. 26, 49. 30, 47.
Ramises Aegypti rex 36, 14 § 2.
Ramorum arborum consideratio 26, 72. aliqui caeci quare dicti 16, 54.
Ranae apibus inimicae 11, 19. ictus apum non sentiunt *ib.* ranarum lingua 11, 65. vox 11, 112. ranis contraria 20, 16. 25, 42. 77. 82. 28, 21. 32, 18. ranae iecur geminum 32, 18. varius in medicinis usus *ib.* rana maris quae 32, 28. medicinae 32,18. 23. 24. 29. ranae linguae mirum 32, 18. oculus dexter ad quid utilis 32, 24. ranae mutae 8, 83. 11, 112. 32, 24. ranae arborem scandentis natura 32, 29. ranae rubetae unde dictae 32, 18. ranae rubetae venenum 11, 76. rana rubeta contra tempestates 18, 71. ranae ultra solitum vocales tempestatem praedicunt 18, 87. ranae in medicinis usus 34, 26. 32, 42. 47. 50. 52. 53. ranae in Galliae civitate incolas pepulere 8, 43. ranarum vox foeminas ad coitum evocantium 11, 65. ranae ex limo natae in limum resolvuntur 9, 74. ranae Maecenatis signum 37, 4. ranae cur sub aqua diu urinentur 11, 72. rana piscis 9, 40. 67. ranarum coitus partusque 5, 1.
Ranunculus herba 25, 109.
Raphani consideratio 19, 26 § 2. raphani semine oleum fit in Aegypto *ib.* raph. vomitum concitat 20, 14. succi mixtura vitem laedit 17, 37 § 10. contra ebrietatem *ib.* ubi serendus 18, 46. 74. raphani mira magnitudo in Germania 19, 26 § 4. qua arte magni fiant *ib.* raphani vomitionibus praeparant meatum *ib.* raphanus ex auro in Delphico templo dicatus *ib.* quando folia detrahenda *ib.* raphano peculiaris medicina in salsis aquis 19, 59. raphanis prodest translatio 19, 60. sylvestris consideratio et medicinae 20, 12. 26, 46. raphaninum oleum ad quid 23, 49.
Raphanitis herba quae 18, 46.
Rapinae principum 9, 58.
Raporum consideratio, natura, usus, confectio, etc. 18,34. species tres 18, 35. qua arte magni fiant *ib.* raporum sexus 19, 25. folia quando detrahenda 19, 36. ex semine brassicae generantur 19, 57. raporum medicinae 20, 9. rapi sylvestris medicinae 20, 10.
Ratibus olim navigatum 7, 57.
Ratumena Romana porta unde 8, 65.
Raucae vermes quales 17, 30 § 3.
Raucitatis remedia 20, 23. 22, 49.
Ravennates uvae 14, 4 § 6. Ravennae solum asparagis aptissimum 19, 19 § 2. 42.
Ravolium vinum videtur esse, de quo Plinius 14, 8 § 1.
Reduvias morbum sanantia 29, 9.
Refrigerantia corpus 20, 26. 32. 81. 21, 76. 22, 12. 23, 5. 24. 70. 24, 47. 55. 67. 81. 105. 25, 34. 90. 95. 35, 57.
Regale unguentum quale 13, 2.
Regia pira quae 15, 16.
Regia sive regius stella quando occidat 18, 64. 68 § 2.
Regia scopa quid 21, 26. 25, 20.
Regia civitas a quo reperta 7, 57.
Regii morbi consideratio 26, 76. remedia 19, 55. 20, 59. 64. 27. 30. 39. 43. 51. 52. 57. 69. 83. 85. 21, 78. 84. 97. 22, 53. 72. 75. 23, 76. 83. 24, 16. 20. 42. 56. 25, 106. 26, 10. 76. 27, 5. 28. 27. 60. 28, 21. 30, 28. 31, 45. 32, 31. 37, 14. 61. regium morbum facientia 20, 83. arquatus dicitur 22, 53.
Regio ubi mutarit caeli habitum 17, 3. regionum qualitas 17, 2.
Regnum ubi non haereditarium 6, 24.
Regulare aes quod 34, 20.
Reipublicae rectores quales esse debeant 6, 7.
Religioni tributum ne foemineus sexus usurpetur 9, 12. religione quae arbores damnatae 16, 45. religio circa viscum servata a Druidis 16, 95. religione vitam constare 14, 23.
Remedia domi quaerenda 22, 56. vulgo parata, natura placent 24, 1.
Remora piscis qualis 9, 41. 32, 1.
Remus et Romulus sub ficu nutriti 15, 20.
Remus a quo repertus 7, 57.
Renum animalium consideratio 11, 81. quaterni cervis *ib.* pennatis squamosisque nulli *ib.* homo bubulis similes habet *ib.* 82. renibus contraria 20, 35. renes laedentia 22, 72. purgantia 20, 96 sqq. renum doloris remedia 20, 5. 8. 16. 21. 42. 44. 13. 73. 21, 79. 81. 103. 22, 9. 11. 23. 25. 30. 40. 70. 23, 29. 53. 63. 74. 75. 83. 24, 20. 50. 105. 117. 26, 27. 48, 50. 27, 60. 105. 109. 28, 14. 27. 37. 56. 29, 11. 32, 31. 35, 14. 50. renum lapides quid eximat 22, 32. renum arenas tollentia 22, 29. 25, 106. renibus utilia 20, 30. 81. 22, 38. 41. 23, 12. 18. 49. 74. 24, 20. 26, 21. 27, 24.
Repagula valvarum ex qua materia 21, 11.
Rerum omnium fertilitas 18, 51. rerum omnium sunt quaedam in alto secreta 17, 3. rerum amplitudo damno interdum est 14, 1. rerum non animi pretiis excubatur 35, 33. rerum inimicitiae, *quaere Inimica inter se.* amicitiae, *quaere Amica inter se.* commutatio 33, 3. variarum inventores 7, 57. inventio diis tribuitur 27, 1.
Reseda herba qualis 27, 106.
Resinae, id est humoris ex arboribus defluentis consideratio 14, 25. 16, 16. proprie in pineis 37, 11 § 2. variae, Arabica, Iudaica etc. 14, 25. usus in unguentis 13, 2. resinâ vinum condi 14, 24. resina ex quibus arboribus 14, 25. quibus resolvatur *ib.* resina pili virorum evelluntur *ib.* quibus coquatur modis 15, 40. resinae arbores montes amant 16, 30. resinae natura, genera, medicinae et quae meliora 24,22. resinam ferunt sex genera arborum 16,16
Resurrectionem esse possibilem secundum Democritum 7, 56. res. hominum negat Plinius 2, 5. 7, 56. res. exempla 7,52. 11, 22. 43. 16, 53. 17, 38. 21, 23. 25, 5. 75.
Retia ab Arachne reperta primum 7, 57. quod linum aptissimum 19, 2 § 2.
Retovina lina 19, 2 § 1.
Rex qualis eligatur apud Taprobanenses 6, 24. veteres quales fuerint 14, 1. reges et imperatores circa agrorum culturam intenti 18, 4. 5. hortos colere soliti 19, 19 § 1. Indorum potentia 6, 23. regum favorem quomodo obtineamus 24, 102. 28, 25. 35, 51. regum mira superbia 33, 15. domus ex qua materia 35, 52. ira quo vitetur 29, 25. regem quomodo fuci colant 11, 10. elephantes adorant 8, 1. reges quales esse debeant 11, 17. regum reverentiae in apibus exemplum 11, 11. 15. rex inter apes unus 11, 18.
Rhacinus piscis 32, 54.
Rhacoma herba qualis 27, 105.
Rhadamantus legum repertor 7, 57.
Rhagadum, id est, scissurarum quae in sede proveniunt remedia 4, 37. 44. 64. 69. 24, 23. 38. 69. 77. 28, 18. 29, 10.
Rhagion vermis qualis 29, 27.
Rhamnos rubi genus, et ex eo medicinae 24, 76.
Rhapeion herba 27, 72.
Rhaphium animal 8, 28.
Rheni fluminis cerasa qualia 15, 30.
Rhetica sive Raetica uva qualis 14, 4 § 3 et 8. 8 § 5.
Rhetiae terrae arbores 16, 26.
Rheumatismus quid 22, 21. 47. rheumatismis, id est fluxum patientibus utilia 22, 68. 23, 9. 27. 38. 80. 24, 3. 25, 40. 49. 95. 26, 87. 27, 55. 88. 91. 28, 24. 54. 32, 31.
Rhexia herba qualis 22, 25.
Rhina piscis 20, 58.
Rhinoceros ad saxa cornu limat 18, 1. rhinocerotis descriptio, et eius cum elephantis inimicitia 18, 67 § 4 et 5.
Rhinocisia herba 27, 37.
Rhizias quid 19, 15.
Rhizotomos herba quae 21, 19.
Rhodia uva qualis 14, 4 § 6. 10. ficus qualis 15, 19. Persica sterilis 15, 13. 16, 47. Rhodi Colossus Solis 34, 18. Rhodi tria milia signorum fuerunt 34, 13. Rhodior. Sol Lysippi statuarii opus 34, 19 § 6. Rhodo parcit Demetrius rex propter Protogenis picturam 7, 39. 35, 36 § 20.
Rhodinum unguentum 13, 2. oleum quale 15, 7.
Rhodites gemma 37, 73.
Rhododaphne arbor 16, 33. 24, 53.
Rhododendro arbori non decidunt folia 16, 33. ex eo medicinae 24, 53. flos amentiam facit 21, 45.
Rhodope meretrix ditissima, contubernalis Aesopi 36, 17 § 3.
Rhodora herba qualis 24, 112.
Rhoea papaveris genus 19, 53. 20, 77.
Rhoecus plastices inventor 35, 43.
Rholus architecton 36, 40.
Rhombus piscis 9, 67. 32, 53. ubi optimus 9, 79. planus 9, 36.
Rhopalos herba qualis 25, 36.
Rhus herba qualis, ex ea medicinae 24, 42. rhus Erythros qualis 24, 55. 79. 20, 11.
Rhyparographos quis dictus 35, 37.
Ricinus arbor quae 15, 7. 16, 35.
Ricini, id est vermes canum quo necentur 22, 21. 30, 24. 32.
Ridica arbor pedamentis apta 17, 35 § 10.
Rigandorum hortorum ratio 19, 60.
Riguis quae arbores gaudeant 17, 39. 40.
Rimae corporis quo tollantur, *vide Rugae.*
Risus quando homini detur 7, 57. risisse quendam eodem die quo genitus 7, 15. risum inducentia 24, 102. risus hilaritatis quae sedes 11, 77. quo admatur 12, 54. risisse quosdam nunquam 7, 18.
Robur proprie glandem fert 16, 8. plurima fert praeter fructum 16, 10. 11. quae loca amet 16, 30. folia sinuosa 16, 38. qualiter germinet 16, 41. ingens radix 16, 56. quando teredines sentiat 16, 74. arborum durissima 16, 76 § 3. medicinae 24, 7.
Rogos pingendi consuetudo 35, 31.
Romae urbis cur deus tutelaris occultatus 21, 75. nomen abolitum a Valerio 3, 9. nunquam tremuit sine ostento 2, 86. Romae quis creditus felicissimus 7, 36. quis sepeliendi usus 7, 26. quis tonsores adduxerit 7, 59. quando usus horologii 7, 60. quando vini autoritas coeperit 14, 14. purpurae usus quando 9, 63. Roma ob bubonem lustrata 2, 54. ab Hannibale obsessa 15, 20. quamdiu scandulis tecta 16, 15. quas arbores aegre nutriat 16, 59. quo anno sine magistratibus 16, 85. quae prima corona 18, 2. quando luxus coeptus 18, 4. unde frumentum advehant 18, 12 § 2. quando annulorum usus 33, 4. quando primum pistores 18, 28. Romae natalis dies XI calend. Maii 18, 66 § 1. ab initio aurum exiguum 33, 5. census *ib.* pri-

mum ex aere simulacrum 34, 9. intra muros solus hostium Hannibal hastam emisit 34, 15. captâ quanto auro pax a Gallis empta 33, 5. Romam Pausiae tabulae ob excellentiam translatae 35, 40 § 24. Romae in Tarpeio caput inventum 28, 4. quo anno a Gallis capta 35, 40. picturae quando honos contigerit 35, 7. quando primum domus marmore coeperint incrustari 36, 7. obelisci quot 36, 14 § 4. aedificia quae nobilissima 36, 23. domus quae pulcherrima 36, 24 § 4. aquae ductus a quibus *ib.* § 8. quot lacus, fontes castellaque *ib.* § 10. quando primum mores corrupti 31, 6.
Romana gentium praestantissima 7, 41. Rom. ann. DC brassica in medicina usi 20, 33. Rom. arma Aethiopiam intravere 6, 35. Rom. legati sagmina gestabant 22, 3. Rom. veterum severitas 21, 6. ius cui extero concessum 5, 5. R. et Parthorum imperii terminus 7, 21. Arabiam quis primus subegerit 6, 32. Romani vincendo victi sunt 24, 1. cui annulus et cur datus 33, 4. Rom. Cannae interfectorum tria modia annulorum 33, 6. Arabiam arma penetrarunt 12, 31. imperii finis Rhenus 12, 43. signa festis diebus inunguntur 13, 4. imperium communicatum quando profuerit 14, 1. Romana suburbana nobilissima 14, 8 § 1. cladesCarthaginensibus illatae 15, 20. foro quae mira insint *ib.* senatus augurium 15, 36. triumphantes coronari soliti 15, 38. Romani arbores glandiferas semper in honore habuerunt 16, 2. in sacris legationibus verbena utebantur 22, 3. consuetudo ante tribunitias seditiones *ib.* magistratus virgas ex betulla habebant arbore 16, 30. populi maiestas vastata cladib. quando resurrexerit 16, 57. Romano duo terrae iugera tantum concessa 18, 3. veterum parsimonia, posterorumque luxus 18, 4. 8 § 2. 19, 19 § 3. 33, 40. veteres quos deos noverint 18, 2. Romanae tribus tantum quatuor 18, 1. R. farre usi annis trecentis 18, 11. diu pulte usi sunt 18, 19. plebis in Aventinum secessio 19, 19 § 2. vectigal *ib.* in habitu differentia 33, 7. denarius quando primo signatus 33, 13. Romanos victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse non aurum 33, 15. aerarium quando ditiss. 33, 17. quando tributum pendere desierint 33, 18. 34, 11. quis ditissimus 33, 47. quando stipem spargere coeperint 33, 48. Romanos Carthaginenses laudant 33, 50. corrupit Achaia victa 33, 53. statuae in Capitolio 34, 11. veteres quales 36, 39. Romanos acriter Plinius arguit *ib.* Romanis cur debeant omnes 30, 4. velut lux altera a deo dati sunt 27, 1. quamdiu sine medicis 29, 5. signa aquilae 11, 30. signa cum lupis, minotauris, equis, apris *ib.* praesidium a Ligustinis obsessum 10, 34.
Romulus lacte sacrificavit 14, 14. Romuli sacra *ib.* sub ficu nutritus 15, 20. templum Romae ubi 15, 36. frondea coronavit Hostium Hostilium 16, 5. Fidenas capit *ib.* Vulcanale Romae constituit 16, 86. nutrix Acca Laurentia a qua spicea corona donatus 18, 2. Arvales sacerdotes instituit et ipse duodecimus inter eos *ib.* statua sine annulis 33, 4. Celeres equites nominat 33, 9. Romuli statua qualis 34, 11. quo tempore obierit 35, 34. a lupa nutritus 8, 23. trabea purpurea usus est 9, 64. Romuli aedes ubi 8, 5.
Romulus Pollio 22, 53.
Roris consideratio 2, 61. quando non cadant 18, 69 § 5. ne noceant *ib.* quibus noceant 21, 68.
Rosarum consideratio plena 21, 10. vis et usus 21, 73. ungues *ib.* et 75. rosae in cibo *ib.* sylvestris 8, 63. 25, 6. floribus vinum quomodo conficiant 19, 19 § 2. oleum 15, 6. plantatio 18, 30. corona in cubiculis 20, 54. germinatio 21, 10. usus varius *ib.* quando et ubi odoratior 21, 18. novissima florum prima deficit *ib.* arbor quamdiu duret 21, 40. rosaria quando deponenda *ib.*
Roseae campi miri 17, 3.
Roscii statua 21, 56. Roscius Amniam ingenti emit pretio 7, 40. Roscio ignoscitur suadente Cicerone 7, 31.
Rosmarini natura, genera, et medicinae 24, 59. canchris semen *ib.* cum semine careat, quomodo seratur 17, 21.
Rostra navibus a quo addita 7, 57. ubi Romae affixa 16, 3. Rostrata corona *ib.* et 22, 4.
Rotarum axes ex qua materia 16, 84.
Rotae pisces 9, 3.
Rubelli piscis in medicinis usus 32, 53.
Rubetae ranae descriptio 8, 48. unde dictae 32, 18. veneni remedia *ib.* et 19 et 38. in medicinis usus 32, 51. 52. horreis suspenditur 18, 73. quomodo milium in arvo conservet 18, 45. contra tempestates 18, 71
Rubigalia festa cur, a quo et quando celebrata 18, 69 § 3.
Rubigo ubi frequens 18, 44 § 2. frugibus et vineis summe nocens *ib.* § 3. 45. rubiginis frugum causa quae 18, 68 § 3. rubiginis ferri medicinae 34, 45.
Rubrica color 35, 12. 14. 15.
Rubrum mare refertum sylvis 13, 48.
Rubia herba 31, 3. varia nomina et medicinae 24, 56.
Rubi fruticis consideratio 16, 60. mora ferunt *ib.* sese multiplicant 17, 20. rubi natura, usus, medicinae 24, 73. species plures 24, 76. rosam ferentes 24, 74. ubi folia non decidant 16, 33.
Ructasse nunquam Pomponium 7, 18. ructum inhibentia 20, 48. ructus facientia 20, 86. 21, 72. 22, 48. 24, 28. 25, 100. 26, 47. 27, 109. ructus remedia 26, 31. ructibus utilia 20, 67. 73. 74.
Ruffi Iulii mors qualis 26, 4.
Suillus consul 7, 4. Rufus scr. 7, 36.
Rugae corporis quo tollantur 21, 74. 20, 51. 22, 32. 70. 23, 16. 42. 26, 66. 28, 37.
Rullus in epulis aprum apposuit 8, 78.
Rumbotinus arbor populus 14, 3. 24, 112.
Rumen quid 15, 20.
Rumicis herbae consideratio et medicinae 11, 8. 20, 85. 26, 10
Ruminantium differentiae 10, 93. ruminat scarus piscis 9, 29. qui non 11, 73.
Runcatio quibus facienda 18, 50.
Rupicaprae animalia 8, 80.
Ruptorum remedia 20, 18. 23. 31. 21, 89 sq. 22, 18. 32. 34. 37. 23, 16. 24. 47. 24, 12. 36. 80. 87. 26, 27. 83. 27, 6. 65. 105. 109. 28, 37.
Ruscus herba 21, 50. 100. arbor 23, 83.
Rusticae tribus quae 18, 3. rusticis caelestium notitia utilis 18, 56. rusticulae aves 10, 54. rustici ne aspiciant stellas 18, 67 § 1. rusticorum manubria ex qua materia 16, 84. baculus qualis esse debeat 24, 44. opera quando 18, 62.
Rusticelli fortitudo Herculis 7, 19.
Rutae *herbae consideratio* 19, 45. 20, 51. sylvestris 20, 51. rutâ vinum conficiunt 14, 19 § 4. ruta mustela utitur contra mures 8, 41. ruta furto accepta fertilior 19, 37. rutae medicinae 20, 34. 23, 40.
Rutatum mustum 19, 45.
Ruteni populi vela texunt 19, 2 § 1.
Rutilius P. consul 2, 30. Rutilius P. ob fratris sui in petitione consulatus repulsam obiit 7, 36. Rutilii uxor 7, 49.

S.

Sabinae herbae consideratio, et medicinae ex ea 24, 61. quomodo seratur 17, 21.
Saba mysterium significat 12, 30.
Sabaei Arabum clarissimi 6, 32.
Sabini, qui et Sevini 3, 17.
Sabinus Tiro 19, 57.
Sabis deus 12, 32.
Sabinae virgines 16, 30. Sabinus collis uvis aptissimus 14, 4 § 3 et 7. Sabini post raptas Sabinas myrtea verbena purgati 15, 36. Sabini populi a quo victi 36, 24 § 6.
Sabuli differentiae, eiusque infoecunditas 17, 3.
Sacal quid 37, 11 § 1.
Saccaron ubi et quid 12, 17.
Sacerdotii dignitatis exemplum 2, 95. honor 18, 2.
Sacodios gemma 37, 40.
Sacon coloris genus *ib.*
Sacopenii natura, medicinaeque 20, 75. 28, 48. *v. Sagapenum.*
Sacer ignis, *vide Ignis.*
Sacra prisca pulte utebantur 18, 19. sacra quaedam nude celebrata 22, 2. sacris quae vina prohibita 14, 11. 23.
Sacrificiis apta 8, 70. 77. 13, 1. sacrificii victimae coronari solitae 16, 4. sacrificii igni quae arbores non aptae 16, 8.
Sacrificantis attentio quanta esse debeat 28, 3.
Sacrilegorum poena 24, 102.
Sacris succinum 37, 11 § 1.
Saecula proficere semper 37, 11 § 1.
Sagapenum herba 19, 52. ei. nidore serpentes fugantur 12, 56. 20, 75. 28, 48.
Sagda gemma 37, 67. Sagenon 37, 46.
Sagitta in vitibus quid dicatur 17, 35 § 3. caelestis signi occasus 18, 64. venenatae remedia 20, 81. 28, 30. sagittas veneno inungi 18, 1. venenatas e corpore extrahentia 20, 81. 22, 49. venenatis utentes populi 6, 34. sagittas e corpore extrahentia 25, 53. sagittandi periti 7, 1. sagittarum ictus remedium 13, 36. sagitta telum a quo reperta 7, 57.
Sagitta herba 21, 68.
Sagmina Romanorum ex qua materia 22, 3.
Sagopenium 19, 15.
Saguntinae ficus quales 15, 19 vasa 35, 46.
Sal, *v. Salis.*
Salamandrae serpentis consideratio 10, 86. 29, 23. morsus remedia 32, 14. 18. veneni remedia 20, 51. 22, 15. 23, 18. 30. 40. 28, 33. 29, 23. 32, 14.
Salaminensi pugna cometes visus est 2, 22.
Salariana castanea 15, 25.
Salarium unde dictum 31, 41.
Salariae viae nomen unde *ib.*
Salauces Colchorum rex 33, 15.
Salis consideratio, usus, medicinae 29, 11. 31, 45. sale vina quidam condiunt 14, 24. salis aquis quaedam arbores aluntur 17, 47. 18, 74. *sale ubi domus* constructae 5, 5. salis turres ubi 6, 32. salem philyra cibis eximunt 24, 1. polline cibis eximunt *ib.* salis vim habentia 24, 55. in quibus locis fiat 31, 39. salis ramenta trahentes fluvii *ib.* muri domusque *ib.* factitii genera *ib.* non crepitans in igne 31, 41. colorum diversitas *ib.* sale homo carere non potest *ib.* sales ad animam transferri *ib.* salem cum pane esitat, proverbium *ib.* in sacrificiis usus *ib.* salis flos 31, 42. salis natura, vis et effectus 31, 45. sale et sole nihil utilius *ib.* quomodo in lapidem vertatur 31, 46 § 4. sine dulci aqua fieri non potest 2, 106.
Salinae a quo Romae institutae 31, 41. aqua pluvia dulciores quam alia 2, 106.
Salsa mola in sacris 1, prol. 31, 41.
Salsamentorum piscis medicinae 32, 26.
Salsilago quid 31, 42.
Salsitudines corporis quomodo minuantur 20, 54. 28, 34.
Salsae aquae quibus herbis prosint 19, 59. salsus sapor non nascitur 19, 61.
Salpugae vermes 29, 29.
Sali aves 10, 73.
Salicastrum uvae genus 23, 15.
Saliorum sutides coronae 21, 8.
Salsuca herba 21, 19. medicinae 21, 83.
Saliva post aurem relata digito, quid faciat 28, 5. sal. mulieris remedia 28, 22. hominis medicinae 28, 7. 7, 2. hominis sortilegia 28, 7. ieiuni hominis ad quid *ib.* salivam hominis serpentes ubi fugiant 9, 6.
Salix arbor ocissime semen perdit 16, 43. ei. consid. genera, utilitas, etc. 16, 68. 17, 32. aquosis proveniunt 16, 31. longa sunt folia 16, 38. cito germinant 16, 41. frugiperda cur dicta 16, 46. semen contra sterilitatem mulierum *ib.* in Creta insula *ib.* portentum in Philippis 16, 57. genera plura 16, 68. diversa nomina 16, 69. scutis apta 16, 77. vita brevis 17, 20. serendae tempus 17, 30 § 6. fructus ante maturitatem in araneam 24, 37. medicinae *ib.* salicis succus triplex *ib.*
Salmo piscis qui 9, 33.
Saloniana propago Catonis 7, 12.
Salpa piscis 34, 18. 9, 32. autumno pariunt 9, 74. salpes psilothrum 32, 47.
Salpe mulier medica 28, 7. 18. 23. 80. 32, 51. 47.
Salsugo quid 31, 42. 35, 52.
Saltare togatos quis primus instituerit 7, 57. 8, 10. saltationem armatam qui docuerint 7, 57.
Salustiani horti Romae 7, 16.

Salustianum aes 33, 57.
Salustius Dionysius medicus 32, 26.
Salutatoriis cubilibus cotonea poma servabantur 15, 10.
Salutis deae aedes Romae a quo picta et quando exusta 35, 7.
Salvia herba 26, 17.
Salvii Fusii fortitudo 7, 18. 15, 5.
Samara ulmi semen 16, 29. quando colligenda 17, 15.
Sambuci arboris acini quales 15, 29. 16, 71. quae loca amet 16, 30. quando floreat 16, 42. durissima ligna 16, 7. 17, 34. apta scutis 16, 77. genera medicinaeque 24, 35.
Samia terra qualis 35, 53. vasorum usus 35, 46. lapis 36, 40.
Samnulae senecta 7, 49.
Samnites populi a quo victi 34, 11. Samnitum bellum 16, 5.
Samolum herba mira 24, 1.
Samothracia gemma 37, 67.
Sampsuchus idem quod amaracus 21, 35. 93. sampsucchum ubi optimum et ex eo medicinae 21, 35. oleum *ib.*
Sangalum farris genus 18, 11.
Sandaracha 11, 7. 34, 54.
Sandaresos, sandaser, sandaserios, sandaserus, sandastros, gemmae 37, 28 sqq.
Sandix color 35, 23.
Sangenon gemma 37, 22.
Sanguiculus cibi genus 28, 58.
Sanguinaria herba 27, 79 sq.
Sanguinea virgae natura 24, 43. iis si sata tangantur a vermibus tuta sunt 19, 59.
Sanguinei frutices ad quid 16, 69.
Sanguinis consideratio 11, 90. profluvium in naribus tantum homini *ib.* sanguine quando pluit 2, 57. sanguinis effectus 11, 90. sanguinem morbi omnem morsque absumunt 11, 91. sanguis subtilitatis animi causa 11, 92. sedes in corde 11, 69. sanguine carentia animalia 11, 2. sanguinem sibi quo modo capra detrahat 8, 76. caprinum bibit Drusus 28, 42. quorum nullus aut exiguus 8, 51. 7, 10. 8, 54. minuendum hippopotamus animal reperit 8, 40. sanguinem minuentia 32, 31. augentia 20, 26. sanguine hominis animalia nasci 26, 86. taurini epoti remedia 23, 64. per urinam redditi cura 20, 43. sanguini vulnerum cohibitio 22, 71. humani in medicinis usus 26, 5. 28, 9. contra morbos comitiales 28, 2. sanguinis natura ususque 28, 41. inutilis extractio quomodo 20, 13. 21, 74. ne nimis concrescat 21, 89. inutilis quo tollatur 21, 90. 96. sanguine tantum vivens animal 11, 40. sanguinem densari prohibentia 23, 47. coagulantia 24, 64. per nasum pellentia copiosum 27, 41. sanguinis remedia 26, 19. 36, 38. concretum ventris ac vesicae absumentia 21, 96. conglobatum et concretum discutientia 13, 34. 22, 48. 23, 27. 63. 24, 20. 26, 7. 35, 51. sanguinem reiicientium excreantiumve remedia 20, 13. 21. 22. 23. 32. 34. 48. 53 (2). 89. 21, 73. 22, 58. 60. 67. 23, 3. 4. 5. 7. 17. 35. 38. 51. 54. 57. 60. 74. 76. 78. 81. 24, 8. 28. 37. 42. 64. 65. 73. 77. 26, 15. 19. 31. 84. 27, 5. 14. 24. 78. 91. 105. 116. 28, 53. 29, 11. 30, 14. 15. 25, 60. 35, 40. 53. 36, 37. sanguinarium quibus sistatur 20, 51. *Vide: Narium sanguis.* sanguinis auctiones in genitalibus sistentia 20, 53. 69. sanguinem vulnerum sistentia 22, 11. 71. 23, 3. 71. 26, 10. 27, 5. 31, 47. 34, 46. per urinam pellentia 35, 52. sistentia 20, 25. 40. 51. 53. 98. 21, 73. 22, 11. 30. 68. 23, 27. 71. 24, 8. 29. 74. 88. 25, 45. 26, 51. 82. 27, 72. 91. 28, 4. 20. 73. 29, 9. 30, 38. 32, 42. 33, 34. 34, 29. 31. 35, 51. 52. 36, 31. sanguinem sistentia, etiam vena praecisa 25, 45.
Sanguisugae vermis epotae remedia 20, 51. 28, 45. in medicinis usus 32, 42. 47. 23. 24. sanguisuga qualis 8, 10.
Sanqualis avis consideratio 10, 8.
Sansucus herba ubi plurima 13, 2. sansuci oleum 15, 7. sansucinum unguentum quale 19, 2.
Santerna quid 33, 29. 34, 28.
Sapa, quae et hepsema dicitur, quomodo fiat 14, 11. 23, 30. quo tempore fieri debeat 14, 27. medicinae 23, 30.
Sapiens si vult ditari, facile potest 18, 68 § 3. sapientum orationem iuvenes Athenis frequentabant 21, 6. sapientiam vino obumbrari 23, 23. sapientissima animalia quae 22, 57. sapit nemo horis omnibus 7, 41.
Sapinea nux e pitea sativa 15, 9.
Sapinus abies 16, 23. 76 § 1.
Sapenus gemma 37, 40.
Sapo quid et a quibus inventus 28, 51.
Saporum intellectus in lingua 11, 65. genera tredecim 15, 32. saporem et odorem non simul esse 15, 33. sapores herbarum hortensium 19, 61. alios alia appetunt 16, 91.
Sapphirus gemma qualis 37, 39.
Sappho cur Phaonem dilexerit 22, 53. pictura 35, 40 § 36.
Sapros caseus 28, 34.
Sarcion quid 37, 18.
Sarcites gemma 37, 67.
Sarcocollae arboris consideratio 13, 20. 24, 78.
Sarcophagus lapis ubi scindatur 36, 27.
Sarculationis utilitas 18, 50.
Sardachates gemma 37, 54.
Sardae gemmae consid. 37, 31 (2).
Sarda piscis 32, 17. 53.
Sardiani balani quid 15, 25. Sardibus primum castaneae provenere *ib.* Sardiniae apiastrum venenatum 20, 45.
Sardonyx gemma unde dicta 37, 23. 24. quo adulteretur 37, 75. primus Romanorum Scipio usus 37, 74. sardonyx gemma Polycratis 37, 2.
Sargus piscis 32, 53. 9, 74. bis anno pariunt 9, 74. quomodo capiantur 9, 85.
Sarmatae quo equos coire non potentes iuvent 26, 63. ex milii farina et equorum lacte sanguineve pultem faciunt 18, 24. corpora sua pingunt 22, 2.
Sarmentorum vitium medic. 23, 8.
Sarpedonis epistola 13, 27.
Sarriendi segetes disciplina 18, 50.
Saserna scriptor de arbusti ratione 17, 35 § 22.
Sationis arborum consideratio 17, 7. 22. satio quibus in locis fieri debeat 17, 2. quomodo inventa fuerit 17, 22. ubi cito, ubi tarde fieri debeat 18, 54.
Satorum omnium fructus quomodo contineantur 18, 10 § 3. satorum naturae ordo 16, 39. remedia contra tempestates 18, 71.
Saturciae herbae consideratio, natura, satio, usus 19, 50.
Saturninus Volusius consul 7, 12. 11, 90. ei. senectus 7, 49.
Saturni sideris consideratio, natura, motus 2, 6. 13. 16. 18, 57.
Saturni simulacrum Romae repletum oleo 15, 7. aedes, ante quam ficus mira 15, 20. Saturni sanguis quis 29, 20.
Satyrion proverbium 26, 63.
Satyrionis herbae consideratio 25, 55. 26, 62. 63. 79.
Satyri ferae 7, 2.
Satyri simulacrum 34, 19 § 3 et 6 et 10. 36, 4 § 8.
Satyrorum terra qualis 6, 35.
Satyrorum effigies 33, 55.
Satyrorum natura 8, 80. 10, 93.
Satyrus architectus 36, 14 § 3. scriptor 37, 11. 24. 25.
Saufei Ap. interitus 7, 54.
Saufei Decimi interitus *ib.*
Sauri statuarii opera 36, 4 § 14.
Saurion, id est sinapi herba 19, 55.
Saurites gemma 37, 67.
Sauroctonon simulacrum 34, 19 § 10.
Saxifragum herba 22, 30.
Scabendi dulcedo ubi 11, 77.
Scabies communis omnibus morbis 17, 37 § 4. in arboribus et satis *ib.* § 5. scab. animalium remedia 20, 2. 69. 21, 106. 22, 21 32. 33. 42. 74. 23, 5. 15. 37. 22, 70. 24, 25. 25, 22. 26, 93. 27, 5. 28, 37. 29, 11. 30, 41. 31, 45. 32, 40. 34, 45. 35, 51. 52. scab. hominis sanantia 28, 75. scabiem vulvarum sedantia 30, 45.
Scena quando primum ex marmore 36, 8. Scenae Romae descriptio 36, 24. 7. mira ornamenta 35, 7. 33, 16. conditor quis 35, 58.
Scaevolae Q. villa sine fundo 12, 16. Scaevola scr. 8, 20. 14, 15. 18, 7.
Scalpturatum primum Romae 36, 61.
Scammonia tenuis herba 24, 23. medicinae 26, 60. scammonium herba et ex eo medicinae 26, 38. 70. 90. 8, 34. 36.
Scandix herba et ex ea medicinae 22, 32. 21, 52.
Scandularum consideratio 16, 15.
Scantiana uva 14, 5. poma 15, 15.
Scarabeorum insectorum consid. 11, 34. asinorum corpore nasci 11, 23. cur Aegyp. pro deo colant 30, 30. mirum in herba 24, 103. in medic. usus 29, 38. 30, 30.
Scarificatio arborum quid 17, 42.
Scarites gemma 37, 72.
Scarus piscis 32, 5. 53. 37, 72. medicina 32, 28. dentes quales 11, 64. solus piscium dicitur ruminare 9, 29.
Scauri Marci aedilitas 9, 4. 34, 17. 36, 24 § 7. 8, 24. 40. 36, 2. servum Daphnidem ingenti emit pretio 7, 40. ei. marmoreae columnae 36, 2. marmorei parietes 36, 8. Scauri Sylla privignus 37, 5. consulatus ac eius lex 8, 82. Scauri unde dicti 11, 105. Scaurus consul 2, 55.
Scepini pisces 32, 53.
Schistos lapis 33, 25.
Schiston aluminis species 35, 52.
Schiston lactis genus 28, 33.
Schoenus mensurae genus quid 6, 30. 12, 30.
Sciaena piscis 9, 24. 32, 53.
Scientiae laus 7, 30. 31. 37. amatores plures 7, 30. scientiae amoris exemplum 2, 45. neglectus 35, 36 § 12.
Scinci consideratio et medic. ex eo 8, 38. 28, 30.
Sciotericon quid 2, 78.
Scipio Africanus natus parente enecta 7, 7. cui similis 7, 10. ingens memoria 7, 24. quid erga Ennium 7, 31. Scipio Pompeian. ubi a Caesare victus 7, 26. Scipio Aemil. Catone primo clarior 7, 29. Scipio Aemilio Metello Macedonico inimicus 7, 45. Scipionis Aemiliani exequiae *ib.* Scipio primus quotidie radi instituit 7, 59. superioris exilium apud Linternum 14, 5. de patre servato civicam apud Trebiam accipere noluit 16, 5. classis quadraginta diebus parata secundo bello P. 16, 74. manu satae olivae 16, 85. manes, ubi draco custodit *ib.* Scipioni tantum florum honor tributus a Romanis 21, 7. Suario similis *ib.* paupertas, ac honoratum funus *ib.* Scipio Aemil. qua corona donatus 22, 6. Scipionis L. ludi 21, 23. Scipio posterior quid haeredi reliquerit 21, 25. de Poenis triumphus *ib.* de Numantia triumphus 21, 26. Allobrogicus quantum argenti habuit 33, 50. Scipionis L. de Asia triumphus et ingentes divitiae inde advectae 33, 53. Scipio P. censor 28, 27. Scipio L. Asiae ab eo victae picturam in Capitolio posuit 35, 7. ei. filius capitur *ib.* Scipio ex provocatione hostem perimit 37, 4. Aemilianus qua gemma signabat *ib.* L. caelatum et vestes Attalicas Romam detulit 37, 6. Scipio, id est baculus 28, 4. Scipio primus Romanorum sardonyche gemma usus est 37, 23. Nasica vir opt. iudicatus 7, 34. ei. repulsa exiliumque *ib.* ei. consulatus, et eius inventum 7, 60.
Scirporum consideratio 16, 70.
Scirpula uva 14, 11.
Sciuri animalis descriptio 8, 58.
Scoleciae consideratio 34, 28. scolecion quid 24, 4.
Scolopendra piscis 9, 67. scolopendris subacti interdum populi 32, 53. morsus remedia 20, 52. 53. 55. 57. 90. 22, 30. 32. 23, 27. 28, 18. 29, 18. 31, 45.
Scolymon herba, id est carduus 20, 99. 22, 43.
Scolymos herba 21, 56.
Scomber piscis 32, 53. 31, 43. 9, 19. in medicinis usus 32, 46.
Scopa regia quid 21, 50. 25, 20.
Scopas statuarius 34, 19. 19 § 34. 36, 4 § 5. ei. aemuli 36, 4 § 9. Ephesiae Dianae templi architectus 36, 21.
Scopes avium genus 10, 70.
Scordastis arbor 12, 19.
Scordion herba 25, 27. medicinae 26, 48. 58. 64. 67. 85.
Scordotis herba 25, 55. contra quae 25, 79. medicinae 26, 15. 18. 28. 87. 90 (2).
Scoriae consideratio 33, 35. 34, 24. 33, 21. medicinae 34, 51.
Scorpaena piscis 32, 53.
Scorpion herba 22, 17. 25, 75.
Scorpio herba 21, 54. 27, 2.
Scorpio frutex 13, 37.
Scorpio piscis 32, 53. 16. bis anno parit 9, 74. medicinae 20, 53. 32, 16. 30. 45.
Scorpionum terrestrium animalium consideratio 11, 30 sqq. scorpionum venenum quid sit 11, 62. terra vivunt 10, 93. ut simul congregentur 32, 19. quae non laedant 8, 84. scorpionibus ubi sublatae gentes 8, 43. scorpionib. percussos vespae non feriunt 28, 6. 20, 85. 22, 29. quomodo detineantur 22, 29. quos non feriant 25, 103. quomodo reviviscant 25, 75. raphano imposito moriuntur 20. 13.

quomodo manibus impune tractari possint *ib.* quomodo fieri arte possint 20, 48. manus palmam non feriunt 29, 29. in medicinis usus 30,21. 29, 22. morsus quando letalis 20, 48. quomodo ad locum unum convenire possint *ib.* scorpiones terra necans 5, 7. 35, 59. quomodo fugentur 20, 52. 90. scorpionum ictu percussus quo non doleat 21, 107. scorpiones Africae dirum animal 5, 7. scorpionibus torporem afferentia 20, 84. 21, 98.
Scorpites gemma 37, 72.
Scorpiuron herba quae 22, 29.
Scribonius C. consul 2. 35.
Scriptorum furta 1, prol.
Scriniis quae apta materia 16, 77. 84.
Scripula uva qualis 14, 4 § 8.
Scrobes arborum qualiter fieri debeant 17, 31. quibus servatur triticum, quales esse debeant 18, 73.
Scrophae scriptoris de arbusti ratione sententia 17, 35 § 22.
Scrupuli pretium 33, 13.
Sculpendi ars coepta 36, 3.
Sculptores plures excellentes 36, 4 § 2.
Sculptores gemmarum quo utantur 29, 38.
Sculpturis apta ligna 16, 77.
Scutorum apta materia *ib.* Troianorum imagines 35, 4.
Scutulata vestis 8, 74.
Scylla piscis 32, 53.
Scyllae herbae radice vinum conficiunt 14, 19 § 4. descriptio, et ex eo medicinae 20, 39. mirum *ib.* et 21, 66. scylla pusilla herba quae 27, 92. scyllae herbae consideratio, genera, medicinae 19, 30.
Scyllae pictura 35, 36 § 22. 40 § 38.
Scyllini aceti natura et med. ex eo 23, 28.
Scyllis pictura 35, 40 § 32.
Scyllis marmorarius 36, 4 § 1.
Scymnus sculptor 34, 19 § 26.
Scyron ventus ubi 2, 46.
Scyrron in viris simile quid molae in muliere 7, 13.
Scytale serpentis remed. 32, 19.
Scytatum 33, 26.
Scythae sagittas veneno inficiunt 11, 115. Scythes Iovis filius 7, 57. Scytharum legati scitum dictum de Parthorum siti 14, 28. qua arte contra famem durent 25, 44. quo curent vulnera 26, 87.
Scythice herba 25, 43. 27, 1. medicinae 26, 15. 87.
Sebenicum vinum 14, 9.
Secale frumenti genus 18, 39.
Secreta quomodo conditeri cogantur 29, 26. 32, 18. omnia foeminarum quomodo sciri possint *ib.*
Sectilia ligna 16, 84.
Sectiones ne sentiantur 25, 94. 36, 11.
Secula proficere semper 2, 13.
Seculares ludi sub Augusto Claudioque 7, 49.
Secundae mulierum quomodo extrahantur 20, 51. 54. 71. 89. 21, 84. 95. 22, 30. 35. 23, 16. 30. 80. 24, 76. 89. 92. 25, 18. 26, 90 (8). 27, 13. 39. 95. 30, 43. 32, 13. 46 (2).
Secundilla gigas 7, 16.
Securidaca herba vitium lentis 18, 44 § 3.
Secures consulum purpura ornabantur 9, 60.
Securis in pugna a Penthesilea inventa 7, 57.
Sedis, id est podicis remedia 20, 53. 21, 73. 77. 83. 86. 87. 22, 15. 44. 47. 49. 70. 75. 23, 5. 27. 37. 41. 58. 76. 81. 24, 23. 28. 38. 54. 59. 67. 73. 74. 26, 58. 27, 5. 45. 28, 13. 37. 61. 29, 10. 11 (2). 34, 25. 27. 50. 35, 13.
Sedum herba 18, 45. 25, 102. succus vermes necat 19, 58. ad quid 18, 45. 26, 69.
Sedulitas quid possit 11, 36.
Segestea dea unde, et eius Romae simulacrum 18, 2.
Segetum luxuria 18, 44 § 2. maxima pestis rubigo 18, 45. luxuriantes iuvantur pecoris pastu *ib.* quae, qua in terra serendae sint 18, 46. segetem ne defruges custodiendum 18, 55.
Segullum quid 32, 46.
Seianus 7, 40.
Seiae deae denominatio, et eius simulacrum Romae 18, 2.
Seipsum vincere laus summa 35, 36 § 12.
Selache pisces 9, 40.
Selaginis herbae natura, religio et medicinae 24, 62.
Selecti milites ad quid 33, 7.
Selectorum decuriae *ib.*
Selenites gemma 37, 67.
Seleuci gesta in India 6, 21 (2). simulacrum 34, 19 § 13 et 26. aromata in patriam suam transferre voluit 16, 59.
Seleucides aves quales 10, 39.
Selinoides brassicae genus 20, 33.
Selinusia Creta 35, 27. ei. medicinae 35, 56.
Semen genus frumenti, quomodo serendum 18, 50. 54.
Semina ante sationem quibus iuventur 18, 45.
Seminum herbarum cura *ib.* bonitas et quandiu durent 18, 54. quod serendum et quod optimum *ib.*
Semina non omnis terra aequaliter recipit *ib.*
Seminis quantum in iugero uno 18, 55.
Semine olerum quo succo madefacto, olera a vermibus tuta sint 19, 58.
Seminum arborum differentiae 15, 34.
Semen siliquarum mirae naturae *ib.*
Semine tantum nascentia tarde crescunt 17, 20. minimo ingentia nasci 17, 14.
Semine quae arbores proveniant 17, 10.
Seminum arborum tempus et ordo 16, 43.
Seminibus contraria plura 18, 44 § 2. aetas multum confert 19, 35. nova vel vetera meliorane sint *ib.* differentiae et figurae *ib.* et 58. hortensium colores, durities etc. 19, 35. quae nuda et quae tecta 19, 36.
Semine nascentes herbae quae *ib.* quaedam fortia, quaedam minus fortia 19, 58. quamdiu durent utilia ad serendum *ib.* in fabis cavatis sata mire proveniunt 19, 60.
Seminandi tempus 18, 10 § 1. 55. 65 § 2.
Seminaria quibus disponenda diebus 18, 75. seminarii consideratio 17, 13. seminario quando plantae transferri debeant 17, 14. seminarii propagandi tempus 18, 65 § 3.
Semen silis herba qualis 24, 117.
Sementica frumenta quae 18, 10 § 1.
Sementis alternanda 18, 50 statuta tempora 18, 59. 60.
Sementina pira 15, 17.
Semifera animalia 8, 78. 82.
Semiramidis crater mirus 33, 15. accipientis regnum pictura 35, 36 § 9. cum equo concubuisse 8, 64.
Semneserteus rex 36, 14 § 5.
Semnion herba qualis 24, 102.
Sempervivum herba 25, 102.
Sempronius P. consul 33, 6. S. septimo mense natus 7, 4.
Senator quando uno quinquennio nullus mortuus 7, 49.
Senatus sub divo interdum habitus 8, 70.
Senecae Annaei potentia, et amor erga praedium 14, 5. laudatus 6, 21. 9, 78. 29, 5.
Senecio herba qualis 25, 106.
Senectutis exempla plura 7, 49. 50. senecta quo exuatur 20, 95. longa multo toleratur 22, 55. longae exemplum 22, 53.
Senum delubrum ubi 32, 7. baculi e ferula cur fiant 13, 43. senes pestilentiam minime sentiunt 7, 51.
Senescentia maturius ferunt fructum 16, 50. quaedam fertilissima 16, 51. senescentia tarde *ib.* cortex rugosior 16, 55. senescunt celerius praefoecunda 16, 51.
Senilis iuventa praematurae mortis signum 7, 52.
Sensuum animalium consideratio 10, 88. in quib. animalibus excellentior *ib.* sensibus proficua 23, 16. sensus purgantia 20, 87. 34. 31, 12. sensuum omnium pictura a quo 35, 36 § 19.
Sepa lacerti genus 29, 32. 39. sepae serpentis morsus remedia 32, 17.
Sepeliendi veterum consuetudo 35, 46. sepeliendi mos in aquis 4, 26.
Sepulturae consideratio 7, 55. luxus 36, 4 § 9. 19 § 4.
Sepulchra equorum 8, 69.
Sepultus quis intelligatur 7, 55.
Sepiarum piscium consideratio 9, 45. 20. in medicinis usus 32, 43. 24. 27. sepiae atramento in lucerna addito Aethiopes videntur astantes 32, 52. sepiarum astus 9, 45. mira magnitudo 9, 48. coitus et partus 9, 74 (2). sepia omnibus parit mensibus *ib.*
Seplasia quid 34, 25. ei. resina 16, 18.
Seps serpens et morsus eius remedium 23, 29.
Septentrio quid 2, 68. Septentrio ventus 2, 46. Septentrio ubi non cernatur 6, 24. Septentrionis cerasa 15, 30. Septentrionales populi domus arundinib. contegunt 16, 64. Septentrione flante quae fieri non debeant 18, 61.
Septimuleius Gracchum perimit 33, 14.
Septorum porticus Romae 16, 76 § 2.
Serranus Romanus unde dictus 18, 4. Serrani agri ubi, et eorum nomina *ib.*
Serapias herba 26, 62.
Serapionis pictura 35, 37.
Serapis dei delubrum ubi 36, 11. Colosseum ex smaragdo 37, 19.
Serenitatis futurae signum 18, 78.
Serenus Annaeus fungis peremptus 22, 47.
Sergii M. fortitudo 7, 29.
Sergius Orata quis 9, 79.
Serichatum aroma 12, 45.
Seriphium herba 27, 29. 32, 31.
Seris lactucae genus, ac eius med. 20, 29. 32. genera duo *ib.*
Sermones absentium aurium tinnitu praesentiuntur 28, 5. sermoni qui dentes necessarii 7, 15. sermone carentes homines 6, 35. sermo ab homine septimo exprimitur anno 11, 65. quando homini contingat 11, 112.
Serere quaedam propter alia interdum decet 18, 50. serere semina quid docuerit 17, 22. serendi peritia cognominum diversorum ratio fuit 18, 3. serendi tempus aptum 18, 54. 56. 60.
Serotinae ficus unde 15, 19.
Serpentem terra recipit homine percusso 2, 63. serpentum morsus non petit serpentes 7, 1. hominis salivam fugiunt 7, 2. iis mustela inimicissima 32, 12. serpentem mulier quando peperit 7, 3. serpentes Psylli Marsisque non nocent 7, 2. 21, 45. 25, 16. 28, 4. 6. nunquam in trifolio aspiciuntur 21, 88. quomodo mitigentur 21, 84. maxima copia ubi 5, 4. 6, 17. 34. iis vescentes homines 6, 34. loca iis infesta 6, 31. quos non feriunt 22, 25. serpentum et cervorum pugna 8, 50. 22, 37. serpentis dente laesus vulnera aggravat 28, 6. serpentes quo sopiantur 28, 29. quomodo contrahantur 28, 42. serpentum senectae in medicinis usus 28, 48. 29, 38. 39. 30, 8. 19. occisus sine veneno est 29, 18. serp. in medicinis usus 29, 38. ubi maximi 31, 15. serpentum excantatio 28, 4. qui homines terrori sint 28, 6. mirum *ib.* serpentes laeva manu extrahuntur *ib.* serpentum mira magnitudo 8, 14. serpentes cantus extrahit 8, 19. serpentum colores terrae in qua occultantur similes 8, 35. innumera genera *ib.* virus exitiale *ib.* quo visum reficiant 8, 41. serpentib. Amyclae deletae 8, 43. serpentem latrasse 8, 63. ubi e terra nascantur, et quibus non noceant 8, 84. quando infirmi 32, 19. coitus et ova 10, 82. quae maxime fugiant 10, 90. praecipue vinum appetunt 10, 93. amissum visum recuperant 11, 55. genae 11, 56. lingua qualis 11, 65. vox 11, 112. costae triginta 11, 83. dentes quales 11, 61. venenum in melle 11, 75. anserinis pedibus visi 11, 107. ubi frequentissimi 12, 40. serpentes quo fugentur 8, 50 (2). 10, 90. 12, 40. 20, 14. 50. 51. 56. 64. 69. 71. 36. 23, 16. 58. 24, 12. 13. 36. 44. 92. 93. 25, 72. 27, 55. 28, 20. 27. 29. 42. 29, 24. 35, 51. 36, 34 59. 3, 11. serpentes Colubrar. insulae terra parit 3, 11. quomodo necentur 22, 26. 24, 13. 25, 65. 35, 59. serpens quomodo ab araneo occidatur 10, 95. hedera amica 16, 62. fraxinus inimicissima 16, 24. foeniculo gaudent 19, 56. ne mordeant 20, 16. 24, 36. 28, 70. 21, 84. 22, 25. serpentes mustela cum infestare cupit rutam edendo se munit 20, 51. testudines inimicae 20, 61. serpentes foeniculo senectam exuunt 20, 95. 8, 41. ictui medicinae multae 25, 54. 55. inclusi circulo ne exeant 25, 55. morsus remedia 8, 41. 50. 9, 51. 13, 10. 35. 14, 22. 16, 24. 33. 20, 9. 13. 19, 20. 21 sqq. 27. 34. 36. 39. 40 43. 48. 51. 52. 53. 54. 56. 87. 89. 90. 96. 98. 21, 72. 74. 77. 79. 83. 88. 91. 96. 97. 22, 8. 15. 24. 25. 26. 29. 30. 32. 35. 36. 38. 61. 64. 50. 58. 59. 61. 71 — 73. 23, 11 — 14. 16. 29. 32. 47. 70. 71. 78. 80

81. 24, 3. 10. 20. 21. 22. 35. 40. 42. 53. 56. 70. 71. 73. 80. 86. 87. 91. 93. 100. 57. 25,38. 42. 63. 64. 70. 87. 89. 92. 94. 101. 106. 26, 17. 50. 66. 27, 15. 19. 44. 60. 72. 98. 103. 109. 28,9. 10. 18. 32. 33. 42. 29, 11. 15. 17. 20. 22. 27. 32, 14. 16. 19. 54. 33, 1.
Serpillo herba vinum inficiunt 14, 19 § 4. serpillum ubi copiose 19, 55. unde dictum eiusque natura, ac ex eo medicinae 20, 90. in theriacae compositione 20, 100. serp. herba qualis 16, 92.
Serra instrumentum a quo reperta 7, 57. unde dicta inventaque sit 24, 80.
Serrae pisces 32, 51.
Serrata herba 24, 80. dentes 11, 61.
Serratula herba 25, 46.
Sertorii graminea corona 22, 6. cerva 8, 50. Sert. a Pompeio victus 7, 27.
Sertula herba 21, 29.
Sertum 21, 2.
Serum lactis quid 11, 96.
Serviae coronae 21, 2.
Servilius dux 16, 5.
Servilii M. Considiae filiae curator 24, 28.
Servilius Damocrates medicus 25, 49.
Servilius Nonianus 28, 5. 37, 21.
Servilius Rullus 8, 78.
Servilius M. consul 10, 60.
Servilius P. a quo servatus 7, 29.
Serviliae Pansae interitus 7, 54.
Serviliana vina 14, 8 § 6.
Servitus cunctis odibilis 16, 1.
Servitium a quo repertum 7, 57.
Servius rex ovium boumque effigie primus aes signavit 18. 3. 33, 13. Fortunae aedes sacrat 36, 46. ei. statua 33, 6. sensus maximus 33, 13. mater et eius mira nativitas 36, 70. Compitalia et ludos laribus primus instituit *ib.* ei. toga 8, 74. pueri caput arsit 2, 111. 36, 70.
Servii Clodii dolor 25, 7.
Servius Sulpitius 2, 57. 28, 5.
Servus ubi nullus 6, 24. fugitivos Vestales virgines, ne urbem exeant retinent precationibus 28, 3. servi erga dominum amor 7, 36. plures magno empti pretio 7, 40. servi in unguentis luxus 13, 4. servorum vestes vaccinia tingi 16, 31. ingens numerus 33, 47. annuli quales 33, 6. quidam ditissimi 34, 6. 33, 52. pedes creta infici 35, 58. plures scientiis insignes *ib.* potentium nomina plura *ib.*
Sesama fruges unde adiecta 18, 22. eam pinsendi ratio 18, 25. quando serenda 18, 10 § 1 et 3. 23. folia qualia 18, 10 § 7. sesamis oleum 6, 32. 15, 7. 18, 22. sesama triticum et ex ea medicinae 22, 64. sesaminum oleum ad quid utile 23, 49.
Sesamoides et ex ea medic. 22, 64. 25, 21.
Sesamum arbor 15, 7.
Seselis herba a cervis reperta 8, 50. 25, 53. ei. semen 20, 87.
Sesostris 6, 34. 33, 15. 36, 14 § 5.
Sestertium quid continebat 33, 13.
Sestius futurorum praescius, et quid circa emptum oleum 18, 74. scriptor 16, 20. medicus 32, 32.
Setania cepae genus 19, 32. mespila 15, 22. pomi genus 23, 73.
Setarum capillamenta in vesicis hominum 11, 83.
Setinum vinum ab Augusto praelatum cunctis 14, 8 § 1. quale 23, 21.
Severi homines plures 7, 18.
Severiana poma 15, 16.
Sevi consideratio, natura, usus, medicinae 28, 38. 29, 30. quorum animalium 11, 85.
Sextius scr. 32, 13.
Sextus Papinius consul Plinii tempore 15, 14.
Sexus in arboribus 13, 7. quibus insint *ib.* sexum mutantia 28, 27. sexuum hominis mutatio 7, 3. cognoscendorum signa 7, 5.
Sibaritani exercitus de aquis mirum 8, 64.
Sibyllarum trium statuae Romae 34, 11. Sibyllae divinitas 7, 33. Sibyllini libri Tarquinio allati 13, 27.
Siccandi vim habentia 24, 6. 7. 36, 42. 35, 53.
Sicelion herba qualis 25, 90.
Siciliae triticum optimum 18, 12 § 1. vina nobilia 14, 8 § 4. fertilitas 18, 21. crocum 21, 17. Sicilia recuperata 7, 27.
Siccius L. Dentatus quibus coronis donatus est ac eius gesta 7, 29. 16, 90. 22, 5.
Sicinum vinum quale 15, 7.
Siculum bellum ab Augusto gestum quale 16, 3.
Sicyonii populi cur fame moereque vexati 36, 4 § 1. cuius coronae inventores 21, 3. iis ab Apolline responsum 36, 4 § 1.
Sicytes vinum ex qua materia 14, 19 § 3.
Sicytes gemma 37, 73.
Sideratio in arboribus quid 17, 37 § 4 et 6. quibus noceat arboribus *ib.*
Sideratis, id est sidere afflatis utilia 28, 64.
Siderius herba qualis 26, 87.
Siderion heracleon herba 25, 15.
Sideritis, id est magnes lapis 36, 25.
Siderites adamantis genus 37, 15. 65.
Sideritis herbae medicinae 26, 12. 60. 64. 71. 83.
Siderite herba 25, 19. 22, 19.
Sideropoecilos gemma 37, 67.
Sidus nullum obscurari obiectu terrae 2, 7. sidera nautae ubi non servant, sed avium tantum volatum 6, 24. siderum observationes a Babyloniis repertae 7, 57. in navigando Phoenices invenerunt 7, 57. siderum natura ex igne 2, 4. 7. errantium consideratio 2, 6. 12. 13. sidera cuique attributa vulgo creditum 2, 6. siderum magnitudo 2, 8. 39. absides 2, 13. statio cur dicta *ib.* stationes 2, 11. errantium catholica 2, 14. cur colorem mutent 2, 16. siderales scientiae sententia de varietate nascendi 7, 50. sidera Oceani humore pasci 2, 68. siderum certa tempora tradi non possunt 18, 56. errantium noscenda agricolis ratio 18, 57. siderum observatio triplex 18, 58. ortus et occasus observatio 18, 67 § 3. quibus mensium diebus 18, 64. 67 § 3. siderum observatio ubi plurimum 5, 4. scientiae inventores 5, 13. Belus rex 6, 30.
Signantes corpora notis populi 6, 4.
Signiae vinum 14, 8 § 3.
Signifer qui et Zodiacus circulus caelestis 2, 3. 13.
Signicia quae 2, 11.
Signorum et statuarum ingens copia 34, 16.
Silaus herba qualis 26, 56.
Sileni senis effigies 33, 55. 36, 4 § 3.
Silenitium hederae species 16, 62.
Silentii servandi exemplum 3, 9. 7, 23. utilitas 28, 17. multi sibi imperarunt *ib.* quo inducatur 32, 18.
Silenus scr. 4, 36.
Siler aquosis gaudet 16, 31. quomodo germinet 16, 33. medicinae 24, 44.
Silex lunensis qualis 36, 29. nigri ubi optimi 36, 49.
Silis pigmenti consider. 33, 56.
Silicia, id est foenum Graecum 18, 50. 55. 24, 120.
Siligo 18, 19. 20 § 1 et 2. siliginis panis optimus 18, 27. ubi serenda 18, 55. 46. 50. 56. ex ea medicinae 22, 57.
Siliquarum consid. 15, 34. siliquae Graecae quo serendae tempore 17, 30 § 6. siliquarum natura et medic. ex eis 23, 79. Syriacae *ib.* siliquandi legumin. tempus 18, 10 § 5. siliquarum consideratio 15, 26. Syriacâ quae fiant 14, 19 § 3. Cerauniа 13, 16.
Siliquastrum herba, id est, piperitis 19, 62.
Silius P. consul 8, 61.
Silanus Iunius consul 2, 89.
Silanus veneno extinctus 7, 11.
Silanus D. Magonis librum in Latinum convertit 18, 5. Silanus proconsul 2, 35. Silanus Cassius 34, 18.
Silanion statuarius 34, 19.
Silonum cognomen unde 11, 59.
Silphii herbae consid. medicinaeque 22, 48. silphion, id est, laserpitium herba 19, 15.
Silvani dii 12, 2.
Silvani simulacrum quando sublatum Romae 15, 20.
Silvarum honor 12, 3. silvae qua ratione extirpandae 18, 8 § 3. silvarum insigni Roma distincta 16, 15. silvas incolentes homines 4, 26.
Silvestres terrae quibus ab aliis differant 19, 60. silvestrium arborum consideratio 16, 51. silvestria tardiora omnia *ib.* quibus infestentur morbis 17, 37 § 1. paucos morbos sentiunt *ib.* silvestrium arborum medicinae 24, 1 sqq.
Siluri pisces 5, 10. 9, 17. 25. eor. in medicinis usus 32, 40. 43. 44. mas ova edita custodit 9, 75.
Simenus pictor 34, 19 § 34.
Simiarum consideratio 8, 80. 11, 100. cum homine similitudo *ib.* ubi toto corpore albae 8, 31. luna cava tristes 8, 80. erga foetum affectio *ib.*
Similago frumentum in Aegypto 18, 19.
Similitudinis exempla 7, 10.
Simon scriptor primus de equitatu, eius simulacrum 34, 19 § 15.
Simonides de memoriae arte 7, 24. quas literas repererit 7, 57.
Simonidis pictoris opera 35, 40 § 38.
Simonides scr. 6, 35.
Simon nomen delphini agnoscunt 9, 8. 9.
Simon puer scholasticus 9, 8.
Simorum cognomina unde 11, 59.
Simulacra olim ex arbore 12, 2.
Simulacra deorum cur ex cedro 13, 11. eadem ex qua materia 13, 17. 14, 2. 34, 5. aereum primum Romae 34, 9. bitumine pingebantur *ib.* lignea aut fictilia 34, 16.
Simus medicus 22, 32. 21, 88.
Simus pictor 35, 40 § 39.
Sinapis herbae consideratio 19, 54. genera, natura, medicinae 20, 87. oleum quomodo et ad quid fiat *ib.* flore apes maxime delectantur 21, 41.
Singultus remedia 20, 34. 53. 73. 74. 94. 21, 72. 22, 38. 23, 27. 26, 27. 27, 17. 105. 28, 81. 32, 13
Sinopis color 35, 12.
Sinus gemini avibus 11, 79.
Sion herba, et medicinae ex eo 22, 30.
Sircula uva 14, 4 § 6.
Sirenes apum genus 11, 16.
Sisarum herba 11, 15.
Siseris herbae consideratio, et medicinae ex eo 20, 17. 17, 28. ubi optimum 20, 18. sativi remedia 20, 17.
Sisymbrii herbae consideratio, et medicinae ex eo 20, 91. ubi nascatur 19, 55.
Sisyrinchion bulbi genus 19, 30.
Sitanius panis ad quid 22, 68.
Sitim quae inducant 14, 28. sitim sedantia extinguentiaque 10, 94. 11, 119. 15, 28. 20, 39. 73. 81. 22, 11. 33. 66. 23, 51. 63. 74. 25, 44. 26, 27. 27, 24. 37, 54. consuetudine vinci potest 7, 18. quo non sentiatur 22, 33. sitim gignentia 20, 69. 99. 23, 63. 67. 70. sitis camelorum 8, 26.
Smaragdus gemma 37, 16. 37. smaragdis tertia inter gemmas autoritas 37, 16. color 37, 59. oculis gratissimus 37, 16. smaragdi vetiti *ib.* genera duodecim 37, 17. vitia 37, 18. smaragdus mirae magnitudinis 37, 19. ex crystallo tinguntur 37, 75.
Smaragdites quid 37, 18.
Smarides pisces 32, 46. 53.
Smarres rex 36, 14 § 3.
Smegma quid 22, 74. smegmata ex qua materia 27, 88.
Smilax ilicis species 16, 8. 20. folia in coronis 21, 28. smilacis consideratio, et medicinae ex ea 24, 49. smilax hederae species 16, 63. Smilax virgo in ederam mutata *ib.*
Smyrnae vitis trifera 16, 50. vinum quale 14, 6.
Smyrnii herbae consideratio 19, 62. 48. 27, 109. Heracleum optimum 20, 69.
Smyrrhiza herba qualis 24, 97.
Smyrus piscis 32, 53.
Sobria uvae species 14, 4 § 4.
Sochis Aegypti rex 36, 14 § 2.
Socialis belli origo et initium 33, 6. 17. quod portentum praecesserit 2, 85. bellum funestissimum *ib.*
Societate arbores quaedam gaudent 17, 30 § 7.
Socrates semper eodem visus vultu 7, 18. ab Apolline praelatus cunctis 7, 31. 34. cunctis sapientior 34, 12.
Socratis pictoris opera 35, 40 § 31. 36, 4 § 10.
Socrates marmoris sculptor 36, 4 § 10.
Socculi Pompeii margaritis 37, 6.
Sogdonacus 6, 31.
Solanum herba 27, 108.
Solea piscis 32, 53. 9, 20. 36.
Solertia animalium quorundam 8, 12. 9, 55. 67. 70. 10, 49. 88. 11, 8.
Solis consideratio 2, 4. soles infiniti secundum quosdam 2, 1. solis circuli consideratio, motus, natura 2, 6. defectus *ib.* color 2, 16. motus 2, 17. 18, 68 § 1. in motu differentiae quatuor 2, 17. cur non exuratterras 2, 21. occiso Caesare toto anno palluit 2, 30. plures quando simul visi 2, 31. ventos auget comprimitque 2, 48. ubi quotidie videatur 2, 57. Solis

boves cur in Sicilia 2, 101. Solis vis 2, 103. solem orientem et occidentem Atlantes dira imprecatione contuentur 5, 8. soli omnium folia quotidie oscitant 16, 34. solem quae herbae respiciunt 18, 36. 67 § 1. 26, 40. solis motus ratio prope inexplicabilis 18, 74. in aquarium transitus 18, 64. recessus et accessus ad nos 18, 68 § 1. sol quotidie ex alio caeli momento quam pridie oritur 18, 77 § 1. solis praesagia plura 18, 78. ubi semel in anno oriatur occidatque 4, 26. sol ne noceat 25, 81. solis Colossus Rhodi 34, 18. obeliscus 36, 14. urbs *ib.* obscuratione pestilentia contrahitur 36, 69. honor 12, 42. gemma 37, 60. 67. solem contra non mingendum 28, 19. ne faciem urat 29, 11. sole nihil utilius 31, 45. solifugarum morsus medicinae 22, 81. solis civitas unguentis delectata 13, 2.
Soli, id est origes ferae 8, 79.
Solicitudo animi quo propitietur 28, 5. solicitudinis exemplum 10, 31. 36.
Solistima tripudia gallorum qualia 10, 24.
Solon Smyrnaeus 20, 83. 86.
Solpugae vermes gentem interdum auferunt 8, 43. 22, 81.
Solstitia quando contingant 18, 59. 68 § 1. 2, 17. solstitialis circulus 2. 70. herba 26, 14.
Somnia quae tollant 20, 71. somnia non videntes homines 5, 8. quomodo vera nuncientur 37, 56. quando plurimum contingant 28, 14. qua arte ut velis veniant 28, 29. an vera sint 10, 98. somnium quibus competat animalibus *ib.* somniorum interpretatio a quo reperta 7, 57. tumultuosa faciens 26, 36. somnum inducentia fugantiaque 14, 22. 19, 38. somnus in stramentis olim erat 18, 3. mediam vitae partem aufert 35, 52. sine respiratione locus nullus 9, 6. quorum gravissimus 9, 15. 8, 54. somni animalium consideratio 10, 97. somnus quid 10, 98. somnum impedientia 22, 70. 30, 48. 35, 38. s. facientia 9, 15. 20, 20. 22. 23. 26. 73. 76. 21, 72. 73. 77. 83. 23, 23. 43. 48. 61. 75. 24, 49. 25, 21. 94. 26, 30. 27, 28. 28, 79. 30, 48. 32, 11. somnus phreneticos sanans 26, 72.
Somphos, id est, sylvestris cucurbita et ex ea medicinae 20, 7.
Sonchos herba 22, 44. 26, 92.
Sonticus morbus quo deprehendatur 36, 34.
Sophocles poeta quando et quid de Italiae tritico 18, 12 § 1. Bacchi iussu sepultus 7, 30. gaudio obiit 7, 54. id. 21, 88. 22, 32. 37, 2.
Sophocles medicus 22, 8. 32.
Sopolis pictor celeberrimus 35, 40 § 43.
Sorba poma quomodo condiantur 15, 18 § 4. folia universa decidunt 16, 38. quomodo serantur 17, 11. 30 § 6. sorbus arbor, quibus vermibus infestetur 17, 37 § 3. sorborum natura et medic. 23, 73. fructuum consideratio 15, 23. conservandorum ratio 15, 18 § 3. quae loca amet 16, 30.
Soricum in occentu auspicia 8, 82. fibrae numero dierum lunae respondent 2, 41. quibus inimicae 10, 95.
Soriculata vestis 8, 74.
Sornatius (al. Soranus) 32, 23.
Sortilegiorum materia 28, 6.
Sory 34, 28. 30.
Sosianus Apollo, unde advectus Romam 13, 11.
Sosigenes astrologiae peritus 18, 57. 2, 6.
Sosimenes medicus 20, 73.
Sostratus statuarius 34, 19. architectus 36, 18 § 4.
Sosus artifex pavimentorum 36, 60.
Sotacus medicus 36, 38. 25. 37, 11 § 1. 23. 24. 51. 57.
Sotira obstetrix 28, 23.
Spadones in Perside quondam regnaverunt 13, 9. Spadonum urinae usus effectusque 28, 18.
Spadonia poma 15, 15. laurus 15, 39.
Sparganion quid 25, 64.
Spargus resinae genus 14, 25.
Spartacus aurum et argentum suos habere vetuit 33, 14. a M. Crasso victus 15, 38.
Spartopolia gemma 37, 73.
Sparti herbae consid. 19, 4. 7. 11, 8. sparto naves fiebant 24, 40.
Spasmos stomachi sedantia 32, 29. prohibentia 30, 36. 22, 9. 24, 24. 28, 72. spasticorum, id est, intestina convulsa habentium remedia 21, 77. 23, 47. 63. 24, 12. 22. 25, 24. 26, 81. 28, 27. 32, 28.
Spatae uvae genus 12, 62.
Specierum illusiones inducentia 24, 99.
Specus terrae miri plures 2, 95. in quibus venti generantur 2, 44. pro domibus 7, 57.
Specularium lapidum consideratio 36, 45. 37, 16.
Speculorum acies menstruis hebetatur 7, 13. ocularia ex smaragdo 37, 16. ex stanno 34, 48. lapidea 36, 27. specula quae accenduntur 2, 111. speculorum consid. 33, 45. speculorum aspectus quo hebetetur 28, 23. 7, 13. 11, 64. specularem significationem Simon reperit 7, 57.
Sphacus herba 24, 17.
Sphaeram materialem Atlas primus reperit 2, 6. 7, 57.
Sphangus herba 24, 17.
Sphagnos aroma 12, 50.
Sphingis sphaerae descript. 8, 30. 10, 93. 36, 17 § 2. sphinge Augustus signabat 37, 4. 5.
Sphragides quid 35, 14. 37, 37.
Sphyraena piscis 32, 54.
Spicatarum herbarum differentiae 21, 61.
Spiceae coronae usus 18, 2.
Spina Indica 12, 10. Aegyptia 13, 19. Babylonis 13, 46. regiae mirum *ib.* sitiens 13, 50. spinas inseri nefas 15, 17. spinae Baccae 15, 29. albae pomum 15, 34. quâ utantur in nuptiis 16, 30. flores in coronis et cibis 21, 39. spinarum genera et medicinae 24, 65 — 68. spina appendix *ib.* 70. spinae quo e corpore extrahantur 28, 76. spina hominis angues generantur 10, 86. spinae animalis descriptio 11, 67. spinae doloris remedia 20, 42. 24, 50. 86. 28, 27.
Spinea uva quae 14, 4 § 6.
Spinosarum herbarum differentia 21, 54. 56.
Spinturnix avis 10, 17.
Spionia uva 14, 4 § 6.
Spiracula 2, 95.
Spirarchi simulacrum 34, 19 § 9.
Spirae arborum 16, 76 § 1.
Spiraea corona 21, 29.
Spirandi difficultas quo tollatur 20, 71.
Spiritus, id est aeris elementi consid. 2, 4.
Spiritum subductum emendans 20, 53.
Spitamaei Pygmaei 7, 2.
Splanchnoptes servus 22, 20. 31, 19 § 21.
Splenion herba unde 25, 20.
Splene carentia 8, 50.
Spleneticorum remedia 20, 26. 39. 59. 23, 70. 24, 42. 47. 74. 81. 120. 27, 92. 105. 28, 33. 32, 31. 37, 54.
Splenem consumentia 23, 16.
Spodii consider. 34, 33. 34, 52. medicinae 23, 38. 51.
Spondilion arbor 12, 58.
Spondilii arboris medicinae 24, 16.
Spondilis serpens 27, 118.
Spondili piscis in medicinis usus 32, 38. 53.
Spongiarum lapidum consid. 36, 24 § 10. spongiae pratorum 19, 22. spongiae quo lapidescant 24, 73.
Spongiarum piscium consideratio et genera 9, 69. 31, 47. 11, 46. in medicinis usus 32, 48. 53.
Spongites gemma 37, 67.
Sponsae qualis annulus mittatur 33, 4.
Spurius Cassius, *quaere Cassius.*
Spuendi superstitiones 28, 6. 7. sputi medicinae 28, 7.
Squali pisces 9, 74.
Squamae piscium tegumenta 9, 15. squamae ferri usus 34, 46.
Squatina piscis 32, 53. 9, 14. 67. 40. 74.
Squilla piscis 9, 66. 74. 11, 62.
Stachys herba 24, 86.
Stacte mirrhae genus 12, 35.
Stacula uva 14, 4 § 6.
Stadiodromum simulacrum 34, 19 § 4.
Stadium quot pedes contineat 2, 21.
Stagna aquarum mox exsiccans 26, 9.
Stagonia quid 12, 32.
Stalagmia quid 34, 32.
Stanni consideratio 34, 47. 48.
Staphylodendron arbor 16, 27.
Staphylinos 20, 15. 16. 19, 27. 25, 23.
Staphylus scr. 5, 31. alius 7, 57.
Staphys uva 23, 13.
Statana vina qualia 19, 3.
Staticae herbae medic. 26, 34.
Statiliae mulieris senecta 7, 49.
Statius Sebosus 9, 17. 6, 36.
Stationum siderum consideratio 2, 12 — 14.
Statonensia vina 14, 8 § 5.
Statoris Iovis aedes 32, 14.
Statua aurea prima 33, 24. statuarum origo, honor, et quibus positae 34, 9. togata effigie dicabantur 34, 10. nudae hastam tenentes *ib.* statuarum in capite nascens herba ad quid 24, 106. Achilleae 34, 10. argentearum usus 33, 54. equestres 34, 10. statuarum differentiae, et quibus tributae *ib.* statua ingentis pretii 36, 4 § 5. tripedaneae 34, 11. pedestres equestresque 34, 13. statuarum in Italia antiquitas 34, 16.
Statuaria ars quando coeperit 36, 4 § 3.
Staturae humanae mensura 7, 16.
Steatites gemma 37, 71.
Stelephuros herba qualis 21, 61.
Stelis visci genus 16, 93.
Stellarum errantium consideratio 2, 6. stellarum natura ex igne 2, 4. stellis suis eventus assignant quidam 2, 4. stellarum alimentum ex humore 2, 5. cur cadere credantur 2, 6 statio 2, 14. nullam obscurari terrae obiectu 2, 47. omnes maiores luna 2, 11. cur non videantur die *ib.* qualiter die videri non possint *ib.* errantium motus *ib.* stationes, exortus 2, 12. stellarum absides, errantium miracula etc. 2, 13. errantium colores 8, 16. stellarum inter se intervalla 2, 19. 21. st. musica 2, 20. st. in caelo repente nasci 2, 22. nova quando genita 2, 24. stellas cernitotis diebus 2, 28. stellarum discursus 2, 36. magnitudo 2, 39. statuunt vitam hominum 7, 50. solis adventu occultantur 18, 58. non aspiciendae agricolis, sed signa alia 18, 67 § 1. stellarum circuli quid significent 18, 81. ortus occasusque 18, 57. praesagia 18, 80.
Stellarum piscium consid. 9, 71. 86. 32, 53.
Stellionum animalium consid. 8, 49. scorpionibus inimici 11, 30. stell. et angues cutem deponunt 30, 27. stellio invidiosum animal *ib.* Stellio, proverbium *ib.* stellionum venenum, ac eorum in medicinis usus eorumque morsus remed. 29, 42. 37, 30, 17. 18. 27. 49. 22, 64.
Stemmata lineis discurrebant ad imagines pictas 35, 2.
Stephanii senecta 7, 49.
Stephanitis uva unde 14, 4 § 9.
Stephanomelis herb. qual. 26, 84.
Stephanoplocos tabella 21, 3. 35, 40.
Stephanopolis pictura *ib.* 35, 40.
Stephanos lauri genus 15, 39.
Stephusae mulieris simulacrum 34, 19 § 10.
Stercorationis consid. 17, 46. 18, 53. stercorandi quando agri 17, 8. 37 § 5. 46. 18, 53. stercorato agro quae seri cupiant 18, 53
Stercoris hominis in medicinis usus 8, 44. 28, 13.
Stercutius Fauni filius unde dictus 17, 6.
Sterelytis quid 33, 35.
Stergetros herba quae 25, 102.
Sterilitatis fructuum causa 18, 69 § 2. remedium 16, 95. 28, 13. 27. sterilitatis quadrupedum remedia 22, 15. quibus inducatur 20, 44. 24, 47. 25, 33. 27, 17. 55. 28, 77. steriliora cuncta pinguia 11, 85.
Sternutamenti consid. 2, 5. 28, 15. sternutamenta facientia 20, 87. 21, 19. 83. 93. 25, 21. 23. 86. 109. 27, 111. 28, 15. 32, 13. quo tollantur 23, 27. 24, 23. sternutamentis utilia 24, 58. sternutamentorum salutatio 28, 5.
Stesichori in eclipsi metus 2, 9. infantis in ore luscinia cecinit 10, 43.
Sthenis statuarius 34, 19. 32, 44.
Stibium quid 33, 33.
Stilbonis philos. quaestio cum Diodoro 7, 54.
Stica uvae species 14, 11.
Stillicidia qualia esse debeant 17, 19.
Stilo praeconius 33, 7. 37, 4.
Stipendiorum militum consuetudo 33, 13.
Stipulis ubi ligni vice utantur 17, 3. in arvis incensae mire prosunt 18, 72. differentiae, bonitas, usus *ib.*
Stoebe herba 21, 54. 22, 13.
Stoechas herba qualis 26, 27. 27, 107.
Stoliditatis animalium exempla 10, 1. 8, 75.
Stolones unde dicti 17, 1. Stolon in arboribus *ib.* 17, 11. 13.
Stolonis Licinii lex, actus, poena 18, 4.

Stomace fons qualis 25, 6.
Stomachi consideratio 11, 68. cruciatus asperrimus 25, 7. stomachum laedentia 20, 23. 38. 48. 73. recreantia 30, 15. 32, 21. stomacho utilia 20, 7. 8. 9. 16. 17. 20. 26. 33. 34. 42. 48. 60. 98. 22, 33. 38. 40. 45. 47. 59. 70. 23, 70. 72. 27, 95. 28, 34. stomachi praecordiis utilia 20, 33. stomachum purgantia 20, 12. 87. 31, 32. firmantia 20, 81. 87. 99. 21, 83. 102. 24, 18. 26, 18. 27, 45. stomacho contraria 20, 73. 83. 84. 93. 21, 75. 98. 22, 52. 64. 73. 23, 7. 18. 28. 40. 51. 63. 75. 77. 79. 80. 24, 35. 25, 18. 87. 27, 55. 71. 30, 15. 34, 30. stomacho omne mustum inutile 23, 18. stomachum laedunt siccae fici 23, 63. stomachum astringentia 23, 73. inflantia 22, 50. 70. 23, 78. stomacho inflato utilia 20, 42. 51. 73. 21, 70. 76. 22, 15. 27, 109. morbi remedia 20, 34. 37. 51. 53. 54. 57. 67. 68. 92. 21, 72. 73. 81. 22, 9. 15. 44. 51. 58. 23, 3. 9. 32. 35. 46. 51. 53. 54. 56. 60. 62. 70. 71. 78. 24, 12. 28. 36. 73. 79. 80. 92. 25, 49. 27, 60. 91. 28, 27. 54. 30, 15. 32, 14. 36, 40. 37, 12. stomacho utile contra omnia vitia 20, 87. stomachi malaciae remedia 28, 21. stomachi fluctuationes sistentia 20, 28. stomachos dissolutos astringentia 20, 26. 91. 96. 22, 70. 23, 5. 54. 73. 27, 22. 28. 60. 90. 91. 29, 14.
Stomatice herba 22, 11. 23, 58. 71. 24, 54. 73.
Stomaticorum remedia 24, 75.
Stomoma quid 34, 25.
Strabones unde dicti 7, 10.
Strabonis visus acutiss. 7, 21.
Stramenta optima ex qua materia 18, 18.
Strangias triticum 18, 12 § 1.
Stranguriae morbi remed. 20, 16. 21, 103. 22, 8. 44. 45. 23, 31. 24, 10. 12. 32. 40. 69. 87. 96. 98. 25, 18. 26, 49. 50. 27, 16. 44. 61. 74. 111. 29, 17. 30, 21.
Stratoites herba qualis 24, 105.
Stratius Iupiter, id est militaris ubi 16, 89.
Stratonicus sculptor 33, 55. 34, 19 § 24 et 26.
Stratonices reginae pictura 35, 40 § 32 et 33.
Streptos uvae genus 14, 4 § 7.
Stropsicerotes ferarum genus 8, 79. 11, 45.
Striges aves quales 11, 98.
Strobon arbor 12, 37. 40.
Strongylis aluminis genus 35, 52.
Strongylionis Amazonis simulacrum 34, 19 § 21.
Strombus piscis 32, 53.
Strophia coronae 21, 2.
Struma Nonius a Catullo taxatus 37, 21.
Strumae gutturis remedia 20, 23. 36. 39. 50. 51. 52. 59. 69. 84. 85. 86. 89. 21, 83. 104. 22, 9. 12. 16. 30, 32. 35. 25, 74. 22, 58. 70. 22. 70. 74. 23, 55. 63. 64. 24, 6. 10. 12. 15. 23. 62. 89. 25, 22. 107. 109. 26, 11. 33. 36. 27, 45. 57. 28, 11. 23. 37. 30, 12. 32, 14. 28. 36, 28. 30. 58. strumas mire prohibet caprificus arbor 23, 64.
Strumum herba 27, 44.
Strutea, i. e. cotonea poma 15, 10. 14.
Strutheon herba 27, 1. 24, 58. 19, 18.
Struthiocameli avis descriptio 10, 1. 29. ei. ova 10, 73. natura calvus 11, 47. utrinque palpebras habet 11, 57.
Struthopodes foeminae quae 7, 2.
Strychnum herba 26, 74. 27, 44. 108. 21, 52.
Studiorum amoenitates quaerimus 1, prol. studiorum gratia helleborum sumitur 25, 21.
Stultitiae exemplum 10, 1.
Stupa quid 19, 3.
Sturnorum avium consid. 10, 35. st. Graeco ac Latino sermone docilis 10, 59.
Stygis venenum 30, 53.
Stymma 13, 2.
Stymmi 33, 33.
Stymphalides 11, 43.
Stypax stat. 34, 19 § 21.
Styptica 24, 73.
Styrax gummi 12, 40. 54. 24, 15.
Sualternicum electri genus 37, 11 § 1.
Suarius negotiator Scipioni similis 21, 7.
Suberis arboris consideratio 16, 13. in mulierum calceis *ib.* proprie glandem fert 16, 8. non sentit facile cariem aut vetustatem 16, 78. iuvatur cortice detracto 17, 37 § 9. non deciduntfolia 16, 33. medic. 24, 8.
Subis avis 10, 17.
Subiungum animal 30, 52.
Subsolani venti exortus quando 2, 46. 47. Graece Apeliotes 18, 77 § 2.
Suburrana tribus Romae 18, 3.
Succinorum gummi consideratio ususque 37, 11 § 1 et 2. 12. 13.
Succorum consid. 15, 33. 16, 71. succi hortensium consid. 19, 61. succus sanguis arborum 16, 71. omnes optimi unguentis 13, 2. coloris consid. 15, 33. odoris *ib.* succus myrti mirae naturae 15, 35.
Sucularum caelestis signi consideratio 18, 67 § 4. 74. 2, 41.
Sudines scriptor 37, 10. 11. 35. 50. 9, 56. 36, 12.
Sudis piscis 32, 54.
Sudorem non emittentes 7, 18. sudorem inhibentia tollentiaque 20, 51. 98. 21, 73. 23, 40. 45. 81. 28, 79. 35, 52. 57. moventia 20, 40. 73. 21, 76. 22, 15. 23, 49. 63. 24, 20. 38, 60. 98. 25, 90. 27, 48. 73. 109. 31, 42.
Suum cuique placet 14, 8 § 6.
Suis quisque favet 36, 4 § 3.
Suum animalium consid. et natura 8, 77 sq. generatio partusque 11, 84. suum scorpionibus ictarum medicina 32, 19. coitus qualis 10, 83. quibus delectentur 10, 93. quibus inimicae 10, 94. primiparae vulva optima 11, 84. spirantes a muribus rosae 11, 85. suibus quae glandes prosint magis 16, 8. quibus carnes meliores *ib.* foemina efficacior quae non peperit 28, 37. ubi ungulas habeant solidas 11, 106. suibus serpentes in pabulo 11, 115. quo crassescant pinguescantque 13, 32. 27, 55. quo necentur 3, 24. dentes nunquam decidunt 11, 64. costae denae 11, 83. venenis quibusdam non laeduntur 29, 23. sine splene inveniri 25, 20. quomodo sine liene fiant 24, 41. morbi remedia 24, 63. 113. 116 28, 81. fimus 17, 6. 28, 37.
Suillo adipi quanta laus 28, 36. lac quale 28, 33.
Suilli, id est boleti genus 16, 11. suillorum venenis utile 22, 47.
Suetonius Paulinus consul de Atlante monte 5, 1.
Suffetiae vestalis virginis statua 34, 11.
Suffitus materia 24, 61.
Suffragia ementium poena 35, 46.
Suffusionum morbi remedium 28, 28. 29.
Sulcorum in agro latitudo longitudoque quanta esse debeat 17, 35 § 7.
Sulphuris consideratio 35, 50. in religione usus *ib.* sulphuris odorem fulgura fulminaque habent *ib.*
Sulpitius Gallus consul eclipsis causam explicat 2, 9. id. 2, 19.
Sulpitius L. consul 33, 6.
Sulpitius Galba 33, 8.
Sulpitius Servius cos. 2, 57.
Sulpitii Qu. consulatus 7, 49.
Sulpitiae Fulvii coniugis pudicitia 7, 35.
Sumen quid et unde dictum 8, 77. suis optimum 11, 84.
Summani dei aedes Romae 29, 14. Summanus quae fulmina mittat 2, 53.
Superbiae sedes ubi 11, 51. superborum redargutio 34, 54. superbia columbarum 7, 5.
Superciliorum consideratio 11, 51. quo denigrari possint 30, 46. affectuum indicia 11, 51. unde dicta 11, 57. superciliorum indicia 11, 51. 11, 114.
Superstitiosa apud Plinium 12, 42. 54. 15, 4. 6. 25. 32. 16, 5. 14. 23. 91. 92. 21, 83. 84. 94. 104. 22, 9. 16. 24. 29. 32. 65. 72. 23, 54. 59. 64. 71. 24, 1. 6. 41. 49. 62. 82. 99. 106. 108. 112 sq. 25, 59. 92. 94. 106. 26, 12. 60. 71. 27, 75. 105. 113. 28, 3. 6. 42. 63. 29, 12. 15. 19. 38. 30, 8. 24. 32, 16 sq. 26. 29. 38. 34, 43. 37, 40. 56.
Supervacuorum diligentiam adfectare non nostrum est 17, 1.
Superfoetare quaedam animalia 7, 9. 10. 83.
Suppurationum, id est, apostematum ad saniem tendentium remedia 21, 76. 36, 28. quibus extrahantur 22, 58. 69. 70. 23, 16. 32. 40. 41. 71. 24, 7. 23. 29. 77. 105. 25, 22. 25. 89. 26, 29. 27, 60. 87. 109.
Surae animalium quales 11, 105.
Surculorum vitium ac aliarum arborum natura 17, 35 § 1.
Surditatis remedia 20, 3. 33. 51. 25, 18. surdi ob aquam Nili 6, 35.
Surrentinae uvae quales 14, 4 § 1 et 6. 8 § 3. 23, 20. 22. vasa 35, 46.
Susinum unguentum ex quibus 13, 2.
Suspendii mirum 16, 45.
Suspiriosorum remedia 20, 4. 13. 23. 50. 51. 55. 81. 87. 21, 77. 93. 22, 30. 75. 23, 16. 63. 80. 24, 12. 24. 58. 92. 95. 26, 20. 27, 13. 105. 28, 55. 32, 29. 34, 55. 35, 50.
Sutor ne ultra crepidam quaerat, Proverbium 35, 36 § 12.
Sutrinam artem Boethus reperit 7, 57.
Syce taeda 16, 19.
Syche herba 27, 93.
Syenites lapis 36, 13.
Sygnitia pira 15, 16.
Syllae ostentum 2, 55. consulatus 7, 11. quos proscripserit 7, 43. felicis sibi cognomen asseruit 7, 44. crudelitas, proscriptio, interitusque *ib.* dictator primus in Cornelia domo creatus 7, 55. qua gemma signaverit 37, 4. Scauri privignus 37, 5. de Mario triumphus 33, 5. ingentem auri et argenti copiam Romam in victoria transfert *ib.* Romanorum ditissimus 33, 47. divites proscripsit 33, 52. curia ubi 34, 12. Capitolinis aedibus unde advexerit columnas 36, 4 § 15. Syllae mala 36, 24 § 7. mater quae *ib.* § 8. Praenestae delubrum fortunae aedificat 36, 64. pediculari morbo interiit 11, 39. 7, 44. 26, 86. saevitia in cives Romanos 22, 6. graminea donatus *ib.* legatus sociali bello Stabias oppidum delet 3, 9.
Syllana colonia 14, 8 § 2.
Syllibum herba 22, 42.
Symbolum, id est annulus 33, 4.
Symmetria Latino nomine caret 34, 19 § 6. primus usurpavit Euphranor 35, 40 § 25.
Sympathia quid 20, 48. 37, 3.
Symphyton herba 26, 85. 88. 90. 27, 24.
Symplegma, signum 36, 4 § 6 et 10.
Synaristusae Menandri 23, 81.
Syngenicum 35, 40 § 29.
Synochitis gemma 37, 73.
Synodontes pisces 37, 67.
Synodontites gemma *ib.*
Syntecticis utile 22, 24. 49.
Syntexios morbi remedia 22, 62.
Syracusas Marcellus capiens Archimedi parci iussit 7, 38. Syracusana columnarum capita in Pantheo posita 34, 7.
Syraeum vinum 14, 11.
Syreon herba 24, 117.
Syri, scrobes quibus servatur triticum 19, 56.
Syria tantum balsamum gignit 16, 59. arbores 13, 10. 12. olivas 15, 4. oleum 15, 7. Syriae terra qualis 17, 3. 18, 47. triticum 18, 12 § 1. Staphylino herba abundat 20, 16. arundo 24, 50. Syriacoele iuncum odoratum habet 21, 72. Syrorum multa olera, proverbium 20, 16. raphanus 19, 26 § 3. vina 14, 4 § 8. 24, 120. resina 14, 25. glans 12, 46. siliquae ad quid 23, 79.
Syriasis morbus 22, 29. 30, 47.
Syricum color 33, 40. 35, 12. 25.
Syringia calami genus 16, 66.
Syringites gemma 37, 67.
Syrites lapis 11, 83.
Syrium, id est lilii succus 21, 74. oleum ad quid 23, 49.
Syron herba 26, 19.
Syropicon terrae genus 35, 53.
Syrtites gemmae 37, 26. 67.

T.

Tabanus vermis 11, 34. 38.
Tablina codicibus implebantur 35, 2.
Tacapensis Africae ager malum triferam habet 16, 50.
Tactus cunctis communis animalibus 10, 90.
Taedae arboris consider. 16, 19. picis materia 16, 21. montes amat 16, 30. medicinae 24, 27.
Taeniae piscis medicinae 32, 25.
Taliarum satus consideratio 17, 28. 29.
Talentum 33, 15. Atticum 35, 40 § 30.
Tali quibus non sint 11, 105. talorum medicinae 26, 66.
Talpana uva 14, 4 § 7.
Talpae animalis consideratio 30, 7. ei. armo tacta semina uberiora fiunt 18, 45. magicis aptiss. 30, 7. cordis mirum *ib.* in medicinis usus *ib.* et 12. interdum oppidum suffodiunt 8, 43. copia ubi 8, 83. e pellibus cubicularia stragula *ib.* sub terra degunt vitam 10, 88. mirus auditus *ib.* visu caret, oculorum tamen effigies inest ei 11, 52. semper defossae vivunt 9, 6. subterraneum animal 9, 83.
Tamarix arbor nullum semen aut fructum gerit 16, 45. frutex 13, 37. folia non decidunt 16, 33. folia carnosa 16, 38. medicinae 24, 41.
Taminia uvae genus 23, 13. 14.
Tamnum herba 21, 50.
Tanaquil 36, 70. ei. lana 8, 74.

Tanos gemma qualis 37, 19.
Taos gemma 37, 73.
Taphiusius lapis qualis 36, 39.
Tapsi, id est sinapis 19, 55.
Tapsiae herbae medicinae 26, 11.
Taraciae Vestalis statua 34, 11.
Tarracinae uvae quales 14, 4 § 6.
Tarandi animalis consideratio 8, 52.
Tardas quas aves Hispan. appellet 10, 29.
Tarentina vina optima 14, 4 § 7. 9. pinеae nuces 15, 9. pira 15, 18 § 3. ficus 15, 19. nuces 15, 24. castaneae 15, 25. myrtus 15, 37. cupressus 16, 60.
Tarentinus medicus 20, 13.
Tarenti Colossus 34, 28.
Tarmoendas Assyrius 30, 2.
Tarpeio delubro caput hominis inventum 28, 4.
Tarquinio a Sibylla allati libri 13, 27. Priscus Romanorum rex quando 15, 1. ei. filius primum praetexta donatus 33, 4. ei. statua sine annulis *ib.* aurea tunica triumphat 33, 19. ei. pater 35, 5. 43. opera Romae 36, 24 § 3.
Tarquinius Superbus hortum colere solitus 19, 19 § 1. Tarquinio regno pulso serpentem latrasse 8, 63.
Tarraconensia vina 14, 8 § 6.
Tarrupia uva qualis 14, 4 § 7.
Tarum arbor 12, 44.
Tasconium quid 33, 21.
Tatius L. Rufus cos. quid circa agros 18, 7 § 4.
Tattaeus sal qualis 31, 41.
Tauricus sculptor 33, 55. pictor 36, 4 § 10. 35, 40 § 40.
Taurominitani collis uvae quales 14, 4 § 3. 8 § 4.
Tauron scr. 7, 2.
Taurus avis cur dicta 10, 57.
Taurorum coitus 10, 83. fel 11, 75. tauri in medicinis usus 28, 68. Indici miri 8, 26. taurorum consideratio 8, 70. inter se dimicatio *ib.* generositas *ib.* sanguinis remedia 20, 36. tauros necandi inventio 8, 70. taurorum victimae laudatiss. *ib.* sanguis venenosus, et contra eum remedia 23,71. 64. 28,40. 11,90.
Tauri, id est terrestres scarabei 30, 12.
Tauri coelestis signi stellae quae 2, 41.
Taxica s. toxica 16, 20. 26, 30.
Taxi arboris consid. 16, 20. ubi venenosa *ib.* quo innoxia fiat *ib.* folia non decidunt 16, 33. medicinae 24, 72.
Tectoria qua ratione fiant 36,55.
Tegetes ex qua materia 21, 69.
Tegulas Cinyra primus reperit 7, 57.
Tela sagittasque e corpore extrahentia 25, 53. 26, 87. 27,115. telorum venena extinguens 22, 49. 28, 30.
Telchius Castoris et Pollucis auriga 6, 4.
Telephanes pictor 35, 2.
Telephion herba 27, 110.
Telestus poeta 35, 36 § 22.
Tellana ficus 15, 19.
Telicardios gemma 37, 68.
Telinum unguentum 13, 2.
Telirrhizos gemma 37, 68.
Telis, id est foenum Graecum 24, 120.
Telluris aedes Romae 34, 14.
Telmesicum vinum 14, 9.
Temetum vinum dicebatur 14, 14.
Temperamento utendum 23, 47.
Temperantia in cibis 28, 14.
Tempestatum consid. 2, 39. 41. pronostica praesagiaque 18,78 quibusdam certis annis intenduntur *ib.* temp. imminente vasa sudare dicuntur 18, 90. tempestates quae vocentur 18, 69 § 1. ex quibus exeant sideribus *ib.* remedia 18,70. 37,54. 56.
Tempestivitas quantum prosit 16, 74.
Templorum fastigia 35,43. templum in toto orbe excellentissimum 36, 21. 22. 23.
Temporis aequalitates quibus distinguantur 2, 70. tempora tria servanda in satione arborum 17, 30 § 5. temporis cardo quadripartite distinctus 18, 59. tempora tria veteres fructus metuebant 18, 69 § 3. temporis partes quales futurae sint quo noscatur 18, 80.
Temporum doloris remed. 20,93.
Tempsae vinum quale 14, 8 § 6.
Temulentia unde dicta 14,14. libidines docet 14, 28.
Tenasmos 28, 59. 32, 21. remedia 20, 23. 81. 84. 22, 73. 26, 28. 27, 37. 62. 28, 33. 30,19. 32, 31. 21, 10. 34, 52.
Tentyritae populi crocodilis terrori sunt 8, 38. 28, 6.
Tephria quid et unde 36, 11.
Tephritis gemma 37, 68.
Tepidare quid 17, 41.
Teragus piscis 32, 54.
Teramnon quid 18, 44 § 3.
Terebinthi arboris consideratio 13, 12. 16, 23. quando germinet 16, 41. quae loca amet 16, 30. quando semen et fructum reddat 16, 43. terebintho non decidunt folia 16, 33. terebinthi natura qualis 16, 76 § 3. picem fundit 14, 25. ei. resina *ib.* medicinae 24, 18.
Terrebinthizusa gemma 37, 37.
Terebra Gallica 17, 25. terebra a quo reperta 7, 57. vaginae ex qua materia 16, 79.
Teredinum consideratio 16, 80. quarum arborum materiam non attingant *ib.* et 16, 25. quae arbores obnoxiae 17, 37 § 3. teredines facile sentientia 21, 19. ter. mira vis 11, 1.
Terei patria quae 4, 18. 10, 34. ei. tecta cur hirundines non intrent 10, 34.
Terentia Ciceronis uxor vixit annos CIII. 7, 49.
Terentius Cn. scriba 13, 27.
Terentius Caius Lucanus 35, 33.
Terentii Coracis interitus 7, 54.
Tergeminos interdum nasci 7, 3.
Tergilla quid Ciceroni obiicere solitus 14, 28.
Tergoris animalium consideratio 11, 92 sq.
Tericles sculptor, et eius calices ex terebintho 16, 76 § 3.
Terracina sylvis scatet 16, 59.
Terrae elementi cum aliis elementis situs, et ordo 2, 4. sola elementorum immobilis *ib.* terrae umbra qualis figurâ 2, 7. terrae umbram lunae altitudinem non excedere *ib.* terra minor quam luna 2, 8. quae terra habitabilis 2, 13. terrae consideratio 2, 63. globosam esse 2, 64. 67. figura pineae nucis 2,65. in mundi sita medio 2, 66. 69. ei. habitabilis portio 2, 68. zonae quinque *ib.* terra mundi punctus *ib.* medium optime temperatum 2, 80. terrae noviter natae ubi 2, 87. 88. quas maria irruperint 2, 89. a mari sublatae 2, 92. absorptae plures 2, 91. semper trementes 2, 96. mira plura *ib.* terrâ quaedam animalia vivunt 10, 92. quando fertilis 17, 2 sq. terra parens nostra, et eius in hominis beneficia 18, 1. 4. cur olim fertilior quam nunc 18, 4. quibus seminibus emacretur 18,25. apta cuique segetum 18, 45. macram et pinguem quae exigant 18, 46. terrae cultura 18, 50. qualitas, et quid post aliud recipiat 18, 52. quae alternet et quae non *ib.* quando aranda 18, 65 § 2. 67 § 4. cum caelo societas 18, 68 § 3. terra avaritiae causa effoditur 2, 63. 32, 54. terrae benignitas ac beneficia 35, 46. terrarum varietas 35, 47. terrae quae in lapides vertuntur *ib.* t. genera et medicinae ex eis 35, 53. t. scorpiones serpentesque necat 35, 59. terrae tuber herba quae 25, 67. terrae hiatus *ib.* a talpis excitata in medic. 30, 12.
Terrae fel herba 25, 31.
Terrae malum herba 25, 54.
Terrae venenum herba *ib.*
Terraemotus consideratio 2, 81 — 86. 36, 21. qui et quando noxii 2, 48. ubi nunquam, et ubi semper 2, 98. aquas profundunt, sorbentque 31, 30. montes eo rumpi 7, 16.
Terrena in caelum tendentia deprimit siderum vis 2, 38.
Terrestrium animalium generatio 10, 83.
Terrorem inducentia 24, 102.
Tertianae febris remedia 20, 82. 21, 94, 22, 16. 29. 72. 24, 107. 25, 41. 26, 71. 27, 91. 28, 11. 23.
Tesseras quis repererit 7, 57.
Testacea pira 15, 16.
Testium animalium consideratio 11, 110. buteonibus terni *ib.* testium et genitalium morbi remedia 20, 34. 40. 51. 82. 92. 21, 74. 89. 22, 32. 69. 71. 23, 53. 80. 81. 24, 10. 41. 36, 32. testium tumores sedantia 20, 57. 24, 10. 26, 58. 31, 47. 35, 57. testium inflammationes et ardores sanantia 22, 72. 75. 23, 12. 81. 26, 49. 31, 46 § 4. 32, 14. testiculi suum lege interdicti 8, 77.
Testudinum piscium consideratio, genera, usus, medicinae 32, 14. quomodo citra fastidium sumi possint 32, 39. testudinum consideratio, natura, captura, locus 9, 12. ubi cornigerae *ib.* partus *ib.* et 74. terrestres 9, 12. cortice teguntur 9, 14. pulmo qualis 11, 72. Celtinae 9, 12. ubi ut sacrae adorantur *ib.* sine lingua, et dentibus, et quid loco eorum 9, 12. 11, 68. testudines pisces quando secari coeptae 9, 13. 16, 84. testudines cum serpentibus pugnaturae, cunila herba se muniunt 20, 61. 8, 41. ubi maximae 6,21. 28. ubi plurimae 6,34. in medicinis usus 32, 38. 39.
Testudines in aedificiis a quo inventae 7, 57.
Tetanicorum, id est, musculos qui sunt secundum spinam inflectere non valentium, remedia 23, 63. 26, 81.
Tetartemorium quid 7, 50.
Tethalassomenon vinum 14, 10.
Tethea piscis 32, 53. medicinae 32, 31. 39.
Tetradoron laterum genus 35,49.
Tetragnathii natura 29, 27.
Tetralix herba 11, 15. 21, 56.
Tetraones aves 10, 29.
Tettigometra quid 11, 32.
Tettigoniae cicadarum genus *ib.*
Teuca Illyriorum regina Romanorum legatos perimit 34, 11.
Teucer crustarius 33, 55.
Teuchites iuncus 21, 72.
Teucriae herbae medic. 26, 48.
Teucer reperit 25, 20.
Teuthalis herba 27, 91.
Teutonum legati facetum responsum 35, 8.
Teuthrion herba quae 21, 21.
Thalassagle herba qualis, et ubi 25, 39.
Thalassites quid 14, 10.
Thales philosophus quando 2, 7. 9. solis defectum reperit *ib.* horologii inventor 2, 78. Thaletis Democritique de oleo empto prudens factum 18, 68 § 3. Th. de Vergiliar. occasu 57.
Thalitrum herba 27, 112.
Thalassomeli quid 31, 35.
Thamyras citharoedus 35,40 § 40.
Thamnacum herba 21, 104.
Thapsias arbor 13, 43.
Thasivum uvae species 14, 4 § 7. 5. 9. 22.
Thasinum vinum 14, 9. 16. 22.
Thasiae nuces 15, 24.
Theamedes lapis ferrum abigit 36, 28.
Theangelida herba 24, 102.
Theatra croco repleri solita 21, 16. theatrum Rom. quando et a quo 36, 24 § 1 et 7. pensilia *ib.* § 8. vela qualia 19, 6. orchestris vox superiecta devoratur 11, 112. Theatr. Balbi 36, 12. Pompeii 33, 16. Curionis 36, 24 § 8. Scauri *ib.* temporarium 34, 17.
Thebaidis regionis fertilitas 18, 47.
Thebana urbs saepius capta 10, 34. Thebae ab Alexandro captae 34, 19 § 4. tecta cur hirundines non subeant 10,34. Theb bellum quando 16, 88.
Theocolitos gemma 37, 68.
Thelephanis statuarii opera 34, 19 § 9. pictor 35, 5.
Thelephum Achilles qua herba sanarit 25,19. pictura 35,36 § 5.
Thelygonon herba qualis 26, 90. 91. 63. 27, 40.
Thelypteris herba 27, 55.
Themison medicus 14,21. 25,23. 39. 29, 5.
Theochrestus 37, 11 § 1.
Theocriti incantationes 28, 4.
Theodorus praestigiator pictus 35, 40 § 41. plastices inventor 35, 43. architectus 36, 19 § 3. statuarii opera 35, 40 § 40 et 42. pictoris opera *ib.* fundus 35,19.
Theodorus medicus 20, 40. 24, 120.
Theombrotion scriptor 24,102.
Theomenes scr. 37, 11.
Theomnestos pictor 34, 19 § 34. 35, 36 § 21.
Theon pictor 35, 40 § 40.
Theophrastus quamdiu ante Plinium 19, 10. 13, 30. 33, 37. 43. de coronis 21, 9. ei. laus, et quae contra eum scripsit 1, prol. 15, 1. Cf. 3, 9. 7, 57. 8, 43. 49. 54. 69. 82. 9, 8. 83. 10, 41. 11, 116. 13, 30. 15, 1. 3. 40. 16, 62. 17, 37. 19, 10. 48. 20, 3. 21, 9. 68. 25, 5. 32. 26, 63. 27, 40. 28, 4. 14. 31, 9. 14. 16. 19. 40. 46 § 1. 36, 28. 29. 37, 11 § 1. 13. 25. 74.
Theopompus 3, 9. 15. 4, 1. 7, 49. 16, 23. 31, 13. 14. 19.
Theriace vitis mira 14, 22.
Theriacae confectio 20, 100. 29, 8. contra venena 20, 100. compositio in limine aedis Aesculapii incisa *ib.*
Thericles sculptor, et eius calices ex terebintho 16, 76 § 3.
Therimachus pictor quando 35, 36 § 9.
Therionarca herba qualis 24, 102. 25, 65.
Therminum lupinorum oleum ad quid 23, 49.
Theromachus statuarius 34, 19.
Thesei pictura 35, 36 § 5. 40 § 25

et 30. Theseo Hecale quam herbam apposuerit 22, 44.
Thesion herba 21, 68. 22, 31.
Thessa piscis 32, 53.
Thessalia quando ficorum habeat copiam 16, 39. Thessaliae magica 30, 2. Thessalorum de necando tauro inventum 8, 70.
Thesmophoria, id est Cereris sacra, non nisi a castis celebrabantur matronis 24, 38.
Thespiadum praelium 34, 19 § 7. 36, 4 § 10.
Thetidis deae simulacr. 36, 4 § 7.
Thia arbor 13, 30.
Thiatis mensis 27, 80.
Thieldones equi 8, 67.
Thimarchides pictor 34, 19 § 35.
Thimon pictor 34, 19 § 34.
Thlaspe herba quae 27, 112. 113.
Thoas quidam a dracone servatus 8, 22.
Thoes luporum genus 8, 52. leonibus inimici 10, 95.
Thoracis morbi remedia, *quaere Pectoris remedia.*
Thorybetron herba qualis 26, 34.
Thothi, mensis Aeg. 27, 80.
Thraces ex quibus panem faciant 22, 12. lapillo dies quales sint computant 7, 41.
Thracia rigore frugum fertilis 17, 3. Thr. triticum 18, 12 § 1 et 3. Bacchi sacra 16, 62. vinum 14, 6. gemmae genera tria 37, 68.
Thracius lapis aqua accenditur, extinguitur oleo 33, 30.
Thrascia ventus 2, 46.
Thrason pictor 34, 19 § 35.
Thrasyllus scr. 32, 19.
Thrauston lacrymae genus 12, 49.
Thripes vermes quales 16, 80.
Thryallis herba quae 21, 61. 25, 74.
Thucydidis exilium et laus 7, 31. Cf. 3, 14. 7, 57.
Thurianus tomus 32, 53.
Thurinorum collium uvae quales 14, 4 § 7. 8 § 6. quercus mira 16, 33.
Thus Minaeum unde 12, 30. Lydiae quale 16, 59. thuris consid. 12, 30. 31. thuris ligno Sabaei coquunt 12. 40. thure non supplicabatur Troiano tempore 13, 1. copia ubi 6, 32. thure diis supplicatur 22, 56. thus terrae quid 24, 20. contra cicutam 25, 82.
Thuscorum de fulminibus opinio 2, 53. Thuscis ager non aratur 18, 49 § 3. Thusciae uvae peculiares 14, 4 § 7.
Thyadum simulacrum 36, 4 § 5.
Thymbra herba 19, 50.
Thymelaea frutex 13, 35.
Thymi herbae species, natura, usus 21, 31. apibus gratum *ib.* et 11, 15. augurium 21, 31. semen deprehendi non potest *ib.* ubi ingens copia *ib.* thymo apes delectantur 21, 41. genera et medicinae 21, 89.
Thynni piscis medicinae 32, 28. 47. copia ubi 9, 2. 18. praecipua magnitudo pretiumque 9, 45. captura quando 9, 20. vita brevis *ib.*
Thyon succinum 37, 11 § 1.
Thyrrheus lapis qualis 2, 106.
Thysias pictor 34, 19 § 34.
Thysicrates statuarius 34, 19 § 8.
Thysselii herbae medic. 25, 90.
TiLeriana pira quae 15, 16.
Tiberius Imp. quid in sternutamentis 28, 5. sub eo ingens in Asia terrae motus fuit 2, 86. nocte ac die in Germaniam proficiscitur 7, 20. ei. tempore chartae inopia 13, 27. nobilis mensa 13, 29. quid de nobilitate vini 14, 8 § 3. institutum ut ieiuni biberent 14, 28. Tiberius qualis fuerit *ib.* ad merum pronus *ib.* quibus piris delectatus 15, 16. quid balanum vocarit 14, 3. lauro coronabatur tonante caelo, et quare 15, 40. quibus lignis naumachiarium pontem refecerit 16, 74. 76 § 2. in capillo tondendo servavit interlunia 16, 75. cucumere delectatus 19, 23. sisere 19, 28. dictum de asparagis et corruda 19, 42. arx in Capreis insula 3, 12. picturis templum Augusti decoravit 35, 10. Tiberium Agrippina uxor boleto peremit 22, 46. Tib. ingenti pretio picturam emit 35, 36 § 5. Tiberium marmor quale 36, 39. Tiberii principatu mirum vitri temperamentum repertum 36, 66. Obsidianam Menelai imaginem Aegyptiis remisit 36, 67. morbus 26, 6. quo natus augurio 10, 76. parentes *ib.* nocte ut die cernebat 11, 54.
Tibiarum materia 13, 32. 16, 66. doctrinae plures et differentiae 16, 66. repertores 7, 57. exulceratarum remedia 23, 63.
Tibur oppidum ante Romam, et ibi ilices tres 16, 87. Tiburtius Tiburis conditor *ib.* Tiburti uva 14, 4 § 7. ficus qualis 15, 19.
Ticinensis agri subulum nigrum utile 13, 3.
Ticinius Pub. primus Romam tonsores duxit 7, 59.
Tigranes rex a Pompeio victus 7, 27.
Tigrinae mensae 13, 30.
Tigris fluvius non invehit limum ut Nilus 18, 45. ei. restagnatio ac fertilitas 18, 47.
Tigridis ferae consid. 8, 25. ubi copia 6, 23. 8, 25. a quo primum advectae Romam *ib.* ergа natos affectus *ib.* tigridum coitu canes concipere 8, 61.
Tiliae arboris consideratio 16, 25. ei. fructum nullum animal attingit *ib.* quae loca amet 16, 30. quando germinet 16, 41. mollissima calidissimaque 16, 76 § 3. apta scutis 16, 77. ad mille usus expetitur 18, 68 § 1. corticis varii usus 16, 14. medicinae 24, 34.
Tilos vermis 29, 39.
Timaeus Siculus 3, 13. 4, 27. 36. 37, 11. Locrus 2, 6. 5, 10. 16, 24.
Timaeus 33, 13.
Timagenes 33, 40. 3, 23.
Timagoras pictor 35, 35.
Timanthes pictor 35, 36 § 3 et 5.
Timarchides sculptor 36, 4 § 10.
Timarchi maxillae 11, 63.
Timarchus statuarius 34, 19.
Timarete pictrix 35, 36 § 1.
Timaris regina 37, 66.
Timaristus 21, 105.
Timelaea frutex 13, 35.
Timentium hominum remedia 25, 25. 28, 27. 29. 32, 19. 48. 37, 15. 28, 23. timoris signum in oculis 11, 54.
Timomachi pictoris op. 35, 40 § 30 et 41.
Timon philosophus 7, 18.
Timon pictor 34, 19 § 35.
Timosthenes scriptor 6, 5. 33. 35. 36. 5, 9. 35.
Timotheus statuarius 36, 4 § 9.
Timotheus pictor 34, 19 § 34.
Tinearum vermium consid. 11, 41. tinearum sive taeniarum intra hominem tricenum pedum longitudo 11, 38. tineae quomodo nascantur 11, 41. ubi sint, et ubi non 27, 120. quomodo pellantur 20, 19. 23. 24, 53. quam vestem non attingant 28, 6. vestes ne laedant 15, 8. 27, 28. Tineae propria quae 16, 80. remedia 20, 27. 29. 52. 59. 73. 22, 29. 23, 58. 60. 70. 77. 24, 11. 47. 26, 28. 92. 27, 28. 55. 28, 59. 29, 32.
Tingendi materia 33, 26. tingentes corpora tota ubi 6, 35. tingentium vota quae 37, 40.
Tinnunculi avis consid. 10, 52.
Tiphe genus frumenti 18, 19. 20 § 4.
Tiphis nautae reperta 7, 57.
Tiphion flos qui 21, 39.
Tiresiae vatis monumentum 37, 66.
Tiridates magus 30, 6.
Tironis lib. ad Maecenatem 19, 57.
Tironum toga 8, 74.
Tisicrates statuarius 34, 19 § 8 et 12. ei. biga § 32.
Tisicratis filius Arcesilaus pictor 35, 40 § 42.
Tithoes rex quis 36, 19.
Tithymallon herba 20, 80. 26, 39. tithymassum herba 26, 39. tithymalli genus platiphyllon 26, 73.
Titus Sabinius a cane defensus 8, 61.
Titi Imp. domus 36, 4 § 11. scr. 2, 22. 34, 19 § 2.
Titi Fullonii senectus 7, 20.
Titus Septimius curulis aedilis 34, 19 § 36.
Titius praetor 31, 8.
Tituli superbi non quaerendi libris 1, prol.
Tlepolemus 35, 36 § 20.
Togarum vestium differentiae 8, 73. 74. praetexta 9, 63.
Tolutim equos ingredi 8, 67.
Tomus quid 32, 53.
Tonantis Iovis simulacrum 34, 19 § 16 et 17.
Toni musici 2, 20.
Tonitruum consid. 2, 43. quomodo causentur 2, 49. quae praesagiant 18, 81. arte fieri posse 28, 29. 36, 19 § 2. crebra quid pariant 19, 13. tonitru fulguris pictura 35, 36 § 17. pecoribus abortum infert 8, 72.
Tonos quis 35, 11.
Tonsillae in homine quae 11, 66. remedia 20, 36. 53. 69. 81. 21, 73. 22, 12. 19. 50. 57. 23, 4. 69. 24, 56. 73. 77. 92. 26, 11. 27, 5. 28, 10. 51. 31, 45. 32, 14. 21. 28. 34, 25. 29. 31. 35, 52. 37, 11 § 2.
Tonsores Romae quando primum fuerint 7, 59.
Topazii gemmae consid. 37, 9. 32. topazium unde dictum 6, 34. 37, 32.
Tophus quid 11, 79.
Topiaria herba 21, 39.
Tordilion semen quid 20, 87.
Tordilon herba qualis 24, 117.
Torentice ars 34, 19 § 1 et 2. 35, 36 § 10.
Torminale Sorbi genus 15, 23.
Torminum morbi remedia 20, 18. 33. 39. 46. 51. 52. 57. 58. 73. 74. 84. 90. 92. 94. 96. 98. 21, 83. 86. 93. 97. 103. 22, 9. 33. 62. 63. 69. 72. 75. 23, 26. 40. 53. 58. 59. 63. 69. 74. 81. 24, 21. 36. 47. 60. 70. 81. 96. 118. 25, 25. 106. 26, 28. 32. 34. 35. 47. 90. 27, 18. 24. 93. 99. 105. 28, 27. 34. 58. 29, 11. 30, 20. 31, 45. 46 § 4. 32, 11. 13. 31.
Tormina iumentorum quomodo finiantur 30, 50.
Torni instrumenti repertor 7, 57.
Torpedo piscis marinus 32, 2. piscis planus 9, 40. mira solertia 9, 67. iecur *ib.* quando pariat 9, 74. octogenos foetus habens reperitur 9, 75. ubi per hiemem latitet 9, 25. mirum 32, 46. 32, 2. vis ad partus 32, 46. medicinae 32, 47. 48. vires adimit homini 32, 2.
Torporem inducentia 24, 102. 25, 73. tollentia 24, 7. 26, 69.
Torquatus cur dictus 33, 5.
Tortivum mustum secundum Catonem 14, 25.
Torus e stramento priscis 8, 73.
Toxicon quid 26, 30. unde dictum 16, 20. quae sint contraria iis 20, 9. 24, 3. 13. 29, 14. remedia 22, 8. 29, 33.
Trabea vestis 9, 63. 8, 74.
Trabes caeli faces 2, 25.
Trachia porta 36, 23.
Trachinia rosa qualis 21, 10.
Trachy balsami genus 12, 54.
Tragacantha 18, 69 § 5. 26, 87.
Tragelaphi animalis descript. 8, 50.
Tragemata palmarum species 13, 9.
Tragion herba 27, 115.
Tragi spongiarum genus 31, 47.
Tragion frutex ad quid utilis 18, 69 § 4.
Tragos herba 28, 2.
Tragos piscis 9, 69.
Tragos siliginis genus 18, 20 § 4.
Tragoedis quae gestanda sint 37, 56.
Tragonii herba 27, 115.
Tragopanes aves 10, 70.
Tragopogon herba 21, 52. 27, 117.
Tragoriganum herba 20, 68.
Tragum tritici genus 18, 17.
Trallibus palma in basi statuae Caesaris enata 17, 38. Tralliana vasa fictilia 35, 44.
Translatio quibus herbis prosit 19, 60. in simile vel melius facienda 17, 16.
Transmarina vina 14, 9. 10.
Transpadanae Italiae arbusta ex quibus arboribus fiant 17, 35 § 22.
Trapetas quis primus invenerit 7, 57.
Trasimena clades 2, 86. 15, 23.
Trebellica vina 14, 8 § 6.
Trebiae clades Romanorum 15, 20.
Trebius Niger quis 9, 48. ei. in populum Rom. beneficia, et ei. statua 18, 4.
Trebulana vina 14, 8 § 6.
Tremellii M. statua 21, 56.
Tremoris remedia 24, 24. tremulis utilia 23, 47. 25, 24. 26, 81. 27, 66. 28, 27.
Triarius ubi superatus 6, 4.
Tribuli frugibus inimici 18, 44 § 2. 22, 12.
Tribuni aerarii unde dicti 34, 1. Tribunitiae seditiones Romae 16, 3. Tribunorum militarium salaria unde 34, 6. tribunorum decuriae 33, 7.
Tribus rusticae urbanaeque quae 18, 3.
Trichiae pisces 9, 20. bis anno pariunt 9, 74.
Trichitis aluminis species 35, 52.
Trichomanes herba qualis 27, 111.
Trichnon herba 21, 105.
Trichrus gemma 37, 68.
Triclinia ex argento 33, 51. 52. testudinea 33, 52. tricliniorum pedes aere ornantur 34, 4. 8.
Trichomanes herba 22, 30.
Tridacna ostrea 32, 21.
Trientis signum quod 33, 13. aerei mirum 34, 38.
Triferae arbores ubi 16, 50.
Trifolium herba inhorrescit tempestate imminente 18, 89 sq. in Theriaca 20, 100. usus in coronis 21, 30. genera plura *ib.* medicinae 21, 88. 24, 80. 26, 73.

Trifolina vina 14, 8 § 6.
Triginon quid 35, 25.
Triglitis gemma 37, 72.
Trimenon triticum 18, 12 § 3.
Triophthalmos gemma 37, 71.
Triorchis herba quae 25, 32.
Triorchis avis *ib.* et 10, 9. 95.
Tripatinum quid 35, 46.
Tripes vermes quales 16, 80.
Tripedanea uva 14, 4 § 8.
Tripodes Delphicae 34, 8.
Tripolitum vinum 14, 9.
Triptolemi fabula 18, 12 § 1. simulacrum 36, 4 § 5.
Tripudia gallorum qualia 10, 24.
Triremi quis primus usus sit 7, 57.
Trissago herba 24, 80. 26, 88.
Tristitia animi quomodo tollatur 21, 91. 24, 15. tristitiam et luctum cuique esse 22, 51.
Tritanus, et eius fortitudo 7, 19.
Trithales herba 25, 102.
Tritianum brassicae genus 19, 41 § 2.
Tritici grana maxima in Bactris 18, 12 § 3. terris fere omnibus commune 18, 19. nihil fertilius 18, 21. in Byzantio Africae fertilissimum *ib.* et 17, 3. quod fertilissimum 18, 21. pinsendi ratio 18, 23. ubi serendum 18, 46. 50. quantum serendum in iugere uno 18, 55. quo serendum tempore 18, 56. quo tempore metendum 18, 71. tritico maxime cur innascantur animalia noxia 18, 73. optime servatur in scrobibus *ib.* ut quinquaginta duret annis *ib.* farinae quibus prosint 22, 57. palearum medicinae *ib.* granorum medicinae *ib.* tritico genicula quatuor 18, 10 § 4. genera plura 18, 12 § 1.
Tritones maris beluae 14, 27. 32, 53. 36, 4 § 7.
Triunx nummus unde dictus 33, 13.
Triumphali denas argenti libras in suppellectile crimini dabant 18, 8 § 1. triumphalis corona 22, 4. coena cum minio 33, 36.
Triumphantium corpora minio illini *ib.* habitus qualis 33, 4. 19. myrtea corona utebantur 15, 38. qua lauro utebantur 15, 39. triumphaturis in templis coronae dicandae conferebantur 16, 4. triumphantium statuae quales 33, 46. currus 28, 7. purpura utebantur 9, 60. numina victa ducebant 5, 5.
Triumphi descriptio 5, 5. cui extero Romae concessus *ib.* Bacchus invenit primus 7, 57.
Trixago herba 9, 65.
Trixis arbor 15, 7.
Trochilos aquilae inimicus 8, 79. quid cum crocodilo 8, 37. 40.
Trochos piscis ipse se init 9, 77.
Troezenium vinum mirum 14, 22.
Trogi de vita hominis dicta 11, 114. error de palma 17, 9. Cf. 7, 3. 10, 51. 11, 94. 31, 47.
Trogo avis 10, 18.
Troglodytarum animalia qualia 11, 45. Troglodytae praedones 37, 32
Trogus 31, 47.
Troia quando Ilium vocari coepta 16, 89. quando capta 36, 14 § 2 Troiae temporibus nulla pictura 35, 6. Troiano bello rosarum coronarum usus 21, 10. nullus annulorum usus 30, 22. non erant unguenta, nec thure supplicabatur 13, 1. quibus clypeis usi 35, 4. Troiani belli pictura 35, 40 § 40.
Tropaei venti qui 8, 33.
Trophonii simulacrum 34, 19 § 7.
Trossuli milites cur dicti 33, 9.
Troxalis locusta et ex ea medicinae 30, 16. 39. 44.
Trulla ingentis pretii 37, 10.
Tuba aenea a quo reperta 7, 57. tubarum crepitus e caelo saepe auditus 2, 59.
Tuber arborum 16, 27. tuberes malorum genus 15, 14. tuber quando floreat 16, 42. tuberes quomodo serantur 17, 14. tubera fructus terrae qualia 19, 11. 25, 67.
Tuberum morbi remedia 22, 50. 26, 75.
Tubero Aelius a rogo revixit 7, 53. Tubero Qu. consul 8, 25. Tuberonis Lucii capite Picus Martius consedit 10, 20.
Tuccia Vestalis quando aquam in cribro tulerit 28, 3.
Tuditanus historicus 13, 27. Cf. 3, 23.
Tullus Hostilius rex fulmine ictus, et quare 2, 53. 28, 4.
Tulli Caecilii statua 34, 11.
Tullii Liberti carmen 30, 28.
Tullius eques Romanus brevis staturae homo 7, 16.
Tullius Cicero, *quaere Cicero.*
Tumoris corporis remedia 20, 23. 33. 61. 68. 71. 82. 84. 96. 21, 89. 99. 22, 16. 19. 52. 65. 68. 69. 23, 3. 33. 36. 81. 24, 10. 33. 36. 71. 25, 95. 96. 26, 12. 62. 75. 28, 70. 29, 9. 32, 44. 35, 57. tum. maxillarum sanantia 23, 63. tum. articulorum quid discutiat 28, 25.
Tunicam quae prima texuerit 8, 74. tunica ab anulis senatum distinguebat 33, 7.
Turbo ventus 2, 50. turbines ubi fiant 2, 38. nihil iis violentius 32, 1. turbinis figura qualis 2, 7.
Turbystum quid 33, 26.
Turdorum medic. usus 30, 19. turdus colores quando mutet 9, 47. sermonem humanum proferens 10, 59. nidificatio generatioque 10, 74. in Germania hieme copia 10, 35. fimus optimus 17, 6. aviaria apud veteres *ib.*
Turianus pictor Rom. accitus 35, 45.
Turpilius Rom. eques, et pictor 35, 7.
Turranius scr. 3, praef. 9, 4. 18, 15.
Turres salis ubi 6, 32. turres vocales septem ubi 36, 23. turres Cyclopes primi invenere 7, 57.
Tuscanica signa quae 34, 16. tibiae quales 16, 66. viola 21, 14.
Tusculana Ciceronis villa 22, 6. Tusc. villa incensa 36, 24 § 7. Tusculani suburbani collis qui Corne dicitur mirum 16, 91.
Tussilaginis herbae medicinae 26, 16. 76.
Tussis remedia 20, 5. 13. 19. 22. 23. 26. 49. 50. 54. 55. 62. 68. 73. 84. 89. 21, 71. 81. 83. 92. 95. 22, 15. 32. 49. 52. 66. 75. 80. 23, 12. 24. 35. 78. 80. 24, 12. 22. 36. 50. 58. 60. 71. 77. 92. 26, 15. 20. 83. 27, 23. 73. 92. 109. 28, 17. 53. 29, 11. 30, 15. 32, 29. 34, 55. 35, 51. tusses veteres emendantia 20, 18. 21. 39. 75. 89. 21, 77. 89. 22, 19. 49. 69. 23, 20. 33. 63. 78. 24, 12. 64. 80. 120. 26, 15. 30. 28, 28. 37. 31, 45. ad tussim siccam efficacissima 20, 86. tussim infantium eruca sedari 20, 49.
Tympana quae 33, 52.
Tympani gypsi usus 35, 57.
Tympania margaritae 9, 54.
Tympanicorum remedia 25, 24.
Tymphaici gypsi usus 35, 57. 36, 59.
Tyndaridum pictura imperfecta 35, 40 § 42. Tyndaris ad vitam revocata 29, 1.
Typhon quid 2, 49. 50. typhoni resistentia 36, 41. Typhon rex 2, 23.
Tyrannus quis primus fuerit 7, 57.
Tyranniana pira 15, 16.
Tyria purpura qualis 5, 17. 21, 22. 35, 25.
Tyriambestus color 9, 65.
Tyrium vinum 14, 9. color 9, 62. 65.
Tyrrheni a Lydis orti 3, 8.

U.

Ulcerum corporum consideratio plena 26, 87. ulceribus tibiarum utile 23, 63. ulcerum corporum remedia 15, 37. 20, 2. 13. 22. 25. 26. 27. 34. 39. 56. 81. 82. 92. 21, 70. 74. 86. 94. 22, 12. 20. 23. 26. 32. 33. 47. 50. 58. 62. 63. 67. 70. 71. 73. 74 (3). 23, 4. 5. 13. 16. 27. 31. 34. 37. 38. 42. 44. 46. 50. 51. 53. 59. 60. 63. 78. 79. 80. 24, 5. 6. 11. 16. 23. 28. 45. 47. 48. 50. 55. 61. 67. 73. 74. 77. 80. 92. 94. 97. 119. 26, 30. 87. 27, 12. 31. 40. 78. 92. 113. 115. 120. 28, 18. 20. 26. 27. 37. 51. 60. 74 (3). 78 (2). 29, 10. 11 (2). 30, 39 (4). 31, 47. 32, 12. 32, 27. 28. 31. 33, 25. 35. 57. 34, 22. 29. 31. 32. 34. 46. 50. 35, 13. 52. 36, 28. 31. 11. 12. 57.
Ulex quid 33, 21.
Ulixis palladium surripientis effigies 33, 55. pictura 35, 36 § 5 et 8. pileus 35, 36 § 22. Ulisses simulata insania bovem cum asina iunxit 35, 40 § 25. incantator 28, 4.
Ulmaria qualiter disponenda sint 17, 15.
Ulmi arboris consideratio, et genera quatuor 16, 29. ulmus gummi ferens 13, 20. semen samara dicitur 16, 29. 45. folia qualia 16, 36. cito germinat 16, 41. portentum 16, 57. rigorem servat 16, 77. quando serenda 17, 15. vitibus aptissima 17, 35 § 22. infirmarum remedium 17, 43. ulmi arboris natura et medic. ex ea 24, 33.
Ulophonum herba quae 22, 21.
Ulpicum allii genus 19, 34.
Umbras spatio consumi signo ostenditur 2, 7. umbra satis aut nutrix aut noverca 17, 18. gnomonis ratio 2, 74. 6, 34. 11, 34. ubi nullae, ubi bis anno *ib.* 2, 77. ubi ad Septentrionem hieme aestateque in Austrum 6, 22. 23. 34. umbra hyaenae canes obmutescunt 8, 44. umbrae metiendae ratio 36, 17 § 3. umbrae inferorum quibus evocentur 37, 73.
Umbriae uva qualis 14, 4 § 7.
Umbri ovium genus 8, 74.
Umbros populos Pelasgi exigunt 3, 8.
Umbritius aruspex quis 10, 7.
Uncialis uva quae 14, 4 § 9.
Undulata vestis 8, 74.
Unedo arbor 12, 7. 15, 28. 16, 33. 23, 79.
Unguentorum materiae tractatus 12, 48. 13, 2. 4. in alabastris servantur 36, 12. quae gratiora 17, 3. unguenta quae terram quaeque crocum sapiant *ib.*
Unguium animalium consideratio 11, 101. nundinis non resecabantur 28, 5. ungu. in medicinis usus 28, 23. morbi remedia 20, 83. 92. 23, 12. 32. 24, 5. 23. 26, 89. 28, 37. 52. 63. 35, 52.
Ungularum animalium differentiae 11, 106.
Ungulum, id est annulus 33, 4.
Unicornis bovis descriptio 8, 30.
Unionis gemmae consideratio 9, 56 sqq. nomen quando impositum 9, 60.
Upupae avis consideratio 10, 44. in medicinis usus 30, 18.
Uraea cybia 26, 60.
Uranoscopus piscis 32, 24. 54.
Urbanae arbores cur dicantur 16, 32. urbanae tribus quae 18, 3. urbanarum arborum medicinae 18, 2.
Urbes in deorum tutela 21, 75. urbium oppugnatio quibus verbis 21, 74.
Urceolaris herba quae 22, 20.
Uredinis malum 18, 68 § 3.
Urenae pisces 20, 58.
Urica satorum vitium et cur accidat 3, 1. urica vermis 29, 27.
Urinae mira vis in animalibus 8, 57. tormina quo tollantur 20, 30. differentiae ususque in medic. 28, 18. auguria circa valetudinem *ib.* varii colores *ib.* urinam quae contineant 20, 57. 28, 27. urina hominum apes medentur 21, 42. urinari contra solem aut lunam non decet 28, 19. urina quibus prosit arboribus 17, 47. urina semina aspergenda ante satum 18, 45. urinae noxia 22, 48. 24, 13. urinae profluvia cohibentia 28, 17. urinam moventia 20, 5. 11. 12 (2). 15. 17. 26. 27. 33. 42. 44. 46. 48. 51. 54. 57. 58. 65. 68. 69. 71. 73. 86. 90. 91. 94. 95. 96. 21, 70. 72. 73. 76. 78. 81. 83. 92. 93. 95 — 97. 101. 22, 15. 21. 26. 30. 32. 36 — 38. 40. 41. 43. 49. 71. 72. 74. 23, 5. 16. 17. 36. 48. 55. 57. 63. 72. 75 (4). 79. 81. 83. 24, 12. 14. 17. 18. 20. 22. 28. 34 — 37. 38. 47. 50. 56. 58. 64. 71. 73. 80. 81. 86. 118. 26, 29. 49. 53. 58. 83. 27, 4. 9. 28. 51. 87. 91. 94. 109. 28, 17. 36, 40.
Urinum ovum quod 10, 79.
Urion terrae genus 33, 21.
Ursinum, id est sylvestre allium 19, 34.
Ursorum consideratio 8, 54. ursi sine calciatu longo itinere fatiscunt 11, 105. ursi ne mordeant 34, 32. urs. in medicinis usus 28, 53. 56. 61. 62. ubi non sint 8, 83. partus informes 8, 54. 10, 83. aegroti formicarum ovis sanantur 29, 39. 8, 41. coitus qualis 8, 54. 10, 83. ursam parientem rarius viderunt homines *ib.* ursorum somnus gravissimus *ib.* urs. coctas carnes crescere *ib.* qua herba sese purgent *ib.* urso caput invalidissimum *ib.* ursos non gigni in Africa secundum *Plinium ib.* urs. cibus qui 10, 93.
Urticae herbae consideratio, et medicinae ex ea 22, 15. folia mordacia 16, 38. magnitudo mira 21, 55. differentiae ususque *ib.* usus in cibis religiosus *ib.* oleum 15, 7. 22, 15. 21, 55. anserum pullis mortifera 10, 79.
Urtica piscis 32, 47. 53. 9, 68.
Uri ferae 8, 15. 11, 45. 28, 45.
Usurae excogitatio 33, 14.
Usus efficaciss. rerum omnium magister 26, 6.
Uterus unde dictus 11, 84.
Uticae Apollinis templum memorabile ex qua materia 16, 79.
Utica quo anno aedificata *ib.*
Uvarum differentiae 14, 3 sq. uvarum conservandarum ratio 15, 18 § 3 et 4. acini quales 15, 28. succus qualis 15, 33. cutis 15, 34. uvae variae quomodo ex

eadem vite 17, 35 § 5. uva sine ligno intus qualiter fiat *ib.* terrae proxima potentior *ib.* uvae ne alicui animali obnoxiae sint 17, 36. uvas pubescentes volvoces praerodunt 17, 47. pressura qualiter fieri debeat 18, 74. uvas ne aves tangant 20, 2. uvae medicinae consideratio 23, 6. uvae quibus noceant *ib.* uvae saluberrimae quae 23, 7. uvas galli ne edant 23, 8. uvarum nuclei medicinae *ib.* uva theriace quibus prosit 23, 11. uvae passae consideratio, et medicinae ex ea 23, 12. 20, 82. uva pituitaria 23, 13. uvae pictura 35, 36 § 1. uva homini tantum est 11, 66.
Uvae faucium remedia 20, 36. 57. 69. 74. 87. 22, 15. 49. 23, 60. 64. 71. 80. 24, 5. 24. 75. 28, 10. 17. 30, 11. 32, 21. 28. 34, 29. 32. 35, 52.
Uva piscis, et ex ea medicinae 32, 49. 54.
Uxorem perimere ob quid permissum 14, 14.

V.

Vaccarum lac cur optimum 25, 53.
Vacinia arbor 16, 31.
Vafricies Toranii Mangonis 7, 10.
Valentis A. Iunii fortitudo 7, 19.
Valeria Romana cum dentibus nata 7, 15. Valeriae Publicolae filiae statua 34, 13. Valeria in familia quidam Lactucini cognominati 19, 19 § 3. Valerianus scriptor 3, 17. Valerius Antias 2, 111. Valerius Cornelius 14, 3. Valerius Marcus 15, 38. Valerius C. consul 19, 15. Valerius architectus 36, 24 § 2. Valerius Publicola primus consul 36, 23. Valerius Soranus et eius poena 3, 9. Valerius Max. consul 35, 7. Valerius L. cos. 2, 34. Valerii Corvini senectus, consulatus sex, ac honores alii 7, 49. Valerius Messala cos. 7, 60.
Valeria aquila 10, 3.
Valetudinis auguria 28, 19.
Valgii C. liber et laus 25, 2.
Valla 7, 54.
Vallares coronae 16, 3. 22, 4.
Vappa vinum 19, 3. 25.
Variana clades 7, 46. Varianae uvae unde 14, 4 § 4.
Vari unde dicti 11, 105.
Varices viro tantum, mulieri raro 11, 104. remedia 22, 12. 20. 23, 54. 26, 64. ne nascantur 30, 23.
Varicorum remedia 23, 16. 42. 46. 26, 89. 28, 28. 29, 11. 30, 10.
Varronis M. cum adhuc viveret in bibliotheca imago posita 7, 31. eum arguit Plinius 13, 27. Varro corona a Pompeio donatus 16, 3. 7, 31. quo anno de agricultura scripserit 18, 5. praefectus in piratico Pompeii bello 3, 16.
Varronis locus de labyrintho regis Porsenae 36, 19 § 4. de lixivia 36, 69. liber De viris illustrib. 35, 2. ei. senectus 29, 18. Satyrae I, prol.
Vas ingentis pretii 37, 10. vasa adulteriis caelabantur 14, 28. imminente tempestate sudare dicuntur 18, 90. figulina ubi optima 35, 46. vasorum crustae brassica tolluntur 20, 36. vasorum luxuria frugalitasque 33, 49. 54. materia 36, 44.
Vatiae unde dicti 11, 105.
Vaticani obelisci a Caio Imp. 16, 76 § 2. Vat. ilex vetustissima 16, 87. obeliscus Romae 36, 15 § 7.
Vaticinantes quo ad furores utantur 21, 105. vaticinantium consuetudo 28, 41. vaticinia plerumque fallacia 7, 19. Vatum Hetruscorum astus 22, 21.
Vatinii unde dicti 11, 105.
Vehiculum cum quatuor rotis a Phrygibus repertum 7, 57.
Veientana gemma 37, 69.
Velare nihil, Graeca res est 34, 10.
Vela, frugis genus 22, 75.
Velorum navium consid. 19, 1. tingendi consuetudo 19, 5. theatrorum 19, 6. vela Icarus reperit 7, 57.
Veliterni ruris mira platanus 12, 5.
Velocitatem impedit lienis magnitudo 11, 72. vel. mira exempla 7, 20.
Venabula a quo reperta 7, 57.
Venae cur in extremis sui partibus exiliores *ib.*
Vena ab oculis pertingens ad cerebrum 11, 55.
Venafranum oleum optimum 15, 3.
Venatores helleboro sagittas tingunt 25, 25.
Vendere Liber pater primus instituit 7, 57.
Veneficiorum remedia 21, 92. 29, 36. 30, 6. 36, 31. veneficorum noxae remedia 21, 68. veneficia tollentia 24, 72. 28, 44. 37, 40.
Venenata animalia quos non feriant 20, 51. venenatorum animalium inimica 23, 80. 24, 38. 49. 60. 25, 6. 28, 42. 32, 17. 19. venenatorum morsus remed. 20, 19. 36. 84. 23, 30. 25, 77. 31, 45.
Venenum cur terra generet 2, 63. sumpta qualiter non noceant 24, 49. quotidie bibere quomodo quis possit 25, 3. venenum terrae, herba 25, 54. venena sibimetipsi homines excogitant 18, 1. 25, 79. ven. cervarium quod 27, 76. ven. quidam in annulis portant 33, 6. ven. quibus pro cibo 10, 33. veneno quaedam vivunt animalia 10, 93. 11, 116. venenata animalia fame non intereunt 10, 93. venenum uni letale, alteri pro cibo est 11, 116. ocyssimum quod 27, 2. venenum veneno vincitur *ib.* venenum telorum extinguentes 22, 49 sagittarum quo extrahatur *ib.* venena interdum prodesse 20, 71. non nocent ipsa habentibus 21, 45. venenatis sagittis utentes homines 6, 34. venenis tinguntur arma, inficiuntur flumina 18, 1. veneni sumpti remedia 20, 26. 48. 69. 81. 89. 21, 44. 45. 88. venenum interdum contra venenum 24, 100. venenis contraria 20, 9. 12. 84. 89. 21, 92. 22, 29. 32. 40. 52. 75. 23, 40. 56. 64. 77. 24, 13. 38. 49. 25, 17. 77. 27, 53. 28, 11. 18, 44 § 1. 29, 33. 32, 13. 29, 13. 35, 13. 37, 15. venenorum etiam venena reperiri 20, 51. marinorum remedia 20, 90.
Venereum labrum herba qualis 25, 108. 30, 8.
Venerea pira 15, 16.
Venetia quibus arbustet agros 17, 35 § 22.
Venia ubi iusta 3, praef.
Venicula uva 14, 4 § 6.
Venter ne rugosus fiat 22, 30. ventris consideratio 11, 78. ventre obesi minus solertes 11, 79. venter solidipedum asper et durus *ib.* ventris gratia quae fiant 26, 28. ventris morborum omnium remedia *ib.* v. morbus ne accidat 18, 69 § 1. v. plurimum negotii exhibet 26, 28.
ventrem sistentia 20, 96. 21, 72. 22, 49. 23, 53. 72. *Quaere, Alvum firmantia sistentiaque.* ventris animalia expellentia 20, 39. 42. 22, 15. 23, 40. 70. 26, 35. 27, 28. 55. 34, 32. ventrem solventia 20, 30. 21, 75. 23, 60. ventrem mollientia 20, 20. 28. 42. 22, 15. 57. 23, 70. 24, 19. 27, 28. *Quaere Alvum mollientia.* ventrem purgantia 23, 41. ventris doloris remedia 20, 15. 20. 28. 54. 73. 23, 32. 51. 24, 36. 47. 26, 28. 27, 60. 28, 56.
Ventidius P. qualis 7, 44.
Ventilatio quibus diebus facienda 18, 75.
Ventus quid 2, 44. 45. ventis nihil violentius 32, 1. venti quantum super terram ascendant 2, 21. futuri signum 2, 36. regnum ubi 2, 38. ventorum consideratio 2, 46 — 49. venti in specub. quibusdam sine fine geniti 2, 44. venti et flatus inter se differentia 2, 45. ventorum lex 2, 45. observationes plurimae 2, 45. genera quot 2, 46. 48. 49. ventus terraemotus causa 2, 81. vent. miracula 2, 95. ubi letales *ib.* satis et arboribus convenientes 17, 2. satis nocui, et regionibus proprii 17, 37 § 8. venti quando noceant frumento 18, 44 § 2. ventorum ratio observatioque 18, 76. 77 § 1. 79. venti pomis inimici 15, 18 § 1. qua ratione comprimantur 37, 59. ventorum rationem quis repererit 7, 57.
Veneris sideris consideratio, natura, motus, situs, effectus 2, 6. 12. 13. 14. 16. Veneris deae aedes ubi nunquam pluit 2, 97. V. simulacrum a qua dedicatum 7, 35. V. Cluacinae signum Romae ubi 15, 36. V. Myrtiae, vel Murtiae, ara Romae *ib.* V. victricis corona ex myrto 15, 36. templum 8, 7. Ven. Coae pictura inexpleta ab Apelle 35, 36 § 15. 40 § 41. V. Gnidia 36, 4 § 5. Veneris tutelae hortos esse 19, 19 § 1. Veneris concha 9, 41. aedes ac simulacri incendium 34, 19 § 10. V. genetricis aedes Romae 35, 9. 45. V. Anadyomene a quo picta 35, 36 § 12. V. e mari exeuntis pictura 35, 36 § 15. V. inter Gratias et Cupidinem pictura 35, 40 § 36. Venus Palatina Lucius Crassus appellatus 36, 3. Venus Aphrodita dicta 13, 2. Veneris simulacrum 35, 50. Veneri myrtus sacrata 12, 2. 15, 36. V. marmorea Romae a quo 36, 4 § 3. Veneris excellens simulacrum 36, 4 § 5 et 10. Praxitelicae specimen 36, 4 § 5 et 7.
Veneris gemma quae 37, 40. Veneris crinis gemma 37, 69.
Venere qualiter utendum ac ab eadem abstinendum 28, 16. quomodo in somno compescatur 20, 26. 81. 34, 50. veneris diverticula in quibus 10, 83. venerem conciliantia 21, 91. venerem refragantia 19, 38. venere fatigato quibus succurratur 22, 38. venerem praegnantes arcent 10, 83. veneris quando homines avidiores *ib.* venerem coercentia 24, 37. 38. 42. 25, 95. 26, 60. 27, 42. 28, 31. 30, 49. 32, 14. venerem stimulantia 20, 13. 17. 21. 23. 40. 42. 43. 48. 49. 73. 84. 21, 81. 92. 22, 29. 32. 38. 43. 76. 24, 19. 51. 90. 26, 61. 62. 63. 27, 42. 28, 24. 27. 28. 30. 80. 29, 23. 30, 49. 32, 14. 18.
Veneris pecten herba qualis 24, 114.
Veneris labra 25, 108.
Ver qui flos primum nunciet 17, 2. Veris certissimum indicium 16, 40. 18, 57. Veris flores qui 21, 39. Vere quis ventus 2, 47.
Veratrum 25, 21. 84. 89.
Verbascum herba qualis 25, 60. 73. 91 26, 11. ei. medicinae 26, 15. 18. 28. 60. 75. 78. 85. 87. 88.
Verbena herba sagmina fiunt 22, 3.
Verbenarius quis *ib.*
Verbenacae herbae medicinae 26, 14. 31. 49. 55. 64. 67. 70. 71. 73. 76. 87. 90. ei. descriptio 25, 59. honor *ib.* et 22, 3. usus *ib.* et 25, 73.
Verendorum remedia 35, 52. 36, 42.
Vergiliae stellae quae 2, 41. ear. ortus olei caritatem praenunciat 18, 68 § 3. ad fructus pertinent 18, 69 § 2. ear. exortu aestas incipit, occasu hiems *ib.* Verg. quarum arborum sidus sit 16, 42. Vergiliarum pluvia quibus noceat 17, 2. Verg. occasus quando 18, 57. 66 § 1. 74. exortus quando 18, 66 § 1 et 2.
Vermes futura praedicentes 18, 88. ne semina infestent 18, 45. qui messis tempore noctu luceant 18, 66 § 2. quos fructus et arbores infestent 16, 51. olerum quomodo necentur 19, 57. quam materiam non attingant 16, 25. 78. vermiculorum remedia 20, 59. vermes ne aliqua infestent 20, 20. qua ratione gigni possint 20, 48. corpori innascentes quo necentur 20, 49. v. ventris quo pellantur 20, 53. v. terrenorum in medicinis usus 30, 23. 28. 46. 40. v. mira magnitudo 9, 17. genera multa eorumque in medicinis usus 30, 43. v. innatorum remedia 32, 44. in ligno et ex ligno nascentes 11, 38. nocte lucentes, lampyrides dicti 11, 34. 18, 67 § 1. vermium genus omne oculis caret 11, 53.
Verminationis iumentorum remedium 30, 50.
Vermiculatio quas arbores infestet 17, 37 § 3 et 7.
Verna frumenta quae et unde 18, 10 § 1. verna opera quae sint 18, 65 § 3.
Vernationis anguium in medicinis usus 30, 8. 32, 14.
Verni flores qui 21, 39.
Veronenses uvae nobiles 14, 3. 8 § 5. Veronensis agri arbor 15, 14.
Verres cur proscriptus 33, 57. ei Cupidinis simulacrum obiectum a Cicerone 36, 4 § 5.
Verris ferae in medicinis usus 28, 60. 61. 70.
Verrius scriptor 33, 36. 19. 7, 54. 8, 6. 9, 39. 18, 11. 28, 4.
Verrucae corporum quo tollantur 20, 48. 21, 89. 22, 29. 49. 23, 3. 63. 24, 32. 83. 25, 22. 26, 89. 27, 49. 28, 12. 62. 30, 23. 32, 14. 45. 33, 25. remedium superstitiosum 22, 72.
Versipelles cur dicti 8, 34.
Versus heroicus a quo repertus 7, 57.
Vertiginem quae faciant 18, 44 § 3. remedia 20, 54. 57. 73. 75. 21, 104. 23, 16. 26. 28. 24, 2. 25, 24. 70. 27, 66. 105. 32, 13. 36, 40.
Vervactum quid et unde 18, 49 § 2.
Vera indagare dignitates piget 5, 1.
Vescos corpore quosdam esse 7, 19.
Vesicae animalium consideratio 11, 79. vesicam laedentia 20, 42. 43. 22, 72. 23, 7. 20. 69. vesicae morbi remedia 14, 4 § 4.

20, 9. 11. 26. 29. 30. 55. 81. 84. 94. 96. 21, 72. 81. 89. 95. 105. 22, 33. 38. 40. 67. 23, 12. 18. 44. 51. 53. 63. 74. 75. 80. 81. 24, 10. 95. 118. 25, 18. 106. 26, 49 — 55. 83. 90. 27, 91. 102. 103. 28, 17. 33. 60. 29, 11. 32, 11. 36, 35. 37. vesica si intumuerit 20, 23. vesicam quid inaniat 21, 84. 32, 31. vesicae scabiem sanantia 22, 11. calculos expellentia 20, 96. 26, 54. 30, 21. 37, 13.
Vesicaria herba quae qualisque 21, 105.
Vesparum consideratio naturaque 11, 24. vespae quae ichneumones dicuntur *ib.* et 10, 95. vespae luto in sublimi nidificant 11, 24. sexangulae cellae *ib.* vespae plenilunio maxime crescunt *ib.* vespae non habent reges aut examina *ib.* vespae et aranei dissident 10, 95. non feriunt scorpione percussos 28, 6. vespas equorum corpore gigni 17, 18. ne uvas tangant 15, 18 § 4. vesparum ictus remedia 20, 14. 51. 84. 21, 86.
Vespasianus primus coronas ex cinamomo dicat 12, 42. quid erga Romanam rempublicam 2, 5, 3, 4. contra Garamantes 5, 5. ei. institutio 33, 12. aedem Honoris et Virtutis restituit 35, 37. Vespasianis consulibus Solis et lunae defectus in diebus duodecim contigerunt 2, 10. Vespasiani census censuraque 7, 50. laus 1, prol. 2, 5. magistratus 1, prol.
Vesper sidus quod 2, 6.
Vespertilio solus inter volucres dentes habet 11, 62. mammas habet et lacte nutrit 11, 95. qualis 10, 81. volitans infantes secum deportat *ib.* ei. in medic. usus 29, 26. 30, 20 (2). 46.
Vestalium virginum capillus quo deferebatur 16, 86. quem deum coluerint 28, 7. servos fugitivos ne urbem exeant retinent precationibus 28, 3.
Vestae deae aedes incensa Romae 7, 45. simulacrum 36, 4 § 7.
Vestes quibus vertantur in lapides 36, 27. vestis repertor 7, 57. vestes ex qua materia 16, 84. vestes ne pediculi intrent 26, 86. vestium genera plura 8, 74. vestibus intexere aurum ubi repertum *ib.* ingentis pretii *ib.* pictae *ib.* tineae quam non attingant 28, 6. quomodo serventur a tineis 12, 7. 27, 28. vestium maculae quo tollantur 22, 3. vestibus quae herba gratissima 21, 21. vestium luxuria flores imitantium 21, 22. ne a tineis laedantur 20, 73. 21, 96. 27, 28. vestes Orientis ex qua materia 24, 66. vestes quomodo odorem capiant 21, 77. 96. vestium tingendarum ratio 9, 60. 35, 57. 36, 36. vestium luxus notatur 9, 53.
Vestilia Romana 7, 4.
Vestorianum 33, 57.
Veterinorum aetas dentibus indicatur 11, 64.
Veterni morbi remedia 20, 13. 28, 67.
Veterum parsimonia 18, 2. 3. 14, 14. 19, 19 § 3. 36, 2. veteres grati medicinae inventoribus 25, 1. veterum studia circa rerum naturas 25, 4. veteres studiosissimi naturalium rerum 2, 45. veterum inventa negliguntur *ib.* veterum diligentia 14, 1. 18, 69 § 3. 25, 1. 27, 1. 28, 17. 35, 57. 37, 15.
Vetustatem quae arbores non sentiant 16, 78. vetustis novitatem dare res ardua 1, prol.
Via sacra Romae 19, 6.
Viatori quid prosit 15, 37. 20, 73. viatores quales apud Romanos et unde dicti 18, 4.
Vibius Crispus cos. 14, 6.
Vibones flores qui 25, 6.
Viciae leguminis consideratio, natura, usus etc. 18, 37. vicia ubi serenda 18, 46. quomodo 18, 56. 61. quando metenda 18, 67 § 4.
Vicinorum amor quaerendus nobis 18, 8 § 3.
Victimae quae animalia aptiss. 8, 70. 72.
Victimae sacrificii coronabantur 16, 4.
Victoriatus nummus 20, 100. 23, 60. 24, 2. 33, 13.
Victoriae summum signum 22, 4. pictura 35, 40 § 35. nota cum creta 35, 58.
Victorum ab aliis mos 22, 4.
Videri qua arte quis nequeat 28, 29. 37, 60.
Viennensis vitis picata 14, 3. 6.
Vigilare faciens 20, 92.
Vigiliae quibus tollantur 20, 33. 76. vig. exercituum a quo inventae 7, 57. vigiliae inter mala corporis universi et earum remedia 26, 93.
Villarum positio qualis esse debeat 18, 7 § 1.
Villaticae aves quo tutae fiant 23, 17.
Vinaciola uva ubi 14, 4 § 7.
Vinalia festa cur et quando celebrentur 18, 69 § 3 et 4.
Vincaepervincae herbae medicinae 21, 99. flos qualis 21, 39
Vincere seipsum laus summa 35, 36 § 12.
Vincendo victi Romani 24, 1.
Vinculis et ligaturis apta 16, 68. vincula vitium ex qua materia 17, 35 § 26.
Vindemiatoris signi emersus 18, 65 § 1. 74.
Vindemiae consid. 20, 84 sq.
Vinearum situs et quas in oras spectare debeant 17, 2. vineis quae terra utiliss. 17, 3. qualiter disponendae et plantandae sint 17, 30 § 3. vinearum excolendarum ratio 17, 17. ex quibus, quomodo et quando plantari debeant *ib.* genera et differentiae quinque 17, 35 § 6. cultores nobiles 14, 5. vineae tribus modis seruntur 17, 35 § 7. vinearum plantandarum ratio plena *ib.* et 18, 64. putationis consideratio 17, 35 § 14 et 18.
Vini natura 14, 7. vina generosa 14, 8 § 1 — 6. 13. transmarina 14, 9. vini falsi genera 14, 10. dulcium genera 14, 11. deuteria 14, 12. in sacris 14, 14. 23. 24. vini usus apud antiquos 14, 14. 15. apothecae et vin. Opimianum 14, 16. 17. vina fictitia 14, 18 — 19 § 7. vinum ex aqua et melle, hydromeli, oxymeli 14, 20. 21. vini genera prodigiosa 14, 22. vina quomodo condiantur et serventur 14, 25. 26. vinariae cellae 14, 27. de ebrietate 14, 28. mistionis cum melle inventor 14, 6. vinum optimum quo anno *ib.* ducentorum annorum *ib.* vino quomodo odor acquiratur 15, 18 § 4. sapores mirae naturae 15, 32. odor qualis 15, 33. an sit aquae admixtum experimentum 16, 63. vina nobilia in arbustis 17, 35 § 22. vino perfunduntur semina ne agrotent 18, 45. vini copia existente maxima quid agendum 18, 74. vini genera et ex eis medic. 23, 19. Albanum quale 23, 20. vini effectus plures *ib.* modice sumendum 23, 22. vino sapientiam obumbrari 23, 23. quis primus aquam miscuerit 7, 57. febricitantibus non dandum esse 23, 24. quando merum vel aqua mixtum bibendum 23, 23. vina plura misceri inutile 23, 24. rubrum nigrumque constringit *ib.* pice conditum quibus prosit *ib.* in quibus morbis non dandum *ib.* factitiorum medicinae *ib.* vini faecis natura et medicinae ex ea 23, 31. vinum nunquam inebrians 23, 81. 14, 4 § 5. *quibus melius* fiat 20, 72. vina cur mustis odoratiora 21, 18. vinum palmarum 6, 32. vinum prohibitum foeminis 14, 14. picatum quod 23, 24. vino gratiam tribuens 25, 17. vini faece quae colores fiant 35, 25. vini usum tollentia 31, 13 32, 50. vinum fontes emittentes 31, 18. vini potoris cuiusdam exemplum 10, 75. vinum praecipue serpentes appetunt 10, 93. vini saporem habentia 24, 38. vinum ex quibus praeter uvam fiat 24, 80. 25, 46. 67.
Violarum consideratio, genera, natura, medicinae 21, 14. 38. violis apes delectari 21, 41. violarum medicinae 21, 76.
Violenta plura 32, 1.
Viperae serpentis consid. 8, 59. 11, 62. viperinis carnibus vescentes 7, 2. viperae duplex vulva 11, 84. in cibis usus 29, 38. partus atque conceptus 10, 82. a filiis interimitur *ib.* venenum quale 11, 62. in medicinis usus 29, 22. 34. 38. 30, 12. 22. 47. morsus remed. 22, 30. 23, 80.
Vipiones aves 10, 69.
Vipsanus cos. 2, 72.
Vires prodigiosae 2, 71. vires suas quisque pensare debet 8, 26. vires recreantia 22, 51. 23, 51. 63. 27. 27, 104. 105.
Virgae sanguineae natura 24, 43. virgae magistratuum Romanorum ex betulla arbore 16, 30.
Virgiliana virtus 1, prol.
Virgilius carmina sua testamento cremanda mandavit 7, 31. quid de equi forma 8, 65. V. manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26. Virgil. hortorum dotes fugit 14, 1. quam diu ante Plinium 14, 3. de uvis quid 14, 4 § 7. de pice 14, 25. de insitione 15, 17. circa semina praecepta 18, 45. de sandice 35, 23. de reparandis apibus 11, 23. incantationes 28, 4.
Virginea aqua Romae 36, 24 § 9.
Virginitas quo deprehendatur 36, 34.
Virginibus mammae ne crescant 27, 53.
Virgo aqua Romae 31, 25.
Virideris quomodo Latine dicatur, *quaere Aeris aeruginis, et Scoleciae.*
Viridis color 35, 29.
Viriolae Celticae quae 33, 12.
Viriae Celtibericae *ib.*
Virilium remedia, *quaere Genitalium.*
Vireo avis quando appareat 18, 69, § 5.
Virorum coitus quando remissus 22, 21.
Virtus cuiusque plurimum refert in quae tempora inciderit 7, 29. virtutis honor 7, 30. virtutis praemium honos 16, 5. Virtutis deae aedes a quo picta 35, 37. Virtutis pictura 35, 4. 31.
Viscerum morbi remedia 24, 41. 26, 21. 36, 69.
Visci arborum consideratio 16, 93. neque igne, neque aqua corrumpitur 13, 39. non prodest arbori cui inest 17, 37 § 10. viscus ex chamaeleonte herba 22, 21. visci floris medicinae 26, 10. visci medicinae 24, 6. viscum ad religionem pertinere *ib.* viscum quod optimum *ib.* visci sumpti remedia 20, 18. 28. 45. 23, 29. 24, 22. 27, 28. 32, 13.
Visula uva 14, 4 § 4.
Visum animali restituentia 25, 50. 29, 17. 8, 41. visus acutissimi exempla 7, 21. *Foeniculo* reficitur 20, 95. claritas quo inducatur 5, 1. aliquibus post longum tempus restitutus 11, 55. quibusdam statim nascentibus negatus *ib.*
Vitae longissimae exempla 7, 49. 50. vitae brevitate nil melius 7, 52. vita animalis in vigilia 1, prol. carens doloribus poena est 28, 1. vita desiit, quando voluptas vivere coepit 2, 5. vitae brevis signa et longae 11, 114. quorum longa sit 7, 2. 4, 26. 10, 2. 17, 20. vitae brevis exemplum 6, 35. in quibus animalibus sine cibo 8, 51. vitae redimendae exemplum 8, 46.
Vitelliani Capitolium incenderunt 34, 17.
Vitellius L. praetor, quid attulerit in Albanum rus 15, 21. 24. Vit. luxus in coena 35, 46. contra Pisonem oratio 11, 71.
Vitex ex *eoque medicina* 24, 38.
Vitiles naves 7, 57.
Vitilitigator unde dictus 1, prol.
Vitiliginis corporum remedia 20, 51. 59. 21, 75. 22, 74. 27, 91. 22, 8. 24, 86. 31, 46 § 4. 35, 50.
Vitis ae fertilior et quae tardior 16, 51. vite tacta fulmine diis libare nefas 14, 23. vitium inimica quae 17, 35 § 20. vitium sarmentorum medicinae 23, 8. vitium claviculae ad quid prosint 23, 3. vitis lacryma qualis, et ex ea medicinae *ib.* vitis et brassica inimicae 24, 1. vitis frondibus succisque quae medicinae fiant 23, 3. vitibus populus arbor gratissima 16, 68. vitis ad ligandum apta 16, 69. sola parturit 16, 41. germinatio quando 16, 42. florendi tempus *ib.* triferae insanae dictae 16, 50. frondes latissimae 16, 38. vitium consideratio 14, 2. 3. vitis centurionum Rom. insigne 14, 3. vitium genera plura 14, 4. 4 § 7. vitium locus qualis esse debeat 14, 4 § 3. vites, quarum folia, priusquam decidant, sanguineo colore putantur, pessimae sunt 14, 4 § 7. vitis arbore vel palis non indigens *ib.* § 8. vitibus aptus locus 14, 5. vitis silvestris usus varius 16, 77. vitibus brevis vita 16, 90. vitibus quando noceat pluvia 17, 2. 37 § 7. vitium conceptus quando *ib.* quae terra utilissima 17, 3. vitis tribus modis inseritur 17, 24. vitis humor maxime infestat vites *ib.* vitium gemma, oculus, germen etc. 17, 35 § 1. ut diversas ferat uvas *ib.* § 5. plantandarum consider. plena 17, 35. 35 § 6. vitium culturas quis primus reperit 7, 57. vitibus quae arbores aptae 17, 35 § 22. aquilonem spectare debent *ib.* § 25. quibus vinculis li-

gandae *ib.* § 26. totas in-terram supplantandi mos *ib.* § 27. adminicula addenda 17, 36. morbus multiplex 17, 37 § 6. vitium vermis qui araneus dicitur *ib.* § 7. vitis quae oderit *ib.* § 10. bifera 18, 51. albae nomina et ex ea medic. 23, 16. nigrae nomina et ex ea medic. 23, 17.
Vitia ex remediis interdum fiunt 17, 45.
Vitri consideratio,origo, faciendique ratio 36, 66. fragmenta quo glutinentur 29, 11.
Vituli marini consideratio 8, 49. 9, 6. 14. 15. medicinae 32, 46. 28, 61. 62. 68. non feriuntur fulmine 2, 56. mitescit interdum 10, 62. lingua qualis 11, 65. oculi 11, 55.
Vivaria a quo inventa primum 9, 78. 79. piscium *ib.*
Viverra animal infesta cuniculis 3, 26.
Vivimus aliena interdum fiducia 22, 7.
Voconia pira 15, 16.
Vola homini tantum, ex qua et cognomina sumpta 11, 105.
Volcatius iuris peritus Ceselii praeceptor a cane defensus 8, 61.
Volcatius Sedigitus 11, 99.
Volema pira 15, 24.
Vologesus rex Parthorum 6, 30.
Vologesocerta oppidum *ib.*
Volsini pulsati propter statuarum signa 34, 16.
Volumnius L. consul 2, 57.
Voluisse magnum magnificum est 1, prol.
Voluptas quando vivere coepit vita desiit 14, 1.
Voluptates publice notantur 36, 2.
Volusii L. senectus 7, 49.
Volva monstrum 2, 54. 22, 46.
Volvoces vermes praerodentes pubescentes uvas 7, 47.
Vomicae morbi remedia 20, 81. 89. 22, 20. 20, 53. 24, 38. 71. 80. 29, 17. 30, 16.
Vomitiones a canibus primum monstratae 29, 24. quando excogitatae et quibus inimicae 11, 117. vomitionibus crebris utile 20, 48 vomitiones moventia 20, 6. 14. 23. 41. 79. 83. 21, 82. 22, 15. 73. vomitioni utilia 20, 17. 90. 22, 32. vomitus utilitas 31, 33. causa et quibus accidat 11, 78. vomitum sistentia 20, 53. 54. 57. 73 (2). 81. 91. incitantia 22, 52. 23, 40. 57. 77. 80 (2). 24, 104. 25, 21. 26, 25. 35. 39. 40. 27, 13. 105. 32, 13. 29. 33, 28. 34, 23.
Vopiscus Caesar quid apud censores 17, 31. Vopisci qui 7, 8.
Vortex quid 2, 50.
Vota suscipientes Parthi qua herba usi sint 21, 36. votorum quando praecipuus locus 8, 21. votum quod frequentissimum 7, 51.
Vocis consideratio 11, 112. vocis resonantis mirum 36, 23 voci nocentia 20, 13. vocem firmantia 20, 84. voce carentes homines 5, 8. vox quando roboretur exiliorque fiat 11, 112. vox in theatris quo devoretur *ib.* voci qui dentes necessarii 7, 15. vox omnium diversa 11. 112. voci contraria 32, 31. proficua 22, 49. 68. 69. 24, 103. 26, 61. 32, 29. 34, 50. 55. vox nos distinguit a feris 11, 112.
Vulcani festum 18, 35.
Vulcani Aethiops filius 6, 35.
Vulcatii Gurgitis interitus 7, 54.
Vulnus quibus inflammetur 25, 6. quando aggravetur 28, 6. vulneribus capitis quid medeatur 24, 22. 25, 90. vulnera ne inflammentur 24, 118. quomodo conglutinanda *ib.* vulnerum corporum remedia 20, 8. 26. 36. 40. 61. 76. 81. 82. 84. 21, 74. 75. 78. 84. 85. 22, 16. 33. 24, 5. 33. 95. 27, 105. 109. 111. 5. 24. 28. 65. 97. 28, 20. 29, 9. 11. 23, 3. 5. 24, 104. 105. 118. 25, 15. 19. 30. 26, 48. 83. 28, 28. 34, 22. 32. 46. 35, 21. 51.
Vulpes quibus inimicae 10, 95. 96. vulpes quales gallos non attingant 28, 81. futura praesagiunt 8, 42. ubi non sint 8, 83. marinae earumque astus 9, 67. in medicinis usus 28, 46. 48. 51. 55. 57. 62. 77. quo cibo necentur 23, 75.
Vulturum alitum consid. 10, 7. biduo praesentiunt futura cadavera *ib.* unguento fugantur 11, 115. siseris semen edunt 20, 18. quo oculos suos sanent 20, 26. in medicinis usus 29, 21. 38. 30, 9. 16.
Vulturnus ventus 2, 46. 47. 48. id est Eurus ventus, qualis, et quibus aptus 18, 77 § 3.
Vulva quid 11, 84.
Vulvae mulieris remedia 20, 13. 15. 21. 42. 48. 51. 53. 54. 57 (2). 73 (2). 75. 83. 84. 87. 94. 99. 21, 70. 73. 74. 81. 86. 92. 93. 94. 103. 22, 9. 15. 25. 48. 52. 65. 70. 23, 27. 28. 37 (2). 41. 44. 46. 49. 53. 64. 80. 81. 82. 83. 24, 6. 12 (2). 13. 15 (2). 17. 19. 20. 22. 23. 24. 35. 36. 38. 23, 80. 24, 67. 83, 120. 26, 90 (6). 27, 4. 27. 28, 13. 20. 21. 27. 28. 33. 30, 15. 16. 29. 10. 32, 13. 34, 29. 35, 51. 36, 33. 34. 40.

X.

Xanthos gemma 37, 60.
Xanthus historicus 25, 5.
Xenocratis statuarii opera 34, 19 § 23.
Xenocrates scriptor 35, 36 § 5.
Xenon pictor 35, 40 § 42.
Xenophili musici felicitas 7, 51.
Xenophon dux circa agros colendos quid 18, 5. ei. symposium 34, 19 § 7.
Xenophilon de sementis tempore 18, 60.
Xerxes quomodo ingentem exercitum numerarit 4, 18. Hellespontum ponte iunxit, illacque exercitum duxit 4, 23. ei. adventu platanus mutata in oleam 17, 38. Xerxis pater Darius per Bosphorum Thracium duxit exercitum 4, 23. Xerxes ingentem hominum numerum epulo excipit 33, 47. Xerxis filii quot *ib.*
Xiphiae cometae genus 2, 22.
Xiphia piscis qualis 32, 53. 54. naves perforat 32, 6.
Xiphion herba qualis 25, 88. 89. 26, 49. 61. 64. medicinae 26, 90.
Xylina lina 19, 2 § 3.
Xylocinnamomum quid 12, 42.
Xylobalsamum quid et ubi 12, 54.
Xylon frutex 19, 2 § 3.
Xyris sylvestris 21, 83.
Xystios gemma 37, 46.

Z.

Zachalias historicus 37, 60.
Zancles quis 11, 63.
Zamiae quid 16, 45.
Zaratus magus 30, 2.
Zathenes gemma 37, 69.
Zea genus frumenti 18, 19. 20 4. 29 § 3. 22, 58.
Ζειώρος unde 18, 19.
Zenodorus statuarius quando 34, 18.
Zenonis statua 34, 19 § 35. ei. libris Carneades responsurus helleborum sumpsit 25, 21.
Zephyria ova quae 10, 80.
Zephyrus ventus qualis, quando et quibus aptus 2, 46. 18, 77 § 2.
Zeros gemma 37, 53.
Zeti simulacrum 36, 4 § 10.
Zeugitae arundines 16, 66.
Zeus piscis 9, 32.
Zeuxis statuarius 34, 19.
Zeuxidis pictoris opera 36, 14 § 4.
Zingiber aroma 12, 14.
Zizipha arbor 15, 14. quando seratur 17, 14. Zizipha corona 21, 27.
Zmilacis gemma 37, 70.
Zmilus architectus 36, 19 § 3.
Zodiacus circulus qualis 2, 3. 13. 79.
Zoelicum linum 19, 2 § 2.
Zona Orionis quando oriatur 18, 68 § 2.
Zonarum quinque terrae consideratio 2, 68.
Zophthalmos herba 25, 102.
Zopissa picis genus, et ex ea medicinae 24, 26. 16, 23.
Zopyros herba 24, 87.
Zopyrus sculptor 33, 55.
Zoroastres risit quo natus est die 7, 15. ei. cerebrum palpitabat *ib.* Z. quo tempore floruerit 30, 2. eum annis viginti in desertis caseo vixisse 11, 97. magicae vanitatis inventor 39, 2 ei. libri *ib.* de tempore seminandi quid 18, 55.
Zoronisios gemma 37, 70.
Zoster morbus 26, 74.
Zostera quid 13, 30.
Zura paliuri semen 24, 71.
Zygia aceris arboris genus 16, 26.
Zythum potus genus 22, 82.

INDEX GEOGRAPHICUS.

A.

Abali populi 6, 22.
Abalites sinus 6, 34.
Abantias quae et Euboea 4, 22.
Abaortae populi 6, 23
Abarimon regio Scytharum 7, 2.
Abas mons 5, 20.
Abdera Hispaniae op. 3, 3.
Abdera insula 4, 23.
Abdera Thraciae op. 4, 18.
Abeatae po. 4, 10.
Abellinum op. 3, 9.
Abesamis op. 6, 32.
Abila mons Afr. 3, praef. 5, 1.
Abila op. 5, 16.
Abisontes po. 3, 24.
Abnoba mons 4, 24.
Abobrica op. insigne 4, 34.
Aboccis op. 6, 35.
Abolani po. 3, 9.
Aboriense op. 5, 4.
Aborigines in Latio antiqui populi 3, 9.
Abretini populi 5, 33.
Abrincatui pop. Lugdunensis Galliae 4, 32.
Abrotonum op. 5, 4.
Absidris 6, 30.
Absylae gens 6, 4. Absyrtides insulae 3, 30. Absyrtium insula 3, 25.
Abutucense op. 6, 32.
Abydos opp. Hellesponti 4, 18. 5, 40. Abydus oppidum Memnonis regia 5, 11. Abydi lapis caelo lapsus colitur 2, 103.
Abziritanum op. 5, 4.
Abzoae po. 6, 15.
Alacandrum flumen 3, 15.
Acamas promontorium 5, 35.
Acanthon mons 4, 3.
Acanthus Cariae quae et Dulopolis 5, 29. Acanthus oppidum 4, 17. Acanthus insula 5, 44.
Acarnania 2, 92. 4, 2.
Acarne op. 4, 16.
Acchitae po. 6, 32.
Accisi po. 6, 7.
Accitana colonia 3, 4.
Acdei po. 43, 37.
Ace op. quae et Ptolomais 5, 17.
Acelum op. Venetorum 3, 23.
Acerrae op. 3, 19. 9.
Acervetis Thraciae urbs quae et Calatis 4, 18.
Acesines fluvius Indiae 6, 23. Scythiae 4, 26.
Acestaei po. 3, 14.
Achaei 4, 12. 6, 4. Achaeorum portus 4, 26 Achaeorum statio Cynoscena 4, 18. Achaia mersa in sinu Corinthiaco 2, 93. Achaiae descriptio 4, 6.
Achais op. quae Heraclea 6, 19.
Achana fluvius 6, 32.
Acharitanum op. 5, 4.
Achelous fl. ex Pindo 4, 3.
Acheron fluvius 3, 10. 4, 1.
Acherontini po. *ib.*
Acherusia Italiae palus 3, 9. specus 6, 1.
Achillea insula 5, 38.
Achilleon op. 5, 33.
Achilleos Dromos peninsula 4, 26.
Achillis insula 4, 26. 27.
Achillis tumulus 4, 26. 5, 33.
Achisarmi po. 6, 35.
Achne insula 5, 35.
Achoali op. 6, 32.
Acidula aqua inebrians 2, 106.
Acienses po. 3, 9.
Acila Arabum emporium 6, 32.
Acinippo op. 3, 3.
Acina op. 6, 35.
Acis ins. quae et Siphnos 4, 22.
Aciris fluvius 3, 15.
Acitavones pop., alias Centrones 3, 24.
Acmodae insulae 4, 30.

Acmonenses po. 5, 29.
Acolitanum op. 5, 4.
Aconae portus 6, 1.
Acontius mons 4, 12.
Acrabathena op. 5, 15.
Acra Iapygia 3, 16.
Acragas op. 3, 14.
Acre op. 4, 26.
Acrenses po. 3, 14.
Acritas promontorium 4, 7.
Acroceraunium promontorium 3, 16. 26. 4, 1. 2.
Acrocorinthus 4, 5.
Acrotadus insula 6, 26.
Acrothon op. 4, 17.
Actania insula 4, 28.
Acte, id est Attica 4, 11.
Actium colonia 4, 2.
Actrida op. 6, 32.
Acytos insula 4, 23.
Adana op. 5, 22.
Addua fluvius 2, 106. 3, 20. 23.
Adesa op. 5, 28.
Adiabarae po. 6, 35.
Adiabenae regio 5, 13. 6, 10. 31. 6, 16.
Adilisus mons 4, 12.
Adipson locus 6, 33.
Adonis fluvius 5, 17.
Adramytteos op. 5, 32. 13, 2.
Adrastia colonia 5, 40.
Adria 3, 18. 19.
Adriaticum mare 3, 20. 30. 29. 4, 18.
Adrumetum op. 5, 3. 6, 39.
Aduliton op. 6, 34.
Adunicates po. 3, 5.
Adyrmachidae 5, 6.
Aea oppidum 6, 4.
Aeant sinus 6, 33.
Aeantion oppidum 5, 33. promontorium 4, 16.
Aeas fluvius 3, 26.
Aecani po. 3, 19.
Aeculani po. 3, 16.
Aedepsum op. 4, 26.
Aegae oppidum 4, 17. 5, 22. 32.
Aegeae insulae 5, 37.
Aegeum mare 4, 18.
Aegiales fons 4, 11.
Aegialos, id est Achaia 4, 6.
Aegida op. 3, 23.
Aeginium op. 4, 17.
Aegialia insula 4, 19.
Aegilia 4, 22.
Aegilodes sinus 4, 8.
Aegilos ins. quae Capraria 3, 12.
Aegimori insulae 5, 7.
Aegina insula 4, 19.
Aegion op. 4, 6.
Aegipani Aethiopiae oppidum 6, 35. Aegipanes *ib.*
Aegipanum ferarum lascivia 5, 1. 8.
Aegira insula 5, 43
Aegira oppidum 4, 6.
Aeglia insula 4, 19.
Aegos fluvius 2, 59. 4, 18.
Aegostenienses populi 4, 11.
Aegusa insula, quae et Aethusa 3, 14.
Aegyptus rubro mari depressior 6, 33. Aeg. Pyramides 36, 16. Aegyptus non cernit Septentriones 2, 71. non quatitur terraemotu 2, 82. Aegypti pars quondam mare fuit 2, 85. Aegypti alumen 35, 52. Labyrinthus 36, 19 § 1 sq. electrum 37, 11 § 1. smaragdi quales 37, 17. opalus 37, 22. Aeg. non sentit austros 2, 46. fulminibus infestatur 2, 51. Aegypti descriptio 5, 9. Aeg. ditionis terminus 5, 10. Aeg. navigatio *ib.* Aegypti antiquitas *ib.* 11. Aeg. ad Indiam navigatio 6, 26. Aegyptium mare triplex 6, 33. Aeg. servi profugi quale oppidum aedificarint 6, 24. Aeg. ad rubrum mare iter 6, 33.
Aelana op. 5, 12.
Aelaniticus sinus *ib.*
Aemathia eadem quae Macedonia 4, 17.
Aeminus fluvius 4, 35.
Aemona colonia 3, 22. 28.
Aemonia op. Norici 3, 27.
Aemoniae mutata nomina 4, 14.
Aemus mons 4, 1. 18.
Aenare insula 5, 38.
Aenaria insula 3, 12. 31, 5. 16, 60.
Aenienses populi 4, 3.
Aennum oppidum 6, 33.
Aenona civitas 3, 22.
Aenos op. 4, 18.
Aeolia insula ardens 2, 110. 3, 14.
Aeolis regio Asiae 5, 29. 31. 32.
Aeoli po. in Cappadocia 6, 2.
Aeolidis finis 5, 29.
Aeoliae insulae 3, 14. 35, 50.
Aeolium locus 4, 18.
Aequiculani populi 3, 17.
Aeria oppidum 3, 6. insula Creta 4, 20. 23.
Aesopus amnis 5, 40.
Aesculapii delubrum 4, 9. fons Athenis 2, 106.
Aesis fluvius 3, 18.
Aesius fluvius 5, 43.
Aesolani populi 3, 9.
Aethalia insula 3, 12. 5, 38.
Aetharia quae Aethiopia 6, 35.
Aethiope insula 5, 39.
Aethiopes Atabuli 6, 35. Aethiopum color, tortique capilli a solis aestu proveniunt 2, 80. Aethiopes Hesperii 6, 36. Aeth. minio tinguntur 33, 36. Daratitae 5, 1. Perorsi 5, 1. 8. Aroteres 6, 34. Aethiopum Meroe caput 2, 77. Tarelei 5, 8. Aeth. gentis descriptio *ib.* Aethiopum regio prima 6, 35. fabulosi habiti antequam visi 7, 1. Aeth. emporium cum Trogloditis commune, Aduliton 6, 34.
Aethiopia 6, 35. Aethiopiae arena 36, 9. Aegyptiorum armis attrita 6, 31. Aeth. magnes 36, 25. Aethiopiae duae 5, 35. Aethiopici maris insulae 6, 36. Aethiopici smaragdi 37, 18.
Aetoliae populi, oppida, fluvii que 4, 3.
Aethria insula 4, 23. 5, 36.
Aethusa insula 3, 14.
Aetnae montis descriptio 3, 14. incendium 2, 106.
Aetnenses populi 3, 14.
Aex scopulus 4, 6.
Africae descriptio 5, 3. 4, 37. tertia orbis pars 3, 1. Africa et Libya eadem 4, 37. quibus animalibus careat 8, 83. paucorum sinuum 4, 37. nomina ineffabilia *ib.* fertilis in Atlantis radicibus 5, 1. gentes castella inhabitant *ib.* qui venti sereni nubilique 2, 52. Africae mensura 5, 8. 6, 38. itinera serpentes feraeque infestant 5, 4. populi, coloniae, oppida *ib.* insulae 5, 7. alumen 35, 52. solitudines 5, 8. Africae parietes ex terra 35, 46. noctes aestate roscidae 2, 62.
Agacturi populi 6, 32.
Agamatae populi 6, 7.
Agamede op. 5, 39.
Agandaei po. 6, 7.
Aganippe fons 4, 12.
Aganzaga op. 6, 17.
Agasus portus 3, 16.
Agatha op. 3, 5.
Agathyrnum Siciliae op. 3, 14.
Agathyrsi po. 3, 9.
Agathussa quae Telo ins. 4, 23.
Agedi po. 6, 7.
Agesinates po. 4, 33.
Agla op. 3, 3.
Agoce op. 6, 35.
Agra regia Laeanitarum *ib.*
Agragantium bitumen 35, 51.
Agranum op. 6, 30.
Agrae op. 4, 10.
Agraei po. 6, 32.
Agrigentum op. 3, 14.
Agrigentinus sal 31, 41.
Agriophagi po. 6, 35.
Agrippenses Bithyniae po. 5, 43.
Agrippinensis colonia 5, 4.
Agrospi, po. 6, 35.
Aguntum op. 3, 26.
Agyri po. 3, 14.
Aiacis sepulcrum 5, 33.
Alabanda op. 5, 29.
Alabandae cristallus 37, 33.
Alabastros fluvius 5, 32.
Alabastrum op. 5, 11.
Alachroae po. 5, 4.
Alana op. 6, 35.
Aleniticus sinus qui Aelaniticus 6, 34.
Alani po. 4, 25.
Alazon fluvius 6, 11.
Alba op. Italiae 3, 17. Hispaniae 3, 3. Galliae 3, 5. Pompeia 3, 9. longa *ib.*
Alba fluvius Hispaniae 3, 4.
Albanenses po. *ib.*
Albaniae descriptio 6, 12.
Albani po. 3, 9. 7, 2. 6, 15.
Albaniae po. a pueritia statim canis 6, 39. noctu plus quam interdiu cernunt *ib.*
Albanus mons 3, 9.
Albanum mare 6, 15.
Albenses po. 3, 9. 17.
Albium Ingaunum 3, 7.
Albion Britannia 4, 30.
Albis fluvius 4, 28.
Albonenses po. 3, 25.
Album promont. 3, praef. 5, 17.
Albula, Tiberis 3, 9.
Albubabes fluvius 3, 18.
Alces fluvius 5, 43.
Alchione mons 4, 17.
Alea op. 4, 10.
Aleii campi 5, 22.
Alele urbs 5, 5.
Aleon fluvius 5, 31.
Aleria colonia a quo 3, 14.
Aletini populi 3, 16.
Aletrini po. *ib.*
Aletium op. *ib.*
Aletrinates po. 2, 5. 3, 16.
Aleu insula 3. 24.
Alexandria Characenae 6, 31. Alexandriae dies horarum quatuordecim 2, 77. Al. Troadis oppidum 5, 33. Al. Aegypti difficulter aditur 5, 34. 36, 18 § 4. ib. obeliscus 36, 14 § 2. Al. op. iuxta Caspium mare 6, 16. Margiana ubi 6, 18. iuxta Bactrum *ib.* Sagdiana *ib.* Alexandriae nomos 5, 6. Alexandriae Aegypti descriptio 5, 11. 6, 39. Al. Ciliciae op. 5, 22. Indiae op. 6, 25. Carmaniae 6, 26. Al. et Zuliopolis distantia 6, 26. ad Tigrim fluvium 6, 31. Al. et Siciliae distantia 6, 38. Alexandria Arion 6, 21.
Alexandri Magni aeae et termini 6, 18. 21.
Alexandropolis op. 6, 29.
Alexia oppidum 34, 48.
Alfaterni populi 3, 9. 17.
Alfellani populi 3, 17.
Aliacmon fluvius qui et Haliacmon 4, 17. 31, 10. 20, 51.
Aliaeu insulae 6, 34.
Aliphiraei populi 4, 10.
Allatenses populi 4, 17.
Allifani populi 3, 9.
Allobrogum regio 3, 5.
Almodessos sive Halmydissus, aliis Salmydessos 4, 18.
Almon oppidum 4, 15.
Almopii populi 4, 17.
Aloeos fluvius 31, 19.
Alone insula sponte nata 2, 89.
Aloni populi 6, 30.
Alontigiceli pop. 4, 18.
Alopes op. 4, 12. 5, 36.
Alopeconesos insula et oppidum 4, 24. 19, 11.
Alopece insula 4, 26.
Alostigi populi 3, 3.
Alpesa oppidum *ib.*
Alpes Romano imperio saluberrimae 3, 5. ab Hannibale exsuperatae 36, 1. saepe tremuerunt 2, 82. Alpium crystallus 37, 10. longitudo 3, 23. altitudo 2, 65. geminae fauces 3, 21. incolae 3, 24. trophaeum 3, 24. Saliunca qualis 21, 21. gentes a quo victae 3, 24.
Alphaeus fluvius 2, 106. 4, 6. 10. 31, 30.
Alphion 31, 22.
Alsa fluvius 3, 22.
Alsium opp. 3, 6. 8.
Altinum opp. 3, 20. 22.
Aluntium Siciliae opp. 3, 14.
Aluona oppidum 2, 6.
Alutae gentes 3, 24.
Alutrenses populi 3, 23.
Amalchium, id est Oceanus Septentrionalis 5, 1.
Amandae locus 6, 23.
Amantini populi 4, 17. 3, 28.
Amantes pop. 3, 26.
Amanus mons 5, 18. 6, 32. 39. ei. portae 5, 22. Amanum portus 4, 34.
Amardi populi 6, 15.
Amasia op. 6, 3. 4.
Amassi populi 6, 7.
Amastris oppidum 6, 2.
Amatae populi 6, 23.
Amathaei populi 6, 32.
Amathus oppidum Cypri 5, 35.
Amaxitos op. Baridis 5, 29. locus Troadis 5, 33.
Amazonicus m. Tauri pars 5, 27. Amazonum opus Ephesus 5, 31. Amazonius mons 6, 7. Amazon. connubia cum *Maeotidis accolis ib.* Amazonum gens 6, 14. 15.
Ambiani populi Galliae 4, 35.
Ambilatri populi Galliae 4, 33.
Ambitui pop. 5, 42.
Ambracia oppidum 4, 1. portus 2, 87. sinus 2, 92. 3, 11.
Ambrysus op. 4, 4.
Amelas oppidum 5, 28.
Ameria oppidum quando et a quibus condita 3, 19.
Ameriola oppidum 3, 9.
Amilus fluvius 8, 1.
Amisium op. 6, 2.
Amisius fl. 4, 28.
Amithoscuta regio 3, 24.
Amiternum op. 3, 9.
Amiternini pop. 3, 17.
Amitinenses populi 3, 8.
Ammienses po. 4, 35.
Ammon, *quaere Hammon.*
Ammanethus insula 6, 32.
Amnon fluvius *ib.*
Amometi de Attacoris lib. 6, 20.
Amordis populi 6, 18.
Amorgos insula 4, 23.
Ampeloessa op. 5, 16.
Ampelos op. 4, 17. 20.
Ampelusia promont. 4, 18.
Amphilochium quae Argos 4, 2.
Amphimalla op. 4, 20.
Amphipolis op. 4, 17. 10, 10.
Amphissa op. 4, 4.
Amprae populi 6, 32.
Ampreutae populi 6, 4.
Ampsaga fluvius 5, 1.
Amyci portus 5, 43.
Amyclae op. 4, 8. a serpentibus deletae 8, 43.
Amymone fons 4, 9.
Ana fluvius 3, 3. 4, 35.
Anactoria opp. 5, 31.
Anaetia oppidum 5, 20.
Anagnini pop. 3, 9.
Anagnutes populi 4, 30.
Anaiticus lacus 16, 64.
Analitae pop. 6, 32.
Anapanomenos fons 2, 106
Anaphe insula 2, 89. 4, 23.
Anariaci populi 6, 18.
Anassus fluvius 3, 22.

Anatiliorum regio 3, 5. 6.
Anatis fluvius 5, 1.
Anazarbeni populi 5, 22.
Anchiale oppidum *ib.*
Anchialum op. 4, 18.
Anchorarius mons 13, 29.
Anclacae po. 6, 7.
Ancon colonia 3, 18. 19. Anconae situs et gnomon *ib.* et 3, 23. a Pola distantia *ib.* Anconis promontorium quod 3, 18.
Ancyra oppidum 5, 41. 42.
Andanis fluvius 6, 27.
Andarae pop. 6, 22.
Andatis oppidum Aethiopiae 6, 35.
Andegaui populi 4, 32.
Andera opp. 5, 33.
Anderae po. 6, 32.
Andologenses pop. 3, 4.
Andorisippo opp. 3, 3.
Andria op. 5, 41. *Vide Andera.*
Andriaca op. 5, 28.
Andricus fluvius 5, 22.
Andri insulae mira aqua 2, 106.
Androcalis oppidum 6, 35.
Andros Britanniae insula 4, 30.
Andrus insula Cycladum una 4, 22.
Anemo fluvius 3, 20.
Anemurium opp. 5, 22. 23. 29.
Angaris mons 5, 14.
Angulani populi 3, 17.
Anichia op. 4, 12.
Anio fluvius ubi 3, 17.
Annibalis castra portus 3, 15. insula 3. 12 turres 2, 73 speculae 35, 47.
Ansancti specus 2, 95
Antacae populi 6, 7.
Antandros oppidum 5, 32. 16, 57. insula 4, 22.
Antarados insula et opp. 5, 17.
Antariani populi 6, 20.
Antaei oppidum et regia Tingi 5, 1.
Antemna oppidum 3, 9.
Antemus fluvius 6, 5.
Antes mons 4, 8,
Anthanae op. *ib.*
Anthedon portus 4, 9. oppidum 4, 12. 5, 14.
Anthemus op. 4, 17. 6, 30.
Anthemusa insula 5, 37.
Anthemusia oppidum 5, 21.
Anthinae insulae 5, 38.
Anthiphellos opp. 5, 28.
Anthium op. 4, 18.
Anthropophagi 4, 26. 6, 20. 38. 9, 74.
Antibacchiae insulae 6, 34.
Antichthones ubi crediti 6, 24.
Anticyrae insulae Helleborus 25, 27. Anticyra 4, 4.
Antidalaei populi 6, 32.
Antilibanus mons 5, 17.
Antigonia op. Macedoniae 4, 35.
Antigonenses po. Achaiae 4, 1.
Antigonae op. Arcadiae 4, 10.
Antigonia Troadis op. 5, 33.
Antiochia regio 5, 13. oppidum 5, 18. 21. 29. 30. 44. 6, 18. 31. Syriae 5, 18. 21, 22.
Antiochia oppidum iuxta Casium 6, 16.
Antiochia op. 6, 31.
Antiochi insula Sidyma 5, 40.
Antiochia Pisidiae 5, 24. 3, 9.
Antiochis, maris pars 2, 67.
Antiochenses po. 4, 17.
Antiphellos 32, 24. 5, 28.
Antipodes ubi crediti 4, 26.
Antipolis oppidum 3, 5.
Antipolis, Ianiculum 3, 9.
Antirrhium promont. 4, 3.
Antirrhius 2, 92.
Antissa oppidum 5, 39.
Antissa insula 2, 49. 50.
Antium colonia 2, 110.
Antixeni populi 6, 23.
Antobroges po. 4, 33.
Antoniopolitae po. 5, 30.
Anxa oppidum 3, 16. 17.
Anxantini populi *ib.*
Anxur oppidum, id est Terracina 3, 9.
Anydros insula 5, 38.
Aornos locus 4, 1.
Aorsi populi 4, 25. 6, 18.
Aous fluvius 3, 26.
Apamia oppidum 5, 19. 21. 6, 24. 5, 29. 33. 40. 6, 19. 30. 31.
Apamena regio 5, 31.
Apamena Bithyniae col. 5, 43.
Apamestini populi 3, 16.
Apartheni po. 6, 7.
Apate oppidum 6, 21.
Apaturos op. 6, 6.
Apennini montis descriptio 3, 8. 10. 17. 8, 83. saepe tremuisse 2, 82.
Apesantus mons 4, 9.
Aphas fluvius 4, 3.
Aphle vicus 6, 31.
Aphrodisias oppidum 4, 18.
Aphrodisienses po. 5, 29.
Aphrodisias insula 6, 28.
Aphrodisias opp. 4, 36.
Aphrodisias regio 5, 32.
Aphrodisias promont. 5, 29.
Aphrodisium opp. 2, 106.
Aphroditis op. 5, 11.
Aphroditopolitis praefect 5, 9.
Apia, id est, Peloponnesus 4, 5.
Apidanus fluvius 4, 17.
Apiennates po. 3, 19.
Apilas fluvius 4, 17.
Apinae oppidi proverb. 3, 16.
Apiolae oppidum 3, 9.
Apis vicus nobilis 5, 6.
Apitami populi 6, 32.
Appini po. 5, 29.
Apolloniae et Hydruntis distantia 3, 16. Apollonia Macedoniae 3, 26. 4, 17. Thraciae 4, 18. Cyrenaicae 5, 5. Idumeae 5, 14. Troadis 5, 32. 33. Ponti 6, 13.
Apolloniatarum insula 4, 27. crater 2, 110. Apolloniatae populi *ib.* 5, 33. Cariae 5, 30.
Apollonohieritae po. *ib.*
Apollonidienses po. 5, 33.
Apollinis templum Actii 4, 2. Phaestii portus 4, 4. oraculum Delphicum *ib.* promontorium 5, 10. urbs 5, 11. Clarii templum 5, 31. specus mirus 2, 106. Ap. et Marsyae certamen 5, 29. Didymaei arae 6, 18. Didymaei oraculum 5, 31.
Apollopolitae praefectura Aegypti 5, 10.
Apros colonia 4, 18.
Aprusa fluvius 3, 20.
Aprustani populi 3, 15.
Apta Iulia Vulgientium oppidum 3, 6.
Apteron oppidum Cretae 4, 26.
Apula lana qualis 8, 74. Apulae oppidum quod et Varia 3, 16. Apuliae descriptio 3, 16. Apuli Italiae populi 3, 6. Apuliae insulae 3, 30. Apulorum genera tria 3, 16.
Apyre op. 4, 15.
Aquae Sextiae 3, 5. 4, 19. Statyellorum 3, 7. Therinae Siculae 3, 14. Puteolanae 3, 9. Posidianae 31, 2. Hellopiae 4, 21. Ciceronianae 31, 3. Sinuessanae 31, 4. Avariae 31, 5. Sidicinae *ib.* Venatravae *ib.* Stabianae *ib.* Albulae *ib.* Cutiliae *ib.* et 32. Mattiaci 31, 17. Euboeae 31, 20. Egestanae 31, 32. Larissanae *ib.* Liparenses *ib.* Troades *ib.* Magnesianae *ib.* Mylanae 31, 28. 32. Lucinii 31, 2. Pegaseae 31, 39.
Aquenses po. 3, 8.
Aquicaldenses po. 3, 4.
Aquileia oppidum et eius flumen 3, 22.
Aquiloni po. 3, 16.
Aquinates saltus 3, 20.
Aquinum op. 3, 9.
Aquitania 4, 31. 3, 9.
Araba oppidum 6, 35.
Arabes Ascitae 6, 34. Autei Gnebadeique 6, 33. Arabes 6, 26. 29. Masei 6, 30. Orei 6, 2. Rhetani *ib.* Scenitae 5, 21. Arabis oppidum a Vnavore conditum 6, 30. Arabum habitus qualis 6, 32. 39. fines quo protendantur 6, 34.
Arabiae descriptio 5, 12. 6, 24. 32. felix 5, 12. 21. 6, 31. Arabiae Lygdinus lapis 4, 36. ubi non sterilis 5, 12. deserta 6, 35. citerior sub quo parallelo sita 6, 39. Arabia Merorum 5, 20. 21. Arabiae mensura 6, 32. Arabici sinus descr. 2, 8. 6, 28.
Arachosiorum oppidum 6, 21. 25.
Arachotae op. 6, 23. 25.
Arachthus fluvius 3, 19.
Aracynthus mons 4, 3.
Arados 5, 15. 30. 2, 106.
Arecomicorum gens 3, 5.
Arethyrea regio 4, 6.
Aramaei po. 6, 19.
Aranditani po. 4, 35.
Aranium oppidum 6, 35.
Araris flumen 3, 5. 5, 5.
Arasenses po. 5, 42.
Aratiatici po. 6, 15.
Aratia ins. Neptuno sacra 5, 30
Arausio colonia 3, 5.
Aravisi 3, 28.
Araxis fl. 6, 5. 16.
Araxum promont. 4, 6. 19.
Arba insula 3, 25.
Arbalo op. 11, 18.
Arbelitis regio 6, 23. 31.
Arbiorum gens 2, 63. 6, 28.
Arbis fluvius 6, 28. 7, 2. 9, 2.
Arcades in lupos verti 8, 34. Arc. in Latio 3, 9. Arcadiae descriptio, nomina, oppida, populi 4, 10.
Arcadia Cretae op. 31, 30.
Arcadiae asini quales 8, 68.
Archelais colonia 6, 3.
Archeopolis op. 5, 31.
Archidemia fons 3, 14.
Archippe oppidum, Fucino lacu haustum in Marsis 3, 17.
Archous fluvius 6, 31.
Arcilachitae po. 4, 26.
Arcobricenses po. 3, 4.
Arçonesus insula 4, 23.
Arctonnesos op. 6, 35.
Ardanus ager 2, 98.
Ardea oppidum a Danae conditum 2, 110.
Ardentes montes 6, 35.
Areatae po. 4, 18.
Arelate colonia Sextanorum 3, 5.
Aremorica regio 4, 13.
Arene op. 4, 7.
Arenae montes 3, 3.
Arethusa lacus 2, 106. 6, 31.
Arethusii populi 4, 17. 5, 19.
Arethusa Euboeae fons 4, 21. 12.
Arethusa op. 4, 17. 6, 32.
Arethusa fons Syracusanus 2, 67. 3, 14. Boeotiae 4, 12. Euboeae 4, 21.
Aretini veteres 3, 8. 9.
Areus fluvius 5, 43.
Areva fluvius 3, 4.
Arevaci po. 4, 34.
Argennos insula 5, 37.
Argenteus fluvius 3, 5.
Argentini Italiae po. 3, 16.
Argenus fluvius 6, 28.
Argetae po. 6, 26.
Argeus mons 6, 3.
Argiae insulae 5, 36.
Arginusa insula 5, 38.
Argivae Iunonis templum 3, 9.
Argolicus sinus qui 4, 9.
Argos Italiae 3, 16. Graeciae 4, 2. 7, 57. 11, 24. Hippium 3, 16. 4, 9. Pelasgicum 4, 14. Argos regio 4, 10.
Argyne op. 4, 4.
Argyrae insulae 6, 23.
Argyrippa op. 3, 16.
Argyruntium op. 3, 28.
Aria insula 6, 13.
Aria regio 6, 39.
Ariacae po. 6, 19.
Ariacos op. 5, 40.
Ariana regio 6, 25.
Ariani po. 6, 29.
Aricanda op. 5, 21.
Ariciae arva carbonum contactu ardent 2, 111.
Arienates po. 3, 19.
Arii po. 6, 23. 29. 32.
Arimaspi 4, 26. 6, 19. 7, 10.
Arimi po. 5, 33.
Ariminum 3, 20.
Arimphaei populi 6, 7. 14.
Arisbe opp. 5, 33. 39.
Aristera insula 4, 19.
Aristeum oppidum 4, 18.
Arius fluvius 6, 25.
Armalchar, Euphrates 6, 30.
Armendon insula 4, 20.
Armeniarum duarum descriptio 6, 3. 8 sq.
Armeniae portae 5, 27.
Armenocalybes populi 6, 4. 11.
Armisthae populi 3, 26.
Armozaei po. 6, 28.
Armua fluvius 5, 2.
Armuzia regio 6, 5.
Arnates po. 3, 19.
Arne op. 4, 15.
Arnus fluvius 3, 8.
Arocelitani 3, 4.
Arocha fluvius 3, 15.
Aroei Arabes 6, 30.
Arosapes fluvius 6, 25.
Aroteres Scythae 4, 18. 6, 15.
Arpani po. 3, 16.
Arpi oppidum *ib.*
Arpinates po. 3, 9.
Arra oppidum 6, 32.
Araei populi 4, 18.
Arebai 3, 3.
Arrene regio 6, 31.
Arrechi po. 6, 7.
Arroei po. 6, 30.
Arrotrebae po. 4, 34 sq.
Arsa op. 3, 3.
Arsacia regio 6, 29.
Arsagalitae po. 6, 23.
Arsamote op. 6, 10.
Arsanus fluvius 5, 20.
Arsenaria op. 5, 1.
Arsia fluvius 3, 6. 23. 25. 29.
Arsicodani po. 3, 24.
Arsinoe 5, 5. 9. 10. 11. 12. 35.
Artabrum promontorium 2, 112. 4, 35.
Artacabane oppidum 6, 25.
Artacaeon insula cum oppido 5, 44.
Artacacna op. 6, 25.
Artace portus 5, 40.
Artaxata 6, 17. 16.
Artemisium op. 4, 21.
Artemisia insula 3, 12.
Artemisius mons 4, 10.
Artemita insula 4, 2.
Artemita op. 6, 30.
Artemius mons 4, 9.
Arthabatitae ferarum quadrupedum more vagi 6, 35.
Artheidon insula 5, 39
Arthitae 3, 26.
Artemites insula 4, 22.
Artigula insula 6, 35.
Artynia stagnum 5, 40.
Arunci Baeticae po. 3, 3.
Arunda op. *ib.*
Arverni po. 4, 33.
Asathae po. 6, 35.
Asachaei populi 8, 13.
Asampatae po. 6, 7.
Asana fluvius 5, 1.
Asangae po. 6, 23.
Asar oppidum 6, 35.
Ascalum colonia 3, 18.
Ascalo op. 5, 15. 6, 39.
Ascandalis op. 5, 28.
Ascania insula 4, 23. Ascaniae

insulaeTroadis 5,38. Phrygiae locus 5, 40. Ascanius lacus 6, 23. portus 5, 32. fluvius 5, 40.
Ascantici populi 6, 7.
Aschilace po. 5, 32.
Ascitae Arabes quales 6, 34.
Ascomarci populi 6, 7.
Ascrivium op. 3, 26.
Asculum colonia 3, 18.
Ascaei po. 6, 19.
Asel oppidum 6, 35.
Aseni populi trium urbium incolae 6, 23.
Asgilia insula 6, 32.
Asiae consideratio 5, 9. tertia orbis pars 3, praef. ubi ab Europa seiungatur 4, 18. 24. 26. 5, 40. 43. mensura 5, 9. proprie dictae descriptio 5, 38. gentes quae interierint 5, 33. Asiae e regione insulae 5, 34. Asiaticum mare 5, 38. Asiae finis 5, 43. montes 5, 31. divisio 5, 38. Asia et Europa quantum inter se distent 6, 1. 2. Asiae quot populi 5, 43. boves quales 8, 70. Asiam Is icus et Sinopicus sinus peninsulam efficiunt 2, 59. quibus maribus cingatur 6, 14. Asiae termini et populi 6, 39. partes et populi compendio 6, 37. mare 5, 27.
Asido oppidum 3, 3.
Asine op. 4, 7.
Asines fluvius 2, 3.
Asineus sinus 4, 7. 19.
Asirinates populi 3, 19.
Asoi populi 6, 23.
Asophis regio 4, 6.
Asopus fluvius 5, 29.
Aspagonae po. 6, 23.
Aspelia insula 5, 35.
Aspendum oppidum 5, 26.
Asphaltites lacus 2, 106. 4, 31. 32. 7, 13. 5, 15.
Aspis insula 4, 19. 5, 35.
Aspledon op. 4, 12.
Asseriates 3, 23.
Assesiates po. 3, 25.
Assorini populi 2, 45.
Assos oppidum 2, 98. 5, 32.
Assyrani po. 4, 26.
Assyria et Caspium mare quantum distent 6, 31.
Assyriorum initium ubi 6, 23.
Assyria postea Adiabene dicta 5, 13.
Astabores Nili nomen 5, 10.
Astacenus sinus 5, 43.
Astaces fluvius 2, 106.
Astacum op. 5, 43.
Asta op. 3, 7.
Asta regia col. 3, 3.
Astapus, Nilus 5, 10. 7, 2.
Asteria insula 4, 22. 5, 36.
Asteris insula 4, 19.
Asterion mons 4, 9.
Astice regio 4, 18.
Astigi op. 3, 4. 3.
Astomorum gens 7, 2.
Astrabe insula 4, 23.
Astron fluvius 5, 32.
Astura fluvius et insula 3, 9. 12.
Astures po. 3, 4. 3. 4, 34.
Asturiae provinciae mensura 4, 35.
Astusapes Nili nomen 5, 10.
Astypalaea 4, 23. 8, 60.
Astyre op. 5, 32.
Asum op. 4, 20.
Atabuli Aethiopes ubi 6, 35.
Atabyria insula ubi 5, 36.
Atalante insula Euboeae quondam iuncta 2, 90.
Atargatis dea ubi 5, 19.
Atarnea op. 5, 32.
Atax fluvius 3, 5.
Atellani po. 3, 9.
Atenates populi 3, 9.
Ater mons 5, 5.
Aternus fluvius 3, 6.
Ateste op. 3, 23.
Athamas mons 4, 15.
Athamanes populi 4, 3.
Athanae op. Arab. 6, 32.
Atharrabites Aegypti nomus 5, 9.
Athenarum descriptio 4, 11. Athenarum murus 4, 35. Atheniensis portus 3, 4. Athenis Aesculapii fons 2, 106. Athenarum arx 7, 57.
Athenopolis op. 3, 5.
Athesis fl. 3, 20.
Athos mons 4, 23. 17. 7, 2.
Atina op. 3, 23.
Atlante insula 4, 23.
Atlantia 6, 35.
Atlantis montis descriptio 5, 1. 6, 36. insula 6, 36.
Atlanticum mare 3, 10. 2, 92. 5, 1. 6, 34.
Atlantici Galliae populi 3, 5.
Atlantae po. 5, 8.
Atrax fluvius 3, 8.
Atrax op. 4, 15.
Atraces populi Aetoliae 3, 8.
Atramitae po. 6, 32.
Atrani po. 3, 16.
Atrebates po. 4, 35.
Atropatene op. 6, 17.
Attacori 6, 20.
Attalenses po. 5, 33. 42.
Attalia op. 5, 32.
Attali Arabes 6, 30.
Attasini po. 6, 18.
Attelebusa insula 5, 35.
Attene Arabiae 6, 32.
Attena op. 6, 35.
Atticae descriptio 4, 11.
Attidiates pr. 3, 19.
Attinates po. 3, 16.
Attubi op. Baeticae 3, 3.
Attusa op. 5, 39.
Atyras fluvius 4, 18.
Auchetae po. 4, 26. 6, 7.
Audaristenses po. 4, 17.
Aufidus fluvius 3, 16.
Aufidenates po. 3, 17.
Aufinates po. *ib.*
Augurina op. Baeticae 3, 3.
Augusta Firma op. 3, 3. Taurinorum 3, 21. 6. nova 3, 4. gemella 3, 3. Tricastinorum 3, 5. praetoria 3, 6. 21. Vagiennorum 3, 7. Bracarum 4, 34. Iulia 3, 3. Emerita 4, 35. Augustani po. 3, 4. Augusti Imperatoris Italiae descriptio 3, 6. Augusti trophaeum in Alpibus 3, 24. Augusti coloniae 5, 1.
Augustobrigenses po. 4, 35.
Auguttiri po. 6, 25.
Augylae 5, 4. 8.
Auinense op. 5, 4.
Aulerci po. 4, 32.
Aulis oppidum 4, 12. 21.
Aulocrencis vallis 5, 29.
Aulocrene mons 5, 31.
Aulon op. 4, 6.
Aulon Cilicius, maris pars 5, 35.
Aunios insula 4, 34.
Aurelia op. 3, 3. 4.
Auricornu promont. 9, 20.
Aurinini qui et Saturnini 3, 8.
Aurunci po. 3, 9.
Aruspi po. 6, 35.
Ausci po. 4, 33.
Auseris fluvius 3, 8.
Ausetani po. 3, 4.
Ausones po. ubi 3, 9.
Ausonii maris insulae 3, 30.
Ausonium mare ubi 3, 10.
Ausonum gens 3, 15.
Austrania insula quae et Glessaria 4, 28.
Austrinus polus 6, 22.
Autei po. Arabiae 6, 33.
Autololes po. 5, 1. 6, 36.
Automate ins. 2, 89. 4, 23.
Automela op. 6, 23.
Autrigonum gens 3, 4.
Auximates po. 3, 9. 18.
Avanticorum gens 3, 5.
Avellani po. 3, 9.
Avenio op. 3, 5.
Avernus lacus 3, 9.
Axantos insula 4, 30
Axenus, id est Euxinus pontus 4, 24. 6, 1.
Axiacae po. 4, 26.
Axius fluvius 4, 17.
Axion fluvius 5, 29.
Aza op. 6, 10.
Azali po. 3, 28.
Azanium mare 6, 28.
Azarei po. 6, 33.
Azibinta insula 4, 23.
Azochis op. 6, 30.
Azones po. *ib.*
Azotus op. 5, 14.
Azuritanum op. 5, 4.

B.

Babba oppidum 5, 1.
Babylonia regio 5, 13. 6, 28. 30. 39. Babyloniorum dies 2, 79. Babyloniae campus ardens 2, 110. Babylonis urbis descriptio 6, 30. situs 5, 21.
Babytace op. 6, 31.
Bacascami po. 6, 32.
Bacchi arae prope Indum fluvium 6, 18.
Bacchiae insulae 6, 34.
Bacchilitae op. 6, 32.
Bachina insula 5, 38.
Bactri po. 6, 18.
Bactrum op. et fluvius 6, 17. 18.
Bacuntius fluvius 4, 1.
Badanatha op. 6, 32.
Baebro op. 3, 3.
Baetica regio 3, 2. 3. Baeticae insulae adiacentes 4, 36. Baetis op. 2, 100. 3, 3. Baetis miri putei 2, 100.
Baetarreni po. 5, 19.
Bagada op. 6, 35.
Bagrada fluvius 5, 3. 8, 14.
Baiarum portus 3, 9.
Balanea op. 5, 18.
Balari po. 3, 13.
Balbura oppidum 5, 28.
Balcea op. 5, 33.
Baleares insulae unde 3, 11. cuniculis abundant 3, 11. 8, 81. Balearium aves 10, 68. Balearicum mare 3, 10.
Balesium op. 3, 16.
Balsa oppidum 4, 35. 5, 5.
Balsenses po. 4, 35.
Baltia insula 4, 27.
Bambotum fluvius 5, 1.
Bambyce op. 5, 19.
Banasa colonia 5, 1.
Bantini po. 3, 15.
Baracum op. 5, 5.
Baragaza op. 6, 34.
Baramalacum op. 6, 32.
Baramatae po. 6, 23.
Barbatia op. *ib.*
Barbesula op. et flumen 3, 2.
Barce promont. 5, 1. opp. 5.
Barcino colonia 3, 4.
Barderatae op. 3, 7.
Barea regio 3, 4.
Bargeni po. 6, 34.
Bargus fluvius 4, 18.
Bargyla op. 5, 29.
Bargyletici campi 5, 31.
Bargylus mons 5, 17.
Barion op. 3, 16.
Baris locus 5, 42.
Barra op. Orobiorum 3, 21.
Basabocates po. 4, 33.
Basag insula 6, 32.
Basilia insula 4, 27.
Basilicus sinus 5, 31
Basilide po. 4, 26.
Basta op. 3, 16.
Basterbini po. 3, 16.
Basternae po. 4, 25. 28.
Bastitani po. 3, 4.
Bastuli po. 3, 4.
Bastulorum gens ubi 3, 3.
Batavorum insula 4, 29. 31.
Bateni 6, 18.
Batha op. 6, 34.
Bathea ponti 2, 105.
Bathis fluvius 6, 4.
Bathymi po. 6, 32.
Bathynias fluvius 4, 18.
Batrasabbes op. 6, 32.
Batum flumen 3, 10.
Baucidias insula 4, 19.
Bauli op. 3, 9.
Bauma op. 6, 35.
Beata gens ubi 4, 26.
Bebiani Ligures 3, 16.
Bebriacenses po. 10, 69.
Bebrycum gens 5, 33.
Bechires po. 6, 4.
Bedesis fluvius 3, 20
Begerri po. 4, 33.
Belbina insula 4, 19.
Belendi po. 4, 33.
Belgica gens ubi 4, 31
Belgites po. 3, 28.
Belippo op. 3, 3.
Belitani po. 3, 4.
Bellovaci po. 4, 31.
Belon op. 3, 3. 5, 1.
Belus rivus 2, 16.
Beli Iovis templum 6, 30.
Belunum op. 3, 23.
Bembinadia op. 4, 10.
Benacus lacus 2, 106.
Beneventum colonia 3, 16.
Beni po. 4, 18.
Bercorcates po. 4, 33.
Berdrigei po. 6, 18
Berecynthius tractus 5, 29.
Beregrani po. 3, 18.
Berenice oppidum 2, 75. 5, 5. 6, 33.
Bergomum op. a quibus 3, 21.
Bergos insula 4, 30.
Bermius mons 4, 15.
Beroea op. 4, 18. 5, 19. 20.
Berresa op. 6, 35.
Berytus colonia 5, 17. 6, 39.
Besaro op. 3, 3.
Besbicos insula 5, 44. 2, 90.
Bessi po. 4, 18.
Betasi po. 4, 31.
Beton itineris Alexandri mensor 6, 21. 22.
Betulo op. 3, 4.
Beturia 3, 3.
Bibaga ins. 6, 23.
Bidini po. 3, 14.
Bilbilis op. Hispaniae 34, 41.
Bilis fluvius 6, 1.
Bipedimui po. 4, 33.
Bisaltae po. 4, 17.
Bisanthe op. 4, 18.
Bisgargitani po. 3, 4.
Bistonum gens stagnumque 4, 18.
Bithyniae descriptio 5, 40—42.
Bithynion oppidum 5, 43.
Bituriges liberi 4, 33.
Blanda op. 3, 10.
Blascon insula 3, 11.
Blemmyae po. quales 5, 8.
Blerani po. 3, 9.
Boagrius fluvius 4, 12.
Bocchiana op. 6, 35.
Bocchi regis regia ubi 5, 1.
Boccori po. 4, 35.
Bodincus, id est padus fl. 3, 20.
Bodincomagum op. *ib.*
Boebeis lacus 4, 15.
Boea oppidum 4, 9.
Boeotiae descriptio 4, 7. fontes nobiles 4, 12. regio, et eius op. 4, 4.
Bogudiana regio 5, 1.
Boii po. 3, 21. 4, 32.
Boion op. 4, 14. 5, 5.
Boiorum tribus 3, 20. 27.
Bolani po. 3, 9.
Bolbitinum Nili ostium 5, 11.
Bolbulae insula 5, 38.
Bolingae po. 6, 23.
Bomaraei po. 6, 18.
Bombos fluvius 5, 22.
Bomitae op. 5, 18.
Bononia colonia Felsina 3, 20.
Booscoete op. 5, 40.
Borcani po. 3, 16.
Borcobae op. 4, 18.

Boreostoma Danubii fluminis ostium 4, 24.
Borgodi po. 6, 32.
Borion promontorium 5, 4.
Bormanni op. 3, 5.
Boron op. 6, 35.
Borru fluvius 6, 25.
Borysthenes fluvius 4, 24. 26. Borysthenes lacus, populique 3, 9. Borysthenis pisces 9, 17.
Bosenses 3, 13.
Bosphorus Thracius 4, 18. 24. 5, 43. Bosphori quondam terra 2, 92. Cimmerii latit. 4, 26. Cimmerii deserta 4, 23. 6, 6. Cimmerius et Thracius quantum distent 4, 24. 6, 6. Thracii margaritae 9, 56. Bosphorus unde dictus 6, 1.
Botrys op. 5, 17.
Bottiaei op. 4, 18.
Bovianum colonia 3, 17.
Bovillae op. 3, 9.
Bracari 3, 4. 4, 34.
Braccata Gallia 3, 5.
Brachmanae po. 6, 21.
Bragae insulae 6, 32.
Brana op. 3, 3.
Branchidarum oraculum 5, 31.
Branchosi po. 6, 23.
Brattia insula 3, 30.
Brauron op. 4, 11.
Bregmentini po. 5, 33.
Breuci po. 3, 28.
Breuni po. 3, 24.
Brigiani po. 3, 24.
Brilessus mons 4, 11.
Briletum op. 11, 73. 81.
Britanniae insulae descriptio 4, 30. dies maxima 2, 79. margaritae 9, 57. plumbi copia 34, 49. Britanniae plures insulae dictae sunt 4, 30. Oceanus 4, 33. aestus quanti 2, 99.
Brixentes po. 3, 24.
Brixia colonia 3, 23.
Brixias fluvius 6, 31.
Brixillum 3, 20.
Brundisium oppidum et eius portus 3, 16. 17.
Brundisii mirus fons 2, 106. portus 3, 30.
Brutius ager ubi 3, 10.
Brutium littus 3, 6. 8.
Bryazon fl. 5, 43.
Bryges po. 5, 41.
Brygion op. 4, 17.
Bryllon op. 5, 40.
Brysani po. 6, 21.
Brysae po. 4, 18.
Bubassus regio 5, 29.
Bubastitis praefectura 4, 29.
Bubeium natio 5, 5.
Bubetani po. 3, 9.
Bubon op. 5, 30.
Buca op. 3, 17.
Bucephala oppidum 6, 23. 8, 70.
Bucephalos portus 4, 9.
Bucinna insula 3, 14.
Budini po. 4, 26.
Budroae insulae 4, 20.
Buges lacus 4, 26.
Bulenses po. 4, 4.
Buliones po. 3, 26.
Bulla Regia op. 5, 2.
Bullidensis colonia 4, 17.
Buprasium 4, 6.
Bura 2, 94.
Burchana insula 4, 27.
Burgundiones po. 4, 28.
Burnistae po. 3, 25.
Burnum op. 3, 26.
Bursaonenses po. 3, 4.
Busiris op. 5, 40. 2, 12.
Busiritae praefectura 5, 9.
Buthrotum colonia 4, 1.
Butos op. 5, 11.
Butrium op. 3, 20.
Butua op. 3, 26.
Butua insula 4, 20.
Butuntinenses po. 3, 16.
Buxentum op. 3, 10.
Buzae po. 6, 23.
Buzeri po. 6, 4.
Buzigeus mons 4, 15.
Byblis ins. 4, 23.
Byblos op. 5, 17. 6, 39.
Byzantium 4, 18. fertilitas 5, 43. quantum a Dyrrachio distet 4, 18. quantum ab Istro 4, 24.
Byzatium Africae regio 5, 3.
Byzia arx 3, 3.
Byzon Thraciae oppidum 4, 18. 10, 34.

C.

Cabalaca op. 3, 9.
Cabalia reg. 5, 28.
Cabaris ins. 6, 32.
Cabellio op. 3, 5.
Cabiros fluvius 6, 25.
Cacidari po. 6, 19.
Cacyrini po. 3, 14.
Cadara peninsula 9, 2.
Cadeuma op. 6, 35.
Cadistus mons 4, 20.
Cadmus mons 5, 31.
Cadrusi op. 6, 25.
Cadueni po. 5, 30.
Cadurci po. 4, 33. 6, 17. 19, 2 § 1.
Cadusia regio 6, 15.
Cadusi populi 6, 18.
Caecilia castra 4, 35.
Caeciae insulae 4, 19.
Caecubus ager 2, 96. 3, 9.
Caelestini po. 3, 19.
Caelina op. 3, 23.
Caelos portus 4, 18. 23.
Caelium op. 3, 16.
Caelius historicus 3, 23.
Caene insula 3, 14.
Caenys promont. 3, 12.
Caenina op. 3, 9.
Caenici po. 4, 18.
Caenica regio 4, 18.
Caenites portus 4, 9.
Caere oppidum 3, 8.
Caeneum promontorium 4, 21.
Caesani populi 6, 32.
Caesaraugustanus conventus 3, 4. Caesaraugustana colonia 3, 4. Caesaraugustani qui olim Anazarbeni populi 5, 22.
Caesarea Mauritaniae 3, 4. 5, 1. Cappadociae 6. 3. Palestinae 5, 14. 6, 39. Armeniae 6, 9. Decapolis 5, 16. Caesariana colonia 3, 3. Caesarienses Ioniae po. 5, 31. Caesariensis Mauritania 5, 1. Caesaris in Aegypto col. 5, 34.
Caesarobricenses po. 4, 35.
Cagulatae po. 6, 32.
Caieta portus 3, 9.
Caicus amnis 5, 32.
Cainas fluvius 6, 21.
Calabriae descriptio 3, 16. insulae 3, 30.
Calaguritani po. 3, 4.
Calaminae insulae mirum 2, 96.
Calamissus op. 3, 20.
Calamus op. 5, 17.
Calapis fl. 3, 28.
Calatiae 3, 9.
Calatis op. 4, 18. 28.
Calauria insula 4, 19.
Caledonia sylva 4, 30.
Calenti op. lateres qual. 35. 49.
Calenus ager ubi 3, 3. 9.
Calete insula 4, 24.
Caleti po. vela texunt 19, 2 § 1.
Caletranus ager 3, 8.
Calicadnus 5, 22.
Calingarum gens 6, 32. 7, 2.
Calingon promont. 6, 23.
Calinipaxa op. 6, 21.
Calipolis op. 4, 18.
Caliordi po. 4, 26.
Calissae po. 6, 22.
Callenses po. 3, 3.
Callet op. 3, 3.
Callichorum flumen 6, 1.
Callidromus 4, 14.
Callipolis 4, 22.
Calliopiae fons 5, 31.
Calliope op. 6, 29.
Calliroe op. 5, 21.
Calliroe fons 4, 11. 5, 15.
Calliste insula 4, 23.
Calostoma Danubii fluminis ostium 4, 24.
Calpae portus Africae 5, 44.
Calpae mons Europae 3, praef.
Calpas portus 6, 1.
Calucones po. 3, 24.
Calucula op. 3, 3.
Calydon op. 4, 3
Calydonia sylva 4, 30.
Calydna insula 4, 23. 5, 36. 11, 13.
Calydna op. 5, 28.
Calypsus insula 3, 15.
Camacae po. 6, 19.
Camae po. 6, 19.
Camaldunum po. 2, 77.
Camari insula 6, 32.
Camarina op. 3, 14.
Camatullicorum op. 3, 5.
Cambalidus mons 6, 31.
Cambolectri po. 3, 5.
Cambolectri po. 4, 33.
Cambusis oppidum 6, 35.
Cambyses fluvius 6, 15.
Cambysu op. 6, 33.
Camelidae insulae 5, 37.
Camelani po. 3, 19.
Camelorum fons 6, 32.
Camerium po. 6, 30.
Camertes populi 3, 19.
Camina insula 4, 23.
Camirus op. 5, 36.
Cammanene regio 6, 3.
Campania 3, 6. 9, 51.
Camponi po. 4, 33.
Camuni po. 3, 24.
Cana op. 6, 26.
Canaius fluvius 5, 32.
Canaria insula 6, 37.
Canarii Mauritaniae populi 5, 1.
Canas op. 5, 19.
Canatha op. 5, 16.
Canauna regio 6, 32.
Cane op. 5, 32.
Canchlei po. 5, 12.
Candaviae montes 3, 26.
Candaei po. 6, 34.
Candrogari populi 6, 35.
Candyba op. 5, 28.
Canis fluvius 6, 32.
Canina capita habentes homines 6, 35.
Canum civitas 5, 11.
Cannenufatum insula 4, 29.
Cannenses po. 3, 16.
Canopicum oppidum 5, 5. Nili ostium 5, 9. 11. Canopitanum op. 5, 4.
Canopos insula 5, 32 sq.
Canopus sidus caeleste 6, 24.
Cantabria Magnetem gignit 34, 42.
Cantabras fluvius Indiae 6, 23.
Cantabri po. 3, 14. 4. 4, 34.
Cantaces po. 6, 25.
Canteci po. 5, 19.
Canucha fluvius 6, 22.
Canusium oppidum 3, 18. 8, 73.
Capenates populi 3, 8.
Caperenses po. 4, 35.
Capeus sinus 6, 32.
Caphareum promont. 4, 21.
Caphyis Arcadiae lucus 16, 88.
Capillati Alpium po. 3, 7. 3, 24.
Capina insula 6, 32.
Capissa oppidum 6, 25.
Capissenae po. *ib.*
Capitalia mons 6, 23.
Capitolium ex praeda a quo coeptum 3, 9.
Capitulum op. 3, 9.
Capotes mons 5, 20.
Cappodociam qui Graeci incolunt 6, 2. 8. 25. 39. Cappadociae mira herba 3, 20. Cappadocum gens 6, 3. 8. 5, 33. Cappadox fluvius 6, 3.
Cappagum op. 3, 3.
Capraria insula 3, 11.
Capraria fortunatorum insularum una 6, 37.
Caprasia ostium padi 3, 20.
Capreae insulae 3, 13.
Capsitani po. 5, 4.
Capua colonia unde 3, 9.
Capitibus carentes hom. 5, 8.
Caraei populi 6, 32.
Caralitani po. 3, 13.
Carambis promont. 4, 9. 6, 2. 10, 30.
Carambucis fluvius 6, 14.
Caranitis praefectura 5, 20.
Carastasei po. 6, 7.
Carbilesi po. 4, 18.
Carbonaria portus 3, 20
Carbulo op. 3, 3.
Carcasum op. 3, 5.
Carcathiocerta op. 6, 10.
Carchedonii Smaragdi 37, 18.
Carcinites sinus 4, 26. 27.
Carcine op. 4, 26.
Cardalena regio 6, 32.
Cardamine insula 6, 34.
Cardamyle op. 4, 8.
Carditenses po. 5, 19.
Cardia op. 4, 18.
Cardines mundi ubi 4, 26.
Carduchi qui et Cordueni 6, 6.
Carene op. 5, 32.
Carentini po. 3, 17.
Cares iuxta Tanaim 6, 7.
Carenses 4, 17.
Caresus fluvius 5, 33.
Caresa insula 4, 20.
Caretha insula 5, 11.
Caria regio 5, 29. 30. oppida 5, 29. Lychnites 37, 29. boves 14, 8 § 6.
Cariandra insula et op. 5, 29.
Carietes po. 3, 4.
Carina op. 5, 41.
Carini Germaniae po. 4, 28.
Carinia op. 14, 22.
Cariosuelites po. 4, 32.
Caripeta op. 6, 32.
Carisa op. 3, 3.
Carisanum castellum 2, 57.
Carissa op. 6, 2.
Carmacae po. 6, 7.
Carmani po. 10, 78.
Carmania regio 6, 25. 26. 27. alabastritem gignit 36, 12 murrhinam 37, 8. gemmas 37, 33. Carm. mensura 6, 26. promontorium 6, 26.
Carmelum promontorium, et oppidum 5, 17.
Carne op. 5, 18.
Carnorum regio ubi 3, 22. 24. 27.
Carnon op. 4, 10. 6, 32.
Carnuntum oppidum Pannoniae 37, 11 § 2.
Carnus op. 6, 32.
Carnuti populi 4, 32. 37, 11 § 2.
Carpasium op. 5, 35.
Carpathium unde 5, 28.
Carpathos insula 4, 20. 23. 5, 36.
Carpathium mare 4, 23. 5, 36.
Carpetana regio 3, 4.
Carpentoracte op. 3, 5.
Carpi op. Africae 5, 3.
Carrae op. 5, 21. 31, 39.
Carrea op. 3, 7.
Carrei po. 6, 32.
Carseolani populi 3, 17.
Carsulani po. 3, 19.
Cartana op. 6, 25.
Carteia 3, 3.
Cartenna colonia 5, 1.
Carteria insula 5, 38.
Carthago nova 3, 4. 11. Carth. colonia Africae 5, 3. quantum ab Oceano 5, 31. op. a Tyriis 5, 17. sub quo parallelo 6, 39. Carth. Hispaniae conventus 3, 4.
Cartris peninsula 4, 27.
Carystium marmor 4, 21. 36, 28.
Carystos insula 4, 18.
Carystos op. 4, 21.
Casamarri po. 6, 35.
Casandra op. 6, 28.
Casilinum op. 8, 82.
Casinas ager 2, 106.
Casinum op. 3, 9.

Casiri po. 6, 20.
Casius mons 5, 12. 14. 18 Casii Iovis delubr. 4, 20. 5, 14. Casii montis mira altit. 5, 18.
Casmonates po. 3, 7.
Casos insula 4, 23. 5, 36.
Caspasius fluvius 6, 19.
Caspia gens 6, 17. Caspius mons 5, 27. Caspium mare ex Oceano oriri 6, 10. 15. quando mare primum *ib.* Caspium mare, et Assyria quantum distent 6, 31. Caspii po. 6, 15. Caspiae portae 5, 27. Caspiarum portarum incolae 6, 14.
Cassandria colonia 2, 59. 6, 39. 4, 17.
Cassera op. 4, 17.
Cassiopei po. 4, 1.
Cassiope op. 4, 19.
Cassios fl. 6, 15.
Cassipolis op. 5, 22.
Cassiterides insulae 7, 57.
Castabala op. 5, 22. Castabalenses canibus bella gerunt 8, 61.
Castalius fons 4, 4.
Castana op. 4, 16.
Casthenes sinus 4, 18.
Castra Caecilia 4, 16. Cornelia 5, 3. gemina op. 3, 3. Iulia 4, 35. vinaria 3, 3.
Castrimonienses po. 3, 9.
Castrum novum op. 3, 8. 3, 18.
Castrum Consilinum 3, 15.
Castulonenses 3, 4.
Casuentillani po. 3, 19.
Casuentum fluvius 3, 15.
Casyrus mons 6, 31.
Catabanes populi sive Catabani 5, 12.
Catabani po. 6, 32.
Catabathmos vallis et op. ubi 5, 5.
Cataceti po. 6, 7.
Catadupi 5, 10. 6, 35.
Catana op. 3, 14.
Cataonia regio 6, 2. 8. 39.
Cataractae Euphratis 5, 20. Nili locus 5, 10.
Cataraei po. 6, 32
Catari po. 3, 28.
Catenates po. 3, 24.
Cathei montes 6, 7.
Catina op. 4, 10. 6, 39.
Catoni po. 6, 7.
Cattuci, id est Pygmaei 4, 18.
Caturiges po. 3, 6. 21. 24.
Cauarum ager 3, 5.
Caucadae po. 6, 7.
Caucasiae portae 6, 12. 3, 18. Caucasus mons 5, 27. 6, 5. 7. 15. 19. 23. Caucasi gemmae 37, 33. Caucasus 6, 15. 18. Caucasus et Graucasus idem mons 6, 19.
Caucenses po. 3, 4.
Cauchae campi 6, 31.
Cauchorum gentes quales 4, 28. 16, 1 sq.
Caudini po. 3, 15.
Caulonis oppidi vestigia *ib.*
Caunos op. 5, 29. 6, 39. 11, 47. patria Protogenis 35, 36 § 20.
Cauranani po. 6, 32.
Caurenses po. 4, 35.
Cauros insula 4, 5.
Cayster fluvius 5, 31.
Cea insula 2, 94. 4, 20. 11, 26. 31, 12.
Cea vestis 4, 20.
Cebenna mons 3, 5. 4, 31. *l. Gebenna.*
Cebrenia op. 5, 33.
Cecinna fluvius 3, 8.
Cecropia op. 7, 57.
Cecryphalos insula 4, 19.
Cedraei po. 5, 12.
Celadussa insula 4, 3. 22.
Celae insulae 5, 39.
Celaenae op. 5, 29. 6, 1. 31, 16.
Celei op. 3, 29.
Celenderitis regio et op. 5, 22.
Celegeri po. 3, 29.
Celerini po. 3, 4.
Celestini po. 3, 19.
Celsenses po. 3, 4.
Celtae po. in Hispaniam 3, 3.
Celtiberi po. 3, 4.
Celtiberiae insulae 4, 36.
Celtiberiae asinae 8, 69.
Celtica regio Galliae 4, 31. Celtici ignobilis ac barbara appellatio, sed libera gens 3, 4. Celtici pop. Hisp. 4, 34. Celti gentes 4, 35. Celt. promontorium 2, 20.
Cemelion oppidum 3, 7.
Cenchreae portus 4, 5. 9.
Cendevia palus 5, 17.
Cenicenses po. 3, 5.
Cenomani po. 4, 32. 3, 23.
Centauri po. 7, 57.
Centrones 3, 24.
Centuripini po. 3, 14.
Ceos insula 4, 21.
Cephalaedis op. Siciliae 3, 14.
Cephalenia insula 4, 19. Ceph. pisces 32, 9.
Cephalonesus insula 4, 27.
Cephalotomi po. 6, 5.
Cephisias fons 4, 11. lacus 37, 11 § 1. Cephisus 2, 106. 4, 4. 12. 16, 66.
Cepi oppidum 6, 6.
Ceramicos 35, 45. 36, 4 § 5. sinus 5, 29. 36.
Ceramus op. 5, 29.
Ceranae op. 5, 41.
Cerastis insula 5, 35.
Cerasus op. 6, 4.
Ceraunici montes 6, 7. 5, 28. 15, 36.
Cerauni po. 3, 26.
Ceraunus op. et flumen 6, 3.
Ceraunii Armeniae montes 6, 7.
Cerbalus fluvius 3, 16.
Cerbani po. 6, 32.
Cerberion op. 6, 6.
Cercalis op. quae Ebura 3, 3.
Cercetae po. 6, 5.
Cerceti montes 4, 15.
Cercetius mons 5, 41.
Cerciae op. et insula 5, 38.
Cercina insula 5, 7. Cercinitis *ib.*
Cerinthus op. 4, 21.
Cermorum op. 4, 17.
Cerne insula 6, 35. 10, 9.
Cernetum op. 3, 9.
Cerone fons 31, 9.
Cerretani Hispaniae po. 3, 4.
Cescum op. 31, 12.
Cesena op. 3, 20.
Cesi po. 6, 23.
Cessero op. 3, 5.
Cestia gens 2, 110.
Cestria op. 4, 1.
Cetius fluvius 5, 33.
Cetriboni po. 6, 23.
Cetuma op. 6, 35.
Chabriae castra 5, 14.
Chadaei po. 6, 35.
Chadisia op. et fluvius 6, 3.
Chaeronia op. 4, 12.
Chalastra op. 4, 17.
Chalaeon portus 3, 30.
Chalce insula et op. 5, 36.
Chalcedon op. ubi 5, 43.
Chalcedonii po cur caeci *ib*
Chalceritis insula 6, 13.
Chalcia ins. fertilissima 17, 3.
Chalcis op. 5, 27.
Chalcidene regio *ib.*
Chalcis op. 4, 3. 21. 5, 21. 6, 32.
Chalcis insula 4, 3. 19.
Chalcitis insula 5, 44.
Chalchodotis insula 4, 21.
Chaldaei po. ubi 6, 32.
Chaldaici lacus 6, 31.
Chaldone promont. 6, 32.
Chalonitis regio 6, 30. 31. 3, 13.
Chalybes po. 6, 4. 34.
Chambades mons 5, 27.
Chaones po. 4, 1.
Charax op. 6, 30. 31. 32.
Characene regio 6, 32.
Charadrus op. 5, 18.
Charandra sinus 6, 33.
Charbanus mons 6, 31
Charien fluvius 6, 4.
Charmarum gens 6, 23.
Charmaei po. 6, 32.
Charoneae scrobes 2, 95.
Charybdis periculum maris 3, 14.
Chateni po. 6, 32.
Chatramotitae po. 6, 32.
Chatti po. 4, 28.
Chelidoniae insulae 2, 106. 5, 35. 9, 85. Chel. promont. 5, 27.
Chelonates promont. 4, 6.
Chelonitis insula 6, 32.
Chenolophagi po. 6, 28. 9, 12.
Cherrhonesus Heracleotarum oppidum 4, 24. Thracica 4, 18. 31, 47.
Cherusci po. 4, 28.
Chesius amnis 5, 37.
Chiana gens 6, 26.
Chione nympha 5, 38.
Chios insula 5, 34. 6, 39. Chium marmor 5, 38. 36, 5. Chii insulae mirum 32, 7. 37, 28.
Chilmanense op. 4, 37.
Chimaera castellum 4, 1. mons ardens 2, 108. 5, 28. 4, 15.
Chirogylium insula 5, 35.
Chisiotosagi po. 6, 21.
Chlamydia insula 4, 22.
Chlorus fluvius 5, 22.
Choani po. 6, 32.
Choara Parthiae sinus 6, 15.
Choaspes fluvius 6, 31. 31, 21.
Choaspites gemma 37, 56.
Choatros mons 5, 27.
Choatrae po. 6, 18.
Choma fluvius 5, 28.
Chomari po. 6, 18.
Chorasmii po. *ib.*
Choromandarum gens 7, 2.
Chorsari, id est Persae 6, 19.
Chrysa op. 5, 32.
Chrysae insulae 6, 23.
Chrysae sinus 6, 20.
Chrysei po. 29, 23.
Chrysoceras promont. 4, 18.
Chrysopolis op. 5, 43.
Chrysorrhoas 5, 16. 30. 43. 6, 4.
Chytri op. 5, 35.
Chytophoria op. 5, 31.
Cibarci 4, 34.
Cibilitani po. 4, 35.
Ciboton op. 5, 29.
Cibotus mons 2, 93.
Cibyra 5, 22. 28. 29.
Cicae insulae 4, 36..
Cicimeni po. 6, 7.
Cicones po. 6, 20. flumen 2, 81. regio 4, 18.
Cicynethos insula 4, 23.
Cileni po. 4, 34.
Cilices po. 5, 32. Ciliciae descriptio 2, 80. terminus 5, 27. finis 5, 22. portae *ib.* et 27. 6, 39. mare 5, 29. 35. 6, 39. insulae 5, 35.
Cilla op. 5, 32.
Cillaba op. 5, 5.
Cimbri populi Alpes exsuperant 36, 1. a canib. defensi 8, 61. promontorium 2, 67. 4, 28.
Cimmerium op. 6, 6. 3, 9. Cimm. populi 6, 14. Cimm. Bosphorus 4, 24. 6, 6 Cimmerii Bosphori descriptio 6, 6. 12.
Cimmeris op. 5, 32.
Cimmerium op. 4, 26.
Ciminia sylva 2, 98.
Cimolis op. 6, 2.
Cimolus insula 4, 23.
Cimolia terra 35, 56.
Cinaedopolis 5, 9.
Cingulani po. 3, 9. 20.
Cinium op. 3, 11.
Cios fluvius, et op. 5, 40.
Circeii insula 2, 87. 3, 9.
Circius mons 5, 29.
Cirrha op. 4, 4.
Cirta colonia 5, 2.
Cisamum op. 4, 20.
Cisipadum gens ubi 5, 4.
Cisori po. 6, 35.
Cispii po. *ib.*
Cissa insula 3, 30.
Cissos op. Thraciae 4, 18.
Cissiros insula 4, 23.
Cistae po 6, 35.
Cisthene op. 5, 32.
Citharista promont. 2, 50
Cithenus mons 6, 17.
Citium op. 5, 35.
Citorus mons 6, 2.
Civitates mari absorptae 2, 95. Civitates a minutis animalibus deletae 8, 56. Civitas habens sexagintaquinque templa intra muros 6, 32.
Claeon fons 31, 16.
Clampetiae locus 3, 10.
Clariae po. 4, 18.
Clarii Apollinis templum 5, 31. specus mirus 2, 106.
Claritas Iulia op. 3, 3.
Classica colonia 3, 5.
Classitae po 6, 30
Claterna op. 3, 20.
Clatos op. 4, 20.
Claudia op. Norici 3, 27.
Claudiae praefecturae pagi 3, 8.
Claudii Imperatoris colonia 3, 26. 5, 17.
Claudii Caesaris Archelais col. 6, 3.
Claudius mons 3, 28.
Claudiopolis op. 5, 20.
Clazomene op. 5, 31. Clazomenii po. 6, 7. Clazomenis pisces 32, 9.
Cleone oppidum 4, 6. 10. 17.
Clibanus m. 3, 15. op. 5, 23.
Clides insulae 5, 35.
Cliternia op. 3, 16.
Cliternini po. 3, 17.
Clitorium op. 4, 10. fons 31, 13.
Clodia fossa 3, 20.
Clodii forum 3, 8. 20.
Clostra Romana 3, 9.
Cluana op. 3, 18.
Cludros fluvius 5, 29.
Clunia op. 3, 4.
Clupea oppidum 5, 3. 7. 6, 39. terra scorpiones necat 35, 59
Clusini po. 3, 8.
Clusiolum op. 3, 19.
Clusium op. 36, 19 § 4.
Clylipenus sinus 4, 27.
Cnemis op. 4, 12.
Co oppidum 6, 21.
Cobus fluvius 6, 4.
Cocanicus lacus 31, 39.
Cocondae po. 6, 23.
Cocossates po. 4, 33.
Cocinthum promont. 3, 15.
Cocylium op. 5, 32.
Codanus sinus 4, 27.
Coele regio 5, 13.
Coele Syria 5, 17. 18.
Coelos portus 4, 18. 23.
Cogamus fluvius 5, 30.
Colapiani po. 3, 28.
Colarni po. 4, 35.
Colchicae regionis descriptio 6, 4. 5. Colchicae solitudines 6, 11. Cholchis auro fertilis 33, 15. minio 33, 37. Colchi in Dalmatia aliquando 3, 26.
Colchinium op. 3, 26.
Colentum insula 3, 25.
Colinia, id est Cyprus 5, 35.
Collatia op. 3, 9. 16.
Colligat op. Aethiopiae 6, 35.
Collippo op. 4, 35.
Collodis insula 3, 13.
Collycae specus Asiae 31, 46 § 3
Colobona op. 3, 3.
Colocassitis insula 6, 34.
Colone op. 5, 35.
Colonia equestris 4, 31. Agrippinensis *ib.* Rauriaca *ib.* Patritia 3, 3. Aemiliensis *ib.*
Colonis insula 4, 19.
Colopena regio 6, 3.
Colophon op. 2, 106.
Colophonii canes ad bellum alebantur 8, 61.
Colossae op. 4, 3. 18.

Colpe op. 5, 31.
Colubae po. 6, 22.
Colubraria insula 3, 11.
Columbaria insula 3, 12.
Columna regia 3, 10.
Colycantiorum gens 5, 33.
Comagene urbs 2, 108. Comagene regio 5, 13. 20. 21. 6, 2. 8. 17.
Comana op. 6, 3.
Comata Gallia 4, 34. 35.
Comenses po. 4, 4.
Comensis lapis 36, 44.
Comini po. 3, 17.
Commani po. 6, 18.
Commone insula 5, 38.
Complutenses po. 3, 4.
Compsani po. 3, 16.
Compusa op. 5, 43.
Comum oppidum ab Orebiis originem habere 3, 21. ferro nobile 34, 41.
Concordia Iulia op. 3, 3.
Concordia colonia 3, 22.
Concordienses po. 4, 35.
Condigramma op. 6, 25.
Conisium op. 5, 33.
Conopon diabasis insula 4, 25.
Consaburenses po. 3, 4.
Consentia op. 3, 10.
Consilinum castrum 3, 15.
Consoranni po. 4, 33.
Constantia Iulia op. 3, 3. 5, 1.
Constantia Iulia Hispaniae 3, 3. Africae 5, 1.
Consuaranorum gens 4, 18.
Contestania 3, 4.
Contributa Iulia op. 3, 3.
Contributae coloniae Baeticae 4, 35.
Copae op. 4, 12.
Cophantris mons ardens 2, 110.
Cophee op. Antiochiae 6, 25.
Cophes fluvius 6, 23. 31.
Cophetes fl. 6, 21. 23.
Coptitae praefectura 5, 9.
Coptos oppidum 6, 26. 34. 37, 17.
Coracesium op. 5, 22.
Coracesius Tauri montis pars 5, 27.
Corambis op. 6, 35.
Corani po. 3, 9.
Coranitae po. 6, 32.
Corasiae insulae 4, 23.
Coraxicus mons 5, 27. 6, 10. 15.
Coraxi po. 6, 5. 2, 104.
Corcyra insula 5, 36.
Corduba op. 3, 3.
Cordulae portus 6, 4.
Cordylusa insula 5, 36.
Corense littus 3, 3.
Coressus op. 4, 20.
Coretis lacus 4, 26.
Corfinienses po. 3, 16.
Coricae insulae 4, 20.
Corinaeum promont. 5, 31. oppidum *ib.* 5, 35.
Corinenses populi 3, 16.
Corinium op. 5, 25.
Corinthi gemmae 37, 23. portus 4, 6. arx, quae Acrocorinthus 4, 25. sinus ubi 4, 5. 2, 65.
Coriolani po. 3, 9.
Cormalos fluvius 5, 32.
Cornacates po. 3, 28.
Corne collis 16, 91.
Corneliani po. 3, 16.
Cornelii forum 3, 20.
Cornelia castra locus 5, 3.
Corniculum op. 3, 9
Corolia op. 6, 32.
Corone op. 4, 7. Coronea op. 4, 12. Coronei po. 4, 17.
Corpilli po. 4, 18.
Corseae insulae 5, 37.
Corsi po. 3, 11. 13.
Corsicae insulae descriptio 3, 11.
Corsicae oppidum, id est Thebae 4, 4.
Corsicae insulae mira gemma 37, 74.
Corticata insula 4, 34.
Cortonenses po. 3, 4. 8.
Coryceon promont. 5, 31.
Corycus mons Cretae 4, 20. 31, 30.
Corycus mons 19, 23. 31, 20. Corycos oppidum 5, 22. specus 31, 20.
Corycus oppidum ubi 4, 5. 31, 20.
Corydalla op. 5, 28.
Corymbia insula 5, 36.
Coryphanta op. 5, 43.
Coryphas op. 5, 32.
Coryphasium op. 4, 17.
Cos insula 5, 36. 6, 39. 11, 27. 28, 67.
Cosanum littus 3, 12.
Coscinus op. 5, 29.
Cosenus fluvius 5, 1.
Cosoagus fluvius 6, 22.
Cossa op. Volcientium 3, 8. Cossaei latrones populi 6, 31. Cossaei po. *ib.*
Cossetania regio 3, 4.
Cossyra insula 5, 7.
Costobocci po. 6, 7.
Cosyra insula 3, 14. 5, 7.
Cosyri po. 6, 21.
Cotes op. 6, 31.
Cothon insula 4, 19.
Cotieri po. 6, 19.
Cotinussa insula 4, 35.
Cotonis insula 2, 9.
Cotta op. 32, 6.
Cottae po. 6, 7.
Cottianae civitates 3, 24.
Cottona regio 6, 26.
Cotyaion op. 4, 3.
Cotyorum op. 6, 4.
Cragus mons 5, 27.
Crambussa insula 5, 35.
Cranda po. 6, 35.
Crania mons 4, 3.
Cranon oppidum 4, 16. 31, 17.
Craspedites sinus 5, 43.
Cratais flu. Syllae mater 3, 10. 2, 10.
Crathis fl. 3, 15. 31, 46 § 4.
Craugiae insulae duae 4, 19.
Cremmyon op. 4, 11.
Cremniscos op. 4, 26.
Cremona op. 3, 23.
Creon mons 5, 40.
Cressa portus 5, 29.
Creta 4, 20. quibus animalibus careat 8, 83. insulae descriptio *ib.* 6, 39. labyrinthus a quo factus 36, 19 § 2. montes 4, 19. 31, 27. fontes calidi 2, 89. aliquot insulae 3, 30. Cretensi insulae nata aliis meliora 25, 53. Creticum mare quod 2, 89. 3, 10. 4, 20.
Crexa insula 3, 25.
Crialon op. 5, 11.
Crinovolum op. 3, 19.
Crissaeus sinus 4, 4.
Crissa op. 4, 4.
Critensi po. 6, 35.
Crithone op. 4, 18.
Criumetopon Tauricae promontorium 6, 31. 10, 30. Cretae 4, 20.
Crobyzi po. 4, 26.
Crocala insula 6, 23.
Crocodilon oppidum et flumen 5, 17.
Crocodilopolitae 5, 9.
Crocodilus mons 5, 22.
Crocylea insula 4, 19.
Crommyonesos insula 5, 38.
Cromna op. 6, 2.
Cronia regio 4, 2. Cronium promontorium 4, 27. mare 4, 30.
Crotalus fluvius 3, 15.
Croto op. 2, 99. 3, 15.
Crunoe promontorium 6, 5.
Crunos op. 4, 18.
Crusa insula 5, 36.
Crustumerium pp. 3, 9.
Crustuminus ager 2, 98. 3, 8. 9.
Crustumium fluvius 3, 20.
Crya op. fugitivorum 5, 29.
Cryeon insulae tres 5, 35.
Crynis fluvius 5, 43.
Cryon op. 5, 31.
Cryptos, id est Cyprus 5, 35.
Ctesiphon Parthorum op. 6, 30. 31.
Cubi po. 4, 33.
Cubulterini po. 3, 9.
Cucios fons 6, 34.
Culici Flamonienses finitimi Venetis populi 3, 23.
Cullu op. 5, 2.
Cumania castellum 6, 12.
Cumara op. 6, 35.
Cumae oppidum 3, 9.
Cumi po. 6, 35.
Cumeron promont. 3, 18.
Cuneus promontorium Lusitaniae 4, 35.
Cunici po. 3, 18.
Cunicullariae insulae 3, 13.
Cupidinis fons 31, 16.
Cupra op. 3, 18.
Curenses po. 3, 17.
Curetis regio Epiri 4, 1.
Cureti po. 4, 20.
Curetis, id est, Creta insula 4, 19.
Curias op. 5, 35.
Curictae po. 3, 25.
Curiga oppidum, quod olim Ucultuniacum 3, 3.
Curitis oppidum terra absorptum 2, 95.
Curubis op. 5, 5.
Cutiliae lacus ubi 3, 17.
Cutiliae aquae mirum 2, 96. 31, 6. 32.
Cyanae op. 5, 28.
Cyane fons 3, 14.
Cyaneae insulae 4, 27. 6, 13.
Cyanos fluvius 6, 4.
Cybeles sacerdotes unde Galli dicantur 5, 42.
Cychri po. 31, 19.
Cyclades insulae ubi, et unde dictae 4, 21. 23. 6, 39.
Cyclopis insula 5, 36. scopuli tres 3, 14.
Cydamum op. 5, 5.
Cydara fluvius 6, 24.
Cydnus fluvius 5, 22. 31, 8.
Cydon op. 4, 20. 9, 7.
Cydonea insula 5, 39.
Cydoniae fons 2, 106.
Cygnus oppidum 6, 4.
Cygnum oppidum *ib.*
Cylbiani montes 5, 29.
Cylbiani agri minium 33, 37.
Cylbiani po. 5, 31.
Cyllenes sinus 4, 6.
Cyllanticus tractus 5, 42.
Cyllene mons et op. 4, 10. 25, 8.
Cyme op. 5, 32.
Cymothoe fons 4, 6.
Cynetha op. 4, 10.
Cynethum, quae et Cynthia insula 4, 22. 23.
Cynamolgi po. 6, 35. 8, 43.
Cynara insula 4, 23.
Cynips fluvius, regioque 5, 4.
Cyniria op. 5, 35.
Cynocephali ubi 6, 35. 7, 2.
Cynopolis op. 5, 11. 9.
Cynos fluvius 6, 32.
Cynossema, id est Hecubae tumulus 4, 18.
Cynthia insula 4, 22.
Cynthus mons *ib.*
Cynas op. 4, 12.
Cyparisia insula 5, 37.
Cyparissa op. 4, 7.
Cyphanta portus 4, 9.
Cypriae insulae 5, 35.
Cyprus Syriae iuncta aliquando 2, 90. Cypri insulae descriptio 5, 22. 35. 6, 38. novem regnorum sedes 5, 35.
Cypsela op. 4, 18.
Cyrenaica regio 5, 4. 6, 39. rupes Austro sacra 2, 44. solitudines 6, 38. provinciae descriptio 5, 5. Cyrenae quid contra locustas 11, 35. Cyrenae oppidum 5, 5. Cyrenaeum promont 4, 20.
Cyrus fluvius 6, 9. 15. 17. 19.
Cyri regis arae, et finis 6, 18. Cyrus ubi sepultus 6, 29.
Cyrnaba fluvius 6, 20.
Cyrnos insula, id est Corsica 3, 14. 4, 19.
Cyrni populi Indiae 7, 2.
Cyropolis regio 6, 29.
Cyrrhestica 6, 8.
Cyrrhestae po. 4, 17.
Cytaeum op. 4, 20.
Cyte op. 4, 26.
Cythera insula et op. 4, 20.
Cytheron mons 4, 12.
Cythnos insula 4, 22.
Cytinos op. 4, 20.
Cytis insula 6, 34. 37, 32.
Cytnon op. 4, 14.
Cyzice fons 31, 16.
Cyzici delubri descr. 36, 22. 23.
Cyzicum op. 5, 40. 44.

D.

Dabanegoris regio 6, 32.
Daci populi Daciae 4, 18. iidem cum Getis 4, 25. 28. Daci pulsi ab Iazygibus 4, 25.
Dactyli Idaei po. 7, 57.
Daedala op. 5, 29.
Daedaleon insulae duae 5, 35.
Dahae po. 6, 19.
Dale op. 5, 33.
Dalion op. 6, 35.
Dalmatia regio 3, 28. specus, ubi assidue ventus gignitur 2, 44. aurum fert 23, 21. termini 3, 28. Dalmatae po. 3, 26.
Damanitani po. 3, 6.
Damascena regio 5, 13. Damascus oppidum 5, 16. 21. alabastritem gignit 36, 12.
Damea oppidum, quae et Apamia 5, 33.
Damnia regio 6, 32.
Dandagula op. 6, 23.
Dandari po. 6, 7.
Daneon portus 6, 33.
Dangalae op. 6, 25.
Danubius non influit Adriaticum 3, 22. pisces quales 9, 17. Danubii fluvii descriptio 4, 24. 31, 13. Danubium qui amnes influant 3, 28. ostiorum nomina 4, 24. magnitudo 4, 25.
Daorizi po. 3, 26.
Daphnissa mons 4, 15.
Daphnidis insula 6, 34.
Daphnusa insula 5, 38.
Daphnus oppidum 4, 12. 5, 31.
Darae po. 5, 1.
Daras fluvius 6, 28.
Darat fluvius 5, 1.
Dardae po. 6, 22.
Dardani populi gens fera 4, 1. 17.
Dardani Moesiae po. 3, 29.
Dardania insula 4, 23.
Dardanium op. 5, 33
Dardorum gens 3, 16.
Dareium Zaponortene regionis locus celebris 6, 18.
Darium Alexander ubi vicerit 6, 16.
Dari populi 6, 23.
Daritis Arianae regionis pars 6, 25.
Daron op. 6, 35.
Daremae po. 6, 34.
Darrae gens 6, 32.
Dascusa oppidum 5, 20. 6, 10.
Dascylos op. 5, 40.
Daselis op. 6, 35.
Dasibari fluvius 5, 5.
Dassaretae po. 4, 1.
Dauelli po. 6, 35.
Daulis regio 4, 4.
Daulotes fons 6, 32
Daunia provincia 3, 16.
Debris oppidum, mirus eius fons 5, 5.
Decapolitana regio 5, 16. 17.
Deciates po. 3, 7.
Deciani po. 3, 16.
Deciatum regio 3, 5.

Decii forum 3, 17.
Decuma op. 3, 3.
Decuni po. 3, 26.
Deitania regio 3, 4.
Delos nata 2, 89. Deli insulae pisces qual. 32, 9. aes 34, 4. 5. mirus fons 2, 106. Delos insula qualis 4, 23. 6, 39. unde dicta 4, 22.
Delphacia insula 5, 44.
Delphicum Apollinis oraculum 4, 4.
Delphicum oraculum quale 2, 95.
Delphi op. 4, 4. 12.
Delphini portus 3, 7.
Delta Aegyptus cur dicta 5, 9.
Delta Nili figura 3, 20. 5, 9 sq. 13. 6, 33.
Demetrias oppidum 4, 15.
Demonnesos insula 5, 44.
Denda municipium 3, 26.
Dendros insula 4, 19.
Denna oppidum 6, 35.
Denselatae po. 4, 1. 18.
Deorum insulae 4, 36.
Derangae op. 6, 23.
Derasidae insulae 2, 91. 5, 31.
Derbices po. 6, 18.
Derceta dea ubi 5, 14. 19.
Deremistae po. 3, 26.
Derrha op. 4, 17.
Dertona colonia 3, 7.
Dertusani po. 3, 4.
Derxene regio 3, 6.
Desitiates 3, 26.
Desticos insula 4, 23.
Desuviatium regio 3, 5.
Deuelton op. 4, 18. stagnum *ib.*
Deuade insula 6, 32.
Deximontani po. 6, 26.
Dia op. 2, 63.
Dia insula 4, 22.
Diabetae insulae 5, 35.
Diablindi po. 4, 32.
Dianae Ephesiae templum 2, 87. Susis 6, 31.
Dianenses po. 3, 4.
Dianium insula 3, 11.
Diaphanes fluvius 5, 22.
Diarrheusa insula 5, 38.
Diarrhytus 5, 3.
Dibitach op. 6, 31.
Dicaea op. 4, 17. 18.
Dicaearchia colonia 3, 9.
Dictaeus mons 4, 20.
Diduri po. 6, 15.
Didymaei Apollinis arae ubi, et a quo 6, 18. oraculum 5, 31.
Didymae insula 3, 14. 5, 35. 39.
Diensis colonia 4, 17.
Diethusa insula 4, 23.
Digba oppidum 6, 31.
Digeri po. 4, 18.
Diglito, id est, Tigris fluvius 6, 31.
Dimastos insula 5, 36. mons 4, 22.
Dimuri po. 6, 23.
Dinaretum promontorium 5, 35.
Dindari po. 3, 26.
Dindymis op. 5, 40.
Dindymus mons *ib.*
Dinia op. 3, 5.
Dio op. 4, 21.
Diobesi po. 4, 18.
Diocaesaria op. 6, 3.
Diodori insula 6, 34.
Diognetus itineris Alexandri mensor 6, 21.
Diomedeae insulae 3, 30. 10, 61.
Diomedis equorum stabulum 4, 18. oppida in Italia 3, 16. quas gentes in Italia deleverit *ib.* Spinam oppidum condidit 3, 20.
Diom. promont. 3, 26. insula 12, 3. limen 25, 53.
Dionysiada insula 4, 20.
Dionysia insula 4, 19.
Dionysia, quae prius Chareta 5, 35.
Dionysiopolis op. 4, 18.
Dionysiopolitae po. 5, 29.
Dionysius Siciliae Italiam adiicere voluit 3, 15.
Dionysius geographus 4, 21. 6, 31.
Dioryctus lacus Leucadis 4, 2.
Dioscoron insula 3, 15.
Dioscurias op. 6, 5.
Dioscurida insula 6, 31.
Dioshieritae populi 5, 31. 6, 1.
Diospage op. 6, 30.
Diospolitis praefectura 5, 9.
Diospolis magna op. 5, 11.
Diospolis op. 5, 18. 29. 7, 57.
Diotecnosia fons 2, 111.
Dipsium Argos 4, 9. 7, 57.
Dirce fons 4, 12.
Direa op. 6, 35.
Diretini po. 3, 26.
Dirini po. 3, 18.
Ditiones populi 3, 26.
Dium op. 4, 20.
Doberienses po. 4, 17.
Dochi po. 6, 35.
Docleatae po. 3, 26.
Dodonae mirus fons 2, 106. templi tintinnabula 36, 19 § 4. Iovis templum 4, 1. 3.
Dolates po. 3, 19.
Doliche insula 4, 23.
Dolichiste insula 5, 35.
Doloncae po. 4, 18.
Dolionis op. 5, 40.
Dolopes po. 4, 3.
Domatha op. 6, 32.
Domazanes po. 6, 34.
Domibus carentes po. 6, 14.
Donacesa mons 4, 15.
Donysa insula 4, 23
Dora fons 6, 32.
Dorica gens in Cappadocia 6, 2.
Doridis op. 5, 29.
Dorion oppidum 4, 7. 5, 31.
Doris regio 3, 28. 4, 13. 14. 5, 29. 6, 39. 35, 40 § 32.
Dorisci gens 6, 25.
Doriscum promont. 4, 11.
Doriscus locus Thr. 4, 18.
Doron op. 5, 22.
Dorus fluvius 5, 17.
Dorylaum op. 5, 31.
Dorylaei po. 5, 29.
Dotion op. 4, 16.
Draco mons 5, 31.
Draconon insula 4, 23.
Dramasa quae 6, 22.
Drangae po. 6, 23. 25.
Drauus fluvius 3, 28.
Drepane insula 4, 19.
Drepani op. corallium 32, 11.
Drepanum promont. 3, 14. 6, 34.
Drilon locus 21, 19.
Drilo amnis 3, 26.
Drimati po. 6, 32.
Drinius fluvius 3, 29.
Dromises insula continenti addita 2, 91.
Dromos Achilleos 4, 26.
Druentia fluvius 3, 5.
Drugeri po. 4, 18.
Drymaea regio 4, 4.
Drymodis, id est Arcadia 4, 10.
Drymusa 5, 38.
Dryopes po. 4, 1. 14.
Dryusa insula 5, 37.
Duatus sinus 6, 32.
Dudini po. 3, 25.
Dulichium insula 4, 19.
Dulopolis op. 5, 29.
Dumana op. 6, 35.
Dumna insula 4, 30.
Duria fluvius 3, 20. 4, 25.
Durinae op. 6, 31.
Durius fluvius 4, 35.
Dymae colonia 4, 6.
Dyriodoris fluvius 6, 12.
Dyris, id est Atlas mons 5, 1.
Dyrrachium op. 3, 16. 26. 4, 17.
Dyrrachii pisces 25, 87.

E.

Eblitaei montes 6, 32.
Ebode op. *ib.*
Ebora op. 4, 35.
Ebura cerealis op. 3, 3.
Eburini po. 2, 6.
Eburo op. 4, 35.
Eburovices 4, 32.
Ebusus insula 3, 11. non generat cuniculos 3, 14. 8, 83. terra serpentem fugat 3, 14. 35, 59. nobiles habet ficus 15, 21.
Ecbatana oppidum 5, 17. 6, 16. 29. 31. 31, 14.
Ecdippa op. 5, 17.
Echinades insulae 4, 19. 2, 87.
Echinus op. 4, 2. 14.
Echinusa insula 4, 23.
Ecrectice regio 6, 2.
Ectini po. 3, 24.
Edenates po. *ib.*
Edessa op. 5, 21.
Edetania regio 3, 4.
Edones po. 6, 18.
Edonis op. 5, 32.
Edoni po. 4, 18.
Edonus mons *ib.*
Edosa op. 6, 35.
Edron portus 3, 20.
Egelasta 31, 39.
Egnatia op. 3, 16. 2, 111.
Egovarri po. 4, 34.
Egra op 6, 32.
Eguituri po. 3, 24.
Eion littus 6, 6.
Elaea insula 5, 44. Elaea op. 4, 20. 26. 5, 37.
Elamitae po. 6, 32.
Elaphites insulae 3, 30. 5, 38.
Elaphonesos insula 5, 44.
Elaphusa insula 4, 19.
Elatea op. 4, 12.
Elatium op. 5, 21.
Elatus mons 4, 19. 8, 17.
Elatum fluvius 31, 7.
Eldamarii po. 6, 30.
Elea op. 5, 32.
Elector amnis, qui et Padus 37, 11 § 1.
Electrides insulae 3, 30. 4, 34. 37, 11 § 1.
Electrum in qua insula 4, 28. 30.
Elegia op. 5, 20.
Eleon op. 4, 12. 17.
Elephantis insula 5, 10.
Elephantis regio 16, 33. 24, 102.
Eleti populi 4, 18.
Eleusa oppidum 5, 22. insula 4, 19.
Eleusa insula 5, 35. 38.
Eleus op. 4, 18. 5, 31.
Eleusin op. 4, 11. 20.
Eleuthernae op. 4, 20.
Eleutherae oppidum 4, 11. 34, 19 § 3.
Eleutheros fluvius 5, 17.
Elice op. 2, 94.
Elis op. 4, 6. 36, 55.
Elorum fluvius 3, 14.
Elorum castellum 32, 7.
Elusates po. 4, 33.
Elymais regio 6, 29. 31. 39.
Emanici po. 3, 3.
Emeritenses conventus 4, 35.
Emeritae op. coccum 9, 65.
Emeum op. 6, 35.
Emischabales fons 6, 32.
Emmaus op. 5, 15.
Emodi montes 5, 27. 6, 21. 24.
Enagora insula 5, 35.
Encheleae op. 3, 25.
Enoecadloae po. 4, 26.
Enderoduni po. *ib.*
Engadda op. 5, 15.
Enguini populi 3, 14.
Eniandos op. 5, 22. *l. Oen.*
Eningia insula 4, 27.
Enipeus fluvius 4, 15.
Enipi natio 5, 5.
Enispe oppidum 4, 10.
Enneacrunos fons 4, 11.
Enosis insula 3, 13.
Entellini po. 3, 14.
Eodanda insula 6, 32.
Eos mons 6, 33.
Eous Oceanus 6, 14.
Epageritae po. 6, 5.
Epagris insula 4, 22.
Epei ager 4, 6.
Epetini po. 3, 26.
Ephesium minium 33, 39.
Ephestia oppidum 4, 23.
Ephesus 5, 31. 2, 106.
Ephyra oppidum, id est Corinthus 4, 5.
Ephyre insula 4, 19.
Ephyri populi 4, 3.
Epicnemidii po. 4, 12.
Epicrane fons *ib.*
Epidamnum op. 3, 26.
Epidaphne Antiochia 5, 18. 4, 11.
Epidarum opp. 5, 35.
Epidaurus insula 2, 91.
Epidaurus colonia 3, 26.
Epidaurus op. 4, 9. 21.
Epidires opp. 6, 34.
Epimaranitae po. 6, 32.
Epiphanenses po. 5, 19.
Epiphania oppidum 5, 21. 22.
Epiri mensura 4, 16. initium 3, 26. termini, populi, loca 4, 1. boves quales 8, 70.
Epis op. 6, 35.
Episibrium castrum 3, 3.
Epitus mons 4, 17.
Epium oppidum 4, 10.
Epopos mons 2, 48.
Eporedicae quid 3, 21.
Eporedia oppidum *ib.* et 21, 20.
Equestris colonia 4, 31.
Eranusa insula 3, 15.
Erasinus fluvius 2, 106. 4, 9.
Eratonos insulae 6, 34.
Erebinthus insula 5, 44.
Eresos op. 5, 39.
Eressii po. 5, 32.
Eretria op. 4, 21.
Ergavicenses populi 3, 4.
Ergetini po. 3, 14.
Ergetinus fluvius 4, 18.
Ericusa insula 3, 14. 4, 19.
Eridanus Hispaniae fluvius secundum quosdam 37, 11 § 1. Rhodanus a quibusdam appellatur *ib.* Er. qui et Padus *ib* ei. descriptio 3, 20.
Erineos oppidum 4, 6. 14.
Erizena regio Asiae 10, 60.
Eryannos fluvius 5, 32.
Erycini populi 3, 14.
Erymanthus fluv. et mons 4, 10.
Erymne oppidum 4, 16.
Erythia insula 4, 36.
Erythia insula unde dicta *ib.*
Erythrae oppidum 4, 12. 5, 31. 38. 35, 46.
Erythra rex 6, 28.
Erythris amnis 31, 10.
Erythrae regis sepulcrum ubi 6, 32.
Erythraeum mare quod 6, 28.
Eryx mons 3, 14.
Esar oppidum 6, 35.
Esbonitarum po. 5, 12
Esca 6, 32.
Escanius fluvius 3, 29
Escua oppidum 3, 3.
Esernini po. 3, 17.
Essedones populi 4, 26. 6, 7. 19.
Esseni Iudaeae 5, 15.
Estiae promontorium 5, 43
Esubiani populi 3, 26.
Etaxalos insula 6, 32.
Etheleus fluvius 5, 41.
Ethini populi 5, 4.
Etini populi 3, 14.
Euanthia oppidum 5, 29.
Euacae populi 6, 7.
Euboeae insulae descriptio 4, 20. pisces 32, 9. Boeotia iuncta 2, 90. Euripus qualis 2, 102. 4, 12 urbes 4, 21. nomina plura 4, 23. calidae aquae 31, 20.
Euburiates po. 3, 7.
Eucarpeni po. 5, 29.
Euchatae po. 6, 19.
Eudaemon Arabia quae dicta 6, 31.
Eudemia insula 4, 23.
Eudon fluvius 5, 29.
Euenus fluvius 6, 31. 5, 32.
Euganei populi 3, 23. 24.

Eugoa oppidum 6, 35.
Euhippa op. 5, 31.
Euhydra op. 5, 17.
Eulaeus lacus 6, 26.
Eulaeus fluvius, ex quo reges bibunt 6, 26. 31. 31, 21.
Eumenetica regio 5, 31.
Eumenia op. 5, 29.
Eumenia Thraciae opp. 4, 18.
Euonenus insula 4, 23.
Euonymitarum regio Aethiopum 6, 35.
Eupalia op. 4, 4.
Eupatoria op. 6, 2.
Euphorbeni po. 5, 29.
Euphratis flumin. descriptio 5, 21. ortus 5, 20. Euphrate Mesopotamia inundatur 6, 30. Seleuciam perlabitur *ib.* Euphr. ostium 5, 21. 6, 10. 26. 30. 32. cursus et navigatio 6, 30. E. et Tigris quantum distent 6, 31. 32. Euphr. deductus 6, 30.
Eupilis lacus 3, 23.
Euranium op. 5, 29.
Euripus in Hellesponto 4, 24.
Euripus Tauromenitanus 2, 100.
Euripus Boeotiae 4, 21.
Eurome oppidum 5, 29.
Europa tertia orbis pars 3, praef. Europae sinus primus *ib.* 3, 12. sinus secundus 3, 15. sinus tertius 4, 1. sinus quartus 4, 24. Eur. secunda orbis pars curcredita *ib.* Eur. laus *ib.* ab Asia divisio 4, 18. 24. 5, 40. 6, 1. mensura 4, 37. magnitudo 6, 38
Europus op. Syriae 5, 21.
Europus op. 4, 17. 6, 29.
Eurotas fluvius 4, 8. 34, 19 § 16.
Euryanassa insula 5, 38.
Eurymedon flu. 5, 26.
Eutanae oppidum 5, 29.
Euthene op. *ib.*
Eutychia insula 4, 23.
Eutychides sculptor 34, 19 § 16.
Euxinus pontus 4, 24. 6, 1.

F.

Fabaria insula 4, 27.
Fabienses populi 3, 9.
Fabraterni novi *ib.* veteres *ib.*
Fagifulani po. 3, 17.
Falarienses po. 3, 18.
Falerni agri ubi 3, 9.
Falisca colonia 3, 8.
Falisci po. 2, 106. 7, 2.
Fallienates po. 3, 19.
Fama Iulia op. 3, 3.
Fanesiorum insulae 4, 27.
Fanum Fortunae colonia 3, 19.
Faventia Hispaniae op. 3, 3. 4. Italiae op. 3, 20. Faventini po. *ib.*
Favonienses po. 3, 19.
Felix Iulia col. 5, 17.
Felix gens ubi 4, 26.
Felicitas Iulia op. 4, 35
Feliginates po. 3, 19.
Felsina col. 3, 20.
Ferae gentes ubi 6, 5.
Ferentinum op. 3, 8. 9.
Feritor fluvius 5, 21.
Feroniae lucus 3, 8.
Fertini po. 3, 23.
Ferreus mons totus 34, 43.
Fertilia loca 3, 10. 6, 21. 23. 24. 32.
Fescennia op. 3, 8.
Fesulae op. *ib.*
Fibularenses po. 3, 4.
Ficana 3, 9.
Ficaria insula 3, 13.
Ficolenses po. 3, 9. 17.
Fidenates po. 3, 9. 17.
Fidentia op. 3, 3.
Fidentini po. 3, 20.
Firmanorum castellum 3, 18.
Firmum Iulium 3, 3.
Flamonienses po. 3, 23.
Flanaticus sinus *ib.*
Flanates 3, 25.
Flavia colonia a quo 5, 14.
Flaviobriga colonia 4, 34.
Flaviopolis colonia 4, 18.
Flavium opp. 3, 27.
Flavona op. 3, 25.
Flevum Rheni fluvii ostium 4, 29.
Florius fluvius 4, 34.
Fluentini po. 3, 8.
Flumina gemmifera quae 37, 77. mira plura 3, 9. aurum vehentia 30, 23. 32, 50. quare non refluant uti maria 2, 99. terram subeuntia 2, 106.
Focunates po. 3, 24.
Foederati Tarragenses po. 3, 4.
Foeminae tantum ubi regnant 6, 8.
Fontium multitudo ubi 4, 1.
Fons aquae regiae *ib.*
Fontes miri 2, 106.
Fons Iovis mirus *ib.*
Forath op. 6, 32.
Forentani populi 3, 9. 16. 23.
Foretii populi 3, 9.
Formiae op. *ib.* et 12.
Formio amnis 3, 22.
Foroaugustana civitas 3, 4. Foroappi po. 3, 5. Forobrentani po. 3, 19. Forocorneliensis ager 3, 20. Foroflaminienses po. 3, 19. Forofulvi op. 3, 7. Foroiulienses po. 3, 20. 23. Forosempronienses po. 3, 19. Foropopulienses 3, 9. Forovibiensium ager 3, 19. Foroclodii 3, 3. Foroneronienses po. 3, 5.
Fortunatae insulae 4, 36. 6, 37.
Forum Clodii op. 3, 20. Cornelii op. *ib.* Decii op. 3, 17. Iulii 3, 3. 5. Lucinii 3, 20. 21. Livii *ib.* novum 3, 17. Popilii 3, 20. Truentinorum *ib.* Voconii 3, 5. Vibii 3, 21. Romanum 3, 9.
Fossae insula 3, 13.
Fossaclodia op. 3, 20.
Fossiones port. Philistinus *ib.*
Fratuertium op. 3, 16.
Fregellani po. 3, 9.
Fregenae op. 3, 8.
Freginates po. 3, 9.
Frentana reg. 3, 16. Frento fl. *ib.*
Frisi po. 24, 92.
Frisiorum insulae 4, 92.
Frisiabonum insulae *ib.*
Frisiabones po. 4, 31.
Frusinates po. 6, 29.
Fucinus lacus 2, 106. 3, 16. 2, 47. 5, 1.
Fucentes po. 3, 17.
Fulginates po. 3, 19.
Fulsinates po. 3, 25.
Fundanus lacus 3, 9.
Fut fluvius 5, 1.

G.

Gabale promont. 5, 18.
Gabales po. 4, 33.
Gabe op. 5, 16.
Gabellus fluvius 3, 20.
Gabenos regio 5, 19.
Gabiensis agri mirum 2, 96.
Gabii po. 3, 9.
Gabri po. 2, 106.
Gadagalenses po. 6, 35.
Gadara op. 5, 16.
Gades oppidum a Tyriis conditum 5, 17. Gades navigandi terminus 2, 67. quantum ab urbe Romana distent 19, 1. quantum a Sardinia 3, 13. Gadis insula 4, 36. Gadium op. 2, 67. 5, 5.
Gadir vel Gadira insula 4, 36.
Gaditanus conventus 3, 3. Gaditana Iulia op. 5, 1. Gades insulae 3, 3. Gaditani freti longitudo latitudoque 3, praef. et 1. Gaditano freto Oceanum non ingredi terras 4, 27. Gadit. Oceanus qualis 2, 100. pisces quales 9, 4. 5.
Gagaude insula 6, 35.
Gage op. 5, 27.
Gagis fluvius 4, 36. 37.
Galanis op. 2, 93.
Galasa op. 5, 16.
Galata regio 8, 64.
Galata insula 3, 14. 5, 7.
Galatae terra qualis 35, 59.
Galatiae descript. 3, 13. 5, 42. 6, 2.
Galatiae Opalus 37, 22.
Galba Imperator quid in Narbonensi 3, 5.
Galilaea regio 5, 15.
Gallaecia regio 4, 34.
Galla op. 5, 5.
Gallas op. 6, 35.
Galleti populi 4, 32.
Galliani saltus 3, 20.
Galliae descriptio 4, 31. Togata ubi 3, 19. Lugdunensis 4, 32. Comata 4, 31. 11, 47. Galliae mensura 4, 31. terraemotu minime quatiuntur 2, 82. corallium 32, 11. plumbum 34, 48. 49. vitrum 36, 66. sal 31, 39 Oceani pisces maximi 9, 3. Oceanus 4, 33. ora ab Ancona incipit 3, 19. Gallicum mare ubi 2, 67. 101. 3, 10. 4, 33.
Gallus ager 3, 19.
Gallus fluvius, a quo Galli Cybeles sacerdotes dicti 5, 42. 35, 46.
Gallici maris insulae 3, 11.
Galli Gallatiam incoluerunt 5, 42.
Gallorum genera tria 4, 31.
Gallitae po. 3, 24.
Gallitalutae po. 6, 23.
Galmodecesis op. 6, 22.
Galoeci 3, 4.
Gamala op. 2, 93. 5, 15.
Gambrenes po. 6, 35.
Gamphasantes populi quales 5, 8.
Gandari po. 6, 18.
Gangaridum gens 6, 22.
Ganges flum. 6, 22. aurum fert 33, 21. gemmas 37, 77. Gangis fons ubi 7, 2. anguillae quales 8, 71. 9, 17. latitudo profunditasque 6, 22. ab Euphrate quantum distet 2, 112.
Gangre op. 6, 2.
Garama op. 5, 5.
Garamantes po. ubi 5, 4. 8. 6, 38. Garamantidis, quae et Sandastros 37, 27. Garamantum boves quales 8, 70. Garamantici carbunculi 37, 77.
Gardaei populi 4, 17.
Garganus mons 3, 16. 18.
Gargane portus 3, 16.
Gargaphie fons 4, 12.
Gargara mons, et op. 5, 32.
Garnae portus 3, 16.
Garode insula et op. 6, 35.
Garpheti po. 6, 32.
Garsauritis regio 6, 2.
Garumna fluvius 4, 31.
Gasani po. 6, 32.
Gaudae po. 4, 18.
Gaudos insula 4, 20.
Gaugamela op. 6, 30.
Gaulopes po. 6, 32.
Gaulos insula 3, 14. 5, 7.
Gaurani montes 3, 9.
Gaurare insula 6, 26.
Gaza op. 5, 14. 6, 32. 34.
Gazatae po. 5, 19.
Gazacena regio 6, 3.
Gazelum op. 6, 2.
Gaziura op. *ib.*
Gebanitae po. 6, 32.
Gebes fluvius 5, 40.
Gedranitae po. 6, 32.
Gedrosi populi 6, 23. 25. 39. 9, 2. 12, 18.
Gela op. Siciliae 31, 41.
Gelae po. 6, 18.
Gelas fluvius 3, 14.
Gelani po. *ib.*
Gelduba castellum 19, 28.
Gelon fons 31, 16.
Geloni po. 4, 26.
Gemellenses po. 3, 4.
Gemelli colles 3, 14.
Gendos fluvius 5, 43.
Genesaras lacus 5, 15.
Genetarum po. 6, 4.
Gensora op. 6, 35.
Genua op. 3, 3.
Genusini po. 3, 17.
Geoaris insula 4, 19.
Georgi po. 4, 26.
Geraestum promontorium 4, 21. 2, 23.
Geranea op. 4, 11.
Gerania 4, 8. 18.
Geretae po. 6, 23.
Gergithos op. 5, 32.
Germaniae descriptio 4, 28. Germ. aes 34, 2. miri fontes 31, 17. 19. sal 31, 39. succinum 37, 11 § 2. mare 4, 30. Germaniam septentrionalis oceanus contingit 2, 67. Scythiae contermina 8, 15. Germaniae mensura 4, 24. 28. gentes 4, 27. 28. legionum castra 4, 37. fons pestifer 25, 6. Germani Hispaniae po. 3, 4. Germani de genere Scytharum 4, 25. genera quinque 4, 28.
Germanicopolis op. 5, 40.
Gerontia insula 4, 23.
Gerra oppidum 6, 32.
Gerraicus sinus 6, 32.
Gerrhon quod Adipson 6, 33.
Gerrhus fluvius 4, 26.
Gerundenses po. 3, 5
Geryones 4, 34.
Gescliton locus 7, 2.
Gessoriacum littus 4, 30. 31.
Gessorienses po. 3, 5.
Gessus fluvius 5, 31.
Getae populi 4, 18. a Romanis Daci dicti 4, 25.
Gethone insula 4, 23. 5, 38.
Getta op. 5, 17.
Getuli po. 5, 1. Getulia Caesariensis 21, 44. Getulia regio 5, 4. 8, 19. Getulica purpura ubi 6, 36. 9, 60. 35, 26.
Gigarta op. 5, 17.
Gigartho fons 5, 37.
Giguri po. 3, 4.
Gindarenos op. 5, 19.
Gingla op. 5, 21. *l. Cingilla.*
Gissa insula 3, 25.
Glanis fluvius 3, 9.
Glanum op. 3, 5.
Glari po. 6, 32.
Glaucus fluvius 5, 29. 35. 6, 4.
Glessaria insula 4, 27. 30. 37, 11 § 2.
Glinditiones po. 3, 26.
Glissas op. 4, 12.
Gnebadaei Arabes 6, 33. *l. Gebad.*
Gnidi Veneris simulacrum nobilissimum 36, 4 § 7. pensile ambulacrum 36, 18 § 4. Gnidos oppidum 3, 30. 5, 29. 36. 6, 39.
Gnomonis consideratio 3, 9. 6, 39.
Gnossus op. 4, 20.
Goboea portus 6, 32.
Gogiarei po. 6, 23.
Golgi op. 5, 35.
Gomphi op. 4, 15.
Gonos op. 4, 18.
Gophnitica toparchia 5, 15.
Gophoa op. 6, 35.
Gora op. *ib.*
Goralus fons 6, 32.
Gorditanum promont. 3, 3
Gordiu come 5, 40.
Gordium op. 5, 42.
Gordyaei po. 6, 30.
Gordyaei montes 6, 12. 30.
Gordyniae op. 4, 17.
Gorgades insulae, ac Gorgonum domus, et earum historia 6, 35.
Gortyna 4, 20.
Grabei po. 3, 26.
Graccuritani po. 3, 4.
Graecae gentes in Cappadocia 6, 2. Graecae gentes tres tantum iure dicuntur in Asia *ib.*
Graeciae fabulositas ac litera-

rum claritas 4, 1. ubi Italiae propior 3, 16. Graecia unde dicta 4, 11. Gr. magna 3, 9.
Graeci plura Italiae loca tenuerunt 3, 10. in gloriam suam effusi 3, 6. Hispaniae incolae 4, 34. Graecorum mendacia portentosa 5, 1.
Graeciense mare quod 4, 18.
Graeciochantae po. 6, 30.
Graiae Alpium fauces 3, 21.
Gramen Parnasi quale 24, 118.
Granicus fl. 5, 33. 40.
Granis fluvius 6, 28.
Granucomatae tetrarchia 5, 19.
Graucasus et Caucasus idem mons 6, 19.
Graucomon 6, 35.
Gravii conventus 4, 34.
Graviscae op. 3, 8.
Gregari po. 6, 7.
Grumentini po. 3, 15.
Gryliosolius fluvius 5, 32.
Grynia op. *ib.*
Gugerni po. 4, 31. *l. Gub.*
Gunugi colonia 5, 1.
Guttalus fluvius 4, 28.
Guttones po. 4, 28. electrum habent 37, 11 § 1.
Gyaros insula 4, 23. 8, 17. 82.
Gygemoros mons 4, 18.
Gygeum stagnum 5, 30.
Gymnasiae insulae 3, 11.
Gymnetes po. 5, 8. 7, 2.
Gymnites po. 6, 35.
Gynaecocratumeni Amazonibus nubunt 6, 7.
Gynaecopolitis praefectura 5, 9.
Gyrei po. 6, 32.
Gyri mons 5, 5.
Gyrton op. 4, 16.
Gystate op. 6, 35.
Gytheates sinus 4, 8.
Gythium op. 6, 39.

H.

Habessus op. 5, 28.
Hadranitani po. 3, 14.
Hadrumetum op. 6, 39.
Haebudes insulae quot 4, 30.
Haemus mons 31, 30.
Halcyone op. 4, 13.
Halesini po. 3, 14.
Halesus fluvius 5, 31.
Haliacmon fl. 4, 17. *l. Aliac.*
Haliartus op. 31, 10.
Halicarna op. 4, 4.
Halicarnassus oppidum 5, 29. 36. 35, 49. 36, 6.
Halicyenses po. 3, 14.
Haliserne op. 5, 33.
Halizones po. 5, 40.
Halmyris lacus 4, 24.
Halone insula et op. 5, 38. 44.
Halonesos insula 5, 29. 6, 32.
Haloritae po. 4, 17. *l. Alor.*
Halos op. 4, 14.
Halydienses po. 5, 29.
Halys fluvius ubi 6, 2.
Halysarna op. 4, 3.
Halyzaea op. 4, 2.
Hamaxobii po. 4, 25.
Hamirei po. 6, 32.
Hammanientes po. 5, 5.
Hammaeum littus 6, 32.
Hammodara op. 6, 35.
Hammonis fons mirae naturae 2, 106. oraculum ubi 5, 5. 6, 35.
Hammonii po. 6, 32.
Harenarum insulae ubi 6, 23.
Harmastis op. 6, 11.
Harmatopolitae po. 5, 33.
Harmatotrophi populi 6, 18.
Harpasa op. 2, 99. 5, 30.
Harpasus fluvius 5, 30.
Hasbitae po. 5, 5.
Hassi Galliae populi 4, 31.
Hebata op. 6, 30.
Hebdomecontacometas op. 6, 35.
Hebrus fluvius 4 18. aurum fert 33, 21.
Hecatompylos oppidum 6, 17. 21. 29.
Hecubae tumulus 4, 18.
Hedui po. 4, 32. 17, 4.
Hedypnus amnis 6, 31.
Helbo insula 5, 35.
Helena insula 4, 20. 21, 33.
Helgas oppidum 5, 40.
Helia oppidum 3, 10. ei. corallium 32, 11.
Helice op. 4, 6.
Helicon mons 4, 12. 25, 21.
Helium Rheni ostium 4, 29.
Heliopolis op. 5, 18.
Heliopolitis praefectura 5, 9.
Helos locus 4, 7. 5, 31.
Hellas regio 4, 5. 11.
Hellas oppidum 4, 14.
Hellene insula 4, 20.
Helleni populi 4, 34.
Hellesponti descriptio 4, 18. 24. 43. 2, 92. ubi primum se concitet 5, 32. 40.
Hellespontii populi 6, 32. 7, 2.
Hellopes po. 4, 1.
Hellopiae aquae 4, 21.
Helmodenes po. 6, 32.
Heluorum gens 3, 5.
Helvetii po. 4, 31.
Helvinus fluvius 3, 18.
Hemasini po. 3, 26.
Hemerte insula 5, 39.
Hemesa op. 5, 27.
Hemiseni po. 5, 19.
Hemuatae po. 6, 32.
Henenses po. 3, 14.
Heneti populi, a quibus Veneti 6, 2. 37, 11 § 2.
Heniochi populi 6, 4. 5. 18. 12.
Heniochii montes 6, 10.
Heordeae op. 4, 17.
Hephaestii montes ardentes 2, 110. 5, 28.
Hephaestiades insulae 3, 14.
Hephaestium civitas 5, 28.
Heptaphonon locus cur dictus 36, 23.
Heptaporus fluvius 5, 33.
Heraclea op. 6, 18. aliquando Siris dicta 3, 15. Syriae op. 5, 18. Cariae 5, 29. 31. Ponti 21, 44. 16, 2. 89. Macedoniae 4, 17. Thraciae 4, 18. Galliae 3, 5. Graeciae 2, 22. 4, 17. Tauricae 4, 26. Cretae 4, 20. Sintica 4, 17.
Heracleum promontorium et flumen 6, 4. opp. 6, 5.
Heracleopolitis praefectura 5, 9. 36, 19 § 2.
Heracleotes tractus 5, 32.
Heracleoticus labyrint. 36, 19 § 1.
Heracleoticum Nili ostium 5, 11.
Heraclia Epiri op. 4, 2.
Heras Lutra insula 3, 13.
Heratia insula 4, 23.
Herbanum op. 3, 8.
Herbessenses po. 3, 14.
Herbitenses po. *ib.*
Herbulenses po. *ib.*
Herciniae sylvae magnitudo 16, 2. Herc. saltus 4, 25. 28. Herc. syl. mirae aves 10, 66. Herc. iugum 4, 28.
Herculanum op. 3, 9.
Herculis termini in Occid. 3, praef. H. columnae 2, 67. 112. 5, 1. 6, 39. H. in Hispania fuisse fabulosum 3, 3. H. petra 32, 8. patria 4, 8. lapidei campi in Gallia 3, 5. portus 3, 8. 10. insulae duae 3, 13. Hercules per Alpes 3, 21. 24. Herculis oppidum in Aegypto 5, 9. 11. arae, et finis usque in Indum fluvium 5, 1. 6, 18.
Hercuniates po. 3, 28.
Heraea op. 4, 11.
Hermandus fluvius 6, 25.
Hermesia op. 5, 31.
Herminei smaragdi 37, 57.
Hermione op. 4, 9. 28.
Hermisium op. 4, 26.
Hermonassa op. 6, 6.
Hermonius ager 4, 19.
Hermonthitis praefectura 5, 9.
Hermopolitis praefectura *ib.*
Hermus fluvius 5, 31.
Hermunduri po. 4, 28.
Hernicus ager 3, 9.
Herodium regio et op. 5, 15.
Heroopoliticus sinus 5, 12.
Heroum op. 6, 32. 33.
Herticei po. 6, 7.
Hesidrum fluvius 6, 21.
Hesperidum horti 5, 1. 5. 36, 24 § 8.
Hesperides insulae 6, 36.
Hesperionceras promontorium 6, 35. 56.
Hesperium promont. 5, 1.
Hesperiae po. 11, 14.
Hesperii po. 6, 35.
Hesperii montis campi noctu nitent 2, 110.
Hesperii Aethiopes 6, 35.
Hestiaea regio 31, 9.
Hetruria regio 3, 6. 8. 9.
Hetrusci 3, 8.
Hiberna Pannonica 4, 25.
Hibernia insula 4, 33.
Hiera insula 2, 89. 3, 14. 4, 23. 5, 39. semper ardens 2, 110. Hiera sycaminon op. 6, 35. Hiera op. 5, 39.
Hieromiaces fluvius 5, 16.
Hieras fluvius 5, 43.
Hierapytinna 4, 20.
Hierapolis oppidum *ib.* 5, 19. 21. 32, 8. Hierapolis Cretis 4, 20. Hierapolitae po. 5, 29. Hierapolenses 5, 33. Hierap. specus 2, 95.
Hiericus op. 5, 15.
Hierocepia insula 3, 14.
Hieromiacae po. 5, 16.
Hieronesos insula 3, 14.
Hieros fluvius 5, 32.
Hieros op. et flumen 6, 5.
Hierosolyma 5, 15. 6, 39.
Hillevionum gens 4, 28.
Himantopodes populi quales 5, 8.
Himera oppidum cum fluvio 3, 14.
Hiporeae po. 6, 35.
Hipparenum op. 6, 30.
Hippi op. 5, 31.
Hippini po. 5, 29.
Hippus mons 5, 43.
Hippium Argos op. 3, 16.
Hippo Diarytus, vel Dilutus 5, 3. 6, 39. Hippo Caucasiarum 3, 3. Hispaniae *ib.* Italiae 3, 10. Iudaeae 5, 15. Regius 5, 2. 6, 39. Themiscyrae 6, 4.
Hippocrene fons 4, 12.
Hippon Dion op. 5, 16.
Hipponensis sinus 5, 3.
Hipponnesos insula 5, 36.
Hippopodum insula 4, 27.
Hippos fluvius 6, 4.
Hippuris insula 4, 23.
Hippurus portus 6, 24.
Hippurissusa insula 4, 23.
Hirienses po. 5, 25.
Hirminium fluvius 3, 14.
Hirpiae po. 7, 2.
Hirpini po. 3, 16. specus mirus 2, 94.
Hispalis colonia 3, 3. 4. Hisp. promontorium 6, 34. Hispali mirus puteus 2, 100.
Hispaniae descriptio et nomina 3, 1. 4, 35. citerioris descr. 4, 34. Hisp. quae gentes habitarint 3, 3. a Graecis habitata 4, 34. metalli omnis ferax *ib.* auri fertilis 33, 21. argenti *ib.* H. minium 33, 32. plumbum 34, 49. purpurissum 35, 28. parietes ex terra 35, 49. alumen 35, 52. magnes 36, 25. venti 2, 48. vitrum 36, 66.
Hispanarum gentium numerus 3, 4.
Hispanum mare ubi 3, 10.
Hispanense Rhodani os 3, 5.
Hispellum op. 3, 19.
Histi populi 6, 22.
Histonium op. 3, 17.
Holmia op. 5, 22.
Holophyxos 4, 17. *l. Oloph.*
Holopyxos 4, 20.
Homeri sepulcrum 4, 23.
Homines sacri ab hominibus illaesi ubi 6, 14.
Homolium op. 4, 16.
Homona op. 5, 24.
Homonadum gens 5, 23.
Horatae po. 6, 23.
Horisius fluvius 5, 40.
Hormenium op. 4, 16.
Hortanum op. 3, 8.
Hortenses populi alii 3, 19.
Hostilia vicus iuxta Padum, et ibi mirum de apibus 21, 43.
Humana carne vescentes 6, 20.
Hyampolis op. 4, 12.
Hyantes po. *ib.*
Hybanda insula 2, 91.
Hyblae oppidi mel 11, 13.
Hyblenses po. 3, 14.
Hydaspes fluvius 6, 21. 23.
Hyda op. 5, 29.
Hydissenses po. *ib.*
Hydras locus 6, 26.
Hydrelitae po. 5, 29.
Hydreuma 6, 26.
Hydruntum op. 3, 16.
Hydrussa insula 4, 20. 22.
Hyi po. 6, 31.
Hylae op. 4, 12.
Hylas fluvius 5, 40.
Hylatae po. 5, 19.
Hylea regio 4, 26.
Hyleum mare *ib.*
Hyllis regio 3, 26.
Hyllum op. 5, 31.
Hymani po. 3, 25.
Hymettus mons 4, 11. 35, 49. mel quale 11, 13.
Hymos insula 5, 36.
Hynidi po. 5, 29.
Hypaepeni po. 5, 31.
Hypalus, id est Favonius 6, 26.
Hypanis fluv. 4, 26. 31, 31. 11, 43.
Hypasis fluvius 2, 75. 6, 21. 23.
Hypaton op. 6, 35.
Hypea insula 4, 23.
Hyperborei populi ubi 4, 26. 6, 20.
Hypere insula 4, 23.
Hyperia fons 4, 15.
Hyperis fluvius 6, 26.
Hypobarus fluvius 37, 11 § 1.
Hypsa amnis 3, 14.
Hypsaliti po. 4, 18.
Hypsizorus mons 4, 17.
Hyrcanus mons 5, 27. Hyrcani po. 6, 15. 18. 29. Hyrcanum mare 5, 27. 6, 5. 14. 15. Hyrcani Ioniae po. 5, 31.
Hyreseon op. 4, 12.
Hyrie op. *ib.*
Hyrie insula 4, 19.
Hyrini po. 3, 16.
Hyrmine locus 4, 6.
Hyrri po. 4, 27.
Hysiae op. 4, 6.
Hytanis fluvius 6, 26.

I.

Iader insula 3, 30
Iadera colonia 3, 25. 26.
Iadoni po. 4, 34.
Ialysus op. 5, 36.
Iamneae oppida 5, 14.
Iamno op. 3, 11.
Ianiculum op. 3, 9.
Iapydum regio 3, 22. 23. 25. 27.
Iapygia Acra promont. 3, 16. Iapyx op. et regio *ib.*
Iasi po. 3, 28.
Iasius sinus 5, 29. 31.
Iason in Italia 3, 9.
Iasonium fluvius 6, 4.
Iasos fluvius 3, 28.
Iasus op. 5, 29.
Iatii po. 6, 18.
Iaxartes fluvius 6, 15 sq.
Iazyges po. 4, 25.
Iberia et Hispania eadem 3, 4.

37, 11 § 1. Iberia 6, 4. 11. Iberiae foeniculum optimum 20, 95. Ibericum mare 3, 10. fontes 4,34. Iberi in Hispania 3, 3.
Iberum gens 6, 11.
Iberus fluvius 3, 4. 6, 11.
Ibettes fluvius 5, 37.
Icarium mare 4, 20. 24. Ic. mons 4, 11. Icaros insula 4, 20. 5, 37. Icarus fluvius 6, 19. Icarusa fluvius 6, 5.
Icatalae po. 6, 7.
Ichanenses po. 3, 14.
Ichara insula 6, 32.
Ichnae op. 4, 17.
Ichnusa insula, id est Sardinia 3, 13.
Ichthyoessa insula 4, 23.
Ichthyophagi po. 2, 27. 6, 32. 34. 15, 7.
Ichthys promontorium 4, 6.
Iconium op. 5, 22. 41.
Icosion op. 5, 1.
Icositani po. 3, 4.
Ictimulorum aurifodinae 33, 21.
Ida mons Troadis 2, 8. 5, 32.
Idae magnes 36, 25.
Idaei Dactyli po. 7, 57.
Idaeus Cretae mons 4, 20.
Idalium op. 5, 35.
Idomenenses po. 4, 17.
Idubeda fluvius 3, 4.
Idumaea reg. Syriae pars 5, 13. Id. descriptio 5, 14. 15. 6, 39.
Iebba op. 5, 17.
Ietenses po. 3, 14.
Ieterus fluvius 3, 29.
Igilgili op. 5, 1.
Iguini po. 3, 19.
Ilerdenses po. 3, 4.
Ilergaonum regio *ib.*
Ilergetum regio *ib.*
Iletia insula 5, 38.
Iletia op. 4, 15.
Iliberi op. 3, 3. 5.
Ilienses po. 3, 13.
Ilionenses po. 3, 9.
Ilipa op. 3, 3.
Ilissus 4, 11. 23.
Ilium 5, 33. 2, 87.
Illiberis op. 3, 5.
Illici 3, 4.
Illisanite op. 6, 32.
Illiturgi op. 3, 3.
Illurco op. *ib.*
Illuro op. 3, 4.
Illyrici descriptio 3, 25. 28. 29. Illyrii mirus fons 2, 106. Illyris insula 5,35. Illyris regio 7,2.
Ilorcitani po. 3, 4.
Ilorci 3, 3.
Ilumberitani po. 3, 4. *l. Lumb.*
Ilva insula 3, 12. 34, 41.
Imacarenses po. 3, 14.
Imaduchi po. 6, 7.
Imaus mons 5, 26. 6, 21. 39.
Imbarus mons 5, 23.
Imbrasus fluvius 5, 37.
Imbros insula 4, 23.
Imityris fl. 6, 7.
Inachus fluvius 4, 9.
Inachium op. *ib.*
Inarime insula 3, 12.
India tertia mundi pars 6, 21. neque aes, neque plumbum habet, sed haec gemmis permutat 34, 49. terrarum omnium maxime gemmifera 37, 17. Indiae margaritae 36, 9. fons mirificus 31, 13. opalos gemmas habet 37, 22. carbunculi 37, 25. purpurissum 35, 25. alabastrites 36, 12. metalla 6, 22. 23. emporia 6, 23. in Aegyptum navigatio 6, 26. crystallus 37, 9. 10. in occidentem navigatio an possibilis sit 6, 34. succinum 31, 21.
Indi fluvii descriptio 6, 23. 99.
Indi elephantes quales 6, 22.
Indico mari sub eodem sidere in Caspium navigatur 2, 67.
Indicus oceanus 6, 14.
Indorum vetustas 6, 21. varia exercitia 6, 22. color qualis *ib.* vinum 6, 32.
Indigetes po. 3, 4.
Industria op. 3, 7. 20.
Ingaevonum gens 4, 28.
Ingaunum op. 3, 7.
Inferum mare quod 3, 6. 10.
Inopus fons 2, 106.
Insanus lacus Troglodytarum 31, 15.
Insubres po. 3, 21. 22.
Insulae fortunatae 6, 37.
Insularum Europae descriptio 4, 18. fluitantes semper 2, 96. rotundissima 4, 23. Insula Solis 6, 24. 26. Insulae ante Asiam 5, 34. plures odoriferae 6, 32. inferi maris 3, 10. Insulae enatae sponte 2, 88. 4, 23. Insulae Ponti 4, 26. Gallici oceani 4, 29. Africae 5, 7. continenti adiunctae 2, 91. plures Aethiopici maris 6, 36. harenarum ubi 6, 23.
Intemelium op. 3, 7.
Interamna op. 3, 19. oppidani quater foenum secant anno 18, 67 § 5. Interamnates po. 3, 9. 17. 19.
Interannienses po. 4, 35.
Intercatienses po. 3, 4.
Iol op. 5, 1.
Iolcos op. 4, 16.
Iomanes fluvius 6, 21. 22. 23.
Ionici po. in Cappadocia 6, 2.
Ionia regio 5, 29. insulae 5, 37. mare 4, 18. 3, 14. insulae 3, 30.
Ioppe oppidum antiquissimum 2, 13. Ioppica Iudaeae toparchia *ib.* Ioppe oppidum et insula 5, 34. 6, 39.
Iordanis fluvius 5, 15.
Ios insula 4, 23.
Iovis fons 2, 106.
Iovis Dodonaei templum ubi 4, 2. fons mirus 2, 106. Olympii delubrum 4, 6. Lycaei delubrum *ib.* Hammonis fons mirae naturae 2, 106. Cessii templum 4, 19. 5, 14. Beli templum 6, 30. lucus Indigetis 3, 9. oppidum in Aegypto 5, 11.
Ipasturgi op. 3, 3.
Iramine op. 3, 23.
Iria op. 3, 8.
Irinae insulae 4, 19.
Iris fluvius 6, 3. 4.
Irrhesia 4, 23.
Isara fluvius 3, 5.
Isarci po. 3, 24.
Isari po. 6, 21.
Isaurica gens 5, 23.
Iscia insula 3, 13.
Iseum Caesareae 5, 10.
Isidis op. 5, 11.
Isidis portus 6, 34.
Ismaron op. 4, 18.
Ismenus fluvius 4, 12.
Ispalenses po. 3, 4.
Issa insula 3, 25.
Issatis op. 6, 17. 29.
Issi po. 6, 7.
Issicus sinus 2, 112. 5, 22. 6, 2.
Issos op. 5, 22. 6, 39.
Istaevones po. 4, 28.
Isthmos Thraciae 4, 18. Isthmi fauces 4, 17. Peloponnesi 4, 5. 2. 55. Neptuni delubrum habet 4, 9.
Istri po. 3, 6.
Istriae regionis descriptio 3, 23. unde dicta 3, 22. lana 8, 73.
Istri fluvii ortus, cursus, magnitudo 4, 24. fines 3, 4. ostium quantum ad os Ponti distet 3, 20. quantum a Byzantio distet 4, 24. in Adriaticum non influit 3, 22.
Istropolis op. 4, 18. 24.
Istrorum agri 3, 30.
Isueli po. 6, 35.
Isura insula 6, 32.
Italiae descriptio 3, 6. 24. 4, 37. Italiae labyrinthus 36, 19 § 4. Italia Transpadana 3, 21. Italia crebra habet fulmina 2, 51. Italiae vitrum 36, 66. Italia in undecim regiones divisa 3, 6. Italia quae habeat 3, 6. Italia metallorum fertilis 3, 24. 33, 21. insulae plures 3, 12. finis ubi 3, 20. 22. 23. quae sidera non cernat 2, 71. dies horarum quindecim 2, 72.
Italica oppida 3, 3.
Itanum promont. 4, 20.
Itani po. 3, 4.
Ithaca insula 4, 19.
Ithacesiae Ulyssi specula 3, 13.
Ithome op. 4, 7.
Itucci po. 3, 3.
Ituraei populi 5, 19.
Iubae regis regia 5, 1.
Iudaea Syriae pars 5, 13. 15. bitumen 35, 51. Iudaea Peraea quae 5, 15. Iudaeae toparchiae decem *ib.*
Iulia Norici op. 3, 27. Iulia Fidentia, Virtus, Claritas, Fama, Concordia, Contributa 3, 3. Constantia 2, 23. 3, 3. 4. Restituta 3, 3. Apta 3, 5. Castra, Felicitas, Liberalitas 4,35. Gaditana 4, 36. Traducta 5, 1. Campestris *ib.* Felix 5, 17. Pietas 3, 23.
Iuliani po. 3, 4.
Iulias Iudaeae op. 5, 15.
Iulienses po. 3, 3. 4. 23. 5, 29.
Iulii Octavianorum colonia 3, 5.
Iulii Genius op. 3, 3.
Iuliobrica op. 3, 4.
Iuliobrigensium portus 4, 34.
Iuliopolis op. 5, 40. 43.
Iuliopolis ab Alexandria distantia 6, 26.
Iulis op. 4, 20.
Iulium Hispaniae op. 3, 3. Iulium Praesidium 4, 35. Castrum 3, 3.
Iunonia 6, 37.
Iunonis promontorium 3, 3. Iu. Argivae templum 3, 9. insulae 4, 36. Laciniae ara 2, 111.
Iura mons 3, 5. 4, 34. optimas abietes gignit 16, 76 § 1.
Izgi po. 6, 21.

L.

Labadanis insula 6, 32.
Labeates po. 3, 26.
Labecia op. 6, 32.
Labicanus ager 3, 9.
Laboriae pars Campaniae 18, 29 § 1.
Laborini campi 3, 9. 17, 3.
Labyrinthus Aegyptius 5, 11. 36, 19.
Lacedaemonium marmor quale 36, 11.
Lacedaemon terrae motu corruit 2, 81.
Lacedaemoniis doci imperii amissionem minantur 2, 26.
Lacetani po. 3, 4.
Laci op. 3, 3.
Lacinium promont. 6, 21. 3, 15. 16.
Lacinienses po. 3, 25.
Lacippo op. 3, 3.
Lacobricenses po. 3, 4.
Laconia 5, 10. 6, 39.
Laconica purpura 9, 60. 35, 5.
Laconici smaragdi 37, 59.
Laconicum op. 3, 3.
Laconicum Hispaniae flumen 3, 3.
Laconicus ager 4, 8.
Laconimurgi op. *ib.*
Lacus quare non refluant uti maria 2, 99. Lacuum miracula 2, 106. lacus salis plurimi ubi 31,39. septingentos fecit Agrippa 36, 24 § 9. lacus Acherusiae 4, 1. Cutiliae 3, 17. Sertussae 31,15. Vadimonis 2,96. Asphaltides 2, 106. Benacus *ib.* Fucinus *ib.* 3, 17. 31, 24. Larius 2, 106, 3, 23. Lemanus 2, 106. 3, 5. Manduriae 2, 106. Mincius *ib.* 3, 23. Sevinus *ib.* Synnaus *ib.* Thrasimenus 2, 111, Verbanus 2, 61. 3, 23. Velinus 2, 62. 106. Salis 31, 39. Tarquiniensis 2, 96. Avernus 3, 9. Fundanus *ib.* Lucrinus *ib.* 36, 24 § 3. Buges 4, 7. Eupilis 3, 23. Halmyris 4, 24. Lernae 4, 9. Lycomedis 5, 4. Mandalus 6, 31. Maraeotis 2, 54. 59. Moeridis 5, 9. 11. Nilidis 5, 10. Pantanus 3,16. Pandosia 4, 2. Rubrensis 3,5. Regillus 33,11. Syrbonis 5, 14. Taurorum 4, 26. Cludorius 31, 13. Alphion 31,8. Cocanicus 31,39. Massaesylum 5, 10. Medorum 31, 18. Monoleus 6, 34. Oxus 6, 18. Tarentinus 31, 39. Thospites 6, 31.
Lade insula 5, 37.
Ladon fluvius 4, 10.
Laeana insula 6, 32. *l. Aelana.*
Laestrygonum sedes ubi 3 7,2
Laestrygonii campi 3, 14.
Lagia insula 4, 22.
Lagnus sinus 4, 27.
Lagnos fluvius 6, 7.
Lagusa insula 5, 35.
Lagussae insulae 5, 39.
Lalasis op. 5, 23.
Laletani po. 3, 4.
Lambrus fluvius 3, 20. 23.
Lamia op. 4, 12.
Lamiae insulae 5, 38.
Lamiani horti 35, 33.
Laminitanus ager 3, 2. 4.
Lampe op. 4, 10.
Lampeus mons *ib.*
Lamponia insula 4, 23.
Lampsacus op. 4, 18. 5, 40.
Lampsemandus insula 5, 36.
Lancienses po. 3, 4. 4, 35.
Lanise insula 4, 23.
Lanos promont. et flumen 6, 20.
Lanuenses po. 3, 17.
Lanuvii oppidi picturae 35, 36 § 17.
Laodicea oppidum 5, 18. 29. 6, 29. 7, 1. 8, 78.
Laodiceni po. 5, 19.
Lapethos op. 5, 35.
Lapidei campi in Gallia 3, 5.
Lapitharum sedes ubi 4, 15.
Lapsias fluvius 5, 43.
Larendani po. 6, 32.
Larine fons 4, 11.
Larinum op. 3, 16.
Larissa Arabiae 6, 32.
Larissa 4, 15. 5, 32. 9, 48.
Larissaei 5, 19.
Larius lacus 2, 106. 3, 23. 9, 48. 10, 60.
Larnenses po. 3, 4.
Larnum fluvius *ib.*
Larnos insula 4, 23.
Larymna op. 4, 12. 5, 29.
Lasia insula 4, 19. 22. 5, 35, 39.
Lasos op. 4, 20.
Lastigi po. 3, 3.
Late insula 5, 37.
Latera stagnum 9, 20.
Latinienses po. 3, 9.
Latinus ager *ib.*
Latium 3, 6. 9. 17.
Latmus mons 5, 31. 6, 35.
Latopolitis praefectura 5, 9.
Latovici po. 3, 28.
Latris insula 4, 27.
Laud fluvius 5, 1.
Laurentum op. 3, 9.
Laus fluvius et op. 3, 13.
Laus Pompeia op. 3, 21. Ilipula 3, 3.
Lavinii po. 3, 9.
Lazi po. 6, 4.
Lea insula 4, 23.
Lea op. 6, 35.
Lebade op. 5, 31.
Lebadea op. 4, 12.

Lebadia op. 9, 6.
Lebedos op. 5, 31.
Lebena op. 4, 20.
Lebinthus insula 5, 3.
Lebuni populi ignominiosa appellatio 3, 4.
Lechaeum op. 4, 10.
Lecheae locus 4, 5. 6.
Lecton promontorium 5, 32. 41.
Legionum Germ. castra 4, 37.
Lelantus fluvius 4, 21.
Lelegeis op. 5, 31.
Leleges po. 4, 9. 5, 33.
Lemanus lacus 2, 106. 3, 5.
Lemnos insula 4, 23. 35, 14.
Lemni labyrinthus 5, 1.
Lemovices po. 4, 33.
Leonicenses po. 3, 4.
Leontini po. 3, 14.
Leontini Siciliae campi fertilissimi 18, 35.
Leontopolis op. 5, 9. 11.
Leontos op. 5, 17.
Leoomne mons 4, 17.
Lepethymnus mons 5, 39.
Lepidi Regium 3, 20.
Lepontii po. 3, 24.
Lepria insula 5, 38.
Lepreos op. 4, 10.
Leprion op. 4, 6.
Lepsia insula 5, 36.
Lepteacra promont. 6, 35.
Leptis op. 5, 4. 17.
Lerina insula 3, 11.
Lerne lacus 9, 9.
Lero insula 3, 11.
Leros insula 4, 22. 5, 36.
Lesbos insula 5, 38. 39.
Lesbium marmor 36, 5.
Letandros insula 4, 23.
Lete op. 4, 17.
Lethon fluvius 5, 5.
Letoia op. 4, 19.
Leucadia 4, 19.
Leucadium littus 4, 2.
Leucadia peninsula *ib.*
Leucadii po. 5, 19.
Leucaethiopes po. 5, 8.
Leucas ins. 2, 94. opp. 4, 2.
Leucasia insula 3, 13.
Leucates promont. 4, 2.
Leuce ins. 4,20. 27. prom.et opp. 5, 31.
Leuci po. 4, 31.
Leucogaei colles 8, 44 § 1. 31, 8. 35, 50.
Leucolla insula 5, 35. 37, 10.
Leucolla promontorium 5, 26.
Leucolithi po. 5, 25.
Leucopetra promontorium 3, 6, 10.
Leucophrys insula 5, 39.
Leucosia insula 2, 90.
Leucosyri po. ubi 6, 30.
Leucopolis op. 5, 29.
Leucothea op. 5, 11.
Leucothea insula 3, 13.
Leucothea fons 5, 37.
Leuctra op. 4, 8.
Leui po. 3, 21.
Leuni po. 4, 34.
Leupas portus 6, 33.
Leuphitorga op. 6, 35.
Lexianae po. 6, 32.
Lexovii po. 4, 32.
Libani montis descrip. 5, 17. 6, 32.
Libarna op. 3, 7.
Liberi patria 4, 12.
Liberalitas Iulia 4, 35. v.Ebora.
Liberini po. 3, 3. v. Iliberi.
Libethra fons 4, 16.
Libisona op. 3, 4.
Libistos op. 4, 18.
Liburni in Italia 3, 6. 18.
Liburnia regio 3,6. 23. 26. 8, 79.
Liburni po. 3, 25.
Liburnicae insulae 3, 30.
Libya et Africa eadem 4, 37.
LibyaeMaraeotis descriptio5,6.
Libyaegyptii po. 5, 8.
Libyca Rhodani ora 3, 5.
Libycum mare 4, 37.
Libyci po. 3, 21.
Libyphoenices qui 5, 3.
Libysonis turris 3, 13.
Libyssa op. 5, 43.
Licates po. 3, 24.
Lichades insulae 4, 20.
Licheni po. 6, 32.
Licinii forum oppidum 3,20. 21.
Ligaunorum regio 3, 5.
Ligeris fluvius 4, 32.
Ligures Apuliae po. 3, 16. 24.
Ligurum finis 3, 6. 20. 9.
Ligustica ora 3, 7.
Ligusticum mare 3, 10. 24.
Lilaea op. 4, 4.
Lilaeus fluvius 5, 43,
Lilybaeum promontorium 3, 14. 2, 99. 6, 39.
Lilybaeum op. 2, 112.
Limaea fluvius 4, 35.
Limera op. 4, 9.
Limia fluvius 4, 34.
Limyra fluvius 5, 28. 31, 18.
Lindus op. 5, 36.
Lingones po. 4, 31.
Linitima op. 6, 35.
Linus fons 31, 7.
Lipara insula unde dicta 3, 14.
Liparae lumen 35, 52.
Lipareorum insulae 3, 14.
Liparis fluvius 5, 22.
Liparus rex quando 3, 14.
Liquentia fluvius 3, 22.
Liria fluvius 3, 5.
Liris fluvius 2, 106. 3, 9.
Lissa op. 5, 1. ins. 3, 27.
Lissum op. 3, 26.
Liternum op. 3, 9. 14, 5.
Livii forum 3, 20.
Liviopolis op. 6, 4.
Lixos colonia 5, 1.
Lixos fl. 5, 1.
Locri op. 2, 98. 3, 10. 7, 48.
Locri Graeciae po. 4, 1. 9.
Locri Italiae fons 3, 10.
Locris nullo non die apparet arcus 2, 62.
Longopori po. 6, 35.
Longulani po. 3, 9.
Lopadusa insula 3, 14. 5, 7.
Lopsi po. 3, 25.
Lopsica op. *ib.*
Loreni po. 5, 30.
Loryma locus 5, 29.
Lotophagites insulae 5, 7.
Lotophagorum ora 5, 4.
Lubienorum gens 6, 11.
Luca colonia 3, 8.
Lucaniae cultores 3, 10.
Lucanus ager 3, 10. 15. 16. littus 3, 6. Lucani a quo subacti 3, 16. a Samnitibus orti 3, 10.
Lucensis conventus Hispaniae 3, 4. 17. 4, 34.
Lucentum op 3, 4.
Luceria op. 3, 16.
Lucrinus lacus 3, 9. 36, 4 § 5.
Lucus Augusti op. 3, 5. Feroniae 3, 8. Iovis Indigetis 3, 9.
Lugdunensium littus 9, 4.
Lugdunensis et Celtica regio eadem 4, 31.
Lugdunensis Gallia *ib.* 4, 32.
Lugdunum colonia *ib.*
Luna oppidum, et eius portus 3, 8. habet vina nobilia 14, 8 § 5. Lunense marmor 36, 4 § 2. 8.
Lupia op. 3, 16.
Lusitaniae descriptio 4, 35. 3,2. 3. mensura 4, 34. auri fertilis 33, 21. plumbum 34, 47. crystallus 37, 9.
Lusi fons Arcad. 31, 10.
Lutevani po. 3, 5.
Luxia fluvius 3, 3.
Lycabettus mons 4, 11.
Lycaones po. 5, 29.
Lycaonia regio 5, 25. 42. 7, 1.
Lycaoniae tetrarchia 5, 29. 42.
Lycastus oppidum 4, 20. 6, 3.
Lyceus mons 4, 10.
Lycei Iovis delubrum *ib.*
Lycide op. 5, 33.
Lyciae descriptio 5, 27. 28. Lyciae creta 35, 57. mira saxa 36, 27. post terrae motum serenitas 2, 98. maris insulae 5, 35. mare 5, 27.
Lycomedis lacus 5, 4.
Lycon op. 5, 11.
Lycopolitis praefectura 5, 9.
Lycos fluvius 5, 17. 20. 31, 14. 2, 106. 5, 22. 29. 31. 40. 6, 3. 30.
Lyctus op. 4, 20.
Lydda op. 5, 15.
Lydiae descriptio 5, 30.
Lydorum dux Marsyas oppid. condidit in Italia 3, 17.
Lygdanum op. 5, 33.
Lygos op. 4, 18.
Lymphorta op. 6, 25.
Lyncestae po. 4, 17.
Lyncestis mira aqua 2, 106.
Lyrnesus op. 5, 27. 32.
Lyrnesos ins. 5, 39.
Lyssa Bacchantium 3, 3.
Lysias op. 5, 29.
Lysimachia op. 4, 18. 5, 32.
Lystreni po. 5, 42.
Lytarmis promont. 6, 14.

M.

Macae po. 5, 5. 6, 27. 32.
Macaria insula 5, 35, 39.
Macaron, id est Creta insula 4, 20.
Maccocalinge op. 6, 21.
Macedoniae descriptio 3, 26. 4, 17. Macedoniae magnes 36,25.
Macedones Caueni 5,30. Hircani 5, 31. Paemaneni 5, 32. Ioniae po. 5, 30. 32. in Mesopotamia 6, 30. Macedonum regum sepulcra 4, 17. portus 6, 28.
Macestos fluvius 5, 40.
Machaerus arx 5, 15.
Machia insula 4, 23.
Machlyae Androgyni populi 7, 2.
Machorbe portus 6, 32.
Maci po. 6, 25.
Macistum op. 4, 10.
Macistus mons 5, 31.
Macomades po. 5, 3.
Macra fluvius 3, 8.
Macra insula 4, 21. 4.
Macrales po. 3, 9.
Macria insula 5, 35.
Macris, id est Euboea ins. 4, 21.
Macris insula 2, 90. 4, 23, 5, 35.
Macrobii Macedoniae 4, 17. Africae 6, 35. Macrobiorum aetas 7, 2.
Macrocephali po. 6, 4.
Macrocremnii montes 4, 26.
Macron Tichos, quod Bisanthe oppidum 4, 18.
Macrones po. 6, 4. 11.
Macum op. 6, 35.
Macurebi op. 5, 1.
Maeander fluvius 5, 29. sq. ei. mirum 2, 85.
Maeandria op. 4, 1.
Maeandropolis op. 5, 29.
Maedi po. 4, 18.
Maenalus mons 4, 10.
Macones iuxta Tanaim 6, 7.
Maeoniae descriptio 5, 30.
Maeotae po. 4, 26.
Maeotis palus *ib.* 6, 5. 2, 67. 4, 26. 7, 27. oceani sinus 2, 67.
Maeotici po. 6, 7.
Magaea fons 3, 14.
Magarsos op. 5, 22.
Magase op. 6, 35.
Magelli po. 3, 7.
Magellini po. 3, 14.
Magi po. 6, 29.
Magna Graecia 3, 15.
Magnesia insula 2, 93.
Magnesia Ioniae op. 5, 31.
Magnesiae magnes 36, 25.
Magnesiae descriptio 4, 16.
Magnetes po. 5, 31.
Magnopolis op. 6, 3.
Magnum promont. 4, 35.
Magnus portus 5, 1.
Mago op. 3, 11.
Magoa op. 6, 31.
Magog op. 5, 19.
Magora op. 6, 35.
Magoras sive Macras fl. 5, 17.
Magusa op. 6, 35.
Magusum op. 6, 32.
Malacha fluvius et op. 3, 3. 5, 1.
Malchu insula 6, 34.
Malea promontorium 4, 10. 19. 6, 39.
Maleus Indiae mons 2, 75. 6, 22.
Maleventum op. 3, 16.
Maliacus sinus 4, 12.
Maliande regio 5, 40.
Malli po. 5, 22. 6, 21.
Mallos op. 5, 22. 6, 35.
Mallus mons 6, 21.
Maltecorae po. 6, 23.
Malthace insula 4, 19.
Maluana portus 5, 1. 6, 35.
Mama op. *ib.*
Mamblia *ib.*
Mamertini po. 3, 14. vina 14, 8 § 4.
Mammisea tetrarchia 5, 19.
Mamuda op. 6, 35.
Manais fluvius 6, 25.
Manates po. 3, 9.
Mandacadeni po. 5, 32.
Mandalum lacus 6, 34.
Mandarei po. 6, 7.
Mandei po. 6, 21.
Mandorum gens 7, 2.
Mandragaeum flumen 6, 19.
Mandrum fluvius 6, 18.
Manduria op. 2, 106.
Mania op. 6, 29.
Manteium, id est oraculum 5, 31. 6, 4.
Mantinea op. 4, 9. 10.
Mantua op. 3, 23.
Maraces op. 4, 3.
Marane op. 6, 32.
Marathe insula 4, 19.
Marathesium op. 5, 31.
Marathon campus 4, 11.
Marathos op. 5, 17.
Marathussa insula 5, 38.
Marathusa op. 4, 20.
Maratiani po. 6, 18.
Marchadae po. 6, 33.
Marchubii po. 5, 4.
Mardani po. 6, 30.
Mardi po. 6, 18. 31.
Mare unde terras ingrediatur 4, 27.
Mare congelatum 4, 27. 30.
Mare mortuum ubi 4, 27.
Mare rubrum quare 6, 28.
Mareotae po. 5, 6.
Mareotis lacus insulae ¡ures 5, 11.
Mareotis Lybiae descript. 5, 6. 9. sq.
Mareu insula 6, 34.
Margiana regio 6, 18.
Margis fluvius 3, 29.
Margo fluvius 6, 18.
Mariaba oppidum 6, 21. 32.
Mariammitani po. 5, 19.
Mariana colonia 3, 12.
Mariani po. 6, 29.
Marici po. 3, 21.
Marigeri po. 6, 35.
Maris rubri oleae 2, 106.
Maris mediterranei descriptio 3, 10.
Maris rapacitas insatiabilis 5, 44. in terras ingressus 6, 1. Maria cur terram ingressa *prol.* 3. Maria unde terram intrent 3, 10. Marium denominatio *ib.*
Maris rubri sinuum nomina 5, 12.
Maris rubri ad Nilum fossa 6,33
Marium op. 5, 35.
Marma op. 6, 21.
Marmarides populi 5, 5. 6.

Marmor Hispanicum 3, 4. Chium 5, 38. Cizicenum 6, 23.
Maron op. 3, 14.
Marohae po. 6, 23.
Maronea op. 4, 18.
Marsatiorum oppidum 4, 29.
Marsi 3, 16. 17. 7, 1. 25, 5.
Marsyas fluvius 5, 19. 21. 27. 31, 13.
Marsyae et Apollinis certamen ubi 5, 29.
Martis area sacra 6, 13.
Marucaei 6, 18.
Marucini agri portentum 2, 85.
Marucini po. 3, 17.
Maruvii po. *ib.*
Maryandini sinus 6, 1.
Masada castellum 5, 15.
Masatat fluvius 5, 1.
Masati po. *ib.*
Masei po. 6, 30.
Massagetae po. 6, 19.
Massala op. 6, 32.
Massalioticum Rhodani os 3, 5.
Massaesylorum gens 5, 1. 4. 10.
Massiae lateres quales 4, 35.
Massice vicus 5, 21.
Massici montes 3, 9.
Massilia ora 3, 5.
Massilia 3, 23.
Massycites mons 5, 28.
Massyli po 5, 31.
Mastaurenses po. 5, 31.
Mastusia promont. 4, 18.
Mastusia mons 4, 23. 5, 31.
Mastya op. 6, 2.
Masuae po. 6, 23.
Matelgae op. 5, 5.
Mateolani po. 3, 16.
Mathathaei po. 6, 32.
Mathitae po. 6, 35
Matiani po. 6, 18.
Matini po. 3, 16.
Matium op. 4, 20. 6, 4.
Mattiaci fontes 31, 17.
Mauis op. 5, 8.
Mauitania reg. 3, 4.
Mauma op. 6, 35.
Mauri po. bellis attenuati 5, 1.
Mauritaniae descriptio 5, 1. 6. 35. margaritae 7, 10. insulae 6, 35.
Maurusii po. 5, 1.
Maxala op. 5, 5.
Maxula colonia 5, 3.
Mazaca oppidum 2, 112. 6, 3
Mazacae po. 6, 7.
Mazeras fluvius 6, 18.
Meciberna op. 4, 17.
Medeon op. 4, 12.
Mediae provinciae descriptio 6, 17. 29. smaragdi 37, 18. provinciae caput 6, 17. termini 6, 31.
Mediomatrici po. 4, 31.
Mediolanum oppidum 3, 21.
Mediterraneum mare 3, 10.
Medit. sinus gentes 6, 8.
Medimni po. 6, 35.
Medmassa op. 5, 29.
Medoaci fluminis portus 3, 20.
Medoe insula 6, 35.
Medorum soboles iuxta Tanaim 6, 6.
Medorum regio 6, 10.
Medra portus 3, 10.
Medubricenses po. 4, 35.
Medullia op. 3, 9.
Medulli po. 3, 24.
Megabari po. ubi 6, 35.
Megala insula 5, 38. 44.
Megallae po. 6, 23.
Megalopolis op. 4, 10.
Megalopolitanorum ager 2, 110.
Megara colonia 4, 10.
Megari Indiae po. 6, 23.
Megaris insula 3, 12. op. 3, 14. regio 4, 11. fatalis oleaster 16, 76 § 2. Megarice oppidum 4, 26. 5, 43. Megaricus sinus 4, 19.
Megatichos mons 6, 35.
Megeda op. *ib.*
Megisba stagnum 6, 24.
Megista insula 5, 35.
Melaena insula 4, 19.
Melaena insula 3, 30.
Melamphyllos insula 5, 37.
Melamphyllus mons 3, 4.
Melanchlaeni po. 6, 5.
Melanthium fl. 6, 4.
Melanaea op. 4, 10.
Melane insula 5, 38.
Melano insula 5, 36.
Melas fluvius 2, 106. 4, 18. 5, 22. 6, 4. 31, 9.
Melas sinus ibid. 3, 24. 4, 18.
Melcomani po. 3, 26.
Meldi po. 4, 32.
Meles fluvius 5, 31.
Meliboea op. 4, 16.
Melignis insula 3, 14.
Melita insula 3, 30.
Melita op. 4, 12. 6, 3.
Melitaea op. 4, 16.
Melitene regio 6, 3.
Melitene op. 5, 20.
Mellaria op. 3, 3.
Mellaria vicus 3, 3.
Meloessa insula 3, 15.
Melogonis insula 3, 14.
Melos insula 2, 89. 106. 4, 23. 35, 19. 50. 36, 66.
Melpes fluvius 3, 10.
Melpum op. 3, 21.
Melzitanum op. 5, 4.
Memnones po. 6, 35.
Memnonis regio 5, 11.
Memphis op. 5, 9. 11. 36, 11. 16. aliquando iuxta mare 2, 87.
Menaechmus op. 4. 22.
Menanini po. 3, 14.
Menapii po. 4, 31.
Menaria insula 3, 12.
Mendae op. 4, 17.
Mendesicum Nili ostium 5, 11.
Mendesium op. 13, 2.
Mendesium praefectura 5, 9.
Mendeteros 2, 104.
Menelaitis praefectura 5, 9.
Meninx insula 5, 7. 9, 60.
Meningis insulae purp. 9, 60.
Menini po. 3, 5.
Menisminorum gens 7, 2.
Menoba fluvius et oppidum 3, 3.
Menobardi po. 6, 10.
Menocaleni po. 3, 24.
Mentesani Ortani 3, 4. Bastuli *ib.*
Menosca op. 4, 34.
Menotharus fluvius 6, 7,
Mentonomon Germaniae aestuarium 37, 11 § 1.
Mentores po. 3, 25.
Mephitis aedes 2, 95.
Mercurii promontorium 3, 14. 5, 3.
Mercurii op. 5, 11.
Mergentini po. 3, 19.
Meritus mons 4, 18.
Merobrica op. 4, 35.
Meroe Aethiopum caput 2, 75.
Meroe insula 5, 11. 6, 35.
Meroes dies maxima 2, 77.
Merope, vel Meropis insula 5, 36.
Meropia insula 4, 35.
Merorum Arabia quae 5, 20. 21.
Merucra op. 3, 3.
Merula fluvius 3, 7.
Merus mons 6, 23. 16, 62.
Mesae po. 6, 23.
Mesagebes po. 6, 35.
Mesammones po. 5, 5.
Mesate op. 4, 23.
Mese insula 3, 11.
Mesembria op. 4, 18.
Mesene Tigri perfunditur 6, 31.
Mesobatenae po. *ib.*
Mesopotamiae descriptio 5, 13. 6, 29. 31, 39. praefectura 5, 21. Mesopotamiae provinciae initium 6, 9. Euphrate fluvio inundatur 5, 28. vicatim dispersa 6, 30.
Messana op. 2, 101. 3, 14. 31, 28.
Messanicus fluvius 3, 20.
Messapia 3, 16.
Messeis fons 4, 15.
Messene op. 4, 7.
Messeniani po. 6, 7.
Metallinensis colonia 4, 35.
Metapinum Rhodani os 3, 5.
Metapontum op. 3, 15.
Metaurus fl. 3, 10. 14. 19.
Methone op. 4, 6.
Methora op. 6, 22.
Methoricum op. 6, 25.
Methurides insulae 4, 19.
Methydrium op. 4, 10.
Methymna op. 5, 39.
Metina insula 3, 11.
Metropolitae po. 5, 29. 31.
Metubarris insula 3, 28.
Mevanates po. 3, 19.
Mevanienses po. 3, 19. 35, 49.
Michoe regio 6, 34.
Mictis insula *ib.*
Midaei po. 5, 29.
Midaion op. 5, 41.
Midoe regio 6, 34.
Mieza op. 4, 17.
Miletopolis op. 4, 25. 5, 40.
Miletopolitae po. 5, 32.
Milesii po. 5, 40.
Miletos insula 5, 37, Cretae op. 4, 20. Ioniae caput 5, 31. 32.
Milichiae fontes 3, 14.
Milus mons 7, 2.
Mimallis insula 4, 23.
Mimas mons 5, 31.
Minaei po. 6, 32.
Mincius fluvius 2, 106. 3, 20. 23.
Mindos op. 5, 29.
Minervae promont. 3, 9.
Minium oppidum et fluvius 4, 35.
Minois insula 4, 22.
Minoum op. 4, 20.
Minturnae colonia 3, 9.
Mirobrica op. 3, 3.
Mirobrigenses po. 4, 35.
Misenus portus et op. 3, 9.
Misua op. 5, 3.
Misulani po. 5, 4.
Mithridatis latebrae ubi 6, 5.
Mizi po. 6, 32.
Modogaica gens 6, 22.
Modubae po. *ib.*
Modundae op. 6, 35.
Modusa op. 6, 26.
Moechindira op. 6, 35.
Moenus fluvius 9, 17.
Moeni pisces quales *ib.*
Moeridis lacus 5, 9. 11. 36, 19 § 2.
Moesia sylva 8, 83.
Moesia provincia 3, 29.
Moesica gens 4, 1.
Molindae po. 6, 22.
Molossi po. 4, 5.
Molycria op. 4, 3.
Mona insula 2, 77. 4, 30.
Monadi populi a Diomede deleti 3, 16.
Monapia insula 4, 30.
Monedes po. 6, 22.
Monesi po. 4, 33.
Monoleus lacus 6, 34.
Monophthalmi po. 7, 2.
Monoeci portus Herculis 3, 7.
Mons Claudius 4, 1.
Monosceli po. 7, 2.
Montes cur a natura facti 36, 1. perfossi 36, 12. ardentes 2, 110. 3, 14. 5, 5. 6, 35.
Montani Italiae populi 3, 18. 24.
Mopsopia 5, 26.
Mopsos op. 5, 22.
Morges op. 5, 31.
Morgetes po. 6, 3, 10.
Morgus fluvius 3, 20.
Morimarusa mare quod 4, 27.
Morimene regio 6, 3.
Morinorum gens 4, 30. 31. vela texunt 19, 2 § 1. Mor. portus 4, 37.
Moriseni po. 4, 18.
Morosgi op. 4, 34.
Morus fluvius 4, 25.
Moruntes po. 6, 23.
Moryllii po. 4, 17.
Mosa fluvius 4, 29.
Moscheni po. 6, 10.
Moschicus mons 5, 27.
Moschorum tractus 6, 11.
Mossylitis promontorium et portus 9, 34.
Mossynus fluvius 5, 29.
Mossyni Troadis po. 5, 33.
Mossyni populi ubi 6, 4.
Mulelacha op. 5, 1.
Mulona op. 6, 35.
Mulucha fluvius 5, 1.
Munda op. 3, 3. 4, 35. lapides quales 36, 29.
Munienses po. 3, 9.
Mundi cardines ubi 4, 26.
Murannimal op. 6, 32. l. Urann.
Murgentini po. 3, 14.
Murgis op. 3, 3.
Murtiae arae 2, 98.
Musagores insulae 4, 20.
Musarum patria 6, 4.
Musaei populi albae portentum 15, 19.
Musis fluvius 6, 10
Mussini po. 5, 4.
Mutienses po. 3, 14.
Mutiensis agri insulae semper fluctuantes 2, 99.
Mutina op. 3, 21. 36, 4 § 4. Mut. vasa 35, 46. portentum 2, 85.
Mutinensis ager ardens 2, 111.
Mutucumenses po. 3, 9.
Mutuscaei po. 3, 17.
Mutustratini po. 3, 14.
Muza portus 6, 26.
Muzirum emporium 6, 26.
Mya insula 5, 36.
Myanda op. 5, 22.
Mycale insula 5, 36.
Mycalesus op. 4, 12.
Mycene op. 4, 9.
Myconii populi capillis carent 11, 47.
Myconos insula 4, 22.
Mygdones populi 4, 17. 5, 33.
Mygdonia cur dicta 5, 41. 6, 16.
Mylae oppidum 2, 101. 3, 14. insulae 4, 20. promontorium 5, 22.
Mylasa op. 5, 29.
Myliae po. 5, 26. 42.
Myneus fluvius 4, 15.
Myonnesos insula 5, 38.
Myos hormos 6, 34.
Myra op. 5, 28.
Myriandros op. 2, 112. 5, 18
Myrina op. 4, 20. 23.
Myrlea op. 5, 40.
Myrmeres po. 5, 31.
Myrmecium op. 4, 26.
Myrmidones po. 4, 14.
Myrson op. 6, 35.
Myrrhina op. 5, 32.
Myrtilis op. 4, 35.
Myrtoum mare quod 4, 9. 18.
Mysecros fluvius 6, 33.
Mysi po. 5, 31. 33. 40. 41. mira herba 24, 102. Mysi Theutraniam antiquitus tenuere 5, 31.
Mystia op. 3, 15.
Mysomacedones po. 5, 31.
Mysotmolitae po. 5, 30.
Mystus insula 4, 19.
Mysius mons 5, 40.
Mytilene op. 5, 38.
Mytilenaei Achilei oppidi conditores 5, 33.
Myus op. 5, 31.

N.

Nabar fluvius 5, 1.
Nabades gens *ib.*
Nabathaei po. 5, 12. 6, 32.
Nagia op. 6, 32.
Namarini po. 4, 34.
Nannagi natio 5, 5.
Nannetes po. 4, 32.
Nantuates po. 3, 24.
Naparae po. 6, 7.
Napaei po. 6, 19.
Napata op. 6, 35.
Napatha op. *ib.*

Nar fluvius 3, 9. 31, 28.
Naracustoma Danubii ostium 4, 24.
Narbo op. 3, 4. 5. 17, 5. 2, 46. 19, 1.
Nareae po. 6, 23.
Naresii po. 3, 26.
Nariandus op. 5, 29.
Narnienses po. 3, 19.
Naro fluvius 3, 26.
Naron Illyrii locus 21, 19.
Narona colonia 3, 26.
Narraga fluvius et oppidum 6, 30.
Nartes po. 3, 19.
Narthecusa insula 5, 36.
Narycion op. 4, 12.
Nasamones populi 5, 5. 7, 2.
Nasaudum op. 6, 35.
Nascus op. 6, 32.
Nasotiani po. 6, 18.
Nathabur fluvius 5, 5.
Natiso fluvius 3, 22.
Natabudes po. 5, 4.
Naubarum op. 4, 26.
Naucratis op. 5, 11. 31, 46 § 3.
Naucratitis praefectura 5, 9.
Nauectabae po. 6, 35.
Nauilubio fluvius 4, 34.
Naui po. 6, 35.
Naulochus op. 4, 4.
Naulochos insula 4, 20.
Naulochum oppidum 4, 4. 5, 31.
Naulochum prom. 5, 43.
Naupactum op. 4, 3.
Nauportus fluvius 3, 24.
Naustathmus portus 3, 14.
Naxium marmor 36, 9.
Naxos 3, 14. 4, 22.
Nazerinorum tetrarchia 5, 19.
Nea insula 2, 89. 4, 23.
Nea op. 2, 97.
Neae op. 6, 33. 5, 33.
Neaethus fluvius 3, 15.
Neandros op. 5, 32.
Neapaphos op. 5, 35.
Neapolis Africae op. 5, 3. 4. Syriae op. 5, 14. Cariae 5, 29. Thraciae 4, 18. Italiae 3, 9. 6, 39. qua parte terrae motui obnoxia 2, 84.
Neapolitani Sardiniae populi 3, 13.
Neapolitanum sulphur 35, 50.
Neapolitani Galatiae populi 5, 42.
Nebrissa op. 3, 3.
Necanidon gens 6, 26.
Negligimela op. 5, 5.
Nelo fluvius 4, 34.
Nemaloni po. 3, 24.
Nemausiensis ager 9, 9.
Nemausum op. 3, 5.
Nemea regio 4, 10.
Nementuri po. 3, 24.
Nemetes po. 4, 31.
Neminia fons minus 2, 106.
Nemora incolentes 6, 14.
Neocaesarea op. 6, 3.
Neon Tichos op. 5, 32.
Neoris fluvius 6, 11.
Nepet op. 3, 8.
Nepheonitae a quibus deleti 6, 7.
Neptuni ludi in Isthmo 4, 9. templum Bithynia habet 5, 43. sacra insula 6, 28.
Nequinum op. 3, 19.
Nereae po. 6, 23.
Neretini po. 3, 16.
Neriae po. 4, 34.
Nerigos insula 4, 30.
Neriphus insula 4, 23.
Neripi po. 6, 7.
Neritis peninsula 4, 2. op. *ib.*
Nerusi po. 3, 24.
Nervesiae vicus 25, 48.
Nervii po. 4, 31.
Nesactium op. 3, 25.
Nesei po. 6, 23.
Nesis Campaniae insula 19, 42.
Nessa op. 6, 32.
Nestus fluvius 4, 18. 8, 17.
Nesum op. 4, 21.
Netini Siciliae po. 3, 16.
Neuri po. 4, 30.
Neuris insula 5, 44.
Nicanoris op. 6, 30.
Nicaea op. 3, 7. 5, 43.
Nicephorion fluvius 6, 31. op. 30. 5, 21. 6, 31.
Nicias fluvius 3, 20.
Nicomedia op. 5, 43. 6, 39.
Nicopolis oppidum 5, 43.
Nicopolitana op. 4, 2.
Niger fluvius 5, 1. 4. 5. 8. 5, 39. 8, 32.
Niger mons 5, 5.
Nigrae po. 6, 35.
Nigritae po. 5, 8.
Nilides lacus 5, 10.
Nili lapis 37, 36.
Nili fluvii descriptio 5, 9. 8, 32. 7, 3. Nili insulae marmor 36, 8. Nili augmentum unde 2, 106. 5, 10. quantum terrae Aegypto adiecerit 2, 87. figura 3, 20. 5, 9. 6, 33. cataractae accolis auditum auferunt 6, 35. ad mare rubrum fossa 6, 33.
Ninas op. 6, 30.
Ninus oppidum iuxta Caspium 6, 16.
Niobe fons 4, 4.
Niphates mons 3, 26.
Nisitae po. 6, 35.
Nisives po. 5, 4.
Nissos op. 4, 17.
Niteris natio *ib.*
Nitritis praefectura 5, 9.
Nivaria insula 6, 37
Noa op. 6, 35.
Nobundae po. 6, 23.
Nocheti po. 6, 32.
Noega op. 4, 34.
Noela op. *ib.*
Nola op. 3, 9.
Nomades Scythae 4, 26. 6, 15. 20. 35. nom. Numidae 5, 2. lacte et ferina carne vivunt 6, 32. Arabes 5, 15. 6, 32. 35. Parthi 6, 29. iuxta Euphratem 6, 31.
Nomentani populi 3, 9. 17.
Nomi qui 5, 9. 36, 16.
Nonacris oppidum 2, 101. 4, 10. 31, 19.
Nonagria insula 4, 22.
Norbani po. 3, 5. 16.
Norbe op. 3, 9.
Norbensis colonia 4, 35.
Noreia op. 3, 23.
Noreuses po. 3, 13.
Norici descriptio 3, 27.
Norici ferrum 34, 41.
Noscopium op. 5, 28.
Notitae po. 6, 30.
Notium mare quod 3, 10.
Notium op. 5, 31. 36.
Nova Augusta op. 3, 4.
Novana op. 3, 18.
Novanus fluvius 2, 106.
Novaria op. 3, 21. Novar. agricolae circa vites mos 17, 35 § 28.
Novum op. 5, 1.
Noctium diversitas sub variis parallelis 6, 39.
Nubei po. 6, 32. 35.
Nuceria op. 3, 9. portentum 16, 57. Nucerini po. 3, 19.
Nuditanum op. 3, 3.
Numana op. 3, 18.
Numantia op. 4, 34. a Scipione deleta 33, 50. Numantini po. 3, 4.
Numestrani po. 3, 15.
Numicius fluvius 3, 9.
Numidiae descriptio 5, 2. 6, 39. nihil praeter marmor, ferasq. insigne habet 5, 2. 36, 8.
Numinienses po. 3, 9.
Nupsia op. 6, 33. 35.
Nursini po. 3, 17.
Nymphais insula 5, 35.
Nympharum cubile ubi 6, 26.
Nymphaeus fluvius 3, 9.
Nymphaeus mons 2, 110. 4, 15.
Nymphaeum promontorium 3, 26. 6, 31. locus 3, 26. 5, 28. 35, 43. op. 4, 26.
Nymphaea insula 5, 36.
Nysa Cariae oppidum 5, 16. 29. Indiae op. 6, 23. mons 8, 60.
Nysaea regio 6, 29.
Nysibis op. 6, 16.
Nysicastes po. 6, 35.
Nysiros insula 5, 36.

O.

Obigene op. 5, 42.
Oblivionis fluvius 4, 35.
Obrimas fluvius 5, 29.
Obucula op. 3, 3.
Obulco op. 3, 3.
Ocale op. 4, 12.
Oceanus ubi terras ingrediatur 3, *praef.* 4, 26. Septentrionalis 4, 27. Gaditani pisces 9, 3. 4. Britannicus Gallicusq. 4, 33. quibus partibus cingat Asiam 6, 15. insulae plures 4, 35. sinus quatuor 3, 1. Scythicum dulcem esse 6, 19.
Ocelenses 5, 1.
Ocelis 6, 26.
Ocha civitas 4, 21.
Ochani po. 6, 18.
Ochema Thion 2, 110. 5, 1.
Ochus fluvius 6, 18. 31, 39.
Ocila portus 12, 42.
Ocra 3, 23.
Ocriculum 3, 9. 19.
Octavianorum Iulia colonia 3, 5.
Octodurenses po. 3, 24.
Octulani po. 6, 30.
Oculum unicum habentes 7, 2.
Odessus op. 4, 18.
Odia insula 4, 23.
Odamantes po. 4, 18.
Odombocrae po. 6, 23.
Odoriferae insulae 6, 32.
Odrysarum gens 4, 18.
Oeandenses po. 5, 42.
Oeanthe op. 4, 4.
Oeasitae po. 5, 9.
Oecalicae po. 5, 8. 6, 35.
Oechalia oppidum 4, 7. 21. 35, 40 § 33.
Oedipodia fons 4, 12.
Oeense oppidum 5, 4. 5.
Oenei po. 3, 26.
Oenium nemus 5, 28.
Oenoa op. 4, 11. 23.
Oenoanda op. 5, 28.
Oenone insula 4, 19.
Oenotri populi 3, 10. 13.
Oenotrides insulae 3, 13.
Oenussa insula 5, 38.
Oenussae insulae 4, 19.
Oescus fluvius 3, 29.
Oesyna op. 4, 18.
Octaei po. 6, 19.
Oeta mons 4, 14. 25, 21. 35, 40 § 32.
Oglasa insula 3, 10.
Ogygia insula 3, 16.
Ogyris insula 6, 32.
Olabi po. 6, 35.
Olachas fluvius 31, 18.
Olarso locus 4, 34. 3, 4.
Olbia oppidum 5, 27. 43.
Olbia fluvius 4, 26.
Olbiopolis op. *ib.*
Olchinium op. 3, 26.
Oleastro op. 3, 3.
Olenum op. 4, 6.
Oliaros insula 4, 22.
Olizon op. 4, 16.
Ollius fluvius 2, 106. 3, 20. 23.
Olliculani po. 3, 9.
Oloessa insula 5, 36.
Oloros op. 4, 17.
Olostrae po. 6, 23.
Oluros castellum 4, 6.
Olymna op. 4, 23.
Olympera op. 5, 40.
Olympia op. 2, 106. 4, 15. 6, 39.
Olympus Lyciae op. 5, 28. 31. mons 21, 17. Arcadiae 31, 18. Lesbi 5, 39. Thessaliae 4, 15. 8, 84. Hellesponti 5, 40. 43. Olympii Iovis delubrum 4, 6.
Olynthos op. 4, 18. 11, 34. 18, 73.
Olyros op. 4, 12.
Olysippo op. 4, 35. 8, 67. 37, 25. legatio ad Tiberium principem 9, 4. promontorium 4, 35.
Omani po. 6, 32.
Omanae oppidum et portus Carmaniae *ib.*
Ombitis praefectura 5, 9.
Ombrios insula 6, 37.
Omiras locus 5, 20.
Ommae op. 6, 32.
Omoenus insula 6, 32.
Onchestos op. 4, 12.
Onchobrice insula 6, 32.
Onenses po. 3, 4.
Oningis op. 3, 3.
Onisia insula 4, 20.
Onoba Martialium 3, 3. 4, 35.
Onobrisates po. 4, 33.
Onochonus fluvius 4, 15.
Onuphitis praefectura 5, 9.
Onus insula 4, 23.
Oonae insulae 4, 30.
Opharus fluvius 6, 7.
Opharitae 6, 7.
Ophigenes populi 7, 2. 28, 6
Ophiophagi po. 6, 34.
Ophiusa insula 3, 11. 4, 20. 22. 26. 5, 36. 6, 1.
Ophradus fluvius 6, 25.
Opitergium op. 3, 23.
Oppidum quod primum in orbe constructum 7, 57.
Opuntinus sinus 4, 12.
Opus oppidum 4, 12. 8, 66.
Orani po. 3, 1.
Oratelli po. 3, 24.
Oraturae po. 6, 23.
Orbelus mons 4, 17.
Orbis terrae in tres partes divisio 3, *praef.* per parallelos divisio 6, 39. Quaere Paralleli terrae plures.
Orcades insulae quot 4, 30.
Orcheni po. 6, 30. 31.
Orchomenum op. 4, 10. 8, 83.
Orchomenus fluvius 4, 15. 31, 11. 41.
Ordabae po. 6, 23.
Ordesus portus 4, 26.
Ordymnus mons 5, 39
Oreges mons 5, 27.
Orei Arabes qui 6, 9.
Orestae po. 4, 17.
Orestis portus 3, 10.
Oretana iuga 3, 2.
Oretani po. 3, 4.
Oretes po. 2, 75.
Oreum op. 4, 21.
Orgas fluvius 5, 29.
Orge fons 18, 51.
Organagae po. 6, 23.
Organa insula 6, 26.
Orge fons mirae naturae 18, 51.
Orgocyni po. 4, 26.
Oricos insula 2, 91.
Orientis murrina 37, 8. crystallus *ib.*
Orines Toparchia 5, 15.
Ori gens 6, 26.
Oritani po. 3, 4.
Oritanum op. 4, 21.
Oritae populi 6, 25. 7, 2.
Ornithon op. 5, 17.
Oroanda op. 5, 25. 42.
Oroatis fl. 6, 26. 28. 31.
Orobii po. 3, 21.
Oromansaci po. 4, 31.
Oromenus mons 31, 39.
Orontes fluvius 2, 106. 5, 18.
Orontes po. 6, 30.
Oropus oppidum 4, 12. 35, 47.
Orosines fluvius 4, 18.
Orsa mons portusq. 6, 32.
Orsei po. 8, 31.
Orsii po. 4, 23.
Orsima op. 6, 35.
Ortaceas fluvius 6, 31.
Ortagurea op. 4 18.

Orthe op. 4, 34.
Orthophantae po. 6, 30.
Orthosia oppidum 5,17.29.37,25.
Orthospanum op. 4, 17.
Ortona op. 3, 15.
Ortopula op. 3, 25.
Ortygia insula 4, 22. op. 5, 31.
Oruros op. 6, 30.
Orxulae po. 6, 22.
Osca op. 3, 3.
Oscenses 3, 4.
Osci po. 3, 9.
Oseriates po. 3, 28.
Osintias regio 3, 3.
Osiris templum in Aegypto 5,11.
Osismii po. 4, 32.
Osquidates po. 4, 33.
Ossa mons 4, 15. 31, 18.
Osset op. 3, 3.
Ossigerdenses po. 3, 5.
Ossigetania fluvius 3, 3.
Ossigi regio *ib.*
Osteodes insulae 3, 14.
Ostia colonia 3, 9.
Ostippo op. *ib.*
Ostracine regio 5, 14.
Ostrani po. 3, 19.
Otene regio 6, 16.
Otesini po. 3, 20.
Othryonei po. 4, 17.
Othrys mons 4, 15.
Othronienses 5, 29.
Otris op. 5, 21.
Oxii po. 21, 27.
Oxubiorum regio 3, 5. 7.
Oxus lacus et fluvius 6, 18 *sq.* 31, 39.
Oxyopum op. 5, 33.
Oxyrynchitis praefectura 5, 9.
Ozolae po. Graeciae 4, 4.

P.

Pacensis colonia 3, 5. conventus 4, 35.
Pachynus prom. 3, 13 sq.
Pactya 4, 22. 18. 5, 35.
Pactius fluvius 3, 16.
Pactolus fluvius 5, 30. 33, 21.
Pacyris fluvius 4, 26.
Padi fluminis descriptio 3, 20. 8, 31. 33, 21. Padum non esse dicit Herodotus 12, 8. Eridanus 37, 11 § 1. Padi oppida nobilia 3, 7. Padusa fluvius dictus 3, 16. 20. Padi mirus fons 2, 106. Padus Nilo similis 3, 20. ubi navigabilis 2, 8. Padi incolae 3,23. Padinates po. 3,20.
Paeonia 4, 17. 6, 39.
Paestum op. 3, 10.
Paestanus sinus 3, 13.
Pagae op. 4, 4. 11.
Pagasaei fontes 31, 39.
Pagasa op. 4, 15.
Pagasicus sinus *ib.* 4, 23.
Pagida rivus 5, 17.
Pagoargas op. 6, 35.
Pagrae op. 5, 19.
Palaebyblos fluvius 5, 21.
Palaeogoni po. 6, 24.
Palaemyndus op. 5, 29.
Palaeotrium 4, 17.
Palaepaphos op. 5, 35.
Palaescamander stagnum 5, 33.
Palaescepsis op. *ib.*
Palaesimundum op. 6, 24.
Palaestinae descriptio 5, 13. 14. 17. 6, 31.
Palaetyrus op. 5, 17.
Palamedium op. 5, 32.
Palantium op. Arcadiae 4, 10.
Palatium Romae unde 4, 10.
Palibotra op. 6, 22.
Palinurum promont. 3, 10.
Pallantias palus 5, 8.
Pallantini po. 3, 4.
Pallene op. 4, 17.
Pallon op. 6, 32.
Palma op. 3, 11.
Palmaria insula 3, 12.
Palmensis Piceni ager 3, 18. 19.
Palmira op. 5, 21. 6, 32. solitudines 5, 21. 4, 15. 6, 30. 32.
Palsatium op. 3, 23.
Palsus fluvius 5, 1
Paltos op. 5, 18.
Palus Pomptina 3, 9.
Pamisus fluvius 4, 7. 15. 18.
Pamphagi po. 6, 35.
Pamphyliae descriptio 5, 23. 25. 28. 35. 42.
Pan Lusitaniae praefectus 3, 3.
Panaetolium mons 4, 3.
Panchrysos op. 6, 34.
Panda op. 6, 18.
Pandataria insula 3, 12.
Panda gens 6, 23.
Pandi po. 6, 25.
Pandorae po. 7, 2.
Pandosia urbs 3, 15. lacus 3, 4.
Paneas op. 5, 16. fons 5, 15.
Pangaeus mons 4, 18. 7, 57.
Panhormum op 3, 14.
Panhormum Cretae op. 4, 20.
Panhormus portus 4, 6. 20.
Panissa fluvius 4, 18.
Pannoniae descriptio 3, 28.
Pannonica hiberna ubi 4, 25.
Pannonia glandifera 4, 1.
Panopolis op. 5, 11.
Panopolitis praefectura 5, 9.
Pantaenses po. 5, 33.
Pantanus lacus 3, 16.
Pantagies fluvius 3, 14.
Panticapenses po. 6, 7.
Panticapes fluvius 4, 26.
Panticapeum op. 4, 24. 26.
Pantomatrium op. 4, 20.
Paphlagoniae mira aqua 2, 106.
Paphlagonum gens ubi 6, 2.
Paphos op 5, 35.
Paradisus fluvius 5, 22.
Paradisus op. 5, 19.
Paraetacene 6, 31. 29.
Paralleli terrae septem 6, 39.
Parapotamia 5, 1.
Parasangae po. 6, 23.
Parasinos op. 2, 98.
Paredoni po. 6, 17.
Parenta op. 6, 35.
Parentium op. 3, 23.
Paretrinii po. 5, 5. 6.
Pari pisces quales 32, 9.
Paria insula 5, 34.
Parianae coloniae 4, 18.
Paricani po. 6, 18.
Paridion 5, 29.
Paridrus mons 5, 27.
Pariedri montes 6, 5.
Parium op. 7, 2.
Parium colonia 5, 40. 36, 24 § 3.
Parium marmor 4, 22. 36, 4 § 5.
Parma op. 3, 20.
Parnassus mons 4, 4. 24, 118.
Paros Illyrii insula 3, 25.
Paros insula 4, 22. sylvam caeduam habet nil ferentem 16,47.
Paropamisi po. 6,18. 23. 25. Paropamisus mons 6, 21. 23. 5, 27. fluvius 4, 27.
Paropini po. 3, 14.
Paroraei po. 4, 17.
Paros op. 3, 25.
Parospus fluvius 6, 24.
Parparus mons 4, 9.
Parrhasiae op. 4, 10.
Parrhasini po. 6, 18.
Partalis regio 6, 22.
Parthenie ins. 5, 31. 37.
Partheni po. 3, 26.
Parthenion locus 4, 18. fluvius 6, 31. portus 3, 12. mons 4, 10. promont. 4, 27. op, 4, 10. 5, 33.
Parthenoarusa insula 5, 37.
Parthenon locus 34, 19.
Parthenopolis oppidum *ib.* 4,18. 5, 43.
Parthenope op. unde 3, 8.
Parthenope Siren *ib.*
Parthia regio 2, 109. 6, 29. Parthiae Choara sinus 6,17. Parthiae termini 6,31. Parthiene regio 2, 112. 6, 29. Parthienae po. 6, 39. Parthi et Scythae ex aequo vivunt 6, 29. Parthorum regna quae et quot 6, 29. 30. Parthorum Seleucia op. ad Euphraten 5, 21.
Parthusi po. 6, 31.
Pasargadas op. 6, 26.
Pasirae po. 6, 26.
Pasitigris fl. 6, 31.
Passala insula 5, 36.
Passalae po. 6, 22.
Pastona op. 5, 20.
Pataga op. 6, 35.
Patage insula 4, 23.
Patales insula 2, 77. 6, 23. 26.
Patami po. 6, 32.
Patara 2, 112. 5, 28.
Patavinae aquae mirae 2, 106.
Patavinus ager 3, 20. 6, 39.
Patavium op. 3, 23.
Pateria insula 4, 23.
Pathissus fluvius 4, 25.
Pathmos insula 4, 23.
Patis op. 6, 35.
Patrae colonia 4, 5. 6. 6, 39.
Patrocles praefectus 6, 21.
Pausilypum villa 3, 12. 9, 78.
Pausinus fluvius 3, 25.
Pausulani po. 3, 18.
Paxoe insula 4, 19.
Paxos insula *ib.*
Pedalie op. 5, 22.
Pedalium promont. 5, 29.
Pedani po. 3, 9.
Pedatritae po. 6, 23.
Pedasum op. 5, 29.
Pedasus op. 5, 32.
Pediculi 3, 6. 16.
Pedna insula 5, 39.
Pegusa op. 5, 29.
Pegaseum stagnum 5, 31.
Peiso lacus 3, 27.
Pela insula 5, 38.
Pelagones po. 4, 17.
Pelasgi po. 3, 9. 10. Pelasgia insula 5, 39. Pelasgia, id est Peloponnesus 4, 5. Pelasgicum regio 4, 14. Pelasgis, id est Arcadia 4, 10.
Pele insula 32, 31.
Pelenaria op. 6, 35.
Pelendones po. 3, 4. 4, 34.
Pelestini po. 3, 19.
Peligni po. 3, 6. 19. 6, 39.
Pelios mons 4, 15.
Pelinna op. *ib.*
Pella colonia 4, 17.
Pella op. 5, 16. 31, 46 § 4.
Pella Alexandri magni patria 6, 31. 39. 35, 51.
Pellacontas fluvius 6, 30.
Pellaeus pagus 6, 31.
Pellana op. 4, 10.
Pellaon op. 3, 23.
Pellenaeorum castellum 4, 6.
Pellenaeus mons 5, 38.
Pelopia op. 5, 31.
Peloponnesi descrip. 4, 5 sq.
Pelorus promontorium 3, 10 sq.
Pelteni po. 5, 25. 29.
Peltuinates po 3, 17.
Pelusiacum Nili ostium 5, 11. 14.
Pelusium op. 6, 39.
Pelusiaca via 6, 33.
Pemma op. 6, 35.
Peneus fluvius 4, 15. 16.
Penius fluvius 2, 106.
Pentapolis regio 5, 5.
Pentedactylos mons 6, 34.
Peparethos insula 4, 23.
Peraea Iudaea 5, 15.
Peragenitae po. 4, 10.
Percote op. 5, 40.
Perga op. 5, 26.
Pergamena inrisdictio 5, 33.
Pergamena vasa 35, 46.
Pergamum Asiae op. *ib.* 35, 46.
Pergamum Cretae op. 4, 20.
Pergamum op. 5, 33. 10, 25. 36, 60.
Perimulae promont. 6, 23. 9, 54.
Perinthus op. 3, 20.
Perirrhusa insula 5, 38.
Peristerides insulae *ib.*
Perorsi Aethiopes 5, 1. 8. 6, 35.
Perperene op. 5, 32. 31, 20.
Perrhaebi 4, 1.
Persae in Hispania 3, 3. Chorsari dicuntur 6, 19. mare rubrum accoluere 6, 29. Persae ubi siti 6, 31. 39. regia Susa 6, 31. regna ubi 6, 16. Persicus sinus 6, 28. maris corallium 32, 11. maris descriptio 6, 28. Persici smaragdi 37, 18. Pers. asylum 6, 31.
Persis regio 6, 25. 28. 32. Persidis citima 6, 39. P. in luxum dives 6, 28.
Persopolis op. 6, 29. 10, 79.
Perusia op. 3, 8.
Pesinus op. 5, 42.
Petaliae insulae 4, 23.
Peteon op. 4, 12.
Petilia op. 3, 15.
Petra urbs 5, 20. 21. 6, 32.
Petraea finitima Syriae 37, 40.
Petrini Siciliae po. 3, 14.
Petrocori po. 4, 35.
Peuce insula 4, 24. 27.
Peuces ostium Danubii 4, 24.
Peucetia peninsula 3, 16.
Peucetiae po. 3, 25.
Peucetius dux 3, 16.
Peucini Germaniae po. 4, 28.
Peucolais op. 6, 26.
Peucolaitae po. 6, 23.
Peucolaitis op. 6, 21
Phaeacia insula 4, 19.
Phaestius Apollo 4, 4.
Phaestum op. 4, 2. 20.
Phalacra promont. 14, 4 § 9.
Phalacrum promont. 4, 19.
Phalanges po. 6, 35.
Phalanna op. 4, 16.
Phalara op. 4, 13.
Phalera op. 4, 11.
Phalasarna op. 4, 20.
Phalera portus 4, 11.
Phalesina op. 4, 18.
Phaliges po. 6, 35.
Phanagoria op. 6, 6.
Phanaraea castellum 6, 4.
Pharae op. 4, 20.
Pharbaethitis praefectura 5, 9.
Pharbaethos op. 5, 11.
Pharia op. 3, 30.
Pharmacusa insula 4, 23.
Pharmacias flumen 5, 43.
Pharnacea op. 6, 1. 13.
Pharnacotis fluvius 6, 24.
Pharniticum Nili ostium 5, 11.
Pharsalia op. 6, 39.
Pharsalici campi 4, 15.
Pharos insula et op. 5, 34. Illyrici 3, 25. Pharos insula quantum ab Alexandria distet 13, 21. plus olim ab Aegypto distabat 2, 87. ingens turris 36, 18 § 4.
Pharusi po. 5, 1. 8. 6, 35.
Phaselidenses unguentis delectati 13, 2.
Phaselis regio 2, 110.
Phaselis op. 5, 1.
Phasis 6, 4. 19. 8, 51.
Phatarei po. 6, 7.
Phathnitis praefectura Aegypti 5, 9.
Phausia op. 6, 17. 31, 20.
Phazanii po. 5, 5.
Phegium mons 2, 93.
Phellus op. 5, 28.
Phellusa insula 5, 39.
Pheneum locus 25, 8. 31, 30.
Pheneum op. 2, 47.
Pheneus palus 4, 10.
Pherae locus Achaiae 4, 8.
Pherae op. 4, 6. 12. 15.
Phiala Nili locus 8, 71.
Phiala fons 5, 10.
Phila insula 3, 11.
Philae insulae 5, 10.
Philadelphia op. 5, 16.
Philadelpheni po. 5, 30.
Philenorum arae 5, 4.
Phileros op. 4, 17.
Philippi colonia 4, 18.
Philippopolis op. 4, 18.

Philiscum op. 5, 22.
Philistinor. fossae 3, 20
Philistides insula 4, 20.
Philocalea op. 6, 4.
Philomelienses po. 5, 25.
Philos insula 6, 28.
Philotera op. 6, 33.
Phinopolis op. 4, 18. 5, 43.
Phintia fons in Sicilia 31, 18.
Phinthienses po. 3, 14.
Phintonis insula 3, 13.
Phlegra op. 4, 17.
Phlegraei campi 3, 9.
Phlegraeus ager Campaniae 18, 29 § 1.
Phligone op. 4, 12.
Phlius castellum 4, 6.
Phocaea regio 5, 31. 32.
Phocae insulae 4, 20.
Phocaria insula *ib.*
Phocis regio 4, 1.
Phocidis campi 4, 4.
Phocusa insula 4, 26.
Phoda op. 6, 32.
Phoebe insula 5, 44.
Phoenice regio 5, 17. 18. 6, 39. 36 65. Phoenice insula 3, 11. 4, 23. 5, 39. Phoenice in Hispania 3, 3. Phoenice fluvius 4, 15. Phoenicis regionis finis 5, 18. Phoenicum maria quot 5, 13. 12. 9, 12. Phoenicum gentis laus et inventie 5, 13.
Phoenicusa insula 3, 14.
Pholegandros insula 4, 23.
Pholoe mons et op. 4, 10.
Phorontis op. 5, 29.
Phryges po. 5, 41. Phrygiae descriptio 5, 28. sq. Phrygiae Ascaniae locus 5, 40. Phryx fluvius, unde Phrygia dicitur 5, 31. 41.
Phthemphi praefectura 5, 9.
Phthia op. 4, 12.
Phthiotae po 4, 14.
Phthiotidis montes 4, 15.
Phthirophagi po. 6, 4.
Phthuris op. 6, 35.
Phycus promontorium 4, 20. 5, 5.
Phygela op. 5, 31.
Phyle insula 4, 23.
Phylace op. 4. 16. 17.
Phyrites fluvius 5, 31.
Physcella op. 4, 17.
Pialae po. 6, 19.
Picenum 3, 18. 16. 6, 39.
Picentinus ager 3, 9.
Picentium littus 3, 6.
Picentia 3, 10.
Picentes po. 3, 6.
Pictones po. 4, 33.
Pidibotae po. 6, 35.
Pide op 6, 35.
Pidosus insula 5, 36.
Pieres po. 4, 17.
Pieria regio *ib.* 6, 38.
Pieria op. 5, 13. 18.
Pierus mons 4, 15.
Pietas Iulia op. 3, 23.
Piguntiae castella 3, 26.
Pilae insulae 6, 34.
Pinara insula 4, 19.
Pinara op. 5, 28.
Pinaritae po. 5, 19.
Pinarus fluvius 5, 22.
Pindasus mons 5, 33.
Pindicitora op. 6, 35.
Pindis op. *ib.*
Pindus mons 4, 1. 15. 29, 38.
Pingus fluvius 3, 29.
Pinnenses po. 3, 17.
Pion mons 5, 31.
Pioniae op. 5, 33.
Pionitae po. 5, 32.
Piraeus Athen. portus 4, 19. 11. 2, 87.
Pisa Achaiae op. 4, 6. Hetruriae 3, 8. 6, 39.
Pisanae aquae mirae 2, 106.
Pisaurum fluvius et oppidum 3, 19.
Piscium coriis vestiti homines 6, 28.
Pisinates po. 3, 19.
Pisidia regio 5, 21. 41. 42. 6, 39.
Pisidae po. 5, 24.
Pisistrati insulae 5, 38.
Pistorium op. 3, 8.
Pisuertes po. 3, 19.
Pitaium op. 5, 29.
Pitane op. 2, 32. 5, 31. 35 49.
Pitane op. 4, 8.
Pitara op. 6, 35.
Pithecusa insula unde dicta 2, 89. 3, 12.
Pitinatis ager 2, 106.
Pitulani po. 3, 19.
Pitulum op. 3, 9.
Pityodes insula 5, 44.
Pityonesus insula 4, 19.
Pityus op. 6, 4.
Pityusa op. 5, 31.
Pityusa insula 4, 20. 5, 35.
Pityusae insulae unde et ubi 3, 10.
Placentia op. 3, 20. 6, 39.
Placiae insulae 4, 20.
Placia op. 4, 26. 5, 40.
Planaria insula 3, 12.
Planctae insulae 6, 13.
Plangenses po. 3, 19.
Platage insula 4, 22.
Plataneus fluvius 5, 43.
Platea insulae 5, 38. 4, 20.
Plateae op. 4, 12.
Plateis insula 4, 19.
Pleuron op. 4, 4.
Pleninenses po. 3, 18.
Plinius in orbis descriptione Augustum sequitur 3, 6.
Plitaneae insulae 5, 38.
Plotae insulae 4, 19.
Plumbarii po. 4, 35.
Plumbi copia ingens 4, 36.
Pluvialia insula 6, 37.
Podalia op. 5, 28.
Poeessa insula 5, 36.
Poeessa op. 4, 20.
Poemaneni po. 5, 32.
Poenorum per Alpes transitus 3, 21.
Poeni in Hispania 3, 3.
Poeninae Alpium fauces 3, 21.
Poenorum origo unde 3, 3.
Pola colonia 3, 23. 25.
Polemonium op. 6, 4.
Polendos insula 4, 24.
Polentini Piceni po. 3, 18.
Polichnaei po. 5, 32.
Politice orgas regio 5, 32.
Politorium op. 3, 9.
Pollentia op. 3, 11. 8, 73.
Pollustini po. 3, 9.
Polydora insula 5, 44.
Polydori tumulus ubi 4, 18.
Polyaegos insula 4, 23.
Polymedia op. 5, 32.
Polyrhenium op. 4, 20.
Polytelia op. 6, 39.
Pometia op. 3, 9.
Pompelonenses po. 3, 4.
Pompeii mortis signum ubi 5, 10.
Pompeii op. 3, 9
Pompeia Alba 3, 7.
Pompeia laus 3, 21.
Pompeii tumulus 5, 14.
Pompeiopolis 5, 22. 6, 2.
Pomponiana insula 3, 11.
Pomptina palus 3, 9. 26, 9.
Poneropolis op. 4, 18.
Pontiae insulae 3, 12.
Pontia insula 3, 13.
Pontus Euxinus Axenus dictus 4, 18. ei. descriptio 6, 1. mensura 4, 24. 6, 1. insulae 4, 18. 6, 13. aestus nunquam reciprocatus 4, 27. oris latitudo 2, 112. castores 32, 13. insulae 6, 14. rex Pharnaces 33, 54. alumen 35, 52. palus 37, 22. Pontici maris descr. 4, 24. Ponti et Caspii maris inter se distantia 2, 68. 6, 12.
Populonia insula 3, 12.
Populonium op. 3, 8.
Porcifera fluvius 3, 7.
Poroselene insula 8, 83. 5, 38.
Porphyrione insula 5, 44.
Porphyris ins. 4, 19. 5, 36.
Portae Caucasiae 6, 12. 15.
Porthmum op. 4, 21.
Porthmos quid 3, 10.
Portunata insula 3, 25.
Portus Besippo 3, 3. Citharista 3, 6. Herculis 3, 7. 10. Sabatius 3, 7. Delphini *ib.* Lunae 2, 99. Baiarum 3, 9. Parthenius 3, 12. Ulyxis 3, 14. Naustathmus *ib.* Vatreni 3, 20. Atriae *ib.* Brundulus *ib.* Medeon *ib.* Apollinis 4, 4. Chaleon *ib.* Panhormus 4, 6. 18. Caenites 4, 9. Phalera 4, 11. Piraeus *ib.* Stentoris 4, 11. Senum *ib.* Mulierum *ib.* Coelos *ib.* Symbolos 4, 26. Taurorum *ib.* Victoriae 4, 34. Biendium *ib.* Vesci *ib.* Rutubus 5, 1. Cressa 5, 29. Rusadir 5, 1. Magnus 5, 1. Orestis 3, 20. Berenices 6, 26. Becare 6, 26. 33. Machorbae 6, 32. Orsae *ib.* Schoenus 4, 11. Romatinus 3, 22. Amanum 4, 34. Salina 3, 16. Telamonis 3, 8. Tarentinus 3, 16. Hydruntinus *ib.* Garne *ib.* Anthedon 4, 9. Bucephalus *ib.* Lecheae 4, 6. Cyphanta 4, 9. Argenus 6, 26. Ocila 12, 42. Ostiensis 16, 76 § 2. 36, 24. Morinorum 4, 37. Amyci 5, 43. 16, 84. Arone 6, 1. Liquentia 3, 22.
Portus fl. 6, 32.
Posidium Macedoniae oppidum 4, 17.
Posidium aliud 5, 18.
Posingae po. 6, 23.
Posidea op. 5, 32.
Possideum promontorium et oppidum 5, 31. 34.
Possidonia op. 3, 10.
Possideus alveus 5, 34.
Potamos op. 4, 11.
Potentia oppidum 3, 7. 18.
Potentini po. 3, 15.
Potidaea op. 2, 59. 4, 17.
Potniae loci mirum 25, 54.
Potniae op. 4, 17.
Praefectura Claudia 3, 8.
Praeneste Fortunae templum a quo 36, 64.
Praenestini po. 3, 9.
Praepesinthus insula 4, 22.
Praesamarci po. 4, 34.
Praesidium Iulium 4, 35.
Praeter caput saxi iter ubi 5, 5.
Praetutianus ager 3, 18.
Praetutiana regio *ib.* et 19.
Prasiane insula 6, 23.
Prasii po. 6, 22.
Pratitae po. 6, 16. 29.
Priantae po. 4, 18.
Priaponnesos insula 5, 31.
Priapos ins. et op. 5, 38. 4, 24.
Priene op. 5, 31.
Prille fluvius 3, 8.
Primis oppidum 6, 35.
Prinoessa insula 4, 19.
Prion mons 5, 36.
Privernates po. 3, 9.
Probalinthos op. 4, 11.
Procerastis op. 6, 1.
Prochyta insula 2, 90. 3, 12.
Proconnesus insula 5, 43.
Procuse insula 5, 38.
Progne insula 5, 36.
Prophthasia op. 6, 21.
Propontidis descriptio 4, 18. 24. 5, 40. 43. pisces quales 9, 20.
Prosda op. 6, 35.
Prosopitis praefectura 5, 8.
Prote insula 3, 11. 4, 19.
Protesilai turris delubrumque 4, 18.
Prusam oppidum Hannibal condidit 5, 43.
Prytaneum locus 36, 23.
Psammate fons 4, 9.
Psammathus op. 4, 8.
Pselchis op. 6, 35.
Psesii po. 6, 7.
Pseudopylae insulae 6, 34.
Pseudostoma Danubii ostium 4, 25.
Psile insula 5, 38.
Psillis fluvius 6, 2.
Psophis op. 4, 10.
Psylli populi 8, 38. 28, 6. 5, 4. 11, 28.
Psyra insula 5, 36.
Psytalia insula 4, 20.
Ptelea op. 5, 5.
Pteleon op. 4, 7. sqq. 5, 31.
Ptenethis praefectura 5, 9.
Pteros insula 6, 32.
Pterophoros regio 4, 26.
Ptoemphane oppidum 6, 35. 33.
Ptoembari po. 6, 35.
Ptolemais oppidum ubi 2, 75. 6. 34. 39. 36, 65. 5, 5. 11.
Ptolemais col. 5, 17. 36, 65
Ptolemaeum op. 6, 33.
Pucinum castellum 3, 22.
Pullariae insulae 3, 30.
Purpura Getulica ubi 6, 36.
Puteoli oppidum 6, 29. 39. 31, 2.
Puteolanus specus 2, 95.
Puteolanus sinus 3, 12.
Puteolanum purpurissum 35, 26.
Ptychia insula 4, 19.
Pydaras fluvius 4, 18.
Pydna op. 4, 17.
Pygmaei in Thracia 4, 18. in Caria 5, 29. in India 6, 22. 35.
Pylaemenia gens 6, 2.
Pyle op. 4, 10.
Pylene op. 4, 3.
Pyloros op. 4, 20.
Pylos op. 4, 6.
Pyrae op. 3, 9.
Pyramides 5, 11. 36, 15 § 7.
Pyramus fluvius 5, 22.
Pyratas propter ubi speculae factae 2, 68.
Pyraei po. 3, 26.
Pyrene Corinthi fons 4, 5.
Pyrenaea Venus 3, 4.
Pyrenaei montes quales 3, 2. sq. 4, 31.
Pyrgenses po. 4, 10.
Pyrgi op. 3, 8.
Pyrnos op. 5, 29.
Pyrogeri po. 4, 18.
Pyrpyle insula 4, 22.
Pyrrha op. 2, 94. 4, 4. 16. 21. Lyciae 5, 28. Cariae 5, 29.
Pyrrha insula 5, 39. 36.
Pyrrheum nemus 16, 19.
Pythonos come 10, 31.
Pythopolis op. 5, 43.
Pytionia insula 4, 19.
Pyxirates fluvius 6, 4.
Pyxirates, id est Euphrates 5 20.
Pyxus op. 3, 10.

Q.

Quariates po. 3, 5.
Quatuorsignani po. 4, 3. v. Tarbelli.
Querquerni po. 3, 4.
Querquetulani po. 3, 9.
Quiza Xenitana op. 5, 1.

R.

Ramisi po. 6, 32.
Rami po. 6, 7.
Raphana op. 5, 16.
Raphea op. 5, 14.
Raphane op. 6, 17.
Rapsa op. 5, 5.
Ranungae po. 6, 23.
Rataneum op. 3, 26
Rani po. 6, 32.
Rauricum op. 4, 24.
Raurici po. *ib.* 4, 31.
Rauriaca colonia 4, 31.
Ravennae nocturna lampas 36, 50.
Ravenna 3, 20. sq.
Reate op. 3, 17.

Reatina palus 2, 106.
Reatini po. 3, 17.
Reatini agri mirus fons 2, 96.
Regiae aquae fon 4, 1.
Regiates po. 3, 20
Regienses po. *ib.*
Regillus lacus 33, 11.
Regina op. 3, 3.
Regnum foeminarum 6, 23.
Regum expertes homines *ib.*
Remi po. 4, 31.
Resistos colonia 4, 18.
Restituta Iulia op. 2, 112.
Rhachia legatus 6, 24.
Rhacotes olim locus, ubi Alexandria hodie 5, 11.
Rhadata op. 6, 35.
Rhaetia regio 4, 28.
Rhaetus dux 3, 24.
Rhaeti po. 3, 4. 23. 27.
Rhaetica oppida 3, 23.
Rhaeti Tuscorum po. 3, 24.
Rhamnus op. Cretae 4, 20.
Rhammei po. a quo 6, 32.
Rhamnus pagus 4, 11. 36, 4 § 3
Rhebas fluvius 6, 1.
Rhedones po. 4, 32.
Rhegia columna locus 3, 13. 14.
Rhegium Italiae op. 3, 6. 10. 12. 6, 39.
Rhene insula 4, 22.
Rhemnia op. 6, 35.
Rhenus Italiae fluvius 3, 20. 16, 65.
Rhenus Germaniae fluvius 4, 28 sq. Rheni pisces 9, 17. insulae 4, 29. 31. accolae 3, 24. 4, 31. ostiorum nomina 4, 29.
Rhesperia insula 5, 38.
Rhesus fluvius 5, 33.
Rhetavi Arabes 5, 21.
Rhetea littora 5, 33.
Rheteum op. *ib.*
Rhimnea insula 6, 32.
Rhimnici po. 6, 19.
Rhimosoli po. 2, 106.
Rhindacus fl. 5, 32. 40. 6, 39.
Rhinocolura op. 5, 14.
Rhion promontorium 4, 3. 6.
Rhitymna op. 4, 20.
Rhizinium op. 3, 26.
Rhizus op. 4, 16.
Rhoali po. 5, 21.
Rhoas fluvius 6, 4.
Rhoas op. 5, 29.
Rhoda op. 3, 5.
Rhodani fluvii descriptio 3, 5. 2, 106.
Rhodani fontis accolae 3, 24.
Rhodapha op. 6, 20.
Rhodi mensura et op. 5, 36. diebus omnibus sol videtur 2, 62. aquilam non habet 10, 29. Rhodi insulae descriptio 2, 87. 5, 36. 4, 23. 6, 39. Rhodiorum insulae 5, 36. Rhodus op. *ib.*
Rhodiopolis op. 5, 26.
Rhodius oppidum et fluvius 5, 33.
Rhodope mons 3, 29. 4, 5. 17.
Rhodusa insula 4, 27.
Rhodusae insulae duae 5, 44.
Rhoesus amnis 6, 1.
Rhoedias fluvius 4, 17.
Rhogae insulae 5, 35.
Rhosii montes 5, 18.
Rhosos op. *ib.*
Rhudia op. 3. 16.
Rhuma op. 6, 35.
Rhypara insula 5, 37.
Rhytion op. 4, 20.
Ricinenses po. 3, 18.
Ricnea insula 4, 30.
Rinuci po. 4, 31.
Ripepora op. 3, *praef.*
Riphaei montes 4, 24. 26. 5, 27. 6, 5. 7. 14.
Rira fluvius 4, 18.
Risardir portus 5, 1.
Rode fluvius 4, 26.
Romae descriptio 3, 6—9. 2, 108.
Romae palatium 4, 10.
Romani imperii in oriente termini 6, 30.
Romantinus fluvius et portus 3, 22.
Romulensis colonia 3, 3.
Rubeas promontorium 4, 27.
Rubico fluvius 3, 20.
Rubrensis lacus 3, 5.
Rubrum mare quale 6, 27. quantum a Pelusio 5, 12. Rubri maris frutices 2, 106. ad Nilum fossa 6, 33. corassium 32, 11. Rubro mari Aegyptus depressior 6, 33.
Rubricatus fluvius 3, 4.
Rubustini po. 3, 16.
Rugusci po. 3, 22.
Rusazus colonia 4, 28. 5, 1.
Rusadir op. *ib.*
Ruscino op. 3, 5.
Rusconiae colonia 5, 1.
Rusellana colonia 3, 8.
Rusicade op. 5, 2.
Ruspina op. 5, 3.
Rutheni Galliae po. 3, 5. 19, 19 § 1. Aquitaniae po. 4, 33.
Rutuli in Latio 3, 9.
Rutuba fluvius 3, 7.
Rutubis portus 5, 1.
Ruzasus op. 4, 28.

S.

Sabaei ditissimi 6, 32.
Sabae op. 6, 26.
Sabaei Arabum pop. 6, 32.
Sabaeorum insulae 21, 94.
Sabarbares po. 5, 4.
Sabaria colonia 3, 27.
Sabatium vadum portus 3, 7. 23.
Sabata op. 6, 31.
Sabath op. 6, 32.
Sabelli po. 3, 17.
Sabini unde dicti 3, 6. 17.
Sabini agri lapis ardens 2, 111. 36, 24 § 8.
Sabis fluvius 6, 27.
Sabota op. 6, 31. 12, 32.
Sabrata op. 5, 3. 5.
Sacae Scythae dicti 6, 19.
Sacae po. 6, 16.
Sacassani po. 6, 11.
Sacili op. 3, 3.
Sacra promont. 4, 35.
Sacri homines ab omnibus illaesi ubi 6, 14.
Saepona op. 3, 3.
Sagalessos op. 5, 24.
Saganos fluvius 6, 26.
Sagaricus sinus 3, 9.
Sagis Padi portus 3, 20.
Saguntia opp. 3, 3. 4.
Saguti sinus 5, 1.
Sai op. 6, 35.
Saiace op. 6, 32.
Sais op. 5, 11.
Saitis praefectura 5, 9.
Saitae po. 6, 31.
Sala fluvius et op. 5, 1.
Salae gens 6, 4.
Salabastrae po. 6, 23.
Salacia op. 4, 35.
Salamis 5, 35. 4, 20. ei. sal 31, 41.
Salapitanum op. 5, 4.
Salapia op. 3, 16.
Salariensis colonia 3, 4.
Salassi po. 3, 24. 21. 18, 49 § 2.
Salde colonia 5, 1.
Sale stagnum 5, 31.
Salentinum promont. 3, 16. 26.
Salentini po. 2, 111. 3, 6. 10. 16. 19.
Salernum op. 3, 10.
Salis flumina ubi 31, 39.
Salmani po. 6, 30.
Salona op. 3, 26.
Salsos fl. 6, 28.
Saltuares insulae unde 2, 96.
Salyi po. 3, 5.
Salutariensis Caesaris 3, 3.
Samarabriae po. 6, 23.
Samaria regio 5, 14. 6, 39.
Sambracate ins. 3, 24.
Sambruceni po. 6, 23.
Sambri op. 6, 35.
Same insula 4, 18. 19.
Samius Labyrinthus 34, 19 § 22.
Sammei po. 6, 32.
Sammonium promontorium 4, 20. 21.
Samnites po. 3, 10. 17.
Samornion op. 5, 31.
Samos ins. 4, 23. 5, 37. 6, 39.
Samosata op. 2, 108. 5, 21.
Samothrace ins. 4, 23. 37, 67.
Samothraciae qui dii coluntur 36, 4 § 7.
Sanagenses po. 3, 5.
Sandaliotis, i. Sardinia 3, 13.
Sandrizetes po. 3, 28.
Sandura op. 6, 35.
Sandus idem qui Indus fl. 6, 23.
Sandalion ins. 5, 37. 39.
Sangarius fl. 2, 14. 5, 42.
Sanisera op. 3, 11.
Sannigarum gens 6, 4.
Sannorum gens 6, 4.
Santonum littus 9, 4.
Saoces mons 4, 23
Sapaei po. 4, 18. 6, 7.
Sape op. 6, 35.
Saphar op. 6, 26.
Sapirene ins. 6, 33.
Sapis fl. 3, 20.
Saraparae op. 6, 18.
Sardabal fl. 5, 1.
Sardemisus mons 5, 26.
Sardes op. 5, 29. 6, 39.
Sardiates po. 3, 26.
Sardiana iurisdictio 5, 30.
Sardiniae descript. 3, 13. alumen 35, 52. creta 35, 58.
Sardonum mare 3, 10.
Sardonum regio 3, 5.
Sarepta op. 5, 17.
Sargarausene regio 6, 2.
Sarmatae po. 4, 17. 18. 26. 6, 15.
Sarmaticae insulae 4, 18. 26.
Sarnaca op. 5, 33.
Sarnus fl. 3, 9.
Saronicus sinus 4, 5. 9.
Sarophages po. 6, 23.
Saros fl. 5, 22.
Sarpedon promont. *ib.*
Sarpedon mons 5, 27.
Sarsinates po. 3, 19.
Sarunetes po. 3, 24.
Sarus fl. 6, 3.
Sasina portus 3, 16
Sasonis ins. 3, 30.
Sasuri po. 6, 22.
Sassumini po. 4, 33.
Satarchi po. 4, 26.
Sataros op. 5, 28.
Satarnei po. 6, 7.
Satricum op. 3, 9.
Saturchei po. 6, 7.
Saturni promont. 2, 83.
Saturni puteus 31, 18.
Saturnia opp. ubi 3, 9.
Satyri homines 5, 1. 8. 7, 2. 2, 22.
Saunites po. 3, 17.
Sauromatae pop. ubi 4, 26. 6, 5. 7. 15.
Sauromatides Amazonae 6, 15.
Savo fl. 3, 9.
Savus fl. 3, 22. 28.
Saxinae po. 6, 34.
Scalabis colonia 4, 35.
Scaldis fl. 4, 28. 31.
Scamander fl. 5, 33.
Scamandria op. *ib.*
Scammos op. 6, 35.
Scandia ins. 4, 30.
Scandila 4, 23.
Scandinavia ins. 4, 27.
Scantate op. 6, 32.
Scantiae aquae 2, 111.
Scaptia op. 3, 9.
Scarabantia op. 3, 27.
Scardona op. 3, 26.
Scardonitanus conventus 3, 25.
Scarphia ins. 4, 20.
Scarphia op. 4, 12.
Scatebra fl. 2, 106.
Scelatiti po. 5, 1.
Sceneos locus 6, 34.
Scenitae po. 5, 12. 6, 30. 32.
Scepsis regio 5, 32. 6, 39.
Scheria insula 4, 19
Scherini po. 3, 14.
Schinussa insula 4, 23.
Schoenos op. 4, 12.
Schoenus portus 4, 11.
Schoenus sinus 5, 29.
Sciathus insula 4, 23.
Scioessa mons 4, 6.
Sciopodes po. 7, 2.
Scip. rogus in Hispania 3, 3.
Scirtari po. 3, 26.
Scodra op. 3, 26.
Schoenos mensurae genus 5, 11.
Scolos op. 4, 9.
Scopelos insula 5, 38. 39. 44.
Scopae insula 5, 35.
Scopius fluvius 4, 17. 5, 43.
Scordisci po. 3, 28.
Scotusa op. 4, 18.
Scotussaei po. 4, 17.
Scultenna fluvius 3, 20.
Scydra op. 4, 17.
Scylace op. 5, 27.
Scylaceum sinus 3, 15.
Scylla scopulus 3, 13. insula 4, 23. Scyllae monstri mater 3, 10.
Scyllotium peninsula 3, 15.
Scylleum op. 3, 10.
Scyreticum metallum 31, 20.
Scyri po. 4, 27.
Scyri insulae mirus lapis 36, 27.
Scyronia saxa 4, 11.
Scyros insula 4, 22.
Scytala insula 6, 33.
Scytharum po. descriptio 4, 25. 6, 14. 19. 7, 2. 8, 15. 64.
Scythici smaragdi quales 37, 17.
Scythici Oceani insulae 4, 27.
Scythicus mons 5, 28.
Scythici Oceani gentes 6, 13.
Scythopolis op. 5, 16.
Scythotauri po. 4, 26.
Sea op. 6, 35.
Sebaste op. 5, 14.
Sebasteni po. 5, 42.
Sebastia op. 6, 3.
Sebastopolis op. 5, 32. 6, 3. 4. 5.
Sebennitis praefectura 5, 9. 11.
Sebinus lacus 3, 23.
Secandae po. 6, 35.
Secundani coloni 3, 5.
Secusiani po. 4, 32.
Secusses po. 3, 14.
Sediboniates po. 4, 33.
Seduni po. 3, 24.
Segasmala op. 6, 35.
Segede op. 3, 3.
Segesta op. 3, 7. 23.
Segienses po. 3, 3.
Segestica insula 3, 28.
Segisameiulienses po. 3, 4.
Segisamonenses po. *ib.*
Segmenta mundi quae 6, 39.
Segobrica op. 36, 45.
Segobrigenses po. 3, 4.
Segovia op. *ib.*
Segovellanorum regio 3, 5.
Segusio op. 3, 21.
Selachusa insula 4, 19.
Selambina op. 3, 3.
Seleucia op. 6, 17. Euphrates perlabitur 5, 21. 6, 29. ad Tigrim 5, 21. Seleucia opp. 5, 13. 18. 19. 29. 6, 30. 31. 38. 39.
Seleuci regis dux quis 6, 21.
Seleucus quae maria unire tentarit 6, 12.
Selinuntes duo 5, 31.
Selinuntii po. 3, 14.
Selinus fluvius 5, 33.
Selinus op. 3, 14.
Selli po. 4, 1.
Selletae po. 4, 18.
Selymbria op. 4, 18.
Sembobitis op. 6, 35.
Semellitani po. 3, 14.
Seminethos op. 5, 29.
Semberritarum insula 6, 35. op. 28, 27.
Semiramidis arae, et finis ubi 6, 18. 6, 32.
Semirus fluvius 3, *15.*

Senensis colonia 3, 8.
Senia op. 3, 25.
Sennates po. 4, 53.
Senogallia op. 3, 19.
Senonum Gallipolis 3, 16.
Senones Melpum oppidum delent 3, 21. Romam capiunt 3, 20.
Senones po. 4, 32.
Senta specus Dalmatiae 2, 44.
Sentinates po. 3, 19.
Separi po. 3, 26.
Sepias promont. 4, 16.
Sepinates po. 3, 17.
Sepiussa insula 5, 36.
Septem fratres montes 5, 1.
Septempedani po. 3, 18.
Septentrion. gentes quales 2, 80. Oceanus 4, 33. frigora 6, 14.
Septumani coloni 3, 5.
Sequana fl. 4, 31. 33.
Sequani po. 4, 31.
Serbi po. 6, 7.
Sere op. 6, 35.
Seres po. 3, 6. 6, 24. optimum ferrum habent 34, 41.
Seria op. 3, 3.
Sericus Oceanus 6, 15.
Seriphus insula 4, 22.
Serippo op. 3, 3.
Serpentibus vescentes homines 5, 8. 6, 34.
Serrapilli po. 3, 28.
Serretes po. *ib.*
Serri po. 6, 5.
Serrium mons 4, 18.
Sesamum op. 6, 2.
Sesanium op. 6, 35.
Sesamo oleum palmisque exprimitur 6, 32.
Sessites fluvius 3, 20.
Sestianae aquae 4, 34.
Sestinates po. 3, 19.
Sestos op. 4, 18.
Setabitani po. 3, 4.
Setae po. 6, 22.
Sethroitis praefectura 5, 9.
Setinus ager 3, 9.
Setini po. *ib.*
Setundum op. 6, 35.
Seurbi po. 4, 34.
Seutlusa insula 5, 36.
Sevini po. 3, 17.
Sevinus lacus 2, 106.
Sevo Germaniae mons 4, 27.
Sextiae aquae op. 37, 7.
Sexti Firmum op. 3, 3.
Sexsignani po. 4, 33.
Siambis insula 4, 30.
Sibarae po. 6, 23.
Sibde op. 5, 29.
Sibi op. 6, 32.
Sicania, i. Sicilia insula 3, 13.
Sicani alii po. 3, 9.
Sicca colonia 5, 2.
Sicendus lacus 8, 83.
Siciliae descript. 3, 13. sal 31, 39. 41. bitumen 35, 51. smaragdi 37, 19. Sicilia minor insula 4, 22. Siciliae et Alexandriae distantia 6, 39. Sic. pisces quales 32, 7. corallium 32, 11.
Sicinus insula 4, 23.
Sicoris fluvius 3, 4.
Siculum fretum 3, 11. 12. 4, 18.
Siculi in Latio 3, 9.
Siculotae po. 3, 26.
Siculi freti insulae 3, 14.
Sicum op. *ib.*
Side op. 5, 26.
Sidenum flumen 6, 4.
Sideni po. *ib.*
Sideris fluvius 6, 18.
Sidicinum op. 3, 9.
Sidicini agri lapis ardens 2, 111.
Sidon op. vitri opifex 5, 17.
Sidonis bitumen 35, 51.
Sidusa insula 5, 38.
Sidus op. 4, 11.
Sidyma insula 5, 35.
Sidyma op. 5, 17.
Siga op. 5, 1.
Sigaeum promontorium 4, 18.
Sigaeum op. 5, 15. 44.
Signini po. 3, 9.
Signia mons 5, 29.
Silarus fl. 2, 106. sq.
Sila sylva 3, 10.
Silbiani po. 5, 29.
Sileni po. 6, 23.
Silici po 6, 30
Silis, id est Tanais 6, 7. 18.
Silis fluvius 3, 22.
Silurum gens 4, 30.
Silvas incolentes 6, 14.
Silva locum continuo mutans 2, 96.
Silvini po. 3, 16.
Silvorum gens 6, 11.
Simena op. 5, 28.
Simittuense op. 5, 4.
Simois fluvius 5, 33.
Simyra 5, 17. 20.
Sindica op. 6, 5.
Singae po. 6, 23.
Singames fl. 6, 4.
Singara opp. 5, 21.
Singili opp. 3, 3.
Singos op. 4, 17.
Singulis fluvius 3. 3.
Sinnaus lacus 2, 106.
Sinonia insula 3, 12.
Sinope colonia 6, 2. 39.
Sinope Italiae op. 3, 9. 6, 2
Sintica Heraclea op. 4, 17.
Sinuessa Sinope dicta 3, 9.
Sinuessanus specus 2, 95.
Sinuessanae aquae 31, 3.
Sinus Oceani praecipui quatuor 3, 1.
Siphae op. 2, 48.
Sipylum op. 2, 93. 5, 31. 6, 39.
Sipontum op. 3, 16.
Sirbitum regio 6, 35.
Sirbonis lacus 5, 14.
Sirenis sepulchrum 3, 9. 13.
Sirenum sedes ubi 3, 3.
Sirenum promontorium 2, 90.
Sirnides insulae 4, 20.
Sisapo op. 3, 3.
Sisaponensis regio, et in ea minium 33, 40.
Siscia op. 3, 28.
Sisolenses po. 3, 9.
Sithonii po. 4, 18.
Sitia op. 3, 3.
Sitiogagus fluvius 6, 26.
Sithone op. 4, 17.
Sittace op. 6, 31.
Sittace regio 6, 29. 31
Sittianorum gens 5, 2.
Smintheum templum 5, 32.
Smyrna op. 5, 21. 38. 6, 39.
Smyrnaeus conventus 5, 31.
Sodii po. 6, 11.
Sodinus fluvius 6, 25.
Sogdiani po. 6, 18.
Sogiontii po. 3, 24.
Solanidae insulae 6, 32.
Soleadae po. 6, 23.
Soletum op. 3, 18.
Solimnia insula 4, 23.
Solinates po. 3, 19.
Solis promontorium 5, 1.
Solis ora insula 6, 37.
Solis fons mirus 2, 106. 5, 5.
Solis insula ubi 6, 24. 26.
Solis op. 5, 11. 10, 2. 6, 34.
Solitudines Palmirenae 5, 21. 6, 30. Septentrionales 6, 14. 20.
Solinates po. 3, 19.
Soloe op. 5, 22. 35. 6, 39.
Solonates po. 3, 20.
Solorius mons 3, 2.
Soluense op. 3, 27.
Solus op. 3, 14.
Solymi po. 5, 24. 33.
Sonantes fluvius 6, 1.
Sondrae po. 6, 23.
Sontini po. 3, 15.
Sonus fluvius 6, 22.
Sophene regio 5, 13. 6, 10. 16.
Sophonia insula 2, 91.
Sora op. 3, 9.
Soractes mons 2, 95. 7, 2. 31, 19.
Soractia op. 6, 32.
Sorani Valerii poena 3, 9.
Sorgae po. 5, 43.
Soroactia op. 6, 32.
Sosirate op. 6, 31.
Sotira op. 6, 4.
Sottiates po. 4, 33.
Spalathra op. 4, 16.
Spalei po. 6, 7.
Sparta op. 4, 8.
Specus miri in orbe 2, 95.
Speluncae locus 3, 9.
Sperchius fluvius 4, 14.
Sperchios opp. 4, 14.
Sphagiae insulae 4, 19.
Sphingion animal ubi 6, 35.
Spina op. 3, 20.
Spineticum Padi ostium *ib.*
Spintum opp. 6, 35.
Spiraeum promontorium 4, 9. 19.
Spireostoma Danubii os *ib.*
Spoletini po. 3, 19.
Spondolici po. 6, 7.
Sporades insulae et earum nomina 4, 18. sq.
Stabiae oppidum a Sylla deletum 3, 9.
Stabiarum locus 31, 5. 32, 8.
Stabulum opp. 5, 33.
Stadia op. 5, 29.
Stadisis op. 6, 35.
Stagira op. 4, 17. 16, 57.
Statyellae op. 31, 2.
Statyelli po. 3, 7.
Statones po. 3, 8. 2, 96. 36, 49.
Stauri po. 6, 18.
Stelendena regio 5, 21.
Stenae deirae insula 6, 34.
Stentoris portus 4, 18.
Stephane mons 4, 15. insula 3, 9. op. *ib.* 6, 2.
Stipendiaria 3, 3. 4, 35.
Stipendiarii po. 3, 4.
Stiria insula 5, 35.
Stlupini po. 3, 25.
Stobi op. 4, 17.
Stoechades insulae 3, 11.
Stoidis insula 6, 28.
Stonos op. 3, 24.
Strabellini po. 3, 16.
Stratoclia op. 6, 6.
Stratonis turris 5, 14. insula 6, 34.
Stratonicae op. 5, 29.
Stratonicea op. 6, 30.
Stratos fluvius 6, 18.
Stratos urbs 4, 2.
Strategiae Armeniae maioris 6, 10.
Strongylae insulae 3, 14. 4, 22. 5, 35.
Strongyles insulae alumen 35, 52.
Strophades insulae 4, 19.
Strymon 4, 17. 5, 40. 21, 58.
Stura fluvius 3, 20.
Sturiorum insulae 4, 29
Sturium insula 3, 11.
Stymphalis fluvius 2, 106.
Stymphalum op. 4, 10.
Styx palus 31, 19. 2, 66.
Suanenses po. 3, 8.
Suanetes po. 3, 24.
Suani po. 6, 4.
Suari po. 6, 22.
Suarni po. 6, 12.
Suasa op. 6, 35. Suasani 3, 19.
Subertani po. 3. 8.
Subi fluvius 3, 4.
Sublaqueum op. 3, 17.
Sublicius pons Romae 36, 23.
Subocrini po. 3, 24.
Subsolani montes 7, 2.
Subur fluvius 5, 1. op. 3, 4.
Succubo op. 3, 3.
Succasani po. 3, 9.
Succasses po. 4, 33.
Suche op. 6, 34.
Succabar op. 5, 1.
Sucro fluvius 3, 4. 11.
Sueconi po. 4, 31
Suel op. 3, 3.
Suelleni po. 6, 32.
Suelteri po. 3, 5.
Suemus fluvius 4, 18.
Suertae po. 6, 23.
Suessa op. 3, 9. 7, 15.
Suessiones po. 4, 31.
Suessulani po. 3, 9.
Suetri po. 3, 5.
Suevi po. 4, 25. 28.
Suffenates po. 3, 17.
Suillates po. 3, 19
Sulcenses po. 3, 13.
Sulcitani po. *ib.*
Sulmo op. 3, 9. 17.
Summara op. 6, 35.
Sunium promontorium 4, 11.
Superequani po. 3, 17.
Surae po. 6, 23.
Surdaonum gens 3, 3.
Suriates po. 3, 19.
Surium opp. et fluvius 2, 106. 6, 4.
Surium op. 3, 30.
Surrentium promont. 5, 1.
Surrentum op. 3, 9. 35, 46.
Susa op. 2, 21.
Susiana regio *ib.* 6, 29. 31. 39.
Susis Dianae templum 6, 31.
Sutrina colonia 3, 8.
Sycion op. 4, 17.
Symbari po. 6, 35.
Symbolum portus 4, 26.
Syme insula 5, 36.
Symaethus fluvius 3, 14. Symaethii po. *ib.*
Symplegades insulae 4, 27. 6, 13.
Syndraci po. 6, 25.
Synhietae po. 6, 7.
Synnada opp. 5, 29.
Syphacis regia 5, 1.
Syphnus insula 4, 22. 36, 44.
Syracusae colonia 3, 14. 6, 39.
Syrhotae po. 6, 35. 7, 2.
Syrecae po. 4, 1.
Syriae Palaestinae descriptio 5, 13. 14. sq. Syriae Cyprus iuncta aliquando 2, 90. Syriae bitumen 35, 51. alabastrites 36, 12. Syria coele 4, 35. 6, 39. Syriae boves quales 8, 70. Syriae insula 5, 31.
Syriani po. 6, 18.
Syrictae po. 7, 2.
Syrieni po. 6, 23.
Syris idem qui Nilus fl. 5, 10.
Syris fluvius et op. 3, 15.
Syrini po. 3, 15.
Syrite insula 2, 91.
Syrium fl. 5, 43.
Syrmate po. 6, 18.
Syrmium op. 3, 28.
Syrnos insula 4, 23.
Syrios fluvius 5, 43.
Syros serpentes non attingunt 8, 84.
Syros insula 4, 22.
Syrtes iuxta Susa 6, 31.
Syrtis maioris circuitus 5, 4. 5.
Syrtium aestus unde 2, 99.

T.

Tabidium op. 5, 5
Tabis mons 6, 20.
Tabraca op. 5, 2.
Tacape op. fertilissimum 18, 51.
Tacapae po. 5, 3.
Tacapensis Africae ager fertilis 16, 50.
Tacutua op. 5, 2.
Tacompson op. 6, 32.
Tader fluvius 5, 20.
Tadiates po. 3, 17.
Tadinates po. 3, 19
Tadnos fons 6, 33.
Taenarum op. 2, 112, 4, 7. 9, 8.
Taenarius lapis 36, 29. 43.
Taenarum prom. 5, 5. 4, 7.
Tagestense op. 5, 4.
Tagori po. 6, 7.
Tagus fluvius 3, 4. 4, 35. 8, 67. 33, 21.
Tagi accolae 3, 4. 4, 35.
Talabrica op. 4, 35.
Talarienses po. 3, 14.
Taluctae po. 6, 22.

Tama op. 6, 35.
Tamarici po. 4, 34.
Tamarici fontes 31, 18.
Tamascus op. 5, 35.
Tammacum op. 6, 32.
Tamma opp. multis insigne templis 6, 32.
Tamuda fluvius et op. 5, 1.
Tanagra op. 4, 12. 10, 24.
Tanais fluvius 4, 24. 6, 7, 18. 3, 1.
Tanarus fluvius 3, 20.
Tanetani po. 3, 20.
Taniticum Nili ostium 5, 11.
Tantalis op. 2, 92.
Tantarene op. 6, 35.
Taphiassus mons 4, 3.
Taphias insula 4, 19.
Taphiae insulae *ib.*
Taphiusa locus 36, 39.
Taphra Africae op. 5, 4.
Taphrae op. 4, 26.
Taphri locus *ib.*
Taphros fretum 3, 13.
Tapori po. 4, 35.
Taprobane insula 7, 2. 6, 23. 24. margaritis abundat 9, 54.
Tapyri po. 6, 18.
Tarachie insula 4, 19.
Taranei po. 6, 32.
Tarbelli po. 4, 33.
Tarentinus sinus 3, 16.
Tarentum op. *ib.* scapis nobile 34, 6. sal 31, 39. lana 8, 73.
Tarichea op. 5, 15.
Targines fluvius 3, 15.
Tarinates po. 3, 17.
Tariona castellum 3, 26.
Tarne fons 5, 30. po. 4, 33.
Tarquiniensis lacus ins. 2, 96.
Tarquinienses po. 3, 8.
Tarraconensis regio 3, 1. 4, 34.
Tarraco colonia 3, 4.
Tarragensis colonia *ib.*
Tarsalica op. 3, 25.
Tarsos op. 5, 22. 6, 39.
Tartarum Padi ostium 3, 20.
Tartessos op. 3, 3. 4, 36.
Tarus fluvius 3, 20.
Tauri Lygdinus lapis 36, 13.
Taulanti po. 3, 26.
Taurania op. 3, 9.
Tauroentum op. 3, 10.
Taurica regio 4, 26.
Taurini po. 3, 8. 21.
Taurisani montes 3, 22. 23.
Taurisci po. 3, 23. 24.
Taurus mons 5, 13. 17. 25. 6, 5. 15. 31. 39. Taurus Nili alveus 5, 34. ei. diversa nomina 3, 20.
Taurorum portus, lacus et oppida 4, 26. fons ad Berosum mirificus 2, 106. prom. 4, 26.
Tauromenitanus Eurip. 2, 100.
Tauromenium colonia 3, 14.
Taurunum op. 3, 28.
Taveni po. 6, 32.
Tavium op. 5, 42.
Taxilae pop. 6, 33.
Taxila op. 6, 23.
Taygetus mons 4, 8. 36, 15 § 7. 47. 2, 81.
Tazata insula 6, 19.
Teanum Sidicinum 3, 9.
Teanum Apulorum 3, 16.
Tearus fluvius 4, 18.
Teari po. 3, 4.
Teatini po. 3, 17.
Techedia insula 4, 23.
Tectosagum op. 3, 5. 5, 42.
Tecum flumen 3, 5.
Tedanium op. 3, 25.
Tegea op. 4, 10.
Tegium op. 5, 33.
Telamon portus 3, 8.
Telandria op. 6, 33.
Telandros op. 5, 28.
Teleboides insulae 4, 17.
Telmessos op. 5, 28. 30. 31.
Telini po. 3, 9.
Tellene op. *ib.*
Telmessum op. 5, 29.
Telos insula, et in ea unguentum 4, 23.
Tembrogius fluvius 6, 1.
Temenitis fons 3, 14.
Temese op. 3, 10.
Temnos op. 5, 31.
Tempe 4, 15.
Temperies mira 6, 20.
Tempsis Tmoli montis cacumen 7, 49.
Tempsa op. 3, 10.
Tenedus insula 5, 39. ei. mirus fons 2, 106.
Tenos insula 4, 22.
Tentyris op. 5, 9. 11. 8, 38.
Tenupsis op. 6, 35.
Teos insula 5, 38.
Tephene op. 5, 15.
Teredon vicus 6, 32.
Terei regis regnum 4, 18.
Teresi fortunales po. 3, 3.
Tergedum op. 6, 35.
Tergeste colonia 3, 22.
Tergilani po. 3, 15.
Terias fluvius 3, 14.
Terina op. 3, 10.
Terinaeus sinus 3, 14.
Terinda 6, 7.
Termera op. 5, 21.
Termes op. 3, 4. mons 5, 31.
Terracina oppidum, id est Anxur 3, 9.
Tessara op. 6, 35.
Tetragonis op. 6, 25.
Tetrarchiae plures 5, 16, 17.
Tetranaulochus op. 4, 18.
Teuchira op. 5, 5.
Teurnia op. 3, 27.
Teutria insula 3, 30.
Teutobodiaci po. 5, 42.
Teutoni po. 4, 28.
Teuthraniae op. 5, 33.
Thali po. ubi 6, 5.
Thaludaei gens 6, 32.
Thallussa ins. 5, 38.
Thamar fl. 6, 32.
Thamnitica toparchia 5, 15.
Thamudeni po. 6, 32.
Thanites praefectura 5, 9.
Thapsus op. 5, 3.
Tharne op. 11, 73.
Thasiae regio 6, 11.
Thasi insulae marmor 36, 5. Opalus 37, 40.
Thassos ins. 4, 23.
Thathicae op. 6, 35.
Thaumaciae op. 4, 16.
Theangela op. 5, 29.
Thebae Graec. op. 4, 15. Italiae op. 3, 15. Boeotiae 4, 12. 5, 17. Aegyptiae 36, 20. 12. 5, 11. Troadis op. 5, 32.
Thebaicus lapis qualis 36, 11.
Thebais regio quae 5, 9.
Thebe op. 4, 4.
Thelpusa op. *ib.*
Themiscyra op. 6, 4.
Themisones po. 5, 29.
Themisteas promont. 6, 28.
Thenae op. 5, 3.
Thena op. 6, 35.
Theodosia op. 4, 26.
Theon ochema mons ardens 2, 110. promont. 5, 1.
Thera ins. 2, 89.
Theramne op. 4, 8.
Terapnae Cretae op. 4, 20.
Therasia ins. 3, 15.
Therionarce ins. 5, 36.
Thermaicus sinus 4, 17.
Thermae 3, 14. 4, 17.
Thermodon fluvius et oppidum 6, 4. 37, 37.
Thermopylarum angustiae 4, 14.
Thermopolitis praefect. 5, 9.
Therothoae po. unde 6, 34.
Thespiae op. 4, 12.
Thespiarum fons 31, 7.
Thesprotiae lacus 4, 1.
Thesprotiae gemmae 35, 52.
Thesprotis regio 4, 1.
Thessaliae descript. 4, 1 sqq.
Thessalis regio 5, 40.
Thessalica op. 5, 31.
Thessalocc op. 5, 31.
Thessalonica op. 4, 17. 5, 31. 6, 39.
Theudalis op. 5, 3.
Theudense op. 5, 4.
Thia ins. 2, 89. 4, 23.
Thibiorum gens 7, 2.
Thimanei po. 6, 32.
Thisbe op. 4, 12.
Thoar op. 5, 7.
Thomna Arabiae op. 12, 32.
Thospites lacus 6, 31.
Thoronos ins. 4, 19.
Thraces populi ubi 3, 29. 4, 1. 6, 39.
Thracius Bosphorus ubi 4, 18. 24. 5, 43.
Thraciae descript. 4, 17. 19.
Thriasus op. 4, 12.
Thriasii po. 4, 10.
Thronium op. 4, 12.
Thryon op. 4, 7.
Thule ins. 2, 80.
Thumata op. 6, 32.
Thunudinense op. 3, 4.
Thurini. *Quaere parte prima.*
Thurium op. 3, 15.
Thurii po. 6, 39.
Thusci a sacrificiis dicti 3, 9. Thusci debellarunt oppida Umbrorum 3, 19. Thuscorum proles Rhaeti 3, 24.
Thussagetae po. 4, 26.
Thyatira op. 4, 19. 5, 31. 33.
Thydonos op. 5, 29.
Thymbre op. 5, 33.
Thynnias ins. 6, 13.
Thyni po. 4, 18.
Thynos op. 5, 22.
Thymnias ins. 5, 29.
Tiare op. 5, 33.
Tiberis fl. navium magnarum capax 3, 5. 9.
Tiberias op. 5, 15.
Tiberii arces ubi 3, 12. 13.
Tibigense op. 5, 4.
Tiburtes po. 3, 17.
Tichis fl. 3, 4.
Tichos Neon 5, 32.
Ticinum op. 3, 21.
Ticinus flu. 3, 20. 2, 106. 3, 28.
Tifernus fl. 3, 16.
Tifata op. 3, 9.
Tigrin Euphrates ubi incurrat 5, 21.
Tifernum op. 3, 9.
Tigavae op. 5, 1.
Tifernates po. 3, 19.
Tigense op. 5, 4.
Tigranocerta op. 6, 10.
Tigris fluvii descriptio 2, 106. 5, 13. 6, 20. 30. 31.
Tigulia op. 3, 7. 9.
Tiliaventum fl. 3, 22.
Timachus fl. 3, 29. sqq.
Timavus fluvius 3, 22.
Timavi insulae fontesq. miri 2, 106. 3, 30.
Timici op. 5, 1.
Timolus 5, 30.
Timoniacenses po. 5, 42.
Tinia 3, 9.
Tingi op. 5, 1.
Tingitaniae provinc. descriptio 5, 1.
Tiparenus insula 4, 19.
Tipasa op. 5, 1.
Tiphicense op. 5, 4.
Tiquadra insula 3, 11.
Tissinenses po. 3, 14.
Titanus fluvius et op. 5, 32
Titium fl. 3, 23. 25.
Tium op. 6, 2.
Tlos op. 5, 28.
Tmolus fl. 27, 101 sq.
Tmolus mons 5, 30. 6, 39. incolae diu vivunt 7, 49.
Toani po. 6, 32.
Tochari po. 6, 20.
Togata Gallia ubi 3, 19.
Togienses po. 3, 23.
Togisonus fluvius 3, 20.
Tole op. 6, 35.
Tolerienses po. 3, 9.
Toletani po. 3, 4.
Tolistobogi po. 5, 42.
Tollentinates po. 3, 18.
Tolosani po. 3, 5. 4, 33.
Tomala op. 6, 32.
Tomarus mons 4, 1. 3.
Tomos op. 4, 18. 6, 39.
Tonderos fluvius 6, 25.
Topazion in qua insula 6, 34.
Topazos insula, unde nomen lapidi 6, 34.
Topiris op. 4, 18.
Toralliba insula 6, 23.
Toretae po. 6, 3.
Tornadotus fl. 6, 31.
Tornates po. 4, 33.
Torone op. 4, 17. 9, 48. 69.
Tortuni po. 4, 10.
Toxandri po. *ib.*
Tracheotis op. 5, 22.
Trachea op. 5, 31.
Trachin op. 4, 14.
Trachia ins. 4, 19.
Trachonitis regio 5, 16.
Tractari po. 4, 26.
Tragia ins. 4, 23.
Tragurium ins. 3, 25. 26.
Trallicon op. 5, 30.
Trallis op. 5, 29. 6, 39.
Transpadana regio 3, 21.
Trapeza promont. 5, 33. 40.
Trapezopolitae po. 5, 29.
Trapezus op. 6, 4.
Trasimeni lacus mirac. 2, 86.
Trasimenus lacus ardens 2. 111
Trebani po. 3, 9. 17.
Trebia fl. 3, 20.
Trebiates po. 3, 19.
Trebulani po. 3, 9.
Trecasses po. 4, 32.
Treres po. 4, 17.
Treventinates po. 3, 17.
Treveri po. 4, 31.
Triacenses po. 3, 18.
Triarii po. 6, 4.
Triare regio 6, 11.
Triballi populi ubi 3, 29. 4, 17. 6, 39.
Tribochi po. 4, 31.
Tribulium op. 3, 26.
Tricastinorum gens 3, 5.
Trica op. 3, 16.
Tricca op. 4, 15.
Tricolli po. 3, 5.
Tricorium 3, 5.
Tricoryphos mons 6, 32.
Trideutini po. 3, 23.
Tridentinae Alpes 3, 20.
Trieris op. 5, 17.
Trimontium op. 4, 18.
Trinacria, i. Sicilia 3, 13.
Trinius fl. 3, 19.
Triopia op. 5, 29.
Tripolis cur dicta 5, 17.
Tripolis castellum et fl. 6, 4.
Tripolitani po. 5, 30.
Triquetra, id est Sicilia 3, 13.
Tritea op. 4, 4.
Tritium op. 3, 4
Triton palus fluviusq. 5, 4. 10
Triulatti po 3, 24.
Triumphale op. 3, 3.
Triumpilini venal. po. 3, 24.
Tros op. 5, 32.
Trocmi 5, 42.
Troezene op. 4, 9.
Troezene Cariae op. 5, 29.
Trogiliae insulae 5. 37.
Trogilia op. 5, 31.
Troglodytae po. 4, 25. 5, 5. 8. 6, 34. 7, 2. 2, 76. 106. 8, 11. 9, 12. Troglodytarum emporium 6, 34. Troglodyticae fluvius 6, 33. hydreuma 6, 26. Mychos 6, 33. Troglodytice non cernit Septentriones 2, 71. Trog. umbra 2, 76.
Tropina locus 6, 23.
Truentum fl. et op. 3, 18. 20
Tuberum fl. 6, 26.
Tuburbis colonia 5, 4.
Tuburnicense op. *ib.*

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

Tubusuptus op. 5, 1.
Tucca op. *ib.*
Tucci colonia 3, 3.
Tuder op. 3, 19.
Tudertibus spectata arma caelestia 2, 58.
Tuditanus Istros domuit 3, 23.
Tuficani po. 3, 19.
Tugiensis saltus 3, 3.
Tunicense op. 5, 4
Tungri po. 4, 30.
Turcae po. 6, 7.
Turdulorum gens ubi 3, 3.
Turiasonenses po. 3, 4.
Turium flumen 3, 4.
Turmentini po. 3, 16.
Turmodigi po. 3, 3.
Turobrica op. *ib.*
Turocelum op. 3, 19.
Turones po. 4, 32.
Turris Libysonis 3, 13.
Turrus fl. 3, 22.
Tusca fl. 5, 2.
Tusci po. 3, 9.
Tusculani agri mirum 2, 98.
Tusculani po. 3, 9.
Tuscanienses po. 3, 8.
Tusdricanum op. 5, 4.
Tuscorum templum 3, 9.
Tuscum mare 3, 10.
Tutienses po. 3, 9.
Tutini po. 3, 16.
Tyana op. 6, 3.
Tybis, id est december 6, 26.
Tyde castellum 4, 34.
Tydii po. 6, 7.
Tylo insula, et in ea mirae arbores 12, 21.
Tylos insula et oppidum 6, 32.
Tyrus Herculis templum habet 37, 12.
Tymbriani po. 5, 25.
Tymphei po. 4, 3. 17.
Tyndaris op. 3, 14.
Tynidrumense op. 5, 4.
Typanei po. 4, 10.
Tyra fluvius et op. 4, 26.
Tyra gens 6, 33.
Tyracienses po. 3, 14.
Tyragetae po. 4, 26.
Tyrii po. in Hispania 4, 36.
Tyrium purpurissum 35, 40.
Tyrrheni po. 3, 8.
Tyrintha op. 4, 9.
Tyris op. 3, 15.
Tyrissei po. 3, 16.
Tyristasis op. 4, 18.
Tyritaceum op. 6, 4.
Tyrrhenum mare quod 3, 10.
Tyrus quondam insula 5, 17. 6, 39.

U.

Ubii po. 4, 31.
Uceni po. 3, 24.
Ucitana oppida duo 5, 4.
Ucultuniacum op. 3, 3.
Udini po. 6, 15.
Ufens fl. 3, 9.
Ulmanetes po. 4, 31.
Ulyssis specula 3, 13. portus 3, 14.
Ulvernates po. 3, 9.
Ulubrenses po. 3, 9.
Ulurtini po. 3, 16.
Ulusuburitanum op. 5, 4.
Umbilicus, id est Gnomon 6, 39.
Umbrae po. 6, 23.
Umbrorum dies 2, 79.
Umbranici po. 3, 5.
Umbriae descript. 3, 19. 6, 8.
Umbro fl. 3, 8.
Undecumanorum colonia 3, 17.
Ura locus 5, 21.
Uranopolis op. 4, 17.
Urbes a mari absorptae 2, 94.
Urbi gens 6, 25.
Urbinates po. 3, 19.
Urci op. 3, 4.
Urgao 3, 3.
Urgo ins. 3, 12.
Urgia op. 3, 2.
Uri po. 6, 23.
Urium fl. 3, 3.
Urpanus fl. 3, 28.
Ursentini po. 3, 15.
Urso op. 3, 3.
Usalitanum op. 5, 5.
Usar fl. 5, 1.
Usidicani po. 3, 19.
Usibalci po. 6, 35.
Uthina colonia 5, 4.
Utica op. 2, 99.
Utidorsi po. 6, 15.
Utus fl. 3, 29.
Uxama op. 3, 4.

V.

Vacca fl. 4, 35.
Vaccaei po. 3, 4. 4, 34.
Vacunae nemus 3, 17.
Vada Volaterrana 3, 8.
Vadei po. 6, 32.
Vadicasses po. 4, 32.
Vadimonis lacus mirum 2, 96.
Vadum Sabatium portus 3, 7.
Vagense op. 5, 4.
Vagienni po. 3, 7. 24.
Valdasus fl. 3, 28.
Valentia colonia 3, 4. 5
Valentini po. 3, 13. 17.
Valentinum op. 3, 7.
Valerienses po. 3, 4.
Valii pop. 6, 35.
Vallaei po. 4, 17.
Valli po. 6, 4.
Vamacures po. 5, 4.
Vangiones po. 4, 31.
Vannienses po. 3, 23.
Vannianum regnum 4, 25.
Varciani po. 3, 28.
Vardaei po. 3, 26.
Varduli po. 3, 4. 4, 34.
Varetatae po. 6, 21.
Varetum fl. 6, 2.
Varia op. 3, 4. 17.
Varini po. 4, 28.
Varuarini po. 3, 25.
Varus fl. 3, 5. 8.
Vasco op. 3, 5.
Vascones po. 3, 4.
Vasconum saltus 4, 34.
Vassei po. 4, 33.
Vaticanus ager 3, 9.
Vatrenus fl. 3, 20.
Veamini po. 3, 24.
Vecteri po. 3, 20.
Vectis ins. 4, 30.
Vectones po. 3, 4. 4, 34.
Vegium op. 3, 25.
Veientani po. 3, 8. Veiens ager 2, 98. 3, 9. Veii op. quo die a Camillo captum 3, 21.
Velauni po. 3, 24.
Velia op. 3, 10. 13.
Veliates po. 3, 8. 20.
Velienses po. 3, 4. 9.
Velinus lacus 3, 17. 2, 62.
Veliterni po. 3, 9.
Vellates po. 4, 33.
Vellocasses po. 4, 32.
Venafrum op. 3, 9
Venami po. 4, 33.
Venaria ins. 3, 12.
Vendiatiorum gens 3, 7.
Venedi po. 4, 27.
Veneni po. 3, 7.
Veneria op. 3, 3.
Veneris op. 5, 11. 22.
Venetiae situs et gnomon 2, 75. Venetia X. Italiae regio 3, 23. Veneti a Troianis orti *ib.* Veneti Galliae po. 3, 6. 4, 32. Veneti po. ab Henetis 6, 2. Venetorum insulae 4, 33.
Venetulani po. 3, 9.
Vennenses po. 3, 4.
Vennonetes po. 3, 24.
Venus Pyrenaea 3, 4.
Venusia op. 3, 16.
Veragri po. 3, 24.
Verbanus lacus ubi 3, 23.
Vercellae op. a quibus 3, 21.
Veretini po. 3, 16.
Vergentum op. 3, 3.
Vergoanum op. 3, 11.
Vergunni po. 3, 24.
Vernodubrum fl. 3, 5.
Veromandui po. 4, 31.
Verona op. 3, 23.
Vercellensis ager aurifodinas habet 33, 23.
Vertacomacori po. 3, 21.
Verrucini po. 3, 5.
Vesci op. 3, 3.
Vescellani po. 3, 16.
Vesentini po. 3, 8.
Vesionicates po. 3, 19.
Vespasiani colonia 5, 14.
Vesperies op. 4, 34.
Vestini po. 3, 6.
Vesulus mons 3, 22.
Vesuvius mons 3, 9.
Vettones po. 4, 35.
Vettonenses po. *ib.*
Vetulionenses po. 3, 8.
Vetuloniae aquae 2, 106.
Vianiomina 3, 27.
Vibali po. 3, 4.
Vibelli po. 3, 7.
Viberi po. 3, 24.
Vibo Valentia 3, 10. 13.
Vicetia op. 3, 23.
Victoriae portus 4, 36.
Viducasses po. 4, 32.
Vienna Allobrogum op. 3, 5. Narbonensis op. 6, 39.
Vimitellarii po. 3, 9.
Vindelici po. 3, 24.
Vindinates po. 3, 19.
Vior fl. 5, 1.
Virgilienses po. 3, 4.
Virovesca op. *ib.*
Virtus Iulia op. 3, 3.
Virunum op. 3, 27.
Vistula fl. 4, 25.
Vistillus fl. 4, 28.
Visurgis fl. *ib.*
Vitis fl. 3, 20.
Viventani po. 3, 19.
Voconii forum 3, 5.
Vocontiorum regio *ib.*
Volane Padi portus 3. 20.
Volaterrana vada 3, 8.
Volaterrani po. *ib.*
Volcae Tectosages 3, 5.
Volcentini po. 3, 15.
Volsci po. 3, 23. 9.
Volscientium gens 3, 8.
Volscorum littus 3, 6.
Volsinenses po. 3, 8.
Volubile op. 5, 1.
Vomanus fl. 3, 18.
Voturi po. 5, 29.
Vulcani insulae 3, 14.
Vulgientium gens 3, 5.
Vulturnus fl. et op. 3, 9.
Vulturni maris arena 36, 66.

X.

Xanthus fl. et op. 5, 28.
Xenitana Quiza op. 5, 1.
Xerxes Athon perfodit 4, 17.
Xoitis praefectura 5, 9.
Xylenepolis op. 6, 26.
Xylopolitae po. 4, 17.
Xystiani po. 5, 29.

Z

Zacynthus 4, 19.
Zagerae po. 6, 34.
Zagrus mons 6, 31.
Zamareni po. 6, 32.
Zamense op. 5, 4. 31, 12.
Zamnes po. 6, 35.
Zanclaei po. 3, 14.
Zarax op. 4, 9.
Zarangae po. 6, 25.
Zariasparum op. *ib.*
Zariaspa op. 6, 17. 18.
Zela op. 6, 3.
Zelia quae 5, 40.
Zephyre ins. 4, 20.
Zephyrium promont. 2, 44.
Zephyrium op. 4, 4. 5, 22.
Zephyrium ins. 2, 91. 4, 23.
Zerbis fl. 6, 30.
Zethis op. 6, 27.
Zeugitana regio 5, 7.
Zeugma op. 5, 13.
Ziela op. 6, 4.
Zigere 4, 18.
Zigae po. 6, 7.
Zilis regio 5, 1.
Zimira regio 36, 25.
Zingi po. 6, 7.
Ziras fl. 4, 18.
Zoelae po. 3, 4.
Zone mons 4, 18.
Zoroanda locus 6, 31.
Zotale 6, 18.
Zoton op. 6, 35.
Zurachi po. 6, 32.

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM